ACTA UNIVERSITATIS UPSALIENSIS

Studia Byzantina Upsaliensia

25:2

ACTA UNIVERSITATIS UPSALIENSIS

Studia Byzantina Upsaliensia

EDITOR
Ingela Nilsson

ASSISTANT EDITOR
Eric Cullhed

EDITORIAL COMMITTEE
Adam Goldwyn
Miriam Lindgren Hjälm
Sergey Ivanov
Margaret Mullett
Nikos Zagklas

Studia Byzantina Upsaliensia is a peer reviewed series that publishes monographs, anthologies, editions and translations in the field of Byzantine Studies. The initiative for the series was taken by Lennart Rydén (1931–2002) and the first volume was published in 1986. Rydén's keen interest in hagiography soon came to characterize the series, but it was his intention also to include other branches of Byzantine research. In accordance with this aspiration, an expansion of the scope of *Studia Byzantina Upsaliensia* has been undertaken in recent years. The series thus aims at including all aspects of Byzantine Studies, ranging from textual criticism and codicology to literary studies, art history, and material culture.

RECENT TITLES

Spatial paths to holiness. Literary 'Lived Spaces' in Eleventh-Century Byzantine Saints' Lives. Myrto Veikou (2023)

A Catalogue of Christian Arabic Bible Translations at the British Library. Miriam Lindgren Hjälm (2024)

Translating and Teaching. From the Arabic Kalila wa-Dimna to the Byzantine Stephanites kai Ichnelates. Lilli Hölzlhammer (2026)

EUTHYMIOS THE IBERIAN

Theodore of Edessa

VOLUME II

Theodore's Life

Critical Edition of Versions α and β, with Annotated Translation of β

Stratis Papaioannou

&

Charis Messis

UPPSALA
UNIVERSITET

Published with generous support from
Magnus Bergvalls Stiftelse
Stiftelsen Konung Gustav VI Adolfs fond för svensk kultur

© 2026 Stratis Papaioannou and Charis Messis
This work is licensed under a Creative Commons Attribution NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (CC BY-NC-ND)

Distribution:
Uppsala University Library
Box 510, 751 20
Uppsala, Sweden
www.ub.uu.se
acta@ub.uu.se
ISSN: 0283–1244
ISBN 978-91-513-2889-8 (print)
ISBN 978-91-513-2890-4 (electronic)
https://doi.org/10.33063/ztj5ck30

Contents

Preface v

Technical Matters vii

Introduction ix

1. The Manuscripts xi
   1.1. Version β xviii
   1.2. Version α xxii
   1.3. *Excerpts* from Version α xlvii
      1.3.1. Michael's *Passion* (**19,1–34,4**) xlvii
      1.3.2. Theodore's Monastic Sermon (**39,3–39,7**) xlviii
      1.3.3. Theodore's Dogmatic Sermon (**46,1–52,2**) xlix
      1.3.4. The Story of Ader (**55,7–64,2**) lvii
      1.3.5. The Story of Theodosios the Stylite (**65,1–68,1**) lx
   1.4. The *Chapters* (**116,1–116,100**) lxv

2. The Textual Transmission lxix
   2.1. Versions α and β lxix
   2.2. Variation and Relations in the Transmission of Version α lxxviii

3. Editorial Considerations lxxxvii
   3.1. The Text of Version α lxxxvii
   3.2. The Text of Version β xc
   3.3. General Matters xc

The Greek Life of Theodore of Edessa 1
   Version α 2
   Version β: Text and Translation 99

Abbreviations and Bibliography 391

Indices 403

Preface

Just like our volume I on *Theodore of Edessa*, the present book owes much for its existence to the support of colleagues, friends, and institutions, above all Ingela Nilsson and the entire team of the *Retracing Connections: Byzantine Storyworlds in Greek, Arabic, Georgian, and Old Slavonic* research programme (https://retracingconnections.org/) as well as the generous grant from the Riksbankens Jubileumsfond (M19-0430:1).

More specifically, we owe deep gratitude to the following:

Byron MacDougall for his careful review of our English text. Stephanos Efthymiadis for his comments on the Greek texts and English translation. Zisis Melissakis, Georgi Parpulov, Inmaculada Pérez-Martín, and especially Nadia Kavrus-Hoffmann for discussing the dating of many of the transmitting manuscripts; also Erika Elia and Paolo Eleuteri, for ms. **N** specifically. Caroline Macé for reviewing our *stemma codicum*. (In alphabetical order) Uffe Eriksen, Miriam Hjälm, Christian Høgel, Lilli Hölzlhammer, Sandro Nikolaishvili, Ingela Nilsson, Daria Resh, Dimitris Skrekas, Myrto Veikou, Milan Vukašinović, Marijana Vuković, all of who discussed with us early drafts of the English translation. Elisa Bianchi, Kriton Chryssochoidis, Marie Cronier, monk Theologos Iberites, Kostas Karaiskos, Ottavia Mazzon, Fr Stephanos Philotheites, Rosa Maria Piccione, Dimitrios Zagkanas as well as the National Library of Greece (Athens) and the Πατριαρχικόν Ἵδρυμα Πατερικών Μελετών (Thessalonike) for helping us obtain digital reproductions of manuscripts; for ms. **c**^{3} specifically, we thank the Department of Greek Studies at KU Leuven and, in particular, Reinhart Ceulemans; for mss. from Meteora, we are most grateful to the Holy Monastery of Great Meteoron and the generous hospitality of Abbot Nephon and monk Chrysostomos. Furthermore, we would like to thank Eric Cullhed for doing wonders with the typesetting of the volume. Joshua Robinson and Zeynep Olgun for bibliographical support. Olof Heilo for preparing the map that accompanies the volume. Dimitris Stampolis and Konstantinos Tsoutsias, who worked on an early first draft of the *Index of Intertexts* and, finally, Viki Tasoula, who prepared the *Index of Names*.

Special gratitude is owed to Dimitris Skrekas, who functioned as our main liaison in gathering most of the manuscript digital reproductions, worked tirelessly on bibliographical support, and, above all, compiled the preliminary data and some initial surveys regarding many of the transmitting manuscripts; his work provided a valuable point of departure for their subsequent description.

❦

The *Introduction* and the critical edition of the Greek text of both versions α and β are the work of Papaioannou. For the edition of α, Messis collated some of the manuscripts transmitting the *Excerpts*. The annotated English translation of version β bears the shared responsibility of both Messis and Papaioannou.

Athens, March 17, 2026

Stratis Papaioannou
& Charis Messis

Technical Matters

We use the title ***Theodore of Edessa*** when we jointly refer to the *Life* as well as the *Chapters* of Theodore of Edessa.

Bold numbers refer to the sections of the *Life* of Theodore as edited and translated in this volume.

The abbreviation **Vol. I** refers to our *Euthymios the Iberian, Theodore of Edessa. Volume I. Introduction.*

Bold Latin letters refer to the *sigla* of manuscripts which transmit *Theodore of Edessa* (see the list below), and **bold small Greek letters** refer to the two main versions (**α** and **β**) of the Greek text, both edited in the present volume.

Unless otherwise indicated, all translations of the Greek texts are our own.

All English translations of the Georgian *Lives* of Euthymios (abbreviated as GRD) and of George Hagiorites (GRD^2) by Tamara Grdzelidze (2009) have been slightly revised, based on the French rendition of these same texts by Bernadette Martin-Hisard (1991 [M-H] and 2006–2007 [M-H^2]).

If a Greek name has a common form in English, we have retained the anglicized form; otherwise (also in the case of not widely known persons), we have opted for a transliterated form.

Introduction

The complete text of Euthymios the Iberian's *Life* of Saint Theodore of Edessa, written in Greek between (in all probability) May 1021 and June 1023 on Athos, was first printed in the late nineteenth century. Ivan Pomjalovskij (1845–1906) published a critical edition in Saint Petersburg in 1892, based on two early manuscripts (**A** and **B**) available in Moscow, without investigating, however, the sources and parallels of the text, nor recognizing either Euthymios' authorship or that the text is transmitted in two distinct versions. Some passages from the *Life* had in fact been published earlier, first in 1880 by Archimandrite Amfilokhij (Sergievskij) (pp. 30–4; sections **1,1–9,3**), and then in 1886 by Vasili G. Vasilievskij (264–5; **22–23**), both utilizing only manuscript **A**. Yet another version of Euthymios' *Life* had appeared in print even earlier, first in 1656 and then republished in 1893 and thereafter. This was a post-Byzantine, thorough reworking of the original text into early modern Greek, created by a master of the genre, Agapios Landos, who most likely followed some Athonite manuscript for his revision.[1]

The present volume thus offers the first critical edition of the two Euthymian versions of the *Life* (α and β), taking into consideration the entire manuscript transmission and the *Life*'s multiple Georgian and Greek intertexts. Version β is a thoroughly revised redaction of α, a *metaphrasis* in the Byzantine sense of the term, namely a paraphrase, created by Euthymios himself, perhaps for the purpose of also preparing the base text for a future translation into Georgian, which was never materialized. Being Euthymios' latest, and in a sense final version, it is given prominence in our volume and is furnished with a complete apparatus of citations and allusions and accompanied by a facing, lightly annotated English translation.

[1] Landos 1780, 222–38, reprinted in Doukakes 1893, 263–82 and its own reprints. For all details, mentioned here and below, regarding the making and history of the *Life* of Theodore of Edessa, we refer the reader to Vol. I, especially chapter 5 on "The Reception of *Theodore of Edessa*". Pomjalovskij was aware also of ms. **d**[1] (Pomjalovskij 1892, vii), while he was able to report on the variants also of ms. **G** (Pomjalovskij 1892, viii–xviii), based on a collation sent to him by Athanasios Papadopoulos Kerameus.

We have already delineated the multiple, complex processes of the creation of the original *Life* in the first volume of our work. There, we also surveyed the history of the reception and transmission of *Theodore of Edessa*, the full Euthymian composition, that is, which apart from the *Life* also included a separate text, a set of a hundred *Chapters* (Κεφάλαια) on ascetic discipline, supposedly authored by Theodore himself. Even though this latter text was conceived by Euthymios as "part two", as it were, of the biography of his invented saint, and although originally (as well as in a few later instances, discussed below) the *Chapters* were transmitted jointly with the *Life*, the treatise quickly acquired a life of its own, surviving in at least sixty-six further manuscripts that contain either the work as a whole or select chapters. As such, the *Chapters* deserve separate treatment which cannot be offered here. If time, effort, and resources permit, we hope to return to this additional Euthymian composition in a third and final volume.

The purpose of the present introduction is modest. It offers a catalogue, with basic information, of the manuscripts that transmit the *Life* of Theodore and, through an analysis of the relations of these witnesses, a discussion of the constitution of the Greek text we have created for the two main versions of the *Life* which we have identified. It concludes with a section on our principles for the critical edition.

1. The Manuscripts

The *Life* of Theodore of Edessa as a whole text (whether in complete fashion or with gaps) is transmitted by twelve Byzantine and five post-Byzantine manuscripts, the latter dating well into the nineteenth century.[1] Eight of these (**A**, **B**, **D**, **F**, **K**, **N**, **r**, and **t**) also contain the *Chapters*, transmitted either immediately after the *Life* (**A**, **B**, **K**, **N**, and **t**) or separated from it (**D**, **F**, and **r**). Excerpts from five distinct sections of the *Life* are also found in another fifteen manuscripts, seven of which date from the mid-fifteenth to the early seventeenth century. Of the latter manuscripts, three contain an excerpt (**65,1–68,1**, the story of Theodosios the Edessan Stylite and his brother John the Hermit), which was first anthologized at some point between the 1060s and 1080s by Nikon of the Black Mountain and included in a chapter of his florilegium, the work traditionally known as the *Pandektes.* That anthology became very popular, circulating in ca. sixty Greek copies, as well as in Slavonic, Arabic, and Ethiopic translations with wide distribution.

The seventeen manuscripts of the full *Life* and the fifteen with various *Excerpts* are presented below. We also include the description of one early manuscript of Nikon's *Pandektes* (**e**$^{\mathbf{1}}$) and another of Theodore's *Chapters* (**w**), which we used as representatives for the constitution of the Greek text of the *Life*. We refrained, however, from providing a thorough listing of the complex and extensive textual transmission of either the *Pandektes* or the *Chapters*, even though we consulted several further early witnesses so as to determine the history of the Greek text of *Theodore of Edessa*.

Even with respect to the *Life* and the *Excerpts*, our catalogue is uneven as far as details are concerned. Conducting a full paleographical and codicological analysis of all the manuscripts far exceeded the limits of our work. It would have required, at the very least, an examination *in situ*, and this was not possible for us if we were to remain within the temporal requirements set by our funding body. Thus, the presentation of each manuscript is rather concise, focusing on matters that were important for the constitution of the text of the *Life*. In terms

[1] First overviews in Ehrhard III 959–60 (5 mss., in which the *Life* is transmitted as a single text and not part of a liturgical collection) and Vasiliev 1942–1943, 168–9 (8 mss.); latest overview in https://pinakes.irht.cnrs.fr/notices/oeuvre/13490/.

of codicology and palaeography our work depends on earlier existing studies and catalogue entries, which are themselves uneven in terms of their depth of investigation. Whenever possible we attempted to correct or update such earlier scholarship, without however being able to claim that we are offering the last word. Far from it. Future students of these manuscripts will have to continue the relevant research.

For convenience, we set in advance here a list of all witnesses with their *sigla*, first in alphabetical and then in chronological order. Before the Greek text of each edited version below, we repeat the items of this list, further abbreviated and not arranged alphabetically or chronologically, but in order of sequence in the constitution of the critical apparatus of the Greek text, thus also excluding those manuscripts deemed unimportant for this purpose.

Manuscripts (in alphabetical order)

Conventions:

- "11th," etc., denotes the **eleventh century**. The fraction in parentheses indicates the subdivision of the century into equal parts (e.g. "11th (2/2)" = **second half of the eleventh century**; "14th (2/4)" = **second quarter of the fourteenth century**).

- All manuscripts contain either the complete text, fragments, or excerpts of *Theodore's Life*; the designation **"Life"** is thus used only when a manuscript also transmits the *Chapters* of Theodore—otherwise, it is implied.

- With the exception of manuscripts **A** and **m**, which are related to **version β (indicated),** all other manuscripts preserve variants of **version α (implied)**.

- Unless a manuscript transmits the complete text of the *Life*, **bold numbers** in parentheses indicate the sections of the text attested therein.

- Finally, for all manuscripts the identifying **Diktyon number** is provided, so as to help readers find further information in the ever-evolving *Pinakes: Textes et manuscrits grecs* (Institut de recherche et d'histoire des textes, Paris) at http://pinakes.irht.cnrs.fr/. If a *Pinakes* entry contains a URL where a manuscript is available in digitized form, the Diktyon number is marked with an asterisk (*).

A Moscow, State Historical Museum, Synod. gr. 15 (Vladimir 381; **Diktyon 43640**), 227r-285v (*Life,* version β) and 285v-297v (*Chapters,* version β), June 19, 1023, copied by Theophanes (RGK I 136, II 180, and III 230; PmbZ 28103)

B Moscow, State Historical Museum, Synod. gr. 18 (Vladimir 126; **Diktyon 43643**), 112r-181v (*Life*) and 182r-199v (*Chapters*), 11th (2/2), copied by Nikolaos (μοναχός)

C Rome, Biblioteca Angelica, gr. 86 (**Diktyon *55993**), 219r-265r (-**85,3**, des. mut.), 11th (2/2)

D Athos, Vatopediou 472 (**Diktyon 18616**), 167v-185r (*Chapters*) and 242v-319r (*Life*), 13th (2/2?), copied by the same scribe as **G**

E Athos, Philotheou 24 (Lambros 1787; **Diktyon 29388**), 1r-105v (1r-27v: **1,1-30,2**; 28r-86v: **34,3-82,2**; 87r-102v: **86,5-100,2**; 103r-105v: **110-114,1**, des. mut.), 11th (2/2?) / 12th (1/2?)

F Athos, Lavra Δ 1 (Eustratiades 377; **Diktyon 27312**), 57r-64v (inc. mut.: **56,2-65,4**) and 89r-114r (**85,6-115,5**) (*Life*) and 167r-197v (*Chapters*), 12th (2/2?)

G Istanbul, Patriarchal Library, Panag. 82 (**Diktyon 33727**), 32r-87v (**1,1-92,3**) and 88r-93v (**93,3-101,2**, des. mut.), 13th (2/2?), copied by the same scribe as **D**

J Athens, EBE, 270 (**Diktyon 2566**), 140r-192v (-**115,2**, des. mut.), late 13th (?) / early 14th (?)

K Athens, EBE, 230 (**Diktyon 2526**), 228r-303r (*Life*) and 303r-322v (*Chapters*), 14th (1/2?)

L Sinai, Monastery of Saint Catherine, gr. 544 (**Diktyon 58919**), 59r-206v, 13th (2/2?)

N Turin, BNU, C. III. 16 (Pasini 147; **Diktyon 63869**), 196r-283v (*Life*) and 284r-309v (*Chapters*), 13th (1/2?)

a^1 Venice, BNM, gr. II. 77 (coll. 998; **Diktyon 70239**), 179r-181v (**65,1-68,1**, excerpt from Nikon's *Pandektes* 34), 183r-186v (**19,1-34,4**), and 271r-273r (**56,1-60,8**), 15th (5/5?) / 16th (1/5?)

b^1 Jerusalem, Patriarchal Library, Panagiou Taphou 215 (**Diktyon *35452**), 229v-231v (**39,3-39,7**), late 16th

c^1 Sinai, Monastery of Saint Catherine, gr. 455 (**Diktyon *58830**), 191v-199r (**46,4-52,2**), 11th (4/4)

c^2 Moscow, State Historical Museum, Synod. gr. 494 (Vladimir 415; **Diktyon 44119**), 114r-119r (**46,1-52,2**), 14th (?)

c^3 Athos, Lavra B 43 (Eustratiades 163; **Diktyon 27095**), 105v-111v (**46,2-52,2**), 12th (2/2) (?) / 13th (?)

c^4 Naples, Biblioteca Nazionale Vittorio Emanuele III, II B 18 (**Diktyon 46034**), 97v-102v (**46,2-48,2**, des. mut.), 13th

c^5 London, Lambeth Palace Library, Mss. 2794 (**Diktyon 39902**), 220r-232v (**46,2-48,3**), 15th (2/2)

c^{6} Jerusalem, Patriarchal Library, Hagiou Saba 409 (**Diktyon *34665**), 318r-332r (**46,4-52,2**), 13th

c^{7} Brussels, Bibliothèque Royale Albert Ier (KBR), gr. II 4836 (**Diktyon 10018**), 78v-84v (**46,4-50**, des. mut.), year 1281, copied by the priest Leon (ὁ ἀπὸ τῆς Κεράμου)

c^{8} Meteora, Metamorphoseos 197 (**Diktyon 41608**), 176r-177v (**46,4-47,2**, **47,13-47,14**, and **46,3**), c. 1380-1410

c^{9} Athos, Iviron 382 (Lambros 4502; **Diktyon 23979**), 663v-664v (**46,7-47,13**), year 1514, copied by Dionysios of Iviron

d^{1} Paris, BnF, gr. 776 (**Diktyon *50360**), 25r-29v (**55,7-64,1**), 15th (4/4?)

d^{2} Venice, BNM, gr. VII. 45 (coll. 1469; **Diktyon 70562**), 100v-107r (**56,1-64,2**) and 267r-271r (**65,1-68,1**, excerpt from Nikon's *Pandektes* 34), in the years 1616-1618, copied by Anthimos Logothetes

e^{1} Vienna, ÖNB, theol. gr. 84 (**Diktyon *71751**), 169v-171r (**65,1-68,1**, excerpt in Nikon's *Pandektes* 34), 12th (2/2?)

e^{2} Meteora, Metamorphoseos 357 (**Diktyon 41767**), 187r-189v (**65,1-68,1**, excerpt from Nikon's *Pandektes* 34), 1609/1610, copied by Metrophanes (θύτης ἐκ Βάρνης)

e^{3} Paris, BnF, Coislin 378 (**Diktyon *49519**), 141r-143v (**65,1-67,1**), 14th (4/4?) / 15th (1/4?)

h Vatican, BAV, Ottob. gr. 151 (**Diktyon *65393**), 1r-119v (inc. mut. **24,16-115,3**, des. mut.), 13th (2/2?) / 14th (1/2?), an apograph of **B**

m Athos, Iviron 424 (Lambros 4544; **Diktyon 24021**), 312v-348v (*Life,* version β based on **A**, further revised), 16th (2/2?)

p Paris, BnF, suppl. gr. 441 (**Diktyon *53173**), 1r-58r (**-85,3**, des. mut.), 17th / 18th, an apograph of **C**

r Athos, Σκήτη Αγίας Άννης 67 (**Diktyon 31561**), pp. 1-191 (*Life*) and 277-317 (*Chapters*), 18th

s Athos, Σκήτη Καυσοκαλυβίων, olim Κοίμησις τῆς Θεοτόκου ἐν τῇ καλύβῃ τοῦ ἁγίου Ἀκακίου 6 (Kourilas and Eustratiades 203; **Diktyon 31789**), 15r-30v, 18th, an apograph of **r** (?)

t Athos, Panteleimonos 865 (Lambros 6372; **Diktyon 23004**), 109r-167r (*Life*) and 167r-181v (*Chapters*), ca. 1850-1860, copied by the monk Dionysios Agiartemites, an apograph of **r** (?)

w Athos, Koutloumousiou 12 (Lambros 3081; **Diktyon 26037**), pp. 184-202 (*Chapters*), 11th (1/2)

Manuscripts (in approximate chronological order)

11th c.

A Moscow, State Historical Museum, Synod. gr. 15 (Vladimir 381; **Diktyon 43640**), 227r-285v (*Life,* version β) and 285v-297v (*Chapters,* version β), June 19, 1023, copied by Theophanes (RGK I 136, II 180, and III 230; PmbZ 28103)

w Athos, Koutloumousiou 12 (Lambros 3081; **Diktyon 26037**), pp. 184-202 (*Chapters*), 11th (1/2)

B Moscow, State Historical Museum, Synod. gr. 18 (Vladimir 126; **Diktyon 43643**), 112r-181v (*Life*) and 182r-199v (*Chapters*), 11th (2/2), copied by Nikolaos (μοναχός)

C Rome, Biblioteca Angelica, gr. 86 (**Diktyon *55993**), 219r-265r (**-85,3**, des. mut.), 11th (2/2)

c1 Sinai, Monastery of Saint Catherine, gr. 455 (**Diktyon *58830**), 191v-199r (**46,4-52,2**), 11th (4/4)

E Athos, Philotheou 24 (Lambros 1787; **Diktyon 29388**), 1r-105v (1r-27v: **1,1-30,2**; 28r-86v: **34,3-82,2**; 87r-102v: **86,5-100,2**; 103r-105v: **110-114,1**, des. mut.), 11th (2/2?) / 12th (1/2?)

12th c.

F Athos, Lavra Δ 1 (Eustratiades 377; **Diktyon 27312**), 57r-64v (inc. mut.: **56,2-65,4**) and 89r-114r (**85,6-115,5**) (*Life*) and 167r-197v (*Chapters*), 12th (2/2?)

e1 Vienna, ÖNB, theol. gr. 84 (**Diktyon *71751**), 169v-171r (**65,1-68,1**, excerpt in Nikon's *Pandektes* 34), 12th (2/2?)

c3 Athos, Lavra B 43 (Eustratiades 163; **Diktyon 27095**), 105v-111v (**46,2-52,2**), 12th (2/2) (?) / 13th (?)

13th c.

N Turin, BNU, C. III. 16 (Pasini 147; **Diktyon 63869**), 196r-283v (*Life*) and 284r-309v (*Chapters*), 13th (1/2?)

c6 Jerusalem, Patriarchal Library, Hagiou Saba 409 (**Diktyon *34665**), 318r-332r (**46,4-52,2**), 13th

c4 Naples, Biblioteca Nazionale Vittorio Emanuele III, II B 18 (**Diktyon 46034**), 97v-102v (**46,2-48,2**, des. mut.), 13th

D Athos, Vatopediou 472 (**Diktyon 18616**), 167v-185r (*Chapters*) and 242v-319r (*Life*), 13th (2/2?), copied by the same scribe as **G**

G Istanbul, Patriarchal Library, Panag. 82 (**Diktyon 33727**), 32r-87v (**1,1-92,3**) and 88r-93v (**93,3-101,2**, des. mut.), 13th (2/2?), copied by the same scribe as **D**

L Sinai, Monastery of Saint Catherine, gr. 544 (**Diktyon 58919**), 59r-206v, 13th (2/2?)

c7 Brussels, Bibliothèque Royale Albert Ier (KBR), gr. II 4836 (**Diktyon 10018**), 78v-84v (**46,4-50**, des. mut.), year 1281, copied by the priest Leon (ὁ ἀπὸ τῆς Κεράμου)

J Athens, EBE, 270 (**Diktyon 2566**), 140r-192v (**115,2**, des. mut.), late 13th (?) / early 14th (?)

h Vatican, BAV, Ottob. gr. 151 (**Diktyon *65393**), 1r-119v (inc. mut. **24,16-115,3**, des. mut.), 13th (2/2?) / 14th (1/2?), an apograph of **B**

14th c.

K Athens, EBE, 230 (**Diktyon 2526**), 228r-303r (*Life*) and 303r-322v (*Chapters*), 14th (1/2?)

c² Moscow, State Historical Museum, Synod. gr. 494 (Vladimir 415; **Diktyon 44119**), 114r-119r (**46,1-52,2**), 14th (?)

c⁸ Meteora, Metamorphoseos 197 (**Diktyon 41608**), 176r-177v (**46,4-47,2**, **47,13-47,14**, and **46,3**), c. 1380-1410

e³ Paris, BnF, Coislin 378 (**Diktyon *49519**), 141r-143v (**65,1-67,1**), 14th (4/4?) / 15th (1/4?)

15th c.

c⁵ London, Lambeth Palace Library, Mss. 2794 (**Diktyon 39902**), 220r-232v (**46,2-48,3**), 15th (2/2)

d¹ Paris, BnF, gr. 776 (**Diktyon *50360**), 25r-29v (**55,7-64,1**), 15th (4/4?)

a¹ Venice, BNM, gr. II. 77 (coll. 998; **Diktyon 70239**), 179r-181v (**65,1-68,1**, excerpt from Nikon's *Pandektes* 34), 183r-186v (**19,1-34,4**), and 271r-273r (**56,1-60,8**), 15th (5/5?) / 16th (1/5?)

16th c.

c⁹ Athos, Iviron 382 (Lambros 4502; **Diktyon 23979**), 663v-664v (**46,7-47,13**), year 1514, copied by Dionysios of Iviron

m Athos, Iviron 424 (Lambros 4544; **Diktyon 24021**), 312v-348v (*Life,* version β based on **A**, further revised), 16th (2/2?)

b¹ Jerusalem, Patriarchal Library, Panagiou Taphou 215 (**Diktyon *35452**), 229v-231v (**39,3-39,7**), late 16th

17th c.

e² Meteora, Metamorphoseos 357 (**Diktyon 41767**), 187r-189v (**65,1-68,1**, excerpt from Nikon's *Pandektes* 34), 1609/1610, copied by Metrophanes (θύτης ἐκ Βάρνης)

d² Venice, BNM, gr. VII. 45 (coll. 1469; **Diktyon 70562**), 100v-107r (**56,1-64,2**) and 267r-271r (**65,1-68,1**, excerpt from Nikon's *Pandektes* 34), in the years 1616-1618, copied by Anthimos Logothetes

p Paris, BnF, suppl. gr. 441 (**Diktyon *53173**), 1r-58r (**85,3**, des. mut.), 17th / 18th, an apograph of **C**

18th c.

r Athos, Σκήτη Αγίας Άννης 67 (**Diktyon 31561**), pp. 1-191 (*Life*) and 277-317 (*Chapters*), 18th

s Athos, Σκήτη Καυσοκαλυβίων, olim Κοίμησις τῆς Θεοτόκου ἐν τῇ καλύβῃ τοῦ ἁγίου Ἀκακίου 6 (Kourilas and Eustratiades 203; **Diktyon 31789**), 151-30v, 18th, an apograph of **r** (?)

19th c.

t Athos, Panteleimonos 865 (Lambros 6372; **Diktyon 23004**), 109r-167r (*Life*) and 167r-181v (*Chapters*), ca. 1850-1860, copied by the monk Dionysios Agiartemites, an apograph of **r** (?)

Our presentation below basically follows a chronological order, but some further arrangements also apply. We thus begin, counterintuitively, with discussing the manuscripts which contain the complete text of the second version of the text, namely version β, and this for two reasons. First, the earliest and first dated manuscript of Theodore's *Life*, and indeed the only one produced during Euthymios' lifetime, contains that version; and, secondly, version β is attested in only two witnesses. We continue with manuscripts with the full of text of version α, and then present those manuscripts with excerpts of the *Life*, all based again on version α; these are further arranged in groups in relation to which sections of the *Life* they contain.[2]

For each manuscript, the reader will find the following sections:

Caption

Apart from the basic information also included in the two lists just cited, we indicate the writing material, the number and size of folia, the number and size of columns on each folio, the provenance if known, and any significant moments in the history of the manuscript, focusing on (and, in some cases, limiting our attention to) that unit within a manuscript that relates to *Theodore of Edessa*.

Palaeographic Profile

Discussion is included when our dating and/or locating of a witness either adds to or departs from information found in earlier studies and catalogues, cited in the bibliography.

Contents

A detailed list of contents is provided only for the major witnesses containing the full *Life*. For all other manuscripts, a concise general description

[2] In this regard, we might preliminarily note that the relevant BHG entries of the full *Life* as well as the excerpts (1744, 1744b, 1744c, 1744d, 1744e, 1744f, 1744fb, 1744h, and 1744i) require correction.

is offered. Where appropriate, we highlight specific textual particularities, alongside occasional references to a manuscript's relationship with other witnesses. However, such discussion is omitted for manuscripts that are clearly derivative or lack the diagnostic variants necessary to determine their position within the stemma. A comprehensive analysis of relations between witnesses critical to the constitution of our edited text is provided in chapter 2.

Paratexts

All important marginal notes, rubrics, and the like accompanying the text of the *Life*.

Bibliography

Only the most basic bibliography, in chronological order. Readers can find further bibliography as well as further lists of the contents of each manuscript on the aforementioned *Pinakes* database.

1.1. VERSION B

A Moscow, State Historical Museum, Synod. gr. 15 (Vladimir 381; **Diktyon 43640**), 227r-285v (*Life*) and 285v-297v (*Chapters*), June 19, 1023, copied by Theophanes (RGK I 136, II 180, and III 230; PmbZ 28103). Parchment 367ff. (350×261mm), two cols. of 31 ll. From the library of Iviron, obtained by Arseniy Sukhanov in the mid-17th c. (cf. Lascaris 1959; Yermolenko 2015)

Paleographic Profile

For Theophanes, the scribe of the manuscript, his Iviron context in the early eleventh century, see Vol. I, 1.3 (text and note 24), 1.4 (text and note 29), and, especially, 2.2 with further bibliography.

Contents

1) 1r-7v: Basil of Caesarea, ***De fide* 1** (a homily) (CPG 2859; PG 31, 464–72); Greek title: Λόγος εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα [also the number α΄ is added on the margin]. Liturgical rubric: on the **Monday after Pentecost** (τῇ ἐπαύριον τῆς ν΄)

2) 8r-16v: four ***Miracles* of St George** (ed. Aufhauser, pp. 2–42), the earliest copy of this text in the Greek tradition; Greek title: Διήγησις θαυμάτων τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος τοῦ Χριστοῦ Γεωργίου [also the number β΄ is added on the margin]. Liturgical rubric: **April 23**.

The four miracles are copied as a single continuous text with a unique introduction (edited in the critical apparatus of Aufhauser 1913; pp. 2–3) and a unique conclusion (edited in the main text in Aufhauser, pp. 40–42):

a. 8r-9r: *de columna viduae* (BHG 691a)

b. 9-10: *de imagine perfossa* (BHG 690i)

c. f. 10-11: *de iuvene Paphlagonensi* (BHG 691m)

d. 11r-16v: *de filio ducis Leonis* (BHG 688c)

5) 17r-111v: ⟨Nikephoros Ouranos'⟩ ***Life* of Symeon the Stylite** the Younger (BHG 1690; PG 86: 2987–3216, revised version, unedited); Greek title: Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Συμεών, τοῦ ἐν θαυμαστῷ ὄρει [also the number γ΄ is added on the right margin]. Liturgical rubric: **May 24**

6) 112r-122r: ***Passion and Miracles* of Modestos**, bishop of Jerusalem (BHG 1299; Loparev 1892, 15–55); Greek title: Ἄθλησις καὶ θαυμάτων διήγησις τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Μοδέστου, ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων [also the number δ΄ is added on the right margin]. Liturgical rubric: **December 17**

The text is followed by a prayer to the saint (preceded by instructions) in the case that "some illness befalls your animals" (ed. Loparev 1892, 54–5).

7) 122v-226r: Evagrios, ***Life and Miracles* of Pankratios**, archbishop of Taormina (BHG 1410-1410e; second recension, unedited); Greek title: Εὐαγρίου ἐπισκόπου εἰς τὸν βίον καὶ τὰ θαύματα τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Παγκρατίου ἀρχιπροέδρου Ταυρομενίας [also the number ε΄ is added on the margin]. Liturgical rubric: **July 9**

For ff. 201r-203r, *Pinakes* (https://pinakes.irht.cnrs.fr/notices/cote/43640/) gives the following title: *Basilius Caesariensis, Ascetica admonitio* 14; nothing of the sort is to be found in the ms., as far as we can tell.

8) 227r-285v: ***Life* of Theodore**, version β: Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου, τοῦ διαλάμψαντος ἐν ἀσκήσει κατὰ τὴν μείζονα Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάβα, ἔπειτα γεγονότος ἀρχιεπισκόπου πόλεως Ἐδέσης, καὶ ἀξιομνημόνευτα κατορθωκότος ἔργα, συγγραφεὶς παρὰ Βασιλείου ἐπισκόπου Ἐμέσης [also the number ς΄ is added on the right margin]. Liturgical rubric: **July 19**. For discussion of version β transmitted in **A**, see Vol. I, 3.3 (section "Versions α and β") and also section 2.1 below.

9) 285v-297v: ***Chapters* by Theodore**, version β: Κεφάλαια τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου τοῦ Σαβαΐτου [also the phrase Λόγ(ος) ζ΄ is added on the

top margin, while a version of the title is repeated sideways on the right margin: Κεφά(λαια) ψυχωφελῆ τ(οῦ) ὁσ(ίου) π(ατ)ρὸς ἡμ(ῶν) Θεοδ(ώρου) τ(οῦ) Σαβαΐτ(ου) ἐπισκόπ(ου) Ἐδ(έσης)]

10) 297v: Here begins without title, for which empty space has been allocated, a version of the ***Miracles* of the prophets Elijah and Elisha** (BHG 573d ?; unedited); the text is interrupted mid-sentence ("ἦσαν δέκα ἕτεροι προφῆται πολλοί ..."), as apparently a folio or folios have fallen out. We were unable to consult the ms. *in situ* to determine the precise codicological units.

11) 298r-313r: ***Life and Miracles* of the prophets Elijah and Elisha** (BHG 577e; unedited); Greek title: Ὑπόμνημα εἰς τὸν ἅγιον ἐν προφήταις Ἠλιοῦ, καὶ εἰς τὸν ὀπαδὸν αὐτοῦ καὶ φοιτητὴν Ἐλισσαιὲ τὸν προφήτην, καὶ μερικὴ διήγησις τῶν τερατουργιῶν αὐτῶν καὶ θαυμάτων [also the number η΄ is added on the right margin]. Liturgical rubric: **July 20**

12) 313r-320r: ***Life* of Alexios**, Man of God (BHG 56d, unique version, at least in mss. of the Byzantine period; ed. Halkin 1980; for the versions of the story, see Papaioannou 2023, x–xiii and 284–5); Greek title: Βίος Ἀλεξίου τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ [also the number θ΄ is added on the right margin]. Liturgical rubric: **March 17**

13) 320r-324r: **Neilos the Monk** (in fact, Evagrios of Pontus), ***De octo spiritibus malitiae*** (CPG 2451; PG 79, 1145-1164); Greek title: Περὶ παθῶν [also the number ι΄ is added on the margin]

For the very large ms. transmission of this text (85 codices), see Muyldermans 1939 with https://pinakes.irht.cnrs.fr/notices/oeuvre/3336/.

14) 324r-331v: **Maximos the Confessor**, ***Orationis Dominicae expositio*** (CPG 7691; PG 90, 872-909); Greek title: Ἑρμηνεία [ἑρμινεία cod.] εἰς τὸ "Πάτερ ἡμῶν", πρὸς Σέργιον μαγίστρον, αἰτήσαντα περὶ τούτου [also the number ια΄ is added on the margin]

For the ms. transmission of this text, which is also large (43 codices), see van Deun 1991, lxxviii–clxvi; our ms., unfortunately, does not figure among the witnesses examined by van Deun.

15) 331v-366r: **Olympiodorus of Alexandria**, ***Catena in Ecclesiasten*** (CPG 7454; PG 93, 477-628); Greek title: Ὑπόμνημα εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν [also the number ιβ΄ is added on the margin]

24 ms. witnesses for this text are listed in https://pinakes.irht.cnrs.fr/notices/oeuvre/1219/. The recent edition of Boli 2004 does not use ms. **A**.

366v: **Colophon**: * Ἐτελειώθη ἡ γραφὴ τῆς παρούσης βίβλου μηνὶ Ιουνίω ιθ', ἰνδ. ς', ἔτους ,ςφλα', χαραχθεῖσα χειρὶ Θεοφάνους ταπεινοῦ καὶ ἁμαρτωλοῦ. Εὔχεσθε ὑπὲρ αὐτοῦ οἱ ἐνταῦθα ἀναγινώσκοντες. Also another note in Georgian.

For further discussion of the contents and the scribe, see Vol. I, 2.2 and 3.3.

Paratexts

A few omitted words are added in the margin by Theophanes (**29,6** φαρμάκου: **A** 241r; **32,1** γενναῖον: **A** 241v; **82,5** φάσκοντος: **A** 270v).

Near more or less the middle of the text (**45,4**: **A** 248r), Theophanes has added the word "Στά(σις) = Pause".

Bibliography: Amfilokhij 1880, 29 (contents); Pomjalovskij 1892, i–iv (description and contents); Vladimir 1894, 574 (contents); Kavrus 1989, 168 (codicology).

❦

m Athos, Iviron 424 (Lambros 4544; **Diktyon 24021**), 312v-348v (*Life,* version β based on **A**, further revised; the folia between 342v and 347r are out of order), 16th (2/2?), copied most likely in Iviron. Paper 414ff. (308×200mm), single col. of 25 ll.

Paleographic Profile

The script partly resembles that of two other manuscripts in the Iviron library, both copied on Mt Athos: Iviron 1446 (**Diktyon 25041**), with the Metaphrastic *Life* of John Chrysostom (BHG 875), copied by ἱεροδιάκονος Δαμασκηνός in 1593/1594, and Iviron 1440 (**Diktyon 25035**), with patristic texts, copied by ἱερομόναχος Δανιήλ (of the monastery of Dionysiou), active between 1586 and 1636.

Contents

A menological collection of 14 texts, *Lives* and *Passions* of saints of May 5 through August 22. Theodore's *Life* is the tenth text, and carries the rubric for July 19. The version of the text is based on manuscript **A**, reproducing all its unique errors (e.g. **1,1** πεφυκός), introducing further minor variants (e.g. **19,2** Μιχαὴλ ἐπονομάσας **A** > Μιχαὴλ ὀνομάσας **m**), and, most importantly, abridging it heavily (e.g. the historiographical excursus in sections **21,2–23** is omitted entirely). Because of this, **m** has not been taken into consideration for the constitution of the text of version β.

Notably, the exact same features (namely, text based on a manuscript copied by Theophanes of Iviron, but abridged) have been noted regarding two further texts copied in **m**:

- text no. 6: Evagrios, *Life and Miracles* of Pankratios, archbishop of Taormina (BHG 1410-1410e; second recension, unedited), preserved also in **A** (cf. above); see Stallman-Pacitti 2018, 24.
- text no. 12: *Life* of Maximos the Confessor (BHG 1233m), a version preserved also in another manuscript originally in Iviron: Mosq. Synod. gr. 162 (Vladimir 380; Diktyon 43787; Ehrhard III 170–1, 377, and 741–2), dated to February 1022 and copied by Theophanes; see Roosen 2010, 444.

That eight other texts included in **m** are also preserved in either **A** (⟨Ouranos'⟩ *Life* of Symeon the Stylite the Younger, BHG 1690) or Mosq. Synod. gr. 162 (Christopher, BHG 310c; Basiliskos, BHG 241; 45 Martyrs of Nikopolis, BHG 1216a-1216b; Gregory of Nyssa's *Life* of Makrina, BHG 1012; Laurentios et soc., BHG 977c; Andreas *Stratelates* et soc., BHG 118; Agathonikos et soc., BHG 41b) suggests that they share the same fate as the *Life* of Theodore. For the consciously non-Metaphrastic versions of the texts included in **m**, see further Ehrhard I 370–1.

A modern Greek paraphrase based on the version of **m** of Theodore's *Life* was published in 2005 by Σταυροπηγιακὴ καὶ Συνοδικὴ Ι. Μονὴ Ὁσίου Συμεών τοῦ Νέου Θεολόγου: *Ἅγιοι ἐξ Ἁγαρηνῶν Β΄, Ἰωάννης ὁ Βασιλιάς τῶν Περσῶν* (Kalamos).

Bibliography: Lambros 1900, 145 (minimal description).

1.2. VERSION A

B Moscow, State Historical Museum, Synod. gr. 18 (Vladimir 126; **Diktyon 43643**), 112r-181v (*Life*) and 182r-199v (*Chapters*), 11th (2/2) (1r-72v and 112r-199v), copied by Nikolaos (μοναχός) (on Athos? specifically, at the Great Lavra?), with 14th-c. additions by two anonymous scribes, who wrote ff. 73r-95v and 96r-111v respectively. Parchment 199ff. (282×232 mm), single col. of 25-28 ll. From the collection of the Great Lavra on Athos (cf. a late 15th- or early 16th-c. note on f. 1r), obtained by Arseniy Sukhanov in the mid-17th c. (cf. Lascaris 1959; Yermolenko 2015)

Paleographic Profile

Fonkič has rightly dated **B** to the second half of the eleventh century (Fonkič and Poliakov 1993, 55–6). Given the manuscript's provenance as well as scribe Nikolaos' profession, we may also reasonably imagine that the book was likely copied on Mt Athos and indeed in the monastery of Great Lavra; cf. Rudberg and Amand de Mendieta (1980, 145), who postulate that all three scribes of the manuscript were *Lauriotai*. Inmaculada Pérez-Martín (personal communica-

tion) has directed our attention to the similarities of Nikolaos' handwriting with scripts in extant Athonite documents of the 1060s and 1070s (such as, e.g., *Acts of Iviron* 36 and 37 and *Acts of Lavra* 36 and 39).

Contents (of the 11th-c. part)

1) 1r-69v: Basil of Caesarea, the nine *Homilies on the Hexaemeron* (CPG 2835)

69v: **Colophon 1**: † Τέλος σὺν Θεῷ τῆς Ἑξαημέρου τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου τοῦ μεγάλου. Ὁ ἀναγινώσκων, εὔχου τῷ γράψαντι Νικολάῳ τῷ εὐτελεῖ μοναχῷ †

2) 71r-111v: Gregory of Nyssa, *De opificio hominis* (CPG 3154), mut.

3) 112r-181v: ***Life* of Theodore**, version **α**: Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου, τοῦ διαλάμψαντος ἐν ἀσκήσει κατὰ τὴν μείστην Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάβα, ἔπειτα γεγονότος ἀρχιεπισκόπου πόλεως Ἐδέσης, καὶ ἀξιομνημόνευτα κατορθωκότος ἔργα· συγγραφεὶς παρὰ Βασιλείου ἐπισκόπου Ἐμέσης, ἀνεψιοῦ αὐτοῦ. Εὐλόγησον, πάτερ. Liturgical rubric: None.

181v: **Colophon 2**: † Ὁ ἀναγινώσκων, εὔχου τῷ γράψαντι διὰ τὸν Κύριον, Νικολάῳ τῷ εὐτελεῖ μοναχῷ, ὅπως τύχῃ ἐν ἡμέρᾳ διαγνώσεως ἐλέους παρὰ Κυρίου †

4) 182r-199v: ***Chapters* by Theodore**, version **α**: Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου ἐπισκόπου Ἐδέσης, τοῦ Σαβαϊτου· κεφάλαια πρακτικά

199v: **Colophon 3**:

Ὥσπερ ξένοι χαίρουσιν ἰδεῖν πατρίδα,
οὕτω καὶ οἱ γράφοντες ἐν δέλτῳ τέλος.
Χριστέ μοι, δώρησαι τῶν μικρῶν πόνων χάριν. (DBBE 3040)
† Ὁ ἀναγινώσκων, διὰ τὸν Κύριον εὔχου τῷ γράψαντι †

B's version of the *Life*, though close to the lost archetype of version **α**, contains many unique variants. Some of these either expand (cf. **2,1** κόρης: κόρης ὡραίας τε καὶ κοσμίας πάνυ **B**) or shorten the text (cf. **58,2** σπεῦσον δὲ σύ, σῶσαι τὴν ψυχήν σου, μηκέτι μου καταβοῶσα: παῦσον δὲ σύ καταβοῶσά μου **B**).

A few expansions betray learnedness: see e.g. **6,3** συζυγία: ξυνωρίς τε καὶ συζυγία **B** with Suda χ 152 ξυνωρίς: συζυγία. Something similar can be said about several further corrections (which however are not always correct) he proposed on the margins:

see e.g. **4,2** ἀσμένως: γρ(απτέον) «ἄσμενος» in marg. **B** with Suda α 4188 Ἄσμενος: χαίρων, ἡδέως, προθύμως

and διδασκαλεῖον: γρ(απτέον) «διδασκάλιον» in marg. **B** (119r) with Suda δ 858 Διδασκαλεῖον: τὸ σχολεῖον. Διδασκάλιον δὲ αὐτὸ τὸ μάθημα. More cases below.

All these innovations can be attributed to the scribe of the manuscript. For, notably, Nikolaos used the iota adscript almost throughtout (even in his colophons) and was capable of composing (albeit clumsily) a metrical colophon (see Colophon 3 above, and the line "Χριστέ μοι …", in [*sic*] 13-syllable verse). Rudberg and Amand de Mendieta (1980, 145–6) have observed similar scribal interventions to the text of Basil of Caesarea.

Paratexts

We encounter several other corrections which have been added to the margins; some of these must be the result of collation with another (though lost) manuscript, apparently close to an earlier archetype of manuscripts **D G** and **J**:

9,3 οὐκ ἔσχεν: γρ(απτέον) «καὶ οὐκ ἴσχυσεν» in marg. **B** (116r)

12,2 ἐφείλκετο: ἐφελκύσασθαι **B** γρ(απτέον) «ἐφελκύσατο» in marg. corr. **B** (117v)

21,4 περικρατεῖς: ἐγκρατεῖς ante corr. **B** γρ(απτέον) «περικρατεῖς» in marg.**B** (120v); cf. περικρατεῖς **E C N L K** (cf. vers. β et app. font.): ἐγκρατεῖς **D G J**

25,5 ἡ τοῦ ὑπερηφάνου: γρ(απτέον) «ἡ τοῦ περιφανοῦς» in marg. **B** (124r); cf. ἡ τοῦ ὑπερηφάνου **E C N L B K**(cf. vers. β): ἡ τοῦ περιφανοῦς **D G J**

25,7 Τί δέ: Τί δαὶ post corr. **B** (124v); cf. the original embedded quote: Sym. Met. Passio Anastasii Persae 10 Τί δαί;

29,5 δακρυρροούντων: δακρυόντων **B** γρ(απτέον) «δακρυρροούντων» in marg. **B** (127r)

37,1 δρόμους: πόνους **B** γρ(απτέον) «δρόμους» in marg. **B** (129r)

39,5 κολάσεως: κρίσεως**B** γρ(απτέον) «κολάσεως» in marg. **B** (130v)

39,5 ἀποδιδόναι: ἀποδοῦναι **B** γρ(απτέον) «ἀποδιδόναι» in marg. **B** (131r); cf. ἀποδιδόναι **D G J** (cf. vers. β): ἀποδοῦναι **E C N L K**

48,3 Παῦλος – γένος: Παῦλος δὲ Σαμοσατεὺς μὲν τὸ γένος, τούτῳ τῷ Μάνεντι σύγχρονος γεγονώς**B** γρ(απτέον) «Παῦλος δέ τις τούτῳ τῷ Μάνεντι σύγχρονος γεγονώς, Σαμοσατεὺς μὲν τὸ γένος» in marg. **B** (139v)

51,1 τῶν φύσεων: τῆς κτίσεως **B** τῆς φύσεως in marg. **B** (140v); cf. τῶν φύσεων **E C N L** (cf. vers. β et app. font.): τῆς φύσεως **D G K**

54 Μαυρικίου: Μαρκίου **B** Μαρκιανοῦ in marg. corr. **B** (142r)

55,4 ἐμμανῶς: γρ(απτέον) «ἐκμανῶς» in marg. **B** (142v)

58,5 ἤρχετο: ἔρχεται **B** ἤρχετο in marg. corr. **B** (144v)

60,5 θάρσει: θάρρει **B** γρ(απτέον) «θάρσει» in marg. **B** (146r)

60,5 διακαρτεροῦσα: κατοικοῦσα **B** γρ(απτέον) «διακαρτεροῦσα» in marg. **B** (146v)

61,2 δικαίων: παίδων **B** δικαίων in marg. corr. **B** (147r)

62,2 τυγχάνουσι: ὑπάρχουσι **B** γρ(απτέον) «τυγχάνουσι» in marg. **B** (147r)

64,1 ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῆς καὶ ἐν ἑορταῖς μεταλαμβάνειν: ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς καὶ ἐν Κυριακαῖς μεταλαμβάνειν **B** γρ(απτέον) «ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῆς καὶ ἐν ἑορταῖς μεταλαμβάνειν» in marg. **B** (147v)

65,6 κοσμήσας αὐτὴν παντοίῳ κάλλει: περικεκοσμημένην παντοίῳ κάλλει **B** γρ(απτέον) «κοσμήσας αὐτὴν παντοίῳ κάλλει» in marg. **B** (148v)

65,9 ἀρέσαι: in marg. suppl. **B** (149r)

71,4 ἐπίσκοπον ἐξ Ἐδέσης παραγενέσθαι: ἐξ Ἐδέσης εἶναι ἐπίσκοπον **B** γρ(απτέον) «ἐπίσκοπον ἐξ Ἐδέσης παραγενέσθαι» in marg. **B** (153v)

71,5 ὑπομνημάτων: γρ(απτέον) «ὑπομνήσεων» in marg. **B** (154r)

78,1 κατελύσαμεν: κατήχθημεν **B** γρ(απτέον) «κατελύσαμεν» in marg. **B** (157v)

81,6 ἐξ Ἀγαρηνοῦ: ἀντὶ Ἀγαρηνοῦ **B** γρ(απτέον) «ἐξ Ἀγαρηνοῦ» in marg. **B** (160v)

84,1 εὐχὰς: γραφάς τε καὶ εὐχὰς **B** γρ(απτέον) «ᾠδάς [τε καὶ εὐχὰς]» in marg. **B** (162r); cf. εὐχὰς **C N L** (cf. vers. β): γραφάς τε καὶ εὐχὰς **D G K**

90,2 διὰ τῆς γενομένης θαυματουργίας: διὰ τῆς γενομένης θαυματοποιΐας **B** γρ(απτέον) «διὰ τῆς γενομένης θαυματουργίας» in marg. **B** (167r)

93,4 μετελάβομεν: μεταλαμβάνοντες **B** γρ(απτέον) «μετελάβομεν καὶ ὕδωρ ἐπίομεν» in marg. **B** (169r)

96 τῶν ἀνδρῶν: τῶν ἀρετῶν **B** τῶν ἀνδρῶν in marg. **B** (170v)

97,6 ἀλλὰ λαθεῖν μὴ δυνάμενοι: ἀλλ' οὐ δυνάμενοι λαθεῖν **B** γρ(απτέον) «ἀλλὰ, λαθεῖν μὴ δυνάμενοι» in marg. **B** (172r)

98,2 παρέσχεν: «παρεῖχεν»· ὅπερ καὶ κρεῖττον in marg. **B** (173v)

101,1 σώφρονες: ἀντὶ τοῦ «φρόνιμοι» κεῖται ἐνταῦθα τὸ «σώφρονες», ἐκ τοῦ σώας ἔχειν τὰς φρένας ἐπ' ἀγαθῶν in marg. **B** (175r)

104,3 καὶ δεήσεις in marg. suppl. **B** (177r)

111,2 λείψανον: σῶμα**B** γρ(απτέον) «λείψανον» in marg. **B** (179v)

115,1 ὡς ἐγγιζούσης ἤδη τῆς τελευτῆς: ὡς ἐγγίζουσαν ἤδη τὴν τελευτὴν **B** γρ(απτέον) «ὡς ἐγγιζούσης ἤδη τῆς τελευτῆς» in marg. **B** (181r)

Rubrics and other remarks:

47,3 Ἀρχή in marg. **B** (138r)

97.7 Εὐχή in marg. **B** (172r)

97,7f. σημ(εῖον) φο(βερόν) (?) in marg. **B** (172r)

101,6 Εὐχή in marg. **B** (176r)

103 πάντα δέδωκεν ὁ κρατῶν, ὅλος τῶν μελλόντων γενόμενος, καὶ πρὸς οὐδὲν τῶν παρόντων ἐπιστρεφόμενος: ὡρ(αῖον) in marg. **B** (176v)

Bibliography: Pomjalovskij 1892, iv–vii (description and contents); Vladimir 1894, 123 (contents); Fonkič and Poliakov 1993, 55–6 (dating); Rudberg and Amand de Mendieta 1980, 144–6 (detailed description).

ϵ̃

E Athos, Philotheou 24 (Lambros 1787; **Diktyon 29388**), 1r-105v (1r-27v: **1,1-30,2**; 28r-86v: **34,3-82,2**; 87r-102v: **86,5-100,2**; 103r-105v: **110-114,1**, des. mut.), 11th (2/2?) / 12th (1/2?). Parchment 106ff. (dimensions unknown), two cols. of ca. 23 ll. Copied on Mt Athos?

Paleographic Profile

The script (which displays variations of the *Perlschrift*, such as those discussed in Canart and Perria 1991, e.g. on p. 101) could be earlier than the twelfth century as given in Lambros and Ehrhard. We thus propose, with some hesitation, that the text was copied sometime during the second half of the eleventh or the first half of twelfth century. The content of the book and its current presence in the library of the Monastery of Philotheou furthermore suggest the possibility that the manuscript was made on Athos and has remained there since.

Contents

1) 1r-105v: ***Life* of Theodore**, version **α**: Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου, τοῦ διαλάμψαντος ἐν ἀσκήσει κατὰ τὴν μεγίστην Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάβα, ἔπειτα γεγονότος ἀρχιεπισκόπου πόλεως Ἐδέσης, καὶ ἀξιομνημόνευτα κατορθωκότος ἔργα· συγγραφεὶς παρὰ Βασιλείου ἀνεψιοῦ αὐτοῦ καὶ ἐπισκόπου Ἐμέσης. Εὐλόγησον, πάτερ. Liturgical rubric: Probably none (the script is very faded on that page).

The manuscript is damaged, having lost quires at both its beginning and end. Also, Theodore's *Life* is interrupted by gaps and is mutilated at its end. Apart from a relatively small number of minor omissions, reordering of words, and understandable errors, the scribe does not seem to have intervened in any significant way in the text he copied—just like the scribes of mss. **C** and **N**, to which **E** is related.

Paratexts

At the bottom of f. 1r, the title of Theodore's *Life* is given in Slavonic and makes one wonder if **E** was used for the translation of the entire *Life* in that language; in any case, the book passed through the hands of at least one Slavic-speaking reader. Other later readers have also left their marks on the manuscript, completing gaps in the text (1r, 23r) or adding pen trials (96v) and notes (1r, 15r, 21r,

44r, 46r, 54r, 72r, 106r-v) which were difficult to decipher from the microfilm photos available to us. Other notes:

21,2 The new paragraph is marked with a nice cross-shaped flower on the margin (**E** 15r)

22 The phrase "οἱ εἰς ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος βαπτισθέντες, καὶ τὴν ἀληθινὴν καὶ ἀμώμητον" is repeated on the top of the page (**E** 17r)

24,1 The new paragraph is marked with a large, slightly elaborate cross on the margin (**E** 17v)

34,4 Τέλος τῆς ἀθλήσεως τοῦ ὁσίου μάρτυρος Μιχαήλ (**E** 28r, by a later hand)

39,3 Διδασκαλεία [sic] τοῦ ἁγίου (**E** 30v, by a later hand)

46,3 Περὶ ὀρθῆς πίστεως, καὶ βίου ὀρθοῦ, καὶ περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας, λόγος θεολογικότατος (**E** 40v, by a later hand)

47,1 The first six Ecumenical Councils are numbered on the margin (**E** 43v-44r)

47,2 οἱ ἅγιοι πατέρες: οἱ ἅγιοι πατέρες τῶν ἑπτὰ συνόδων ,α ἐννιακόσιοι ...(**E** 44r, the end of the text is illegible on the microfilm; it likely gives the number 1982, namely the total of the Church Fathers who participated in the seven Ecumenical Councils; cf. the note on f. 107v of **c**[3], cited below)

55,7 The phrase "Γέγονέ τις ἀνὴρ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει" is repeated on the top of the page (**E** 54v), perhaps to alert the reader about the beginning of the independent story of Ader

Bibliography: Lambros 1895, 152 and Ehrhard III 959 (minimal description).

❦

C Rome, Biblioteca Angelica, gr. 86 (**Diktyon *55993**), 219r-265r (**-85,3**, des. mut.), 11th(2/2). Parchment 265ff. (305×238mm), single col. of c. 28 ll.

Paleographic Profile

Texts one and three below are copied by two contemporary hands in variations of the pearlscript, the latter more calligraphic than the former (Ehrhard III 959, n. 4). Both are datable to the second half of the eleventh century. A few contemporary corrections are made on the text of Theodore's *Life*.

Contents

1) 1r-218r (quires α′ – κη′): ⟨Theodore Daphnopates⟩, Ἐκλογαὶ ἀπὸ διαφόρων λόγων, τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Χρυσοστόμου (CPG 4684)

2) 218r-219r: Ἐπιστολὴ τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Χρυσοστόμου πεμφθεῖσα παρ' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἐξορίας

Κυριακῷ ἐπισκόπῳ (CPG 4405.1.a; BHG 881yb), added by a later, less competent scribe of the 12th century

3) 219r-265r (no quire numbers): ***Life* of Theodore**, version **α**: Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου, τοῦ διαλάμψαντος ἐν ἀσκήσει κατὰ τὴν μεγίστην Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάβα, ἔπειτα γεγονότος ἀρχιεπισκόπου πόλεως Ἐδέσης, καὶ ἀξιομνημόνευτα κατορθωκότος ἔργα· συγγραφεὶς παρὰ Βασιλείου ἀνεψιοῦ αὐτοῦ καὶ ἐπισκόπου Ἐμέσης. Εὐλόγησον. Liturgical rubric: None.

The manuscript has lost quires at its end; thus Theodore's *Life* ends abruptly at **85,3**, mid-sentence at "ἡ δέσποινα δωρεὰς μεγάλας καὶ χρήματα πολλά, εἰς διάδοσιν τῶν [". Again, as noted regarding ms. **E**, and as we shall see in reference to **N**, the two witnesses to which **C** is closely linked, the scribe of **C** appears not to have made any substantial interventions in the text he copied.

Paratexts

Paragraphs are often marked with either a horizontal or a vertical red line.

47,1 The number of the first six Ecumenical Councils is given in the margin, and the whole catalogue of all seven Councils is highlighted with a vertical red line placed next to it (**C** 242r-v)

55,7 Ader's beneficial tale is marked with a cross (**C** 247v):

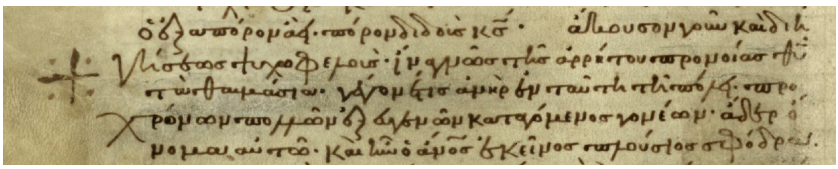

69,3 τῇ Βαγδάδ νῦν παρὰ Πέρσαις καλουμένῃ: Βαγδὰ ἡ Βαβυλών (**C** 257r, by a later hand)

Corrections, placed above the relevant word or on the margin:

8 τε: δὲ ante corr. **C** (222v)

9,1 τὸ: τῷ ante corr. **C** (222v)

52,1 -θουσῶν in marg. **C**: συνελθόντων ante corr. **C** (246r)

52,2 οὐράνιον in marg. **C**: οὐρανῶν ante corr. **C** (246v)

81,4 ἐπιβλύσε ante corr. **C** (263r)

Finally, an indecipherable note appears at the bottom of f. 251r.

Bibliography: Franchi de' Cavalieri and Muccio 1896, 132 (description; 12th-c. dating); Krumbacher 1897, 152 (dates the ms. to the 11th c.); Ehrhard III 959 (brief description; dates the ms. to the 12th c.).

ϝ

F Athos, Lavra Δ 1 (Eustratiades 377; **Diktyon 27312**), 57r-64v (inc. mut.: **56,2-65,4**) and 89r-114r (**85,6-115,5**) (*Life*) and 167r-197v (*Chapters*), 12th (2/2?), copied in the Great Lavra on Athos (?). Parchment 173ff. (220×160mm), single col. of ca. 18 ll.

Paleographic Profile

Against the later dating of the catalogue, the script of the manuscript suggests the twelfth century (latter half?) as the most likely period for its copying; it is comparable, for instance, to that of the twelfth-century Vat. gr. 846 (Diktyon 67477)—discussed e.g. in Canart and Perria 1991 (81–2) and Cavallo 2000 (232). (We would like to thank Nadia Kavrus-Hoffmann for help in dating this ms.).

Contents

1) 57r-64v (inc. mut.) and 89r-114r: ***Life* of Theodore**, version **α** (**56,2-65,4** and **85,6-115,5**)

The manuscript, at least in the part related to the *Life*, is acephalous as well as fragmented; ff. 65r-88v appear to be missing in the consulted microfilm.

The text of the *Life* contains occasionally minor interventions, such as the following:

58,4 τέθνηκεν: πρὸς Κύριον ἐξεδήμησεν **F**

93,5 μὰ τὴν ἀλήθειαν: πιστεύσατέ μοι **F**

111,3 Ὃν ὁ ἁγιώτατος ἐπίσκοπος καταγαγὼν τοῦ κίονος, καὶ ὁσίως περιστείλας, ἐν τῷ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τεμένει κατέθετο, πολλῶν μέντοι: πολλῶν **F**

2) 115r-152r: Μαρτύριον τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Εὐσταθίου καὶ τῆς συνοδίας αὐτοῦ (version of Symeon Metaphrastes' *Menologion*; BHG 642)

3) 152r-167r: Ὑπόμνημα εἰς τὴν ἀνακομιδὴν τοῦ λειψάνου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ὅτε ἀνήχθη ἀπὸ Κόμανα (version of Symeon Metaphrastes' *Menologion*; BHG 877)

4) 167r-197v: ***Chapters* by Theodore**, version **α**: Τοῦ ὁσίου Θεοδώρου· κεφάλαια πρακτικά.

Paratexts

58,6 The story about the prostitute saving the child of Ader's wife is marked as ὡρ(αῖον) in the margin (**F** 58v).

Bibliography: Spyridon Lauriotes and Eustratiades 1925, 53 (dates **F** to the 13th c.; brief description); Ehrhard III 820 (brief description).

ϔ

N Turin, BNU, C. III. 16 (Pasini 147; **Diktyon 63869**), 196r-283v (*Life*) and 284r-309v (*Chapters*), 13th (1/2?). Oriental paper 309ff., two codicological units: (a) ff. 1r-195v (200×125mm): single col. of 29/30 ll.; and (b) 196r-309v (190×120mm): single col. of 26 ll. *Later history*: "owned by Gabriel Severos (ca. 1540-1616), metropolitan of Philadelphia residing in Venice and head of the Greek community there; the codex reached Turin in 1619, when Severos' Greek manuscripts were acquired by the Duke of Savoy"[3]

Paleographic Profile

In the latest description of **N** (Gulmini 1989, 48–49), the decorative pyle on f. 196r, which introduces Theodore's *Life*, serves as the basis for dating the manuscript's second codicological unit to the latter half of the fifteenth century, while the first unit is placed, on comparable stylistic grounds, in the fourteenth century.

A sizeable colophon on f. 195r, however, brings the date of folios 1r-195v to June 9, 1227: † τέλος ἤλειφεν ὑ παροῦσα πυκτίδ(α) μηνὶ ἰουνί(ῳ) ἐν τῇ θ′ ἑξακισχιλιοστ(ῷ) ἅμα σὺν τῶ εὐδόμω καὶ τριακοστῶ πέμπτω συντελουμένω ἰν(δικτιῶνος) ιε′. This text is followed by eleven—somewhat clumsy—twelve-syllable verses, created *ad hoc*, which remain unedited. We present them here in both transcription and edition, partly restoring grammar and syntax (in italics), though not the meter:

[3] We owe this information to Erika Elia and Paolo Eleuteri (personal communication).

Φύλαττε Χ(ριστὲ), ὁ κατέχοντ(α) ταύτ(ην)·	Φύλαττε, Χριστέ, *τὸν κατέχοντα ταύτην*·
σύνταξον αὐτ(ὸν) τοῖς δεξίοις προβάτοις·	σύνταξον αὐτὸν τοῖς δεξίοις προβάτοις·
μερίδος δεῖξον τ(ῶν) ἐκλεκτ(ῶν) σου·	μερίδος δεῖξον τῶν ἐκλεκτῶν σου,
σὺν τοῖς ἁγίοις μάρτυσι καὶ προφήτ(αις)	σὺν τοῖς ἁγίοις μάρτυσι καὶ προφήταις,
πρεσβεί(αις) τῶν σῶν ἀσκητ(ῶν) (καὶ) ὁσίων·	πρεσβείαις τῶν σῶν ἀσκητῶν καὶ ὁσίων,
σὺν ἱεράρχ(αις)· τάξεις τῶν ἀσωμάτων,	σὺν ἱεράρχαις, *τάξεσί τε ἀσωμάτων*,
καὶ ταῖς πρεσβείαις τῆς σῆς μ(ητ)ρ(ὸ)ς πανάγνου·	καὶ ταῖς πρεσβείαις τῆς σῆς Μητρὸς πανάγνου·
τοῦτων ταῖς δὲήσεσιν σωθῶμεν πάντες·	τούτων ταῖς δεήσεσιν σωθῶμεν πάντες.
ὑπάρχ(εις) φιλά(νθρωπος) (καὶ) ἐλεήμ(ων)·	Ὑπάρχεις φιλάνθρωπος καὶ ἐλεήμων·
σῶζεις τοὺς πάντ(ας) ὡς θεὸς καὶ δεσπότης·	*σώζεις τοὺς πάντας ὡς* Θεὸς καὶ δεσπότης·
ἐμὲ τὸν ἀνάξιον, σῶσον τῶ σῶ ἐλέει †††	ἐμὲ τὸν ἀνάξιον, σῶσον τῷ σῷ ἐλέει.

Note: Line 2 resembles line 5 of DDBE occurrence 19519, in 15-syllable verse: *τοῖς δεξίοις σου σύνταξον κἀμὲ τότε προβάτοις.*

The second codicological unit, which contains Euthymios' two texts, was copied by two hands:

scribe A: ff. 196r-227v = quires 1 through 4;
scribe B: ff. 228r-309v = quires 5 through 14.

The latter scribe, a less skillful one, picked up the text mid-sentence at **47,6** (μακάριος / Κύριλλος), at the beginning of quire no. 5. Both of these hands are, in our view, more or less contemporary to (possibly even earlier than) the script of the first unit completed by June 1227. We would thus date them, with some reservation, to the first half of the thirteenth century.

Such a dating is further supported by the fact that the calligraphy of scribe A displays features which are reminiscent of the so-called script "à μεν distendu" (on which see now D'Aiuto 2022; we would like to thank Georgi Parpulov for directing our attention to this publication). Our copyist, however, differs from the scribes following that style with his thin strokes and small-sized letters—with few notable exceptions: letters ε , θ , ο , σ , υ , a few combinations such as εξ , and letters extended when written at the end of a line; characteristic is also one of the two abbreviations frequently employed for *καί* .

Contents

The second codicological unit (of interest to us here) contains:

1) 196r-283v: ***Life* of Theodore**, version **α**: Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου, τοῦ διαλάμψαντος ἐν ἀσκήσει κατὰ τὴν μεγίστην Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάββα, ἔπειτα γεγονότος ἀρχιεπισκόπου πόλεως Ἐδέσης. συγγραφεὶς παρὰ Βασιλείου ἀνεψιοῦ αὐτοῦ καὶ ἐπισκόπου Ἐμέσης. Εὐλόγησον πάτερ. Liturgical rubric: None.

2) 284r-309v: ***Chapters* by Theodore**, version **α**: Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου ἐπισκόπου Ἐδέσης. κεφάλαια πάνυ ψυχωφελῆ καὶ ὠφέλιμα.

As with manuscripts **E** and **C**, to which **N** is related, the latter's scribes made no significant changes to the text they transcribed, with the exception of ordinary scribal variants. Moreover, the copying has undergone some supervision, since the parts copied by both scribes contain a few contemporary corrections (see Paratexts below).

Paratexts

47,1 The number of the first six Ecumenical Councils is given on the margin (**N** 227r)

Corrections:

Section of scribe A; corrections above the word:

2,2 ποιεῖται: ποιῆται ante corr. **N** (197v; correction in red ink)

4,1 συντελεσθέντος: συντελεσθέντων ante corr. **N** (198v; correction in red ink)

7,2 ἐμῇ: ἐμοὶ ante corr. **N** (200r)

11,3 εὐθεῖς: εὐθὺς ante corr. **N** (202v; correction in red ink)

47,1 ἑβδόμην σύνοδον τριακοσίων πεντήκοντα ἁγίων πατέρων: ἑβδόμην [...ca. 12 litt. ...] in marg. suppl. **N** (227r)

Section of scribe B; mostly missing words/phrases usually signalled above the word and provided on the margin:

55,1 οἷς μὲν ἐπαγάλλεται καὶ χαρμόσυνα ἐπιφθέγγεται in marg. suppl. textbfN (233r)

68,7 Χαλκηδόνι post corr. **N**: Καλχηδόνι ante corr. **N** (245v)

98,1 οὖν:]ν in marg. suppl. **N** (273v)

100,3 ταῖς ἄλλαις:]ς in marg. suppl. **N** (274v)

109,2 ἰσχυρῶς: ἰσχυρὸς ante corr. **N** (280r)

113,1 πάσας:]ς in marg. suppl. **N** (282r)

Bibliography: Gulmini 1989, 48-49; Mossay 1998, 232–3 (based on Gulmini, offers a description of the contents of the first unit).

❦

D Athos, Vatopediou 472 (**Diktyon 18616**), 167v-185r (*Chapters*) and 242v-319r (*Life*), 13th(2/2?), copied by the same scribe as **G**. Parchment 356ff. (250×160mm), one col. of ca. 28 ll.

Paleographic Profile

As we were able to ascertain, manuscripts **D** and **G** (whose description follows) were copied by the same anonymous scribe (active on Mt Athos?), in a script that could be dated to the thirteenth century—perhaps its second half. The manuscripts differ in nature: **D** is a well-preserved parchment codex, with a collection of ascetic texts, and **G** is a fragment of a fragile paper volume, which in its current state preserves only Theodore's *Life*. Since the end of **G** is missing, it is impossible to tell what other texts, if any, **G** contained originally; nevertheless, the fact that the *Life* includes a liturgical rubric (unlike **D**) may suggest that we are dealing with a book used in liturgical contexts.

Contents

1) 1r-50r: Μαξίμου τοῦ ὁμολογητοῦ, κεφάλαια τεσσάρων ἑκατοντάδων περὶ ἀγάπης (CPG 7693)

2) 50r-74v: Τοῦ ὁσίου Μάρκου μοναχοῦ περὶ νόμου πνευματικοῦ (κεφ. υιβ′) (CPG 6090)

3) 74v-99r: Τοῦ μακαρίου Ἰωάννου τοῦ τῆς Καρπάθου ἐπισκόπου πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἰνδίας προτρέψαντας μοναχοὺς παρακλητικὰ κεφάλαια ρ′ (CPG 7855)

4) 99r-118v: Συμεὼν τοῦ νέου Θεολόγου ἡγουμένου μονῆς τοῦ ἁγίου Μάμαντος τῆς Ξηροκέρκου, κεφάλαια θεολογικὰ καὶ πρακτικὰ ρ′

5) 118v-124r: Ἰσαὰκ τοῦ ἀναχωρητοῦ καὶ Σύρου, λόγος περὶ ἀσκητικῆς πολιτείας καὶ καταστάσεως (CPG 7868.1)

6) 124r-132r: Τοῦ ὁσίου Μαξίμου κεφάλαια ρι′

7) 132r-167v: Διαδόχου ἐπισκόπου Φωτικῆς τῆς Ἠπείρου τοῦ Ἰλλυρικοῦ, κεφάλαια πρακτικῆς γνώσεως ρ′ (CPG 6106)

8) 167v-185r: ***Chapters* by Theodore**, version **α**: Θεοδώρου τοῦ μεγάλου ἀσκητοῦ καὶ ἐπισκόπου Ἐδέσης, κεφάλαια ψυχωφελῆ πάνυ ρ′

9) 185r-188v: Τοῦ ὁσίου Μάρκου, συμβουλία νοὸς πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν (CPG 6098)

10) 188v-194v: Ἰωάννου Χρυσοστόμου, ἐπιστολή πρός τινα ἡγούμενον αἰτήσαντα παρ' αὐτοῦ πεμφθῆναι κανόνα πνευματικῆς διδασκαλίας εἰς ὠφέλειαν αὐτοῦ καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ ἀδελφῶν (CPG 4734)

11) 195r-v: Ἐφραίμ, λόγος κατά μίμησιν τῶν Παροιμιῶν (CPG 3910)

12) 195v-205r: Στεφάνου τοῦ Θηβαίου, ἐντολαί λίαν ὠφέλιμοι τοῖς ὑποτασσομένοις

13) 205r-209v: Ἐρωτήσεις θεοφόρων γερόντων καὶ διαλέξεις πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ λογισμῶν κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν

14) 209v-220r: Ἐφραίμ του Σύρου, λόγος περί μετανοίας καὶ δευτέρας παρουσίας τοῦ Κυρίου (CPG 4016)

15) 220r-242v: Τοῦ αὐτοῦ, λόγος ἀσκητικὸς περὶ ἀπροσπαθείας καὶ ἀκτημοσύνης

16) 242v-319r: ***Life* of Theodore**, version **α**: Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου, τοῦ διαλάμψαντος ἐν ἀσκήσει κατὰ τὴν μεγίστην Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάβα, ἔπειτα γεγονότος ἀρχιεπισκόπου πόλεως Ἐδέσης, καὶ ἀξιομνημόνευτα κατορθωκότος ἔργα· συγγραφεὶς παρὰ Βασιλείου ἐπισκόπου Ἐμέσης. Εὐλόγησον πάτερ. Liturgical rubric: None.

17) 320r-321v: Βασιλείου τοῦ μεγάλου, ἐκ τῶν ἀσκητικῶν αὐτοῦ λόγων

18) 321v-322r: Ἐφραίμ τοῦ Σύρου, λόγος

19) 322r-323r: Ἰωάννου Χρυσοστόμου, λόγος εἰς τὸ «Κύριε ἐκέκραξα»

20) 323r-329r: Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, λόγος ψυχωφελὴς καὶ θαυμάσιος τοὺς τῇ ἀσκητικῇ μετερχομένους πολιτείᾳ (CPG 8111)

21) 329r-339v: Συμεὼν τοῦ νέου Θεολόγου, λόγος ἀσκητικὸς περὶ τοῦ φεύγειν τοὺς λοιμοὺς καὶ φθοροποιοὺς τῶν ἀνθρώπων

22) 339v-353v: Ἀναστασίου ἀρχιεπισκόπου Σινᾶ, ὁμιλία ῥηθεῖσα εἰς τὸν στ' ψαλμόν (CPG 7751)

23) 353v-356v: Ἐφραίμ, λόγος πρὸς πατέρας τελειωθέντας (CPG 3921)

The version of the *Life* that **D** as well as **G** contain is essentially identical. They share punctuation (usually), rubrics (see below), and, most importantly, the overwhelming majority of the over hundred variants that separate these two witnesses from the rest of the transmission of the text—see the discussion in chapter 2.2 below. Furthermore, their text includes occasional minor rewriting, as e.g. in **42,3**: Οἱ δὲ ἱεράρχαι ἀνεκτῶντο καὶ ἀνεῖχον ἐπιδεξίως: Οἱ δὲ ἱεράρχαι ῥήσεις αὐτῷ ἐκ τῶν θείων προσφέροντες γραφῶν καὶ **D G**.

Paratexts

2,2 καὶ τὸν ἄνδρα in marg. suppl. **D** (243v)
19,1 Περὶ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ καὶ μάρτυρος Μιχαήλ: Title in red, placed within the colunm (**D** 251v)
31 Εὐχή: Title in red, placed within the colunm (**D** 260r)
39,3 Διδασκαλία τοῦ ἁγίου Θεοδώρου ἐπισκόπου Ἐδέσης: Rubric on the right margin added by a later hand (**D** 263r)
65,9 οὐ γὰρ τὸ χρυσίον ὑπερήλατο: in marg. suppl. **D** (284v)

Bibliography: Arkadios Vatopedinos and Eustratiades 1924, 94–5 (date the ms. to the 12th c.); Ehrhard III 930.

❦

G Istanbul, Patriarchal Library, Panag. 82 (**Diktyon 33727**), 32r-87v (**1,1 -92,3**) and 88r-93v (**93,3- 101,2**, des. mut.), 13th(2/2?), copied by the same scribe as **D**. Oriental paper 201ff. (240×150mm). Three contemporary codicological units: (a) ff. 1r-31v; (b) 32r-93v (one f. is missing between ff. currently numbered as 87 and 88): single col. of 33 ll. (Theodore' *Life*); and (c) ff. 94r-201v

Paleographic Profile

See the relevant section on **D** above.

Contents

The second unit which interests us here contains:

32r-87v and 88r-93v (one f. missing between 87 and 88): ***Life* of Theodore**, version **α**, **1,1-92,3** and **93,3- 101,2** (des. mut.): Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου, τοῦ διαλάμψαντος ἐν ἀσκήσει κατὰ τὴν μεγίστην Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάββα, ἔπειτα γεγονότος ἀρχιεπισκόπου πόλεως Ἐδέσης, καὶ ἀξιομνημόνευτα κατορθωκότος ἔργα· συγγραφεὶς παρὰ Βασιλείου ἐπισκόπου Ἐμέσης. Πάτερ εὐλόγησον. Liturgical rubric: **July 19**.

The text is partially erased on ff. 56r, 63v, 64r, 74v, and 78v, and the end is missing. For the version of the text, see the relevant section on **D** above.

Paratexts

Rubrics on the left margin:
19,1 Περὶ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ καὶ μάρτυρος Μιχαήλ (**G** 39v)
31 Εὐχή(**G** 47r)
39,4 An asterisk at the beginning of Theodore's speech (**G** 50r)

Bibliography: Ehrhard III 959–60; Kouroupou and Géhin 2008, 245–7 (date the ms. to the 13th c.).

ϗ

L Sinai, Monastery of Saint Catherine, gr. 544 (**Diktyon 58919**), 59r-206v, 13th (2/2?). Oriental paper 207ff. (180×120mm), ff. 59r-207v form a separate codicological unit (quires numbered from 1 to 19), single col. of 21 ll. From the Lavra of St Sabas (as noted on f. 1r)

Paleographic Profile

The codex was most probably copied in the Lavra of St Sabas. A relevant note at the bottom margin of f. 1r reads "Τῆς λαύρας τοῦ ἁγίου Σάβα", while, later in the text (74v), a subtitle introducing Michael's *Passion* uses wording that is reminiscent of a calendar entry, which was also written in the Lavra (see Vol. I, 5.1 and 5.2). A similar Sabaite affiliation may lie behind a variant found only in **L** (**43,2** μεγάλου Σάβα: *μεγάλου πατρὸς* Σάβα **L**) as well as in two later side-notes (for passages **23** and **42,6**; see paratexts below).

The script of ff. 59r-207v may be dated earlier than the fourteenth-century dating provided in the existing brief descriptions in the sparse bibliography, as its features are closer to thirteenth-century books in the Lavra collection; some distant similarities may be seen in e.g. Jerusalem, Patriarchal Library, Hagiou Saba 264 (Diktyon *34520) and Hagiou Saba 153 (Diktyon *34410), dated to 1275. The anonymous scribe prefaces Theodore's *Life* with a prayer in verse, added in the top margin, before the *Pyle* and title: Χ(ριστ)ὲ προηγο[ῦ] [τ]ῶν ἐμῶν πονημ(άτων) (DBBE Type 2271).

Contents

The unit which interests us here contains:

> 59r-206v: ***Life* of Theodore**, version **α**: Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου, τοῦ λάμψαντος ἐν ἀσκήσει κατὰ τὴν μεγίστην Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάβα, ὕστερον γεγονότος ἐπισκόπου πόλεως Ἐδέσης. Liturgical rubric: None.

The scribe (or perhaps his master copy) was somewhat careless, making errors, but also occasionally slightly elaborating or abridging the text. Some notable examples are the following:

> **4,1** ἀντιδοῦσα καθάπερ ἔλαβε, καὶ Θεῷ τῷ δεδωκότι καθιεροῦσα: ἀνθιεροῦσα **L**
>
> **11,1** μετὰ γνώσεως πολλῆς, καὶ καλλιεπείας (ὡς εἰπεῖν) μελιρρύτου, ὡς ἐντεῦθεν πάντας ὠφελεῖσθαι καὶ οἰκοδομεῖσθαι κατὰ ψυχὴν τοὺς ἀκούοντας ἐκείνου ἀναγιγνώσκοντος om. **L**
>
> **13,3** καὶ ὑψοῦ ὄμμα καὶ χεῖρας διάρας, ἐπεύχεται αὐτῷ om. **L**

47,9: οὕτως ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι λέγομεν αὐτὸν, ἐπειδὴ καὶ ἐκ θεότητος καὶ ἐξ ἀνθρωπότητος γέγονεν ἡ ἕνωσις: τοὐτέστιν θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος **L**

70,3 – 71,5 Πυθομένου δὲ τὴν αἰτίαν – τὸν μέγαν Θεόδωρον εὐθύς: Μετὰ δὲ τὸ ἀριστῆσαι ἡμᾶς **L**

86,1 προσυπαντήσας εἰσδέχεται: προσυπαντᾷ καὶ ἀσπασίως εἰσδέχεται **L**

86,8 τελούμενα: τελούμενα εἰς δόξαν τοῦ ἁγίου αὐτοῦ ὀνόματος **L**

87,2 διαθρέψει, καὶ οὐ δώσει: ἀμερίμνους ποιήσει, οὐ δώσει γὰρ **L**

91,2 τῷ θείῳ τελεσιουργεῖ βαπτίσματι εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπαγαγών: εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπαγαγών, καὶ τὰ προσήκοντα ἐπ' αὐτῷ τελέσας, τῷ θείῳ τελεσιουργεῖ βαπτίσματι **L**

101,2 φιλοστοργίας αὐτοῦ πηγήν: φιλανθρωπίας αὐτοῦ στοργὴν καὶ πηγήν **L**

The scribe also made minor corrections added on the margin on ff. 111v, 117v, 135r, 151r, and 197v as well as added a few other paratexts.

Paratexts

19,1 Περὶ τοῦ ὁσιομάρτυρος Μιχαὴλ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου: subtitle inserted within the column, with a flower drawn on the margin (**L** 74v)

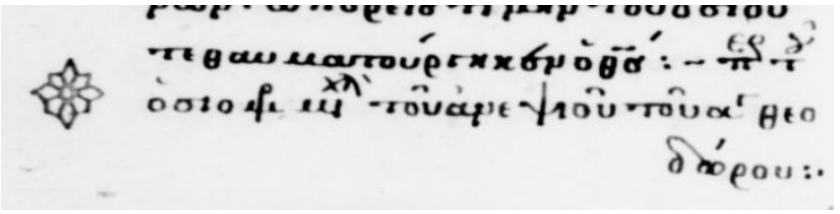

23 Πολλὰ δὲ τέρατα καὶ σημεῖα εὐδόκησεν ὁ Κύριος γίνεσθαι ἐν τῷ θεοδόχῳ καὶ ζωηρρύτῳ Τάφῳ: ὅρα σαφῶς ἐνταῦθ(α), ἄλλον σημεῖον οὐ λέγει, εἰ μὴ διὰ τὸ ἅγι(ον) φῶς. ἔχει καὶ ἄλλην μαρτυρίαν καθαρώτερ(αν) ἔμπροσθεν. in marg. **L** (78v, by a later hand)

31 Εὐχ(ή) in marg. **L** (92r)

34,4 Τέλ(ος) τῆς ἀθλή(σεως) τοῦ ὁσ(ίου) μάρτ(υ)ρ(ος) Μιχαήλ: subtitle inserted within the column and introduced with a drawing on the margin (**L** 94v):

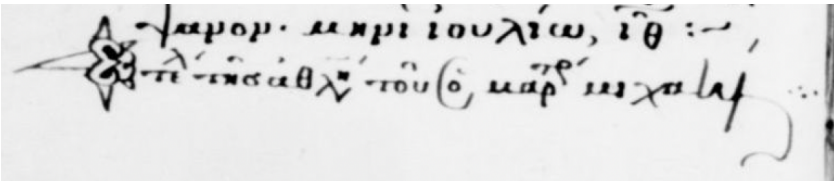

42,6 μετὰ τὴν τῶν κανδήλων τῆς Ἁγίας Ἀναστάσεως οὐρανίῳ φωτὶ δᾳδουχίαν: ἰδοῦ [sic] μαρτυρία διὰ τὸ ἅγιον φῶς, τοῖς λέγουσι, μὴ εἶναι ἀληθῆ. in marg. **L** (104v, by a later hand?)

59,2 Εὐχ(ή) in marg. **L** (129v)

70,2 Μαυΐας: ὅρα τοῦνομ(α) τοῦ βασιλ(έως) in marg. **L** (148r, by a later hand)

72,1 παιάνοις: this word is explained on the margin of **L** (150v) with the words "κώμ(ους) ψαλμοὺς εὐφημίαις"

82,3 ἐγὼ Βασίλειος: τούνομα, τοῦ γράψαντος ταύτην τὴν ἱστορ(ίαν) in marg. **L** (163r)

83,2 Εὐχ(ή) in marg. **L** (164r)

101,6 κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται: The passage is marked with a drawing of a pointing hand on the margin (**L** 194v):

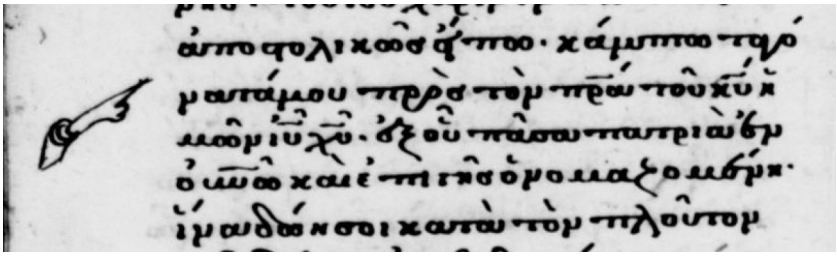

Bibliography: Gardthausen 1886, 132; Kamil 1970, 92 (no. 767); Ehrhard III 960

J Athens, EBE, 270 (**Diktyon 2566**), 140r-192v (**-115,2**, des. mut.), late 13th(?) / early 14th (?). Oriental paper 192ff. (255×220mm), single col. of ca. 23-30 ll.

Paleographic Profile

Copied by two scribes (contemporary, according to Father Grégoire Nowack [IHRT]; see bibliography): 1v-140r and 140r-192v. The handwriting of the latter (to which we had access through photographs) is irregular, with some frequent oversized letters and with little attention paid to the ruling. It likely dates to the late thirteenth or early fourteenth century.

Contents

1) 1v-140r: John Sinaites' *Ladder*(CPG 7852), with scholia, and preceded by his *Life* by Daniel of Raithou (BHG 882) on ff. 2v-4v

2) 140r-192v: ***Life* of Theodore**, version **α** (**-115,2**, des. mut.): Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου, τοῦ διαλάμψαντος ἐν ἀσκήσει κατὰ τὴν μεγίστην Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάββα, ἔπειτα γεγονότος ἀρχιεπισκόπου πόλεως Ἐδέσης, καὶ ἀξιομνημόνευτα κατορθωκότος ἔργα· συγγραφῆς [sic] παρὰ Βασιλείου ἐπισκόπου Ἐμέσης. Πάτερ εὐλόγησον. Liturgical rubric: None.

The scribe of **J** was an ambitious one. Though he often made orthographical errors (not recorded in our apparatus), he occasionally added the iota subscript—even where unnecessary (e.g. **81,4** ἀπέστω on f. 179v)—, he was an active reader, as can be gleaned from the paratexts discussed below, and, most importantly, either he himself (as seems more likely) or perhaps his exemplar intervened heavily in the text, most often through abridgement and omission, at times of substantial portions.

Notable such interventions include the following, for instance:

47,2 – 47,12 καὶ μυσαττόμεθα – ἀνάθεμα ἔστω om. **J** (an omission that suggests that the reviser was more interested in the story rather than the long dogmatic excursus)

48,1 – 52,2 Ἐπεὶ οὖν – ἄγουσαν: ἥτις ὑμᾶς ἄγει **J**

68,4 – 68,4 διδάσκων, νουθετῶν – σωτηρίας om. **J**

78,4 ἀτραποὶ ἀγχίτριβοί πως ἀλλήλαις ἦσαν: ὁδοὶ **J**

82,1 καὶ τὸ τοῦ Δαυίδ: «Προσέλθετε πρὸς αὐτὸν καὶ φωτίσθητε· καὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ καταισχυνθῇ», καὶ αὖθις: «Μεθυσθήσονται ἀπὸ πιότητος οἴκου σου, καὶ τὸν χειμάρρουν τῆς τρυφῆς σου ποτιεῖς αὐτούς, ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς» om. **J**

83,1 – 83,4 Εὐχαριστῶ σοι, εὐεργέτα καὶ σωτήρ μου – εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν: καὶ ἕτερα **J**

92,4 – 93,1 καὶ ἔστησεν ἐπὶ πέτραν – τῷ Κυρίῳ ἡμῶν om. **J**

97,2 – 97,7 καὶ προσαίτην – φαίνονται om. **J** (another abridgment of a discursive section)

Paratexts (all in the margin)

1,6 καθ' εἱρμὸν τὰ λοιπὰ τῆς διηγήσεως ἐπισυνάψαι: a cross is added (**J** 141r)

4,2 τῷ κυριακῷ ναῷ: Κυριακὸν, ἡ ἐκκλησία (**J** 142v)

5,1 παῖδα κάλλει ὡραῖον: Τίς δὲ οὗτος; Πάντως ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ (**J** 142v)

7,2 κατὰ τὸν πάλαι μέγαν πατριάρχην: Πατριάρχην τὸν Ἀβραὰμ λέγ(ει) (**J** 143v)

18,1 χαίρειν εἰπόντες: τοὐτέστιν ἀποταξάμενοι (**J** 148r)

21,5 ἐφύησαν: ἐφύησαν ἐγεννήθησαν (**J** 149v)
24,1 Σεΐδος: Σεΐδος οὕτω καλουμένης, εἶθε μὴ ἐγεννήθη (**J** 150r)
24,3 ἀποστέλλει ὁ τίμιος Θεόδωρος τὸν ἀδελφὸν Μιχαήλ: ὅρα τὸ προκείμ(ενον) (**J** 150r)
24,4 Κρανίον: Ποῖον ἄρα κρανίον; Πάντως τὸ τοῦ Ἀδάμ (**J** 150v)
24,11 Ἀλλ', ὦ νεανίσκε, φησὶν ἡ Σεΐς, εἰ φίλος ἐμὸς ἔσῃ: ἀνάθεμα τοιαύτη φιλία (**J** 151r)
39,6 διὰ τὸ μὴ ἀσφαλὲς ἔχειν περὶ τῆς αὔριον: Οὐ γὰρ οἶδας τί τέξεται ἡ ἐπιοῦσα (Prov. 3,28) (**J** 159r)
53,2 (Theodosios the Stylite) ἄλλος βυθὸς ἁγίων (**J** 165r)
55,7(Ader's story) Μυστήριον ἄλλον (**J** 166r)
56,1 εὐδαίμων ὁ πλούσιος (**J** 166r)
58,5 (The story of the mother) Καὶ πάλιν βυθὸς ἄλλος (**J** 167v)
58,6 Ὅμοιόν τι γέγονεν τῆς ὁσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας (**J** 167v)
60,4 χαίρειν εἰποῦσα: "χαίρειν εἰποῦσα" τουτέστιν "ἀποταξαμένη" (**J** 168v)
67,2 θανατῶσαι: οὐ περὶ ἀληθοῦς θανάτου λέγ(ει) (**J** 173r)
70,1 Ὁ δὲ καὶ συναινεῖ τὸ πράγμα, καὶ θεόθεν αὐτῷ τὴν γνώμην ταύτην δοθῆναι μαρτυρεῖ: ὡρ(αῖον) εἰς τὸ μετὰ ταῦτα (**J** 174r)
75 Ἀπεδόθησαν δὲ καὶ πάντα τὰ κτήματα καὶ αἱ πρόσοδοι τῆς ἐκκλησίας τοῖς οἰκονόμοις καὶ ἱερεῦσι. Καὶ γέγονε χάριτι Χριστοῦ χαρὰ μεγάλη τῷ πιστῷ λαῷ: ὡρ(αῖον) (**J** 177r)
81,3 ἰατρευθῆναι: καὶ ὄντως ἰατρεύθη(**J** 179v)

Bibliography: Sakkelion and Sakkelion 1892, 48 (dates the ms. hesitantly to the 13th c.); Halkin 1983, 26 (dates the ms. to the 13th/14th c.); G. Nowack at https://ideal.irht.cnrs.fr/document/818900 (full description; same date as in Halkin), link provided in the relevant *Pinakes* entry.

❦

K Athens, EBE, 230 (**Diktyon 2526**), 228r-303r (*Life*) and 303r-322v (*Chapters*), 14th (1/2?). Oriental paper 411ff. (250×172mm), single cols of 28 ll. (228r-322v).

Paleographic Profile

According to Nowack (see bibliography), the manuscript was copied by the same scribe but at different times—likely during the first half of the fourteenth century, in our view. Furthermore, ff. 228r-322v, with Theodore's *Life* followed by his *Chapters*, form a distinct unit—the relevant 12 quires are indeed numbered separately.

Contents

1) 1r-227r: John Sinaites' *Ladder* (CPG 7852), with scholia and preceded by his *Life* by Daniel of Raithou (BHG 882c) on ff. 2v-8r and other usual prefatory material

2) 228r-303r: ***Life* of Theodore**, version **α**: † Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου, τοῦ ἀσκήσαντος ἐν τῇ μεγίστῃ Λαύρᾳ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάβα, ὃς καὶ γέγονε μητροπολίτης Ἐδέσσης τῆς πόλεως. Συνεγράφη δὲ παρὰ Βασιλείου ἐπισκόπου Ἐμέσης τῶν Σαμοσάτων ἀνεψιοῦ αὐτοῦ. Liturgical rubric: None.

K contains an inferior text with errors, small or larger omissions (cf. **86,6** διδασκόμενος τὸν καρπὸν τοῦ Πνεύματος, ἥτις ἐστὶ κατὰ τὸν Ἀπόστολον ἀγάπη om. **K**), and occasional slight abridgements (cf. **80,1 – 80,2**: πηγῆς ἐμφορήθητι, καὶ ζῆσον εἰς αἰῶνας· μία γάρ ἐστιν ἡ ὁδὸς τῆς ζωῆς, μία ἐστὶν ἡ θύρα καὶ οὐ πολλαί· ἄνευ δὲ τῆς ὁδοῦ ταύτης καὶ τῆς θύρας, εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν ἀδύνατον: ζωῆς, μία ἐστὶν **K**).

3) 303r-322v: ***Chapters* by Theodore**, version **α**: Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου, τοῦ Ἐδέσσηνοῦ, τοῦ τοῦ ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ ὁσίου Σάββα ἀσκήσαντος· κεφάλαια ἀσκητικὰ, ἑκατόν

4) 323r-382r: Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Μαξίμου κεφάλαια υ′ περὶ ἀγάπης (CPG 7693)

5) 383r-409r: Βίος τοῦ ὁσίου ἡμῶν πατρὸς Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ συγγραφεὶς παρὰ Ἰωάννου πατριάρχου Ἱεροσολύμων (BHG 884)

6) 409v-410v: Ἀνάγνωσις ὠφελοῦσα τὸν βουλόμενον· περί ψυχῆς καὶ περὶ τοῦ πῶς δεῖ εἶναι τὸν μοναχόν.

Paratexts

21,5 ἐκεῖθεν οἱ προφῆται πάντες καὶ ἀπόστολοι ἀνεφύησαν· καὶ μέντοι καὶ αὐτὴ ἡ πάντων ὑπερτέρα Θεομήτωρ ἐβλάστησεν: phrase repeated by a later hand on the upper margin of f. 238r

24,1 Κατ' ἐκεῖνον τοίνυν τὸν καιρόν, ...ἐγένετο Ἀδραμέλεχ βασιλέα Περσῶν, ἀπάραντα ἐκ Βαβυλῶνος, μετὰ καὶ τῆς ἰδίας γυναικὸς Σεΐδης ...παραγενέσθαι εἰς Ἱεροσόλυμα, μετὰ ὄχλου καὶ δυνάμεως, καὶ φαντασίας πολλῆς, κατὰ θέαν τῆς ἁγίας Ἀναστάσεως, καὶ τῶν ἐκεῖσε τελουμένων θαυμάτων: marked with a three-dotted triangle on the left margin (**K** 238v)

42,6 Τῆς δὲ θείας τελειωθείσης μυσταγωγίας, ἐξῆλθεν ὁ Θεόδωρος θεοφορούμενος, καὶ δαψιλεστέρας τῆς τοῦ Πνεύματος ἠξιωμένος χάριτος. Συνεστιαθεὶς δὲ τοῖς πατριάρχαις, καὶ σὺν αὐτοῖς διατελέσας, τήν τε Μεγάλην Παρασκευήν, τὸ Ἅγιόν τε Σάββατον, καὶ μετὰ τὴν τῶν κανδήλων τῆς Ἁγίας Ἀναστάσεως οὐρανίῳ φωτὶ δᾳδουχίαν: *ση*(μείωσον) in marg. **K** (251v)

Folios 237r, 239v, and 240r contain later notes on the upper margin, which we did not decipher. Also on f. 278v, the beginning of a hymn (ὦ τῶν θαυμάτων τῶν καινῶν, ὦ) has been copied twice by later hands.

Bibliography: Sakkelion and Sakkelion 1892, 43 (dates **K** to the 14th c.); Halkin 1983, 15; G. Nowack at https://ideal.irht.cnrs.fr/document/818853 (full description), link provided in the relevant *Pinakes* entry; Volk 2024, 138–41 (detailed discussion of the version of John Damascene's *Vita* contained in **K**).

ℎ

h Vatican, BAV, Ottob. gr. 151 (**Diktyon *65393**), 1r-119v (inc. mut. **24,16-115,3**, des. mut.), 13th (2/2?) / 14th(1/2?), an apograph of **B**. Paper 224ff. (215×140mm), single cols of 20 ll. (1r-119v).

Paleographic Profile

Ff. 1r-119v of **h** form a separate unit, copied in an archaizing script of the Palaeologan period (Acerbi and Gioffreda 2019, 35).

Contents

The pages that contain Theodore's *Life* are in a state of considerable disarray, particularly in the sequence of folios preceding f. 25r. Based on surviving quire signatures and internal reconstruction, the correct order is as follows (thanks are owed to Dimitris Skrekas for this reconstruction): 21r–22v, 24r–24v, 5r–5v, 19r–19v, 6r–6v (lacuna), 1r–1v (lacuna), 2r–4v, 7r–9v [7v(ε), 8r(ς)], 13r–13v, 23r–23v, 11r–11v, 20r(ζ)–20v, 12r–12v, 10r–10v, 16r–18v, 14r–15v [15v(ζ)], 25r(η)–32v(η), 33r(θ)–40v(θ), 41r(ι)–48v(ι), 49r(ια)–56v(ια), 57r(ιβ)–64v(ιβ), 65r(ιγ)–72v(ιγ), 73r(ιδ)–80v(ιδ), 81r(ιε)–88v(ιε), 89r(ις)–96v(ις), 97r(ιζ)–104v(ιζ), 105r(ιη)–112v(ιη), and 113r(ιθ)–119v. These rearrangements and gaps are noted in our apparatus criticus, where however very few variants in **h** are recorded, since this manuscript is a near perfect apograph of **B** (this includes marginal notes and corrections, which are reproduced faithfully in **h**).

For an example of a very rare variant, see: **84,2** καὶ ἀδιαίρετον ὁμοούσιον: καὶ ἀδιαίρετον **B** καὶ ἁγίαν **h**.

Bibliography: Feron and Battaglini 1893, 84–5 (dates **h** to the 13th c.); Hagiographi Bollandiani and de' Cavalieri 1899, 262; Ehrhard III 960.

❦

p Paris, BnF, suppl. gr. 441 (**Diktyon *53173**), 1r-58r (-**85,3**, des. mut.), 17th / 18th, an apograph of **C**. Paper 118ff. (dimensions unknown), single col. of 19 ll. (1r-58r).

Paleographic Profile

Ff. 1r-58v form a separate unit. In the opinion of Krumbacher (1897, 152), **p** was a "Vorarbeit zu einer Ausgabe", but we have not been able to uncover any details regarding either the persons or locations involved in such an endeavor; for a similar case, see Vat. Barb. gr. 41 (Diktyon 64589; the *Letters* of Neilos of Ancyra), prepared by Leo Allatius (1586–1669).

Contents

Manuscript **p** is an exact copy of **C**, ending at exactly the words where **C** breaks off (at **85,3**, mid-sentence at "ἡ δέσποινα δωρεὰς μεγάλας καὶ χρήματα πολλά, εἰς διάδοσιν τῶν [").
Its minor errors are not recorded in our critical apparatus.
title: Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου, τοῦ διαλάμψαντος ἐν ἀσκήσει κατὰ τὴν μείστην Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάβα, ἔπειτα γεγονότος ἀρχιεπισκόπου πόλεως Ἐδέσης, καὶ ἀξιομνημόνευτα κατορθωκότος ἔργα· συγγραφεὶς παρὰ Βασιλείου ἀνεψιοῦ αὐτοῦ καὶ ἐπισκόπου Ἐμέσης. Εὐλόγησον.
The fact that **C** (by the time of the copying of **p**, already in a Western library collection) was a mutilated copy may have been the cause why any planned printed edition of the *Life* never materialized.

Bibliography: Omont 1888, 261.

❦

r Athos, Σκήτη Αγίας Άννης 67 (**Diktyon 31561**), pp. 1-191 (*Life*) and 277-317 (*Chapters*), 18th. Paper 340 pages (246×175mm), single col. of 22 ll.

Paleographic Profile

Manuscript **r** was copied sometime in the eighteenth century in a monastic environment, most likely on Athos—cf. the third paratext below, which condemns the eating of meat. The book was dedicated to the *Kyriakon* of the Σκήτη Αγίας Άννης in the year 1806, as is noted on an unnumbered page right before the beginning of Theodore's *Life*.

Contents

The manuscript begins with Theodore's *Life* (pp. 1-191). The text carries the title "Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου, τοῦ διαλάμψαντος ἐν ἀσκήσει κατὰ τὴν Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάββα, εἶτα γεγονότος ἀρχιεπισκόπου Ἐδέσης· συγγραφεὶς παρὰ τοῦ ἀδελφιδοῦ αὐτοῦ Βασιλείου ἐπισκόπου Ἐμέσης", is identified as "ὡραῖος λίαν" on the margin (p. 1), and is supplied with numerous other rubrics by its scribe.

The *Life* is followed by monastic mini-anthologies of ascetic content, based on Barsanouphios, John Sinaites' *Ladder*, Dorotheos, Symeon the New Theologian, Meletios Galesiotes (6 verses from his *Ἀλφαβηταλφάβητος* on p. 276 [cf. the third paratext below]), Niketas Stethatos, Chrysostom, Basil the Great, and others. The fifth text in the book (pp. 277-317) is Theodore's hundred *Chapters*, cross-referenced by a marginal note within the text of the *Life* (see the fifth paratext below) and prefaced by a three-line twelve-syllable epigram, unattested anywhere else, as far as we know. Its text reads:

Νᾶμα διειδὲς καὶ ζωήρρυτον ὄντως
ἀποσταλάζει ἐξ ἁπάντων ἀφθόνως
τῶν θεοσόφων κεφαλαίων σου, πάτερ
A stream, diaphanous and truly flowing with life,
trickles in abundance from each and every
of your divinely wise *Chapters*, father.

Theodore's *Life* is based on version **α**. However, manuscript **r** offers a rewriting that takes various forms, such as abridgement, restructuring, elaboration, or substitution. See, for instance, the following examples:

1,2 ἡ ἄναρχος φύσις, τὸ δεσποτικὸν ἀξίωμα, ἡ φυσικὴ ἀγαθότης: φυσικῇ ἀγαθότητι **r**

2,2 Ἡ μὲν οὖν Μαρία, ἐναρέτως βιοῦσα, κοινωνὸν τοῦ τρόπου καὶ τὸν ἄνδρα ποιεῖται, τῆς ὁμοίας αὐτῇ γνώμης ὄντα καὶ διαθέσεως. Ἐπὶ χρόνοις δέ τισι συνοικοῦσα τῷ ἀνδρί, θυγατρὸς μὲν μιᾶς μήτηρ ἐγεγόνει

> Ἐπὶ χρόνοις δέ τισι συνοικοῦσα τῷ ἀνδρὶ ἡ Μαρία, καὶ ἐναρέτως βιοῦσα, κοινωνὸν τοῦ τρόπου καὶ τὸν ἄνδρα ποιεῖται, τῆς ὁμοίας αὐτῇ γνώμης ὄντα καὶ διαθέσεως. Ἐγεγόνει δὲ καὶ θυγατρὸς μιᾶς μήτηρ **r**

24,2 δεχόμενος εὐμενῶς τὰς ἀποκρίσεις: δεχόμενος πᾶν ὅ,τι καὶ ἦν τῆς ἀποκρίσεως ἐν ἀοργησίᾳ **r**

24,9 ἐλευθερώσω σε: ἐλεύθερόν σε ποιήσω **r**

24,10 ἴδιον ἔχων πλοῦτον ...παρὰ τοῦ δεσπότου μου καὶ Θεοῦ: ἴδιον ἔχων πλοῦτον ...παρὰ τοῦ δεσπότου μου καὶ Θεοῦ τῶν ἁπάντων. Εὔχομαι δὲ μὴ τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου ἰδεῖν μου τοὺς ὀφθαλμούς, μηδὲ μετεωρισθῆναι κἂν ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐν παντὶ καιρῷ τῆς ζωῆς μου **r**

24,11 πολλοὶ δέ σε μακαριοῦσι, πολλῶν δὲ κύριος γενήσῃ: πολλῶν δὲ ἀγαθῶν κύριος γενήσῃ **r**

24,14 ταῖς σαῖς ἐλεῖν ἀπειλαῖς, οὔποτε δυνήσῃ: οὔτε πῦρ, οὔτε βυθὸς θαλάσσης, οὔτε θηρίων ὀδόντες, οὔτε ἄλλαι τινὲς βάσανοι, τῆς ἀγάπης τοῦ ἐμοῦ Θεοῦ καὶ δεσπότου χωρίσαι δυνήσονται **r**

Such rewriting cannot be found in any earlier copy of version **α**. It also pervades the entire text and thus creates in effect a new version, which would merit a separate edition. On these grounds, manuscript **r** as well as what are most likely its apographs **s** and **t** have not been taken into consideration for the constitution of our text, nor have their variants been recorded in the critical apparatus, so as to avoid unnecessary cluttering.

Paratexts (all on the margin, and by the same hand that copied the text)

1,1 Εὐλογητὸς ὁ Θεός etc.: ὡραῖος [scil. ὁ βίος] λίαν (**r** 1)

19,1 Νεανίσκος τις etc.: Ἱστορία θαυμάσιος κ(αὶ) ψυχωφελεστάτη τοῦ συγγενοῦς αὐτοῦ ὁσιομάρτυρος Μιχαήλ (**r** 22)

25,10 Ὁμοίως δὲ καὶ τὴν κρεοφαγίαν, δι' ἐγκράτειαν καὶ οὐ δι' ἄλλο τι παρῃτησάμεθα: Ὅρα κατὰ τῶν κρεωφαγούντων μοναχῶν κ(αὶ) εἰς φύλλ(α) 276 [i.e. the excerpt from Meletios Galesiotes, itself titled: "Κατὰ τῶν κρεωφαγούντων μοναχῶν, τοῦ ἁγίου Μελετίου τοῦ ὁμολογητοῦ"] (**r** 37)

39,3«Πατέρες» λέγων «καὶ ἀδελφοί» etc.: Διδασκαλία ἀρίστη ὡς ἀληθῶς κ(αὶ) ἀξιάγαστος, κ(αὶ) λίαν ψυχωφελής (**r** 51)

40,1 ἐν ἑκατὸν κεφαλαίοις: εὑρήσεις ταῦτα, εἰς φύλλ(α) 277 (**r** 56)

46,4«Πιστεύομεν τοίνυν etc.: Διδασκαλία δογματικὴ κ(αὶ) εὐσύνοπτος θειοτάτη (**r** 67)

47,3«Εἴ τις λέγει τρεῖς φύσεις etc.: Ἀναθεματισμοὶ τῶν αἱρέσεων (**r** 73)

54 Ἐν ἐκείναις τοίνυν ταῖς ἡμέραις etc.: Ἱστορία ἀξιάγαστος (**r** 84)

55,7 «Ἄκουσον γοῦν καὶ διηγήσεως ψυχωφελοῦς etc.: Διήγησις ψυχωφελεστάτη (**r** 87)

65,1 Ὁ τίμιος οὖν ἱεράρχης etc.: Διήγησις ἑτέρα ψυχωφελὴς λίαν (**r** 101)

77,2 «Ἰωάννης ἐλάχιστος μοναχὸς etc.: Ἐπιστολὴ θεία τοῦ θείου ἐρημίτου (**r** 125)

83,2 «Δόξα σοι, δημιουργὲ etc.: Ὕμνοι καὶ εὐχαὶ εὐσύνοπτοι κ(αὶ) ὡραιώταται (**r** 137)

92,3 ἐφίσταται τῷ σπηλαίῳ etc.: Ἄφιξις τοῦ βασιλέως Ἰω(άννου) πρὸς τὸν μέγα γέροντα (**r** 155)

92,4 Ἀνοίξας δὲ ὁ γέρων etc.: Λόγοι θεῖοι ὡς ἀληθῶς τοῦ θείου γέροντος, καὶ προαγόρευσις τοῦ μαρτυρικοῦ τέλους τοῦ βασιλέως (**r** 155)

94,2 Ὁ δὲ γέρων τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ etc.: Διδασκαλία κ(αὶ) παραίνεσις τοῦ τιμίου γέροντος, θεία ὅλη ὡς ἀληθῶς κ(αὶ) θαυμάσιος (**r** 159)

95,2 Ἐν γὰρ τῇ ἐνδοτέρᾳ τῆς Ἰνδικῆς χώρας etc.: Ἱστορία ἀξιάγαστος (**r** 161)
97,7 «Σκεπάσει etc.: Εὐχή (**r** 166)
97,10 Φιλάνθρωπε ἀγαθέ etc.: Εὐχή (**r** 168)
106,1 Ὁ δέ γε πιστὸς βασιλεὺς Ἰωάννης etc.: Θαυμαστὴ ἄθλησις τοῦ θαυμαστοῦ βασιλέως Ἰω(άννου) (**r** 180)

Bibliography: Mikragiannanites 1961, 191–2.

❦

s Athos, Σκήτη Καυσοκαλυβίων, olim Κοίμησις τῆς Θεοτόκου ἐν τῇ καλύβῃ τοῦ ἁγίου Ἀκακίου 6 (Kourilas and Eustratiades 203; **Diktyon 31789**), 15r-30v, 18th, an apograph of **r**(?). Paper 46ff. (240×275mm).

Contents

Our knowledge of this post-Byzantine manuscript (currently in the inaccessible library collection of the Great Lavra on Mt Athos) is based only on the catalogue of Eulogios Kourilas, published by Sophronios Eustratiades. According to Kourilas, this small collection of texts contains four works: a vernacular version of the *Passion* of the 40 Martyrs of Sebasteia, Theodore's *Life*, John of Damascus' *Oration* on the Dormition of the Virgin (CPG 8061-8063), and John Chrysostom's *Oration* on Philogonios (CPG 4319; BHG 1532).

The title of Theodore's *Life* reads as follows:

Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου τοῦ διαλάμψαντος ἐν ἀσκήσει κατὰ τὴν Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάββα, εἶτα γεγονότος ἀρχιεπισκόπου Ἐδέσης, συγγραφεὶς παρὰ τοῦ ἀδελφιδοῦς αὐτοῦ Βασιλείου ἐπισκόπου Ἐμέσης.

This title, which is unique among the transmitted versions, is identical to that of the contemporary **s**, also copied on Mt Athos. It is thus very likely that **s** contains the same text as **r**, though apparently only a fragment of it, extending to only sixteen folia (15r-30v).

Bibliography: Kourilas and Eustratiades 1930, 107.

❦

t Athos, Panteleimonos 865 (Lambros 6372; **Diktyon 23004**), 109r-167r (*Life*) and 167r-181v (*Chapters*), ca. 1850-1860, copied by the monk Dionysios Agiartemites, apograph of **r**(?). Paper 217ff. (235×175mm).

Contents

The manuscript begins with two hagiographies, the *Acts* of John the Theologian (BHG 916-917) and a vernacular version of the *Life* of Andrew the Fool. From f. 108r onward, however—at least as one can decipher based on the contents of **t** as

described in Lambros' catalogue (our only resource for this manuscript)—, the rest of **t** is an exact copy of **r** as described above. The only difference is that, in this case, the *Chapters* have been placed right after the *Life* of Theodore, perhaps as a response to the note added on page 56 of **r** (see above).

Bibliography: Lambros 1900, 447.

1.3. *EXCERPTS* FROM VERSION A

The *excerpta* are arranged below according to the sequence of the excerpted sections from Theodore's *Life.*

1.3.1. Michael's *Passion* (**19,1–34,4**)

This excerpt is without a BHG number, as it has not been identified previously in the scholarship. The relevant passage is marked with a subtitle in **G** (39v) and a marginal rubric in manuscripts **L** (74v) and **D** (251v; same text as in the subtitle of **G**).

a^{I} Venice, BNM, gr. II. 77 (coll. 998; **Diktyon 70239**), 179r-181v (**65,1-68,1**, excerpt from Nikon's *Pandektes* 34), 183r-186v (**19,1-34,4**), and 271r-273r (**56,1-60,8**), 15th (5/5?) / 16th (1/5?), copied by different hands. Paper 280ff. (298×204mm), single col. of ca. 31-34 ll.

Contents

a^{I} is a large *Gerontikon,* titled "Συλλογὴ ἐκ τῶν γεροντικῶν λόγων καὶ ἐκ διαφόρων ἑτέρων βιβλίων" and copied by various hands. It contains short anecdotes and apophthegms of numerous ascetic fathers, selected from various related earlier anthologies, including the mid-eleventh-century *Evergetinos* (ed. Lagges 1957–1966). The full contents and their sequence in this *Gerontikon* cannot be traced to any other specific anthology of this sort, and would merit further investigation. Furthermore, **a^{I}** is particularly interesting in offering *three* excerpts from Theodore's *Life*, a unique case, as far as we can tell.

(a) The first excerpt, on ff. 179r-181v, does not come directly from the *Life*, but rather originates in chapter 34 of Nikon of the Black Mountain's *Pandektes*. It recounts the story of Theodosios the Stylite from Theodore's *Life,* and corresponds to sections **65,1–68,1**—see further section 5 on the *Narratio Theodosii stylitae* below.

(b) The second excerpt is, as far as we know, uniquely transmitted in **a^{I}**. Thus, a couple of folia after the story of Theodosios, copied by the same hand (ff. 183r-186v), we find Michael's *Passion* (**19,1-34,4**, des. τὸ τίμιον ἐκεῖνο κατέθεντο λείψανον), again without a title. The text begins as follows:

> Τὶς συγγενὴς ὢν κατὰ σάρκα *τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τῶν Ἐδεσηνῶν*, ἀκούσας τὰ περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας αὐτοῦ, ἀπάρας ἐξ Ἐδέσης etc. **a**[1]
> = **19,1** Νεανίσκος τις, συγγενὴς ὢν κατὰ σάρκα τοῦ πατρός, ἀκούσας τὰ κατὰ τὸν μακάριον Θεόδωρον, ἀπαίρει ἐξ Ἐδέσης etc. versio **α**
> = **19,1** Νεανίσκος τις, συγγενὴς ὢν κατὰ σάρκα τοῦ πατρὸς Θεοδώρου, ἀκούσας τὰ κατὰ τὸν μακάριον τοῦτον, ἀπαίρει ἐξ Ἐδέσης etc. versio β

The version it offers is based on version **α**,[4] which it abridges (for instance, the entire excursus on the capture of Syro-Palestine by the Arabs is omitted; **21,2–23**) and broadly rewrites. Moreover, curiously, it also preserves some ancient variants not attested anywhere else (as far as we can tell)—see the discussion below (chapter 2.2).

(c) The third excerpt is cited much later in the anthology (ff. 271r-273r), and was copied by a different hand. It relates the story of Ader (**56,1-60,8**); its text is discussed section 4 on *Narratio de Ader* below.

It is unclear if the two latter excerpts were found in some earlier expanded version of Nikon's *Pandektes*. Our preliminary review of several early *Pandektes* manuscripts did not yield any results; only a full edition of that text will resolve the matter.

Bibliography: Mioni 1967, 216–34.

❦

1.3.2. Theodore's Monastic Sermon (**39,3–39,7**)

> *Διδασκαλία τοῦ ἁγίου Θεοδώρου Ἐδέσης* **(BHG 1744i)**
> https://pinakes.irht.cnrs.fr/notices/recension/447/
> The relevant passage is marked with marginal rubrics or signs in manuscripts **E** (30v), **B** (130r), **G** (50r), and **D** (263r) that contain the full *Life*.

b[1] Jerusalem, Patriarchal Library, Panagiou Taphou 215 (**Diktyon *35452**), 229v-231v (**39,3-39,7**), late 16th. Paper 260ff. (208×144mm), single col. of 22 ll.

Contents

A compilation of ascetic and theological writings, whose largest text is the "Μέθοδος καὶ κανὼν ... περὶ τῶν αἱρουμένων ἡσύχως βιῶναι καὶ μοναστικῶς" by Kallistos and Ignatios the Xanthopouloi (14th–15th c.) (*Philokalia* 4, 197–295; Rigo 2011). The text of Theodore's monastic sermon, cited in full (**39,3-39,7**), appears to-

[4] See e.g. κάλλιστα πεπεπλεγμένα versio **α**, κάλλιστά τε πεπεπλεγμένα **a**[1], κάλλιστα πεποιημένα versio β (**24,5**); πρὸς τὸ ἴδιον θέλημα versio **α** et **a**[1], πρὸς τὸ ἑαυτῆς πονηρὸν θέλημα versio β (**24,9**); ἐξ εἱρκτῆς versio **α** et **a**[1], ἐκ φυλακῆς versio β (**27,3**); or καταφιλεῖ versio **α** et **a**[1], κατασπάζεται versio β (**34,3**).

ward the end of the volume and carries the title "Διδασκαλία τοῦ ἁγίου Θεοδώρου Ἐδέσης". Its version is closest to the form of the text of manuscripts **D** and **G**.

Bibliography: Papadopoulos-Kerameus 1891–1915, I 292–6; Rigo 2020, 358–9.

❦

1.3.3. Theodore's Dogmatic Sermon (**46,1–52,2**)

The relevant passage is marked with a marginal rubric in manuscript **E** (40v).

Various excerpts, but three basic units are preserved:

3A. 46,1–52,2 (BHG 1744f)
https://pinakes.irht.cnrs.fr/notices/recension/444/
c[2] Moscow, Synod. gr. 494 (**Diktyon 44119**), 114r-119r (**46,1-52,2**), 14th (?)

3B. 46,2-52,2 / 46,2-48,3 (BHG 1744g)
https://pinakes.irht.cnrs.fr/notices/oeuvre/4543/ and https://pinakes.irht.cnrs.fr/notices/recension/446/
c[3] Lavra B 43 (**Diktyon 27095**), 105v-111v (**46,2–52,2**), 12th (2/2) (?) / 13th (?)
c[4] Naples, Biblioteca Nazionale Vittorio Emanuele III, II B 18 (**Diktyon 46034**), 97v-102v (**46,2-48,2**, des. mut.), 13th
c[5] London, Lambeth Palace Library, Mss. 2794 (**Diktyon 39902**), 220r-232v (**46.2–48.3**), 15th (2/2)

3C. 46,4-52,2 / 46,4-47,14 / 46,7-47,13 (BHG 1744fb)
https://pinakes.irht.cnrs.fr/notices/recension/445/
c[1] Sinai, gr. 455 (**Diktyon *58830**), 191v-199r (**46,4-52,2**), 11th (4/4)
c[6] Jerusalem, Patriarchal Library, Hagiou Saba 409 (**Diktyon *34665**), 318r-332r (**46,4-52,2**), 13th
c[7] Brussels, Bibliothèque Royale Albert Ier (KBR), gr. II 4836 (**Diktyon 10018**), 78v-84v (**46,4-50,** des. mut.), year 1281, copied by the priest Leon (ὁ ἀπὸ τῆς Κεράμου)
c[8] Meteora, Metamorphoseos 197 (**Diktyon 41608**), 176r-177v (**46,4-47,2**, **47,13-47,14**, and **46,3**), c. 1380-1410
c[9] Iviron 382 (**Diktyon 23979**), 663v-664v (**46,7-47,13**), year 1514, copied by Dionysios of Iviron

❦

Details:

3A. Excerpt 46,1–52,2 (BHG 1744f)

c² Moscow, State Historical Museum, Synod. gr. 494 (Vladimir 415; **Diktyon 44119**), 113r-119r (**46,1-52,2**; with gaps), 14th (?) Paper 127ff., single col. of 27-28 ll. From the library of monastery of Vatopediou, obtained by Arseniy Sukhanov in the mid-17th c.

Paleographic Profile

The anonymous scribe of **c²** (at least from what can be gleaned from ff. 113r-119r) wrote in a hand that is probably to be dated to the fourteenth century, rather than the sixteenth, as proposed for the entire manuscript in the catalogue by Vladimir; an examination of the bookmarks might resolve the matter. That the book came to Moscow from Vatopediou might indicate that it was made on Mt Athos.

Contents

Based on the description by Vladimir, **c²** appears to be a miscellany of various ascetic and patristic texts, some of them of doctrinal character, such as a *Confession of Faith* attributed to emperor Justin on ff. 82r-83v (Ὁμολογία πίστεως ὀρθοδόξου ἐκ τοῦ τεσσαρεσκαιδεκάτου Ἰουστίνου βασιλέως) and *Canons* from the "book of St Nikon" of the Black Mountain on ff. 121v-124r (Ἐκ τῶν κανόνων τῶν ἐκτεθέντων παρὰ τῆς ἁγίας συνόδου, τῆς συστάσης ἐν τῷ περιωνύμῳ τοῦ Θεοῦ λόγου, καὶ ἐκ τῆς βίβλου τοῦ ἁγίου Νίκωνος).

Originally, Theodore's speech on Christian dogma was contained in its totality, including even the full narrative transitional preface (**46,1**), which is copied in red ink. Before that, an elaborate title is added, also in red ink (f. 114r): Διδασκαλία περὶ πίστεως ὀρθοδόξου τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου, τοῦ διαλάμψαντος ἐν ἀσκήσει κατὰ τὴν Μεγίστην Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάββα, ἔπειτα γεγονότος ἀρχιεπισκόπου Ἐδέσσης καὶ ἀξιομνημόνευτα κατορθωκότος ἔργα πρὸς τὸν ὑπ' αὐτοῦ λαὸν ἐν Ἐδέσσῃ. The manuscript, however, has suffered some mutilation as well as rearrangement. **c²** thus preserves the following text (with the proper sequence of the folios restored):

114r-v (**46,1-46,4**): Ἐπεὶ δὲ πολλὰ ζιζάνια – σημαίνομεν, Τριάδα προσ[-κυνοῦντες]

113r-v (**46,4-46,9**): [προσ-]κυνοῦντες ἐν Μονάδι – Θεοῦ Λόγου, τοῦ χρισθέντος

115r-118v (**46,9-51,2**): θεότητι, καὶ γεγονότος ἀμεταβλήτως – ἡμῖν καὶ ὁμοφυῆ

one folio missing (**51,2–52,2**): [τὴν σάρκα τοῦ Κυρίου ὁμολογεῖν – διὰ δὲ τοῦ ἐπαγαγεῖν ἀδι-]ασπάστως

119r (**52,1–52,2**): [ἀδι-]ασπάστως ἅμα καὶ ἀσυγχύτως, σημαίνει – τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

In terms of its text, **c²** contains only errors and omissions and no significant readings.

Bibliography: Vladimir 1894, 619–21.

❦

3B. Excerpt 46,2-52,2 / 46,2-48,3 (BHG 1744g)

c³ Athos, Lavra B 43 (Eustratiades 163; **Diktyon 27095**), 105v-111v (**46,2–52,2**), 12th (2/2) (?) / 13th (?). Parchment 216ff. (180×120mm), single col. of ca. 32-33 ll.

Contents

This somewhat understudied but very important miscellany (Ceulemans 2021) was copied and likely compiled either in the latter half of the twelfth century or in the thirteenth century, as its paleography suggests. The latest author included is Nikolaos of Methone (two texts against the Latins), while some other of its texts are preserved also in **c⁵** (see the discussion below).

Theodore's excerpted dogmatic sermon, contained in full, carries the title "Ἐκ τοῦ βίου Θεοδώρου Ἐδέσσης λόγος διδασκαλικὸς καὶ περὶ τῶν συνόδων" and begins with the immediate short preface of the *Life*, replacing the words "συναθροίσας οὖν ἐν ἑτέρᾳ Κυριακῇ" (**46,2**) with "συναθροίσας ὁ ὅσιος Θεόδωρος ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ"; it concludes with "εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν". Its text contains minor variations and no significant variants.

Paratexts

47,1 above the end of the list of the Ecumenical Councils, a note which provides the total number of the Fathers who took part in the Councils (cf. the note on f. 44r of **E**, cited above): ,αλπβ΄ τ(ῶν) ζ΄ ἁγίων συνόδων οἱ θεῖοι π(ατέ)ρες (**c³** 107v)

Bibliography: Spyridon Lauriotes and Eustratiades 1925, 17–18 (date the ms. to the 12th c.).

❦

c⁴ Naples, Biblioteca Nazionale Vittorio Emanuele III, II B 18 (Pierleoni 56; **Diktyon 46034**), 97v-102v (**46,2-48,2**, des. mut.), 13th. Parchment 226ff. (172×135mm), single col. of 26-27 ll.

Contents

This compendium, copied by a single scribe, is divided in two main sections, with theological (ff. 1r-102v) and philosophical (ff. 117v-226v) content. The latter contains John of Damascus' *Dialectica* (CPG 8041), namely the first part of his *Fount of Knowledge*, followed by David the Philosopher's *Prolegomena* and Porphyry's *Isagoge*. The former section opens with John of Damascus' *Exposition of Faith* (CPG 8043), namely the third and last part of his *Fount of Knowledge*, followed by dogmatic excerpts from pseudo-Chrysostom, Cyril of Jerusalem, and Gregory of Nazianzus, a treatise on the four cardinal virtues by Maximos the Confessor (CPG 7689.1) and another on the *Trisagion Hymn* by John of Damascus (CPG 8049), and, finally, Theodore's excerpted dogmatic sermon under the same title, with the same beginning, and with a similar text as **c³**.

The sermon is nevertheless preserved incomplete, since an unknown number of folios have been lost, between 102v and 103r. This gap was not noticed by the cataloguers of **c⁴**, who thus failed to record Anastasios Sinaites' *Oration on Psalm 6* (CPG 7751), transmitted on ff. 103r-117r—the preface to that work is missing in **c⁴**, whose text begins *in medias res* with the words "καὶ αὐτῶν τῶν τοῦ κριτοῦ ποδῶν" etc., corresponding to pp. 1080b-1116b of the version printed in *Patrologia Graeca* vol. 89. The full text of **c⁴** likely extended into **48,3**, as can be gleaned by its direct copy **c⁵**, described next.

Paratexts (added by the scribe)

47,2 Δεχόμεθα καὶ πάσας – οὕτως λέγοντες: ὅλοις τοῖς αἱρετικοῖς ἀνάθεμα † (**c⁴** 100v, at the bottom of the page)

47,6 ⟨Ε⟩ἴ τις οὐκ ἀναθεματίζει Θεόδωρον τὸν Μομψουεστίας, καὶ Νεστόριον: ἀναθεματίζω τοὺς Θεόδ(ω)ρ(ον) (καὶ) Νεστ(ό)ρι(ον) (**c⁴** 101v, at the top of the page)

Bibliography: Pierleoni 1962, 167–70; Mioni 1992, 123–4.

❦

c⁵ London, Lambeth Palace Library, Mss. 2794 (**Diktyon 39902**), 220r-232v (**46.2–48.3**), 15th (2/2). Paper 371ff. (216×148mm), single col. of 20 ll.

Contents

Through folio 232v, the contents of **c⁵** (including Theodore's sermon), replicate precisely the theological section of **c⁴** (ff. 1r-102v). The latter thus probably served as the model for this post-Byzantine copy. Indeed, the excerpt in **c⁵** carries the same title as in **c⁴**, opens with the same beginning ("*συναθροίσας ὁ ὅσιος ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ*"), and has, in general, the same text that we find in **c⁴**.

In **c⁵**, however, the excerpt from Theodore's *Life* concludes *in medias res*, with only the first sentence of section **48,3** on Paul of Samosata. The rest of the sermon, namely **48,4–52,2**, is abbreviated in the following fashion (new text in italics):

... ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Κύριον ἐδυσφήμησεν, *καὶ ἕτερα τινὰ δόγματα βλάσφημα ὁ παμμίαρος δογματίσας ἐξώσθη τῆς ἐκκλησίας καὶ τελείῳ ἀναθέματι καθυπεβλήθη ὡς ἀλλότριος τῆς τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν ἀμωμήτου πίστεως, σὺν αὐτῷ τὲ καὶ οἱ λοιποὶ αἱρετικοὶ οἱ τὰ ἀθέμιτα καὶ βλάσφημα δογματίσαντες δόγματα* **c⁵**

= **48,3** ... ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Κύριον ἐδυσφήμησεν versio **α**

The few variants shared between **c⁴** and **c⁵**—as opposed to **c³**, which appears to contain the text that is their ultimate model, even if **c³** extends fully to section **52,2**—confirm the dependency of **c⁵** to **c⁴** and of both to **c³**. The scribe of **c⁵** even inserts into its main text the marginal gloss, cited above, added by the scribe of **c⁴** on f. 100v (new text in italics):

... οὕτως λέγοντες *ὅλοις τοῖς αἱρετικοῖς, ἀνάθεμα ἔστω* **c⁵**

47,2 ... οὕτως λέγοντες versio **α**

The exact relations between **c³**, **c⁴**, and **c⁵** are nevertheless complicated. Unlike what we encounter in **c⁴**, what follows Theodore's sermon after f. 232v in **c⁵** are several texts, though in a different order, preserved also in the anthology of **c³**, such as Nikephoros Ouranos' *Verses* on Symeon Metaphrastes (BHG 1675c: **c³** 66v-67v = **c⁵** 241v-245r) or Leo the VI's *Alphabetarion on the Final Judgment* (*Canticum compunctionis*) (BHG 1675c: **c³** 102r-104v = **c⁵** 232v-237v), etc. We may thus imagine that a lost collection, based on or related to **c³**, lies between **c⁴** and **c⁵**. The matter can be resolved only after all three manuscripts and the texts they contain are studied anew, as they deserve.

Bibliography: Wright, Argyrou and Dendrinos 2016, 373–86 (detailed description).

❦

3C. Excerpt 46,4-52,2 / 46,4-47,14 / 46,7-47,13 (BHG 1744fb)

c¹ Sinai, Monastery of Saint Catherine, gr. 455 (**Diktyon *58830**), 191v-199r (**46,4-52,2**), 11th (4/4). Parchment 264ff. (180×140mm), single col. of 28 ll.

Paleographic Profile

The manuscript was copied by two scribes—ff. 1r-191r (with the following colophon on the bottom of 191r: "ὁ ἀναγινώσκων, εὔχου τῷ γράψαντι καὶ σπουδάξαντι αὐτὸ κτήσασθαι, ἀμήν") and 191v-264v respectively. The first scribe copied, among other things, a text by Evagrios under the name of Neilos (ff. 141v-157r), on the basis of which his handwriting has been placed by Paul Géhin to a Syro-Palestinian environment and dated to the "11th-12th" centuries (2017, 88–9 with 2023, 83–4). The writing of the second scribe, who began his work with the excerpt from Theodore's *Life*, is in our view to some extent similar to that of Jerusalem, Patriarchal Library, Panagiou Taphou 21 (Diktyon *35258), a *Klimax*, dated to November 1079 and originating in Jerusalem. It is thus likely, as we would like to propose with some hesitation, that the person who copied the excerpt was active during the last quarter of the eleventh century in that region, indeed perhaps in the monastery of St Sabas itself.

Contents

c1 is a collection of early Byzantine ascetic texts, whose thematic unity is interrupted only by Theodore's sermon (ff. 191v-199r), followed by an unedited small collection of poems on the subject of "Holy and Venerable Icons" (ff. 199r-201r), which begins with a poem on Gregory of Nazianzus that we know as a book epigram from two tenth-century manuscripts (Rhoby 2018, 337–9). The excerpted sermon carries the title "Ἔκθεσις πίστεως τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου τοῦ ἀσκήσαντος ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Σάβα, καὶ γεγονότος μητροπολίτου Ἐδέσης" and begins immediately with "Πιστεύω εἰς Πατέρα". The text reproduces through **52,2** version **α** rather faithfully, with very few errors and only a very small number of variations, and cannot be linked with any specific branch of the transmission—it has been included in our apparatus because of its early date.

Bibliography: Géhin 2017, 88–9 and 2023, 83–4.

❦

c6 Jerusalem, Patriarchal Library, Hagiou Saba 409 (**Diktyon *34665**), 318r-332r (**46,4-52,2**), 13th. Parchment 349ff. (174×126 mm), single col. of 20 ll.

Contents

The main text contained in **c**[6] is a *Psalter* (ff. 15r-298r) to which various texts have been appended. These include Theodore's excerpted sermon under the title "Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου ἀρχιεπισκόπου Ἐδέσσης, λόγος περὶ πίστεως καὶ διακρίσεως αἱρετικῶν" and with the beginning "Πιστεύομεν τοίνυν εἰς Πατέρα".

Bibliography: Papadopoulos-Kerameus 1891–1915, II 527–8.

❦

c[7] Brussels, Bibliothèque Royale Albert Ier (KBR), gr. II 4836 (**Diktyon 10018**), 78v-84v (**46,4-50,** des. mut.), year 1281, copied by the priest Leon, ὁ ἀπὸ τῆς Κεράμου (perhaps in a "Cypriot-Palestinian" environment?). Oriental paper 113ff. (190×131mm), single col. of 25 ll.

Contents

The book comprises a composite collection of mainly heresiological texts (often excerpts), with several entries on Islam. Theodore's excerpted sermon and list of heresies, with the title "Κατήχησις τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου μητροπολίτου Ἐδέσης" and beginning again with "Πιστεύομεν τοίνυν, εἰς Πατέρα", ends abruptly in the middle of the description of the heresy of Theodore of Mompsuestia (**50.** ... ἀξίας καὶ προσκυνήσεως). Its textual unit is completed on f. 84v by one last paragraph titled "Εὐχὴ ἐπὶ μιαροφαγησάντων" (see e.g. Goar 1730, ch. 15,3) (the title is noted also on the margin in red ink).

Bibliography: Davreux 1935 (detailed description); Stefec 2014, 208–10 ("... Einzelne Buchstabenformen erinnern an Buchproduktion aus dem zypriotisch-palästinensischen Raum ...").

❦

c[8] Meteora, Metamorphoseos 197 (**Diktyon 41608**), 176r-177v (**46,4-47,2**, **47,13-47,14**, and **46,3**), c. 1380-1410 (in Meteora?). Paper 239ff. (135×208mm), single col. of 28-29 ll. (in the relevant ff.)

Paleographic Profile

Ff. 73r-239v form a separate codicological unit (Parpulov, personal communication), copied by several hands, the most prominent among which belongs to a certain Nephon (Bees [revis. Branouses, and Sophianos] 1998, 222). Nephon also wrote ff. 176r-177v (Parpulov) in a script which, though less clumsy, bears similarities in our view to that of Neilos Stavras, who was active in Meteora in the late fourteenth and early fifteenth century (PLP 26716; Sophianos 2000, 325–9;

https://pinakes.irht.cnrs.fr/notices/copiste-possesseur-autre/8407/). The watermarks of the relevant quire, which are "similar to Mošin and Traljić 1957 nos. 5654 (date: 1383) and 5665 (date 1400)" (Parpulov), confirm such a dating.

Contents

This book of small format is a miscellany of ascetic treatises compiled in the aftermath of the Hesychastic movement (see Vol. I, 5.2), with the works of Symeon the New Theologian, Niketas Stethatos, and Isaak the Syrian being preeminent. Folios 176r-177v contain an abridged version of the dogmatic sermon of Theodore (**46,4–47,2**, **47,13–47,14**, and **46,3**, thus without the list of heresiarchs), based on a copy of version **α**, likely close to ms. **J**. As can be gleaned from its variants, the sermon was most probably not copied from another manuscript which transmitted only this excerpt, but was rather excerpted directly from the *Life*. This is also suggested both by the title "Ὁμολογία ὀρθῆς πίστεως ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Θεοδώρου ἐπισκόπου Ἐδέσις (sic)" as well as, more importantly, the fact that the introductory paragraph of **46,3** was added as an afterthought at the end of the excerpt, while a relevant (though hardly legible) note was added next to the title on f. 176r. In the proper conclusion of the excerpt, Euthymios' text is supplemented by the following words (in italics):

> ... ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ *ἥτις ὑμᾶς ἄξει πρὸς βασιλείαν οὐράνιον, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ καὶ τῷ ζωοποιῷ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν* **c**[8]
>
> = **47,14** ... ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ versio **α**

Bibliography: Bees [revis. Branouses, and Sophianos] 1998, 220–3; we would like to thank Georgi Parpulov for providing, upon inspection of the manuscript, the new codicological and paleographical data cited above.

❦

c[9] Athos, Iviron 382 (Lambros 4502; **Diktyon 23979**), 663v-664v (**46,7-47,13**), year 1514, copied by Dionysios of Iviron. Paper 996ff. (215×162mm), single col. of 35 ll.

Contents

The excerpted dogmatic sermon, titled "Συλλογὴ δογματικὴ κεφαλαίων ἐκ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Ἐδεσινοῦ" and incorporated in what is an impressively voluminous theological miscellany, offers an abridged and further rewritten redaction, a version perhaps created by the scribe Dionysios himself, a monk and abbot of Iviron (1506/1507–1514), very active in the copying of manuscripts during the first four decades of the sixteenth century (Chryssochoidis 2000, 524–33). The text begins *in medias res* with a revised version of **46,7**:

Ὅτι ὁ Χριστὸς δύο φύσεις ἐστὶ τέλειαι, ἤγουν θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, καὶ δύο φυσικαὶ ἰδιότητες, καὶ δύο φυσικαὶ θελήσεις, καὶ ἐνέργειαι **c**[9]

= Τέλειον γὰρ αὐτὸν ἐπιστάμεθα Θεόν, καὶ τέλειον ἄνθρωπον, οὐκ ἄλλον καὶ ἄλλον, ἀλλ' ἕνα τὸν αὐτόν, πρὸ σαρκὸς καὶ μετὰ σάρκωσιν, μίαν σύνθετον ὑπόστασιν, τὸν αὐτὸν ἐν δύο τελείαις φύσεσί τε καὶ δύο φυσικαῖς ἰδιότησι, καὶ δύο φυσικαῖς θελήσεσί τε καὶ ἐνεργείαις versio **α**

And it ends, equally *in medias res*, with the words "οὕτως οὐδὲ Θεὸν ἐσταύρωσε" (**47,13**).

Bibliography: Lambros 1900, 109–18 (detailed list of the contents); Chrysochoidis 2000, 526–7 (identification of the scribe).

❦

1.3.4. The Story of Ader (**55,7–64,2**)

The story of Ader is marked as a textual unit in manuscripts **E** (54v), **C** (247v), and **J** (166r) of the full *Life*.

Three excerpts are preserved, which however cannot be traced back to a single archetype:

4A. 55,7-64,1 (BHG 1744b)
https://pinakes.irht.cnrs.fr/notices/oeuvre/17942/
d[1] Paris, gr. 776 (**Diktyon *50360**), 25r-29v (**55,7-64,1**), 15th (4/4?)

4B. 56,1-60,8 (BHG 1744d)
https://pinakes.irht.cnrs.fr/notices/oeuvre/17944/
a[1] Venice, BNM, gr. II. 77 (**Diktyon 70239**), 179r-181v (**65,1-68,1**, excerpt from Nikon's *Pandektes* 34), 183r-186v (**19,1-34,4**), and 271r-273r (**56,1-60,8**), 15th (5/5?) / 16th (1/5?)

4C. 56,1-64,2 (BHG 1744e)
https://pinakes.irht.cnrs.fr/notices/oeuvre/17946/
d[2] Venice, BNM, gr. VII. 45 (**Diktyon 70562**), 100v-107r (**56,1-64,2**) and 267r-271r (**65,1-68,1**, excerpt from Nikon's *Pandektes* 34), in the years 1616-1618, copied by Anthimos Logothetes

❦

Details:

4A. Excerpt 55,7-64,1 (BHG 1744b)
d[1] Paris, BnF, gr. 776 (**Diktyon *50360**), 25r-29v (**55,7-64,1**), 15th (4/4?). Paper 260ff. (315×220mm), two cols. of 30 ll.

Paleographic Profile

As we learn from a note on f. 1r, the book was owned by "Arsenios of Monembasia", namely Aristoboulos Apostoles (d. 1535), later Arsenios metropolitan of Monembasia, son of Michael Apostoles. Several among the numerous marginal notes in the book may also belong to Arsenios (RGK I 27, II 38, and III 46), and, in any case, **d**[1] should be added to the relevant list in https://pinakes.irht.cnrs.fr/notices/copiste-possesseur-autre/886/, where one will find further bibliography on Arsenios.

Copied by a single scribe, **d**[1] is likely to be dated close to Arsenios' lifetime (Omont dates the ms. to the fifteenth century); an examination of the watermarks would specify this dating further.

Contents

This mainly Chrysostomic volume, with various homilies, complete with the biography of the early Byzantine father by George of Alexandria (BHG 2406), includes also a few narrative texts. Among these, we find the story of Ader excerpted, under the title "Διήγησις ψυχωφελής [ψυχοφολῆς ms.] ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Σαβαΐτου, τοῦ χρηματίσαντος ἐπισκόπου Ἐδέσης, ἣν διηγήσατο αὐτῷ ὁ ἐν Ἐδέσῃ στυλίτης ὀνόματι Θεοδόσιος".

The text begins with the brief narratorial preface (**55,7-56,1**): Ἄκουσον διηγήσεως ψυχωφελοῦς, ἵνα γνῷς τῆς ἀρρήτου προνοίας Θεοῦ τὰ θαυμάσια. «Γέγονέ τις ἀνήρ, etc. It ends not with the proper conclusion of Theodosios' *Beneficial Tale* in the *Life* (**61,2**), but with the following appearance of the women protagonists of the tale, now nuns, in front of Theodosios and Theodore (**62,1-64,1**, des. κατεγόγγυζον τοῦ κιονίτου). Its variants comprise mostly minor omissions, while its version seems closer to ms. **B.**

Paratexts

57,1 Εἰ δὲ δυνηθῇς ἄρξασθαι: ταῦτα διὰ τοὺς κωλύοντάς σε μονάσαι in marg. **d**[1] (in the hand of the main scribe)

Bibliography: Omont 1886, 143–4 (list of contents)

❦

4B. Excerpt 56,1-60,8 (BHG 1744d)

a[1] Venice, BNM, gr. II. 77 (**Diktyon 70239**), 179r-181v (**65,1-68,1**, excerpt from Nikon's *Pandektes* 34), 183r-186v (**19,1-34,4**), and 271r-273r (**56,1-60,8**), 15th (5/5?) / 16th (1/5?)

For the manuscript, see the description above.

Excerpt in ff. 271r-273r: **56,1-60,8**.

The excerpt begins without a title with the following preface:

Παρέβαλέ ποτε ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἐδέσσης Θεόδωρος τῷ μοναχῷ Θεοδοσίῳ τῷ κιονίτῃ, καὶ διηγήσατο αὐτῷ ὁ ῥηθεὶς Θεοδόσιος λέγων, ὅτι «Ἐν ταύτῃ τῇ πόλει πρὸ χρόνων τινῶν, *ἀνὴρ τίς* ἐξ εὐγενῶν καταγόμενος *καὶ* Ἄδερ *καλούμενος, ἦλθε πρός με. Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ* πλούσιος σφόδρα, *ἔν τε χρυσῷ* καὶ ἀργύρῳ, οἰκέταις τε καὶ βοσκήμασι, etc. **a**[1]

= **56,1** «Γέγονέ τις ἀνὴρ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει πρὸ χρόνων πολλῶν, ἐξ εὐγενῶν καταγόμενος γονέων, Ἄδερ ὄνομα αὐτῷ. Καὶ ἦν ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, πλούσιος σφόδρα, ἐν χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ, οἰκέταις τε καὶ βοσκήμασι, etc. versio **α**

And it ends as follows:

... ὁσίως ποιμάνας τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ *πρὸς Κύριον ἐξεδήμησεν* **a**[1]

= **60,8** ... ὁσίως ποιμάνας τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀνεπίληπτον διανύσας βίον, πρὸς τὰς αἰωνίους μετῆλθε μονάς versio **α**

The text, as can be gleaned even from the above passages, is broadly revised. It seems closer to ms. **B**, and is not related to the version preserved in the earlier **d**[1].

❦

4C. Excerpt 56,1-64,2 (BHG 1744e)

d[2] Venice, BNM, gr. VII. 45 (coll. 1469; **Diktyon 70562**), 100v-107r (**56,1-64,2**) and 267r-271r (**65,1-68,1**, excerpt from Nikon's *Pandektes* 34), copied in the years 1616-1618 by Anthimos Logothetes on Zakynthos (Mousouras 2003, 227–9). Paper. 332ff. (208×156mm), single col. of 24-25 ll.

Contents

Manuscript **d**[2] is another large *Gerontikon*, whose contents are similar to, though far from identical with, those of **a**[1] discussed above. For instance, next to *apophthegmata* and the like, the volume additionally includes several hagiographical texts (e.g. a version of the *Life* of Alexios, BHG 51b) as well as, notably, illustrations of scenes from the *Gerontikon* (ff. 301-332). Again, only a full investigation could shed further light on its place in the history of *Paterika*.

For our interests here, **d**[2] contains two excerpts from Theodore's *Life,* both present also in **a**[1].

The first excerpt appears on ff. 100v-107r and contains yet another excerpt with the story of Ader (**56,1-64,2**, des. χαρισμάτων ἔμπλεοι πατέρες). It carries the title "Ετέρα διήγησις συγγραφεῖσ⟨α π⟩αρὰ Βασιλείου ἐπισκόπου Ἐμέσης", and begins as follows:

Γέγονέ τις ἀνὴρ ἐν *Ἐδέσσῃ* τῇ πόλει, πρὸ χρόνων πολλῶν **d**[2]

56,1 Γέγονέ τις ἀνὴρ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει πρὸ χρόνων πολλῶν, etc. versio **α**

Its text seems closer to manuscripts **D** and **G** and is unrelated to either **d**[1] or **a**[1].

The second excerpt, with the story of Theodosios the Stylite (**65,1–68,1**) on ff. 267r-271r, originates once more in chapter 34 of Nikon of the Black Mountain's *Pandektes* as in **a**[1]—see further the next section on the *Narratio Theodosii stylitae*.

Bibliography: Mioni 1960, 102–9; Mousouras 2003, 227–9.

❦

1.3.5. The Story of Theodosios the Stylite (**65,1–68,1**)

The story of Theodosios the Stylite and his brother John the Hermit is transmitted in two excerpts, the first of which is transmitted in two different ways:

5A. 65,1-68,1
5A1. Excerpt anthologized in the *Pandektes* by Nikon of the Black Mountain
e[1] Vienna, ÖNB, theol. gr. 84 (**Diktyon *71751**), 169v-171r (**65,1-68,1**, excerpt in Nikon's *Pandektes* 34), 12th (2/2?)

5A2. Excerpt from Nikon's *Pandektes* 34, transmitted independently (BHG 1744h)
https://pinakes.irht.cnrs.fr/notices/oeuvre/17945/
a[1] Venice, BNM, gr. II. 77 (**Diktyon 70239**), 179r-181v (**65,1-68,1**, excerpt from Nikon's *Pandektes* 34), 183r-186v (**19,1-34,4**), and 271r-273r (**56,1-60,8**), 15th (5/5?) / 16th (1/5?)
e[2] Meteora, Metamorphoseos 357 (**Diktyon 41767**), 187r-189v (**65,1-68,1**, excerpt from Nikon's *Pandektes* 34), 1609/1610, copied by Metrophanes (θύτης ἐκ Βάρνης)
d[2] Venice, BNM, gr. VII. 45 (coll. 1469; **Diktyon 70562**), 100v-107r (**56,1-64,2**) and 267r-271r (**65,1-68,1**, excerpt from Nikon's *Pandektes* 34), copied in the years 1616-1618 by Anthimos Logothetes on Zakynthos

5B. 65,1-67,1
Excerpt made directly from Theodore's *Life* (BHG 1744c)
https://pinakes.irht.cnrs.fr/notices/oeuvre/17943/
e[3] Coislin 378 (**Diktyon *49519**), 141r-143v (**65,1-67,1**), 14th (4/4?) / 15th (1/4?) c.

❦

Details:

5A. 65,1-68,1

5A1. Excerpt in the *Pandektes*

As has been already discussed (Vol. I, 5.1), sometime during the latter half of the eleventh century, Nikon of the Black Mountain anthologized the story of Theodosios the Stylite and included it as an excerpt, titled "Ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Ἐδεσσηνοῦ", in his *Pandektes*, a compilation divided in 63 chapters, which remains essentially unedited. Sections **65,1-68,1** are part of chapter 34, titled *Περὶ ἀκτημοσύνης*.

Ca. 60 Greek manuscripts transmit parts or the whole of the work—mostly of the thirteenth and fourteenth centuries, and a few of them dating to the twelfth; it is unclear how many of the ca. 60 witnesses contain the excerpt on Theodosios.[5] Our preliminary collation of some early witnesses confirmed that Nikon's text was based on version **α**, but did not produce any significant readings for the constitution of the original text of the relevant sections in Theodore's *Life*. We have thus retained in our apparatus only the following, twelfth-century manuscript, as a representative of Nikon's version. Only a critical edition of the entire *Pandektes* will make possible a more definite text.

e[1] Vienna, ÖNB, theol. gr. 84 (**Diktyon *71751**), 169v-171r (**65,1-68,1**, excerpt in Nikon's *Pandektes* 34), 12th (2/2?). Parchment 193ff. (288/293×221/237mm), single col. of 38 ll.

Contents

Manuscript **e**[1] was copied in the twelfth century (likely during its latter half, in our view). It transmits, with a few gaps, the first 37 chapters of Nikon's *Pandektes.* The excerpted story of Theodosios (**65,1-68,1**, des. τοιούτου τυχὼν ἀνδρὸς ἁγίου) is identified with the following rubric, added on the margin in red ink on f. 169v: Ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Ἐδεσσηνοῦ. The text that follows is introduced with a narratorial preface (new text in italics):

> *Στυλίτης τίς ἦν ἐν Ἐδέσσῃ τῇ πόλει, ὃν καὶ παραλαβὼν ὁ ἐν ἁγίοις Θεόδωρος ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς αὐτῆς πόλεως, μετὰ καὶ ἑτέρων ὁμιλιῶν, ἐν ὑστέροις τοῦτο αὐτῷ ἐπερώτα* [sic]: «Πάτερ πνευματικέ, πόσος ἔστιν σοι χρόνος etc. **e**[1]
>
> = **65,1** Ὁ τίμιος οὖν ἱεράρχης, λόγου ἁψάμενος, καὶ ὁμιλίας σοφωτάτης, πρὸς τῷ τέλει τοῦ λόγου, φησὶ πρὸς τὸν γέροντα: «Λέγε μοι, πάτερ πνευματικέ, πόσος ἔστι σοι χρόνος etc. versio **α**

It offers numerous independent variants, some of them likely originating with Nikon's original version, while none of the few variants that are identical to one or another manuscript of Theodore's *Life* are significant enough to confirm the

[5] We combine here the information given in Giagkou 1991, 57–60 and https://pinakes.irht.cnrs.fr/notices/oeuvre/11338/. The above data are given with some hesitation, as both lists require careful revision.

exact placement of **e**[I] within the stemma of version **α**. For its independent variants, see e.g.

65,6 δυνάμενον τὰς τοιαύτας διακυβερνᾶν συστάσεις **versio α**:
κυβερνᾶν ἐπὶ συστάσει γινώσκοντα **e**[I]

66,1 ἀπέστη **versio α**:
ἀπαίρει **e**[I] (ἀπαίρη ms.)

66,2 καὶ τόνδε τὸν στῦλον εἰσελθών ἡσύχασα **versio α**:
καὶ εἰς τὸν στῦλον τόνδε εἰσελθών ἡσύχασα **e**[I]

66,4-66,5 περὶ τρίτην ὥραν εὐχομένου μου, ἰδοὺ ὁ ἅγιος παρέστη μοι ἄγγελος. Ἐγὼ δὲ φοβηθείς, μὴ φάντασμα πλάνης εἴη, ἐπέτεινα τὴν εὐχήν. Ἀλλὰ τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; Τίς δὲ μετουσία Χριστῷ πρὸς Βελίαρ; Ἐκτενῶς γὰρ εὐχομένου μου, φησὶν ὁ ἄγγελος πρός με **versio α**:
περὶ τρίτην ὥραν εὐχομένου μοι [sic], φησὶ πρός με ὁ ἄγγελος **e**[I]

Bibliography: Hunger and Kresten 1976, 155.

5A2. Excerpt from Nikon's *Pandektes* 34, transmitted independently (BHG 1744h)

a[I] Venice, BNM, gr. II. 77 (**Diktyon 70239**), 179r-181v (**65,1-68,1**, excerpt from Nikon's *Pandektes* 34), 183r-186v (**19,1-34,4**), and 271r-273r (**56,1-60,8**), 15th (5/5?) / 16th (1/5?)

For the manuscript, see the description above.

Excerpt on ff. 179r-181v: **65,1-68,1**.

The excerpt in **a**[I] does not carry a title, but replicates, with variation, the *Pandektes* preface (in italics we indicate any departures from the *Pandektes* text):

⟨Σ⟩τυλίτης τίς ἦν ἐν Ἐδέσσῃ τῇ πόλει, ᾧ [ὃν **e**[I]] καὶ παραλαβὼν ποτὲ ὁ ἐν ἁγίοις Θεόδωρος ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς αὐτῆς πόλεως, μετὰ *πολλὰς ὁμιλίας λόγων πνευματικῶν, καὶ τοῦτο ἐν ὑστέροις αὐτὸν ἐπηρώτα λέγων* [καὶ ἑτέρων ὁμιλιῶν, ἐν ὑστέροις τοῦτο αὐτῷ ἐπερώτα **e**[I]]: «*Πάτερ* [Πάτερ πνευματικέ **e**[I]], πόσος ἔστι σοι χρόνος etc. **a**[I]

Though based on the *Pandektes* version, the text has thus been further revised, as is evident also in the concluding words:

Εἶτα συνταξάμενος αὐτῷ ὁ ἐπίσκοπος ἀνεχώρει, δοξάζων τὸν Θεὸν καταξιώσαντα αὐτὸν ὁμιλῆσαι τοιούτῳ ἁγίῳ καὶ θαυμαστῷ ἀνδρὶ **a**[I]

= **68,1** ... Καὶ συνταξάμενος τῷ γέροντι ὁ ἐπίσκοπος, ἀπῆει χαίρων, τοιούτου τυχὼν ἀνδρὸς ἁγίου versio **α** et **e**[I]

See also:

65,6 δυνάμενον τὰς τοιαύτας διακυβερνᾶν συστάσεις **versio α**:
κυβερνᾶν ἐπὶ συστάσει γινώσκοντα **e**[I]

ἱκανὸν κυβερνᾶν καλῶς εἰδότα ψυχὰς ἀνθρώπων **a**^{1}

66,1 ἀπέστη ἐξ ὀφθαλμῶν μου **versio α**:

ἀπαίρει ἐξ ὀφθαλμῶν μου **e**^{1}

ἀφανὴς ἐγένετο **a**^{1}

66,4-66,5 περὶ τρίτην ὥραν εὐχομένου μου, ἰδοὺ ὁ ἅγιος παρέστη μοι ἄγγελος. Ἐγὼ δὲ φοβηθείς, μὴ φάντασμα πλάνης εἴη, ἐπέτεινα τὴν εὐχήν. Ἀλλὰ τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; Τίς δὲ μετουσία Χριστῷ πρὸς Βελίαρ; Ἐκτενῶς γὰρ εὐχομένου μου, φησὶν ὁ ἄγγελος πρός με: "Εἰρήνη σοι παρὰ Κυρίου, εἰρήνη σοι καὶ σωτηρία" **versio α**:

περὶ τρίτην ὥραν εὐχομένου μοι, φησὶ πρός με ὁ ἄγγελος: "Εἰρήνη σοι παρὰ Κυρίου, εἰρήνη σοι καὶ σωτηρία" **e**^{1}

περὶ τρίτην ὥραν εὐχομένου μοι, *παρέστη ὁ ἄγγελος* καὶ φησὶ πρός με: "Εἰρήνη σοι παρὰ Κυρίου, *ἀδελφέ*, εἰρήνη καὶ σωτηρία" **a**^{1}

As with the excerpt with Michael's *Passion* also contained in **a**^{1} and discussed above, the version of **a**^{1}, though a revised rendition of the *Pandektes* text, preserves some ancient variants unattested anywhere else in manuscripts either of version **α** or of the *Pandektes,* itself based on that version—see again the discussion below (section 2.2).

❦

d^{2} Venice, BNM, gr. VII. 45 (coll. 1469; **Diktyon 70562**), 100v-107r (**56,1-64,2**) and 267r-271r (**65,1-68,1**, excerpt from Nikon's *Pandektes* 34), copied in the years 1616-1618 by Anthimos Logothetes on Zakynthos

Excerpts on ff. 267r-271r: **65,1-68,1**.

The excerpt in **d**^{2} carries the title "Ετέρα διήγησις περὶ τοῦ μὴ ὑψηλοφρονεῖν", and begins with the *Pandektes* preface:

Στυλίτης ἦν ἐν Ἐδέσσῃ τῇ πόλει, ὃν καὶ παραλαβὼν ὁ ἐν ἁγίοις Θεόδωρος ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς αὐτῆς πόλεως, μετὰ καὶ ἑτέρων ὁμιλιῶν, ἐν ὑστέροις τοῦτο αὐτὸν *ἐπερωτᾷ* [ἐπερώτα **e**^{1}]: «Πάτερ πνευματικέ, πόσος ἔστι σοι χρόνος etc. **d**^{2}

The excerpt concludes with the following:

... τοιούτου τυχὼν ἀνδρὸς ἁγίου *καὶ ἐναρέτου, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν* **d**^{2}

= **68,1** ... τοιούτου τυχὼν ἀνδρὸς ἁγίου versio **α** et **e**^{1}

The text, copied in somewhat clumsy fashion, contains errors. Its significant variants coincide with those of manuscript **e**^{1}, namely the version of the text as revised for the *Pandektes,* occasionally further corrupted; see e.g.:

65,6 δυνάμενον τὰς τοιαύτας διακυβερνᾶν συστάσεις **versio α**:

κυβερνᾶν ἐπὶ συστάσει γινώσκοντα **e**^{1}

κυβερνᾶν ἐπὶ συστάσει *γινώσκοντες* [sic] **d**^{2}

66,2 καὶ τόνδε τὸν στῦλον εἰσελθών ἡσύχασα **versio α**:

καὶ εἰς τὸν στῦλον τόνδε εἰσελθών ἡσύχασα **e¹**
καὶ εἰς τὸν στῦλον τόνδε εἰσελθών *ἡσυχάσαι* [sic] **d²**

66,4-66,5 περὶ τρίτην ὥραν εὐχομένου μου, ἰδοὺ ὁ ἅγιος παρέστη μοι ἄγγελος. Ἐγὼ δὲ φοβηθείς, μὴ φάντασμα πλάνης εἴη, ἐπέτεινα τὴν εὐχήν. Ἀλλὰ τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; Τίς δὲ μετουσία Χριστῷ πρὸς Βελίαρ; Ἐκτενῶς γὰρ εὐχομένου μου, φησὶν ὁ ἄγγελος πρός με **versio α**:

περὶ τρίτην ὥραν εὐχομένου μοι [sic], φησὶ πρός με ὁ ἄγγελος **e¹**
περὶ τρίτην ὥραν εὐχομένου μου, *φυσὴ* [sic] πρός με ὁ ἄγγελος **d²**

❦

e² Meteora, Metamorphoseos 357 (**Diktyon 41767**), 187r-189v (**65,1-68,1**, excerpt from Nikon's *Pandektes* 34), 1609/1610, copied by Metrophanes (θύτης ἐκ Βάρνης). Paper 199ff. (155×210mm), single col. of 27-28 ll.

Contents

e² is a miscellany, interspersed with short *Beneficial Tales,* including the story of Theodosios, excerpted from Nikon's *Pandektes*—rubric and preface included (as above in **e¹**). Its text is similar to that of **d²**, but with fewer departures from the version of the *Pandektes*. See, e.g.:

65,6 δυνάμενον τὰς τοιαύτας διακυβερνᾶν συστάσεις **versio α**:
κυβερνᾶν ἐπὶ συστάσει γινώσκοντα **e¹ e²**
66,2 καὶ τόνδε τὸν στῦλον εἰσελθών ἡσύχασα **versio α**:
καὶ εἰς τὸν στῦλον τόνδε εἰσελθών ἡσύχασα **e¹ e²**
66,4-66,5 περὶ τρίτην ὥραν εὐχομένου μου, ἰδοὺ ὁ ἅγιος παρέστη μοι ἄγγελος. Ἐγὼ δὲ φοβηθείς, μὴ φάντασμα πλάνης εἴη, ἐπέτεινα τὴν εὐχήν. Ἀλλὰ τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; Τίς δὲ μετουσία Χριστῷ πρὸς Βελίαρ; Ἐκτενῶς γὰρ εὐχομένου μου, φησὶν ὁ ἄγγελος πρός με **versio α**:
περὶ τρίτην ὥραν εὐχομένου μοι [sic], φησὶ πρός με ὁ ἄγγελος **e¹**
περὶ τρίτην ὥραν *λαμψάσης* εὐχομένου μου, φησὶ πρός με ὁ ἄγγελος **e²**

Bibliography: Bees [revis. Branouses, and Sophianos] 1998, 368–74.

❦

5B. 65,1-67,1.
Excerpt directly from Theodore's *Life* (BHG 1744c)

e³ Paris, BnF, Coislin 378 (**Diktyon *49519**), 141r-143v (**65,1-67,1**), 14th (4/4?) / 15th (1/4?) c. Paper 260ff. (208×144mm), single col. of 26 ll. From the monastery of the *Great Meteoron*, collected and transferred to France through the activities of Athanasios Rhetor in the mid-17th c. (Agoritsas 2020, 123)

Contents

Through f. 161v, **e³** is another expanded *Gerontikon,* copied in a hand that likely dates to the end of the fourteenth or the beginning of the fifteenth century. Included in it is the story of Theodosios (**65,1-67,1**), which was apparently copied directly from Theodore's *Life*. It is preceded by the title "Εκ τοῦ βίου τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου ἐπισκόπου Ἐδέσσης", and commences with the following words:

> *Ἠρωτήθη ποτὲ ὁ ἀββᾶς Ἀθανάσιος* [sic] *ὁ κιονίτης, παρὰ τοῦ μακαρίου Θεοδώρου τοῦ ἐπισκόπου Ἐδέσσης*: «*Εἰπέ* μοι,» *λέγων*, «πάτερ, πόσος etc. **e³**

= **65,1** Ὁ τίμιος οὖν ἱεράρχης, λόγου ἀψάμενος, καὶ ὁμιλίας σοφωτάτης, πρὸς τῷ τέλει τοῦ λόγου, φησὶ πρὸς τὸν γέροντα: «Λέγε μοι, πάτερ πνευματικέ, πόσος ἔστι σοι χρόνος etc. versio **α**

It ends abruptly, interrupting Theodosios' speech, in the following way:

> Ἐξ ἐκείνης οὖν τῆς ἡμέρας, ἠξιώθην ὁρᾶν ἀγγέλους, καὶ ἀποσοβεῖν τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας, *εἰς δόξαν Πατρὸς Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος* **e³**

= **67,1** Ἐξ ἐκείνης – τῆς πονηρίας versio **α**

Its text seems closer to the version of manuscript **B**.

Bibliography: Devreesse 1945a, 361–2; Flusin and Paramelle 1982, 294–5.

1.4. THE *CHAPTERS* (**116,1–116,100**)

Eight of the manuscripts listed above contain both the *Life* and the *Chapters* of Theodore of Edessa (**A**, **B**, **D**, **F**, **K**, **N**, **r**, and **t**). Another sixty-six (at least) manuscripts transmit the *Chapters* independently. From them, we present below one single witness, on account of its very early date and the particular redaction, in essence a new version, that it preserves. Other notable early manuscripts are Paris, BnF, Coislin 124 (Diktyon *49268, 12th c.?; ff. 16v-38r) and, especially, Vatican, BAV, Barb. gr. 522 (Diktyon *65065; ff. 206v-211r), a very interesting anthology copied sometime during the first half of the twelfth century by the deacon and *psaltēs* Nikolaos (RGK III 523) in Calabria, most likely in the *scriptorium* of S. Salvatore *de lingua phari* in Messina (Lucà 2025, 177–80, with the earlier bibliography).[6]

Examination of these and several other manuscripts with the *Chapters* did not yield any variants of significance for our limited purposes here, namely (a) to determine which of the two original versions of the Greek text of the *Chapters* circulated independently, and (b) to establish the extremely limited part of the text of the *Chapters* which have been included in our edition of Theodore's

[6] Jerusalem, Patriarchal Library, Hagiou Saba 66 (Diktyon *34323) with the *Chapters* on ff. 194v-216r, previously dated to the 12th c., rather belongs to the late 13th, as noted by Santo Lucà (2025, 203).

Life. Such examination allowed us to verify that the version circulating in these witnesses is that of version **α**, copied either in its totality, or in selections. We hope to return to a fuller study of the subject in the future.

For all manuscripts transmitting the *Chapters*, see the descriptions of **A**, **B**, **D**, **F**, **K**, **N**, **r**, and **t** above as well as the following two *Pinakes* links:

(a) https://pinakes.irht.cnrs.fr/notices/oeuvre/1001/: 61 witnesses, including our **A**, **B**, **D**, **F**, **K**, and **t**;

and (b) https://pinakes.irht.cnrs.fr/notices/oeuvre/10758/: of the thirteen items listed in this list, titled "Theodorus Edessenus ep. Opera" in the *Pinakes*, five definitely (Diktyon numbers 12018, 31671, 40509, 47405, and 65065) and another six most likely (Diktyon 944, 25939, 31664, 45400, 58298, and 61683) contain the *Chapters*; one manuscript (Diktyon 57538) is not related to Theodore of Edessa at all and should be removed from the list, while another (Diktyon 46034) preserves Theodore's dogmatic sermon (our ms. **c**^{4} above).

❦

w Athos, Koutloumousiou 12 (Lambros 3081; **Diktyon 26037**), pp. 184-202 (*Chapters*), 11th c. (1/2). Parchment, pp. 242, single col. of ca. 32-35 ll.

Paleographic Profile

In our view, the script of **w** dates to the first half of the eleventh century. It is also not unlikely that the book, an anthology of ascetic treatises, was copied on Athos, where it is currently found.

Contents

The volume commences with the *recensio brevior* of the *Discourses* of Isaak the Syrian (CPG 7868; Pirard 2012, 179), followed by various treatises on ascetic discipline by: Jerome, John of Karpathos, Jacob the Persian, Isaiah of Gaza (CPG 5555), Cassian, Neilos (i.e. Evagrios; CPG 2443), Ammonas (CPG 2390), Maximos the Confessor (CPG 7699), Thalassios (CPG 7848), and John Chrysostom (CPG 4684.2 and CPG 4684.3). The relevant works of Isaak and Cassian are among the authors translated by Euthymios into Georgian (Vol. I, 2.2); one could thus speculate that **w** reflects the same kind of monastic textual environment as that of Euthymios' Iviron.

However this might be, between the works of Cassian (pp. 123-184) and Ps.-Neilos (pp. 202-205), we encounter Theodore's hundred *Chapters,* under the title "Κεφάλαια τοῦ ἁγίου Θεοδώρου, ἐπισκόπου Ἐδέσης". The text is based on version **α**. However, it is a revised and abridged redaction that reworks further the text as well as its embedded intertexts. This new version is attested nowhere else, as far as we could tell.

As an example, here is an edition of the first chapter (we mark revisions in bold and italics; cf. Vol. I, 3.2, regarding the intertexts):

Ἐπειδήπερ Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ χάριτι, ἀποταξάμενοι τῷ Σατανᾷ καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, τῷ Χριστῷ ***διπλῷ*** συνεταξάμεθα, ἔν τε τῷ ***βαπτίσματι***, καὶ νῦν αὖθις διὰ ***τῆς μοναδικῆς πολιτείας***, τηρήσωμεν αὐτοῦ τὰς ἐντολάς· τοῦτο γὰρ ἡμᾶς ἀπαιτεῖ, οὐ μόνον ***ἡ διπλὴ κλῆσις***, ἀλλὰ καὶ ἡ φυσικὴ ὀφειλή, καθ' ἣν ***ἐπ' ἔργοις ἀγαθοῖς ἐκτίσθημεν κατ' εἰκόνα Θεοῦ***. ***Εἰ γὰρ καὶ κατὰ ἀπροσεξίαν παρεπέσαμεν***, ***ἀλλ'*** αἵματι ***τιμίῳ*** τοῦ Χριστοῦ ***καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἠγοράσθημεν***.

App. crit. διπλῷ **w**: deest in **vers. α** || βαπτίσματι **w**: λουτρῷ τῆς παλιγγενεσίας **versio α** || τῆς μοναδικῆς πολιτείας **w**: τοῦ μοναδικοῦ ἐπαγγέλματος **versio α** || ἡ διπλὴ κλῆσις **w**: τὸ διπλοῦν ἐπάγγελμα **versio α** || ἐπ' ἔργοις – παρεπέσαμεν **w**: κτισθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρώτως καλοὶ λίαν, τοῦτο καὶ εἶναι ὀφείλομεν. Κἂν γὰρ ἡ ἁμαρτία, ἐπεισελθοῦσα ἐξ ἀπροσεξίας ἡμετέρας, τὸ παρὰ φύσιν παρεισήγαγεν **versio α** || ἀλλ' αἵματι – ἠγοράσθημεν **w**: ἀλλὰ πάλιν ἀνεκλήθημεν διὰ σπλάγχνα ἐλέους Θεοῦ ἡμῶν, καὶ ἀνεκαινίσθημεν τῷ πάθει τοῦ ἀπαθοῦς, τιμῆς τὲ ἠγοράσθημεν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ, λυτρωθέντες τῆς ἀρχαίας παραβάσεως πατροπαραδότου. Λοιπόν, εἰ γενώμεθα δίκαιοι, οὐδὲν μέγα· ἀλλὰ μᾶλλον τὸ ἐκπεσεῖν δικαιοσύνης, ἐλεεινὸν καὶ καταγνώσεως ἄξιον **versio α**

App. font. Θεοῦ – χάριτι: cf. Bas. Caes. e.g. Prologus 8 (de fide) PG 31: 676,38 Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ χάριτι || ἀποταξάμενοι – συνεταξάμεθα: cf. Const. Apost. 7,41 Ἀπαγγελλέτω οὖν ὁ βαπτιζόμενος ἐν τῷ ἀποτάσσεσθαι: "Ἀποτάσσομαι τῷ Σατανᾷ καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ..." Μετὰ δὲ τὴν ἀποταγὴν συντασσόμενος λεγέτω, ὅτι: "Καὶ συντάσσομαι τῷ Χριστῷ" etc. || Ἐπειδήπερ ... τῷ Χριστῷ ... συνεταξάμεθα ... τηρήσωμεν αὐτοῦ τὰς ἐντολάς: Evagr. Inst. sive Paraen. ad monachos (recensio brevior) (CPG 2454) 27 = PG 79: 1240,6-7: Εἰ γὰρ συνετάξω τῷ Χριστῷ, τήρει τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ || ἡ φυσικὴ ὀφειλή: cf. Sym. Met. Vita Pauli Thebaei 16 τὴν ὀφειλὴν ... τῆς φύσεως et Barlaam et Ioasaph 39,103–4 τὴν ὀφειλὴν ... τῆς φύσεως || ἐπ' ἔργοις – Θεοῦ: cf. Evagr. Inst. sive Paraen. ad monachos (recensio brevior) 30 = PG 79: 1237,53-56: Οὐδὲν μέγα, εἰ γινόμεθα δίκαιοι, ὃ γὰρ ἐκτίσθημεν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρῶτον, «καλοὶ λίαν», τοῦτο γενησόμεθα || Εἰ γὰρ – παρεπέσαμεν: cf. Barlaam et Ioasaph 19,62–8 Πίστευε μὴ οὐσίαν τινὰ εἶναι τοῦ κακοῦ ... ἀλλ' ἡμέτερον ἔργον τοῦτο καὶ τοῦ διαβόλου, ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀπροσεξίας ἐπεισελθὸν ἡμῖν διὰ τὸ αὐτεξουσίους ἡμᾶς γεγενῆσθαι καὶ αὐτοπροαιρέτῳ βουλήσει ἐκλέγεσθαι εἴτε τὸ ἀγαθὸν εἴτε τὸ φαῦλον cum Greg. Naz. Or. 40,45 Πίστευε, μὴ οὐσίαν εἶναί τινα τοῦ κακοῦ ... ἀλλ' ἡμέτερον ἔργον εἶναι τοῦτο καὶ τοῦ πονηροῦ, ἐκ τῆς ἀπροσεξίας ἐπεισελθὸν ἡμῖν, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ κτίσαντος || αἵματι τιμίῳ – ἠγοράσθημεν: cf. Eph. 2,13 ἐγενήθητε ... ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ et I Cor. 6,20 ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς

Bibliography: Lambros 1895, 272 (dates the ms. to the 11th c.)

2. The Textual Transmission

2.1. VERSIONS A AND B

The text of almost all manuscripts listed above is related to what we have termed version α of *Theodore of Edessa*, which chronologically preceded a thoroughly rewritten redaction, namely version β. That version is preserved only in manuscript **A,** completed in June 1023 by Theophanes of Iviron, and its direct apograph **m,** also produced in the Iviron environment in the sixteenth century—the latter manuscript offers a further thorough revision of version β and, as such, will not concern us here.

The process by which we have reached this conclusion is the following. First, that we are dealing with two distinct versions is obvious from the slightly over 1000 unique variants that distinguish the text of **A**—copied by Euthymios' close associate while Euthymios was alive—as opposed to all other witnesses. The overwhelming majority of these variants are not "errors". Rather, they take the form of minor flights of style (Vol. I, chapter 3.3): substitutions, additions, omissions, and re-ordering of words or small phrases at the level of the sentence, none of which could be considered ungrammatical or illogical. At that, they are insufficient by themselves so as to establish which version of the text was written first.

Thirty unique variants in **A**, however, are definite errors, which can only be understood as *mistaken* innovations in relation to an earlier text, rather than the other way around. Those unique errors are the following:

Mistaken substitutions:

1,1 ζωοποιὸν Πνεῦμα, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ δι' Υἱοῦ **πεφηνὸς** τοῖς ἀνθρώποις πεφηνός (other witnesses and embedded quotation): ... **πεφυκὸς** ... **A**

11,2 τὸν θεῖον φόβον ἐν ἑαυτῷ πηξάμενος καὶ **τούτῳ** στοιχειωθείς (other witnesses and embedded quotation): ... **τοῦτο** ... **A**

21,5 Ἐκεῖ τὰ ἀπόρρητα δόγματα κηρύττεσθαι **τὴν ἀρχὴν ἔλαβε** διὰ Πνεύματος Ἁγίου (other witnesses and embedded quotation): ... **τῷ Ἀρχελάῳ** [sic] ... **A**

27,3 δόξα **τῷ** ἐξ οὗ ἡ τῶν ἐξ αὐτοῦ ταπείνωσις (other witnesses and embedded quotation): ... τὸ ... **A**

34,3 ὁ μηδὲ **ἐπ'** αὐτῆς τῆς κλίνης ῥᾳδίως ἰσχύων σαλευθῆναι (other witnesses): ... **ἀπ'** ... **A**

36,3 τῇ αὐτοῦ διὰ τῆς ὑπερφυοῦς ἀσκήσεως **ἀντιπαρατάσει** (other witnesses): ... **ἀντιπαραστάσει A**
47,7 ὅτι ἐκ δύο φύσεων, ἐκ θεότητός τε καὶ ἐξ ἀνθρωπότητος, ἀπετελέσθη ὁ εἷς Χριστός, **ἤτοι** τὸ ἓν αὐτοῦ σύνθετον πρόσωπον καὶ ἡ μία ὑπόστασις τοῦ Χριστοῦ (other witnesses): ... **ἢ** ... **A**
48,5 πρόεδρος γενόμενος Λαοδικείας **τῆς** παραλίου (other witnesses and embedded quotation): ... **τοῦ** ... **A**
50 εἰς ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος **βαπτισθέντα**, τὸν Θεὸν Λόγον (other witnesses): ... **βαπτισθέντος** ... **A**
51,3 εἰς **ἑαυτὴν** ἀνέχεεν (other witnesses and embedded quotations): ... **αὐτὴν** ... **A**
51,3 ἐξεδαπάνησεν (other witnesses and embedded quotation): **ἐκδαπάνησεν A**
115,2 διὰ τοῦ ἐν Ἁγίοις εὐδόκησε **τότε** γενέσθαι Θεοδώρου (other witnesses): ... τούτου ... **A**
115,5 τὰ τῆς ἐμῆς εἰς δύναμιν διηγήσεως, **εἰ καὶ** παραπολὺ τῆς ἀξίας ἐλάττω (other witnesses and embedded quotation): ... **εἰς** ... **A**

Mistaken additions:

81,1 Ταῦτα διεξελθὼν ὁ ἱεράρχης ..., ηὔξατο (other witnesses and embedded quotation): Ταῦτα διεξελθὼν ὁ ἱεράρχης ..., **καὶ** ηὔξατο **A**

Mistaken omissions[1]:

30,2 Εὐθὺς οὖν οἱ στρατιῶται, ἐξενεγκόντες αὐτόν, εἰς τὸν τόπον τῆς τελειώσεως **ἄγουσι**· συνεξῆλθε δὲ αὐτῷ πᾶς ὁ τῆς πόλεως λαός ... (other witnesses):
ἄγουσι om. **A**
68,2 τῇ δὲ γυναικὶ, "**Δῴη σοι Κύριος**", εἰπὼν "κατὰ τὴν πίστιν σου" (other witnesses): **Δῴη σοι Κύριος** om. **A**
97,3 οὔτε ἀπόντα δυσέλπιστα τοῖς **οὐ** κεκτημένοις, οὔτε παρόντα πιστὰ τοῖς ἔχουσι (other witnesses and embedded quotation): **οὐ** om. **A**
114,1 Θεόδωρος κατορθώμασι **διαπρέψας** (other witnesses and embedded quotation): **διαπρέψας** om. **A**
On this passage, see also 3.1 below.

Orthographical errors:

1,4 διαγωγὴν (other witnesses): διαγωγίαν [sic] **A**
1,5 ἐλλείποντι (other witnesses): ἐλλίποντι **A**
1,5 ἀπολείπομαι (other witnesses): ἀπολίπομαι **A**
4,2 παραδίδοται (other witnesses): παραδίδωται **A**

[1] Cf. also the following marginal notes:
29,6 Ἐθαύμασε δὲ ὁ βασιλεύς, καὶ ἀπόπειραν τοῦ φαρμάκου: φαρμάκου in marg. add. **A**
32,1 γενναῖον: in marg. add. **A**
82,5 φάσκοντος [in marg. add. **A**], Ἀγαλλιάσθω: Ἀγαλλιάσθω, φάσκον version **α**

20 διένειμε (other witnesses): διένεμε **A**
46,5 ἀφθαρτίσας ... ἀθανατίσας (other witnesses): ἀφθαρτήσας ... ἀθανατήσας **A**
67,3 **ὡρισμένος** (other witnesses): **ὁρισμένος A**
71,3 ἵνα ... **τελέσῃς** (other witnesses): ἵνα ... **τελέσεις A**
97,10 **βοήσωμεν** (other witnesses): **βοήσομεν A**
100,2 ὡς ... **παραπέμψῃ** (other witnesses): ὡς ... **παραπέμψει A**
101,5 **ἄλλεσθαι** (other witnesses and embedded quotation): **ἁλλέσθαι A**
111,4 **τάχιον** (other witnesses): **τάχειον A**

The text of **A** is thus most likely based on an earlier written text, whose readings are notably preserved in the rest of the manuscript tradition—which we have termed version **α**. What was this text? As we do not possess any manuscript which is dated before **A**, one could posit two possibilities. The first option is that **A** is the only and, at that, partly faulty copy of the original version, i.e. what we have termed version **β**, whose archetype is lost and which was itself the object of a later rewriting, i.e., our version **α**, in which all further aforementioned ca. 1000 variants were introduced. This would result in the following stemma:

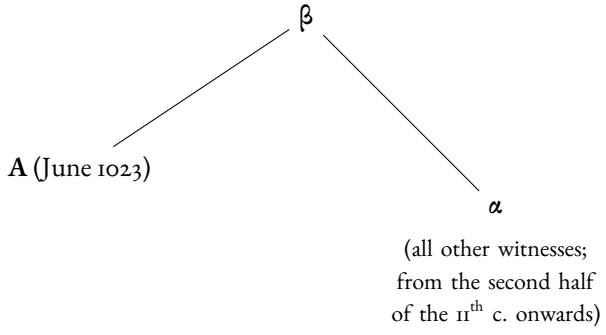

However, a feature that unites some of the unique errors with the over 1000 other variants is that, whenever an embedded non-biblical quotation from an earlier text (usually from Metaphrastes' *Menologion*) occurs, manuscript **A** departs from the wording of the hypotext, whereas the other witnesses preserve it more or less intact. We have noted at least 100 such instances within the *Life*—these are marked in bold letters and indicated with "cf. vers. α" in the *app. font.* of the edition of version **β**. Of course, we cannot know exactly which manuscript version of each of these hypotexts Euthymios had access to, nor do we possess for the majority of these a reliable critical edition, which would record variation. Still, even with these limitations, the impressive number of instances and the nature of variation in **A** command our attention.

Here are three random examples:

2,1-2 source text: Nic. Uran. Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 4

Μάρθα δὲ ὄνομα **ταύτῃ** [cf. vers. α] ... Ἐπικειμένων δὲ αὐτῶν καὶ οὐκ ἀνιέντων, ... **τεκόντων εἴκει θελήματι** [cf. vers. α], καὶ γάμων κοινωνίᾳ τῷ Ἰωάννῃ συνάπτεται ... καὶ ἄρτον ἑαυτῇ τὰ οἰκεῖα δάκρυα μᾶλλον ἡμέρας καὶ νυκτὸς **ποιουμένη, ὥστε δοθῆναι παῖδα** ταῖς τοῦ Βαπτιστοῦ πρεσβείαις αὐτῇ **ὃν αὐτῇ δοτὸν πάλιν** προσάξει Θεῷ

2,1-2 all witnesses (with only minor variation), except ms. **A**

Μαρία δὲ ὄνομα **ταύτῃ** ... Ἐγκειμένων δὲ τῶν γονέων καὶ οὐκ ἀνιέντων, **τεκόντων εἴκει θελήμασι,** καὶ γάμου κοινωνίᾳ τῷ Συμεῶνι συνάπτεται ... καὶ ἄρτον ἑαυτῇ τὰ οἰκεῖα δάκρυα μᾶλλον ἡμέρας καὶ νυκτὸς **ποιουμένη, δοθῆναι αὐτῇ παῖδα** [cf. vers. α] δυσωποῦσα, **ὃν αὐτῇ δοτὸν πάλιν** [cf. vers. α] προσάξει Θεῷ

variation:

ὄνομα ταύτῃ **E C N L B K**: ταύτῃ τὸ ὄνομα **D G J**

τεκόντων εἴκει θελήμασι **E C L B D G K**: τῶν τεκόντων εἴκει θελήμασι **N** εἴκει θελήμασι τῶν τεκόντων **J**

δοτὸν πάλιν **E B D G K**: πάλιν δοτὸν **C L**

2,1-2 ms. **A**

Μαρία δὲ ὄνομα *αὐτῇ* ... Ἐγκειμένων δὲ τῶν γονέων καὶ οὐκ ἀνιέντων, *εἶξεν ἡ κόρη καὶ ἄκουσα τῷ θελήματι τῶν τεκόντων,* καὶ γάμου κοινωνίᾳ τῷ Συμεῶνι συνάπτεται... ἄρτον ἑαυτῆς τὰ οἰκεῖα δάκρυα ἡμέρας καὶ νυκτὸς *ἐποιεῖτο, δεήσεσί τε καὶ εὐχαῖς τὸν Θεὸν ἱκετεύουσα, δοθῆναι αὐτῇ ἄρρενα παῖδα, ὃν πάλιν αὐτῇ δοτὸν* προσάξει Θεῷ

12,1 source text: Sym. Met. Vita Alypii Styl. 4

αὐτὸς οὖν **τῶν** ἐκκλησιαστικῶν **οἰάκων ἐπειλημμένος** [cf. vers. α]

12,1 all witnesses (with only minor variation), except ms. **A**

ὁ ἀββᾶς Ἰωάννης, ὁ **τῶν** κυβερνητικῶν **οἰάκων** τῆς Λαύρας **ἐπειλημμένος**

variation:

ἐπειλημμένως **D**

12,1 ms. **A**

ὁ ἀββᾶς Ἰωάννης, *ὁ τῆς Λαύρας καθηγούμενος*

And:

46,2 source text: Sym. Met. Vita Ioannis Chrysostomi 16

Ἐπεὶ δὲ καὶ **ἀναξίους ὄντας καὶ χαμαὶ κειμένους ἡμᾶς** [cf. vers. α], οἷς ἐπίσταται λόγοις, οὗ τὰ κρίματα ἄβυσσος πολλή

46,2 all witnesses (with only minor variation), except ms. **A**

Ἐπεὶ δὲ **ἀναξίους ὄντας καὶ χαμαὶ κειμένους ἡμᾶς**, οἷς ἐπίσταται λόγοις, οὗ τὰ κρίματα ἄβυσσος πολλή

variation:

ἡμᾶς om. **N**

46,2 ms. **A**

Ἐπεὶ δὲ *ἀνάξιόν με ὄντα* καὶ χαμαὶ *κείμενον*, οἷς ἐπίσταται λόγοις, οὗ τὰ κρίματα ἄβυσσος πολλή

The same can also be observed at least once in relation to the Georgian hypo-text, in the sections narrating the *Passion* of Michael:

30,1 source text (in the Latin translation of Peeters): Passio Michaelis (iber.) 11
Iussit igitur (eum) morti addici, ex urbe educi **gladioque feriri** [cf. vers. α]

> **30,1** all witnesses (with no variation), except ms. **A**
> ἐκέλευσεν ἐκβαλεῖν αὐτὸν ἔξω τῆς πόλεως, καὶ ***ξίφει τὴν κεφαλὴν ἀποτεμεῖν***
> **30,1** ms. **A**
> ἐκέλευσεν ἐκβαλεῖν αὐτὸν ἔξω τῆς πόλεως καὶ *ἀποκεφαλισθῆναι*

The reverse situation where **A** agrees with the text of the non-biblical quotation against all other witnesses occurs, as far as we can tell, *only* in the following ten instances—these too are marked in bold letters but accompanied with "cf. vers. β" in the *app. font.* of the edition of version β:

> **2,2** source text: Nic. Uran. Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 4
> Ἡ μὲν οὖν ἐναρέτως βιοῦσα, κοινωνὸν **τὸν ἄνδρα καὶ τοῦ τρόπου** ποιεῖται, οὐ βίου μόνον αὐτῷ βοηθὸς, ἀλλὰ καὶ σωτηρίας ὁδηγός γενομένη
>
> > **2,2** all witnesses (with no variation), except ms. **A**
> > Ἡ μὲν οὖν Μαρία, ἐναρέτως βιοῦσα, κοινωνὸν *τοῦ τρόπου καὶ τὸν ἄνδρα* ποιεῖται, τῆς ὁμοίας αὐτῇ γνώμης ὄντα καὶ διαθέσεως
> > **2,2** ms. **A**
> > Ἡ μὲν οὖν Μαρία, ἐναρέτως βιοῦσα, κοινωνὸν **τὸν ἄνδρα καὶ τοῦ τρόπου** ποιεῖται, τῆς ὁμοίας αὐτῇ γνώμης ὄντα καὶ διαθέσεως
>
> **12,1** source text: Sym. Met. Vita Alypii Styl. 4
> Ἐπεὶ οὖν **ὥσπερ φθάσαντες** ἔφημεν ...
>
> > **12,1** all witnesses (with no variation), except ms. **A**
> > Ἐπεὶ οὖν *ὡς προφθάσαντες* ἔφημεν ...
> > **12,1** ms. **A**
> > Ἐπεὶ οὖν **ὥσπερ φθάσαντες** ἔφημεν ...
>
> **29,1** (likely) source text: Sym. Met. Vita Stephani Iunioris 2551-2552
> **δαυϊτικοὺς ἄδων ψαλμούς**
>
> > **29,1** all witnesses (with little variation), except ms. **A**
> > *ψαλμοὺς δαυϊτικοὺς* [ψαλμοῖς δαυϊτικοῖς **N**] *ᾄδων*
> > **29,1** ms. **A**
> > **δαυϊτικοὺς ἄδων ψαλμούς**
>
> **42,7** source text: Sym. Met. Vita Ioannis Chrysostomi 11
> ποίαν θρήνων ὑπερβολὴν **ἀπελίμπανον**;
>
> > cf. *Barlaam and Ioasaph* 36,175-176 ποίαν θρήνων ὑπερβολὴν **ἀπελίμπανον**;
>
> > **42,7** all witnesses (with no variation), except ms. **A**
> > ποίαν θρήνων ὑπερβολὴν *κατελίμπανον*;
> > **42,7** ms. **A**
> > ποίαν θρήνων ὑπερβολὴν **ἀπελίμπανον**;

46,8 source text: Mich. Sync. Libellus de fide orthodoxa 53,8-26

Ἥξει δὲ πάλιν ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ὃν τρόπον ἀνήλυθε μετὰ τῆς οἰκείας σαρκὸς ὀφθησόμενος ὑπὸ τῶν ἐκκεντησάντων, **καὶ** ἀποδώσων ἑκάστῳ κατὰ τὸ ἴδιον ἔργον

cf. *Barlaam and Ioasaph* 19,57-59 ἥξειν πάλιν μετὰ δόξης, μέλλοντα κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οἷς αὐτὸς οἶδε λόγοις θεοειδεστέρου σώματος, **καὶ** ἀποδώσειν ἑκάστῳ τοῖς δικαίοις αὐτοῦ σταθμοῖς

46,8 all witnesses (with no variation), except ms. **A**

Ἥξει δὲ πάλιν κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ὃν τρόπον ἀνελήφθη μετὰ τῆς ἰδίας *σαρκός, ἀποδώσων* ἑκάστῳ κατὰ τὸ ἴδιον ἔργον

46,8 ms. **A**

Ἥξει δὲ πάλιν κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ὃν τρόπον ἀνελήφθη μετὰ τῆς ἰδίας σαρκός, **καὶ** ἀποδώσων ἑκάστῳ κατὰ τὸ ἴδιον ἔργον

59,2 source text: Ephr. Syr. Precatio 44,1-6

διὰ τῶν χειλέων μου τῶν **ἁμαρτωλῶν**

59,2 all witnesses (with no variation), except ms. **A**

διὰ τῶν χειλέων μου τῶν *ῥυπαρῶν*

59,2 ms. **A**

διὰ τῶν χειλέων μου τῶν **ἁμαρτωλῶν**

68,5 source text: Sym. Met. Vita Ioannis Chrysostomi 26

ὡς καὶ **τοῖς ὀρθοδόξοις ψάλλουσιν** ὀνειδίζειν τὴν ὀρθοδοξίαν

68,5 all witnesses (with no variation), except ms. **A**

ὡς καὶ *τοὺς ὀρθοδόξους ψάλλοντας* ὀνειδίζειν τὴν ὀρθοδοξίαν

68,5 ms. **A**

ὡς καὶ **τοῖς ὀρθοδόξοις ψάλλουσιν** ὀνειδίζειν τὴν ὀρθοδοξίαν

86,4 (likely) source text: Sym. Met. Passio Clementis Ancyrani et soc. 58

πάντα ἐκείνου **γνησίως** κατεφίλει τὰ μέλη

97,13 all witnesses (with no variation), except ms. **A**

περιλαβὼν κατεφίλει

97,13 ms. **A**

περιλαβών, **γνησίως** τοῦτον κατεφίλει

97,13 source text: Theod. Stud. Parva Catechesis 56,21-38

Ταῦτα εὔχομαί σε, κράτιστε βασιλεῦ, ἀεὶ **μεριμνᾶν** καὶ λογίζεσθαι

97,13 all witnesses (with no variation), except ms. **A**

Ταῦτα εὔχομαί σε, κράτιστε βασιλεῦ, ἀεὶ *μελετᾶν* καὶ λογίζεσθαι

97,13 ms. **A**

Ταῦτα εὔχομαί σε, κράτιστε βασιλεῦ, ἀεὶ **μεριμνᾶν** καὶ λογίζεσθαι

111,3 (likely) source text: Sym. Met. Vita sancti Marcelli archimandritae monasterii Acoemetorum 19

... τὴν πάτριον θρησκείαν **καταλιπεῖν**

cf. *Barlaam and Ioasaph* 4,30 ... **καταλιπόντα** τὴν πάτριον θρησκείαν

111,3 all witnesses (with no variation), except ms. **A**

ὡς πολλοὺς τῶν Περσῶν τε καὶ Ἀγαρηνῶν τὴν πάτριον *ἐξομωσαμένους* θρησκείαν, Χριστιανοὺς γενέσθαι

but cf. Sym. Met. Passio Clementis Ancyrani et soc. 71 ταῦτα ὁρῶντες τήν τε πάτριον **ἐξώμνυντο** θρησκείαν

111,3 ms. **A**

ὡς πολλοὺς τῶν Περσῶν τε καὶ Ἀγαρηνῶν, τὴν πάτριον **καταλιπόντας** θρησκείαν, Χριστιανοὺς γενέσθαι

All these cases may reasonably be explained as instances where **A**—i.e. Euthymios during the process of rewriting—restored the original reading, either accidentally or as a result of a conscious choice.[2]

The opposite hypothesis would be far less plausible. It would require assuming that (a) **A** preserves an original version created by someone who quoted freely from several non-biblical texts, but randomly rephrased many of these embedded citations in some 100 cases and (b) all other witnesses transmit a later version created by someone (the same author? another writer?) who consistently rephrased the text of the *original* version in over 900 instances, but then chose to perform a somewhat opposite discursive task, namely to deliberately (for here no accident can be assumed) restore the correct, *original* wording of random parts within embedded quotations in approximately 100 places, including at least one instance where knowledge of Georgian would be necessary. Such a scenario seems rather implausible. For we would need to imagine either the same author returning, re-checking, and correcting these 100 phrases by looking at specific passages within several texts and several manuscripts or someone else who would recognize these fully integrated quotations *as* quotations and would then have access—through either copies or memory—to their correct original text.

Moreover, most—if not all—of the ten readings of the manuscripts other than **A** listed above must originate in the text of version **α**, rather than have been introduced two or more times, independently in later copies made from the lost exemplar of that version. Accordingly, the ten readings found in **A** are best interpreted as accidental or deliberate *monogenetic* innovations relative to the archetype of **α**. Otherwise, one would have to assume that this lost archetype shared the readings of **A** originally and that another lost intermediary (a hypothetical version, let us call it **ω**) existed where the ten variants transmitted to the

[2] The same applies to two further minor instances, where **A** seems to restore a likely biblical quotation and a biblical citation:

58,1 ἴδοι ταῦτα τὸ παντέφορον ὄμμα, καὶ κρινάτω A
cf. Paralip. 24,22 **ἴδοι** Κύριος καὶ κρινάτω
ἴδοι A: *ἰδέτω* all other witnesses

101,3 τὴν ἄφεσιν τῶν **παραπτωμάτων** A:
Eph. 1,7 τὴν ἄφεσιν τῶν **παραπτωμάτων**
παραπτωμάτων A: *πταισμάτων* all other witnesses

other branches of the tradition were introduced, thus reflecting a stemma which would look like this:

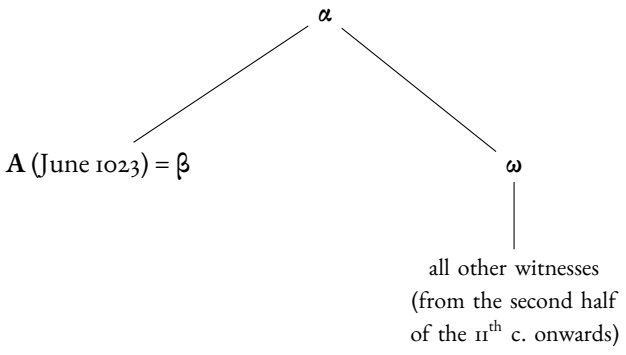

In such a scenario, we would have to assume not only two but three early versions. More importantly, it would not be possible to reconstruct version **α**, but only the hypothetical intermediary **ω**, since we would not be able to decide which other variant readings that we find in **A** existed already in the first version.

However, one final consideration resists such an over-complicated picture. This has to do with the transmission of Euthymios' other work, *Barlaam and Ioasaph*. As has been pointed out, the *revised* text of the earliest dated manuscript, made on Athos and copied while Euthymios was alive in 1021 (Kiev, National Library of Ukraine V. I. Vernadskyj, OTIC 3692 [Diktyon 37437]), as well as the text of those relatively few and mostly Athonite codices which are related to it ("Familie a" in Volk's stemma)—including another early manuscript, Iviron 462 (Diktyon 24059), placed by Volk in the exact same context as the Kievan ms. (Volk 2009, 87)—is, just like our manuscript **A**, less faithful to the wording of the embedded non-biblical quotations, with which *Barlaam and Ioasaph* too is constructed. This is in contrast to the more widespread, but original version ("Familie c"), preserved in manuscripts post-dating Euthymios; in these, the original text of the embedded non-biblical quotations remains more or less unaltered.[3]

Thus, in the case of *Barlaam and Ioasaph* as well, we observe a first version, faithful to Euthymios' appropriated sources but preserved in post-Euthymian and widely circulating manuscripts, and a later second one, the product of Euthymios' re-writing, but securely attested first in the earliest dated manuscript produced in Euthymian environment.[4] After all, Euthymios was in the habit of

[3] See (though from different perspectives) Grossmann 2009, 94 with Volk 2009, 583–4 and Volk 2016, 419. Cf. also Vol. I, chapter 3.3.

[4] We should note, however, that Volk's reconstruction of the early transmission history of *Barlaam and Ioasaph* is further complicated by his placement of a third family of manuscripts ("Familie b")

paraphrasing and rewriting in general, both in creating his Georgian translations (Vol. I, 3.2) and, as we have observed (Vol. I, 3.3), in preparing the Greek originals for those translations copied by his scribe Theophanes.

The above thus suggests that: (a) **A** does *not* transmit the earlier first version, but the second, later version (our β); (b) **A** is in fact the very archetype of version β—just as the Kiev manuscript, one might claim, could be considered as the likely archetype of version β (or "Familie a") of *Barlaam and Ioasaph* (an argument which lies beyond our the scope of our present project, however)—; (c) the profusion of unique variants of **A** (including the ten restorations of the text of earlier quotations) are the result of Euthymios' rewriting of the first version; and (d) the thirty errors found in **A** (listed above) are the result of either faulty improvisation or mishearing during Euthymios' dictation while reading version α and composing version β, or occasions of *lapsus calami,* a miswriting by Theophanes, that is, during the process of copying a now lost manuscript draft of the text prepared by Euthymios. All this, finally, is consistent with the fact—which we have analyzed extensively in Volume I—that the creative agent behind *both* versions must be Euthymios himself, since of all other known persons active in Iviron in the 1020s he is the only one who certainly possessed and had demonstrated in abundance the two skills necessary for the creation of the first version and then the second: namely, the ability to ingeniously appropriate numerous earlier texts composed in a high ecclesiastical register (the prerequisite for version α), and the art of *paraphrasis* (the prerequisite for version β).

The stemma, which in our view reflects reality, therefore looks as follows:

between the original "c" and the revised "a"—see Volk 2009, 590–1 and 2016, 419. This reconstruction, just as other key features in Volk's truly monumental edition (such as the relation between Euthymios' text and the numerous embedded quotations or the dating of some of the early manuscripts witnesses and any editorial choices that were made as a result of these misunderstandings), requires in our view re-examination, which cannot be undertaken here. In any event, this complication does not affect our present interest in the variation between Volk's versions "c" and "a", whose relation and temporal sequence appear to be beyond question.

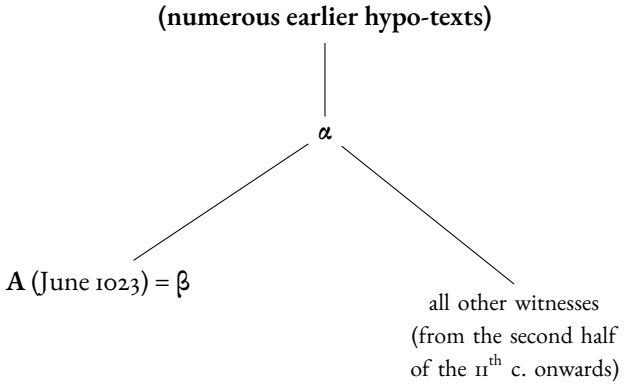

2.2. VARIATION AND RELATIONS IN THE TRANSMISSION OF VERSION A

What about the relations between the witnesses of version **α**? The first thing to observe is the following. Not only has the archetype of version **α** been lost, since no manuscript related to it dates to the lifetime of Euthymios, but also no manuscript with version **α** preserves a form of the text which is consistently superior to the others and could thus be considered as being directly related to the lost archetype. Indeed, as became obvious after collation of the manuscripts, variation in the form of conscious or accidental innovations was introduced very early in the transmission of this version.

The explanation for this may be self-evident. Euthymios fabricated an author-mask for his *Life* of Theodore, but his "Basil of Emesa" was no recognizable authority in Byzantine manuscript culture. His hagiography was thus somewhat *open* to interventions: less so than low-register *anonymous* hagiographies—given the authorial presence and signature (however obscure and ultimately fictive) of Basil in his tale about Theodore; but more so than texts in Metaphrastes' *Menologion,* which became relatively stable due to their inclusion in a standardized liturgical collection.

By retracing backwards this variation of version **α** within manuscripts, one can discern a network of rudimentary relations that link the main witnesses, which we used in order to reconstruct it: **A**, **B**, **C**, **D**, **E**, **F**, **G**, **N**, **J**, **K**, and **L**, all with the full *Life,* and **a**[1], an exceptional case among the manuscripts which transmit only excerpts of the text. These relations are based on singling out more or less likely monogenetic innovations or errors, and their presence in one witness or in a group of witnesses.

Some qualifications are first in order:

- Four manuscripts (**A**, **B**, **N**, **L** and **D**) carry the complete text of the full *Life*, but the rest contain gaps, whether small (**E**, **G**, **J**, and **K**) or large (**C**,

F, and of course **a**^{1}); this limits our ability to have an entirely clear picture of the stemma.

- All witnesses have a significant number of *unique* separative variants and, less so, errors (though **D** and **G**, copied by the same scribe most likely from the same archetype, share all of their significant variants).

- Variation—which takes the form of primarily innovation and, comparatively less frequently, errors—is most present, by order of degree, in the following manuscripts: **A** (which carries version β, based on version **α**), **a**^{1} (which is the latest witness in the group), **J** (whose scribe intervened rather energetically), **K**, **L**, **B** (whose scribe was similarly active in intervening in the text), and **D**/**G**.

- Because of the nature of the variation (often innovations and not errors), in most instances, it is in fact impossible to know with absolute certainty if a variant reading is monogenetic or polygenetic, namely whether it can be attributed to a single person or to multiple ones, who by accident changed the text in the same fashion.

- Moreover, all manuscripts contain at least one unique variant which they share only with **A** and/or the original text of an embedded quotation and thus with what in our opinion was the original reading of version **α** (see our editorial principles below in chapter 3).

- Finally, our understanding of the textual formation of the text is further complicated by the additional layer of numerous embedded non-biblical quotations from other earlier texts. As noted earlier, it is impossible to determine with precision which textual forms Euthymios consulted for these hypotexts. Moreover, for most of these underlying sources, no dependable critical editions exist that document their variant readings.

With these caveats in mind, we may identify four main lines of filiation: β, **γ**, **δ**, and **ε**.

β: Though **A** transmits version β (with more than 1000 unique variants), since it predates all other extant witnesses, it remains our closest witness also to the lost archetype of version **α** and was therefore accorded considerable weight in the reconstruction of that text as well.

γ: This branch is represented only by **a**^{1}. The manuscript is a very particular case and its place in the genealogy of the text is difficult to determine with any precision at this stage. Copied by several hands, **a**^{1} contains three excerpts: **19,1-34,4**

(1), **56,1-60,8** (2), and **65,1-68** (3). Of these the last one derives with certainty directly from an intermediary version of Theodore's *Life,* namely Nikon's *Pandektes,* created in the latter half of the eleventh century, a text with its own wide circulation; the second excerpt is transmitted also elsewhere, but has a unique, revised form in **a**$^{\mathbf{I}}$ and seems close to manuscript **B**; and the third, thoroughly revised excerpt is transmitted only in **a**$^{\mathbf{I}}$. In all three cases, the text of **a**$^{\mathbf{I}}$ consistently follows usually the readings of version **α** as opposed to version **β**.

There are nine exceptions, however, present in excerpts 1 and 3, which were copied by the same hand. Thus, in the prefatory section of the first excerpt (**19,2**), the scribe of **a**$^{\mathbf{I}}$ displays two readings present only in version **β** (commonalities in bold):

> *σὺν αὐτῷ τὸ ὑπόλοιπον τῶν ἡμερῶν διανύσαι* all other of witnesses of version **α**
> **τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς αὐτοῦ** *σὺν αὐτῷ διανύσαι* **a**$^{\mathbf{I}}$
> *σὺν αὐτῷ* **τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς αὐτοῦ** *διανύσαι* version **β** (cf. B&I* 30,257-258 καὶ σὺν αὐτῷ τὸ λοιπὸν τῆς παρούσης μου διανύσαι ζωῆς. cf. B&I* 16,103 μετὰ σοῦ τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς μου διανύσαι, B&I* 18,141 τὸ ὑπόλοιπον τῆς παρούσης ζωῆς ἀλλήλοις συνοικήσαιμεν, B&I* 28,149 τελέσαι τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς μου, et B&I* 33,35 μετ' αὐτοῦ τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς μου διανύσαι)
> Μιχαὴλ δὲ τοῦτον καλεῖ all other of witnesses of version **α**
> Μιχαὴλ τοῦτον **ἐπονομάσας** **a**$^{\mathbf{I}}$
> Μιχαὴλ **ἐπονομάσας** version **β**

And then also in the third excerpt, which derives from the *Pandektes*, we encounter the following cases:

> **65,3** ἀλλήλων most witnesses of version **α** (**E C N L B D G J K** ε^3)
> **65,3** *ἀπ' ἀλλήλων* **F** and other examined witnesses of the *Pandektes* (ε^1 ε^2 δ^2)
> **65,3** *ἀπ' ἀλλήλων* ***ἀπέχοντα*** **a**$^{\mathbf{I}}$
> **65,3** ἀλλήλων **ἀφεστηκότα** version **β**
> **65,4** στρεφομένων most of witnesses of version **α** (**E C N F L B D G J K** ε^3)
> **65,4** στρεφομένων all other examined witnesses of the *Pandektes* (ε^1 ε^2 δ^2)
> **65,4 ἀναστρεφομένων K** (by coincidence?) **a**$^{\mathbf{I}}$
> **65,4 ἀναστρεφομένων** version **β**
> **65,5** τὸ παλλίον all witnesses of version **α** (**E C N F L B D G J K** ε^3)
> **65,5** τὸ παλλίον all other examined witnesses of the *Pandektes* (ε^1 ε^2 δ^2)
> **65,5 ὅπερ ἐφόρουν** παλλίον **a**$^{\mathbf{I}}$
> **65,5** τὸ παλλίον **ὅπερ ἐφόρουν** version **β**
> **65,8** ἀπετέλεσα all witnesses of version **α** (**E C N L B D G J K** ε^3)
> **65,8 ἐπετέλεσα** all other examined witnesses of the *Pandektes* (ε^1 ε^2 δ^2)
> **65,8 ἐπετέλεσα** **a**$^{\mathbf{I}}$
> **65,8 ἐπετέλεσα** version **β**
> **66,1** εἰς ἱκεσίαν προεβαλλόμην witnesses of version **α** (**E L J K** ε^3)
> **66,1** εἰς ἱκεσίαν *προεβαλόμην* other witnesses of version **α** (**C N B D G**)

66,1 εἰς ἱκεσίαν προεβαλλόμην all other examined witnesses of the *Pandektes* (ε^{1} ε^{2} δ^{2})
66,1 εἰς ἱκεσίαν *καὶ μεσιτείαν* **προσεκαλούμην a**^{1}
66,1 εἰς ἱκεσίαν **προσεκαλούμην** version β
66,3 ὀψὲ Σαββάτων most witnesses of version **α** (**E C N B D G** ε^{3})
66,3 ὀψὲ *Σαββάτῳ* **L J** and all other examined witnesses of the *Pandektes* (ε^{1} ε^{2} δ^{2}), Σαββά^{τ} **K**
66,3 ὀψὲ **Σαββάτου a**^{1}
66,3 ὀψὲ **Σαββάτου** version β
67,3 οἱ ἐχθροὶ τῆς ζωῆς ἡμῶν all witnesses of version **α** (**E C N L B D G J K**)
67,3 οἱ ἐχθροὶ τῆς ζωῆς ἡμῶν all other examined witnesses of the *Pandektes* (ε^{1} ε^{2} δ^{2})
67,3 οἱ ἐχθροὶ τῆς ζωῆς ἡμῶν **δαίμονες a**^{1}
67,3 οἱ ἐχθροὶ τῆς ζωῆς ἡμῶν **δαίμονες** version β

Unless we are dealing with corrections introduced by the scribe of **a**^{1} that by accident matched the readings of version β, the presence and indeed the number of these variants in **a**^{1} suggests that its lost model either related to a lost manuscript of version **α** which was contaminated slightly and in a very peculiar fashion by version β, or—and this is our assumption—that these readings stem from the original version **α** to which the lost model of **a**^{1} was related but disappeared in all other witnesses except **A**.

That said, it is impossible to know (a) if the three excerpts of **a**^{1} were based on one, two (as seems likely: namely, one for excerpts 1 and 3, and another for excerpt 2), or three separate models, and (b) what the exact position of **a**^{1} is in the transmission of the *Pandektes.* Only a full critical edition of the latter text can shed light on this.

δ: Manuscripts **B D G J** and **K** of this first major branch are clearly related, sharing a very large number of innovations as opposed to what we find in **ε**, the other large family of witnesses. Further relations within the group can be explained through the following hierarchical structure of shared innovations and errors:

D G J vs **B K**: more than 170 conjunctive variants
B J K vs. **D G**: more than 100
D G K vs **B J**: more than 50
B D G vs **J K**: more than 40

D and **G** were copied by the same scribe in the latter (most likely) half of the thirteenth century. Their shared conjunctive variants are too numerous to allow the possibility that their scribe copied the *Life* from two different manuscripts. But was one manuscript copied from the other, or were they both copied from the same lost exemplar?

Relatively few, minor divergences—variations, omissions, or additions—between the two witnesses exist. Here is a representative list (on the left we place the variant that goes back to the original text of version **α**, based on other witnesses):

1,1 καὶ δύναμις τῆς ὅλης κτίσεως ποιητική **D**: om. **G**
1,6 τρόπος αὐτῷ: αὐτοῦ τρόπος **D** αὐτῷ τρόπος **G**
6,1 πᾶν: καὶ πᾶν **D** τε πᾶν **G**
19,2 μονάδα **G**: μοναδικὴν **D**
20: μὲν **G**: om. **D**
21,1 ἦν **G**: om. **D**
24,9 ἐὰν πενίᾳ πιέζῃ, μάλα πλουτίσω σε **D**: om. **G**
25,1 καὶ **G**: om. **D**
29,1 ἀνάγκῃ **G**: ἀνάγκην **D**
40,2 πνευματικῆς **G**: πνευματικῆς γεγονότες **D**
41,1 ἁγίας **D**: om. **G**
46,4 ταύτην: τούτοις **D** τούτην **G**
47,9 ἐξ **G**: om. **D**
47,9 καὶ ἀνθρωπότητος **D**: om. **G**
85,3 πατρὶ αὐτοῦ **D**: αὐτοῦ πατρὶ **G**

The large omissions in **47,9** and especially **1,1** and **24,9** make it clear that **D** cannot have been copied from **G**. Omissions, however, exist in the other direction as well (**20**, **21,1**, **25,1**, **41,1**), and the remaining types of variation also appear in both manuscripts. The most likely explanation is therefore that the scribe of **D** and **G** copied from the same now-lost exemplar (our **δ³**) twice, and that the separative variants of the two sibling witnesses were introduced during the copying process.

The further distribution of conjunctive variants suggests a first split in the transmission that separated **B K** against **δ³** (**D**/**G**) and **J**, while the many separative variants of **J** as opposed to **δ³** may suggest that **J** (whose variation in most cases seems the product of its anonymous scribe) was joined with **δ³** at a slightly higher node (**δ²**). The cases—that do exist—where **K** and **J** as opposed to **B D G** and, conversely, **B J** as opposed to **D G K** agree are not significant enough to suggest primary links between **K** and **J**, but support the presence of the intermediary **δ²**.

Last but not least, **B** (where again much of the variation is, most probably, the work of its scribe Nikolaos) very often stands apart from all of the other four manuscripts, including at least four cases where it seems to retain, along with **A**, the readings of the original **α**:

3,3 τὰ αὐτὰ θεάσασθαι καὶ αὐτὸς **A B**: τὰ αὐτὰ θεάσασθαι **E C N D G J** καὶ αὐτὸς τὰ αὐτὰ θεάσασθαι **L K**

26,2 ὁ Μωάμεδ, οὗτος ἐστίν **A** ὁ Μωάμεδ, οὗτός ἐστιν **B**: ὁ Μωάμεδ οὗτος ἐστὶν ὁ πλάνος **E C N L K** ὁ πονηρὸς Μωάμεδ ἐστιν **D G J**
41,5 ἐπιτετευγμένον **A B**: ἐπιτετευμένον **N** ἐπιτεταγμένον **E C D G J K** ἐπιτεταγμένῳ **L**
46,5 ἀχράντου **A B**: ἁγίας ἀχράντου **E C N L D G J K**

B was furthermore collated (by Nikolaos most probably) with another lost exemplar, as can be deduced from the numerous corrections added on its margins (see the description of the manuscript above). One of these corrections (**21,4**) suggests that this lost exemplar was close to manuscripts **E C N L** and **K** (περικρατεῖς **E C N L K**: ἐγκρατεῖς ante corr. **B** et **D G J** γρ(απτέον) «περικρατεῖς» in marg. **B**). Three other corrections, however, situate the lost exemplar (which we identify with δ^2) within the early history of the δ-branch (**25,5**: ἡ τοῦ ὑπερηφάνου **E C N L B K**: γρ(απτέον) «ἡ τοῦ περιφανοῦς» in marg. **B** ἡ τοῦ περιφανοῦς **D G J**; **39,5** ἀποδιδόναι **D G J**: ἀποδοῦναι **E C N L B K** γρ(απτέον) «ἀποδιδόναι» in marg. **B**); and **51,1** τῶν φύσεων **E C N L**: τῆς κτίσεως **B** τῆς φύσεως in marg. **B** τῆς φύσεως **D G K**). The allocation, furthermore, of **K** in these variants confirms a general pattern that brings this witness closer to **B** as opposed to **D G** and **J**—for this reason, as well as the general distribution of variants within this family, we have assumed a further node (δ^1), linking **B** and **K**.

ε: **E C F N** and **L** are related, sharing a large number of variants as opposed to **β**, **γ**, and **δ**. Unlike these branches, however, the majority of the variants transmitted in **ε** seem to preserve the original text of **α**. Within the group, **E C N** share some conjunctive variants that suggest greater affinity between them (see e.g. **39,6** ζητεῖν **A B D G J K**: ἐπιζητεῖν **E C N**; **47,9** λέγομεν αὐτόν, ἐπειδὴ καὶ ἐκ θεότητος καὶ ἐξ ἀνθρωπότητος **L B D G K**: om. **E C N**). Additionally, **F** seems to descend from an earlier stage of the **ε**-family, before the full development of its significant innovations—that is, if the following readings, which together with **A** apparently preserve the original text as opposed to all other witnesses, are not accidental coincidences:

86,3 ἐκ τῆς **A F**: ἐξ **N L B D J K**
86,3 κἀκεῖνος **A F**: τότε κἀκεῖνος **N L B D J K**
95,1 τῶν **A F**: om. **E N L B D G K J**
104,2 καθότι ἄν τις **A F**: καθ’ὅτι **N** καθ’ὅτις **B** καθὃ τίς **L** καθότις **D J** καθώς τις **K**
112,1 ἐλθών ὁ θεῖος Θεόδωρος **A F**: ὁ θεῖος Θεόδωρος ἐλθών **E N L B D J K**

Manuscript **L** is also a particular case in this group, as it aligns consistently with it, but rarely shares innovations also with the **δ** branch (for example: **5,4** ἀρχιεπίσκοπος **E C N**: ἀρχιερεύς **L B D G J K**; **41,2** ἔνθεν **L B D G J K**: ὅθεν **E C N**; **56,2** πρόκειται **L B D G J K**: πρόσκειται **E C N**).

Further subgroupings could possibly be singled out, but the evidence (possibly polygenetic variants, and the large gaps of **C** and **F**) is somewhat too problematic in this regard to allow safe conclusions.

On this basis, and tentatively assuming no contamination (except the clear case of the corrections noted in the margins of **B**), the following stemma may be proposed, notwithstanding the caveats listed above. With the sole exception of β, all other hypothesized nodes given in Greek letters are placed somewhat randomly within the chronological scale; and dashed lines represent secondary and somewhat vague influence, given the state of our evidence:

Stemma codicum

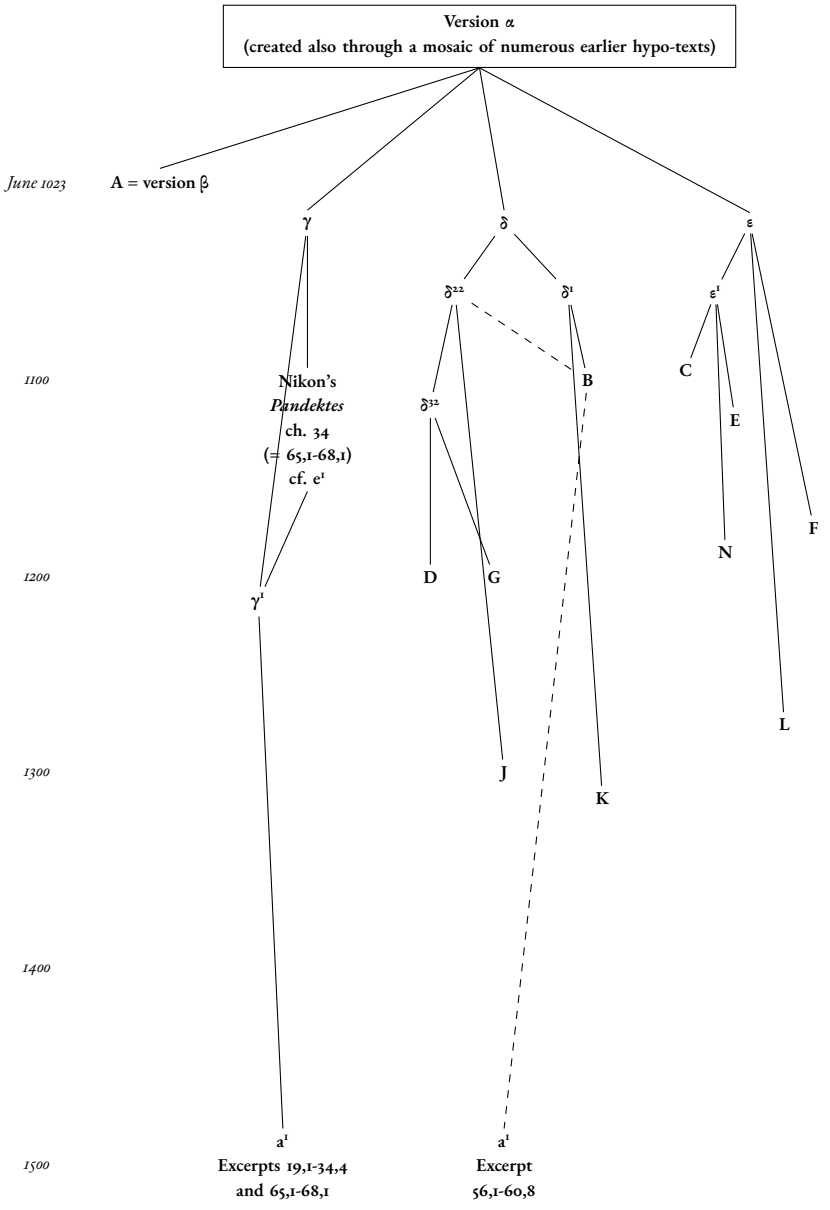

3. Editorial Considerations

With *Theodore of Edessa*, we find ourselves in the rather unique situation (as far as Byzantine Greek texts are concerned) of possessing the authorial copy of the second version of the text, and only posthumous later copies of the first version, also created by the same author. In light of this, we chose to offer a critical edition of *both* Euthymian versions, so as to attempt to reconstruct the first through its later witnesses, as well as to demonstrate the creation of the second through the author's re-writing. Of the two units comprising the full *Theodore of Edessa*, namely the *Life* and the *Chapters* of Theodore, we offer in this volume only the *Life*. Nevertheless, while we have not edited the *Chapters*, we have accorded them sections **116,1–116,100** at the end of our text, along with a few sample lines in versions **α** and **β**, since the *Chapters* ultimately formed a unity with the *Life* in Euthymios' conception of the work, dedicated to the saint he created.

3.1. THE TEXT OF VERSION A

As already noted, since ms. **A** (though a conscious revision) is the closest to the lost archetype of **α** in terms of date and, additionally, the fact that version **β** did not seem to have circulated outside Iviron, thus making any contamination of later witnesses of **α** *from* **A** rather unlikely, we have given extra weight to it. We thus used its readings as a yardstick for choosing the likely original reading among the later witnesses. In several cases—especially when a reading was supported by the original text of an embedded quotation (signaled with "cf. app. font." in our apparatus)—, we adopted the readings of **A** if these happened to agree with even just one other manuscript—including the instances where we observed agreement between **A** and **a**^{1}, that late and very particular witness, applying in this case the principle of *recentiores non deteriores*.

In two cases, where all wittnesses seem to have preserved a clear *error* and not a mere innovation, already present (we assume) in the lost archetype of **α**, we even emended the text of all other witnesses of **α** with the help of **A**:

> **19,2** Ὁ δὲ μέγας Θεόδωρος … πεισθεὶς τῇ παρακλήσει αὐτοῦ, ἅμα δὲ καὶ τῇ μεσιτείᾳ τοῦ τε προεστῶτος καὶ τῶν λοιπῶν πατέρων οὓς ἐκεῖνος εἰς πρεσβείαν κεκινήκει, ἄλλως τε δὲ ⟨**καὶ**⟩ τῇ διορατικῇ τοῦ Πνεύματος ἐνεργείᾳ, τὴν ἐκείνου τῆς ψυχῆς

εὐγένειαν, καὶ τοῦ ἤθους τεκμηράμενος τὴν ἐλευθερίαν, κείρει μὲν τὴν κόμην τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ

ἄλλως τε δὲ ⟨καὶ⟩ *scripsi* (cf. **A**): **ἄλλως τε δὲ B** ἅμα **δὲ καὶ E C N L** ἅμα δὲ **K** ἀλλὰ **καὶ D G J**

38,2 Ἦν δὲ ὁ ὅσιος, ἄσιτος ⟨**τὸ**⟩ παράπαν

τὸ *scripsi* (cf. **A** et app. font.): om. **E C N L B D G J K**

There are only few exceptions to this general rule of giving preference to **A**, and they are the following:

(a) The aforementioned ten instances where (most likely) Euthymios seems to have corrected the innovation (though not technically an *error*) of version **α** by restoring (intentionally or accidentally) the original text of an embedded non-biblical quotation in the process of rewriting (**2,2, 12,1, 29,1, 42,7, 46,8, 59,2, 68,5, 97,13, 111,3**), along with two similar cases of a likely biblical quotation (**58,1**) and an acknowledged biblical citation (**101,3**) (cf. n. 10 above).

(b) The following cases where the reading of **A** disagrees with the original text of the embedded quotation—without being able, of course, to affirm with absolute certainty whether the aggreements between some of the witnesses and the embedded quotation are accidental or not:

tit. ἀνεψιοῦ αὐτοῦ καὶ ἐπισκόπου Ἐμέσης **E C N** (cf. Vita Pancratii Tauromenii, tit.): ἐπισκόπου Ἐμέσης, ἀνεψιοῦ αὐτοῦ **B** ἐπισκόπου Ἐμέσης **A D G J**

4,2 Πενταετοῦς δὲ [δὲ om. **K**] ἤδη γεγονότος τοῦ παιδός **E C N L B K** (cf. Nic. Uran. Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 10): Πενταετὴς δὲ ἤδη γεγονὼς ὁ παῖς **D G J** (cf. Πενταέτης δὲ ἤδη γενόμενος ὁ παῖς **A**)

Here the scribe of the model of **D G** and **J** seems to have corrected the text in the same way that Euthymios had done.

19,2 μονάδα **E C N B D G** (cf. Barlaam et Ioasaph 12,71-2 et infra **60,8**): μοναδικὴν **L J K** (cf. μοναχικὴν **A**)

39,8 ἀσφαλὲς **cet. codd.** (Bas. Caes. Epist. 22): ἀσφαλῶς **A J**

47,5 ἐσχάτων **C N** post corr. **B L D G K** (cf. Concilium Lateranense a. 649 celebratum 3): ἐσχάτου **A E** ante corr. **B**

51,1 Γερμανικείας **E L** (Theod. Raith. Praeparatio 6) (likely accidental aggreement): Γερμανίας **A C N B D G K**

51,3 ἐναντίας **E** (Theod. Raith. Praeparatio 7) (likely accidental aggreement): ἐναντίων **A C N B D G K**

60,8 μονάδα **E C N F L B** (cf. Barlaam et Ioasaph 12,71-2 et supra **19,2**): μοναδικὸν **A D G J K**

62,1 νῦν **E C L B D G J K** (cf. app. font.) (likely accidental aggreement): νυνὶ **A N F**

114,1 Πολλοῖς οὕτω γοῦν καὶ μεγάλοις ὁ Θεόδωρος κατορθώμασι διαπρέψας **N D J K**

cf. Πολλοῖς οὕτω γοῦν καὶ μεγάλοις ὁ Συμεὼν κατορθώμασι διαπρέψας
Sym. Met. Vita Symeonis Styl. 54:
Πολλοῖς[des. **E** (105v) (ms. mut., itaque finis deest in **E**)
Πολλοῖς οὖν καὶ μεγάλοις κατορθώμασιν ὁ Θεόδωρος διαπρέψας **F**
Πολλοῖς ὁ Θεόδωρος οὕτω γὰρ καὶ μεγάλοις κατορθώμασι διαπρέψας **L**
Οὕτω γοῦν πολλοῖς καὶ μεγάλοις ὁ μέγας Θεόδωρος κατορθώμασι διαπρέψας **B**
Οὕτω γοῦν πολλοῖς καὶ μεγάλοις ὁ ὁσιώτατος Θεόδωρος κατορθώμασι ⟨διαπρέψας⟩ **A**
This is a notable case: the variant of manuscript **B** is very close to the text of **A**, and one might plausibly consider **B**'s phrasing as the original of version *α*. However, the uniform agreement of all other witnesses with the original wording of the embedded quotation (Sym. Met. Vita Symeonis Styl. 54)—a reading also confirmed by several early manuscripts of Symeon's *Life* we have examined—points in another direction. It is more likely that **B**'s energetic and erudite scribe, Nikolaos, simply recast the passage, much as Euthymios had done some decades earlier.

(c) cases where the reading is truly minor, transmitted only by a later and often untrustworthy witness, and could thus be best considered as polygenetic; see for instance:

58,5 παῖς: υἱὸς **A L**
60,1 τῆς ἑταίρας γυναικός: τῇ ἑταίρᾳ γυναικί **A J**
115,4 οὕτω: οὕτως **A L**

In the following five rare occasions of definite errors, we have emended the text transmitted by all the witnesses, including **A** (indeed, we made the same emendations in the text of *both* versions)—twice, based on the text of the embedded quotation and a combination of witnesses; once, based on the text of the embedded quotation and the continuation of the passage (the same correction was made by Pomjalovskij); once more, based on the text of the embedded quotation; and, on a final occasion, restoring the orthography:

50 ἀλλήλαις ᾠκειωμένας *scripsi* (Theod. Raith. Praeparatio 5):
ἀλλήλαις οἰκειωμέναις **A C N L B**
ἀλλήλαις ᾠκειωμέναις **E** ἀλλήλας **ᾠκειωμένας D G**
60,1 Ἐξ **ἀρχῆς** διηγήσασθέ μοι *scripsi* (cf. e.g. Barlaam et Ioasaph 34,88):
Ἐξ **αὐτῆς** διηγήσασθέ μοι **E C N F L B D G K**
Ἐξ **αὐτῆς** διηγήσασθε **τῆς ἀρχῆς F**
Ἐξ **αὐτῆς τῆς ἀρχῆς** διηγήσασθέ μοι **J**
52,1 ἀδιασπάστως *scripsi* (Theod. Raith. Praeparatio 7; cf. infra διὰ δὲ τοῦ ἐπαγαγεῖν "**ἀδιασπάστως** ἅμα καὶ ἀσυγχύτως"):
ἀδιαστάτως **A E C N L B D G K** ἀδιστάκτως **L**

72,1 παιάνων εὐφήμουν ᾠδαῖς
παιάνων *scripsi* (Sym. Met. Passio Mercurii 2): παιάνοις **codd.**
111,4 πολυπλανέος *scripsi*: πολυπλάνεως **A E B L** πολυπλανοῦς **F** πολυμόχθου **D K**

3.2. THE TEXT OF VERSION B

In relation to version **β**, edited on the basis of **A**, we made the following interventions. Its over 1000 unique variants are placed in italics in the main text, while the relevant text of version **α** is recorded in the critical apparatus. Words or phrases shared with Euthymios' two other works (*Barlaam and Ioasaph* and the *Chapters* of Theodore) are placed in bold characters.

We emended the text of **A** in only the following cases (occasionally adopting Pomjalovskij):

(a) The five errors corrected also in text of version **α** (**50, 52,1, 60,1, 72,1, 111,4**).

(b) Two similar cases where only one late witness of version **α** preserves (quite likely by accident) the grammatically correct form:

95,1 τῆς αὐτῆς **ἐκείνοις** [**K**] εὐκλείας: ... ἐκείνης ... **A** et **cet. codd.**
97,2 Σκεπάσοι [**K**]: **Σκεπάσει A** et **cet. codd.**

(c) The thirty unique errors in **A** mentioned above.

(d) One additional similar instance, where **A** contains an error which is not unique as it is shared with some witnesses of **α**, but not with the original hypotext and other main witnesses:

48,5 μηδὲ γὰρ δεηθῆναι νοὸς:
μηδὲ: Theod. Raith.* Praeparatio 4 et **B D G K**
μηδὲν: **A E C N L**

(e) An instance where **A** has a minor gap (**68,5**).

3.3. GENERAL MATTERS

In editing the text of both versions, we have retained, for convenience, the numbering of sections introduced by Pomjalovskij in his edition of 1892, but have introduced further numbered subsections, following in this regard also the paragraphing of the manuscripts. Moreover, all significant para-texts (rubrics, notes, and the like) are included within our main text.

In matters of punctuation, we have usually followed the usage of the manuscripts in order to preserve the rhythm and thus the traces of the intended

oral delivery of the text, but also because—in the case of a narrative text such as Theodore's *Life*—medieval punctuation does indeed facilitate also modern comprehension. As a general principle, we thus retain the placement of punctuation marks where they appear in the manuscripts—separating, for instance, participial clauses or occasionally adverbial modifiers. At the same time, we render the type of punctuation according to modern conventions to assist our readers: thus, a comma often replaces the manuscript middle dot (as a result, commas abound in our edited text as opposed to the manuscripts), a colon may be used where a dot introduces direct speech, and so forth. We have intervened more substantially where the witnesses diverge, and also in a small number of cases to prevent potential confusion. For example, unlike the manuscripts, we do not separate a governing verb from its direct object by punctuation (except in the case of infinitives), as such divisions can obscure the sense for the modern reader.

Practical considerations have led us to adopt a generally traditional approach, though not a rigidly systematic one, in regards to other aspects of the text which display some variation and inconsistency across our numerous witnesses: enclitics and accentuation, word division and orthography, and in the use of the *iota* subscript, the coronis, and the apostrophe. Generally, we have tended toward normalization, though not rigidly—as in this case too we have frequently taken manuscript practice into account. Thus, though unlike the manuscripts (with few exceptions such as **B**) we employ the *iota* subscript, we have not enforced it beyond datives and verb-endings. Similarly, in most cases we keep the rhythmic patterns reflected in accentuation (thus, in **28,1** of version β, we print οἰκεῖος σοι as in **A**) or made choices; thus, we print γένοιτο ποτέ (**24,14**) and οὗτος ἐστίν (**89,2**) of **A C** et al. as opposed to γένοιτό ποτε and οὗτός ἐστιν of **B D** et al. but we have not retained the consistent grave accent before punctuation of the manuscripts or, of course, the occasional double accent on certain words (e.g., to cite an interesting case, on ἐμὲ in the phrase ἐμὲ θανεῖν νόμιζε [**24,19**] in ms. **A** but not in **B** etc.). Future editors may wish to devote more emphasis to these fronts as well.

Given the gaps in the transmitting manuscripts, we list below the distribution of the main witnesses used in reconstructing the text and recorded in the critical apparatus; the latter is a *mixed* one, positive only when significant editorial choices and manuscript variants are noted:

1,1–30,2: **A E(-27v) C N B L D G J K**
30,2–34,3: **A C N B L D G J K**
34,3–56,2: **A E(28r-) C N B L D G J K**

56,2–65,5: **A E C N F(57r-64v) B L D G J K**
65,5–82,1: **A E(-86v) C N B L D G J K**
82,1–85,3: **A C(-265v) N B L D G J K**
85,3–85,6: **A N B L D G J K**
85,6–86,5: **A N F(89r-) B L D G J K**
86,5–92,1: **A E(87r-102v) N F B L D G(-88v) J K**
92,1–93,2: **A E N F B L D G(90r-) K**
93,2–100,1: **A E(-102v) N F B L D G K**
100,1–101,2: **A N F B L D G(-95v) J K**
101,2–110: **A N F B L D J K**
110–114,1: **A E(103r-105v) N F B L D J K**
114,1–115,2: **A N F B L D J K**
115,3–115,5: **A N F B L D K**
116: **A N F B K et w**

So as to avoid over-burdening our critical apparatus, we do not record the following:

(a) mere orthographical errors, which in general are not that numerous in the manuscripts

(b) variation in the treatment of orthography and diacritics, accentuation and enclitics, and word division, punctuation, and paragraphing

(c) with few exceptions (especially the early **e**^{1} and the very particular **a**^{1}), variants in the following derivative manuscripts, though we collated all of them: **h**, **w**, **a**^{1}, **b**^{1}, **c**^{2}, **c**^{3}, **c**^{4}, **c**^{5}, **c**^{6}, **c**^{8}, **c**^{7}, **c**^{9}, **d**^{1}, **d**^{2}, **e**^{2}, and **e**^{3}.

In the case of version β, the apparatus includes corrections and choices of readings as well as a few errors made by Pomjalovskij, who used **A** and **B**, and usually followed **A**; the suggestions in the review of Nikitin 1895 are also recorded.

The additional apparatus which records what we termed Euthymios' "textual nesting", namely the complex layering of embedded passages, borrowed elements of rhetorical idiom, and parallel texts (Vol. I, 3.2), is reported with a set of conventions that our reader shall find right before the edited text of version β. The aim of these conventions is to clarify the degrees of relation between quotation and new creation; a related *Index* at the end of the present volume provides a useful panorama of all texts relevant to Theodore's *Life*. As mentioned above, whenever the text of an embedded quotation agrees with version α or, much less frequently, β, this is indicated accordingly in the apparatus. Finally, we should note that, from the perspective of the making of the original text,

such an apparatus should have accompanied also our text of version α. However, such repetition would have unnecessarily enlarged the volume by a great deal. The presence of this apparatus below the Greek text of version β facilitates, we hope, the comprehension and appreciation of Euthymios' *Theodore*, faced as that version is with an English translation and notes. The translation targets that delicate balance between faithfulness to the Greek original and readerliness in English, while our rather restrained annotation provides information that is meant to enhance understanding and offer points for future exploration.

THE GREEK LIFE OF THEODORE OF EDESSA

Version a

Sigla

E Philotheou 24 (**Diktyon 29388**), 1r-105v (1r-27v: **1.1-30.2**; 28r-86v: **34.3-82.2**; 87r-102v: **86.5-100.2**; 103r-105v: **110-114.1**, des. mut.), XI$^{2/2?}$-XII$^{1/2?}$

C Angelic. gr. 86 (**Diktyon *55993**), 219r-265r (-**85.3**, des. mut.), XI$^{2/2}$

N Taurin. C. III. 16 (**Diktyon 63869**), 196r-283v (*Vita*) et 284r-309v (*Capita*), XIII$^{1/2?}$

F Lavra Δ 1 (**Diktyon 27312**), 57r-64v (inc. mut.: **56.2-65.4**) et 89r-114r (**85.6-115.5**) (*Vita*) et 167r-197v (*Capita*), XII$^{2/2?}$

L Sinait. gr. 544 (**Diktyon 58919**), 59r-206v, XIII$^{2/2?}$

B Mosq. Synod. gr. 18 (**Diktyon 43643**), 112r-181v (*Vita*) et 182r-199v (*Capita*), XI$^{2/2}$, Nicolaus (μοναχός) scriba

D Vatopediou 472 (**Diktyon 18616**), 242v-319r (*Vita*) et 167v-185r (*Capita*), XIII$^{2/2?}$, eadem manu ac codex **G**

G Constantinop. Panag. Kamariotissae 82 (**Diktyon 33727**), 32r-87v (**1.1-92.3**) et 88r-93v (**93.3-101.2**, des. mut.), XIII$^{2/2?}$, eadem manu ac codex **D**

J Athen. 270 (**Diktyon 2566**), 140r-192v (-**115.2**, des. mut.), XIII$^{ex.?}$-XIV$^{in.?}$

K Athen. 230 (**Diktyon 2526**), 228r-303r (*Vita*) et 303r-322v (*Capita*), XIV$^{1/2?}$

Excerpta

Passio Michaelis

a^{1} Marc. gr. II. 77 (**Diktyon 70239**), 183r-186v (**19,1-34,4**), XV$^{5/5?}$-XVI$^{1/5?}$

De fide orthodoxa et de synodis

c^{1} Sinait. gr. 455 (**Diktyon *58830**), 191v-199r (**46.4-52.2**), XI$^{4/4}$

Narratio Theodosii stylitae (Nicon Montis Nigri Pandectes, c. 34, excerptum)

e^{1} Vindob. theol. gr. 84 (**Diktyon *71751**), 169v-171r (**65.1-68.1**), XII$^{2/2?}$

a^{1} Marc. gr. II. 77 (**Diktyon 70239**), 179r-181v (**65,1-68,1**), XV$^{5/5?}$-XVI$^{1/5?}$

Capita

mss. **N F B K** et

w Koutloumousiou 12 (**Diktyon 26037**), pp. 184-202 (*Capita*), XI$^{1/2}$

Other conventions

app. font.: refers to the *apparatus fontium* of version β

Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου,
τοῦ διαλάμψαντος ἐν ἀσκήσει κατὰ τὴν μεγίστην Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάβα,
ἔπειτα γεγονότος ἀρχιεπισκόπου πόλεως Ἐδέσης,
καὶ ἀξιομνημόνευτα κατορθωκότος ἔργα·
συγγραφεὶς παρὰ Βασιλείου ἀνεψιοῦ αὐτοῦ καὶ ἐπισκόπου Ἐμέσης
Εὐλόγησον.

Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ Πατὴρ ὁ παντοκράτωρ, ὁ ποιητὴς οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, ὁρατῶν **1.1**
τε πάντων καὶ ἀοράτων.

Εὐλογητὸς ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀνάρχως τε καὶ ἀχρόνως ἐκ
τοῦ Πατρὸς γεννηθείς, Θεὸς ἐκ Θεοῦ, σοφία τῆς τῶν ὅλων συστάσεως περιεκτική,
καὶ δύναμις τῆς ὅλης κτίσεως ποιητική.

Εὐλογητὸς ὁ Παράκλητος, τὸ Ἅγιον καὶ ζωοποιὸν Πνεῦμα, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς
ἐκπορευόμενον, καὶ δι' Υἱοῦ πεφηνὸς τοῖς ἀνθρώποις.

Ἡ τρισυπόστατος καὶ ὁμοούσιος Ἁγία Τριάς, τελεία δόξῃ, καὶ ἀϊδιότητι, καὶ βα- **1.2**
σιλείᾳ μὴ μεριζομένη, ἡ ἄναρχος φύσις, τὸ δεσποτικὸν ἀξίωμα, ἡ φυσικὴ ἀγαθότης,
ὁ ἐν Τριάδι εἷς Θεός, ὁ δημιουργὸς καὶ συνοχεὺς καὶ προνοητὴς ἁπάντων, ὁ διδοὺς αἰ-
τοῦντι σοφίαν καὶ σύνεσιν, καὶ μὴ παρορῶν ἁμαρτάνοντα, ἀλλὰ θέμενος ἐπὶ σωτηρίᾳ
μετάνοιαν· ὃν εὐλογοῦσιν οὐρανῶν αἱ δυνάμεις, καὶ δοξάζουσι στρατιαὶ τῶν ἀγγέλων.

Αὐτὸν οὖν τὸν ἀγαθὸν καὶ πανοικτίρμονα Θεὸν εὐχαριστῶ κἀγὼ ὁ ἀνάξιος, καὶ **1.3**
εὐτελής, εἰ καὶ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς πρὸς δοξολογίαν τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος. Αὐτῷ προσ-
φέρω ἐξομολόγησιν καὶ μεγαλοπρέπειαν, καὶ δέομαι ἐπακοῦσαί μου, ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ
αὐτὸν ἐπικαλέσωμαι, καὶ δοῦναί λόγον ἐν ἀνοίξει στόματός μου, ὅπως διηγήσωμαι
βίον ἐνάρετον, καὶ ὠφελείας ψυχικῆς πεπληρωμένον.

Τῷ ὄντι γὰρ αὐτὸν εὐλογεῖν ἄξιον καὶ ἐπικαλεῖσθαι, εἰς μνήμην ἑαυτοὺς τοῦ μεγά- **1.4**
λου καθιέντας Θεοδώρου, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἤδη συγγράφειν προηρημένους–Θεοδώ-
ρου φημί, τοῦ κατὰ τὴν μεγίστην Λαύραν τοῦ θείου Σάβα ἀγγελικὴν πολιτείαν καὶ

1 Ἰουλίῳ ιθ΄ supra tit. G ἐν ἁγίοις: ὁσίου K **2** λάμψαντος L διαλάμψαντος – τοῦ ἁγίου: ἀσκήσαντος ἐν τῇ μεγίστῃ Λαύρᾳ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν K **3** ἔπειτα: ὕστερον L ἀρχιεπισκόπου: ἐπισκόπου L ἔπειτα – Ἐδέσης: ὃς καὶ γέγονε μητροπολίτης Ἐδέσσης τῆς πόλεως K **5** καὶ ἀξιομνημόνευτα κατορθωκότος ἔργα om. N K ἀνεψιοῦ αὐτοῦ καὶ ἐπισκόπου Ἐμέσης E C N (cf. app. font.): ἐπισκόπου Ἐμέσης, ἀνεψιοῦ αὐτοῦ B ἐπισκόπου Ἐμέσης D G J (cf. vers. β) συγγραφεὶς – Ἐμέσης: Συνεγράφη δὲ παρὰ Βασιλείου ἐπισκόπου Ἐμέσης τῶν Σαμοσάτων ἀνεψιοῦ αὐτοῦ K Εὐλόγησον C (cf. vers. β): Εὐλόγησον, πάτερ E N B D Πάτερ εὐλόγησον G J om. K καὶ ἀξιομνημόνευτα – Εὐλόγησον om. L **7** τε om. B J **8** πάντων om. L **9** ἄναρχος C **10** τε καὶ ἀχρόνως ἐκ τοῦ Πατρὸς D G J (cf. vers. β): τε καὶ ἀχρόνως B ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἀχρόνως E C N L K γεννηθείς om. C Θεὸς om. J **11** καὶ δύναμις τῆς ὅλης κτίσεως ποιητική: om. N G K καὶ δύναμις τῆς ὅλης κτίσεως περιεκτική καὶ ποιητική J **12** πανάγιον K **14** Ἡ τρισυπόστατος: βοήθεια ἐνυπόστατος E τῇ δόξῃ K **15** ἡ ἄναρχος φύσις, τὸ δεσποτικὸν ἀξίωμα, ἡ om. E **16** προνοητὴς: ποιητὴς N **17** σωτηρίαν C **19** Θεόν om. L **21** εἰσακοῦσαί K μου: με L **22** ἐπικαλέσωμαι αὐτὸν B **25** τοῦ μεγάλου καθιέντας: καθιέντας τοῦ μεγάλου D G J K συγγράφειν: συγγραφέντα L προαιρουμένους D G **26** Σάββα J K ἀγγελικὴν: εὐαγγελικὴν N

διαγωγὴν μετελθόντος, εἶτα τὸν ἀρχιερατικὸν θρόνον κοσμήσαντος πόλεως Ἐδέσης, πολλάς τε ψυχὰς σεσωσμένας τῷ Θεῷ προσαγαγόντος, καὶ ἰσαποστολικὴν χάριν ἐκ Θεοῦ δεξαμένου, κηρύττειν διαπρυσίως τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, καὶ ὀρθοτομεῖν τὴν πίστιν τῆς Ἁγίας Τριάδος–, ἐπεὶ καὶ Θεοῦ δῶρον ἀνθρώποις οὗτος ἀληθῶς, τοῦ καὶ πρὸ διαπλάσεως αὐτὸν ἐκλεξαμένου, καὶ πρὸ γεννήσεως ἁγιάσαντος, ὡς ἂν καὶ βίου τύπον ἔχοιμεν αὐτὸν μοναδικοῦ, καὶ ἱερωσύνης ἀληθοῦς ὑπόδειγμα.

1.5 Εἰ γὰρ καὶ κρεῖττον ἢ κατ' ἐμὴν δύναμιν τὸ ἐγχείρημα, ἀλλὰ τὸ μέν τι συλλήψεται πάντως μοι ἡ θεία καὶ συμπαθὴς ἐκείνη ψυχή, τῷ ἀδελφιδῷ αὐτοῦ καὶ οἰκέτῃ· τὸ δὲ καὶ συγγνώσεται. Συγγνώσεσθε δὲ καὶ πάντες οἱ τῆς ψυχωφελοῦς ταύτης πολιτείας ἀκροαταί, μηδὲν τοῦ πρὸς δύναμιν ἐλλείποντι, εἰ καὶ τοῦ πρὸς ἀξίαν πλεῖστον ἀπολείπομαι.

1.6 Δεῖ δὲ μικρὸν ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀναγαγόντας, οἵων ὁ τοιοῦτος ἔφυ γονέων, καὶ ὅστις ὁ τῆς συλλήψεως τρόπος αὐτῷ, πρότερον παραστῆσαι· εἶτα, καθ' εἱρμὸν τὰ λοιπὰ τῆς διηγήσεως ἐπισυνάψαι.

† (in marg. J 141r)

2.1 Ἀνήρ τις, οὐ πολλοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις, ἐξ Ἐδέσης ὁρμώμενος, ὄνομα Συμεών, εὐσεβῶν γονέων υἱός, καὶ ἐν εὐσεβείᾳ καὶ φόβῳ Θεοῦ τραφείς, πᾶσαν ἠσπάζετο ἀρετῆς ἰδέαν. Ἐπεὶ δὲ ἤδη καὶ γάμου καὶ συζυγίας ἔδει διὰ τὴν ἡλικίαν, διαλέγονται οἱ τούτου γονεῖς πατράσι κόρης, Μαρία δὲ ὄνομα ταύτῃ, ἐφ' ᾧ πρὸς γάμους αὐτὴν ἀγαγέσθαι τῷ νεανίσκῳ. Οἱ δέ, ἀσμένως τοῦτο δεξάμενοι, τῇ θυγατρὶ μηνύουσιν· ἡ δὲ παρθενίαν ἠσπάζετο μᾶλλον, καὶ δυσχερῶς εἶχε περὶ τὸν γάμον. Ἐγκειμένων δὲ τῶν γονέων καὶ οὐκ ἀνιέντων, τεκόντων εἴκει θελήμασι, καὶ γάμου κοινωνίᾳ τῷ Συμεῶνι συνάπτεται. Εὐγενεῖς δὲ κατὰ τὴν Ἔδεσαν ἀμφοτέρων οἱ γονεῖς ὑπῆρχον, καὶ περιουσίαν αὐτάρκη κεκτημένοι.

2.2 Ἡ μὲν οὖν Μαρία, ἐναρέτως βιοῦσα, κοινωνὸν τοῦ τρόπου καὶ τὸν ἄνδρα ποιεῖται, τῆς ὁμοίας αὐτῇ γνώμης ὄντα καὶ διαθέσεως. Ἐπὶ χρόνοις δέ τισι συνοικοῦσα τῷ ἀνδρί, θυγατρὸς μὲν μιᾶς μήτηρ ἐγεγόνει, τῆς ἐμὲ δηλονότι τεκούσης· ἄρρενα δὲ παῖδα,

1 καὶ διαγωγὴν μετελθόντος: ἐπιδειξαμένου K **2** *σεσωσμένας* om. K τῷ om. B μετελθόντα ... κοσμήσαντα ... προσαγαγόντα J ἰσαποστολικὴν: εἰς ἀποστολικὴν C **3** δεξαμένην C **4** ἀνθρώποις om. K τοῦ: τὸν N **5** βίου om. B **6** τύπον ἔχοιμεν: ἔχωμεν K καὶ om. C ἀληθῶς K **7** καὶ om. J ἢ: εἴ J μέν τι: μέντοι D G J K **8** *συναντιλήψεται* L μοι om. B θεία: τιμία D G J ἐκείνη B D G J K (cf. vers. β et app. font.): ἐκείνου E C N L θεία καὶ συμπαθὴς ἐκείνη: βοηθὸς ἐκείνη καὶ συμπαθὴς K **9** *συγγνώσεται*. Συγγνώσεσθε: συγγνώσεσθαι L δὲ: δὴ L καὶ πάντες: πάντως J **10** ἐλλειπόντος D G ἐλλείποντα J τοῦ πρὸς ἀξίαν πλεῖστον: πλεῖστον τοῦ πρὸς ἀξίαν D G J τοῦ πρὸς ἀξίαν B **12** ἀνωτέρῳ B ἀγαγόντος D G ἀγαγόντες J οἵόν C ὁ τοιοῦτος: οὗτος B **13** τρόπος αὐτῷ: αὐτοῦ τρόπος D J αὐτῷ τρόπος G εἶτα: ἔπειτα B **17** ἐξ εὐσεβῶν L υἱός γονέων K ἀρετῶν K **18** διὰ τὴν ἡλικίαν om. D G J **19** κόρης: κόρης ὡραίας τε καὶ κοσμίας πάνυ B δὲ om. B ταύτῃ τὸ ὄνομα D G J **20** μηνύουσιν τῇ θυγατρὶ K **22** τῶν γονέων καὶ οὐκ ἀνιέντων: καὶ οὐκ ἀνιέντων τῶν γονέων D G J ἀνιέντων: ἀνιόντων N τῶν τεκόντων N τεκόντων εἴκει θελήμασι: εἴκει θελήμασι τῶν τεκόντων J γάμου κοινωνίᾳ: πρὸς γάμου κοινωνίαν B Συμεῶνι N L (cf. vers. β et app. font.): Συμεὼν E C B D G J K **23** δὲ καὶ K οἱ γονεῖς ὑπῆρχον: ὑπῆρχον οἱ γονεῖς D G J **25** τοῦ τρόπου καὶ τὸν ἄνδρα E C N L B D G J K: τὸν ἄνδρα καὶ τοῦ τρόπου versio β (cf. app. font.) καὶ τὸν ἄνδρα in marg. suppl. D ποιῆται ante corr. N

οὐκ ἔτυχε κτήσασθαι. Ἐφ' ᾧ λίαν τὴν ψυχὴν ὀδυνωμένη, τῇ τοῦ Θεοῦ συχνῶς ἐφοίτα ἐκκλησίᾳ, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καθημένη, καὶ νηστείᾳ πολλῇ ἑαυτὴν κατατρύχουσα, καὶ ἄρτον ἑαυτῇ τὰ οἰκεῖα δάκρυα μᾶλλον ἡμέρας καὶ νυκτὸς ποιουμένη, δοθῆναι αὐτῇ παῖδα δυσωποῦσα, ὃν αὐτῇ δοτὸν πάλιν προσάξει Θεῷ.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, κατ' αὐτὸ δὴ τὸ πρῶτον τῶν ἁγίων νηστειῶν Σάββατον, ὅτε **3.1** καὶ μνήμην τοῦ μεγάλου μάρτυρος Θεοδώρου, σύνηθες τὴν ἐκκλησίαν τελεῖν, ἀφικνεῖται αὖθις ἡ γυνὴ πρὸς τὸν θεῖον τῶν Ἀποστόλων ναόν, ἅμα τῷ ἀνδρί, συνήθως ἐκλιπαροῦντες τὸν Θεόν, καὶ τοὺς ἁγίους αὐτοῦ μαθητὰς καὶ ἀποστόλους εἰς πρεσβείαν κινοῦντες, δοθῆναι αὐτοῖς υἱόν, ἅμα δὲ καὶ τὸν ἅγιον μάρτυρα Θεόδωρον δυσωποῦντες, συναντιλαβέσθαι αὐτοῖς τῇ πρὸς τὸν Θεὸν μεσιτείᾳ, ὡς εὐπρόσδεκτον αὐτῶν γενέσθαι τὴν προσευχήν.

Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν νύκτα, γλυκεῖα τις ἐφίσταται ὄψις αὐτοῖς, ἰδίᾳ ἑκάστῳ φανεῖσα. **3.2** Ἐδόκουν γὰρ τὸν θεῖον Θεόδωρον ἅμα Παύλῳ τῷ ἀποστόλῳ ἱστάμενον καθορᾶν· καὶ τοιάδε λέγοντα αὐτῷ: «Ἰδού, μαθητὰ τοῦ Κυρίου, δέησιν οὗτοι μάλα θερμοτάτην προσάγουσι, καρπὸν αἰτοῦντες κοιλίας. Δὸς οὖν αὐτοῖς τὴν ἔκβασιν τῆς αἰτήσεως». Ὁ δὲ «Δώσει μὲν» ἔφη «Κύριος αὐτοῖς υἱόν, σὺ δὲ δώσεις τὴν κλῆσιν· τῷ ὄντι γὰρ δῶρον ἔσται Θεῷ, τὸ τεχθησόμενον παιδίον».

Ἡ δὲ Μαρία, κατάφοβος ὁμοῦ καὶ περιχαρὴς διϋπνισθεῖσα, καὶ τὸν ἄνδρα διεγεί- **3.3** ρασα, τὸ ὅραμα διηγεῖται. Ὁ δὲ τὰ αὐτὰ θεάσασθαι καὶ αὐτὸς διεβεβαίου. Καὶ παραχρῆμα ὡς εἶχον ἑαυτοὺς τῷ ἐδάφει δόντες, καὶ κεφαλὰς ἐπ' αὐτῷ πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου, μετὰ καὶ γονάτων ἐρείσαντες, ἐν ὀχετοῖς δακρύων, εὐχαριστηρίους ἠφίουν φωνάς. Προσκαρτερήσαντες δὲ τῷ ναῷ, μέχρι συμπληρώσεως τῶν ἑωθινῶν ὕμνων, ἅμα πρωΐ, εἰς τὸν οἰκεῖον ἐπανέρχονται οἶκον. Ὀλίγων δὲ διαγενομένων ἡμερῶν, συνέλαβεν ἡ Μαρία, κατὰ τὴν τοῦ θείου Παύλου φωνήν· καὶ συνετήρει ἑαυτήν, ὥσπερ τι θεῖον ἐν ἑαυτῇ φέρουσα σκεῦος.

Τοῦ χρόνου δὲ ἤδη τῶν ὠδίνων συντελεσθέντος, τίκτει λίαν ἀλύπῳ τοκετῷ χρησα- **4.1** μένη. Τεσσαρακοστῇ τοίνυν μετὰ τὸν τόκον ἡμέρᾳ, προσάγει τὸ βρέφος τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ, ἀντιδοῦσα καθάπερ ἔλαβε, καὶ Θεῷ τῷ δεδωκότι καθιεροῦσα. Διετὲς δὲ

2 καθημένης J νηστείᾳ: ἱκετηρίᾳ N **3** οἰκεῖα om. K **4** πάλιν δοτὸν C L δάκρυα – Θεῷ: ποιουμένη δάκρυα, ἡμέρας καὶ νυκτὸς δεομένη δοθῆναι αὐτῇ παῖδα, ὃν καὶ δοτὸν προσθήσειν Θεῷ ἔλεγεν D G ποιουμένη δάκρυα, ἡμέρας καὶ νυκτὸς δεομένη δοθῆναι αὐτῇ παῖδα, ὃν καὶ δοτὸν Θεῷ προσθήσειν ἔλεγεν J **5** κατ' αὐτῷ δὴ τῷ πρώτῳ L ἁγίων om. K **6** μεγάλου μάρτυρος C E: ἁγίου μεγαλομάρτυρος L B μεγαλομάρτυρος N D G J K Θεοδώρου, σύνηθες: σύνηθες Θεοδώρου D G **7** νεών K **10** δυσωποῦντες: ἐκδυσωποῦντες L (cf. vers. β) αὐτοῦ J **12** αὐτοῖς om. N **13** ἱστάμενοι C ἱσταμένων L K **14** τοῦ om. B D G K **15** αἰτοῦντες κοιλίας: κοιλίας αἰτοῦντες D G οὖν om. D G J τὴν ἔκβασιν αὐτοῖς L **16** μὲν, ἔφη κύριος αὐτοῖς: φησί μὲν αὐτοῖς κύριος B μὲν αὐτοῖς ἔφη κύριος D G **19** τὰ αὐτὰ θεάσασθαι καὶ αὐτὸς B (cf. vers. β): τὰ αὐτὰ θεάσασθαι E C N D G J καὶ αὐτὸς τὰ αὐτὰ θεάσασθαι L K διεβεβαιοῦτο K (cf. vers. β) Καὶ om. J **20** εἶχεν L ἑαυτοὺς τῷ ἐδάφει δόντες: τῷ ἐδάφει δόντες ἑαυτοὺς B **21** καὶ om. L καὶ τῶν K **26** ὠδύνων N ὀδινῶν J συντελεσθέντων ante corr. N J K **27** τεσσαρακοστὴν τοίνυν μετὰ τὴν τὸν τόκον ἡμέραν K Θεοῦ: Χριστοῦ J K **28** ἀντιδοῦσα – καθιεροῦσα: ἀνθιεροῦσα L

γεγονὸς τὸ παιδίον, προσάγουσιν οἱ γονεῖς τῷ ἀρχιερεῖ τῆσδε τῆς πόλεως, δεόμενοι βαπτίσματι τῷ θείῳ τελειῶσαι αὐτό. Ὁ δέ, πνεύματι θείῳ κατιδὼν σκεῦος ἐκλογῆς ἔσεσθαι τὸ νήπιον, ἀσμένως βαπτίζει· καὶ Θεόδωρον καλέσας, ἀνάγει τοῦ ὕδατος, δαψιλῆ τὴν χάριν δεξάμενον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

4.2 Πενταετοῦς δὲ ἤδη γεγονότος τοῦ παιδός, διδασκάλῳ παραδίδοται, τὰ ἱερὰ μανθάνειν κατεπειγόμενος γράμματα. Ὁ δέ, μὴ ἐπιτηδείως ἔχων πρὸς τὴν τῶν μαθημάτων ἀνάληψιν, ἀλλὰ φυσικῇ τινι πιεζόμενος ἀφυΐᾳ, ἢ καὶ οἰκονομικῶς τοῦτο ὑφιστάμενος, ἵνα καὶ θεόθεν αὐτῷ ἡ τῶν γραμμάτων μάθησις ᾖ, ἐπὶ διετῆ χρόνον εἰς τὸ διδασκαλεῖον φοιτῶν, ἄμοιρος πάντη τῶν μαθημάτων ἦν.

4.3 Πολλὰ μὲν οὖν παρὰ τῶν γονέων στυφόμενος, πλεῖστα δὲ παρὰ τῶν παιδευτῶν τιμωρούμενος, καὶ τῶν συμφοιτητῶν ὀνειδιζόμενος, βουλὴν βουλεύεται ἀγαθήν· καὶ τῷ κυριακῷ ναῷ, ἐν ἡμέρᾳ προσφεύγει Κυριακῇ· καὶ ἐν τῷ θείῳ εἰσελθὼν θυσιαστηρίῳ, ὑποκάτω τῆς ἁγίας ἑαυτὸν κατακρύπτει τραπέζης, μηδενὸς τῶν ἱερέων ἑωρακότος αὐτόν.

5.1 Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν τῆς θείας ἱερουργίας ὥραν, εἰσοδεύει ὁ ἀρχιερεύς, ἅμα τῷ κατ' αὐτὸν κλήρῳ, καὶ τὴν θείαν ἐπιτελεῖ μυσταγωγίαν. Ὁ δὲ παῖς Θεόδωρος, ὕπνῳ κατενεχθείς, ὑπὸ τὴν ἁγίαν ἦν τράπεζαν, μέχρι συμπληρώσεως τῆς λειτουργίας. Τῇδε τοίνυν ὑπάρχων, ὁρᾷ ἐνώπιος ἐνωπίῳ, παῖδα κάλλει ὡραῖον, κηρίον μέλιτος ψωμίζοντα αὐτόν, καὶ μοναδικὴν ὑπαγορεύοντα πολιτείαν, πρὸς δέ, καὶ ποιμαντικὴν ἐγχειρίζοντα ῥάβδον.

5.2 Ὁ δὲ παῖς, τὴν καρδίαν πρὸς τὴν ὄψιν ἀναφλεγείς, καὶ ὅτι Χριστὸς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς εἴη γνούς, προσπίπτει τοῖς ποσὶν αὐτοῦ τοῖς ἁγίοις, καὶ εὐλογεῖται τῇ θεϊκῇ αὐτοῦ ἐπισκιάσει. Ἔξυπνος δὲ εὐθὺς γενόμενος, ἔξεισι τῆς θείας τραπέζης, συμπληρωθείσης ἤδη τῆς λειτουργίας. Ὃν ὁ ἀρχιερεὺς θεασάμενος, ἐν θαύματι ἐποιεῖτο· καὶ ἐπηρώτα, τί βούλεται αὐτῷ ἡ ἐκεῖσε κατάκρυψις.

5.3 Ὁ δὲ παῖς, ἁπλοϊκῷ ἤθει καὶ πραείᾳ φωνῇ, διηγεῖται, «Πολλῇ» λέγων «ἀφυίᾳ συνεχόμενος, καὶ μὴ δυνάμενος τὰ ἱερὰ μαθεῖν γράμματα, καὶ ὡς ἐντεῦθεν πολλοῖς περιπειρόμενος κακοῖς, παρά τε τῶν γονέων, παρά τε τῶν παιδευτῶν, ἐξαπορήσας πανταχόθεν, πρὸς τὸν ἀγαθὸν κατέφυγον Δεσπότην καὶ Θεὸν τῶν ἁπάντων». Εἶτα,

2 τῷ βαπτίσματι D G J πνεύματι θείῳ D G J (cf. vers. β θείῳ πνεύματι): πνεύματι E C N L B K **3** ἔσται C ἀσμένως: γρ(απτέον) «ἄσμενος» in marg. B (cf. Suda α 4188 Ἄσμενος: χαίρων, ἡδέως, προθύμως) **5** Πενταετοῦς δὲ ἤδη γεγονότος τοῦ παιδός E C N L B (cf. app. font.): Πενταετὴς δὲ ἤδη γεγονὼς ὁ παῖς D G J (cf. Πενταέτης δὲ ἤδη γενόμενος ὁ παῖς vers. β) δὲ om. K **6** κατεπειγόμενον J **7** μετάληψιν L ἀφιστάμενος C **9** διδασκαλεῖον: γρ(απτέον) «διδασκάλιον» in marg. B (cf. Suda δ 858 Διδασκαλεῖον: τὸ σχολεῖον. Διδασκάλιον δὲ αὐτὸ τὸ μάθημα) πάντη τῶν μαθημάτων ἦν: ἦν πάντων τῶν μαθημάτων D G J **11** καὶ τῶν συμφοιτητῶν ὀνειδιζόμενος om. B **12** κυριακῷ: κυριακὸν, ἡ ἐκκλησία in marg. J ἐν ἡμέρᾳ προσφεύγει: προσφεύγει ἐν ἡμέρᾳ K (cf. vers. β) **14** τῶν ἱερέων ἑωρακότος αὐτόν: αὐτόν τῶν ἱερέων ἑωρακότος D G J **15** ἀρχιερεύς: ἐπίσκοπος K **16** αὐτῷ L **17** ἦν om. K τράπεζαν ἦν E θείας λειτουργίας L **18** Τῇδε τοίνυν: οὕτως δὲ J παῖδα: Τίς δὲ οὗτος; Πάντως ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ in marg. J **19** καὶ μοναδικὴν ὑπαγορεύοντα πολιτείαν, πρὸς δέ om. K **21** τὴν καρδίαν om. D G J ἀναφλεχθείς C L **22** ἦν L θεικῇ: θεία K **27** τὰ ἱερὰ μαθεῖν: μαθεῖν τὰ ἱερὰ K τὰ ἱερὰ μανθάνειν D G J

καὶ τὰ τῆς φρικτῆς ἐκείνης ὁράσεως διηγεῖται.

Ἅπερ ἀκούσας ὁ ἀρχιεπίσκοπος, ἔκθαμβος ἐγεγόνει, καὶ εὐχαριστηρίους ἠφίει **5.4**
πρὸς τὸν Θεὸν φωνάς. Εὐθὺς δέ, χεῖρας ἐπιθεὶς τῷ παιδί, ἀναγνώστην αὐτὸν ἀποκείρει, καὶ τῷ κατ' αὐτὸν ἐντάττει κλήρῳ.

Ἐξ ἐκείνης δὲ τῆς ὥρας, τοιαύτη χάρις εὐμαθείας καὶ εὐφυΐας ἐδόθη αὐτῷ, ὡς ἐκ μιᾶς **6.1**
μόνης ἢ δευτέρας ἀναγνώσεως ἐκμανθάνειν αὐτόν, εἴτε δαυϊτικοὺς προέθετο μελετᾶν ψαλμούς, εἴτε τι ἕτερον μάθημα, ὥστε οἱ πρώην αὐτὸν σκώπτοντες καὶ ὀνειδίζοντες, ζηλωτὸν αὐτὸν ἡγοῦντο καὶ μακάριον, τοιαύτης ἀξιωθέντα χάριτος.

Ἐντεῦθεν, ποθεινὸς μὲν ἦν διδασκάλοις, ποθεινὸς δὲ ἡλιξι, τοῖς μὲν παρεκτεινόμε- **6.2**
νος, τοὺς δὲ ὑπεραίρων κατὰ πᾶν εἶδος παιδεύσεως. Πρότερον γὰρ τὰ θεῖα ταῦτα καὶ ἡμέτερα καλῶς διδαχθεὶς μαθήματα, διαπλάττεται πλάσιν ἀρίστην τε καὶ καθαρωτάτην. Ἔπειτα, καὶ τὴν ἐγκύκλιον ἐπιχειρεῖ παίδευσιν, ὑπό τινι σοφιστῇ, Σωφρονίῳ καλουμένῳ, ὃν κοινὸν παιδευτὴν ἡ τῶν Ἐδεσηνῶν τηνικαῦτα πόλις εἶχε. Παρ' αὐτῷ τοίνυν φοιτῶν, γραμματικήν τε καὶ ῥητορικὴν καὶ φιλοσοφίαν ἄκρως ἐκπαιδεύεται, τῷ ὄντι φιλόσοφος, ἔργῳ τε καὶ λόγῳ δεικνύμενος, καὶ θεοσέβειαν ἐξασκούμενος.

Ὀκτωκαιδεκάτῳ δὲ τῆς ἡλικίας ἐπιβὰς ἐνιαυτῷ, ὀρφανίαν ὑφίσταται τοῦ πατρός· **6.3**
εἶτα μετ' ἐνιαυτὸν ἕνα, καὶ ἡ μήτηρ ἀπολιμπάνει τὸν βίον· πρὸς μονὰς αἰωνίους, ἡ ἱερὰ πορευθεῖσα συζυγία.

Ὁ τοίνυν καλὸς Θεόδωρος, τὰ νενομισμένα καὶ τετυπωμένα ἐπὶ τῇ τῶν γονέων ἀπο- **7.1**
δημίᾳ ποιήσας, καὶ δάκρυσι μὲν τιμήσας, τελευτήσαντας τὸν πατέρα τε καὶ τὴν μητέρα, εὐχαῖς τε καὶ πενήτων οἰκτιρμοῖς, καὶ ἱεραῖς λειτουργίαις τὰς ἐκείνων κοσμήσας μνήμας, ὅλος ἦν τῆς ἐκδημίας τοῦ κόσμου, καὶ ὅλος ἀντείχετό τε καὶ περιείχετο τῆς μοναδικῆς (ἢ ἀγγελικῆς μᾶλλον εἰπεῖν) πολιτείας.

Ἀμέλει, πᾶσαν αὐτοῦ τὴν γονικὴν περιουσίαν διελών, καὶ μέρος μὲν τῇ ἀδελφῇ αὐ- **7.2**
τοῦ ἐμῇ δὲ μητρὶ δούς (πρὸ πολλοῦ ἀνδρὶ συζευχθείσῃ), τὴν δὲ λοιπὴν πᾶσαν κτῆσιν, ἔν τε ἀγροῖς καὶ χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ, πάντα διένειμε πένησι, τὰ οἰκετικὰ γένη πάντα ἐλευθερώσας, καὶ λεγάτα παρασχών. Καὶ οὕτως ἁπαξαπλῶς πάντα τὰ δεσμὰ τοῦ παρόντος βίου τοῦ ἀπατεῶνος διαρρήξας, καὶ ὥσπερ τις ἀετὸς αἰθεροβάτης, κούφοις ἑαυ-

1 ἐκείνης om. N **2** ἀρχιεπίσκοπος E C N (cf. vers. β): ἀρχιερεύς L B D G J K **3** εὐχαριστηρίους ἠφίει πρὸς τὸν Θεὸν φωνάς E (cf. vers. β): εὐχαριστηρίους φωνὰς ἠφίει πρὸς τὸν Θεόν C φωνὰς ἠφίει πρὸς τὸν Θεόν φωνὰς L εὐχαριστηρίους ἠφίει φωνὰς B D G J K **4** αὐτῷ L **5** δὲ: οὖν K **6** ἢ δευτέρας om. B μελετᾶν: μανθάνειν K **8** αὐτὸν om. B καὶ om. D G μακαριστόν B **9** διδάσκαλος ... ἥλιξ D διδασκάλοις ... ἥλιξ G διδασκάλῳ ... ἥλιξι J **10** πᾶν: καὶ πᾶν D τε πᾶν G **11** ταῦτα καὶ ἡμέτερα: ἡμῶν ταῦτα K καλῶς om. B πλάσιν: πᾶσιν L **12** ἐπιχειριεῖ C ἐπιχειρεῖ παίδευσιν: παίδευσιν ἐπιχειρεῖ L (cf. vers. β) **14** ἐπαιδεύετο B D G J K **16** ἕκτῳ καὶ δεκάτῳ L ἐπιβὰς ἐνιαυτῷ: χρόνῳ ἐπιβὰς K **18** πορευθεὶς C συζυγία: ξυνωρίς τε καὶ συζυγία B (cf. Suda χ 152 ξυνωρίς: συζυγία) πολιτεία τε καὶ συζυγία D G J K **20** ἀποδημίᾳ: ἐκδημίᾳ D G J τε om. C D G **21** ἱεραῖς: ἱερουργίαις καὶ D G om. J **22** ὅλως L ἐκδημίας τοῦ κόσμου: τοῦ κόσμου χωρήσεως καὶ ἐκδημίας D G J τε καὶ περιείχετο om. L **23** ἀγγελικῆς μᾶλλον εἰπεῖν: ἀγγελικῆς N μᾶλλον εἰπεῖν ἀγγελικῆς D G J **24** μέρος: τὴν L **25** ἐμῇ: ἐμοὶ ante corr. N L D G K δὲ om. B **27** λεγέτα L ληγάτα B τὰ λεγάτα D G J K **28** τοῦ: καὶ K

τὸν πτεροῖς περιστείλας, ἀπαίρει τῶν τοῦ κόσμου φροντίδων· καὶ ἀπολιμπάνει γῆν ἰδίαν καὶ συγγένειαν, καὶ οἶκον πατρικόν, κατὰ τὸν πάλαι μέγαν πατριάρχην. Καὶ εἰς τὴν ἁγίαν παραγίνεται πόλιν Ἱερουσαλήμ, ἔνθα δὴ τὸ σωτήριον πάθος ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ὑπέστη, τὴν παγκόσμιον ἐργασάμενος σωτηρίαν, καὶ ἐν τῷ τάφῳ τριημερεύσας, ἀνέστη ὁ ἀθάνατος, συναναστήσας τὴν ἡμετέραν φύσιν, ἐκ τῆς εἰς γῆν καταπτώσεως, καὶ ἐκ τῶν τοῦ ᾅδου βαράθρων ἐξαγαγὼν τοὺς πάλαι δεσμίους, ὡς κραταιὸς καὶ δυνάστης.

8. Ἐκεῖσε τοίνυν γενόμενος ὁ θεῖος ἐκεῖνος καὶ κράτιστος νεανίας, εἰκοσαέτης που ὑπάρχων τῷ σώματι, πολιὸς δὲ καὶ προβεβηκὼς τῷ φρονήματι, καὶ τὸν θεῖον εἰσελθὼν ναὸν τοῦ Κυρίου, ἐπὶ γόνυ κλίνας ἑαυτόν, ὀχετοῖς δὲ δακρύων τὸ τοῦ ἁγίου μνήματος ἔδαφος καταβρέξας, ποίας εὐχαριστηρίους οὐκ ἐποιεῖτο φωνάς; τίνας ἐκ βαθέων καρδίας στεναγμοὺς οὐκ ἠφίει; Σφαῖραν δὲ θυμιάματος εὐώδους ἐπιφερόμενος, κατ' ἐκείνην ἀνάλωσε τὴν ἡμέραν, τῷ ναῷ θυμιῶν, καὶ τῷ ζωοδόχῳ μνήματι. Ἐφεξῆς δὲ πάντας τοὺς ἱεροὺς οἴκους, τόν τε τίμιον Γολγοθᾶν, καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν Ἁγίους Τόπους περιελθών, τὸν πόθον τε ἀφωσιοῦτο, καὶ τὴν ἐγκάρδιον πίστιν ἔργοις ἐβεβαίου.

9.1 Ἑπτὰ τοίνυν διαγενομένων ἡμερῶν, ἐξέρχεται εἰς τὴν περιώνυμον τοῦ θείου Σάβα Λαύραν, καὶ τοῖς ἐκεῖ πατράσιν ἐντυγχάνει. Οὐ πολλὰς δὲ αὐτοῖς διατρίψας ἡμέρας, τῷ προεστῶτι προσομιλεῖ, ἀνδρὶ τιμίῳ, καὶ χρόνους πολλοὺς ἀσκήσαντι, ὄνομα αὐτῷ Ἰωάννης· καὶ δεῖται μάλα θερμῶς, τὸ τῶν μοναχῶν σχῆμα περιβαλέσθαι, καὶ τῇ ἱερᾷ αὐτῶν συνοδίᾳ καταλεγῆναι. Ὡς δὲ τοὺς πόνους ἐκεῖνος καὶ ἱδρῶτας τῆς μοναχικῆς διεξῄει πολιτείας, οἳ πολλοί τέ εἰσι καὶ χαλεποί, ἀγρυπνίαι, χαμευνίαι, νηστεῖαι, σώματός τε καὶ τῶν σωματικῶν θεληματων ἀκριβὴς νέκρωσις, καὶ «Μήποτε οὐ δυνήσῃ», φησί, «διὰ τὸ νέον τῆς ἡλικίας, τὰ ἐπίπονα ταῦτα φέρειν· καὶ εὐξάμενος, οὐκ ἀποδώσεις Θεῷ τὰ ἐπηγγελμένα, οὐδὲ τοὺς τηλικούτους ἰσχύσεις ἀναδέξασθαι πόνους».

9.2 «Ἐγὼ μὲν οὖν» ἔφη Θεόδωρος, «καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο παρεγενόμην, ἵν' οὕτω ζήσω μὲν τῷ Χριστῷ, ἀποθάνω δὲ τῇ σαρκί· μὴ γένοιτο δέ μοι, ᾽χεῖρα βαλόντι ἐπ' ἄροτρον' (εὐαγγελικῶς) στραφῆναι εἰς τὰ ὀπίσω».

9.3 Ὡς οὖν πολλὰ μὲν εἰπών, πολλὰ δὲ ἀκούσας ὁ τῆς ἱερᾶς ἡγούμενος μάνδρας, οὐκ

1 περιστείλας: ἐξαπλώσας J **2** γῆν ἰδίαν καὶ: τὴν ἰδίαν K καὶ συγγένειαν om. L μέγαν πάλαι L πατριάρχην: πατριάρχην τὸν Ἀβραὰμ λέγ(ει) in marg. J **4** καὶ: ὃς καὶ B **7** ὡς: ὁ J **9** τὸν: εἰς τὸν D G **10** κλίνας τε L ὀχετοῖς δὲ: καὶ ὀχετοῖς B ὀχετοῖς C N L **11** τοῦ ἁγίου μνήματος: τοῦ ἁγίου πνεύματος K ἅγιον D G J καταβρέξαντος K ἐποιεῖτο: ἠφίει J **12** καρδίας στεναγμοὺς: στεναγμοὺς ἐκ καρδίας K **13** τῷ: ἐν τῷ D G J **15** τε: δὲ ante corr. C ἔργοις ἐβεβαίου: διεβεβαίου N **17** θείου: ἁγίου L **18** αὐτοῖς: ἐν αὐτῇ K **19** Οὐ πολλὰς δὲ αὐτοῖς διατρίψας ἡμέρας, τῷ προεστῶτι: εἶτα L **20** τὸ: τῶ ante corr. C **21** αὐτῶν: αὐτοῦ K συνοδίᾳ καταλεγῆναι: καταλεγῆναι συνοδίᾳ D G καταλεγῆναι συνόδῳ J **22** οἳ: ὡς B **23** ἀκριβὴς νέκρωσις: νέκρωσις ἀκριβὴς K **24** ταῦτα om. D G J **25** Θεῷ om. N D G J ἐπαγγελμένα K ἰσχύσεις om. B **27** αὐτὸ om. N **28** ζήσω μὲν C B (cf. vers. β et app. font.): μὲν ζήσω E N L D G J K **29** εὐαγγελικῶς εἰπεῖν B **30** πολλὰ μὲν: με πολλὰ J

ἔσχεν αὐτῷ τὴν ὁρμὴν ἀμβλῦναι καὶ τὸν σφοδρὸν ἔρωτα, δέχεται τοῦτον ἀσμένως· καὶ γίνεται λοιπὸν Θεόδωρος μετ' αὐτῶν–ὑπὲρ αὐτοὺς δὲ μᾶλλον τῷ κατὰ Θεὸν βίῳ, καὶ τῇ πρὸς ἀρετὴν θερμότητι.

10. Βραχὺς ὁ ἐν μέσῳ χρόνος, καὶ κελεύσας ὁ προεστὼς ἅπαντας ἐν τῷ κυριακῷ συναχθῆναι, καὶ τὸν ἱερὸν ἐπειπὼν κανόνα τῷ Θεοδώρῳ, κείρει τε αὐτῷ τὰς τρίχας, καὶ τὰ τῶν μοναχῶν ἐνδύει, τὸν κατὰ μοναχοὺς ἤδη καὶ βιοῦντα, καὶ ζῆν ἑλόμενον.

11.1 Ἐξ ἐκείνου τοίνυν διῆγε παρὰ τῇ μονῇ μετὰ τῆς συνοδίας ὁ Θεόδωρος, τῷ πνευματικῷ καθυπηρετῶν πατρί, καὶ τὸ ἴδιον παντελῶς ἀρνησάμενος θέλημα, τῇ ἐκείνου δὲ βουλῇ καὶ γνώμῃ, παντὶ σθένει κατακολουθῶν. Καὶ μέντοι καὶ διαφόρους ἐπιστεύθη διακονίας· καὶ ἦν οὐ μόνον πρὸς αὐτὰς εὐχρηστότατος, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάσης ἀρετῆς ἐργασίαν ἐμμελέστατος. Τῷ γὰρ ἔργῳ τῶν χειρῶν καὶ τῇ τῆς διακονίας ἐξαγωγῇ, διὰ πάσης κατευθυνόμενος τῆς ἡμέρας, οὐδὲ τῆς ἐν τῷ κυριακῷ συνάξεως ἀπελείπετο, ἔν τε ταῖς νυκτεριναῖς καὶ μεθημεριναῖς δοξολογίαις, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων, τῆς κατὰ τὴν ἱερὰν (λέγω) μυσταγωγίαν· ἔν γε μὴν τῇ τῶν θείων γραφῶν ἀναγνώσει, «ὃν τρόπον ἐπιποθεῖ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων (δαυϊτικῶς εἰπεῖν) οὕτως ἐπιποθῶν» ἦν καὶ ἀκορέστως ταύτας μετερχόμενος. Ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς νυχτεριναῖς κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἀγρυπνίαις, κελευόμενος παρὰ τοῦ ἐπιστάτου, καθ' ἑκάστην σχεδὸν ἡμέραν, αὐτὸς ἦν ὁ τὰς ἱερὰς ἀναγινώσκων βίβλους, μετὰ γνώσεως πολλῆς, καὶ καλλιεπείας (ὡς εἰπεῖν) μελιρρύτου, ὡς ἐντεῦθεν πάντας ὠφελεῖσθαι καὶ οἰκοδομεῖσθαι κατὰ ψυχήν, τοὺς ἀκούοντας ἐκείνου ἀναγιγνώσκοντος. Καὶ πᾶσι φίλτατος ἦν· φρόνημά τε γὰρ εἶχε ψυχῆς εὐγενές, καὶ ἦθος ἐπιτερπές, λόγον τε μέλιτος ἡδίω ῥέοντα. Καὶ ἦν τὰ ἐκείνου πάντα, χαρίτων μεστά.

11.2 Ὁρῶν γὰρ τὴν τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἰωάννου πολιτείαν, οὐδὲν τῶν ἀγγέλων ἀπεοικυῖαν, καὶ ἄλλων δὲ πολλῶν ἐν τῇ ἱερᾷ Λαύρᾳ ἐκείνῃ κατοικούντων, ἀσιτίαν ἐν σώματι τῶν ἀσωμάτων σχεδὸν οὐκ ἀπέχουσαν, δακρύων τε ῥεύματα μικροῦ τοῖς ῥείθροις τῶν πηγῶν παρισούμενα, καὶ ὡς ἀρχέτυπόν τι κομιδῇ κάλλιστον τὰς ἐκείνων ἐργασίας πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἔχων, πάσῃ δυνάμει ζηλοῦν ἔσπευδεν. Πρῶτον μὲν οἵαν τινα βάσιν τὸν θεῖον φόβον ἐν ἑαυτῷ πηξάμενος, καὶ τούτῳ στοιχειωθείς, τῷ νόμῳ τε Κυρίου καθ' ἑκάστην ἐμμελετῶν, ξύλῳ ἐοικὼς ἦν, τῷ παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων πεφυτευμένῳ. Εἶτα, ἐπὶ θεμελίῳ τοιούτῳ ἀρξάμενος οἰκοδομεῖν, σωφρο-

1 οὐκ ἔσχεν: γρ(απτέον) «καὶ οὐκ ἴσχυσεν» in marg. B οὐκ εἶχεν J αὐτῷ: αὐτοῦ N **2** αὐτῶν δὲ K **3** τὴν ... θερμότητα K **4** ἅπαντας om. B **5** ἐπειπὼν: εἰπὼν B αὐτῷ τὰς τρίχας: αὐτοῦ τὰς τρίχας K (cf. vers. β) αὐτὸν D G J **7** ἐκείνων K παρὰ om. K τὴν μονὴν C **10** εὐχαριστότατος K πάσαν N **11** εὐμελέστατος D G J K **12** τῆς om. K **13** καθημεριναῖς K ἡμεριναῖς D G J καὶ πρό: πρό N τῆς: ἐν ταῖς D G J **14** λέγω om. C **15** ἡ ἔλαφος K **16** ταύτας om. N **17** σχεδὸν om. B D G J εἰπεῖν K **18** ἦν om. K **20** μετὰ – ἀναγιγνώσκοντος om. L ἀναγιγνώσκοντα K πᾶσι: πᾶσι δὲ B **21** τὸ ἦθος B λόγον: λόγῳ D G J ἡδίω: ἡδὺ N **23** Ἰωάννου πολιτείαν: πολιτείαν, Ἰωάννης τούτῳ τὸ ὄνομα D G πολιτείαν, Ἰωάννης τούτῳ ὄνομα J **24** κατοικούντων ἐκείνῃ L K **25** τε om. N **26** τοῖς: καὶ D G J **28** οἷόν B βάθραν B Πρῶτον – πηξάμενος om. K τοῦτο L **29** τε om. K

σύνης ἐπεμελήθη, τῆς καλῆς ὄντως καὶ χαριεστάτης τῶν ἀρετῶν.

11.3 Καὶ ἐπεί, νέον ὄντα καὶ ἀκμαῖον τῷ σώματι, τοῖς τῶν ἡδονῶν τοξεύμασι βάλλεσθαι ἦν, οὐδὲ αὐτῷ παρῆν ἀμελεῖν, ἀλλ' ὑποπιέζων τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶν, καὶ χαλινοῖς νηστείας τὰς τῶν δαιμόνων ἀναχαιτίζων προσβολάς, ἀντέβαλλε καὶ αὐτὸς πάλιν ἀγνείας βέλεσι, τοὺς κατατοξεύοντας ἐν σκοτομήνῃ τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ· ἔπειτα τὰς τοῦ θυμοῦ ὁρμάς, ὥσπερ ὄφεις ἐν ἑαυτῷ νεκρώσας, ταπεινοφροσύνης ἐπιμελείᾳ καὶ πραότητος, ὅλος ἦν ἤπιος, γαληνὸς ὅλος, τῷ ἀκεραίῳ τῆς περιστερᾶς καλλυνόμενος.

12.1 Ἐπεὶ οὖν ὡς προφθάσαντες ἔφημεν, ὅσον προήει τῷ χρόνῳ, τοσοῦτον αὐτῷ καὶ τὰ τῆς ἀρετῆς ἐπεδίδου, καὶ φυτὸν ἦν, οὐ τῇ αὔξῃ μόνῃ καὶ τῷ ἰθυτενὲς εἶναι, ἀλλὰ καὶ τῷ καρπὸν φέρειν τέρπον τὸν θεατήν, ὁρῶν ἐν αὐτῷ τοσαύτης ἐπίδοσιν ἀρετῆς ὁ ἀββᾶς Ἰωάννης, ὁ τῶν κυβερνητικῶν οἰάκων τῆς Λαύρας ἐπειλημμένος, ἱκανὸς ὢν εἰκάσαι ἀνδρὸς ἀρετήν, ἐγχειρίζει αὐτῷ πᾶσαν τὴν τῆς Λαύρας διοίκησιν, οἰκονομεῖν αὐτῷ ἐπιτρέψας καὶ προνοεῖσθαι πάντων, ὅσα δὴ καὶ ἐδεῖτο τῆς αὐτοῦ κυβερνήσεως.

12.2 Ὁ δέ, δυσχερῶς μὲν πρὸς τὸ πρᾶγμα ἔχων, ὡς ἅτε ἀπραγμοσύνης καὶ ἡσυχίας ἐρῶν, ὅμως ἀντιλέγειν πατρικαῖς μὴ τολμῶν ἐντολαῖς, παραλαμβάνει τὴν διακονίαν μετὰ πέμπτον χρόνον τῆς ἀποταγῆς αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ Λαύρᾳ παρουσίας. Καὶ πολὺν μὲν ὑπομένει τὸν κόπον, πολλὴν δὲ καὶ τὴν ἐπιμέλειαν συνεισφέρει, ταῖς παρὰ Θεοῦ βοηθείαις, ἃς ταῖς συνεχέσιν ἐφείλκετο προσευχαῖς, καὶ ταῖς παρ' ἑαυτοῦ προθυμίαις καὶ ἀγῶσι ῥωννύμενός τε καὶ δυναμούμενος.

13.1 Οὕτω πάντα γέγονε Θεόδωρος τῷ πατρί: χείρ, στόμα, καὶ βακτηρία, τὸ γῆρας ὑποστηρίζων, τοὺς πόνους ἐπικουφίζων, καὶ πᾶν ὅ τι λύπην ἢ βάρος ἐμποιεῖν εἶχεν ὑποτεμνόμενος· καὶ τὸ μὲν σῶμα τρύχων ἀεὶ τὸ ἑαυτοῦ τοῖς τῆς ἐκκλησίας πόνοις καὶ διακονίαις, τὴν δὲ ψυχὴν πιαίνων μελέτῃ θείων ῥημάτων καὶ προσοχῇ, καὶ τῷ τῶν ἀρετῶν κάλλει καθωραΐζων ἐπιμελέστατα.

13.2 Διακονοῦντος δὲ οὕτως τοῦ Θεοδώρου εὐγνωμόνως τε καὶ θεαρέστως ἐπὶ δώδεκα χρόνοις, εὐχῆς τε καὶ εὐλογίας πατρικῆς ἐμφορουμένου ὁσημέραι, ἀμείβει τὸν βίον ὁ τῆς ἱερᾶς ταύτης μάνδρας ἀρχηγὸς Ἰωάννης, καὶ πρὸς τὴν ἀμείνω μεταβαίνει ζωήν.

3 αὐτὸ K ὑποπιάζων N ὑπωπιάζων L D K τῷ σώματι N **4** χαλινῶν νηστείαις J αὐτὸς πάλιν: πάλιν καὶ αὐτὸς B J αὐτὸς πάλαι K **5** εὐθὺς ante corr. N **6** ὄφις N K ὄφιν J νεκρώσας ἐν ἑαυτῷ B ἐπεμελεῖτο J **7** πραότητι K ὅλως D G γαληνὸς ὅλος: ὅλος γαληνὸς N **9** ὡς προφθάσαντες E C N L B D G J K: ὥσπερ φθάσαντες versio β (cf. app. font.) ἔφημεν om. B αὐτῷ om. B **10** αὐξήσῃ J τὸ J K **11** τέρποντα L K ὁρῶν οὖν J K τοσαύτην D G J ἀμβᾶς L **12** ἐπειλημμένως D **14** πάντα K **16** ἀντιλέγειν πατρικαῖς μὴ τολμῶν ἐντολαῖς: πατρικαῖς μὴ τολμῶν ἐντολαῖς ἀντιλέγειν B ἀντιλέγειν μὴ τολμῶν πατρικαῖς ἐντολαῖς J **17** χρόνον: ἔτος B Καὶ om. J **18** συνεισφέρει: ἐπεισφέρει B D G K φέρει J **19** ἐφείλκετο E C N L (cf. vers. β et app. font.): ἐφελκύσασθαι B γρ(απτέον) «ἐφελκύσατο» in marg. corr. B ἐφελκύσασθαι K ἐφελκύσατο D G J **22** ὑποστηρίζων, τοὺς πόνους ἐπικουφίζων: ὑποκουφίζων J λύπη N ἐμποιεῖν om. B ποιοῦν ἦν J **23** τὸ om. K **24** μελέτῃ: μέλιτι J **25** ἐμελέστατα J **26** Θεοδώρου ἐπιμελέστατα B **27** χρόνοις δώδεκα B

Ἤδη δὲ πρὸς ἐσχάτας αὐτοῦ ὄντος ἀναπνοάς, ὀχετοὺς δακρύων ὁ ἱερὸς κατῆγεν τῶν ὀφθαλμῶν Θεόδωρος, τὸν χωρισμὸν θρηνῶν τοῦ πατρός· πρὸς δὲ καὶ δέησιν προσῆγε μάλα θερμοτάτην, ἐπιτρέψαι αὐτῷ, πρὸς τὸ τῆς ἡσυχίας ἀποδύσασθαι στάδιον.

Ὁ δέ, καὶ ἐπιτρέπει, καὶ ὑψοῦ ὄμμα καὶ χεῖρας διάρας, ἐπεύχεται αὐτῷ, «Ἄπιθι τέ- **13.3**
κνον», εἰπών, «ἄπιθι, ἔνθα ἂν τὸ Θεῖον εὐθυνεῖ σε Πνεῦμα· ἰδοὺ γὰρ τῷ Θεῷ παρατίθημί σε, ᾧ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν· αὐτὸς ἐξαποστελεῖ τὸν ἄγγελον αὐτοῦ πρὸ προσώπου σου, καὶ ὁδηγήσει σε κατὰ τὸ αὐτοῦ θέλημα· ἐξαποστελεῖ σοι βοήθειαν ἐξ ἁγίου, καὶ ἐκ Σιὼν ἀντιλάβοιτό σου· ἐνδύσαι θώρακα δικαιοσύνης, καὶ περικεφαλαίαν σωτηρίου περιβάλοι σε, ἵν' ὥσπερ τὸ τῆς ὑποταγῆς ἀκαταγνώστως διῆλθες στάδιον, οὕτω δὴ καὶ τὴν τῆς ἡσυχίας διανύσῃς παλαίστραν, ἀναβάσεις ἐν καρδίᾳ τιθέμενος τῶν γενικῶν ἀρετῶν, ἕως κατὰ προκοπὴν φθάσῃς τὴν τελειότητα, καὶ οὐ μόνον τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἑτέρων ψυχῶν ἀναφανῇς πρόξενος σωτηρίας, καθὼς ἤδη παρὰ τοῦ Θεοῦ πεπληροφόρημαι».

Οὕτως εὐξάμενος, καὶ τὴν κέλλαν ἐπιδείκνυσιν, ἐν ᾗπερ ἡσυχάζειν αὐτὸν ἔδει, ἥτις **14.1**
καὶ μέχρι τοῦ νῦν διαμένει. Εἶτα τοῦ γέροντος εἰς χεῖρας Θεοῦ τὸ πνεῦμα παραθεμένου, ἐκτελεῖ μὲν ἐπὶ τῷ ἱερῷ αὐτοῦ σκήνει ὁ θαυμαστὸς Θεόδωρος, καὶ ὅλον τὸ ἄθροισμα τῆς ἱερᾶς λογάδος, τὰ νενομισμένα· καὶ τοῦτο μετὰ ψαλμῶν καὶ ὕμνων καὶ δαψιλοῦς φωταγωγίας, τῷ τάφῳ τῶν πατέρων παραπέμπουσιν. Αὐτὸς δὲ μετὰ χεῖρας λαβὼν ὡς ὅπλα δυνατὰ τὰς τοῦ πατρὸς εὐχάς, πρὸς τὸ τῆς ἡσυχίας ἐξέρχεται στάδιον.

Κατὰ πόδας δέ, καὶ ἕτερος καθίσταται τῆς προστασίας τῶν ἀδελφῶν, τοῦ ἀπο- **14.2**
δημήσαντος πατρὸς διάδοχος, καὶ βίου καὶ φρονήματος τῷ προτέρῳ κοινωνῶν. Ὃς ἀδελφὰ τῷ Ἰωάννῃ φρονῶν (ὥσπερ εἴρηται), πολλήν τινα πρὸς τὸν θεῖον Θεόδωρον εἶχε ροπήν, τὴν ἀρετὴν ἐκείνου, τὸ ἤπιόν τε τοῦ ἤθους, καὶ τὸ μετριοπαθὲς τοῦ φρονήματος δυσωπούμενος, ὡς ἐντεῦθεν συναινεῖν αὐτῷ καὶ συγχαίρειν, καὶ παντὶ τρόπῳ βοηθείας χεῖρα ὀρέγειν τῇ θεαρέστῳ αὐτοῦ καὶ ἡσυχαστικῇ πολιτείᾳ.

Ἐν ἐκείνῳ τοίνυν τῷ κελλίῳ ἡσυχάζων, πολλάκις δὲ καὶ τὴν ἔρημον Ἰορδάνου διερ- **15.1**
χόμενος, καὶ πάλιν οἴκαδε ἐπανιών, εἴκοσι πρὸς τοῖς τέσσαρσι διετέλεσε χρόνους, ἀγγελικὴν καὶ ἄσαρκον (ὡς ἄν τις εἴποι) ἐκτελέσας πολιτείαν. Θείαις γὰρ πειθόμενος ἐντολαῖς, οὐ πήραν εἶχεν, οὐ χιτῶνα δεύτερον, οὐδέν τι τῶν ἄλλοις καὶ ὑπὲρ τὴν χρείαν σπουδαζομένων· ἀλλ' ἦν, αὐθαιρέτῳ μὲν πενίᾳ συζῶν, πίστει δὲ μόνῃ καὶ ἀρετῇ πλουτῶν, καὶ διὰ τοῦτο «πάντα» κατὰ τὸν Ἀπόστολον «ἔχειν» οἰόμενος.

1 αὐτοῦ ὄντος: αὐτοῦ N ὄντος αὐτοῦ K ὀχετοῖς C N **2** Θεόδωρος ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν L **4** καὶ ἐπιτρέπει: ἐπέτρεψεν L ὄμμα: ἅμα K εὔχεται B D G J K καὶ ὑψοῦ ὄμμα καὶ χεῖρας διάρας, ἐπεύχεται αὐτῷ om. L **5** εἰπών, ἄπιθι: ἄπιθι εἰπών D G ἂν om. D G J **6** τῷ Θεῷ παρατίθημί σε: τῷ Θεῷ παρατίθημί σοι N παρατίθημί σε τῷ Θεῷ B D G παρατίθημί σε Θεῷ K παρατίθημί σοι τῷ Θεῷ J **8** ἐνδύσαι σε N **9** περιβαλεῖ N J **10** ἐν τῇ N θέμενος N J **11** τὴν τελειότητα: τελειότητος J **12** σαυτοῦ J ἑτέρων πολλῶν B K **13** παρὰ τοῦ: παρὰ N ἐκ L **15** εἰς χεῖρας Θεοῦ τὸ πνεῦμα: τὸ πνεῦμα εἰς χεῖρας Θεοῦ K **17** μετὰ om. L K **18** φωταχυσίας K **21** βίῳ ... φρονήματι K τοῦ προτέρου D **24** συναινεῖν: συναιρεῖν E πάντα J **26** πρὸς τὴν N τοῦ Ἰορδάνου L **27** χρόνους B D G J K (cf. vers. β): χρόνοις E C N L **29** πήραν: πεῖραν N πῦρ J

15.2 Ἀλλὰ τίς ἱκανὸς κατ' ἀξίαν διηγήσασθαι, οὕσπερ διετέλεσε πόνους ὁ τῆς βασιλείας ὄντως ἀπαραίτητος βιαστής; Ἄρτῳ γὰρ μόνῳ καὶ ὕδατι τὸ σῶμα διακρατῶν, καὶ τοῦτο μετὰ ῥητὴν περίοδον ἡμερῶν· καὶ μέτρῳ μὲν τὸν ἄρτον, μέτρῳ δὲ τὸ ποτὸν παρέχων, ἐν δὲ τῇ τῆς προσευχῆς παραστάσει, ὥς τις χαλκοῦς ἱστάμενος ἀνδριάς, καὶ ὁλονύκτοις δεήσεσιν ἐπαγρυπνῶν, οὐκ ἐσαλεύθη ποτὲ τὴν διάνοιαν, καθ' ἡμέραν (ὡς εἰπεῖν) «θανατούμενος», καὶ τοῖς τῆς πονηρίας ἀντιμαχόμενος πνεύμασι, θέατρόν τε ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις γινόμενος, καὶ θριαμβεύων τὰ πονηρὰ πνεύματα, βαλλόμενος μὲν κατ' ἀρχὰς ὑπ' αὐτῶν συνεχῶς καὶ παιόμενος, οὐδὲν δὲ καὶ οὕτως τῆς κατὰ Θεὸν ὁρμῆς ὑφιέμενος, ἀλλ' ὡς ἔκ τινος πετροβόλου τὰ τῶν εὐχῶν βέλη κατ' αὐτῶν ἀφιείς, καὶ ὡς ἐκ μετεώρου πρὸς αὐτοὺς ἀκροβολιζόμενος, φυγάδας αὐτοὺς ἀπεδείκνυεν.

16. Ὑπερφυὴς μὲν γὰρ αὐτῷ ἦν ἡ νηστεία, ὑπερφυεστέρα δὲ ἡ ἀγρυπνία. Ἡλίου γὰρ πρὸς δυσμὰς ὄντος, τῇ προσευχῇ συνήθως προσηλῶν ἑαυτόν, οὐ πρότερον τῆς τοῦ ἑωσφόρου ἐπιτολῆς, ἤγουν ὥρας ἑνδεκάτης, τέλος ἐδίδου τῇ εὐχῇ. Ἐπὶ μίαν δὲ ὥραν ἢ δύο τὸ πολύ, ὕπνῳ διὰ τὴν βίαν τῆς φύσεως τὸ σῶμα διδούς, αὖθις διηγείρετο· καὶ μέχρι τρίτης ὥρας προσευχόμενος, ἔργου ἥπτετο χειρῶν, εὐφυέστατος ὢν γραφεὺς θεοπνεύστων βίβλων, οὗπερ τὰ γεγραμμένα, μέχρι τῆς δεῦρο, ὡς θησαυρόν τινα μέγαν, ἡ εὐαγὴς ἐκείνη κέκτηται Λαύρα. Πάλιν δὲ τῆς ἕκτης καταλαβούσης ὥρας, εἶτα τῆς ἐννάτης, ὕμνους ἑκάστης καὶ εὐχὰς εὐπροσδέκτους τῷ Θεῷ προσέφερεν. Ἡνίκα δὲ τὸν λυχνικὸν ᾄδειν ὕμνον ἐπέτρεπεν ἡ ὥρα, τῶν νυκτερινῶν αὖθις ᾠδῶν ἀπαρχόμενος, τῆς συνήθους εἶχετο ἀγρυπνίας. Καὶ οὗτος αὐτῷ ὁ τῆς εὐχῆς καὶ ὑμνῳδίας κανὼν καὶ τύπος· ἐξ οὗπερ ἀκολουθοῦν εἶχε, τὸ μηδέποτε τοὺς ὀφθαλμοὺς δακρύων ὁρᾶσθαι κενούς, ἀλλὰ πηγάζειν ἀεὶ κατὰ τὰς ἀεννάως βλυζούσας τῶν ὑδάτων πηγάς.

17.1 Τοιοῦτον δὲ βίον ἐκεῖνος ἀσκῶν, τοιοῦτον εἶχε τὸ φρόνημα ταπεινόν, ὡς πλεονεκτεῖν πάντας τοὺς ἐκεῖσε πατέρας, τῇ τῆς μετριοφροσύνης ὑπερβολῇ. Τὸ δὲ ἡσύχιον αὐτοῦ καὶ πρᾷον, πῶς διηγήσομαι, καὶ τὸ μηδέποτε ὀργιζόμενον φανῆναι, τὸ δὲ τῆς ἀγάπης

4 ὅς: ὅς N **7** γενόμενος B D G J K **8** μὲν om. D G κατ' ἀρχὰς om. B ὑπ' αὐτῶν συνεχῶς: συνεχῶς ὑπ' αὐτῶν D G J καὶ ὁλονύκτοις – καὶ παιόμενος: καὶ τοῖς τῆς πονηρίας ἀντιμαχόμενος πνεύμασι, ὁλονύκτοις δεήσεσιν ἐπαγρυπνῶν, οὐκ ἐσαλεύθη ποτὲ τὴν διάνοιαν, καθ' ἡμέραν (ὡς εἰπεῖν) θανατούμενος, θριαμβεύων τὰ πονηρὰ πνεύματα, βαλλόμενος κατ' ἀρχὰς ὑπ' αὐτῶν συνεχῶς καὶ παιόμενος, θέατρον ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις γενόμενος K οὕτως: οὗτος D G J **12** αὐτῷ ἦν: ἦν αὐτῷ L B K αὐτῷ J δὲ: δὲ καὶ B D G J **13** προσηλῶν ἑαυτόν B D G J (cf. ἑαυτὸν προσηλῶν vers. β): προσηλῶν E C N K προσομιλῶν L **14** ἐπιστολῆς C L J ἤγουν ὥρας ἑνδεκάτης om. B J δὲ om. K **15** τὸ πολύ om. D G J διὰ τὴν – διδούς: διδούς τὸ σῶμα διὰ τὴν βίαν τῆς φύσεως J ἐγείρετο L J ἠγείρετο D G **17** βίβλων: βιβλίων B κατατάττειν J τινα μέγαν: μέχρι τινὰ J **19** ἑκάστης: ἑκάστης ὥρας K ἑκάστῃ D G J **20** τὸν λυχνικὸν ᾄδειν ὕμνον: τῶν λυχνικῶν ὕμνων K ὥρα: ὥρα, τοῦτον τελέσας D G J **21** ἀπερχόμενος C εἶχετο: ἀπήρχετο K οὗτος E (cf. vers. β et app. font.): οὕτως C N L B D G J K αὐτῷ: ποι ante αὐτῷ scr. et eras. B αὐτοῦ J ὑμνῳδίας: ἀγρυπνίας N **22** τύπος: τύπος ἐτελεῖτο B τύπος ἐξετελεῖτο D G J ἀκολουθοῦν: ἀκόλουθον οὖν J **23** κενούς ὁρᾶσθαι J **24** ἐκεῖνος ἀσκῶν: ἀσκῶν ἐκεῖνος D G Τοιοῦτον δὲ βίον ἐκεῖνος ἀσκῶν om. J τὸ om. N **26** τὸ om. K

φιλάδελφόν τε καὶ κηδεμονικόν, τὸ πρὸς κενοδοξίαν δὲ μισοπόνηρον, τὸ τῆς καρδίας δὲ ἥρεμόν τε καὶ γαληνόν, τὸ σύννουν καὶ προσεκτικὸν καὶ ἀκριβῶς ἀδιάχυτον, τὸ ἀδιάλειπτόν τε καὶ καρδιακὸν πένθος, καὶ (ἁπλῶς εἰπεῖν) τὸ πάσης ἀρετῆς αὐτοῦ περιὸν καὶ μετέωρον; πᾶσαν γὰρ (ὡς ἀληθῶς εἰπεῖν) ἐν ἑαυτῷ συλλαβὼν εἶχε τὴν ἀρετήν.

Σὺν πᾶσι δὲ τοῖς καλοῖς αὐτοῦ προτερήμασι, καὶ τὸ διδασκαλικὸν χάρισμα, καὶ **17.2**
τὴν τοῦ λόγου εὔροιαν, ὑπερφυῶς εἴληφε παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐντεῦθεν πολλοὺς φοιτᾶν πρὸς αὐτόν, οὐ μόνον τῶν τῆς αὐτῆς Λαύρας μοναχῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν πόρρω κατοικούντων· καὶ ὅσοι ἤρχοντο, πάντες πεπληρωμένοι ὠφελείας καὶ χαρίτων πνευματικῶν ὑπεχώρουν εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ.

Πολλοὶ δὲ καὶ τῶν λαϊκῶν ἐρχόμενοι, καὶ τῆς ψυχωφελοῦς αὐτοῦ ἐμφορούμενοι διδα- **18.1**
σκαλίας, χαίρειν εἰπόντες κόσμῳ τε καὶ τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ, τὴν μοναχικὴν ἀνελάβοντο πολιτείαν, μηδ' ὅλως ἔτι μνησθέντες ὑποστροφῆς, ἀλλὰ τὸ μυθικὸν ἐκεῖνο τῶν Σειρήνων παθόντες σὺν ἀληθείᾳ.

Βούλεται δὲ ὁ λόγος, καί τινα τῶν παραδόξων, οἷον ἥδυσμά τι προσθεῖναι τῷ διηγή- **18.2**
ματι, εἰς ὠφέλειαν τῶν ἐντευξομένων, ὅπερ εἰς τιμὴν τοῦ ὁσίου, τεθαυματούργηκεν ὁ Θεός.

Περὶ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ καὶ μάρτυρος Μιχαήλ (D 251v in marg. G 39v)
Περὶ τοῦ ὁσιομάρτυρος Μιχαὴλ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου (L 74v)

Νεανίσκος τις, συγγενὴς ὢν κατὰ σάρκα τοῦ πατρός, ἀκούσας τὰ κατὰ τὸν μακάριον **19.1**
Θεόδωρον, ἀπαίρει ἐξ Ἐδέσης, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀφικνεῖται, ἁπλοῦς μὲν τὸ ἦθος καὶ πρᾳότατος, ἀστεῖος δὲ τὴν ὄψιν καὶ λίαν χαριέστατος, καὶ τὸ εὐγενὲς τῆς ψυχῆς, τῇ τοῦ προσώπου δεικνύων χάριτι.

Εἰς λόγους δὲ τῷ ὁσίῳ παραστάς, καὶ τῆς εὐχῆς αὐτοῦ καὶ διδασκαλίας μετασχών, **19.2**
δεῖται μάλα θερμῶς τὴν μονάδα μετελθεῖν ζωήν, καὶ σὺν αὐτῷ τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς αὐτοῦ διανύσαι. Ὁ δὲ μέγας Θεόδωρος, δυσχερῶς μὲν πρὸς τοῦτο εἶχεν· ὅμως δὲ πεισθεὶς τῇ παρακλήσει αὐτοῦ, ἅμα δὲ καὶ τῇ μεσιτείᾳ τοῦ τε προεστῶτος καὶ τῶν λοιπῶν πατέρων οὓς ἐκεῖνος εἰς πρεσβείαν κεκινήκει, ἄλλως τε δὲ <καὶ> τῇ διορατικῇ τοῦ Πνεύματος ἐνεργείᾳ, τὴν ἐκείνου τῆς ψυχῆς εὐγένειαν, καὶ τοῦ ἤθους τεκμηρά-

1 τό τε D G J δὲ om. D G J K **2** τε om. D G J σύννουν τε D G J **6** παρὰ τοῦ Θεοῦ om. D G J **7** τῆς αὐτῆς: ἐκ τῆς L **9** καὶ ὅσοι ἤρχοντο, πάντες πεπληρωμένοι ὠφελείας καὶ χαρίτων πνευματικῶν ὑπεχώρουν εὐχαριστοῦντες: καὶ πάντας χαρίτων πνευματικῶν πεπληρωμένους καὶ ὠφελείας ὑποχωρεῖν εὐχαριστοῦντας D G J **10** τῶν om. L **11** χαίρειν εἰπόντες: τοὐτέστιν ἀποταξάμενοι in marg. J τῷ κόσμῳ K τε om. L K τῷ om. E μοναδικὴν K (cf. vers. β) **12** ἔτι μνησθέντες: ἐπιμνησθέντες D G ὑπομνησθέντες J ἐπιστροφῆς L ἐκείνων J **13** σὺν: ἐν L σὺν ἀληθείᾳ: συναφείας K οὐκ ἐπεῖδον εἰς τὰ ὀπίσω add. post ἀληθείᾳ D G J **14** τινα τῶν: τι τῶν αὐτοῦ D G J **15** ἅπερ L **16** Θεός: Κύριος D G **19** συγγενὴς: εὐγενὴς E κατὰ σάρκα ὢν K **20** κατὰ τὸν μακάριον Θεόδωρον: κατ' αὐτὸν D G J **24** μονάδα E C N B D G (cf. app. font. et infra 60,8): μοναδικὴν L J K (cf. μοναχικὴν vers. β) **25** τῆς ζωῆς αὐτοῦ a^1 (cf. vers. β et app. font.): τῶν ἡμερῶν E C N L B D G J καὶ σὺν αὐτῷ – διανύσαι om. K **26** αὐτοῦ παρακλήσει L τε om. L D G **27** κεκίνηκεν K ἄλλως τε δὲ <καὶ> scripsi (cf. vers. β): ἄλλως τε δὲ B ἅμα δὲ καὶ E C N L ἅμα δὲ K ἀλλὰ καὶ D G J **28** ἐκείνου τῆς ψυχῆς εὐγένειαν: εὐγένειαν τῆς ἐκείνου ψυχῆς D G J

μενος τὴν ἐλευθερίαν, κείρει μὲν τὴν κόμην τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, εὐχῆς τε μεταδίδωσι, καὶ τὰ τῶν μοναχῶν χειρὶ τοῦ ἱερέως ἀμφιέννυσι, Μιχαὴλ τοῦτον ἐπονομάσας. Καὶ εἶχεν αὐτὸν εἰς τὸ ἑξῆς σὺν αὐτῷ, πρὸς ἀρετὴν ὑπαλείφων καὶ διανιστῶν.

19.3 Ἦν δὲ ἐκεῖνος ἄρα γῆ τις ἀγαθὴ καὶ καρποφόρος, δεχόμενη τὰ σπέρματα τῆς διδασκαλίας, καὶ εἰς ἑκατὸν καρποφοροῦσα (ὡς τὸ θεῖον φησὶν εὐαγγέλιον)· ἀμέλει, καὶ ἐν καιρῷ τὸν καρπὸν ὡραῖον ὄντως ἐδίδου καὶ εὔσταχυν, ὡς ὁ λόγος δηλώσων ἔρχεται κατὰ πόδας.

20. Ἦν μὲν γὰρ ὁ Μιχαὴλ συνοικῶν καὶ καθυπηρετῶν τῷ τιμίῳ Θεοδώρῳ, καὶ παρ' αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν διδασκόμενος. Εἰργάζετο δὲ ταῖς χερσὶ τὴν σειράν, καὶ τὰ λεγόμενα ἐγχωρίως μαλάκια καὶ κανίσκια· εὐφυὴς γὰρ ὢν ὁ νεανίσκος καὶ κεχαριτωμένος, εὐφυῶς ταῦτα ἐδεξιοῦτο καὶ πάνυ τερπνῶς ἐφιλοκάλει. Καὶ διὰ χρόνου, πρὸς τὴν Ἁγίαν εἰσιὼν Πόλιν, καὶ τῷ τῆς Λαύρας παραβάλλων ξενοδοχείῳ, ἐπίπρασκε τὸ τῶν ἰδίων χειρῶν ἔργον, καὶ τὸ ἐξ ἐκείνου ποριζόμενον τίμημα, ἐκόμιζε τῷ πατρί. Ὁ δὲ τῷ προεστῶτι τὸ χρῆμα παρεῖχεν, ἵνα μὴ ἀργὸν ὦσιν ἐσθίοντες ἄρτον, τινὰ δὲ καὶ τοῖς δεομένοις διένειμε.

21.1 Καὶ ἦν οὕτως ὁ Μιχαὴλ συμπαρομαρτῶν τῷ Θεοδώρῳ, καὶ τὴν ἀγγελικὴν σὺν αὐτῷ μετερχόμενος πολιτείαν.

† (in marg. E 15r)

21.2 Ἐπεὶ δὲ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν τὰς χώρας πάσας τῆς τε Φοινίκης καὶ Παλαιστίνης οἱ Σαρακηνοὶ κατεῖχον, καὶ ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς τούτων εἶχε τὸ κράτος. Ἀπὸ γὰρ τῶν ἡμερῶν Κώνσταντος, ὃς ἔγγων μὲν Ἡρακλείου ἦν, τὴν βασιλείαν δὲ τῶν Ῥωμαίων κακῶς διέθετο, πρὸς τὴν μονοθέλητον ἐκκυλισθεὶς αἵρεσιν, καὶ τὸν ἴδιον ἀδελφὸν ἀνελὼν Θεοδόσιον, καὶ τὸν ἁγιώτατον Μαρτῖνον πάπαν Ῥώμης (ἀγαγὼν ἀτίμως ἐν Κωνσταντινουπόλει) ἐξώρισεν εἰς Χερσῶνα, καὶ Μαξίμου τοῦ σοφωτάτου καὶ ὁμολογητοῦ τὴν ἱερὰν γλῶσσαν καὶ τὴν δεξιὰν ἀπέτεμε χεῖρα, καὶ πολλοὺς ἑτέρους τῶν ὀρθοδόξων αἰκίαις καὶ ἐξορίαις καὶ δημεύσεσι κατεδίκασε· διὰ ταῦτα, ἐγκατέλιπεν ἡμᾶς ὁ Κύριος, καὶ παρεδόθη ἡ Φοινίκη καὶ Παλαιστίνη εἰς χεῖρας ἀνόμων.

21.3 Οἱ γὰρ Πέρσαι παρὰ Ἡρακλείου ἡττηθέντες καὶ πολιορκηθέντες, καὶ τοῦ βασι-

1 καὶ εὐχῆς K **2** τῶν μοναχῶν: τῆς μοναχικῆς D ἱερέως: ἀρχιερέως D τοῦτον ἐπονομάσας a^1 (cf. vers. β): δὲ τοῦτον καλεῖ E C N B D G J τοῦτον καλεῖ L **3** ἐπαλείφων K πρὸς ἀρετὴν ὑπαλείφων καὶ διανιστῶν om. L **4** ἄρα ἐκεῖνος K **5** σπέρματα τῆς διδασκαλίας: τῆς διδασκαλίας σπέρματα D G J τὸ θεῖον φησὶν: φησι τὸ θεῖον D G J **6** δηλώσων: ἤδη δηλώσων D G J ἔρχεται δηλώσων C **8** μὲν om. D ὑπηρετῶν K **9** ταῖς: καὶ ταῖς L **10** ἐγχωρίοις D G ἐγχώρια J καὶ κανίσκια: om. C τουτέστιν πανέρια ἢ καλάθια in marg. E (manu post.) εὐφυὴς γὰρ ὢν ὁ νεανίσκος καὶ κεχαριτωμένος om. L **11** ἐδεξιοῦτο om. D G J πάνυ: μάλα K **13** ποριζόμενος L **14** τὸ χρῆμα παρεῖχεν: τοῦτω ἐδίδου L ἀργοὶ E ἵνα μὴ ἀργὸν ὦσιν ἐσθίοντες ἄρτον om. L **16** ἦν om. D **20** κατέσχον D G J **21** ἔγγονος D G K ἔκγονος J μὲν om. D G J ἦν Ἡρακλείου K δὲ om. L D G J **24** ἐξορίσας K **27** Κύριος: Θεός D G **29** Οἱ γὰρ Πέρσαι ... ἡττηθέντες καὶ πολιορκηθέντες: τῶν γὰρ Περσῶν ... ἡττηθέντων καὶ πολιορκηθέντων L D G J

λέως αὐτῶν Χοσρόου θανατωθέντος, καὶ λαμπρᾶς τῆς νίκης γενομένης, εἰρήνευον αἱ προμνημονευθεῖσαι χῶραι· καὶ ἡ ἁγία πόλις Ἱερουσαλὴμ ἐγαληνία· καὶ πᾶσαι αἱ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαι εὐσταθῶς διῆγον. Τῶν πολλῶν δὲ παρανομιῶν παρὰ Κώνσταντος τοῦ βασιλέως γενομένων, τῶν δυναμένων τὴν ὀργὴν ἐκκαλέσασθαι τοῦ Θεοῦ, τότε δὴ καὶ Μωάμεδ ἐφάνη ὁ ἀσεβής, καὶ οἱ Πέρσαι σὺν τοῖς Ἄραψιν ἐκστρατεύσαντες, ἦλθον ἐπὶ Δαμασκόν, πλῆθος ἀριθμοῦ κρεῖττον. Πρὸς οὓς παρατάττονται Βαάνης καὶ Βασιλίσκος, οἱ στρατηγοὶ τῆς Ἀνατολῆς· καὶ συμβολῆς γενομένης, ἡττῶνται λίαν οἱ Χριστιανοί, καὶ διεφθάρησαν χιλιάδες τεσσαράκοντα.

Καὶ οὕτως νικήσαντες οἱ Πέρσαι καὶ Σαρακηνοί, καὶ πορθήσαντες τὴν Δαμασκόν, **21.4** καὶ τὰς χώρας τῆς Φοινίκης καὶ Παλαιστίνης κατασχόντες (ὢ τῶν ἐμῶν κακῶν! ὢ τῶν ἀδήλων τοῦ Θεοῦ κριμάτων!), οἰκίζονται ἐν αὐτοῖς οἱ ἐναγεῖς καὶ βέβηλοι· καὶ τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ περικρατεῖς γίνονται, ἔνθα τὸ σωτήριον Πάθος γέγονε, καὶ ἡ Ἀνάστασις καὶ ἡ Ἀνάληψις.

Ἐκ γὰρ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν ἀνελθὼν ὁ Κύριος εἰς οὐρανούς, ἀνήγαγε τὴν φύσιν **21.5** ἡμῶν· εἶτα καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τοῖς θείοις αὐτοῦ καταπέμψας μαθηταῖς ἐν αὐτῇ τῇ πόλει Ἱερουσαλήμ, εἰς τὴν οἰκουμένην αὐτοὺς ἐξαπέστειλε, φωτίσαι πάντας ἀνθρώπους καὶ πρὸς θεογνωσίαν ἐπιστρέψαι. Ἐκεῖ τὰ ἀπόρρητα δόγματα κηρύττεσθαι, τὴν ἀρχὴν ἔλαβε διὰ Πνεύματος Ἁγίου· ἐκεῖθεν οἱ προφῆται πάντες καὶ ἀπόστολοι ἀνεφύησαν· καὶ μέντοι καὶ αὐτὴ ἡ πάντων ὑπερτέρα Θεομήτωρ ἐβλάστησεν, καὶ τὸν τοῦ παντὸς Κύριον καὶ Δεσπότην ἀπέτεκεν, καὶ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας γέγονε πρόξενος.

Ταύτην οὖν τὴν ἱερὰν Πόλιν, καὶ πάντας τοὺς σεβασμίους τόπους, κατέσχον οἱ ἄγαν **22.** πονηροὶ καὶ ἀκάθαρτοι Σαρακηνοί, διὰ τὰς ἡμετέρας ἁμαρτίας· καὶ μέχρι τῆς δεῦρο κατέχουσιν, καὶ κυριεύουσιν. Οἱ δὲ Χριστιανοί, οἱ εἰς ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος βαπτισθέντες, καὶ τὴν ἀληθινὴν καὶ ἀμώμητον κατέχοντες πίστιν, εἰσὶν ἐν μέσῳ αὐτῶν, ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. Τέως δὲ χάριτι Θεοῦ, οἱ θεῖοι ναοί, καὶ τὰ ἱερὰ μοναστήρια, αἵ τε κατὰ πόλιν μητροπόλεις καὶ ἐκκλησίαι συνίστανται, ἀλλ' ἐν θλίψει καὶ στενοχωρίᾳ, οὕτως συγχωρήσαντος γενέσθαι, οὗ τὰ κρίματα ἄβυσσος πολλή.

1 καὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Χοσρόου θανατωθέντος om. J **5** Μωάδεθ D G Μοάμεθ J **6** οὓς: οὖν L **9** οἱ om. C L **10** τῆς Παλαιστίνης B D G K τῆς Παλαιστίνης καὶ Φοινίκης J ὢ τῶν ἐμῶν κακῶν om. L **11** ὢ τῶν κακῶν add. L αὐταῖς L D G J K **12** πόλεως om. C περικρατεῖς E C N L K (cf. vers. β et app. font.): ἐγκρατεῖς ante corr. B γρ(απτέον) «περικρατεῖς» in marg. B ἐγκρατεῖς D G J γέγονε K (cf. vers. β et app. font.): ἐγένετο E C N L B D G J **13** ἔνθα καὶ D **15** τοῖς θείοις αὐτοῦ καταπέμψας μαθηταῖς: τοῖς θείοις μαθηταῖς αὐτοῦ καταπέμψας L καταπέμψας τοῖς θείοις αὐτοῦ μαθηταῖς B **16** ἁγίᾳ πόλει K **17** ἐπιστρέψαι: ἑλκύσαι D G J **19** ἐφύησαν D G J ἐφύησαν ἐγεννήθησαν in marg. J καὶ Θεομήτωρ K (cf. vers. β) **20** ἀπέτεκεν: ἐκύησε D G **22** πολιτείαν B D G J K σεβασμίους: ἁγίους K ἱεροὺς B D G J **23** ἡμῶν L **24** κυριεύουσιν αὐτῶν D G J **26** πίστιν κατέχοντες L ὅμως suprascr. L (manu post.) Θεοῦ χάριτι B **27** κατὰ om. J πόλιν: τὸν τόπον L πόλεις D G J καὶ ἐκκλησίαι om. B

23. Πολλὰ δὲ τέρατα καὶ σημεῖα εὐδόκησεν ὁ Κύριος γίνεσθαι ἐν τῷ θεοδόχῳ καὶ ζωηρρύτῳ Τάφῳ, ἀποφράττοντα τὴν πάντολμον τῶν Ἀγαρηνῶν ἀθυροστομίαν, καὶ πείθοντα τούτους ἄκοντας καὶ μὴ βουλομένους, τιμὴν καὶ σέβας ἀπονέμειν τῇ μητρὶ τῶν ἐκκλησιῶν· ὡς ἐντεῦθεν τῆς φήμης διαθεούσης τῶν ἀπείρων θαυμάτων, τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Περσῶν παραγίνεσθαι κατὰ θέαν τῶν θρυλλουμένων σημείων, καὶ διὰ τιμῆς προσφέρεσθαι τῷ πατριάρχῃ, καὶ τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις, καὶ παντὶ τῷ τῶν Χριστιανῶν λαῷ.

† (in marg. E 17v)

24.1 Κατ' ἐκεῖνον τοίνυν τὸν καιρόν, ὅτε ὁ θεῖος Θεόδωρος ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ ἁγίου Σάβα τὸν ἀσκητικὸν διήνυε βίον, ἐγένετο Ἀδραμέλεχ βασιλέα Περσῶν, ἀπάραντα ἐκ Βαβυλῶνος, μετὰ καὶ τῆς ἰδίας γυναικὸς Σεΐδης οὕτω λεγομένης, παραγενέσθαι εἰς Ἱεροσόλυμα, μετὰ ὄχλου καὶ δυνάμεως, καὶ φαντασίας πολλῆς, κατὰ θέαν τῆς ἁγίας Ἀναστάσεως, καὶ τῶν ἐκεῖσε τελουμένων θαυμάτων.

24.2 Ἦν δὲ ὁ Ἀδραμέλεχ, ἀνὴρ πρᾳότατος, καὶ οὐδένα τῶν Χριστιανῶν ἤθελε κακοποιεῖν, ἀλλ' ἢ μόνον λόγοις εἰρηνικοῖς διελέγετο πρὸς τοὺς μετέχοντας γνώσεως, προτείνων τὰ τῆς ἰδίας αἱρέσεως λογύδρια, καὶ δεχόμενος εὐμενῶς τὰς ἀποκρίσεις.

24.3 Ἔτι δὲ παρόντος αὐτοῦ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Πόλει, ἀποστέλλει ὁ τίμιος Θεόδωρος τὸν ἀδελφὸν Μιχαήλ, ἐπὶ τὸ πωλῆσαι τὰ κατασκευασθέντα ὑπ' αὐτοῦ κανίσκιά τε καὶ μαλάκια, εὐφυῶς ἄγαν κεκοσμημένα· ἐδήλου γὰρ αὐτῷ ἡ θεία χάρις, ὁποίαν ὁ καλὸς νεανίας ἔμελλεν ἐμπορίαν ἀπαρτίσαι.

24.4 Βαλὼν οὖν ὁ Μιχαὴλ μετάνοιαν (ὡς ἔθος ἦν), καὶ εὐχὴν αἰτήσας, ἀπέρχεται εἰς τὴν Ἁγίαν Πόλιν· καὶ τῷ ξενοδοχείῳ τῆς Λαύρας παραβαλών, καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ μοναχοὺς ἀσπασάμενος, ἀποτίθησι τὰ σκεύη, καὶ ἄνεισιν εἰς τὴν Ἁγίαν Ἀνάστασιν· καὶ δάκρυσι θερμοῖς δέησιν ἀναπέμψας Κυρίῳ, τὸ ζωοδόχον τε μνῆμα προσκυνήσας, καὶ τὸ ἅγιον κατασπασάμενος Κρανίον, κάτεισιν αὖθις εἰς τὸ ξενοδοχεῖον· καὶ λαβὼν τὰ σκεύη αὐτοῦ, ἔξεισι κατὰ τὴν ἀγοράν, ζητῶν αὐτὰ διαπρᾶσαι.

24.5 Συναντᾷ τοίνυν αὐτῷ εὐνοῦχος, Σεΐδης τῆς βασιλίσσης· καὶ ἰδὼν κάλλιστα πεπεπλεγμένα τὰ κανίσκιά τε καὶ μαλάκια, καὶ ὀφθαλμοὺς τέρποντα τῶν θεωμένων, ἔφη: «Δεῦρο, νεανίσκε, ἀκολούθει μοι, καὶ πάντα σου τὰ σκεύη τιμήματος καλοῦ πραθῆναι διευθετήσω».

24.6 Ὁ δὲ Μιχαὴλ ἠκολούθησεν αὐτῷ, ὡς ἀρνίον ἄκακον, μέχρι τῆς θύρας τοῦ καταγωγίου τῆς νέας Αἰγυπτίας. Εἰσελθὼν δὲ ὁ εὐνοῦχος, ἀνήγγειλε τῇ δεσποίνῃ αὐτοῦ,

2 Τάφῳ καὶ ζωηρρύτῳ L Πολλὰ – Τάφῳ: ὅρα σαφῶς ἐνταῦθ(α), ἄλλον σημεῖον οὐ λέγει, εἰ μὴ διὰ τὸ ἅγι(ον) φῶς. ἔχει καὶ ἄλλην μαρτυρίαν καθαρώτερ(αν) ἔμπροσθεν. in marg. L (manu post.) **9** ἁγίου: ὁσίου K **10** διήνυσε L ἦνυε B διῆγεν J βασιλεὺς C N K **11** Σεϊδᾶς L Σεΐδος E D G Δεΐδος J οὕτω λεγομένης: λεγομένης B om. D G J Σεΐδος οὕτω καλουμένης, εἴθε μὴ ἐγεννήθη in marg. J **14** ὁ om. K **17** παρόντος: ἐνδημοῦντος L **18** ἀποστέλλει ὁ τίμιος Θεόδωρος τὸν ἀδελφὸν Μιχαήλ: ὅρα τὸ προκείμ(ενον) in marg. J τὸ: τῷ E N **19** θεία χάρις: χάρις ἡ θεία D G J K **24** τῷ ζωοδόχῳ ... μνημείῳ D G K τῷ ζωοδόχῳ ... μνήμα J **25** αὖθις: εὐθὺς K **27** Σεΐδος E D G J **28** τε om. K τε καὶ μαλάκια om. L **29** καλοῦ τιμήματος D G J K **31** ὡς ἀρνίον ἄκακον om. B **32** εὐνοῦχος D G J K (cf. vers. β): σπάδων E C N L B τῇ δεσποίνῃ αὐτοῦ: τῇ κυρίᾳ αὐτοῦ ὡς δεσποίνῃ K

ὡς «Εὐπρεπῆ τινα», φησί, «σκεύη μοναχός τις, ἐπὶ πρᾶσιν ἄγει». Ἡ δὲ ἐκέλευσεν ἅμα τοῖς σκεύεσιν εἰσαχθῆναι αὐτόν.

Ὡς οὖν εἰσελθόντα ἴδοι τὸ τοῦ Χριστοῦ ἀρνίον ἡ πικρὰ λέαινα, ἐνδομυχοῦντα ἔσχε **24.7** τὸν ψυχοφθόρον ὄφιν, καὶ δεινῷ τινι τρωθεῖσα ἔρωτι τοῦ νεανίσκου, ἀκατασχέτῳ ἐξεκαύθη τῇ ἐπιθυμίᾳ. Ἦν γὰρ ὁ Μιχαήλ, ἀστεῖος τὴν ὄψιν, καὶ εὐμήκης τὴν ἡλικίαν, ἄρτι τὸν ἴουλον ἐπανθοῦντα ἔχων, ὡραῖος τῇ ψυχῇ, ὡραῖος τῷ σώματι, εἰ μὴ ὅτι ἐκ τῆς ἄγαν ἐγκρατείας κατισχνωμένος καὶ ὠχρὸς ἐφαίνετο.

Τοίνυν ἡ βασίλισσα Σεΐς, ἐφ' ἱκανὸν αὐτῷ ἀτενίσασα, τίς τε εἴη, καὶ ὅθεν, ἐπη- **24.8** ρώτα. Ὁ δέ: «Μοναχός εἰμι πτωχός», ἀπεκρίνατο, «τῆς Λαύρας ὑπάρχων τοῦ ἁγίου Σάβα».

Ἡ Σεΐς οὖν, ὡς ἀφελεῖ προσέχουσα νεανίσκῳ, καὶ ὡς εὐχερές τι καὶ ῥᾴδιον νομί- **24.9** ζουσα τὸ ἐφελκύσασθαι αὐτὸν πρὸς τὸ ἴδιον θέλημα, ἤρξατο ταῖς μικραῖς ἐπαγγελίαις, ὡς ἑνὸς τῶν παίδων, ἡ δολιόφρων ἀποπειρᾶσθαι, «Ὁρῶ σε», λέγουσα, «νεανίσκε, δεινῶς ὠχρὸν καὶ κατεσκληκότα. Εἰ οὖν δοῦλος εἶ, ἐλευθερώσω σε· εἰ αἰχμάλωτος εἶ, λυτρώσομαί σε. Ἐὰν ἀρρωστῇς, θεραπεύσω σε· ἐὰν πενίᾳ πιέζῃ, μάλα πλουτίσω σε».

Ὡς ἤκουσε ταῦτα ὁ καλὸς νεανίας, εἰς οὐρανὸν τὴν καρδίαν ἄρας, καὶ κατὰ νοῦν εὐ- **24.10** ξάμενος, ἀπεκρίνατο: «Αἰχμάλωτος ἤμην ποτὲ τῷ κόσμῳ καὶ κοσμοκράτορι· ἀπηλλάγην δὲ χάριτι τοῦ κλίναντος οὐρανοὺς καὶ ἐπὶ γῆς ἐλθόντος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ μου. Δοῦλος ἤμην τῆς ἁμαρτίας· ἀλλὰ δούλου λαβὼν μορφὴν ὁ δεσπότης, ἠλευθέρωσέ με. Αὐτὸς καὶ ἀρρωστοῦντα με εὗρε, καὶ τὰς ἀσθενείας μου ἄρας, καὶ τὰς νόσους βαστάσας, ἄρτιον κατέστησε καὶ ὑγιᾶ. Πτωχὸς ἤμην καὶ πένης· ἀλλὰ πτωχεύσας ὁ πλούσιος, ὑπερφυῶς ἐπλούτισέ με. Καὶ νῦν, οὐδενὸς ὑστεροῦμαι, οὔτε τῶν σῶν ἐπιδεής εἰμι, ἴδιον ἔχων πλοῦτον, καὶ εὐεξίαν καὶ ἐλευθερίαν, καὶ παντοίων ἐσμὸν ἀγαθῶν, δεδωρημένων μοι παρὰ τοῦ δεσπότου μου καὶ Θεοῦ».

«Ἀλλ', ὦ νεανίσκε», φησὶν ἡ Σεΐς, «εἰ φίλος ἐμὸς ἔσῃ, πολλῶν ἀγαθῶν ἀπολαύ- **24.11** σεις, πολλοὶ δέ σε μακαριοῦσι, πολλῶν δὲ κύριος γενήσῃ».

Ὁ Μιχαὴλ εἶπεν: «Ἐγὼ προηγουμένως μὲν τὸν ἐμὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν φιλῶ καὶ **24.12** ποθῶ, ὅς ἐστιν ὅλος γλυκασμός, ὅλος ἐπιθυμία καὶ ἔφεσις. Ἔπειτα, φίλους ἔχω τὰς ἁγίας δυνάμεις καὶ ἐπουρανίους, ὧν τὸ κάλλος ἀμήχανον, καὶ ἡ εὐπρέπεια ἀσύγκριτος· εἶτα, καὶ πάντας τοὺς ἁγίους, ἰσαγγέλους ἤδη γεγενημένους. Τοσούτους οὖν ἔχων φίλους καὶ τοιούτους, σὸς γενέσθαι φίλος οὐκ ἀνέχομαι· οὐδεμία γάρ μοι μερὶς μετὰ

1 φησί om. L σκεύη φησί K **3** οὖν: δ' K εἰσελθόντα ἴδοι: εἰσελθόντα εἶδε L εἰσελθὸν ἴδοι B **5** τῇ om. B **8** Τοίνυν ἡ βασίλισσα: Τοίνυν ἡ βασιλὶς B Σεΐδᾶ L αὐτῇ K αὐτῷ ἀτενίσασα: ἀτενίσασα τῷ νεανίᾳ B D G J **9** ἠρώτα B D G J K ἀπεκρίνατο πτωχός D G J τῆς Λαύρας ὑπάρχων: ὑπάρχων τῆς Λαύρας J **11** Σεΐς: Σεΐδᾶ L τῷ νεανίσκῳ J τι: τε N D **13** ἕνα L **15** λυτροῦμαί K εἰ αἰχμάλωτος – θεραπεύσω σε: om. L ἐὰν πενίᾳ πιέζῃ, μάλα πλουτίσω σε om. G J **16** Ὡς οὖν J K **17** προσευξάμενος B **18** μου: ἡμῶν D G J **19** λαβὼν μορφὴν: μορφὴν λαβὼν D G **21** ὑγιῆ B D G J K καὶ om. N **22** οὐδενὸς: οὔτε B J οὔτ' D G **23** ἴδιον ἔχων πλοῦτον: πλοῦτον ἔχων ἴδιον B ἐσμὸν om. N **24** δεδωρημένον E μοι ἔχων L δεσπότου μου: δεσπότου D G J **25** εἰ φίλος ἐμὸς ἔσῃ: ἀνάθεμα τοιαύτη φιλία in marg. J **26** ἀπολαύσῃ J γενήσῃ: ἔσῃ D G J **27** Ὁ Μιχαὴλ εἶπεν: Ὁ Μιχαὴλ ἀπεκρίνατο B καὶ ὁ Μιχαὴλ πρὸς ταῦτα D G J Χριστὸν καὶ: ἔφη D G om. J **28** φιλῶ καὶ ποθῶ: φιλῶ καὶ φιλῶ L **30** οὖν ἔχω L ἔχων οὖν τοὺς D G ἔχων οὖν J K **31** σὸς δὲ L μερὶς ἔσται J

σοῦ».

24.13 Ἡ τοίνυν Σεΐς, ἐπισείουσα τῷ μοναχῷ καθάπερ τι μορμολύκειον τὰς ἀπειλάς, ἔφη: «Ταῖς ἐμαῖς βουλαῖς καὶ γνώμαις εἴκειν σε κατὰ πάντα συμβουλεύω. Εἰ δὲ μὴ ἐθελοντὶ τοῦτο ποιήσεις, πολλαῖς (εὖ ἴσθι) ταῖς αἰκίαις ἐκδαπανήσω τὸ σῶμα σου, καὶ βασάνων πειραθήσῃ μάλα χαλεπῶν».

24.14 Ὁ Μιχαὴλ ἀπεκρίνατο: «Μή μοι γένοιτο ποτέ ταῖς σαῖς εἴκειν βουλαῖς καὶ γνώμαις, ἀλλὰ τῶν τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ ἀντέχεσθαι καὶ περιέχεσθαι ἐντολῶν καὶ προσταγμάτων. Εἰ δὲ καὶ τιμωρίας μοι ἐπενέγκῃς καὶ βασάνους, ἀπολαύσεις μοι μᾶλλον καὶ τρυφὰς προξενήσεις αἰωνίους. Ἐμὲ τοίνυν ταῖς σαῖς ἐλεῖν ἀπειλαῖς, οὔποτε δυνήσῃ».

24.15 Αὖθις τοίνυν ἡ Σεῖς πρὸς τὸ ἐπαγωγὸν ἑαυτὴν συντείνασα, φησίν: «Ἄθλιε τῶν ἀνθρώπων, ὁποίων ἀγαθῶν σεαυτὸν ἀποστερεῖς! Ἢ οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ὡραία; Οὐκ εἰμὶ ποθεινή; Οὐκ εἰμὶ πάσης ἐπιθυμίας ἀξία»;

24.16 Πρὸς ταῦτα ὁ μοναχὸς ἔφη: «Οὐχ ὡραία εἶ, ἀλλὰ καὶ λίαν δυσειδὴς καὶ δυσώδης· οὐ ποθεινὴ τυγχάνεις, ἀλλὰ βδελυκτὴ πάνυ καὶ μισητή· οὐκ ἐπιθυμιῶν ἀξία, ἀλλὰ βορβόρων καὶ ἁμαρῶν ἀηδεστέρα».

24.17 Ἐπὶ τούτοις ἡ ἀσπὶς ἐκείνη, ἰοῦ θανατηφόρου καὶ θυμοῦ πλησθεῖσα, οὐκ εἶχεν ὅ,τι καὶ δράσειε, μὴ τυχοῦσα τῆς ἐπιθυμίας. Καὶ προστάττει κατὰ γῆς ταθέντα τὸν μοναχόν, ῥάβδοις ἀνηλεῶς τύπτεσθαι. Τυπτομένῳ δὲ αὐτῷ, τοιαῦτα ἐπῇδεν: «Ταῖς μεγίσταις μου τιμαῖς καὶ δωρεαῖς πεισθῆναι, πανάθλιε, μὴ ἀνεχόμενος, πρὸς τοιαῦτα λοιπὸν παρασκεύασο· οὕτω γάρ σε ταῖς πληγαῖς ἀναλώσω».

24.18 Ἀλλ' ὁ μὲν γενναῖος Μιχαήλ, οὕτως ἀνηλεῶς ἐπὶ πολλὰς τὰς ὥρας ἠκίζετο· ὡς ἐν ἀλλοτρίῳ δὲ σώματι, τὰς δριμείας ὀδύνας ὑπέφερεν, τὰ παρόντα λυπηρὰ ταῖς τῶν μελλόντων ἐλπίσι παραμυθούμενος.

24.19 Μόλις δὲ τῶν πληγῶν ἀνεθῆναι κελεύσασα ἡ παμβέβηλος, παραδίδωσι τὸν ἀθλητὴν δυσὶν εὐνούχοις, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα ἐκπέμπει ἱμᾶσι δεδεμένον, γράψασα τοιάδε: «Ὁ πάντολμος οὗτος καὶ δεινὸς μοναχός, ὑβρίσαι με καὶ ἐξουδενῶσαι τετόλμηκεν. Εἰ οὖν τοῦτον ζῆν ἐάσεις, ἐμὲ θανεῖν νόμιζε».

24.20 Ὁ δὲ Πέρσης τὸ γραμματεῖον δεξάμενος, ᾔσθετο μὲν ἤδη συκοφαντίαν εἶναι τὸ πρᾶγμα· γυναικοπειθὴς δὲ ὤν, καὶ μὴ θέλων αὐτὴν λυπῆσαι, κελεύει τὸν μοναχὸν εἰσαχθῆναι. Ἠγνοεῖτο δὲ παρὰ πάντων, τίνι λόγῳ ὁ μοναχὸς ἐτάζεται.

2 ἔφη om. K **3** εἴκει L πάντα om. N **7** καὶ γνώμαις om. L **8** μοι om. B μοι: με K om. D G J **9** προξενήσεις μοι D G J οὐδέποτε L **10** ἡ Σεῖς: ἠσθῖς N **15** ἁμαρῶν: ἀμωρῶν N ἀμαυρῶν L καὶ ἁμαρῶν om. K ἁμαρῶν ἀηδεστέρα. ἐπὶ τούτοις: inc. h 21r (inc. mut.) **17** καὶ om. L τεθέντα E **18** ἐπῇπεν L **19** τιμαῖς μου D G J δωρεαῖς καὶ τιμαῖς K πεισθῆναι, πανάθλιε: ἄθλιε πεισθῆναι D G J **20** παρασκεύασο: παρασκευάσω D G K ἔσο ἐνπαράσκευος J **21** οὕτως ἀνηλεῶς ἐπὶ πολλὰς τὰς ὥρας: ἐπὶ πολλὰς ὥρας ἀνηλεῶς L οὕτως ἐπὶ πολλὰς τὰς ὥρας ἀνηλεῶς B αἰκίζετο N **22** τὰ παρόντα: ὑπομένων J λυπηρὰ: δεινὰ B **24** κελεύσασα: κελεύει K κελεύσας J **25** γράψας C **26** γράψασα τοιάδε: om. N τοιάδε γράψασα D G J καὶ καὶ J ὑβρίσαι με καὶ ἐξουδενῶσαι: ὑβρίσαι καὶ ἐξουδενῶσαι με L **28** γραμματεῖον E C L D G: γραμματίον B N J γραμμάτιον K (cf. vers. β) μὲν om. D G J συκοφαντές J **30** τίνι λόγῳ ὁ μοναχὸς ἐτάζεται: ἡ τοῦ Μιχαὴλ ἐξέτασις D G J

Εἰσαχθεὶς δὲ ὁ Μιχαήλ, οὐδὲ προσκύνησιν αὐτῷ ἀπονεῖμαι κατεδέξατο, ὥσπερ νόμος **25.1**
ἀεὶ Πέρσαις προσκύνησιν ἀποδιδόναι τοῖς μεγιστᾶσιν, ἀλλὰ τὸ τῆς ψυχῆς εὐγενὲς καὶ
ἀδούλωτον, διὰ τῶν ἐκτὸς ὑπεσήμαινεν.

Τοίνυν ὁ βασιλεύς, ὄμμασιν ὀργίλοις ἐφ' ἱκανὸν αὐτῷ ἀτενίσας, τοῦτο μέν, ἵνα **25.2**
καὶ δειλίαν ἐμποιήσῃ τῷ ἐπιμόνῳ τοῦ βλέμματος, τοῦτο δὲ ἵνα καὶ περιεργότερον
ἀνασκοπήσῃ τὸν ἄνδρα, φησὶ πρὸς αὐτόν: «Τί σοι, μοναχέ, λοιπὸν πρὸς ἀπολογίαν
ηὐτρέπισται; ἀναπολόγητον γάρ σε δοκῶ τυγχάνειν».

Ὁ μοναχὸς ἀπεκρίνατο: «Χρὴ τῷ βασιλεῖ τρία ταῦτα ἀσφαλῶς ἑαυτῷ ἀεί περιποι- **25.3**
εῖσθαι: φόβον Θεοῦ, καὶ ἔλεος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ δικαιοσύνην μακρόθυμον
πρὸς τὰ παρεμπίπτοντα». Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀγάμενος αὐτὸν τῆς συνετῆς ἀποκρίσεως,
ἐκέλευσε τῶν δεσμῶν λυθῆναι· τίς τε εἴη καὶ ὅθεν ἐπηρώτα.

Ὁ δὲ «Πόλεως μέν» φησιν, «Ἐδέσης ὥρμημαι, μοναχὸς δὲ νῦν τῆς τοῦ ἁγίου **25.4**
Σάβα Λαύρας ὑπάρχω». Ὁ βασιλεὺς ἔφη: «Ἐκ τῶν σῶν ῥημάτων κρινῶ σε. Δικαι-
οσύνης οὖν ἀντέχεσθαι δεῖν τῷ βασιλεῖ λελεχώς, εἰ κλέπτην καὶ μοιχὸν κατάσχῃ βα-
σιλεύς, πῶς αὐτῷ μετελθεῖν οἱ νόμοι κελεύουσιν»;

Ὁ μοναχὸς ἔφη: «Τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἔοικεν ἀνδρὶ γειτνιάσαντι πρὸς ὄφιν βασιλί- **25.5**
σκον, ἥτις καὶ βλέμματι μόνῳ, δύναται τοὺς ὁρῶντας ἀποκτέννειν, ὡς ὁ λόγος ᾄδεται·
φεύγων δὲ τὸν πονηρὸν γείτονα, περιέπεσε λέοντι βλοσυρῷ καὶ ἀλαζόνι. Ἀλλὰ κρείτ-
των ἡ τοῦ ὑπερηφάνου θηρὸς γειτνίασις, ἤπερ δὴ τοῦ ἰοβόλου ὄφεως». Ὁ δὲ Πέρσης
«Ἔγνων», ἔφη, «τὴν δύναμιν τῆς παραβολῆς, ἀλλὰ μὴ δέδοικας τὸ βλοσυρὸν καὶ
βασιλικὸν τοῦ λέοντος, εἴπερ ἐχέφρονι λογισμῷ πρὸς αὐτὸν διατεθῇς».

Ὁ βασιλεὺς τοίνυν, ἀγαπήσας τὸν μοναχόν, τῆς τε καλὸν ἐπανθούσης νεότητος, **25.6**
καὶ τοῦ σταθεροῦ καὶ συνετοῦ φρονήματος, ἔργον ἔθετο ἐπιμελές, πρὸς τὴν ἰδίαν
αὐτὸν ἐφελκύσασθαι θρησκείαν, καὶ τῆς ἀμωμήτου τῶν Χριστιανῶν ἀποστῆσαι πί-
στεως. Εἶχε δὲ καί τινα Ἑβραῖον οἰκεῖον αὐτῷ, νομομαθῆ καὶ λόγιον· ὃν συνεργὸν
λαβών, ἐπειρᾶτο τὸν γενναῖον λόγῳ παγιδεῦσαι. Καί φησι πρὸς αὐτόν: «Ἐγώ σου
τῆς νεότητος καὶ συνέσεως οἶκτον λαβών, συμβουλεύω καὶ κελεύω, ἀποστῆναι μὲν
τῆς σκληρᾶς τοῦ Ἰησοῦ διδασκαλίας, καὶ τὴν τῶν Χριστιανῶν ἐξομόσασθαι πίστιν,
τῇ ἐμῇ δὲ συνθέσθαι θρησκείᾳ. Καὶ ἔσῃ μοι ἐν υἱοῦ τάξει, καὶ ὑπέρτερον πάντων μου

1 ὁ Μιχαήλ om. D G J προσνεῖμαι D G J κατεδέξατο: καταδεξάμενος N **2** προσκύνησιν: φυλάττειν καὶ προσκύνησιν C προσκύνησιν αὐτῷ L ἀποδιδόναι: διδόναι N ἀπονέμειν h μεγιστάνοις D G αὐτῷ ἀπονεῖμαι – μεγιστᾶσιν: προσκύνησιν ἀποδιδόναι τοῖς μεγιστᾶσιν καὶ τῷ βασιλεῖ, ὡς ἔθος ἐστίν K καὶ om. D **3** ὑπεσήμανε L **6** σκοπήσῃ K λοιπὸν μοναχέ B **7** ηὐτρέπισθαι J **8** τὰ τρία K ἀσφαλῶς om. D G ἀσφαλῶς ἑαυτῷ om. J ἀεί om. L **9** περιποιεῖσθαι ἀεί K (cf. vers. β) καὶ om. D G **11** ἐπερώτα J **12** φησιν: ἔφη J **13** ὑπάρχων N Ὁ βασιλεὺς ἔφη: καὶ ὁ βασιλεὺς D G J **14** τῷ βασιλεῖ δεῖν B τῷ βασιλεῖ δεῖ K λελαχώς C **15** αὐτῷ: αὐτὸν D G J κελεύουσιν: δοκοῦσιν B D G J K **16** Ὁ: καὶ ὁ D G ἔφη: ἀπεκρίνατο D G J **17** ἥτις: ὅστις N J K ὁρῶντας: ἀνθρώπους J ἀποκτέννειν, ὡς ὁ λόγος ᾄδεται: ὡς ὁ λόγος ᾄδεται ἀποκτέννειν D G J **18** φεύγοντι B φεύγοντα K περιέπεσε: περιπεσεῖν συνέβη τούτῳ K καὶ ἀλαζόνι om. B **19** ἡ τοῦ ὑπερηφάνου E C N L B K (cf. vers. β): γρ(απτέον) «ἡ τοῦ περιφανοῦς» in marg. B ἡ τοῦ περιφανοῦς D G J εἴπερ N ἤπερ δὴ τοῦ ἰοβόλου: ἢ τοῦ J Πέρσης: βασιλεύς L **20** Ἔγνω D G J **21** εἶπας εἴπερ K λο/γισμῷ: des. h 22v et inc. h 24r πρὸς αὐτὸν διατεθῇς: διατεθῇς πρὸς αὐτὸν K πρὸς αὐτὸν διαλεχθῇς J **22** τὸν μοναχόν: αὐτὸν J **23** σταθηροῦ J ἔθετο ἔργον E **24** αὐτοῦ C ἀποστήσασθαι K **25** αὐτοῦ J K **27** μὲν om. J **29** τῇ ἐμῇ δὲ: τῇ ἐμῇ N καὶ τῇ ἐμοὶ D G καὶ τῇ ἐμῇ J

τῶν ἀρχόντων καὶ σατραπῶν σε θήσω, καὶ παντοίων ἀγαθῶν κύριον καταστήσω».

25.7 Ὁ δὲ τίμιος Μιχαήλ, ὡς ταῦτα ἤκουσεν, ἄνω πρὸς οὐρανὸν εὐθὺς ἀπιδών, ἔφη: «Μή μοι γένοιτο ψεύσασθαί σου τὴν μακαρίαν ὁμολογίαν, Χριστὲ βασιλεῦ, κἂν μυρίους θανάτους ὑποστῆναι με δέοι». Καί φησι πρὸς τὸν Πέρσην: «Ἐγώ, βασιλεῦ, δοῦλός εἰμι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς μιᾶς καὶ ἀδιαιρέτου καὶ ἀσυγχύτου θεότητος· καὶ οὐκ ἔξεστί μοι τῆς τοιαύτης ἀποστῆναι ὁμολογίας, ἀλλ' εἰμὶ καὶ ἔσομαι ἀεὶ ἐν ταύτῃ». «Τί δέ;» φησὶν ὁ βασιλεὺς, «Ἀρέσκει σοι τοῦτο περικεῖσθαι τὸ δυσειδὲς σχῆμα ὃ νῦν περίκεισαι»; Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο: «Οὕτως ἐπ' αὐτῷ σεμνύνομαι, ὡς οὐδὲ σύ γε ἐπὶ τῷ ἀξιώματι τούτῳ ὃ περίκεισαι».

25.9 Ὁ βασιλεὺς ἔφη: «Ἐγὼ καὶ ταῖς ὑμετέραις γραφαῖς ἐνέτυχον, καὶ τούτων οὐκ ἀμύητος ὑπάρχω. Ποῦ τοίνυν εἴτε Παλαιὰ Γραφή, εἴτε τὸ παρ' ὑμῖν λεγόμενον Εὐαγγέλιον' προστάσσει ἀπέχεσθαι γάμου καὶ κρεῶν;»

25.10 Ὁ Μιχαὴλ ἀπεκρίνατο: «Εἰς δύο διῄρηται βίους ἡ καθ' ἡμᾶς τάξις, εἰς μοναδικόν τε καὶ λαϊκόν. Τοῖς μὲν οὖν λαϊκοῖς ἐφεῖται, καὶ γαμεῖν καὶ κρεοφαγεῖν, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς ἔγκλημα τοῦτο, εἴπερ τὰς λοιπὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ ἀπαρατρώτους φυλάξουσιν. Ἡμῖν δὲ τοῖς ἀποταξαμένοις, καὶ νεκρωθεῖσι τῷ κόσμῳ, καὶ παρθενεύειν ἐπαγγειλαμένοις, οὐκ ἔξεστι γάμοις ὁμιλεῖν· φησὶ γὰρ ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος Παῦλος: "Ὁ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσῃ τῷ Κυρίῳ· ὁ δὲ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσῃ τῇ γυναικί, ὥστε καὶ ὁ ἐκγαμίζων, καλῶς ποιεῖ, ὁ δὲ μὴ ἐκγαμίζων, κρεῖσσον ποιεῖ". Ἡμεῖς τοίνυν, μόνῳ τῷ Κυρίῳ θέλοντες ἀρέσκειν, καὶ τὴν κρείττονα ὁδὸν ἀνύειν, ἀπέστημεν τῶν γάμων καὶ τῶν περὶ γάμους. Ὁμοίως δὲ καὶ τὴν κρεοφαγίαν, δι' ἐγκράτειαν καὶ οὐ δι' ἄλλο τι παρῃτησάμεθα· οὐκ ἔστι γὰρ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις, ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ ἄσκησις σὺν ἁγιασμῷ».

26.1 Ὁ Πέρσης ἔφη: «Ὁ Παῦλος ἐπλάνησεν ὑμᾶς, καὶ τῶν ἀμφοτέρων κόσμων τε καὶ ζωῶν διαμαρτεῖν πεποίηκεν».

26.2 Ὁ Μιχαὴλ ἀπεκρίνατο: «Ἄπαγε τοῦ βλασφήμου ῥήματος! Ὁ Παῦλος μᾶλλον ἔσωσε καὶ ἐφώτισε τὰ ἔθνη, τῷ σεπτῷ κηρύγματι τοῦ εὐαγγελίου· καὶ ἐδίδαξε πῶς δεῖ εἰσελθεῖν εἰς τὰ ἀγαθά, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. Εἰ δὲ τὸν κατ' ἀλήθειαν πλάνον καὶ ἀπατεῶνα καὶ τοῦ ἀντιχρίστου πρόδρομον ζητεῖς, βασιλεῦ, ὁ

1 σε om. J κύριόν σε N J καὶ παντοίων ἀγαθῶν κύριον καταστήσω om. K **3** βασιλεῦ: βασιλεῦς L ὁ θεός B ψεύσασθαί – βασιλεῦ: Χριστὲ βασιλεῦ, ψεύσασθαί σου τὴν μακαρίαν ὁμολογίαν D G J **4** βασιλεῦς L **6** τῆς τοιαύτης ὁμολογίας ἀποστῆναι L ἀποστῆναι τῆς τοιαύτης ὁμολογίας B **7** δέ: δαὶ post corr. B (cf. app. font.) **8** τοῦτο περικεῖσθαι om. C τὸ δυσειδὲς περικεῖσθαι K ὁ δὲ Μιχαὴλ K ὁ μοναχὸς J ἐπ': ἐν K **9** ἀξιώματι: ἐνδύματι J ὃ: ὧ K περί/κεισαι: des. h 24v et inc. h 5r **11** εἴτε: εἴπε L ἤτε K εἴτε ἡ D G J **14** τε om. K οὖν om. C L **16** τοῦ Θεοῦ ἀπαρατρώτους φυλάξουσιν: φυλάξουσιν ἀπαρατρώτους τοῦ Θεοῦ K φυλάξωσιν L **19** Ὁ ἄγαμος – γυναικί: Ὁ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσῃ τῇ γυναικί· ὁ δὲ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Θεοῦ K **20** ἐκγαμίζων: μὴ ποιῶν γάμον B D G J κρεῖττον K Κυρίῳ: Θεῷ B K **21** ἀνύειν: ἀνανεύειν L γάμων τε B τῶν: τοῖς K **23** [παρῃτησά]μεθα· [οὐκ ἔστι γὰρ] ἡ βασι[λεία τοῦ Θεο]ῦ βρῶσις suppl. E (manu post.) **24** κόσμῳ L τε om. J **27** καὶ ἐφώτισε in marg. suppl. J εὐα/γγελίου: des. h 5v et inc. h 19r **29** ἤκου[σε, καὶ ἐπὶ καρ]δίαν [ἀνθρώπου οὐ]κ ἀνέ[βη, ἃ ἡτοί]μασεν suppl. E (manu post.) **30** βασιλεῦς N L

Μωάμεδ, οὗτος ἐστίν, ὁ πλανήσας ὅλον τὸ Σαρακηνῶν ἔθνος, καὶ μέχρι Περσῶν τὸν ἰὸν τῆς κακίας ἐκχέας».

Ὁ δὲ τοῦ βασιλέως οἰκεῖος Ἰουδαῖος ἔφη: «Ὁ Παῦλος οὐκ ἦν Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων;» **27.1**
«Ναί», φησιν ὁ Μιχαήλ, «ἐξ Ἑβραίων ἦν, ἀλλὰ τὸ τοῦ Χριστοῦ ἐκήρυξε δόγμα, καὶ
5 τὴν σκιὰν κατήργησε τοῦ παλαιοῦ νόμου, τὴν χάριν δείξας τῆς ἀληθείας, ἥνπερ ὅ τε νόμος καὶ οἱ προφῆται προὔλεγον».

Αὖθις ὁ Ἑβραῖος, «Καθώς», φησιν, «ἔμαθες παρὰ τοῦ ἐξ Ἑβραίων Παύλου ὃν **27.2**
οὐχ ἑώρακας, μάθε καὶ παρ' ἐμοῦ ὃν ὁρᾷς καὶ ἀκούεις μου τῶν λόγων». Ὁ Μιχαὴλ ἀπεκρίνατο: «Ἐὰν καθὼς ἐκεῖνος ἐδίδασκε διδάσκῃς, ἀκούσομαί σου· εἰ δὲ ξένην καὶ
10 ἐναντίαν ἐκείνου διδασκαλίαν εἰσάγεις, φεύξομαί σε ὡς ἀπὸ ὄφεως· φησὶ γὰρ ὁ Παῦλος, "Εἴ τις ὑμῖν εὐαγγελίζεται παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα, ἀνάθεμα ἔστω"». Ὁ Πέρσης ἔφη: «Τί οὖτως τὴν τοῦ προφήτου Μωάμεδ διδασκαλίαν ἀπαγορεύεις; Οὐ τὸν Θεὸν ἐκήρυξε Σαρακηνοῖς τε καὶ Ἄραψι, καὶ τὰ εἴδωλα συνέτριψε, καὶ βίον ἄνετον καὶ ἀνεπαχθῆ ἐδίδαξεν»;

15 Ὁ Μιχαὴλ ἔφη: «Ἐάν τις ἐξ εἱρκτῆς σκοτεινῆς ἐξαγάγῃ τινά, καὶ εἰς ἑτέραν ἀπο- **27.3**
κλείσῃ ζοφώδη καὶ ἀφεγγῆ, τί ὠφέλησεν ἐκεῖνον ὃν εὐεργετεῖν ἐνόμισε; τὸ γὰρ ζητούμενον, τοῦτο ἦν, ἵνα ἐκ σκότους εἰς φῶς ἀγάγοι· ἐπεὶ δὲ πάλιν τοῦ σκότους κληρονόμον πεποίηκε, πλάνος ἦν καὶ οὐκ εὐεργέτης. Τοῦτο καὶ ὁ Μωάμεδ πεποίηκεν· ἡ γὰρ ὁδὸς τῆς ἀληθείας μία ἐστί, καὶ οὐ πολλαί· φημὶ δή, τὴν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν
20 καὶ Ἅγιον Πνεῦμα ὁμολογίαν, τὴν μίαν θεότητα καὶ δύναμιν, ἐν τοῖς τρισὶν εὑρισκομένην ἑνικῶς, καὶ τὰ τρία συλλαμβάνουσαν μεριστῶς, οὔτε ἀνώμαλον οὐσίαις ἢ φύσεσιν, οὔτε αὐξανομένην ἢ μειουμένην ὑπερβολαῖς καὶ ὑφέσεσιν. Ἐκεῖνος δὲ ὁ πλάνος, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἀρνησάμενος, καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα βλασφημήσας, οὐδὲ ὃν ἐδόκει δοξάζειν Θεὸν ἐδόξασεν· οὐ γὰρ δόξα τῷ ἐξ οὗ, ἡ τῶν ἐξ αὐτοῦ ταπείνωσις·
25 πᾶς γὰρ "ὁ μὴ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἔρχεται ἐπ' αὐτόν", τὸ ἅγιόν φησιν Εὐαγγέλιον».

Ὁ βασιλεὺς ἔφη: «Εἰ καὶ ἀγχίνους τις καὶ λόγιος εἶναι δοκεῖς, ἀλλ' οἱ δύο πάντως **27.4**
τὸν ἕνα νικήσομεν». Ὁ μοναχὸς ἀπεκρίνατο: «Ὑμεῖς τρεῖς ἐστέ· ἀλλ' ἡττηθήσεσθε (εὖ ἴσθι) τῇ δυνάμει τοῦ Χριστοῦ».

1 ὁ Μωάμεδ, οὗτός ἐστιν B (cf. vers. β et app. font.): ὁ Μωάμεδ οὗτος ἐστὶν ὁ πλάνος E C N L K ὁ πονηρὸς Μωάμεδ ἐστιν D G J τὸ τῶν L K ἔθνος: γένος B D G K γένος γένος J τῶν Περσῶν B **3** οἰκεῖος Ἰουδαῖος: οἰκεῖος Ἑβραῖος D G Ἑβραῖος οἰκεῖος J Ἑβραῖος om. E **4** Χριστοῦ: Κυρίου D G J ἐκήρυττε N **6** προέλεγον N L **7** αὖθις οὖν B **8** Ὁ: Καὶ ὁ D G J **9** ἐδίδασκε διδάσκῃς: διδάσκεις L **10** διδασκαλίαν ἐκείνου K **11** Ὁ: Καὶ ὁ J **13** τε om. N **14** ἐδίδαξεν: ἐκήρυξε καὶ ἐδίδαξε D G J **15** Ὁ Μιχαὴλ ἔφη: Καὶ ὁ Μιχαὴλ D G J ἐάν: καὶ ἐάν B D G J K εἱρκτῆς φησὶ D G J τινά / καὶ: des. h 19v et inc. h 6r **16** ἐκεῖνον L D G J K (cf. vers. β): ἐκείνῳ E C N B **17** τοῦ om. J **18** πεποίηκε: ἐποίησε K πλάνος: πλάνος ὁ πλάνος L οὐχ J ὁ om. D G J **19** δή: δὲ N J καὶ om. K **21** ἑνικοῖς J οὐσίας N **24** ἐξ οὗ: ἐκ σοῦ C J ἡ: ἢ C ἢ N L **27** δοκεῖς ἐξ οὗ K πάντως om. K

28.1 Τοῦ δὲ βασιλέως πυθομένου τίς ἐστιν ἐν αὐτοῖς ὁ τρίτος, ὁ Μιχαὴλ ἔφη: «Σύ, βασιλεῦ, καὶ ὁ οἰκεῖος σου Ἑβραῖος, καὶ ὁ κρυφίως ὑμῖν τὰ τοιαῦτα ὑποτιθέμενος Διάβολος». Ὁ βασιλεύς ἔφη: «Ταῖς πολυλογίαις σου χαίρειν εἰπών, πείσθητί μοι· καὶ τὸν Μωάμεδ ὁμολόγησον προφήτην εἶναι καὶ ἀπόστολον Θεοῦ, καὶ ἔσῃ μοι (καθὼς ἔφην) ἐν τάξει υἱοῦ, καὶ πολλῶν ἀπολαύσεις ἀγαθῶν».

28.2 Ὁ Μιχαὴλ ἀπεκρίνατο: «Σύ, βασιλεῦ, ὁμολογεῖς τὸν Χριστὸν Λόγον Θεοῦ ὑπάρχειν»; «Ναί», φησιν ὁ βασιλεύς, «μαρτυρῶ». Εἶτα τῷ Ἑβραίῳ λέγει: «Σὺ μαρτυρεῖς ὅτι τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν»; Κατέθετο ὁ Ἰουδαῖος ταῦτα οὕτως ἔχειν.

28.3 Τότε ὁ τῆς ἀληθείας μάρτυς, πλησθεὶς Πνεύματος Ἁγίου, ἀνεβόησεν: «Ὑμεῖς μὲν οὖν συμμαρτυρεῖτε μοι τῇ ἀληθείᾳ, εἰ καὶ μὴ πιστεύετε ὡς δεῖ. Ἐγὼ δὲ τῇ πλάνῃ ὑμῶν, οὐδέποτε συμμαρτυρήσω. Ἀλλ' εἶπον ἤδη, καὶ πάλιν ἐρῶ: Ὁ Μωάμεδ οὐκ ἔστιν οὔτε προφήτης, οὔτε μὴν ἀπόστολος, ἀλλὰ πλάνος, καὶ ἀπατεών, καὶ πρόδρομος τοῦ Ἀντιχρίστου. Καὶ σὺ τοίνυν, Ἰουδαῖε, γνῶθι, ὅτι Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, γεννηθεὶς ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου, καὶ μηκέτι γέννησιν αὐτοῦ κατὰ σάρκαν προσδοκᾷς· ἀλλ' εὖ ἴσθι, ὅτι ὃν περιμένεις, ὁ παμμίαρός ἐστιν Ἀντίχριστος, ὁ μέλλων ταράξαι τὴν οἰκουμένην, οὗπερ καὶ πρόδρομος ἐκλήθη, ὁ ἀπατεὼν Μωάμεδ».

28.4 Τούτων οὕτως εἰρημένων παρὰ τοῦ μάρτυρος, οἱ μὲν Πέρσαι καὶ Σαρακηνοί, ἐπλήσθησαν θυμοῦ τε καὶ αἰσχύνης· οἱ δὲ Χριστιανοί, οἵ τε γραφεῖς καὶ ἰατροί, ἐπληρώθησαν χαρᾶς, εἰπόντες: «Ἐνίκησεν ὁ μοναχὸς χάριτι Χριστοῦ».

28.5 Τότε ὁ βασιλεὺς ὠργίσθη τῷ Ἑβραίῳ, λέγων, ὅτι «Μάτην προσεδόκησα ἔχειν συνεργόν· οὐδεμιᾶς γὰρ βοηθείας ἔτυχον παρὰ σοῦ». Καὶ ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀτίμως ἔξω βληθῆναι, «Ἐγὼ μόνος νικήσω τὸν μοναχόν» εἰπών, «καὶ ἐπιστρέψω αὐτὸν πρός με».

28.6 Ὁ δὲ Μιχαὴλ χαρᾶς πολλῆς πλησθείς, ἔφη: «Ὁ μὲν εἷς, τῇ τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ δυνάμει, φυγὰς ᾤχετο. Οἱ δύο λοιπόν ἐστε, καὶ ὅσον οὔπω ἡττηθήσεσθε· ὁ γὰρ ἐμὸς σύμμαχος, ἄμαχός ἐστι, καὶ ἀήττητος». Ὁ βασιλεὺς ἔφη: «Ἓν τῶν δύο, μοναχέ, πρόκειταί σοι: ἢ πεισθῆναι μοι καὶ τῇ ἐμῇ συνθέσθαι θρησκείᾳ, ἢ τὸν βίον πικρῷ θανάτῳ ἀπολιπεῖν, καὶ τοῦ γλυκυτάτου φωτὸς οἰκτρῶς στερηθῆναι». Ὁ ἀθλητὴς ἀπεκρίνατο: «Ἓν τῶν τριῶν πρόκειταί σοι, βασιλεῦ, ποιῆσαι: ἢ πρὸς τὸν ἐμὸν ἐκ-

1 δὲ om. N ἐν αὐτοῖς ὁ: ὁ ἐν αὐτοῖς B K **2** βασιλεὺς L D ὑποτιθέμενος τὰ τοιαῦτα B **3** Ὁ βασιλεύς ἔφη om. J **4** προ[φήτην]: des. h 6v εἶναι om. J Θεοῦ: Χριστοῦ D G J **6** Ὁ Μιχαὴλ ἀπεκρίνατο: καὶ ὁ Μιχαὴλ D G ὁ Μιχαὴλ J ὁμολογεῖς βασιλεῦ B Θεοῦ om. J **7** λέγει τῷ Ἑβραίῳ D G Σὺ Ἑβραίε K **9** ταῦτα: om. L K ὅτι ταῦτα J ἔχει J **10** μάρτυς τῆς ἀληθείας B **12** εἶπον om. J Ὅ: ὅτι ὁ D G **13** οὐκ ἔστιν om. D G J οὔτε om. E N μὴν ἀπόστολος: ἀπόστολος ἐστὶν D G J **14** Ἀντιχρίστου: ἀντικειμένου D G J **17** πρόδρομος αὐτοῦ L **20** ἐπλήσθησαν θυμοῦ τε καὶ αἰσχύνης: αἰσχύνης καὶ θυμοῦ ἐπλήσθησαν D G J οἱ ἰατροί L **21** ἐπληρώθησαν: ἐπλήσθησαν J Χριστοῦ: Θεοῦ K **22** προσεδόκησα: σε προσεδόκησα D G σε Ἑβραῖε προσεδόκησα K (Ἑβραῖε del. K) σοι προσεδόκησα J **23** αὐτὸν: τὸν Ἑβραῖον K **24** τὸν μοναχὸν D G J K (cf. vers. β): τῷ μοναχῷ E C N L B **26** πολλῆς χαρᾶς D G J **27** φυγὰς om. K δύο: δὲ δύο J **29** τοῦ βίου N **30** ἀποστερηθῆναι J **31** τῶν: ἐκ τῶν E

πέμψαι γέροντα, ἢ πρὸς τὸν Χριστόν μου ἀποστεῖλαί με, ἢ γενέσθαι σε Χριστιανόν, καὶ μεθ' ἡμῶν ἀριθμηθῆναι».

Οὐκ ἐνεγκὼν τοίνυν ὁ Ἀδραμέλεχ τὴν τοσαύτην αὐτοῦ παρρησίαν, θυμοῦ πλησθείς, **29.1** κελεύει ἀνθρακιὰν ὑφαπλωθῆναι πυρός, καὶ τὰ σανδάλια ἐκβαλόντας τοῦ μοναχοῦ, στῆσαι ἐπὶ τῶν ἀνθράκων. Καὶ δὴ θᾶττον τοῦ προστάγματος γενομένου, ἵστατο ὁ μάρτυς ἐπὶ τῶν ἀνθράκων, ἀκλινεῖ τῷ σώματι καὶ τῇ διανοίᾳ, οὐ κατεχόμενος τὸ παράπαν ὑπό τινος, οὐ πιεζόμενος, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτὸν ἀσφαλῶς κατέχων καὶ ἀμετακινήτως, οὐ βίᾳ χειρῶν, ἀλλὰ φύσεως ἀνάγκας ἀνάγκῃ νικῶν προαιρέσεως, καὶ σώματος δριμείας ὀδύνας θερμοτέροις πρὸς Θεὸν πόθοις ἀναψύχων, καὶ ψαλμούς δαυϊτικοὺς ᾄδων. Ἱκανῶς δὲ καταφλεγέντα τὸν γενναῖον, ἐκέλευσεν ὁ Πέρσης ἐκβαλεῖν τῆς πυρᾶς· ὁ δὲ ἀκλινὴς αὖθις ἵστατο, ὡς μηδενὸς αὐτῷ συμβάντος ἀνιαροῦ.

Αὖθις οὖν κελεύει ὁ τύραννος, ἐκ τῶν αὐτοῦ θησαυρῶν ἐνεγκεῖν δηλητήριον φάρμακον, θανατηφόρον ὑπάρχον, εἰς ἄγγος τι σιδηροῦν πεφυλαγμένον, αὐθωρὸν θανατοῦν τὸν πεπωκότα. Καί φησὶ πρὸς Μιχαὴλ τὸν γενναῖον: «Νῦν ἥκει σου τὸ τέλος. Τοιγαροῦν, ἢ τοῖς ἐμοῖς πείσθητι λόγοις τε καὶ δόγμασι, ἢ πίε τὸ ποτήριον τοῦ θανάτου, καὶ κακῶς τελεύτα».

Ὁ μάρτυς ἀπεκρίνατο: «Ἐγὼ καὶ πρὸς δηλητήρια, καὶ πρὸς ξίφη, καὶ πρὸς πῦρ, καὶ πρὸς ἄλλην βάσανον πᾶσαν, ἕτοιμός εἰμι. Τοῦ δὲ Θεοῦ μου καὶ σωτῆρος καὶ δεσπότου Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἀποστήσομαι· οὐδὲ κερδήσεις, σύ τε καὶ ὁ σύνεδρός σου Διάβολος, τὴν ἐμὴν ψυχήν».

Κεράσαντες οὖν τὸ φάρμακον μέλιτι, ἐπέδωκαν αὐτῷ· καί φησιν ὁ τύραννος: **29.4** «Κατὰ τὴν ἀπειθῆ σου καὶ ἀκαμπῆ γνώμην, λάβε τὸ πικρὸν τοῦ θανάτου, σὺν γλυκύτητι μέλιτος».

Λαμβάνει τὸ ποτήριον ὁ μάρτυς, καὶ τὸ τῆς πίστεως ἐπειπὼν σύμβολον, καὶ τῷ **29.5** σημείῳ τοῦ σταυροῦ σφραγίσας τὴν κύλικα, πάντων τῶν Χριστιανῶν δακρυρροούντων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ὑπὸ συμπαθείας δακρύσαντος, ἐβόησεν ὁ ἀθλητής: «Πιστεύω εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα». Καὶ τοῦτο εἰπών, ἀτρεμεῖ τῷ λογισμῷ, πέπωκε τὸ ποτήριον τοῦ θανάτου· τῇ δὲ χάριτι καὶ δυνάμει τοῦ Χριστοῦ, ἔμεινεν ἀβλαβής.

Ἐθαύμασε δὲ ὁ βασιλεύς, καὶ ἀπόπειραν τοῦ φαρμάκου ποιούμενος, ἐκέλευσεν **29.6**

1 ἐκπέμψαι με: B ἀποστεῖλαί με om. D G J **3** αὐτοῦ om. K **4** ἐκβαλόντες K ἐκβαλεῖν J **5** στῆσαι τὸν τοιοῦτον J Καὶ δὴ θᾶττον τοῦ προστάγματος: οὗ D G J **6** ἵστατο ὁ μάρτυς ἐπὶ τῶν ἀνθράκων: ἔστη ὁ ἅγιος D G J καὶ δὴ θᾶττον – ἀκλινεῖ: ὁ δέ, ἔστη, ἀκλινὴς B ἔστι οὖν (i.e. ἔστη οὖν) ante οὐ in marg. add. K **8** ἀνάγκας: ἀνάγκαις L D G K ἀνάγκῃ: ἀνάγκην D ἀνάγκη G J **9** ἀναψύχων ἑαυτὸν J ψαλμούς δαυϊτικοὺς: ψαλμοῖς δαυϊτικοῖς N **10** γενναῖον: inc. h 1r **11** ἵστατο αὖθις C αὖθις ἵσταται K **12** τύραννος: βασιλεύς B θησαυρῶν αὐτοῦ B **14** θανατοῦν τὸν πεπωκότα: θανατοῦν τὸν πεπωκότα δυνάμενον B τὸν πεπωκότα θανατοῦν D G J Μιχαὴλ τὸν γενναῖον: τὸν Μιχαὴλ D G J σοι D G K **15** τε om. K **17** πρὸς om. B πρὸς ξίφη, καὶ πρὸς πῦρ: πῦρ καὶ ξίφη D G J **18** ἄλλην βάσανον πᾶσαν: πᾶσαν βάσανον B **19** σωτῆρος καὶ δεσπότου: δεσπότου καὶ σωτῆρος L K σωτῆρος D G J οὐκ: οὐδέποτε B σύνεδριός C **21** τύραννος: βασιλεύς B καί φησιν ὁ τύραννος om. J **26** δακρυρροούντων: δακρυόντων B γρ(απτέον) «δακρυρροούντων» in marg. B **28** δὲ om. D δυνάμει des. h 1v

ἀχθῆναι τινὰ τῶν καταδίκων, ἀποθανεῖν ὀφείλοντα, καὶ τὸ φάρμακον αὐτὸν πιεῖν. Οὗ δὴ γεγονότος, ἅμα τῷ πιεῖν, σὺν λυγμῷ μεγάλῳ ἀπέρρηξε τὴν ψυχήν, καὶ ὅλον αὐτοῦ τὸ σῶμα διερρύη. Ὁ δὲ μάρτυς ἵστατο ἄρτιος, ἀσινής, καὶ εὐχὰς ἀνέπεμπε τῷ Κυρίῳ.

30.1 Τότε πάντες οἱ Χριστιανοί, ὡς ἐκ μιᾶς γλώττης, ἐδόξασαν Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν. Οἱ δὲ Σαρακηνοὶ καταισχυνθέντες, καὶ ὕβριν τῆς θρησκείας αὐτῶν τὸ θαῦμα λογισάμενοι, ἐβόων τῷ βασιλεῖ, ἢ τὸν μοναχὸν ἀποθανεῖν, ἢ πάντας τοὺς Χριστιανοὺς κατασφαγῆναι. Ὁ δὲ βασιλεύς, τὸ ἱκανὸν ποιῶν τῷ ὄχλῳ τῶν Σαρακηνῶν, ἐκέλευσεν ἐκβαλεῖν αὐτὸν ἔξω τῆς πόλεως, καὶ ξίφει τὴν κεφαλὴν ἀποτεμεῖν.

30.2 Εὐθὺς οὖν οἱ στρατιῶται, ἐξενεγκόντες αὐτόν, εἰς τὸν τόπον τῆς τελειώσεως ἄγουσι· συνεξῆλθε δὲ αὐτῷ πᾶς ὁ τῆς πόλεως λαός, Χριστιανοί τε καὶ Σαρακηνοί. Ὁ δὲ μάρτυς, στὰς πρὸς ἀνατολάς, ὄμματά τε καὶ χεῖρας εἰς οὐρανὸν ἐπάρας, προσηύξατο οὕτως:

Εὐχή (in marg. L 92r D 260r in marg. G 47r)

31. «Δέσποτα παντοκράτορ, ὕψιστε βασιλεῦ, ἅγιε ἁγίων, εὐχαριστῶ σοι ὅτι κατηξίωσάς με τὸν ἀγῶνα τοῦτον εἰς τέλος διαγωνίσασθαι. Καὶ νῦν δέομαί σου, μὴ ἅψηταί μου ἡ ἐπίβουλος τοῦ πονηροῦ χείρ, καὶ πρὸς ἀπωλείας κατασπάσῃ βυθόν, ἀλλὰ δι' ἁγίων ἀγγέλων σου τὴν ἐμὴν ψυχὴν παραλαβών, εἰς ἀναπαύσεως εἰσάγαγε μονάς· σὲ γὰρ ἐπεπόθησα, Κύριε, καὶ σὲ ὑμνῶ καὶ μεγαλύνω τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὴν μίαν θεότητα καὶ βασιλείαν, ὅτι Σοῦ ἐστιν ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν».

32.1 Ταῦτα προσευξάμενος ὁ ἀθλητής, καὶ προσκυνήσας τῷ Θεῷ, καὶ εἰρήνην δοὺς τοῖς πιστοῖς, ἔκλινε τὴν κεφαλήν· καὶ προσελθὼν ὁ σπεκουλάτωρ, ἀπέτεμεν τὴν τιμίαν αὐτοῦ κάραν. Καὶ εὐθὺς πᾶς ὁ τῶν Χριστιανῶν λαὸς δέδωκε δόξαν τῷ Θεῷ, τῷ ἐνισχύσαντι τὸν αὐτοῦ γενναῖον ἀθλητήν, τὸν τοῦ μαρτυρίου διανύσαι ἀγῶνα.

32.2 Ἐλθόντες δὲ οἱ ἐν τῷ ξενοδοχείῳ μοναχοὶ τῆς Λαύρας, ἤθελον λαβεῖν τὸ μαρτυρικὸν ἐκεῖνο τοῦ ἀθλοφόρου σῶμα. Ἀντέστησαν δὲ οἱ τῆς πόλεως Ἱεροσολύμων πιστοὶ λέγοντες: «Ὧδε ἀνύσας τὸν τῆς ἀθλήσεως δρόμον, ὧδε καὶ τεθήσεται, εἰς ἁγιασμὸν καὶ εὐλογίαν τοῦ πιστοῦ λαοῦ». Οἱ μοναχοὶ δὲ ἀντέλεγον, ὅτι «Θρέμμα τῆς ἐρήμου

2 τὸ φάρμακον – πιεῖν: ἅμα τῷ τὸ φάρμακον πιεῖν B τὸ φάρμακον αὐτὸν πιεῖν. ὁ δὲ πιὼν ἤλλατο καὶ K δι' αὐτοῦ τὴν τοῦ φαρμάκου ἀπόπειραν γενέσθαι. ὃς ἀχθεὶς, ἅμα τῷ πιεῖν τὸ φάρμακον D G J ὀλολυγμῷ N B K ἀλαλαγμῷ D G J ἀπέρριψε B ἀπέρρηξε καὶ D G **3** καὶ ὅλον αὐτοῦ τὸ σῶμα: τό τε σῶμα αὐτοῦ ἅπαν D G τό τε σῶμα ἅπαν J ἀσινής: ὅλος ὑγιής, ὅλος ἀσινής B ὑγιὴς καὶ ἀσινής D G J K καὶ εὐχὰς ἀνέπεμπε: εὐχὰς ἀναπέμπων N D G J **6** θαῦμα: πράγμα D G J **7** ἐβόουν L ἀποθανεῖν κέλευσον C **9** ἐκβαλεῖν αὐτὸν ἔξω τῆς πόλεως: ἔξω αὐτὸν τῆς πόλεως ἐκβαλεῖν B **11** τῆς τελειώσεως ἄγουσι: ἄγουσι τῆς τελειώσεως N **12** ὄμματά E N J (cf. vers. β et app. font.): ὄμμα C L B D G K post ὄμματά τε 2 folia ceciderunt in E (27v) **15** ἠξίωσάς L **16** ἅψεταί L **18** παραλαβών: ἀναλαβών N **19** καὶ μεγαλύνω om. L **20** ἡ δόξα: ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος L **25** αὐτοῦ γενναῖον: γενναῖον αὐτοῦ B γενναῖον K **27** ἐκεῖνο τοῦ ἀθλοφόρου: αὐτοῦ D G J Ἱεροσολύμου K **28** ἤνυσεν J ἀθλήσεως: πίστεως B

ἐστί, καὶ τέκνον τοῦ πατρὸς ἡμῶν Σάβα· καὶ οὐκ ἔξεστιν ἀλλαχοῦ ταφῆναι, ἀλλ' ἐν τῇ Λαύρᾳ».

Πολλῆς οὖν γενομένης ἀντιλογίας, ἔφθασεν ἡ φήμη μέχρι τοῦ βασιλέως· ὁ δέ, τὸ δί- **33.1**
καιον κρίνας, ἐκέλευσε τοῖς μοναχοῖς ἀποδοθῆναι τὸ λείψανον. Καὶ δὴ ἀναλαβόμενοι
τοῦτο οἱ μοναχοὶ ἐπὶ κραββάτου, πρὸς τὸ ξενοδοχεῖον κατήγαγον.

Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ἡμέρᾳ, ἀπεκαλύφθη τῷ μεγάλῳ Θεοδώρῳ τὰ κατὰ τὸν Μιχαήλ· **33.2**
καὶ ἀπελθὼν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, διηγήσατο τὸ ὅραμα, τῷ τε καθηγουμένῳ καὶ τοῖς ἀδελ-
φοῖς, ὅτι (φησὶ): «Σήμερον ὁ ἀδελφὸς Μιχαὴλ τὸν μαρτυρικὸν ἤθλησεν ἀγῶνα ἐν τῇ
πόλει».

Καὶ εὐθὺς ὁ ἡγούμενος ἀποστέλλει λογάδας τῶν μοναχῶν, ὅπως ὕμνοις καὶ ψαλ- **33.3**
μοῖς ἐνέγκωσιν τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο τοῦ μάρτυρος σῶμα. Οἱ δὲ ἀπελθόντες, ἀνελάβοντο
αὐτὸ νύκτωρ, καὶ ἐξῆλθον τὴν πρὸς τὴν Λαύραν φέρουσαν ὁδόν.

Δείκνυσι δὲ τότε θαῦμα μέγα ὁ τῶν θαυμασίων Θεός· στῦλος γὰρ πυρὸς οὐρανόθεν **33.4**
κατελθών, προεπορεύετο τοῦ μαρτυρικοῦ σώματος, μέγα φῶς ἀποστίλβων, ὡς πᾶν
τὸ περίχωρον ἐκεῖνο καταλάμπεσθαι, καὶ πᾶς ὁ τῆς ἁγίας πόλεως λαὸς ἐθεώρει τὸν
ὑπερφυῆ καὶ πάμφωτον στῦλον ἐκεῖνον· ὃς δὴ καὶ μέχρι τῆς Λαύρας καθωδήγησεν
τοὺς βαστάζοντας τὴν κλίνην, ἐν ᾗ τὸ τίμιον κατέκειτο τοῦ ἀθλητοῦ σκῆνος.

Εἶτα ἐξέρχεται ὁ ὅσιος Θεόδωρος, ποταμηδὸν κατάγων δάκρυα, εἰς ἀπαντὴν τοῦ θαυ- **34.1**
μασίου πύκτου· σὺν αὐτῷ δὲ ὅ τε καθηγούμενος καὶ πᾶσα ἡ ἀδελφότης, μετὰ λαμ-
πάδων καὶ θυμιαμάτων, καὶ ὕμνους ᾄδοντες μαρτυρικούς, εἰς τὸ κυριακὸν ἀπήγαγον
αὐτόν.

Ἦν δέ τις ἐν τῇ Λαύρᾳ ἀσθενῶν ἀδελφός, τοὔνομα Γεώργιος, ἀρθρίτιδι κατεχόμε- **34.2**
νος, καὶ κλινήρης κατακείμενος, ἔτη τρία· ὄντινα περιὼν ὁ ἀββᾶς Μιχαὴλ ἐφίλει, καὶ
πολλάκις καθυπηρετῶν ἐθεράπευε. Τότε τοίνυν ὁ Γεώργιος ἠξίου πάντας βαστάσαι
αὐτόν, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπαγαγεῖν. Ὡς δὲ πάντων ἐκεῖσε συντρεχόντων, οὐδεὶς
τὸν ἀσθενῆ διὰ φροντίδος ἔθετο, δακρύσας ὁ νοσῶν ἔφη: «Ὦ Μιχαήλ ἀδελφέ, εἰ ἔτυ-
χες παρρησίας πρὸς Χριστόν, μνήσθητί μου τοῦ σοῦ φίλου, καὶ πρέσβευσον δοθῆναι
μοι δύναμιν, ὅπως ἐλθὼν θεάσωμαί σε, καὶ τὸν ἐν Χριστῷ δώσω σοι ἀσπασμόν».

Εὐθὺς οὖν καὶ παραυτά (ὦ πῶς σου τὰ θαυμάσια, Χριστέ, διηγήσομαι;), ὁ μηδὲ ἐπ' **34.3**
αὐτῆς τῆς κλίνης ῥᾳδίως ἰσχύων σαλευθῆναι, σῶος ἐδείκνυτο καὶ ὑγιής· καὶ τοῖς ἰδίοις
ἀλλόμενος ποσί, τὴν ἐκκλησίαν καταλαμβάνει· καὶ μετὰ πολλῶν δακρύων καταφι-

1 ἔξεστιν: ἔστιν K **4** ἀναλαμβανόμενοι J **5** μοναχοὶ: ἀδελφοὶ N κατήγαγον: ἀπήγαγον D **6** ταύτῃ J τὸν μέγα D G J **7** τε om. D G J **8** τὸν: inc. h 2r ἤθλησεν: διήνυσεν K διήθλησεν D G J **10** ἐν ὕμνοις B **11** ψαλμωδίαις K ἐκεῖνο τὸ ἱερὸν D G J **12** νύκτωρ ἀνελάβοντο αὐτὸ D G J καὶ ἐξῆλθον τὴν πρὸς τὴν Λαύραν φέρουσαν ὁδόν om. D G J **13** μέγα om. J **14** ἐπιστίλβων B K πᾶν om. K **15** ἐκεῖνο τὸ περίχωρον B **16** ἐκεῖνον στῦλον D G **17** τοῦ ἀθλητοῦ σκῆνος: λείψανον τοῦ ἀθλητοῦ B **18** ὅσιος: τίμιος L **19** δὲ om. J **20** ὕμνοις C ἐξάδοντες L **22** ἀδελφός om. J **23** κατεχόμενος νόσῳ L κατακείμενος: κατεχόμενος J περιὼν – ἐφίλει: ἐφίλει ὁ εὐσεβὴς Μιχαὴλ J **29** παραυτίκα L **30** ἴσχυε N σῶος: ἄρτιος B om. K σῶος ἐδείκνυτο καὶ ὑγιής: ἐδείκνυτο ὑγιής D G J **31** κατελάμβανεν D G J [κατα-]λαμβάνει: iterum inc. E (28r)

λεῖ τὸ ἱερὸν τοῦ μάρτυρος σῶμα, κράζων καὶ λέγων: «Ἀληθῶς, ἀδελφὲ ποθεινότατε, μεγάλης ἔτυχες πρὸς Χριστὸν παρρησίας· ὄντως, τελείαν ἔδειξας εἰς ἐμὲ τὸν ταλαίπωρον τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης· καὶ ζῶν γάρ, πολλά μοι τῷ ταπεινῷ καθυπηρέτησας· καὶ πρὸς Χριστὸν μεταστάς, ὑγιῆ με καὶ ἄπονον παραχρῆμα πεποίηκας».

34.4 Ἄσαντες οὖν οἱ τῆς Λαύρας ἀδελφοὶ ὕμνους τῷ καιρῷ καὶ τῷ πράγματι προσφόρους, ἐν τῇ θήκῃ τῶν πατέρων τῶν ἡθληκότων ποτὲ ἐν τῇ αὐτῇ Λαύρᾳ, τὸ τίμιον ἐκεῖνο κατέθεντο λείψανον, μηνὶ Ἰουλίῳ ἐννεακαιδεκάτῃ.

Τέλος τῆς ἀθλήσεως τοῦ ὁσίου μάρτυρος Μιχαήλ (E 28r et L 94v)

35.1 Ταύτην μὲν οὖν τὴν διήγησιν, παρεκβατικώτερον χάριν ὠφελείας, τῷ παρόντι κατέταξα λόγῳ. Ἐπανιτέον δὲ αὖθις πρὸς τὸν μακάριον Θεόδωρον, καὶ τὰ ἐκείνου διηγητέον εἰς δύναμιν.

35.2 Τότε μὲν οὖν δὴ ἐπὶ τῷ κλεινῷ Μιχαήλ, χαρᾶς τε καὶ λύπης τῶν ὀφθαλμῶν κατήγαγε δάκρυα· χαρᾶς μέν, ὅτι τὸν συγγενῆ αὐτοῦ καὶ φοιτητὴν τοιούτῳ εἶδε ἀπαρτισθέντα τέλει, καὶ τοῖς τῶν ἁγίων μαρτύρων συναριθμηθέντα χοροῖς, καὶ ὅτι τοιοῦτον προέπεμψε πρὸς Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν πρεσβευτήν τε καὶ δῶρον· λύπης δέ, ἐπὶ τῇ στερήσει τοῦ καλοῦ συναγωνιστοῦ καὶ εὐθυδρόμου τῆς ἀσκήσεως συνοδοιπόρου. Ὅμως εὐχαριστηρίους ὕμνους τῷ Θεῷ ἀναπέμψας, τῆς αὐτῆς εἴχετο ἡσυχίας, ἐπιτείνας μᾶλλον τὴν σκληραγωγίαν, καὶ πάσης ἀποστερήσας ἑαυτὸν σωματικῆς παρακλήσεως.

36.1 Ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος παράκλησις, καὶ ἡ τῶν χαρισμάτων ὑπερβολὴ ἐπεδαψιλεύθη μᾶλλον αὐτῷ. Συχνῶς δὲ καὶ τὸν κλεινὸν Μιχαὴλ ἐν ὁράμασι νυκτερινοῖς ἐθεώρει, ἐν τόποις κατοικοῦντα φωτεινοῖς, στολαῖς τε καὶ στεφάνοις κεκοσμημένον μαρτυρικοῖς, παρακαλοῦντα τε τὸν πνευματικὸν αὐτοῦ πατέρα, καὶ μὴδ' ὁτιοῦν περὶ αὐτοῦ λυπεῖσθαι παρεγγυώμενον. «Μένει γάρ σοι», φησίν, «ὁ μισθὸς παρὰ τῷ Θεῷ τῆς ἐμῆς διδασκαλίας, καὶ εἰς τόδε τὸ μέτρον ἀναβάσεως».

36.2 Καὶ πάλιν ὁ ὅσιος, τῶν αὐτῶν εἴχετο πόνων καὶ ἱδρώτων ἀσκητικῶν, καὶ πρὸς τοὺς ἀοράτους διώκτας παρατασσόμενος, καὶ τὸ τῆς συνειδήσεως μαρτύριον ἀθλῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν.

36.3 Ὁ μὲν γὰρ καλὸς Μιχαὴλ ἐπλεονέκτησε τῇ τῶν μαρτυρικῶν ἄθλων δριμύτητι, καὶ τῷ σφοδρῷ καὶ ὀξυτάτῳ τῶν κολάσεων. Οὗτος δὲ πάλιν ἀνεπλήρου τῇ παρατά-

1 κατεφίλει B φιλεῖ D **4** πεποίηκας: ἐποίησας N **5** ὕμνοις C **6** προσφόρους: πρέποντας L Λαύρᾳ: μονῇ καὶ J τῶν ἡθληκότων ποτὲ ἐν τῇ αὐτῇ Λαύρᾳ om. N **7** κατετέθη J **9** Ταύτην – ὠφελείας: χάριν οὖν ὠφελείας ταύτην τὴν διήγησιν παρεκβατικώτερον J **10** κατέταξα B D G J (cf. vers. β): κατετάξαμεν C N L K **13** μέν οὖν D G **14** συναριθμηθέντα μαρτύρων L **15** ἡμῶν om. K λύπης N D G J (cf. vers. β): λύπῃ E C L B K **18** ἀποστερεῖ K ἑαυτὸν ἀποστερήσας D G J **19** παρακλήσεως: ἀναπαύσεως D G J **21** Συχνῶς: συνεχῶς E ὁράσει L νυκτερινοῖς ἐθεώρει: ἑώρα νυκτερινοῖς K **23** πνευματικὸν om. L B **24** λυπεῖσθαι περὶ αὐτοῦ J **25** παρὰ τῷ Θεῷ τῆς ἐμῆς διδασκαλίας: τῆς ἐμῆς διδασκαλίας παρὰ τῷ Θεῷ N τῆς ἀναβάσεως J **26** ἀσκητικῶν καὶ ἱδρώτων L **27** παρατατόμενος N τὸ om. L τῷ ... μαρτυρίῳ J ἄθλων C **29** γὰρ om. C

σει τῶν ἐπιπόνων, καὶ τῇ παρ' ὅλον τὸν βίον παρὰ τῶν πονηρῶν πνευμάτων πολεμουμένῃ ζωῇ, καὶ τῇ αὐτοῦ διὰ τῆς ὑπερφυοῦς ἀσκήσεως ἀντιπαρατάσει.

Μετὰ γὰρ τὸ τελειωθῆναι τὸν μακαρίτην Μιχαήλ, καὶ τῷ μαρτυρικῷ κατακοσμηθῆναι στέφει, πρὸς μείζονας καὶ ὑπερφυεστέρους τῆς ἀσκήσεως δρόμους ἑαυτὸν ὁ μέγας ἀνῆγε Θεόδωρος, ὥσπερ μὴ ἀρκούντως αὐτῷ τοὺς πρώην ἀγῶνας ὑπάρχειν. Ὅθεν, καὶ νηστείας πλειοτέρας ἐπίτασις ἦν, καὶ ἀγρυπνίας προσθήκη, καὶ προσευχῆς ἀνάβασις ὑψηλοτέρα, καὶ θεωριῶν πνευματικῶν πολυπλασιασμός. Τὸ δὲ φιλεργὸν ἐν πόνοις, τὸ δὲ ἐξ οἰκείων πόνων φιλόδωρον, τὸ δὲ τῆς ἀναγνώσεως σύντονον, τὴν δὲ τῶν ἀνεγνωσμένων ἔρευναν καὶ γνῶσιν, τὰ δὲ ἄλλα τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ προτερήματα, τίς ἂν καὶ λέγειν ἱκανὸς ἄρα; **37.1**

Ἦν δὲ καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ, ἐπωφελὴς τοῖς ἀκούουσιν· οὐχὶ νοῆσαι γὰρ μόνον ὀξύτατος ἦν ὁ ἀνήρ, ἀλλὰ καὶ εἰπεῖν προχειρότατος, καὶ περιττῶς τῇ εὐρημοσύνῃ χρήσασθαι δεξιώτατος, ὡς ἐντεῦθεν διαθέειν αὐτοῦ τὴν φήμην πανταχοῦ, καὶ ἐν ταῖς ἁπάντων ὑπάρχειν γλώσσαις τὰ κατ' αὐτόν. **37.2**

Ποτὲ γοῦν κατ' αὐτὴν δὴ τὴν σεβασμίαν ἡμέραν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τῆς πανηγύρεως ἐπιτελουμένης τῆς ὑπεραγίας ἀχράντου Θεοτόκου, ἐξελθόντες οἱ τῆς Λαύρας πατέρες εἰς λιτήν, περιήεσαν τὰς κέλλας τῶν ἡσυχαστῶν καὶ ἀναχωρητῶν. Καὶ δὴ παραβαλόντες τῷ ὁσίῳ Θεοδώρῳ, εὐχήν τε ἐπιτελέσαντες ἐκτενῆ, καὶ ἀσπασάμενοι αὐτόν, ἐκάθισαν εἰς ὁμιλίαν πνευματικήν. **38.1**

Ἦν δὲ ὁ ὅσιος, ἄσιτος <τὸ> παράπαν ἐν ὅλαις ταῖς τῶν νηστειῶν ἡμέραις, κατὰ τὴν πέμπτην ἑβδομάδα τηνικαῦτα τῆς ἑορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ παρεισελθούσης. Ἠξίωσαν οὖν αὐτὸν οἱ πατέρες, τῶν ἀχράντων τε μεταλαβεῖν μυστηρίων, καὶ τροφῆς μετ' αὐτῶν μνησθῆναι. Καὶ δὴ τῆς ἀναιμάκτου τελεσθείσης θυσίας, καὶ τὸν οὐράνιον δεξάμενος μαργαρίτην, ὅλος θεοφορούμενος ἦν. **38.2**

Οἱ μὲν οὖν πλεῖστοι τῶν μοναχῶν, εἰς τὴν μεγάλην ἀπῆεσαν ἐκκλησίαν, τὴν ἀκολουθίαν τελέσοντες τῆς θείας μυσταγωγίας. Πολλοὶ δὲ τῶν ἐγκρίτων παρέμειναν τῷ ὁσίῳ, ἐπ' αὐτῷ τούτῳ, ἵνα τροφῆς αὐτὸν μεταλαβεῖν ἀναγκάσωσι. Παρετέθη δὲ τράπεζα, ὄντως ἀσκητική, ἄρτον ἔχουσα, καὶ ὄσπρια διάβροχα ὕδατι, μετὰ ἐλαιῶν ὀλίγων· ὧν μεταλαβόντες, κοινῇ τὴν εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ ἀνέπεμψαν. Ἠνέχθη δὲ καὶ ὀλίγος οἶνος, ὁ περιττεύσας τοῦ νάματος· καὶ ἄγαν ἀναγκαστῶς ἔπεισαν οἱ γέροντες, **39.1**

1 παραστάσει J πόνων B **2** ἀντιπαρατάξει L **3** ἀντιπαρατάσει / Μετὰ: des. h 4v et inc. h 7r μακάριον J **4** δρόμους: πόνους B γρ(απτέον) «δρόμους» in marg. B **5** ἀνῆγεν ὁ μέγας L ὑπάρχειν: ἔχειν B **6** πλειοτέρας: περισσοτέρας B **11** Ἦν δὲ om. J λίαν ἐπωφελὴς B **12** ὁ ἀνήρ ἦν L **13** τὴν φήμην αὐτοῦ J **16** ἀχράντου δεσποίνης ἡμῶν L **17** τὰς κέλλας om. C **18** τε πιτελέσαντες C ἐκτενῶς N **20** τὸ scripsi (cf. vers. β et app. font.): om. E C N L B D G J K παράπαν: πάμπαν B **22** τε om. C L D G J **23** θυσίας τελεσθείσης L **26** τελέσαντες N L ἐπιτελέσοντες B ἐγκρίτων C N D G J (cf. vers. β): ἐκκρίτων E B K ἐκκρείτων L **29** μετὰ ἐλαιῶν ὀλίγων: καὶ ὀλίγαι ἐλαίαι D G J μεταλαβόντων K καὶ om. B **30** ἄγαν ἀναγκαστῶς: ἀναγκαστῶς ἄγαν N

μικρόν τι ποτήριον μετασχεῖν σὺν αὐτοῖς.

39.2 Τῆς δὲ αὐτοσχεδίου καὶ μοναχικῆς τραπέζης ἀρθείσης, εἰς ὁμιλίας ἦλθον πνευματικάς· καὶ ἀξιούντων τῶν πατέρων, λόγου ἥπτετο ὁ μέγας Θεόδωρος, καὶ διδασκαλίας χαριεστάτης,

Διδασκαλία τοῦ ἁγίου (manu post. in marg. E 30v)

***** (in marg. B 130r G 50r)

Διδασκαλία τοῦ ἁγίου Θεοδώρου ἐπισκόπου Ἐδέσης (manu post. in marg. D 263r)

39.3 «Πατέρες» λέγων «καὶ ἀδελφοί, οὐκ ἔδει με τὸν ἀσθενῆ καὶ ἀχρεῖον, περὶ ψυχικῆς ὠφελείας ὑμῖν διαλέγεσθαι, τοῖς μᾶλλον ἐμοῦ βαστάσασι τὸν καύσωνα τῆς ἡμέρας, καὶ ἱδρῶσι πολλοῖς κτησαμένοις τὰς ἀρετάς. Ὅμως, ἐπεὶ πατρικοῖς οὐ χρὴ λόγοις ἀπειθεῖν, ἅπερ παρ' ὑμῶν αὐτῶν μεμάθηκα, ἐκεῖνα ὡς μαθητὴς διδασκάλοις ἀπαγγελῶ».

39.4 «Τοῦτο γὰρ πᾶσι δῆλόν ἐστι, καὶ πιστὸς ὁ λόγος ὑπάρχει, ὅτι παντὶ τῷ θέλοντι σωθῆναι, πίστεως δεῖ πρὸ πάντων ἀντέχεσθαι ὀρθοδόξου, καὶ πολιτείας ἀρίστης· οὔτε γὰρ πολιτείας ἀκρίβεια καθ' ἑαυτήν, μὴ διὰ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως πεφωτισμένη ὠφέλιμος, οὔτε μὴν ὀρθὴ ὁμολογία ἀγαθῶν ἔργων ἄμοιρος οὖσα, παραστῆσαι ἡμᾶς δυνήσεται τῷ Κυρίῳ· ἀλλὰ δεῖ ἀμφότερα συνεῖναι, ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, καὶ μὴ κατὰ τὸ ἐλλεῖπον χωλεύῃ ἡμῶν ἡ ζωή· "Πίστις" γάρ ἐστιν ἡ σώζουσα ἡμᾶς (φησὶν ὁ Ἀπόστολος), "δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη"· τὴν ἀγάπην οὖν ὡς κεφάλαιον πασῶν τῶν ἀρετῶν μνημονεύσας, δι' αὐτῆς καὶ τὰς λοιπὰς ἐδήλωσεν ἀγαθοεργίας».

39.5 «Δεῖ τοίνυν, τῶν μὲν φαύλων ἀπέχεσθαι, τῶν ἀρίστων δὲ ἀντέχεσθαι πράξεων, καὶ ἄξια τῆς ἐπουρανίου κλήσεως φρονεῖν, καὶ ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ πολιτεύεσθαι: ἐν ἀγάπῃ· ἐν ταπεινώσει· ἐν προσευχῇ καὶ ψαλμῳδίᾳ· ἐν ἐγκρατείᾳ βρωμάτων τε καὶ πομάτων, καὶ πάντων τῶν τοῦ σώματος ἡδονῶν· ἐν ὑπακοῇ μέχρι θανάτου· ἐν δάκρυσι καὶ ἐξομολογήσει· ἐν συντριβῇ καρδίας καὶ μνήμῃ διηνεκεῖ τοῦ θανάτου καὶ τῆς μελλούσης κολάσεως· ἐν λόγῳ ἀληθείας· ἐν ἀκτημοσύνῃ καὶ ἀφιλαργυρίᾳ· ἐν ἐλέει καὶ συμπαθείᾳ τῶν ἐπιδεομένων, ἐν ᾧ ἄν τις ἰσχύῃ· ἐν φιλαδελφίᾳ καὶ φιλοξενίᾳ καὶ φιλανθρωπίᾳ· ἐν καθαρότητι καὶ σωφροσύνῃ σώματός τε καὶ ψυχῆς· ἐν εἰρήνῃ καὶ ἁγιασμῷ, ὧν χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον· ἐν εὐτελείᾳ τῶν ἐνδυμάτων, καὶ λοιπῶν χρειῶν τοῦ σώματος· ἐν διακρίσει εὐδιακρίτῳ, καὶ μετὰ τῆς τῶν προεστώτων δοκιμασίας ποιεῖν πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ· ἐν ἀμνησικακίᾳ τελείᾳ, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ θεραπείᾳ τῶν ἐχόντων τι καθ' ἡμῶν· ἐν φόβῳ καὶ μνήμῃ Θεοῦ διηνεκεῖ, κατὰ

5 Διδασκαλεία E **11** λόγοις E C N L (cf. vers. β): νόμοις B D G J K **13** ἀναγγελῶ D G J **14** τὸν θέλοντα J **15** ἀντέχεσθαι ὀρθοδόξου, καὶ πολιτείας ἀρίστης: καὶ πολιτείας ἀντέχεσθαι ὀρθοδόξου D G J **17** ἄμοιρος οὖσα: ἀμοιροῦσα D G J **19** λεῖπον B **21** ἀγαθοεργέας h **22** ἀρίστων δὲ: δὲ ἀρίστων D G J τῶν ἀρίστων δὲ ἀντέχεσθαι om. N **25** πάντων om. h **27** κολάσεως: κρίσεως B γρ(απτέον) «κολάσεως» in marg. B τῆς μελλούσης κολάσεως: τῆς κολάσεως τῆς μελλούσης L ἀληθεῖ J **29** φιλο/ξενίᾳ: des. h 9v et inc. h 13r **32** δοκιμασίας: εὐδιακρισίας J τὰ πάντα N εἰς δόξαν Θεοῦ om. D G J **33** φόβῳ καὶ om. K καὶ μνήμῃ Θεοῦ: Θεοῦ, ἐν μνήμῃ D G Θεοῦ, καὶ μνήμῃ J

τὸν εἰπόντα "Καθήλωσον τῷ φόβῳ σου τὰς σάρκας μου· ἀπὸ γὰρ τῶν κριμάτων σου ἐφοβήθην"».

«Ταῦτα πάντα τὰ εἰρημένα χρὴ ἀσπάζεσθαι, καὶ τούτων ἀντέχεσθαι, ἀπέχεσθαι **39.6** δὲ τῶν ἐναντίων: μὴ μετεωρίζεσθαι μηδὲ ἀφέλκεσθαι τῶν τοῦ Θεοῦ θελημάτων καὶ κριμάτων· μὴ ὑπερηφανεύεσθαι μήτε κενοδοξεῖν· μὴ ὑβρίζειν, ἢ βλασφημεῖν, ἢ μάχεσθαι· μὴ ὀργίζεσθαι, καὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόναι· μὴ καταλαλεῖν ἢ κατακρίνειν· μὴ εὐτράπελα φθέγγεσθαι, ἢ γελᾶν, ἢ γελοιαστῶν ἀνέχεσθαι, ἢ ἀργολογίαις σχολάζειν· μὴ οἴνῳ δεδουλῶσθαι, ἢ περὶ τὰ βρώματα φιλήδονον εἶναι (ὁ γὰρ ἀγωνιζόμενος, πάντα ἐγκρατεύεται)· μὴ γογγύζειν ἐν τῇ στενοχωρίᾳ τῶν χρειῶν, ἢ ἄλλῳ τινὶ λυπηρῷ ἐπενεχθέντι· μὴ θρασέως καὶ καταφρονητικῶς ἀποκρίνεσθαι· μὴ καλλωπισμὸν ἱματίων ἢ ὑποδημάτων ζητεῖν· μὴ τιμῆς ὀρέγεσθαι καὶ πρωτείων ἀντιποιεῖσθαι· μὴ ἀργὸν ἐσθίειν ἄρτον τὸν ἐργάζεσθαι δυνάμενον, ἀλλ' ἐκβιάζεσθαι ἑαυτὸν εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ κατὰ δύναμιν ἔργου· μὴ κατὰ φιλονεικίαν ἢ ἔριν τὴν πρός τινα ποιεῖν τι· μηδὲ φθονεῖν τῇ εὐδοκιμήσει τοῦ ἀδελφοῦ, ἢ ἐπιχαίρειν ἐλαττώμασί τινος· μὴ πολυκτήμονα καὶ φιλάργυρον εἶναι· μηδὲ περισπᾶσθαι εἰς ἄμετρα ἔργα, καὶ ὑπερβαίνειν τοὺς ὅρους τῆς αὐταρκείας· μὴ ἀμελεῖν, καὶ καιρὸν ἀναμένειν ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ διορθώσει, διὰ τὸ μὴ ἀσφαλὲς ἔχειν περὶ τῆς αὔριον (φησὶ γὰρ ὅτι "Πολλοὶ πολλὰ βουλευσάμενοι, τὴν αὔριον οὐ κατέλαβον")».

«Εἰ οὖν ἀπεχόμεθα τούτων, καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν τικτομένων παθῶν, διώκομεν δὲ **39.7** τὰ προειρημένα, καὶ τὰς ἐξ ἐκείνων ἐγγινομένας ἡμῖν ἀρετάς, ὄντως τῶν σωζομένων ἐσμὲν ἐν ἐλέει καὶ φιλανθρωπίᾳ Θεοῦ· τῆς παρ' αὐτοῦ γὰρ χρῄζομεν βοηθείας καὶ ἐπισκιάσεως, μηδὲν ἄνευ τῆς θείας αὐτοῦ ῥοπῆς ποιεῖν δυνάμενοι· ἐκείνου δὲ συνεργοῦντος τῇ ἐπιμόνῳ ἡμῶν καὶ συντετριμμένῃ δεήσει, δυνησόμεθα ἑκάστης ἀρετῆς τὴν ἀντιπαρακειμένην κακίαν διακρουσάμενοι, τὸ βέλτιον αἱρεῖσθαι, καὶ ἐκφυγεῖν μὲν τὴν πλατεῖαν ὁδὸν καὶ ἄνετον, ἥτις ἐπ' αὐτὸ φέρει τῆς ἀπωλείας τὸ βάραθρον, τὴν δὲ στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδεῦσαι, τὴν ἀπάγουσαν πρὸς ζωὴν τοὺς δι' αὐτῆς ὁδεύοντας, ὡς ἂν βιασάμενοι ἑαυτούς, τὴν βιαστὴν ἁρπάσωμεν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν· ὃς φυλάξει πάντας ἡμᾶς, εἰς δόξαν τῆς αὐτοῦ μεγαλωσύνης, ἀμήν».

1 ἐκ τοῦ φόβου L J (cf. vers. β et app. font.): τῷ φόβῳ E C N B D G K **3** πάντα: γὰρ D G J **4** μὴ μετεωρίζεσθαι om. L **5** καὶ κριμάτων om. N μὴ ὑπερηφανεύεσθαι om. J **6** μὴ ὀργίζεσθαι om. B D G J ἀποδιδόναι D G J (cf. vers. β): ἀποδοῦναι E C N L B K γρ(απτέον) «ἀποδιδόναι» in marg. B ἢ καταφρονεῖν ἢ κατακρίνειν N **9** χρεῶν L **11** ζητεῖν B D G J K (cf. vers. β): ἐπιζητεῖν E C N (cf. app. font.) μὴ τιμῆς ὀρέγεσθαι καὶ πρωτείων ἀντιποιεῖσθαι om. D G J **13** ἔργου· μὴ: des. h 13v **14** μὴ B D G J (cf. vers. β): μηδὲ E C N L καὶ K **15** καὶ φιλάργυρον εἶναι B D G J (cf. vers. β): εἶναι καὶ φιλάργυρον E C N K **16** εὐταρκείας D G J καιρὸν: κενὸν C ἀναμένειν: ἐπιμένειν L ἑαυτοῦ: αὐτοῦ L **17** ἀσφαλὲς cet. codd. (cf. app. font.): ἀσφαλῶς J (cf. vers. β) διὰ τὸ μὴ ἀσφαλὲς ἔχειν περὶ τῆς αὔριον: οὐ γὰρ οἶδας τί τέξεται ἡ ἐπιοῦσα (Prov. 3,28) in marg. J **19** παθῶν: κακῶν D G J **20** τὰ: καὶ τὰ L **21** χρῄζομεν γὰρ D G J **22** ἐπισκιάσεως: ἐπισκέψεως L **24** παρακειμένην N κακίαν: ὁδὸν J αἱρεῖσθαι: εὑρεῖσθαι J **25** καὶ ἄνετον om. J **26** ὁδεῦσαι ὁδὸν J **27** τοὺς δι' αὐτῆς – βασιλείαν: ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός J

40.1 Ὁ μὲν οὖν ὅσιος Θεόδωρος, ταῦτα πρὸς τοὺς παρόντας διεξῄει πατέρας· αὖθις δέ, δέησιν ἐκεῖνοι προσῆγον, εὐσύνοπτά τινα καὶ κεφαλαιώδη ῥήματα πνευματικὰ ὑπαγορεῦσαι. Καὶ δὴ ταῖς ἐκείνων εἴξας παρακλήσεσι, χαριέντως καὶ αὐτοσχεδίως προήνεγκε κεφάλαια ψυχωφελῆ, ἅτινα τῶν παρόντων τις ταχυγράφος ἐσημειώσατο, ἐν ἑκατὸν κεφαλαίοις (ἅπερ ἐν τῷ τέλει τοῦ παρόντος ἐντάξω συγγράμματος, ἵνα μὴ διακοπὴν ἡ τῶν γραφησομένων διήγησις δέξηται).

40.2 Ἐκεῖνοι μὲν οὖν οἱ πατέρες τότε, πλήρεις ὠφελείας πνευματικῆς, οἴκαδε ἀπῄεσαν. Ὁ δὲ μέγας Θεόδωρος, τῆς συνήθους εἴχετο ἀρετῆς καὶ ὑπερφυοῦς ἀσκήσεως.

41.1 Ἐν ἐκείνῳ τοίνυν τῷ καιρῷ, κατ' αὐτὰς δὴ τὰς ἡμέρας τῶν σεβασμίων Παθῶν τοῦ Κυρίου, καὶ τῆς ζωηφόρου ἁγίας αὐτοῦ Ἀναστάσεως, ἐγένετο καὶ τὸν πατριάρχην Ἀντιοχείας ἐν τῇ Ἁγίᾳ παραγενέσθαι Πόλει, συνάμα τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόποις· τοῦτο μέν, κατὰ θέαν καὶ προσκύνησιν τοῦ ζωηρύτου καὶ ζωοδόχου τάφου, τοῦτο δέ, καὶ διά τινας ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις. Παρόντων δὲ ἀμφοτέρων τῶν πατριαρχῶν, καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῖς ἀρχιερέων, παραγίνονταί οἱ οἰκήτορες πόλεως Ἐδέσης, ἱερεῖς τε καὶ λαϊκοί, οἱ προὔχοντες τῆς πόλεως· καὶ τὰς ἁγίας προσκυνήσαντες ἐκκλησίας, τῇ ἱερᾷ προσῆλθον συνόδῳ, δέησιν προσάγοντες θερμοτάτην, καὶ τοιάδε λέγοντες:

41.2 «Πατέρες τίμιοι καὶ τοῦ ἀληθινοῦ ἀρχιερέως καὶ ἀρχιποίμενος Χριστοῦ μαθηταὶ καὶ μιμηταί, τὴν ἡμετέραν ἐλεήσατε ὀρφανίαν, καὶ εἰς γόνυ κλιθείσῃ τῇ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίᾳ χεῖρα βοηθείας ὀρέξατε. Πάλαι γὰρ τετελευτηκότος τοῦ ἀρχιερέως ἡμῶν, καὶ τῆς ἐκκλησίας χηρευούσης, πολλοὶ ἐπετέθησαν τῇ πολιτείᾳ ἡμῶν αἱρετικοί–ἔνθεν, οἱ τὰ Νεστορίου φρονοῦντες· ἐκεῖθεν, οἱ τὰ Σεβήρου καὶ Εὐτυχοῦς ληροῦντες–καὶ πολλὰς ψυχὰς τοῦ θανατηφόρου αὐτῶν πληροῦσιν ἰοῦ, καὶ πρὸς ἀπώλειαν συναρπάζουσι· καὶ ἔστι τὸ πρᾶγμα, πολλῶν ἄξιον δακρύων».

41.3 Τούτων ταῦτα διεξιόντων, ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων ἔφη πρὸς τὸν Ἀντιοχείας πρόεδρον: «Εὔλογα καὶ δίκαια λεγόντων τῶν ἀνδρῶν, μὴ δὴ ἀναβολαῖς καὶ ὑπερθέσεσι τὸ πρᾶγμα δώσεις· σοὶ γὰρ ἡ τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης ἀνάκειται πρόνοια. Εἰ οὖν ῥᾳθυμίᾳ ἡμετέρᾳ, οἱ αἱρετικοί τινας τοῦ ποιμνίου οἵἁπερ λύκοι βαρεῖς διαφθείρουσιν, ἡμεῖς πάντως τὸν λόγον τῷ ἀρχιποίμενι δώσομεν».

41.4 Ὁ δὲ Θεουπόλεως ἀπεκρίνατο: «Εἴθε γένοιτο ἱκανόν τινα καὶ ἁρμόδιον τῇ πόλει

1 διεξῄει πατέρας B D G K (cf. vers. β): πατέρας διεξῄει E C N L πρὸς τοὺς παρόντας πατέρας διεξῄει: διεξῄει πρὸς τοὺς πατέρας J δέ om. J **3** χαριεντῶς N **4** προσήνεγκε D G J K ἅτινα: ἃ J **5** ἐντέταχα L συντάξω K **7** μὲν οὖν: προσῆγον L μὲν γὰρ B D G J πνευματικῆς: πνευματικῆς γεγονότες D **9** Ἐν om. K ἡμέρας τῶν σεβασμίων: σεβασμίας ἡμέρας τῶν B **10** ἁγίας om. G K αὐτοῦ ἁγίας L D καὶ om. K **11** τῶν ... ἐπισκόπων K **12** καὶ κατὰ B **13** ἀμφοτέρων τῶν: τῶν ἀμφοτέρων B D G J K ἀμφοτέρων N **14** αὐτούς L (cf. ms. A) τῆς πόλεως B **15** πόλεως Ἐδέσσης L **16** προσῆλθον: προσέρχονται B καὶ om. D G **17** τίμιοι: ἅγιοι L **18** καὶ μιμηταί om. K **19** εἰς γόνυ κλιθείσῃ τῇ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίᾳ B D G J (cf. vers. β et app. font.): γόνυ κλιθείσῃ τῇ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίᾳ E N om. L γόνυ κληθείσῃ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίας C K βοηθείας: inc. h 23r ἡμῶν om. J **20** τῇ πολιτείᾳ: πολιτείαν L τῇ ἐκκλησίᾳ B D G ἔνθεν L B D G J K (cf. vers. β): ὅθεν E C N **21** κἀκεῖθεν D G J κληροῦντες C πληροῦντες L **23** καὶ πρὸς ἀπώλειαν συναρπάζουσι om. h ἄξια L **24** Ταῦτα τούτων K ἔφη: φησὶ D τὸν τῆς D **25** Ἀντιοχείας πρόεδρον: ἀρχιερέαν Ἀντιοχείας L πρόεδρον Ἀντιοχείας B ἀνδρῶν: ἀνθρώπων N **26** δώσης J γὰρ: οὖν L ἀνάκειται ἡ τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης πρόνοια L **27** ὑμετέρᾳ L **29** Ὁ δὲ: τότε ὁ L

ἐκείνῃ εὑρεθῆναι ποιμένα, καὶ θᾶττον ἐπὶ πάντων ἡμῶν προχειρισθείη».

Τότε ὁ ἁγιώτατος ἡμῶν πατριάρχης Ἱεροσολύμων θεόθεν ἐμπνευσθείς, ἔφη: «Οὐδένα οὕτως οἰκεῖον καὶ δεξιῶς ἐπιτετευγμένον τῷ πράγματι δοκῶ εἶναι, ὡς τὸν θαυμαστὸν ἐν ἡσυχασταῖς Θεόδωρον, τὸν κατὰ τὴν Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάβα ἀγγελικῶς πολιτευόμενον». **41.5**

Ὡς ἤκουσε ταῦτα πᾶσα ἡ ἱερὰ σύνοδος, ὡς ἐκ συνθήματος ἐμαρτύρουν, μὴ ἕτερόν τινα κρείττονα Θεοδώρου εὑρίσκεσθαι. Ἥσθη ἐπὶ τούτῳ ὁ Θεουπόλεως, καὶ ἠξίου τὸν Ἱεροσολύμων, ἀγαγεῖν τὸν ἄνδρα. **41.6**

Ὡς οὖν οἱ Ἐδεσηνοὶ ταῦτα ἤκουσαν, ηὐχαρίστησαν τῷ Κυρίῳ, καὶ κοινὴν ἀφῆκαν φωνήν, αὐτὸν τὸν μακάριον Θεόδωρον προχειρίσασθαι ποιμένα ἑαυτοῖς ἐξαιτοῦντες, ὡς γέννημα καὶ θρέμμα τῆς αὐτῶν πόλεως ὄντα, εὐδόκιμον δέ, λόγοις τε καὶ ἔργοις. **41.7**

Πάντων δὲ τῶν ἀρχιερέων πληροφορηθέντων θείᾳ προνοίᾳ τὸν ἄνδρα εἰς μνήμην ἐλθεῖν, κοινῇ γνώμῃ τῶν δύο πατριαρχῶν, καὶ πάσης τῆς θείας συνόδου, ψηφίζεται Θεόδωρος, ἐπίσκοπος Ἐδέσης. Καὶ εὐθὺς γράφει ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων πρὸς τὸν μακάριον Θεόδωρον, ἀναβολὴν μηδεμίαν θέμενον, ἕως αὐτοῦ ἀφικέσθαι, μηδὲν περὶ τῆς ψήφου δηλώσας. **42.1**

Καὶ ὅς, τὴν ἐπιστολὴν δεξάμενος, παραγίνεται εἰς τὴν Ἁγίαν Πόλιν, καὶ τοῖς πατριάρχαις ἐμφανίζεται, ἀναγγέλλουσιν αὐτῷ τήν τε θείαν βουλὴν καὶ γνώμην. Καὶ εὐθὺς δακρύων ὁ Θεόδωρος πλήσας τοὺς ὀφθαλμούς, ἔφη: «Μή γένοιτό μοι, ἅγιοί μου δεσπόται, τὴν προσποιητὴν ταύτην καὶ μηδαμινὴν ἡσυχίαν ἀφέμενον, πράγματι ὑπεισελθεῖν κρεῖττον ἢ κατ' ἐμὴν ὄντι δύναμιν. Συγχωρήσατέ μοι διὰ τὸν Κύριον, συγχωρήσατε, ἐπεὶ καὶ νηΐ μικρᾷ, φόρτον μείζονα πιστεύειν, οὐκ ἀσφαλές». Ταῦτα λέγων, ἐπὶ πλεῖον δάκρυα τῇ τοῦ πνεύματος συντριβῇ τῶν ὀφθαλμῶν ἀπέσταξεν, ἀνάξιον ἑαυτὸν εἶναι λέγων, τοιαύτης ἀρχῆς ὑποστῆναι βάρος. **42.2**

Οἱ δὲ ἱεράρχαι ἀνεκτῶντο καὶ ἀνεῖχον ἐπιδεξίως, λόγους παρακλητικοὺς τῇ ἀθυμίᾳ τῆς ψυχῆς ἐπιπάττοντες, καὶ μὴ ἀντιλέγειν τῇ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χάριτι ἐπισκήπτοντες: «Οὐκ ἔξεστι γάρ σοί» φησιν «ἄλλως ποιῆσαι, ἢ τὸν ζυγὸν τῆς ἀρχιερωσύνης δέξασθαι, καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ ἐγχειρισθῆναι ποίμνιον». **42.3**

Πολλὰ δὲ εἰπόντες καὶ ἀκούσαντες, ἐνίκησαν τὸν ἀήττητον τῇ κατ' ἐξουσίαν ἐπιταγῇ· καὶ ἄκοντα κατέσχον παρ' ἑαυτοῖς. Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν Μεγάλην Πέμπτην, ὅτε καὶ τοῦ Θείου Μύρου τὸ μυστήριον τελεῖται, καὶ τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου μνή- **42.4**

1 καὶ ἁρμόδιον τῇ πόλει ἐκείνῃ εὑρεθῆναι: εὑρεῖν καὶ ἁρμόδιον τῇ πόλει ἐκείνῃ K καὶ ἁρμόδιον τῇ πόλει ἐκείνῃ B **2** ἡμῶν om. L **3** καὶ δεξιῶς om. J ἐπιτετευγμένον B (cf. vers. β): ἐπιτετευμένον N ἐπιτεταγμένον E C D G J K ἐπιτεταγμένῳ L **4** τὴν μεγίστην Λαύραν L **6** πᾶσα om. E C N **7** τινα εἶναι K **8** τὸν τῶν ante corr. B ἀγαγέσθαι K ἄνδρα: des. h 23v **11** αὐτῶν: αὐτῆς ante corr. B ὄντα om. J δὲ: τὲ C **13** ἐλθεῖν: ἐλθόντα B D G J K δύο: θεοφόρων J **18** ἀναγγέλλουσιν οὖν L τε θείαν C L (cf. vers. β): τεθεῖσαν E N B D G J K **21** κρεῖττον: κρείττονι L D G K om. J ὄντι: om. J ὄντι δύναμιν: δύναμιν ὄντι N **23** λέγω L **24** αὐτὸν J ἐπὶ πλεῖον – λέγων om. L **25** ἀνεκτῶντο καὶ ἀνεῖχον ἐπιδεξίως: ῥήσεις αὐτῷ ἐκ τῶν θείων προσφέροντες γραφῶν, καὶ D G J **26** ἐπιπλάττοντες L ἐπιτάττοντες D G J [ἐπι-]πάττοντες inc. h 11r **27** ἐπισκήπτοντες χάριτι D G ἐπισκέποντες χάριτι J σοί om. D G K **29** καὶ τῇ B **30** παρ' ἑαυτοῖς κατέσχον L κατέσχον παρ' αὐτοῖς D G J

μην ἄγουσιν αἱ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαι, τῶν ἀμφοτέρων λειτουργούντων πατριαρχῶν, μετὰ πολλῶν ἑτέρων ἐπισκόπων, ἄγεται ὁ θεῖος Θεόδωρος καὶ μὴ βουλόμενος, καὶ τὴν τῆς ἀρχιερωσύνης δέχεται χειροτονίαν, χειρὶ τοῦ τῆς Ἀντιοχείας προέδρου.

42.5 Θαυματουργεῖ δὲ τότε Θεός, καὶ δείκνυσι τὸν ἱερὸν Θεόδωρον, ἄξιον τῆς ἀρχιερωσύνης ὑπάρχοντα· περιστερὰ γὰρ λευκή, καὶ τὸ εἶδος ὑπερφυής, ἀνὰ τὸν ναὸν περιϊπταμένη, κάτεισι παραχρῆμα ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ χειροτονουμένου, καθὼς ἀμφότεροι οἱ πατριάρχαι καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς ἐπίσκοποι καὶ ἱερεῖς ἐθεάσαντο, καὶ δόξαν ἀνέπεμψαν Θεῷ, τῷ ποιοῦντι θαυμάσια.

42.6 Τῆς δὲ θείας τελειωθείσης μυσταγωγίας, ἐξῆλθεν ὁ Θεόδωρος θεοφορούμενος, καὶ δαψιλεστέρας τῆς τοῦ Πνεύματος ἠξιωμένος χάριτος. Συνεστιαθεὶς δὲ τοῖς πατριάρχαις, καὶ σὺν αὐτοῖς διατελέσας, τήν τε Μεγάλην Παρασκευήν, τὸ Ἅγιόν τε Σάββατον, καὶ μετὰ τὴν τῶν κανδήλων τῆς Ἁγίας Ἀναστάσεως οὐρανίῳ φωτὶ δᾳδουχίαν, συλλειτουργήσας τοῖς πατριάρχαις, ὡσαύτως δὲ καὶ τῇ Ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ Κυριακῇ τὴν λαμπροφόρον ἑορτὴν μετ' αὐτῶν τελέσας, καὶ ἔτι πλείονος χάριτος ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἐμφορηθείς, ἔξεισι τῇ Δευτέρᾳ τῆς Διακινησίμου πρὸς τὴν Λαύραν, συντάξασθαι τοῖς ἐκεῖσε πατράσι, κατεπειγομένων τῶν ἐξ Ἐδέσης ἐλθόντων, οἴκαδε πορεύεσθαι σὺν αὐτῷ.

42.7 Ἐξελθόντα δὲ εἰς τὴν Λαύραν, ἐδέξαντο αὐτὸν οἱ πατέρες ἀσμένως, ἀκηκοότες ἤδη τὴν αὐτοῦ πρὸς ἀρχιερωσύνην προβολήν. Συναυλισθεὶς δὲ αὐτοῖς τρεῖς ἡμέρας, ἔμελλεν ἀποδημεῖν. Τότε δὴ γίνεται πρᾶγμα, δακρύων ἄξιον· περιστάντες γὰρ αὐτὸν ἅπας ὁ τῶν μοναζόντων χορός, τί μὴ πρὸς οἶκτον ἔλεγον, ποίαν θρήνων ὑπερβολὴν κατελίμπανον; Ἔνθεν, οἱ μοναχοί· ἐκεῖθεν, ὁ μέγας Θεόδωρος· περιέβαλλον ἀλλήλους, περιέψων, τὴν διαίρεσιν ἀπηγόρευον. Οἱ πατέρες, ἐθρήνουν τὴν ἀποδημίαν τοῦ καλοῦ συνασκητοῦ, ὥσπερ τῷ ἐκείνῳ συνεῖναι ζῶντες. Ὁ ὅσιος, ὠλοφύρετο τὴν στέρησιν τῆς καλῆς ἡσυχίας, καὶ τῶν ἴσα ψυχῆς φιλουμένων αὐτῷ πατέρων καὶ ἀδελφῶν.

42.8 Μόλις δέ ποτε τῇ παραινέσει καὶ τοῖς παρακλητικοῖς λόγοις τοῦ προεστῶτος διαιρεθέντες, οἱ μὲν ἐπανήρχοντο εἰς τὴν Λαύραν, ὁ δὲ τίμιος Θεόδωρος τῆς ὁδοῦ εἴχετο, ἕνα τῶν αὐτοῦ μαθητῶν εἰς τὴν αὐτοῦ κέλλαν καταλιπών, προτροπῇ καὶ συναινέσει τοῦ καθηγουμένου.

2 καὶ μὴ βουλόμενος Θεόδωρος D G J **3** καὶ om. L στολὴν post ἀρχιερωσύνης scripsit et erasit K **4** δὲ: καὶ D G δὲ καὶ J **7** οἱ om. C πατριάρχαι ἐθεάσαντο J **11** τὸ ἅγιόν τε: καὶ τὸ ἅγιον B D G **12** μετὰ τὴν: τὴν μετὰ B κανδήλων ἄναψιν J Ἀναστάσεως / οὐρανίῳ: des. h 11v et inc. h 20r **13** οὐρανίῳ φωτὶ δᾳδουχίαν: καὶ τῆς οὐρανίου φωταγωγίας ἔξαψιν D G J φωτὶ δᾳδουχίαν: ἰδοῦ μαρτυρία διὰ τὸ ἅγιον φῶς, τοῖς λέγουσι, μὴ εἶναι ἀληθῆ. in marg. L (manu post.?) Τῆς δὲ θείας τελειωθείσης μυσταγωγίας – φωτὶ δᾳδουχίαν: ση(μείωσον) in marg. K δὲ om. J καὶ om. J **14** τῆς χάριτος B D G J K **15** τῇ Δευτέρᾳ τῆς Διακινησίμου: τῆς Διακινησίμου τῇ Δευτέρᾳ B D G J K **16** ἐλθόντων: ἐξελθόντων L **17** αὐτῷ: αὐτοῖς K κατεπειγομένων – αὐτῷ: τῶν ἐξ Ἐδέσης ἐπειγομένων οἴκαδε σὺν αὐτῷ ἀπιέναι D G J **18** Ἐξελθόντα N B D G K (cf. vers. β): ἐξελθόντων E C ἀπελθόντα L ἐξελθόντι J δὲ αὐτὸν B δὲ αὐτῶν L αὐτὸν om. B **19** αὐτοῦ πρὸς ἀρχιερωσύνην: πρὸς ἀρχιερωσύνην αὐτοῦ B αὐτοῦ πρὸς ἱερωσύνην K προβολὴν καὶ τελείωσιν L δὲ om. D G **20** αὐτὸν: αὐτῷ K **22** κατελίμπανον E C N L B D G J K: ἀπελίμπανον versio β (cf. app. font.) ἔνδοθεν J **24** ἐκείνους ... ζῶντας K **28** καὶ συναινέσει: καὶ συναίσει L καὶ συνέσει K om. D G J

Εἰσελθὼν δὲ αὖθις εἰς τὴν Ἁγίαν Πόλιν, καὶ τὴν νέαν Κυριακὴν ἐκεῖσε τελέσας, ταῖς **43.1**
ἁγίαις τε ἐκκλησίαις μετὰ πολλῶν συνταξάμενος δακρύων, καὶ τοὺς τιμίους ἀσπασάμενος πατριάρχας, καὶ πάντας τοὺς ἐπισκόπους, ἄκων καὶ μὴ βουλόμενος, ἤρξατο τῆς πρὸς Ἔδεσαν πορείας, πυκνὰ στρεφόμενος, καὶ τὴν Ἁγίαν βλέπων Πόλιν, καὶ πρὸς τὰς φάραγγας τῆς ἐρήμου ἀτενίζων, καὶ δάκρυα τῶν ὀφθαλμῶν κατάγων.

Ἔλεγε δὲ θρηνῶν: «Οἴμοι τῷ δυστυχεῖ! πότε γὰρ ἐγὼ προσεδόκουν πρὸ τῆς ἐσχά- **43.2**
της μου ἀναπνοῆς, τὴν φίλην ἀπολιπεῖν ἡσυχίαν, τῆς Λαύρας ἀποδημῆσαι τοῦ μεγάλου Σάβα, τῆς Ἁγίας μακρυνθῆναι Πόλεως, τῆς θέας τε στερηθῆναι τοῦ ζωοδόχου Τάφου, τοῦ ἱεροῦ Γολγοθᾶ, ἔνθα τὸ σωτήριον γέγονε τοῦ Χριστοῦ Πάθος, τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, καὶ τῶν λοιπῶν Ἁγίων Τόπων, ὅπου ἔστησαν καὶ ἐβάδισαν σωματικῶς, οἱ ἄχραντοι τοῦ Σωτῆρος καὶ Θεοῦ μου πόδες; Φεῦ σοι, ταπεινὲ Θεόδωρε, τί πέπονθας; Ἀπὸ ποίας ἀναπαύσεως, εἰς οἵους ἐξεδόθης κόπους; Ἐκ ποίας γαλήνης εἰς ποῖον πέλαγος κυμάτων τὴν ὁλκάδα σου τῆς ψυχῆς ἐξώρμησας»;

Τοιαῦτα ἐλεεινολογῶν καὶ ὀλοφυρόμενος, ἐπορεύετο. Συνήμην δὲ μετ' αὐτοῦ κἀγώ, ὁ **44.1**
ταῦτα συγγραψάμενος, μετὰ καὶ ἑτέρων δύο ἀδελφῶν. Ὡς δὲ τὸν Εὐφράτην ἤδη κατελάβομεν ποταμόν, καὶ παρὰ τὰς ὄχθας αὐτοῦ ἐν τόπῳ χλοερῷ μονὴν ἐποιησάμεθα, εἰς μνήμην αὖθις ὁ μέγας Θεόδωρος τῆς Ἁγίας Πόλεως καὶ τῆς μεγίστης Λαύρας ἐλθών, τὸν δαυϊτικὸν εἶπεν ψαλμὸν ἐν πόνῳ καρδίας: «Ἐπὶ τῶν ποταμῶν τῆς Βαβυλῶνος, ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν καὶ ἐκλαύσαμεν, ἐν τῷ μνησθῆναι ἡμᾶς τῆς Σιών».

Ταῦτα λέγων, καὶ περίλυπος ἄγαν ὑπάρχων, βουλῆς ἔθετο ἀποδρᾶσαι, καὶ εἰς τὴν **44.2**
Λαύραν αὖθις ἐπανελθεῖν. Οἱ τοίνυν Ἐδεσηνοὶ αἰσθόμενοι τὴν βουλήν, φυλακὴν ἐποιοῦντο, μήπως στερηθεῖεν τοῦ καλοῦ ποιμένος.

Ἐκείνων δὲ τῇ φυλακῇ ἐπαγρυπνούντων, θεία τὶς ἐφίσταται ὄψις τῷ Θεοδώρῳ, **44.3**
τοιάδε λέγουσα: «Οὐκ ἔξεστί σοι τὸν κατορύξαντα τὸ τάλαντον εἰς γῆν ὀκνηρὸν μιμήσασθαι δοῦλον, ἀλλὰ τὸν τὰ πέντε ἐμπιστευθέντα, δέκα δὲ προσενεγκόντα τῷ ἰδίῳ δεσπότῃ· διὸ καὶ ἐπάνω δέκα πόλεων κατέστη. Σὺ τοίνυν τὸν ἐπιτεθέντα σοι τοῦ Χριστοῦ ζυγόν, βαστάζειν μέχρι τέλους, μὴ ἀπαναίνου». Εἰς ἑαυτὸν δὲ ὁ Θεόδωρος ἐλ-

1 δὲ om. N Πόλιν / καὶ τὴν νέαν: des. h 20v et inc. 12r νέαν: ἱερὰν N ἐκεῖ L **6** δὲ om. L B D G J K προσεδόκουν: om. K προσεδόκων D G **7** καὶ τῆς J **8** μεγάλου πατρὸς Σάβα L Ἁγίας τε K τε om. L B D G J **9** τοῦ Χριστοῦ γέγονε D G **11** Σωτῆρος καὶ Θεοῦ μου: Θεοῦ Λόγου D G J **12** ποίους C κόπους: πόνους B **13** ποῖον πέλαγος κυμάτων τὴν ὁλκάδα σου τῆς ψυχῆς ἐξώρμησας: οἷον ἐξώρμησας πέλαγος κυμάτων τὴν ὁλκάδα τῆς ψυχῆς σου D G J **14** συνήμην: σὺν ἡμῖν L μετ' αὐτοῦ δὲ L κἀγώ μετ' αὐτοῦ B D G J K **15** ὁ ταῦτα συγγραψάμενος: ὁ τούτων ἐξηγητής D G J καὶ om. K μετὰ καὶ ἑτέρων δύο ἀδελφῶν: σὺν ἅμα καὶ ἑτέροις δυσὶν ἀδελφοῖς D G J **16** παρὰ: περὶ J ἐν τόπῳ χλοερῷ om. B **18** ἐν / πόνῳ: des. h 12v et inc. h 10r **20** βουλὴν N L **21** αὖθις: πάλιν K **23** δὲ: τοίνυν K ἀγρυπνούντων K **24** τοιάδε: τοιαῦτα B K **25** τὸν κατορύξαντα ... ὀκνηρὸν ... δοῦλον ... τὸν ... ἐμπιστευθέντα ... προσενεγκόντα E (cf. vers. β): τῷ κατορύξαντι ... ὀκνηρῷ ... δούλῳ ... τῷ ... ἐμπιστευθέντι ... προσενεγκόντι C N B τὸν κατορύξαντα ... ὀκνηρὸν ... δοῦλον ... τῷ ... ἐμπιστευθέντα ... προσενεγκόντα L τῷ κατορύξαντι ... ὀκνηρῷ παρομοιωθῆναι δούλῳ ... τῷ ... ἐμπιστευθέντι ... προσενεγκόντι D G J τῷ κατορύξαντι ... ὀκνηρῷ μιμήσασθαι δούλῳ ... τὸν ... ἐμπιστευθέντα ... προσενεγκόντα K **26** τῷ ἰδίῳ – κατέστη: καὶ ἐπάνω πόλεων γεγονότι δέκα D G καὶ ἐπάνω πόλεων δέκα γεγονότι J ἐμπιστευθέντα J τοῦ om. K **27** βαστάζειν om. K

θών, καὶ τοῦ ὁράματος τὴν δύναμιν συνείς, «Τὸ θέλημα» ἔφη «Κυρίου γενέσθω».

44.4 Προθύμως τοίνυν ἔκτοτε τοῦ ἐγχειρισθέντος ταλάντου τὴν αὔξησιν, ἔργον ἔθετο σπουδαῖον, ἵν' ὥσπερ ἐν τῷ μοναδικῷ βίῳ δόκιμος γέγονεν, εὐδοκιμήσῃ χάριτι Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ καλῶς ποιμᾶναι τὰ λογικὰ πρόβατα.

45.1 Ἕωθεν οὖν τὸν Εὐφράτην περάσαντες, τῆς ὁδοῦ εἰχόμεθα, εὐθὺ τῆς μέσης τῶν ποταμῶν ἐλαύνοντες. Ἀφικόμενοι δὲ εἰς Χαρράν, ὑποδοχῆς ἐτύχομεν προσηνοῦς· συνέρρεον γὰρ πανδημεὶ πάντες, καὶ πρὸς τὴν ὑπάντησιν ἔθεον, καὶ πόθῳ θερμοτάτῳ τὸν μέγαν ὑπεδέχοντο. Ἐκεῖθέν ἀπάραντες, πρὸς Ἔδεσαν ἀνήχθημεν τὴν πόλιν. Ὅτε γοῦν πλησίον ταύτης γεγόναμεν, πᾶν ὅσον περιφανές, τοῦ τε ἐκκλησιαστικοῦ, τοῦ τε πολιτικοῦ πλήθους, ἐξελθόντες τῆς πόλεως ἱκανῷ διαστήματι, φιλοφρόνως ἐδεξιοῦντο τὸν ἱεράρχην, λαμπραῖς ὑπαντήσεσι καὶ τιμαῖς. Καὶ ἑρμαῖόν τι αὐτοῖς ἔδοξε θεῖον καὶ κέρδος ἀπερινόητον, ἡ τοῦ καλοῦ ποιμένος ἄφιξις.

45.2 Ἐπεὶ δὲ εἰσῆλθε τὴν πόλιν, καὶ εἰς τὸ κυριακὸν ἀφίκετο, τὴν καθολικήν (φημι) ἐκκλησίαν, καὶ εἶδέν εἰς κάλλος τε καὶ μέγεθος εὖ ἔχουσαν, καὶ μηδὲν τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἀποδεομένην, ἥσθη τὴν ψυχήν, ὡς ἀπεικόνισμά τι ἀπαράλλακτον τῆς Ἁγίας νομίσας ὁρᾶν Ἀναστάσεως.

45.3 Εὐξάμενος οὖν τῷ Θεῷ, καὶ εὐχαριστήσας περὶ πάντων, εἰρήνην τε τῷ λαῷ δούς, πρὸς τὸ Μαρτύριον ἀπῄει τῶν μεγάλων ὁμολογητῶν, Γουρία, Σαμωνᾶ, καὶ Ἀβίβου· καὶ τὴν τιμίαν αὐτῶν ἀσπασάμενος σορόν, δάκρυά τε ταύτης καταρράνας δαψιλῆ, καὶ τὰς λοιπὰς περιφανεῖς κατιδὼν ἐκκλησίας, καὶ συνήθως εὐξάμενος ἐν πάσαις, ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ κατέπαυσεν.

45.4 Τῇ δὲ ἐπαύριον, Κυριακῆς οὔσης τῶν ἡμερῶν, τὴν μυστικὴν τελέσας ἱερουργίαν, καὶ τῇ ἀρχιερατικῇ ἐνθρονισθεὶς καθέδρᾳ, εἰρήνην τε τῷ πιστοτάτῳ δοὺς ποιμνίῳ, πνευματικῆς ἔπλησεν εὐφροσύνης τὰς ἁπάντων καρδίας.

45.5 Μετὰ δὲ τὴν συμπλήρωσιν τῆς θείας λειτουργίας, λόγοις παρακλητικοῖς ἐδεξιοῦτο τοὺς συνελθόντας· εἶχε γὰρ καὶ βίον τῷ λόγῳ σύμφωνον, καὶ λόγον τῇ τοῦ βίου προσήκοντα καθαρότητι. Ὅθεν ἅπαν τὸ τῶν ὀρθοδόξων πλῆθος, ηὐχαρίστει τῷ Θεῷ, τῷ ὑπὸ πατρὶ τοιούτῳ καὶ παιδευτῇ, τὸ λογικὸν αὐτοῦ εὐδοκήσαντι ποιμαίνεσθαι ποίμνιον.

1 ὁ Θεόδωρος ἐλθών: ἐλθὼν ὁ Θεόδωρος N ἔφη Κυρίου: Κυρίου ἔφη N τοῦ Κυρίου L **2** τοίνυν: οὖν B αὔξησιν ποιῆσαι B αὔξησιν ἐποιεῖτο καὶ D G J **3** μοναδικῷ βίῳ: μοναδικῇ πολιτείᾳ N **5** Ἕωθεν οὖν τὸν Εὐφράτην περάσαντες: om. B D G J K ὁδοῦ: ὁδοῦ τοίνυν B D G J ἐχόμεθα L εὐθὺς K εὐθὺ τῆς μέσης: τὴν μέσην D G J **7** γὰρ: δὲ B D G J K **8** τὴν πόλιν om. D G J πόλιν / Ὅτε: des. h 10v et inc. h 16r **9** οὖν J **10** τοῦ τε: καὶ τοῦ B πλήθους: συντάγματος D G J **11** τιμῆς L **12** καὶ om. L **13** τὴν πόλιν: ἐν τῇ πόλει L **14** τῇ καθολικῇ ... ἐκκλησίᾳ K εἰς: αὐτὴν D G J **15** μηδὲν τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἀποδεομένην: τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις μικρόν τι ἀποδέουσαν D G J τι: τε D **16** νομίσας ὁρᾶν τῆς Ἁγίας K **18** Γουρίου C B D G **19** ταύτην K ταύτης καταρράνας δαψιλῆ: ῥάνας δαψιλῆ ἐπὶ ταύτης L **20** ἐν πάσαις om. B **22** δὲ om. D **24** ἐπλήρωσεν L K πάντων D G **26** συνελθόντας B καὶ om. N τὸν βίον B D G J K ἐπαύφωνον C **27** τῷ om. J

Ἐπεὶ δὲ πολλὰ ζιζάνια τῶν αἱρέσεων ἑώρα ἐν ἐκείνῃ κατασπαρέντα τῇ πόλει, παρὰ τοῦ σπορέως τῶν τοιούτων πονηρῶν σπερμάτων διαβόλου, ἤσχαλλεν ἐπὶ τούτῳ καὶ ἐδυσφόρει ὁ μακαρίτης, καὶ πᾶσαν ἐπενόει θείαν τε καὶ ἀνθρωπίνην μέθοδον, προθέλυμνον τὰ ψυχοφθόρα ἐκριζῶσαι βλαστήματα. **46.1**

Συναθροίσας οὖν ἐν ἑτέρᾳ Κυριακῇ τὸν πιστὸν λαόν, λόγου ἥπτετο καὶ διδασκαλίας πνευματικῆς, «Φοβερόν μοι» λέγων «ὦ ἀδελφοί, καὶ μεῖζον ἢ κατ' ἐμὴν δύναμιν, τῆς ἱεραρχίας ταύτης τῆς ὑπερφυοῦς τὸ ἀξίωμα. Ὅθεν καὶ φόβος μοι μέγας ἐπέκειτο, πρὸς τὴν ἐμὴν ἐσχατιὰν ἀφορῶντι, καὶ τὴν τοῦ πράγματος ἐννοοῦντι μεγαλειότητα. Ἐπεὶ δὲ ἀναξίους ὄντας καὶ χαμαὶ κειμένους ἡμᾶς, οἷς ἐπίσταται λόγοις, οὗ τὰ κρίματα ἄβυσσος πολλή, εἰς ταύτην ἤγαγε τὴν διακονίαν, καὶ ποιμένα τῆς λογικῆς αὐτοῦ κατέστησε ποίμνης, οὐκ ἀκίνδυνόν μοι τὸ ἀπὸ τοῦδε σιγᾶν, οὐδὲ τὸ ἐμαυτοῦ μόνον ὁρῶντα, μισθωτὸν εἶναι καὶ οὐ ποιμένα». **46.2**

Περὶ ὀρθῆς πίστεως, καὶ βίου ὀρθοῦ, καὶ περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας, λόγος θεολογικότατος (manu post. in marg. E 40v)

«Δέομαι τοίνυν, ἀδελφοί, πρὸς αὐτῶν τῶν ἐλπίδων ὧν πάντες ἐχόμεθα, προηγουμένως μὲν τῆς ὀρθῆς πίστεως ἀντέχεσθαι ἡμᾶς καὶ περιέχεσθαι· "Θεμέλιον γὰρ ἄλλον" (ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος) "οὐδεὶς δύναται θεῖναι", εἰ μὴ ὃν ἔθετο τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, διὰ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, καὶ τῶν θεοφόρων Πατέρων, ἥτις ἐστὶν ἡ ὀρθόδοξος πίστις, ἡ διὰ τῶν ἁγίων ἓξ οἰκουμενικῶν συνόδων βεβαιωθεῖσα καὶ κηρυχθεῖσα. Εἶτα ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τούτῳ τῆς πίστεως, δεῖ χρυσὸν ἡμᾶς οἰκοδομεῖν, καὶ ἄργυρον, καὶ λίθους τιμίους, τὰς ἀγαθάς φημι πράξεις· οὔτε γὰρ πολιτείας ἀκρίβεια καθ' ἑαυτήν, μὴ διὰ τῆς εἰς Θεὸν ὀρθῆς πίστεως πεφωτισμένη ὠφέλιμος, οὔτε ὀρθὴ ὁμολογία, ἀγαθῶν ἔργων ἄμοιρος οὖσα, παραστῆσαι ἡμᾶς δυνήσεται τῷ Κυρίῳ· ἀλλὰ δεῖ ἀμφότερα συνεῖναι, ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, καὶ μὴ κατὰ τὸ ἐλλεῖπον χωλεύῃ ἡμῶν ἡ ζωή· "Πίστις" γάρ ἐστιν ἡ σῴζουσα ἡμᾶς (ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος), "δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη"». **46.3**

«Πιστεύομεν τοίνυν, εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα Ἅγιον, Τριάδα θείαν ὑμνοῦντες, αἰτίαν καὶ δημιουργόν, αἰτιατῶν καὶ δημιουργημάτων ἁπάντων, ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων· μιᾶς μὲν οὐσίας ἤγουν φύσεως οὖσαν, τριῶν δὲ ὑποστάσεων ἤτοι **46.4**

1 ἐπειδὴ B πόλει: χώρᾳ N **3** μακάριος K **4** προθέλυμνα B **7** καταξίωμα J **8** ἐπίκειται L **9** ἡμᾶς om. N **12** ὁρῶντι K εἶναι: ἢ εἶναι D G ὄντα J **16** τοίνυν: οὖν N **17** ὑμᾶς K **18** ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος om. N **20** ἁγίων om. N ἀποστόλων, καὶ τῶν post ἁγίων scripsit et erasit L **21** χρυσὸν ἡμᾶς: ὑμᾶς χρυσὸν K οἰκοδομεῖν: ἐπ' οἰκοδομεῖν N ἀργύριον N **23** διὰ: δὴ N πεφωτισμένης ante corr. B **24** ἄμοιρος οὖσα ἔργων J **27** οὔτε γὰρ πολιτείας – ἐνεργουμένη: cf. supra 39,4 **28** Ἔκθεσις πίστεως τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου τοῦ ἀσκήσαντος ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Σάβα, καὶ γεγονότος μητροπολίτου Ἐδέσης ante Πιστεύομεν c^1 Πιστεύομεν τοίνυν εἰς Πατέρα: post corr. c^1 Πιστεύω εἰς Πατέρα ante corr. c^1 Ἅγιον Πνεῦμα B D G J K **29** ἀνυμνοῦντες L καὶ: τε καὶ D G J αἰτιατῶν: αἰτία τῶν C αἰτιατῶν καὶ δημιουργημάτων: τῶν L K **30** οὖσας c^1

προσώπων ἰδικῶν καὶ διαφόρων παραστατικήν, ἀλλ' οὐχὶ τὸ διάφορον τῶν τριῶν ὑποστάσεων καὶ προσώπων λέγοντες, ἤδη καὶ διαφορὰν τριῶν θεῶν, ἢ τριῶν φύσεων, ἢ οὐσιῶν ἀναγκαζόμεθα ἐννοεῖν, ἀλλ' ἕνα μὲν Θεόν, καὶ μίαν αὐτοῦ τὴν ἁπλῆν καὶ ἀσώματον φύσιν τε καὶ οὐσίαν ὁμολογοῦμεν· τῷ δὲ διαφόρῳ τῶν προσώπων, τὸ διάφορον τῶν ὑποστάσεων σημαίνομεν, Τριάδα προσκυνοῦντες ἐν Μονάδι, καὶ Μονάδα ἐν Τριάδι, Μονάδα τρισυπόστατον, καὶ Τριάδα ὁμοούσιον, καὶ ὁμοδύναμον, καὶ συνάναρχον· ταύτην μόνην γινώσκομεν, ἀΐδιον, ἄναρχον, ἀγέννητον, ἄκτιστον, ἀόρατον, ἀπερίγραπτον, ἀπερινόητον, ἀόριστον, ἀναλλοίωτον, ἄτρεπτον, ἀθάνατον, ἀνώλεθρον, ἀπαθῆ, πάντων ποιητικήν τε καὶ συνεκτικήν, καὶ προνοητικήν».

46.5 «Ὁμολογοῦμεν δέ, καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, τὸν ἕνα τῆς Τριάδος, οὐ δήπου τὸν Πατέρα, οὔτε μὴν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς φύντα Υἱὸν καὶ Θεὸν Λόγον, τὸν ἀχρόνως καὶ ἀδιαιρέτως ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον, καὶ οὐ πεποιημένον, τὸν ὁμοούσιον τῷ γεννήσαντι, τὸν ἀεὶ αὐτῷ συνόντα καὶ συνυπάρχοντα, τὸν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα παραγαγόντα δι' ἀγαθότητα, τὸν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ ἐν παρθενικῇ μήτρᾳ οἰκήσαντα, καὶ ἑνώσαντα ἑαυτῷ σάρκα ἐμψυχωμένην, ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ, καθ' ὑπόστασιν, ἐξ αὐτῆς τῆς ἀχράντου καὶ Θεοτόκου Μαρίας».

46.6 «Ὁ γὰρ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ὁμοούσιος αὐτῷ Θεὸς Λόγος, διὰ πλῆθος φιλανθρωπίας εὐδοκήσας, βουλήσει Πατρὸς καὶ Πνεύματος, τὸ οἰκεῖον ἀνασώσασθαι πλάσμα, ἐκ τῶν πατρῴων κόλπων ὅθεν οὐκ ἀπέστη κατελθών, καὶ τὴν παρθενικὴν μήτραν τῆς πανάγνου Παρθένου εἰσδύς, καὶ σάρκα ἐμψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ μὴ προϋποστᾶσαν προσειληφώς, προῆλθε Θεὸς σεσαρκωμένος, γεννηθεὶς ἀρρήτως, καὶ τὴν παρθενίαν τῆς τεκούσης φυλάξας ἀδιάφθορον· οὐ φυρμὸν οὐ σύγχυσιν οὐ τροπὴν ὑπομείνας, ἀλλὰ μείνας ὅπερ ἦν, γέγονεν ὅπερ οὐκ ἦν, προσλαβὼν τὴν τοῦ δούλου μορφήν, ἀληθείᾳ οὐ φαντασίᾳ, κατὰ πάντα πλὴν τῆς ἁμαρτίας ἡμῖν ὁμοιωθείς».

46.7 «Τέλειον γὰρ αὐτὸν ἐπιστάμεθα Θεόν, καὶ τέλειον ἄνθρωπον, οὐκ ἄλλον καὶ ἄλλον, ἀλλ' ἕνα τὸν αὐτόν, πρὸ σαρκὸς καὶ μετὰ σάρκωσιν, μίαν σύνθετον ὑπόστασιν, τὸν αὐτὸν ἐν δύο τελείαις φύσεσί τε καὶ δύο φυσικαῖς ἰδιότησι, καὶ δύο φυσικαῖς θελήσεσί τε καὶ ἐνεργείαις, ἀλλήλαις καθ' ὑπόστασιν ἡνωμέναις, ἀναλλοιώτως καὶ ἀσυγχύτως γνωριζόμενον, τὸν αὐτὸν, ἑκουσίως θέλοντα, καὶ ἐνεργοῦντα τὰ θεῖα ὡς Θεόν, καὶ τὸν αὐτὸν ἑκουσίως θέλοντα, καὶ ἐνεργοῦντα τὰ ἀνθρώπινα, ὡς ἄνθρωπον».

1 ὑποστάσεων ἤτοι προσώπων: προσώπων ἤτοι ὑποστάσεων B D G J K παραστατικόν L παραστατικήν – διάφορον om. C **2** ἰδικῶν – τριῶν ὑποστάσεων om. D G J K ἤδη: οὐκ ἤδη D G J K **6** τρι/συπόστατον: des. h 18v et inc. h 14r **7** καὶ om. L ταύτην: τούτοις D τούτην G ταύτην μόνην γινώσκομεν, ἀΐδιον, ἄναρχον om. K **8** ἀόρατον, ἀπερίγραπτον, ἀπερινόητον om. L ἀόριστον eras. C ἀπερινόητον, ἀόριστον, ἀναλλοίωτον, ἄτρεπτον om. K **9** καὶ προνοητικήν om. D G K **11** μὴν om. K φύντα: γεννηθέντα J **13** καὶ οὐ πεποιημένον om. J αὐτόν C **14** τὸν om. J **15** οἰκήσαντι C **16** καθ' ὑπόστασιν om. B **17** ἀχράντου B (cf. vers. β): ἁγίας ἀχράντου E C N L D G J K καὶ om. L Θεοτόκου: ἀειπαρθένου K **18** ἐκ τοῦ K ὁμοούσιος αὐτῷ Θεὸς Λόγος: Λόγος ὁ ὁμοούσιος c^1 πλήθους c^1 **22** μὴ προϋποστᾶσαν: ὑποστᾶσαν L **24** ἀλλὰ μείνας om. N **27** τῆς σαρκὸς J ὑπόστασιν φέροντα E **28** τελείαις φύσεσί τε: φύσεσι τελείαις c^1 **29** ἐν δύο τελείαις – δύο φυσικαῖς θελήσεσί: ἐν δύο φυσικαῖς θελήσεσί B ἐν δύο τελείαις φύσεσι, καὶ δύο φυσικαῖς θελήσεσί J **31** τὸν αὐτὸν – ὡς Θεόν, καὶ om. K ἑκουσίως om. J

«Οὐ γὰρ φυσικαῖς ἀνάγκαις ὑπέκειτο· ἑκὼν γὰρ ἐγεννήθη, ἑκὼν ἐπείνασεν, ἑκὼν **46.8**
ἐδίψησεν, ἑκὼν ἐκοπίασεν, ἑκὼν ἐδειλίασεν, ἑκὼν ἀπέθανεν, ἀληθῶς καὶ ἀφαντάστως πάντα τὰ φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη ὑπομείνας τῆς ἀνθρωπότητος. Σταυρωθείς τε καὶ θανάτου γευσάμενος ὁ ἀναμάρτητος, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστάς, τῆς σαρκὸς αὐτοῦ οὐκ ἰδούσης διαφθοράν, τὴν ἀνθρωπίνην οὐσίαν ἀφθαρτίσας καὶ ἀθανατίσας συνανέστησεν, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀναγαγών, κεκάθικεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός. Ἥξει δὲ πάλιν κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ὃν τρόπον ἀνελήφθη μετὰ τῆς ἰδίας σαρκός, ἀποδώσων ἑκάστῳ κατὰ τὸ ἴδιον ἔργον· ἀναστήσονται γὰρ οἱ νεκροί, καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις· καὶ οἱ μὲν τὰ ἀγαθὰ πράξαντες μετὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως, πορεύσονται εἰς ζωὴν αἰώνιον· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, καὶ τὴν πίστιν ἀθετήσαντες, εἰς κόλασιν αἰώνιον».

«Πρὸς τούτοις, προσκυνοῦμεν καὶ κατασπαζόμεθα, τὴν πάνσεπτον εἰκόνα τοῦ **46.9**
ἀνθρωπίνου σώματος τοῦ Θεοῦ Λόγου, τοῦ χρισθέντος θεότητι, καὶ γεγονότος ἀμεταβλήτως ὅπερ τὸ χρῖσαν, πίστει λογιζόμενοι, αὐτὸν ὁρᾶν τὸν σαρκὶ ὀφθέντα Θεόν, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφέντα. Προσκυνοῦμεν τὸ ξύλον τοῦ τιμίου Σταυροῦ, τὰ ἱερά τε σκεύη, καὶ τοὺς σεπτοὺς καὶ θείους ναοὺς καὶ τόπους. Προσκυνοῦμεν καὶ τιμῶμεν τὴν εἰκόνα τῆς παναγίας Θεοτόκου, καὶ πάσας τὰς σεπτὰς τῶν τοῦ Θεοῦ θεραπόντων εἰκόνας, τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς ἀναπτεροῦντες πρὸς τὰς πρωτοτύπους μορφάς, καὶ οὐ μέχρι τῆς ὕλης καὶ τῶν χρωμάτων ἱστῶντες τὴν διάνοιαν».

«Ταῦτα, θεοφιλέστατοι, τῶν ὀρθοδόξων καὶ πατρικῶν παραδόσεων τὰ δόγματα· τού- **47.1**
τοις καὶ ἡμεῖς ἐξακολουθοῦντες, οὕτως πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν. Καὶ πάντας τοὺς αἱρετικούς, καὶ πάσας τὰς αἱρέσεις αὐτῶν, ἀναθεματίζομεν, δεχόμενοι τὰς ἁγίας καὶ οἰκουμενικὰς ἓξ συνόδους: – τὴν ἐν Νικαίᾳ τῶν ἁγίων τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ πατέρων· – τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ἁγίων ἑκατὸν πεντήκοντα πατέρων· – τρίτην, τὴν ἐν Ἐφέσῳ τὸ πρότερον διακοσίων ἁγίων πατέρων· – τετάρτην, τὴν ἐν Χαλκηδόνι ἑξακοσίων τριάζζκοντα ἁγίων πατέρων· – πέμπτην, τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑκατὸν ἑξήκοντα τεσσάρων ἁγίων πατέρων· – ἕκτην, πάλιν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ἁγίων πατέρων· – ἔτι δὲ καὶ τὴν ἔναγχος γενομένην ἐν τῇ Νικαέων μητροπόλει ἑβδόμην σύνοδον τριακοσίων πεντήκοντα ἁγίων πατέρων,

1 ἐπείνησεν ante corr. B **2** ἑκὼν ἐδίψησεν, ἑκὼν ἐκοπίασεν om. L ἑκὼν ἐδειλίασεν: om. K ἑκὼν ἐδειλίασεν, ἑκὼν ἔπαθεν L ἀφαντάστως: οὐ κατὰ φαντασίαν L **3** τε om. N **4** ἀναστάς: στάς N **5** αὐτοῦ τῆς ἁγίας J ἰδούσης: εἰδότως K **6** ἀθανατήσας συνανέστησεν: ἀνέστησεν J **8** τὸ ἴδιον ἔργον: τὰ ἔργα αὐτοῦ N **10** φαῦλα / πράξαντες: des. h 15v et inc. h 25r **11** οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, καὶ τὴν πίστιν ἀθετήσαντες, εἰς κόλασιν αἰώνιον om. L αἰώνιον om. J **14** ἀμεταβλήτως γεγονότος B γεγονότος ἀμετακλίτως K τῷ χρίσαντι C **15** τοῦ χρισθέντος – συναναστραφέντα om. J καὶ τὸ K **16** καὶ τόπους om. J **18** σεπτὰς τῶν τοῦ Θεοῦ θεραπόντων εἰκόνας: εἰκόνας τῶν αὐτοῦ θεραπόντων J **21** οὕτως om. N **23** καὶ om. N J οἰκουμενικὰς ἓξ: οἰκουμενικὰς ἑπτὰ L ἓξ οἰκουμενικὰς B **24** τὴν: τῶν L δεύτερον suprascr. N **26** Χαλκηδόνι L B c^1 (cf. vers. β et app. font.): Καλχηδόνι E C N D G J K **28** ἁγίων πατέρων om. c^1 τὴν ἐν Νικαίᾳ – ἑβδομήκοντα ἁγίων πατέρων om. J τὴν om. L **29** ἔτι δὲ καὶ τὴν ἔναγχος γενομένην ἐν τῇ Νικαέων μητροπόλει om. N τριακοσίων πεντήκοντα ἁγίων: ἁγίων τριακοσίων πεντήκοντα B τριακοσίων πεντήκοντα om. D G J ἑβδόμην σύνοδον τριακοσίων πεντήκοντα ἁγίων πατέρων: ἑβδόμην [... ca. 12 litt. ...] in marg. suppl. N

κατὰ τῶν τὰς σεπτὰς εἰκόνας ἀθετούντων καὶ μὴ ἀναστηλούντων ταύτας ἢ προσκυνούντων δυσσεβῶν χριστιανοκατηγόρων».

47.2 «Δεχόμεθα καὶ πάσας τὰς κατὰ Θεοῦ χάριν, κατὰ καιρὸν ἢ τόπον πρὸς βεβαίωσιν τῆς εὐσεβείας καὶ εὐαγγελικῆς πολιτείας συναθροισθείσας ἁγίας συνόδους, ἃς καὶ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ἐδέξατο· καὶ ἅπερ ἀπηγόρευσαν οἱ ἅγιοι πατέρες ἐκεῖνοι, ἀπαγορεύομεν· καὶ οὓς ἀνεθεμάτισαν, ἀναθεματίζομεν· πολλὰς γὰρ κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ χρόνους ὁ Διάβολος αἱρέσεις ἐπενόησεν, καὶ πολλὰ ζιζάνια κακοδοξίας διὰ τῶν αὐτῷ καθυπηρετούντων παρανόμων αἱρεσιαρχῶν, τῇ οἰκουμένῃ κατέσπειρεν, πρὸς ἀνατροπὴν καὶ σύγχυσιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Οὓς ἀναθεματίζομεν μετὰ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐπινοηθέντων πονηρῶν δογμάτων, καὶ μυσαττόμεθα πᾶσαν αἵρεσιν ἀσεβείας, οὕτως λέγοντες:

Ἀρχή (in marg. B 138r)

47.3 – «Εἴ τις λέγει τρεῖς φύσεις, ἢ τρεῖς οὐσίας, ἢ τρεῖς θεούς, ὁριστικῶς τε καὶ θετικῶς, ἤ τινας θεούς, ἢ μίαν ὑπόστασιν τῆς Ἁγίας Τριάδος κατὰ Ἄρειον τὸν ἑλληνίζοντα καὶ διαιροῦντα, καὶ Σαβέλλιον, τὸν ἰουδαΐζοντα καὶ συγχέοντα, ἀνάθεμα ἔστω».

47.4 – «Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ὁμοούσιον αὐτοῦ Θεὸν Λόγον, τὸν ἀεὶ αὐτῷ συνόντα καὶ συνυπάρχοντα, τὸν κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν Θεόν, σαρκωθῆναι καὶ γεννηθῆναι ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὴν κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν Θεοτόκον εἶναι καὶ λέγεσθαι, ἀνάθεμα ἔστω».

47.5 – «Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὰς δύο γεννήσεις τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ Θεοῦ Λόγου, τήν τε πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀσάρκως, καὶ τὴν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐκ τῆς Μητρὸς σαρκικῶς, τῆς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἀνάθεμα ἔστω.

Ὥσπερ οὖν τοῦ Θεοῦ Λόγου, τὰς δύο γεννήσεις εἶναι λέγομεν, οὕτως καὶ τὰς δύο φύσεις ὁμολογοῦμεν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ».

47.6 – «Εἴ τις οὐκ ἀναθεματίζει Θεόδωρον τὸν Μομψουεστίας, καὶ Νεστόριον, τοὺς ἀλλήλων ὁμόφρονας, καὶ τὰ βλάσφημα αὐτῶν συγγράμματα, καθὼς καὶ ὁ μακάριος Κύριλλος ἐξέθετο κατ' αὐτῶν, καὶ οὐχ ὁμολογεῖ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν Θεοτόκον τὴν ἁγίαν Παρθένον Μαρίαν, ἀνάθεμα ἔστω».

47.7 – «Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ ὅτι ἐκ δύο φύσεων ἐκ θεότητός τε καὶ ἐξ ἀνθρωπότητος ἀπετελέσθη ὁ εἷς Χριστός, ἤτοι τὸ ἓν αὐτοῦ σύνθετον πρόσωπον, καὶ ἡ μία ὑπόστασις τοῦ Χριστοῦ, ἀνάθεμα ἔστω».

2 ἀναστηλούντων ταύτας ἢ προσκυνούντων: προσκυνούντων ταύτας ἢ ἀναστηλούντων N χριστιανοκατηγόρων: χριστιανοκατηγόρων αἱρετικῶν L δυσσεβῶν χριστιανοκατηγόρων om. J **3** ἔτι δὲ δεχόμεθα J **4** εὐαγγελικῆς: ἀγγελικῆς L τὰς κατὰ Θεοῦ – ἃς καὶ: ἃς J **5** ἐδέξατο: δέχεται c^1 ἅπερ: οὓς L **6** καὶ ἅπερ – ἀπαγορεύομεν om. J **7** καιροὺς: αἰτίας καὶ καιροὺς c^1 **8** αὐτῷ: αὐτῶν L αὐτὸν B κατὰ διαφόρους – κατέσπειρεν: αἱρέσεις ὁ διάβολος κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐπενόησεν J **10** αὐτῶν: αὐτῷ D G **11** οὕτως λέγοντες: λέγοντες οὕτως L **14** ὁριστικῶς τε καὶ θετικῶς, ἤ τινας θεούς om. B D G K **15** καὶ om. B καὶ διαιροῦντα, καὶ Σαβέλλιον, τὸν ἰουδαΐζοντα om. N **18** σαρκωθέντα καὶ γεννηθέντα L **20** Θεοῦ: τοῦ Θεοῦ D **21** πρὸ αἰώνων: προαιώνιον D G K ἐσχάτων C N post corr. B L D G K (cf. app. font.): ἐσχάτου E ante corr. B (cf. vers. β) **24** οὕτω c^1 **31** σύνθετον om. N

– «Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ ἐν δύο διαφόροις φύσεσι γνωρίζεσθαι τὸν Χριστόν, τοῦτ' ἔστιν ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι, καὶ δύο θελήσεσι καὶ ἐνεργείαις θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, ἀνάθεμα ἔστω. **47.8**

47.9 Ὥσπερ οὐ λέγομεν ἐν δυσὶ προσώποις εἶναι τὸν Χριστόν, ἐπειδὴ οὐδὲ ἐκ δύο προσώπων γέγονεν ἡ ἕνωσις, οὕτως οὐδὲ ἐν δυσὶν ὑποστάσεσιν ὁμολογοῦμεν αὐτόν, ἐπειδὴ οὐδὲ ἐκ δύο ὑποστάσεων γέγονεν ἡ ἕνωσις.

Ὥσπερ ἐν δύο φύσεσιν ὁμολογοῦμεν τὸν Χριστόν, ἐπειδὴ ἐκ δύο φύσεων γέγονεν ἡ ἕνωσις, οὕτως ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι λέγομεν αὐτόν, ἐπειδὴ καὶ ἐκ θεότητος καὶ ἐξ ἀνθρωπότητος γέγονεν ἡ ἕνωσις· μεσίτης γάρ ἐστιν ὁ Χριστός, Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἐπειδὴ καὶ ἀμφοτέρων τῶν φύσεων μετέχει».

– «Εἴ τις λέγει δύο ὑποστάσεις, ἢ δύο φύσεις ὑποστάσεσι διῃρημένας διῃρημένας, ἢ δύο Χριστούς, ἢ δύο Υἱούς, κατὰ Θεόδωρον τὸν Μομψουεστίας καὶ Νεστόριον τὸν αὐτοῦ μαθητήν, ἢ μίαν φύσιν ἁπλῶς τοῦ Χριστοῦ, κατὰ Διόσκορον καὶ Εὐτυχέα, τοὺς συγχέαντας τὰς φύσεις, ἀνάθεμα ἔστω». **47.10**

– «Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὴν μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένην καὶ προσκυνουμένην μετὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ μιᾷ προσκυνήσει, ὡς οἱ ἅγιοι Πατέρες ἡμῶν ἐδίδαξαν, Ἀθανάσιος καὶ Κύριλλος, ἢ εἴ τις τὴν μίαν τοῦ Λόγου φύσιν οὕτως νοεῖ, ὡς Ἄρειος καὶ οἱ ἄλλοι αἱρετικοὶ κατὰ σύγχυσιν ἢ καθ' ὑπόβασιν, ἀνάθεμα ἔστω». **47.11**

– «Εἴ τις οὐκ ἀναθεματίζει Ἄρειον, Εὐνόμιον, Σαβέλλιον, Μακεδόνιον, Ἀπολινάριον, Ὠριγένην, μετὰ τῶν αὐτοῦ ἑλληνικῶν καὶ μανιχαϊκῶν συγγραμμάτων· καὶ Θεόδωρον τὸν Μομψουεστίας, καὶ Νεστόριον τὸν αὐτοῦ μαθητήν, καὶ τὰ αὐτῶν συγγράμματα· καὶ Διόσκορον, καὶ Σεήρον, καὶ Εὐτυχέα, καὶ τοὺς τὰ ὅμοια αὐτῶν φρονήσαντας καὶ φρονοῦντας· καὶ Θεόδωρον τὸν Φαρανίτην, καὶ Κῦρον Ἀλεξανδρείας, Σέργιον, Παῦλον, Πύρρον Κωνσταντινουπόλεως, Ὀνώριον Ῥώμης, Μακάριον Ἀντιοχείας, τοὺς εἰπεῖν τολμήσαντας, ἓν θέλημα καὶ μίαν ἐνέργειαν ἔχειν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ μετὰ σάρκωσιν· ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἀθετοῦντας τὴν προσκύνησιν τῶν σεπτῶν καὶ ἁγίων εἰκόνων· πρὸς τούτοις, καὶ τοὺς παλαιοὺς αἱρετικούς, Μάνεντα, καὶ Μαρκίωνα, καὶ τοὺς περὶ αὐτούς· εἴ τις οὐκ ἀναθεματίζει τούτους ἅπαντας, ἀνάθεμα ἔστω». **47.12**

– «Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον παθόντα σαρκί, καὶ ἐσταυρωμένον σαρκί, καὶ θανάτου γευσάμενον σαρκί, γεγονότα τε πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν, καθὸ ζωή ἐστι καὶ ζωοποιὸς ὡς Θεός, ἀνάθεμα ἔστω, καὶ κατατετάχθω μετὰ τῶν θεοκτό- **47.13**

1 ἐν δύο διαφόροις φύσεσι γνωρίζεσθαι τὸν Χριστόν: τὰς δύο γεννήσεις τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ ἐν δύο διαφόροις φύσεσι γνωρίζεται L **2** ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι: ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος B **6** ὥσπερ οὐ λέγομεν – ἡ ἕνωσις om. B οὕτως οὐδὲ ἐν δυσὶν – ἡ ἕνωσις om. L **7** ἐν δύο φύσεσιν: ἐκ δύο φύσεων L **8** καὶ om. K **9** ἐξ om. D K λέγομεν αὐτόν – ἀνθρωπότητος: om. E C N καὶ ἐξ ἀνθρωπότητος om. G οὕτως ἐν θεότητι –ἡ ἕνωσις: τοὐτέστιν θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος L **11** δύο ὑποστάσεις ἢ om. K **14** συγχέοντας K **17** εἰς τὴν D G K **18** ὁ Ἄρειος L B D G K ὑπόβασιν: ὑπόστασιν C L **20** αὐτῶν D **22** Σευῆρον E C K c^1 αὐτῶν: αὐτοῖς B D G K **25** τολμήσαντας: θελήσαντας D **29** καὶ μυσαττόμεθα (47,2) – ἀνάθεμα ἔστω (47,12) om. J **30** τοῦ Θεοῦ Λόγον: τοῦ Θεοῦ Υἱὸν B τοῦ Θεοῦ Υἱὸν καὶ Λόγον J **31** καὶ ἐσταυρωμένον σαρκί in marg. add. c^1 καὶ θανάτου γευσάμενον σαρκί om. K τε om. K καθὸ J **32** ζωοποιοῖ J κατατετάχθω: τετάχθω N

νων.

Ὥσπερ γὰρ Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, οὕτως οὐδὲ Θεὸν ἐσταύρωσε πώποτε· ὥσπερ Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, οὕτω Θεὸς ἐσταυρώθη καὶ ἐθανατώθη ἐν σαρκί».

47.14 «"Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ" (ἀποστολικῶς εἰπεῖν), "ἵνα τὸ αὐτὸ ὁμολογῆτε πάντες, καὶ μὴ ᾖ ἐν ὑμῖν σχίσματα· ἦτε δὲ κατηρτισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοῒ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ"».

48.1 «Ἐπεὶ οὖν (ὡς ἀνωτέρω εἴρηται) πολλὰ ζιζάνια κακοδοξίας ἐσπούδασεν ὁ Διάβολος, διὰ τῶν ἀθέων αἱρεσιαρχῶν τῇ οἰκουμένῃ κατασπεῖραι, πρὸς ἀνατροπὴν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, δίκαιον ἡγοῦμαι ταύτας τὰς αἱρέσεις καὶ τοὺς αἱρεσιάρχας ὑμῖν γνωρίσαι, ὡς ἂν φύγητε τὰ δόγματα αὐτῶν, καὶ τέλειον αὐτὰ μισήσητε μῖσος».

«Εἰσὶ δὲ οὗτοι:

48.2 – «Μάνης, ὁ τοῦ ἀντιθέτου σκότους ἐφευρετής, μᾶλλον δὲ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους ἀνάπλασμα. Ὃς φαντασίᾳ ψιλῇ, καὶ σχήματι διακένου σώματος ἀνθρωπίνου πεφανερῶσθαι, τὸν Κύριον ἐφαντάσθη ὡς ἀληθῶς καὶ ὠνείρωξεν· ὥστε φησί, καὶ πάσχειν δοκεῖν αὐτόν, καὶ πράττειν ἅπερ ἔδρα, καὶ πεπονθέναι καθ' ἡμᾶς, μηδὲν δὲ τούτων πράγματι καὶ ἀληθείᾳ ὑπάρξαι, ἀλλὰ δοκήσει μόνῃ. Διὰ τοῦτο δύο φύσεις παραιτεῖται λέγειν ἐπὶ τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ μίαν, τὴν τῆς θεότητος, ὡς ἅτε τοῦ πεφενακισμένου ἐκείνου σχήματος, μὴ ἀξιουμένου παρ' αὐτῶν, "ἀνθρωπίνη φύσις" ὀνομάζεσθαι».

48.3 – «Παῦλος δέ τις τούτῳ τῷ Μάνεντι σύγχρονος γεγονώς, Σαμοσατεὺς μὲν τὸ γένος, ἐν Ἀντιοχείᾳ περιπολεύων, ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Κύριον ἐδυσφήμησεν· ὥσπερ δὲ εἰς ἕκαστον τῶν προφητῶν, οὕτως καὶ ἐν αὐτῷ γενέσθαι τοῦ Λόγου τὴν οἴκησιν ἐδογμάτισεν, ὅθεν καὶ δύο φύσεις διῃρημένως ἐχούσας, καὶ ἀκοινωνήτους πρὸς ἑαυτὰς παντάπασιν εἶναι ἐν τῷ Χριστῷ, ὡς ἄλλου ὄντος αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἄλλου τοῦ ἐν αὐτῷ κατοικοῦντος Θεοῦ Λόγου».

48.4 «Αὗται μὲν αἱ πρῶται φυαὶ τοῦ τὴν μίαν φύσιν καὶ τὰς δύο, κακῶς καὶ δυσφήμως λέγεσθαι ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τὸ μὲν ἐπ' ἀναιρέσει τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ δὲ τῆς θεότητος».

48.5 – «Χρόνου δὲ προϊόντος οὐ μικροῦ, Ἀπολιναριός τις, πρόεδρος γενόμενος Λαοδικείας τῆς παραλίου, ἑτέρας παραφροσύνης ἡγήσατο. Τῶν γὰρ Ἀρειανῶν παντάπασιν

1 καὶ κατατετάχθω μετὰ τῶν θεοκτόνων om. J **3** ἐν σαρκί ἐφανερώθη K **6** ἀποστολικῶς εἰπεῖν om. J **7** σχίσμα J **8** ἐσπούδασεν om. c^1 **9** κατασπεῖραι: κατέσπειρε c^1 **10** αἱρέσεις: διαιρέσεις D G K **11** γνωρίσαι ὑμῖν L **12** Εἰσὶ δὲ οὗτοι: οἱ αἱρεσιάρχαι in marg. B (manu post.?) **15** ἀληθῆ N φασί K **18** δύο φύσεις παραιτεῖται λέγειν: οὐδὲ δύο φύσεις ὁμολογεῖ D G ἅτε: ἔστε N **19** ἀνθρωπίνη φύσις E N (cf. app. font.): ἀνθρωπήνι φύσεις [sic] C ἀνθρωπίνη φύσει B D G K c^1 ἀνθρωπίνην φύσιν L (cf. vers. β) om. J **22** Παῦλος – γένος: Παῦλος δὲ Σαμοσατεὺς μὲν τὸ γένος, τούτῳ τῷ Μάνεντι σύγχρονος γεγονώς B γρ(απτέον) «Παῦλος δέ τις τούτῳ τῷ Μάνεντι σύγχρονος γεγονώς, Σαμοσατεὺς μὲν τὸ γένος» in marg. B **23** ἐνοίκησιν B **24** ὥσπερ – ἐδογμάτισεν om. N ἑαυτοὺς N c^1 **25** Χριστῷ ἐληρώδησε D G Χριστῷ ἔλεξεν B ὄντος: ὄντως c^1 **27** αἱ προφανεῖς: in marg. add. ante αἱ L add. ante αἱ c^1 πρῶται φυαὶ: πρῶται φημὶ N **28** αἱρέσει K **29** τὸ δὲ τῆς θεότητος om. L **30** οὐ om. L

ἄψυχον λεγόντων τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα, αὐτὸς ὁ Ἀπολινάριος ἔφη, ὅτι σάρκα μὲν ἐμψυχωμένην, ἀνέλαβεν ὁ Κύριος, νοῦν δὲ τὸν ἡμέτερον, οὐ προσήκατο· μηδὲ γὰρ δεηθῆναι νοὸς ἀνθρωπίνου ἐκείνην τὴν σάρκα, ἡγεμονευομένην παρὰ τοῦ αὐτὴν ἐνδεδυκότος Θεοῦ Λόγου. Ταῦτα ὑποθέμενος, διατείνεται μίαν εἶναι τὴν φύσιν τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκός, ὡς ἅτε τῆς σαρκὸς ἀτελοῦς οὔσης, εἰς τὸ εἶναι ἄνθρωπον ὅλον».

– «Πρὸ τούτου δὲ τοῦ Ἀπολιναρίου, γέγονε Σαβέλλιος ὁ Λίβυς, σύγχυσιν τολμήσας τῶν τριῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων εἰπεῖν, καὶ εἰς μίαν συγχέων ὑπόστασίν τε καὶ πρόσωπον. Πρὸς ὃν ἐκ διαμέτρου τῇ ἀσεβείᾳ φανεὶς Ἄρειος ἐξ Ἀλεξανδρείας, διαίρεσιν τῆς μιᾶς φύσεως καὶ θεότητος ὁ παράνομος ἐβλασφήμησεν. Ὧν αἱ δυσφημίαι πάλαι διελεγχθεῖσαι καὶ ἐκβληθεῖσαι τῆς ἐκκλησίας, ἐκκήρυκτοι καὶ στυγητοὶ πᾶσιν ἐγένοντο, σὺν αὐτοῖς καὶ Μακεδονίου τοῦ πνευματομάχου καταργηθέντος, καὶ τῶν παρανόμων αὐτοῦ δογμάτων, λήθης βυθοῖς παραδοθέντων». **49.**

– «Μετὰ γοῦν τὸν Λαοδικέα Ἀπολινάριον, ἀναφαίνεταί τις Θεόδωρος Μομψουεστίας, ἐν τῇ γῇ τῶν Κιλίκων· ὃς ἐκ διαμέτρου τῷ Ἀπολιναρίῳ φερόμενος, βλασφημίας οὐ τὰς τυχούσας τολμηρᾷ ψυχῇ καὶ ἀφόβῳ καρδίᾳ καταχέει τοῦ δεσπότου Χριστοῦ, ἄνθρωπον ἕνα τῶν καθ' ἡμᾶς καὶ κοινὸν ἀποκαλῶν, καὶ ἐκ προκοπῆς λαβόντα τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, Θεὸν ὀνομάζεσθαι, καὶ ἐκ τοῦ ἐν Ἰορδάνῃ βαπτίσματος ἀξιωθῆναι ἐν πρώτοις τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δωρεᾶς, εἰς ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος βαπτισθέντα, τὸν Θεὸν Λόγον διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν αὐτοῦ ἀρετὴν κατ' εὐδοκίαν ἐν αὐτῷ κατοικήσαντα, μεταδοῦναι αὐτῷ τῆς θεϊκῆς ἀξίας καὶ προσκυνήσεως. Ταῦτά τε καὶ ἕτερα πολλὰ βλασφημήσας, δύο φύσεις ἰδιοπεριορίστους, καὶ πάντῃ διῃρημένας, ἐπὶ Χριστοῦ ἐδογμάτισε, σχέσει τινὶ καὶ μόνον ἀλλήλαις οἰκειωμέναις». **50.**

«Δευτέρα αὕτη βλάστη, τῶν μίαν φύσιν, καὶ δύο φύσεις, μὴ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον λεγόντων ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ».

– «Μετὰ τούτους δέ, γίνεταί τις Νεστόριος· ὃς ὡρμᾶτο μὲν ἀπὸ Γερμανικείας τῆς ἐν Συρίᾳ, κληροῦται δὲ ἐν Ἀντιοχείᾳ, Κωνσταντινουπόλεως δὲ τὸν θρόνον λαμβάνει. Οὗτος πάλιν τῇ φωνῇ τῶν δύο φύσεων τῶν ἐν Χριστῷ, κακοφυῶς ἀποκέχρηται, ὁμοίως Παύλῳ καὶ Θεοδώρῳ τοῖς ἑαυτοῦ προγόνοις· οὐ γὰρ τὴν ἀληθῆ κατὰ Χριστὸν **51.1**

1 ἄψυχον παντάπασιν B ὁ om. C μὲν om. c^1 **2** μηδὲ B D G K (cf. app. font.): μηδὲν E C N L (cf. ms. A) **5** ἅτε τῆς σαρκὸς om. L Ταῦτα – ὅλον om. B **7** Πρὸς C **9** Ἄρειος ἐξ: ὁ Ἄρειος D G ἐξ Ἀλεξανδρείας: ὁ Ἀλεξανδρεύς B **20** καὶ τοῦ Υἱοῦ B K (cf. vers. β et app. font.): om. E C N L D G καὶ Υἱοῦ c^1 τοῦ in marg. add. c^1 τὸν: καὶ c^1 **21** κατοικήσαντι C B K θεϊκῆς: οἰκείας **22** τε: δὲ c^1 **23** μόνῃ ante corr. B **24** ἀλλήλαις ᾠκειωμένας scripsi (cf. app. font.): ἀλλήλαις οἰκειωμέναις C N L B (cf. vers. β) ἀλλήλαις ᾠκειωμέναις E ἀλλήλας ᾠκειωμένας D G **26** τοῦ om. L K c^1 **27** τούτους: τούτοις D G Γερμανικείας E L c^1 (cf. app. font.): Γερμανίας C N B D G K (cf. vers. β) **28** Ἀντιοχείᾳ τῇ μεγάλῃ L **30** ἑαυτοῦ: αὐτοῦ

θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, καὶ τὴν τούτων ἀτρεψίαν καὶ ἀσυγχυσίαν σημαίνειν τὸν ἀριθμὸν τῶν δύο καταφάσκει φύσεων, ἀλλ' ἵνα δύο πρόσωπα διὰ τούτου τοῦ δύο ἀριθμοῦ δολερῶς ὑπαινίξηται, τὴν τῶν φύσεων κλῆσιν, ἀντὶ τῶν προσώπων λαμβάνων, κακούργως ὡς ἀληθῶς τῇ προσωνυμίᾳ τῶν φύσεων τὸ ἀπηγορευμένον τῶν προσώπων εἰσήγαγεν, ὥστε ἄλλον εἶναι παρ' αὐτῷ τὸν Χριστόν, καὶ ἄλλον τὸν Θεὸν Λόγον, κατὰ τὴν πατρῴαν αὐτοῦ πλάνην· υἱὸς γὰρ ἦν τοῦ Κίλικος, τοῦ δὲ Σαμοσατέως ἀπόγονος. Καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὴν ἁγίαν Παρθένον καὶ ἁγνὴν τοῦ Θεοῦ καὶ δεσπότου Μητέρα, ἄσπονδον ἤρατο πόλεμον, ὡς δοῦλος τραχηλιαστής, ἀναισχύντως ἀρνούμενος τὸν ἑαυτοῦ κύριον, καὶ ἀτιμάζων τὴν δέσποιναν ἑαυτοῦ, βασκαίνων οὐ τοσοῦτον αὐτῇ τῆς "Θεοτόκου" προσηγορίας, ὅσον τῆς "Θεὸς" τῷ ἐξ αὐτῆς γεννηθέντι».

51.2 – «Οὗτος μὲν ὁ Νεστόριος, τρίτος προστάτης τῆς ἰουδαϊκῆς ταύτης αἱρέσεως γεγονώς, εἰς ἑαυτὸν αὐτὴν ἠγκαλίσατο. Τῆς δὲ ἀντιθέου μοίρας, τῆς κατὰ Μάνην καὶ Ἀπολινάριον, τρίτος πάλιν προασπιστής, ὁ Εὐτυχὴς ἀναφαίνεται· ὃς ἦν ἡγούμενος μοναστηρίου ἑνός, περὶ τὸ Βυζάντιον. Οὗτος γάρ, μὴ ἀνεχόμενος ὁμοούσιον ἡμῖν καὶ ὁμοφυῆ τὴν σάρκα τοῦ Κυρίου ὁμολογεῖν, τὰς δύο φύσεις ἀπηρνεῖτο σῴζεσθαι λέγειν ἐν τῷ Χριστῷ· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τερατώδη τινὰ καὶ ἀλλόκοτα ἔπλαττεν, ἐξ οὐρανοῦ λέγων κατηνέχθαι τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, καὶ ὡς διὰ σωλῆνος παραδραμεῖν τὴν Παρθένον τὸν Θεὸν Λόγον, τοῦτο ἐνδεδυμένον οὐρανόθεν, ἵνα δείξῃ δῆθεν γεγενῆσθαι ἐκ γυναικός, καίπερ μὴ γεγεννημένος. Μανιχαῖος ὅλος οὗτος, πεφαντασμένος πολλῷ μᾶλλον ἐκείνου ἦν. Καὶ οὗτος οὖν, μίαν φύσιν τὸν Χριστόν, διεστραμμένῃ καρδίᾳ ἐπρέσβευεν».

51.3 «Τῶν δὲ δύο μερῶν τούτων, τῶν τε κατὰ Μάνην καὶ Ἀπολινάριον καὶ Εὐτυχέα, καὶ τῶν κατὰ Παῦλον καὶ Θεόδωρον καὶ Νεστόριον, τῶν μὲν μίαν φύσιν, τῶν δὲ δύο ἐξ ἐναντίας ἀλλήλων, τὸν δεσπότην Χριστὸν ἀμαθῶς εἰρηκότων, τὰς ἑκατέρων κακίστας ἀνατροπὰς καὶ δυσσεβεῖς παρεγκλίσεις ἀπαναινομένη ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, μὴ ἐκκλίνουσα εἰς τὰ δεξιά, μηδὲ εἰς τὰ προφανῆ ἀριστερά· κατὰ γὰρ Μάνεντα καὶ Ἀπολινάριον καὶ Εὐτυχέα, "μίαν φύσιν" ἁπλῶς λέγειν ἐπὶ Χριστοῦ, οὐ παραδέχεται, ἀλλὰ "μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένην", διὰ τῆς προσθήκης τοῦ "σεσαρκωμένην" δηλοῦσα, τὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπότητος, ἣν ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου προσλαβομένη ἅμα τε καὶ σὺν ταύτῃ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς γέγονεν, οὐκ ἄλλος καὶ ἄλλος, ἀλλ' εἷς καὶ ὁ αὐτός, μετὰ τῶν θεοπρεπῶν αὐτοῦ αὐχημάτων· εἰ καὶ ἐν προσλήψει σαρκὸς γέγονεν (σαρκὸς ἐμψυχωμένης, ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ),

1 καὶ ἀνθρωπότητα om. K σημαίνει K **3** ὑπενήξατο c^1 φύσεων: δύο φύσεων B **4** τῶν φύσεων E C N L (cf. vers. β et app. font.): τῆς κτίσεως B τῆς φύσεως in marg. B D G K om. J τῶν ἀπηγορευμένων K **8** μητέραν L τραχηλιαστής: τραχηλιάσας καὶ c^1 **10** προσηγορία K θεῷ C K **12** Τῆς δὲ ἀντιθέου μοίρας, τῆς: τῆς ἀντιθέου τὴν μοίραν· τῆς δὲ c^1 **13** συνασπιστής B D G K **14** Βυντάζιον scripsit et delevit K ὁμοούσιον om. et ἴσον ἡμῖν scripsit et delevit B om. h ἴσως ἡμῖν ὁμοούσιον D G **17** τὸ τοῦ Κυρίου: τοῦ Κυρίου τὸ B **18** ἐνδεδυμένῳ L **19** μὴ om. B K γεγεννημένου K ὅλος: ὁλίγος K **24** ἐναντίας E (cf. app. font.): ἐναντίων C N B D G K c^1 (cf. vers. β) ἀμαθῶς: ἐξ ἀμαθείας L **25** τὰς ... κακίστας: καὶ ... κακίας K παρεκκλίσεις B παρεγκλίσεις c^1 **26** γὰρ om. D **27** Εὐτυχέα καὶ Ἀπολινάριον K **29** διὰ τῆς προσθήκης τοῦ `σεσαρκωμένην' δηλοῦσα: δηλοῦσα διὰ τῆς προσθήκης B D G K δηλοῦσα N L **30** προσλαβομένην L τε: δὲ L **32** ἐμψυχομένη c^1

οὔτε μὴν τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἧς ἐν προσλήψει γέγονεν, εἰς ἑαυτὴν ἀνέχεεν, ἢ αὐτὴν ἐκείνην ἠλλοίωσεν, οὐδὲ ὡς κηρὸν πῦρ ταύτην ἐξεδαπάνησεν. Ὥστε τὸν ὅλον ὅρον τὸν ταῦτα δηλοῦντα, οὑτωσὶ λέγεσθαι παρὰ τῶν εὐσεβῶν: "Μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου, σεσαρκωμένη, σαρκὶ ἐμψυχωμένῃ, ψυχῇ νοερᾷ τε καὶ λογικῇ"».

«Πάλιν δὲ κατὰ Παῦλον καὶ Θεόδωρον καὶ Νεστόριον, "δύο φύσεις διῃρημένας" ἐπὶ Χριστοῦ, ἀποδεδοκίμακεν ὁ λόγος ὁ ἐκκλησιαστικός, ἀλλὰ "δύο φύσεις οὐσιωδῶς ἡνωμένας, ἑνώσει τῇ καθ' ὑπόστασιν, ἀδιασπάστως ἅμα καὶ ἀσυγχύτως". Ὁ δὲ τοιοῦτος ὅρος, **52.1**

– διὰ μὲν τοῦ λέγειν "δύο φύσεις", σημαίνει τὸ ἑτερογενὲς καὶ ἑτεροούσιον τῶν συνελθουσῶν δύο φύσεων, τῆς τε προσλαβούσης θεότητος, καὶ τῆς προσληφθείσης ἀνθρωπότητος·

– διὰ δὲ τοῦ λέγειν "οὐσιωδῶς ἡνωμένας", σημαίνει τὸ μὴ κατὰ σχετικήν τινα ἔννοιαν νοεῖσθαι τὴν τῶν δύο φύσεων ἕνωσιν, ἀλλὰ τῇ οὐσίᾳ καὶ τῷ ὑποκειμένῳ πράγματι ὑφεστάναι ταύτας, καὶ συντεθεῖσθαι εἰς μίαν ὑπόστασιν·

– διὰ δὲ τοῦ λέγειν "ἕνωσιν τὴν καθ' ὑπόστασιν", σημαίνει τὸ μὴ πρότερον διαπεπλάσθαι τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ οὕτως αὐτῇ εἰσδεδυκέναι τὴν θεότητα, ἀλλ' ὅτι καθ' αὐτὸ τὸ ὑφίστασθαι τὴν πρώτην ἀρχὴν ἥνωτο τῇ θεότητι·

– διὰ δὲ τοῦ ἐπαγαγεῖν "ἀδιασπάστως ἅμα καὶ ἀσυγχύτως", σημαίνει μηδὲν καινοτομηθῆναι τὰς συνελθούσας φύσεις διὰ τῆς ἑνότητος, ἀλλὰ καὶ τὴν ἕνωσιν τούτων ἀεί τε καὶ ὡσαύτως διαπεφυλάχθαι ἑκατέρων τῶν φύσεων, καὶ μένειν ἀμείωτα ἐπὶ τῷ οὐσιώδει αὐτῶν ὅρῳ καὶ λόγῳ».

«Ταῖς οὖν τοιαύταις ἀνεπηρεάστοις ἐπαγωγαῖς, περιφραξάμενοι ἑαυτούς, ἀδελφοί, τοὺς ἐξ ἑκατέρου μέρους ἀποσφαλέντας, μακρὰν ἀποπέμψατε, καὶ τοὺς συκοφαντεῖν ἐθέλοντας τὴν ἀλήθειαν, ἔξω τῆς πνευματικῆς αὐλῆς βάλλετε, ὡς ἂν ἡ τοῦ Θείου Πνεύματος χάρις, ταῖς ὑμετέραις ἐπισκιάσασα ψυχαῖς, φωτίσῃ ὑμᾶς φωτὶ γνώσεως καὶ ἀληθείας, καὶ ὁδηγήσῃ εἰς ὁδὸν εὐθεῖαν, τὴν ἄγουσαν πρὸς βασιλείαν οὐράνιον, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρί, καὶ τῷ ζωοποιῷ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν». **52.2**

3 Θεοῦ om. B **5** καὶ om. C **7** ἀδιασπάστως scripsi (cf. app. font. et infra διὰ δὲ τοῦ ἐπαγαγεῖν "ἀδιασπάστως ἅμα καὶ ἀσυγχύτως"): ἀδιαστάτως E C N L B D G K ἀδιστάκτως L ἀσυγχύτως: ἀσυγχύτως κηρύξας D G **9** μὲν τοῦ λέγειν: τοῦ λέγειν μὲν K **10** -θουσῶν in marg. C: συνελθόντων ante corr. C προλαβούσης D G **11** προσληφθείσης: προσλαβούσης K **13** ἐννοεῖσθαι L **15** δὲ om. D ἕνωσιν: ἑνώσει D G διὰ δὲ τοῦ λέγειν ἕνωσιν τὴν καθ' ὑπόστασιν om. L **16** καὶ οὕτως αὐτῇ εἰσδεδυκέναι τὴν θεότητα om. K **18** ἐπαγαγεῖν: ἀπαγαγεῖν L **20** τε om. K ἀμείωτον K **21** αὐτῶν: αὐτοῦ N **23** ἑκατέρων N **25** φωτὶ: φωτισμὸν c^1 **26** ὁδὸν εὐθεῖαν: εὐθεῖαν ὁδὸν L B D G K «Ἐπεὶ οὖν (48,1) – ἄγουσαν (52,2): ἥτις ὑμᾶς ἄγει J πρὸς: εἰς N K οὐράνιον in marg. C: οὐρανῶν ante corr. C **28** πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ L

53.1 Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια τοῦ ὁσίου εἰπόντος τῷ λαῷ, οἱ μὲν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἀντεχόμενοι, ἔχαιρον, πολλὴν ὁμολογοῦντες τῷ Θεῷ χάριν, ὃς ὑπὸ πατρὶ τοιούτῳ καὶ παιδευτῇ τὸ λογικὸν αὐτοῦ εὐδόκησε, ποιμαίνεσθαι ποίμνιον· τοῖς δὲ αἱρετικοῖς, φθόνος ἀνῆψε καὶ θυμὸς ἄγριος, ἐξ οὗ ἔρις, καὶ μάχαι, καὶ ἐπιβουλαί, κατὰ τοῦ ὁσίου ἐμελετῶντο.

53.2 Ἐκεῖνος μὲν οὖν, τὸ τῆς ἐκκλησίας πλήρωμα εὐλογήσας τότε, οἴκαδε πάντας ἀπέπεμψεν· αὐτὸς δὲ τὸ ἐμπιστευθὲν αὐτῷ τάλαντον πολυπλασιάζειν ἐπεμελεῖτο, εὐεργετῶν πάντας καὶ ἀνακτώμενος, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ.

Ἄλλος βυθὸς ἁγίων (in marg. J 165r)

54. Ἐν ἐκείναις τοίνυν ταῖς ἡμέραις, ἐγένετο τὸν ὅσιον ἐξελθόντα ἔξω τῆς πόλεως, ἰδεῖν στύλους πολλούς, καλῶς ᾠκοδομημένους, καὶ τερπνήν τινα τὴν θέσιν ἔχοντας· καὶ ἐπυνθάνετο τί ταῦτα εἴη. Οἱ δὲ τῆς ἐκκλησίας ἱερεῖς, συμπορευόμενοι αὐτῷ, ἔφησαν, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως Μαυρικίου τούτους οἰκοδομηθῆναι, καὶ πολλοὺς ἐν αὐτοῖς στυλίτας κατὰ διαφόρους καιροὺς κατοικήσαντας, ἐναρέτῳ βίῳ τὴν ζωὴν αὐτῶν διανύσαι.

55.1 Τοῦ δὲ ὁσίου εἰρηκότος εἰ ἔστι τις καὶ ἔτι κιονίτης μοναχὸς ἐν τούτοις κατοικῶν τοῖς στύλοις, αὖθις ἀπεκρίναντο, μὴ ὑπολειφθῆναι τινά, εἰ μὴ ἕνα καὶ μόνον γηραιὸν πάνυ, Θεοδόσιον ὀνόματι, ὃς τῷ πολλῷ γήρει καὶ τὰς φρένας ἀπολελωκέναι λέγεται· «Παρακύπτων γὰρ ἄνωθεν, καὶ τοὺς παριόντας ὁρῶν, οἷς μὲν ἐπαγάλλεται καὶ χαρμόσυνα ἐπιφθέγγεται, οἷς δὲ ἐποδύρεται, ταλανίζων ἑαυτόν τε κἀκείνους, καὶ ὡς ἐξεστηκὼς διὰ τούτων δείκνυται».

55.2 «Πόσος δὲ χρόνος ἐστὶν αὐτῷ τῆς ἐν τῷ κίονι κατοικίας;» τοῦ ὁσίου ἐρομένου, ἀπεκρίθησαν οἱ ἱερεῖς, μὴ γινώσκειν τὴν ποσότητα τῶν χρόνων, ἀκηκοέναι δὲ παρ' αὐτοῦ, ἐνενήκοντα πέντε ἔτη παρῳχηκέναι τῆς αὐτοῦ ἐν τῷ στύλῳ κατοικίας.

55.3 Ταῦτα ὁ θεῖος ἀκούσας Θεόδωρος, τότε μὲν ὑπέστρεψεν ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ, τῇ ἐπαύριον δὲ μετὰ ὀλίγων ὑπηρετῶν ἐξῆλθε τὸν εἰρημένον θεάσασθαι κιονίτην. Καὶ ὡς ἅμα πλησίον γεγόναμεν τοῦ στύλου, παρακύψας ὁ πρεσβύτης διὰ τῆς θυρίδος, τοιάδε ἔλεγεν:

55.4 «Τί πρὸς πρόβατον παραγέγονας πεπαλαιωμένον, καὶ ῥυτήμασι πολλοῖς τετρυχωμένον, ὁ ποιμὴν ὁ καλός, οὗπερ οὐδὲ οἱ θῆρες ἔτι χρείαν ἔχουσιν, ἀλλὰ καταφρονητικῶς ἀντιπαρέρχονται, μηδὲν προσδοκῶντες ἐδώδιμον ἐν αὐτῷ εὑρεῖν; Ἀλλ' ἄπελθε

3 εὐδόκησε E L D G h (cf. vers. β): ηὐδόκησε C N B J K (cf. app. font.) **4** ἔρις E C N B G K (cf. app. font.): ἔρεις L D J (cf. vers. β) **7** ἐπιμελεῖτο L **11** ᾠκοδομημένους καλῶς B D G J K **13** Μαυρικίου: Μαρκίου B Μαρκιανοῦ in marg. corr. B **14** κατὰ διαφόρους καιροὺς κατοικήσαντας om. C συνοικήσαντας B K ἐνοικήσαντας D G J **16** καὶ ἔτι om. K **18** ἀπολωλεκέναι E **20** οἷς μὲν ἐπαγάλλεται καὶ χαρμόσυνα ἐπιφθέγγεται in marg. suppl. N **22** Πόσος ... τοῦ ὁσίου ἐρομένου: Καὶ ὁ ἀρχιερεύς· Πόσος J (cf. Πάλιν ὁ ὅσιος ἐπηρώτα λέγων: Πόσος vers. β) **23** ἀπεκρίθησαν αὐτὸν C **24** τῆς αὐτοῦ ἐν τῷ στύλῳ κατοικίας: τῆς ἐν στύλῳ κατοικίας αὐτοῦ B (cf. τῆς ἐν τῷ στύλῳ αὐτοῦ κατοικίας vers. β) **25** ἀκούσας ὁ θεῖος J K τῇ: τὴν B **26** θεάσασθαι τὸν εἰρημένον B **27** ἅμα: ἄρα D G J **30** ἔτι om. D G J **31** ἐν αὐτῷ ἐδώδιμον J Ἀλλ' om. D G J

πρὸς τὰ εὐεκτοῦντα τῶν προβάτων, ἃ καὶ οἱ λύκοι ἐμμανῶς παρατηροῦσι· καὶ ἅρπασον αὐτὰ τῆς ἐκείνων ἐπηρείας, ὡς ἂν τὸν μισθὸν τῆς ἐργασίας παρὰ τοῦ ἀρχιποίμενος κομίσῃ, ἐμὲ δὲ τὸν παρειμένον, ἔα τὰς ἐμαυτοῦ κλαίειν ἀσθενείας, καὶ τὴν παλαιότητα ἀποδύρεσθαι τῆς ταλαιπώρου μου ζωῆς».

Τότε ὁ μέγας, τοὺς σὺν αὐτῷ πάντας ἐξαποστείλας, μόνος εἰσῆλθεν εἰς τὸ εὐκτήριον, ὃ ἦν πλησίον τοῦ στύλου· καί τὰς χεῖρας ἐκτείνας, ηὔξατο τῷ Κυρίῳ, ἀποκαλύψαι αὐτῷ τὰ περὶ τοῦ γέροντος τούτου. Καὶ δὴ συντελέσας τὴν εὐχήν, ἄπεισι πρὸς τὸν γέροντα καί φησιν: «Παρακλήθητι, πάτερ τιμιώτατε, λαλῆσαι μοι λόγον σωτηρίας, καὶ στηρίξαι μου τὴν καρδίαν, πάνυ κεκμηκυῖαν πρὸς τὸ βάρος τοῦ ἐπιτεθέντος μοι φορτίου». **55.5**

Τότε ὁ γέρων, πληροφορίαν θεόθεν δεξάμενος, ὠμίλησε τῷ ἀρχιερεῖ, ὁμαλῶς τε καὶ ἠπίως· καί φησι πρὸς αὐτόν: «Ἐγὼ μέν σοι διαλέξομαι περὶ ὧν ἂν ἐθέλοις, σὺ δὲ ἀνέκφορα παρὰ σεαυτῷ φύλαξον, ἕως οὗ τῆς παρούσης με ζωῆς ὁ Κύριος ἀπολύσῃ. Μὴ τοίνυν ὀλιγώρει, μηδὲ βαρύς σοι ὁ τοῦ Κυρίου φαινέσθω ζυγός· πάντα γάρ σοι εἰς καλὸν εὐοδώσειεν Κύριος. Εἰ γὰρ καὶ νῦν πολλοὶ τῶν αἱρετικῶν δεινὰ κατὰ σοῦ μελετῶσιν, ἀλλ' ἰσχύσουσιν οὐδαμῶς, ἡττηθήσονται δὲ μᾶλλον καὶ διωχθήσονται τῶν τῆς ἐκκλησίας περιβόλων. Δώῃ δέ σοι Κύριος χάριν, καὶ τῶν Περσῶν τὸν βασιλέα Χριστοῦ δοῦλον ποιῆσαι, καὶ τῷ λουτρῷ τοῦ θείου βαπτίσματος ἀναγεννῆσαι, τὴν σωματικὴν πήρωσιν πρότερον ἰασάμενος, ἔπειτα τὰς ψυχικὰς αὐτοῦ φωτίσαι κόρας. Κἀκεῖνος συναντιλήψεταί σοι ἐν οἷς ἂν χρῄζῃς, καὶ πάντα εὔοδά σοι καὶ ῥᾴδια θήσει, ὁ ἐξ ἀπόρων ἀεὶ πόρον διδοὺς Κύριος». **55.6**

† (C 247v)

Μυστήριον ἄλλον (in marg. J 166r)

«Ἄκουσον γοῦν καὶ διηγήσεως ψυχωφελοῦς, ἵνα γνῷς τῆς ἀῤῥήτου προνοίας Θεοῦ τὰ θαυμάσια:» **55.7**

«Γέγονέ τις ἀνὴρ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει πρὸ χρόνων πολλῶν, ἐξ εὐγενῶν καταγόμενος γονέων, Ἄδερ ὄνομα αὐτῷ. Καὶ ἦν ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, πλούσιος σφόδρα, ἐν χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ, οἰκέταις τε καὶ βοσκήμασι, κτήσεσί τε καὶ ὑπάρξεσι, καὶ ὑπηρεσία πολλὴ ἦν αὐτῷ σφόδρα, καθὼς περὶ τοῦ μακαρίου γέγραπται Ἰώβ. Ἦν δὲ ἡ ἡμερήσιος δαπάνη τῆς αὐτοῦ τραπέζης, νομίσματα πεντήκοντα. Καὶ ἦν ὁ ἀνὴρ ἐλεήμων καὶ φιλόπτωχος, οἰκοδομῶν ἐκκλησίας, μοναχοῖς τε καὶ πᾶσι τοῖς δεομένοις ἐπαρκῶν τὰς χρείας. Συνήθης δὲ ἦν μοι ὁ εὐγενής, συχνοτέρως παραβάλλων, καὶ πνευματικὰ **56.1**

1 ἐμμανῶς: γρ(απτέον) «ἐκμανῶς» in marg. B παρατηροῦσι: παραστήκουσι N παρατηροῦνται D G **6** κυρίῳ: θεῷ B **8** τιμιώτατε πάτερ B **9** στήρίξον K **12** θέλῃς L **13** με: μου K ὁ κύριος τῆς παρούσης με ζωῆς B **14** φαινέσθω: γενέσθω C φαινέσθω ζυγός: ζυγός φαινέσθω N **15** εἰς καλόν σοι B **16** μελετῶσι κατὰ σοῦ B D G ἰσχύσωσιν C L **17** τὸν om. N **18** ἀναγεννῆσαι: ἀνακαινίσαι B D G J K **19** πύρωσιν D G πήρωσιν πρότερον ἰασάμενος: πρῶτον πήρωσιν ἰασάμενον B (cf. πρότερον πήρωσιν ἰασάμενος vers. β) εἶτα B **20** εὔοδά σοι: εὐοδώσει N **21** ἀεὶ om. J **24** Θεοῦ om. L **26** Γέγονέ τις ἀνὴρ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει in summo marginis E 54v **28** τε om. L ὑπερησία L **29** ἐν χρυσῷ – αὐτῷ σφόδρα: om. N **30** τῆς αὐτοῦ τραπέζης: αὐτοῦ τῇ τραπέζῃ K **31** ἐκκλησίας οἰκοδομῶν B

προσομιλῶν μοι. Γεννῶνται τοίνυν αὐτῷ, ἐκ τῆς νομίμως συναφθείσης αὐτῷ συζύγου, παῖδες τρεῖς. Καὶ ἦν ὁ ἀνὴρ κατὰ τὸν βίον εὐημερῶν πάνυ καὶ εὐτυχῶν, νεάζων τῇ ἡλικίᾳ καὶ ῥωμαλέος τῷ σώματι, καὶ μὴδ' ὁτιοῦν τῆς παρούσης λειπόμενος εὐδαιμονίας».

56.2 «Ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν, ἔρχεται πρός με ὡς ἔθος ἦν αὐτῷ· καὶ ἰδών αὐτὸν πάνυ σκυθρωπὸν καὶ στυγνάζοντα, ἔφην: "Ἵνα τί περίλυπος εἶ, τέκνον πνευματικόν;" Ὁ δέ μοι ἀπεκρίνατο, δάκρυσι συγκεχυμένος: "Γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρός μου, καὶ γυμνὸς ὀφείλω εἰς τάφον πορευθῆναι, μηδὲν τῆς παρούσης ἐπιφερόμενος περιουσίας καὶ εὐημερίας. Ἐπεὶ οὖν οὕτω τὰ καθ' ἡμᾶς, καὶ ἄλλως οὐκ ἔστιν, ἀκούω δὲ τοῦ Σωτῆρος καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διαρρήδην βοῶντος, Εἴ τις οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτῷ καὶ αἴρει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος', δεῖ οὖν ποιῆσαι με κατὰ τὸ εἰρημένον, τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν, καὶ ἅπερ μοι πρόκειται καὶ μὴ θέλοντι καταλιπεῖν, καὶ διὰ τοῦ πᾶσιν ὀφειλομένου θανάτου ἀπορραγῆναι τῆς τούτων φιλίας καὶ συναυλίας, τούτων ἑκουσίως διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ χωρισθῆναι, καὶ αὐτῷ μόνῳ κολληθῆναι, τῷ ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι με παραγαγόντι, ᾧ καὶ μέλλομεν πάντες, γυμνοὶ καὶ τετραχηλισμένοι παρίστασθαι. Λοιπόν, τίμιε πάτερ, δός μοι εἰς ἐφόδιον εὐλογίας τὴν εὐχήν σου, καὶ ἄρτον ἕνα ἐκ τοῦ κελλίου σου· καὶ πορεύσομαι τὴν ἐπιθυμουμένην μοι ὁδόν"».

57.1 «Ἀγάμενος δὲ ἐγὼ τοῖς λόγοις τοῦ ἀνδρός, εἶπον: "Ἡ μὲν πρόθεσίς σου, τέκνον, ἀγαθή· ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. Ὅρα οὖν μὴ μετάμελος γένῃ τῶν νυνὶ βουλευθέντων σοι, καὶ πρὸς παλινῳδίαν χωρήσῃς· κρεῖττον γὰρ μὴ εὔξασθαι, ἢ εὐξάμενον μὴ ἀποδοῦναι. Εἰ δὲ δυνηθῇς ἄρξασθαι μὲν τῆς ἀγαθῆς ὁδοῦ, εἰς τέλος δὲ ταύτην διανύσαι, μακάριος εἶ, τῶν ῥεόντων καὶ παρατρεχόντων, τὰ μόνιμα καὶ αἰώνια καλῶς ἀνταλλαξάμενος". Ὁ δὲ "Τὸ θέλημα" φησὶ " τοῦ Κυρίου γενέσθω"».

57.2 Καὶ δὴ εὐξάμενος αὐτῷ, καὶ ἄρτον ἕνα δούς, ἐν εἰρήνῃ ἐξαπέστειλα. Ὁ δὲ φυγὰς ᾤχετο, ὡς ἀπὸ φρουρᾶς χαλεπῆς τῆς συγχύσεως τοῦ παρόντος ἀπατεῶνος βίου· καὶ τὸν κόσμον καταλιπών, ἐζήτησε τὴν οὐράνιον βασιλείαν.

57.3 Φθάσας τοίνυν τὴν ἁγίαν πόλιν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐν τῷ σωτηρίῳ τοῦ Χριστοῦ μνήματι προσευξάμενος θερμῶς, καὶ πάντας τοὺς ἐκεῖσε Ἁγίους Τόπους ἀσπασάμενος, ἐξῆλθεν εἰς τὴν περιώνυμον τοῦ ἁγίου Σάβα Λαύραν. Καὶ τὰ μοναχικὰ ἀμφιασάμενος, καὶ κληθεὶς Ἀθανάσιος, τὴν τῆς ἀθανασίας ἐπορεύετο χαίρων ὁδόν, δόκιμος γε-

1 προσομιλῶν: ὁμιλῶν B αὐτῷ om. K **2** εὐημερῶν πάνυ κατὰ τὸν βίον B πάνυ καὶ εὐτυχῶν: καὶ εὐτυχῶν πάνυ D G **4** μὴδ' ὁτιοῦν – εὐδαιμονίας: εὐδαίμων ὁ πλούσιος in marg. J (166r) **8** καὶ γυμνὸς: γυμνὸς καὶ K **9** περιουσίας: παρουσίας D G καὶ ἐπεὶ J τὰ: ταῦτα τὰ B ἀκούων C **11** ἄρει L αὐτοῦ om. L **12** οὖν: δέ D G J **13** πρόκειται L B D G J K (cf. vers. β): πρόσκειται E C N **14** ἀπαρραγῆναι C τούτων ἑκουσίως inc. F (1r) **15** καὶ χωρισθῆναι J **16** με παραγαγόντι: παραγαγόντα J **17** εὐλογίας ἐφόδιον F ἕνα om. L **18** μοι om. J **19** δὲ: οὖν E τοὺς λόγους D G **20** Ὅρα: ἄρα J γένῃ: γένοιο K **22** δυνηθῇς: βουληθῇς L ἀγαθῆς om. C **23** παρατρεχόντων: παρερχομένων B **24** φησὶ τοῦ Κυρίου E F L D G J: φησὶ Κυρίου C N Κυρίου φησὶ B **25** αὐτῷ: αὐτὸν B ἕνα δούς in marg. suppl. J ἐξαπέστειλεν J **26** φρουρᾶς: εἱρκτῆς B παρόντος om. D G J **28** τὴν: εἰς τὴν K

νόμενος, καὶ τέλειος μοναχός».

«Ἡ τιμιωτάτη τοίνυν σύζυγος αὐτοῦ, ἔρημος τοῦ ἀνδρὸς καταλειφθεῖσα, καὶ τοῖς **58.1**
κακοῖς τῆς χηρείας τρυχομένη, λίαν ὠδύρετο ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ὀλοφυρομένη. Καὶ
ὡς κατὰ πρόσωπον ἑστῶσα τοῦ ἀνδρός, ἔλεγεν: "Ὦ δίκη, κύριέ μου, ὅτι σὺ ἔσπευσας
σῶσαι τὴν ψυχήν σου, καὶ ἐμοὶ κατέλιπες τὰ νήπιά σου· ἰδέτω ταῦτα τὸ παντέφορον
ὄμμα, καὶ κρινάτω μεταξὺ ἐμοῦ τε καὶ σοῦ"».

«Ταῦτα τῆς γυναικὸς πολλάκις μετὰ δακρύων λεγούσης, ἐν μιᾷ τῶν νυκτῶν, πα- **58.2**
ρίσταται αὐτῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, λάμπων τὸ πρόσωπον ὑπερφυεστάτῃ λαμπρότητι, στο-
λὴν δὲ λευκοτάτην καὶ ὡραίαν περιβεβλημένος· καὶ φησίν: "Ἰδού, γύναι, ἐγὼ λαμ-
βάνω πρός με τὰ νήπιά μου, σπεῦσον δὲ σύ, σῶσαι τὴν ψυχήν σου, μηκέτι μου κατα-
βοῶσα καὶ καταδικάζουσα"».

«Φαίνεται δὲ κἀμοὶ κατ' ὄναρ τῷ αὐτῷ σχήματι, τοιάδε λέγων: "Ἡ προεστῶσα **58.3**
τῆς προσεχῶς τοῦ σοῦ κίονος ἱδρυμένης γυναικείας μονῆς, μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀποδη-
μεῖ τῶν ἐντεῦθεν. Σὺ δὲ τὴν ἐμὴν σύζυγον τοῦ βίου ἀποτασσομένην, εἰς τὸν ἐκείνης
παρακλήθητι καταστῆσαι τόπον. Ἔστω δὲ μετ' αὐτῆς, καὶ ὁ νήπιός μου παῖς. Ἀν-
δρυνθεὶς δέ, τοῖς ἐμοῖς ἴχνεσιν ἀκολουθήσει· καὶ εἰς τὴν μεγίστην τοῦ θείου Σάβα
Λαύραν ἀφικόμενος, ἐν τῷ μοναχικῷ μου κατοικήσει κελλίῳ. Εἶτα καὶ εἰς τὸν πατρι-
αρχικὸν τῶν Ἱεροσολύμων καθίσει θρόνον· καὶ ἐπὶ χρόνοις ἱκανοῖς, ποιμανεῖ καλῶς
τὴν ἐκκλησίαν καὶ θεαρέστως"».

«Τῶν τριῶν τοίνυν διελθουσῶν ἡμερῶν, ἡ προεστῶσα τῆς μονῆς πρὸς Κύριον ἐξ- **58.4**
εδήμησε. Μεθ' ἑτέρας δὲ ὀλίγας ἡμέρας, ἀρρωστήσας ὁ πρεσβύτερος παῖς τοῦ Ἀθα-
νασίου, τέθνηκεν. Οὐ πολλαὶ παρῆλθον ἡμέραι, καὶ θνήσκει ὁ δεύτερος. Εἶτα, συνέ-
χεται λάβρῳ πυρετῷ καὶ ὁ νεώτερος, κομιδῇ νήπιος ὤν».

Καὶ πάλιν βυθὸς ἄλλος (in marg. J 167v)

«Ἡ δὲ μήτηρ, πάντοθεν ἐξαπορηθεῖσα, καὶ ἐκ μέσης ὀδυνωμένη καρδίας, οἷα μή- **58.5**
τηρ ἐπὶ τέκνοις ὀδυρομένη, καὶ μεριζομένη τὴν ψυχήν, ἐπὶ θρήνῳ τε τῶν τεθνηκότων,
καὶ κοπετῷ τοῦ τελευτῶντος, ἀραμένη τὸν παῖδα, δρομαία ἤρχετο πρός με, χρηστόν

3 ὠδύρετο – ὀλοφυρομένη: ὠλοφύρετο B **4** δί C **5** κατέλιπες F B D G (cf. vers. β): κατέλιπας E C N K ἐγκατέλιπες J **7** μετὰ δακρύων πολλάκις B K **8** αὐτῆς om. K ὑπερφυεστάτῃ λαμπρότητι: ὑπερφυεστάτως καὶ λαμπροτάτως K **9** δὲ: τὲ J λευκὴν K γύναι ἐγὼ: ἐγὼ γύναι B **10** τὰ νήπιά μου πρός με K σῶσαι τὴν ψυχήν σου μηκέτι μου: τὴν σεαυτῆς σῶσαι ψυχὴν καὶ παῦσαι D G σῶσαι τὴν σεαυτῆς ψυχὴν καὶ παῦσαι K τὴν ἑαυτῆς ψυχὴν σῶσαι καὶ παῦσαι J **11** σπεῦσον δὲ σύ, σῶσαι τὴν ψυχήν σου, μηκέτι μου καταβοῶσα: παῦσον δὲ σύ καταβοῶσά μου B καταδικάζουσα: δικάζουσα L καταδικάζουσα ἡμᾶς D G J K **12** κατ' ὄναρ om. B κατ' ὄναρ τῷ αὐτῷ σχήματι: τῷ αὐτῷ σχήματι κατ' ὄναρ N **13** τῆς προσεχῶς: τῆς μονῆς τῆς προσεχῶς B **14** τοῦ βίου: τῷ βίῳ post corr. B post corr. h ταύτη K ἀποτασσομένην K **15** αὐτῆς: αὐτῶν J **16** ἀνδρωθεὶς E **18** πατριαρχῶν C θρόνον καθίσει D G J K **19** τὴν ἐκκλησίαν καὶ θεαρέστως: καὶ θεαρέστως τὴν ἐκκλησίαν N **21** παῖς: υἱὸς L (cf. vers. β) τοῦ om. L **22** τέθνηκεν: πρὸς Κύριον ἐξεδήμησεν F καὶ θνήσκει: θνήσκει καὶ D G καὶ παρῆλθε καὶ J θνήσκει ὁ δεύτερος: ὁ δεύτερος θνήσκει F **23** νεώτερος: τρίτος K **25** καρδίας ὀδυνωμένη K **26** τε om. F τῶν τεθνηκότων om. J **27** ἤρχετο: ἔρχεται B ἤρχετο in marg. corr. B ἔρχεται h

τι προσδοκῶσα εὑρεῖν. Ἤδη δὲ τοῦ νηπίου εἰς ἐσχάτας ἐγγίζοντος ἀναπνοάς, πάντα λίθον (τὸ τοῦ λόγου) ἡ μήτηρ ἐκίνει (καὶ τί γάρ, ἢ μήτηρ;)· καὶ πάντας τοὺς συναντῶντας αὐτῇ ἐδυσώπει, εὔξασθαι ὑπὲρ τοῦ παιδός».

Ὅμοιόν τι γέγονεν τῆς ὁσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας (in marg. J 167v)

Ὡραῖον (in marg. F 58v)

58.6 «Οὕτως οὖν αὐτῆς τρεχούσης, καὶ ἐν ὀδύνῃ ψυχῆς κοπτομένης, ὑπαντᾷ μία ἑταιρίς, πολλαῖς ἁμαρτίαις συμπεφυρμένη, καὶ πλείσταις ἀσωτίαις καταναλώσασα τὸν βίον». **59.1** «Ταύτην ὡς εἶδεν ἡ μήτηρ, ψυχορραγοῦντα τὸν παῖδα, εἰς τὰς ἐκείνης ἔρριψεν ἀγκάλας (ἐποίει γὰρ αὐτὴν παράφρονα τὸ πάθος)· καὶ προσπεσοῦσα τοῖς ἐκείνης ποσίν, ἱκέτευεν εὔξασθαι πρὸς τὸν Θεόν, ἐλεῆσαι τὸ νήπιον. Ἡ δὲ ἁμαρτωλὸς ἐκείνη, θάμβει συσχεθεῖσα, οὐκ εἶχε τί δράσειεν, ὁρῶσα, τὸ μὲν νήπιον ἤδη θνῆσκον, τὴν δὲ μητέρα τοῖς ποσὶν αὐτῆς κυλιομένην καὶ μὴ ἀνιεῖσαν, ἑαυτὴν δὲ κατεγνωσμένην ὑπὸ πολλῶν ἁμαρτημάτων, καὶ πάσης ἐστερημένην τῆς πρὸς Θεὸν παρρησίας. Ὅμως, βιαζομένη παρὰ τῆς συγκλητικῆς γυναικός, στραφεῖσα πρὸς ἀνατολάς, καὶ τὰ στέρνα χερσὶν ἰσχυρῶς τύψασα, μετὰ πολλῶν ἔφη δακρύων»:

Εὐχή (in marg. F 58v L 129v G 64v)

59.2 «“Κύριε, οὐκ εἰμὶ ἀξία ἀτενίσαι καὶ ἰδεῖν τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ, οὐδὲ ὀνομάσαι τὸ ὄνομά σου τὸ ἔνδοξον, διὰ τῶν χειλέων μου τῶν ῥυπαρῶν· ἀναξίαν γὰρ ἐμαυτὴν πεποίηκα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, σὲ παροργίσασα, τὸν ἀγαθὸν Δεσπότην. Ἀλλ' ὅμως, μιμουμένη τήν ποτέ σοι προσπεσοῦσαν πόρνην, καὶ πταισμάτων ἄφεσιν κομισαμένην, προσπίπτω καὶ δέομαι, τὴν τῆς φιλανθρωπίας σου στοργὴν ἐφ' ἡμᾶς ἐπιβλύσαι. Ἐκείνη μὲν οὖν ἡ πόρνη, τῶν οἰκείων σφαλμάτων ᾐτεῖτο λύσιν. Ἐγὼ δὲ τὰ πλήθη τῶν ἀμετρήτων μου κακῶν ἐπισταμένη, οὐ τολμῶ στόμα διᾶραι καὶ τῶν ἀνομιῶν μου συγχώρησιν αἰτήσασθαι. Ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ ἀμώμου νηπίου τούτου, βιαζομένη ὑπὸ ταύτης τῆς δούλης σου, δέομαί σου τοῦ ζωοδότου, καὶ πάντων Σωτῆρος, ζωὴν αὐτῷ παρασχεῖν· εἰ γὰρ ἐγὼ ἡ ὠμοτάτη καὶ ἀνελεήμων ἐλεῶ αὐτὸ καὶ συμπαθῶ, πόσῳ μᾶλλον σὺ ὁ φύσει συμπαθὴς καὶ ἐλεήμων ἐλεήσεις αὐτὸ καὶ οἰκτειρήσεις;”».

59.3 «Τότε δὴ τότε, θείᾳ τινὶ ἐπιπνοίᾳ παρακύψας ἐγὼ τοῦ κίονος, εἶδον ὑπέρλαμπρον φῶς ἐξ οὐρανοῦ κατελθὸν ἐπὶ τὴν ἁμαρτίαις ὑπεύθυνον γυναῖκα, καὶ ἐπὶ τὸ ψυχορραγοῦν καὶ ἀπηγορευμένον παιδίον καὶ τὴν ὀδυρομένην αὐτοῦ μητέρα, καὶ εὐθέως τὸ νήπιον ἀνεζωώθη, καὶ ἡ μήτηρ ἀνεθεῖσα τῶν ὀδυνῶν, ηὐχαρίστει τῷ Θεῷ. Ἡ δέ γε ἁμαρτωλὸς ἐκείνη, ἐκπλαγεῖσα καὶ ἐννεὸς γενομένη, ἔρριψεν ἑαυτὴν ἐπὶ πρόσωπον

1 ἀραμένη – εὑρεῖν om. C **2** τὸ τοῦ – μήτηρ: ἡ μήτηρ τὸ τοῦ λόγου F ἡ μήτηρ om. N ἐκίνει: ἐκείνη E C N **6** ὑπαντᾷ αὐτῇ D G J **8** βίον αὐτῆς F ταύτην: ταύτα L ψυχορραγοῦντα: ψυχορραγοῦντα δὲ K ἐκείνης: τῆς ἑταιρίδος K **10** τὸν om. K (cf. vers. β) **11** θάμβη D G J τί: ὅ,τι καὶ B εἴ τι καὶ K θνήσκοντα L K **12** κυλινδουμένην F **13** ὑπὸ πολλῶν ἁμαρτημάτων, καὶ πάσης ἐστερημένην om. K **14** πρὸς: κατὰ L **15** ταῖς χερσὶν K ἐν χερσὶν D G J **18** ἔνδοξον E C N F L (cf. vers. β): ἅγιον B D G J K ῥυπαρῶν E C N F L B D G J K: ἁμαρτωλῶν versio β (cf. app. font.) **19** παροργίσασα: παρώργισα C L **22** οὖν om. D ἡ om. L **23** ἀμέτρων D G K στόμα om. C **25** καὶ om. F **26** πόσον C J **27** οὐκ ἐλεήσεις D G J K **28** Τότε δὴ τότε – παρακύψας: παρακύψας δὲ K **29** ἐν ἁμαρτίαις D G J **30** ὀδυνομένην N **31** ἐζωώθη F ἀνεωθεῖσα C ηὐχαρίστησε D G **32** αὐτὴν L

εἰς γῆν, πηγὰς δακρύων τῶν ὀφθαλμῶν ἀφιεῖσα».

«Ὡς οὖν εἶδον ἐγὼ ταῦτα, τὸν ἐμὸν εὐθὺς καλέσας μαθητήν, ἐπέτρεψα ἕως τοῦ τόπου **60.1**
γενέσθαι, καὶ τὴν μητέρα μετὰ τοῦ παιδίου, συνάμα τῆς ἑταίρας γυναικός, καλέσαι
πρός με. Ὧν δὴ παραγενομένων, ἔφην πρὸς αὐτάς: "Τί τὰ καθ' ὑμᾶς, ὦ γυναῖκες; Ἐξ
ἀρχῆς διηγήσασθέ μοι"»

«Καί φησιν ἡ συγκλητική: "Κρῖνον, τίμιε πάτερ, μεταξὺ ἐμοῦ τε καὶ τοῦ συζύ- **60.2**
γου μου καὶ πνευματικοῦ σου τέκνου. Ἀμέμπτῳ γάμῳ συναφθεῖσα τούτῳ, παίδων
τριῶν μήτηρ ἐγενόμην· μηδένα δὲ μῶμον ἐν ἐμοὶ εὑρών, ὅμως κατέλιπέ με χήραν,
καὶ προστασίας ἔρημον πάσης. Ὀδυρομένης δέ μου καὶ μεμφομένης αὐτὸν καθ' ἑαυ-
τήν, ὅτι ἐκεῖνος μὲν ἀπεδήμησε, σῶσαι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἐμοὶ δὲ κατέλιπε τὰ νήπια
αὐτοῦ, παρίσταταί μοι ἐν ὁράματι νυκτερινῷ, λαμπρὸς μὲν τὴν ὄψιν, λευχείμων δὲ
τοῖς ἐνδύμασι, καί φησιν: Ἰδού, ἐγὼ λαμβάνω πρός με τὰ νήπιά μου, σὺ δὲ σῶζε τὴν
ψυχήν σου'. Οὐ πολλαὶ διῆλθον ἡμέραι, καὶ τὰ δύο μου τεθνήκασι τέκνα, τῶν δύο
μου ἀμαυρώσαντα τὸ φῶς ὀφθαλμῶν· νυνὶ δέ, καὶ τὸ τρίτον τοῦτο πειρᾶται νήπιόν
μου κτεῖναι, καὶ αὐτὴν ἀφελεῖν τὴν ψυχήν μου. Εἰ οὖν κατ' ἐπιτροπὴν τὴν σὴν ταῦτα
ποιεῖ, κρίνοι ὁ Θεὸς μέσον ἐμοῦ τε καὶ ὑμῶν"».

«Ἐγὼ δὲ ἀπεκρινάμην: "Μὴ φοβοῦ, θύγατερ· οὐκ ἀποθανεῖται γὰρ ὁ υἱός σου, **60.3**
ἀλλὰ ζήσεται, καὶ εἰς μέγα κλέος ἥξει. Σὺ δέ, κατὰ τὴν τοῦ συζύγου προτροπήν, εἰ
βούλει σῶσαι τὴν ψυχήν σου, ὥρα σοι, τῶν προσκαίρων ἀνταλλάξασθαι τὰ αἰώνια·
ἰδοὺ γὰρ ἡ τῆς ἔναγχος τελειωθείσης προεστώσης μονὴ κατενώπιόν σου, ἐν ᾗ καὶ διὰ
νυκτερινῆς ὀπτασίας εἴρηκέ μοι ὁ σύνευνός σου ἀποτάξασθαί σε, πολλὰ καὶ ἕτερα
προαγορεύσας μοι"».

«Ἐκείνη τοίνυν, τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ἐν ἑαυτῇ ὁλοτελῶς εἰσοικίσασα, εὐθὺς καὶ **60.4**
παραυτά, κόσμῳ καὶ τοῖς ἐν κόσμῳ χαίρειν εἰποῦσα, τὸ μὲν οἰκετικὸν ἅπαν ἐλευθε-
ρίᾳ τιμᾷ, λεγάτα δαψιλῶς αὐτοῖς διανείμασα. Τὰ δὲ ἐν προαστείοις κτήματα, τὰ μὲν
τῇ μεγάλῃ ἀφιεροῖ ἐκκλησίᾳ, τὰ δὲ ἑτέροις μαρτυρίοις καὶ μοναστηρίοις δωρεῖται.
Χρημάτων δὲ ὄγκον πολύν, τὸν μὲν πτωχοῖς καὶ πένησι διανέμει, τὸν δὲ εἰς Ἱεροσό-
λυμα παραπέμπει, τὰ μὲν τῇ ἁγίᾳ τοῦ Χριστοῦ προσφέρουσα Ἀναστάσει, τὰ δὲ τοῖς
μοναχοῖς τοῦ ἁγίου Σάβα καὶ τῶν λοιπῶν ἀσκητηρίων παρασχοῦσα, τινὰ δὲ τῶν κτη-

1 εἰς τὴν K ἀνιεῖσα B J K **2** οὖν om. K εὐθὺς om. J καλέσας εὐθὺς L **3** παιδίου: νηπίου K τῆς ἑταίρας γυναικός E N F B: τῆς ἑτέρας γυναικός C L D G K τῇ ἑταίρᾳ γυναικί J (cf. vers. β) καλέσας D G **4** καλέσαι πρός με om. J **5** Ἐξ ἀρχῆς διηγήσασθέ μοι scripsi (cf. app. font.): Ἐξ αὐτῆς διηγήσασθέ μοι E C N F L B D G K Ἐξ αὐτῆς διηγήσασθε τῆς ἀρχῆς F Ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς διηγήσασθέ μοι J **6** τε om. K **8** με om. J **9** ἔρημον: δεομένην J Ὀδυνομένης N **10** ἑαυτήν E C N L B: ἑαυτῆς F ἑκάστην D G J K ἀπεδήμησε: ἀπέδησε J ἀπεδήμησε in marg. J **11** λευχείμων: λευσχήμων N **12** λαμβάνω ἐγὼ D σώζαι F **13** τὴν ψυχήν σου: σου τὴν ψυχήν B **14** μου om. C ἀμαυρωσάντων J τὸ φῶς B (cf. vers. β): φῶς E C N F L D G K τὸ φῶς τῶν J **15** μου κτεῖναι: ἀποκτεῖναι N ἀφελεῖν αὐτὴν F τὴν ψυχήν μου E C N L B: μου τὴν ψυχήν D G J K **16** κρινεῖ F τε om. L **17** θύγατηρ C γὰρ om. F K **18** συζύγου σου L J κατὰ τὴν τοῦ συζύγου προτροπήν om. N **20** τελειωθείσης om. J **22** προσαγορεύσας D G J **24** χαίρειν εἰποῦσα: "χαίρειν εἰποῦσα" τουτέστιν "ἀποταξαμένη" in marg. J (168v) ἅπαν: ὅλον K **25** αὐταῖς C **26** ἐν ἑτέροις B D G καὶ μοναστηρίοις om. L **27** τὸν μὲν ... τὸν δὲ: τὰ μὲν ... τὰ δὲ F **28** προσφέρουσα: εἰσφέρει J

μάτων καὶ ὀλίγα τῶν χρημάτων, εἰς μοῖραν τοῦ νηπίου παιδὸς καταλιποῦσα. Πρὸς δὲ καὶ τῇ γυναικείᾳ μονῇ, ἔνθα δὴ καὶ εἰσοικίζετο φιλοτιμήσασα, κατέλιπε τὸν γονικὸν αὐτῆς οἶκον. Καὶ πᾶσαν τὴν κοσμικὴν ἀπάτην καὶ φαντασίαν, καὶ τὰ σηρικὰ ἐκδυσαμένη, βύσσον τε καὶ πορφύραν, τρύχινον περιεβάλλετο σάκκον. Καὶ ἐν τῇ προειρημένῃ ἀποκαρεῖσα μονῇ, ἐπὶ πολλοῖς ἤδη χρόνοις, ἀγγελικὴν ἐπολιτεύσατο πολιτείαν».

60.5 «Τῇ δὲ πολλαῖς ἁμαρτίαις βεβαρημένῃ γυναικί, ἔφην ἐγώ: "Δεῦρο δὴ καὶ σὺ γνώρισόν μοι, τί περὶ σεαυτῆς βουλεύῃ"; Καί φησιν ἐκείνη: "Πῶς ἐγὼ ἀπεγνωσμένη οὖσα, φθέγξασθαί τι τολμήσω;" »

«Ἐγὼ δὲ "Θάρσει, θύγατερ." ἔφην "εἶδον γὰρ χάριν Θεοῦ ἐπισκιάσασάν σοι, ὡς καὶ τῇ συγκλητικῇ καὶ τῷ νηπίῳ ταύτης παιδί"».

60.6 «Αὖθις ἡ γυνὴ ἀπεκρίνατο: "Εἰ οἶδας, πάτερ, εἶναι μοι μετάνοιαν, ἐξ αὐτῆς ἀποτάσσομαι πάσαις μου ταῖς ἁμαρτίαις, καὶ συντάσσομαι ἐν οἰκίσκῳ σκοτεινῷ κατακλεισθῆναι πάσας μου τὰς ἡμέρας, μὴ φῶς ἡλίου, μὴ σελήνης φέγγος θεωμένη, ἀλλὰ καθὼς σκότους διεπραξάμην ἔργα, σκοτεινῷ σκηνώματι κατοικήσω, τὰς ἐμὰς ἀποκλαίουσα ἁμαρτίας"».

60.7 «Ὃ δὴ καὶ πεποίηκεν, ἐξ ἐκείνης ἡμέρας μέχρι τοῦ νῦν, ἐν ἀφεγγεῖ καὶ στενωτάτῳ σκηνώματι διακαρτεροῦσα, καὶ εἰλικρινῆ κτησαμένη καὶ μεμεριμνημένην μετάνοιαν».

60.8 «Τὸ δὲ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου ἐπιστραφὲν παιδίον, συμπαρομαρτοῦν τῇ μητρὶ ηὔξησε. Καὶ ἡνίκα τοῖς ἰούλοις ἤρξατο κατασκιάζειν τὰς παρειάς, ἀποδημήσας ὁ νεανίσκος, τὴν τοῦ ἁγίου Σάβα καταλαμβάνει Λαύραν· καὶ τὸν πατέρα πρὸς Κύριον ἐκδημήσαντα εὑρών, αὐτὸς τὸν μονάδα βίον ὑπελθών, ἐν τῷ πατρικῷ αὐτοῦ κελλίῳ, ἀσκητὴς δόκιμος ἐγεγόνει. Μετὰ δὲ χρόνους ἱκανούς, διαφημιζομένης πανταχοῦ τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ καὶ σεμνῆς πολιτείας, εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἀνάγεται τῶν Ἱεροσολύμων θρόνον, ψήφῳ Θεοῦ καὶ παντὸς τοῦ ἱερατικοῦ τάγματος. Καὶ ἐπὶ χρόνοις ἑπτά, ὁσίως ποιμάνας τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀνεπίληπτον διανύσας βίον, πρὸς τὰς αἰωνίους μετῆλθε μονάς».

61.1 «Ταῦτα τοιγαροῦν διεξῆλθον, ἵνα μετὰ τῶν λοιπῶν τῆς Ἁγίας Γραφῆς παλαιῶν τε καὶ νέων διηγημάτων, ὧν οὐκ ἀμύητος εἶ, καὶ τὰ νυνὶ λεχθέντα ἔχοις τεκμήριον τῶν

4 περιβάλλεται N **7** Τὴν ... βεβαρημένην γυναίκα J βεβαρημένῃ γυναικί, ἔφην: βαρυνομένῃ εἶπον B ἐγώ om. F δὴ om. D G J δὴ καὶ σὺ: φησί K **8** βουλεύῃ: βούλῃ K **10** θάρσει: θάρρει B γρ(απτέον) «θάρσει» in marg. B σοι: σε F L **12** ἀπεκρίνατο ἡ γυνὴ B αὐτῆς: αὐτῆς τῆς σήμερον J **13** ταῖς om. D G J K **14** πάσαις C σελένης N **15** ἔργα διεπραξάμην B **17** τοῦ: καὶ D G **18** στενωτάτῳ: σκοτεινοτάτῳ L διακαρτεροῦσα: κατοικοῦσα B γρ(απτέον) «διακαρτεροῦσα» in marg. B διακαρτερήσασα F **19** μετάνοιαν B D G J K (cf. vers. β et app. font.): τὴν μετάνοιαν E C N om. F κτησαμένη καὶ μεμεριμνημένην τὴν μετάνοιαν: καὶ μεμεριμνημένην κατάνυξιν κτησαμένη F **22** καταλαμβάνει Λαύραν: Λαύραν καταλαμβάνει N Λαύραν: μονὴν ἤτοι λαύραν K **23** μονάδα E C N F L B (cf. app. font. et supra 19,2): μοναδικὸν D G J K (cf. vers. β) βίον om. L **24** ἀσκητὴς: ἀσκητικῶς βιώσας L δοκιμώτατος B **26** τῶν Ἱεροσολύμων θρόνον: θρόνον τῶν Ἱεροσολύμων F τοῦ om. B D G J K **28** αἰωνίους μετῆλθε: ἐκεῖθεν μετῆλθεν αἰωνίους B **29** τοιγαροῦν: τοίνυν J **30** ὧν om. C

θαυμασίων ἔργων τοῦ φιλανθρώπου καὶ ἐλεήμονος Θεοῦ, ὅσα δύναται ποιεῖν, ὅταν ἐκ τῶν ἀπόρων θέλῃ πόρον δοῦναι τοῖς πράγμασιν, ὁ θανατῶν καὶ ζωογονῶν, ὁ ποιῶν πάντα καὶ μετασκευάζων, μόνῳ τῷ βούλεσθαι».

«Ἅμα δὲ καὶ ὅση τῆς εὐχῆς ἡ δύναμις, ἔξεστιν ἐπιγνῶναι. Εἰ γὰρ γυνὴ ἁμαρτωλὸς καὶ πάντη ἀπεγνωσμένη, εὐξαμένη τῷ Θεῷ ἐκ συντετριμμένης καρδίας, οὕτως εἰσηκούσθη, ὡς καὶ παῖδα τεθνηκότα σχεδὸν ἀναζωῶσαι, καὶ ἑαυτὴν τοῖς ἠλεημένοις συναριθμῆσαι, καὶ τὴν λυπουμένην καὶ τρυχομένην μητέρα παρακαλέσαι τῇ τοῦ παιδὸς ζωοποιήσει, τίς ἀμφιβαλεῖ περὶ τῆς τῶν δικαίων εὐχῆς, μὴ θᾶττον εἰς ὦτα φθάνειν Κυρίου, καὶ ἀφθόνως τὰς αἰτήσεις λαμβάνειν; "Ἐγγὺς" γάρ φησι "Κύριος, πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ· θέλημα τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιήσει, καὶ τῆς δεήσεως αὐτῶν εἰσακούσεται, καὶ σώσει αὐτούς"». **61.2**

Τοιαῦτα ψυχωφελῆ καὶ ἀξιάκουστα διηγησάμενος ὁ γέρων, ὀψίας ἤδη γενομένης, εἶπεν τῷ ἐπισκόπῳ: «Ἐὰν ἐπιτρέπῃ σου ἡ ὁσιότης, ἐλθέτω ἡ συγκλητικὴ περὶ ἧς ἡ διήγησις, καὶ ἥ ποτε ἁμαρτωλὸς νῦν δὲ ἠλεημένη, καὶ τῆς σῆς μετάσχοιεν εὐχῆς καὶ εὐλογίας· ἔχουσι γὰρ ἐν τῷ μοναστηρίῳ περὶ τὰ ἑξήκοντα ἔτη, ὑπερφυῆ ἄσκησιν μετελθοῦσαι. Οὐδενὸς γὰρ τῶν ἐδωδίμων ἀπογεύονται, εἰ μὴ ἄρτου μόνου καὶ ὕδατος, καὶ τούτων λίαν ἐνδεῶς· ἐν ἡμέρᾳ δὲ Κυριακῇ, καὶ ἐν ἑορταῖς δεσποτικαῖς, ὀλίγων βρεκτῶν μετέχουσιν ὀσπρίων, μήτε ὀπώρας τῆς οἱασοῦν, μήτε ἐλαίου, ἤ τινος ἑψητοῦ ὅλως μεταλαμβάνουσαι». **62.1**

«Ἡ μὲν οὖν εὐγενὴς αὕτη γυνὴ τῶν λοιπῶν προΐσταται παρθένων, τὴν τῆς μονῆς πιστευθεῖσα κυβέρνησιν. Ἡ δὲ πρῴην ἁμαρτωλός, νῦν δὲ δεδικαιωμένη, ἐν σκοτεινῷ ἐγκέκλεισται κελλίῳ, μηδαμῶς ἡλίου φῶς ἢ σελήνης θεωμένη φέγγος, εἰ μή που ἐν βαθυτάτῃ καὶ ἀσελήνῳ νυκτὶ ἐξελθοῦσα τοῦ δωματίου, καὶ εἰς τὸ ὕψος ἀναβλέψασα τοῦ οὐρανοῦ εὐχαριστήσει τῷ Κυρίῳ, καὶ αὖθις τὸ ζοφῶδες ὑπεισέλθῃ κατοικητήριον. Ἐπεὶ δὲ πάνυ γεγηρακυῖαι τυγχάνουσι, παρακλήθητι κατ' ἐξουσίαν ἐπιτρέψαι αὐταῖς, ἑψητοῦ τε μεταλαμβάνειν καὶ ἐλαίου ὀλίγου». **62.2**

Τοῦ δὲ ὁσίου Θεοδώρου ἀσμένως τοῦτο ἐπιτρέψαντος, ἀπέστειλεν ὁ γέρων τὸν αὐτοῦ μαθητήν, προσκαλέσασθαι τὰς τιμίας γραΐδας. Ἐλθοῦσαι δὲ αὗται, προσέπεσαν τοῖς ποσὶν τοῦ ἀρχιερέως. Ὁ δὲ ἐπευξάμενος αὐταῖς καὶ ἀναστήσας, λόγοις παρακλητικοῖς καὶ πάσης πεπληρωμένοις σοφίας τὰς αὐτῶν παρεκάλεσε καρδίας, κοινῶς τε **63.1**

3 μόνον H **4** γυνὴ om. K **5** πάντων J **6** ἀναζωῶσαι: ἀναστῆσαι F **7** συναριθμηθῆναι F τρυχουμένην J **8** δικαίων: παίδων B δικαίων in marg. corr. B **10** καὶ θέλημα F **11** εἰσακούσει K **12** ταῦτα τὰ L **14** νῦν E C L B D G J K (cf. app. font.): νυνὶ N F (cf. vers. β) μετάσχωσιν J K μετάσχωμεν D G **15** εὐλογίας τε καὶ εὐχῆς K ἔχουσαι L **16** μόνον D G K **17** Κυριακῆς F **19** ἑψετοῦ K μεταλαμβάνουσι K **21** νῦν δὲ δεδικαιωμένη: νυνὶ δὲ ἠλεημένη (cf. 62,1 νῦν δὲ ἠλεημένη) J **22** που: πω J **23** βαθυτάτῃ F L B D G J (cf. vers. β): βαθυτάτῳ E C N K νυκτὶ καὶ ἀσελήνῳ L δώματος J **24** εὐχαρίστει L τῷ Κυρίῳ F L B K (cf. vers. β): Κυρίῳ E C N D G J ζοφῶδες F B D G J K (cf. app. font.): ζοφερὸν E C N L (cf. σκοτεινόν versio β) ὑπεισελθοῦσα F J **25** τυγχάνουσι: ὑπάρχουσι B γρ(απτέον) «τυγχάνουσι» in marg. B **28** αὐτοῦ B μαθητήν D G (cf. vers. β): φοιτητήν E C N F L B J K προσέπεσον J **30** πεπληρωμένης D G J

ἀμφοτέραις διαλεξάμενος, καὶ αὖθις ἑκάστῃ τὰ ἁρμόδια καὶ λυσιτελῆ ὁμιλήσας.

63.2 Μετὰ δὲ τὴν ψυχωφελῆ ὁμιλίαν, τὴν μὲν ἐξ ἁμαρτωλῶν σώφρονα, πρὸς τὴν κέλλαν αὐτῆς ὁ γέρων ἐξαπέστειλεν· τῇ δὲ καθηγουμένῃ ἐνετείλατο, μικρὰν παράκλησιν αὐτοῖς ἀποστεῖλαι, μηδεμιᾶς δι' ὅλης τῆς ἡμέρας τροφῆς ἁψαμένοις αἰσθητῆς, ἀλλ' ἢ μόνον λόγοις πνευματικοῖς τὰς ψυχὰς ἑστιαθεῖσιν.

64.1 Ἀπῆλθον οὖν αἱ γυναῖκες, ἐντολὴν παρὰ τοῦ ἐπισκόπου λαβοῦσαι, ἑψητοῦ τε καὶ ἐλαίου μετέχειν ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῆς καὶ ἐν ἑορταῖς μεταλαμβάνειν· ὃ δὴ καὶ δυσχερῶς δεξάμεναι, κατεγόγγυζον τοῦ κιονίτου.

64.2 Ἡ προεστῶσα τοίνυν, ἄρτον τε καὶ οἶνον, μετὰ ἐλαιῶν καὶ ὀπωρῶν ὀλίγων ἀποστείλασα, παρεκάλεσε τροφῆς μνησθῆναι. Ὁ δὴ καὶ ποιήσαντες, τραπέζης τῷ ἐπισκόπῳ παρατεθείσης, ἐκεῖνος τὰς τροφὰς τῷ γέροντι ἀνέπεμπεν· καὶ παρακληθέντες, ηὐχαρίστησαν τῷ Θεῷ. Μικρὰν δὲ σχολάσαντες ὥραν, τῇ τροφῇ τοῦ σώματος, τὰς ψυχὰς αὖθις παρεκαλοῦντο, διὰ πάσης τῆς νυκτός, ὁμιλοῦντες πνευματικά, οἱ τῶν πνευματικῶν ὄντως χαρισμάτων ἔμπλεοι πατέρες.

65.1 Ὁ τίμιος οὖν ἱεράρχης, λόγου ἀψάμενος, καὶ ὁμιλίας σοφωτάτης, πρὸς τῷ τέλει τοῦ λόγου, φησὶ πρὸς τὸν γέροντα: «Λέγε μοι, πάτερ πνευματικέ, πόσος ἔστι σοι χρόνος τῆς ἐν τῷδε τῷ κίονι κατοικίας; Καὶ τίς ὁ τρόπος τῆς ἐνταῦθα σου ἡσυχίας; Μὴ δὴ κρύψῃς ἀπ' ἐμοῦ τὰ κατὰ σέ, διὰ τὸν Κύριον».

65.2 Ὁ δὲ πρεσβύτης ἐκ βάθους στενάξας καρδίας, καὶ δάκρυσι συσχεθείς, ἀπεκρίνατο: «Τὰ κατ' ἐμὲ πάντα, ὦ ἱερώτατε τῶν λογικῶν προβάτων ποιμήν, κατ' ἐπιτροπὴν Κυρίου φιλαλήθως ἤδη λέξω σοι. Σὺ δέ, ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς ὁμιλίας εἶπον, ἀνέκφορα παρὰ σεαυτῷ φύλαξον, ἕως τοῦ παρόντος βίου ὁ Κύριος ἀπολύσῃ με».

65.3 «Ἐν ἡμέραις νεότητός μου ἀπεταξάμην τῷ βίῳ καὶ κόσμῳ τῷ ἀπατεῶνι, μετὰ καὶ πρεσβυτέρου μου ἀδελφοῦ. Καὶ ἐπὶ τριετῆ χρόνον ἐν μοναστηρίῳ δουλεύσαντες, πόθῳ τῆς ἡσυχίας, γνώμῃ τοῦ πνευματικοῦ πατρός, εἰς τὴν παρακειμένην τῇ πάλαι Βαβυλῶνι ἐξήλθομεν ἔρημον· καὶ σπήλαια εὑρόντες οὐ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντα, ἡσυχάσαμεν ἐν αὐτοῖς, ἐκ τῶν φυομένων βοτανῶν καὶ ἀκροδρύων τρεφόμενοι.

1 ἀμφοτέρας N ἀμφοτέρως J **2** δὲ om. J **3** ὁ γέρων in marg. add. E τὴν δὲ καθηγουμένην J **4** δι' om. F J τροφῆς om. J ἁψαμένης D ἁψάμενοι J **7** μετέχειν om. N D G J ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῆς καὶ ἐν ἑορταῖς μεταλαμβάνειν: ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς καὶ ἐν Κυριακαῖς μεταλαμβάνειν B γρ(απτέον) «ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῆς καὶ ἐν ἑορταῖς μεταλαμβάνειν» in marg. B **8** τὸν κιονίτην L **9** Ἡ προεστῶσα τοίνυν om. F τε om. J καὶ: τε καὶ B **10** ἀποστείλασαι F παρεκάλεσε om. L **11** ἀνέπεμψεν L J **12** εὐχαρίστησαν D G μικρόν K σχολάσαντες ὥραν: ὥραν σχολάσαντες L σχολάσαντες K τῆς τροφῆς τῷ σώματι K **13** τὰς ψυχὰς δὲ L τὰς ψυχὰς om. B πνευματικά: πνευματικῶς J **16** Ὁ τίμιος – μοι: Ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Ἐδεσσηνοῦ. Στυλίτης τίς ἦν ἐν Ἐδέσσῃ τῇ πόλει, ὃν καὶ παραλαβὼν ποτὲ ὁ ἐν ἁγίοις Θεόδωρος ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς αὐτῆς πόλεως, μετὰ καὶ ἑτέρων ὁμιλιῶν, ἐν ὑστέροις τοῦτο αὐτῷ ἐπερώτα e^1 (Narratio Theodosii stylitae; Nicon Montis Nigri Pandectes, c. 34, excerptum) **19** δάκρυσι συσχεθείς: δάκρυσι συγχυθείς N J **21** ἀρχαῖς J **22** σεαυτὸν e^1 **23** βίῳ καὶ κόσμῳ τῷ: ματαίῳ κόσμῳ καὶ D G J K **24** τοῦ πρεσβυτέρου L μου ἀδελφοῦ: ἀδελφοῦ μου K τριετῆ χρόνον: τρισὶ χρόνοις K μοναστηρίοις D G **25** τῇ γνώμῃ B πνευματικοῦ μου K **26** σπήλαιον C **27** ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντα a^1 (cf. ἀλλήλων ἀφεστηκότα versio β): ἀπ' ἀλλήλων F ἀπαλλήλων e^1 ἀλλήλων E C N L B D G J K

Ἐν Σαββάτῳ μέντοι καὶ Κυριακῇ, ὁμοῦ τὰς εὐχὰς ἀνεπέμπομεν τῷ Κυρίῳ, ὁμοῦ καὶ τῶν ἐδωδίμων βοτανῶν μετελαμβάνομεν, εὐχαριστοῦντες τῷ τρέφοντι ἡμᾶς αἰσθητῶς τε καὶ νοητῶς· καὶ αὖθις, τὸ ἴδιον ἕκαστος ὑπεισερχόμενος ἄντρον, καταμόνας τῇ προσευχῇ καὶ θεωρίᾳ ἐσχόλαζεν. Ὅτε δὲ καὶ περιιέναι τὴν ἔρημον ἐχρῆν ἐπὶ συλλογῇ βοτανῶν, ἢ περιπάτῳ ἀσκητικῇ, μεμονωμένος ἕκαστος διήρχετο, διεστηκότες ἀλλήλων ὡς ἀπὸ σημείου ἑνὸς ἢ δύο. Ἄγγελος δὲ Κυρίου ἦν σὺν ἡμῖν, παρακαλῶν ἡμᾶς καὶ ἐπιστηρίζων».

65.4 «Οὕτως διαγόντων ἡμῶν, καὶ ἀσκητικῶς πολιτευομένων, ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ἀνὰ τὴν ἔρημον ἀναστρεφομένων ἡμῶν, ἔβλεπον ἐγὼ τὸν ἐμὸν ἀδελφὸν περιπατοῦντα, ἀπέχοντά μου στάδιον ἕν, μικρὸν πρός. Καὶ εἶδον αὐτὸν ἐξάπινα σταθέντα ἐννεόν, καὶ τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ ἑαυτὸν καθοπλίζοντα· εἶτα δρομαίως ὑπερπηδήσας τὸν τόπον, ὡς παγίδα τινά, φεύγων ἀπῆει, καὶ εἰς τὸ ἴδιον ἄντρον εἰσέδυ».

65.5 «Θαυμάσας τοίνυν ἐγώ, τοῦ τε ἅλματος, καὶ τοῦ σφοδροῦ δρόμου τὸν τρόπον, ἀπῆλθον ἕως τοῦ τόπου, ἰδεῖν τί τὸ συμβὰν τῷ ὁμαίμονι. Φθάσας οὖν ἐκεῖσε, ὁρῶ χρυσίου σωρὸν ἀδρότατον κεχυμένον· καὶ ποιήσας εὐχήν, ἀπεκδυσάμενός τε ὅπερ ἐφόρουν παλλίον, πεπλήρωκα τοῦ χρυσίου· καὶ μόλις αὐτὸ βαστάσας, ἀπήγαγον ἐν τῷ σπηλαίῳ μου, μηδὲν τῷ ἀδελφῷ μου δηλώσας».

65.6 «Εἶτα ἀπέρχομαι ἐν τῇ πόλει· καὶ ἐξωνοῦμαι τόπον περιτετειχισμένον, καλὸν τῇ θέσει, ἔχοντα ἔνδοθεν τοῦ τειχίου ὕδωρ διειδέστατον. Καὶ ᾠκοδόμησα ἐκεῖσε ἐκκλησίαν, κοσμήσας αὐτὴν παντοίῳ κάλλει καὶ ἱεροῖς ἀναθήμασι. Καὶ συνεστησάμην κοινόβιον μοναχῶν τεσσαράκοντα, καὶ ξενῶνα εἰς θεραπείαν ἀρρώστων, ἐπικτησάμενος τοῖς τε μοναχοῖς καὶ τοῖς ἀρρώστοις, προσόδους ἱκανάς. Καὶ εὑρὼν ἄνδρα δυνάμενον τὰς τοιαύτας διακυβερνᾶν συστάσεις, κατέστησα αὐτὸν ἐκεῖσε, πάντα παραθέμενος εἰς τὰς αὐτοῦ χεῖρας. Τῶν καταλειφθέντων δὲ χρημάτων, χιλίους μὲν χρυσίνους δέδωκα τῷ προεστῶτι τῆς μονῆς, χιλίους δὲ διένειμον πένησι, μὴ καταλιπὼν ἐν ἐμοὶ ἓν καὶ μόνον δηνάριον, μήτε εἰς ἀπολαύσεις τινὰς καὶ τρυφὰς ὅλως τι τῶν τοιούτων ἀναλώσας χρημάτων, ἀλλὰ πάντα, εἰς ἱερῶν οἰκοδομὰς οἴκων, καὶ εἰς χρείας μοναχῶν καὶ πενήτων δαπανήσας».

65.7 «Οὕτως οὖν ταῦτα διαθέμενος, καὶ δοὺς εἰρήνην τῷ τε προεστῶτι τῆς μονῆς καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἀσπασάμενος αὐτούς, ἐξείην εἰς τὴν ἔρημον τὸν ἐμὸν ζητήσων ἀδελφόν».

1 ἀνεπέμπομεν: ἀνεπέμπαιμεν K ἀνεπέμπομεν τῷ Κυρίῳ, ὁμοῦ: ὁμοῦ C om. F e^1 **2** μετελαμβάνοντες F e^1 μεταλαμβάνομεν L εὐχαριστοῦντες: ηὐχαριστοῦμεν F e^1 **3** ἕκαστος om. J καταμόνας om. B **4** τῇ θεωρίᾳ K e^1 περιέναι L συλλογὴν F **5** περιπάτων L ἀσκητικῷ K μεμονωμένως L B **6** ὡς om. e^1 **8** ἡμῶν τὴν ἔρημον e^1 **9** ἀναστρεφομένων K a^1 (cf. vers. β): στρεφομένων E C N F L B D G J e^1 **10** καὶ μικρὸν F e^1 πρός με L πρόσον J **11** ἑαυτὸν om. D G δρομαῖος F **14** τί om. L **15** σωρὸν χρυσίου J ἀποδυσάμενός K τε om. N L **16** ὅπερ ἐφόρουν παλλίον a^1 (cf. τὸ παλλίον ὅπερ ἐφόρουν versio β): τὸ παλλίον E C N F L B D G J e^1 αὐτὸ: αὐτῷ K **17** post ἀ[-δελφῷ] 25 folia ceciderunt in F (64v) **19** ἔνδον B **20** κοσμήσας αὐτὴν παντοίῳ κάλλει: περικεκοσμημένην παντοίῳ κάλλει B **21** ξενῶνας L **22** ἀρρώστων, ἐπικτησάμενος τοῖς τε μοναχοῖς καὶ τοῖς om. N τοῖς om. e^1 **23** δυνάμενον τὰς τοιαύτας διακυβερνᾶν συστάσεις: κυβερνᾶν ἐπὶ συστάσει γινώσκοντα e^1 διακυβερνᾶν συστάσεις: διακυβερνεῖν συστάσης N παραθέμενον C K παραδοὺς B **24** χρυσίους C N χρυσοὺς J **25** διένειμον E C B e^1 (cf. vers. β): διένειμα N L D G J K **28** δαπάνῃ J **29** τε om. L e^1

65.8 «Πορευομένου δέ μου ἀνὰ τὴν ἔρημον, λογισμὸς εἰσῆλθέ μοι ὑψηλοφροσύνης, ὑποψιθυρίζων μου τῇ καρδίᾳ, ὅτι ἀφελείᾳ γνώσεως μὴ δυνάμενος ὁ ἀδελφός μου τὸ εὑρεθὲν χρῆμα καλῶς οἰκονομῆσαι, τοσοῦτον ἐζημιώθη ἔργον, ἐγὼ δέ, καλῶς προμηθευσάμενος, ἰδοὺ μέγα καὶ θεάρεστον ἐπετέλεσα πρᾶγμα. Ἐγγίζοντος δέ μου τοῖς τόποις ἤδη τοῖς ἀσκητικοῖς ἡμῶν, καὶ τὸ σπήλαιον ὁρῶντος τοῦ ἀδελφοῦ μου, ὑπὸ δὲ τῶν προειρημένων ὀχλουμένου λογισμῶν, καὶ ἐμαυτὸν ἐκείνου προτιθέντος, ἰδοὺ συναντᾶ μοι ὁ ἐξ ἀρχῆς συμπορευόμενος ἡμῖν ἄγγελος· καὶ βλοσυρῷ ἀτενίσας ὄμματι, φησὶ πρός με»:

65.9 «"Τί κενοδοξεῖς, καὶ διὰ τί διαλογισμοὶ αὐταρεσκείας ἀναβαίνουσιν ἐν τῇ καρδίᾳ σου; Λέγω γάρ σοι, καὶ μὴ ἀπίστει μοι, ὅτι πᾶς ὁ κόπος καὶ μόχθος σου τοῦ τοσούτου χρόνου, καὶ αἱ οἰκοδομαὶ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων καὶ πτωχοτροφείων, καὶ αἱ διανομαὶ τῶν χρημάτων τοῖς δεομένοις, καὶ πάντα ὅσα πεποίηκας, εὐσεβεῖ δῆθεν καὶ συνετῇ προμηθείᾳ, οὐ παρεικάζονται ἐκείνῳ τῷ ἑνὶ ἄλματι τοῦ ἀδελφοῦ σου, ἐν ᾧ τὸν τοῦ εὑρεθέντος χρυσίου ὑπερήλατο σωρόν. Οὐ γὰρ τὸ χρυσίον ὑπερήλατο, ἀλλὰ τὸ μεταξὺ τοῦ πλουσίου καὶ Λαζάρου τοῦ πένητος ἐστηριγμένον χάσμα, κούφοις διῆλθε πτέρυξι, καὶ τοὺς Ἀβραμιαίους εἵλκυσεν εἰς κατοικίαν κόλπους. Ἐκεῖνος γάρ, τῷ Θεῷ ἐσπούδασεν ἀρέσαι· σὺ δέ, τοῖς ἀνθρώποις, διὸ καὶ ἀσυγκρίτως ὑπέρκειταί σου καὶ προτερεύει. Σὺ δέ, καίπερ κατὰ πολὺ ἐλάττων ὑπάρχων, καὶ μήπω τὸ ἐκείνου μέτρον κατειληφὼς τῆς ἀρετῆς, ἐπεὶ ὑψηλοφρονεῖς καὶ κατακαυχᾶσαι τοῦ ἀληθῶς ἀσκητοῦ, οὐ μὴ ἴδῃς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, παρ' ὅλην σου τὴν ζωήν, οὐδὲ τῆς ἐμῆς δὲ ξυναυλίας ἐπιτυχεῖν ἰσχύσεις, ἄχρις οὗ πολλὰ μογήσας, καὶ ἄμετρα θρηνήσας, ἐν ἑπτὰ ἑβδομάσι χρόνων, μόλις ταύτην ἀνακαλέσῃ. Ὅταν δὲ δάκρυσι πολλοῖς καὶ συντριβῇ καρδίας τὸν Θεὸν ἐξευμενίσῃ, τηνικαῦτα ὄψει με ἐν ἡμέρᾳ δεδοξασμένῃ, καὶ παρακληθήσῃ"».

66.1 «Ταῦτα εἰπών, ἀπέστη ἐξ ὀφθαλμῶν μου. Ἐγὼ δὲ σπεύσας, κατέλαβον τὸ σπήλαιον τοῦ ἀδελφοῦ μου, καὶ οὐδαμῶς εὗρον αὐτόν. Ἄρας δὲ φωνὴν κλαυθμοῦ, ἐθρήνησά μου τὴν δυστυχίαν, ἕως οὐκέτι ἦν ἐν ἐμοὶ ἰσχὺς τοῦ κλαίειν. Καὶ ἕως ἡμερῶν ἑπτὰ διετέλεσα πενθῶν, ἀνὰ τὴν ἔρημον ἐκείνην, καὶ δυσωπῶν τὸν ἅγιον ἄγγελον, καμφθῆναι μοι καὶ οἰκτειρῆσαι τὸν στεναγμὸν καὶ τὰ δάκρυά μου. Ἔτι δὲ καὶ τὸν ἀδελφόν μου εἰς ἱκεσίαν προσεκαλούμην, ἀρχαίας ἀναμιμνήσκων συνασκήσεως, καὶ ἀδελφι-

1 Πορευόμενον e^1 μοι: μου J e^1 **2** ὑποθησαυρίζων B D G J τὴν καρδίαν J K ὁ ἀδελφός μου μὴ δυνάμενος B **4** ἐπετέλεσα e^1 a^1 (cf. vers. β): ἀπετέλεσα E C N L B D G J K **5** ἤδη om. e^1 τοῖς ἀσκητικοῖς ἡμῶν ἤδη J ὁρῶν e^1 **6** ὀχλουμένων L ὀχλούμενος J K e^1 τοῦ προειρημένου ... λογισμοῦ J προτιθέντα J **7** συμπορευόμενος ἡμῖν: ἡμῖν συμπορευόμενος e^1 **9** κενοδοξεῖς ἀββᾶ K διὰ om. K **10** ἀπίστει: ἀπίθη L καὶ μόχθος σου: σου καὶ ὁ μόχθος D G J **11** αἱ om. e^1 πτωχοτροφειῶν K **12** εὐσεβῇ post corr. B **13** ἐκείνα K **14** οὐ γὰρ τὸ χρυσίον ὑπερήλατο: in marg. suppl. D (284v) **15** τοῦ Λαζάρου e^1 **16** κόλπους: τόπους B γάρ om. e^1 **17** ἀρέσαι in marg. suppl. B σὺ: σοὶ D **18** προτερεύει: πρωτεύει K κατὰ om. e^1 **19** τῆς ἀρετῆς κατειληφὼς B **21** δὲ E N B J (cf. vers. β): om. C L D G K e^1 θρηνήσης J **22** ταύτα J **23** ἐξευμενίσῃς e^1 **25** ἀπέστη: ἀπαίρη e^1 **26** οὐδαμοῦ e^1 φωνῇ K **27** οὐκέτι: οὗ οὐκέτι K οὐκ e^1 ἡμέρας e^1 **28** ἐτέλεσα D G J K **30** προσεκαλούμην scripsi (cf. vers. β et app. font. et a^1): εἰς ἱκεσίαν καὶ μεσιτείαν προσεκαλούμην a^1 προεβαλλόμην E L J K e^1 προεβαλόμην C N B D G

κῆς φιλίας. Ἐν τῇ ἑβδόμῃ δὲ τῶν ἡμερῶν, ἦλθε μοι φωνὴ τοῦ ἀγγέλου λέγουσα: "Δεῖ σε ἀπελθεῖν ἐν Ἐδέσῃ τῇ πόλει, καὶ κατοικῆσαι τὸν σύνεγγυς τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἱστάμενον στῦλον, καὶ γνῶναι σαυτόν, ὡς ἂν ἵλεως γένοιτό σοι Κύριος"».

66.2 «Παραυτίκα τοίνυν κλαίων καὶ ὀδυρόμενος, ὑπεχώρησα τῆς ἀρχαίας ἡμῶν παροικίας· καὶ πεζοπορῶν, δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα, κατέλαβον ἐνθάδε· καὶ τόνδε τὸν στῦλον εἰσελθών, ἡσύχασα. Ἐπὶ χρόνοις δὲ τεσσαράκοντα ἐννέα, πολλοῖς ἐπάλαισα λογισμοῖς καὶ πολέμοις τῶν δαιμόνων· καὶ οἱονεὶ νέφος ζοφερὸν περιεκέχυτό μου τῇ καρδίᾳ, λύπη τις ἀπαράκλητος».

66.3 «Ἐν δὲ τῷ πεντηκοστῷ χρόνῳ, ὀψὲ Σαββάτου, διαφαιούσης Κυριακῆς, φῶς γλυκύτατον περιέλαμψέ μου τὴν καρδίαν, καὶ τὰ τῶν παθῶν διεσκέδασε νέφη. Ἄγρυπνος οὖν ὅλην διετέλεσα τὴν νύκτα, ἐν κατανύξει καρδίας εὐχόμενος, καὶ δάκρυσι παρακλητικοῖς δροσιζόμενος».

66.4 «Ἡμέρας δὲ ἤδη λαμψάσης, περὶ τρίτην ὥραν εὐχομένου μου, ἰδοὺ ὁ ἅγιος παρέστη μοι ἄγγελος. Ἐγὼ δὲ φοβηθείς, μὴ φάντασμα πλάνης εἴη, ἐπέτεινα τὴν εὐχήν. Ἀλλὰ τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; Τίς δὲ μετουσία Χριστῷ πρὸς Βελίαρ;»

66.5 «Ἐκτενῶς γὰρ εὐχομένου μου, φησὶν ὁ ἄγγελος πρός με: "Εἰρήνη σοι παρὰ Κυρίου, εἰρήνη σοι καὶ σωτηρία"».

66.6 «Ἐγὼ δὲ παρακληθεὶς τὴν καρδίαν, καὶ δάκρυσι συσχεθείς, προσέπεσον αὐτῷ καὶ εἶπον: "Ἵνα τί ἐγκατέλιπές με, καὶ ἀπέρριψας ἀπὸ προσώπου σου; Τοῦ ἀδελφοῦ μου ἐχώρισάς με, καὶ σὺ ἀπέστης ἀπ' ἐμοῦ. Καὶ ἰδοὺ κέκμηκα πολλοῖς συνεχόμενος πειρασμοῖς, καὶ ἀνηκέστοις προσπαλαίσας κινδύνοις"».

66.7 «Ὁ δὲ ἄγγελος, κρατήσας μου τὴν χεῖρα, ἤγειρέν με, καί φησι: "Διὰ μὲν τὴν ὑψηλοφροσύνην σου, καὶ τὴν τοῦ ἀδελφοῦ κατάκρισιν καὶ ἐξουδένωσιν, ἀπέστην ἐξ ὀφθαλμῶν σου, οὐ μὴν δὲ παντελῶς κατέλιπόν σε, ἀλλ' ἀοράτως παρήμην φυλάττων καὶ περιθάλπων σε, καθὼς προσέταξέ μοι Κύριος. Νυνὶ δὲ ἐν τῇ ταπεινώσει σου ἐμνήσθη σου ὁ Κύριος, καὶ ἀπέστειλέ με συνεῖναι σοι διαπαντός, ἔν τε τῷ παρόντι βίῳ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Καὶ ἰδοὺ δέδοταί σοι χάρις, διορατικοῖς ὄμμασι καθορᾶν τοὺς δικαίους τε καὶ ἁμαρτωλούς, καὶ τοῖς μὲν ἐπαγάλλεσθαι, τῶν δὲ ὑπερεύχεσθαι, ὅπως ἐπιστρέψωσι τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ βελτιωθῶσι τῇ μετανοίᾳ. Ζῇ δὲ καὶ ὁ σὸς ἀδελφός, δεόμενος ὑπὲρ σοῦ πρὸς Κύριον. Σπούδασον οὖν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, συνεῖναι αὐτῷ, ἔνθα ἀπέδρα ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμός"».

2 τῆς ἐκκλησίας om. C e^1 **3** ὡς: ἕως e^1 γένοιτό σοι: γένοιτο e^1 ὁ Κύριος N J **6** τόνδε τὸν στῦλον: εἰς τὸν στῦλον τόνδε e^1 εἰσελθών: καὶ εἰσελθών J χρόνους e^1 δὲ om. K **8** τὴν καρδίαν J **9** Σαββάτου e^1 (cf. vers. β): Σαββάτων E C N B D G Σαββάτω L J e^1 Σαββάᵀ K **10** φῶς γλυκύτατον περιέλαμψέ: ἔλαμψέ L **11** ὅλην διετέλεσα: διετέλεσα ὅλην e^1 ὅλην διετέλεσα τὴν νύκτα: διετέλεσα τὴν νύκτα ὅλην K **13** λαμψάσης E N L B e^1 (cf. vers. β): διαλαμψάσης C D G J K ἐπιλαμψάσης a^1 μου: μοι e^1 ἅγιος: ἁγιώτατος C **15** σκότους N μετουσία: μετοχή B Χριστοῦ N **16** ἰδοὺ ὁ ἅγιος (66,4) – εὐχομένου μου om. e^1 ὁ ἄγγελος πρός με: πρός με ὁ ἄγγελος e^1 **17** εἰρήνη σοι om. L **18** δάκρυα N **19** σου om. L **22** τὴν χεῖρα: τῆς χειρός B D G J K e^1 με: μοι B om. h μὲν om. J **23** ἀδελφοῦ σου J e^1 **24** ἀλλὰ e^1 **25** προσέταξά N Κύριος: ὁ Κύριος K ὁ Θεὸς e^1 **26** Νυνὶ δὲ ἐν τῇ ταπεινώσει σου ἐμνήσθη σου ὁ Κύριος om. J με: μοι C **27** δέδοται: δεδώρηται D G J K **28** τε om. e^1 δικαίους τε καὶ ἁμαρτωλούς: δικαίοις τε καὶ ἁμαρτωλοῖς B τοῖς: τοὺς e^1 τῶν: τοὺς e^1 **29** τῶν ἁμαρτιῶν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν J **30** οὖν om. e^1 **31** λύπη: καὶ λύπη D G

67.1 «Ἐξ ἐκείνης οὖν τῆς ἡμέρας, ἠξιώθην ὁρᾶν ἀγγέλους, καὶ ἀποσοβεῖν τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας· διερχομένου γὰρ ἀνδρὸς εὐλαβοῦς καὶ φοβουμένου τὸν Κύριον, ὁρῶ ἀγγέλους Θεοῦ προοδοιποροῦντας αὐτῷ, φαιδροὺς καὶ φωτοφόρους, περιβεβλημένους στολαῖς ἀστραπημόρφοις, τοὺς δὲ δαίμονας πόρρω φεύγοντας, καὶ μηδ' ὅλως τολμῶντας πλησιάσαι».

67.2 «Καὶ μακάριος ἄνθρωπος ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον· μεγάλη γὰρ ἡ δόξα Κυρίου ἐπ' αὐτόν, καὶ δαψιλὴς ἡ χάρις, εἴτε πλούσιος εἴη εἴτε πένης· οὐ τῶν ἐπιτηδευμάτων γάρ, ἀλλὰ τῶν ἔργων ἐστὶν ἡ διαφορά. Ἄθλιος δὲ ὁ μὴ φυλάττων τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ἁμαρτίαις καὶ πάθεσι συμφυρόμενος. Ἄθλιος οὗτος καὶ ταλαίπωρος, κἂν εὑροῇ τοῖς παροῦσιν· ὅταν γὰρ ἴδω τοιοῦτον τινὰ διερχόμενον, περικυκλοῖ αὐτὸν δαιμόνιον σμῆνος, πάντοθεν συμπνῖγον καὶ συνέχον· ὁ δὲ ἅγιος ἄγγελος πόρρωθεν ἀκολουθεῖ, στυγνάζων καὶ λυπούμενος ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ αὐτοῦ· εἰ δέ γε πειραθεῖεν οἱ ἀλάστορες ἐκεῖνοι κατακρημνίσαι τὸν ἄνθρωπον, ἢ βαλεῖν εἰς βόθρον, ἢ ἄλλως πως θανατῶσαι, οὐ συγχωρεῖ ὁ ἅγιος ἄγγελος, ἀλλὰ ῥομφαίαν ἐσπασμένην κατέχων, τύπτει αὐτοὺς καὶ διώκει, οἱ δὲ φεύγουσιν, ὡς χνοῦς κατὰ πρόσωπον ἀνέμου».

67.3 «Ταῦτα δὲ ὁρῶν ἐγώ, τοῖς μὲν δικαίοις ἐπαγάλλομαι, τοῖς δὲ ἀθλίοις καὶ ἁμαρτωλοῖς ἐποδύρομαι. Εἰ μὴ γὰρ παρὰ τῶν ἐπιστατούντων ἡμῖν ἀγαθῶν ἀγγέλων εἴργοντο, καὶ ἀπηλαύνοντο οἱ ἐχθροὶ τῆς ζωῆς ἡμῶν δαίμονες, οὐκ ἂν ἐφείσαντο θανάτῳ παραδοῦναι πάντας τοὺς ἁμαρτωλούς, ἐφηδόμενοι τῇ τούτων ἀπωλείᾳ. Ἀλλ' οὐ συγχωροῦνται ὑπὸ τῶν ἀγγέλων φονεύειν τοὺς ἀνθρώπους, ἕως ὁ παρὰ τοῦ δημιουργοῦ καὶ πάντων δεσπότου ὡρισμένος ἑκάστου πληρωθῇ τῆς ζωῆς χρόνος· ἐκδεχόμενος γὰρ ὁ ἀγαθὸς τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ μετάνοιαν, δίδωσιν αὐτῷ προθεσμίαν ζωῆς, μὴ συγχωρῶν τοὺς ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνους ἀδεῶς ἁρπάζειν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, μὴ ὄντος λυτρουμένου μηδὲ σώζοντος».

68.1 Ταῦτα τοίνυν τὰ ὀνησιφόρα καὶ ψυχωφελῆ διηγήματα, δι' ὅλης ὁμιλήσαντες τῆς νυκτός, ἤδη τῆς ἡμέρας αὐγαζούσης ἀναστάντες, τὰς ἑωθινὰς ἀνεπέμψαμεν εὐχὰς τῷ Κυρίῳ, ὅ τε ἁγιώτατος ἐπίσκοπος, καὶ ὁ ὅσιος κιονίτης. Καὶ συνταξάμενος τῷ γέροντι ὁ ἐπίσκοπος, ἀπῄει χαίρων, τοιούτου τυχὼν ἀνδρὸς ἁγίου.

68.2 Εἰσελθὼν δὲ ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Γεωργίου καὶ εὐξάμενος, προσελθού-

1 ἠξιώθη C **2** εὐλαβοῦς: εὐσεβοῦς B D G J K Κύριον: Θεὸν e^1 **3** προοδοποιοῦντας J προοδοιποιοῦντας K **4** στολαῖς ἀστραπημόρφοις E C N B D G K: στολὰς ἀστραπημόρφους L (cf. vers. β et app. font.) στολαῖς ἀστραπομόρφοις J φεύγοντας: ἀπέχοντας e^1 **6** γὰρ om. L δόξα κυρίου: δεξιὰ τοῦ κυρίου C δόξα L **7** εἴη om. J **9** ἀλλὰ e^1 **10** τοιοῦτόν τινα: τινὰ τοιοῦτον D G δαιμόνιον B D G (cf. vers. β): δαιμονίων E C N L K e^1 δαιμόνων J **11** συμπνίγειν καὶ συνέχειν N ἅγιος ἄγγελος: ἄγγελος ὁ ἅγιος B **13** θανατῶσαι: οὐ περὶ ἀληθοῦς θανάτου λέγ(ει) in marg. J **15** ὡς: ὡσεὶ e^1 **17** ἀθλίοις καὶ ἁμαρτωλοῖς: ἁμαρτωλοῖς καὶ ἀθλίοις B ἀθλίοις e^1 ἀποδύρομαι e^1 ἐστατούντων L **18** ἀπελαύνοντο N J K e^1 δαίμονες a^1 (cf. vers. β): om. E C N L B D G J K e^1 **19** ἐφηδόμενοι: ἐφιέμενοι e^1 **20** ἁγίων ἀγγέλων J ὁ om. L e^1 **21** ὁ ὡρισμένος L K e^1 πληρωθῇ τῆς ζωῆς: τῆς ζωῆς πληρωθῇ e^1 **22** ὁ ἀγαθὸς: ὁ Θεὸς ὁ ἀγαθὸς e^1 **23** ἀρχὴν e^1 **26** ἀνεπέμψαμεν D G J (cf. vers. β): ἀνέπεμψαν E C N B K e^1 ἀνεπέμπον L **27** ὅ τε ἁγιώτατος ἐπίσκοπος, καὶ ὁ ὅσιος κιονίτης om. J **28** τοιούτου τυχὼν ἀνδρὸς ἁγίου: τοιούτῳ τυχὼν ἀνδρὶ ἁγίῳ J (cf. τοιούτῳ ἐντυχὼν ἀνδρὶ ἁγίῳ vers. β) des. e^1 **29** μεγαλομάρτυρος L

σης τῆς ἡγουμένης μετὰ τῶν λοιπῶν τιμίων μοναζουσῶν, ηὐλόγησεν αὐτάς. Ἡ δὲ προεστῶσα δίδωσι πεντακοσίους χρυσίνους τῷ ἐπισκόπῳ εἰποῦσα: «Λαβὲ ταῦτα, ἁγιώτατε πάτερ, μικρὸν ὑπόμνημα τῆς σῆς οἰκέτιδος· ἀρτιπαγὴς γὰρ ὢν καὶ νέηλυς, πολλῶν χρῄζεις ἀναλωμάτων». Ὁ δὲ ὅσιος ἰδὼν αὐτῆς τὴν πίστιν, ἐδέξατο τὸ δῶρον, ἐγχειρίσας τὸ χρῆμα τοῖς διακόνοις· τῇ δὲ γυναικὶ, «Δῴη σοι Κύριος», εἰπὼν «κατὰ τὴν πίστιν σου, καὶ μνησθείη πάσης θυσίας σου, καὶ τὸ ὁλοκαύτωμά σου πιανάτω».

Καὶ οὕτως ἀπελθὼν ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ, εἶχετο τῶν ἔργων τῶν πνευματικῶν καὶ θεαρέστων: διδάσκων, νουθετῶν, παρακαλῶν ἅπαντας, τοὺς πένητας ἐλεῶν, τοὺς δεομένους οἰκτείρων, τύπος καὶ ὑπογραμμὸς ἀρετῆς πᾶσι γινόμενος, εὐχῇ μὲν προσκείμενος διηνεκεῖ, ταπεινοφροσύνης δὲ οὕτως ἐπιμελούμενος, ὥσπερ ἐν τούτῳ τὸ πρωτεῖον ἔχειν ἐθέλων τρόπον ἕτερον, ἐν τῷ μηδένα ἑαυτοῦ τιθέναι περὶ τὸ εὐτελὲς δεύτερον. Πολλὴν δὲ εἶχε σπουδήν, καὶ πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν νοσούντων, πάντα παρέχων αὐτοῖς ὅση δύναμις, καὶ οὕτως αὐτοὺς ἀνακτᾶσθαι σπουδάζων· μάλιστα δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τῶν λόγων προσφέρων παραμυθίαν, καὶ παντὶ τρόπῳ δεικνὺς τὸ φιλάνθρωπον. **68.3**

Σωφροσύνην δὲ καὶ παρθενίαν, τίς οὕτω τετίμηκεν, ἢ πρὸς αὐτὴν ἠρέθισεν, ὡς μικροῦ κρεῖττον καὶ ὑψηλοτέραν αὐτὴν δεῖξαι, ἢ ὥστε καὶ βάσιμον εἶναι φύσει τῇ ἀνθρωπίνῃ; Ἀγάπην δέ, τὴν βασιλικωτάτην τῶν ἀρετῶν, τίς πλέον ἠγάπησεν ἢ ἐξύμνησεν; πέφλεκτο γὰρ ἀεὶ τὰ σπλάγχνα τῇ περὶ τὸν πλησίον στοργῇ, καὶ τῆς τῶν πιστῶν περικέκαυτο σωτηρίας. **68.4**

Τί τὸ ἐντεῦθεν; Φθόνος ἀνῆπτο τοῖς αἱρετικοῖς, καὶ θυμὸς ἄγριος· εἰς τοσοῦτον δὲ ἀναιδείας προῆλθον, ὡς καὶ τοὺς ὀρθοδόξους ψάλλοντας ὀνειδίζειν τὴν ὀρθοδοξίαν. Ἦσαν δὲ οὗτοι, οἱ τὰ Νεστορίου τοῦ δυσσεβοῦς φρονοῦντες, καὶ τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον βλασφημοῦντες, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ἀνομίας αὐτῶν δόγματα φληναφοῦντες. **68.5**

Ἑτέρωθεν δὲ Μανιχαῖοι δεινοὶ ἀνέφαινον, δύο λέγοντες ἀρχὰς ἀντικαθεστῶσας ἀλλήλαις, μίαν μὲν ἀγαθήν, μίαν δὲ πονηράν. Οἱ αὐτοὶ δὲ προσεκύνουν ἡλίῳ τε καὶ σελήνῃ, μὴ ὁμολογοῦντες οὐρανόν τε καὶ γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ὑπὸ τοῦ μόνου γεγενῆσθαι Θεοῦ. Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα τερατώδη ἔλεγον βλάσφημα δόγματα, περὶ διαφόρων αἰώνων καὶ οὐρανῶν, ὕλης τε καὶ σκότους, καὶ τοῦ καλουμένου Σακλᾶ καὶ τῆς Νεβρὼδ μυθολογοῦντες, καὶ μὴ ὁμολογοῦντες ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι τῆς Παλαιᾶς τε καὶ Νέας Διαθήκης Θεόν. Καὶ τοῦ μεγάλου δὲ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν γέννησιν καὶ τὰ σωτήρια πάθη καὶ τὴν ἀνάστασιν, οὐ κατ' αὐτὴν **68.6**

1 εἰσελθούσης J εὐλόγησεν D G **2** τῷ ἐπισκόπῳ om. J εἰποῦσα: λέγουσα N **3** ἱκέτιδος J **5** ἐγχειρίσας τὸ χρῆμα: δοὺς αὐτὸ J **6** εἰπὼν κατὰ τὴν πίστιν σου C L (cf. vers. β): κατὰ τὴν πίστιν σου εἰπὼν B εἶπε κατὰ τὴν πίστιν σου E N D G J K καὶ τὸ ὁλοκαύτωμά σου πιανάτω om. J **9** ἀρετῆς πᾶσι γινόμενος: πᾶσι γινόμενος πρὸς ἀρετήν K **10** διηνεκεῖς L οὕτος L **12** τὴν ἐπίσκεψιν D G K **13** ὅση: ὡς ἡ K αὐτοὺς: αὐτοῖς K **14** προσφέρων: φέρων K παντὶ: παντοίῳ K **15** οὕτως K ἠρέθιζεν L **16** κρεῖττον E C D G K: κρείττονα L (cf. vers. β) κρείττω B om. J τῇ om. K **17** ἀνθρωπίνῃ: ἀνθρωπότητι C **18** ἐπέφλεκτο K ἀεὶ om. C τῆς ... στοργῆς K **19** περιεκέαασθαι (?) K ἐκκέκαυτο B διδάσκων, νουθετῶν (68,3) – σωτηρίας (68,4) om. J **21** προῆλθεν J τοὺς ὀρθοδόξους ψάλλοντας E C N L B D G J K: τοῖς ὀρθοδόξοις ψάλλουσιν versio β (cf. app. font.) **24** οἱ Μανιχαῖοι K ἀντικαθεστῶτας N **25** ἀλλήλαις L B (cf. vers. β et app. font.): ἀλλήλοις E C N D G J K **27** μόνου γεγενῆσθαι Θεοῦ E C N L (cf. vers. β et app. font.): Θεοῦ μόνου γεγενῆσθαι B D G J K περὶ δὲ L **30** δὲ om. L

τὴν ἀλήθειαν πεπρᾶχθαι, ἀλλὰ δοκήσει καὶ κατὰ φαντασίαν γεγονέναι ἐληρῴδουν.

68.7 Αὖθις δὲ καὶ οἱ τῆς Σευήρου αἱρέσεως ὑπασπισταὶ δεινὸν ἔπνουν θυμὸν καὶ ἄγριον, ἀνατρέποντες τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον, καὶ τὰ δόγματα τῶν ἁγίων ἑξακοσίων τριάκοντα πατέρων διασύροντες· καὶ τὰς δύο φύσεις τοῦ Σωτῆρος ἀρνούμενοι, μίαν φύσιν διεστραμμένῃ καρδίᾳ ἐπρέσβευον, πολλὰ καὶ ἕτερα ἀλλόκοτα πλαττόμενοι.

69.1 Οὗτοι πάντες, τὸν πολὺν ἐκεῖνον πρὸς ἀρετὴν ζῆλον τοῦ τιμίου Θεοδώρου ὁρῶντες, καὶ τὴν δαψίλειαν τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας ἀκούοντες, καὶ ὅπως τὰς πονηρὰς αὐτῶν αἱρέσεις ἐμυσάττετο, καὶ τὰ δεινὰ δόγματα αὐτῶν πανσόφοις ἀνέτρεπεν ἀντιρρήσεσι, κατὰ τὸ δαυϊτικὸν λόγιον «Οὐχὶ τοὺς μισοῦντας σε, Κύριε, ἐμίσησα,» λέγοντος «καὶ ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς σου ἐξετηκόμην; Τέλειον μῖσος ἐμίσουν αὐτούς, εἰς ἐχθροὺς ἐγένοντό μοι», ἄσπονδον ἐκίνησαν ἔχθραν κατὰ τοῦ ἁγίου, καὶ εἰς φανερὰν ἠγέρθησαν μανίαν. Ἀμέλει καὶ εἰς ἓν γενόμενοι σύστημα, καὶ τοὺς ὀδόντας συὸς τρόπον κατὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἁγίου ὑποθήξαντες, ἐπῆλθον λῃστρικῶς, καταλῦσαι μὲν τὴν ἐκκλησίαν, φονεῦσαι δὲ τὸν ἁγιώτατον ἐπίσκοπον, καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ κληρικοὺς καὶ ὀρθοδόξους κακῶς διαθεῖναι. Ἀλλὰ τοῖς μὲν αἱ χεῖρες ἐνάρκων, καὶ θεηλάτοις πληγαῖς ἐμαστίζοντο, τοῖς δὲ καὶ φλὸξ ἐκ τῆς ἐκκλησίας κατὰ στόμα προσυπαντῶσα, κενοὺς ἀναστρέφειν ἐποίει.

69.2 Ἀπορήσαντες οὖν τῆς ἐπιβουλῆς, εἰς ἑτέραν τρέπονται μηχανήν. Τοὺς γὰρ κρατοῦντας τῶν τῆς Συρίας πόλεων, οὓς Ἀμηράδας ἡ τῶν Ἀγαρηνῶν εἴωθε καλεῖν γλῶσσα, ὑπελθόντες, καὶ δώροις αὐτῶν τὰς χεῖρας πλήσαντες, κατὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἁγίου ἐμισθώσαντο· καὶ πολλὰ τῶν κτημάτων τῶν ἄνωθεν τῇ καθολικῇ ἀφιερωθέντων ἐκκλησίᾳ ἐσφετερίσαντο. Ἐξαιρέτως δὲ οἱ δεινοὶ Μανιχαῖοι, πλούτῳ βρίθοντες, χαλεπῶς ἐπολέμουν τὸν τῆς ὀρθοδοξίας κήρυκα.

69.3 Ἐν ὅσῳ δὲ τὰς πολυτρόπους ἐκείνας οὗτοι κατὰ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας μηχανὰς συνεσκεύαζον, ὁ τοῦ Θεοῦ θεράπων Θεόδωρος ἐδεῖτο αὐτοῦ θερμῶς, καὶ ὅση δύναμις ἐλιπάρει, κρείττονα τῆς τῶν ἐναντίων ἐπιβουλῆς τὴν αὐτοῦ ἐκκλησίαν καὶ τὸ ὀρθόδοξον ποίμνιον ἀναδεῖξαι. Καὶ «Πέποιθα» ἔλεγεν «ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ σώζοντί με ἀπὸ ὀλιγοψυχίας καὶ ἀπὸ καταιγίδος, ὡς οὐκ ἐγκαταλείψει τὸν ἅγιον αὐτοῦ οἶκον ἡττηθῆναι, καὶ νῶτα δοῦναι τοῖς ἐχθροῖς». Ἀμέλει, καὶ βουλὴν βουλεύεται ἀρίστην, ἀφικέσθαι εἰς Βαβυλῶνα (τῇ Βαγδὰδ νῦν παρὰ Πέρσαις καλουμένῃ), καὶ τῷ κρατοῦντι ἐντυχεῖν, καὶ τὰς κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλὰς τῶν αἱρετικῶν γνωρίσαι, καὶ τῆς δικαιούσης ἐκεῖθεν ψήφου τυχεῖν.

1 κατὰ φαντασίαν: φαντασίᾳ K ἐληρῴδη N ἀλλὰ δοκήσει – ἐληρώδουν: ἀλλ' ἐληρώδουν ἄλλα J **3** Χαλκηδόνι E L B (cf. vers. β) post corr. N: Καλχηδόνι C ante corr. N D G K ἁγίων om. K **4** ἀρνούμενοι τοῦ Σωτῆρος K **5** μίαν φύσιν – πλαττόμενοι E C N L (cf. vers. β et app. font.): om. B D G J K **6** πρὸς ἀρετὴν ζῆλον: ζῆλον πρὸς ἀρετὴν N **11** δεινὸν ἔπνουν (68,7) – ἐγένοντό μοι: πολλὰ ἐφλυάρουν, καὶ J **12** Ἀμέλει om. J συῶν J **13** καταλῦσαι: καταλύσαντες L **15** διαθεῖναι E C L B J: διαθεῖναι βουλόμενοι D G K διατεθεῖναι L τοῖς: τῶν L J ἐνάρκουν J **21** κλημάτων L **25** ὅση: ὡς ἡ K **29** τούς ἐχθρούς J **30** τὴν ... καλουμένην K Βαγδὰ ἡ Βαβυλών in marg. C (manu post.) **31** δικαιούσης: δικαιοσύνης C L **32** ἐκεῖ J

Ταῦτα βουλευσάμενος, ἀπέρχεται πρὸς τὸν μέγαν γέροντα, καὶ ἀνατίθησιν αὐτῷ τὰ **70.1**
βουλευθέντα. Ὁ δέ, καὶ συναινεῖ τὸ πράγμα, καὶ θεόθεν αὐτῷ τὴν γνώμην ταύτην δοθῆναι μαρτυρεῖ. Καὶ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν ἐρημίτην διαχαράττει, ἐπισκήψας τῷ ἐπισκόπῳ ζητῆσαι αὐτὸν ἐν τοῖς ὑπεράνωθεν Βαβυλῶνος σπηλαίοις. Καὶ ἐπευξάμενος, τὰ μέλλοντα αὐτῷ συμβαίνειν προαγορεύει· καὶ τῷ Θεῷ παραθέμενος, ἐν εἰρήνῃ ἀπολύει.

Ἐκεῖθεν οὖν μετὰ τῶν πνευματικῶν ἐφοδίων ὑποστρέψας ὁ Θεόδωρος, καὶ ἐν τῷ **70.2**
ἐπισκοπείῳ καταλύσας, προσευχαῖς ὁλονύκτοις ἐσχόλασεν, δεόμενος τοῦ Θεοῦ, ἄνωθεν αὐτῷ βοήθειαν καταπέμψαι, καὶ ἄγγελον εἰρήνης πιστὸν ὁδηγὸν ἐξαποστεῖλαι. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ τῶν ἑωθινῶν ὕμνων ἐνειστήκει καιρός, τὰς εἰωθυίας ᾖσεν ᾠδάς. Καὶ συνταξάμενος πᾶσι, καὶ εἰρήνην αὐτοῖς ἐπευξάμενος καὶ σωτηρίαν, ἐξελθὼν ἐπὶ τὴν Βαβυλῶνα σπουδαίως ἐχώρει, συνεπαγόμενος ἐμέ, καί τινας ἄλλους τῶν ἱερέων καὶ διακόνων. Καὶ δὴ πολλὰς ὁδεύσαντες ἡμέρας, καὶ ὁδοὺς διελθόντες δυσχερεῖς, τὴν Βαβυλῶνα κατελάβομεν, ἔνθα Μαυΐας τοὔνομα βασιλεύων ἦν. Μὴ ἔχοντες δέ τινα τῶν γνωρίμων ἔνθα καταλύσομεν, πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Χριστιανῶν ἀφικόμεθα· καὶ τῷ μητροπολίτῃ ἐντυχόντες, ἀσμένως ἐξενίσθημεν παρ' αὐτῷ (Κυριακὴ ἦν τῶν ἡμερῶν διαφαίουσα).

Πολλοῦ δὲ ἀθροισθέντος λαοῦ, καὶ τῶν ἑωθινῶν ὕμνων τελεσθέντων, αὖθις τὲ τῆς **70.3**
ἱερᾶς προσκομισθείσης θυσίας, ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ προσκληθέντας, φιλοφρόνως ἡμᾶς ὁ ἀγιώτατος ἐδεξιώσατο μητροπολίτης. Πυθομένου δὲ τὴν αἰτίαν τῆς ἀφίξεως ἡμῶν, ὑπολαβὼν ὁ θεῖος Θεόδωρος, πάντα καθεξῆς διηγεῖτο, τὴν τῶν αἱρετικῶν παροινίαν, τὰς ἐπιβουλάς, τὴν ἁρπαγὴν τῶν κτημάτων, τὰς τῶν ὀρθοδόξων θλίψεις καὶ ταλαιπωρίας. Παρῆσαν δὲ τότε, ὡς ἐξ ἐπιταγῆς, οἱ πρῶτοι τῶν γραφέων, καὶ ὁ τῶν ἰατρῶν ἄρχων, Χριστιανοὶ ὄντες ὀρθόδοξοι.

Ὁ δὲ μητροπολίτης, ὡς ἤκουσε ταῦτα, πάνυ συνήλγησε καὶ συνεπάθησεν ἡμῖν· καὶ **71.1**
ἠξίου τοὺς γραφεῖς καὶ τὸν ἀρχιητρόν, ὑπομνῆσαι τῷ βασιλεῖ περὶ τοῦ ἐπισκόπου Ἐδέσης. Ἐκεῖνοι δὲ ἀπεκρίναντο, μὴ εἶναι καιρὸν ὑπομνήσεως, διὰ τὸ τὸν βασιλέα βαρέως ἀρρωστεῖν καὶ ἀπηγορευμένον κεῖσθαι· «Ἀνθρακώσεως γὰρ καὶ καρκινωμάτων ἐν τῷ βλεφάρῳ κατασκηψάντων, ἀμαύρωσις αὐτῷ γέγονε τῶν ὀμμάτων, σφοδρὰς καὶ ἀνυποίστους φέρουσα τὰς ὀδύνας· εἶτα καὶ περιπνευμονία ἐπετέθη, ἥτις ἐστὶ φλεγμονὴ τοῦ πνεύμονος μετὰ πυρετοῦ, θάνατον ἀπειλοῦσα. Τίς οὖν ὑπομνῆσαι τολ-

1 τὸν μέγαν γέροντα: τὸν γέροντα τὸν μέγαν J **2** γνώμην om. J **3** Ὁ δὲ καὶ συναινεῖ – μαρτυρεῖ: ὡρ(αῖον) εἰς τὸ μετὰ ταῦτα in marg. J διαχαράττει: διαχαράξας B καὶ ἐπιστολὴν – διαχαράττει: γράφει καὶ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐρημίτην J **5** προαγορεύειν L προαγορεύει J **7** ἐν om. L **10** ἐφειστήκει K **11** καὶ om. L **12** σπουδαίως om. L **13** καὶ ὁδοὺς διελθόντες δυσχερεῖς om. J **14** Μαυΐας: ὅρα τοῦνομ(α) τοῦ βασιλ(έως) in marg. L (manu post.) βασιλεὺς K **16** αὐτοῦ J **17** διαφαίουσα E C N (cf. vers. β): φαίουσα B D G K διαφαίνουσα L ἦν τῶν ἡμερῶν διαφαίουσα: δὲ ἦν J **18** δὲ om. J τὲ om. L **19** προσκληθέντες E L D G J **20** ἐδέξατο D G **23** γραφέων: ὑπογραφέων B **24** ἰατρῶν ἄρχων: ἰατρικῶν ἔργων B καὶ ὀρθόδοξοι K **28** βαρέως: δεινῶς N om. J **30** φέρουσα B D G J (cf. vers. β): ἐπιφέρουσα E N ὑποφέρουσα C ἐπιφερούσας K **31** περιπνευμονία ἐπετέθη ἥτις ἐστὶ φλεγμονὴ τοῦ πνεύμονος: πνευμονία ἐπέσθη J

μήσει, ἢ μόνον τὰ τῆς ἰατρείας εἴδη καὶ θεραπείας τὰς μεθόδους;»

71.2 Ὁ δὲ Θεόδωρος ἔφη: «Τίς οἶδεν, κύριοί μου, εἰ διὰ τῆς ἐμῆς ταπεινώσεως ἰάσεται Κύριος τὰ ἀνίατα δοκοῦντα εἶναι πάθη αὐτοῦ;»

71.3 Ὡς ἤκουσε ταῦτα ὁ ἀρχιητρός, μηδὲν φθονήσας, ἔφη: «Θεοῦ συνεργείᾳ καὶ προμηθείᾳ, εἰ ἔστι σοι πεῖρα ἰατρικῆς, ἰδοὺ καιρὸς εὔθετος ἵνα σου τὰς αἰτήσεις εὐχερῶς τελέσῃς».

71.4 Τί τὸ ἐντεῦθεν; Ὁ μὲν ἀρχιητρός, τῇ ἑξῆς ἅμα πρωΐ, παραγίνεται ἐν τῷ παλατίῳ, τὰς συνήθεις ἐπιτελέσων ἰατρείας. Καὶ ὑπομιμνήσκει τῷ βασιλεῖ, ἐπίσκοπον ἐξ Ἐδέσης παραγενέσθαι, πεῖραν τῆς ἰατρικῆς ἔχοντα τέχνης· «Καὶ χρὴ πάντως προσκληθῆναι τὸν ἄνδρα· ἴσως γὰρ κρεῖττόν τι ἐπινοηθείη ἰατρείας εἶδος εἰς ὠφέλειαν τοῦ σοῦ κράτους».

71.5 Θεία δέ τις ἦν πάντως πρόνοια, ἡ καὶ τὸν ἀρχιητρὸν πείσασα, οὕτω σπουδαίαν τὴν ὑπόμνησιν ποιῆσαι· ὡς γὰρ ταῦτα ἤκουσεν ὁ βασιλεύς, μεταστέλλεται τὸν μέγαν Θεόδωρον εὐθύς. Ὁ δέ, τῷ μητροπολίτῃ εὐχὴν αἰτησάμενος, ἀπῄει, τὸν τοῦ Χριστοῦ Σταυρὸν ὥσπερ ὅπλον ἄμαχον ἐπαγόμενος, καὶ κόνιν τοῦ ζωοδόχου Τάφου φυραθεῖσαν τῷ ὕδατι τῆς Ἁγίας Κανδήλας, ἐν μικρῷ βαστάζων βαλαντίῳ· καὶ ψάλλων ἅμα «Ὁ κατοικῶν ἐν βοηθείᾳ τοῦ Ὑψίστου, ἐν σκέπῃ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ αὐλισθήσεται» καὶ τὰ ἑξῆς, καταλαμβάνει τὰ προαύλια. Καὶ ὁ ἐπὶ τῶν ὑπομνημάτων ἐξελθών, εἰσάγει αὐτὸν ἕως τοῦ βασιλέως. Ὁ δὲ ἦν ἀπὸ ἀνθρωπίνης βοηθείας ἀπελπισμένος· ἀδρανεῖ δέ τινι καὶ διακεκομμένῃ φωνῇ, ἔφη: «Εἰ ἔστι σοί τις δύναμις, ἐπίσκοπε, βοήθησόν μοι κάμνοντι καὶ χαλεπῶς ὀδυνωμένῳ, καὶ ὅσον οὔπω μέλλοντι τεθνάναι».

71.6 Τοῦ δὲ Θεοδώρου τὰ γόνατα τῆς καρδίας εἰς εὐχὴν κλίναντος, καὶ τὸν δεσπότην Χριστὸν ἐπικαλεσαμένου, παρῆν ἐπήκοος ὁ Σωτήρ, φθάνων μικροῦ καὶ τὴν αἴτησιν· καὶ ἡ νόσος ῥᾴων ἦν, καὶ ἄνεσιν εἶχε τὸ πολὺ τῆς ὀδύνης. Εἶτα αἰτήσας σκεῦος καθαρόν, καὶ ὕδωρ βαλών, τὴν ἁγίαν ζύμην ἐκείνην λύσας, μέρος μὲν πιεῖν ἐπέτρεψε τῷ βασιλεῖ, τὸ δὲ λοιπὸν ἐπέχρισεν αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ μέτωπον, βλέφαρά τε καὶ ὀφθαλμούς, καρδίαν τε καὶ μετάφρενα· καὶ ἡσυχίαν γενέσθαι προστάξας, ὑπνῶσαι τὸν βασιλέα ἐποίησεν, αὐτὸς δὲ ἀπεδήμησεν εἰς τὴν ξενίαν.

71.7 Εὐθὺς οὖν καὶ παραυτίκα (ὢ τῶν ἀπορρήτων σου Χριστὲ σωτήρ μου θαυμάτων!), ὕπνος ἡδὺς ἐπέρχεται τῷ Μαυΐᾳ, ἀφίσταται δὲ αὐτοῦ πᾶσα ὀδύνη καὶ ἀλγηδών, καταστέλλεται δὲ ἅπαν οἴδημα, φεύγει δὲ ἡ ἀμαύρωσις τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ τὸ γλυκὺ

1 τολμήσει: δύναται K **2** εἶδεν J **5** σοι om. B **6** ἐκτελέσῃς J **8** ἐπιτελῶν N J ἐπίσκοπος K **9** ἐπίσκοπον ἐξ Ἐδέσης παραγενέσθαι: ἐξ Ἐδέσης εἶναι ἐπίσκοπον B γρ(απτέον) «ἐπίσκοπον ἐξ Ἐδέσης παραγενέσθαι» in marg. B **10** κρεῖττόν τι: τι κρεῖττον B **14** Πυθομένου δὲ τὴν αἰτίαν (70,3) – τὸν μέγαν Θεόδωρον εὐθύς (71,5): Μετὰ δὲ τὸ ἀριστῆσαι ἡμᾶς L εὐχὴν αἰτησάμενος: αἰτησάμενος εὐχὴν N Ὁ δέ, τῷ μητροπολίτῃ εὐχὴν αἰτησάμενος, ἀπῄει: εὐχὴν αἰτησάμενος ὁ θεῖος Θεόδωρος παρὰ τοῦ ἐπισκόπου ἀπῄει πρὸς τὰ βασίλεια L **16** φυρανθεῖσαν C φυρωθεῖσαν K **18** καταλαμβάνει: εἶτα καταλαμβάνει L ὑπομνημάτων: γρ(απτέον) «ὑπομνήσεων» in marg. B **19** ἀπ' K ἀπηλπισμένος D G K **20** τινα L τις δύναμις: δύναμις τις K **21** καὶ χαλεπῶς: χαλεπῶς καὶ B μέλλον J καὶ ὅσον οὔπω μέλλοντι τεθνάναι om. B **22** τῆς: μετὰ τῆς B εἰς εὐχὴν: om. L εἰς γῆν K **23** ἐπικαλεσαμένου: ἐπικαλεσάμενος N μετακαλεσαμένου B **25** ποιεῖν L J **26** ἐπέτρεψε τῷ βασιλεῖ: τῷ βασιλεῖ ἐπέτρεψε D G J K **27** γενέσθαι προστάξας: προστάξας γενέσθαι L **28** ἀπεδήμησεν: ἐπεδήμησεν B **29** σωτήρ μου om. J σωτήρ om. K **30** ἀφίστατο J **31** ἅπαν: αὐτοῦ ἅπαν L

ἀντιδίδοται φῶς. Ὁ δὲ λάβρος πυρετὸς καὶ ἡ τοῦ πνεύμονος φλεγμονὴ εἰς ἀνυπαρξίαν χωρεῖ, καὶ ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου ἀνακαλεῖται ὁ βασιλεύς. Ἔξυπνος δὲ γεγονώς, καὶ τὴν τοιαύτην αὐτοῦ παράδοξον ἀλλοίωσιν ἰδών, ἐν πολλῷ τῷ τάχει τὸν θαυμαστὸν μετακαλεῖται ἰατρόν. Καὶ ἐλθόντι, ποίας οὐκ ἂν εἴποις εὐχαριστηρίους αὐτῷ προσεφθέγγετο φωνάς, σῷος πάντοθεν ὑπάρχων καὶ ὑγιής, καὶ τὸ τάχος ἐκπληττόμενος τῆς ὑπερφυοῦς θεραπείας;

71.8 Ὁ δὲ Θεόδωρος, ὕδατι καθαρῷ τὸ πρόσωπον ἀπονίψασθαι κελεύσας, καὶ τροφῆς αὐτὸν μεταλαβεῖν ἐπιτρέψας, ηὐχαρίστει τοῖς ἀλαλήτοις τῆς καρδίας στεναγμοῖς τῷ ποιοῦντι μεγάλα καὶ ἀνεξιχνίαστα, ἔνδοξά τε καὶ ἐξαίσια, ὧν οὔκ ἐστιν ἀριθμός· ὃς ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, τοὺς μὲν φιλοτιμούμενος, τοὺς δὲ πρὸς μετάνοιαν ἐκκαλούμενος.

71.9 Ὁ τοίνυν βασιλεὺς Μαυΐας, τροφῆς μεταλαβών, καὶ καθαρᾶς ὑγείας ἀπολαύσας, ἔχαιρεν· καὶ τῷ παραδόξῳ κατεπλήττετο τῆς ῥώσεως. Τῇ ἑξῆς οὖν, πρόοδον ποιησάμενος λαμπράν, καὶ πάντας τοὺς ἐν τέλει προσκαλεσάμενος, ἐφ' ὑψηλοῦ καθίσας βήματος, ἔδειξεν ἑαυτὸν πάσης ἀπηλλαγμένον νόσου, καὶ πᾶσιν ἄρτιον τοῖς μέλεσιν.

72.1 Ἔχαιρεν οὖν ἅπαν τὸ πλῆθος ἐπὶ τῇ θεραπείᾳ τοῦ βασιλέως, καὶ παιάνων εὐφήμουν ᾠδαῖς. Μεγάλην τοίνυν ποιήσας ὁ βασιλεὺς εὐωχίαν, πάντας εἰς ἑστίασιν συνεκάλεσεν, ἀρχισατράπας τε καὶ ἡγεμόνας, καὶ πάντας τοὺς ἐν τέλει, δαιτυμόνας τῆς ἰδίας παραλαβὼν τραπέζης, καὶ δώροις αὐτοὺς φιλοτίμοις δεξιωσάμενος· τὸ δὲ στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν πλῆθος, ἀνὰ τὴν πόλιν ἑστιατορίαν κελεύσας γενέσθαι, πάντας εὐωχεῖσθαι προσέταξε.

72.2 Τῷ δὲ θαυματουργῷ πατρὶ Θεοδώρῳ δωρεὰς πολυτελεῖς καὶ τῷ ὄντι βασιλικὰς ἐδωρήσατο, μεγάλως εὐχαριστῶν, καὶ «φῶς ὀφθαλμῶν» τοῦτον ἀποκαλῶν, ὡς φωτίσαντα χάριτι Χριστοῦ τὰς ἀμαυρωθείσας αὐτοῦ κόρας.

73.1 Τῇ ἐπαύριον δὲ προσκαλεσάμενος αὐτὸν ὁ βασιλεύς, συνεξελθεῖν αὐτῷ ἐκέλευσεν ἐπὶ τὰς τῶν ὑδάτων διεξόδους. Καὶ δὴ ἔφιππος ὁ βασιλεὺς καὶ πάντες οἱ ἐν τέλει, μετὰ τοῦ τιμίου πατρὸς ἔξεισιν εἰς τὸ πεδίον παρὰ τὰς ὄχθας τῶν μεγίστων ποταμῶν. Συνεξέρχεται δὲ καὶ πλῆθος ὄχλου, κρεῖττον ἀριθμοῦ, ἰδεῖν τὸν βασιλέα θεραπευθέντα, καὶ τὸν θεραπεύσαντα ἐπίσκοπον. Ἱκανῶς δὲ μετεωρισθέντες, ὑπέστρεψαν ἐν τῷ πα-

2 γεγονώς: γενόμενος D G J K **3** τὴν om. L D G J K αὐτοῦ: ἑαυτοῦ B (cf. ἐν ἑαυτῷ vers. β) **4** ἐλθόντος J ἐλθόντα K **5** προσεφθέγγετο: ἀπεφθέγγετο B προσέφερε L **6** ἐκπληττόμενος: ὑπερεκπληττόμενος B **10** τε καὶ J **11** τοὺς δὲ πρὸς μετάνοιαν ἐκκαλούμενος om. N **12** ὑγείας ἀπολαύσας: ἀπολαύσας ὑγείας B **13** καὶ καθαρᾶς ὑγείας ἀπολαύσας, ἔχαιρεν· καὶ τῷ παραδόξῳ om. J **15** ἀπηλλαγμένου L ἄρτιον τοῖς μέλεσιν: τοῖς μέλεσιν ἄρτιον B **17** ἅπαν om. N παιάνων scripsi (cf. app. font.): παιάνοις codd. κώμ(ους) ψαλμοὺς εὐφημίαις in marg. add. L **20** τῆς ἰδίας παραλαβὼν: παραλαβὼν τῆς ἰδίας L D G J K φιλοτίμοις: φιλοφρόνως L φιλοτίμως K **21** καὶ πολιτικὸν om. J **23** πατρὶ om. L **25** ὡς φωτίσαντα χάριτι Χριστοῦ τὰς ἀμαυρωθείσας αὐτοῦ κόρας om. J **26** γρ(απτέον) αὐτὸν in marg. suppl. L βασιλεύς: βασιλεὺς γενόμενος D G αὐτὸν K **27** τῶν ὑδάτων διεξόδους: διεξόδους τῶν ὑδάτων L βασιλεὺς γενόμενος J K **29** κρείττονος N **30** θεραπεύσαντα αὐτὸν N

λατίῳ. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς εἴσεισι λούσασθαι ἐν τῷ βαλανείῳ· ἡμεῖς δὲ εἰς τὴν ξενίαν ἀφικόμεθα, ἐκ τοῦ παλατίου λαμβάνοντες ἀφθόνους τὰς δαπάνας, καὶ εὐχαριστοῦντες τῷ τῶν ἀγαθῶν δοτῆρι Χριστῷ.

73.2 Τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ, πάλιν μεταστέλλεται τὸν ἁγιώτατον ἐπίσκοπον ὁ βασιλεύς· καὶ μεθ' ὅσης ἄν τις εἴποι τοῦτον δεξάμενος τῆς τιμῆς, ἔφη: «Τίς ἡ αἰτία, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, τῶν ἐμῶν φῶς ὀφθαλμῶν, τῆς ἐνταῦθα σου παρουσίας, γνώρισόν μοι· καὶ ὅσα χρὴ παρὰ τῆς ἐμῆς γενέσθαι σοι ἐξουσίας, θᾶττον γενήσεται».

73.3 Ὑπολαβὼν δὲ ὁ ὅσιος, ἔφη: «Οἱ πατριάρχαι τῆς Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων ἄκοντά με καὶ μὴ βουλόμενον προεχειρίσαντο ἀρχιεπίσκοπον Ἐδέσης. Ἐν ἐκείνῃ δὲ τῇ πόλει, πλῆθος πολὺ εἰσεφθάρη αἱρετικῶν, μὴ ἐξακολουθούντων τῇ ὀρθῇ τῶν Χριστιανῶν πίστει, ἀλλὰ διεστραμμένας ὁδοὺς πορευομένων, οἵτινες πολλὰς καθ' ἡμῶν ποιησάμενοι ἐπιβουλάς, φονεῦσαι κατεπείγοντο, καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐμπρῆσαι. Μὴ τυχόντες δὲ τῆς ἐφέσεως, τοὺς ἀμηράδας δώροις δεξιωσάμενοι, ἀφείλαντο τὰ κτήματα πάντα τῆς ἐκκλησίας. Τούτου χάριν τῷ σῷ προσῆλθον κράτει, κρίσιν αἰτούμενος δικαίαν, ἵνα καὶ τὰ ἄνωθεν ἀφιερωθέντα τῇ ἐκκλησίᾳ πάλιν ἀποδοθῆναι κελεύσῃς, καὶ τοὺς δεινοὺς ἐκείνους τῆς πόλεως ἡμῶν ἀπελάσῃς· καὶ ἔσται σοι ἔλεος παρὰ Κυρίου».

74. Ὡς ἤκουσε ταῦτα ὁ βασιλεύς, μὴ δευτέρας δεηθεὶς εἰσηγήσεως, γράφει τοῖς ἐπιτρόποις τῆς Κοίλης Συρίας καὶ τῆς Μέσης τῶν ποταμῶν, πάντα τὰ κτήματα τῆς ἐκκλησίας Ἐδέσης ἀποδοθῆναι αὐτῇ, τοὺς δὲ λεγομένους αἱρετικούς, τοὺς μὲν θέλοντας τῇ καθολικῇ συνθέσθαι ἐκκλησίᾳ καταλιπεῖν, τοὺς δὲ ταῖς ἰδίαις ἐμμένοντας κακοδοξίαις, τοὺς μὲν Μανιχαίους γλωσσοτομηθῆναι, τοὺς Νεστοριανοὺς δὲ καὶ Εὐτυχιανιστὰς ἀπελαθῆναι τῆς πόλεως, καὶ τὰς συναγωγὰς αὐτῶν κατασκαφῆναι. Ἔτι δὲ πρὸς περισσοτέραν βεβαίωσιν, καὶ ἀμηρὰν ἕτερον ἐκπέμπει, ἐντειλάμενος αὐτῷ πάντα ὅσα ἔγραψεν, ἀπαράτρωτα τηρῆσαι. Καί φησι τῷ ἐπισκόπῳ: «Ἰδοὺ ὅσα ἐκέλευσας, διωρισάμην γενέσθαι. Σὺ οὖν μετὰ τοῦ προβληθέντος ἀμηρᾶ, σοὺς ἀπόστειλον μαθητάς, καὶ πάντα ἔσται ὡς ἀρέσκει σοι. Αὐτὸς δὲ μετὰ τοῦ ἀδελφιδοῦ σου παράμεινόν μοι ἄχρι καιροῦ, καὶ εὖ σοι παρὰ Θεοῦ γενήσεται».

75. Τούτων οὕτως ὁρισθέντων, ἀπεστάλησαν τρεῖς τῶν μεθ' ἡμῶν ἱερέων, μετὰ τοῦ προβληθέντος ἀμηρᾶ· καὶ τὴν Ἔδεσαν καταλαβόντες, τῆς βασιλικῆς κελεύσεως ἐμφα-

2 λαμβάνοντες: λαβόντες B καὶ om. B J **3** τῶν ἀγαθῶν om. J **5** τῆς om. K μεθ' ὅσης ἄν τις εἴποι τοῦτον δεξάμενος τῆς τιμῆς, ἔφη: φησί J **7** παρὰ τῆς ἐμῆς γενέσθαι σοι: γενέσθαι σοι παρὰ τῆς ἐμῆς B γενέσθαι σοι ἐξουσίας: ἐξουσίας γενέσθαι J γενήσεται: ποιήσω C **8** τῆς Ἀντιοχείας καὶ: ὅ τε τῆς Ἀντιοχείας καὶ ὁ τῶν B **9** ἀρχιεπίσκοπον: ἐπίσκοπον L K **10** καὶ μὴ K **11** ἀλλὰ διεστραμμένας ὁδοὺς πορευομένων, οἵτινες: οἳ καὶ J πολλὰς καθ' ἡμῶν: καθ' ἡμῶν πολλὰς L D G J K **13** ἀφείλαντο: ἀφείλοντο B J K **14** τὰ κτήματα πάντα: πάντα τὰ κτήματα L **16** ἐκείνους om. L **18** Ὡς ἤκουσε ταῦτα: ταῦτα ὡς ἤκουσεν K μὴ δευτέρας: μὴδ' ἑτέρας K **19** τοῖς μέσοις D J **20** ἀποδοῦναι L D G K **21** συνθέσθαι ἐκκλησίᾳ E C L B D G J K: ἐκκλησίᾳ συνθέσθαι N (cf. vers. β) **23** συναγωγὰς: ἐκκλησίας B πρὸς: καὶ πρὸς B **27** σοὺς ἀπόστειλον μαθητάς, καὶ πάντα ἔσται: ποίησον πάντα L **28** ἄχρι: μέχρι J K **29** ὡρισθέντων B ῥηθέντων L ἐπεστάλησαν L τῶν μεθ' ἡμῶν: ἀπὸ τῶν J

νισθείσης, ἀπορήσαντες οἱ δεινοὶ Μανιχαῖοι πανταχόθεν, ἠρετήσαντο βαπτισθῆναι καὶ τῇ ἁγίᾳ προσελθεῖν ἐκκλησίᾳ, καὶ μὴ τιμωρηθῆναι. Ὃ δὴ καὶ γέγονεν· καὶ πλὴν ὀλίγων τινῶν, πάντες ἐβαπτίσθησαν· οἱ δὲ τῇ πατροπαραδότῳ ἐμμείναντες ἀνομίᾳ κακιγκάκως ἀπώλοντο. Ὁμοίως καὶ οἱ τὰ Νεστορίου καὶ Εὐτυχοῦς φρονοῦντες, οἱ μὲν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ προστεθέντες, ἀφείθησαν· οἱ δὲ λοιποὶ τῆς πόλεως ἀπηλάθησαν. Καὶ γέγονεν ὁ χριστώνυμος τῆς Ἐδέσης λαὸς μία ποίμνη, ὑφ' ἑνὶ ποιμένι ἀγόμενοι, πλὴν τοῦ λαοῦ τῶν Ἀγαρηνῶν. Ἀπεδόθησαν δὲ καὶ πάντα τὰ κτήματα καὶ αἱ πρόσοδοι τῆς ἐκκλησίας τοῖς οἰκονόμοις καὶ ἱερεῦσι. Καὶ γέγονε χάριτι Χριστοῦ χαρὰ μεγάλη τῷ πιστῷ λαῷ.

Μετὰ ταῦτα, κελεύσει τοῦ βασιλέως, ἐξήλθομεν εἰς ἀναζήτησιν τοῦ ἐρημίτου, κατὰ τὴν ἀξίωσιν τοῦ γέροντος τοῦ κιονίτου· καὶ εὑρόντες αὐτόν, σταδίοις ἑκατὸν ἀφεστηκότα τῆς πόλεως, ἐν ἀβάτῳ τόπῳ σπήλαιον οἰκοῦντα ζοφῶδες· ὃς ἐξελθών, πρὸς ὄνομα καλῶν, ἠσπάσατο τὸν ἐπίσκοπον. Ἦν δὲ ὁ γέρων, ὅμοιος κατὰ πάντα Θεοδοσίῳ τῷ στυλίτῃ. **76.1**

Καὶ δή, τελέσαντες εὐχὴν καὶ καθίσαντες, ὡμίλουν θεῖα τινὰ καὶ ὀνησιφόρα διηγήματα. Εἶτα τῆς ἡμέρας ἤδη κλινούσης, ἀξιοῖ ὁ πρεσβύτης τὸν ἐπίσκοπον, ἐν τῷ σχεδιασθέντι ἐκεῖσε θυσιαστηρίῳ, τὴν ἀναίμακτον προσενέγκαι θυσίαν καὶ τῶν ἀχράντων τοῦ Χριστοῦ μεταδοῦναι αὐτῷ μυστηρίων. **76.2**

Εἴξας οὖν ὁ μέγας τῇ ἀξιώσει τοῦ γηραιοῦ, τῆς προσηκούσης ὑπηρεσίας ἐνεχθείσης, τελεῖται ἡ θεία μυσταγωγία· καὶ δεξάμενος ὁ ἐρημίτης τὸν οὐράνιον μαργαρίτην, χαρᾶς ἐπληροῦτο πνευματικῆς. Εἶτα τράπεζαν παραθεῖναι κελεύσας τῷ φοιτητῇ, παρετέθησαν ἄρτοι νεαροὶ καὶ ἁλμάδες ἐλαῖαι· καὶ τὴν εὐχαριστίαν εἰπόντες, μετελάβομεν τῶν παρατεθέντων. Ἦσαν δὲ ἄρα, οἵ τε ἄρτοι καὶ αἱ ἐλαῖαι, ξένης τινὸς καὶ παρηλλαγμένης ἡδύτητος πεπληρωμένα, καὶ ἀνήροτος ὄντως τροφή. **76.3**

Μετὰ δὲ τὸ ἄριστον, λόγων αὖθις ἥπτοντο, καὶ ὁμιλίας πνευματικῆς. Καί φησιν ὁ πρεσβύτης: «Ποῦ τὸ γραμμάτιον τοῦ ἐν τῷ στύλῳ ἀδελφοῦ μου»; **77.1**

Ἐθαύμασε δὲ ὁ ἐπίσκοπος τὸ διορατικὸν τοῦ πατρός, καί φησι: «Τίς ἀνήγγειλέ σοι, πάτερ, ἐπιφέρεσθαί με ἐπιστολὴν τοῦ ἀδελφοῦ σου;»

1 τῆς βασιλικῆς κελεύσεως ἐμφανισθείσης: καὶ τὰ τοῦ βασιλέως γράμματα ἀναγνωσθέντα L **2** καὶ μὴ τιμωρηθῆναι. Ὃ δὴ καὶ γέγονεν om. J **3** τῇ πατροπαραδότῳ om. E **4** κακιγκάκως: κακῶς J **5** ἀφέθησαν L ἀφήθησαν D G **6** οἱ δὲ λοιποὶ τῆς πόλεως ἀπηλάθησαν om. L ἀπελάθησαν N K χριστώνυμος: χριστιανισμός J τῆς Ἐδέσης λαὸς: λαὸς τῆς Ἐδέσης J **7** τοῦ λαοῦ in marg. suppl. B **8** αἱ N B D G J K (cf. vers. β): om. E C L **9** πιστοτάτῳ L Ἀπεδόθησαν – λαῷ: ὡρ(αῖον) in marg. J **11** εὕρομεν D G K εὕρωμεν J **12** ἀφεστηκότα: ἀπέχοντα B ἀφεστηκότα τῆς πόλεως: τῆς πόλεως ἀφεστηκότα K ὃς om. B **13** ἠσπάσατο τὸν ἐπίσκοπον: τὸν ἐπίσκοπον ἠσπάσατο J **14** Θεοδοσίῳ τῷ στυλίτῃ: τῷ στυλίτῃ Θεοδοσίῳ D G J K **16** κλινάσης D G J K **18** Χριστοῦ: Θεοῦ K **19** γηραιοῦ: γέροντος D **22** παρετήθησαν C **23** παρατιθέντων K οἵ τε: οἵται L αἱ B D K (cf. vers. β): om. E C N L G ἄρα, οἵ τε ἄρτοι καὶ αἱ ἐλαῖαι om. J καὶ om. L **24** πεπληρωμένοι B D G πεπληρωμέναι J K τροφή: τρυφῆς J **25** τὸν ἄριστον E N D G **27** πατρός: ἀνδρός J

Ὁ δὲ ὅσιος «Ἅμα τῷ γραφῆναι» φησὶν «ἀνεγνώσθη μοι ἡ ἐπιστολή, καὶ εὐθὺς ἐγεγράφει ἡ ἀμοιβαία».

Θαυμαζόντων δὲ ἡμῶν ἐπὶ τῷ λόγῳ, ἠξίου ὁ ἐπίσκοπος ὑποδειχθῆναι αὐτῷ τὴν ἀμοιβαίαν. Ὁ δὲ γέρων ἔφη: «Ἀνάγνωθι τὴν ἐπιστολὴν τοῦ στυλίτου, καὶ ἐν τῷ ὄπισθεν μέρει εὑρήσεις τὴν ἀμοιβαίαν».

77.2 Κελεύσας οὖν μοι ὁ ἐπίσκοπος προκομίσαι πήραν ἐσφραγισμένην, ἀνοίξας αὐτήν, ἐκβάλλει τὴν ἐπιστολήν, καὶ εὑρίσκει ἐν τῷ ὄπισθεν μέρει γεγραμμένα τὸν τύπον τοῦτον: «Ἰωάννης ἐλάχιστος μοναχὸς ἐκ σπηλαίων Βαβυλῶνος, Θεοδοσίῳ τῷ στυλίτῃ Συρίας καὶ γνησίῳ μου ἀδελφῷ, ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Ἀνέγνων σου τὴν ἐπιστολὴν ἅμα τῷ γραφῆναι, καὶ ἀντέγραψά σοι ἅπερ ἐδέξω. Εἰ καὶ διέστημεν τῷ σώματι, ἀλλ' ἀδιάστατός σου καθέστηκα τῷ πνεύματι. Ὅσα δὲ ἔγραψας περὶ τοῦ ἁγιωτάτου ἐπισκόπου, ἅπερ σοι ἀπεκαλύφθη, ταῦτα κἀμοὶ γνωστά ἐστιν. Πάντα καλῶς ᾠκονομήθη προνοίᾳ Θεοῦ: τὸ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ὑψοῦται κέρας· οἱ αἱρετικοὶ καταισχύνονται· οἱ Μανιχαῖοι ἐξωθοῦνται· Μαυΐας τῆς τοῦ Μαμωνᾶ δουλείας ἀπολυτροῦται, φωτιζόμενος τοὺς τοῦ σώματος ἅμα καὶ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμούς. Λοιπὸν εὐχαῖς καὶ δεήσεσι, μὴ ἐλλίποις ἱκετεύειν τὸν ὑπεράγαθον Θεόν, ὡς ἂν ἐν ἐκείνῳ τῷ ἀτελευτήτῳ αἰῶνι ἀξιώσῃ ἡμᾶς ὁμοῦ τῆς μερίδος τυχεῖν τῶν σωζομένων. Ἔρρωσο».

77.3 Ὁ δὲ μέγας Θεόδωρος εὐχαριστῶν τῷ Κυρίῳ, ἔλεγεν: «Εἰ καὶ ὑπερφυές ἐστι ἀπὸ Βαβυλῶνος εἰς Συρίαν αὐθωρὸν ἀναγνωσθῆναι τὴν ἐπιστολὴν καὶ εὐθέως ἀποκρίνασθαι, ἀλλ' ὁ τὸν Ἀμβακούμ, ἐκ τῆς Ἰουδαίας θᾶττον ἀγαγὼν εἰς Βαβυλῶνα, καὶ αὖθις ἀποστρέψας εἰς τὴν Ἰουδαίαν, δυνατός ἐστι καὶ τοῦτο ποιεῖν· ὅπου γὰρ ἐνδημήσει ὁ ὑπὲρ φύσιν Θεὸς ὑπερφυῶς πάντα γίνεται».

78.1 Τοιαῦτα μέχρι νυκτὸς ὁμιλήσαντες, καὶ τὰς ἐσπερινὰς ᾄσαντες ᾠδάς, ἀναπαύσεως ἐτύχομεν. Εἶτα, περὶ μέσας νύκτας ἐγερθέντες, τοὺς ἑωθινοὺς ὕμνους διήλθομεν ἕως ἡμέρας. Καὶ συνταξάμενοι τῷ πρεσβύτῃ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ δύο φοιτηταῖς, εἰς τὴν πόλιν αὖθις ἀφικόμεθα· καὶ ἀσμένως ὑπεδέχθημεν παρὰ τοῦ βασιλέως· καὶ ὀλίγα ὁμιλήσαντες, εἰς τὴν ξενίαν κατελύσαμεν, εὐχαριστοῦντες τῷ Κυρίῳ, ὅτι τοιούτου ἠξίωσεν ἡμᾶς, ἁγίου τυχεῖν ἀνδρός.

78.2 Ἐνδελεχῶς δὲ ἀφικομένου τοῦ ὁσιωτάτου Θεοδώρου ἐν τῷ παλατίῳ, καὶ θεοπνεύστοις ῥήμασιν ὁμιλοῦντος τῷ βασιλεῖ, μιᾷ τῶν ἡμερῶν, φησὶν ὁ βασιλεὺς τῷ ἐπισκόπῳ: «Ἤθελον, προσφιλέστατε, ἀχώριστος εἶναί σου καὶ ἀδιάστατος, κατά τε τὸν

1 ἀνεγνώσθη: ἀνεγνωσθαί J **2** ἐγράφη C L J ἐγράφει D G **3** Θαυμαζόντων δὲ ἡμῶν: θαυμάσαντες δὲ ἡμεῖς K **6** πήραν om. J καὶ ἀνοίξας K **7** ἐπιστολήν: ἐπιστολὴν τοῦ στυλίτου L ὄπιθεν B εὑρίσκει ἐν τῷ ὄπισθεν μέρει: ἐν τῷ ὄπισθεν μέρει εὑρίσκει K **9** μου om. K **12** ἐστιν: εἰσὶ J οἰκονομίθη C ὁκονομήθησαν J **13** καθολικῆς ἐκκλησίας: ἐκκλησίας θεοῦ D G **14** καταισχύνονται: καθαιροῦνται L τῆς om. K **15** ἅμα καὶ τῆς ψυχῆς om. L **16** Θεόν: Κύριον K **17** τυχεῖν τῶν σωζομένων: τῶν σωζομένων τυχεῖν K **19** ἀναγνωστῆναι L **20** ἀποκρίνασθαι: ἀποκριθῆναι J τὸν γέροντα ἀποκρίνασθαι K Ἀββακούμ L D G ἀναγαγὼν D G J K εἰς τὴν J **21** ὑποστρέψας L D G **22** φύσιν: φησὶν D **25** ἡμέρᾳ J **26** ἀπεδέχθημεν C **27** κατελύσαμεν: κατήχθημεν B γρ(απτέον) «κατελύσαμεν» in marg. B **28** τυχεῖν ἁγίου ἀνδρός B J K **31** ἀχωρίστως ... ἀδιαστάτως K

παρόντα βίον καὶ τὸν μέλλοντα· ἀρρήτῳ γάρ τινι φιλίας δεσμῷ συνδέδεταί σοι ἡ ψυχή μου».

Ὁ ἐπίσκοπος, τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ τῇ διανοίᾳ χαράξας, ἀπεκρίνατο: «Ὁρῶ **78.3** θύραν μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ ἀνεωγμένην, καὶ ἐμὲ μὲν μὴ ἐξερχόμενον δι' αὐτῆς, σὲ δὲ μὴ εἰσερχόμενον· καὶ ὅσον οὔπω τῆς θύρας κλειομένης, διαιρούμεθα πάντως ἀπ' ἀλλήλων. Ὃ δὴ καὶ πολλὴν ἐντίθησί μοι τὴν κατὰ ψυχὴν ἀλγηδόνα».

Καὶ φησὶν ὁ βασιλεύς: «Τίς ἡ θύρα, καὶ τίς ἡ ταύτης κλεῖσις, μάλα σαφῶς γνώρισόν μοι».

Ὁ ἐπίσκοπος ἔφη: «Ἄνδρες δὺο ἐπορεύοντο εἰς πόλιν βασιλεύουσαν, ἐντυχεῖν μέλ- **78.4** λοντες τῷ βασιλεῖ, ὁ μὲν εἷς πλούσιος, ἔνδοξος, ὁ δὲ ἕτερος πένης, εὐτελής. Καὶ ὁ μὲν πλούτῳ βρίθων καὶ πολλὴν ἐπαγόμενος ὑπηρεσίαν, ὥδευεν ὁδὸν εὐρύχωρον καὶ λεωφόρον· ὁ δὲ πένης (οἴμοι!) στενὴν καὶ τεθλιμμένην. Αἱ τοιαῦται δὲ ἀτραποὶ ἀγχίτριβοί πως ἀλλήλαις ἦσαν καὶ οὐ πόρρω διεστηκυῖαι, ὡς ἑκάτερος τῶν ὁδοιπόρων θάτερον ὁρᾶν. Ὁ μὲν οὖν πλούσιος προσεκαλεῖτο τὸν πένητα, τὴν τεθλιμμένην ἐκκλίναντα ὁδόν, συνοδοιπορεῖν αὐτῷ κατὰ τὴν λεωφόρον. Ὁ δὲ πένης ἀντεπάγων ἔφασκεν: "Ἰδοὺ κέκλικεν ἡ ἡμέρα, ἡ δὲ νὺξ ἐγγίζει. Μή ποτε κλεισθῶσιν αἱ μεγάλαι τῆς πόλεως πύλαι, καὶ οἱ ὁδῖται μείναντες ἔξω, ὑπὸ ληστῶν τε καὶ θηρίων ἀναλωθῶσιν. Ἀλλὰ δέξαι γνώμην ἐμήν, καὶ σὺ μᾶλλον κατὰ τὴν στενὴν ταύτην ἔπου μοι τρίβον, μικρῷ προσκαταντώσῃ παραπορτίῳ, ἔνθα φύλακες προσμένοντες εἰσδέχονται τοὺς εἰσιόντας, ἐν ᾗ δ' ἂν φθάσωσιν ὥρᾳ"».

«Ὁ γοῦν πλούσιος, τὴν δυσχέρειαν δείσας τῆς στενῆς ὁδοῦ, τὴν πλατεῖαν ᾑρετί- **78.5** σατο πορευθῆναι· καὶ πρὶν ἢ τὴν πόλιν φθάσαι, κατέλαβεν αὐτὸν νύξ, καὶ εὗρεν τὰς πύλας κεκλεισμένας· καὶ μείνας ἔξω ἅμα τῶν σὺν αὐτῷ, λησταῖς τε καὶ θηρσὶ περιπεσὼν ὤλετο. Ὁ δέ γε πένης, ὀλίγα κακοπαθήσας ἐν τῇ στενῇ τρίβῳ, καταλαμβάνει τὴν μικρὰν πύλην· καὶ παρὰ τῶν φυλάκων ἀσμένως εἰσδεχθείς, ἐν χαροποιῷ καταλύει πανδοχείῳ, πάσης ἀπολυθεὶς μερίμνης καὶ συντριβῆς».

Ὁ βασιλεὺς ἔφη: «Πολλὴν ἔδειξεν ὁ πλούσιος ἀφροσύνην, ὅτι μὴ καλῶς τὴν ὁδὸν **79.1** γινώσκων, οὐχ ὑπήκουσε τῷ τὰ κρείττονα βουλευομένῳ καὶ τὴν ὁδὸν ἐπισταμένῳ

1 τινι om. K συνδέται J **3** Ὁ ἐπίσκοπος E L D G J K: Ὁ δὲ ἐπίσκοπος C B τοῦ σταυροῦ om. J ἐγχαράξας J **4** ἀναμέσον D G J K τὲ καὶ N J K μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ: ἐμοῦ καὶ σοῦ μέσον L ἀνεωγμένην ὦ βασιλεῦ K αμην η τὰ χεροβημ μηστικος ηκον in marg. h (manu post.) μὴ om. E **5** εἰσερχόμενον δι' αὐτῆς B D G K εἰσερχόμενον δι' αὔτην J δι' αὐτῆς, σὲ δὲ μὴ εἰσερχόμενον om. N **6** μοι: μου N ἀθυμίαν καὶ ἀλγηδόνα B **7** Καὶ φησὶν ὁ βασιλεύς: ὁ βασιλεὺς ἔφη L κλείς D G K κλῆς J **10** ἔνδοξος om. B D G J K **11** πλούτῳ: πλούσιος E βρύθω L ὅδευσεν L D ὥδευσεν G πλούτῳ – ὥδευεν: πλούσιος ὅδευεν J **12** καὶ λεωφόρον· ὁ δὲ πένης (οἴμοι!) om. J **13** ἀτραποὶ ἀγχίτριβοί πως ἀλλήλαις ἦσαν: ὁδοὶ J post ὁδοὶ spatium vacuum in J (178r) ἀλλήλαις ἦσαν καὶ οὐ πόρρω: ἦσαν καὶ οὐ πόρρω ἀλλήλων B ἑκάτερον D G J K **14** οὖν om. J **15** ἐκλίνοντα E ἐκκλίνοντα D G J κατά τε K ἀντεπάγων L B D G J K (cf. vers. β): ἀντεπήγων E N ἀντεπεῖγον C **16** κέκλεικεν K **18** ταύτην om. L J K **19** προσκαταντῶντι N προσκαταντῶμεν L προσκαταντῶσαν D G J προσκαταντῶσα K μικρὰ ... παραπόρτη J προσμένοντες εἰσδέχονται: προσδέχοντες μένωσι J **20** ὥραν L **21** στενῆς om. J **22** πορευθῆναι om. J ἢ om. L κατέλαβεν αὐτὸν νύξ: ἢ νὺξ κατέλαβεν J **23** τῶν: τοῖς D G J K **25** ἄσμενος K ἀσμένως εἰσδεχθείς: δεχθείς L **27** τὴν ὁδὸν om. J **28** βουλευσαμένῳ L

πένητι, ἀλλ' αἴτιος ἀπωλείας ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ ἐγεγόνει. Σὺ δέ, προσφιλέστατε, τὴν προειρημένην βουλόμενος σαφηνίσαι μοι παραβολήν, ἑτέραν ἐπήγαγες ἑρμηνείας μᾶλλον δεομένην. Ἀλλ' ἀμφοτέρων τὸν νοῦν γνώρισόν μοι».

79.2 Καί φησιν ὁ ἐπίσκοπος: «Εἰ πηγήν τις ὑπέδειξέν σοι ἀθανασίας, ἀνακαινίζουσαν μέν σου τὴν νεότητα, ὡραΐζουσαν δέ σου τὴν μορφὴν ἀσυγκρίτῳ τινι κάλλει ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους, καὶ ἐν ἀφθαρσίᾳ διηνεκεῖ καὶ ἀγήρῳ νεότητι διατηροῦσαν, πῶς ἂν διετέθης πρὸς τὸν τῆς τοιαύτης χάριτος πρόξενόν σοι γεγονότα;»

Ὁ βασιλεὺς ἔφη: «Ἐπίομεν ἂν ἀμφότεροι τοῦ ὕδατος ἐκείνου, καὶ πάντων μου τῶν ἀγαθῶν μέτοχον αὐτὸν καὶ κοινωνὸν εἰς αἰῶνας ἐθέμην».

80.1 Τότε ὁ θεῖος ἱεράρχης ἐκβαλὼν ἐκ τοῦ κόλπου αὐτοῦ τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον, ἔφη: «Ἰδού, βασιλεῦ, ἡ πηγὴ τῆς ἀθανασίας, ἰδοὺ ἡ θύρα, ἰδοὺ ἡ ὁδός! Εἰ ποθεῖς τοῦ ὕδατος μετασχεῖν τοῦ εἰς ζωὴν αἰώνιον ἁλλομένου, πορεύθητι τὴν ἐκεῖσε ἀπάγουσαν ὁδόν· καὶ εἰσελθὼν διὰ τῆς θύρας τῆς ἀνεῳγμένης, τῆς ἀθανάτου πηγῆς ἐμφορήθητι, καὶ ζῆσον εἰς αἰῶνας· μία γάρ ἐστιν ἡ ὁδὸς τῆς ζωῆς, μία ἐστὶν ἡ θύρα καὶ οὐ πολλαί· ἄνευ δὲ τῆς ὁδοῦ ταύτης καὶ τῆς θύρας, εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν ἀδύνατον».

80.2 «Τίς δὲ ἡ ὁδός; Τίς ἡ θύρα; Τίς ἡ πηγή; Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἐκ Θεοῦ, ὁ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεννηθεὶς ἀχρόνως τε καὶ ἀνάρχως ἐκ τοῦ ἀνάρχου Πατρός, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν· ὁ σὺν Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι βασιλεύων εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Αὐτὸς οὖν ὁ ἀληθινὸς Θεός, δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, κατελθὼν ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθεὶς ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφείς, εἴρηκεν: "Ἐγώ εἰμι ἡ θύρα· δι' ἐμοῦ ἐάν τις εἰσέλθῃ, σωθήσεται, καὶ εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται, καὶ νομὴν εὑρήσει». Καὶ πάλιν εἶπεν: «Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή". Καὶ αὖθις ἔφη: "Ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ὃ δώσω αὐτῷ γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος, ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον". Ὅτε δὲ ἐπλήρωσε τὴν οἰκονομίαν τῆς ἡμῶν σωτηρίας ὁ ἀγαθὸς Ἰησοῦς, καὶ διὰ σταυροῦ καὶ θανάτου τὴν φύσιν ἡμῶν τῆς τυραννίδος τοῦ ᾅδου καὶ τῶν αἰωνίων ἐλυτρώσατο δεσμῶν, ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, ἔφη τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις: "Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν. Ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται"».

2 ἑτέραν μοι J **3** ἑρμηνείας μᾶλλον δεομένην om. J ἀμφοτέρων τὸν νοῦν γνώρισόν μοι: ἀμφοτέρων τὸν νοῦν γνώρισόν μοι J **5** ὑπὲρ: παρὰ L **6** καὶ ἀγήρῳ: ἀγήρων K **7** πρόξενόν σοι: σοι πρόξενον K **8** Ὁ: Καὶ ὁ B ἂν: οὖν L μου: μοι D G **9** αὐτὸν om. K **12** μετασχεῖν om. B τὴν ζωὴν L **13** εἰσελθόντι K θύρας: θυρίδος D G J **14** γάρ om. L **15** ἀδύνατον: οὐ δυνατόν B D G **16** πηγῆς – ἀδύνατον: ζωῆς, μία ἐστὶν K **18** οὗ: ὃν K **19** τῷ om. L B **25** αὖθις: πάλιν K **26** αὐτῷ: αὐτὸν N δώσω: ἐγὼ δώσω L τὸ ὕδωρ ὃ δώσω αὐτῷ om. K **28** ὁ ἀγαθὸς Ἰησοῦς om. J **30** μαθηταῖς καὶ om. L **32** Ὁ: καὶ ὁ J **33** ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται bis N

«Κατὰ τὴν θείαν οὖν καὶ ἀψευδῆ ἀπόφασιν αὐτοῦ καὶ σωτήριον ἐντολήν, ἰδοὺ κἀγὼ ὁ ἐλάχιστος ἀπεστάλην κηρῦξαι σοι τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. Εἰ οὖν πιστεύσας βαπτισθῇς, σωθήσῃ, καὶ τὴν σωτήριον ὁδὸν πορεύσῃ, καὶ εἰς τὴν θύραν τῆς ζωῆς εἰσελεύσῃ, καὶ τοῦ ὕδατος τῆς ἀθανασίας πιεῖν ἀξιωθήσῃ, καὶ ζήσεις εἰς αἰῶνας τοῖς ἀγγέλοις συνδιαιτώμενος, καὶ τῷ φωτὶ ἐλλαμπόμενος τῆς μακαρίας καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος. Εἰ δὲ ἀπιστήσας τῇ κατεχούσῃ σε διαμενεῖς πλάνῃ, κατακριθήσῃ, καὶ τῇ γεέννῃ τοῦ πυρὸς παραδοθείς, ἐν ἐξωτέρῳ σκότῳ τιμωρηθήσῃ κολάσει ἀτελευτήτῳ». **80.3**

«Ἰδοὺ τοίνυν πρὸ προσώπου σου ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος. Ἐγὼ δὲ πάρειμί σοι σύμβουλος ἀγαθός, παρακαλῶν σε τὴν ζωὴν προκρῖναι τοῦ θανάτου, καὶ τῆς λαοπλάνου θρησκείας ἀποστῆναι τοῦ Μωάμεδ, ἥτις ἐστὶ πρόδρομος τοῦ ἀντιχρίστου, καὶ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ οἰκειωθῆναι· καὶ μακάριος ἔσῃ τὸν φρόνιμον μιμησάμενος ἔμπορον, ὃς εὑρὼν τὸν ἕνα πολύτιμον μαργαρίτην, πωλήσας πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ, ἐκεῖνον ἐξωνήσατο». **80.4**

Ταῦτα διεξελθὼν ὁ ἱεράρχης (εὐφυῶς γὰρ ὡμίλει τὴν τῶν Ἑλλήνων τε καὶ Σύρων καὶ Ἰσμαηλιτῶν πρὸς δὲ καὶ Περσῶν γλῶσσαν, θεόσοφος ὑπάρχων ὁ ἀνήρ), ηὔξατο κατὰ νοῦν τῷ Θεῷ, δοῦναι χάριν αὐτῷ ἐπὶ σωτηρίᾳ ψυχῆς, ἀγνωσίας σκότει πιεζομένης. **81.1**

Ὁ δὲ βασιλεὺς Μαυΐας, ὡς γῇ καλῇ τὸν οὐράνιον δεξάμενος σπόρον, κατενύγη τὴν ψυχήν· καὶ εἰς τὸ ἐνδότερον εἰσελθὼν ταμιεῖον, ἠξίου τὸν ἐπίσκοπον, ὅλον αὐτῷ ὑπαναγνῶναι τὸ Εὐαγγέλιον. Ὃ δὴ προθύμως ὁ μακαρίτης πεποίηκεν, σαφῶς ὑπαγορεύσας αὐτῷ τὸ σωτήριον κήρυγμα, καὶ ὅλον τὸ βάθος τοῦ μυστηρίου ἀνακαλύψας τῷ ἀνδρί. **81.2**

Πρὸς δυσμὰς δὲ ἤδη τοῦ ἡλίου φθάσαντος, εἰς τὴν ξενίαν ἀπιέναι προσέταξεν ὁ βασιλεὺς τὸν ἐπίσκοπον. Καὶ ἅμα πρωΐ καλέσας αὐτόν, εἰς τὸ ταμιεῖον εἰσήγαγεν, ἰατρεύεσθαι παρ' αὐτοῦ προσποιούμενος (καί γε ἀληθῶς ἰατρεία ἦν, τῆς ἀθανάτου ψυχῆς). Καί φησι πρὸς αὐτόν: «Ὁ τοῖς λῃσταῖς περιπεσὼν καὶ τραυματισθείς, καθὼς χθὲς ὑπηγόρευες, ἐγὼ ὑπάρχω. Πῶς οὖν δυσωπήσω τὸν ἀγαθὸν ἰατρὸν ἐπισκέψασθαί με καὶ ἰάσεως ἀξιῶσαι, τῶν τραυμάτων τε ἀπαλλάξαι, καὶ τὴν γύμνωσίν μου περιστεῖλαι, δίδαξόν με, παρακαλῶ». **81.3**

Ὁ ἐπίσκοπος ἀπεκρίνατο: «Τῆς προθυμίας παρούσης, ἕτοιμός ἐστιν ὁ Ἀγαθός, **81.4**

1 κατὰ: μετὰ L κατὰ γοῦν J οὖν om. J ἀπόφασιν αὐτοῦ καὶ σωτήριον ἐντολήν: ἐντολὴν αὐτοῦ J **2** οὖν om. J **4** καὶ τοῦ ὕδατος τῆς ἀθανασίας πιεῖν ἀξιωθήσῃ om. N **6** διαμενεῖς: μενεῖς L D G J καὶ τὴν σωτήριον – πλάνῃ: Εἰ δὲ ἀπιστήσης J κατακριθήσῃ, καὶ om. L **7** παραδοθήσῃ K ἐν: καὶ ἐν L κολάσει: καὶ κολάσει D G J **8** τοῦ πυρὸς – θάνατος: ἐμβληθήσῃ J **12** τὸν om. B **13** καὶ μακάριος – ἐξωνήσατο om. J **14** διελθὼν L Σύρων καὶ om. N **15** τὴν τῶν Ἑλλήνων – ὁ ἀνήρ om. J **16** κατὰ νοῦν: γοῦν K Θεῷ: Κυρίῳ C χάριν αὐτῷ: αὐτῷ χάριν N τῆς ἀγνωσίας J ψυχῆς ... πιεζομένης: τοῖς ... πιεζομένοις C **17** βασιλεὺς Μαυΐας: Μαυΐας βασιλεὺς J καλῇ: ἀγαθῇ B **19** ἐπαναγνῶναι K **22** ἤδη om. L **23** εἰς τὴν ξενίαν – τὸν ἐπίσκοπον B D G (cf. vers. β): προσέταξεν ὁ βασιλεὺς τὸν μὲν ἐπίσκοπον ἀπιέναι εἰς τὴν ξενίαν E C προσέταξεν ὁ βασιλεὺς τὸν ἐπίσκοπον ἀπιέναι εἰς τὴν ξενίαν N L εἰς τὴν ξενίαν ἀπίεμεν J προσέταξεν ὁ βασιλεὺς τὸν ἐπίσκοπον K αὐτόν: αὐτὸν ὁ βασιλεὺς J **24** ἰατρευθῆναι B ἰατρεύσασθαι J καὶ ὄντως ἰατρεύθη in marg. J ποιούμενος L ἰατρεία om. B ἰατρὸς D G K **25** καί γε ἀληθῶς ἰατρεία ἦν, τῆς ἀθανάτου ψυχῆς om. J Καί φησι: Φησὶ δὲ B Ὁ om. L **26** ὑπηγόρευσας N K **27** ἰάσεων L ἀξιῶσαι: ἐπιτύχω B J K τύχω D G μου om. B **28** παρακαλῶ σε L **29** ὁ om. L

τὴν τῆς εὐσπλαγχνίας ἐπιβλύσαι σοι πηγήν. Ἀγαθὴ οὖν ἡ βουλή σου· λοιπόν, ἀναβολὴ πᾶσα καὶ ὑπέρθεσις ἀπέστω».

81.5 Ὁ βασιλεὺς ἔφη: «Ἰδοὺ πιστεύω εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, τὴν ὁμοούσιον καὶ ἀδιαίρετον Τριάδα. Πιστεύω τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν σαρκωθέντα δι' ἡμᾶς, καὶ σώσαντα τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Λοιπὸν καθὼς δεῖ πιστεύειν δίδαξόν με· ὅσα τε ὁμολογεῖν καὶ ὅσοις ἀποτάττεσθαι, μάλα σαφήνισόν μοι· καὶ εἴ τι χρὴ ποιεῖν, συνέτισόν με».

81.6 Τότε ὁ θεοφόρος Θεόδωρος δίδωσιν αὐτῷ ἐγγράφως τῇ συριάδι γλώττῃ τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως, τὸν Τρισάγιόν τε ὑπαγορεύει ὕμνον, «Ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος ἐλέησον ἡμᾶς», καὶ τὸ «Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς» προστίθησι. Καὶ εὐχὴν ἐπειπών, Χριστιανὸν αὐτὸν ἐξ Ἀγαρηνοῦ ποιεῖ. Εἶτα, πᾶσαν αἵρεσιν, ἐξαιρέτως δὲ τὴν πάτριον τῶν Ἰσμαηλιτῶν καὶ Περσῶν πλάνην, τὴν τοῦ ἀθέου τε Μωάμεδ θρησκείαν, ἀναθεματίσαι καὶ καταθεματίσαι ἐντέλλεται· ἔτι δὲ καὶ αὐτὸν Μωάμεδ καὶ πάντα αὐτοῦ τὰ τερατώδη καὶ μυθικὰ ληρήματα, καὶ τὰς ἐξ Ἀρειανῶν τε καὶ Μανιχαίων συντεθείσας καὶ ἀναπεφυρμένας αὐτοῦ αἱρέσεις καὶ φληνάφους ματαιολογίας.

82.1 Εἶχε δὲ ὁ βασιλεὺς τρεῖς αὐτοῦ πιστοὺς οἰκέτας, ἐξ Ἀλανῶν καταγομένους· οὓς προσαγαγὼν τῷ ἐπισκόπῳ, Χριστιανοὺς ποιῆσαι ἠξίωσε. Καὶ δὴ τὰ ὅμοια τούτους διδάξας ὁ μέγας Θεόδωρος, καὶ κατηχουμένους ποιήσας, εὐχάς τε τῶν ἀφορκισμῶν ἐπιλέγων ἀμφοτέροις ἐφ' ἱκανὰς ἡμέρας ἐν μυστηρίῳ, ὅτε τῷ θείῳ βαπτίσματι τελεσιουργῆσαι ἔδει, εἰς θήραν ἐξελθεῖν προσποιησάμενος ὁ βασιλεύς, συμπαρομαρτεῖν αὐτῷ καὶ τὸν ἐπίσκοπον διετάξατο.

82.2 Ἔξεισι τοιγαροῦν ὁ θεῖος Θεόδωρος, συνεπαγόμενος ἐμὲ μόνον. Καὶ καταλιπὼν ἅπαντας ὁ βασιλεύς, ἐμάκρυνε κατὰ τὰς ὄχθας Τίγριδος ποταμοῦ, μεθ' ἡμῶν καὶ τῶν τριῶν οἰκετῶν αὐτοῦ. Καὶ δὴ τόπον καταλαβόντες γαληνόν, ὁ βασιλεὺς ἔφη τῷ ἐπισκόπῳ: «Ἰδού, πάτερ πνευματικέ, ὕδωρ καὶ τόπος γαληνός. Τί κωλύει με βαπτισθῆναι»;

82.3 Πεζεύσαντες δὲ τῶν ἵππων, εἰπόντος ἐμοῦ, «Εὐλόγησον, δέσποτα», τὰς συνήθεις ἐπιτελέσας εὐχὰς τοῦ θείου βαπτίσματος ὁ ἐπίσκοπος, ἐβάπτισε τὸν βασιλέα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καλέσας αὐτὸν Ἰωάν-

1 ἐπιβλύσε ante corr. C **4** Πιστεύω εἰς τὸν J K **6** δεῖ om. C **7** μοι om. J καὶ εἴ τι χρὴ ποιεῖν, συνέτισόν με om. K **8** θεοφόρος: θεόφρων J Συρίω γλώσσῃ K Συρίδι γλώσσῃ J **11** ἐξ Ἀγαρηνοῦ: ἀντὶ B **14** αὐτοῦ τὰ: τὰ αὐτοῦ N D G αὐτοῦ J **15** αὐτοῦ om. B αὐτῶν N D G **16** καὶ τὰς ἐξ Ἀρειανῶν τε καὶ Μανιχαίων συντεθείσας καὶ ἀναπεφυρμένας αὐτοῦ αἱρέσεις καὶ φληνάφους ματαιολογίας om. J **17** πιστοὺς om. N τρεῖς αὐτοῦ πιστοὺς οἰκέτας: αὐτοῦ τρεῖς οἰκέτας πιστοὺς B τρεῖς πιστοὺς οἰκέτας αὐτοῦ D G J K οὓς om. J **18** τούτοις C D G K **20** ἀφορκισμῶν ἐπιλέγων ἀμφοτέροις: ἀμφοτέρων ἐπιλέγων L δὴ τὰ ὅμοια τούτους διδάξας ὁ μέγας Θεόδωρος, καὶ κατηχουμένους ποιήσας, εὐχάς τε τῶν ἀφορκισμῶν ἐπιλέγων ἀμφοτέροις: τούτους κατηχήσας J ἐφ': ἐπὶ K μυστηρίῳ: μυστηρίῳ ἱλαστικάς L **21** τῷ θείῳ βαπτίσματι τελεσιουργῆσαι ἔδει: δὲ ἔδει τελεσιουργῆσαι τῷ θείῳ βαπτίσματι J ἐξελθεῖν: ἐξελθὼν K **24** πάντας B τοῦ Τίγριδος L J K **25** αὐτοῦ om. J post γαληνόν, ὁ βασι[-λεὺς] ca. 8 folia ceciderunt in E (86v), "λίπ" E (manu post.) **28** δὲ om. N **29** ἐπιτελέσαντες J

νην· καὶ τῷ θείῳ μύρῳ χρίσας ἐτελείωσεν· καὶ τοῦτον ἐδεξάμην ἐγὼ Βασίλειος. Εἶτα βαπτίζει καὶ τοὺς τρεῖς εὐγενεῖς παῖδας, οὓς οὐκέτι δούλους, ἀλλ' ἀδελφοὺς ἑαυτοῦ ὡμολόγησεν ὁ βασιλεύς· καὶ ἐδέξατο τὸν ἕνα ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ θείου βαπτίσματος, τὸν δὲ ἕτερον ὁ πρότερον βαπτισθείς, καὶ τὸν τρίτον αὖθις ἐγώ.

Καὶ ἦλθεν ἐπ' αὐτοὺς ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ πολλὴν ἀλλοίωσιν ἐδέ- **82.4**
ξαντο, αἱ μορφαί τε αὐτῶν καὶ ἰδέαι, ὡς πληροῦσθαι ἐπ' αὐτοὺς τό «Αὕτη ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου».

Αὖθις δὲ εἰς τὴν πόλιν ὑποστρέψαντες, καὶ τὸ παλάτιον εἰσελθόντες, πάντων ὑπο- **82.5**
χωρησάντων εἰς τὸ ταμιεῖον γενόμενοι, καὶ μικρᾶς σχεδιασθείσης τραπέζης, τὴν ἱερὰν ἐτέλεσεν ὁ θεῖος ἱεράρχης μυσταγωγίαν, καὶ τῶν ἀχράντων μετέδωκε μυστηρίων τοῖς νεοφωτίστοις. Καὶ ἦν αὐτοῖς χαρὰ πνευματικὴ καὶ ἀγαλλίασις, ὡς τελεῖσθαι ἐν αὐτοῖς ἀριδήλως τὸ τοῦ Ἡσαΐου «Ἀγαλλιάσθω» φάσκοντος «ἡ ψυχή μου ἐπί τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσε γάρ μοι ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης», καὶ τὸ τοῦ Δαυίδ: «Προσέλθετε πρὸς αὐτὸν καὶ φωτίσθητε· καὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ καταισχυνθῇ», καὶ αὖθις: «Μεθυσθήσονται ἀπὸ πιότητος οἴκου σου, καὶ τὸν χειμάρρουν τῆς τρυφῆς σου ποτιεῖς αὐτούς, ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς».

Παρ' ἑαυτῷ δὲ τὸν ἐπίσκοπον κατασχὼν ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ ἀρίστῳ, παρεκλήθη **82.6**
τῇ εὐφροσύνῃ τοῦ Πνεύματος· καὶ δοὺς αὐτῷ χρυσίου χρῆμα πολύ, ἐνετείλατο ταῖς ἐκκλησίαις καὶ τοῖς δεομένοις διανεῖμαι.

Καὶ ἦν ὁ βασιλεὺς ὁσημέραι προκόπτων ἐν φόβῳ Θεοῦ, καὶ πᾶσαν ἀρετὴν παιδευό- **83.1**
μενος καὶ ἄριστα καρποφορῶν, καὶ πάντας οἰκτείρων καὶ ἐλεῶν, καὶ πᾶσι διανέμων δωρεὰς φιλοτίμους.

Ἐδίδαξε δὲ αὐτὸν ὁ θεῖος Θεόδωρος, συνεχῶς εὔχεσθαι, παραδοὺς αὐτῷ εὐχὰς εὐ- **83.2**
συνόπτους τοῦ λέγειν εἰ δυνατὸν ἀδιαλείπτως:

Εὐχή (in marg. L 164r)

«Δόξα σοι, δημιουργὲ καὶ ἀνακαινιστὰ ἡμῶν, ὅτι ἠλέησάς με, καὶ ἐκ σκότους ἤγαγες εἰς φῶς. Εὐχαριστῶ σοι, εὐεργέτα καὶ σωτήρ μου, εἰ καὶ οὐχ ὑπάρχω αὐτάρκης πρὸς δοξολογίαν τῆς σῆς ἀγαθότητος».

Καὶ πάλιν: «Δόξα τῇ σῇ χάριτι, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, δόξα τῷ Πατρί σου, καὶ τῷ Ἁγίῳ **83.3**
Πνεύματι· σοὶ δόξα, Κύριε, καὶ διὰ σοῦ τῷ σῷ ἀγαθῷ Πατρί, τῷ ἀποστείλαντί σε ζητῆσαι τοὺς ἀπολωλότας· δόξα τῇ σῇ κρυφιότητι, Υἱὲ καὶ Λόγε τοῦ Θεοῦ· δόξα τῇ

1 ἐγὼ Βασίλειος: τούνομα, τοῦ γράψαντος ταύτην τὴν ἱστορ(ίαν) in marg. L (163r) **2** ἑαυτοῦ: αὐτοῦ K **3** βασιλεύς: βασιλεύς ἀπὸ τοῦ θείου βαπτίσματος L **5** ἐπ' αὐτοὺς ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος: ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπ' αὐτοὺς K **6** τε om. J οἱ ἰδέαι L αἱ ἰδέαι D G **7** τῆς δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου om. J **8** τὸ παλάτιον: ἐν τῷ παλατίῳ L εἰσελθόντες: ὑπελθόντες K **10** μετέδωκε μυστηρίων: μυστηρίων μετέδωκε J **11** πνευματικὴ καὶ ἀγαλλίασις: καὶ ἀγαλλίασις πνευματικὴ D G J K **12** φάσκοντος om. B **13** μοι: με L D G K **16** καὶ τὸ τοῦ Δαυίδ – φῶς» om. J **17** ἑαυτῷ: ἑαυτὸν L **18** Πνεύματος: ἀγαθοῦ Πνεύματος L χρυσίου om. J **19** διανεῖμαι: διαμεῖναι L **21** πάντας: πᾶσιν B πᾶσι: πάντας N διανείμων K **23** δὲ om. K καὶ εὐχὰς J K **24** τοῦ om. J ἀδιαλείπτους B **26** με: ἡμᾶς J **27** ἀνήγαγες K εἰς: πρὸς L **29** τῇ σῇ χάριτι, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ om. L Ἁγίῳ: Ἁγίῳ σου N **31** καὶ Λόγε τοῦ Θεοῦ: Θεοῦ Λόγε B D G Θεοῦ καὶ Λόγε L τοῦ Θεοῦ Λόγε K

σῇ γνώσει, τῇ σοφισάσῃ τοὺς ἀσυνέτους· δόξα τῇ σῇ βασιλείᾳ· δόξα τῇ σῇ ἀγάπῃ, ὅτι ἠγάπησας ἡμᾶς τοὺς μεμισημένους· δόξα τῇ σῇ ἀληθείᾳ· δόξα τῇ σῇ διδαχῇ· δόξα καὶ προσκύνησις τῷ σὲ ἀποστείλαντι σῶσαι τὸν κόσμον· δόξα τῇ σῇ σοφίᾳ· δόξα τῷ σῷ ἱλασμῷ· δόξα τῇ σῇ παρουσίᾳ· δόξα τῇ σῇ ἀσφαλείᾳ· δόξα τῇ σῇ χάριτι· δόξα τοῖς σοῖς κρίμασι· δόξα τῇ σῇ ἀρετῇ· δόξα Πατρὶ ἀρρήτῳ· δόξα τῷ μονογενεῖ Υἱῷ· δόξα Πνεύματι Ἁγίῳ. Εὐλογητὸς ὁ Υἱὸς τοῦ ἀεὶ ζῶντος Θεοῦ, ὁ ζωοποιήσας τοὺς νενεκρωμένους. Δόξα σοι, Σωτὴρ ἡμῶν, ἐν τῷ παρόντι ὄρθρῳ, καί γε ἐν τῷ μέλλοντι εἰς αἰῶνας αἰώνων. Παράσχου μοι, Κύριε, δοξάζειν σε προθύμως ἐν ἡμέραις ζωῆς μου, ἕως ὥρας ἐσχάτης. Δόξα τῷ πληρώσαντι τὰ μυστήρια πάντα ἐν τῷ θείῳ Σταυρῷ αὐτοῦ· δόξα σοι τῷ ἐλθόντι ἐπὶ γῆς, καὶ πάντα καλῶς τελειώσαντι ἐν σῷ Εὐαγγελίῳ· δόξα σοι τῷ κατοικοῦντι ἐν ἁγίοις· πάντοτε σοὶ δόξα ὑπὸ πάντων, Κύριε πάσης πνοῆς, τῷ ἀγαπήσαντι γένος Ἀδαμιαῖον».

83.4 «Ἀξίωσόν με, Σωτήρ, ἵνα σὺν τοῖς δικαίοις δοξάσω σε, Κύριε, ἐν τῇ σῇ παρουσίᾳ. Ἀξίωσόν με, Βασιλεῦ, ἵνα διὰ τῆς σῆς στολῆς εἰσέλθω, ὦ Κύριε, εἰς νυμφῶνα δόξης σου. Εὐλογημένος ἐστὶν ὃν πάντες οἱ δίκαιοι ἐπεπόθησαν. Δόξα τῇ σῇ προνοίᾳ, ἐπὶ πᾶσι δόξα σοι, μόνε ἀγαθέ· δόξα σοι φιλάνθρωπε· δόξα σοι παντοκράτορ· δόξα σοι κριτὰ δικαιότατε· δόξα τοῖς σοῖς οἰκτιρμοῖς· δόξα σοι τὸ φῶς ἡμῶν, Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Πατρός· δόξα σοι τῷ λύσαντι τὸ σκότος. Εὐλογημένος εἶ ὁ δοτὴρ τῶν ἀγαθῶν. Δόξα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν».

84.1 Ταύτας τὰς θείας εὐχὰς ἐν συντετμημένοις ῥήμασιν ἐδίδαξεν τὸν βασιλέα ἄδειν ἀεί, καὶ τὸν νοῦν ἔχειν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ δοκεῖν αὐτῷ παρίστασθαι, ἐν φόβῳ τε καὶ τρόμῳ διεξάγειν αὐτοῦ τὴν ζωήν.

84.2 Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, μετακαλεῖται ὁ βασιλεὺς τὸν ἐπίσκοπον, καί φησιν αὐτῷ: «Τοῦ Σωτῆρος λέγοντος ἐν Εὐαγγελίοις “Τὸν ἐρχόμενον πρός με οὐ μὴ ἐκβάλλω ἔξω”, ἰδοὺ ἐγὼ ἀδιστάκτῳ τῇ πίστει καὶ πόθῳ θερμῷ προσῆλθον αὐτῷ, καὶ πιστεύω εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα Ἅγιον, καθὼς ἐδιδάχθην παρὰ σοῦ, τὴν τρισυπόστατον καὶ ἀδιαίρετον ὁμοούσιον Τριάδα. Ὁμολογῶ καὶ τὸν σαρκωθέντα Κύριον ἐν δύο φύσεσι, Θεὸν τέλειον, καὶ ἄνθρωπον τέλειον, ἐν δύο θελήμασι καὶ δυσὶν ἐνεργείαις. Καὶ πάντα ὅσα μοι ὑπηγόρευσας, κατέχω μου τῇ διανοίᾳ. Ἔχω δὲ πόθον τινὰ ἄρρητον καὶ ἀδιάσπαστον τῆς ἐμῆς καρδίας, τοῦ κτήσασθαι μέρος τοῦ ζωοποιοῦ ξύλου, ἐν ᾧ δι' ἐμὲ προσηλώθη ὁ Λυτρωτής μου· καὶ πῶς ἄρα πληρωθείη μου τὸ ἄσχετον τοῦ

5 σοῖς om. B D G **7** μέλλοντι: μέλλοντι αἰῶνι D G **8** σε: σοι K **10** τελειώσαντα D σῷ: τῷ σῷ L D G τῷ N K **14** Βασιλεύς L **16** Δόξα τῇ σῇ προνοίᾳ· ἐπὶ πᾶσι: δόξα σοι L **20** Εὐχαριστῶ σοι, εὐεργέτα (83,1) – τῶν αἰώνων, ἀμήν (83,4): καὶ ἕτερα J **21** εὐχὰς C N L (cf. vers. β): γραφάς τε καὶ εὐχὰς B D G K γρ(απτέον) «ᾠδάς [τε καὶ εὐχὰς]» in marg. B Ταύτας – ἀεί: Ταῦτα ἐδίδαξεν τὸν βασιλέα ἄδειν ἀεί ἐν συντετμημένοις ῥήμασιν J **22** τε om. K **24** μετακαλεῖ N αὐτῷ: πρὸς αὐτόν K αὐτοῦ (scil. τοῦ Σωτῆρος) J **26** τῇ om. K **27** εἰς om. C N L B J K Πνεῦμα Ἅγιον: Ἅγιον Πνεῦμα L J K καθὼς ἐδιδάχθην παρὰ σοῦ om. J **28** καὶ ἀδιαίρετον ὁμοούσιον: καὶ ἀδιαίρετον B καὶ ἁγίαν h καὶ ὁμοούσιον καὶ ἀδιαίρετον L **30** ὅσα μοι: μοι ὅσα L J

πόθου»;

Ὁ ἱεράρχης ἔφη: «Δῴη σοι Κύριος κατὰ τὴν καρδίαν σου, καὶ πᾶσαν τὴν βουλήν **84.3**
σου πληρώσαι! Ἐγὼ δὲ διακονήσω σοι τῷ τοιούτῳ πόθῳ. Καὶ δὴ χαραχθήτω ἐπιστολὴ
πρὸς τὸν βασιλέα Ῥωμαίων, δέησις περὶ τῆς χάριτος ταύτης. Καὶ ἀπελεύσομαι ἐν
Κωνσταντινουπόλει· καὶ πέποιθα εἰς τὸν Χριστόν, μὴ κενὸς ὑποστρέψαι».

Θᾶττον οὖν ὁ βασιλεὺς γράφει τὴν ἐπιστολὴν δι' αὐτοῦ τοῦ θείου Θεοδώρου, περι- **84.4**
έχουσαν εὐχαριστίαν εἰς Θεὸν τὸν λυτρωσάμενον ἡμᾶς ἐκ πάσης πλάνης, καὶ ὁδηγήσαντα εἰς τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ ὁμολογίαν τῆς πίστεως τῶν Χριστιανῶν, καὶ ἄρνησιν πάσης ἀθεΐας καὶ πονηρᾶς αἱρέσεως· σὺν τούτοις, ἀξίωσιν τοῦ δωρηθῆναι αὐτῷ μέρος τι τοῦ ζωοποιοῦ καὶ τιμίου ξύλου, εἰς σωτηρίαν καὶ συντήρησιν αὐτοῦ, καὶ ὁδηγὸν ἀγαθὸν εἰς ὁδὸν τῶν τοῦ Χριστοῦ ἐντολῶν καὶ προσταγμάτων.

Ἐγχειρίσας δὲ τὴν ἐπιστολὴν τῷ θείῳ Θεοδώρῳ, καὶ δώροις αὐτὸν μεγάλοις καὶ **84.5**
τῷ ὄντι βασιλικοῖς ἐφοδιάσας, πρὸς Κωνσταντινούπολιν ἐκπέμπει, Μιχαὴλ τοῦ ὀρθοδόξου βασιλέως τηνικαῦτα τὰ σκῆπτρα κατέχοντος τῆς βασιλείας, ἅμα Θεοδώρας τῆς εὐσεβεστάτης αὐγούστης.

Καταλαβὼν δὲ δι' ἡμερῶν πλείστων ὁ ἁγιώτατος ἐπίσκοπος τὴν Βασιλεύουσαν, καὶ **85.1**
δοὺς τὰς ἐπιστολὰς τῷ τε βασιλεῖ καὶ τῇ αὐγούστῃ, φιλοτίμου ἔτυχε τῆς ὑποδοχῆς.

Δεδώκει δὲ αὐτῷ Κύριος χάριν μεγάλην, καὶ πολλὰς ἐπετέλεσεν δι' αὐτοῦ θαυμα- **85.2**
τουργίας ἐν τῇ Βασιλευούσῃ, καὶ πολλοῖς ἀρρώστοις ποικίλαις νόσοις συνεχομένοις, τῇ ἐπιθέσει τῶν αὐτοῦ χειρῶν καὶ ἐπιχρίσει τῆς κόνεως τοῦ Ἁγίου Τάφου, τὴν ῥῶσιν ἐδωρήσατο, ὥστε τοὺς βασιλεῖς ὡς πατρὶ πνευματικῷ προσέχειν αὐτῷ, καὶ διὰ πολλῆς ἄγειν τιμῆς.

Ἡ δὲ βασίλισσα, λευκώματος κατὰ τὴν κόρην τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐνσκήψαντος, καὶ **85.3**
τὸ ὀπτικὸν ἀμαυροῦντος, δυσωπήσασα τὸν ὅσιον, τῇ ἐπιχρίσει τοῦ ἁγιάσματος, τῆς ἰάσεως ἔτυχεν. Καὶ ἄλλα πολλὰ σημεῖα ἐποίησεν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, ἔν τε τῇ πόλει καὶ τῷ παλατίῳ· δέδωκε γὰρ αὐτῷ ὁ Κύριος χάριν ἐνώπιον τῶν βασιλέων, ἥνπερ καὶ τῷ πνευματικῷ πατρὶ αὐτοῦ Σάβᾳ ἐπὶ τῶν τότε κρατούντων. Πολλῇ δὲ καὶ ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης τιμῇ καὶ φιλίᾳ προσέκειτο τῷ μεγάλῳ Θεοδώρῳ, καὶ πάνυ ὠφελεῖσθαι τοῖς αὐτοῦ λόγοις ὡμολόγει. Δωρεῖται δὲ αὐτῷ ὅ τε βασιλεὺς καὶ ἡ δέσποινα δωρεὰς μεγάλας καὶ χρήματα πολλά, εἰς διάδοσιν τῶν πενήτων καὶ εἰς φιλοκαλίαν

1 πόθου: πόθου, αὐτός φράσον D G J K **3** πληρώσει B J σοι: σου L D G J **6** τοῦ om. J **8** ὁδηγήσαντι B **9** ἀξίωσον L **10** τι om. C σωτηρίαν: ὁδηγίαν B **11** καὶ: εἰς τὸ ἔχειν αὐτὸν καὶ D G K εἰς τὸ ἔχειν αὐτῷ καὶ J εἰς ὁδὸν om. B K **12** αὐτὸν: αὐτῷ N **14** βασιλέως om. K τὰ σκῆπτρα κατέχοντος: κατέχοντος τὰ σκῆπτρα L **15** αὐγούστης om. D G J **16** δὲ: οὖν K ἁγιώτατος om. K **17** τε om. K **18** δεδώκει C N B: δέδωκε L (cf. vers. β) ἐδεδώκει D G J K ἐπετέλεσεν: διετέλεσε K **19** δι' αὐτοῦ θαυματουργίας: θαυματουργίας δι' αὐτοῦ N ποικίλοις J συνεχομένοις om. J **20** αὐτοῦ χειρῶν: χειρῶν αὐτοῦ N L D G τῇ ἐπιχρίσει K **21** ἐδωρήσατο: ἐχαρίσατο D G προσέχειν: παρέχειν L **23** λευκώματος κατὰ: λευκόματα J **24** καὶ τὸ ὀπτικὸν ἀμαυροῦντος om. L **26** δεδώκει B ὁ om. N τῶν om. D δέδωκε γὰρ αὐτῷ ὁ Κύριος χάριν ἐνώπιον τῶν βασιλέων om. J ἥνπερ: ἣν K **27** πατρὶ αὐτοῦ C D (cf. vers. β): αὐτοῦ πατρὶ N B G J K αὐτοῦ πατρὶ θείῳ L καὶ om. K **28** προσέκειτο: προσήκει L **29** τε om. N **30** εἰς διάδοσιν τῶν: des. C (265v) (ms. mut., itaque finis deest in C)

τῆς κατ' αὐτὸν ἐκκλησίας.

85.4 Κατασκευάσας δὲ ὁ βασιλεὺς θήκην χρυσῆν, διὰ λίθων πολυτίμων καὶ μαργαριτῶν κεκοσμημένην, καὶ κλεῖδα χρυσῆν ταύτῃ ἐπιθείς, ἔθετο ἐν αὐτῇ τίμιον ξύλον, ἐξ αὐτῶν κεκομμένον τῶν ζωοποιῶν ξύλων, ἐκ τῶν τριῶν τοῦτο συνθεὶς εἰδῶν, κέδρου τέ φημι, καὶ πεύκης, καὶ κυπαρίσσου. Καὶ γράψας ἐπιστολὴν εὐχαριστήριον, ἐπὶ τῇ θεόθεν τῷ τῶν Περσῶν ἄνακτι γενομένῃ ἐπισκοπῇ, υἱόν τε Ἀβραὰμ καὶ οὐ τοῦ Ἰσμαὴλ τοῦτον ἀποκαλέσας, καὶ τέκνον Σάρρας οὐ τῆς Ἄγαρ ὀνομάσας, καὶ νέον Ἰσαὰκ προσειπών, καὶ ὡς εἰς υἱοθεσίαν Θεοῦ κληθέντα μακαρίσας, καὶ πολλοῖς ἐπαίνοις ἐγκωμιάσας τὴν ἀρίστην αὐτοῦ καὶ θαυμασίαν σύνεσιν, ὅτι τὸν ἀληθινὸν ἐπέγνω βασιλέα, καὶ τὸ σκότος φυγὼν φωτὸς υἱὸς ἐγεγόνει, εἶτα εἰς ἠθικὴν διδασκαλίαν τὸν λόγον συμπεράνας, καὶ μέχρι τέλους προκόπτειν ἐν τῇ πίστει Χριστοῦ καὶ ταῖς αὐτοῦ ἐντολαῖς ὑποθέμενος, τὴν τοῦ τιμίου ξύλου ἐσήμανεν ἀποστολήν, καὶ τῆς αὐτοῦ ἐφέσεως τὴν ἐκπλήρωσιν.

85.5 Τῆς οὖν ἐπιστολῆς ἐκτεθείσης, καὶ διὰ χρυσογραφίας χαραχθείσης, καὶ χρυσῇ σφραγῖδι βεβαιωθείσης, ἄλλων τε πολλῶν δώρων πολυτελῶν δοθέντων, ὁ θεῖος Θεόδωρος εἰς τὰς ἐκκλησίας πάσας εὐξάμενος, καὶ τῷ ἁγιωτάτῳ πατριάρχῃ συνταξάμενος, καὶ πολλὰ παρ' αὐτοῦ δεξιωθείς, εἶτα πάλιν ἐν τῷ παλατίῳ γενόμενος, τὸ τίμιόν τε ξύλον καὶ τὰ λοιπὰ δῶρα μετὰ καὶ τῆς βασιλικῆς σάκρας λαβών, συνταξάμενος τῷ βασιλεῖ καὶ τῇ δεσποίνῃ, καὶ φιλοτίμως παρ' αὐτῶν ἐφοδιασθείς, ἔξεισι τῆς Βασιλευούσης.

85.6 Μετὰ πολλῆς προπεμφθεὶς αἰδοῦς τε καὶ τιμῆς, ἐν εἰρήνῃ τὲ διελθὼν τὰς μεταξὺ χώρας, καὶ πολλοῖς ἀρρώστοις δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν κατὰ τὴν ὁδὸν ῥῶσιν δωρησάμενος, τὴν Ἔδεσαν καταλαμβάνει. Καὶ χαίρων παρὰ χαίροντας ἀφικόμενος, πολλῆς ἡδονῆς καὶ πνευματικῆς εὐφροσύνης τὸ ποίμνιον ἐπλήρωσεν. Εἰς τὴν ἁγίαν τε εἰσελθὼν ἐκκλησίαν, καὶ κατανύξει ψυχῆς τῷ Κυρίῳ εὐχαριστήσας, καὶ εἰρήνην δοὺς τῷ λαῷ, πρὸς τὸν γέροντα ἐξέρχεται τὸν στυλίτην. Καὶ τοῦτον ἀσπασάμενος πόθῳ πολλῷ, καὶ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ προσαγορεύσας, πάντα τε διηγησάμενος ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ, συνηρίστησε τῷ ὁσίῳ. Πολλῶν δὲ λόγων ἀγαθῶν μεταξὺ κινηθέντων, καὶ πολλῶν ψυχωφελῶν διηγημάτων λαληθέντων, διὰ πάντων ἐδο-

2 καὶ θήκην N **3** καὶ κλεῖδα: κλεῖδα N καὶ κλεῖδαν L J **5** ἐξ αὐτῶν κεκομμένον τῶν ζωοποιῶν ξύλων, ἐκ τῶν τριῶν τοῦτο συνθεὶς εἰδῶν, κέδρου τέ φημι, καὶ πεύκης, καὶ κυπαρίσσου B (cf. ἐξ αὐτῶν *κεκομμένων καὶ συντεθειμένων τῶν ζωοποιῶν τριῶν ξύλων*, κέδρου τέ φημι καὶ πεύκης καὶ κυπαρίσσου vers. β et app. font.): ἐξ αὐτῶν κεκοσμημένον τῶν τριῶν ξύλων, ἐκ τῶν τιμίων καὶ ζωοποιῶν τοῦτο συνθεὶς εἰδῶν, κέδρου τέ φημι, καὶ πεύκης, καὶ κυπαρίσσου N ἐξ αὐτῶν κεκοσμημένον τῶν ζωοποιῶν ξύλων, ἐκ τῶν τριῶν τοῦτο συνθεὶς εἰδῶν, κέδρου τέ φημι, καὶ πεύκης, καὶ κυπαρίσσου L ἐξ αὐτῶν κεκομμένον τῶν ζωοποιῶν ξύλων K ἐξ αὐτῶν κεκοσμημένον τῶν ζωοποιῶν ξύλων D G om. J **8** ὡς om. D G εἰς om. N **9** καὶ θαυμασίαν σύνεσιν: σύνεσιν καὶ θαυμασίαν D G **10** τὸ σκότος φυγὼν: τὸ σκότει καταλιπῶν J φωτὸς υἱός: υἱὸς φωτὸς J ἐγεγόνει: γέγονεν K **12** αὐτοῦ om. J ὑποστολήν L **15** καὶ χρυσῇ σφραγῖδι βεβαιωθείσης om. K πολλῶν δώρων πολυτελῶν N L D G (cf. πολλῶν δώρων *καὶ* πολυτελῶν vers. β): πολλῶν καὶ πολυτελῶν δώρων B πολλῶν δώρων K δώρων πολυτελῶν J **17** καὶ τῷ ἁγιωτάτῳ πατριάρχῃ συνταξάμενος om. J **18** τε om. K καὶ N B (cf. vers. β): om. L D G **20** βασιλευούσης: βασιλίδος B J **21** τὲ N L J K (cf. vers. β): δὲ B D G **23** δωρησάμενος: χαρισάμενος B J χαίροντι J **24** καὶ πνευματικῆς εὐφροσύνης om. L Εἰς τὴν ἁγίαν inc. iterum F (89r) **26** ἐξέρχεται: κατέρχεται L **27** παρὰ: περὶ L D G αὐτοῦ: αὐτῷ K **28** ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ: μετ' αὐτοῦ ὁ Θεὸς N ἀγαθῶν om. J

ξάζετο ὁ Θεός, ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος.

Συνταξάμενος δὲ τῷ γέροντι, εἰσῆλθε κατὰ πάροδον εἰς τὸ ἀσκητήριον τῶν τιμίων **85.7**
γυναικῶν· καὶ εὐξάμενος ἐν τῷ σηκῷ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, εὐλογίας τε μεταδοὺς τῇ προεστώσῃ καὶ τῇ ἐγκεκλεισμένῃ σακκοφόρῳ, καὶ τὰ ὅμοια παρ' ἐκείνων εὐλογηθείς, ἐπάνεισιν εἰς τὸ ἐπισκοπεῖον. Καὶ τῇ ἐπαύριον Κυριακῆς οὔσης τῶν ἡμερῶν, τὴν ἱερὰν ἐπιτελέσας μυσταγωγίαν, εἰς ἑστίασιν συνεκάλεσεν ἅπαντα τὸν χριστώνυμον λαόν, ἱερεῖς τε καὶ μονάζοντας, συνάμα τοῖς λαϊκοῖς πᾶσι, πλουσίοις τε καὶ πένησι, καὶ πάντας τῇ νοητῇ τε καὶ αἰσθητῇ ἑστιάσας τροφῇ, εὐφροσύνης ἀληθοῦς τὰς αὐτῶν πεπλήρωκεν καρδίας.

Ἐπεσκέψατο δὲ καὶ τοὺς ἐκ λύκων πρόβατα γεγονότας, τοὺς πρῴην μὲν Μανιχαίους καὶ Νεστοριανούς, νυνὶ δὲ ὀρθοδόξους Χριστιανούς, ἀγαλλόμενος τῷ πνεύματι, ἐπὶ τῇ αὐτῶν σωτηρίᾳ· καὶ πολλοῖς λόγοις παρακλητικοῖς θείας σοφίας πεπληρωμένοις τὰς αὐτῶν ἐπεστήριξε καρδίας. Τοῖς δὲ ἐνδεῶς ἔχουσιν, ἀφθόνῳ χειρί διένειμε, καθ' ὅ τις χρείαν εἶχεν. Καὶ πάντα τὰ κατὰ τὴν Ἔδεσαν καλῶς διαθέμενος καὶ θεαρέστως, ἀπαίρει πρὸς Βαβυλῶνα. Καὶ καταλαβὼν ταύτην, δηλοῖ τῷ βασιλεῖ δι' ἐμοῦ τὴν ἔλευσιν· ἦν γάρ με προαποστείλας ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως. **85.8**

Ὁ δὲ βασιλεὺς τὴν ἔλευσιν τοῦ πατρὸς ἀκούσας καὶ τὴν τοῦ τιμίου Σταυροῦ διακομιδήν, χαρᾶς ἐπλήσθη, ἔνθους γέγονεν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς. Καὶ τότε μὲν ἐν τῇ ἀφωρισμένῃ ἡμῖν ξενίᾳ καταλῦσαι προσέταξεν· τῇ ἐπαύριον δὲ, μὴ προσελθεῖν τινὰς εἰς τὰ βασίλεια κελεύσας, μετακαλεῖται τὸν ἱεράρχην. Καὶ ἐλθόντα, φιλικῶς αὐτῷ προσυπαντήσας εἰσδέχεται. Καὶ εἰς τὸ ἐνδότατον εἰσαγαγὼν ταμιεῖον, τὸν ποθούμενον ἀπήτει δεικνύειν θησαυρόν. **86.1**

Ὁ δὲ ἐκβάλλει τῆς πήρας τὴν σεβασμίαν θήκην, πολλῇ μὲν ἔξωθεν κεκοσμημένην φαιδρότητι, ἀσυγκρίτῳ δὲ ἔνδοθεν φωτὶ καταλάμπουσαν (λέγω δὴ τὸ τίμιον καὶ ζωοποιὸν ξύλον)· σὺν αὐτῷ δὲ καὶ τὸ ἐκτύπωμα τοῦ δεσποτικοῦ χαρακτῆρος ἐπεφέρετο, ἔργον ἀμίμητον. **86.2**

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἰδὼν τὸν τίμιον Σταυρὸν καὶ τὴν σεβασμίαν εἰκόνα, οὐκ εἶχε τί δράσειεν ἐκ τῆς ἀφάτου χαρᾶς. Δάκρυσι τοίνυν εὐφροσύνης πληρώσας τοὺς ὀφθαλμούς, εἰσὶ γὰρ ὄντως καὶ ἐκ τῆς ὑπερβαλλούσης χαρᾶς προχεόμενα δάκρυα, οἷς κἀκεῖνος τότε περιρρεόμενος, πίπτει μὲν εἰς ἔδαφος, κλίνει δὲ γόνυ καρδίας καὶ σώματος, καὶ πίστει θερμῇ προσκυνεῖ τρισὶ γονυκλισίαις. Πολλῷ τε πόθῳ περιχυθείς, κατασπάζεται τὸν τίμιον Σταυρόν, καὶ τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ εἰκόνα, παρόντων καὶ τῶν τριῶν **86.3**

6 ἐπιτελέσας: τελέσας J ἐκάλεσε πάντα: συνεκάλεσεν ἅπαντα B **7** τε om. F **8** τροφῇ: τραπέζῃ F **9** αὐτῶν: ἁπάντων L **10** γεγονότας: γενομένους L **11** καὶ Χριστιανούς K ἀγαλλιασάμενος L **13** πεπληρωμένους F ἐπεστήριξε καρδίας: καρδίας ἐπλήρωσεν F ἀφθόνων F **16** ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως om. F **17** Σταυροῦ: ξύλου L **18** καὶ ἔνθους J K γέγονεν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς N L B (cf. vers. β et app. font.): ὑπὸ τῆς ἡδονῆς γενόμενος F γενόμενος ὑπὸ τῆς ἡδονῆς D G J K Καὶ om. D G J K **19** ἡμῖν om. L ἐπαύριον δὲ: δὲ ἐπαύριον F **20** κελεύσας: προσέταξε N ἐλθόντι J φιλικῶς αὐτῷ: ἀσπάζεται καὶ F φιλικῶς αὐτὸν K **21** προσυπαντήσας εἰσδέχεται: προσυπαντᾷ καὶ ἀσπασίως εἰσδέχεται L **23** πολλὴν B **24** τῷ ἔνδοθεν J K δὴ: δὲ L **25** σὺν: ἐν F **27** τί: ὅ τι L **29** ἐκ τῆς F (cf. vers. β): ἐξ N L B D G J K **30** κἀκεῖνος τότε F (cf. vers. β): τότε κἀκεῖνος N L B D G J K

νεωτέρων ἐκείνων, τῶν συμβαπτισθέντων αὐτῷ, καὶ κατασπαζομένων τὰ θεῖα σύμβολα τῆς ἀφράστου οἰκονομίας.

86.4 Ἐνεγκὼν δὲ κιβωτὸν ὁ βασιλεὺς, πάντοθεν κεκαλυμμένην χρυσίῳ, καὶ ἐν ἐπισήμῳ τόπῳ ταύτην ἀναθείς, κατέθετο ἐν αὐτῇ τὸν ζωοποιὸν Σταυρὸν καὶ τὴν τιμίαν εἰκόνα μετὰ μύρων καὶ θυμιαμάτων πολυτελῶν· καὶ ἅψας λύχνον οἰκείᾳ χειρί, διηνεκῶς τοῦτο ποιεῖν ἐπηγγείλατο. Εἶτα πρὸς τὸν αἴτιον τῶν τοιούτων ἀγαθῶν τὸν Χριστοῦ ἱεράρχην ἐπιστραφείς, προσπίπτει αὐτοῦ τοῖς ποσίν· καὶ ἀναστὰς περιλαβὼν κατεφίλει, ποίας εὐχαριστηρίους οὐκ ἀφιεὶς φωνάς, «σωτῆρα» τοῦτον ἀποκαλῶν, «εὐεργέτην», «πατέρα πνευματικόν», «ἀγαθῶν αἰωνίων πρόξενον».

86.5 Οὕτως ἀσπασάμενοι ἀλλήλους, καὶ συγκάθεδρον ἑαυτοῦ τὸν ἱεράρχην ποιησάμενος, τὴν ἐπιστολὴν τοῦ τῶν Ῥωμαίων ἄνακτος παρ' αὐτοῦ δέχεται. Ἥνπερ καὶ ὑπαναγνοὺς αὐτῷ ὁ θεῖος Θεόδωρος, καὶ ὡς εἰκὸς προσφθεγξάμενος ἀντ' ἐκείνου, καὶ προσαγορεύσας αὐτόν, καὶ πάντα τά τε κατὰ τὴν ὁδόν, τά τε ἐν τῇ Βασιλευούσῃ τῶν πόλεων συναντήσαντα διηγησάμενος, εὐφροσύνης καὶ παρακλήσεως θείας τὴν τοῦ βασιλέως ἐπλήρωσε ψυχήν. Καὶ συνεστιαθέντες ἀλλήλοις, εὐχαριστηρίοις ὕμνοις ἐδόξαζον τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ καὶ τῷ ζωοποιῷ Πνεύματι.

86.6 Μετὰ δὲ τὸ ἀριστῆσαι, ἀπήλθομεν ἐν τῷ καταλύματι. Καὶ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας προσκαλούμενος ὁ βασιλεὺς τὸν μέγαν Θεόδωρον, ἐφωτίζετο παρ' αὐτοῦ φῶς γνώσεως, στηριζόμενος ἐν τῇ πίστει, ῥωννύμενος τῇ ἐλπίδι, προκόπτων ἐν τῇ ἀγάπῃ, διδασκόμενος τὸν καρπὸν τοῦ Πνεύματος, ἥτις ἐστὶ (κατὰ τὸν Ἀπόστολον) «Ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, πίστις, πρᾳότης, ἐγκράτεια».

86.7 Πολλὰ δὲ σημεῖα διὰ τῶν χειρῶν τοῦ θείου Θεοδώρου ἐν Βαβυλῶνι ἐγένετο: νόσοι ἐφυγαδεύοντο· δαίμονες ἐδραπέτευον· οἱ πιστοὶ ἔχαιρον· Ἰουδαίων δὲ καὶ Ἰσμαηλιτῶν τὸ γένος φθόνῳ ἐτήκοντο.

86.8 Καὶ ἦν τις ἀρχισυνάγωγος τῶν Ἰουδαίων, νομομαθὴς καὶ λόγιος. Οὗτος τὸ τῶν Χριστιανῶν σύστημα ὁρῶν πληθυνόμενον καὶ προκόπτον, καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν ἀνθοῦσαν, καὶ τῇ χάριτι καὶ ἐπικλήσει αὐτοῦ σημεῖα καὶ τέρατα τελούμενα, εἰς ὀργὴν ἐξήπτετο καὶ θυμόν, ὑπὸ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτῷ δαίμονος κινούμενος.

86.9 Καὶ δὴ χρήματα πολλὰ ἐπὶ χεῖρας ἔχων, προσῆλθε τῷ ἄρχοντι τῶν δικαστῶν· καὶ τοῦτον δώροις δεξιωσάμενος, εἰς ὀργὴν κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐκίνησεν, καὶ τῷ βα-

1 ἐκείνων om. L κατασπαζομένων: κατασπαζομένων αὐτῶν F κατασπασαμένων L **3** κιβωτὸν ὁ βασιλεὺς N B J (cf. vers. β): ὁ βασιλεὺς κιβωτόν F κιβώτιον ὁ βασιλεὺς L D G K κεκαλυμμένῳ L κεκαλυμμένον D G K **4** ταῦτα L τοῦτο K ἀναθείς: καταθείς N αὐτῷ L K **5** πολυτελῶν: πολλῶν D G **6** τοῦ Χριστοῦ J K **7** αὐτοῦ τοῖς: τοῖς αὐτοῦ F **8** ἀφεὶς L ἀφεὶς D περιλαβὼν – φωνάς om. K **10** ἀλλήλοις J ἑαυτοῦ: αὐτοῦ B D G J K **11** τῶν Ῥωμαίων – ἥνπερ: βασιλέως Ῥωμαίων ἐγχειρίζει τῷ βασιλεῖ. ἣν J **12** ὡς εἰκὸς – ἐκείνου, καὶ: ἀντ' ἐκείνου J **13** αὐτῷ J **14** τά τε κατὰ – συναντήσαντα om. J **15** [εὐχαρι-]στηρίοις ὕμνοις iterum inc. E (87r) ἐδόξαζε D G K **16** Κύριον: Θεὸν καὶ Κύριον L τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ καὶ om. L **17** ἀριστῆσαι: ἄριστον J **20** τῶν καρπῶν L ἥτις: εἴ τις F ὃς B διδασκόμενος – Ἀγάπη om. K **21** μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη L **22** ἐγένοντο J K **23** ἐδραπέτευοντο F L δὲ καὶ: τὲ καὶ N **24** ἐτήκετο K **25** Καὶ ἦν: ἦν δὲ B D G J K **27** χάριτι καὶ ἐπικλήσει αὐτοῦ: ἐπικλήσει αὐτοῦ καὶ χάριτι B τὲ καὶ K τελούμενα: τελούμενα εἰς δόξαν τοῦ ἁγίου αὐτοῦ ὀνόματος L ἐπιτελούμενα D G K καὶ τῇ χάριτι – τελούμενα om. J **28** εἰς ὀργὴν ἐξήπτετο: ἐξήπτετο εἰς ὀργὴν L αὐτῷ: αὐτοῦ J κινούμενος: νικώμενος F **29** δὴ om. K

σιλικῷ βήματι τούτους παραστῆσαι καὶ διαλεχθῆναι αὐτῷ περὶ τῆς πίστεως παρώτρυνεν. Ὑπομιμνήσκει ὁ ἀρχιδικαστὴς τῷ βασιλεῖ, πᾶσι τοῖς ἄρχουσι τῶν Περσῶν, ἀρχιμάγοις τε καὶ ἀρχισατράπαις, καταθύμιον τοῦτο ὑπάρχειν.

Ὁ δὲ βασιλεύς, πιστεύων ὡς οὐκ ἂν ἡττηθεῖεν οἱ τοῦ Χριστοῦ, προστάττει γενέσθαι **87.1**
τὸ τοῖς ἄρχουσιν ἀρεστόν. Δηλοῖ τοίνυν ὁ ἀρχιδικαστὴς τῷ μητροπολίτῃ παρασκευασθῆναι πρὸς τὸ συνέδριον. Ἐμμέριμνος δὲ γεγονὼς ὁ ἀρχιερεὺς διὰ τὴν τοῦ Ἑβραίου περὶ τοὺς λόγους δεινότητα, προσκαλεσάμενος τὸν θεῖον Θεόδωρον, τὰ τοῦ πράγματος ἀναγγέλλει, καὶ τὴν κατέχουσαν αὐτὸν ἀγωνίαν γνωρίζει.

Ὁ δὲ μακάριος Θεόδωρος παραθαρρύνων αὐτόν, ἔφη: «Ἐπιρρίψωμεν, ἁγιώτατε **87.2**
δέσποτα, ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμναν ἡμῶν, καὶ αὐτὸς ἡμᾶς διαθρέψει, καὶ οὐ δώσει σάλον τῷ δικαίῳ, τοῦ δὲ ἀδίκου ἡ ῥομφαία εἰσέλθοι εἰς καρδίαν αὐτοῦ καὶ τὸ τόξον αὐτοῦ συντριβείη».

Ἡμέρας οὖν ἐμπροθέσμου ὁρισθείσης, καὶ ὄχλου πολλοῦ ἀθροισθέντος, Χριστιανῶν **88.1**
τε καὶ Περσῶν, Σαρακηνῶν τε καὶ Ἑβραίων, τοῦ βασιλέως προκαθεζομένου, καὶ πάντων τῶν ἐν τέλει παρισταμένων, τοῦ ἀρχιδικαστοῦ τε καὶ τῶν κριτῶν πάντων παρόντων, καὶ μεγίστου κροτηθέντος θεάτρου, ὁ ἀρχισυνάγωγος τῶν Ἰουδαίων καὶ οἱ λοιποὶ νομομαθεῖς εἶπον:

«Ἐπὶ τοῦ μεγάλου βήματος τῆς σῆς ἐξουσίας, κράτιστε βασιλεῦ, αἰτούμεθα ζήτη- **88.2**
σιν γενέσθαι τῶν νομίμων δογμάτων, ἵνα τὸ ἀληθὲς βεβαιωθῇ καὶ τὸ ψεῦδος διωχθῇ, καὶ δικαία ψῆφος παρὰ τοῦ σοῦ κράτους ἐξενεχθῇ. Διὰ τοῦτο γὰρ ὁ θεὸς τὸ τῶν Περσῶν ἐμεγάλυνε κράτος, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν Γαλιλαίους ὑποποδίους ὑμῶν ἔθετο, καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ τῶν λοιπῶν τιμίων τόπων τούτους ἀπελάσας, κυρίους ὑμᾶς τῶν πολυτελῶν χωρῶν ἀπειργάσατο. Διὸ δεόμεθα, μακροθύμως ἀκοῦσαι ἡμῶν καὶ δικαίαν κρῖναι κρίσιν».

Τότε δὴ ὁ μάταιος ἐκεῖνος ἀρξάμενος δῆθεν ἀπὸ τῶν γραφῶν σαθρά τινα καὶ ἀνίσχυρα **89.1**
ἐληρώδει, καὶ πολλὰ βλάσφημα κατὰ τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς ἀμωμήτου τῶν Χριστιανῶν ἐφληνάφει πίστεως.

Εἶτα πρὸς τὸν μητροπολίτην στραφείς, εἶπεν: «Σὺ εἶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Χριστιανῶν»; **89.2**

1 τούτους παραστῆσαι: παραστῆσαι K παραστῆσαι τούτους J καὶ om. K τῆς om. L **2** παρέτρινεν J Ὑπομιμνήσκει οὖν J ἀρχιδικαστὴς: ἄρχων τῶν δικαστῶν K πᾶσι: ὡς πᾶσι F καὶ ὅτι πᾶσι L **3** ἀρχιμάγοις: ἀρχιμαγείροις J K ἀρχισατράπαις: σατράποις J ὑπάρχει L ὑπάρχων J **4** οἱ τοῦ Χριστοῦ: οἱ τῆς τοῦ Χριστοῦ μερίδος L ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία J **5** ἀρεστόν: ἐραστόν D **6** γεγονὼς: γενόμενος J τοῦ om. L **7** περὶ: πρὸς F περὶ τοὺς λόγους om. J **8** αὐτὸν om. K καὶ τὴν κατέχουσαν – γνωρίζει om. J **9** παραθαρρύνων: παραθῆναι L **10** ἐπὶ Κύριον: ἐπὶ Κύριον τὸν Θεὸν L om. J διαθρέψει – δώσει: ἀμερίμνους ποιήσει, οὐ δώσει γὰρ L **11** τὸ τόξον: τὰ τόξα B **15** παρισταμένων: προκαθεζομένων J **16** κροτισθέντος L **18** ἐξουσίας: βασιλείας F **20** ψῆφῳ J ἐνεχθῇ J καὶ δικαία – ἐξενεχθῇ om. N τοῦτο γὰρ: γὰρ τοῦτο E **21** ὑμῶν om. K **22** τιμίων om. J τούτους om. J ὑμῶν ... ὑμῶν ... ὑμᾶς: ἡμῶν ... ἡμῶν ... ἡμᾶς F D G J **24** κρῖναι κρίσιν: κρίσιν κρῖναι F κρίνων κρίσιν J **27** τῶν Χριστιανῶν ἐφληνάφει πίστεως: πίστεως τῶν Χριστιανῶν ἐφληνάφει J **28** ἐπιστραφείς K

Ὁ μακάριος ἔφη Θεόδωρος: «Οὗτος ἐστίν, ὁ ἀρχιερεὺς ἡμῶν καὶ ποιμήν».

Ὁ Ἑβραῖος λέγει: «Αὐτὸς ἀπολογείτω μοι καὶ τὰς ἀποκρίσεις δεχέσθω».

Θεόδωρος ἔφη: «Ἀλλ' οὐκ εἶ ἄξιος, παμβέβηλε, ὁμιλεῖν αὐτῷ ἢ τῶν αὐτοῦ ῥημάτων ἀκούειν· ἐπεὶ γὰρ τὴν ἀναίμακτον μέλλει προσενεγκεῖν θυσίαν, καὶ πῶς ἀνέξεται λαλῆσαι σοὶ τῷ ἀκαθάρτῳ; Ἀλλὰ πρὸς ἐμὲ τὸν αὐτοῦ μαθητὴν τοὺς λόγους ποιοῦ, Ἰουδαῖε».

89.3 Ὁ τοίνυν Ἑβραῖος τοῖς δώροις θαρρῶν, οἷς τὰς χεῖρας τοῦ ἀρχιδικαστοῦ πεπληρώκει, οὐ γραφικαῖς μαρτυρίαις ἢ διαλεκτικαῖς μεθόδοις τοὺς λόγους ἐποιεῖτο, ἀλλὰ βλασφήμοις ῥήμασι καὶ δειναῖς ἐρεσχελίαις, κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐμεγαλορρημόνει· εἶχε γὰρ ἔνδον τὸν ἀρχέκακον ὄφιν ὑπαγορεύοντα τὰ αὐτῷ καταθύμια, καὶ ζητοῦντα διαστρέψαι τὸν βασιλέα ἀπὸ τῆς πίστεως.

89.4 Ὁ δὲ μέγας Θεόδωρος, πλησθεὶς Πνεύματος Ἁγίου, ὡς ὁ Παῦλος ποτὲ ἀνθιστάμενος τῷ Ἐλύμᾳ, κατασείσας αὐτῷ τῇ χειρὶ σιγᾶν ἔφη: «Εἰ μὲν Μωσαϊκὰς προέτεινας νομοθεσίας, ἢ προφητικὰς προήνεγκας ῥήσεις, θᾶττον ἂν τὰς λύσεις πάντων τῶν προβλημάτων δεδώκαμεν. Ἐπεὶ δὲ πρὸς βλασφημίας ἐχώρησας καὶ ὅσα σοι ἐνηχεῖ ὁ πατήρ σου ὁ Σατανᾶς δημηγορεῖς, πλήρης ὢν παντὸς δόλου καὶ πάσης ῥᾳδιουργίας, υἱὲ Διαβόλου, ἐχθρὲ πάσης δικαιοσύνης, ἄλαλα γενηθήτω σου τὰ χείλη τὰ δόλια, τὰ λαλοῦντα κατὰ τοῦ δικαίου ἀνομίαν».

90.1 Εὐθὺς οὖν, ὁ στωμύλος ἐκεῖνος καὶ μεγαλορρήμων, ἀφασίᾳ συσχεθείς, ἄλαλος γέγονε μηδ' ὅλως φθεγγόμενος· καὶ πᾶσα ἡ τῶν Ἰουδαίων ἀναίσχυντος μανία ἠττήθη καταισχυνθεῖσα. Πολλοὶ δὲ τῶν Σαρακηνῶν καὶ Ἑβραίων καὶ Περσῶν ἐπίστευσαν εἰς τὸν Κύριον, καὶ ὑψώθη τὸ κέρας τῶν πιστῶν.

90.2 Ὁ δὲ βασιλεὺς ὀργισθεὶς κατὰ τοῦ βλασφήμου Ἑβραίου, ἐκέλευσεν αὐτὸν βουνεύροις μαστιχθέντα εἰς φυλακὴν ἐγκλεισθῆναι. Τοὺς δὲ λοιποὺς Ἰουδαίους, τυπτομένους καὶ ὑβριζομένους ἐξέβαλε τοῦ συνεδρίου, πολλὰ τὸν ἀρχιδικαστὴν μεμψάμενος ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ εὐηθείᾳ, πλείονα δὲ βεβαίωσιν ἐν τῇ πίστει Χριστοῦ δεξάμενος διὰ τῆς γενομένης θαυματουργίας.

2 Καὶ ὁ J **4** ὁ Θεόδωρος K ἔφη: εἶπεν D G J **5** αὐτοῦ ῥημάτων: ῥημάτων αὐτοῦ N B γὰρ om. J (cf. vers. β) προσενέγκαι J καὶ F (cf. vers. β): om. E N L B D G J K **6** λαλῆσαι σοὶ: λαλῆσαι B σοι λαλῆσαι D G J σοι K **7** τὸν αὐτοῦ – Ἰουδαῖε: σου τοὺς λόγους ποιοῦ, Ἰουδαῖε, τὸν αὐτοῦ μαθητήν F ὦ Ἰουδαῖε J **8** Ἑβραῖος: Ἰουδαῖος K δώροις: λόγοις J **9** ἐπεπληρώκει D G K διαλεκτικοῖς B D G J K διαλεκτοῖς h **11** ἐμεγαλορρημόνει: ἐδημηγόρει K εἶχε: ἦρχε F γὰρ: δὲ D ἔνδον om. J τὰ αὐτῷ: αὐτῷ τὰ F D G J **12** διαστρέψαι: καταστρέψαι D καὶ ζητοῦντα – πίστεως om. J **14** Θεόδωρος – ἀνθιστάμενος: ἱστάμενος L ἀνθιστάμενος: ἐνθυστάμενω J τὸν Ἐλύμα N αὐτῷ: αὐτοῦ J **15** προέτεινας – προήνεγκας: προσήνεγκας K προήνεγκας om. J **21** ἀναίσχυντος μανία: μανία ἡ ἀνέσχυντος L **22** Ἑβραίων καὶ Περσῶν: Περσῶν καὶ Ἑβραίων L εἰς τὸν: ἐπὶ τὸν L ἐπὶ D G **24** Ἑβραίου om. K **25** αὐτὸν βουνεύροις: βουνεύροις αὐτὸν B εἰς τὴν J ἐγκλεισθῆναι: ἐμβληθῆναι L Ἰουδαίους: Ἑβραίους B **26** καὶ ὑβριζομένους om. D G J ἐξέβαλε: ἐκβαλεῖν L πολλὰ: πολλὰ δὲ B **27** δὲ: τε J K τοῦ Χριστοῦ K **28** διὰ τῆς γενομένης θαυματουργίας: διὰ τῆς γενομένης θαυματοποιΐας B γρ(απτέον) «διὰ τῆς γενομένης θαυματουργίας» in marg. B om. J

Τριῶν δὲ διαγενομένων ἡμερῶν, ὁ Ἑβραῖος ἐν τῇ φυλακῇ εἰς ἑαυτὸν ἐλθών, ἔγνω τὸ **91.1**
βαθὺ καὶ σκοτεινὸν τῆς πλάνης νέφος ᾧ περιεκέχυτο· ἐπέβλυσε γὰρ αὐτῷ ῥανίδα φιλανθρωπίας ὁ ἀμέτρητον ἔχων χρηστότητος πέλαγος. Καὶ γραμμάτιον δεήσεως γράψας, πέμπει τῷ μεγάλῳ Θεοδώρῳ, ἔλεον αἰτούμενος καὶ ἐπιστροφὴν ἐπαγγελλόμενος.

Μὴ μελλήσας οὖν ὁ ἱεράρχης, ὑπομιμνήσκει τῷ βασιλεῖ καὶ τὸν Ἑβραῖον ἐξαι- **91.2**
τεῖται. Καὶ τοῦτον τῆς εἱρκτῆς ἐξαγαγών, προσπίπτοντα τοῖς αὐτοῦ ποσὶν ὁρῶν καὶ τὸ βάπτισμα νεύματι αἰτούμενον (φωνῆς γὰρ καὶ λαλιᾶς ὁ πολυρρήμων ἐστέρητο), τῷ θείῳ τελεσιουργεῖ βαπτίσματι εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπαγαγών, καὶ υἱὸν φωτὸς τὸν ἐσκοτισμένον ἐργάζεται, Σαμωνᾶν αὐτὸν καλέσας.

Εὐθὺς οὖν ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας, ἡ χάρις ἐπ' αὐτὸν ἐλθοῦσα, διήνοιξεν αὐτοῦ τὸ **91.3**
στόμα, καὶ ἐλάλει εὐλογῶν τὸν Θεόν, καὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὁμολογῶν καὶ δοξάζων, σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ καὶ τῷ ζωοποιῷ Πνεύματι. Καὶ ἐγένετο ἐπὶ πάντας τοὺς ὁρῶντας ταῦτα ἔκστασις· ἠκούσθη δὲ καὶ εἰς τὰ ὦτα τοῦ βασιλέως ἡ δόξα Κυρίου. Καὶ μετακαλεσάμενος τόν ποτε βλάσφημον Ἑβραῖον, εἶδεν Χριστιανὸν ἀληθέστατον, κηρύττοντα διαρρήδην τὸν Χριστόν, ὅτι οὗτος ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ κηρυττόμενος ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν. Ὃν καὶ ὁ βασιλεὺς ἀγάμενος, δωρεαῖς ἐφιλοτιμήσατο, δοξάζων ἐν τῇ ψυχῇ καὶ μεγαλύνων τὸν Κύριον.

Μετὰ ταῦτα, διαγενομένων ἡμερῶν ὀλίγων, ἠρώτησε ὁ μέγας Θεόδωρος τὸν βασιλέα, **92.1**
ἀφικέσθαι πρὸς τὸν μέγαν γέροντα τὸν σπηλαιώτην, εὐχήν τε τούτου κομίσασθαι, καὶ τὰ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τοῦ στυλίτου δηλωθέντα γνωρίσαι αὐτῷ.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἔφη: «Πάνυ ποθῶ κἀγὼ τῆς πρεσβύτου θέας τυχεῖν, καὶ τῶν αὐτοῦ ῥημάτων ἀκοῦσαι».

Ὁ ἐπίσκοπος ἀπεκρίνατο: «Ἀγαθὸς ὁ πόθος σου, καὶ ὁ σκοπὸς θεάρεστος· ἐὰν γὰρ ἴδῃς αὐτόν, ἀναγγελεῖ σοι τὰ μέλλοντα ὡς παρόντα, τὰ γενησόμενα ὡς ἤδη γεγενημένα».

Ἡμέρας οὖν ὁρισθείσης Κυριακῆς, προσεποιεῖτο ὁ βασιλεὺς εἰς θήραν ἀγρίων **92.2**
ζῴων ἐξέρχεσθαι. Συνεξῆλθεν δὲ αὐτῷ πλῆθος οὐκ εὐαρίθμητον, ἅμα δὲ καὶ ὁ μέγας Θεόδωρος, ἔχων κἀμὲ συνεπόμενον. Αὐτῇ δὲ τῇ ὥρᾳ, ὁ ἅγιος γέρων ἐκεῖνος λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ: «Ἐπειδήπερ μεγάλοι τινὲς σήμερον παρ' ἡμῖν ξενίζονται, ποιήσατε μικρὸν ἔψημα, καὶ τὰ πρὸς ὑποδοχὴν εὐτρεπίσατε».

1 Τριῶν δὲ διαγενομένων ἡμερῶν om. K Τριῶν δὲ ἡμερῶν διαγενομένων J **3** γραμμάτιον: γραμματεῖον F D G J γραμματίον B **4** δεήσεως γράψας: γράψας δεήσεως N αἰτούμενος καὶ ἐπιστροφὴν om. J **7** αὐτοῦ ποσὶν: ποσὶν αὐτοῦ F τοῖς αὐτοῦ ποσὶν ὁρῶν: ὁρᾷ τοῖς αὐτοῦ ποσὶ J **8** πολυρήμων E **9** τῷ θείῳ – ἀπαγαγών: εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπαγαγών, καὶ τὰ προσήκοντα ἐπ' αὐτῷ τελέσας, τῷ θείῳ τελεσιουργεῖ βαπτίσματι L **10** εἰς τὴν ἐκκλησίαν – ἐργάζεται om. K **12** Θεόν, καὶ τὸν om. J τὸν om. L **13** ὁμολογῶν καὶ δοξάζων: δοξάζων καὶ ὁμολογῶν B ἀνάρχῳ Πατρὶ καὶ τῷ: ἀγίῳ καὶ B τῷ om. J **14** ταῦτα om. L J **15** Ἑβραῖον: Ἰουδαῖον L **17** Ὃν: Ὃ K **19** γενομένων K ἠρώτα K **21** αὐτοῦ om. L **22** τοῦ πρεσβύτου J **26** ὡς ἤδη γεγενημένα: om. D G ὡς ἤδη γενημένα K ἐὰν γὰρ – γεγενημένα om. N **29** ἐκεῖνος om. F **30** παρ' ἡμῖν ξενίζονται: ξενίζονται παρ' ἡμῖν L **31** τὰ om. B

92.3 Φθάσας οὖν ὁ βασιλεὺς ἐπ' ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἔνθα δὴ κατῴκει ὁ ἐρημίτης, ἅπαντας τοὺς ἐν τέλει καὶ τὸ στράτευμα ἐφ' ἕτερα πέμψας μέρη καὶ θηρεύειν προστάξας, αὐτὸς τοὺς περὶ τὸν ἁγιώτατον ἐπίσκοπον συμπαραλαβών, μετὰ καὶ τῶν τριῶν ἐκείνων οἰκετῶν τῶν τῷ Χριστῷ πιστευσάντων, ἐφίσταται τῷ σπηλαίῳ. Καὶ προσυπαντᾷ αὐτῷ τε καὶ τῷ ἐπισκόπῳ ὁ θεῖος πρεσβύτης, πυρίον ἐπὶ χεῖρας ἔχων μετὰ θυμιάματος. Εἰσ- 5
ήγαγεν οὖν ἡμᾶς ἐν τῷ εὐκτηρίῳ· καὶ εὐχὴν ποιήσας, ἠσπάσατο τὸν βασιλέα καὶ τοὺς λοιπούς· καὶ καθίσαντες ὡμίλουν τὰ εἰκότα.

92.4 Ἀνοίξας δὲ ὁ γέρων τὸ τίμιον αὐτοῦ στόμα, ἔφη: «Μακάριος εἶ, βασιλεῦ, τὸ σκότος ἐκφυγών, καὶ φωτὸς υἱὸς ἀξιωθεὶς γενέσθαι. Μακάριος εἶ, μαρτυρικῆς εὐκλείας μέλλων ἐπιτυχεῖν. Μακάριος εἶ, τὴν σκιὰν παρωσάμενος, καὶ μὴ ἐπιβλέψας εἰς ματαιότητας καὶ μανίας ψευδεῖς, ἀλλὰ τὴν ἀληθινὴν ζητῶν καὶ αἰώνιον βασιλείαν. Δόξα τῷ ἐν Τριάδι Θεῷ, ὅτι ἀνήγαγέν σε ἐκ λάκκου ταλαιπωρίας καὶ ἀπὸ πηλοῦ ἰλύος, καὶ ἔστησεν ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας σου, καὶ κατηύθυνε τὰ διαβήματά σου, καὶ ἐνέβαλεν εἰς τὸ στόμα σου ᾆσμα καινόν, ὕμνον τῷ Θεῷ ἡμῶν. Τί δ' ἂν εἴη τὸ "καινὸν ᾆσμα", ἀλλ' ἢ ἡ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὀρθόδοξος πίστις· ὃν ἐξελέξω 15
λατρεύειν, σὺν Πατρὶ τῷ ἀνάρχῳ καὶ Πνεύματι Ἁγίῳ; Μᾶλλον δέ, αὐτός σε ἐξελέξατο, εὑρὼν ἐν σοὶ προαίρεσιν ἀγαθήν· καὶ διεχώρισέν σε ἀπὸ τῆς πεπλανημένης καὶ σκοτεινομόρφου αἱρέσεως· καὶ ἔθετο ὡς ἐν προσώπῳ αὐτοῦ, αὐτῷ λατρεύειν ἐν ὀρθοδοξίᾳ, τὰ ἄνω φρονεῖν, τὰ ἄνω ζητεῖν, ὅπου τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἰσαγγέλων ἁγίων τὸ πολίτευμα ὑπάρχει».

93.1 «Εὖγε σου τῆς εὐστόχου βουλῆς καὶ εὐσχήμονος, ὅτι ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν ἐπεχείρησας οἰκοδομεῖν τὸν πύργον τῆς ψυχῆς σου· θεμέλιον γάρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός. Ὅσοι δὲ ἐφ' ἑτέρῳ ᾠκοδόμησαν θεμελίῳ, σαθρὰν ἐποιήσαντο τὴν οἰκοδομὴν καὶ ἀνίσχυρον· "Ἦλθε γὰρ ἡ βροχή, κατέβησαν οἱ ποταμοί, ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι, καὶ προσέβαλον τῇ 25
οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἔπεσεν· καὶ ἦν ἡ πτῶσις αὐτῆς μεγάλη", φησὶν ὁ Κύριος. Σὺ δὲ χαῖρε καὶ εὐφραίνου, ἐπὶ πέτραν ἀρραγῆ δομησάμενος τὸν οἶκόν σου. Λοιπόν, σπούδασον ἐπὶ τῷ ἐκλεκτῷ καὶ ἀσφαλεῖ θεμελίῳ οἰκοδομῆσαι, χρυσόν, ἄργυρον, λίθους τιμίους, ὡς ἂν ἐν πυρὶ τῶν ἑκάστου ἔργων δοκιμαζομένων, διαμενεῖ σου ἡ οἰκοδομή, καὶ κομίσῃ μισθὸν ἀναφαίρετον, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ 30
ἡμῶν».

1 ἅπαν F **2** τοὺς: τούς τε B **3** συμπα[-ραλαβών: folium cecidit in G (87v) παραλαβών K **4** οἰκετῶν ἐκείνων K προσαπαντᾷ K **5** ἔχων: κατέχων D **6** τῷ om. E **8** τίμιον: μακάριον L βασιλεῦς L **9** φωτὸς υἱὸς: υἱὸς φωτὸς B γενέσθω L μαρτυρικῆς: μαρτυρίας scripsit et delevit K **11** ἀληθινὴν – βασιλείαν: ἀληθινὴν ζητῶν καὶ αἰωνίαν ζωὴν F αἰώνιον βασιλείαν ζητῶν τὴν ἀληθινήν L Μακάριος εἶ, τὴν σκιὰν παρωσάμενος, καὶ μὴ ἐπιβλέψας εἰς ματαιότητας καὶ μανίας ψευδεῖς, ἀλλὰ τὴν ἀληθινὴν ζητῶν καὶ αἰώνιον βασιλείαν om. J **13** κατεύθυνε F L D K **15** Ἰησοῦν Χριστὸν om. B K ὃν: ᾧ K **16** Πνεύματι Ἁγίῳ: τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι F Πνεύματι τῷ Ἁγίῳ D K **17** εὑρὼν ἐν σοὶ: ἐν σοὶ εὑρὼν K πεπλανημένης: πεπλανημένης ὁδοῦ F **21** σου om. B **23** οὐδεὶς: οὐ K **24** ἐποίησαν N F D K **25** καὶ κατέβησαν L καὶ ἔπνευσαν L D **27** δομησάμενος: κομισάμενος L **29** τὸ ἑκάστου ἔργον δοκιμαζόμενον L **30** κομήσις L **31** καὶ ἔστησεν (92,4) – τῷ Κυρίῳ ἡμῶν» (93,1) om. J

Τοιαῦτα πολλὰ ψυχωφελῆ ὁμιλήσας ὁ πρεσβύτης, εἰρήνην τε καὶ σωτηρίαν τῷ **93.2**
βασιλεῖ ἐπευξάμενος, εἰς τὸ σπήλαιον εἰσελθεῖν προετρέψατο. Εἰσελθόντες οὖν εὕρομεν τράπεζαν εὐτρεπῆ, ἀσκητικοῖς κεκοσμημένην ἐδέσμασιν, ἄρτῳ τε καὶ ὀσπρίοις, μετὰ ἐλαιῶν καὶ ὀπώρας.

Ὁ δὲ βασιλεὺς θαυμάσας, ἔφη: «Τίς σοι ἐγνώρισε τίμιε, πρεσβῦτα, τὴν ἡμετέραν ἄφιξιν, ὅτι τράπεζαν ἡτοίμασας λαμπράν»;

Ὁ γέρων ἔφη: «Ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν, ὁ ἐτάζων καρδίας **93.3**
καὶ νεφρούς, παρ' ᾧ οὔκ ἐστι κτίσις ἀφανής, ἀλλὰ πάντα γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, αὐτὸς κἀμοὶ τῷ ἀναξίῳ ἐγνώρισε τὰ περὶ σοῦ, ἔτι δὲ καὶ περὶ τοῦ ποτε ἀπίστου Ἑβραίου, νῦν δὲ Χριστιανοῦ πιστοτάτου, ὡς ἄλαλός τε ἐγεγόνει λαλῶν ἀνομίαν, νυνὶ δὲ ἀποθέμενος τὴν κώφευσιν, τρανὴν ἀνελάβετο γλῶσσαν δοξάζων τὸν Κύριον. Καὶ τίς ἱκανὸς λαλῆσαι τὰς τοῦ Χριστοῦ δυναστείας, ἀκουστὰς ποιῆσαι πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ; Εὐλογημένος ἀεί, ὁ μηδὲ ἀπὸ εὐτελοῦς κωλύων ἀργύριον αὐτοῦ εἰς πραγματείαν».

Εἶτα εὐξάμενοι τῷ Θεῷ, καὶ εὐλογήσαντος τοῦ ἁγιωτάτου ἐπισκόπου τὴν τράπε- **93.4**
ζαν, προετρέψατο ὁ βασιλεὺς τὸν γέροντα καθίσαι. Τοῦ δὲ ἀπαναινομένου, ἔνστασιν ὁ βασιλεὺς ποιησάμενος, αὐτὸν πρῶτον κεκάθικε· εἶτα καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ ἱεράρχου συνεδρίαζον τῷ πρεσβύτῃ. Ἠξίου δὲ ὁ γέρων, καὶ τοὺς τρεῖς νεανίας συμμετασχεῖν αὐτοῖς τῆς τραπέζης ἅμα ἐμοί. Οὐ παρήκουσεν ὁ βασιλεύς, ἀλλὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ προέκρινε γενέσθαι. Καὶ μετελάβομεν πάντες τῆς πνευματικῆς πανδαισίας· καὶ ὕδωρ ἐπίομεν διειδὲς καὶ μάλα ψυχρόν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ καὶ ὁμιλίαι πνευματικαὶ ἐφώτιζον ἡμᾶς, ὡς τρέφεσθαι μὲν ἀληθῶς τὸ σῶμα σιτίοις, τὴν δὲ ψυχὴν λόγῳ Θεοῦ.

Μετὰ δὲ τὸ ἀριστῆσαι, φησὶν ὁ βασιλεύς: «Ἰδού, μὰ τὴν ἀλήθειαν, πληροφορῶ **93.5**
ὑμᾶς, ὡς οὐδέποτε ἐν πάσῃ μου τῇ βασιλείᾳ ἐγλυκάνθη τῷ λάρυγγί μου βρῶσις καὶ πόσις, ὡς ταῦτα τὰ σήμερον παρατεθέντα μοι. Ὄντως, πάτερ πνευματικέ, σὺ εἶ βασιλεύς, ἐγὼ δὲ πτωχὸς καὶ πένης».

Ὁ γέρων ἔφη: «Δῴη σοι ὁ Κύριος τῆς ἀληθινῆς καὶ ἀδιαδόχου τυχεῖν βασιλείας».

Συνεμαρτύρουν δὲ καὶ οἱ τρεῖς εὐγενέστατοι παῖδες, πάντων τῶν ἐπὶ γῆς ἐδεσμάτων ἡδύτερα ταῦτα ὑπάρχειν. Εὐχαριστήσαντες οὖν, ἦραν τὴν τράπεζαν οἱ τοῦ γέροντος μαθηταί, προσταχθέντες μεταλαβεῖν τροφῆς.

1 πολλὰ om. F J **3** εὐτρεπῆ, ἀσκητικοῖς κεκοσμημένην: εὐτρεπισμένην ἀσκητικοῖς J τε om. K ἄρτον ... ὄσπρια J **5** τίμιε om. K ἡμετέραν: ἐμὴν J **8** νεφρούς: νεκρούς J ἀλλὰ πάντα: πάντα δὲ B **9** τῷ ἀναξίῳ om. D J K **10** νυνὶ J τε om. F **11** τρανὴν ἀνελάβετο: iterum inc. G (88r) ἀνελάβετο: ἔλαβε L ἐλάβετο K **12** τοῦ Χριστοῦ δυναστείας: δυναστείας τοῦ Κυρίου L **13** ποιῆσαι: ποιήσει L **14** ἀργύριον: ἄραι K ὡς ἄλαλός τε – εἰς πραγματείαν om. J **15** εὐξάμενος D G **18** συνεδρίαζον: συνεδριάζων L D G K συνεδρίαζον τῷ πρεσβύτῃ om. J **19** αὐτοῖς om. B τῇ τραπέζῃ K παρήκουσεν οὖν K αὐτοῦ: τοῦ γέροντος B **20** ἅμα – γενέσθαι: ὃ δὴ καὶ γέγονεν J μετελάβομεν: μεταλαμβάνοντες B γρ(απτέον) «μετελάβομεν καὶ ὕδωρ ἐπίομεν» in marg. B καὶ om. B **21** διειδὲς: διηδὲς B δὲ om. J **22** τοῖς σιτίοις K **23** ἀριστῆσαι ἡμᾶς L μὰ τὴν ἀλήθειαν: πιστεύσατέ μοι F **25** τὰ σήμερον: σήμερον τὰ K μοι om. J **27** ὁ om. N B K

94.1 Ἤδη δὲ εὐτρεπιζομένων ἡμῶν ἐκεῖθεν ἀπᾶραι, ὁ ἁγιώτατος ἐπίσκοπος ἔφη τῷ γέροντι: «Ἐπειδήπερ μέλλει ὁ βασιλεὺς ἀποδημεῖν, ἐφοδίασον αὐτὸν τιμίαις σου εὐχαῖς καὶ τῇ θεοπνεύστῳ διδασκαλίᾳ, ὡς ἂν ἔχοι σου τοὺς λόγους, εἰς παράκλησιν τῆς αὐτοῦ καρδίας καὶ στήριγμα πίστεως».

94.2 Ὁ δὲ γέρων τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐν τῷ στόματι ποιήσας, ἔφη: «Δόξα σοι, δημιουργὲ καὶ ἀνακαινιστὰ ἡμῶν. Παράσχου ἡμῖν, Κύριε, δοξάζειν σε προθύμως ἐν ἡμέραις ζωῆς ἡμῶν, ἕως ὥρας ἐσχάτης· ὅσα γὰρ θέλεις δύνασαι ὡς Λόγος Θεοῦ καὶ Πατρός. Πῶς σε θαυμάσομεν, Χριστὲ σωτὴρ ἡμῶν; μεγάλη γάρ σου ἡ δόξα, καὶ ἀκατάληπτος πάσῃ γεννητῇ φύσει. Ἀλλ' ὡς ἀγαθὸς καὶ οἰκτίρμων, συμμετρίασον ἡμῖν, καὶ δὸς λόγον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος ἡμῶν, τοῦ εἰπεῖν εἰς ὠφέλειαν καὶ οἰκοδομὴν τοῦ δούλου σου. Ἐπίτρεψόν μοι, Κύριε, ἀφόβως λαλεῖν τὰ μεγαλεῖά σου, εἰς δόξαν σοῦ καὶ τοῦ ἀνάρχου σου Πατρὸς καὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος, ἀμήν».

95.1 Καὶ στραφεὶς πρὸς τὸν βασιλέα ἔφη: «Καιρός ἐστιν ἀγῶνος χαρᾶς τε τοῖς ἀθληταῖς, ὅτι ἰδοὺ πρόφασις λαβεῖν νίκην ἐν Θεῷ. Εὐλογημένος ἐστὶν ὁ ὁμοιώσας βασιλείαν τῶν οὐρανῶν τῷ μαργαρίτῃ, ὃν ὁ φρόνιμος ἔμπορος εὑρών, ἀπελθὼν πέπρακε πάντα ὅσα εἶχεν, καὶ ἠγόρασε τὸν ἀτίμητον μαργαρίτην, μακαριστὸς τοῦ πλούτου, μακαριστὸς δὲ τῆς εὐδαιμονίας γενόμενος. Καὶ τί γὰρ μακαριστότερον τοῦ κτήσασθαι τὸν Θεὸν ἑαυτῷ ἐπόπτην καὶ βοηθὸν καὶ ἔνοικον; Ὦ ἀγαθότητος ἀφάτου! "Ἐνοικήσω" γάρ φησιν "ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω". Ταύτης τῆς χάριτος ἐν μετουσίᾳ γενέσθαι ἐπόθησαν πάντες οἱ ἅγιοι, οἱ ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστήσαντες τῷ Θεῷ, προφητῶν ὁ σύλλογος, ἀποστόλων ὁμήγυρις, μαρτύρων τὸ ἄθροισμα, τῶν ἀσκητῶν τὸ σύνταγμα, τῶν τιμίων ἱερέων ὁ χορός. Καὶ πάντα τὰ τοῦ κόσμου σκύβαλα ἡγησάμενοι, οἱ μὲν δι' αἵματος καὶ βασάνων ἐτελειώθησαν, οἱ δὲ τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως ὑπομείναντες, τῆς αὐτῆς ἐκείνοις εὐκλείας καὶ τῶν στεφάνων ἠξιώθησαν· ὧν τῆς ἱστορίας, πλήρεις πᾶσαι γραφαὶ καὶ βίβλοι».

95.2 «Οὐκ ἐκεῖνοι δὲ μόνον πρόκεινται ἡμῖν εἰς διδασκαλίαν καὶ ἀρχέτυπον ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς παρούσης γενεᾶς πολλοὶ τὴν ἐκείνων ἐζήλωσαν πολιτείαν· καὶ πάντα προέμενοι, τὸν ἀγρὸν ἐκτήσαντο, ἔνθα ὁ πολυτίμητος κέκρυπται θησαυρός. Ὧν τῆς ἀσκήσεως καὶ ἀγγελικῆς πολιτείας, κἀγὼ θεατὴς ἐγενόμην. Ἐν γὰρ τῇ ἐνδοτέρᾳ τῆς Ἰνδικῆς χώρας πανερήμῳ, κατὰ τὰς ὄχθας τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ὅπου Γάγης ὁ ποταμὸς αὐτῇ ἐπιμίγνυται, ἔνθα εἰσὶν οἰκητήρια ἐλεφάντων καὶ σκηνώματα μονοκερώ-

2 τιμίαις σου εὐχαῖς: ταῖς εὐχαῖς σου B **5** ἐν τῷ στόματι ποιήσας: ποιήσας ἐν τῷ στόματι L ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ποιήσας D G **7** ἡμέρᾳ K Θεοῦ: τοῦ Θεοῦ D G J K **11** μοι: με B **12** σοῦ: σὴν B σου om. N παναγίου: ἁγίου B **14** ἐστὶν om. B D G K τὴν βασιλείαν J K **15** τῶν om. F τῶν οὐρανῶν om. D τῷ om. B **17** μακαριστὸς δὲ: μακαριστότερος F μακαριστὸς J τὸν om. F **18** ἐπόπτην καὶ βοηθὸν: βοηθὸν καὶ ἐπόπτην B **19** φησιν ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω: ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω φησιν D G K **20** ἐπόθησαν: ἐπεπόθησαν F **21** ἡ ἀποστόλων J ἡ ὁμήγυρις D G K τὸ om. F τῶν om. F **22** οἱ μὲν: οἱ μὲν αὐτῶν F **23** τῷ μαρτυρίῳ K **24** ἐκείνοις K: ἐκείνης E N F L B D G K (cf. ms. A) ἐκείνων J τῶν F (cf. vers. β): om. E N L B D G K J πλήρεις om. J **26** διδασκαλίαν: διδασκάλιον B διδασκαλεῖον D G διδακαλίαν L πρόκεινται – ἀρετῆς in marg. suppl. J **27** ἀρετὴν καὶ πολιτείαν K **28** προϊέμενοι L K πολύτιμος J **30** πανερίμου N Γάγγης K

των, ἐπαύλεις λεόντων καὶ παρδάλεων, φωλεοὶ ἀσπίδων καὶ δρακόντων, ἐν μεθορίοις τῶν μεγίστων ὀρέων Ἀρκάνου καὶ Ὑρκανοῦ, εὑρέθησαν πίθοι παμμεγέθεις, ἔργα τῶν ἀρχαίων ἀνθρώπων, οὐκ ὄρθιοι ἱστάμενοι, ἀλλ' ἐπὶ πλευρὰν κείμενοι. Πολλοὶ τοίνυν τῶν κατ' ἐκείνην τὴν χώραν Χριστιανῶν, εὐπατρίδαι καὶ πλούσιοι, χαίρειν εἰπόντες κόσμῳ καὶ τοῖς ἐν κόσμῳ, καὶ πᾶσαν αὐτῶν τὴν οὐσίαν πένησι διαδόντες, ἀκτήμονες καὶ μονοχίτωνες, εἰς ἐκείνους κατῴκησαν τοὺς πίθους, ἐκ τῶν βοτανῶν καὶ ἀκροδρύων τὴν τροφὴν πάνυ βιαίαν καὶ ἀμυδρὰν ποριζόμενοι· ἔθεντο γὰρ τὰς ἐλπίδας ἐπὶ τὸν ἀνοίγοντα χεῖρα καὶ ἐμπιμπλῶντα πᾶν ζῷον εὐδοκίας, καὶ τῆς ἐλπίδος οὐ διήμαρτον. Οὕτως γὰρ ἐνίσχυσεν αὐτοὺς ὁ ἀγαθός, ὡς μηδὲν ἔτι τῆς κοσμικῆς ὕλης δεηθῆναι, ἀλλὰ τῇ εὐτελῇ ταύτῃ καὶ πιναρᾷ τροφῇ ἀρκεῖσθαι, καὶ ἐφήδεσθαι αὐτῇ μᾶλλον, ἢ οἱ ἀβροδίαιτοι ταῖς πολυτελέσι τραπέζαις».

«Οἱ τοίνυν ἄγριοι ἐκεῖνοι καὶ ἀνήμεροι θῆρες, τὴν ἀρετὴν αἰδεσθέντες τῶν ἀνδρῶν, εἰρήνην ἔσχον πρὸς αὐτοὺς ὡς πρόβατα καὶ βόες, οὕτως αὐτοῖς συνδιαιτώμενοι καὶ συναυλιζόμενοι, μηδοπωσοῦν λυπηρόν τι τολμῶντες πρὸς αὐτοὺς διαπράξασθαι. Οἱ μὲν οὖν αἰσθητοὶ θῆρες (ὡς ἔφην) εἰρηνικῶς αὐτοῖς καὶ φιλικῶς προσέκειντο, τιθασσευόμενοι διὰ τῆς αὐτῶν ἀρετῆς καὶ ἀγγελικῆς πολιτείας. Οἱ δὲ νοητοὶ πολλῇ κατ' αὐτῶν μανίᾳ διέκειντο, ἡμέρας καὶ νυκτὸς πολέμους ἐγείροντες πολυτρόπους· ἴσχυον δὲ κατ' αὐτῶν οὐδαμῶς, ἀλλὰ κατῃσχυμμένοι καὶ ἐλεεινοὶ ἀπεστρέφοντο, μηδ' ὅλως παρ' ἐκείνοις τόπον εὑρίσκοντες». **96.**

«Εἰ τοίνυν οἱ ἀρχαῖοι Ἅγιοι ἐνίκησαν τὰ τῶν δαιμόνων μηχανήματα, αὖθις δὲ οἱ νέοι ἀνδρίζονται κατὰ τῆς πικρᾶς τοῦ Διαβόλου τυραννίδος, δηλονότι ἐξενεύρισεν αὐτὸν ὁ Σωτήρ, καὶ ὡς στρουθίον παιζόμενον κατέρραξεν, τὸν καυχησάμενον γῆν τε καὶ θάλασσαν ἐξαλείφειν, καὶ ἐπάνω τῶν νεφελῶν τὸν θρόνον θεῖναι μεγαλαυχοῦντα· ὃν οὐ μόνον ἄνδρες τέλειοι, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες καὶ νήπιοι παῖδες τῇ ἀηττήτῳ δυνάμει τοῦ Σωτῆρος ἐνίκησαν». **97.1**

«Ἐπεὶ οὖν οὕτως ἀσθενής ἐστιν, οὕτως εὐτελὴς καὶ συντετριμμένος ὁ ἐχθρός, μὴ δειλανδρήσωμεν· μὴ νῶτα δῶμεν ἐν τῷ κατ' αὐτοῦ πολέμῳ. Ἀλλὰ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐπικαλεσάμενοι, νικήσωμεν τὰς αὐτοῦ μηχανὰς καὶ τὸ τῆς νίκης κομισώμεθα βραβεῖον. Μισήσωμεν τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν κόσμῳ, φιλοσοφήσωμεν περὶ τῆς ματαιότητος αὐτοῦ καὶ ἀπάτης, οἷα κατεργάζεται τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν, οἷα τὰ ἔνεδρα αὐτοῦ καὶ τὰ μηχανήματα· ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ παρεισάγει τινά, καὶ ἐν **97.2**

1 καὶ σκηνώματα μονοκερώτων om. J παρδάλων N **2** μεγίστων om. N Εἰρκανοῦ K **3** οὐχ' K **4** εὐπατρίδες J **5** ἐν om. J διαδιδόντες K **9** ἀγαθός: ἀγαθός Θεός F D G K μηδὲν ἔτι: μηδέ τινος F **11** οἱ om. E J πολυτελέσι τραπέζαις: πολυτελέσι καὶ πλουσίοις τραπέζης L **12** τῶν ἀνδρῶν: τῶν ἀρετῶν B τῶν ἀνδρῶν in marg. B **14** καὶ συναυλιζόμενοι om. L μηδοπωσοῦν: μὴ δὲ ποσῶς N πρὸς αὐτοὺς διαπράξασθαι: διαπράξασθαι πρὸς αὐτούς K **16** νοητοὶ: ἀόρατοι L πολλῇ τῇ L **17** ἴσχυον: ἰσχύοντες F **18** ἐλεεινοὶ: ἄπρακτοι L **19** ἐκείνοις: ἐκείνων J **21** ἐξενεύρισεν: ἐρεύνησεν J **22** Σωτήρ: Χριστός F τε om. K **23** ἐπάνω τῶν νεφελῶν om. J **25** Σωτῆρος: Σταυροῦ J **26** ὁ om. L **27** δειλανδρήσωμεν: δειλανδρίσωμεν B (cf. ms. A) D G J K δειλανδρήσαντες L **29** κομισώμεθα: ἀναδησώμεθα L τὸν om. D G κόσμῳ: αὐτῷ J

ῥιπῇ ἁρπάζει· σήμερον περιβάλλει δόξαν καὶ πλοῦτον, καὶ αὔριον καθιστᾷ πένητα καὶ πτωχόν· σήμερον γαῦρον ποιεῖ καὶ ἀλαζόνα, καὶ αὔριον ταλαίπωρον καὶ προσαίτην· σήμερον χαίρειν ποιεῖ καὶ ἀγάλλεσθαι, αὔριον κλαίειν καὶ ὀδύρεσθαι».

97.3 «Διὰ τοῦτο φησί τις τῶν πατέρων ψαλμικῶς προοιμιασάμενος: " Ὑἱοὶ ἀνθρώπων, ἕως πότε βαρυκάρδιοι; Ἵνα τί ἀγαπᾶτε ματαιότητα καὶ ζητεῖτε ψεῦδος', μέγα τι τὸν ἐνταῦθα βίον καὶ τὴν τρυφὴν καὶ τὸ μικρὸν δοξάριον, καὶ τὴν ταπεινὴν δυναστείαν, καὶ τὴν ψευδομένην εὐημερίαν ὑπολαμβάνοντες; Ἃ μὴ τῶν ἐχόντων ἐστὶ μᾶλλον, ἢ τῶν ἐλπισάντων, οὐδὲ τούτων μᾶλλον, ἢ τῶν οὐδὲ προσδοκησάντων, ὥσπερ χοῦς ὑπὸ λαίλαπος, ἄλλοτε εἰς ἄλλους ῥιπιζόμενά τε καὶ μεταρριπτούμενα, ἢ ὡς καπνὸς διαρρέοντα, καὶ ὡς ὄναρ παίζοντα, καὶ ὡς σκιὰ μὴ κρατούμενα· οὔτε ἀπόντα δυσέλπιστα τοῖς οὐ κεκτημένοις, οὔτε παρόντα πιστὰ τοῖς ἔχουσι"· καὶ τὰ ἑξῆς τοῦ λόγου λαληθήσεταί σοι (εὖ οἶδα) παρὰ τοῦ σοφωτάτου Θεοδώρου, καὶ κατὰ πνεῦμα πατρός σου».

97.4 «Ἐπεὶ οὖν τοσαύτην ἀπέδειξεν ὁ λόγος τῶν παρόντων ματαιότητα, καθὼς καὶ ὁ Ἐκκλησιαστὴς βοᾷ, "Ματαιότης ματαιοτήτων τὰ πάντα ματαιότης", τί τοῖς ῥευστοῖς προστετήκαμεν καὶ δυσαποσπάστως ἔχομεν αὐτῶν, καὶ οὐ μᾶλλον ἀντεχόμεθα τῶν μονίμων; Σὺ οὖν, κράτιστε βασιλεῦ, ἐπεὶ χάριτι Χριστοῦ τῶν ὀφθαλμῶν τὴν λήμην περιάρας ἀνέβλεψας εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ τῷ φωτὶ περιελάμφθης τῷ ἀπροσίτῳ, καὶ ἔγνως τίς ὁ ἀληθινὸς πλοῦτος, καὶ τίς ἡ ὄντως λαμπρότης, καὶ ποῦ τὸ μὴ μεταπῖπτον ἀξίωμα, τίς ἡ ἀπέραντος εὐδαιμονία, καὶ ποῦ τὸ ἀσάλευτον ἀγαθόν, σπούδασον κτήσασθαι ταῦτα πολλοῖς ἱδρῶσι καὶ πόνοις, καὶ αὐτοῦ τοῦ αἵματος ἐκχύσει, ἂν οὕτω δέῃ, ὡς ἂν ἀξιωθῇς εἰσελθεῖν εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου, καὶ εἰς ἀπεράντους αἰῶνας εὐφραίνεσθαι».

97.5 «Μακάριοι γὰρ καὶ τρισμακάριοι οἱ ἀξιωθέντες τῆς δόξης ἐκείνης ἐπιτυχεῖν, ἔνθα ἀπέδρα ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμός, ὅπου (κατὰ τὸ γεγραμμένον) "Ἐπιθυμοῦσι καὶ ἄγγελοι παρακύψαι". Μακάριοι οἱ εἰσερχόμενοι εἰς ἐκεῖνον τὸν ἀχειρότευκτον νυμφῶνα, οἱ ἀνακλινόμενοι εἰς τὸ δεῖπνον ἐκεῖνο τὸ ἐπουράνιον».

97.6 «Ὥσπερ οὖν ἄθλιοι καὶ τρισάθλιοι οἱ κακῶς ἑαυτοὺς ἀποστεροῦντες τῶν τοσούτων ἀγαθῶν, διὰ τὴν γυναῖκα τὴν νεόνυμφον, ἢ τὸν ἀγρὸν τὸν νεώνητον, ἢ τὸ ζεῦγος τῶν βοῶν, καθὼς τὸ ἱερὸν διδάσκει εὐαγγέλιον, ἢ δι' ἄλλο τι τῶν φθαρτῶν τε καὶ παρερχομένων, ἃ κακῶς ἐκτήσαντο, διὰ τῶν μικρῶν τὰ μείζονα ζημιούμενοι. Σὺν αὐτοῖς δὲ ἄθλιοι κἀκεῖνοι καὶ δακρύων ἄξιοι, οἱ ῥυπαρῶς ἀλλ' οὐ νυμφικῶς ἐστολισμένοι, οἵτινες, κἂν τολμήσωσιν εἰσελθεῖν εἰς τὴν μακαρίαν ἐκείνην λαμπροφορίαν,

1 ὀφθαλμοῦ παρεισάγει τινά, καὶ ἐν ῥιπῇ om. N παρεισάγει τινά, καὶ ἐν ῥιπῇ om. L **5** ματαιότητα: ματαιότητας N B K **6** μικρὸν: σαθρὸν L **8** ἢ τῶν ἐλπισάντων, οὐδὲ τούτων μᾶλλον om. N L **9** ἄλλοτε: ἄλλῳ τὲ N ἄλλο τι D G **11** οὐ om. F οὐκ ἐκτημένοις L **14** τοσαῦτα L τῶν παρόντων ματαιότητα: ματαιότητα τῶν παρόντων N τὴν ματαιότητα τῶν παρόντων F **18** λύμην N D G K περιελάμφθης: περιελαμφθεὶς F περιλαμφθεὶς L **20** ἡ om. L **21** τῇ τοῦ L **25** καὶ om. L **27** τὸν δεῖπνον ἐκεῖνον E ἐπουράνιον: οὐράνιον F τὸ δεῖπνον ἐκεῖνο τὸ ἐπουράνιον: τὸν δεῖπνον ἐκεῖνον τὸν ἐπουράνιον L ἐκεῖνο τὸ ἐπουράνιον δεῖπνον D G

κεναῖς ἐλπίσιν ἐξαπατώμενοι, ἀλλὰ λαθεῖν μὴ δυνάμενοι, δεδεμένοι χεῖρας καὶ πόδας ἐκβάλλονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ὅπου ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Πάντες γὰρ γυμνοὶ καὶ τετραχηλισμένοι παραστησόμεθα τῷ ἀδεκάστῳ βήματι τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἕκαστος ἡμῶν λόγον δώσει ὑπὲρ ὧν ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθῶν ἢ κακῶν».

Εὐχή (in marg.: B 172r h 100v)

«Σκεπάσοι τοὺς μώμους ἡμῶν ἡ χάρις σου, Κύριε, ἐν ἡμέρᾳ δειγματισμοῦ τῶν κρυπτῶν, ὅταν ἕκαστος βαστάζῃ τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐνώπιον σοῦ τοῦ δικαίου κριτοῦ. Οἱ μὲν οὖν δίκαιοι μέλλουσι βαστάζειν ἄθλα ἐπιθυμητά, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ μώμους κακοὺς καὶ αἰσχρούς. Στόμα κατασιγάζεται ἑκάστου παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ, καὶ οὐκ ἔχει χρείαν τοῦ ἐρωτᾶσθαι· ὅλον γὰρ τὸ σῶμα γίνεται ὥσπερ ἔσοπτρον ἐνώπιον τῶν ὁρώντων, καὶ φαίνονται τὰ ἔργα αὐτοῦ τρανῶς τετυπωμένα ἐν αὐτῷ τῷ σώματι, καὶ προκείμενα πᾶσιν εἰς θέαν· ἐκ σωμάτων σωφρόνων παρακύπτουσιν ἄθλα, καὶ ἐκ σωμάτων λάγνων φαίνονται τὰ ἄσεμνα καὶ ἀσχημοσύνη πολλή». **97.7**

«Καὶ τοῦτο πιστευθείη ἀπὸ ὑποδείγματος ἀριδήλου· οἱ γὰρ καρποὶ τῶν δένδρων, καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα κεκρυμμένοι ἔνδον, κατὰ τὰς ἐαρινὰς ἡμέρας, ἐφαπλοῦνται ἔξωθεν, καὶ πεπαινόμενοι κατὰ μικρόν, πρόκεινται πᾶσιν εἰς ὅρασιν. Εἰ οὖν ὁ Ἀπρίλλιος μὴν δύναται ἐν πνεύματι ἀνθέων ἀναγκάσαι τὰ δένδρα κατὰ καιρόν, ἵνα ὃ ἐνδέδυται ἔσωθεν ἐν τῷ κρυπτῷ ἐνδύσηται ἔξωθεν προφανῶς, πόσῳ πλέον ὁ Κύριος τῶν ἁπάντων προστάξει τὰ σώματα ἡμῶν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, τὰ ἐν αὐτῷ κρυπτὰ φανερῶσαι ἔξωθεν; Καὶ δὴ βαστάσει ἐν ὀφθαλμοῖς πάντων ἔργα τε καὶ λαλιάς, τὰ ἔργα ὡς καρπούς, καὶ λαλιὰς ὡς φύλλα». **97.8**

«Ἔστι δὲ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ σώματος κατασκευῆς ταῦτα δηλῶσαι, ὅτι πράγματα κρυπτὰ ἐν αὐτῷ κατὰ καιροὺς φανεροῦνται αὐτομάτως: ὀδόντες ἐν ἀρχῇ, ἐν τῇ ἀκμῇ τὰ γένεια, ἐν γήρει αἱ πολιαί. Οὕτως οὖν καὶ τὰ ἑκάστου ἔργα, λόγοι τε καὶ ἐνθυμήσεις, ἅπερ νῦν ἔσω κέκρυπται, ἀθέατα πᾶσιν, τότε κατὰ τὴν μεγάλην τῆς κρίσεως ἡμέραν ἕκαστος βαστάσει ἐν τῷ φανερῷ· Οὐδὲν γάρ ἐστι κεκαλυμμένον, ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται, οὐδὲ κρυπτὸν ὃ οὐ γνωσθήσεται' φησὶ ὁ Κύριος». **97.9**

«Δόξα ἐκ πάντων ὁμοῦ τῇ μακαρίᾳ καὶ ζωαρχικῇ Τριάδι, Πατρί τε καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι. Φιλάνθρωπε ἀγαθέ, κρύψον ἀμορφίαν ἡμῶν, ὅπως μὴ φανερωθῇ ἀσέβεια ἡμῶν κρυπτή, ἔμπροσθεν τῶν θεατῶν ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων, προφητῶν, ἀποστόλων, καὶ δικαίων. Ἡ ῥάβδος Ἀαρών, Κύριε, ἐξήνθησεν καὶ ἤνεγκε καρπὸν **97.10**

1 ἀλλὰ λαθεῖν μὴ δυνάμενοι: ἀλλ' οὐ δυνάμενοι λαθεῖν B γρ(απτέον) «ἀλλὰ, λαθεῖν μὴ δυνάμενοι» in marg. B δεδεμένοι χεῖρας καὶ πόδας om. N **3** γὰρ: δὲ F **4** ἢ: εἴτε N ἀγαθῶν ἢ κακῶν: κακὸν, εἴτε ἀγαθόν L **6** Σκεπάσοι K: Σκεπάσει cet. codd. (cf. ms. A) **9** κατασιγάζεται: καταδικάζεται F **11** Οἱ μὲν οὖν –ὁρώντων: σημ(εῖον) φο(βερόν) (?) in marg. B καὶ προσαίτην (97,2) –καὶ φαίνονται (97,7) om. J καὶ om. F L **13** τὰ om. J K **15** κεκρυμμένοι ἔνδον, κατὰ: ἔνδον εἰσίν, κατὰ δὲ F ἐξαπλοῦνται J **17** καιρόν: μικρὸν K **18** ἐνδέδυται L K τῶν om. K **19** ἐν αὐτῷ: ἑαυτῶν D ἑαυτῆς G (-ῆς suppl. manu post.) **20** βαστάσιεν ὀφθαλμοὶ J **21** τὰ ἔργα ὡς καρπούς, καὶ λαλιὰς om. D G **24** ἀκαμῇ J τὰ γένεια om. et spatium vacat J γήρει: γήραι ante corr. B λόγους K **25** ἔσω: ἔσωθεν B K ἔσω κέκρυπται: ἔσονται κεκρυμμένα καὶ F **26** κεκαλυμμένον: κεκρυμμένον K **27** κρυπτὸν: ἄγνωστον D G K **28** ὁμοῦ om. K καὶ ζωαρχικῇ Τριάδι: Τριάδι καὶ ζωαρχικῇ F **29** ἀμορφίαν: ἁμαρτίαν ἀφ' J **30** ὅπως μὴ φανερωθῇ ἀσέβεια ἡμῶν κρυπτή: κρυπτήν L θεατῶν: ἀθεάτων L ἀρχαγγέλων: καὶ ἀρχαγγέλων L om. J **31** καὶ om. B D G J K Κύριε om. B

ἐνάρετον, σῶμα δὲ ἡμῶν, ἐν ᾧ κρυπτὴ ὑπάρχει ἡ ἰδία αἰσχύνη, μὴ ἐξενέγκῃ μώμους αὐτοῦ εἰς προὔπτον ἐν ἡμέρᾳ θείας σου παρουσίας· καὶ βοήσωμεν εὐκαίρως: "Δόξα σοι, Χριστὲ Σωτήρ, τῷ οἰκτειρήσαντι ἡμᾶς"».

97.11 «Ἐπεὶ οὖν (ὡς εἴρηται) πάντα τὰ κρυπτὰ φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ φοβεροῦ βήματος, καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἁγιωσύνην ἐπιτελοῦντες ἐν φόβῳ Θεοῦ, ἵνα φανερουμένων τῶν κρυπτῶν ἡμῶν ἔργων καὶ ἐννοιῶν, δόξαν ἐνδυσώμεθα καὶ μὴ αἰσχύνην. Ἐπὶ τὸν Θεὸν ὁ νοῦς ἡμῶν ἔστω, ἐπὶ τὰ οὐράνια θεάματα, ἐπὶ τὰ κάλλη τοῦ Παραδείσου, ἐπὶ τὰς μονὰς τὰς ἀϊδίους, ἐπὶ τὰς ἀγγελικὰς χοροστασίας, ἐπὶ τὴν ἐκεῖσε διαγωγήν. Ποῦ ποτέ εἰσιν αἱ ψυχαὶ νῦν τῶν δικαίων καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν; Πῶς ἡ ἐπιφάνεια τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γενήσεται, "Ἐν ᾗ", κατὰ τὸ ἱερὸν λόγιον, "οἱ οὐρανοὶ ῥοιζηδὸν παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσεται, γῆ δὲ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαήσεται";»

97.12 «Εἶτα, πῶς μέλλει ἑκάστη ψυχὴ τὸ συζυγὲς σῶμα ἀναλαμβάνειν; Ποταπὴ ἡ συναγωγὴ ἐκείνη, ἡ ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι τῆς συντελείας ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀθροιζομένη; Πηλίκον τὸ τοῦ Χριστοῦ φοβερὸν καὶ ὑπὲρ ἡλίου αὐγὰς λάμπον πρόσωπον; Ποταπῆς αὐτοῦ φωνῆς ἀκούσομεν; Τέλος, τίς ἡ ἀποκατάστασις, τῶν τε δικαίων προσλαμβανομένων εἰς βασιλείαν οὐρανῶν, καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν ἀποπεμπομένων εἰς αἰωνίους τιμωρίας;»

97.13 «Ταῦτα εὔχομαί σε, κράτιστε βασιλεῦ, ἀεὶ μελετᾶν καὶ λογίζεσθαι, καὶ ἐν τούτοις ἀναστρέφεσθαι· ἐκ γὰρ τῶν τοιούτων ἐννοιῶν ἡ ψυχὴ κατανύσσεται καὶ φωτίζεται, καὶ καρποφορεῖ καρποὺς ἀρετῶν, εἰς δόξαν Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Καὶ τότε αὐτὸς ὁ Ἀγαθὸς ἐλεύσεται σὺν Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ μονὴν παρὰ σοὶ ποιήσει, ὡς ἐπηγγείλατο· καὶ μακάριος ἔσῃ ἔν τε τῷ νῦν αἰῶνι καὶ τῷ μέλλοντι. Ἤδη μὲν γὰρ ἐνῴκησεν ἐν σοί, ἐξότε ἀνεγεννήθης δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος. Ἐνοικήσει δὲ καὶ τελεώτερον, καθὼς ἔφη τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ δι' αὐτῶν πᾶσι τοῖς πιστοῖς, ὅτι "Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, ἀμήν"».

98.1 Οὕτως ὑπερκάλλως συμπεράναντος τὸν λόγον τοῦ γέροντος, κλίνας τὴν κεφαλὴν ὁ βασιλεὺς προσεκύνησεν αὐτῷ καὶ εἶπεν: «Εὐλογημένον σου τὸ στόμα καὶ ἡ καρδία, τοιαύτην ἡμῖν ἀναβλύσαντα διδασκαλίαν. Εὔξαι οὖν, τίμιε πάτερ, μὴ ἀκροατὰς μόνον γενέσθαι ἡμᾶς τῆς ἐνθέου σου δημηγορίας, ἀλλὰ καὶ ποιητὰς ἀναδειχθῆναι».

1 μώμους: μῶμον B **6** τῶν κρυπτῶν ἡμῶν: ἡμῶν τῶν κρυπτῶν D G K **7** κρυπτῶν ἡμῶν ἔργων: ἔργων τῶν κρυπτῶν L **10** νῦν om. F J K ἡ om. J **12** ῥοιζηδὸν: ῥυζηδὸν B λυθήσεται: λυθήσονται F J **14** τὸ σῶμα L **15** τῆς om. F L J K ἀθροιζομένη: συναθροιζομένη B **16** Ποταπῆς: Πῶς τῆς F **18** πεμπομένων L **19** σε om. F L μελετᾶν E N F B D G K: μελετᾶν σε L μεριμνᾶν vers. β (cf. app. font.) **20** καὶ ἐν τούτοις ἀναστρέφεσθαι om. K **21** Χριστοῦ om. F L **22** ὁ Ἀγαθὸς ἐλεύσεται: ἐλεύσεται ὁ Ἀγαθὸς B **23** τῷ: ἐν τῷ N F K **24** ἐνῴκησεν ἐν: ἐνοίκησέν F ἐξότου K ἀνεγεννήθης: ἐγεννήθης B K **26** καὶ δι' αὐτῶν πᾶσι τοῖς πιστοῖς: ἀποστόλοις J **30** οὖν: νῦν F τοίνυν B D G K]ν in marg. suppl. N **31** σου om. D G Εὔξαι – δημηγορίας om. L δημηγορίας: διδασκαλίας J τῆς ἐνθέου – ἀναδειχθῆναι: ἀλλὰ καὶ ποιητὰς ἀναδειχθῆναι τῆς ἐνθέου σου διδασκαλίας K

Ἀναστὰς οὖν ὁ γέρων, καὶ εὐχὴν τρισάγιον ποιήσας, εὐλογήσας τε τὸν βασιλέα καὶ **98.2**
τοὺς περὶ αὐτόν, ἀπέλυσεν ἐν εἰρήνῃ. Ὁ δὲ βασιλεὺς χρήματα πολλὰ παρέσχεν αὐτῷ,
ἀλλ' οὐδὲν ὁ γέρων ἐδέξατο τούτων, οὕτως εἰπών: «Τὴν μὲν πρόθεσίν σου ἐδέξατο ὁ
Θεός, καὶ τὸν μισθὸν παράσχοι ἑκατονταπλασίως· ἡμῖν δὲ τῶν τοιούτων χρημάτων
οὐκ ἐστιν ὅλως χρεία· ἀλλὰ τοῖς δεομένοις ταῦτα τὲ καὶ ἄλλα πλείονα διανείμας, ἔξεις
θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς ἀναφαίρετον».

Ἀσπασάμενος οὖν ὁ βασιλεὺς τὸν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ, ἀπῄει χαίρων. Καί φησι πρὸς **99.1**
τὸν θεῖον Θεόδωρον: «Πόσων χαρίτων ὀφειλέτην ἔχεις με, τίμιε πάτερ; Καὶ αὕτη
γὰρ μεγάλη μοι γέγονε παρὰ σοῦ εὐεργεσία, ὅτι εἶδον ἄνθρωπον ὡς ἀληθῶς οὐράνιον,
οὗ οὐκ ἔστιν (ὡς οἶμαι) ἄξιος ὁ κόσμος».

Τότε οὖν ἑνωθεὶς τοῖς στρατεύμασι, πολλὰ θηρεύσασι ζῷα, εἰσῆλθεν ἐν τῇ πόλει, **99.2**
θαυμάζων τὴν ἀπαράμιλλον τοῦ ἐρημίτου ἀρετὴν καὶ πολιτείαν, προκόπτων ὁσημέ-
ραι ἐν πάσῃ ἀρετῇ, ἔχων ὁδηγὸν καὶ ποιμένα καλὸν τὸν μέγαν Θεόδωρον, ὃς οὐ διέλει-
πεν ἀρδεύων αὐτοῦ τὴν ψυχὴν διδασκαλίαις ἐνθέοις καὶ χειραγωγῶν πρὸς οὐράνιον
πολιτείαν, καθὼς ἤδη δηλώσων ὁ λόγος ἔρχεται. Ἀδιαλείπτως δὲ ὁ βασιλεὺς διαπέμ-
πων πρὸς τὸν ἐρημίτην ἕνα τῶν πιστῶν αὐτοῦ οἰκετῶν, καὶ μοναχικὰς ἀποστέλλων
τροφάς, καὶ εὐχὰς παρ' αὐτοῦ ἀντικομιζόμενος, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ αὐτὸς ἀπιέναι παρ'
αὐτῷ καὶ εὐλογεῖσθαι οὐκ ὤκνει.

Ἐν τούτοις ὅλου τοῦ χειμῶνος διελθόντος, κατὰ τὰς ἐαρινὰς ἰσημερίας, ὁ βασιλεὺς **100.1**
Ἰωάννης (τοῦτο γὰρ ἤδη λεκτέον), τὸν μέγαν προσκαλεσάμενος Θεόδωρον, ἔφη:

«Ἐναγώνιός μου καὶ ἐμμέριμνός ἐστιν ἡ ψυχή, πάτερ πνευματικέ, τὴν τοῦ θανά- **100.2**
του ἐννοουμένη ἄδηλον ὥραν, μήποτε ἀνέτοιμόν με εὑροῦσα, ὡς τὸ ἄκαρπον (φεῦ!)
δένδρον ἐκκόψῃ, καὶ τῷ αἰωνίῳ πυρὶ παραπέμψῃ. Οὐ χρὴ τοίνυν ἐν τοιαύτῃ με δια-
ναπαυόμενον τῇ ῥαστώνῃ, τὰς ἡμέρας ἀναλίσκειν, ἀλλὰ φροντίσαι τῆς ἐμαυτοῦ σω-
τηρίας. Χριστιανὸς μὲν γὰρ χάριτι Χριστοῦ καὶ ταῖς σαῖς εἰσηγήσεσιν ἐγενόμην· ἐν
λαθραίᾳ δὲ καὶ παραβύστῳ βουλῇ τὴν πίστιν ἔχειν οὐκ ἀνέχομαι, οὐδὲ νυκτερινὸς
θεοσεβὴς εἶναι θέμις ἡγοῦμαι».

«Λοιπὸν εὐχαῖς με ταῖς σαῖς καὶ διδασκαλίαις στήριξον· καὶ χρημάτων ὄγκον λα- **100.3**
βὼν πολύν, ἄπιθι ἐν εἰρήνῃ πρὸς τὴν ἁγίαν πόλιν Ἱερουσαλήμ. Καὶ ὅσα μὲν χρὴ τῇ
ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ ζωοδόχῳ Τάφῳ ἀφιέρωσον τῶν χρημάτων· τὸ δὲ λοιπὸν ταῖς
ἄλλαις ἐκκλησίαις καὶ τοῖς μοναχοῖς τῆς ἐρήμου καὶ πᾶσι τοῖς δεομένοις διανεῖμαι

2 παρέσχεν: «παρεῖχεν». ὅπερ καὶ κρεῖττον in marg. B **3** ὁ γέρων ἐδέξατο τούτων: τούτων ὁ γέρων ἐδέξατο B ἐδέξατο om. J **4** τὸν μισθὸν παράσχοι: παράσχοι τὸν μισθὸν ante corr. B ἑκατονταπλασίονα F D G **5** τὲ om. L τὲ καὶ ἄλλα om. J **8** ἔχεις με: με ἔχεις K **9** μοι om. L μεγάλη μοι γέγονε παρὰ σοῦ: μοι μεγάλη παρὰ σοῦ γέγονεν B εὐεργεσία: σωτηρία J **10** ἄξιος ὁ κόσμος: ὁ κόσμος ἄξιος F **11** θηρεύσας L **14** διδασκαλίας ἐνθέου J καὶ om. B **17** δὲ om. J K **22** φεῦ om. L **23** ἐκκόψει E L B παραπέμψει E B πυρὶ παραπέμψῃ: παραπέμψῃ πυρὶ N καὶ τῷ αἰωνίῳ πυρὶ παραπέμψῃ om. J **24** ἀναπαυόμενον K ἑαυτοῦ K **26** post παραβύστῳ βουλῇ τήν ca. 8 folia ceciderunt in E (102v) **29** πρὸς: εἰς L **30** τῶν χρημάτων om. J τὸ δὲ λοιπὸν: τὰ δὲ λοιπὰ F **31** ἄλλαις:]ς in marg. suppl. N δεομένοις: πένησι B

σπούδασον, καὶ ταῖς ἁπάντων εὐχαῖς καθόπλισόν με. Ὅτε δὲ τὴν τοιαύτην ἐκτελέσῃς διακονίαν, καὶ εἰς τὴν κατὰ σὲ ἔλθῃς ἐκκλησίαν, τότε, εἰ μὲν μάθῃς ἔτι ζῇν με, ἐλεύσῃ πρός με τῇ τοῦ Χριστοῦ φυλαττόμενος χάριτι· εἰ δὲ τοῦ παρόντος ὑπεξελθεῖν με γνώσῃ βίου, μηκέτι τὴν Βαβυλῶνα καταλάβῃς, ἀλλὰ μείνας ἐπὶ χώρας, μέμνησό μου ἐν ταῖς πρὸς τὸ θεῖον δεήσεσιν. Ναὶ δὴ μέμνησό μου, τοῦ κατὰ πνεῦμα σου τέκνου».

101.1 Ὁ δὲ μακάριος Θεόδωρος δακρύων πληρώσας τοὺς ὀφθαλμούς, ἔφη:

«Εὖ σοι γένοιτο, βασιλεῦ, ὅτι νουνεχῶς ἐποπτεύεις τοῖς πράγμασιν, τῶν προσκαίρων μὲν καὶ ῥευστῶν ὡς ὄντως ματαίων ἀπεχόμενος, πρὸς τὰ αἰώνια δὲ καὶ ἀτελεύτητα ἐπειγόμενος ἀγαθά. Γέγραπται γὰρ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς τῶν ἱερῶν πατέρων λόγοις, ὅτι "Φύσει οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων ἐστὶ βέβαιον, οὐδὲ ὁμαλόν, οὐδὲ αὔταρκες, οὐδὲ ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἱστάμενον, ἀλλὰ κύκλος τις τῶν ἡμετέρων περιτρέχει πραγμάτων, ἄλλοτε ἄλλας ἐπὶ μιᾶς ἡμέρας πολλάκις, ἔτι δὲ καὶ ὥρας φέρων μεταβολάς. Καὶ αὔραις μᾶλλόν ἐστι πιστεύειν οὐχ ἱσταμέναις, καὶ νηὸς ποντοπορούσης ἴχνεσι, καὶ νυκτὸς ἀπατηλοῖς ὀνείρασιν, ὧν πρὸς ὀλίγον ἡ χάρις, καὶ ὅσα κατὰ ψαμάθων παῖδες τυποῦσι παίζοντες, ἢ ἀνθρώπων εὐημερίᾳ. Σώφρονες δὲ οἱ διὰ τὸ μὴ πιστεύειν τοῖς παροῦσι, τὰ μέλλοντα ἑαυτοῖς θησαυρίζοντες, καὶ διὰ τὸ τῆς ἀνθρωπίνης εὐπραγίας ἄστατον καὶ ἀνώμαλον, τὴν οὐ πίπτουσαν ἀγαπῶντες χρηστότητα". Ἐπεὶ οὖν τοῖς ἴχνεσι τῆς τῶν ἁγίων διδασκαλίας ἑπόμενος αὐτός, τῶν προσκαίρων τὰ αἰώνια καὶ μηδαμῶς φθειρόμενα ποθεῖς ἀνταλλάξασθαι, χαῖρε καὶ ἀγαλλιᾷ, ὅτι πολὺς ὁ μισθός σου ὑπάρχει ἐν οὐρανοῖς».

101.2 «Ἐγὼ μὲν οὖν καθὼς ἐκέλευσας, τὴν διακονίαν ἐκτελέσω, σὺ δὲ ἐπὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὴν ὅλην σου ἀνάθες ἐλπίδα, ὃς μόνος συνεπάθησε πλανωμένῳ τῷ κόσμῳ, ἵνα μηκέτι ὑπὸ κρίσιν ὦσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ πίστιν ἔχωσι, καὶ φόβῳ Θεοῦ συνεχόμενοι τὰς καρδίας, πᾶσιν ἀποτάξωνται πονηροῖς ἔργοις, καὶ ἐν ἁγνείᾳ ζήσωσι, καὶ ἀγάπῃ τῆς ἀληθείας. Αὐτὸς γὰρ ὑπερβολῇ ἀγαθότητος ἐπέβλυσε καὶ ἐπὶ σὲ τὴν τῆς φιλοστοργίας αὐτοῦ πηγήν, καὶ νεκρὸν ὄντα τοῖς παραπτώμασι καὶ ταῖς ἁμαρτίαις, ἐζωοποίησεν, καὶ τὴν υἱοθεσίαν ἐχαρίσατο».

101.3 «Λοιπὸν ἀναζωσάμενος τὴν ὀσφὺν τῆς διανοίας σου, τελείως ἔλπισον ἐπὶ τὴν ἐπελ-

1 δὲ om. L **2** διακονίαν: διανίαν J τότε om. J K **4** μέμνησόν L **5** δὴ: δέομαι K om. J **6** σου τέκνου: τέκνου σου J K **7** μακάριος: μακαρίτης L B D G J K **9** δὲ τὰ αἰώνια: τὰ αἰώνια δὲ F **10** ἐπειγόμενος ἀγαθά N L D G J K (cf. vers. β): ἀγαθὰ ἐπειγόμενος F B **11** οὐδὲ ἀσφαλὲς post ὁμαλόν add. N **13** ἄλλας N F B L J K (cf. vers. β et app. font.): ἄλλως D G μιᾶς ἡμέρας: ἡμέρας μιᾶς N ἔτι: ἔστι L D G J **15** ὀνείροις F **16** σώφρονες: ἀντὶ τοῦ «φρόνιμοι» κεῖται ἐνταῦθα τὸ «σώφρονες», ἐκ τοῦ σώας ἔχειν τὰς φρένας ἐπ' ἀγαθῶν in marg. B **19** τοῖς ... διδασκαλίαις F ταῖς ... διδασκαλίαις K **20** ἀγαλλιᾷ: ἀγάλλου L ἀγαλλία N D G J K **21** πολὺς ὁ μισθός σου ὑπάρχει ἐν οὐρανοῖς N (cf. vers. β): πολὺς ὁ μισθός σου ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει F B πολὺς ὁ μισθός σου ὑπάρχει ἐν τοῖς οὐρανοῖς L ὁ μισθός σου πολὺς ὑπάρχει ἐν οὐρανοῖς D G K ὁ μισθός σου ὑπάρχει ἐν οὐρανοῖς J **22** καθὼς ἐκέλευσας, τὴν: des. G (93v) (ms. mut., itaque finis deest in G), λείπ(ουσι) τὰ ἑξῆς G (manu post.) **23** τὴν ὅλην σου ἀνάθες: ἀνάθες τὴν ὅλην σου B **24** πλανωμένῳ: σε πλανώμενον K **26** ζήσωσι: ζῶσι D K τῆς ἀληθείας: καὶ ἀληθείᾳ F **27** φιλοστοργίας αὐτοῦ πηγήν: φιλανθρωπίας αὐτοῦ στοργὴν καὶ πηγήν L **28** τὴν υἱοθεσίαν ἐχαρίσατο: ἐχαρίσατο τὴν υἱοθεσίαν L

θοῦσαν σοι χάριν ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ, μὴ συσχηματιζόμενος ταῖς πρότερον ἐν ἀγνοίᾳ ἐπιθυμίαις, ἀλλὰ κατὰ τὸν καλέσαντά σε ἅγιον, καὶ αὐτὸς ἅγιος ἐν πάσῃ ἀναστροφῇ σου γενοῦ· "Εἰ γὰρ πατέρα ἐπικαλεῖσθέ" φησιν ὁ Ἀπόστολος, "τὸν ἀπροσωπολήπτως κρίνοντα κατὰ τὸ ἑκάστου ἔργον, ἐν φόβῳ τὸν τῆς παροικίας ὑμῶν χρόνον ἀναστράφητε, εἰδότες ὅτι οὐ φθαρτοῖς ἀργυρίου ἢ χρυσίου ἐλυτρώθητε ἐκ τῆς ματαίας ὑμῶν ἀναστροφῆς πατροπαραδότου, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι, ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν ἄφεσιν τῶν πταισμάτων, κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ"».

«Ἀγαπήσωμεν οὖν τὸν ἀγαπήσαντα ἡμᾶς, ἀγαπήσωμεν αὐτὸν ἐξ ὅλης ἡμῶν τῆς καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας, καὶ μηδὲν ἡμᾶς ἀποστήσῃ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, καθὼς ὁ θεῖος Παῦλος βοᾷ, "Τίς ἡμᾶς" λέγων "χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλῖψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ γυμνότης, ἢ λιμός, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα; Καθὼς γέγραπται, ὅτι ἕνεκέν σου θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν, ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς, ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς· πέπεισμαι γάρ, ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωή, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν"». **101.4**

«Τοιαύτας οὖν ἔχοντες ἐπαγγελίας, ἀγαπητέ, καὶ τοιαύτας μαρτυρίας, καὶ διδασκαλίας τῶν ἁγίων, μὴ ἀναβαλλώμεθα, μὴ ὀκνήσωμεν, μὴ δειλιάσωμεν πάντα παθεῖν ὑπὲρ τῆς ἡμῶν σωτηρίας· ἀλλὰ κἂν εἰς πῦρ ἐμβληθῆναι δέῃ, κἂν ξίφους κατατολμῆσαι, κἂν κατὰ μαχαιρῶν ἄλλεσθαι, κἂν ὁτιοῦν παθεῖν, πάντα φέρωμεν εὐκόλως ὑπὲρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα τῆς βασιλείας ἐπιτύχωμεν τῶν οὐρανῶν, καὶ τῆς ἀπορρήτου δόξης ἀξιωθῶμεν ἐκείνης». **101.5**

«"Τούτου χάριν", ἵνα καὶ αὖθις ἀποστολικῶς εἴπω, "κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται, ἵνα δώῃ σοι κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ, δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον, κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς πίστεως ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ἐν ἀγάπῃ ἐρριζωμένος καὶ τεθεμελιωμένος, ἵνα ἐξισχύσῃς καταλαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ, ἵνα πληρωθῇς εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ Θεοῦ"». **101.6**

2 κατὰ om. L **3** ἀναστροφῇ σου: ἀγαθῇ ἀναστροφῇ B Ἀπόστολος: Ἀπόστολος Πέτρος B **4** κατὰ om. N ἡμῶν K **5** ἀργυρίου ... χρυσίου: ἀργυρίῳ ... χρυσίῳ ante corr. B **6** ματαίας – πατροπαραδότου: πατροπαραδότου ματαιότητος ὑμῶν ἀναστροφῆς J τιμίου αἵματος K **8** τὰ κατὰ K **9** τὸν ἀγαπήσαντα ἡμᾶς, ἀγαπήσωμεν om. F ἡμῶν τῆς: τῆς ἡμῶν B D K **10** καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος om. L ἰσχύος ἡμῶν K μηδὲν: μηδεὶς J **11** τῆς: ἀπὸ τῆς B ἡμᾶς λέγων: λέγων ἡμᾶς B ἡμᾶς L J **12** Χριστοῦ: Θεοῦ J γυμνότης, ἢ λιμός: λιμός, ἢ γυμνότης B διωγμός – λιμός: λιμός, ἢ διωγμός, ἢ γυμνότης J **13** ἕνεκά J K **14** τούτοις πᾶσιν: πᾶσι τούτοις F **15** ἀρχαί: ἀρχάγγελοι F ἀρχαί οὔτε ἐξουσίαι J **17** ἀγάπης τοῦ Θεοῦ L J **19** οὖν om. N τὰς ἐπαγγελίας L D **20** μὴ ἀναβαλλώμεθα om. J **21** ἡμῶν σωτηρίας: σωτηρίας ἡμῶν B K δέῃ: δέοι post corr. B ξίφους: ξίφος ante corr. B D post corr. h **22** μάχαιραν L μαχαίρων J **23** καὶ τῆς F L **27** ὀνομάζεται: ὀνομαζομένη L δυνάμει: δύναμιν τοῦ F δύναμιν K **29** ἐν τῇ καρδίᾳ: τῆς καρδίας D K **30** καταλαβέσθαι om. J

Εὐχή (in marg. B 176r h 109r)

«"Τῷ δὲ δυναμένῳ, ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι ὑπερεκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα, ἢ νοοῦμεν, αὐτῷ ἡ δόξα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, εἰς πάσας τὰς γενεὰς τοῦ αἰῶνος τῶν αἰώνων, ἀμήν"».

102.1 Ταῦτα διεξελθόντος τοῦ ἁγιωτάτου ἐπισκόπου, καὶ οὕτως εἰς εὐχὴν ἀγαθὴν τὸν λόγον συντελέσαντος, πολλῆς ἐπληρώθη ἡδονῆς πνευματικῆς καὶ δυνάμεως ἡ τοῦ βασιλέως ψυχή.

102.2 Ἀσπασάμενος οὖν αὐτὸν ἐν φιλήματι ἁγίῳ, καὶ τὰ εἰκότα εὐχαριστήσας, παρεδίδου τὰ χρήματα τῆς διακονίας, χρυσοῦ μὲν κεντηνάρια δέκα, ἀργύρου δὲ κεντηνάρια εἴκοσιν· ἐπέταξε δὲ καὶ στρατιώτας διασῶσαι αὐτόν· καὶ τοῖς κατὰ πόλιν ἀρχισατράπαις ἔγραψεν, ἀσμένως ὑποδέχεσθαι καὶ προπέμπειν αὐτόν. Καὶ οὕτως καλῶς ἐφοδιάσας, τὰ εἰκότα τὲ περὶ αὐτοῦ ἐντειλάμενος, ἐν εἰρήνῃ τοῦτον ἀπέλυσεν, πολλῶν μέντοι χυθέντων δακρύων ἐν τῷ χωρισμῷ παρ' ἀμφοτέρων. Δέδωκε δὲ αὐτῷ καὶ τὸν ἐκ τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων ἐνεχθέντα τίμιον Σταυρόν, οὕτως εἰρηκώς: «Ἆρον, τίμιε πάτερ, τὸ τῆς ζωῆς ἡμῶν ξύλον μετὰ σοῦ, καὶ εἰ μὲν δέῃ σε πρός με πάλιν ἀφικέσθαι, ἀπολήψομαι μετὰ σοῦ καὶ τὸν μέγαν τοῦτον θησαυρόν· εἰ δὲ τὴν ὀφειλὴν πεπληρωκότα με μάθοις, καὶ τοῦ κοινοῦ μετασχόντα ποτηρίου, ἔστω παρὰ σοὶ εἰς φυλακτήριόν σου καὶ σωτηρίαν».

103. Οὕτως ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ βασιλέως ὁ μέγας Θεόδωρος, καὶ προσέταξεν ἡμῖν ἑτοιμάσαι πάντα τὰ πρὸς τὴν πορείαν· αὐτὸς δὲ εἰς τὴν ἁγίαν ἀπιέναι προέθετο ἐκκλησίαν εὐξόμενος. Εἶτα, τῷ ἁγιωτάτῳ μητροπολίτῃ συνετάξατο, καὶ παντὶ τῷ κλήρῳ· καὶ ταῖς πάντων ἐφοδιασθεὶς εὐχαῖς, ἐπανῆκεν εἰς τὴν ξενίαν. Καὶ πρὸς ἑσπέραν ἀφικνεῖται εἷς τῶν πιστῶν οἰκετῶν τοῦ βασιλέως, κομίζων δῶρα τίμια, τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἀναστάσεως, κειμήλια χρυσᾶ διὰ λίθων τιμίων κεκοσμημένα, καὶ ἐσθήματα χρυσοῖς ὑφασμένα νήμασιν. Ἔτι δὲ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ Ἐδέσης ὅμοια δίδωσι δῶρα πολυτελῆ, καὶ βασιλικῆς ἐπάξια χειρός τε καὶ πίστεως, καὶ τῷ ἀρχιερεῖ ἐφόδια πολλά τε καὶ ἐκλεκτά· πόθῳ γὰρ θερμῷ καὶ ἀφθόνῳ χειρὶ, πάντα δέδωκεν ὁ κρατῶν, ὅλος τῶν μελλόντων γενόμενος, καὶ πρὸς οὐδὲν τῶν παρόντων ἐπιστρεφόμενος.

2 δὲ om. L ὑπὲρ πάντα om. B ἐκπερισσοῦ F **6** συντελέσας D πνευματικῆς ἡδονῆς D K **7** ἡ τοῦ βασιλέως om. B πνευματικῆς – ψυχή: ὁ βασιλεὺς καὶ δυνάμεως πνευματικῆς J **10** κεντηνάρια εἴκοσιν: ὀκτὼ J στρατιώταις N D J **11** ἀρχισατράποις J οὕτως: οὕτω N B **12** τὲ om. K περὶ om. L **13** μέντοι om. D K **14** εἰρηκώς: εἰπών L **15** τίμιον ξύλον K πρός με πάλιν: πάλιν πρός με N **17** μετασχόντα: μετασχόντος B **18** παρὰ σοὶ εἰς φυλακτήριόν σου N B: σοι εἰς φυλακτήριον F παρὰ σοῦ εἰς φυλακτήριόν σου L μετὰ σοῦ εἰς φυλακτήριόν σου D K **20** ἑτοιμάσαι πάντα τὰ J (cf. ἑτοιμάσαι πάντα vers. β): ἑτοιμάσαι τὰ F ἕτοιμα πάντα θεῖναι τὰ N L B D K αὐτὸς: αὖ L ἀπιέναι προέθετο: προέθετο ἀπιέναι B εἰς τὴν ἁγίαν ἀπιέναι προέθετο ἐκκλησίαν: ἀπιέναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν L **21** εὐξάμενος J **23** ἁγίας τοῦ om. L **25** ὑφασμένα νήμασιν: ὑφάσμασι καὶ νήμασιν K ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ K **26** καὶ: οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ B **27** ὅλως L **28** καὶ πρὸς οὐδὲν τῶν παρόντων ἐπιστρεφόμενος om. N

Καὶ δή, μετὰ δύο ἡμέρας, ἀπεδημήσαμεν ἐκ Βαβυλῶνος· καὶ τὴν μεταξὺ διανύσαντες ὁδόν, κατελάβομεν τὴν Ἔδεσαν. Καὶ ὀλίγας διαναπαυσάμενοι ἡμέρας, ἀπάραντες ἐκεῖθεν, εἰς τὴν ἁγίαν ἐφθάσαμεν πόλιν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὴν σεβασμίαν προσεκυνήσαμεν Ἀνάστασιν. **104.1**

Ὁ δὲ ἁγιώτατος πατριάρχης ἀσμένως δεξάμενος τὸν μέγα Θεόδωρον, χαρᾶς ἐπληροῦτο, καὶ θυμηδίας πνευματικῆς. Τὰ εἰκότα τοίνυν ὁμιλήσαντες, προσάγει ὁ Θεόδωρος τὰ δῶρα τοῦ βασιλέως, καὶ ἀνατίθησι ταῦτα τῷ ἱερῷ θυσιαστηρίῳ· πρὸς δέ, καὶ χρήματα ὅσα ἔδει ἀφιεροῖ τῇ μητρὶ τῶν ἐκκλησιῶν, ὁμοίως καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσι ναοῖς τοῦ Κυρίου. Καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἐξέρχεται πρὸς τὴν σεβασμίαν Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάβα· καὶ τοὺς τιμίους ἀσπασάμενος πατέρας, παρεκλήθη τὴν ψυχήν, ὡς ἀπό τινος αἰχμαλωσίας εἰς τὰ οἰκεῖα νῦν ἐπανελθών. Καὶ συναγαγὼν πάντας τοὺς μοναχούς, διεδίδου ἑκάστῳ καθότι ἄν τις χρείαν εἶχεν. **104.2**

Ἱκανὰς δὲ τῇ Λαύρᾳ παραμείνας ἡμέρας, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα περιελθὼν μοναστήρια, καὶ πᾶσι χορηγήσας τὰ πρὸς τὴν χρείαν, εἰς τὴν Ἁγίαν αὖθις εἴσεισι Πόλιν. Καὶ πᾶσι τοῖς δεομένοις ἱλαρὸς δότης φανείς, πάντας διήγειρεν εἰς εὐχὰς καὶ δεήσεις ὑπὲρ τοῦ βασιλέως. Καὶ τελειώσας χάριτι Χριστοῦ τὴν διακονίαν, καὶ τὸ τάλαντον πολυπλασιάσας, ἐπανῆκεν εἰς Ἔδεσαν, ἐκεῖσε προσδοκῶν ἀπολαβεῖν ἕνα τῶν διακόνων ὃν κατέλιπεν ἐν Βαβυλῶνι. **104.3**

Κατὰ πάροδον δὲ παρεβάλομεν τῇ Ἀντιοχέων πόλει· καὶ τὸν ἁγιώτατον ἀσπασάμενος πατριάρχην, χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου ὄγκον ἀδρὸν τῇ ἁγίᾳ προσῆξεν ἐκκλησίᾳ. Ἔτι δὲ καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ Χριστοῦ τεμένη, καὶ τὰ μοναστήρια, τοῦ τε θαυμαστοῦ Συμεών καὶ τὰ πέριξ, οὐκ ὤκνησε πλουτῶν καὶ ἀνακτώμενος καὶ τοὺς πένητας πάντας θεραπεύων, οὐ φειδομένως, ἀλλ' ἐπ' εὐλογίαις σπείρων, καὶ διαθρύπτων πεινῶσι τροφήν, καὶ χορτάζων πτωχοὺς ἄρτων, καὶ ψυχὰς πεινώσας ἐμπιπλῶν ἀγαθῶν, ὡς νέος τις σιτοδότης, καὶ δεύτερος Ἰωσήφ. **104.4**

Οὕτως ἐφοδιασθεὶς ταῖς τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου καὶ τῶν λοιπῶν ἁπάντων εὐχαῖς, τὴν ἰδίαν καταλαμβάνει ἐκκλησίαν, πολλὴν τοῖς πνευματικοῖς αὐτοῦ τέκνοις δοὺς εὐφροσύνην τῇ παρουσίᾳ. **105.1**

Ἕως ὧδε τὰ τῆς τοῦ ὁσίου ὁδοιπορίας καὶ ἐπιδημίας. **105.2**

1 ἀπεδημήσαμεν in marg. corr. J ἀπεδήμησεν ante corr. J ἐκ: ἀπὸ K **4** προσεκυνήσαντες (sic) J **5** δεξάμενος τὸν μέγα Θεόδωρον: τοῦτον δεξάμενος L **8** τῶν om. N **11** τὰ οἰκεῖα νῦν: τὴν οἰκίαν F τὰ οἰκεῖα J Καὶ: Καὶ δὴ B **12** διεδίδου: ἐδίδου K καθότι ἄν τις F (cf. vers. β): καθ'ὅτι N καθ'ὅτις B καθὸ τίς L καθότις D J καθώς τις K **13** παραμείνας: προσμείνας N τῇ Λαύρᾳ παραμείνας ἡμέρας: ἡμέρας τῇ Λαύρᾳ παραμείνας F λοιπὰ: λοιπὰ δὲ L B J K **15** καὶ δεήσεις in marg. suppl. B **16** βασιλέως ποιῆσαι K **18** ὃν: ὧν F J K κατέλιπεν: ἀπέλιπεν B **19** παρεβάλλομεν N **20** ἀδρὸν om. J προσῆξεν: προσῆκεν B προσήνεγκεν D προσῆγεν K **21** τοῦ om. B K **22** καὶ om. F **23** πάντας θεραπεύων: πάντας καὶ θεραπεύων F θεραπεύων πάντας B θεραπεύων D σπείρων om. B **24** ἄρτον L J K **25** δεύτερος: νέος F **26** καὶ τῶν λοιπῶν ἁπάντων εὐχαῖς: εὐχαῖς καὶ τῶν λοιπῶν L **28** τῇ: τῇ αὐτοῦ L δοὺς εὐφροσύνην τῇ παρουσίᾳ: εὐφροσύνην τῇ παρουσίᾳ παρασχόμενος D K **29** τῆς om. N τοῦ om. J

106.1 Ὁ δέ γε πιστὸς βασιλεὺς Ἰωάννης (πρὸς ἐκεῖνον γὰρ αὖθις ὁ τοῦ λόγου δρόμος ἡμᾶς ἄγει), ἡνίκα ἤσθετο καταλαβεῖν τὸν θεῖον Θεόδωρον τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ τὴν διανομὴν ποιῆσαι τῶν χρημάτων, καὶ πολλαῖς αὐτὸν κατοχυρῶσαι ταῖς εὐχαῖς, τῶν ἱερέων τε καὶ μοναστῶν, καὶ πάντων τῶν πενήτων, βουλεύεται βουλὴν ἀρίστην καὶ τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως ἀξίαν· μᾶλλον δὲ ἃ πάλαι βεβούλευτο, εἰς ἔργον ἀγαγεῖν ἐπεχείρει τῇ τοῦ Χριστοῦ δυναμούμενος χάριτι.

106.2 Μετακαλεῖται τοίνυν πάντας τοὺς ἐν τέλει, καί φησι πρὸς αὐτούς: «Ἰδοὺ μυστήριον ὑμῖν λέγω· δεδήλωται γάρ μοι καὶ ἀψευδῶς ἔγνωσται, μετ' ὀλίγας ἡμέρας τοῦ παρόντος μεθίστασθαι βίου με. Ἐντέλλομαι τοίνυν πᾶσιν, εἰς τὴν αὔριον συναχθῆναι πρός με εἰς τὸ πεδίον· διαθήκην γὰρ ὑμῖν διατίθημι. Μηδεὶς οὖν ἀπολείποι τοῦ συνεδρίου».

107.1 Ταῦτα εἰπών, ἐξαπέστειλεν αὐτούς, λυπουμένους καὶ ἀδημονοῦντας· ἐκέλευσε δὲ κήρυκας βοῆσαι τοῦ συναγαγεῖν πάντας ἐν τῷ πεδίῳ τῶν Ἀδνουμίων. Αὐτὸς δὲ παρ' ὅλην τὴν νύκτα, εὐχαῖς καὶ δεήσεσι προσκαρτερήσας, καθὼς ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς αὐτοῦ, λίαν πρωὶ μετακαλεῖται ἱερέα Χριστιανὸν καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἀναθέμενος αὐτῷ, ἠξίου ἐν τῷ ἐνδοτάτῳ ταμιείῳ τὴν ἀναίμακτον ἐπιτελέσαι θυσίαν, ἑτοίμης οὔσης τῆς δωροφορίας. Καὶ τούτου γεγονότος, μετέλαβε τῶν ἀχράντων τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων μετὰ πολλῆς κατανύξεως καὶ εὐλαβείας ἅμα τῶν τριῶν οἰκετῶν. Καὶ τῷ ἱερεῖ πλουσίας χορηγήσας δωρεάς, ἀπέστειλεν ἐν εἰρήνῃ.

107.2 Αὐτὸς δὲ ἐξῆλθεν ἔφιππος λαμπρῶς ἐστολισμένος ἐπὶ τὸν ὁρισθέντα τόπον, ἐν ᾧ συνήχθη πᾶς ὁ ὄχλος, συναγωγὴ πολλή, μεγάλη σφόδρα, Πέρσαι, καὶ Ἰσμαηλῖται, Ἰουδαῖοι τε καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες Χριστιανοί.

107.3 Καὶ βήματος ἀρθέντος ὑψηλοῦ, τοῦ καθορᾶσθαι παρὰ παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ πάντων θαυμαζόντων τὴν πολυάνθρωπον συναγωγήν, καὶ τί ἂν θέλοι ταῦτα εἶναι, καὶ τίς ἡ τοῦ βασιλέως δημηγορία, ἀνελθὼν ἐπὶ τοῦ βήματος, καὶ καθίσας μικρόν, εἶτα σιγὴν τῷ λαῷ διὰ τοῦ κήρυκος ἐπιτάξας, ἐξαναστὰς τοῦ θρόνου, ἔφη μεγάλῃ τῇ φωνῇ:

107.4 «Ἀκούσατε, Πέρσαι πάντες, καὶ Ἀγαρηνοί, Ἑβραῖοι τε καὶ ὁ ἐκλεκτὸς τῶν Χριστιανῶν λαός. Ἐγὼ Χριστιανός εἰμι, καὶ Ἰωάννης ὄνομά μοι. Πιστεύω δὲ εἰς Πατέρα καὶ Υἱόν, καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, τὴν τρισυπόστατον καὶ ὁμοούσιον μίαν θεότητα· ἄλλη γὰρ πίστις οὔκ ἐστιν, εἰ μὴ αὕτη. Καὶ ἐπεὶ ὁ Κύριός μου Ἰησοῦς Χριστὸς εἴρηκεν ἐν

1 γρ(απτέον) λόγου in marg. suppl. L **4** πενήτων om. N Χριστιανῶν suppl. N (manu post.) βουλὴν βουλεύεται L D **5** βεβούλευτο: βεβούλευται B ἐπεχείρει: ἐπιχειρεῖ B **7** πάντας τοίνυν L **9** μεθίστασθαι βίου με: με μεθίστασθαι βίου F **10** οὖν om. F ἀπολίπῃ F ἀπολείποιτο D K **12** ἐξαπέστειλεν αὐτούς om. J **13** συναχθῆναι L **15** πατρὸς αὐτοῦ: αὐτοῦ πατρός F D Χριστιανὸν: τῶν Χριστιανῶν B τὰ κατ': τὰ καθ' B κατὰ τ' L κατ' αὐτὸν: θαυτον ante corr. J καθ' ἑαυτον post corr. J **16** ἀνατιθέμενος J ἐπιτελέσαι θυσίαν: θυσίαν ἐπιτελέσαι B **17** δωρυφορίας J **18** τριῶν: τριῶν πιστῶν B ἱκετῶν L **21** ὄχλος: λαὸς L πολλή: πολλὴ δὲ ἦν J μεγάλη: καὶ μεγάλης L καὶ μεγάλη D K **23** ὑψηλοῦ τοῦ: ὑψηλοτάτου J καὶ om. J **25** ἀνελθὼν δὲ F **26** τῷ λαῷ: om. K διὰ τῷ λαῷ J ἐπιτάξας: προστάξας L **27** Πέρσαι πάντες: πάντες Πέρσαι F **28** τῶν Χριστιανῶν λαός: λαὸς Χριανῶν L ὄνομά μοι Ἰωάννης L Πιστεύω δὲ: Καὶ πιστεύω F **29** μίαν θεότητα: ἁγίαν Τριάδα, τὴν μίαν θεότητα F θεότητα K **30** Χριστὸς: ὁ Χριστὸς F

τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις, "Πᾶς ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω κἀγὼ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς", ἰδοὺ ὁμολογῶ αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων».

Ταῦτα εἰπών, καὶ ἐκβαλὼν τοῦ κόλπου τίμιον σταυρὸν ἐκ χρυσοῦ κατεσκευασμένον **108.**
καὶ λίθοις πολυτελέσι κεκοσμημένον, καὶ τοῦτον εἰς ὕψος διάρας, στραφείς τε κατὰ ἀνατολάς, καὶ τρίτον προσκυνήσας, κατεφίλησεν εἰπών: «Τὸν σταυρόν σου προσκυνῶ, Χριστέ, τὸν τίμιον· καὶ σὲ γινώσκω Θεὸν καὶ Κύριον, καὶ Σωτῆρά μου· καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπω, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν».

Ταύτην τὴν καλὴν ὁμολογίαν καὶ οἱ τρεῖς οἰκέται παριστάμενοι συνωμολόγουν. **109.1**

Ὡς ἤκουσε ταῦτα ὁ δῆμος ἐκεῖνος, τὰ μὲν πρῶτα ἐξεθαμβήθησαν καὶ ἔστησαν ἐννεοί· εἶτα πνεύσας εἰς αὐτοὺς ὁ τῶν ψυχῶν φθορεύς, ὁ ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος, μανίαν δεινὴν ἐνέβαλεν. Καὶ δὴ βοήσαντες μέγα τε καὶ μανικόν, καὶ συὸς δίκην τοὺς ὀδόντας θήξαντες, ἐπιπίπτουσι τῷ βασιλεῖ, μαχαίραις τε καὶ ζιβύναις ἀνελεῖν ἐπιχειροῦντες.

Οἱ οὖν τρεῖς πιστοὶ οἰκέται ἰσχυρῶς ἀνθίσταντο, τὴν ὁρμὴν εἴργοντες τοῦ δήμου, **109.2**
ἕως οὗ ἀπεκτάνθησαν παρὰ τοῦ ὄχλου τὴν καλὴν ὁμολογοῦντες ὁμολογίαν, καὶ τὸν Χριστὸν ἐπικαλούμενοι. Ἐκείνων δὲ ἀναιρεθέντων, προσβάλλουσι τῷ βασιλεῖ, βοῶντι καὶ λέγοντι: «Κύριε, εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου».

Ἐπεβόων δὲ οἱ ἐν τέλει τοῖς ὄχλοις, τὴν ὁρμὴν αὐτῶν διεγείροντες, «Ἀποκτανθήτω» **109.3**
λέγοντες «ὁ τῆς πίστεως ἡμῶν προδότης, καὶ τοῦ Χριστοῦ ὁμολογητής» (ἐν εἴδει ὕβρεως τὸν ὁμολογητὴν τοῦ Χριστοῦ καλοῦντες οἱ παράφρονες). Καὶ δὴ ξίφεσι καὶ λόγχαις τὸν ἀληθῶς ὁμολογητὴν Χριστοῦ κατατεμόντες ἀπέκτειναν, πολλὰς καὶ μετὰ τὸ θανεῖν πληγὰς αὐτῷ ἐπιθέντες.

Μετέβη οὖν ὁ κλεινὸς Ἰωάννης ἐκ τῆς ἐπιγείου βασιλείας πρὸς τὴν οὐράνιον καὶ ἀτε- **110.**
λεύτητον βασιλείαν μηνὶ Μαΐῳ τριακάδι, μακάριος τῆς ὁμολογίας, μακάριος δὲ τῆς μαρτυρίας γενόμενος. Καὶ ἐπληρώθη ἐπ' αὐτὸν ὁ εὐαγγελικὸς λόγος ὅτι «Πολλοὶ

1 ἱεροῖς om. J ὁμολογήσει ἐν: ὁμολογήσειεν F **2** ἐν αὐτῷ: αὐτὸν F D μου om. B **3** αὐτὸν κἀγὼ K **4** τοῦ κόλπου: ἐκ τοῦ κόλπου N τοῦ κόλπου αὐτοῦ K κατασκευασμένον J **5** καὶ λίθοις πολυτελέσι κεκοσμημένον om. D **6** τρίτον: τοῦτον K **8** σοὶ om. D **10** συνωμολόγουν: ὡμολόγουν F ὁμολόγησαν D ὡμολόγησαν K **11** Ὡς N F B D J: Ὡς οὖν L (cf. vers. β) **12** εἰς αὐτοὺς: αὐτοῖς F **13** ἐνέβαλλεν F τε om. K δίκην συὸς D K **14** τῷ βασιλεῖ ἐπιπίπτουσι N L J μαχαίραις τε: μαχαίραις D καὶ μαχαίραις K **16** οὖν om. K πιστοὶ om. F σχυρὸς ante corr. N **17** οὗ om. N K ὁμολογοῦντες ὁμολογίαν: ὁμολογίαν ὁμολογοῦντες F K **18** ἐπικαλέσαντες L Ἐκείνων δὲ ἀναιρεθέντων, προσβάλλουσι τῷ βασιλεῖ: τῷ δὲ βασιλεῖ L **21** προδότης: ἐχθρὸς καὶ προδότης B καὶ: ἀποκτανθήτω B **22** τὸν ὁμολογητὴν τοῦ Χριστοῦ: ὁμολογητὴν τοῦ Χριστοῦ τοῦτον F ἀποκαλοῦντες J K παράφρονες: ἀσεβεῖς καὶ παράφρονες L ἄφρονες D K **23** ἀληθῶς: ὡς ἀληθῶς B τοῦ Χριστοῦ L D J **24** ἀποθανεῖν J πληγὰς αὐτῷ: αὐτῷ πληγὰς L B D αὐτὸν πληγὰς K **25** ἐκ τῆς ἐπιγείου βασιλείας: inc. iterum E (103r) **26** καὶ ἀτελεύτητον βασιλείαν om. L τριακάδι: ἡκάδι J μακάριος ... μακάριος: μακαρίως ... μακαριότερος J **27** δὲ καὶ τῆς μαρτυρίας K

ἐλεύσονται ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ βορρᾶ καὶ θαλάσσης, καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν». Εὖγε τῆς ἀσυγκρίτου ἀνταλλαγῆς, ὑπέρευγε τῆς ἀπαραμίλλου ἐμπορίας! Ἀφῆκεν βασιλείαν πρόσκαιρον, καὶ ῥευστὴν καὶ φθειρομένην, καὶ παρέλαβεν βασιλείαν ἀσάλευτον, ἄφθαρτον, τετηρημένην ἐν οὐρανοῖς. Ῥανίσιν αἵματος ὀλίγαις, τὰ ἀγαθὰ ἐκτήσατο, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.

III.1 Τότε τοίνυν οἱ Χριστιανοὶ πάντες ἔφυγον καὶ κατέκρυψαν ἑαυτούς, δεδοικότες τὴν ὁρμὴν τοῦ λαοῦ· ἔρριψαν δὲ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος ἐπὶ χώρας. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ νυκτὶ φαίνεται αὐτοῖς τοῖς ἀρχισατράπαις καὶ πρώτοις τῆς πόλεως, μετὰ πολλῆς ἀπειλῆς λέγων: «Δοθήτω τὸ σκήνωμά μου τῷ μητροπολίτῃ τῶν Χριστιανῶν, τοῦ παρ' αὐτοῦ κηδευθῆναι. Εἰ δὲ μή, ἄρδην ὑμᾶς ἀπολέσω».

III.2 Διυπνισθέντες δὲ καὶ ἀλλήλοις τὰ ὁραθέντα διηγησάμενοι, ἠξίωσαν τὸν μητροπολίτην ἀποστεῖλαι καὶ τὸ σῶμα ἀναλαβέσθαι. Καὶ δὴ πέμψας ἕνα τῶν ἐπισκόπων, καὶ ἀγαγὼν τὸ τοῦ μάρτυρος καὶ βασιλέως λείψανον, καὶ τὰ νενομισμένα τελέσας, ἐν τῇ ἁγίᾳ κατέθετο ἐκκλησίᾳ, σὺν αὐτῷ δὲ καὶ τοὺς τρεῖς οἰκέτας, δοξάζων καὶ εὐλογῶν Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν.

III.3 Πολλὰς δὲ ἰάσεις καὶ σημεῖα εὐδόκησε Κύριος γενέσθαι ἐν τῇ τοῦ λειψάνου καταθέσει, καὶ εἰς τὸ ἑξῆς, ὡς πολλοὺς τῶν Περσῶν τε καὶ Ἀγαρηνῶν τὴν πάτριον ἐξομωσαμένους θρησκείαν, Χριστιανοὺς γενέσθαι.

III.4 Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν νύκτα, καὶ τῷ μακαρίτῃ Θεοδώρῳ παρίσταται ἐν ὁράματι ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης, λευκὴν μὲν περιβεβλημένος στολὴν καὶ ὑπερφυεῖ στίλβουσαν λαμπρότητι, στεφάνῳ δὲ λίθοις καὶ μαργαρίταις πεποικιλμένῳ τὴν κεφαλὴν κεκοσμημένος, καί φησιν: «Ἰδού, πάτερ πνευματικέ, ἐδόξασέ με Κύριος δόξῃ πολλῇ, καὶ τοῖς ἁγίοις συνηρίθμησε μάρτυσι· σήμερον γὰρ ἐπὶ πάντων ὁμολογήσας αὐτόν, ἀνῃρέθην ὑπὸ τῶν Περσῶν. Καὶ ἐξελθοῦσα ἡ ψυχή μου ὡς ἐκ φυλακῆς τοῦ πολυπλανέος βίου, ἐπέτυχε τῶν ἀγαθῶν τῶν ἀεί μοι ὑπὸ σοῦ κηρυττομένων. Εὐλογημένος οὖν σὺ

1 καὶ βορρᾶ καὶ θαλάσσης om. K **3** ἀνταλλαγῆς F J (cf. vers. β): ἀνταλλαγωγῆς E N L B D K **4** ῥευστὴν καὶ φθειρομένην: φθαρτὴν F φθαρτὴν καὶ ῥευστὴν B D K παρέλαβεν: ἔλαβεν F ἀσάλευτον om. K **5** ὀλιγήσοι L ἀπέραντα ἀγαθὰ L ἐκτήσατο: κτησάμενος D K **6** καὶ ἐπὶ καρδίαν – ἀνέβη om. D **9** σῶμα τοῦ μάρτυρος: τοῦ μάρτυρος σῶμα D K **10** δὲ ἐπιούσῃ: ἐπιούσῃ δὲ K Τῇ δὲ ἐπιούσῃ νυκτὶ bis J αὐτοῖς E N L (cf. vers. β): αὐτὸς F B K αὐτοῖς αὐτὸς D ὁ ἔνδοξος Ἰωάννης J **12** ἀπολέσω: ἀπόλλω K **14** τὸ σῶμα ἀναλαβέσθαι: ἀνελέσθαι τὸ μαρτυρικὸν σῶμα D ἀνελέσθαι τὸ σῶμα K **15** λείψανον: σῶμα B γρ(απτέον) «λείψανον» in marg. B **17** Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν: τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν F **18** ἰάσεις καὶ σημεῖα: ἰάσεις D καὶ ἰάσεις K ὁ Κύριος K **19** καὶ εἰς τὸ ἑξῆς om. D K τῶν om. K **20** ἐξομωσαμένους E N F L B D J K: καταλιπόντας versio β (cf. app. font.) **21** τὴν νύκτα om. F μακαρίῳ D K **22** μὲν om. D μὲν περιβεβλημένος στολὴν: στολὴν περιβεβλημένος F **23** καὶ ὑπερφυεῖ στίλβουσαν λαμπρότητι: ὑπερφυῆ στίλβουσαν λαμπρότητα B καὶ ὑπερφυῶς στίλβουσαν D K στεφάνῳ – πεποικιλμένῳ: στεφάνῳ δὲ περικεκοσμημένῳ λίθοις καὶ μαργάροις D στεφάνῳ δὲ περικεκοσμημένῳ τῇ κεφαλῇ λίθοις καὶ μαργάροις K **24** καὶ μαργάροις – κεκοσμημένος: πεποικιλμένῳ καὶ μαργαρίταις κεκοσμημένος τὴν κεφαλὴν περικείμενος F **25** συνηρίθμησέ με L πάντων: πᾶσιν K **26** ἀνῃρέθην ὑπὸ τῶν Περσῶν om. L πολυπλανέος scripsi: πολυπλάνεως E L B (cf. A) πολυπλανοῦς F πολυμόχθου D K **27** ἡ ψυχή μου ὡς ἐκ φυλακῆς τοῦ πολυπλάνεως βίου: ἀπὸ τοῦ πολυπλανοῦς βίου ἡ ψυχή μου, ὡς ἐκ φυλακῆς F ἐπέτυχον J K

παρὰ Κυρίου, ὅτι πρόξενός μοι γέγονας σωτηρίας, καὶ ἰδοὺ δέομαι τοῦ κοινοῦ Δεσπότου, τάχιον παραγενέσθαι σου τὴν ἀρετὴν καὶ συναφθῆναί μοι καὶ συνεῖναι εἰς αἰῶνας, ὡς ἂν ὁμοῦ καταξιωθέντες τῆς ἐλλάμψεως τῆς μακαρίας καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος, δοξάζωμεν τὴν αὐτῆς ἀγαθότητα».

Εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐλθών ὁ θεῖος Θεόδωρος, καὶ τὸ ὅραμα συγκρίνας, ἔγνω τὸ γεγονός. Ἅμα δὲ πρωί, πρὸς τὸν ὅσιον ἀπῆλθε κιονίτην, καὶ διηγησάμενος τὰ ὁραθέντα, ἐδέξατο παρ' αὐτοῦ πληροφορίαν, ἀληθῆ ταῦτα εἶναι. Καὶ ἦν ὁ μακάριος χαίρων τῷ πνεύματι καὶ εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ, ὅτι τὸ ἔργον αὐτοῦ εἰς ἀγαθὸν ἐτελειώθη, καὶ προσήνεγκεν αὐτῷ ψυχὴν εὐαρεστήσασαν αὐτῷ, ἧς οὐκ ἔστιν ὁ κόσμος ἀντάξιος. **112.1**

Μετὰ δέ τινας ἡμέρας, καταλαμβάνει ὁ καταλειφθεὶς ἐν Βαβυλῶνι διάκονος, σαφῶς ἡμῖν περὶ τῶν συμβεβηκότων πάντων διηγούμενος. Καὶ ἀκούσαντες, δόξαν ἀνεπέμψαμεν τῷ ἐνδοξαζομένῳ ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ. **112.2**

Ὀλίγων δὲ διαγενομένων ἡμερῶν, καὶ Θεοδόσιος ὁ στυλίτης τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἰωάννην τὸν ἐρημίτην, ἐν ἀποκαλύψει πρὸς Κύριον ἀναλύσαντα μαθών, μικρὸν νοσήσας καὶ αὐτός, εἰς χεῖρας Κυρίου τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν παρέθετο. Ὃν ὁ ἁγιώτατος ἐπίσκοπος καταγαγὼν τοῦ κίονος, καὶ ὁσίως περιστείλας, ἐν τῷ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τεμένει κατέθετο, πολλῶν ἰάσεων ἐν τῇ αὐτοῦ κηδείᾳ γενομένων. **112.3**

Ἔκτοτε οὖν ὁ μέγας Θεόδωρος, μόνος ἀπολειφθεὶς τῆς ἱερᾶς συζυγίας, τοῦ τε πνευματικοῦ αὐτοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ὁσίου στυλίτου, δάκρυσι καὶ στεναγμοῖς καὶ πένθει διηνεκεῖ πάσας διήνυσε τὰς ἡμέρας. Τοσαύτῃ δὲ ἑαυτὸν ἐξέδωκε σκληραγωγίᾳ, ὡς ἄσαρκός τις νομίζεσθαι καὶ ἀσώματος, ἅπαξ μὲν τῆς ἑβδομάδος τροφῆς ἀπογευόμενος, λίαν ἐνδεοῦς καὶ μετρίας, ἀϋπνοις δὲ προσευχαῖς πάσας ἀμείβων τὰς νύκτας, μηδὲν δὲ τῶν προσόντων αὐτῷ καταλιμπάνων, ἀλλὰ πάντα τοῖς δεομένοις ἀπονέμων. Ἀψιλεστέρας οὖν καὶ τῆς παρὰ τοῦ Χριστοῦ χάριτος ἀπολαύει· χεῖρας γὰρ τοῖς νοσοῦσιν ἐπιτιθεὶς καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ θεῖον ὄνομα καλῶν, θᾶττον αὐτοῖς τὴν ῥῶσιν παρεῖχεν. **113.1**

Τῆς φήμης δὲ τὴν Μεσοποταμίαν πᾶσαν καὶ τὴν Συρίαν ὀξύτατα διελθούσης, πολὺ πλῆθος τῶν διαφόροις νόσοις ἀσθενούντων ἐκ πολλῶν πατρίδων πρὸς ἐκεῖνον συνέρρεον, ἀφθόνου τε καὶ ἀμίσθου τῆς θεραπείας ἀπήλαυον. Τοῦτο μεταβολὴν τῆς θρησκείας πολλοῖς τῶν Ἰσμαηλιτῶν ἐνεποίει, καὶ πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν **113.2**

2 καὶ συναφθῆναί – εἰς αἰῶνας: συνεῖναι μοι εἰς αἰῶνας αἰώνων D K **4** αὐτῆς: αὐτοῦ F K **5** ἐλθών – Θεόδωρος F (cf. vers. β et app. font.): ὁ θεῖος Θεόδωρος ἐλθών E N L B D J K **7** μακάριος Θεόδωρος L **8** ἐτελειώθη: ἐπληρώθη D καὶ om. J **9** οὐκ ἔστιν ὁ κόσμος ἀντάξιος: ὁ κόσμος οὐκ ἔστιν ἄξιος F ἀντάξιος: ἄξιος J ὁ κόσμος ἀντάξιος: ἀντάξιος ὁ κόσμος N **10** ἐν Βαβυλῶνι διάκονος: διάκονος ἐν Βαβυλῶνι B D K **11** πάντα K **12** ἐνδοξαζομένῳ Θεῷ L **13** αὐτοῦ om. J **14** ἐν ἀποκαλύψει: ἀποκαλύπτει J ἀναλύσαντα: ἐκδημήσαντα N L J μαθών om. J **15** νοσήσας καὶ αὐτός: καὶ αὐτὸς νοσήσας F **17** Ὃν ὁ ἁγιώτατος ἐπίσκοπος καταγαγὼν τοῦ κίονος, καὶ ὁσίως περιστείλας, ἐν τῷ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τεμένει κατέθετο om. F αὐτοῦ κηδείᾳ: κηδείᾳ αὐτοῦ J **19** αὐτοῦ υἱοῦ: υἱοῦ αὐτοῦ B τέκνου αὐτοῦ N υἱοῦ J **20** ἑαυτὸν: αὐτὸν F **21** μὲν om. N **22** ἀϋπνοις: ἄϋπνος F πάσας:]ς in marg. suppl. N ἀμείβων: ἀμείβειν B ἀνύων L **24** οὖν: δὲ F τοῦ om. K χάριτας D χεῖρα J **25** ἐπιθεὶς L D θεῖον om. L **26** πᾶσαν om. K τὴν Συρίαν: Συρίαν N **27** πολὺ πλῆθος: πολλὰ πλήθη K **28** ἀπολαύων J **29** πολλοῖς: πολλοὺς F L om. K ἐποίει N L J τοῦ om. F D

τούτους μετερρύθμιζεν, ὃ μείζονος ὑπῆρχε νοσήματος θεραπεία. Πολλοὶ δὲ τῶν τὰ Νεστορίου καὶ Σευήρου φρονούντων, πολλοὶ δὲ καὶ τῶν Μάνεντος μαθητῶν, τῆς κατεχούσης αὐτοὺς ἀπαλλαττόμενοι δυσσεβείας, τῇ καθολικῇ προσετίθεντο ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐπληθύνετο ὁ ἀριθμὸς τῶν ὀρθοδόξων, καὶ εἰς μεγάλην ἐπεδίδου προκοπὴν ἡ ἀρετή.

114.1 Πολλοῖς οὕτω γοῦν καὶ μεγάλοις ὁ Θεόδωρος κατορθώμασι διαπρέψας, καὶ νάμασι ποταμῶν ταῖς ἐπιρροαῖς τῶν θαυμάτων μιμησάμενος, μετὰ τριετῆ χρόνον τῆς τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ἀθλήσεως, ὁρᾷ πάλιν αὐτὸν ἐν ἐκστάσει, προσκαλούμενον, καὶ τοιάδε λέγοντα: «Δεῦρο, πάτερ ποθεινότατε, ὁ Χριστὸς καλεῖ σε, εὐδοκήσας ἅμα κατοικεῖν ἡμᾶς, καὶ τοῦ γλυκυτάτου αὐτοῦ φωτὸς ἐμφορεῖσθαι».

114.2 Ταῦτα ἰδὼν ὁ μέγας, καὶ τὴν ἀνάλυσιν αὐτοῦ καὶ πρὸς Χριστὸν ἀποδημίαν γνούς, τὸ ἱερατικὸν πλήρωμα, καὶ τὸ Χριστιανικὸν ποίμνιον συγκαλέσας, τὰ δέοντα πρὸς εὐσέβειαν παραινεῖ, ἀμετακινήτως τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει καὶ παγίως ἐμμένειν, καὶ μὴ ταῖς τῶν αἱρετικῶν παρατρέπεσθαι βεβήλοις κενοφωνίαις, ὁμόνοιάν τε καὶ ἀγάπην, πρὸς ἀλλήλους φυλάττειν, καὶ πασῶν τῶν τοῦ Χριστοῦ ἀντέχεσθαι θείων ἐντολῶν.

115.1 Ταῦτα ὁμιλήσας καὶ ἀσπασάμενος αὐτούς, ἐπὶ τὴν Ἁγίαν ἀπαίρει Πόλιν. Καὶ εἰς τὴν σωτήριον εἰσελθὼν τοῦ Χριστοῦ Ἀνάστασιν, καὶ δάκρυσι τὸ ἅγιον ἐκεῖνο ῥάνας ἔδαφος, τῷ ζωηφόρῳ τε περιχυθεὶς Μνήματι, καὶ τῷ μύρῳ τῶν δακρύων περιαντλήσας, καὶ ὅσα τῶν ἐπίπλων ἢ τινων ἑτέρων ἐπήγετο εἰδῶν ἢ χρημάτων, τοῖς πένησι διανείμας, αὐτὸς πρὸς τὴν τοῦ θείου Σάβα Λαύραν ἐξήει. Καὶ τῷ ἀρχαίῳ αὐτοῦ ἀσκητικῷ κελλίῳ ἐπὶ τρισὶ παραμείνας ἑβδομάσι, καὶ λόγοις θεοσόφοις τοὺς μοναχοὺς ἑστιάσας, μικρόν τι νοσήσας, ὡς ἐγγιζούσης ἤδη τῆς τελευτῆς ᾔσθετο, τῶν θείων κοινωνήσας ἁγιασμάτων, εὐχήν τε τὴν συνήθη ἐπιφθεγξάμενος «Δόξα σοι, παναγία Τριάς, ἡ ἐλπὶς ἡμῶν»· καὶ «Κύριε, εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου» ἐπειπών, τῷ τύπῳ τε σφραγισάμενος τοῦ σταυροῦ, τὴν μακαρίαν ἀπῆλθε πορείαν, Χριστὸν βλέ-

1 μετερρύθμιζεν: μετερρύθμησεν B μετερύθμησεν h μετερίθμησεν D K ὃ: καὶ N θεραπείας J δὲ τῶν: μὲν N **2** καὶ Σευήρου om. J φρονούντων: νοσούντων K πολλοὶ δὲ om. D **3** αὐτοὺς: αὐτῶν K **4** καὶ εἰς om. L ἐπεδίδου προκοπὴν: προκοπὴν ἐπεδίδου J **6** Πολλοῖς οὕτω γοῦν καὶ μεγάλοις ὁ Θεόδωρος κατορθώμασι N D J K (cf. app. font.): Πολλοῖς des. E (105v) (ms. mut., itaque finis deest in E) Πολλοῖς οὖν καὶ μεγάλοις κατορθώμασιν ὁ Θεόδωρος F Οὕτω γοῦν πολλοῖς καὶ μεγάλοις ὁ μέγας Θεόδωρος κατορθώμασι B (cf. Οὕτω γοῦν πολλοῖς καὶ μεγάλοις ὁ *ὁσιώτατος* Θεόδωρος κατορθώμασι vers. β) Πολλοῖς ὁ Θεόδωρος οὕτω γὰρ καὶ μεγάλοις κατορθώμασι L νάματα K **7** ταῖς om. L ποταμῶν ταῖς ἐπιρροαῖς: ποταμηδῶν τῇ ἐπιρροῇ D ποταμῶν τῇ ἐπιρροῇ K μιμησάμενος: κομισάμενος N L χρόνον om. J **8** προσκαλούμενον αὐτὸν D K **9** καλεῖται K **10** αὐτοῦ φωτὸς: φωτὸς αὐτοῦ N J K **11** ἐπιδημίαν D K **12** τὸ Χριστιανικὸν: Χριστιανικὸν K **13** πρὸς εὐσέβειαν παραινεῖ: παραινέσας, ὥστε L ἀμετακινήτους D παγίως: παγίους K πάντοτε ἁγίως J **14** παρατρέπεσθαι βεβήλοις κενοφωνίαις, ὁμόνοιάν τε καὶ ἀγάπην: παραβουλαῖς τρέπεσθαι ἀγάπην τε L **15** πρὸς: εἰς B τοῦ om. F **16** εἰς om. F **19** τινων ἑτέρων: ἑτέρων τινῶν J ἢ τινων ἑτέρων ἐπήγετο εἰδῶν om. K ἢ τινων ἑτέρων ἐπήγετο εἰδῶν ἢ χρημάτων: ἢ χρημάτων ἐπήγετο D **20** διανείμας ὧν ἐπεφέρετο K θείου: ἁγίου F Σάβα om. J αὐτοῦ om. K καὶ ἀσκητικῷ L **21** ἑβδομάδας D τοὺς μοναχοὺς: τοῖς μοναχοῖς F τοὺς μάρτυρας J **22** ὡς ἐγγιζούσης ἤδη τῆς τελευτῆς: ὡς ἐγγίζουσαν ἤδη τὴν τελευτὴν B γρ(απτέον) «ὡς ἐγγιζούσης ἤδη τῆς τελευτῆς» in marg. B τῶν: καὶ τῶν F **24** καὶ om. J ἐξειπών J **25** σφραγισάμενος τοῦ σταυροῦ: τοῦ σταυροῦ σφραγισάμενος N F D K πορείαν: ὁδόν D K

πειν, Χριστοῦ τῷ κάλλει διὰ παντὸς ἐναγάλλεσθαι.

Ὡς δὲ ὁ τῆς Λαύρας προεστὼς τῷ πατριάρχῃ τὴν τοῦ ὁσίου ἐδήλωσε τελευτήν, **115.2**
θᾶττον ἅπαν τὸ ἱερατικὸν μετὰ τοῦ πατριάρχου τὴν Λαύραν καταλαμβάνουσιν, καὶ πλῆθος ἀριθμοῦ κρεῖττον εἰς ἀσπασμὸν τοῦ μακαρίου συνέρρεον σώματος, καὶ πολλὰς ἰάσεις νοσημάτων καὶ φυγαδείας δαιμόνων ὁ Κύριος διὰ τοῦ ἐν Ἁγίοις εὐδόκησε τότε γενέσθαι Θεοδώρου.

Ὕμνων οὖν ἱερῶν, καὶ τῆς νενομισμένης τελεσθείσης ψαλμῳδίας, ἐν ταῖς θήκαις **115.3**
τῶν πατέρων, ἐχόμενα Μιχαὴλ τοῦ συγγενοῦς αὐτοῦ καὶ μάρτυρος, κατετέθη τὸ ἱερὸν τοῦ θείου Θεοδώρου σῶμα, ἐνάτην πρὸς τοῖς δέκα τοῦ Ἰουλίου μηνὸς ἄγοντος.

Ἐκεῖνος μὲν οὕτω βιούς, οὕτως ἀπεδήμησε πρὸς Κύριον, καὶ προσετέθη τοῖς ἀπ' **115.4**
αἰῶνος ἁγίοις, μακάριος μὲν τῆς πολιτείας, μακάριος δὲ τῆς τελειώσεως καὶ πρὸς Χριστὸν ἀναλύσεως γεγονώς. Βασίλειος δὲ τὴν χαλεπὴν ὑποστὰς ὀρφανίαν, καὶ τῆς μεγάλης ἀπερρωγὼς συζυγίας (γραφικῶς εἰπεῖν), βίον ἕλκει ὀδυνηρὸν καὶ οὐκ εὔδρομον, οἷον εἰκὸς τὸν ἐκείνου κεχωρισμένον· οὐκ οἶδα εἰς ὃ τελευτήσων μετὰ τὴν ἐκείνου παιδαγωγίαν, ἄγοιτο δὲ ταῖς ἐκείνου πρεσβείαις ἄμεινον.

Ἕως ὧδε τὰ τῆς ἐμῆς εἰς δύναμιν διηγήσεως, εἰ καὶ παραπολὺ τῆς ἀξίας ἐλάττων, **115.5**
ἀλλ' ὅσον τὸν πόθον ἀποπληρῶσαι πατρὸς ἀγαθοῦ, καὶ βραχεῖαν τινὰ τοῦ βίου ἀναγραφὴν τοῖς ἐξῆς εἰς ὠφέλειαν καταλιπεῖν εἰς αἴνεσιν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

* * *

Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου ἐπισκόπου Ἐδέσης, τοῦ Σαβαΐτου· κεφάλαια πρακτικά **116.**

116.1

1 βλέπων D ἐναγάλλεσθαι: ἐπαγάλλεσθαι F ἀγαλλιώμενος D K **2** τὴν τοῦ ὁσίου ἐδήλωσε: ἐδήλωσε τοῦ ὁσίου τὴν N L J **3** καταλαμβάνει J **6** ἐν Ἁγίοις εὐδόκησε τότε: μακαρίου εὐδόκησεν D μάκαρος εὐδόκησε K γενέσθαι Θεοδώρου: des. J (192v) (ms. mut., itaque finis deest in J) **9** θείου Θεοδώρου: αὐτοῦ K ἐχόμενα – σῶμα: ἔνθα καὶ Μιχαὴλ τοῦ συγγενοῦς αὐτοῦ καὶ μάρτυρος ἐντέθαπτο λείψανον, ἐκεῖσε τὸ ἱερὸν τοῦ θείου Θεοδώρου ἐναπέθεντο σῶμα F τοῖς: ταῖς B πρὸς ταῖς δέκα τοῦ: des. h (ms. mut., itaque finis deest in h) τοῦ Ἰουλίου: Ἰουλίου K **10** μὲν: μὲν οὖν N οὕτω: οὕτως L (cf. vers. β) **11** μακαριώτερος F (an recte? cf. Sym. Met. Passio s. Demetrii 19 μακάριος μὲν τοῦ βίου, μακαριώτερος δὲ τοῦ τέλους καὶ τῶν στεφάνων γενόμενος et etiam Greg. Naz. Epist. 65,2 μακάριος ὁ σοὶ πλησιάζειν ἠξιωμένος, μακαριώτερος δὲ ὁ τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ παθήμασι καὶ τοῖς ὑπὲρ ἀληθείας ἱδρῶσι τοιαύτην ἐπιθεὶς κορωνίδα) πρὸς: τῆς πρὸς K **12** γεγονώς om. K **14** οὐκ εὔδρομον, οἷον εἰκὸς τὸν ἐκείνου κεχωρισμένον om. D καὶ οὐκ εὔδρομον, οἷον εἰκὸς τὸν ἐκείνου κεχωρισμένον om. K **16** εἰς δύναμιν διηγήσεως: διηγήσεως εἰς δύναμιν ante corr. L K καὶ om. D ἔλαττον N D K **20** σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι: om. F **22** Capita Theod. Edes. in N F B K et w ὁσίου F K (cf. vers. β): ἐν ἁγίοις N B πατρὸς ἡμῶν N B K: om. F **23** ἐπισκόπου Ἐδέσης N B: τοῦ Ἐδεσσηνοῦ K om. F τοῦ Σαβαΐτου B: om. N F τοῦ ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ ὁσίου Σάββα ἀσκήσαντος K **24** πρακτικά F B: πάνυ ψυχωφελῆ καὶ ὠφέλιμα N ἀσκητικὰ, ἑκατόν K Τοῦ ὁσίου – πρακτικά: Κεφάλαια τοῦ ἁγίου Θεοδώρου, ἐπισκόπου Ἐδέσης w (cf. Κεφάλαια τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου τοῦ Σαβαΐτου vers. β)

inc. α΄. Ἐπειδήπερ Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ χάριτι, ἀποταξάμενοι τῷ Σατανᾷ καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, τῷ Χριστῷ συνεταξάμεθα ...

etc. [ed. *Philokalia* 1, 304–24]

–

116.100

des. ... τὸ γὰρ ὅλον ἡμῶν τῆς σωτηρίας ἐν τοῖς οἰκτιρμοῖς κεῖται καὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Θεοῦ· αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος καὶ ἡ προσκύνησις τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

2 τῷ Χριστῷ: τῷ Χριστῷ διπλῷ w **8** τοῦ Θεοῦ – ἀμήν: αὐτῷ ἡ δόξα w

Version b, Text and Translation

Siglum, Abbreviations, and Other Conventions

A Mosq. Synod. gr. 15 (**Diktyon 43640**), 227r-285v (*Vita*) et 285v-297v (*Capita*), 19.VI.1023, Theophanes scriba (RGK I 136, II 180, and III 230; PmbZ 28103)

B&I Euthymios the Iberian, *Barlaam and Ioasaph* (ed. Volk 2006)

Pomjalovskij
Pomjalovskij 1892 (first edition)

Nikitin
Nikitin 1895 (review of Pomjalovskij 1892)

Main text:

- Words or segments of words in **bold** indicate diction shared with *Barlaam and Ioasaph*, cited in the *apparatus fontium*.
- Words in *italics* indicate variations introduced into the text in version β–the equivalent in version α is cited in the critical apparatus.

Apparatus fontium:

- Words in **bold**, followed by the bracketed notes "[cf. vers. α]" or "[cf. vers. β]," indicate wording in a cited or alluded text that is identical or similar in the version referenced, as opposed to the other.
- Degrees of intertextual relations are indicated through various combinations of the presence or absence of the word "cf." and the asterisk (*). More specifically:

  (a) With respect to *Barlaam and Ioasaph* (=**B&I**), there are three variations, as in the following examples:

    i. πολλάς – δεξαμένου: B&I* 40,65-67
    Indicates a phrase which appears more or less in an identical fashion *only* in *Barlaam and Ioasaph*.

    ii. γάμου – συνάπτεται: cf. B&I* 30,124
    Indicates a phrase which appears more or less in an identical fashion in *Barlaam and Ioasaph*, but was originally borrowed from another, earlier text (usually from the *Menologion* of Symeon Metaphrastes).

    iii. ἀσμένως ... δεξάμενοι: cf. B&I 28,94 et 30,30
    Indicates a rather common phrase that is also used in *Barlaam and Ioasaph*.

  (b) With respect to all other texts, there are again three variations, as in:

    i. ὁ Θεός (1,1) – ὑπόδειγμα: Nic. Uran.* Vita Symeonis Styl. iunioris 1
    Denotes a more or less verbatim but also relatively *extensive* quotation, which is

used as a textual block for the creation of *Theodore of Edessa* (cf. the discussion in Vol. I, 3.2).

ii. τὸ δεσποτικὸν – ἀγαθότης: Bas. Caes. De fide, PG 31:465,41-42
Denotes a more or less *verbatim* but not extensive quotation or (rarely) an acknowledged citation.

iii. εὐλογοῦσιν – ἀγγέλων: cf. Nicet. Dav. Paphl. Εἰς τὴν ἁγίαν μεγαλομάρτυρα ... Ἀναστασίαν 17
Denotes a similar or related wording or idea, which may or may not have been borrowed directly from the cited text.

Μηνὶ Ἰουλίῳ ιθ΄

Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου,
τοῦ διαλάμψαντος ἐν ἀσκήσει κατὰ τὴν μεγίστην Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάβα,
ἔπειτα γεγονότος ἀρχιεπισκόπου πόλεως Ἐδέσης,
καὶ ἀξιομνημόνευτα κατορθωκότος ἔργα·
συγγραφεὶς παρὰ Βασιλείου ἐπισκόπου Ἐμέσης

Εὐλόγησον.

1.1 Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ Πατὴρ ὁ παντοκράτωρ, ὁ ποιητὴς οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων.

Εὐλογητὸς ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀνάρχως τε καὶ ἀχρόνως ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθείς, Θεὸς ἐκ Θεοῦ, σοφία τῆς τῶν ὅλων συστάσεως περιεκτική, 227v καὶ δύναμις, τῆς ὅλης κτίσεως ποιητική.

Εὐλογητὸς ὁ Παράκλητος, τὸ Ἅγιον καὶ ζωοποιὸν Πνεῦμα, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ δι' Υἱοῦ πεφηνὸς τοῖς ἀνθρώποις.

1.2 Ἡ τρισυπόστατος καὶ ὁμοούσιος Ἁγία Τριάς, τελεία **δόξῃ** καὶ ἀϊδιότητι, **καὶ βασιλείᾳ μὴ μεριζομένῃ**· ἡ ἄναρχος φύσις, τὸ δεσποτικὸν ἀξίωμα, ἡ φυσικὴ ἀγαθότης, ὁ ἐν Τριάδι εἷς Θεός· ὁ **δημιουργὸς καὶ συνοχεὺς** καὶ προνοητὴς ἁπάντων· ὁ διδοὺς αἰτοῦντι σοφίαν καὶ σύνεσιν, καὶ μὴ παρορῶν ἁμαρτάνοντα, ἀλλὰ θέμενος ἐπὶ σωτηρίᾳ

tit. Βίος — Ἐμέσης (cf. vers. α ἀνεψιοῦ αὐτοῦ καὶ ἐπισκόπου): cf. Vita Pancratii Tauromenii ... (Vat. gr. 2010) **1.1** ὁ ἀνάρχως — γεννηθείς: cf. infra 80,2 ὁ ... γεννηθεὶς ἀχρόνως τε καὶ ἀνάρχως ἐκ τοῦ ἀνάρχου Πατρός **1.2** Εὐλογητὸς ὁ Θεός — μὴ μεριζομένῃ: cf. Greg. Nyss. De vita Gregorii Thaumaturgi (a Sym. Met. in menol. inserta) 17,23–18,25 Εἷς Θεὸς Πατὴρ Λόγου ζῶντος, σοφίας ὑφεστώσης καὶ δυνάμεως, καὶ χαρακτῆρος ἀϊδίου, τέλειος, τελείου γεννήτωρ· Πατὴρ Υἱοῦ μονογενοῦς. Εἷς Κύριος, μόνος ἐκ μόνου, Θεὸς ἐκ Θεοῦ, χαρακτὴρ καὶ εἰκὼν τῆς θεότητος, Λόγος ἐνεργὸς, σοφία τῆς τῶν ὅλων συστάσεως περιεκτική, καὶ δύναμις τῆς ὅλης κτίσεως ποιητική, Υἱὸς ἀληθινὸς ἀληθινοῦ Πατρὸς, ἀόρατος ἀοράτου, καὶ ἄφθαρτος ἀφθάρτου, καὶ ἀθάνατος ἀθανάτου, καὶ ἀΐδιος ἀϊδίου. Καὶ ἓν Πνεῦμα Ἅγιον, ἐκ Θεοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχον· καὶ δι' Υἱοῦ πεφηνός, δηλαδὴ τοῖς ἀνθρώποις, εἰκὼν τοῦ Υἱοῦ τελείου τελεία, ζωὴ ζώντων αἰτία, πηγὴ ἁγία, ἁγιότης ἁγιασμοῦ χορηγός· ἐν ᾧ φανεροῦται Θεὸς ὁ Πατὴρ, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ ἐν πᾶσι· καὶ Θεὸς ὁ Υἱός, ὁ διὰ πάντων. Τριὰς τελεία, δόξῃ καὶ ἀϊδιότητι καὶ βασιλείᾳ μὴ μεριζομένῃ, μηδὲ ἀπαλλοτριουμένῃ. cf. B&I* 7,7–9 ἕνα θεὸν γινώσκω καὶ ὁμολογῶ ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι δοξαζόμενον, λέγω δὴ Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι, ἐν μιᾷ δὲ φύσει καὶ οὐσίᾳ, ἐν μιᾷ δόξῃ καὶ βασιλείᾳ μὴ μεριζομένῃ. cf. etiam Greg. Naz. De spiritu sancto = Or. 31,14 Ἔχω μὲν οὕτω περὶ τούτων ... σέβειν θεὸν τὸν πατέρα, θεὸν τὸν υἱόν, θεὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρεῖς ἰδιότητας, θεότητα μίαν, δόξῃ, καὶ τιμῇ, καὶ οὐσίᾳ, καὶ βασιλείᾳ μὴ μεριζομένην, ὡς τις τῶν μικρῷ πρόσθεν θεοφόρων ἐφιλοσόφησεν **1.2** τὸ δεσποτικὸν — ἀγαθότης: Bas. Caes. De fide, PG 31:465,41–42 **1.2** ὁ δημιουργὸς — ἁπάντων: Greg. Nyss. Liber de cognitione dei (fragmenta ap. Euthymium Zigabenum, Panoplia dogmatica 9 [313]) [Sp.] PG 130:313 καὶ δημιουργὸν, καὶ προνοητὴν, καὶ συνοχέα. cf. B&I 7,97 δημιουργὸν τοῦ παντὸς καὶ συνοχέα et 18,4 δημιουργὸν μὲν πάντων καὶ συνοχέα τὸν Θεὸν **1.2** ὁ διδοὺς — σύνεσιν: Dan. 2,21 διδοὺς σοφοῖς σοφίαν καὶ σύνεσιν

14 πεφηνός Pomjalovskij (cf. vers. α et app. font.): πεφυκὸς A **16** βασιλείᾳ Pomjalovskij

In the month of July, on the 19th:
The Life and Conduct of our Father among the Saints Theodore, who became eminent for his asceticism in the Great Lavra of Saint Sabas,[1]
subsequently became archbishop of the city of Edessa, and performed deeds worthy of commemoration; written by Basil, bishop of Emesa[2]
Give the blessing.[3]

1.1 Blessed be God, Father Almighty, creator of heaven and earth, and of all things visible and invisible.

Blessed be the only-begotten Son and Word of God, begotten of the Father before all beginning as well as all time, God from God, the wisdom that contains the constitution of everything, and the power that fashioned the entire creation.

Blessed be the Paraclete, the Holy and life-giving Spirit, who proceeds from the Father,[4] and was revealed to humankind through the Son.

1.2 Blessed be this Holy Trinity, which has three hypostases but one substance, which is perfect in glory and eternity, and is undivided with respect to kingship[5]; the nature which has no beginning, the lordly dignity, the natural goodness,[6] the Triune God; the one who creates, upholds together, and foresees everything; the one who gives wisdom and prudence to those who request it, and who does not neglect sinners, but provides forgiveness and salvation[7]; the one whom the heavenly powers praise, and the hosts of the angels glorify.

[1] τὴν μεγίστην – Σάβα: for the designation "μεγίστη" applied to the Lavra of St Sabas, see already Cyril of Skythopolis' *Life* of Sabas (BHG 1608), *passim*. For the monastery itself, see the relevant discussion in Vol. I, 4.1.

[2] The name of this fictive author, identified as a "nephew" of Theodore (according to the title of version **α**), appears twice more in the text (**82,3**; **115,4**). For the intertexts and narrative function of this invented figure, see Vol. I, 3.1 and 4.2.

[3] A formal liturgical "blessing" is indeed what follows.

[4] ὁ Πατὴρ – ἐκπορευόμενον: this phraseology directly echoes the Nicene-Constantinopolitan Creed.

[5] The whole passage echoes Gregory of Nyssa's *Encomium* of Gregory of Neokaisareia, the Wonderworker, a text included in Symeon Metaphrastes' *Menologion* (BHG 715, CPG 3184); PG 46: 912,47–913,5, a passage commonly quoted in Byzantine doctrinal texts.

[6] τὸ δεσποτικὸν – ἀγαθότης: a phrase from Basil of Caesarea's *On Faith* (PG 31: 465,41–42), a text with which ms. **A** begins (ff. 1r–7v); see further Vol. I, 3.3.

[7] ὁ διδοὺς – μετάνοιαν: a phrase found *verbatim* in the Prayer of the Trisagion (Εὐχὴ τοῦ τρισαγίου), which is common to the Divine Liturgies of both Basil of Caesarea and John Chrysostom (see section 6,6–8; ed. Goar).

μετάνοιαν· ὃν εὐλογοῦσιν οὐρανῶν αἱ δυνάμεις, καὶ δοξάζουσι στρατιαὶ τῶν ἀγγέλων.

1.3 Αὐτὸν **οὖν** τὸν ἀγαθὸν καὶ πανοικτίρμονα Θεὸν **εὐχαριστῶ κἀγὼ ὁ *εὐτελὴς καὶ ἀνάξιος***, **εἰ καὶ** οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς **πρὸς δοξολογίαν τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος.** Αὐτῷ προσφέρω ἐξομολόγησιν καὶ μεγαλοπρέπειαν, καὶ δέομαι ἐπακοῦσαί μου, ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ αὐτὸν ἐπικαλέσωμαι, καὶ **δοῦναί μοι λόγον, ἐν ἀνοίξει στόματός μου**, ὅπως διηγήσωμαι βίον ἐνάρετον, καὶ ὠφελείας ψυχικῆς πεπληρωμένον.

1.4 Τῷ ὄντι γὰρ αὐτὸν εὐλογεῖν ἄξιον καὶ ἐπικαλεῖσθαι, εἰς μνήμην ἑαυτοὺς τοῦ μεγάλου καθιέντας Θεοδώρου, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἤδη συγγράφειν προῃρημένους—Θεοδώρου φημί, τοῦ κατὰ τὴν μεγίστην Λαύραν τοῦ θείου Σάβα ἀγγελικὴν πολιτείαν καὶ διαγωγὴν μετελθόντος, εἶτα τὸν ἀρχιερατικὸν θρόνον κοσμήσαντος πόλεως Ἐδέσης, **πολλάς** τε **ψυχὰς σεσωσμένας τῷ Θεῷ προσαγαγ**όντος, **καὶ** ἰ**σαποστολικὴν χάριν** ἐκ Θεοῦ δεξαμένου, κηρύττειν διαπρυσίως τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, καὶ ὀρθοτομεῖν τὴν πίστιν τῆς Ἁγίας Τριάδος —, ἐπεὶ καὶ Θεοῦ δῶρον ἀνθρώποις οὗτος ἀληθῶς, τοῦ

1.2 ὃν εὐλογοῦσιν — τῶν ἀγγέλων: cf. Nicet. Dav. Paphl. Εἰς τὴν ἁγίαν μεγαλομάρτυρα ... Ἀναστασίαν = Orat. laud. summorum apostolorum 17 (372,39–42) τί γὰρ οὗτος ὁ λόγος πρὸς τὴν σήν ἐστιν ἀρετήν, ἣν ἀγγέλων ὑμνοῦσι στρατιαί, πᾶσαι τῶν οὐρανῶν δυνάμεις ἐπαινοῦσιν; cf. etiam B&I 8,107–109 οὗ τῷ φόβῳ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται, καὶ πᾶσαι αἱ στρατιαὶ τῶν ἀγγέλων τρόμῳ παρίστανται ἐνώπιον αὐτοῦ **1.3** Αὐτὸν — εὐχαριστῶ κἀγὼ: cf. B&I* Prolog.,24 Τούτῳ οὖν κἀγὼ στοιχῶν τῷ κανόνι ... cum Ps.-Sophr. Hieros. Vita Mariae Aegyptiacae (a Sym. Met. in menol. inserta) Proem. (3697,9) Ὅθεν κἀγὼ φόβῳ τοῦ σιωπᾷν ... et etiam 4 (3725,41–42) Πλὴν κἀγὼ κατὰ δύναμιν ταύτην γέγραφα τὴν διήγησιν **1.3** εὐχαριστῶ — ἀγαθότητος: cf. B&I* 34,45–47 εὐχαριστῶ σοι **ὁ εὐτελὴς** ἐγὼ **καὶ ἀνάξιος** [cf. vers. β], εἰ καὶ μὴ ὑπάρχω αὐτάρκης πρὸς δοξολογίαν τῆς σῆς ἀγαθότητος. cf. Bas. Caes. Constit. I 3 (1329 C 11–14) εὐχαριστῶ σοι, εἰ καὶ μὴ τυγχάνω αὐτάρκης πρὸς εὐχαριστίαν τῆς σῆς ἀνεξικακίας· καὶ ὅταν τὰ δύο μέρη ἀποπληρώσῃς τῆς δοξολογίας καὶ ταπεινοφροσύνης, τότε λοιπὸν αἴτησον ὃ ὀφείλεις αἰτῆσαι. cf. etiam infra 83,2 **1.3** Ps. 103,2 ἐξομολόγησιν καὶ εὐπρέπειαν [vel μεγαλοπρέπειαν] ἐνεδύσω et 110,2 ἐξομολόγησις καὶ μεγαλοπρέπεια τὸ ἔργον αὐτοῦ **1.3** Ps. 101,3 et 137,2 ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ ἐπικαλέσωμαί σε, ταχὺ εἰσάκουσόν μου. cf. etiam 55,10 ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ ἐπικαλέσωμαί σε **1.3** Eph. 6,19 ἵνα μοι δοθῇ λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου. cf. infra 94,2 **1.3** δέομαι ... δοῦναί μοι λόγον, ἐν ἀνοίξει στόματός μου, ὅπως διηγήσωμαι: cf. B&I* 34,57–60 Πηγασάτω ἐν ἐμοὶ τὸ σὸν ἀλλόμενον ὕδωρ καὶ δοθήτω μοι λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου καὶ νοῦς καλῶς ἡδρασμένος ἐν σοὶ τῷ ἀκρογωνιαίῳ λίθῳ, ἵνα δυνήσωμαι, ὁ ἀχρεῖος οἰκέτης σου, καταγγεῖλαι τῷ ἐμῷ γεννήτορι ὡς δεῖ τὸ μυστήριον τῆς σῆς οἰκονομίας. cf. Sym. Met. Passio Theodori stratelatae 6 πηγασάτω ἐν ἐμοὶ τὸ σὸν ἀλλόμενον ὕδωρ καὶ δοθήτω μοι λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος καὶ νοῦς καλῶς ἡδρασμένος ἐν σοὶ τῷ ἀκρογωνιαίῳ λίθῳ **1.4** πολλάς τε — δεξαμένου: B&I* 40,65–67 πολλὰς μὲν πρότερον ψυχὰς ἀνθρώπων τοῦ ψυχοφθόρου δράκοντος ἁφαρπάσας καὶ τῷ Θεῷ προσαγαγὼν σεσωσμένας, καὶ ἀποστολικῆς ἐν τούτῳ χάριτος ἀξιωθείς cum Balavariani 67 (179,17–18). cf. etiam B&I 28,138–140: Πολλὰς γὰρ ψυχὰς τῶν τοῦ διαβόλου ἐρρύσατο ἀρκύων καὶ τῷ Χριστῷ προσήγαγε σεσωσμένας **1.4** κηρύττειν — ἀληθείας: loc. com.; cf. e.g. Greg. Naz. In theophania = Or. 38,11 διαπρύσιοι κήρυκες cum Theod. Stud. In nativitatem s. prophetae Praecursoris Baptistae PG 99:749,13–14 τὸν ἀσίγητον μάρτυρα τῆς ὄντως ἀληθείας, Ἰωάννην τὸν διαπρύσιον κήρυκα τῆς μετανοίας **1.4** τὸν λόγον — Τριάδος: II Tim. 2,15 ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας **1.4** Θεοῦ — ἀληθῶς: cf. Theod. Stud. Epist. 188,2–3 ... Δωρόθεε, τὸ ὡς ἀληθῶς δῶρον Θεοῦ· ἐγένετό σοι τοὔνομα πρᾶγμα, ἡ κλῆσις πρᾶξις

4 εὐτελὴς καὶ ἀνάξιος: ἀνάξιος, καὶ εὐτελής versio α **11** διαγωγὴν Pomjalovskij (cf. vers. α): διαγωγίαν [sic] A

To this benevolent and most merciful God, I too therefore, a lowly and un- 1.3
worthy man, give thanks, even if I am not able to glorify His goodness. To Him I offer confession and majestic honor, and I beseech Him to lend me an ear on the day I call upon Him, and grant me the words as I open my mouth to narrate a virtuous life, full of spiritual benefit.

Indeed, it is right and proper to bless and invoke Him as we apply ourselves to 1.4
the commemoration of the great Theodore, having decided to write his biography—I am referring to that Theodore who pursued the way of life and conduct of angels in the greatest Lavra of divine Sabas, and then adorned the see of the city of Edessa as its archbishop, bringing many souls to God and thus saving them, and receiving from God a grace equivalent to that of the Apostles[8] in order to sternly preach the word of truth and correctly establish the faith in the Holy Trinity. After all, this man was truly a gift from God[9] to humankind. It was He who chose him even before his conception, and made him holy even be-

[8] ἰσαποστολικήν: a neologism created apparently by Euthymios.

[9] Θεοῦ δῶρον: a play on Theo-dore's name; for a similar etymology on the name *Doro-theos*, see Theodore the Studite, *Epist*. 188,2-3 (see app. font.).

καὶ πρὸ διαπλάσεως αὐτὸν ἐκλεξαμένου, καὶ πρὸ γεννήσεως ἁγιάσαντος, ὡς ἂν καὶ βίου τύπον ἔχοιμεν αὐτὸν μοναδικοῦ, καὶ ἱερωσύνης ἀληθοῦς ὑπόδειγμα. 228v

1.5 Εἰ γὰρ καὶ κρεῖττον ἢ κατ' ἐμὴν δύναμιν τὸ ἐγχείρημα, ἀλλὰ τὸ μέν τι συλλήψεται πάντως μοι ἡ θεία καὶ συμπαθὴς ἐκείνη ψυχή, τῷ ἀδελφιδῷ αὐτοῦ καὶ οἰκέτῃ· τὸ δὲ καὶ συγγνώσεται. Συγγνώσεσθε δὲ καὶ πάντες οἱ τῆς ψυχωφελοῦς ταύτης πολιτείας ἀκροαταί, μηδὲν τοῦ πρὸς δύναμιν ἐλλείποντι, εἰ καὶ τοῦ πρὸς ἀξίαν πλεῖστον ἀπολείπομαι.

1.6 Δεῖ δὲ μικρὸν ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀναγαγόντας, οἵων ὁ τοιοῦτος ἔφυ γονέων, καὶ ὅστις ὁ τῆς συλλήψεως τρόπος *αὐτοῦ*, πρότερον παραστῆσαι· εἶτα, καθ' εἱρμὸν τὰ λοιπὰ τῆς διηγήσεως ἐπισυνάψαι.

2.1 Ἀνήρ τις, οὐ πολλοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις, ἐξ Ἐδέσης ὁρμώμενος, ὄνομα Συμεών, εὐσεβῶν γονέων υἱός, καὶ ἐν εὐσεβείᾳ καὶ φόβῳ Θεοῦ τραφείς, **πᾶσαν** ἠσπάζετο **ἀρετῆς ἰδέαν**. Ἐπεὶ δὲ ἤδη καὶ γάμου καὶ συζυγίας ἔδει διὰ τὴν ἡλικίαν, διαλέγονται οἱ τούτου γονεῖς πατράσι κόρης, Μαρία δὲ ὄνομα *αὐτῇ*, ἐφ' ᾧ πρὸς γάμους αὐτὴν ἀγαγέσθαι τῷ

1.4 τοῦ καὶ πρὸ διαπλάσεως — ἁγιάσαντος: Greg. Naz. Funebris orat. in patrem = Or. 18,14 ὁ δὲ πρὸ τῆς διαπλάσεως γιγνώσκεται, καὶ πρὸ γεννήσεως ἁγιάζεται **1.1–1.4** Εὐλογητὸς ὁ Θεός — ὑπόδειγμα: Nic. Uran.* Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 1 Εὐλογητὸς ὁ Θεός! αὐτὸν γὰρ αὐτὸν εὐλογεῖν ἄξιον καὶ εἰς μνήμην ἑαυτοὺς τοῦ θείου Συμεών καθιέντας, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἤδη συγγράφειν προῃρημένους—Συμεὼν ἐκείνου τοῦ κατὰ τὸ Θαυμαστὸν Ὄρος ἀγγελικὴν διαγωγὴν μετελθόντος ..., ἐπεὶ καὶ Θεοῦ δῶρον ἀνθρώποις οὗτος σαφές, τοῦ καὶ πρὸ διαπλάσεως αὐτὸν ἐκλεξαμένου, καὶ πρὸ συλλήψεως ἐπαγγειλάμενου καὶ πρὸ γεννήσεως ἁγιάσαντος, ἵνα οὐ πρεσβευτὴν αὐτὸν μόνον ... ἔχοιμεν, ἀλλὰ καὶ βίου τύπον ἐρημικοῦ, καὶ φιλοσοφίας πρακτικῆς ὑπόδειγμα = Euthym. Iber.(?) Vita Symeonis Styl. montis mirabilis (e cod. Mosq. 15, Vlad. 381) 1 Εὐλογητὸς ὁ Θεός! αὐτὸν γὰρ εὐλογεῖν ἄξιον, εἰς μνήμην ἑαυτοὺς τοῦ θείου Συμεὼν καθιέντας, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἤδη συγγράφειν προειρημένους—Συμεὼν ἐκείνου, τοῦ κατὰ τὸ Θαυμαστὸν Ὄρος ἀγγελικὴν διαγωγὴν μετελθόντος ..., ἐπεὶ καὶ Θεοῦ δῶρον ἀνθρώποις οὗτος σαφές, τοῦ καὶ πρὸ διαπλάσεως αὐτὸν ἐκλεξαμένου, καὶ πρὸ συλλήψεως ἐπαγγειλάμενου, καὶ πρὸ γεννήσεως ἁγιάσαντος, ἵν' οὐ πρεσβευτὴν αὐτὸν μόνον ... ἔχοιμεν, ἀλλὰ καὶ βίου τύπον ἐρημικοῦ, καὶ φιλοσοφίας πατρικῆς ὑπόδειγμα **1.5** Εἰ γὰρ — ἐγχείρημα: cf. Sym. Met. Passio Marciani presbyteri 5 ἐπὶ νοῦν θέμενος, οὔθ' ὅτι μεῖζον ἢ καθ' ἑαυτὸν τὸ ἐγχείρημα, τῇ πάντα δυναμένῃ πίστει τὸ πρᾶγμα πιστεύσας, ἔργου εἶχετο **1.5–1.6** εἰ γὰρ καὶ κρεῖττον — παραστῆσαι: Nic. Uran.* Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 3 εἰ καὶ κρεῖττον ἢ κατὰ λόγου δύναμιν τὸ ἐγχείρημα, ἀλλὰ τὸ μέν τι συλλήψεται πάντως ἡμῖν ἡ θεία καὶ συμπαθὴς ἐκείνη ψυχή ... τὸ δὲ καὶ συγγνώσεται. Συγγνώσεσθε δὲ καὶ πάντες ὅσοι τῆς ὑπερφυοῦς ταύτης καὶ καινῆς πολιτείας ἀκροαταί, μηδὲν τοῦ πρὸς δύναμιν ἐλλιποῦσιν, εἰ καὶ τοῦ πρὸς ἀξίαν πλεῖστον ἀπολειπόμεθα. Δεῖ δὲ μικρὸν ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀναγαγόντας, οἵων ὁ τοιοῦτος ἔφυ γονέων, καὶ ὅστις ὁ τῆς συλλήψεως τρόπος **αὐτῷ** [cf. vers. α], πρότερον παραστῆσαι = Euthym. Iber.(?) Vita Symeonis Styl. montis mirabilis (e cod. Mosq. 15, Vlad. 381) 3 εἰ καὶ κρεῖττον ἢ κατὰ λόγου δύναμιν τὸ ἐγχείρημα, ἀλλὰ τὸ μέν τι συλλήψεται πάντως ἡμῖν ἡ θεία καὶ συμπαθὴς ἐκείνη ψυχή ... τὸ δὲ καὶ συγγνώσεται. Συγγνώσεσθε δὲ καὶ πάντες ὅσοι τῆς ὑπερφυοῦς ταύτης καὶ καινῆς πολιτείας ἀκροαταί, μηδὲν τοῦ πρὸς δύναμιν ἐλλείπουσιν, εἰ καὶ τοῦ πρὸς ἀξίαν πλεῖστον ἀπολειπόμεθα. Δεῖ δὲ μικρὸν ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀναγαγόντας, οἵων ὁ τοιοῦτος ἔφυ γονέων, καὶ ὅστις ὁ τῆς συλλήψεως τρόπος αὐτῷ, πρότερον παραστῆσαι **2.1** Ἀνήρ — Συμεών: Nic. Uran.* Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 4 Ἀνήρ τις, ὀλίγοις ἔμπροσθεν χρόνοις, ἐξ Ἐδέσης ὁρμώμενος, νέαν ἔτι τὴν ἡλικίαν ἄγων, ὄνομα Ἰωάννης = Euthym. Iber.(?) Vita Symeonis Styl. montis mirabilis (e cod. Mosq. 15, Vlad. 381) 4 Ἀνήρ τις, πολλοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις, ἐξ Ἐδέσης ὁρμώμενος, νέαν ἔτι τὴν ἡλικίαν ἄγων, ὄνομα Ἰωάννης **2.1** πᾶσαν ἠσπάζετο ἀρετῆς ἰδέαν: cf. B&I* 24,20–21 πᾶσαν ἰδέαν ἀρετῆς ἐκπαιδεύσας et B&I* 38,87 καὶ πρὸς πᾶσαν ἰδέαν γυμναζόμενος ἀρετῆς (= γυμναζόμενός τε πρὸς πᾶν εἶδος ἀρετῆς, ed. Volk). cf. Nicet. Dav. Paphl. Enc. in Ioannem Chrysostomum 65,6–7 πᾶσαν δὲ τῆς ἀρετῆς ἰδέαν etc.

6 ἐλλείποντι Pomjalovskij (cf. vers. α): ἐλλίποντι A **7** ἀπολείπομαι Pomjalovskij (cf. vers. α): ἀπολίπομαι A **9** αὐτοῦ: αὐτῷ versio α **14** αὐτῇ: ταύτῃ versio α

fore his birth, so that we might have him as both a model of monastic life and a paragon of true priesthood.

Even if this enterprise rather exceeds my own abilities, still that divine and compassionate soul shall definitely assist me, his nephew and servant, and he will also forgive me. Please, you too, who listen to the account of his life—a life beneficial to the soul[10]—, forgive me! I am not at all lacking in ability, even if I am certainly very much lacking in worthiness for this. **1.5**

Now, however, we must set our account a little further back in time, and first present the kind of parents that gave birth to such a man, and speak about the manner of his conception; then, we may attach to our narration, in proper sequence, all the rest.[11] **1.6**

His Beginnings, in Edessa

Not many years ago, a man from Edessa named Symeon, son of pious parents, and nurtured in piety[12] and the fear of God, embraced all forms of virtue. Since he had already reached the age to be married and have a spouse, his parents proposed to the parents of a girl named Maria to marry her off to the young man. The parents of the girl happily accepted the proposal and informed the girl. She **2.1**

[10] For the genre-designation, see Vol. I, 3.1.

[11] For the complex intertextual horizon of the preface, partly sharing diction with *Barlaam and Ioasaph*, see Vol. I, 3.2 ("Borrowings as Style").

[12] The word εὐσέβεια carries the connotation of orthodoxy in much Byzantine discourse, and this is the case here as well.

νεανίσκῳ. Οἱ δὲ **ἀσμένως** τοῦτο **δεξάμενοι**, τῇ θυγατρὶ μηνύουσιν· ἡ δέ, παρθενίαν ἠσπάζετο μᾶλλον, καὶ δυσχερῶς εἶχε περὶ τὸν γάμον. Ἐγκειμένων δὲ τῶν γονέων καὶ οὐκ ἀνιέντων, *εἶξεν ἡ κόρη καὶ ἄκουσα τῷ θελήματι τῶν τεκόντων*, καὶ **γάμου κοινωνίᾳ τῷ Συμεῶνι συνάπτεται**. Εὐγενεῖς δὲ κατὰ τὴν Ἔδεσαν ἀμφοτέρων οἱ γονεῖς ὑπῆρχον, καὶ περιουσίαν αὐτάρκη κεκτημένοι.

2.2 Ἡ μὲν οὖν Μαρία, ἐναρέτως βιοῦσα, κοινωνὸν τὸν ἄνδρα καὶ τοῦ τρόπου ποιεῖται, τῆς ὁμοίας αὐτῇ γνώμης ὄντα καὶ διαθέσεως. Ἐπὶ χρόνοις δέ τισι συνοικοῦσα τῷ ἀνδρί, θυγατρὸς μὲν μιᾶς μήτηρ ἐγεγόνει, τῆς ἐμὲ δηλονότι τεκούσης· ἄρρενα δὲ παῖδα οὐκ ἔτυχε κτήσασθαι. Ἐφ' ᾧ λίαν τὴν ψυχὴν ὀδυνωμένη, τῇ τοῦ Θεοῦ *συνεχῶς ἐπεφοίτα* ἐκκλησίᾳ, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τε καθημένη· καὶ νηστείᾳ πολλῇ ἑαυτὴν κατατρύχουσα, ἄρτον ἑαυτῆς τὰ οἰκεῖα δάκρυα ἡμέρας καὶ νυκτὸς *ἐποιεῖτο*, *δεήσεσί τε καὶ εὐχαῖς τὸν Θεὸν ἱκετεύουσα, δοθῆναι αὐτῇ ἄρρενα παῖδα, ὃν πάλιν αὐτῇ δοτὸν* 228v
ἐποιεῖτο, δεήσεσί τε καὶ εὐχαῖς τὸν Θεὸν ἱκετεύουσα, δοθῆναι αὐτῇ ἄρρενα παῖδα, ὃν

2.1 ἀσμένως ... δεξάμενοι: cf. B&I 28,94 et 30,30; locutio saepe in Sym. Met. usurpata **2.1** Ἐγκειμένων δὲ τῶν γονέων καὶ οὐκ ἀνιέντων: cf. Sym. Met. Epitome de gestis Petri, dicta "prior" = Pseudo-Clementina (epitome altera) 13 Ἐμοῦ δὲ λίαν τῆς ἐκείνου γλώττης κρεμαμένου καὶ σφοδρῶς ἐγκειμένου καὶ οὐκ ἀνιέντος et Sym. Met. Passio Anastasii Persae 19 τοῦ κομμερκιαρίου μὴ ἀνιέντος, ἀλλὰ τῷ μάρτυρι σφοδρῶς ἐγκειμένου **2.1** εἶξεν ἡ κόρη καὶ ἄκουσα τῷ θελήματι τῶν τεκόντων: Sym. Met. Passio Theodosii coenobiarchae 8 ἄκων μέν, ἀλλὰ πατρικοῖς εἴκων θελήμασιν, ἃ μᾶλλον ἢ ἑαυτῷ πειθόμενος ἦν **2.1** γάμου — συνάπτεται: cf. B&I* 30,124 συνάφθητί μου [μοι vers. C] γάμου κοινωνίᾳ. cf. B&I 30,165–166 ἐγὼ μὲν τελείᾳ κοινωνίᾳ γάμου συναφθῆναί σοι ζητοῦσα **2.1** Ἐπεὶ δὲ ἤδη καὶ γάμου — τῷ Συμεῶνι συνάπτεται: Nic. Uran.* Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 4 Ἐπεὶ δὲ ἤδη καὶ γάμου τῷ υἱῷ καὶ συζυγίας ἔδει διὰ τὴν ἡλικίαν, διαλέγονται τισὶ κόρης πατράσι, Μάρθα δὲ ὄνομα **ταύτῃ** [cf. vers. α], ἐφ' ᾧ πρὸς γάμους αὐτὴν ἀγαγέσθαι τῷ νεανίσκῳ. Καὶ οἱ μὲν ἀσμένως τοῦτο δεξάμενοι, τῇ θυγατρὶ μηνύουσιν· ἡ δέ, παρθενίαν ἠσπάζετο ... Ἐπικειμένων δὲ αὐτῶν καὶ οὐκ ἀνιέντων, ... **τεκόντων εἴκει θελήματι** [cf. vers. α], καὶ γάμων κοινωνίᾳ τῷ Ἰωάννῃ συνάπτεται = Euthym. Iber.(?) Vita Symeonis Styl. montis mirabilis (e cod. Mosq. 15, Vlad. 381) 4 Ἐπεὶ δὲ ἤδη καὶ γάμου καὶ συζυγίας ἔδει τῷ υἱῷ διὰ τὴν ἡλικίαν, διαλέγονται τισὶ κόρης πατράσι, ὄνομα δὲ αὐτῇ Μάρθα, ἐφ' ᾧ πρὸς γάμους αὐτὴν ἀγαγέσθαι τῷ νεανίσκῳ. Καὶ οἱ μὲν τοῦτο περιχαρῶς δεξάμενοι, τῇ θυγατρὶ ἐξεῖπον· ἡ δέ, παρθενεύειν μᾶλλον ἐπόθει ... **Ἐγκειμένων** [cf. vers. α et β] δὲ αὐτῶν καὶ οὐκ ἀνιέντων, ... τοῖς θελήμασι τῶν γονέων πείθεται, καὶ γάμων κοινωνίᾳ τῷ Ἰωάννῃ συνάπτεται **2.1** Εὐγενεῖς δὲ — κεκτημένοι: Athan. Alex. Vita Antonii (a Sym. Met. in menol. inserta) 1 Ἀντώνιος γένος μὲν ἦν Αἰγύπτιος, εὐγενῶν δὲ γονέων καὶ περιουσίαν αὐτάρκη κεκτημένων **2.2** συνοικοῦσα τῷ ἀνδρί: Nic. Uran. Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 7 τῷ ἀνδρὶ συνοικοῦσα = Euthym. Iber.(?) Vita Symeonis Styl. montis mirabilis (e cod. Mosq. 15, Vlad. 381) 7 **2.2** ἄρτον — ἐποιεῖτο: Ps. 41,4 ἐγένετο τὰ δάκρυά μοι ἄρτος ἡμέρας καὶ νυκτός

3 εἶξεν ἡ κόρη καὶ ἄκουσα τῷ θελήματι τῶν τεκόντων: τεκόντων εἴκει θελήμασι versio α **10** συνεχῶς ἐπεφοίτα: συχνῶς ἐφοίτα versio α

instead, however, embraced virginity and was not keen on the marriage. Yet as the parents pressed her and did not let up, the girl obeyed their wishes, even against her will, and was thus joined to Symeon in marriage. The parents of both were among the noble-born of Edessa, and possessed sufficient wealth.

So Maria lived in virtue and made her husband share her way of life as well; he **2.2** was, after all, of the same mind and disposition. Having lived with him for some years, Maria became the mother of a daughter, the woman who gave birth to me. Maria, however, did not have the good fortune to beget a male child. This was something that grieved her soul deeply, and she would thus spend all her time in God's church,[13] sitting on the ground. Exhausting herself with much fasting, she fed on her own tears, day and night, while beseeching God with supplications and prayers that a male child be given to her, whom she would then return to

[13] The name of the church, "of the Apostles", is revealed in the next section (**3,1**); on this church, also known as the Great Church, situated close to the Great Gate of Edessa, see Vasiliev 1942–1943, 179 with Segal 1970, 148, 164, 183f., 194, 199f., and 204 and Guidetti 2009, 12–13 and 24–6. For the Christian topography of Edessa, see the relevant discussion in Vol. I, 4.1.

πάλιν αὐτῇ δοτὸν: ποιουμένη, δοθῆναι αὐτῇ παῖδα δυσωποῦσα, ὃν αὐτῇ δοτὸν πάλιν versio α προσάξει Θεῷ.

3.1 Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, κατ' αὐτὸ δὴ τὸ πρῶτον τῶν ἁγίων νηστειῶν Σάββατον, ὅτε καὶ μνήμην *θαύματος ἐπιτελεῖν τῇ ἐκκλησίᾳ σύνηθες, τοῦ μεγάλου μάρτυρος Θεοδώρου*, ἀφικνεῖται καὶ αὖθις ἡ γυνὴ πρὸς τὸν θεῖον τῶν Ἀποστόλων ναόν, ἅμα τῷ ἀνδρί, συνήθως εὐχαῖς τε καὶ δεήσεσι τὸν Θεὸν ἐκλιπαροῦντες, τοὺς ἁγίους τε αὐτοῦ μαθητὰς καὶ ἀποστόλους εἰς πρεσβείαν κινοῦντες, *ἅμα δὲ καὶ τὸν ἅγιον μάρτυρα Θεόδωρον ἐκδυσωποῦντες, συναντιλαβέσθαι αὐτοῖς τῆς πρὸς τὸν Θεὸν μεσιτείας, ὡς εὐπρόσδεκτον αὐτοῖς τὴν προσευχὴν γενέσθαι, καὶ δοθῆναι τούτοις υἱόν*.

3.2 Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν νύκτα, γλυκεῖα τις ἐφίσταται ὄψις αὐτοῖς, ἰδίᾳ ἑκάστῳ φανεῖσα· ἐδόκουν γὰρ *καθ' ὕπνον, ὁρᾶν τὸν θεῖον Θεόδωρον ἱστάμενον ἅμα τῷ ἀποστόλῳ Παύλῳ, καὶ τοιάδε τὸν μάρτυρα λέγοντα, πρὸς τὸν θεῖον ἀπόστολον*: «Ἰδού, μαθητὰ τοῦ Κυρίου, δέησιν οὗτοι μάλα θερμοτάτην προσάγουσι, *ἄρρενα παῖδα λαβεῖν αἰτούμενοι*. Δὸς οὖν αὐτοῖς τὴν ἔκβασιν τῆς αἰτήσεως».

Ὁ δέ, «Δώσει μὲν» ἔφη «Κύριος αὐτοῖς υἱόν, σὺ δὲ δώσεις τὴν *τούτου* κλῆσιν· τῷ ὄντι γάρ, δῶρον ἔσται Θεοῦ τὸ τεχθησόμενον παιδίον».

3.3 Ἡ δὲ Μαρία κατάφοβος ὁμοῦ καὶ περιχαρὴς διϋπνισθεῖσα, καὶ τὸν ἄνδρα διεγείρασα, τὸ ὅραμα *διηγεῖτο*· ὁ δὲ τὰ αὐτὰ θεάσασθαι καὶ αὐτὸς *διεβεβαιοῦτο*. *Παραχρῆμα τοίνυν*, ὡς εἶχον, ἑαυτοὺς τῷ ἐδάφει δόντες, καὶ κεφαλὰς ἐπ' αὐτῷ πρὸ τοῦ

2.2 Ἡ μὲν οὖν Μαρία — προσάξει Θεῷ: Nic. Uran.* Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 4 Ἡ μὲν οὖν ἐναρέτως βιοῦσα, κοινωνὸν **τὸν ἄνδρα καὶ τοῦ τρόπου** [cf. vers. β] ποιεῖται, οὐ βίου μόνον αὐτῷ βοηθὸς, ἀλλὰ καὶ σωτηρίας ὁδηγός γενομένη ... τῷ αὐτῷ τοῦ Προδρόμου καὶ πάλιν προσεδρεύει ναῷ, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καθημένη, καὶ μὴδ' οὕτινος οὖν ἑτέρου ὅτι μὴ μόνον ἄρτου καὶ ὕδατος καὶ ἁλῶν γευομένη ..., καὶ ἄρτον ἑαυτῇ τὰ οἰκεῖα δάκρυα μᾶλλον ἡμέρας καὶ νυκτὸς **ποιουμένη, ὥστε δοθῆναι παῖδα** [cf. vers. α] ταῖς τοῦ Βαπτιστοῦ πρεσβείαις αὐτῇ **ὃν αὐτῇ δοτὸν πάλιν** [cf. vers. α] κατὰ τὸν Σαμουὴλ προσάξει Θεῷ = Euthym. Iber.(?) Vita Symeonis Styl. montis mirabilis (e cod. Mosq. 15, Vlad. 381) 4 Ἡ μὲν οὖν ἐναρέτως βιοῦσα, κοινωνὸν τὸν ἄνδρα καὶ τοῦ τρόπου ποιεῖται, οὐ βίου μόνον αὐτῷ βοηθὸς, ἀλλὰ καὶ σωτηρίας ὁδηγός γενομένη ... καὶ πάλιν τῷ αὐτῷ τοῦ Προδρόμου ναῷ προσεδρεύει, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καθημένη, καὶ μηδενὸς ἑτέρου γευομένη, εἰ μὴ μόνον ἄρτου καὶ ὕδατος καὶ ἁλῶν ..., ἀλλὰ τὰ οἰκεῖα δάκρυα μᾶλλον ἄρτον ἑαυτῇ ποιουμένη ἡμέρας τὲ καὶ νυκτός, ὥστε δοθῆναι **αὐτῇ** [cf. vers. β] παῖδα ... ὃν αὐτῇ δοτὸν πάλιν κατὰ τὸν Σαμουὴλ προσάξει Θεῷ **3.2** γλυκεῖα τις ἐφίσταται ὄψις: Nic. Uran. Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 5 καί τις γλυκεῖα νυκτὸς ὁ Πρόδρομος ἐφίσταται ὄψις = Euthym. Iber.(?) Vita Symeonis Styl. montis mirabilis (e cod. Mosq. 15, Vlad. 381) 5 καί τις γλυκεῖα ὄψις νυκτὸς ἐφίσταται ὁ Πρόδρομος. cf. etiam Sym. Met. Passio Clementis Ancyrani et soc. 32 (841,27–28) μέσων δὲ νυκτῶν καὶ θεία τις αὐτοῖς ἐφίσταται ὄψις

5 θαύματος ἐπιτελεῖν τῇ ἐκκλησίᾳ σύνηθες, τοῦ μεγάλου μάρτυρος Θεοδώρου: τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Θεοδώρου, σύνηθες τὴν ἐκκλησίαν τελεῖν versio α **9** ἅμα δὲ — τούτοις υἱόν: δοθῆναι αὐτοῖς υἱόν, ἅμα δὲ καὶ τὸν ἅγιον μάρτυρα Θεόδωρον δυσωποῦντες, συναντιλαβέσθαι αὐτοῖς τῇ πρὸς τὸν Θεὸν μεσιτείᾳ, ὡς εὐπρόσδεκτον αὐτῶν γενέσθαι τὴν προσευχήν versio α **12** καθ' ὕπνον, ὁρᾶν τὸν θεῖον Θεόδωρον ἱστάμενον ἅμα τῷ ἀποστόλῳ Παύλῳ, καὶ τοιάδε τὸν μάρτυρα λέγοντα, πρὸς τὸν θεῖον ἀπόστολον: τὸν θεῖον Θεόδωρον ἅμα Παύλῳ τῷ ἀποστόλῳ ἱστάμενον καθορᾶν, καὶ τοιάδε λέγοντα αὐτῷ versio α **14** ἄρρενα παῖδα λαβεῖν αἰτούμενοι: καρπὸν αἰτοῦντες κοιλίας versio α **15** τούτου: deest in vers. α **18** διηγεῖτο: διηγεῖται versio α διεβεβαιοῦτο: διεβεβαίου versio α **19** Παραχρῆμα τοίνυν: Καὶ παραχρῆμα versio α

God as an offering.

3.1 One day, more precisely on the first Saturday of Lent, when it is customary to the Church to celebrate the memory of the miracle of the great martyr Theodore,[14] the woman went once more to the holy Church of the Apostles together with her husband, to implore God as usual, with prayers and supplications, to motivate His disciples and apostles to act as intercessors, and simultaneously to entreat the saint martyr Theodore to also come to their aid in their request toward God, so that their prayer would be well received and a son be given to them.

3.2 During that very night, a sweet vision appeared separately to both of them. They dreamed in their sleep that the divine Theodore was standing together with Paul the Apostle, and that the martyr said to the divine Apostle some words such as the following: "Look, disciple of the Lord, this couple is offering an extremely fervent prayer, asking to be given a male child. Grant them a positive outcome to their request".

And Paul replied: "The Lord shall give them a son, and you shall give them his name, for the child who shall be born shall truly be a gift from God".[15]

3.3 Awakened, full of fear as well as joy, Maria woke her husband and recounted her vision; and he assured her that he too had seen the same thing. Immediately, just as they were, they threw themselves to the ground and, on their knees, rested their heads on it, in front of the altar, and thus pronounced words of gratitude to God, pouring streams of tears. They stayed in the divine temple until the

[14] For this famous miracle (about the *kollyba*) of St Theodore the Recruit, set in the time of Julian the Apostate, and the related feast, see Haldon 2016, 31–2 (n. 52) and Efthymiadis 2011.

[15] *a gift from God*: for this etymological pun on Theodore's name, see also above **(1,4)** "this man was truly a gift from God to humankind".

θυσιαστηρίου μετὰ καὶ γονάτων ἐρείσαντες, *σὺν* **ὀχετοῖς δακρύων**, εὐχαριστηρίους ἠφίουν φωνὰς *πρὸς Θεόν*. Προσκαρτερήσαντες δὲ τῷ *θείῳ* ναῷ μέχρι συμπληρώσεως τῶν ἐωθινῶν ὕμνων, ἅμα πρωῒ εἰς τὸν οἰκεῖον ἐπανέρχονται οἶκον. 229r

Ὀλίγων δὲ διαγενομένων ἡμερῶν, συνέλαβεν ἡ Μαρία, κατὰ τὴν τοῦ θείου Παύλου *ἐπαγγελίαν*· καὶ συνετήρει ἑαυτήν, ὥσπερ τι θεῖον ἐν ἑαυτῇ φέρουσα σκεῦος.

4.1 Τοῦ χρόνου δὲ ἤδη τῶν ὠδίνων συντελεσθέντος, τίκτει *ἡ γυνή*, λίαν ἀλύπῳ τοκετῷ χρησαμένη. Τεσσαρακοστῇ τοίνυν μετὰ τὸν τόκον ἡμέρᾳ, προσάγει τὸ βρέφος τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ, ἀντιδοῦσα καθάπερ ἔλαβε, καὶ Θεῷ τῷ δεδωκότι καθιεροῦσα. Δίετες δὲ γεγονὸς τὸ παιδίον, προσάγουσιν οἱ γονεῖς τῷ ἀρχιερεῖ τῆσδε τῆς πόλεως δεόμενοι *τελειῶσαι αὐτὸ διὰ τοῦ θείου βαπτίσματος*. Ὁ δὲ *θείῳ πνεύματι* κατιδὼν σκεῦος ἐκλογῆς ἔσεσθαι τὸ νήπιον, ἀσμένως βαπτίζει· καὶ Θεόδωρον καλέσας, ἀνάγει τοῦ ὕδατος, **δαψιλῆ τὴν χάριν** δεξάμενον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

3.3 ὀχετοῖς δακρύων: loc. comm. cf. B&I 30,193 ὀχετούς τε δακρύων. cf. etiam Greg. Naz. In laudem Heronis philosophi = Or. 25,12 et Bas. Caes. Epist. 41,1 = Bas. Caes. Sermones de moribus a Sym. Met. collecti PG 32:1220,2 et Nic. Uran. Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 5 τίνας δακρύων ὀχετοὺς οὐκ ἠφίει. cf. infra 8 et 13,2 **3.3** μετὰ καὶ γονάτων ἐρείσαντες ... εὐχαριστηρίους ἠφίουν φωνὰς πρὸς Θεόν: cf. Sym. Met. Miraculum Guriae, Samonae et Abibi 23 τέλος τοῖς τῶν ἁγίων προσπίπτει ποσὶ καὶ τὰς εὐχαριστηρίους εὐχὰς ἀποδίδωσιν **3.3** Ἡ δὲ Μαρία — ἐπανέρχονται οἶκον: Nic. Uran.* Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 5–6 Ἡ δὲ κατάφοβος ὁμοῦ καὶ περιχαρὴς αὐτίκα διϋπνισθεῖσα ... **Καὶ παραχρῆμα** [cf. vers. α] ὡς εἶχεν ἑαυτὴν τῷ ἐδάφει δοῦσα, καὶ κεφαλὴν ἐπ' αὐτῷ πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου, μετὰ καὶ γονάτων ἐρείσασα, ποίας εὐχαριστηρίους οὐκ ἐποιεῖτο φωνάς; τίνας δακρύων ὀχετοὺς οὐκ ἠφίει; ... εἰς τὸν οἰκεῖον ἐπάνεισιν οἶκον = Euthym. Iber.(?) Vita Symeonis Styl. montis mirabilis (e cod. Mosq. 15, Vlad. 381) 5–6 Ἡ δὲ κατάφοβος ὁμοῦ καὶ περιχαρὴς διυπνισθεῖσα παραυτίκα ... Καὶ παραχρῆμα ὡς εἶχεν ἑαυτὴν τῷ ἐδάφει δοῦσα, καὶ πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου τὰ γόνατα κλίνασα τῇ κεφαλῇ, ποίας εὐχαριστηρίους οὐκ ἐποιεῖτο φωνάς; τίνας δακρύων ὀχετοὺς οὐκ ἠφίει; ... εἰς τὸν οἰκεῖον **ἐπανέρχεται** [cf. vers. α et β] οἶκον. cf. infra 5,4, 8, 71,7, et 86,4 **3.3–4.1** συνέλαβεν ἡ Μαρία — τῷ δεδωκότι καθιεροῦσα: Nic. Uran.* Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 7 συνέλαβε ἀπὸ τότε κατὰ τὴν τοῦ Προδρόμου **φωνήν** [cf. vers. α], καὶ συνετήρει πάντοθεν αὑτήν, ὥσπερ τι θεῖον ἐν ἑαυτῇ φέρουσα σκεῦος ... Τοῦ χρόνου δὲ ἤδη τῶν ὠδίνων συντελεσθέντος, τίκτει ... λίαν ἀλύπῳ τοκετῷ χρησαμένη. Τεσσαρακοστῇ τοίνυν μετὰ τὸν τόκον ἡμέρᾳ, προσάγει τὸ βρέφος τῷ τοῦ Προδρόμου ναῷ, ἀντιδιδοῦσα καθάπερ ὃ ἔλαβε, καὶ Θεῷ τῷ δεδωκότι καθιεροῦσα = Euthym. Iber.(?) Vita Symeonis Styl. montis mirabilis (e cod. Mosq. 15, Vlad. 381) 7 συνέλαβε ἀπὸ τότε κατὰ τὴν τοῦ Προδρόμου φωνήν, καὶ συνετήρει πάντοθεν **ἑαυτήν** [cf. vers. α et β], ὥσπερ τι θεῖον σκεῦος ἐν ἑαυτῇ φέρουσα ... ἤδη δὲ τοῦ χρόνου τῶν ὠδίνων συντελεσθέντος, τίκτει ... λίαν ἀλύπῳ τοκετῷ χρησαμένη. Τεσσαρακοστῇ τοίνυν μετὰ τὸν τόκον ἡμέρᾳ, προσάγει τὸ βρέφος τῷ τοῦ Προδρόμου ναῷ, ἀντιδιδοῦσα καθάπερ ὅπερ ἔλαβε, καὶ Θεῷ τῷ δεδωκότι καθιεροῦσα **4.1** Δίετες δὲ γεγονὸς — βαπτίσματος: Nic. Uran.* Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 6 Δίετες δὲ γεγονὸς ... τὸ θεῖον βάπτισμα δέχεται et 9 Δίετες δὲ γεγονὸς τὸ παιδίον ... τὸ βάπτισμα δέχεται = Euthym. Iber.(?) Vita Symeonis Styl. montis mirabilis (e cod. Mosq. 15, Vlad. 381) 6 et 7 **4.1** σκεῦος ἐκλογῆς: Act. 9,15 **4.1** βαπτίζει — καλέσας: cf. infra 82,3 ἐβάπτισε τὸν βασιλέα ... Ἰωάννην καλέσας αὐτόν [καλέσας αὐτὸν Ἰωάννην versio α] et 91,1 τῷ θείῳ τελεσιουργεῖ βαπτίσματι, καὶ υἱὸν φωτὸς τὸν ἐσκοτισμένον ἐργάζεται, Σαμωνᾶν αὐτὸν καλέσας **4.1** δαψιλῆ τὴν χάριν: iunctura saepe usurpata. cf. e.g. Sym. Met. Vita Spyridonis 29 Οὕτω δαψιλοῦς ὁ μέγας ἐτρύφα τῆς χάριτος et infra 67,2. cf. B&I 34,114–115 δαψιλῶς αὐτῷ ἐνυπάρχουσαν τὴν τοῦ Πνεύματος μαρτυροῦσι χάριν et etiam infra 42,6 et 113,1

1 σὺν: ἐν versio α **2** πρὸς Θεόν deest in vers. α θείῳ deest in vers. α **5** ἐπαγγελίαν: φωνήν versio α **6** ἡ γυνή deest in vers. α **10** τελειῶσαι αὐτὸ διὰ τοῦ θείου βαπτίσματος: βαπτίσματι τῷ θείῳ τελειῶσαι αὐτό versio α θείῳ πνεύματι: πνεύματι θείῳ versio α

completion of matins and then, as soon as it was morning, they returned to their own home. After a few days, Maria became pregnant, according to the promise of the divine Paul; and she remained vigilant, as if she was carrying within herself a divine vessel.[16]

When the time of labor pains ended, the woman gave birth with a painless deliv- **4.1**
ery. On the fortieth day after the birth, she brought the baby to God's church, giving back what she had received, consecrating the boy to God who had given him to her. When the child became two years old, his parents brought him to the archpriest of that city asking him to lead him to perfection through divine baptism. The bishop, seeing in divine spirit that the baby would be a chosen vessel, baptized him gladly; he called him Theodore and lifted him out of the water having received the grace of the Holy Spirit in abundance.[17]

[16] Symeon's and Maria's childlessness and subsequent successful conception of a boy are a common hagiographical *topos*; see Pratsch 2005, 72-80.

[17] In one of the four *Miracles of St George* (BHG 688c), copied by Euthymios' associate Theophanes at the beginning of ms. **A** (f. 111-16v), a similar story is narrated in which the pious parents of a child call their son George in honor of St George whose church they frequent.

4.2 *Πενταέτης* δὲ ἤδη *γενόμενος ὁ παῖς*, διδασκάλῳ παραδίδοται, τὰ ἱερὰ *μανθάνειν* γράμματα. Μὴ ἐπιτηδείως δὲ ἔχων πρὸς τὴν τῶν μαθημάτων ἀνάληψιν, ἀλλὰ φυσικῇ τινι πιεζόμενος ἀφυΐᾳ, ἢ καὶ οἰκονομικῶς τάχα τοῦτο ὑφιστάμενος, ἵνα καὶ ἡ *τῶν γραμμάτων μάθησις θεόθεν αὐτῷ* ᾖ, ἐπὶ διετῆ χρόνον εἰς τὸ διδασκαλεῖον φοιτῶν, ἄμοιρος πάντη τῶν μαθημάτων ἦν.

4.3 Πολλὰ μὲν οὖν παρὰ τῶν γονέων στυφόμενος, πλεῖστα δὲ παρὰ τῶν παιδευτῶν *μαστιζόμενος ἀλλὰ καὶ παρὰ* τῶν συμφοιτητῶν ὀνειδιζόμενος, βουλὴν βουλεύεται *ἀγαθὴν καὶ θεάρεστον*· καὶ τῷ κυριακῷ *ναῷ προσφεύγει, ἐν ἡμέρᾳ* Κυριακῇ· καὶ ἐν τῷ θείῳ εἰσελθὼν θυσιαστηρίῳ, ὑποκάτω τῆς ἁγίας ἑαυτὸν κατακρύπτει τραπέζης, μηδενὸς τῶν ἱερέων ἑωρακότος αὐτόν.

5.1 Κατ᾽ αὐτὴν δὲ *τὴν ὥραν τῆς θείας ἱερουργίας*, εἰσοδεύει ὁ ἀρχιερεὺς ἅμα τῷ *ὑπ᾽* αὐτὸν κλήρῳ, καὶ **τὴν θείαν ἐπιτελεῖ μυσταγωγίαν**. Ὁ δὲ παῖς Θεόδωρος, ὕπνῳ κατενεχθείς, ὑπὸ τὴν ἁγίαν ἦν τράπεζαν, *ἕως* συμπληρώσεως τῆς λειτουργίας. *Ἐκεῖσε* τοίνυν ὑπάρχων, ὁρᾷ **ἐνώπιος ἐνωπίῳ**, παῖδα, κάλλει ὡραῖον, κηρίον μέλιτος ψωμίζοντα αὐτόν, καὶ μοναδικὴν ὑπαγορεύοντα πολιτείαν, πρὸς δὲ καὶ ποιμαντικὴν ἐγχειρίζοντα ῥάβδον. 229v

5.2 Ὁ δὲ παῖς, τὴν καρδίαν πρὸς τὴν ὄψιν ἀναφλεγείς, καὶ ὅτι Χριστὸς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς εἴη γνούς, προσπίπτει τοῖς ποσὶν αὐτοῦ τοῖς ἁγίοις, καὶ εὐλογεῖται τῇ θεϊκῇ αὐτοῦ ἐπισκιάσει. Ἔξυπνος δὲ γενόμενος, ἔξεισι τῆς θείας τραπέζης, τῆς λειτουργίας ἤδη

4.2 Πενταέτης δὲ ἤδη γενόμενος: Nic. Uran. Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 10 **Πενταετοῦς** δὲ ἤδη τούτου **γεγενημένου** [cf. vers. α] = Euthym. Iber.(?) Vita Symeonis Styl. montis mirabilis (e cod. Mosq. 15, Vlad. 381) 10 **4.3** βουλὴν βουλεύεται ἀγαθὴν: cf. Greg. Naz. Contra Julianum imp. 1 = Or. 4,88 βουλεύεται βουλὴν ἀρίστην τε καὶ φιλοσοφωτάτην. cf. etiam Callistus I Patr. Vita Gregorii Sinaitae 27,8 βουλὴν ἀγαθὴν βουλεύεται et Callistus I Patr. Vita Philothei 3,6 βουλὴν βουλεύεται ἀγαθήν. cf. infra 69,3 et 106,1 **5.1** τὴν θείαν ἐπιτελεῖ μυσταγωγίαν: cf. e.g. B&I 19,111 τὴν ἱερὰν ἐπιτελέσας μυσταγωγίαν. Locutio saepe in Sym. Met. usurpata **5.1** ἐνώπιος ἐνωπίῳ: cf. B&I 20,26 ἐνώπιος (ἐνωπίως Volk) δὲ ἐνωπίῳ παριστάμενος τῷ Θεῷ **5.1** παῖδα, κάλλει ὡραῖον: Ps. 44,3 ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. cf. Euthym. Iber. Vita Mar. Deipar. 62 **5.1** κηρίον μέλιτος: Prov. 16,24 κηρία [vel κηρίον] μέλιτος λόγοι καλοί **5.1** κηρίον — αὐτόν: cf. Vita Gregentii 5,310–12 αὐτὸς δὲ κηρίον μέλιτος ἐπουρανίου κατέχων ... ἐψώμιζέν σοι **5.2** τὴν καρδίαν πρὸς τὴν ὄψιν ἀναφλεγείς: cf. Sym. Met. Passio Babylae Antiochiae 16 ὅλην ὑπερζέσας τὴν καρδίαν καὶ ἀναφλεγείς **5.1–5.2** παῖδα, κάλλει ὡραῖον — εἴη γνούς: Nic. Uran.* Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 17 ὁρᾷ ... παῖδα, κάλλει ὡραῖον, τήν τε καρδίαν πρὸς τὴν ὄψιν ἀναφλεγείς, καὶ ὅτι Χριστὸς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς εἴη γνούς = Euthym. Iber.(?) Vita Symeonis Styl. montis mirabilis (e cod. Mosq. 15, Vlad. 381) 17 **5.2** τῇ θεϊκῇ αὐτοῦ ἐπισκιάσει: cf. Joseph. hymn. Theotocia PG 105:1257,6–7 Ἴασαι τῆς ψυχῆς μου, Παρθένε, τὰ τραύματα ἐπισκιάσει σου θείᾳ

1 Πενταέτης δὲ ἤδη γενόμενος ὁ παῖς: Πενταετοῦς δὲ ἤδη γεγονότος τοῦ παιδός versio α παραδίδοται scripsi (cf. vers. α): παραδίδωται A et Pomjalovskij μανθάνειν: μανθάνειν κατεπειγόμενος versio α **2** Μὴ ἐπιτηδείως δὲ: Ὁ δέ, μὴ ἐπιτηδείως versio α **4** τῶν γραμμάτων μάθησις θεόθεν αὐτῷ: θεόθεν αὐτῷ ἡ τῶν γραμμάτων μάθησις versio α **7** μαστιζόμενος ἀλλὰ καὶ παρὰ: τιμωρούμενος, καὶ versio α **8** καὶ θεάρεστον: deest in vers. α προσφεύγει, ἐν ἡμέρᾳ: ἐν ἡμέρᾳ προσφεύγει versio α **11** ὥραν τῆς θείας ἱερουργίας: τῆς θείας ἱερουργίας ὥραν versio α ὑπ᾽: κατ᾽ versio α **13** ἕως: μέχρι versio α Ἐκεῖσε: Τῇδε versio α

When the child became five years old, he was handed to a teacher to learn the sacred letters. He was, however, incapable of retaining what was being taught, afflicted by some natural ineptitude for learning[18] (or, rather, he suffered this according to God's plan, so that even his literacy would come from God). Thus, after attending school for two years, he had learned absolutely nothing. **4.2**

His parents were very harsh on him, his teachers punished him even more, and also his fellow students bullied him. So he made a good decision, one pleasing God. He took refuge in the main church[19] on a Sunday, entered the divine sanctuary, and hid himself under the holy altar, without any of the priests noticing him. **4.3**

During the time of the Divine Liturgy, the archpriest with the other members of the clergy under his authority made the Entrance and celebrated the divine sacrament. The young Theodore fell asleep, remaining under the holy altar until the end of the Liturgy. While there, he saw face to face a very handsome boy, feeding him a honeycomb, prescribing the solitary life for him, and then handing him a pastoral rod.[20] **5.1**

With a burning heart because of the vision, realizing that this was Christ, the Lord and God, Theodore fell down before His holy feet and received the blessing by His divine shadow. When Theodore was awakened, he came out of the holy altar, since the liturgy was already over. The prelate saw him and was amazed; **5.2**

[18] Cf. *Suda* α 4662: Ἀφυΐα: ἡ πρὸς τὰ προκείμενα μαθήματα σκληρότης.

[19] This is the Cathedral of Edessa, dedicated to Holy Wisdom (St Sophia), on which see below **45,2**.

[20] A similar (though more elaborate) predictive vision is included in the eighth-c. *Life* of Gregentios (BHG 705; 5,306–14).

συμπληρωθείσης. Ὃν ὁ ἀρχιερεὺς θεασάμενος, ἐν θαύματι ἐποιεῖτο· καὶ ἐπηρώτα τί βούλεται αὐτῷ ἡ ἐκεῖσε κατάκρυψις.

5.3 Ὁ δὲ παῖς, ἁπλοϊκῷ ἤθει καὶ πραείᾳ φωνῇ, *διηγεῖτο λέγων: «Πολλῇ* ἀφυίᾳ συνεχόμενος, καὶ μὴ δυνάμενος τὰ ἱερὰ μαθεῖν γράμματα, *ἐντεῦθέν τε* πολλοῖς περιπειρόμενος κακοῖς, παρά τε τῶν γονέων παρά τε τῶν παιδευτῶν, ἐξαπορήσας πανταχόθεν, πρὸς τὸν ἀγαθὸν κατέφυγον Δεσπότην καὶ Θεὸν τῶν ἁπάντων». Εἶτα *διηγεῖται καὶ τὴν θαυμασίαν ὄρασιν ἐκείνην ἧς ἠξιώθη*.

5.4 Ἅπερ ἀκούσας ὁ ἀρχιεπίσκοπος, ἔκθαμβός *τε* ἐγεγόνει, καὶ εὐχαριστηρίους ἠφίει πρὸς *Θεὸν* φωνάς. Εὐθὺς δὲ χεῖρας ἐπιθεὶς τῷ παιδί, *ἀναγνώστην* αὐτὸν ἀποκείρει καὶ τῷ κατ᾽ αὐτὸν *κλήρῳ ἐντάττει*.

6.1 Ἐξ ἐκείνης δὲ τῆς ὥρας, τοιαύτη χάρις εὐμαθείας καὶ εὐφυΐας ἐδόθη αὐτῷ, ὡς ἐκ μιᾶς μόνης ἢ δευτέρας ἀναγνώσεως ἐκμανθάνειν, εἴτε δαυϊτικοὺς προέθετο μελετᾶν ψαλμούς, εἴτε τι *καὶ* ἕτερον μάθημα, ὥστε οἱ πρῴην αὐτὸν σκώπτοντες καὶ ὀνειδίζοντες, ζηλωτὸν αὐτὸν ἡγοῦντο καὶ μακάριον, τοιαύτης ἀξιωθέντα χάριτος. 230r

6.2 Ἐντεῦθεν, ποθεινὸς μὲν ἦν διδασκάλοις, ποθεινὸς δὲ ἥλιξι, τοῖς μὲν παρεκτεινόμενος, τοὺς δὲ ὑπεραίρων κατὰ πᾶν εἶδος παιδεύσεως. Πρότερον γάρ, τὰ θεῖα ταῦτα καὶ ἡμέτερα καλῶς διδαχθεὶς μαθήματα, διαπλάττεται πλάσιν ἀρίστην τε καὶ καθαρωτάτην. Ἔπειτα καὶ τὴν ἐγκύκλιον *παίδευσιν ἐπιχειρεῖ*, ὑπό τινι σοφιστῇ Σωφρονίῳ καλουμένῳ, ὃν κοινὸν παιδευτὴν ἡ τῶν Ἐδεσηνῶν τηνικαῦτα πόλις εἶχε. Παρ᾽ αὐτῷ

5.2 θεασάμενος, ἐν θαύματι ἐποιεῖτο: Sym. Met. Vita et certamen Nazarii, Gervasii, Protasii et Celsi 8 τὰ περὶ Ναζαρίου μαθὼν ἐν θαύματι ἐποιεῖτο **5.3** πραείᾳ φωνῇ: Dan. 4,19; locutio saepe in Sym. Met. usurpata **5.3** πολλοῖς περιπειρόμενος κακοῖς: cf. I Tim. 6,10 ἑαυτοὺς περιέπειραν ὀδύναις πολλαῖς **5.3** τὴν θαυμασίαν ὄρασιν ἐκείνην: cf. vers. α τὰ τῆς φρικτῆς ἐκείνης ὁράσεως cum Nic. Uran. Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 12 φρικτῆς ἐκείνης ὁράσεως = Euthym. Iber.(?) Vita Symeonis Styl. montis mirabilis (e cod. Mosq. 15, Vlad. 381) 12 **5.4** εὐχαριστηρίους ἠφίει πρὸς Θεὸν φωνάς: Nic. Uran. Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 5 ποίας εὐχαριστηρίους οὐκ ἐποιεῖτο φωνάς; τίνας δακρύων ὀχετοὺς οὐκ ἠφίει. = Euthym. Iber.(?) Vita Symeonis Styl. montis mirabilis (e cod. Mosq. 15, Vlad. 381) 5. cf. supra 3,3 et infra 8, 71,7, et 86,4 **6.1** τοιαύτη χάρις εὐμαθείας καὶ εὐφυΐας: Euthym. Iber.(?) Vita Alexii 2 παρέδωκαν τοῦτο διδασκάλοις· ὅπερ καὶ θεόθεν χάριν εἰληφὸς εὐφυΐας καὶ ἐπαινετῆς εὐμαθίας **6.1** οἱ πρῴην αὐτὸν σκώπτοντες καὶ ὀνειδίζοντες: Euthym. Iber.(?) Vita Alexii 6 πολλάκις ἔθλιβον αὐτὸν καὶ ἐπείραζον, οἱ μὲν σκώπτοντες καὶ ὀνειδίζοντες **6.2** ποθεινὸς — παιδεύσεως: Greg. Naz. Funebris orat. in laudem Basilii Magni = Or. 43,13 ὅσος μὲν ἦν διδασκάλοις, ὅσος δὲ ἥλιξι, τοῖς μὲν παρεκτεινόμενος, τοὺς δὲ ὑπεραίρων κατὰ πᾶν εἶδος παιδεύσεως

3 διηγεῖτο λέγων: «Πολλῇ: διηγεῖται, «Πολλῇ» λέγων versio α **4** ἐντεῦθέν τε: καὶ ὡς ἐντεῦθεν versio α **7** διηγεῖται καὶ τὴν θαυμασίαν ὄρασιν ἐκείνην ἧς ἠξιώθη: καὶ τὰ τῆς φρικτῆς ἐκείνης ὁράσεως διηγεῖται versio α **8** τε: deest in vers. α **9** Θεὸν: τὸν Θεὸν versio α **10** κλήρῳ ἐντάττει: ἐντάττει κλήρῳ versio α **13** καὶ: deest in vers. α **18** παίδευσιν ἐπιχειρεῖ: ἐπιχειρεῖ παίδευσιν versio α

and he began to question him as to why he had been hiding there.

With a candid demeanor and a calm voice, the boy began his account with **5.3** the following words: "Constrained by a great natural ineptitude, unable to learn the sacred letters, I was pierced through by many evils because of it, both by my parents and by my teachers. I was in utter despair, and thus sought refuge in the good Lord and God of everything". And then he recounted also the miraculous vision of which he had become worthy.[21]

When the archbishop heard this, he was taken aback and offered words of **5.4** gratitude to God. Immediately, he placed his hands on the boy, tonsured him as lector[22], and admitted him into the clergy under his authority.

From that time on, such was the gift of effortless learning and natural intelli- **6.1** gence that were granted to him that he could memorize anything after just one or two readings, whether he was studying the psalms of David,[23] or any other lesson. Thus those who previously laughed and scoffed at him now considered him enviable and blessed to have been granted such a gift.[24]

Henceforth, he was desirable to his teachers, desirable to his peers, compet- **6.2** ing with the former and surpassing the latter in every kind of learning. First, he was taught well those divine teachings of ours, and was thus molded in the best and purest fashion. Then he tackled also secular education under the guidance of a sophist called Sophronios,[25] whom the city of Edessa boasted as a universal educator. Studying under him, he was instructed in grammar, rhetoric, and philosophy to perfection, showing himself to be a true philosopher both in deed

[21] A similar, more concise (without the vision, that is) episode exists in the *Life* of Meletios the Younger, written by Nikolaos of Methone in the twelfth century (§ 2,40–46). On the learning difficulties of some saints, see Pratsch 2005, 99–103.

[22] χεῖρας ἐπιθεὶς τῷ παιδί: This is not an ordination to the clergy (χειροτονία) but a simple laying on of hands (χειροθεσία, σφραγίς) which gives access to certain minor services in the church. On these distinctions, see Darrouzès 1970, 87-90.

[23] Similar is the way in which St Theodore of Sykeon (§ 13) learns the psalms of David.

[24] In the *Life* of John and Euthymios by George Hagiorites, we learn that Euthymios too had learning difficulties with respect to his linguistic abilities in Georgian, difficulties which were cured also in his case by a miraculous intervention, this time by the Virgin Mary (GRD 13; M-H 23). On this *Life* in relation to *Theodore of Edessa*, see further Vol. I, 3.4 ("Whose Double?").

[25] A very distant echo of "Sophronios the sophist" (see e.g. John Moschos, *Spiritual Meadow* 69) from Damascus and later Patriarch of Jerusalem (560–638; patr. 634–638)?

τοίνυν φοιτῶν, γραμματικήν τε καὶ ῥητορικὴν καὶ φιλοσοφίαν, ἄκρως ἐκπαιδεύεται, τῷ ὄντι φιλόσοφος, ἔργῳ τε καὶ λόγῳ δεικνύμενος, καὶ θεοσέβειαν ἐξασκούμενος.

6.3 *Ὀκτωκαιδεκάτου δὲ τῆς ἡλικίας ἐνιαυτοῦ ἐπιβάς*, ὀρφανίαν ὑφίσταται τοῦ πατρός· εἶτα μετ' ἐνιαυτὸν ἕνα, καὶ ἡ μήτηρ ἀπολιμπάνει τὸν βίον· πρὸς μονὰς αἰωνίους, ἡ ἱερὰ πορευθεῖσα συζυγία.

7.1 Ὁ τοίνυν καλὸς Θεόδωρος, τὰ νενομισμένα καὶ τετυπωμένα ἐπὶ τῇ τῶν γονέων ἀποδημίᾳ ποιήσας, καὶ δάκρυσι μὲν τιμήσας τελευτήσαντας *τοὺς γεγεννηκότας*, εὐχαῖς τε καὶ πενήτων οἰκτιρμοῖς καὶ ἱεραῖς λειτουργίαις τὰς ἐκείνων κοσμήσας μνήμας, ὅλος ἦν τῆς ἐκδημίας τοῦ κόσμου, καὶ ὅλος **ἀντείχετό τε καὶ περιείχετο** τῆς μοναδικῆς (ἢ ἀγγελικῆς μᾶλλον εἰπεῖν) πολιτείας.

7.2 Ἀμέλει, *πᾶσαν αὐτοῦ τὴν γονικὴν περιουσίαν διελών*, καὶ μέρος μὲν τῇ ἀδελφῇ αὐτοῦ ἐμῇ δὲ μητρὶ δούς (πρὸ πολλοῦ ἀνδρὶ συζευχθείσῃ), τὴν δὲ λοιπὴν πᾶσαν 230v
κτῆσιν, ἔν τε ἀγροῖς καὶ **χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ** *ἱκανὴν οὖσαν*, *πᾶσαν* **διένειμε πένησι**, *τά τε* οἰκετικὰ γένη πάντα ἐλευθερώσας, καὶ λεγάτα παρασχὼν *ἅπασι*. Καὶ οὕτως ἁπαξαπλῶς, πάντα τὰ δεσμὰ τοῦ παρόντος βίου τοῦ ἀπατεῶνος διαρρήξας, καὶ ὥσπερ τις ἀετὸς αἰθεροβάτης, κούφοις ἑαυτὸν πτεροῖς περιστείλας, ἀπαίρει τῶν τοῦ κόσμου

6.2 Πρότερον — φιλοσοφίαν: cf. Euthym. Iber.(?) Vita Alexii 2 ἐν ὀλίγῳ καιρῷ τήν τε προπαιδείαν καὶ πᾶσαν γραφὴν θεόπνευστον καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν διῆλθεν ἐκμαθὼν πάντα καλῶς· οὐ μόνον δὲ ταῦτα ἀλλὰ καὶ πᾶσαν γραμματικήν τε καὶ ῥητορικὴν καὶ φιλοσοφίαν ἐκπεράνας σοφώτατον γέγονε τὸ παιδίον καὶ θεοδίδακτον. cf. etiam Leont. mon. Vita et miracula Gregorii Agrigenti 27 ἐχρηματίσθη πᾶσαν ῥητορικὴν ἀττικήν τε καὶ γραμματικήν, φιλοσοφίαν καὶ ἀστρονομίαν, καὶ γέγονεν ἄλλος ἐξ ἄλλου δεύτερος Χρυσόστομος **6.2** Πρότερον — ἐξασκούμενος: Greg. Naz.* Funebris orat. in laudem Basilii Magni = Or. 43,12 Τὰ μὲν δὴ πρῶτα τῆς ἡλικίας ὑπὸ τῷ μεγάλῳ πατρί, ὃν κοινὸν παιδευτὴν ἀρετῆς ὁ Πόντος τηνικαῦτα προὐβάλλετο, σπαργανοῦται καὶ διαπλάττεται πλάσιν τὴν ἀρίστην τε καὶ καθαρωτάτην ... Ὑπὸ δὴ τούτῳ ... ὁ θαυμάσιος ἐκπαιδεύεται ... τὴν ἐγκύκλιον παίδευσιν παιδευόμενος καὶ θεοσέβειαν ἐξασκούμενος. cf. infra 45,5 et 53,1 **6.3** ἡ ἱερὰ συζυγία: cf. Greg. Naz. Epist. 169,1 Ὦ τῆς ἱερᾶς ἑστίας καὶ συζυγίας. cf. infra 113,1 **7.1** ἀντείχετό τε καὶ περιείχετο: Greg. Naz. In laudem Cypriani = Or. 24,2 ἀνθέξεσθαί τε καὶ περιέξεσθαι ἀλλήλων. cf. B&I 2,64 ἀντέχεσθαί τε καὶ περιέχεσθαι et 24,181 ἀντέχῃ καὶ περιέχῃ. cf. etiam Nicet. Dav. Paphl. Laudatio Nicolai Myrensis 4,22 ἀντείχετο καὶ περιείχετο. cf. infra 24,14 et 46,3 **7.1** τῆς μοναδικῆς (ἢ ἀγγελικῆς μᾶλλον εἰπεῖν) πολιτείας: Ioann. Sinait. Scala paradisi 8 (832,34–35) τῆς μοναδικῆς, καὶ ἀγγελικῆς, καὶ θεϊκῆς πολιτείας et 26 (1020,10–11) μοναδικὸς, ἵνα μὴ λέγω, ἀγγελικός **7.2** πᾶσαν αὐτοῦ τὴν γονικὴν περιουσίαν διελών ... ἔν τε ἀγροῖς καὶ χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ ἱκανὴν οὖσαν, πᾶσαν διένειμε πένησι: cf. B&I 35,17–20 Ζήλου δὲ θείου πλησθεὶς ὁ βασιλεὺς Ἀβεννὴρ ἐφάλλεται στερρῶς κατὰ τῶν εἰδώλων, καὶ ὅσα μὲν ἐν τῷ παλατίῳ αὐτοῦ ὑπῆρχον ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου πεποιημένα εἰς ἔδαφος ταῦτα κατασπᾷ· εἶτα εἰς λεπτὰ διελὼν πένησι διανέμει **7.2** τά τε οἰκετικὰ — ἅπασι: cf. Vita Andronici et Athanasiae 6,172–173 τὸ οἰκετικὸν ἅπαν μεγαλοψύχως τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας ἀνίησι, καὶ λέγατα τούτοις φιλανθρώπως παρασχών ἀπολύει. cf. infra 60,4 **7.2** αἰθεροβάτης: cf. Ioann. Chrys. Homiliae in assumptionem domini [Sp.] (fort. auctore Severiano) Hom. 4,51 Αἰθεροβάτης ἡμῶν μετὰ σώματος ὁ διδάσκαλος **7.2** κούφοις ... πτεροῖς: cf. Ioann. Chrys. Ad populum Antiochenum (homiliae 1–21) PG 49:125,2–3 Πάλιν ἐστὶ πτερὸν τῷ ἀετῷ κοῦφον cum e.g. Sym. Met. Vita Timothei apostoli 6 ἦν πανταχοῦ κούφῳ τῷ τοῦ ζήλου πτερῷ διιπτάμενος. cf. infra 65,9 κούφοις ... πτέρυξι

3 Ὀκτωκαιδεκάτου δὲ τῆς ἡλικίας ἐνιαυτοῦ ἐπιβάς: Ὀκτωκαιδεκάτῳ δὲ τῆς ἡλικίας ἐπιβὰς ἐνιαυτῷ versio α **7** τοὺς γεγεννηκότας: τὸν πατέρα τε καὶ τὴν μητέρα versio α **13** ἱκανὴν οὖσαν: deest in vers. α **14** τε: deest in vers. α ἅπασι: deest in vers. α

and in word, and exercising devotion toward God.[26]

When he reached his eighteenth year of age, he became an orphan, losing his father; then a year later, his mother too departed this life. The sacred couple thus journeyed to eternal dwellings.[27] **6.3**

At the Holy Land and Mar Sabas

After performing the customary rites for his parents' passing—once, that is, he honored his deceased parents with tears and adorned their memory with prayers, and acts of compassion toward the poor, and sacred liturgies—, good Theodore devoted himself entirely to retreating from this world; he thus cleaved and clung entirely to the solitary or, better said, angelic life. **7.1**

And so he distributed all his parental wealth. He gave one part to his sister[28]—my mother, that is, who had been married to a man for a long time by then—, and donated to the poor all the rest of his property, which was quite substantial in land, gold, and silver.[29] He also freed all the slaves, giving each of them a bequest.[30] He thus severed, once and for all, every tie with this present life, deceiver that it is, wrapped himself in light wings, like an eagle soaring into the ether,[31] and fled the preoccupations of this world.[32] Having thus abandoned **7.2**

[26] Though much of what is said here is modeled after the description of Basil of Caesarea by Gregory of Nazianzus and the *Life* of Alexios the Man of God (cf. app. font.)—both texts, we might add, were part of Euthymios' Georgian translation and Greek metaphrastic work (see Vol. I, 3.3)—one cannot help but notice similarities also with the related CV of Athanasios the Athonite (Anonymous, Vita Σ Athan. Athon. 122–44): εἰσαχθέντος δὲ αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλευούσῃ ἐπεὶ τὰ πρῶτα τῶν μαθημάτων καλῶς εἶχεν αὐτῷ, ἐκδίδοται *τῷ σοφιστῇ* τῶν τῆς γραμματικῆς παιδευμάτων· τάχει δὲ φύσεως καὶ σπουδῇ προαιρέσεως, τάχιστα μὲν καὶ ἐς ῥητόρων· τάχιστα δὲ καὶ ἐς φιλοσόφων φοιτᾷ· τοσοῦτον δὲ πλοῦτον σοφίας ἐν βραχεῖ συνήθροισε καιρῷ, ὡς αἱρέσει τῶν ἐν τῇ γραμματικῇ συμφοιτητῶν αὐτοῦ προβληθῆναι εἰς διδάσκαλον ἑαυτῶν … οὐ μόνον δὲ τῶν ἔξω μαθημάτων ἐφρόντιζεν, ἀλλὰ καὶ τῶν θείων γραφῶν ἐπεμελεῖτο· καὶ οὕτως ἐν αὐταῖς ἀπησχολεῖτο, ὡς σχεδὸν πᾶσαν γραφὴν παλαιάν τε καὶ καινὴν ἐπὶ στόματος φέρειν.

[27] Cf. Athanasios of Alexandria, *Life* of Antony (2,1): Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τῶν γονέων, αὐτὸς μόνος κατελείφθη μετὰ μιᾶς βραχυτάτης ἀδελφῆς· *καὶ ἦν ἐτῶν ἐγγὺς δέκα καὶ ὀκτὼ* ἢ καὶ εἴκοσι γεγονώς.

[28] Cf. again *Life* of Antony (2,5): Τὰ δὲ ἄλλα ὅσα ἦν αὐτοῖς κινητά, πάντα πωλήσας καὶ συναγαγὼν ἱκανὸν ἀργύριον, διέδωκε τοῖς πτωχοῖς, τηρήσας ὀλίγα διὰ τὴν ἀδελφήν.

[29] Similar is the reaction ascribed to King Abenner in *Barlaam and Ioasaph*, once he adopts the Christian faith (*Barlaam and Ioasaph* 35,17-20; cf. app. font.).

[30] λεγάτον: for the specific connotation of a "gift given to manumitted slaves", see the relevant entry by A. Kazhdan in the ODB (1202).

φροντίδων. Καὶ *ἀπολιπὼν* γῆν ἰδίαν καὶ συγγένειαν, καὶ οἶκον πατρικόν, κατὰ **τὸν πάλαι** μέγαν **πατριάρχην**, *εἰς* τὴν ἁγίαν παραγίνεται πόλιν Ἱερουσαλήμ, ἔνθα δὴ *ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς τὸ ἑκούσιον καὶ σωτήριον ὑπέστη πάθος*, τὴν παγκόσμιον ἐργασάμενος σωτηρίαν, *ἐν τάφῳ τε* τριημερεύσας ἀνέστη ὁ ἀθάνατος, συναναστήσας τὴν ἡμετέραν φύσιν, ἐκ τῆς εἰς γῆν καταπτώσεως, καὶ ἐκ τῶν τοῦ ἅδου βαράθρων ἐξαγαγὼν τοὺς πάλαι δεσμίους, ὡς **κραταιὸς καὶ δυνάστης**.

8.1 Ἐκεῖσε τοίνυν γενόμενος ὁ θεῖος ἐκεῖνος καὶ κράτιστος νεανίας, εἰκοσαέτης που ὑπάρχων τῷ σώματι, πολιὸς δὲ καὶ προβεβηκὼς τῷ φρονήματι, καὶ τὸν θεῖον εἰσελθὼν ναὸν τοῦ Κυρίου, ἐπὶ γόνυ κλίνας ἑαυτόν, **ὀχετοῖς** δὲ **δακρύων** τὸ τοῦ ἁγίου μνήματος ἔδαφος καταβρέξας, ποίας εὐχαριστηρίους οὐκ ἐποιεῖτο φωνάς; τίνας ἐκ βαθέων καρδίας στεναγμοὺς οὐκ ἠφίει; Σφαῖραν δὲ θυμιάματος εὐώδους ἐπιφερόμενος, κατ' ἐκείνην *τοῦτο ἀνάλωσε* τὴν ἡμέραν, *τὸν ναὸν* θυμιῶν καὶ *τὸ ζωοδόχον μνῆμα κατασπαζόμενος*. Ἐφεξῆς δέ, πάντας τοὺς ἱεροὺς οἴκους, τόν τε τίμιον Γολγοθᾶν καὶ τοὺς 231r περὶ αὐτὸν ἁγίους τόπους περιελθών, **τὸν πόθον τε ἀφωσιοῦτο**, καὶ τὴν ἐγκάρδιον πίστιν ἔργοις ἐβεβαίου.

9.1 Ἑπτὰ τοίνυν διαγενομένων ἡμερῶν, ἐξέρχεται εἰς τὴν περιώνυμον *Λαύραν τοῦ θείου Σάβα*, καὶ τοῖς ἐκεῖ πατράσιν ἐντυγχάνει. Οὐ πολλὰς δὲ αὐτοῖς *συνδιατρίψας* ἡμέρας, τῷ προεστῶτι προσομιλεῖ, ἀνδρὶ τιμίῳ, καὶ χρόνους πολλοὺς ἀσκήσαντι, ὄνομα

7.2 *πάντα τὰ δεσμὰ — φροντίδων*: cf. Ioann. Polit. Vita Ioann. Damasc. 21 (PG 94:460): ὁ δὲ (scil. Ἰωάννης) βίαιος τις ἦν ταῦτα (scil. *τὰ τοῦ κόσμου δεσμά*) ἀπορρῆξαι μετὰ σπουδῆς, καὶ ἀγγελικαῖς πετάσαι τοῖς πτέρυξι **7.2** *κατὰ τὸν πάλαι μέγαν πατριάρχην*: cf. B&I 7,120 γῆν, ἥνπερ πάλαι τῷ πατριάρχῃ ἐκείνῳ Ἀβραὰμ ἐπηγγείλατο δώσειν **7.2** *τῶν τοῦ ἅδου βαράθρων*: iunctura saepe usurpata **7.2** *κραταιὸς — δυνάστης*: B&I* 24,107 ὁ κραταιὸς καὶ μόνος δυνάστης **8.** πολιὸς δὲ καὶ προβεβηκὼς τῷ φρονήματι: cf. Eus. Caes. Praeparatio evangelica 12,1,4,4 τοῖς δὲ τὴν ἕξιν προβεβηκόσι καὶ πολιοῖς τὸ φρόνημα **8.** ὀχετοῖς ... δακρύων: loc. comm. cf. B&I 30,193 ὀχετούς τε δακρύων. cf. etiam Greg. Naz. In laudem Heronis philosophi = Or. 25,12 et Bas. Caes. Epist. 41,1 = Bas. Caes. Sermones de moribus a Sym. Met. collecti PG 32:1220,2 et Nic. Uran. Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 5 τίνας δακρύων ὀχετοὺς οὐκ ἠφίει. cf. supra 3,3 et infra 13,2 **8.** τὸν θεῖον εἰσελθὼν — στεναγμοὺς οὐκ ἠφίει: Nic. Uran.* Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 5 ... μετὰ καὶ γονάτων ἐρείσασα, ποίας εὐχαριστηρίους οὐκ ἐποιεῖτο φωνάς; τίνας δακρύων ὀχετοὺς οὐκ ἠφίει = Euthym. Iber.(?) Vita Symeonis Styl. montis mirabilis (e cod. Mosq. 15, Vlad. 381) 5. cf. supra 3,3 et 5,4 et infra 71,7 et 86,4. cf. etiam Vita Lucae iunioris Steiriotae (a. Sym. Met. in menol. inserta) 54 δάκρυσί τε τὸ ἔδαφος καταβρέχων, τί μὴ ποιῶν ἢ λέγων τῶν ὅσα πρὸς οἶκτον ἐπισπᾶσθαι καρδίαν ἐπαγωγὰ ἦν; **8.** τὸν πόθον τε ἀφωσιοῦτο: cf. B&I* 23,15 τὸν πόθον τε ἀφοσιούμενοι. cf. Greg. Naz. Funebris orat. in laudem Basilii Magni = Or. 43,25 τὸν τῶν πολλῶν πόθον ἀφοσιώσασθαι et Greg. Naz. In laudem Athanasii = Or. 21,5 τόν τε ἡμέτερον ἀφοσιωσώμεθα πόθον **9.1** διαγενομένων ἡμερῶν: iunctura saepe in Sym. Met. usurpata

1 ἀπολιπών: ἀπολιμπάνει versio α **2** εἰς: καὶ εἰς versio α **3** ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς τὸ ἑκούσιον καὶ σωτήριον ὑπέστη πάθος: τὸ σωτήριον πάθος ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ὑπέστη versio α **4** ἐν τάφῳ τε: καὶ ἐν τάφῳ versio α **12** τοῦτο: deest in vers. α τὸν ναὸν: τῷ ναῷ versio α **13** τὸ ζωοδόχον μνῆμα κατασπαζόμενος: τῷ ζωοδόχῳ μνήματι versio α **17** Λαύραν τοῦ θείου Σάβα: τοῦ θείου Σάβα Λαύραν versio α συνδιατρίψας: διατρίψας versio α

his own land, kinship, and ancestral home, like the great patriarch of old,[33] he came to the holy city of Jerusalem, that very place where our Savior and Lord Jesus Christ willingly suffered his salvific passion, producing universal salvation, and where that immortal one spent three days in the tomb and then was resurrected, and thus resurrected also our human nature, and, since He is mighty and sovereign, retrieved us, former prisoners, from our fall upon the earth and from the abyss of Hades.

8.1 Arriving there, that divine and outstanding young man, who had the body of someone of about twenty-years old, but the spirit of a gray-haired old man, entered the Lord's divine church,[34] fell down to his knees, and flooded the floor of the holy tomb with streams of tears. Which words of gratitude did he not express? What sighs did he not let out from the depths of his heart? The supply of fragrant incense he carried around with him was consumed that very day as he filled the church with incense and lovingly kissed the life-giving tomb.[35] Then, one by one, he visited all the sacred churches, the venerable Golgotha, and the holy sites around it, and devoted all his desire to them. He thus confirmed through deeds the faith he had in his heart.

9.1 Seven days went by, and Theodore went out to the famous Lavra of Divine Sabas, and met the fathers living there. After spending just a few days with them, he talked with the abbot, a venerable man named John who had spent many years in asceticism. Theodore begged him very fervently to let him put on the monastic habit and enlist in their sacred community. The abbot began enumerating to

[31] For a similar image, cf. Gregory of Nazianzus, Or. 12,5 ὥσπερ ἀετῷ μεγάλῳ καὶ ὑψιπέτῃ with e.g. Ioannes Polites (most likely), *Life* of John of Damascus (BHG 884) 35 (PG 94,481) ὁ ὑψιπετὴς ἀετός (on John of Damascus at the Lavra of Sabas); for the latter text, see Vol. I, 3.1.

[32] For a similar image in reference to the flight from the world, see again *Life* of John of Damascus 21 (PG 94,460): ὁ δὲ (scil. Ἰωάννης) βίαιος τις ἦν ταῦτα (scil. τὰ τοῦ κόσμου δεσμά) ἀπορρῆξαι μετὰ σπουδῆς, καὶ ἀγγελικαῖς πετάσαι τοῖς πτέρυξι. In the next paragraph (22: p. 461), we read about John distributing (like Theodore above) all his wealth to the poor, to captives, and to his own slaves (whom he frees), and then his joining the Lavra of Sabas.

[33] Namely, Abraham.

[34] The church of the Holy Sepulcher.

[35] On the use of incense in such occasions, see Caseau 2016.

αὐτῷ Ἰωάννης· καὶ **δεῖται μάλα θερμῶς**, τὸ τῶν μοναχῶν σχῆμα περιβαλέσθαι, καὶ τῇ ἱερᾷ αὐτῶν συνοδίᾳ ἐγκαταλεγῆναι. Ἐκεῖνος δέ, τοὺς πόνους αὐτῷ καὶ ἱδρῶτας τῆς μοναχικῆς διεξῄει πολιτείας, οἳ πολλοί τέ εἰσι καὶ δυσχερεῖς: ἀγρυπνίαι, χαμευνίαι, νηστεῖαι, σώματός τε καὶ τῶν σωματικῶν θεληµάτων ἀκριβὴς νέκρωσις· καὶ «Μήποτε οὐ δυνήσῃ», φησί, «διὰ τὸ νέον τῆς ἡλικίας, τὰ ἐπίπονα ταῦτα φέρειν· καὶ εὐξάμενος, οὐκ ἀποδώσεις Θεῷ τὰ ἐπηγγελμένα, οὐδὲ τοὺς τηλικούτους ἰσχύσεις ἀναδέξασθαι πόνους».

9.2 Ἀποκριθεὶς δὲ εἶπεν ὁ Θεόδωρος: «Ἐγὼ μέν, τίμιε πάτερ, καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο παρεγενόμην, ἵν' οὕτω ζήσω μὲν τῷ Χριστῷ, ἀποθάνω δὲ τῇ σαρκί· μὴ γένοιτο δέ μοι, 'χεῖρα βαλόντι ἐπ' ἄροτρον' (εὐαγγελικῶς) στραφῆναι εἰς τὰ ὀπίσω».

9.3 Ὡς οὖν πολλὰ μὲν εἰπών, πολλὰ δὲ ἀκούσας ὁ τῆς ἱερᾶς ἡγούμενος μάνδρας, οὐκ ἔσχεν αὐτῷ τὴν ὁρμὴν ἀμβλῦναι καὶ τὸν σφοδρὸν ἔρωτα, **δέχεται** τοῦτον **ἀσμένως**. Καὶ γίνεται λοιπὸν Θεόδωρος μετ' αὐτῶν—ὑπὲρ αὐτοὺς δὲ μᾶλλον τῷ κατὰ Θεὸν βίῳ καὶ τῇ πρὸς ἀρετὴν θερμότητι.

9.1 δεῖται μάλα θερμῶς: cf. B&I 19,12. iunctura saepe in Sym. Met. usurpata. cf. etiam Nic. Uran. Vita Theodori Teronis 11 γόνυ τῷ ἀνδρὶ κλίνασα καὶ τῶν ἐκείνου λαβομένη γονάτων εὔχεσθαι ὑπὲρ αὐτῆς καὶ τοῦ πόθου θερμῶς εὖ μάλα καὶ σπουδαίως ἐδεῖτο et Nic. Uran. Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 21. cf. infra 19,2 et 69,3 **9.1** ἀγρυπνίαι, χαμευνίαι, νηστεῖαι: Greg. Naz. De moderatione in disputando = Or. 32,19 νηστείαις, καὶ ἀγρυπνίαις, καὶ χαμευνίαις **9.2** ἵν' οὕτω ζήσω μὲν τῷ Χριστῷ, ἀποθάνω δὲ τῇ σαρκί: cf. Rom. 6,11 νεκροὺς μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ ζῶντας δὲ τῷ θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ cum Rom. 8,12–13 Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, ὀφειλέται ἐσμέν, οὐ τῇ σαρκὶ τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν· / εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε μέλλετε ἀποθνήσκειν, εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε ζήσεσθε. cf. etiam Gal. 2,19 ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον ἵνα θεῷ ζήσω· Χριστῷ συνεσταύρωμαι **9.2** χεῖρα βαλόντι ἐπ' ἄροτρον: Luc. 9,62 εἶπεν δὲ ὁ Ἰησοῦς, Οὐδεὶς ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα ἐπ' ἄροτρον καὶ βλέπων εἰς τὰ ὀπίσω εὔθετός ἐστιν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ **9.3** δέχεται ... ἀσμένως: cf. B&I 28,94 et 30,30; locutio saepe in Sym. Met. usurpata

2 ἐγκαταλεγῆναι: καταλεγῆναι versio α Ἐκεῖνος δέ, τοὺς πόνους αὐτῷ: Ὡς δὲ τοὺς πόνους ἐκεῖνος versio α **3** δυσχερεῖς: χαλεποί versio α **8** Ἀποκριθεὶς δὲ εἶπεν ὁ Θεόδωρος: «Ἐγὼ μέν, τίμιε πάτερ: «Ἐγὼ μὲν οὖν» ἔφη Θεόδωρος, versio α

him, in detail, the labors and toils of monastic life, which are numerous and hard: vigils, sleeping on the ground, fasting, the utter mortification of the body and its desires. "Perhaps you might not be able", he said, "to endure all these arduous endeavors because of your youth; and, while you might make such wishes now, you will not keep your promises to God, nor have the strength to undertake such great labors".

9.2 Theodore replied and said: "Venerable father, I have come here precisely for this reason, to become alive to Christ and dead to the flesh. Far be it from me to go back once I have 'put my hand to the plow' (in the words of the Gospel)!"

9.3 As the abbot of that sacred fold[36]—having said much, and having heard back much—was unable to weaken Theodore's enthusiasm and intense desire, he welcomed him gladly. Theodore was thus, from then on, with them—or, rather, he was superior to them, when it came to living according to God and in regard to his fervor toward virtue.

[36] μάνδρα: this term, which indicates the enclosure of a monastery, is used in the *Life* of Symeon the Younger (68,20; 100,1; 213,2; 219,37) as well as in other *Lives* whose heroes are localized in Syria.

10.1 Βραχὺς ὁ ἐν μέσῳ χρόνος, καὶ κελεύσας ὁ προεστὼς ἅπαντας ἐν τῷ κυριακῷ συναχθῆναι, καὶ τὸν ἱερὸν ἐπειπὼν κανόνα τῷ Θεοδώρῳ, κείρει τε *αὐτοῦ* τὰς τρίχας, καὶ τὰ τῶν μοναχῶν *ἄμφια* ἐνδύει, τὸν κατὰ μοναχοὺς ἤδη καὶ βιοῦντα καὶ ζῆν ἑλόμενον. 231v

11.1 Ἐξ ἐκείνου τοίνυν διῆγε παρὰ τῇ μονῇ μετὰ τῆς συνοδίας ὁ Θεόδωρος, τῷ πνευματικῷ καθυπηρετῶν πατρί, καὶ τὸ ἴδιον παντελῶς ἀρνησάμενος θέλημα, τῇ ἐκείνου βουλῇ καὶ γνώμῃ παντὶ σθένει κατακολουθῶν. Καὶ μέντοι καὶ διαφόρους ἐπιστεύθη διακονίας· καὶ ἦν, οὐ μόνον πρὸς αὐτὰς εὐχρηστότατος, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάσης ἀρετῆς ἐργασίαν ἐμμελέστατος. Τῷ γὰρ ἔργῳ τῶν χειρῶν καὶ τῇ τῆς διακονίας ἐξαγωγῇ, διὰ πάσης κατευθυνόμενος τῆς ἡμέρας, οὐδὲ τῆς ἐν τῷ κυριακῷ συνάξεως ἀπελείπετο, ἔν τε ταῖς νυκτεριναῖς καὶ μεθημεριναῖς δοξολογίαις, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων, τῆς κατὰ **τὴν ἱερὰν** (λέγω) **μυσταγωγίαν**· ἔν γε μὴν τῇ τῶν θείων γραφῶν ἀναγνώσει, «ὃν τρόπον ἐπιποθεῖ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων (δαυϊτικῶς εἰπεῖν), οὕτως ἐπιποθῶν» ἦν καὶ ἀκορέστως ταύτας μετερχόμενος. Ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς νυχτεριναῖς κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἀγρυπνίαις, κελευόμενος παρὰ τοῦ ἐπιστάτου, καθ' ἑκάστην σχεδὸν ἡμέραν αὐτὸς ἦν ὁ τὰς ἱερὰς ἀναγινώσκων βίβλους, μετὰ γνώσεως πολλῆς καὶ καλλιεπείας (ὡς εἰπεῖν) μελιρρύτου, ὡς ἐντεῦθεν πάντας ὠφελεῖσθαι καὶ οἰκοδομεῖσθαι κατὰ ψυ-

10.1 Βραχὺς ὁ ἐν μέσῳ χρόνος: cf. e.g. Sym. Met. Vita Ioannis Chrysostomi 42 Βραχὺ τὸ ἐν μέσῳ et 44 οὐ πολὺ γὰρ τὸ ἐν μέσῳ **9.1–10.1** τῷ προεστῶτι προσομιλεῖ — ζῆν ἑλόμενον: Sym. Met.* Vita Danielis Styl. 4–5 προσπεσὼν δὲ τοῖς ποσὶ τοῦ τῆς ἱερᾶς ποίμνης ἀφηγουμένου ἠξίου καὶ αὐτὸν ἐκείνοις **καταλεγῆναι** [cf. vers. α] καὶ τὸ τῶν μοναχῶν σχῆμα περιβαλέσθαι. **Ὡς δὲ** τὸ ἀπαλὸν **ἐκεῖνος** [cf. vers. α] αὐτῷ τοῦ σώματος καὶ νέον προφέρων οὐκ ἔλεγε δυνατὸν εἶναι τὰ τῶν μοναχῶν ὑπελθεῖν, ἐν βραχεῖ γὰρ ἔσται πρὸς τοὺς πόνους ἀπαγορεύων, οἳ πολλοί τέ εἰσι καὶ ἀνδράσιν αὐτοῖς **χαλεποί** [cf. vers. α], ἀγρυπνίαι, χαμευνίαι, νηστεῖαι, σώματός τε καὶ τῶν τοῦ σώματος θελημάτων ἀκριβὴς νέκρωσις, καὶ διὰ ταῦτα μικρόν τι παραινοῦντος τοῖς γονεῦσι προσμεῖναι καὶ μὴ τοὺς τηλικούτους ἀναδέξασθαι πόνους ἐν οὕτως ἀώρῳ καὶ ἀτελεῖ τῷ σώματι. «**Ἐγὼ μὲν οὖν», ἔφη ὁ Δανιήλ** [cf. vers. α], «καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο παρεγενόμην, ἵν' οὕτω ζήσω μὲν τῷ Χριστῷ, ἀποθάνω δὲ τῇ σαρκί. Εἰ δὲ καὶ μετιόντι μοι τοὺς καλοὺς τούτους πόνους ἔψεται τὸ θανεῖν, βέλτιον ἐμοὶ τοῦτο παθεῖν ἢ κενὸν ἀπελθεῖν καὶ τὴν χεῖρα βαλόντα ἐπ' ἄροτρον εὐαγγελικῶς στραφῆναι εἰς τὰ ὀπίσω». Ὡς οὖν πολλὰ μὲν εἰπών, πολλὰ δὲ καὶ ἀκούσας ὁ τῆς ἱερᾶς ἡγούμενος μάνδρας οὐκ ἔσχεν αὐτῷ τὴν ὁρμὴν ἀμβλῦναι καὶ τὸν σφοδρὸν τοῦτον ἔρωτα, συμβούλους λαμβάνει τοὺς ἀδελφούς, εἰ δέον αὐτὸν ἐν τῇ κατ' αὐτοὺς εἰσδεχθῆναι μονῇ. Τῶν δὲ τὴν πολλὴν ἔνστασιν τοῦ παιδὸς καὶ τὸ τῆς προθυμίας σύντονον ἐκπλαγέντων καὶ θεῖον εἶναι τὸ κινοῦν τοῦτον ὑπειληφότων, καὶ πρὸς τὴν παραδοχὴν ἀσμένως καταθεμένων, γίνεται λοιπὸν καὶ Δανιὴλ μετ' αὐτῶν· ὑπὲρ αὐτοὺς δὲ μᾶλλον τῷ κατὰ Θεὸν βίῳ καὶ τῇ πρὸς ἀρετὴν θερμότητι. Βραχὺς ὁ ἐν μέσῳ χρόνος, καὶ τοῖς γονεῦσι γνωσθέν, οὗ τέ ἐστι καὶ παρ' οἷς, οἱ μὲν σὺν θαύματι παραγίνονται πρὸς αὐτόν· τὸν παῖδα δὲ θεασάμενοι ἑαυτὸν ἀναθέντα καὶ καθιερώσαντα τῷ Θεῷ, οὐδὲν ἀνθρώπινον πεπόνθασιν, οὐδὲν πατρικόν· οὐδ' ἠτήσαντο τὸν φίλτατον αὖθις ἀναλαβεῖν καὶ πρὸς τὰ οἴκοι χωρεῖν, καὶ ταῦτα μήπω τελειωθέντα τῷ μοναχικῷ σχήματι, ἀλλ' ἔργῳ δείξαι βουλόμενοι πατέρες ὄντες ἐκείνου, καὶ ἤσθησαν μᾶλλον τῷ γενομένῳ, καὶ πολλὰς δεήσεις τῷ προεστῶτι τῆς μονῆς προσῆγον παρὰ τοῖς αὐτῶν ὀφθαλμοῖς περιβαλεῖν τῷ υἱῷ τὸ τῶν μοναχῶν ἔνδυμα. Ὁ δὲ περὶ τούτου πάλιν κοινολογεῖται τοῖς μοναχοῖς, καὶ ἐπεὶ κἀκείνους εἶχε συντιθεμένους, κελεύσας ἅπαντας ἐν τῷ κυριακῷ συναχθῆναι, καὶ τὸν ἱερὸν ἐπάσας κανόνα τῷ Δανιήλ, κείρει τε **αὐτῷ** [cf. vers. α] τὰς τρίχας καὶ **τὰ τῶν μοναχῶν** [cf. vers. α] ἐνδύει τὸν κατὰ μοναχοὺς ἤδη καὶ βιοῦντα καὶ ζῆν ἑλόμενον. Ἐντειλάμενος δὲ τοῖς αὐτοῦ πατράσιν ὁ τῆς μονῆς προεστὼς μὴ πυκνὰς ποιεῖσθαι πρὸς τὸν παῖδα τὰς προσελεύσεις, χαίροντας ἐκπέμπει γονεῖς τὸ καινότατον υἱοῦ στερομένους **11.1** τὴν ἱερὰν (λέγω) μυσταγωγίαν: cf. e.g. B&I 19,111 τὴν ἱερὰν ἐπιτελέσας μυσταγωγίαν. locutio saepe in Sym. Met. usurpata **11.1** Ps. 41,2 Ὃν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχή μου πρὸς σέ, ὁ θεός

2 αὐτοῦ: αὐτῷ versio α **3** ἄμφια: deest in vers. α (cf. Nikitin 64)

Only a short time later, the abbot invited all the monks to gather in the main church and, after reading the sacred *kanon*, he proceeded to tonsure Theodore's hair and dress in monastic garments the man who already lived and had chosen to live like a monk.[37] **10.1**

From that point on, Theodore lived in the monastery with the community, in the service of his spiritual father. Having denied his own volition completely, he followed, with all his power, the abbot's will and counsel. He was thus entrusted with various tasks; and he was not only most efficient in these, but also attuned perfectly to the labor of every virtue. While he occupied himself throughout each day with handiwork and the performance of his duties, he still never missed any congregation in the church, services of either the night or the day, or above all that sacred gathering, I mean the Liturgy. He longed for the recital of the Holy Scriptures, "just as the doe longs for the springs of water" (in the words of David), and he read them without ever getting his fill. But also, during the vigils at the church, almost every day, it was he who at the order of the custodian recited the sacred books with much wisdom and mellifluous (so to speak) eloquence, so that all those who listened to his recital were spiritually benefited and edified.[38] He was cherished by everyone; for the spirit of his soul was noble, **11.1**

[37] From Theodore's fervent request to "put on the monastic habit" (**9,1**) through his tonsure (a man "who already lived and had chosen to live like a monk", **10**), Euthymios replicates wording from a similar scene in Symeon Metaphrastes' *Life* of Daniel the Stylite (4–5) (Dec. 11; BHG 490); see Vol. I, 3.2 ("Wholesale Narrative Quotations") and n. 157 below. On Byzantine religious and social customs related to entering a monastery and the monastic profession, see Oltean 2020.

[38] The description of Theodore's monastic achievements in this paragraph ("From that point – edified") copies the description of the monastic career of the martyr Anastasios the Persian, once again from the relevant Metaphrastic *Passion* (BHG 85: 5). Euthymios returns several times to this text later on as well; see Vol. I, 3.2 ("Wholesale Narrative Quotations"). For the valuation of the skill in the public recital of texts in the context of middle Byzantine literary culture, see Papaioannou 2026a.

χὴν τοὺς ἀκούοντας ἐκείνου ἀναγιγνώσκοντος. Καὶ πᾶσι φίλτατος ἦν· φρόνημά τε γὰρ εἶχε ψυχῆς εὐγενές, καὶ ἦθος ἐπιτερπές, λόγον τε μέλιτος ἡδίω ῥέοντα. Καὶ ἦν τὰ 232r
ἐκείνου πάντα χαρίτων μεστά.

11.2 Ὁρῶν γὰρ τὴν τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἰωάννου πολιτείαν, οὐδὲν τῶν ἀγγέλων ἀπεοικυῖαν, καὶ ἄλλων δὲ πολλῶν ἐν τῇ ἱερᾷ Λαύρᾳ ἐκείνῃ κατοικούντων, ἀσιτίαν ἐν σώματι τῶν ἀσωμάτων σχεδὸν οὐκ ἀπέχουσαν, δακρύων τε ῥεύματα, μικροῦ τοῖς ῥείθροις τῶν πηγῶν παρισούμενα, καὶ ὡς ἀρχέτυπόν τι κομιδῇ κάλλιστον τὰς ἐκείνων ἐργασίας *πρὸ* ὀφθαλμῶν ἔχων, πάσῃ δυνάμει ζηλοῦν ἔσπευδεν. *Καὶ* πρῶτον μέν, οἵαν τινα βάσιν, τὸν θεῖον φόβον ἐν ἑαυτῷ πηξάμενος καὶ τούτῳ στοιχειωθείς, τῷ νόμῳ τε Κυρίου καθ' ἑκάστην ἐμμελετῶν, ξύλῳ ἐοικὼς ἦν τῷ παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων πεφυτευμένῳ. Εἶτα ἐπὶ θεμελίῳ τοιούτῳ ἀρξάμενος οἰκοδομεῖν, σωφροσύνης ἐπεμελήθη τῆς καλῆς ὄντως καὶ χαριεστάτης τῶν ἀρετῶν.

11.3 Καὶ ἐπεὶ νέον ὄντα καὶ ἀκμαῖον τῷ σώματι, τοῖς τῶν ἡδονῶν τοξεύμασι βάλλεσθαι ἦν, οὐδὲ αὐτῷ παρῆν ἀμελεῖν, ἀλλ' ὑποπιέζων τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶν, καὶ χαλινοῖς νηστείας τὰς τῶν δαιμόνων ἀναχαιτίζων προσβολάς, ἀντέβαλλε καὶ αὐτὸς πάλιν ἀγνείας βέλεσι τοὺς κατατοξεύοντας ἐν σκοτομήνῃ τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ· ἔπειτα τὰς τοῦ θυμοῦ ὁρμὰς ὥσπερ ὄφεις ἐν ἑαυτῷ νεκρώσας, ταπεινοφροσύνης ἐπιμελείᾳ καὶ

11.1 Ἐξ ἐκείνου τοίνυν — ἀναγιγνώσκοντος: Sym. Met.* Passio Anastasii Persae 5 Ἐξ ἐκείνου τοίνυν διῆγε παρὰ τῇ μονῇ μετὰ τῆς συνοδίας ὁ Ἀναστάσιος καὶ μέντοι καὶ διαφόρους ἐπιστεύθη διακονίας· καὶ ἦν οὐ μόνον περὶ αὐτὰς εὐχρηστότατος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἐργασίαν τῆς ἀρετῆς ἐμμελέστατος. Τῇ τε γὰρ τοῦ μαγειρείου καὶ τῇ τοῦ κήπου διακονίᾳ προσέχων καὶ τῷ τῶν χειρῶν ἔργῳ κατευθυνόμενος, οὐδὲ τῆς τῶν ἀδελφῶν συνάξεως ἀπολέλειπτο, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τῆς κατὰ τὴν ἱερὰν λέγω μυσταγωγίαν. Ἔν γε μὴν τῇ τῶν θείων Γραφῶν ἀναγνώσει καὶ μάλιστα τοῖς τῶν ὁσίων ἀνδρῶν βίοις καὶ προσετετήκει, καὶ τὰ ὦτα, τὸ τοῦ λόγου, ἵστη πρὸς τὴν ἀκρόασιν καὶ τὸν νοῦν ἔξυπνος ἦν καὶ εἰς τὴν μνήμην ἅπαντα συνελέγετο, ὡς εἴ τι καὶ ὑπὲρ τὴν αὐτοῦ λεχθείη διάνοιαν μὴ ἀμελεῖν, μηδὲ ῥᾳθυμίᾳ τὸ κέρδος προίεσθαι, ἀλλὰ προσιέναι μᾶλλον τοῖς διαφορωτέροις τὴν παίδευσιν ἀδελφοῖς καὶ τοῖς γε τὰ τοιαῦτα διασαφεῖν δυναμένοις, καὶ συζητεῖν ἡδέως καὶ διερωτᾶν φιλοπόνως καὶ οὕτως ἅπαν τὸ διαφεῦγον αὐτὸν μελέτῃ θηρᾶν. Ἀναγινώσκων δὲ καὶ καθ' ἑαυτὸν τὰ τῶν καλλινίκων μαρτύρων τρόπαια καὶ τοὺς ἄθλους, δάκρυα τῶν βιβλίων κατέρρει, τὸ συμπάσχειν καὶ συνοδυνᾶσθαι τούτοις καὶ κοινωνεῖν τοῦ ζήλου διασημαίνων· καὶ τοῦ μὲν τέλους ἐμακάριζε τοὺς ἁγίους, τῆς δὲ ὑπομονῆς ἐξεπλήττετο. Εἶτα καὶ τὸν σύντροφον ἀπ' ἀρχῆς αὐτῷ πόθον καὶ ζῆλον τοῦ μαρτυρίου θερμότερον ἔτι μᾶλλον ἐποίει, τῇ ὁμιλίᾳ τῶν προλαβόντων ὑποκαιόμενον, καὶ τῶν ἴσων ἀξιωθῆναι παθημάτων ὑπὲρ Χριστοῦ καὶ αὐτὸς ηὔχετο. Διόπερ οὐδὲ σχολάζειν ἑτέραις τισὶν ὅτι μὴ τῇ τούτων ἀναγνώσει μόνῃ προῄρητο **11.2** Ὁρῶν γὰρ — παρισούμενα: Nicet. Dav. Paphl. Vita Gregorii ep. Agrigentini (a Sym. Met.* in menol. inserta) PG 116:200,10–13 εἶδε πολιτείαν οὐδὲν τῶν ἀγγέλων ἀπεοικυῖαν, εἶδεν ἀσιτίαν ἐν σώματι τῶν ἀσωμάτων σχεδὸν οὐκ ἀπέχουσαν, ἑώρακε δακρύων ῥεύματα, μικροῦ τοῖς ῥείθροις τῶν πηγῶν παρισούμενα **11.2** φρόνημα — ἔσπευδεν: Nicet. Dav. Paphl. Vita Gregorii ep. Agrigentini (a Sym. Met.* in menol. inserta) PG 116:217,40–42 φρόνημά τε ψυχῆς εὐγενὲς καὶ ἦθος ἐπιτερπές, λόγον τε μέλιτος ἡδίω ῥέοντα et 9–14 ὁρῶν, καὶ ὅτι δὴ τὰ ἐκείνου πάντα χαρίτων μεστά. Κἀντεῦθεν πάλιν τὸ ἐκείνου τῆς ψυχῆς μέγεθος ὡς οἷόν τε ἦν ἀναδιδασκόμενος διεθερμαίνετο τὴν ψυχήν, καὶ ὡς πρὸς ἀρχέτυπόν τι κομιδῇ κάλλιστον τὸν ἐκεῖνον βίον ὁρῶν, καθ' ὅσον δύναμις ζηλοῦν ἔσπευδεν **11.2** ξύλῳ — πεφυτευμένῳ: Ps. 1,3 καὶ ἔσται ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων **11.2** ἐπὶ θεμελίῳ — οἰκοδομεῖν: cf. I Cor. 3,11 θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός. cf. infra 46,3 **11.3** ὑποπιέζων — δουλαγωγῶν: I Cor. 9,27 ἀλλὰ ὑπωπιάζω (ὑποπιάζω / ὑποπιέζω codd.) μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ **11.3** τοὺς κατατοξεύοντας — καρδίᾳ: Ps. 10,2 τοῦ κατατοξεῦσαι ἐν σκοτομήνῃ τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ

8 πρὸ: πρὸ τῶν versio α Καὶ: deest in vers. α **9** τούτῳ scripsi (cf. vers. α et app. font.): τοῦτο A Pomjalovskij

his character was charming, his diction flowed sweeter than honey. Everything about him was full of grace.

He saw that the way of life of John, his spiritual father, was no different from **11.2** that of angels. He also observed how many others who lived at the sacred Lavra, though embodied creatures, abstained from food almost like incorporeal beings, and the streams of their tears were almost equal to the currents of springs. He thus kept their works before his eyes as the best possible model, and he rushed to emulate them with all his powers. First, he fixed within himself the fear of God, as a kind of cornerstone. Established firmly upon this virtue, and studying the Lord's law daily, he resembled a tree planted by the streams of water.[39] Then, he started to build on that great foundation and cultivated that truly beautiful and most gracious of virtues, chastity.

As he was young, in his bodily prime, and thus exposed to attacks by the ar- **11.3** rows of pleasures, he would not at all slacken in his vigilance, but he wore down his body and subdued it, and held back the demonic assaults with the reins of fasting. Indeed, with the arrows of purity he himself struck back at those who shoot in the dark at the upright in the heart. Then he mortified, as if they were vipers, the urges of anger in him, by cultivating humility and gentleness. He was thus entirely calm, entirely serene, beautified by the innocence of the dove.

[39] For this metaphor, here borrowed directly from the Metaphrastic *Life* of Alypios, see further Efthymiadis 1998, 212.

πραότητος, ὅλος ἦν ἤπιος, γαληνὸς ὅλος, τῷ ἀκεραίῳ τῆς περιστερᾶς καλλυνόμενος.

12.1 Ἐπεὶ οὖν ὥσπερ φθάσαντες ἔφημεν, ὅσον προῄει τῷ χρόνῳ, τοσοῦτον αὐτῷ καὶ τὰ τῆς ἀρετῆς ἐπεδίδου, καὶ φυτὸν ἦν οὐ τῇ αὔξῃ μόνῃ καὶ τῷ ἰθυτενὲς εἶναι, ἀλλὰ καὶ τῷ καρπὸν φέρειν, τέρπον τὸν θεατήν, ὁρῶν ἐν αὐτῷ τοσαύτης ἐπίδοσιν ἀρετῆς ὁ ἀββᾶς Ἰωάννης, ὁ τῆς Λαύρας *καθηγούμενος*, ἱκανὸς ὢν εἰκάσαι ἀνδρὸς ἀρετήν, ἐγχειρίζει αὐτῷ πᾶσαν τὴν τῆς Λαύρας διοίκησιν, οἰκονομεῖν αὐτῷ ἐπιτρέψας καὶ προνοεῖσθαι πάντων, ὅσα δὴ καὶ ἐδεῖτο τῆς αὐτοῦ κυβερνήσεως. 232v

12.2 Ὁ δέ, δυσχερῶς μὲν πρὸς τὸ πρᾶγμα ἔχων, ὡς ἅτε ἀπραγμοσύνης καὶ ἡσυχίας ἐρῶν, ὅμως ἀντιλέγειν πατρικαῖς μὴ τολμῶν ἐντολαῖς, παραλαμβάνει τὴν διακονίαν μετὰ πέμπτον χρόνον τῆς ἀποταγῆς αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ Λαύρᾳ παρουσίας· καὶ πολὺν μὲν ὑπομένει τὸν κόπον, πολλὴν δὲ καὶ τὴν ἐπιμέλειαν συνεισφέρει, ταῖς παρὰ Θεοῦ βοηθείαις, ἃς ταῖς συνεχέσιν ἐφείλκετο προσευχαῖς, καὶ ταῖς παρ' ἑαυτοῦ προθυμίαις καὶ ἀγῶσι, ῥωννύμενός τε καὶ δυναμούμενος.

13.1 Οὕτω πάντα γέγονε Θεόδωρος τῷ πατρί: χείρ, στόμα, καὶ βακτηρία, τὸ γῆρας ὑποστηρίζων, τοὺς πόνους ἐπικουφίζων, καὶ πᾶν ὅ τι λύπην ἢ βάρος ἐμποιεῖν εἶχεν ὑποτεμνόμενος· καὶ τὸ μὲν σῶμα τρύχων ἀεὶ τὸ ἑαυτοῦ, τοῖς τῆς ἐκκλησίας πόνοις καὶ

11.3 ὥσπερ ὄφεις ... τῷ ἀκεραίῳ τῆς περιστερᾶς: cf. Mt. 10,16 γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί **11.3** πρῶτον μέν (11,2) — τῆς περιστερᾶς καλλυνόμενος: Sym. Met.* Vita Alypii Styl. 3 πρῶτον μὲν οἷόν τινα βάσιν τὸν θεῖον φόβον ἐν ἑαυτῷ πηξάμενος καὶ **τούτῳ** [cf. vers. α] στοιχειωθεὶς τῷ νόμῳ τε Κυρίου καθ' ἑκάστην ἐμμελετῶν, ξύλῳ ἐοικὼς ἦν τῷ παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων πεφυτευμένῳ· ἀμέλει καὶ ἐν καιρῷ τὸν καρπὸν ἐδίδου, ὡραῖον ὄντως καὶ καλὸν εἰς βρῶσιν τοῖς τροφῆς τοιαύτης ὀρεγομένοις· εἶτα ἐπὶ θεμελίῳ τοιούτῳ οἰκοδομεῖν ἀρξάμενος, σωφροσύνης ἐπεμελήθη τῆς καλῆς ὄντως καὶ εὐπροσώπου καὶ χαριεστάτης τῶν ἀρετῶν. Καὶ ἐπεὶ νέον ὄντα καὶ ἀκμῆς ἁπτόμενον ἤδη τοῖς τῶν ὑπογαστρίων ἡδονῶν τοξεύμασι βάλλεσθαι ἦν, οὐδὲ αὐτῷ παρῆν ἀμελεῖν, ἀλλ' ὑποπιέζων τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶν καὶ χαλινοῖς νηστείας τὰς ἀτάκτους ἀναχαιτίζων ὁρμάς, ἀντέβαλλε καὶ αὐτὸς πάλιν ἀγνείας βέλεσι τοὺς κατατοξεύοντας ἐν σκοτομήνῃ τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ· ἔπειτα τὰς τοῦ θυμοῦ ὁρμὰς ὥσπερ ὄφεως ἐν ἑαυτῷ νεκρώσας ἀπραγμοσύνης ἐπιμελείᾳ καὶ μετρίου φρονήματος—ἐκ γὰρ τῶν ἐναντίων οἶδεν ἐκεῖνος λαμβάνειν τὰς ἀφορμάς—ὅλος ἦν ἤπιος, γαληνὸς ὅλος, τῷ ἀκεραίῳ τῆς περιστερᾶς καλλυνόμενος, ἅτε τὸ φρόνιμον τοῦ ὄφεως περὶ τὸ κακὸν μόνον ἔχειν πεπαιδευμένος

6 τῆς Λαύρας καθηγούμενος: τῶν κυβερνητικῶν οἰάκων τῆς Λαύρας ἐπειλημμένος versio α

The more Theodore advanced in age, the more his virtue increased, as we have already mentioned; and he was a plant that pleases its spectator not simply by its growth and upright stature, but also by bearing fruit. Therefore, Abba John, the abbot of the Lavra, a person able to recognize virtue in a man, saw in Theodore that great increase of virtue, and thus handed over to him the overall administration of the Lavra, entrusting him with the management and caretaking of everything that required his governance.[40] 12.1

Theodore was averse to this because he desired peace and quietude, but since he did not dare to contradict the elder's orders, he undertook the service, five years after his tonsure and presence in the Lavra. So, he endured many labors, and contributed much care, strengthened and fortified by God's help, which he won through his constant prayers, and by his own willingness and efforts. 12.2

In this way, Theodore became everything for the father: his hand, his mouth, his rod; he supported him in his old age, he relieved his pains, and he cut off anything that caused affliction or oppression. In turn, he consumed his own body with the labors and tasks of the church; and he nourished his soul with the study of and attention to the divine words, adorning it most diligently with 13.1

[40] Notably, Euthymios himself was entrusted with the stewardship of the Great Lavra on Mt Athos, according to his and his father John's *Life* by George Hagiorites (GRD 27; M-H 58), a fact supported by documentary evidence; see Martin-Hisard 1991, 119 (n. 199). For the office of the steward, see e.g. the relevant section in the Athonite *Typikon* of Emperor John Tzimiskes (971–972) in Thomas and Constantinides Hero 2000, 239 with Papachryssanthou 1975, 151–5. For Euthymios as steward of the Great Lavra, see also Vol. I, 2.1.

διακονίαις, τὴν δὲ ψυχὴν παιδεύων μελέτῃ θείων ῥημάτων καὶ προσοχῇ, καὶ τῷ τῶν ἀρετῶν κάλλει καθωραΐζων ἐπιμελέστατα.

13.2 Διακονοῦντος δὲ οὕτως τοῦ Θεοδώρου εὐγνωμόνως τε καὶ θεαρέστως, ἐπὶ δώδεκα *χρόνους*, εὐχῆς τε καὶ εὐλογίας πατρικῆς *ὁσημέραι ἐμφορουμένου*, ἀμείβει τὸν βίον ὁ τῆς ἱερᾶς ταύτης μάνδρας ἀρχηγὸς Ἰωάννης, καὶ πρὸς τὴν ἀμείνω μεταβαίνει ζωήν. Ἤδη δὲ πρὸς ἐσχάτας αὐτοῦ ὄντος ἀναπνοάς, **ὀχετοὺς δακρύων** *κατῆγεν τῶν ὀφθαλμῶν ὁ ἱερὸς* Θεόδωρος, τὸν χωρισμὸν θρηνῶν τοῦ πατρός· πρὸς *τούτοις* δὲ καὶ δέησιν προσῆγε μάλα θερμοτάτην, ἐπιτρέψαι αὐτῷ, πρὸς τὸ τῆς ἡσυχίας ἀποδύσασθαι *στάδιον*.

13.3 Ὁ δέ, καὶ ἐπιτρέπει, καὶ *τὰς χεῖρας ὑψώσας καὶ τὸ ὄμμα, ἐπηύχετο* αὐτῷ, «Ἄπιθι», *εἰπών, «τέκνον*, ἄπιθι, ἔνθα ἂν τὸ θεῖον εὐθυνεῖ *σε* · **ἰδοὺ γάρ** *σε παρατίθημι τῷ*

13.1 Ἐπεὶ οὖν ὥσπερ φθάσαντες ἔφημεν (12,1) — καθωραΐζων ἐπιμελέστατα: Sym. Met.* Vita Alypii Styl. 4 Ἐπεὶ οὖν, **ὥσπερ φθάσαντες** [cf. vers. β] ἔφημεν, ὅσον προῆει τῷ χρόνῳ, τοσοῦτον αὐτῷ καὶ τὰ τῆς ἀρετῆς ἐπεδίδου, καὶ φυτὸν ἦν οὐ τῇ αὔξῃ μόνῃ καὶ τῷ ἰθυτενὲς εἶναι ἀλλὰ καὶ τῷ καρπὸν φέρειν τέρπον τὸν θεατήν, τοῦ ποιμένος ἤδη Θεοδώρου, ὅνπερ δὴ καὶ προλαβὼν ὁ λόγος ἀπὸ τῶν μητρικῶν ἔφη τὸν ἅγιον λαβεῖν ἀγκαλῶν καὶ ἱερῶς ἐκπονεῖν, τὸν βίον ἀμείψαντος, διάδοχον εὐθὺς τοῦ θρόνου ὀνόματός τε αὐτῷ καὶ βίου καὶ φρονήματος κοινωνοῦντα καὶ τῆς πατρικῆς περὶ τὸν ὅσιον διαθέσεως ἀντιδίδωσιν ὁ Θεός· ὃς ἀδελφὰ τῷ προτέρῳ φρονῶν, ὥσπερ εἴρηται, πολλήν τινα τὴν πρὸς τὸν θεῖον Ἀλύπιον εἶχε ῥοπήν. Καὶ τοῦτο μὲν τὴν ἐκείνου ἀρετὴν δυσωπούμενος, τοῦτο δὲ καὶ τῷ εὐκόσμῳ τοῦ ἤθους τῷ ἠπίῳ τε καὶ μετριοπαθεῖ τοῦ φρονήματος ὥσπερ ἴυγξί τισιν ἀφύκτοις χειρούμενος, ἠβούλετο τὸν ἄνδρα τῇ ἐκκλησίᾳ χαρίσασθαι, χρῆμα ἡδύτατον ἀπὸ τῆς ἀρετῆς γεγονότα τῷ λαῷ τε παντὶ καὶ τοῖς ἐκκρίτοις τῶν ἱερέων· αὐτὸς οὖν **τῶν** ἐκκλησιαστικῶν **οἰάκων ἐπειλημμένος** [cf. vers. α], ἱκανὸς ὢν εἰκάσαι ἀνδρὸς ἀρετήν, κοινῇ τοῖς ἀρίστοις τῶν ἐκκλησιαστικῶν συνδιασκεψάμενος, μόλις μὲν πείσας δ' οὖν ὅμως κληροῖ μὲν αὐτὸν ἐν διακόνου βαθμῷ καὶ καταλέγει παντὶ τῷ τῶν διακόνων πληρώματι· ἐγχειρίζει δὲ καὶ πᾶσαν τὴν τῆς ἐκκλησίας διοίκησιν, οἰκονομεῖν αὐτῷ ἐπιτρέψας καὶ κήδεσθαι πάντων ὅσα δὴ καὶ ἐδεῖτο τῆς παρ' αὐτοῦ κυβερνήσεως. Παραλαβὼν τοίνυν τὴν ἐκκλησίαν, πολλῶν μὲν ἀκανθῶν πλήθει χαλεπῶς ἀγριαίνουσαν, ὑδάτων δὲ θείων σπάνει ξηραινομένην, πολὺν μὲν ὑπομένει τὸν κόπον, πολλὴν δὲ καὶ τὴν ἐπιμέλειαν συνεισφέρει, ταῖς τε παρὰ Θεοῦ βοηθείαις, ἃς ταῖς συνεχέσιν ἐφείλκετο προσευχαῖς, καὶ ταῖς παρ' ἑαυτοῦ περινοίαις καθαίρων καὶ γεωργῶν καὶ ὅσῃ δύναμίς γε παρῆν ἐξομαλίζων ταύτην καὶ ἐργαζόμενος καὶ τὸ μὲν ἄγριον εὐτέχνως εἰς ἡμερότητα, τὸ ἄγονον δὲ μεταβάλλων εἰς γονιμότητα· ἔθετο γὰρ ἔρημον εἰς λίμνας ὑδάτων, τὸ τῶν ἱερῶν φάναι ψαλμῶν, καὶ γῆν ἄνυδρον εἰς διεξόδους ὑδάτων, κατῴκισέ τε πεινῶντας ἐκεῖ καὶ συνεστήσατο πόλεις κατοικουμένας· ἔσπειρε δὲ καὶ ἀγρούς, καρδίας ἀλογίᾳ κεχερσωμένας, καὶ ἐφύτευσεν ἀμπελῶνας, ψυχὰς ἄρτι δεχομένας ἐν οἴκῳ Κυρίου καταφυτεύεσθαι. Οὕτω πάντα γέγονεν Ἀλύπιος τῷ πατρί, χείρ, στόμα καὶ βακτηρία, τὸ γῆρας ὑποστηρίζων· καὶ οὐδὲν ἐκεῖνος ᾔδει τῶν τῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐπικουφίζων ἦν αὐτῷ τοὺς πόνους, καὶ πᾶν ὅτι λύπην ἢ βάρος ἐμποιεῖν εἶχεν ὑποτεμνόμενος καὶ τὸ μὲν σῶμα τρύχων ἀεὶ τοῖς τῆς ἐκκλησίας πόνοις καὶ ταῖς μερίμναις, τὴν δὲ ψυχὴν παιδεύων μελέτῃ θείων ῥημάτων καὶ προσοχῇ καὶ τῷ τῶν ἀρετῶν κάλλει καθωραΐζων ἐπιμελέστατα **13.2** ἀμείβει τὸν βίον: cf. Sym. Met. Commentarius in Danielem prophetam 14 τὸν βίον ἀμείβει **13.2** ὀχετοῖς δακρύων: loc. comm. cf. B&I 30,193 ὀχετούς τε δακρύων. cf. etiam Greg. Naz. In laudem Heronis philosophi = Or. 25,12 et Bas. Caes. Epist. 41,1 = Bas. Caes. Sermones de moribus a Sym. Met. collecti PG 32:1220,2 et Nic. Uran. Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 5 τίνας δακρύων ὀχετοὺς οὐκ ἠφίει. cf. supra 3,3 et 8 **13.2** δέησιν προσῆγε μάλα θερμοτάτην: cf. Sym. Met. Vita et conversatio Xenophontis et filiorum ejus Ioannis et Arcadii 29 θερμοτάτῃ τῶν γεννητόρων δέησις et Sym. Met. Passio Clementis Ancyrani et soc. 32 πρὸς οὖν δέησιν οὕτω θερμὴν θερμότατα ... ἐπινεύσας **13.2** πρὸς τὸ τῆς ἡσυχίας ἀποδύσασθαι στάδιον: cf. Vita Ioannis Climaci (sub auctore Daniele Rhaitheno) 597,28–29 τὰς τοῦ μεγάλου φέρων εὐχάς, ἐπὶ τὸ τῆς ἡσυχίας στάδιον cum Vita Athanasii Athonitae (e cod. Athon. Vatop. gr. 423) 6 ἐπὶ τὸ τῆς ἡσυχίας καὶ ταπεινώσεως στάδιον ἀποδύεται et Regula monastica Christoduli 23 πρὸς τὸ τῆς ἡσυχίας στάδιον προθύμως ἀποδύσασθαι προαιρούμενον

4 χρόνους: χρόνοις versio α ὁσημέραι ἐμφορουμένου: ἐμφορουμένου ὁσημέραι versio α **7** κατῆγεν τῶν ὀφθαλμῶν ὁ ἱερὸς: ὁ ἱερὸς κατῆγεν τῶν ὀφθαλμῶν versio α τούτοις: deest in vers. α **10** τὰς χεῖρας ὑψώσας καὶ τὸ ὄμμα, ἐπηύχετο: ὑψοῦ ὄμμα καὶ χεῖρας διάρας, ἐπεύχεται versio α **11** εἰπών, τέκνον: τέκνον, εἰπών versio α σε: σε Πνεῦμα versio α

the beauty of every virtue.

13.2 Theodore served in this fashion, grateful and pleasing to God, for twelve years, and infused each and every day with the prayer as well as the blessing of his spiritual father, until John, the leader of that sacred fold, departed from this life and passed on to the superior life. John was at his last breath, and sacred Theodore let streams of tears down his eyes, lamenting the separation from his father. And in addition, he implored him most fervently to give him permission strip for the contest in the stadium of eremitic life.

13.3 John did give him permission. He raised his hands and eyes, and gave him his blessing with these words: "Go, my son, go wherever God might direct you. Here, I present you to God, in whom we live and move and have our being. And He shall send His angel before you, and He shall lead you according to His holy

Θεῷ, ᾧ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν. Αὐτὸς ἐξαποστελεῖ τὸν ἄγγελον αὐτοῦ πρὸ προσώπου σου· καὶ *ὁδηγήσαι σε εἰς τὸ ἅγιον* αὐτοῦ θέλημα· ἐξαποστελεῖ σοι βοήθειαν 233r
ἐξ ἁγίου, καὶ ἐκ Σιὼν ἀντιλάβοιτό σου· ἐνδύσαι *σε* θώρακα δικαιοσύνης, καὶ περικεφαλαίαν σωτηρίου περιβάλοι σε, ἵν' ὥσπερ τὸ τῆς ὑποταγῆς ἀκαταγνώστως διῆλθες στάδιον, οὕτω δὴ καὶ **τὴν τῆς ἡσυχίας** διανύσῃς **παλαίστραν**, **ἀναβάσεις ἐν καρδίᾳ τιθέμενος** τῶν γενικῶν ἀρετῶν, **ἕως** κατὰ προκοπὴν **φθάσῃς** τὴν τελειότητα, καὶ οὐ μόνον τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἑτέρων ψυχῶν ἀναφανῆς πρόξενος σωτηρίας, καθὼς ἤδη παρὰ τοῦ Θεοῦ πεπληροφόρημαι».

14.1 Οὕτως εὐξάμενος *αὐτῷ*, καὶ τὴν κέλλαν ἐπιδείκνυσιν ἐν ᾗπερ ἡσυχάζειν αὐτὸν ἔδει, ἥτις καὶ μέχρι τοῦ νῦν διαμένει. Εἶτα τοῦ γέροντος **εἰς χεῖρας Θεοῦ τὸ πνεῦμα παραθεμένου**, ἐκτελεῖ μὲν ἐπὶ τῷ ἱερῷ αὐτοῦ σκήνει ὁ θαυμαστὸς Θεόδωρος καὶ ὅλον τὸ ἄθροισμα τῆς ἱερᾶς λογάδος τὰ νενομισμένα, καὶ τοῦτο μετὰ ψαλμῶν καὶ ὕμνων καὶ δαψιλοῦς φωταγωγίας, τῷ τάφῳ τῶν πατέρων *κατατιθέασιν*. Αὐτὸς δὲ μετὰ χεῖρας λαβὼν ὡς ὅπλα δυνατὰ τὰς τοῦ πατρὸς εὐχάς, πρὸς τὸ τῆς ἡσυχίας ἐξέρχεται στάδιον.

13.3 ἰδοὺ γάρ σε σε παρατίθημι τῷ Θεῷ: cf. B&I 20,68 Ἰδοὺ γάρ σοι τὴν ὁδὸν ὑπέδειξα τῶν ἐντολῶν Κυρίου **13.3** Act. 17,27 Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν **13.3** Ex. 23,20 ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου etc. **13.3** Ps. 19,3 ἐξαποστείλαι σοι βοήθειαν ἐξ ἁγίου / καὶ ἐκ Σιὼν ἀντιλάβοιτό σου **13.3** Is. 59,17 καὶ ἐνεδύσατο δικαιοσύνην ὡς θώρακα καὶ περιέθετο περικεφαλαίαν σωτηρίου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ περιεβάλετο ἱμάτιον ἐκδικήσεως. cf. Sap. 5,18 ἐνδύσεται θώρακα δικαιοσύνην **13.3** καὶ τὰς χεῖρας — περιβάλοι σε: Sym. Met.* Vita Alypii Styl. 5 ἐκείνη γὰρ ὄντως ἐφίλει μὴ τὸ ἴδιον, τὸ τοῦ παιδὸς δὲ μᾶλλον ζητοῦσα καλόν, ἀλλ' **ὑψοῦ καὶ ὄμμα καὶ χεῖρας διάρασα** [cf. vers. α], ὅλην εἰς προσευχὴν συνέσφιγξε τὴν διάνοιαν καί· «**Ἄπιθι, τέκνον** [cf. vers. α] ἐμόν, εἶπεν, ἄπιθι, ἔνθα ἂν τὸ κινῆσαν ἰθύνῃ σε πνεῦμα. Ἰδοὺ γὰρ ὁ Θεός, ᾧ ζῶμεν καὶ ᾧ παρατίθημί σε, αὐτὸς ἐξαποστελεῖ τὸν ἄγγελον αὐτοῦ πρὸ προσώπου σου καὶ ὁδηγήσει σε κατὰ τὸ αὐτοῦ θέλημα ἐξαποστεῖλαί σοι βοήθειαν ἐξ ἁγίου καὶ ἐκ Σιὼν ἀντιλάβοιτό σου ἐνδῦσαί σε θώρακα δικαιοσύνης καὶ περικεφαλαίαν σωτηρίου σοι περιβάλοι, ἐκλάμψοι ὡς μεσημβρία ἡ δικαιοσύνη τῶν ἔργων σου, ἀνθ' ὧν ὑπὲρ γονεῖς, ὑπὲρ πατρίδα τὸν δεσπότην ἠγάπησας». **13.3** τὴν τῆς ἡσυχίας διανύσῃς παλαίστραν: cf. B&I 28,142–143 τὴν ἀσκητικὴν ὑπεισῆλθον παλαίστραν **13.3** Ps. 83,6 ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ διέθετο **13.3** ἀναβάσεις ἐν καρδίᾳ τιθέμενος τῶν γενικῶν ἀρετῶν, ἕως κατὰ προκοπὴν φθάσῃς τὴν τελειότητα: cf. B&I 38,103–107 Καὶ ἄσβεστον τὴν θέρμην αὐτοῦ ἐφύλαξεν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, ἀναβάσεις ἀεὶ ἐν καρδίᾳ τιθέμενος καὶ ἐκ δυνάμεως εἰς ὑψηλοτέραν μεταβαίνων δύναμιν, πόθον πόθῳ καὶ σπουδὴν σπουδῇ προστιθεὶς διηνεκῶς, ἕως οὗ ἔφθασεν εἰς τὴν ἐλπιζομένην καὶ ποθουμένην μακαριότητα **14.1** τὴν κέλλαν ... ἥτις καὶ μέχρι τοῦ νῦν διαμένει: cf. e.g. Greg. Nyss. De vita Gregorii Thaumaturgi (a Sym. Met. in menol. inserta) 35,17–19 ἡ μὲν βακτηρία ... δένδρον ἐγένετο. Τῷ δὲ ῥείθρῳ τὸ φυτὸν ὅρος ἐπάγη, καὶ μέχρι τοῦ νῦν τοῖς ἐπιχωρίοις θέαμα γίνεται τὸ φυτὸν καὶ διήγημα, Sym. Met. Passio Barbarae 9 οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὸ μέχρι καὶ νῦν τὸ λουτρὸν διασώζεται, ἴαμα παντὸς πάθους τοῖς φιλοχρίστοις γινόμενον, et Sym. Met. Vita Cyri et Ioannis 1 Κῦρος ... τὴν τέχνην ἰατρός, οὗ μέχρι καὶ νῦν τὸ ἐργαστήριον ἅπασι γνώριμον ... καὶ Θεοῦ ναὸς ἤδη καὶ ἱερὸν τῶν Ἁγίων Τριῶν Παίδων καλούμενον **14.1** εἰς χεῖρας Θεοῦ τὸ πνεῦμα παραθεμένου: Luc. 23,46 καὶ φωνήσας φωνῇ μεγάλῃ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν, Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθεμαι τὸ πνεῦμά μου. cf. B&I 35,181–182 «Εἰς χεῖράς σου, φιλάνθρωπε θεέ, παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου» εἰπὼν ἐν μετανοίᾳ τὴν ψυχὴν τῷ Κυρίῳ παρέθετο. iunctura saepe in Sym. Met. usurpata. cf. etiam Euthym. Iber.(?) Vita Alexii 7. cf. infra 109,2, 112,3, et 115,1 **14.1** μετὰ ψαλμῶν καὶ ὕμνων: cf. Eph. 5,19 ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς et Col. 3,16 ψαλμοῖς, ὕμνοις, ᾠδαῖς πνευματικαῖς. cf. infra 33,3 et 115,3 **14.1** μετὰ ψαλμῶν καὶ ὕμνων καὶ δαψιλοῦς φωταγωγίας: cf. Georg. Mon. Chronicon breve (redactio recentior) PG 110:1185,21–23 ὑπήντησεν αὐτῷ μετὰ λαμπρᾶς φωταγωγίας, τιμῆς τε καὶ ὑμνῳδίας

1 σε παρατίθημι τῷ Θεῷ: τῷ Θεῷ παρατίθημί σε versio α **2** ὁδηγήσαι σε εἰς τὸ ἅγιον: ὁδηγήσει σε κατὰ τὸ versio α **3** σε: deest in vers. α **9** αὐτῷ: deest in vers. α **13** κατατιθέασιν: παραπέμπουσιν versio α

will. He shall send you help from a holy place, and support you from Zion. May He put righteousness upon you as a breastplate, and arm you with a helmet of salvation, so that, just as you finished the race-course of obedience blamelessly, so also you might complete the wrestling bout of eremitic life, ascending in your heart step by step upon each of the cardinal virtues,[41] until you reach perfection through progress, and become the cause of salvation not only for your own soul, but also for many other souls, as I have already been informed by God".[42]

14.1 John thus gave his blessing to Theodore, and he also pointed out to him the cell where he was to live as a hermit; this cell survives into our time. When the elder commended his spirit into the hands of God, the admirable Theodore and the entire assembly of the sacred community performed all the appropriate rites upon John's holy remains by means of psalms, hymns, and abundant lights, and then deposited them in the tomb of the fathers.[43] Then Theodore, having the blessing of his father like a powerful weapon in hand, departed for the race-course of the eremitic life.[44]

[41] Namely, prudence (wisdom), manliness (courage, bravery), chastity (temperance, self-control), and justice (righteousness)–an ultimately Platonic set of ideas, mediated through Philo into patristic thought, and widespread among ascetic writers; see e.g. Maximos the Confessor, *Capita de caritate* 2,79: αἱ γενικαὶ ἀρεταί, οἷον φρόνησις, ἀνδρεία, σωφροσύνη, δικαιοσύνη.

[42] One could read, behind the description of the relationship between Theodore and John in paragraph **13**, a tribute of Euthymios to John the Iberian, his own biological and spiritual father.

[43] Similar burial rites are described later in the story as well (see **34,4** and **115,3**) and are common in Byzantine hagiography, and especially Symeon Metaphrastes; see e.g. the *Passion* of St Euphemia (BHG 620) 9 and the *Passion* of St Eustathius (Plakidas) and his Family (BHG 642) 22.

[44] Similarly, Euthymios too retired from the abbacy of Iviron (in the year 1019) to adopt a more eremitic way of life (again, according to his *Life*; GRD 22; M-H 75).

14.2 Κατὰ πόδας δὲ καὶ ἕτερος καθίσταται τῆς προστασίας τῶν ἀδελφῶν, τοῦ ἀποδημήσαντος πατρὸς διάδοχος, καὶ βίου καὶ φρονήματος τῷ προτέρῳ κοινωνῶν. Ὅς, *τὰ ὅμοια* τῷ Ἰωάννῃ φρονῶν (ὥσπερ εἴρηται), πολλήν τινα πρὸς τὸν θεῖον Θεόδωρον εἶχε *διάθεσιν*, *καὶ* τὴν ἀρετὴν ἐκείνου, τὸ ἤπιόν τε τοῦ ἤθους, καὶ τὸ μετριοπαθὲς τοῦ φρονήματος δυσωπούμενος, ὡς ἐντεῦθεν συναινεῖν αὐτῷ καὶ συγχαίρειν, καὶ παντὶ τρόπῳ *χεῖρα βοηθείας* ὀρέγειν, τῇ θεαρέστῳ αὐτοῦ καὶ ἡσυχαστικῇ πολιτείᾳ.

15.1 Ἐν ἐκείνῳ τοίνυν τῷ κελλίῳ ἡσυχάζων, πολλάκις δὲ καὶ τὴν ἔρημον Ἰορδάνου διερχόμενος, καὶ πάλιν οἴκαδε ἐπανιών, εἴκοσι *τέσσαρας* διετέλεσε χρόνους ἀγγελικὴν καὶ ἄσαρκον (ὡς ἄν τις εἴποι) *πολιτείαν ἐκτελέσας*. Θείαις γὰρ πειθόμενος ἐντολαῖς, οὐ πήραν εἶχεν, οὐ χιτῶνα δεύτερον, οὐδέν τι τῶν ἄλλοις καὶ ὑπὲρ τὴν χρείαν σπουδαζο- 10 233v
μένων· ἀλλ' ἦν, αὐθαιρέτῳ μὲν πενίᾳ συζῶν, πίστει δὲ μόνῃ καὶ ἀρετῇ πλουτῶν, καὶ διὰ τοῦτο «πάντα» κατὰ τὸν Ἀπόστολον «ἔχειν» οἰόμενος.

15.2 Ἀλλὰ τίς ἱκανὸς **κατ' ἀξίαν** διηγήσασθαι, οὕσπερ διετέλεσε πόνους, ὁ τῆς βασιλείας ὄντως ἀπαραίτητος βιαστής; Ἄρτῳ γὰρ μόνῳ καὶ ὕδατι τὸ σῶμα διακρατῶν, καὶ τοῦτο μετὰ ῥητὴν περίοδον ἡμερῶν· καὶ μέτρῳ μὲν τὸν ἄρτον, μέτρῳ δὲ τὸ ποτὸν 15
παρέχων, ἐν δὲ τῇ τῆς προσευχῆς παραστάσει, ὥς τις χαλκοῦς ἱστάμενος ἀνδριάς, καὶ ὁλονύκτοις δεήσεσιν ἐπαγρυπνῶν, οὐκ ἐσαλεύθη ποτὲ τὴν διάνοιαν, καθ' ἡμέραν (ὡς εἰπεῖν) «θανατούμενος», καὶ τοῖς τῆς πονηρίας ἀντιμαχόμενος πνεύμασι, θέατρόν τε ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις γινόμενος, καὶ θριαμβεύων τὰ πονηρὰ πνεύματα, βαλλόμενος μὲν κατ' ἀρχὰς ὑπ' αὐτῶν συνεχῶς καὶ παιόμενος, οὐδὲν δὲ καὶ οὕτως τῆς κατὰ 20

14.2 Κατὰ πόδας: locutio in Sym. Met. saepe usurpata **14.2** ἤπιόν τε τοῦ ἤθους, καὶ τὸ μετριοπαθὲς τοῦ φρονήματος: cf. Nic. Uran. Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 128 πράῳ τῷ ἤθει, πραοτέρῳ φρονήματι **14.2** τοῦ ἀποδημήσαντος — δυσωπούμενος: Sym. Met.* Vita Alypii Styl. 4 τοῦ ποιμένος ἤδη Θεοδώρου, ὅνπερ δὴ καὶ προλαβὼν ὁ λόγος ἀπὸ τῶν μητρικῶν ἕφη τὸν ἅγιον λαβεῖν ἀγκαλῶν καὶ ἱερῶς ἐκπονεῖν, τὸν βίον ἀμείψαντος, διάδοχον εὐθὺς τοῦ θρόνου ὀνόματός τε αὐτῷ καὶ βίου καὶ φρονήματος κοινωνοῦντα καὶ τῆς πατρικῆς περὶ τὸν ὅσιον διαθέσεως ἀντιδίδωσιν ὁ Θεός· ὃς **ἀδελφὰ** [cf. vers. α] τῷ προτέρῳ φρονῶν, ὥσπερ εἴρηται, πολλήν τινα τὴν πρὸς τὸν θεῖον Ἀλύπιον εἶχε **ῥοπήν** [cf. vers. α]. Καὶ τοῦτο μὲν τὴν ἐκείνου ἀρετὴν δυσωπούμενος, τοῦτο δὲ καὶ τῷ εὐκόσμῳ τοῦ ἤθους τῷ ἠπίῳ τε καὶ μετριοπαθεῖ τοῦ φρονήματος ὥσπερ ἰυγξί τισιν ἀφύκτοις χειρούμενος **15.1** ἀγγελικὴν καὶ ἄσαρκον (ὡς ἄν τις εἴποι) πολιτείαν ἐκτελέσας: cf. Vita Davidis, Symeonis et Georgii Mitylenae 7,25–26 τὸν ἄσαρκον καὶ ἀγγελικὸν ἐπὶ γῆς πολιτευόμενος βίον **15.1** οὐ πήραν εἶχεν, οὐ χιτῶνα δεύτερον: Mt. 10,10 μὴ πήραν εἰς ὁδὸν μηδὲ δύο χιτῶνας μηδὲ ὑποδήματα μηδὲ ῥάβδον **15.1** II Cor. 6,10 ὡς μηδὲν ἔχοντες καὶ πάντα κατέχοντες **15.1** θείαις γὰρ πειθόμενος — οἰόμενος: Sym. Met.* Vita Alypii Styl. 11 θείαις γὰρ πειθόμενος ἐντολαῖς οὐ πήραν εἶχεν, οὐ χιτῶνα δεύτερον, οὐδέν τι τῶν ἄλλοις καὶ ὑπὲρ τὴν χρείαν σπουδαζομένων· ἀλλ' ἦν αὐθαιρέτῳ μὲν πενίᾳ συζῶν, πίστει δὲ μόνῃ πλουτῶν καὶ διὰ τοῦτο πάντα κατὰ τὸν Ἀπόστολον ἔχειν οἰόμενος **15.2** τίς ἱκανὸς κατ' ἀξίαν διηγήσασθαι: cf. B&I 17,79–80 οὐδεὶς κατ' ἀξίαν ἐννοῆσαι ἢ ἀνευφημῆσαι τὴν δόξαν αὐτοῦ δυνήσεται **15.2** ὁ τῆς βασιλείας ὄντως ἀπαραίτητος βιαστής: cf. Mt. 11,12 ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιασταὶ ἁρπάζουσιν αὐτήν **15.2** ὥς τις χαλκοῦς ἱστάμενος ἀνδριάς: Sym. Met.* Vita Alypii Styl. 13 Ἵστατο τοιγαροῦν ὥσπερ τις χαλκοῦς ἀνδριὰς **15.2** καθ' ἡμέραν ... θανατούμενος: cf. Ps. 43,23 ἕνεκα σοῦ θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν (cf. etiam Rom. 8,36) **15.2** θέατρόν τε ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις γινόμενος: cf. I Cor. 4,9 θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις **15.2** θριαμβεύων τὰ πονηρὰ πνεύματα: cf. Col. 2,15 τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἐδειγμάτισεν ἐν παρρησίᾳ, θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ

3 τὰ ὅμοια: ἀδελφὰ versio α **4** διάθεσιν καὶ: ῥοπὴν versio α **6** χεῖρα βοηθείας: βοηθείας χεῖρα versio α **8** τέσσαρας: πρὸς τοῖς τέσσαρσι versio α **9** πολιτείαν ἐκτελέσας: ἐκτελέσας πολιτείαν versio α **20** οὕτως ante corr. A (cf. vers. α): οὕτος post corr. A

14.2 Without delay, another monk assumed the governance of the brothers, as the successor of the father who had departed, with whom he shared both his way of life and good spirit. This man, devout (as was just said) in the same way that John was, was very much fond of divine Theodore, and deeply respected the latter's virtue, as well as the gentleness of his character and his moderate spirit. He thus got along with him, and shared his joy, and, in every possible way, lent him a helping hand in his God-pleasing eremitic way of life.

15.1 Living as a hermit in the aforementioned cell, and often crossing into the Jordan Desert and returning back again, Theodore spent twenty-four years conducting an angelic and incorporeal (as one might say) life. Obedient to the divine commandments, he had no bag, no second tunic, or anything else for which others strive, even if they do not need them. Rather, he lived in poverty of his own choice, rich only in faith and virtue, and, because of that, thinking that he "possessed everything", in the words of the Apostle.

15.2 But who is able to fittingly relate the labors he performed, he who indeed contended inexorably and forcefully for the kingdom of heaven? He maintained his body with only bread and water, and this only after a set interval of days. He ate bread with moderation, he drank water with moderation, yet in performing prayer, he stood like a bronze statue, awake in supplications all night long. His mind never swerved, "being mortified" (so to speak) each day, fighting off the spirits of wickedness, becoming a spectacle for angels and humans, and exposing publicly[45] the evil spirits. At first, he was assailed with continual blows from them, and beaten up, yet even so he did not let up at all his impulse towards God.

[45] Θέατρον ... θριαμβεύων: terms which signify public exposure, the first a positive, the latter a negative one; see Messis 2022, 48.

Θεὸν ὁρμῆς ὑφιέμενος, ἀλλ' ὡς ἔκ τινος πετροβόλου, τὰ τῶν εὐχῶν βέλη κατ' αὐτῶν ἀφιείς, καὶ ὡς ἐκ μετεώρου πρὸς αὐτοὺς ἀκροβολιζόμενος, φυγάδας αὐτοὺς ἀπεδείκνυεν.

16. Ὑπερφυὴς μὲν γὰρ αὐτῷ ἦν ἡ νηστεία, ὑπερφυεστέρα δὲ ἡ ἀγρυπνία. Ἡλίου γὰρ πρὸς δυσμὰς ὄντος, τῇ προσευχῇ συνήθως *ἑαυτὸν προσηλῶν*, οὐ πρότερον τῆς τοῦ ἑωσφόρου ἐπιτολῆς, ἤγουν ὥρας ἑνδεκάτης, τέλος ἐδίδου τῇ εὐχῇ. Ἐπὶ μίαν δὲ ὥραν ἢ δύο τὸ πολύ, ὕπνῳ διὰ τὴν βίαν τῆς φύσεως τὸ σῶμα διδούς, αὖθις διηγείρετο· καὶ μέχρι τρίτης ὥρας προσευχόμενος, ἔργου ἥπτετο χειρῶν, εὐφυέστατος ὢν γραφεὺς θεοπνεύστων βίβλων—οὗπερ τὰ γεγραμμένα, μέχρι τῆς δεῦρο, ὡς *μέγα τι θησαυρόν*, ἡ εὐαγὴς ἐκείνη κέκτηται Λαύρα. Πάλιν δὲ τῆς ἕκτης καταλαβούσης ὥρας, εἶτα τῆς ἐννάτης, ὕμνους ἑκάστης καὶ εὐχὰς εὐπροσδέκτους τῷ Θεῷ προσέφερε. Ἡνίκα δὲ τὸν λυχνικὸν ᾄδειν ὕμνον ἐπέτρεπεν ἡ ὥρα, τῶν νυκτερινῶν αὖθις *ἀπαρχόμενος ᾠδῶν*, τῆς συνήθους εἶχετο ἀγρυπνίας. Καὶ οὗτος αὐτῷ ὁ τῆς εὐχῆς καὶ ὑμνῳδίας κανὼν καὶ τύπος· ἐξ οὗπερ ἀκολουθοῦν εἶχε, τὸ μηδέποτε τοὺς ὀφθαλμοὺς δακρύων ὁρᾶσθαι κενούς, ἀλλὰ πηγάζειν ἀεὶ κατὰ τὰς ἀεννάως βλυζούσας τῶν ὑδάτων πηγάς. 234r

17.1 Τοιοῦτον δὲ βίον ἐκεῖνος ἀσκῶν, τοιοῦτον εἶχε τὸ φρόνημα ταπεινόν, ὡς πλεονεκτεῖν πάντας τοὺς ἐκεῖσε πατέρας, τῇ τῆς μετριοφροσύνης ὑπερβολῇ. Τὸ δὲ ἡσύχιον αὐτοῦ καὶ πρᾷον, **πῶς διηγήσομαι**, καὶ τὸ μηδέποτε ὀργιζόμενον φανῆναι, τὸ δὲ *φιλάδελφόν* τε καὶ κηδεμονικόν, τὸ πρὸς κενοδοξίαν δὲ μισοπόνηρον, τὸ τῆς καρδίας δὲ

15.2 ὡς ἔκ τινος πετροβόλου: Sap. 5,22 καὶ ἐκ πετροβόλου θυμοῦ πλήρεις ῥιφήσονται χάλαζαι **15.2** ὁ τῆς βασιλείας ὄντως ἀπαραίτητος βιαστής — ἀπεδείκνυεν: Sym. Met.* Vita Alypii Styl. 14 Ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνος ὁ τῆς βασιλείας ὄντως ἀπαραίτητος βιαστής, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ φύσιν ἐγκαρτερῶν, ἄρτῳ μόνῳ καὶ ὕδατι τὸ σῶμα διακρατῶν, καὶ τοῦτο μετὰ ῥητὴν περίοδον ἡμερῶν, καὶ μέτρῳ μὲν τὸν ἄρτον, μέτρῳ δὲ τὸ ποτὸν παρέχων, οὐκ ἐσαλεύθη ποτὲ τὴν διάνοιαν, καθ' ἡμέραν, ὡς εἰπεῖν, θανατούμενος καὶ τοῖς τῆς πονηρίας ἀντιμαχόμενος πνεύμασι, θέατρόν τε ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις γινόμενος καὶ θριαμβεύων ταυτὶ τὰ πονηρὰ πνεύματα, βαλλόμενος μὲν ὑπ' αὐτῶν συνεχῶς καὶ παιόμενος, οὐδὲν δὲ καὶ οὕτως καὶ τῆς κατὰ Θεὸν ὁρμῆς ὑφιέμενος, ὡς ἔκ τινος δὲ πετροβόλου τοῦ στύλου καὶ αὐτὸς πάλιν τὰ τῶν εὐχῶν βέλη κατ' αὐτῶν ἀφιεὶς καὶ ὡς ἐξ οὐρανοῦ πρὸς αὐτοὺς ἀκροβολιζόμενος καὶ φυγάδας ἀποδεικνύων **16.** τῇ προσευχῇ — προσηλῶν: cf. Ioann. Chrys. In Genesim (homiliae 1–67) PG 53:281,40–41 διηνεκῶς ταῖς προσευχαῖς προσηλῶσθαι, καὶ ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτί **16.** ἔργου — Λαύρα: cf. Theod. Daphn. Vita Theod. Stud. 35 (PG 99:152,14–24) ἐργάζεσθαι καὶ αὐτὸς ἤθελε, πάντοτε τὰς χεῖρας ταῖς δέλτοις κινῶν καὶ τὸν ἴδιον κόπον τοῖς ἐργοχείροις συνεισφέρων τῶν μαθητῶν· ἐξ ὧν καί τινα τῶν βιβλίων ἔτι μένουσι παρ' ἡμῖν τῆς αὐτοχείρου γραφῆς κάλλιστα ὄντα πονήματα **16.** εὐχῆς καὶ ὑμνῳδίας: cf. e.g. Sym. Met. Vita Matronae Pergensis 19 προσεχόντως ταῖς πρὸς Θεὸν ὑμνῳδίαις καὶ ταῖς εὐχαῖς σχολάζουσα **16.** οὗτος — τύπος: cf. Ioann. Sinait. Scala paradisi 26 (1033,6–7) τύπος σοι καὶ κανὼν ἔστω οὗτος ἐν πάσαις σου ταῖς ἐγχειρήσεσι **17.1** τῇ τῆς μετριοφροσύνης ὑπερβολῇ: Sym. Met. Passio Guriae, Samonae et Abibi 12 διὰ μετριοφροσύνης ὑπερβολήν **17.1** πῶς διηγήσομαι: cf. B&I 25,160 Πῶς δέ σοι διηγήσομαι cum Ps.-Sophr. Hieros. Vita Mariae Aegyptiacae (a Sym. Met. in menol. inserta) 2 (3712,52) Τὰ δὲ ἐντεῦθεν πῶς σοι διηγήσομαι, ἄνθρωπος; et 3 (3717,22–23) Τοὺς δὲ λογισμούς, τοὺς εἰς πορνείαν αὖθις ὠθοῦντάς με, πῶς σοι, ἀββᾶ, διηγήσομαι;

5 ἑαυτὸν προσηλῶν: προσηλῶν ἑαυτὸν versio α **9** μέγα τι θησαυρόν: θησαυρόν τινα μέγαν versio α **13** ἀπαρχόμενος ᾠδῶν: ᾠδῶν ἀπαρχόμενος versio α **19** φιλάδελφόν: τῆς ἀγάπης φιλάδελφόν versio α (cf. II Petr. 1,7 ἐν δὲ τῇ φιλαδελφίᾳ τὴν ἀγάπην)

Rather, he hurled at them the arrows of his prayers, as if with a stone-throwing machine, and drove them away, battling against them from on high.[46]

16. His fasting was beyond nature, and even more so was his wakefulness in vigil. Once the sun would begin to set, he would usually devote himself completely to prayer and would not stop before the morning star rose, namely at the eleventh hour. He would grant his body one or, at most, two hours of sleep, forced thus by nature, but would wake up again to pray until the third hour and then begin his manual labor, as he was an exceedingly gifted scribe of divinely-inspired books—these books of his are preserved until now, as a great treasure, in that holy Lavra.[47] Then again when the sixth and then the ninth hour would come, he would offer the appropriate hymns and prayers welcome to God. When it was time to sing the Vespers,[48] he would immediately start the nightly chants and keep his usual vigil. This was the rule and order of his prayers and chants.

[46] Theodore's ascetic conduct and progress in virtue (**11,2–3**), his becoming the right hand of abbot John (**12,1–13,1**), his advancement to the eremitic life (**13,3**), followed by the appointment of another Sabaite to the abbacy (**14,2**), and his life as a hermit I (**15,1–2**) follow closely the wording of passages in the *Life* of Alypios the Stylite (3–5, 11, and 13–14) from the Metaphrastic *Menologion* (Nov. 26; BHG 64); Euthymios returns quickly to this text in two later sections as well (**18,1–2**); see further Vol. I, 3.2 ("Wholesale Narrative Quotations").

[47] Similar details are reported about Theodore the Studite, Athanasios of Athos, and Symeon the New Theologian. See: - Theodore Daphnopates, *Life* of Theodore the Studite (BHG 1755) 35 (PG 99: 152,14-24) (likely the model for both Athanasios' excerpt that follows and the Euthymian passage above): ἐργάζεσθαι καὶ αὐτὸς ἤθελε, *πάντοτε τὰς χεῖρας ταῖς δέλτοις κινῶν καὶ τὸν ἴδιον κόπον τοῖς ἐργοχείροις συνεισφέρων τῶν μαθητῶν· ἐξ ὧν καί τινα τῶν βιβλίων ἔτι μένουσι παρ' ἡμῖν τῆς αὐτοχείρου γραφῆς κάλλιστα ὄντα πονήματα*. Συνέταξε δὲ καὶ βίβλους ἑτέρας, ἃς οἰκείᾳ γλώσσῃ ὑπηγόρευσε. - Athanasios Panagiou, *Life* of Athanasios of Athos (Vita A) (BHG 187) 53,7-14: οὕτω κἀν τῷ ἐργοχείρῳ γίνεται, καὶ ὃ περὶ τὸ γράφειν προτέρημα εἷς τε κάλλος αὐτῷ καὶ τάχος προσῆν εἰς τέλος οὐκ ἔλαθε· καὶ τὸ μὲν κάλλος πολλοῖς ἐστι γνώριμον, ὅσοις *καὶ μέχρι τοῦ νῦν ὁρᾶται τὰ βιβλία*, τὸ δὲ τάχος μεῖζον ἢ τὸ κάλλος· ἓν γάρ, ὡς λόγος, ἑκάστης ἑβδομάδος ψαλτήριον ἐπλήρου, μὴ δὲ τοῦ κανόνος αὐτοῦ τοσούτου ὄντος ὑστερήσας ποτέ. - Niketas Stethatos (likely influenced by *Theodore of Edessa*; cf. Vol. I, 5.1), *Life* of Symeon the New Theologian (BHG 1692) 2: κάλλιστα τὰ τῶν ταχυγράφων ἐν βραχεῖ τῷ χρόνῳ κατορθωκώς, ὡραῖα γράφειν λίαν μεμάθηκεν, *ὡς τὰ ὑπ' ἐκείνου γραφέντα βιβλία πιστοῦται σαφῶς τὸ λεγόμενον,* and 26–7: ... ὅθεν καὶ ὡς ἀπὸ βαλανείου λελουμένος τοῖς δάκρυσι καὶ ὅλος ὡς φλὸξ ἀπὸ προσευχῆς ἐπὶ τὸ κάθισμα τοῦ κελλίου ἐξήρχετο, εἶτα ταῖς θείαις ὡμίλει γραφαῖς καὶ τοὺς τῶν προασκησάντων βίους ἀναγινώσκων τὰ ἐκείνων εἰς ἑαυτὸν συνελέγετο κατορθώματα. Μετὰ δὲ τὴν *ἀνάγνωσιν ἥπτετο τοῦ ἐργοχείρου γράφων τὰς δέλτους τῶν θεοπνεύστων γραφῶν· ἦν γὰρ ἄγαν εὐφυῶς γράφων*, ὡς ἡδονῆς πληροῦσθαι πάντα τὸν τὰ ἐκείνου βλέποντα γράμματα. - Cf. also one of the earliest versions of Romanos' *synaxarion*, contained in the late tenth-/early eleventh-century Jerusalem, Patriarchal Library, Timiou Staurou 40: κοντακίων ... ὧν τὰ πολλὰ ἐν τοῖς Κύρου ἰδιοχείρως ὑπ' αὐτοῦ [scil. Ῥωμανοῦ] τεθέντα ἀπόκεινται (text edited in Papadopoulos-Kerameus 1893, 600). Finally, for calligraphy as a saintly virtue, see also the more or less contemporary *Life* of Christopher, Patriarch of Antioch, composed "around the late 1020s" in Greek and then Arabic (the latter version is the one preserved) by Ibrāhīm b. Yūḥannā; see Mugler 2021 (p. 151, on Christopher's exceptional skill in calligraphy) with Vol. I 4.2 (n. 64).

[48] *lychnikon*, literally "lamp-lighting hour".

ἤρεμόν τε καὶ **γαληνόν**, τὸ σύννουν καὶ προσεκτικὸν καὶ ἀκριβῶς ἀδιάχυτον, τὸ ἀδιάλειπτόν τε καὶ καρδιακὸν πένθος, καὶ (ἁπλῶς εἰπεῖν) τὸ πάσης ἀρετῆς αὐτοῦ περιὸν καὶ μετέωρον; πᾶσαν γὰρ (ὡς ἀληθῶς εἰπεῖν) ἐν ἑαυτῷ συλλαβὼν εἶχε τὴν ἀρετήν.

17.2 Σὺν πᾶσι δὲ τοῖς καλοῖς αὐτοῦ προτερήμασι, καὶ τὸ διδασκαλικὸν χάρισμα καὶ τὴν τοῦ λόγου εὔροιαν, ὑπερφυῶς εἴληφε παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐντεῦθεν πολλοὺς φοιτᾶν πρὸς αὐτόν, οὐ μόνον τῶν τῆς αὐτῆς Λαύρας μοναχῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν *πέριξ* κατοικούντων· καὶ ὅσοι ἤρχοντο *πρὸς αὐτόν*, πάντες πεπληρωμένοι ὠφελείας καὶ χαρίτων πνευματικῶν ὑπεχώρουν εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ. **18.1** Πολλοὶ δὲ καὶ τῶν *κοσμικῶν* ἐρχόμενοι, καὶ τῆς ψυχωφελοῦς αὐτοῦ *διδασκαλίας ἐμφορούμενοι, καταλιμπάνοντες κόσμον καὶ πάντα* ἐν τῷ κόσμῳ, τὴν *μοναδικὴν ἀνελάμβανον* πολιτείαν, μηδ' ὅλως ἔτι μνησθέντες ὑποστροφῆς, ἀλλὰ τὸ μυθικὸν ἐκεῖνο τῶν Σειρήνων *πανθάνοντες* σὺν ἀληθείᾳ. 234v

17.1 τὸ τῆς καρδίας δὲ ἤρεμόν τε καὶ γαληνόν: cf. B&I 8,165–166 τοῦ ἡμέρου προσώπου αὐτοῦ καὶ γαληνοῦ **17.1** Ἡλίου γὰρ πρὸς δυσμὰς (16) — τὸ ἀδιάλειπτόν τε καὶ καρδιακὸν πένθος: Sym. Met.* Vita Eusebiae seu Xenae 9–10 ἡλίου πρὸς δυσμὰς ὄντος, οὐ πρότερον ἢ τὰς ἀδελφὰς συνελθεῖν περὶ τὰς τοῦ ὄρθρου ᾠδὰς ἔλυε τὴν εὐχήν· ἀλλ' οὕτως ὑπ' αὐτῶν ἔστιν ὅτε κατελαμβάνετο ἠρμένη τὰς χεῖρας. Ἄλλοτε δὲ εἰς ἑσπέραν τῇ γῇ τὰ γόνατα δοῦσαν ἡ ὅλη νὺξ αὐτὴν εἶχε κειμένην οὕτω καὶ κλαίουσαν, καὶ Θεῷ θερμῶς εὐχομένην· καὶ ὃ πάντων θαυμάζειν ἄξιον, ὅτι τοιοῦτον ἐκείνη βίον ἀσκοῦσα τοιοῦτον εἶχε τὸ φρόνημα ταπεινόν, ὡς μηδένα φημὶ τῶν τὰ πονηρότατα δρώντων ἐπίσης αὐτῇ δύνασθαι μετριοφρονεῖν. Καὶ ἵνα τἄλλα παρῶ, ὅσα καὶ τὴν ἀκοὴν ἐνοχλήσει διὰ τὸ πλῆθος, ἀλλὰ τά γε ἰδιαίτατα ταύτης καί, ὡς ἂν εἴποις, σαφῆ γνωρίσματα ταῖς φιλοθέοις παραδώσω ψυχαῖς· τὸ καθ' ὑπερβολὴν πρᾶον, καὶ τὸ μηδέποτε μηδενὶ φανερὰν γενέσθαι ὀργιζομένην, τὸ **τῆς ἀγάπης** [cf. vers. α] φιλάδελφόν τε καὶ κηδεμονικόν, τὸ πρὸς κενοδοξίαν κομιδῇ μισοπόνηρον, τὸ τῶν ἐνδυμάτων δεινῶς ἰδιωτικόν, καὶ ὃ μηδενὸς ἄλλου ἦν, πρὸς εὐτέλειαν ἐξισούμενον (τοιαῦτα γὰρ τὰ τῆς εὐγενοῦς ἐκείνης ἐσθήματα, οἷα ἂν καὶ τῶν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἐπαιτούντων ἀπηξίωσέ τις ὀφθῆναι φορῶν)· τὸ τῆς καρδίας ἐσχάτως νήνεμόν τε καὶ γαληνόν, οὕτω χωρῆσαν εἰς βάθος καὶ ποιωθέν, ὡς καὶ δῆλον ἀπὸ τῆς ἔξω γίνεσθαι καταστάσεως· ἐπὶ πᾶσιν ὃ καὶ τετάχθαι πρὸ πάντων ἄξιον, τὸ σύννουν αὐτῆς καὶ προσεκτικὸν καὶ ἀκριβῶς ἀδιάχυτον· ἐξ οὗπερ ἀκολουθοῦν εἶχε, τὸ μηδέποτε ταύτης τοὺς ὀφθαλμοὺς δακρύων ὁρᾶσθαι κενούς, ἀλλ' ὠδίνειν ἀεί, κατὰ τὰς ἀεὶ βλυζούσας τῶν ὑδάτων πηγάς **17.1** ἀρετῆς ... περιὸν: locutio saepe in Sym. Met. usurpata **17.1** πᾶσαν — ἀρετήν: Greg. Naz. In laudem Athanasii = Or. 21,1 πᾶσαν ἐν ἑαυτῷ συλλαβὼν εἶχε τὴν ἀρετὴν ἢ, τό γε ἀληθέστερον εἰπεῖν, ἔχει **17.2** τὴν τοῦ λόγου εὔροιαν: cf. Nicet. Dav. Paphl. Laudatio in Gregorium theologum 3,19–20 τὴν τοῦ λόγου δύναμίν τε καὶ εὔροιαν, Laudatio Danielis prophetae (e cod. Paris. gr. 1180) 2,43 et Homiliae septem: Hom. 4 (245,30–31) τὴν τοῦ λόγου δύναμίν τε καὶ εὔροιαν et Hom. 5 (281,13–15) Πρῶτον μὲν τῆς ἔξωθεν παιδείας καὶ τῆς κοσμικῆς σοφίας ὅσον πρὸς εὔροιαν λόγου καὶ σύνταξιν καὶ ὅσον δὲ πρὸς θεοσέβειαν χρήσιμον ἐν ἔτεσιν ὀλίγοις κατορθωσάμενος

6 πέριξ: πόρρω versio α **7** πρὸς αὐτόν: deest in vers. α **8** κοσμικῶν: λαϊκῶν versio α **10** διδασκαλίας ἐμφορούμενοι, καταλιμπάνοντες κόσμον καὶ πάντα: ἐμφορούμενοι διδασκαλίας, χαίρειν εἰπόντες κόσμῳ τε καὶ τοῖς versio α μοναδικὴν ἀνελάμβανον: μοναχικὴν ἀνελάβοντο versio α **11** πανθάνοντες: παθόντες versio α

Its result: his eyes were never seen empty of tears; rather, they let out streams like those springs, from which water flows incessantly.[49]

Though he lived like this, he had such a humble attitude that he surpassed all the fathers who lived there in his excess of modesty. How could I describe his calm and gentle character, the fact that he never appeared to get angry, his love and care for the brothers, his hatred for vainglory, the calmness and sweetness of his heart,[50] his thoughtfulness, attentiveness, and absolute focus, his unceasing and genuine mourning,[51] and, to put it simply, the superiority and elevation of his every virtue? To tell the truth, he had captured every virtue in himself. **17.1**

Besides all his other good qualities, he received from God the gifts, beyond nature, of teaching and of discursive eloquence. The consequence of this was that many people frequented him, not only monks of that same Lavra, but also people who lived nearby. And each and every person who came to him left full of spiritual benefit and gifts, and gave thanks to God. **17.2**

Also many lay visitors, inspired by his beneficial teaching, abandoned the world and all worldly affairs, and assumed the life of monks, without ever again thinking of turning back, but rather experiencing something which rendered the myth of the Sirens' song real.[52] **18.1**

[49] On the topic of tears, one might consult Hinterberger 2006.

[50] τὸ τῆς καρδίας δὲ ἥρεμόν τε καὶ γαληνόν: The phrase is likely echoed in the fourteenth century *Encomium* of Gregory Palamas, by Philotheos Kokkinos (III,35–6): τὸ τῆς καρδίας ἥρεμόν τε καὶ γαληνὸν.

[51] The list of ascetic feats from "Once the sun" (**16**) to Theodore's "genuine mourning" follows closely the wording which describes St Eusebia/Xene in her Metaphrastic *Life* (BHG 634, 9–10); see Vol. I, 3.2 ("Wholesale Narrative Quotations").

[52] Namely, they were fully captivated as if having heard the mythical Sirens. The image is taken verbatim from the already extensively excerpted (see above **11,2–3**, **12,1–13,1**, **13,3**, **14,2** and **15,1–2)** Metaphrastic *Life* of Alypios the Stylite; so are also parts of the transitional section (**18,2**) which follows; see Vol. I, 3.2 ("Wholesale Narrative Quotations").

18.2 Βούλεται δὲ ὁ λόγος, καί τινα τῶν παραδόξων, οἷον ἥδυσμά τι προσθεῖναι τῷ διηγήματι, εἰς ὠφέλειαν τῶν ἐντευξομένων, ὅπερ, *πρὸς περισσοτέραν* τιμὴν τοῦ ὁσίου, τεθαυματούργηκεν ὁ Θεός.

19.1 Νεανίσκος τις, *συγγενὴς* ὢν κατὰ σάρκα τοῦ πατρὸς *Θεοδώρου*, ἀκούσας τὰ κατὰ τὸν μακάριον *τοῦτον*, ἀπαίρει ἐξ Ἐδέσης καὶ πρὸς αὐτὸν ἀφικνεῖται, ἁπλοῦς μὲν τὸ ἦθος καὶ πρᾳότατος, ἀστεῖος δὲ τὴν ὄψιν καὶ λίαν **χαριέστατος**, καὶ τὸ εὐγενὲς τῆς ψυχῆς τῇ τοῦ προσώπου δεικνύων χάριτι.

19.2 Εἰς λόγους δὲ τῷ ὁσίῳ παραστάς, καὶ τῆς εὐχῆς αὐτοῦ καὶ διδασκαλίας μετασχών, **δεῖται μάλα θερμῶς**, τὴν *μοναχικὴν* μετελθεῖν ζωήν, **καὶ σὺν αὐτῷ τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς αὐτοῦ διανύσαι**. Ὁ δὲ μέγας Θεόδωρος, **δυσχερῶς** μὲν πρὸς τοῦτο εἶχεν·

18.2 Βούλεται — λόγος: iunctura saepe in Sym. Met. laudata; cf. e.g. Sym. Met. Vita Ioannis Chrysostomi 24 **18.2** οἷον ἥδυσμά τι: Greg. Naz. In pentecostem = Or. 41,2 ὥσπερ ἥδυσμά τι **18.2** Βούλεται δὲ — ὁ Θεός: cf. Sym. Met. Vita et conversatio Melanae Romanae 32 ἐπέρρει δὲ αὐτῇ καὶ ὁ τῶν θαυμάτων παρὰ Θεοῦ ποταμός, ὧν οὐ περιττὸν οἶμαι καὶ ὀλίγα τινὰ μνησθῆναι ὥσπερ ἥδυσμά τι κατακιρνῶντα τῷ διηγήματι et Passio Thomaïdae Lesbiae (e codice Atheniensi 2104) 8 Ἀλλὰ καιρὸς ἤδη παρενεῖραι τῷ λόγῳ καὶ μικρόν τι διηγήματος ἄξιον κατὰ λόγον τῇ μνήμῃ παρεμπεσόν· ἀστεῖον γὰρ πάνυ καὶ χαριέστατον [cf. supra 19,1] ἥδυσμα λογισθήσεται παρ' ἅπασι φιλαρέτοις τε καὶ φιλακροάμασι· ὅπερ κατ' ἐξαίρετον οἶμαι δὴ πεφυκέναι ταύτῃ τῇ μεγάλῃ καὶ θαυμαστῇ πλεονέκτημά τε καὶ θαυματούργημα μέγα καὶ θαυμαστόν. cf. etiam Menologii Junii (e cod. Hieros. sepulcri 17) 29,17 Ἀλλ' ἄξιον τὸ πρὸς τοῦ ἀποστόλου ταύτῃ πραχθὲν οἷον ἥδυσμά τι τῷ διηγήματι παρενεῖραι et Menologii Februarii (e cod. Mosq. 376 Vlad. 207) Passio 7,2,8 Πλὴν ἀλλὰ βούλεται πάλιν ὁ λόγος διηγήμασι τῶν αὐτοῦ θαυμάτων ὥσπερ ἡδύσμασι τὰς τῶν φιλοκάλων ἑστιᾶσαι ψυχάς **18.2** μηδ' ὅλως ἔτι μνησθέντες ὑποστροφῆς (18,1) — τεθαυματούργηκεν ὁ Θεός: Sym. Met.* Vita Alypii Styl. 20–21 τοιαύτη τις ... εὐρυθμία ... ὡς ... τινὰς ... ἀκροωμένους οὕτως ἡσθῆναι, ὡς ἀμελῆσαι ... τὸ μυθικὸν ἐκεῖνο τῶν σειρήνων **παθόντας** [cf. vers. α] σὺν ἀληθείᾳ. Βούλεται δὲ ὁ λόγος καί τινα τῶν παραδόξων εἰπεῖν, ὧν **εἰς** [cf. vers. α] τιμὴν τοῦ ὁσίου τοῦδε τεθαυματούργηκεν ὁ Θεός. cf. etiam Sym. Met. Vita Stephani Iunioris 156–158 τὸ πλάσμα τῶν Σειρήνων πρὸς ἀλήθειαν ἔχειν ἐν τούτοις ποιῶν **19.1** *συγγενὴς* ὢν κατὰ σάρκα: Rom. 9,3 τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα **19.1** Νεανίσκος τις ... ἀστεῖος δὲ τὴν ὄψιν: Sym. Met.* Commentarius in apostolum Ioannem 5 εὑρίσκει τινὰ νεανίσκον ἐκεῖ, τὸ μέγεθος μέτριον, τήν τε ὄψιν ἀστεῖον **19.1** ἀστεῖος δὲ τὴν ὄψιν καὶ λίαν χαριέστατος: cf. Passio Laurentii et soc. (e cod. Mosq. 162 Vlad. 380) 3 τὴν ὄψιν τε λίαν ἀστεῖον καὶ χαριέστατον καὶ τῇ τῶν ἠθῶν κοσμιότητι παρὰ πολὺ κρατοῦντα τῶν ἄλλων et Georg. Mon. Chronicon breve (redactio recentior) 110,161,29–31 Λέγεται δὲ ἔτι νήπιον ὄντα εἰσαχθῆναι πρὸς Φαραὼ τὸν πατέρα αὐτῆς, ἀστεῖον ὄντα τῇ ὄψει καὶ χαριέστατον. cf. etiam B&I 2,170–173 γεννᾶται αὐτῷ παιδίον [scil. Ioasaph], πάνυ εὐμορφότατον καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπανθούσης αὐτῷ ὡραιότητος τὸ μέλλον προσημαῖνον· ἐλέγετο γὰρ μηδαμοῦ ἐν τῇ γῇ ἐκείνῃ τοιοῦτόν ποτε φανῆναι χαριέστατον καὶ περικαλλὲς παιδίον **19.1** τὸ εὐγενὲς τῆς ψυχῆς: cf. Sym. Met. Passio Anastasii Persae 9 et infra 25,1. cf. etiam e.g. Greg. Naz. In laudem Athanasii = Or. 21,6 **19.1** τὸ εὐγενὲς τῆς ψυχῆς τῇ τοῦ προσώπου δεικνύων χάριτι: cf. Sym. Met. Passio Demetrii 2 τό τε τοῦ προσώπου λίαν ἐπίχαρι τὴν τῆς ψυχῆς εὐγένειαν ὑπεδήλου **19.2** δεῖται μάλα θερμῶς: cf. B&I 19,12. iunctura saepe in Sym. Met. usurpata. cf. etiam Nic. Uran. Vita Theodori Teronis 11: γόνυ τῷ ἀνδρὶ κλίνασα καὶ τῶν ἐκείνου λαβομένη γονάτων εὔχεσθαι ὑπὲρ αὐτῆς καὶ τοῦ πόθου θερμῶς εὖ μάλα καὶ σπουδαίως ἐδεῖτο et Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 21. cf. supra 9,1 et infra 69,3 **19.2** τὴν *μοναχικὴν* μετελθεῖν ζωήν: cf. B&I 12,71–72 **τὸν μονάδα** [μοναδικὸν app. crit. mss. I U2] καὶ ἡσύχιον **μετῆλθον βίον** [cf. vers. α: τὴν μονάδα μετελθεῖν ζωήν]. cf. e.g. Vita Theodori Studitae PG 99:208,42 τὸν μονάδα βίον μετελθών et Synaxarium ecclesiae Constantinopoleos Febr. 12,5 (461,15–16) τὸν μοναστὴν ὑπέδυ βίον. cf. infra 60,8 **19.2** καὶ σὺν αὐτῷ — διανύσαι: B&I* 30,257–258 καὶ σὺν αὐτῷ τὸ λοιπὸν τῆς παρούσης μου διανύσαι ζωῆς. cf. B&I* 16,103 μετὰ σοῦ τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς μου διανύσαι, B&I* 18,141 τὸ ὑπόλοιπον τῆς παρούσης ζωῆς ἀλλήλοις συνοικήσαιμεν, B&I* 28,149 τελέσαι τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς μου, et B&I* 33,35 μετ' αὐτοῦ τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς μου διανύσαι **19.2** Ὁ δὲ μέγας Θεόδωρος, δυσχερῶς — εἶχεν: cf. B&I 4,81 ἐκεῖνος δὲ δυσχερῶς δεξάμενος τὸν λόγον

2 πρὸς περισσοτέραν: εἰς versio α **4** Θεοδώρου: deest in vers. α **5** τοῦτον: Θεόδωρον versio α **9** μοναχικὴν: μονάδα versio α

Michael, Theodore's Relative

My speech would also like to add something miraculous, as a kind of sweetening for the story, for the benefit of those who shall read it, a miracle which God performed so as to bestow even more honor upon the saint.[53] **18.2**

A young man, a blood relative of father Theodore, having heard about the exploits of that blessed man, departed from Edessa and came to him. His character was simple and most gentle, his countenance pleasant and most graceful, showing the nobility of his soul through the charming grace of his face.[54] **19.1**

He thus came to speak with the holy man and receive his blessing and guidance, and he begged him very fervently to allow him to enter the monastic life and spend the rest of his life with him. The great Theodore at first objected to this. Then, however, he was persuaded by his begging, as well as by the intervention of the abbot and the other fathers, whom that young man had asked to mediate. After all, through the Spirit's power of discernment, Theodore had **19.2**

[53] Michael's *Passion* story is signaled with a title in three of the mss. of version **α**: Περὶ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ καὶ μάρτυρος Μιχαήλ (**D** 251v, in red ink; **G** 39v); and Περὶ τοῦ ὁσιομάρτυρος Μιχαὴλ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου (**L** 74v).

[54] The juxtaposition of ἦθος and ὄψις is a commonplace, especially in Symeon Metaphrastes; cf. e.g. Passio sancti Theodori stratelatae (BHG 1752) 7 Θεόδωρος, θεῖος μὲν τὴν ὄψιν, εὔκοσμος δὲ τὸ ἦθος μετὰ φρονήματος ἐλευθέρου καὶ λίαν εὐγενοῦς παραστήματος and Passio sanctorum Sergii et Bacchi (BHG 1625) 9 χαρίεντες μὲν καὶ φαιδροὶ τὴν ὄψιν, τὴν δὲ τῆς ψυχῆς εὐγένειαν τῷ τοῦ ἤθους εὖ μάλα διαδεικνύντες ἐλευθερίῳ. See further app. font. Cf. also Geometres, *Encomium* of Gregory of Nazianzus 79: Χαρίεις μὲν τὴν ὄψιν, χαριέστερος δὲ τὴν μορφὴν τοῦ λόγου, χαριέστατος δὲ τὴν ψυχὴν καὶ ὥσπερ τὸ ταύτης κάλλος ἐκκείμενον ἢ διαφαινόμενον ἔχων ἐν ταῖς ὁμιλίαις τε καὶ τοῖς ἤθεσι.

ὅμως δὲ πεισθεὶς τῇ *αὐτοῦ παρακλήσει*, ἅμα δὲ καὶ τῇ μεσιτείᾳ τοῦ τε προεστῶτος καὶ τῶν λοιπῶν πατέρων, οὓς ἐκεῖνος εἰς πρεσβείαν *κεκίνηκεν*, ἄλλως τε δὲ καὶ τῇ διορατικῇ τοῦ Πνεύματος ἐνεργείᾳ, τὴν ἐκείνου τῆς ψυχῆς εὐγένειαν καὶ τοῦ ἤθους τεκμηράμενος τὴν ἐλευθερίαν, κείρει μὲν τὴν κόμην τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, εὐχῆς τε μεταδίδωσι καὶ τὰ τῶν μοναχῶν χειρὶ τοῦ ἱερέως ἀμφιέννυσι, Μιχαὴλ *ἐπονομάσας*. Καὶ εἶχεν αὐτὸν εἰς τὸ ἑξῆς σὺν αὐτῷ, πρὸς ἀρετὴν ὑπαλείφων καὶ διανιστῶν.

19.3 Ἦν δὲ ἐκεῖνος ἄρα, *κατὰ τὴν **ἀγαθὴν καὶ καρποφόρον γῆν**, δεχόμενος τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον καὶ πνευματικὸν σπόρον, καὶ καρποφορῶν εἰς τριάκοντα καὶ ἑξήκοντα καὶ ἑκατόν*, ὡς τὸ θεῖον φησὶν εὐαγγέλιον· ἀμέλει καὶ ἐν καιρῷ, *ὡραῖον ὄντως καὶ εὔσταχυν τὸν καρπὸν ἐδίδου*, ὡς **ὁ λόγος** *κατὰ πόδας **δηλώσων** ἔρχεται*.

20.1 Ἦν μὲν γὰρ ὁ Μιχαὴλ συνοικῶν καὶ καθυπηρετῶν τῷ τιμίῳ Θεοδώρῳ, καὶ παρ' αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν διδασκόμενος. Εἰργάζετο δὲ ταῖς χερσὶ τὴν σειράν, καὶ τὰ λεγόμενα 235r
ἐγχωρίως μαλάκια καὶ κανίσκια· **εὐφυὴς** γὰρ **ὢν** ὁ νεανίσκος καὶ κεχαριτωμένος, εὐφυῶς ταῦτα ἐδεξιοῦτο καὶ πάνυ τερπνῶς ἐφιλοκάλει. Καὶ διὰ χρόνου πρὸς τὴν Ἁγίαν εἰσιὼν Πόλιν, καὶ τῷ τῆς Λαύρας παραβάλλων ξενοδοχείῳ, ἐπίπρασκε τὸ τῶν ἰδίων χειρῶν ἔργον, καὶ τὸ ἐξ ἐκείνου ποριζόμενον τίμημα ἐκόμιζε τῷ πατρί. Ὁ δὲ τῷ προε-

19.2 τῇ διορατικῇ τοῦ Πνεύματος — ὑπαλείφων καὶ διανιστῶν: Sym. Met.* Commentarius in apostolum Ioannem 5 τῇ διορατικῇ τοῦ Πνεύματος ἐνεργείᾳ τὴν ἐκείνου τῆς ψυχῆς εὐγένειαν, καὶ τοῦ ἤθους τεκμηράμενος τὴν ἐλευθερίαν, εὐλογίας τε μεταδίδωσι τῷ νεανίσκῳ, καὶ πρὸς ἀρετὴν ἱκανῶς αὐτὸν ὑπαλείφει καὶ διανίστησιν **19.3** κατὰ τὴν ἀγαθὴν καὶ καρποφόρον γῆν: cf. B&I* 6,72–73 εἰ μὲν οὖν γῆν εὕρω ἐν τῇ καρδίᾳ σου καρποφόρον καὶ ἀγαθήν. cf. Sym. Met. Passio Anastasii Persae 7 ὥσπερ γῆ ἀγαθὴ δεξαμένη ὑετὸν ἐπιτηδεία πρὸς καρποφορίαν γίνεται **19.3** κατὰ τὴν ἀγαθὴν — ἑκατόν: Mt. 13,8 ἄλλα δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν καὶ ἐδίδου καρπόν, ὃ μὲν ἑκατόν, ὃ δὲ ἑξήκοντα, ὃ δὲ τριάκοντα et 13,23 δὲ ἐπὶ τὴν καλὴν γῆν σπαρείς, οὗτός ἐστὶν ὁ τὸν λόγον ἀκούων καὶ συνιείς, ὃς δὴ καρποφορεῖ καὶ ποιεῖ ὃ μὲν ἑκατόν, ὃ δὲ ἑξήκοντα, ὃ δὲ τριάκοντα. cf. Marc. 4,8 et 4,20 **19.3** εὔσταχυν τὸν καρπὸν: cf. Sym. Met. Vita Spyridonis 36 ὁ καρπὸς εὔσταχυς. cf. Greg. Naz. Supremum vale = Or. 42,4, In laudem Athanasii = Or. 21,29, et In sancta lumina = Or. 39,5 **19.3** ὡς ὁ λόγος — ἔρχεται: cf. Sym. Met. Passio Theodosii coenobiarchae 19 ὁ λόγος ἤδη κατὰ πόδας ἐρεῖ, Sym. Met. Passio Iulianae Nicomediae 2 δηλώσει κατὰ πόδας ὁ λόγος. cf. etiam Sym. Met. Vita Ioannis Chrysostomi 43 δηλώσει δὲ τοῦτο προϊὼν ὁ λόγος σαφέστερον cum B&I 5,40 ὡς προϊὼν ὁ λόγος δηλώσειε et 24,46 ὡς ἐν τοῖς ἑξῆς ὁ λόγος δηλώσειε. cf. infra 99,2 **20.** Εἰργάζετο δὲ — κανίσκια: cf. Sym. Met. Vita Sabae 132 χειρῶν ἔργον προσκείμενος· τὸ δὲ ἦν σπυρίδων πλοκή, ἃς καὶ μαλάκια τοῖς πολλοῖς ὀνομάζειν. cf. etiam Ephr. Syr. Sermones paraenetici ad monachos Aegypti 48,28–30 Τὴν σειρὰν ἐργάζῃ; ... Τὰ μικρὰ σπυρίδια ἐργάζῃ, τὰ λεγόμενα μαλάκια; **20.** εὐφυὴς — κεχαριτωμένος: cf. B&I 5,1–5 Ὁ δὲ τοῦ βασιλέως υἱός, περὶ οὗ ὁ λόγος ἀπ' ἀρχῆς εἰπεῖν ὥρμηται, ἐν τῷ κατασκευασθέντι αὐτῷ παλατίῳ ἀπρόϊτος ὢν τῆς ἐφήβου ἥψατο ἡλικίας, πᾶσαν τὴν Αἰθιόπων καὶ Περσῶν μετελθὼν παιδείαν· οὐκ ἔλαττον τὴν ψυχὴν ἢ τὸ σῶμα εὐφυὴς ὢν καὶ ὡραῖος, νουνεχής τε καὶ φρόνιμος καὶ πᾶσι διαλάμπων ἀγαθοῖς πλεονεκτήμασι

1 αὐτοῦ παρακλήσει: παρακλήσει αὐτοῦ versio α **2** κεκίνηκεν: κεκινήκει versio α **5** ἐπονομάσας: τοῦτον ἐπονομάσας versio α **9** κατὰ τὴν ἀγαθὴν καὶ καρποφόρον γῆν, δεχόμενος τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον καὶ πνευματικὸν σπόρον, καὶ καρποφορῶν εἰς τριάκοντα καὶ ἑξήκοντα καὶ ἑκατόν: γῆ τις ἀγαθὴ καὶ καρποφόρος, δεχόμενη τὰ σπέρματα τῆς διδασκαλίας, καὶ εἰς ἑκατὸν καρποφοροῦσα versio α **10** ὡραῖον ὄντως καὶ εὔσταχυν τὸν καρπὸν ἐδίδου: τὸν καρπὸν ὡραῖον ὄντως ἐδίδου καὶ εὔσταχυν versio α κατὰ πόδας δηλώσων ἔρχεται: δηλώσων ἔρχεται κατὰ πόδας versio α

surmised the nobility of the young man's soul and the freedom of his character.[55] He thus tonsured the hair of his head, gave him his blessing, had him clothed, by the hand of a priest, with the monastic habit, and changed his name to Michael. From then on, Theodore had him in his company, and encouraged and incited him toward virtue.

19.3 Michael was indeed just like that good and fertile soil. He received the words of instruction and the spiritual seeds and bore fruit thirty-fold, sixty-fold, a hundred-fold, as the divine Gospel says. Lo and behold, with time, he produced a beautiful and ripe fruit, as my narrative is about to show.

20.1 Michael thus lived together with the venerable Theodore, served him, and was instructed in virtue by him. He also braided by hand rope and what are locally called baskets and hampers; as he was adept by nature and full of graces, so he also made them adeptly and dexterously and fashioned them so as to be delectably beautiful. From time to time, he would go into the Holy City, staying at the guesthouse of the Lavra, and sell his own handiwork, bringing back whatever earnings he collected to the father.[56] He, in turn, would give all the money to the superior, so that they would not eat their bread without working for it; and he would also distribute some of it to those in need.

[55] The coordination of εὐγένεια and ἐλευθερία is another commonplace, especially in Symeon Metaphrastes; cf. e.g. Passio sancti Clementis Ancyrani et sociorum (BHG 353) 44 παράστημα εὐγενές, ἤθους ἐλευθερία. Phrases in this as well as the previous section (**19,1–2**) are borrowed *verbatim* from another Metaphrastic text on John the Theologian (BHG 919-919b); cf. app. font. with Vol. I, 3.2 ("Wholesale Narrative Quotations").

[56] For a similar short story of a monk (John of Damascus) being sent to Damascus from St Sabas to sell "*spyridas*" (baskets), see *Life* of John of Damascus 26 (PG 94,465-8). For Mar Sabas' hospice and guesthouse (ξενοδοχεῖον), see Vol. I, 4.1.

στῶτι τὸ χρῆμα παρεῖχεν, ἵνα μὴ ἀργὸν ὦσιν ἐσθίοντες ἄρτον, τινὰ δὲ καὶ τοῖς δεομένοις *διένεμε*.

21.1 Καὶ ἦν οὗτος ὁ Μιχαὴλ **συμπαρομαρτῶν** τῷ Θεοδώρῳ, καὶ τὴν ἀγγελικὴν σὺν αὐτῷ **μετερχόμενος πολιτείαν**.

21.2 Ἐπεὶ δὲ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν τὰς χώρας πάσας τῆς τε Φοινίκης καὶ Παλαιστίνης, οἱ Σαρακηνοὶ κατεῖχον, καὶ ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς τούτων εἶχε τὸ κράτος. Ἀπὸ γὰρ τῶν ἡμερῶν Κώνσταντος, ὃς ἔγγων μὲν Ἡρακλείου ἦν, τὴν βασιλείαν δὲ τῶν Ῥωμαίων κακῶς διέθετο, πρὸς τὴν *τῶν μονοθελητῶν ἑλκυσθεὶς* αἵρεσιν, καὶ τὸν ἴδιον ἀδελφὸν ἀνελὼν Θεοδόσιον, καὶ τὸν ἁγιώτατον Μαρτῖνον πάπαν Ῥώμης (ἀγαγὼν ἀτίμως ἐν Κωνσταντινουπόλει), ἐξώρισεν εἰς Χερσῶνα, *Μαξίμου τε* τοῦ σοφωτάτου καὶ ὁμολογητοῦ, τὴν ἱερὰν γλῶσσαν καὶ τὴν δεξιὰν ἀπέτεμε χεῖρα, καὶ πολλοὺς ἑτέρους τῶν ὀρθοδόξων, αἰκίαις καὶ ἐξορίαις καὶ δημεύσεσι κατεδίκασε, διὰ ταῦτα ἐγκατέλιπεν ἡμᾶς ὁ Κύριος καὶ παρεδόθη ἡ Φοινίκη καὶ Παλαιστίνη εἰς χεῖρας ἀνόμων.

21.3 Οἱ γὰρ Πέρσαι παρὰ Ἡρακλείου ἡττηθέντες καὶ πολιορκηθέντες, καὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Χοσρόου θανατωθέντος, καὶ λαμπρᾶς τῆς νίκης γενομένης, εἰρήνευον αἱ προμνημονευθεῖσαι χῶραι· καὶ ἡ ἁγία πόλις Ἱερουσαλὴμ ἐγαληνία· καὶ πᾶσαι αἱ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαι εὐσταθῶς διῆγον. *Πολλῶν* δὲ παρανομιῶν παρὰ Κώνσταντος τοῦ βασιλέως γενομένων, τῶν δυναμένων τὴν ὀργὴν *τοῦ Θεοῦ ἐκκαλέσασθαι*, τότε δὴ καὶ Μωάμεδ ἐφάνη ὁ ἀσεβής, καὶ οἱ Πέρσαι σὺν τοῖς Ἄραψιν ἐκστρατεύσαντες, ἦλθον *εἰς* Δαμασκόν, **πλῆθος *ἀναρίθμητον***. Πρὸς οὓς παρατάττονται Βαάνης καὶ 235v

20. ἵνα μὴ ἀργὸν ὦσιν ἐσθίοντες ἄρτον: cf. Epiph. Panarion 3,490,12–16 ἵνα μὴ ἀργὸν ἐσθίῃ ἄρτον ... ἵνα μὴ ἀργὸν ἄρτον ἐσθίωσιν οἱ δίκαιοι et etiam Athan. Alex. [Sp.] Syntagma ad monachos 6,4 ἐν ἀγρῷ ἐργάζου, ἵνα μὴ ἐσθίῃς ἄρτον ἀργόν **20.** ἦν οὗτος ὁ Μιχαὴλ — πολιτείαν: cf. B&I 38,84–88 Ἔμεινε τοίνυν Ἰωάσαφ μετὰ τοῦ Βαρλαὰμ ἱκανοὺς οὐτωσὶ χρόνους, τὴν θαυμαστὴν ταύτην καὶ ὑπεράνθρωπον μετερχόμενος πολιτείαν καὶ ὡς πατρὶ τούτῳ καὶ παιδευτῇ μετὰ πάσης συμπαρομαρτῶν ὑποταγῆς καὶ ταπεινώσεως, γυμναζόμενός τε πρὸς πᾶν εἶδος ἀρετῆς καὶ ἄριστα παιδευόμενος τὴν πάλην τῶν πονηρῶν καὶ νοητῶν πολεμίων. cf. etiam B&I 6,2 (de Barl.) εἰς ἄκρον πᾶσαν μοναχικὴν μετελθὼν πολιτείαν **20.** Ἔτι δὲ παρόντος (19,1) — πολιτείαν: Passio Michaelis* (iber.) 3 erat ad Sancti Sabae tiberiadenus quidam monachus, qui discipulum habebat oboedientem et probatum, bonum, perfectum et decorum. Hie conficere solebat arculas, sportulas, fiscinas variaque artificia optime elaborata: quae utensilia vendebat (eorum)que pretium magistro suo afferebat. cf. infra 24,3 **21.2** Ἀπὸ γὰρ τῶν ἡμερῶν Κώνσταντος — κατεδίκασε: Georg. Mon.* Chronicon 717,11–20 Ὁ δέ γε Κώνστας ἀνελὼν τὸν ἴδιον ἀδελφὸν Θεοδόσιον ἀπῆλθεν ἐν Σικελίᾳ βουλόμενος ἐν Ῥώμῃ τὴν βασιλείαν μεταστῆσαι· σφόδρα γὰρ ἐμισήθη παρὰ τῶν Βυζαντίων οὐ μόνον διὰ τὴν ἀναίρεσιν τοῦ ἀδελφοῦ, ἀλλ' ὅτι καὶ Μαρτῖνον τὸν πάπαν Ῥώμης ἀγαγὼν ἀτίμως ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξώρισεν εἰς Χερσῶνα, καὶ Μαξίμου τοῦ σοφωτάτου καὶ ὁμολογητοῦ τὴν ἱερὰν γλῶσσαν καὶ τὴν δεξιὰν ἀπέτεμε χεῖρα, καὶ μέντοι καὶ πολλοὺς ἑτέρους τῶν ὀρθοδόξων αἰκίαις καὶ ἐξορίαις καὶ δημεύσεσι κατεδίκασε διὰ τὸ μὴ θέλειν αὐτοὺς τῇ τῶν Μονοθελητῶν αἱρέσει αὐτοῦ συνθέσθαι. cf. etiam Con. Porph. De insidiis 39 (186,11–17) **21.2** καὶ παρεδόθη ... εἰς χεῖρας ἀνόμων: Dan. 3,32 καὶ παρέδωκας ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν ἡμῶν ἀνόμων καὶ ἐχθίστων ἀποστατῶν **21.3** πλῆθος ἀναρίθμητον: cf. B&I 40,111–112 πλῆθος **ἀριθμοῦ κρεῖττον** [cf. vers. α] et infra 73,1. iunctura saepe in Sym. Met. usurpata, cf. e.g. Sym. Met. Vita Ioannis Chrysostomi 14 et 61

2 διένεμε: διένειμε versio α **8** τῶν μονοθελητῶν ἑλκυσθεὶς: μονοθέλητον ἐκκυλισθεὶς versio α αἱρεσίαν Pomjalovskij **10** Μαξίμου τε: καὶ Μαξίμου versio α **17** Πολλῶν: Τῶν πολλῶν versio α **18** τοῦ Θεοῦ ἐκκαλέσασθαι: ἐκκαλέσασθαι τοῦ Θεοῦ versio α **20** εἰς: ἐπὶ versio α ἀναρίθμητον: ἀριθμοῦ κρεῖττον versio α

Michael thus followed Theodore devotedly, and lived the angelic life with him. **21.1**

Because of our sins, the Saracens occupied the lands of Phoenicia and Palestine entirely, and the king of the Persians had these places under his control.[57] This was from the time when Constans, who was the grandson of Heraclius, ruled the empire of the Romans badly.[58] He was attracted to the heresy of the Monothelites, killed his own brother Theodosios, exiled to Cherson the most holy Pope of Rome, Martin (having first brought him ignominiously to Constantinople), cut off the sacred tongue and the right hand of the wisest man Maximus the Confessor, and condemned several other Orthodox people to tortures, exile, and confiscation of property.[59] For all these reasons, the Lord abandoned us, and Phoenicia and Palestine were delivered into the hands of the lawless. **21.2**

Because the Persians were defeated and besieged by Heraclius, and their king Chosroes was killed, and the victory against them was brilliant, the aforementioned lands lived in peace. The holy city of Jerusalem was in tranquility, and all the churches of God were in a good state. But it was after Emperor Constans perpetrated his many iniquities, which were of such a sort as to arouse the wrath of God, that the impious Muhammad appeared, and the Persians, campaigning together with the Arabs, came to Damascus in infinite numbers. Baanes and **21.3**

[57] The historical digression that follows (**21,2–22**) is not present in the Georgian original, where we simply read "In the days of ʿAbd al-Malik ... there was neither enmity nor war" (*Passion of Michael the Sabaite* 2). "Phoenicia" indicates that region which corresponds to modern-day Lebanon and South-western Syria, including the major Byzantine cities of Damascus and Emesa.

[58] Emperor Constans II (7 November 630 – 15 July 668; r. November 641 – 15 July 668; PmbZ 3691).

[59] Martin I (Pope of Rome: 5 July 649 –17 June 653; d. 16 September 655; PmbZ 4851); Maximos the Confessor (c. 580 – 13 August 662; PmbZ 4921); both were persecuted because of their staunch opposition to Monothelitism. Euthymios was very much interested in the biography and works of Maximus, translating several of his works into Georgian, attributing to him a couple more, and creating both a new Greek and a Georgian version of his *Life*; see Vol. I, 2.2.

Βασιλίσκος οἱ στρατηγοὶ τῆς Ἀνατολῆς· καὶ συμβολῆς γενομένης, ἡττῶνται λίαν οἱ Χριστιανοί, καὶ διεφθάρησαν χιλιάδες τεσσαράκοντα.

21.4 Καὶ οὕτως νικήσαντες *οἱ* Σαρακηνοί, καὶ πορθήσαντες τὴν Δαμασκὸν καὶ τὰς χώρας τῆς Φοινίκης καὶ Παλαιστίνης κατασχόντες (ὢ τῶν ἐμῶν κακῶν! ὢ τῶν ἀδήλων τοῦ Θεοῦ κριμάτων!), οἰκίζονται ἐν αὐτοῖς οἱ ἐναγεῖς καὶ βέβηλοι· καὶ τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ περικρατεῖς γίνονται, ἔνθα τὸ σωτήριον Πάθος γέγονε καὶ ἡ Ἀνάστασις καὶ ἡ Ἀνάληψις.

21.5 Ἐκ γὰρ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν ἀνελθὼν ὁ Κύριος εἰς οὐρανοὺς ἀνήγαγε τὴν φύσιν ἡμῶν· εἶτα καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τοῖς θείοις αὐτοῦ καταπέμψας μαθηταῖς, ἐν αὐτῇ πόλει Ἱερουσαλήμ, εἰς τὴν οἰκουμένην αὐτοὺς ἐξαπέστειλε φωτίσαι πάντας ἀνθρώπους καὶ πρὸς θεογνωσίαν ἐπιστρέψαι. Ἐκεῖ τὰ ἀπόρρητα δόγματα κηρύττεσθαι τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν διὰ Πνεύματος Ἁγίου· ἐκεῖθεν οἱ προφῆται πάντες καὶ ἀπόστολοι ἀνεφύησαν· καὶ μέντοι καὶ αὐτὴ ἡ πάντων ὑπερτέρα *καὶ* Θεομήτωρ *ἐκεῖθεν* ἐβλάστησεν, καὶ τὸν τοῦ παντὸς Κύριον καὶ Δεσπότην ἀπέτεκε, καὶ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας γέγονε πρόξενος.

22. Ταύτην οὖν τὴν ἱερὰν Πόλιν καὶ πάντας τοὺς σεβασμίους τόπους κατέσχον οἱ ἄγαν πονηροὶ καὶ ἀκάθαρτοι Σαρακηνοὶ διὰ τὰς ἡμετέρας ἁμαρτίας· καὶ μέχρι τῆς δεῦρο κατέχουσι καὶ κυριεύουσιν. Οἱ δὲ Χριστιανοί, οἱ εἰς ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος βαπτισθέντες, καὶ τὴν ἀληθινὴν καὶ ἀμώμητον κατέχοντες πίστιν, εἰσὶν ἐν μέσῳ αὐτῶν ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. Τέως δὲ χάριτι Θεοῦ, 20236r οἱ θεῖοι ναοὶ καὶ τὰ ἱερὰ μοναστήρια, αἵ τε κατὰ πόλιν μητροπόλεις καὶ ἐκκλησίαι συνίστανται, ἀλλ' ἐν θλίψει καὶ στενοχωρίᾳ, οὕτως συγχωρήσαντος γενέσθαι, οὗ τὰ κρίματα ἄβυσσος πολλή.

21.4 Sym. Met. Passio Theodori Tironis 13 ὢ τῶν ἐμῶν κακῶν καὶ τῶν ἀδήλων τοῦ Θεοῦ κριμάτων **21.5** ἔνθα τὸ σωτήριον (21,4) — ἀπόστολοι ἀνεφύησαν: Georg. Mon.* Chronicon 712,11–17 Σιὼν γὰρ ἐνταῦθα ὁλόκληρον λέγει τὸ χωρίον καὶ τὴν παρακειμένην αὐτῷ μητρόπολιν τῶν Ἰουδαίων. ἐκεῖθεν ... οἱ ἀπόστολοι εἰς τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐξεπέμφθησαν, ἐκεῖθεν τὰ σημεῖα ποιεῖν ἤρξαντο. Ἐκεῖ γέγονε τὸ σωτήριον Πάθος καὶ ἡ Ἀνάστασις καὶ ἡ Ἀνάληψις, ἐκεῖ τὰ προοίμια καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, ἐκεῖ τὰ ἀπόρρητα δόγματα κηρύττεσθαι τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν. cf. Ioann. Chrys. Expositiones in Psalmos PG 55:242,28–36 Σιὼν γὰρ ἐνταῦθα ὁλόκληρον λέγει τὸ χωρίον, καὶ τὴν πόλιν τὴν παρακειμένην αὐτῷ, τὴν μητρόπολιν τῶν Ἰουδαίων. Ἐκεῖθεν γὰρ καθάπερ ἐκ βαλβῖδός τινος εὐσκελεῖς ἵπποι οἱ ἀπόστολοι εἰς τὴν οἰκουμένην ἀφέθησαν ἅπασαν· ἐκεῖθεν τὰ σημεῖα ἤρξαντο ποιεῖν· ἐκεῖ γέγονεν ἡ Ἀνάστασις, ἐκεῖ ἡ Ἀνάληψις, ἐκεῖ τὰ προοίμια καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας· ἐκεῖ τὰ ἀπόρρητα δόγματα κηρύττεσθαι ἀρχὴν ἔλαβεν **22.** τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ (21,4) — κυριεύουσιν: Georg. Mon.* Chronicon 715,20–716,9 Ταύτην δὴ τὴν ἁγίαν καὶ ἐπιθυμητὴν γῆν καὶ παγγέραστον καὶ πανεπέραστον, ἐξ ἧς ὁ πρῶτος ἄνθρωπος γέγονε καὶ οἱ προφῆται πάντες καὶ ἀπόστολοι ἀνεφύησαν, καὶ μέντοι καὶ αὐτὴ ἡ πάντων οὐρανίων καὶ ἐπιγείων κτισμάτων **ὑπερτέρα θεομήτωρ** [cf. vers. α] βεβλάστηκε καὶ τὸν τοῦ παντὸς κύριον καὶ δεσπότην ἀπέτεκε καὶ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας γέγονε πρόξενος, καὶ τὸ θεῖον ὄρος Σιὼν καὶ περιβόητον καὶ τὴν ἱερὰν μητρόπολιν τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἱερουσαλὴμ κατέσχον οἱ ἄγαν πονηροὶ καὶ ἀκάθαρτοι Σαρακηνοί. ἐπεὶ οὖν περικρατεῖς γενόμενοι τῆς ἁγίας γῆς ἐκείνης **22.** εἰσὶν — λύκων: Mt. 10,16 Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων **22.** Ps. 35,7 τὰ κρίματά σου ἄβυσσος πολλή

3 οἱ: οἱ Πέρσαι καὶ versio α **11** ἐπιτρέψαι Pomjalovskij **12** τὴν ἀρχὴν ἔλαβε Pomjalovskij (cf. vers. α et app. font.): τῷ Ἀρχελάῳ [sic] A **13** ἐκεῖθεν: deest in vers. α καὶ: deest in vers. α

Basiliskos, the generals of the East, marched to confront them and a battle took place, but the Christians were badly defeated and forty thousand of them were killed.[60]

21.4 Victorious, the Saracens conquered Damascus, occupied the lands of Phoenicia and Palestine, and (alas for my misfortunes! Alas for the mysterious judgments of God!), they settled there, these accursed and sacrilegious peoples. And they also seized the holy city of Jerusalem, where Christ's salvific Passion as well as his Resurrection and Ascension took place.

21.5 It is from the Mount of Olives that the Lord ascended and thus raised human nature to the heavens. It was in that very city of Jerusalem that He then sent the Holy Spirit down to His holy disciples, and then sent them out to the whole world so as to enlighten all humankind and return them to the knowledge of God. It was there that the ineffable teachings began to be preached through the Holy Spirit. It was from there that all the prophets and apostles sprang. It was indeed from there that the one who is superior to all, the Mother of God, blossomed, and then gave birth to the Lord and Master of all and thus became the cause for the world's salvation.

22.1 The very wicked and impure Saracens thus took possession of this Holy City and the entire Holy Land because of our sins; and they continue to possess them as their masters until now.[61] The Christians, baptized in the name of the Father, the Son, and the Holy Spirit, those who possess the true and blameless faith, live among them like sheep among wolves. Until now, the holy temples and sacred monasteries as well as the metropolitan sees and churches from city to city continue to function, but in sorrow and distress—God, whose judgments are like the great deep, has allowed this to happen.

[60] For these seventh-century events, see most recently Kaldellis 2024, 347–404. For Baanes (known from Theophanes the Confessor's *Chronicle*), see Vasiliev 1942–1943, 174; no Basiliskos is known from any related Byzantine source.

[61] The two passages in George the Monk's *Chronicle* employed by Euthymios here (cf. app. font.) are part (the latter passage is indeed the end) of an extensive digression on Jerusalem which is introduced when the capture of the Holy City by the Arabs is brought up; cf. pp. 706,21f.

23. Πολλὰ δὲ τέρατα καὶ σημεῖα εὐδόκησεν ὁ Κύριος γίνεσθαι ἐν τῷ θεοδόχῳ καὶ ζωηρρύτῳ Τάφῳ, ἀποφράττοντα τὴν πάντολμον τῶν Ἀγαρηνῶν ἀθυροστομίαν, καὶ πείθοντα τούτους ἄκοντας καὶ μὴ βουλομένους, τιμὴν καὶ σέβας ἀπονέμειν τῇ μητρὶ τῶν ἐκκλησιῶν, ὡς ἐντεῦθεν τῆς φήμης διαθεούσης **τῶν ἀπείρων θαυμάτων**, τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Περσῶν παραγίνεσθαι κατὰ θέαν τῶν θρυλλουμένων **σημείων**, καὶ διὰ τιμῆς προσφέρεσθαι τῷ πατριάρχῃ καὶ τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις, καὶ παντὶ τῷ τῶν Χριστιανῶν λαῷ.

24.1 Κατ' ἐκεῖνον τοίνυν τὸν καιρόν, ὅτε ὁ θεῖος Θεόδωρος ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ ἁγίου Σάβα τὸν ἀσκητικὸν διήνυε βίον, ἐγένετο Ἀδραμέλεχ βασιλέα Περσῶν, ἀπάραντα ἐκ Βαβυλῶνος μετὰ καὶ τῆς ἰδίας *γαμετῆς* Σεΐδης οὕτω λεγομένης, παραγενέσθαι εἰς Ἱεροσόλυμα, **μετὰ ὄχλου καὶ δυνάμεως** καὶ φαντασίας πολλῆς, κατὰ θέαν τῆς ἁγίας Ἀναστάσεως καὶ τῶν ἐκεῖσε τελουμένων θαυμάτων.

24.2 Ἦν δὲ ὁ Ἀδραμέλεχ, ἀνὴρ πρᾳότατος, καὶ οὐδένα τῶν Χριστιανῶν ἤθελε κακοποιεῖν, ἀλλ' ἢ μόνον λόγοις εἰρηνικοῖς διελέγετο πρὸς τοὺς μετέχοντας γνώσεως, προτείνων τὰ τῆς ἰδίας αἱρέσεως **λογύδρια**, καὶ δεχόμενος εὐμενῶς τὰς ἀποκρίσεις.

24.3 Ἔτι δὲ παρόντος αὐτοῦ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Πόλει, ἀποστέλλει ὁ τίμιος Θεόδωρος τὸν ἀδελφὸν Μιχαήλ, ἐπὶ τὸ πωλῆσαι τὰ κατασκευασθέντα ὑπ' αὐτοῦ κανίσκιά τε καὶ

23. *τέρατα καὶ σημεῖα*: locutio biblica **23.** *ὡς ἐντεῦθεν τῆς φήμης διαθεούσης*: cf. Sym. Met. Epitome de gestis Petri, dicta "prior" = Pseudo-Clementina (epitome altera) 143 τῆς φήμης οὖν πανταχόσε διαθεούσης, Sym. Met. Vita Symeonis Styl. 15 τῆς τοῦ Συμεὼν τοίνυν φήμης οὐκ ἔστιν ὅπως μὴ διαθεούσης, Sym. Met. Vita et Passio Luciani 5 πολλῆς πανταχοῦ περὶ αὐτοῦ τῆς φήμης διαθεούσης. cf. etiam Euthym. Iber.(?) Passio et miracula Modesti, ep. Hierosol. 10 (36,2–4) τῆς περὶ αὐτοῦ φήμης διατρεχούσης ἁπανταχοῦ et infra 38,1 ὡς ἐντεῦθεν διαθέειν αὐτοῦ τὴν φήμην πανταχοῦ et 113,2 Τῆς φήμης ... ὀξύτατα διελθούσης **23.** Πολλὰ δὲ τέρατα καὶ σημεῖα — *τῷ τῶν Χριστιανῶν λαῷ*: Passio Michaelis* (iber.) 2 universo hominum generi fideli, infideli, toti paganorum, iudaeis et saracenis cupiditas inerat invisendi Hierosolyma **23.** *ἐντεῦθεν — λαῷ*: cf. B&I 7,161–166 Φθόνῳ δὲ τῆς θαυμαστῆς αὐτοῦ καὶ θεοπρεποῦς πολιτείας καὶ τῶν ἀπείρων θαυμάτων οἱ ἀρχιερεῖς καὶ ἀρχηγοὶ τῶν Ἰουδαίων—ἔνθα δὴ καὶ τὰς διατριβὰς ἐποίει—μανέντες, οἵσπερ τὰ προειρημένα θαύματα, σημεῖά τε καὶ τέρατα πεποιήκει, ἀμνημονήσαντες πάντων θανάτῳ αὐτὸν κατεδίκασαν, ἕνα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἰς προδοσίαν συναρπάσαντες **24.1** *μετὰ ὄχλου καὶ δυνάμεως*: cf. B&I* 40,103–104 ἀπέρχεται αὐτὸς [scil. Βαραχίας] *μετὰ δυνάμεως ὄχλου* **24.1** *φαντασίας πολλῆς*: Act. 25,23 *μετὰ πολλῆς φαντασίας* **24.1** Κατ' ἐκεῖνον τοίνυν — *φαντασίας πολλῆς*: Passio Michaelis* (iber.) 2 Tempore Abdalmelik Maruani filii, credentium principis, ... credentium princeps Abdalmelik Babylone Hierosolyma ascendit, cum uxore et liberis, plurimo exercitu, lectis equitibus, curribus ornatis, equis, equulis, elephantibus et camelis, cum multiformi apparatu vanitatis et multiplici ostentatione inani ac futtili **24.2** *ἀνὴρ πρᾳότατος*: cf. e.g. Pallad. Historia Lausiaca (recensio G) 39,4 et 58,1 **24.2** *λόγοις εἰρηνικοῖς*: cf. e.g. Num. 21,2 ἀπέστειλεν Μωυσῆς πρέσβεις πρὸς Σηων βασιλέα Αμορραίων λόγοις εἰρηνικοῖς λέγων cum Vita Pancratii Tauromenii (sub auctore Evagrii episc. Taurom.) 95 οἱ οὖν ἄνδρες τῆς αἰσχύνης, ἰδόντες ὅτι Βονιφάτιος ὠργίσθη αὐτοῖς, ἤρξαντο ἠθικῶς προσλέγειν αὐτῷ καὶ λόγους εἰρηνικοὺς προσχαρίζεσθαι αὐτῷ λέγοντες **24.2** *τὰ τῆς ἰδίας αἱρέσεως λογύδρια*: cf. Concilium universale Nicaenum secundum (787), 2 (854,15) τὰ δυσσεβῆ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν λογύδρια. cf. etiam B&I 28,3 *σαθρά τινα καὶ οὐδαμινὰ λογύδρια* **24.2** Ἦν δὲ — *ἀποκρίσεις*: Passio Michaelis* (iber.) 2 Abdalmelik tamen credentium princeps nemini damnum aut molestiam intulit, sed percontabatur et inquirebat de homine christiano legis perito

10 γαμετῆς: γυναικὸς versio α

23.1 With the Lord's consent, signs and wonders also take place in the Sepulcher which received God and from which life flows, putting a halt to the audacious garrulity of the Hagarenes,[62] and convincing them, even against their will and volition, to honor and respect the mother of the churches. As rumors of these miracles which have no end spread, even the leaders of the Persians came to see these notorious wonders and treat with respect the patriarch, the other bishops and priests, and all the Christian people.[63]

24.1 At that time then, when the divine Theodore lived his ascetic life in the Lavra of Saint Sabas, Adramelech, the King of the Persians,[64] took off from Babylon together with his wife Seïs[65] (that was her name), and came to Jerusalem, along with a great crowd, men-at-arms, and pomp, with the purpose of seeing the Holy *Anastasis* and the miracles that were taking place there.

24.2 Adramelech was a very gentle man, and he did not wish to harm any Christian at all. Rather, he would discuss peacefully with people of learning, putting forward his inferior arguments concerning his own heresy, but receiving the answers amenably.

24.3 While he was still in the Holy City, the venerable Theodore sent brother Michael to sell the baskets and hampers he had made and had adorned with great artistry; in truth, the divine grace had foretold Theodore what kind of bargain Michael would accomplish.

[62] Hagarenes is the name used for Arab Muslims in e.g. Athanasios of Panagiou, *Life* of Athanasios of Athos (Vita A) (ch. 61,11: οἱ παρανομίαις χαίροντες Ἀγαρηνοί, in reference to the "occupiers" of Crete). For the various denominations of Muslim people in Theodore's *Life,* see also Vol. I, 4.2.

[63] This paragraph (**23**) corresponds to the shorter passage reading "in all the family of men, in believer and in unbeliever, in all the heathen, in Jew and in Saracen, [there was] a heart longing for the sight of Jerusalem" in the original Georgian version (*Passion of Michael the Sabaite* 2).

[64] Adramelech, whose name in Greek points to Old Testament roots (Adram'melech: 4 Kings 17,31 and 19,37, and Isaiah 37,38), and is a creation of Euthymios, has been by some scholars identified with 'Abd al-Malik, caliph of the Umayyad dynasty based in Damascus (and not in Babylon as our text has it), from 685 to 705; see Vasiliev 1942-1943: 175 and also the relevant discussion in Vol. I, 3.1 and 4.2. On the usage of the name Babylon instead of Baghdad here and elsewhere in our text, see Griffith 1994: 132–3.

[65] "May she never have been born!" exclaims the scribe of **J** (f. 150r, right margin). As Griffith (1994, 122) notes, the name of Seïs "is in all probability simply a reflection of the Arabic title *sayyidah*" (lady, mistress); see also Blanchard 1994, 160.

μαλάκια, εὐφυῶς ἄγαν κεκοσμημένα· ἐδήλου γὰρ αὐτῷ ἡ θεία χάρις, ὁποίαν ὁ καλὸς
νεανίας ἔμελλεν ἐμπορίαν ἀπαρτίσαι. 236v

24.4 Βαλὼν οὖν ὁ Μιχαὴλ μετάνοιαν (ὡς ἔθος ἦν) καὶ εὐχὴν αἰτήσας, ἀπέρχεται εἰς τὴν Ἁγίαν Πόλιν. Καὶ τῷ ξενοδοχείῳ τῆς Λαύρας παραβαλών, καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ μοναχοὺς ἀσπασάμενος, ἀποτίθησι τὰ σκεύη καὶ ἄνεισιν εἰς τὴν Ἁγίαν Ἀνάστασιν. *Δέησίν τε μετὰ θερμῶν δακρύων τῷ Θεῷ ἀναπέμψας, καὶ τὸ ζωηφόρον μνῆμα κατασπασάμενος, ἅμα δὲ καὶ τὸ ἅγιον Κρανίον, κατέρχεται πάλιν* εἰς τὸ ξενοδοχεῖον· καὶ λαβὼν τὰ σκεύη αὐτοῦ, *ἐξέρχεται* κατὰ τὴν ἀγορὰν ζητῶν αὐτὰ διαπρᾶσαι.

24.5 Συναντᾷ τοίνυν αὐτῷ εὐνοῦχος *τῆς βασιλίσσης Σεΐδης*· καὶ ἰδὼν κάλλιστα *πεποιημένα* τὰ κανίσκιά τε καὶ μαλάκια, καὶ ὀφθαλμοὺς *τῶν θεωμένων τέρποντα*, λέγει αὐτῷ: «Δεῦρο, νεανίσκε, ἀκολούθει μοι, καὶ πάντα σου τὰ σκεύη, τιμήματος καλοῦ πραθῆναι διευθετήσω».

24.6 Ὁ δὲ Μιχαὴλ ἠκολούθησεν αὐτῷ ὡς ἀρνίον ἄκακον μέχρι τῆς θύρας τοῦ καταγωγίου τῆς νέας Αἰγυπτίας. Εἰσελθὼν δὲ ὁ εὐνοῦχος, ἀνήγγειλε τῇ δεσποίνῃ αὐτοῦ, ὡς «Εὐπρεπῆ τινα *σκεύη*» *φησὶ* «μοναχός τις *πιπράσκων ἦλθεν*». Ἡ δὲ ἐκέλευσεν *εἰσαχθῆναι πρὸς αὐτὴν τὸν μοναχὸν ἅμα τοῖς σκεύεσιν*.

24.3 ὁ καλὸς νεανίας: cf. e.g. Menologii Martii (e cod. Mosquensi 376 Vlad. 207), Passio 22,6. cf. infra 24,10 **24.3** Ἔτι δὲ παρόντος — ἀπαρτίσαι: Passio Michaelis* (iber.) 3 Porro dum ille [i.e. Abdalmelik] Hierosolymis in sancta civitate degit, erat ad Sancti Sabae tiberiadenus quidam monachus, qui discipulum habebat oboedientem et probatum, bonum, perfectum et decorum. Hie conficere solebat arculas, sportulas, fiscinas variaque artificia optime elaborata: quae utensilia vendebat (eorum)que pretium magistro suo afferebat. Dixit is: «Pater, cupio ad urbem adire ad res vendendas emendasque, dandas et accipiendas». Senex autem in spiritu notitia prophetica admonitus erat se pudore ab illo non affectum iri. cf. supra 19,1–21,1 **24.4** Δέησίν τε μετὰ θερμῶν δακρύων τῷ Θεῷ ἀναπέμψας: cf. e.g. Sym. Met. Vita Danielis Styl. 43 δέησιν δάκρυά τε θερμὰ μετὰ κραυγῆς οἰκτρᾶς ἀφιέντας **24.4** Βαλὼν — διαπρᾶσαι: Passio Michaelis* (iber.) 3 ... effuse ei benedixit, invitus eum dimisit et dixit: «Vade, fili, in pace». Is autem urbem ingressus ad Sanctam Resurrectionem perrexit, et in oratione diu perstitit. Tum ad Xenodochium revertit ut artificia sua acciperet; in emporium descendit et negotiari coepit **24.5** Συναντᾷ — διευθετήσω: Passio Michaelis* (iber.) 3 Aggressus est autem eum comiter eunuchus Seidae uxoris principis credentium servus; qui dixit ei: «Transi ad nos, iuvenis: omnia a te coemam, quantoquanto volueris pretio» **24.6** ὡς ἀρνίον ἄκακον: Jer. 11,19 **24.6** τῆς νέας Αἰγυπτίας: cf. AHG Aug. 29,2,6 ἡ νέα Αἰγυπτία **24.6** Ὁ δὲ Μιχαὴλ — σκεύεσιν: Passio Michaelis* (iber.) 3 Et subinde eum secutus est, nesciens quo duceretur. Eunuchus autem eum adduxit ad ianuam uxoris principis credentium, et ingressus Seidae dixit : «Iuvenis quidam monachus (adest); ingenio praeditus videtur et opera vendit affabre manufacta. Eum ad ianuam tuam adduxi». Dixit ilia: «Introduc eum ad me»

7 Δέησίν τε μετὰ θερμῶν δακρύων τῷ Θεῷ ἀναπέμψας, καὶ τὸ ζωηφόρον μνῆμα κατασπασάμενος, ἅμα δὲ καὶ τὸ ἅγιον Κρανίον, κατέρχεται πάλιν: καὶ δάκρυσι θερμοῖς δέησιν ἀναπέμψας Κυρίῳ, τὸ ζωοδόχον τε μνῆμα προσκυνήσας, καὶ τὸ ἅγιον κατασπασάμενος Κρανίον, κάτεισιν αὖθις versio α **9** τῆς βασιλίσσης Σεΐδης: Σεΐδης τῆς βασιλίσσης versio α **10** πεποιημένα: πεπεπλεγμένα versio α τῶν θεωμένων τέρποντα: τέρποντα τῶν θεωμένων versio α **15** σκεύη» φησὶ: φησὶ σκεύη versio α πιπράσκων ἦλθεν: ἐπὶ πρᾶσιν ἄγει versio α **16** εἰσαχθῆναι πρὸς αὐτὴν τὸν μοναχὸν ἅμα τοῖς σκεύεσιν: ἅμα τοῖς σκεύεσιν εἰσαχθῆναι αὐτόν versio α

24.4 So Michael made his obeisance (as was usual), took Theodore's blessing, and departed for the Holy City. Once he arrived at the Lavra's guesthouse and greeted the monks there, he dropped off his merchandise and went to the Holy *Anastasis*. He prayed to God with fervent tears, kissed the life-bringing tomb, as well as Golgotha and returned to the guest house. He then took his merchandise and went out to the market with the intention of selling it.

24.5 A eunuch of queen Seïs[66] ran into Michael and, seeing that the baskets and hampers were very well made and pleasing to the eye, said to him: "Come, young man, follow me, and I shall arrange that you sell all your merchandise at a good price".

24.6 Like a lamb lacking any malice, Michael followed him to the door of the place where the new Egyptian woman was staying.[67] The eunuch went inside and announced Michael to his mistress with the following words: "There is a certain monk who has come, selling well-crafted merchandise". She then ordered that the monk come inside before her together with his merchandise.

[66] *A eunuch of queen Seïs*: for this portrayal of oriental women, with eunuchs in their entourage, see Vol. I, 4.2.

[67] An allusion to the story of Joseph and Potiphar's wife (*Genesis* 39), the latter being a prototypical model of the 'evil woman who tries to seduce a man' in Byzantine literature. For a comparable expression, see Ignatios the Deacon, *Life* of St George of Amastris, 8: τοιοῦτος ἦν ὁ νέος Ἰωσὴφ καὶ τῆς σωφροσύνης κανών. On similar episodes with the ruler's wife as a temptress, see Efthymiadis 2024, 17–21.

24.7 Ὡς οὖν *εἰσελθὸν εἶδε* τὸ τοῦ Χριστοῦ ἀρνίον ἡ πικρὰ λέαινα, **ἐνδομυχοῦντα** τὸν ψυχοφθόρον ἔσχεν ὄφιν· καὶ **δεινῷ** τινι ***ἔρωτι*** *τρωθεῖσα* τοῦ νεανίσκου, **ἀκατασχέτῳ** *τῇ ἐπιθυμίᾳ ἐξεκαύθη*. Ἦν γὰρ ὁ Μιχαὴλ ἀστεῖος μὲν τὴν ὄψιν, *εὐμήκης δὲ* τὴν ἡλικίαν, ἄρτι τὸν ἴουλον ἐπανθοῦντα ἔχων, *τὴν τῆς ψυχῆς ὡραιότητα, διὰ τῆς τοῦ σώματος εὐπρεπείας ἐμφαίνων*, εἰ μὴ ὅτι ἐκ τῆς ἄγαν ἐγκρατείας, κατισχνωμένος καὶ ὠχρὸς ἐφαίνετο.

24.8 *Ἡ βασίλισσα τοίνυν* Σεΐς, ἐφ' ἱκανὸν αὐτῷ ἀτενίσασα, τίς τε εἴη καὶ ὅθεν ἐπηρώτα. Ὁ δὲ *Μιχαὴλ ἀπεκρίνατο: «Πτωχός εἰμι μοναχός, τῆς μονῆς* τοῦ ἁγίου Σάβα».

24.9 *Ἐκείνη δέ*, ὡς ἀφελεῖ προσέχουσα νεανίσκῳ, καὶ ὡς εὐχερές τι καὶ ῥᾴδιον νομί- 237r
ζουσα τὸ ἐφελκύσασθαι αὐτὸν πρὸς τὸ *ἑαυτῆς πονηρὸν* θέλημα, ἤρξατο ταῖς μικραῖς
ἐπαγγελίαις ἀποπειρᾶσθαι αὐτοῦ ***ἡ δολιόφρων*** *ὡς ἑνὸς τῶν παίδων*, «Ὁρῶ σε,» λέγουσα «νεανίσκε, δεινῶς ὠχρὸν καὶ κατεσκληκότα. Εἰ οὖν δοῦλος εἶ, ἐλευθερώσω

24.7 τὸ τοῦ Χριστοῦ ἀρνίον: loc. comm. cf. e.g. Ioann. Chrys. Ad Stagirium a daemone vexatum (lib. 1–3) PG 47:454,14 τὸ ἀρνίον τοῦ Χριστοῦ **24.7** ἡ πικρὰ λέαινα: Sym. Met. Passio Theclae 9 δεσμοῦσιν αὐτὴν λεαίνῃ πικρᾷ **24.7** ἐνδομυχοῦντα τὸν ψυχοφθόρον ἔσχεν ὄφιν: cf. B&I 4,81–82 τὴν ἐνδομυχοῦσαν αὐτῷ ὀργὴν ἐνεδείξατο. cf. Ps.-Macar. Sermones 64 (collectio B) Hom. 7,12,1 καὶ νῦν ὁ αὐτὸς ἐνδομυχῶν ὄφις ἐν ταῖς καρδίαις (cf. Homiliae spirituales 50 (collectio H) Hom. 27,71–72), et Nil. Ancyr. Epist. 3 231,3 τὸν ἐνδομυχοῦντα διὰ τοῦ τύφου ὄφιν. cf. etiam Nicet. Dav. Paphl. Εἰς τὴν ἁγίαν μεγαλομάρτυρα ... Ἀναστασίαν = Orat. laud. summorum apostolorum 17 (365,28–29) τὸν βαρὺν ἀντίζηλον, τὸν ψυχοφθόρον ὄφιν **24.7** δεινῷ — ἐξεκαύθη: cf. B&I* 6,83–85 πόθῳ τινὶ καὶ ἔρωτι ἀκατασχέτῳ ζητῶ λόγον ἀκοῦσαι καινόν τινα καὶ ἀγαθόν, καὶ πῦρ ἔνδοθεν ἐν τῇ καρδίᾳ μου δεινῶς φλέγον με ἐκκέκαυται. cf. etiam B&I 5,130 ἀκατασχέτῳ τινὶ πόθῳ κατείχετο. cf. Ps.-Sophr. Hieros. Vita Mariae Aegyptiacae (a Sym. Met. in menol. inserta) 2 (3712,1–3) ἐπιθυμίαν δὲ εἶχον ἀκόρεστον καὶ ἀκατάσχετον ἔρωτα τῷ ἐν βορβόρῳ κυλίεσθαι **24.7** εὐμήκης τὴν ἡλικίαν: loc. com. cf. Sym. Met. Vita Cyriaci anachoretae 941,55 εὐμήκης δὲ ἰδεῖν καὶ ἀνεστηκώς. cf. Vita Pancratii Tauromenii (sub auctore Evagrii episc. Taurom.) 283 et 288 **24.7** ἄρτι τὸν ἴουλον ἐπανθοῦντα ἔχων: loc. com. cf. Sym. Met. Passio Demetrii 13 Ἀνὴρ γάρ τις, ὄνομα Νέστωρ, τὴν μὲν ἡλικίαν κομιδῇ νέος, ἄρτι τὸν ἴουλον ἐπανθοῦντα φέρων **24.7** τὴν τῆς ψυχῆς — ἐμφαίνων: Sym. Met. Vita Euphrosynes Alexandrinae 2 θυγάτριον πολλὴν ἐκ βρέφους ἐμφαῖνον τὴν σωματικὴν ὡραιότητα, ἥτις τάχα τὴν μετὰ ταῦτα τῆς ψυχῆς ὑπέμφαινεν ἀστειότητα et 3 γνώμην οὐκ ἀπάδουσαν ἔχουσα ηὔξανεν ὥσπερ δὴ σώματι, οὕτω καὶ ψυχῆς ὡραιότητι **24.7** κατισχνωμένος καὶ ὠχρὸς: Ioann. Chrys. De virginitate 6,16–17 πρόσωπόν μοι δείκνυσιν ὠχρὸν καὶ κατισχνωμένα μέλη **24.7** Ὡς οὖν εἰσελθὸν — ἐφαίνετο: Passio Michaelis* (iber.) 4 Cum autem agnus ille ianuam aedium ingressus esset, ingressus est et feminae animum anguis qui monachos impugnare non desinit. Principis credentium uxorem commovit eamque monachi amore pellexit: erat enim statura procerus, aetate florens, aspectu decorus; vultus tamen eius asperitate ieiunii, labore et insomniis emarcuerat **24.8** ἐφ' ἱκανὸν αὐτῷ ἀτενίσασα: Sym. Met. Passio Anastasii Persae 10 Ἐφ' ἱκανὸν αὐτῷ τοίνυν ὁ μαρζαβανᾶς ἀτενίσας. cf. infra 25,2 **24.9** ἡ δολιόφρων: cf. B&I 30,183 ὁ δολιόφρων. cf. etiam Roman. Melod. Cantica 6,11,10 ἡ δολιόφρων γυνή et Cantica dubia 76,8,1 ὁ δολιόφρων **24.9** Ἐκείνη — λέγουσα: Sym. Met.* Passio Anastasii Persae 10 Καὶ ὁ μαρζαβανᾶς οὔπω πεῖραν εἰληφὼς τῆς τοῦ ἀθλητοῦ γενναιότητος, ἀλλ' εὐχερές τι πρᾶγμα καὶ ῥᾴδιον εἶναι τὸ μεταπείσειν αὐτὸν οἰόμενος, μικραῖς ἤρξατο ταῖς ἐπαγγελίαις ὁ μικρὸς τὴν γνώμην ἐκεῖνος **ὡς ἑνὸς τῶν παίδων ἀποπειρᾶσθαι** [cf. vers. α] «Ἀπόστηθι», λέγων

1 εἰσελθὸν εἶδε: εἰσελθόντα ἴδοι versio α **2** ἔρωτι τρωθεῖσα: τρωθεῖσα ἔρωτι versio α **3** τῇ ἐπιθυμίᾳ ἐξεκαύθη: ἐξεκαύθη τῇ ἐπιθυμίᾳ versio α εὐμήκης δὲ: καὶ εὐμήκης versio α **5** τὴν τῆς ψυχῆς ὡραιότητα, διὰ τῆς τοῦ σώματος εὐπρεπείας ἐμφαίνων: ὡραῖος τῇ ψυχῇ, ὡραῖος τῷ σώματι versio α **7** Ἡ βασίλισσα τοίνυν: Τοίνυν ἡ βασίλισσα versio α **8** Μιχαὴλ ἀπεκρίνατο: «Πτωχός εἰμι μοναχός, τῆς μονῆς: «Μοναχός εἰμι πτωχός», ἀπεκρίνατο, «τῆς Λαύρας ὑπάρχων versio α **9** Ἐκείνη δέ: Ἡ Σεΐς οὖν versio α **10** ἑαυτῆς πονηρὸν: ἴδιον versio α **11** ἀποπειρᾶσθαι αὐτοῦ ἡ δολιόφρων ὡς ἑνὸς τῶν παίδων: ὡς ἑνὸς τῶν παίδων, ἡ δολιόφρων ἀποπειρᾶσθαι versio α

When the cruel lioness saw the lamb of Christ coming in, she had inside her **24.7**
that soul-destroying serpent. Wounded by a fierce passion for the young man, she was consumed by unrestrainable desire.[68] For Michael was graceful in countenance, tall in height, with his beard just beginning to grow[69]; this handsome appearance of his body revealed the beauty of his soul, except that he seemed rather emaciated and pale because of his extreme abstinence.

Queen Seïs gazed at him for a long time, and then asked him who he was and **24.8**
where from. Michael replied: "I am a poor monk from the Monastery of Saint Sabas".

That treacherous woman assumed that the young man was naïve, and be- **24.9**
lieved that it would be an easy, effortless matter to lure him toward her own wicked desire. So she began to try it on with him, with small promises, as if he was one of her slaves.[70] "I see," she said, "young man, that you are extremely pale and nothing but skin and bones. If you are a slave, I shall set you free; if you are a captive, I shall pay your ransom. If you are sick, I shall heal you; if you are

[68] *Wounded – desire*: for the borrowed wording of this description, see app. font. and Vol. I, 1.3.

[69] ἄρτι τὸν ἴουλον ἐπανθοῦντα ἔχων: For this common expression (ultimately based on Homer, *Odyssey* 11,319), which Euthymios most likely borrows from Symeon Metaphrastes (cf. app. font.), see further Binggeli and Efthymiadis 2020, 159.

[70] This passage as well as several later ones in the ordeals that Michael suffers (**24,13**, **24,17–18**, **25,2–3**, **25,6–8**, **29,1**) are based on relevant descriptions of the martyrdom of Anastasios the Persian in his Metaphrastic *Passion* (BHG 85: sections 10, 12–13, 23, 9–10, 13), a text also cited above (**11,1**); see app. font. and Vol. I, 3.2 ("Wholesale Narrative Quotations").

σε· εἰ αἰχμάλωτος, *ἐκλυτρώσομαί* σε. Ἐὰν ἀρρωστῇς, θεραπεύσω σε· ἐὰν πενίᾳ πιέζῃ, μάλα πλουτίσω σε».

24.10 Ὡς ἤκουσε ταῦτα ὁ καλὸς νεανίας, εἰς οὐρανὸν τὴν καρδίαν ἄρας, καὶ κατὰ νοῦν εὐξάμενος, ἀπεκρίνατο *αὐτῇ: «Ἤμην ποτὲ αἰχμάλωτος*, τῷ **κόσμῳ** καὶ *τῷ* **κοσμοκράτορι**· ἀπηλλάγην δὲ χάριτι τοῦ κλίναντος οὐρανοὺς καὶ ἐπὶ γῆς ἐλθόντος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ μου. Δοῦλος ἤμην τῆς ἁμαρτίας· ἀλλὰ δούλου λαβὼν μορφὴν ὁ Δεσπότης *μου*, ἠλευθέρωσέν με. Αὐτὸς καὶ ἀρρωστοῦντα με εὗρε· καὶ *ἄρας τὰς ἀσθενείας μου* καὶ τὰς νόσους βαστάσας, ἄρτιον κατέστησέ *με* καὶ ὑγιᾶ. Πτωχὸς ἤμην καὶ πένης· ἀλλὰ πτωχεύσας ὁ πλούσιος, ὑπερφυῶς ἐπλούτισέ με. Καὶ νῦν οὐδενὸς ὑστεροῦμαι, οὔτε *ἐπιδεής εἰμι τῶν σῶν*, ἴδιον ἔχων πλοῦτον· *εὐεξία τε καὶ ἐλευθερία, καὶ παντοίων ἀγαθῶν ἐσμός, παρὰ τοῦ Δεσπότου μου καὶ Θεοῦ δεδώρηταί μοι πλουσίως*».

24.11 *Ἡ δὲ Σεῖς πάλιν πρὸς αὐτὸν εἶπεν: «Ἀλλ', ὦ νεανίσκε*, εἰ φίλος ἐμὸς ἔσῃ, πολλῶν ἀγαθῶν ἀπολαύσεις, πολλοὶ δέ σε μακαριοῦσι, *καὶ πολλῶν* κύριος γενήσῃ».

24.12 Ὁ Μιχαὴλ *ἔφη*: «Ἐγώ, προηγουμένως μέν, τὸν ἐμὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν φιλῶ καὶ ποθῶ, ὅς ἐστιν **ὅλος γλυκασμός, ὅλος ἐπιθυμία καὶ ἔφεσις**. Ἔπειτα, φίλους ἔχω τὰς *ἁγίας καὶ ἐπουρανίους δυνάμεις*, ὧν τὸ κάλλος ἀμήχανον καὶ ἡ εὐπρέπεια ἀσύγκριτος· εἶτα καὶ πάντας τοὺς ἁγίους, ἰσαγγέλους ἤδη γεγενημένους. Τοσούτους οὖν ἔχων φίλους καὶ τοιούτους, σὸς γενέσθαι φίλος οὐκ ἀνέχομαι· οὐδεμία γάρ μοι μερὶς μετὰ σοῦ».

24.9 Ἡ βασίλισσα (24,8) — πλουτίσω σε: Passio Michaelis* (iber.) 4 Seida monachum affata dixit: «Infelix iuvenis si captivus es, te redimam; si aeger, te curabo; si pauper, te ditabo» **24.10** ὁ καλὸς νεανίας: cf. supra 24,3 **24.10** τῷ κόσμῳ καὶ τῷ κοσμοκράτορι: cf. B&I 15,15 μισήσας δὲ τὸν κόσμον καὶ κοσμοκράτορα. cf. Eph. 6,12 πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου **24.10** δούλου λαβὼν μορφὴν: Philip. 2,6 ἀλλὰ ἑαυτὸν ἐκένωσεν μορφὴν δούλου λαβών **24.10** ἄρας — βαστάσας: Mt. 8,17 Αὐτὸς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβεν καὶ τὰς νόσους ἐβάστασεν **24.10** Πτωχὸς ἤμην καὶ πένης: Ps. 39,18 ἐγὼ δὲ πτωχός εἰμι καὶ πένης (cf. 85,1 et 108,21) **24.10** Ὡς ἤκουσε — πλουσίως: Passio Michaelis* (iber.) 4 Respondit monachus et dixit: «Captivus eram mundi; nunc libertus sum Domini. Servus eram peccati; nunc servus sum Excelsi. Corpore quidem non aegroto, neque opibus pauper sum; sed animo aeger sum, paenitentia egeo, Christique caritate vulneratus sum» **24.11** ὦ νεανίσκε: cf. Sym. Met. Passio Demetrii 14 **24.11** Ἡ δὲ Σεῖς — γενήσῃ: Passio Michaelis* (iber.) 4 Respondit Seida et dixit: «O miserande iuvenis, si mihi amicus esses, benefica tibi forem essemque tibi salus; tu vero multis praestantior esses» **24.12** ὅλος γλυκασμός — ἔφεσις: Cant. 5,15 γλυκασμοὶ καὶ ὅλος ἐπιθυμία. cf. B&I 24,118–120 αὐτὸς γάρ ἐστι πάντων ἡ ζωή, πάντων ἡ σύστασις, πάντων ὁ φωτισμός, ὅλος γλυκασμὸς καὶ ἐπιθυμία ἀκόρεστος, καὶ πάντων τῶν ἐφετῶν τὸ ἀκρότατον et 28,131–132 αὐτὸν ἐπόθει τὸν ὄντως ποθητόν, ὅς ἐστιν ὅλος γλυκασμὸς καὶ ἐπιθυμία καὶ ἀκόρεστος ἔφεσις **24.12** τὸ κάλλος ἀμήχανον: cf. Sym. Met. Miraculum Guriae, Samonae et Abibi 3 Ἦν δὲ ἡ παῖς ἄρα τὴν ὄψιν εὐπρεπὴς καὶ τὸ κάλλος ἀμήχανος **24.12** οὐδεμία γάρ μοι μερὶς μετὰ σοῦ: cf. II Cor. 6,15 ἢ τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου; **24.12** Ὁ Μιχαὴλ — μετὰ σοῦ: Passio Michaelis* (iber.) 4 Respondit monachus et dixit: «Mulier, quid vitam meam cupis perdere, a sodalibus meis me divellere, animamque meam interimere?»

1 ἐκλυτρώσομαί: λυτρώσομαί versio α **4** αὐτῇ: «Ἤμην ποτὲ αἰχμάλωτος: Αἰχμάλωτος ἤμην ποτὲ versio α τῷ: deest in vers. α **7** μου: deest in vers. α ἄρας τὰς ἀσθενείας μου: τὰς ἀσθενείας μου ἄρας versio α **8** με: deest in vers. α **10** ἐπιδεής εἰμι τῶν σῶν: τῶν σῶν ἐπιδεής εἰμι versio α **11** εὐεξία τε καὶ ἐλευθερία, καὶ παντοίων ἀγαθῶν ἐσμός, παρὰ τοῦ δεσπότου μου καὶ Θεοῦ δεδώρηταί μοι πλουσίως: καὶ εὐεξίαν καὶ ἐλευθερίαν, καὶ παντοίων ἐσμὸν ἀγαθῶν, δεδωρημένων μοι παρὰ τοῦ δεσπότου μου καὶ Θεοῦ εἰμι versio α **12** Ἡ δὲ Σεῖς πάλιν πρὸς αὐτὸν εἶπεν: «Ἀλλ', ὦ νεανίσκε: Ἀλλ', ὦ νεανίσκε», φησὶν ἡ Σεῖς versio α **13** καὶ πολλῶν: πολλῶν δὲ versio α **14** ἔφη: εἶπεν δὲ versio α **16** καὶ ἐπουρανίους δυνάμεις: δυνάμεις καὶ ἐπουρανίους versio α

oppressed by poverty, I shall make you very rich".

When the good young man heard this, he raised his heart to heaven and, praying in his mind, replied to her: "I was previously a captive to the world and to him who rules the world; yet I was liberated by the grace of Christ, my God, who lowered the heavens and came to earth. I was a slave to sin; yet my Master, taking the form of a slave, set me free. He is the one who also found me sick; yet He bore my weaknesses and carried my illnesses, and made me alive and well and healthy. I was poor and destitute; yet the rich one became poor and made me rich beyond measure. So now, I lack nothing, nor do I need your wealth, because I have my own. Well-being, freedom, and an abundance of all sorts of goods have been richly granted to me as a gift by my master and God". **24.10**

Seïs said to him again: "But, young man, if you become my friend, you will enjoy many goods, and you will be considered fortunate by many, and you will be the master of plenty". **24.11**

Michael said: "Above all, I love and desire my Christ and God who is utter sweetness, utter desire and affection. Then I have as my beloveds the holy and heavenly powers, whose beauty is indescribable and whose noble appearance is incomparable; and then also my beloveds are all the saints who have already become equal to the angels. Having so many and such beloveds, I cannot bear to become your friend; for I have nothing in common with you". **24.12**

24.13 Ἡ τοίνυν Σεΐς, ἐπισείουσα τῷ μοναχῷ καθάπερ τι μορμολύκειον τὰς ἀπειλάς, 237v
ἔφη: «Ταῖς ἐμαῖς βουλαῖς καὶ γνώμαις εἴκειν σε ἐθελοντὶ κατὰ πάντα συμβουλεύω. Εἰ δὲ *οὐ βουληθῇς ἑκοντὶ τοῦτο ποιῆσαι , γνῶθι ὅτι πολλαῖς βασάνοις καὶ χαλεπαῖς αἰκίαις ἐκδαπανήσω σου τὸ σῶμα*».

24.14 Ὁ Μιχαὴλ ἀπεκρίνατο: «Μή μοι γένοιτο ποτέ ταῖς σαῖς *εἴξαι* βουλαῖς καὶ γνώ- 5
μαις, ἀλλ' ἀεὶ τῶν τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ *καὶ Θεοῦ* **ἀντέχεσθαι καὶ περιέχεσθαι** ἐντολῶν καὶ προσταγμάτων. Εἰ δὲ καὶ τιμωρίας μοι ἐπενέγκῃς καὶ βασάνους, ἀπολαύσεις μοι μᾶλλον καὶ τρυφὰς προξενήσεις αἰωνίους· *ἐμὲ γὰρ οὔποτε δυνήσῃ, ταῖς σαῖς ἐλεῖν ἀπειλαῖς*».

24.15 Αὖθις *οὖν ἡ δολία* Σεΐς, **πρὸς τὸ ἐπαγωγὸν** ἑαυτὴν συντείνασα, φησίν: «Ἄθλιε 10
τῶν ἀνθρώπων, ὁποίων ἀγαθῶν σεαυτὸν ἀποστερεῖς! Ἦ οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ὡραία; Οὐκ εἰμὶ ποθεινή; Οὐκ εἰμὶ *πάσης* ἐπιθυμίας ἀξία»;

24.16 Πρὸς ταῦτα ὁ *Μιχαὴλ* ἔφη: «Οὐχ ὡραία εἶ, ἀλλὰ καὶ **λίαν δυσειδὴς** καὶ δυσώδης. Οὐ ποθεινὴ τυγχάνεις, ἀλλὰ βδελυκτὴ πάνυ καὶ μισητή. Οὐκ ἐπιθυμιῶν ἀξία, ἀλλὰ βορβόρων καὶ **ἀμαρῶν ἀηδεστέρα**». 15

24.13 ἐπισείουσα τῷ μοναχῷ καθάπερ τι μορμολύκειον: Sym. Met.* Passio Anastasii Persae 12 ἐπισείει καὶ αὖθις τῷ μάρτυρι καθάπερ τι μορμολυκεῖον **24.13** Ἡ τοίνυν Σεΐς — σῶμα: Passio Michaelis* (iber.) 4 Respondit Seida et dixit: «Nisi mihi prudenter parebis, corpus tuum verberibus concidam, tormentorum acerbitate exquisitissimisque cruciatibus» **24.14** ἀντέχεσθαι καὶ περιέχεσθαι: Greg. Naz. In laudem Cypriani = Or. 24,2 ἀνθέξεσθαί τε καὶ περιέξεσθαι ἀλλήλων. cf. B&I 2,64 ἀντέχεσθαί τε καὶ περιέχεσθαι et 24,181 ἀντέχῃ καὶ περιέχῃ. cf. etiam Nicet. Dav. Paphl. Laudatio Nicolai Myrensis 4,22 ἀντείχετο καὶ περιείχετο. cf. supra 7,1 et infra 46,3 **24.14** Ὁ Μιχαὴλ — ἀπειλαῖς: Passio Michaelis* (iber.) 4 Respondit monachus et dixit: «Oboedire tibi contumacia in Deum meum est, et voluntas tua mihimet ipsi detrimento est. Mihi verberatio corporis mei requies est, et tormenta oblectamentum animi mei» **24.15** πρὸς τὸ ἐπαγωγὸν ἑαυτὴν συντείνασα: cf. B&I 30,31–32 κόραι ὡραῖαι καὶ περικαλλεῖς, ἃς καὶ κόσμῳ διαυγεῖ λαμπρύνας καὶ ὅλως πρὸς τὸ ἐπαγωγὸν εὐτρεπίσας et 29,94–95 γυναῖκας δὲ εὐειδεῖς καὶ λίαν περικαλλεῖς καὶ κεκοσμημένας εἰς τὸ ἐπαγωγότερον. cf. etiam Sym. Met. Vita Abramii confessoris 23 λόγους αὐτῇ προσῆγεν ἐρωτικούς, ἐνένευέ τε, καὶ ἡδὺ προσεγέλα, καὶ λίαν ἐπαγωγὸν ἐμειδία, καὶ τἄλλα πάντα ἐποίει, ὅσαπερ ὑποκνίσαι καὶ ἀναφλέξαι πρὸς ἔρωτα δύναται **24.15** Αὖθις — ἀξία: Passio Michaelis* (iber.) 4 Respondit Seida et dixit: «Nonne ego laudabilis, iucunda et optabilis sum?» **24.16** Οὐχ ὡραία — δυσειδὴς: cf. B&I* 30,47 αἱ δὲ τὴν ὄψιν εὐπρεπεῖς, τὴν δὲ ψυχὴν καὶ λίαν δυσειδεῖς κόραι. cf. Sym. Met. Vita Pauli Thebaei 6 κόρη τις, τὸ εἶδος μὲν εὐπρεπής, τὴν ψυχὴν δὲ καὶ λίαν δυσειδὴς καὶ ἀκόλαστος **24.16** λίαν δυσειδὴς καὶ δυσώδης: cf. Vita Andreae sali (sub auctore Nicephoro) 34 (2325) δυσβάτους τόπους καὶ λίαν δυσειδεῖς καὶ δυσώδεις **24.16** βδελυκτὴ ... καὶ μισητή: loc. comm. **24.16** βορβόρων καὶ ἀμαρῶν ἀηδεστέρα: B&I* 16,57 σκυβάλων τε καὶ ἀμαρῶν εἰσιν ἀηδέστερα **24.16** Πρὸς ταῦτα — ἀηδεστέρα: Passio Michaelis* (iber.) 4 Respondit monachus et dixit:« Non laudabilis es tu sed vituperabilis, non iucunda sed noxia, non optabilis sed canina»

3 βουληθῇς scripsi: βουληθεὶς A Pomjalovskij ποιήσῃς Pomjalovskij **4** οὐ βουληθῇς ἑκοντὶ τοῦτο ποιῆσαι, γνῶθι ὅτι πολλαῖς βασάνοις καὶ χαλεπαῖς αἰκίαις ἐκδαπανήσω σου τὸ σῶμα: μὴ ἐθελοντὶ τοῦτο ποιήσεις, πολλαῖς (εὖ ἴσθι) ταῖς αἰκίαις ἐκδαπανήσω τὸ σῶμα σου, καὶ βασάνων πειραθήσῃ μάλα χαλεπῶν versio α **5** εἴξαι: εἴκειν versio α **6** καὶ Θεοῦ: deest in vers. α **9** γὰρ οὔποτε δυνήσῃ, ταῖς σαῖς ἐλεῖν ἀπειλαῖς: τοίνυν ταῖς σαῖς ἐλεῖν ἀπειλαῖς, οὔποτε δυνήσῃ versio α **10** οὖν: τοίνυν versio α δολία: deest in vers. α **13** Μιχαὴλ: μοναχὸς versio α

Seïs began to threaten the monk like a monster, and she said: "I advise you to submit fully to my wishes and desires by your own free will; for if you do not want to do it on your own accord, know that I will destroy your body with many torments and terrible tortures". **24.13**

Michael replied: "May I never submit to your wishes and desires, but rather always cleave and cling to the orders and commandments of my Christ and God. If you go on to afflict me with punishments and torments, you will rather bring about pleasures and eternal delights for me; for you will never be able to take hold of me with your threats". **24.14**

Immediately, the cunning Seïs intensified her schemes of seduction and said: "Wretched among men, what good things you are depriving yourself of! Am I not beautiful? Am I not attractive? Am I not worthy of every desire?" **24.15**

To these words, Michael replied: "Not only are you not beautiful, but indeed both the sight and the smell of you are disgusting. Not only are you not attractive, but rather you are utterly abhorrent and detestable. Not only are you not worthy of being desired, but rather you are more loathsome than cesspits and sewers". **24.16**

24.17 Ἐπὶ τούτοις ἡ ἀσπὶς ἐκείνη, ἰοῦ θανατηφόρου καὶ **θυμοῦ πλησθεῖσα**, οὐκ εἶχεν ὅ,τι καὶ δράσειεν, *ἀποτυχοῦσα τῆς ἰδίας* ἐπιθυμίας. Καὶ *εὐθὺς* προστάττει, κατὰ γῆν ταθέντα τὸν μοναχόν, ῥάβδοις **ἀνηλεῶς τύπτεσθαι**. Τυπτομένῳ δὲ αὐτῷ, τοιαῦτα *ἐκείνη* ἐπῇδεν: «Ταῖς μεγίσταις μου τιμαῖς καὶ δωρεαῖς πεισθῆναι, πανάθλιε, μὴ *βουλόμενος*, πρὸς τοιαῦτα λοιπὸν *παρασκεύασαι σεαυτόν*· οὕτω γάρ σε ταῖς πληγαῖς ἀναλώσω, *καὶ τοῦ ζῆν ἀπαλλάξω κακῶς*».

24.18 Ἀλλ' ὁ μὲν γενναῖος Μιχαήλ, *ἐπὶ πολλὰς τὰς ὥρας οὕτως ἀνηλεῶς αἰκιζόμενος*, ὡς ἐν *ἀλλοτρίῳ* σώματι τὰς δριμείας ὀδύνας ὑπέφερεν, τὰ παρόντα λυπηρὰ ταῖς τῶν μελλόντων ἐλπίσι παραμυθούμενος.

24.19 Μόλις δὲ *τοῦτον ἀνεθῆναι τῶν πληγῶν* κελεύσασα ἡ παμβέβηλος, παραδίδωσι τὸν ἀθλητὴν δυσὶν εὐνούχοις καὶ πρὸς τὸν βασιλέα ἐκπέμπει *δέσμιον, τοιάδε γράψασα αὐτῷ*: «Ὁ πάντολμος οὗτος καὶ δεινὸς μοναχός, ὑβρίσαι με καὶ ἐξουδενῶσαι τετόλμηκεν. Εἰ οὖν τοῦτον ζῆν ἐάσεις, ἐμὲ θανεῖν νόμιζε».

24.17 ἡ ἀσπὶς ἐκείνη, ἰοῦ θανατηφόρου καὶ θυμοῦ πλησθεῖσα: cf. Ps. 13,3 ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χείλη αὐτῶν et Deut. 32,33 (= Odae 2,33,2) θυμὸς ἀσπίδων ἀνίατος **24.17** θυμοῦ πλησθεῖσα: locutio saepe usurpata. cf. B&I 22,142 Θυμοῦ τοίνυν ὁ ἄρχων πλησθείς. cf. etiam Sym. Met. Passio Artemii 41 Ταῦτα ὁ παραβάτης ἀκούσας, καὶ θυμοῦ πλησθεὶς τὴν καρδίαν et Sym. Met. Passio Vari et soc. 5 θυμοῦ πλείονος πλησθείς et infra 28,4 et 29,1 **24.17** προστάττει κατὰ γῆν ταθέντα τὸν μοναχόν ῥάβδοις ἀνηλεῶς τύπτεσθαι: cf. Sym. Met. Passio Carpi, Papyli et Agathonicae 8 τοῦτον ἐκέλευσε ταθέντα βουνεύροις ἀνηλεῶς τύπτεσθαι et Sym. Met. Passio Galactionis et Epistemes 34 τὰς χεῖρας ὀπίσω δεθέντα βουνεύροις ἐπέταττεν ὁ κατάρατος ἀνηλεῶς αὐτὸν τύπτεσθαι. cf. etiam B&I 23,4–5 τύπτεσθαι δὲ αὐτοὺς ἀνηλεῶς κελεύσας **24.17** κατὰ γῆν — ἀναλώσω: Sym. Met.* Passio Anastasii Persae 23 Περσικῷ τρόπῳ δεθεὶς ῥάβδοις ἀνηλεῶς κατηκίζετο. Τυπτομένῳ δὲ αὐτῷ τοιαῦτα καὶ ὁ ἄρχων ἐπῇδεν· «Ταῖς μεγίσταις τοῦ βασιλέως τιμαῖς τε καὶ δωρεαῖς πεισθῆναι μὴ **ἀνασχόμενος** [cf. vers. α], πρὸς τοιαῦτα τοῦ λοιποῦ **παρεσκευάσω** [cf. vers. α]. Οὕτω γάρ σε τύπτων καθ' ἑκάστην ἡμέραν ταῖς πληγαῖς ἀναλώσω.» ... τὸν μάρτυρα ὕπτιόν τε διαταθέντα **24.17** καὶ τοῦ ζῆν ἀπαλλάξω κακῶς: cf. e.g. Sym. Met. Passio Panteleemonis 465,57–468,1 κακῶς τοῦ ζῆν ἀπαλλάξει **24.17** Ἐπὶ τούτοις — κακῶς: Passio Michaelis* (iber.) 5 Tunc animo commota est aspis ilia et lacrimis plurimoque furore aestuavit. Iussit eum arcuum nervis constringi et virgis caedi **24.18** αἰκιζόμενος ὡς ἐν ἀλλοτρίῳ σώματι: Sym. Met. Passio Guriae, Samonae et Abibi 6 εἶπες ἂν αὐτοὺς ἐν ἀλλοτρίῳ πάσχειν τῷ σώματι, ἢ ἑτέρων πασχόντων αὐτοὺς θεατὰς μόνον εἶναι τῶν γινομένων. cf. Menologii Februarii (e cod. Mosquensi 376 Vlad. 207) Passio 15,8 τῆς δέ γε θεοσεβοῦς ἐκείνης ψυχῆς ὡς ἐν ἀλλοτρίῳ σώματι τὰς τιμωρίας ταύτας ὑπομενούσης τῇ τῶν ἀγαθῶν ἐλπίδι τῶν οὐρανίων et etiam Greg. Naz. Epist. 32,10 κατατεινόμενος καὶ στρεβλούμενος ἐφιλοσόφει ὥσπερ ἐν ἀλλοτρίῳ τῷ σώματι etc. **24.18** Ἀλλ' ὁ μὲν γενναῖος Μιχαήλ — παραμυθούμενος: Sym. Met.* Passio Anastasii Persae 13 Ἀλλ' ὁ μὲν οὕτως ἀνηλεῶς ἐπὶ πολὺν τὸν χρόνον ᾐκίζετο, ... σώματος δριμείας ὀδύνας δριμυτέροις πρὸς Θεὸν πόθοις ἀναψύχων καὶ τὰ παρόντα λυπηρὰ ταῖς τῶν μελλόντων ἐλπίσι παραμυθούμενος. cf. infra 29,1 **24.19** Ὁ δὲ Πέρσης — ὁ μοναχός: Passio Michaelis* (iber.) 5 Tunc eum eunuchi manibus commisit, qui ad aedes principis credentium eum perduxit, et huic tradidit epistulam eius uxoris. Is quidem falsam hanc insimulationem intellexit mendacem esse et inanem; sed qua de causa monachus vinculis onustus coram principe credentium sisteretur, nemo noverat nisi princeps credentium et monachus

2 ἀποτυχοῦσα: μὴ τυχοῦσα versio α ἰδίας: deest in vers. α εὐθὺς: deest in vers. α **4** ἐκείνη: deest in vers. α **5** βουλόμενος: ἀνεχόμενος versio α παρασκεύασαι σεαυτόν: παρασκεύασο versio α **6** καὶ τοῦ ζῆν ἀπαλλάξω κακῶς: deest in vers. α **7** ἐπὶ πολλὰς τὰς ὥρας οὕτως ἀνηλεῶς αἰκιζόμενος: οὕτως ἀνηλεῶς ἐπὶ πολλὰς τὰς ὥρας ᾐκίζετο versio α **8** ἀλλοτρίῳ: ἀλλοτρίῳ δὲ versio α **10** τοῦτον ἀνεθῆναι τῶν πληγῶν: τῶν πληγῶν ἀνεθῆναι versio α **12** δέσμιον, τοιάδε γράψασα αὐτῷ: ἱμᾶσι δεδεμένον, γράψασα τοιάδε versio α

Confronted with these words, that asp was filled with deadly poison and rage, **24.17**
and she didn't know what to do with herself, having failed to fulfill her own desires. So, immediately, she ordered the monk to be stretched out on the ground and beaten mercilessly with clubs. On top of being beaten, Michael had to listen as she trumpeted words such as these: "Since you resisted the highest honors and gifts I offered you, you utterly wretched man, prepare yourself for this sort of punishment; for, trust me, I will kill you with the beatings, and make you die miserably".

But the brave Michael, though tortured mercilessly for several hours in this **24.18**
fashion, endured the acute agony as if it were happening to someone else's body, consoling his afflictions in the present with his hopes for the future.

Having barely survived the beating, once the utterly wicked woman ordered **24.19**
so, the martyr was handed on to two eunuchs; she thus sent him, chained, to the king, with the following note she had written: "This utterly audacious and obnoxious monk dared to make an attempt on me and humiliate me. If you let him live, consider me dead".

24.20 Ὁ δὲ Πέρσης τὸ *γραμμάτιον* δεξάμενος, ᾔσθετο *μὲν συκοφαντίαν* εἶναι τὸ πρᾶγμα· γυναικοπειθὴς δὲ ὢν καὶ μὴ θέλων αὐτὴν λυπῆσαι, κελεύει τὸν μοναχὸν εἰσαχθῆναι· 238r
ἠγνοεῖτο δὲ παρὰ πάντων τίνι λόγῳ *ἐτάζεται ὁ μοναχός*.

25.1 Εἰσαχθεὶς δὲ ὁ Μιχαήλ, οὐδὲ προσκύνησιν αὐτῷ ἀπονεῖμαι κατεδέξατο, ὥσπερ νόμος *ἐστὶ* Πέρσαις, προσκύνησιν ἀποδιδόναι τοῖς μεγιστᾶσιν. *Ἀλλ' ὁ μακάριος οὗτος, τὸ εὐγενὲς τῆς ψυχῆς* καὶ ἀδούλωτον, διὰ *τοῦ* ἐκτὸς *σχήματος* ὑπεσήμαινεν.

25.2 *Ὁ βασιλεὺς τοίνυν*, ὄμμασιν ὀργίλοις ἐφ' ἱκανὸν *αὐτὸν* ἀτενίσας, τοῦτο μέν, ἵνα καὶ δειλίαν ἐμποιήσῃ τῷ ἐπιμόνῳ τοῦ βλέμματος, τοῦτο δέ, ἵνα καὶ περιεργότερον ἀνασκοπήσῃ τὸν ἄνδρα, φησὶ πρὸς αὐτόν: «Τί σοι, μοναχέ, λοιπὸν πρὸς ἀπολογίαν ἠὐτρέπισται; ἀναπολόγητον γάρ σε δοκῶ τυγχάνειν *ἐφ' οἷς εὐθύνῃ*».

25.3 Ὁ μοναχὸς ἀπεκρίνατο: «Χρὴ τῷ βασιλεῖ τρία ταῦτα ἀσφαλῶς ἑαυτῷ *περιποιεῖσθαι ἀεί*: φόβον Θεοῦ, καὶ ἔλεος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, *δικαιοσύνην τε καὶ μακροθυμίαν* πρὸς τὰ παρεμπίπτοντα».

Ὁ δὲ βασιλεύς, ἀγάμενος αὐτὸν τῆς συνετῆς ἀποκρίσεως, ἐκέλευσε τῶν δεσμῶν λυθῆναι· τίς τε εἴη καὶ ὅθεν, ἐπηρώτα.

24.20 γυναικοπειθὴς: cf. Vita Ioann. Chrys. (BHG 876) VIII 353,8 **24.20** ἐκπέμπει δέσμιον (24,19) — τὸν μοναχὸν εἰσαχθῆναι: cf. Sym. Met. Vita et Passio Eugeniae 45–46 Τούτῳ τοιγαροῦν ἐπιστᾶσα, μέτεισιν ἐξ ἀκολασίας πρὸς τὴν συκοφαντίαν· καὶ κατηγορεῖν ἄρχεται λίαν κακοήθως καὶ πονηρῶς, "Νεανίας τις," λέγουσα, "τὴν μὲν ὄψιν περικαλλής, τὸν δὲ τρόπον καὶ λίαν ἐναγής, Χριστιανῶν ὑποκριθεὶς εὐλάβειαν, εἰσῆλθε πρός με. Μίαν δὲ κἀμὲ νομίσας τῶν ἀσέμνων εἶναι, πρῶτον μὲν ῥήμασιν ἀπατηλοῖς εἶτα καὶ χερσὶν ὁ πάντολμος πρὸς βίαν ἐχρῆτο. Καὶ εἴ γε μὴ γεγωνότερον ἐξεβόησα, καὶ ἐπιστῆναι τὴν θεράπαιναν παρεσκεύασα δρομαίαν, ὡς μία ἂν καὶ αὐτὴ τῶν ἐξηνδραποδισμένων ἐμιαινόμην." Οὕτως ἡ ἀναιδὴς τὸ ἐκείνης μῦσος τῇ καθαρᾷ περιάπτειν ἐτόλμα· καὶ ἅπερ αὐτὴ δράσειε παθεῖν μᾶλλον προσεποιεῖτο. Ταῦτα οὕτω ῥηθέντα ἐξέμηνεν ἰσχυρῶς τὸν ἔπαρχον· καὶ δεσμίους ἄγεσθαι παρ' αὐτὸν ἐκέλευσεν, οὐκ Εὐγενίαν μόνην, ἀλλὰ καὶ πάντας ἅμα τοὺς σὺν αὐτῇ **24.20** Μόλις — *νόμιζε*: Passio Michaelis* (iber.) 5 Deinde tabellam ebeneam poposcit scripsitque sancti insimulationem. Hoc autem erat sermonis exordium: «Aut ego merita sum contumeliam qua me affecit monachus iste, qui ad me conviciandam venit; aut tu mihi trades caput eius in meam potestatem, ut pro meo arbitrio in eum sententiam feram» **25.1** Εἰσαχθεὶς — ὑπεσήμαινεν: Sym. Met.* Passio Anastasii Persae 9 Ἀμέλει καὶ πρὸς τὸν τύραννον εἰσαχθείς, οὐδὲ γόνυ κλίνει, ὥσπερ νόμος **ἀεὶ** [cf. vers. α] Πέρσαις προσκύνησιν ἀποδιδόναι τοῖς μείζοσιν, **ἀλλὰ τὸ τῆς ψυχῆς εὐγενὲς** [cf. vers. α] καὶ ἀδούλωτον **διὰ τῶν ἐκτὸς** [cf. vers. α] *ὑπεσήμαινεν*. cf. supra 19,2 **25.2** Ὁ βασιλεὺς τοίνυν — εὐθύνῃ: Passio Michaelis* (iber.) 6 Tunc (ille) irato vultu, minacibus verbis et summa cum indignatione prolocutus est in haec verba: «O monache, quid cogitasti? Tibi enim non est quod respondeas. Aut quo verbo nos dignabere? Enarra nobis quidquid tibi libuerit» **25.3** τῆς συνετῆς ἀποκρίσεως: Sym. Met. Vita Matronae Pergensis 10 τὴν συνετὴν ταύτην ἀπόκρισιν **25.3** Ὁ βασιλεὺς τοίνυν (25,2) — ἐπηρώτα: Sym. Met.* Passio Anastasii Persae 10 Ἐφ' ἱκανὸν αὐτῷ τοίνυν ὁ μαρζαβανὰς ἀτενίσας, τοῦτο μὲν ἵνα καὶ δειλίαν ἐμποιήσοι τῷ ἐπιμόνῳ τοῦ βλέμματος, τοῦτο δὲ ἵνα καὶ περιεργότερον ἀνασκοπήσοι τὸν ἄνδρα, τίς τε εἴη καὶ ὅθεν ἥρετο. cf. supra 24,8 **25.3** Ὁ μοναχὸς — ἐπηρώτα: Passio Michaelis* (iber.) 6 Respondit monachus et dixit: «Reges ac dominatores tria decet observare». Respondit princeps credentium et dixit: «Enarra primum, secundum et tertium». Respondit monachus et dixit: «Primus est timor Dei, secunda misericordia, tertia longanimitas ». Placuit autem principi credentium illius responsum, eiusque iuventutem miseratus a vinculis eum solvi iussit ... Respondit princeps credentium et dixit: «Unde es tu? Enarra mihi primum et doce me postremum»

1 γραμμάτιον: γραμματεῖον versio α **3** ἐτάζεται ὁ μοναχός: ὁ μοναχὸς ἐτάζεται versio α **5** ἐστὶ: ἀεὶ versio α **6** Ἀλλ' ὁ μακάριος οὗτος, τὸ εὐγενὲς τῆς ψυχῆς: ἀλλὰ τὸ τῆς ψυχῆς εὐγενὲς versio α τοῦ ἐκτὸς σχήματος: τῶν ἐκτὸς versio α **7** Ὁ βασιλεὺς τοίνυν: Τοίνυν ὁ βασιλεύς versio α αὐτὸν: αὐτῷ versio α **10** ἐφ' οἷς εὐθύνῃ: deest in vers. α **12** περιποιεῖσθαι ἀεί: ἀεί περιποιεῖσθαι versio α **13** δικαιοσύνην τε καὶ μακροθυμίαν: καὶ δικαιοσύνην μακρόθυμον versio α

When the Persian received the note, he understood that it was just slander. He was, however, docile toward his wife and did not wish to upset her, so he ordered that the monk appear before him; no one knew the reason why the monk was about to be interrogated. **24.20**

When Michael was brought in, he did not even deign to kneel before the king, as is the custom among Persians who prostrate before magistrates[71]. Instead, this blessed man signaled the nobility and independence of his soul with his behavior. **25.1**

The king fixed an angry gaze upon him for a long time, both so as to scare him with that intense stare, and also to examine the man in more detail. Then he said to him: "What apology have you prepared, monk? You seem to me to have no excuse for what you are being accused of". **25.2**

The monk replied: "A king must acquire as his permanent and unfaltering characteristics the following three things: fear of God, mercy toward humans, and justice as well as patience in every circumstance".[72] **25.3**

The king admired him for this wise reply; so he ordered that he be released from his chains, and then asked him who he was and where he was from.

[71] Euthymios attributes *proskynesis* (προσκύνησις) to the Persians, obscuring its presence in the Byzantine court ceremonial probably in his aim of presenting an orientalist image of the Persian authoritarism. On *proskynesis* in Byzantium, see ODB 1738–39.

[72] We have here a mini-*speculum principis*, very common in Byzantine texts. On this literature, see Odorico 2009.

25.4 Ὁ δὲ «Πόλεως μέν» *ἔφησεν*, «Ἐδέσης ὥρμημαι, μοναχὸς δὲ νῦν τῆς τοῦ ἁγίου Σάβα Λαύρας ὑπάρχω».

Ὁ βασιλεὺς ἔφη: «Ἐκ τῶν σῶν ῥημάτων κρινῶ σε. Δικαιοσύνης οὖν ἀντέχεσθαι δεῖν *εἶπας τὸν βασιλέα*· εἰ κλέπτην καὶ μοιχὸν κατάσχῃ *ὁ* βασιλεύς, πῶς *αὐτὸν* μετελθεῖν οἱ νόμοι κελεύουσιν»;

25.5 Ὁ μοναχὸς ἔφη: «Τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἔοικεν ἀνδρὶ γειτνιάσαντι πρὸς ὄφιν βασιλίσκον, *ὅστις* καὶ βλέμματι μόνῳ δύναται τοὺς ὁρῶντας ἀποκτέννειν, ὡς ὁ λόγος ᾄδεται· φεύγων δὲ τὸν πονηρὸν γείτονα, περιέπεσε λέοντι βλοσυρῷ καὶ ἀλαζόνι. Ἀλλὰ κρείττων ἡ τοῦ ὑπερηφάνου θηρὸς γειτνίασις, ἤπερ δὴ τοῦ ἰοβόλου ὄφεως».

Ὁ δὲ Πέρσης «Ἔγνων» ἔφη «τὴν δύναμιν τῆς παραβολῆς· ἀλλὰ μὴ *φοβηθῇς* τὸ βλοσυρὸν καὶ βασιλικὸν τοῦ λέοντος, εἴπερ ἐχέφρονι λογισμῷ πρὸς αὐτὸν διατεθῇς».

25.6 Ὁ βασιλεὺς τοίνυν ἀγαπήσας τὸν μοναχόν, τῆς τε καλὸν ἐπανθούσης νεότητος, 238v
καὶ τοῦ **σταθεροῦ καὶ** συνετοῦ **φρονήματος**, ἔργον ἔθετο ἐπιμελές, πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτὸν ἐφελκύσασθαι θρησκείαν, καὶ τῆς ἀμωμήτου τῶν Χριστιανῶν ἀποστῆσαι πίστεως. Εἶχε δὲ καί τινα Ἑβραῖον οἰκεῖον αὐτῷ, νομομαθῆ καὶ λόγιον· ὃν συνεργὸν λαβών, ἐπειρᾶτο τὸν γενναῖον λόγῳ παγιδεῦσαι. Καί φησι πρὸς αὐτόν: «Ἐγώ σου τῆς νεότητος καὶ συνέσεως οἴκτον λαβών, συμβουλεύω καὶ κελεύω, ἀποστῆναι μὲν τῆς σκληρᾶς τοῦ Ἰησοῦ διδασκαλίας, καὶ τὴν τῶν Χριστιανῶν ἐξομόσασθαι πίστιν,

25.4 Ὁ δὲ «Πόλεως — *ὑπάρχω*: Passio Michaelis* (iber.) 6 Respondit monachus et dixit: «Primum Galilaeus (fui), e Tiberiade civitate; nunc Palaestinensis, e civitate Hierosolymis, laura Sancti Sabae» **25.4** Ὁ *βασιλεὺς* — *κελεύουσιν*: Passio Michaelis* (iber.) 6 Et monacho respondens dixit: «Res quadrat in hominem regem (aut) imperatorem iustitiae observantem, qui furem adulterumque poena dignum deprehenderit. Age vero, fac dissolvas hoc aenigma» **25.5** *ὄφιν βασιλίσκον* — *ᾄδεται*: cf. Hesych. Hierosol. Commentarius brevis Ps. 90 (13,3–5) *ὁ βασιλίσκος τῇ ὁράσει αὐτοῦ ἀποκτείνει τὸν ἄνθρωπον* **25.5** Ὁ *μοναχὸς* — *διατεθῇς*: Passio Michaelis* (iber.) 6 Respondit monachus et dixit: «Res quadrat in hominem vicinum basisilici draconis, qui aspectu mortem affert; a quo dum aufugit, in viciniam incidit beluae terribilis, leonis efferati et formidabilis. Numquid igitur praestabilior est vicinia leonis quam draconis venenosi, maligni et exitialis?» Respondit princeps credentium et dixit: «Nobis perspicuum est aenigma tuum. Ne timeas leonem hunc formidabilem: pastum enlm reperire non potest iniussus, et Deum excelsum reveretur, siquidem huic (Deo) tu confidas» **25.6** *σταθεροῦ καὶ συνετοῦ φρονήματος*: cf. B&I* 6,24–25 *σταθεροῦ καὶ βεβηκότος φρονήματος*. cf. Synax. Ecc. Const., Jan 1,2 *τῷ σταθερῷ τοῦ φρονήματος καὶ ἀτρέπτῳ* **25.6** *τῆς ἀμωμήτου τῶν Χριστιανῶν ... πίστεως*: loc. com.; cf. Bas. Caes. Epist. 360,1 *κατὰ τὴν θεόθεν ἐπικεκληρωμένην ἡμῖν ἀμώμητον πίστιν τῶν Χριστιανῶν* cum Sym. Met. Miraculum in eadem obsidione seu de *ἀκαθίστῳ* (a Sym. Met. in menol. insertum) PG 92:1365,1–3 *τὴν ἀμώμητον καὶ ὀρθόδοξον εἰς Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν πίστιν* **25.6** Εἶχε δὲ *καί τινα Ἑβραῖον οἰκεῖον αὐτῷ, νομομαθῆ καὶ λόγιον*: cf. infra 86,8 *Καί τις ἦν ἀρχισυνάγωγος τῶν Ἰουδαίων, νομομαθὴς καὶ λόγιος* **25.6** *ἐπειρᾶτο τὸν γενναῖον λόγῳ παγιδεῦσαι*: Mt. 22,15 *οἱ Φαρισαῖοι συμβούλιον ἔλαβον ὅπως αὐτὸν παγιδεύσωσιν ἐν λόγῳ* **25.6** Εἶχε δὲ καί τινα Ἑβραῖον οἰκεῖον αὐτῷ, νομομαθῆ καὶ λόγιον· ὃν συνεργὸν λαβών, ἐπειρᾶτο τὸν γενναῖον λόγῳ παγιδεῦσαι: Passio Michaelis* (iber.) 7 Tunc princeps credentium hominem iudaeum arcessivit legis peritum, qui monachum vinceret et ad legem suam inflecteret **25.6** *ἀποστῆναι μὲν τῆς σκληρᾶς τοῦ Ἰησοῦ διδασκαλίας*: cf. Passio Babylae 2 *ταῖς μυθώδεσί σου καὶ σκληραῖς διδασκαλίαις*

1 ἔφησεν: φησιν versio α **4** εἶπας τὸν βασιλέα: *τῷ βασιλεῖ λελεχώς* versio α ὁ: deest in vers. α αὐτὸν: αὐτῷ versio α **7** ὅστις: ἥτις versio α **9** εἴπερ A **10** φοβηθῇς: δέδοικας versio α

The monk said: "I come from the city of Edessa, and I am now a monk of the Lavra of Saint Sabas". **25.4**

The king said: "I shall judge you through your own words. You just said that a king should adhere to justice. If then he apprehends a thief and adulterer, what do the laws prescribe that the king should do with him?"

The monk said: "This situation resembles a man who came near a basilisk snake, capable of killing spectators with just a glance, as they say, and then he evaded this wicked close encounter, only to come upon a menacing and arrogant lion. Even so, it is better to be near a haughty beast than a poisonous snake[73]". **25.5**

The Persian said: "I understood the meaning of your parable, but you don't have to be afraid of the menacing and regal aspect of the lion, if you approach him with prudence".

Well, the king had become fond of the monk, both for the beauty of his blossoming youth and for his firm and wise spirit. He thus made it his dedicated goal to draw him towards his own religion, and to turn him away from the immaculate faith of the Christians. It also happened that he had in his retinue a certain Hebrew man, an expert in the Law and a scholar[74]; he used this man as his accomplice and attempted to trap the brave Michael with words.[75] And he said to him: "I have taken pity on your youth and wisdom, and thus I advise and order you to give up the hard teachings of Jesus, renounce the faith of the Christians, and join my religion. Then you shall become like a son to me, and I will place you above all my magistrates and satraps, and will grant you possession **25.6**

[73] In this "riddle" (as this parable is called in the original Georgian version; *Passion of Michael the Sabaite* 6), the "haughty beast" stands for king Adramelech and the "poisonous snake" for queen Seïs.

[74] *He had in his retinue a certain Hebrew man, an expert in the Law and a scholar*: from the Georgian "a Jewish man knowledgeable regarding the Law" (*Passion of Michael the Sabaite* 7); see also below **86,8**: "There was a certain man who was the leader of the synagogue of the Jews, an expert in the Law and a scholar".

[75] For the debate that follows, see Griffith 1994, 137-145 citing (mainly) Peeters' insightful discussion (Peeters 1930). See further Vol. I, 4.2.

τῇ ἐμῇ δὲ συνθέσθαι θρησκείᾳ. Καὶ ἔσῃ μοι ἐν υἱοῦ τάξει, καὶ ὑπέρτερον πάντων μου τῶν ἀρχόντων καὶ σατραπῶν σε θήσω, καὶ παντοίων ἀγαθῶν κύριον καταστήσω».

25.7 Ὁ δὲ τίμιος Μιχαήλ, ὡς ταῦτα ἤκουσεν, ἄνω πρὸς οὐρανὸν εὐθὺς ἀπιδών, ἔφη: «Μή μοι γένοιτο ψεύσασθαί σου τὴν μακαρίαν ὁμολογίαν, Χριστὲ βασιλεῦ, κἂν **μυρίους θανάτους ὑποστῆναι με** δέοι».

Καί φησι πρὸς τὸν Πέρσην: «**Ἐγώ, βασιλεῦ**, δοῦλός εἰμι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς μιᾶς καὶ ἀδιαιρέτου καὶ ἀσυγχύτου θεότητος· καὶ οὐκ ἔξεστί μοι τῆς τοιαύτης ἀποστῆναι ὁμολογίας, ἀλλ' εἰμὶ καὶ ἔσομαι ἀεὶ ἐν ταύτῃ».

25.8 *Ὁ βασιλεὺς εἶπεν: «Τί δέ; Ἀρέσκει σοι περικεῖσθαι τὸ δυσειδὲς τοῦτο σχῆμα,* **ὃ** *νῦν* **περί***κεισαι»;*

Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο: «Οὕτως ἐπ' αὐτῷ σεμνύνομαι, ὡς οὐδὲ σύ γε ἐπὶ τῷ ἀξιώματι τούτῳ **ὃ περί***κεισαι».*

25.6 *συμβουλεύω καὶ κελεύω — καταστήσω*: Passio Michaelis* (iber.) 8 Respondit princeps credentium et dixit: «Mihi, iuvenis, oboedias; resipisce et mihi filii loco eris. Equidem tibi pater ero et totius exercitus ducem te faciam. Confitere modo apostolum esse Muhammadem» **25.7** *κἂν μυρίους –δέοι*: locutio in Sym. Met. saepe usurpata. cf. e.g. Sym. Met. Passio Anastasii Persae 17 Ἐπεὶ γὰρ ὁρῶν ὁ μαρζαβανᾶς τὸ τοῦ μάρτυρος ἰσχυρῶς ἀμετάθετον καὶ ὅπως οὐχ ἕνα μόνον ὑπὲρ εὐσεβείας ἐστίν, ἀλλὰ καὶ μυρίους, εἴπερ οἷόν τε, θανάτους ὑποστῆναι πρόθυμος. cf. B&I 16,5–6 Ἡ γὰρ τοῦ σοῦ πατρὸς τυραννὶς μυρίοις τούτους θανάτοις περιέβαλε, B&I 18,65 μυρίοις με, εἰ δυνατόν, καθυποβαλεῖ θανάτοις, et B&I 25,187 ὡς μὴ μυρίους ὑποστῆναι προσκαίρους θανάτους **25.7** Ἐγώ, βασιλεῦ: cf. B&I 27,1 cum Aristid. Apol. I 1 (p. 3,1–3) **25.7** εἰμὶ καὶ ἔσομαι ἀεὶ ἐν ταύτῃ: cf. e.g. Sym. Met. Passio Theodori Tironis 10 «μετὰ τοῦ Χριστοῦ μου» ἔφη «καὶ ἤμην καί εἰμι καὶ ἔσομαι» **25.7** Καί φησι πρὸς τὸν Πέρσην — ταύτῃ: Passio Michaelis* (iber.) 6 Respondit monachus et dixit: «Spero in Patrem et in Filium et in Spiritum sanctum» **25.8** Καί φησι πρὸς αὐτόν «Ἐγώ σου (25,6) — ὃ περίκεισαι: Sym. Met.* Passio Anastasii Persae 10 Καὶ ὁ μαρζαβανᾶς οὔπω πεῖραν εἰληφὼς τῆς τοῦ ἀθλητοῦ γενναιότητος, ἀλλ' εὐχερές τι πρᾶγμα καὶ ῥᾴδιον εἶναι τὸ μεταπείσειν αὐτὸν οἰόμενος, μικραῖς ἤρξατο ταῖς ἐπαγγελίαις ὁ μικρὸς τὴν γνώμην ἐκεῖνος ὡς ἑνὸς τῶν παίδων ἀποπειρᾶσθαι, «Ἀπόστηθι», λέγων, «τῆς πλάνης ταύτης καὶ πρὸς τὴν πάτριον αὖθις ἐπάνελθε θρησκείαν. Οὕτω γὰρ πάντως καὶ ἀλόγων καὶ μιλιαρησίων καὶ οὐκ ὀλίγων ἄλλων ἀγαθῶν μεταδώσω σοι.» Καὶ ὁ μάρτυς ἄνω πρὸς οὐρανὸν ἀπιδών, «Μή μοι γένοιτο», ἔφη, «ψεύσασθαί σου τὴν μακαρίαν ὁμολογίαν, Χριστὲ βασιλεῦ.» Ἐφ' οἷς ὥσπερ αὐτὸν ὁ μαρζαβανᾶς αἰσχῦναι βουλόμενος· «Τί **δαί** [cf. vers. α, app. crit. ms. B]; **ἀρέσκει σοι τοῦτο περικεῖσθαι** [cf. vers. α] τὸ σχῆμα ὅ γε νῦν περιβέβλησαι;» Ὁ δέ, «Οὕτως ἐπ' αὐτῷ σεμνύνομαι», ἀπεκρίνατο, «ὡς οὐδὲ σύ γε τῷδε τῷ ἀξιώματι» **25.8** *τὸ δυσειδὲς τοῦτο σχῆμα, ὃ νῦν περίκεισαι … ἐπὶ τῷ ἀξιώματι τούτῳ ὃ περίκεισαι*: cf. Sym. Met. Passio Anastasii Persae 10 *τὸ σχῆμα ὅ γε νῦν περιβέβλησαι* et Ps.-Sophr. Hieros. Vita Mariae Aegyptiacae (a Sym. Met. in menol. inserta) 2 (3705,58–59) *ῥίψον μοι τὸ ῥάκος ὃ περιβέβλησαι* cum Theod. Daphn. = Ioann. Chrys. Eclogae i-xlviii ex diversis homiliis, PG 63:590,6–7 *Τί τοίνυν σχῆμα μὲν ἱκέτου περίκεισαι* et Sym. Met. Vita Menae, Hermogenis et Eugraphi 13 *Πέποιθα γὰρ ὡς ἀποδὺς εὐθέως ὃ περίκεισαι νῦν ἀξίωμα.* cf. etiam Xen. Oecon. 2,4,4 *τὸ σὸν σχῆμα ὃ σὺ περιβέβλησαι* cum B&I 18,92–93 *Τοῦ δὲ Ἰωάσαφ εἰπόντος, «Πόθεν δὲ τοῦτό σου τὸ ἱμάτιον ὃ περιβέβλησαι;», ὁ γέρων ἔφη* (cf. Balavariani 37 [p. 115,35–36]) et B&I 21,104–105 *προθυμήθητι καταλιπεῖν μοι ἃ περιβέβλησαι ἔνδοθεν ῥάκια*

9 *δέ*: an *δαὶ* scribendum? cf. vers. α app. crit. (ms. B) et app. font. (Sym. Met.) Ὁ βασιλεὺς εἶπεν: «Τί δέ; Ἀρέσκει σοι περικεῖσθαι τὸ δυσειδὲς τοῦτο: «Τί δέ;» φησὶν ὁ βασιλεύς, «Ἀρέσκει σοι τοῦτο περικεῖσθαι τὸ δυσειδὲς versio α

of all sorts of goods".

When the venerable Michael heard this, he immediately looked up toward the heavens and said: "May it not happen that I disavow my blessed confession to you, Christ my king, even if I must suffer a thousand deaths". **25.7**

And he said to the Persian: "King, I am a servant of the Father and the Son and the Holy Spirit, the one, indivisible, and uncompounded divinity, and there is no way that I shall renounce this confession; I am and I will forever be faithful to it".

The king said: "What then? Do you prefer to be dressed in that ugly outfit you now wear?" **25.8**

He answered: "I am much prouder of these clothes than you are of the dignity which you wear".

25.9 *Καὶ* ὁ βασιλεὺς ἔφη: «**Ἐγὼ καὶ** ταῖς ὑμετέραις γραφαῖς **ἐνέτυχον, καὶ** τούτων **οὐκ ἀμύητος** ὑπάρχω. Ποῦ τοίνυν εἴτε Παλαιὰ Γραφή, εἴτε τὸ παρ' ὑμῖν λεγόμενον 'Εὐαγγέλιον' προστάσσει ἀπέχεσθαι γάμου καὶ κρεῶν;» 239r

25.10 Ὁ Μιχαὴλ ἀπεκρίνατο: «Εἰς δύο διῄρηται βίους ἡ καθ' ἡμᾶς τάξις, εἰς μοναδικόν τε καὶ λαϊκόν. Τοῖς μὲν οὖν λαϊκοῖς **ἐφεῖται** καὶ γαμεῖν καὶ κρεοφαγεῖν, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς ἔγκλημα τοῦτο, εἴπερ τὰς λοιπὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ ἀπαρατρώτους φυλάξουσιν. Ἡμῖν δὲ **τοῖς** ἀποταξαμένοις καὶ νεκρωθεῖσι τῷ κόσμῳ, καὶ **παρθενεύειν ἐπαγγειλαμένοις**, οὐκ ἔξεστι γάμοις ὁμιλεῖν· **φησὶ** γὰρ ὁ ἡμέτερος **διδάσκαλος** Παῦλος "Ὁ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσῃ τῷ Κυρίῳ· ὁ δὲ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσῃ τῇ γυναικί· ὥστε καὶ ὁ ἐκγαμίζων καλῶς ποιεῖ, ὁ δὲ μὴ ἐκγαμίζων κρεῖσσον ποιεῖ". Ἡμεῖς τοίνυν, μόνῳ τῷ Κυρίῳ θέλοντες ἀρέσκειν, καὶ τὴν κρείττονα ὁδὸν ἀνύειν, ἀπέστημεν τῶν γάμων καὶ τῶν περὶ γάμους. Ὁμοίως δὲ καὶ τὴν κρεοφαγίαν, δι' ἐγκράτειαν καὶ οὐ δι' ἄλλο τι παρῃτησάμεθα· οὐκ ἔστι γὰρ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις, ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ ἄσκησις σὺν ἁγιασμῷ».

26.1 Ὁ Πέρσης ἔφη: «Ὁ Παῦλος ἐπλάνησεν ὑμᾶς, καὶ τῶν ἀμφοτέρων κόσμων τε καὶ ζωῶν διαμαρτεῖν πεποίηκεν».

26.2 Ὁ Μιχαὴλ ἀπεκρίνατο: «Ἄπαγε τοῦ βλασφήμου ῥήματος ! Ὁ Παῦλος μᾶλλον ἔσωσε καὶ ἐφώτισε τὰ ἔθνη τῷ σεπτῷ κηρύγματι τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ ἐδίδαξε πῶς δεῖ εἰσελθεῖν εἰς τὰ ἀγαθά, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρ-

25.9 Ἐγὼ — ὑπάρχω: cf. B&I* 30,132–133 Κἀγὼ γὰρ οὐκ εἰμὶ ἀμύητος τῶν Χριστιανικῶν βιβλίων, ἀλλὰ πολλαῖς μὲν δέλτοις ἐν τῇ πατρίδι μου ἐνέτυχον. cf. infra 61,1. cf. etiam Passio Eustratii et soc., a Sym. Met. in menol. insertum 22 Ὁ ἅγιος Εὐστράτιος εἶπεν· «Οὐδενὸς τούτων ἀμύητος ὑπάρχω» **25.9** Καὶ ὁ βασιλεὺς ἔφη — κρεῶν: Passio Michaelis* (iber.) 7 Porro credentium princeps huius mundi sapiens erat et prudens coram Deo; libros legerat veteres novosque: Genesim, Exodum, Reges; e Nova autem (lege), Paulum et Apostolos ... Monacho tum dixit princeps credentium: «Ubinam scriptum est in Genesi vel Evangelio: Vobis permittuntur esus carnium et (usus) nuptiarum?» **25.10** τὰς λοιπὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ ἀπαρατρώτους φυλάξουσιν: loc. comm.; cf. e.g. Nicet. Dav. Paphl. Acta Andreae apostoli 13 στοιχεῖν τῷ νόμῳ Μωσέως καὶ τὰ κεκριμένα ὑπὸ τῶν θεοπνεύστων ἀποστόλων ὡς ἐκ θεοῦ δέχεσθαι καὶ φυλάττειν ἀπαράτρωτα **25.10** Τοῖς μὲν οὖν λαϊκοῖς ἐφεῖται καὶ γαμεῖν καὶ κρεοφαγεῖν ... Ἡμῖν δὲ τοῖς ἀποταξαμένοις καὶ νεκρωθεῖσι τῷ κόσμῳ, καὶ παρθενεύειν ἐπαγγειλαμένοις, οὐκ ἔξεστι γάμοις ὁμιλεῖν: B&I* 30,142–144 Ἐφεῖται γὰρ τοῖς βουλομένοις γάμῳ κοινωνεῖν, ἀλλ' οὐ τοῖς ἅπαξ ἐπαγγελλομένοις τῷ Χριστῷ παρθενεύειν **25.10** φησὶ γὰρ ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος Παῦλος: cf. B&I* 2,39 φησὶν ὁ ἐμὸς διδάσκαλος [scil. David] et B&I* 25,135 ὡς ὁ ἐμὸς ἔφη διδάσκαλος [scil. Bas. Caes. vel Salomon] **25.10** I Cor. 7,32–33 et 38 ὁ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσῃ τῷ Κυρίῳ· ὁ δὲ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσῃ τῇ γυναικί ... ὥστε καὶ ὁ γαμίζων τὴν ἑαυτοῦ παρθένον καλῶς ποιεῖ, καὶ ὁ μὴ γαμίζων κρεῖσσον ποιήσει **25.10** οὐκ ἔστι — ἁγιασμῷ: Rom. 14,17 οὐ γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις, ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ ἐν πνεύματι ἁγίῳ **25.10** Ὁ Μιχαὴλ ἀπεκρίνατο — σὺν ἁγιασμῷ: Passio Michaelis* (iber.) 7 Respondit monachus et dixit: «Scriptum est: Nubebat soboles huius mundi». Respondit princeps credentium et dixit: «Non(ne) et tu soboles mundi huius es? Responde ad hoc dictum aut meo iudicio obnoxius eris». Atque Iudaeum respexit credentium princeps monachum devictum existimans. Respondit monachus et dixit: «Homines mundi huius perituri sectatores ab esu carnium et nuptiis non prohibet liber neque Genesis neque Apostoli; verum monachis, aeternitatis sectatoribus, nec nuptias permittit nec delicias perituri huius mundi. Regnum autem Dei non esca et potus est sed incogitabile quiddam» **26.2** τοῦ βλασφήμου ῥήματος: cf. Sym. Met. Vita Amphilochii Iconiensis 964,23 σὺ γὰρ αἴτιος τοῦ βλασφήμου τούτου ῥήματος

1 Καὶ: deest in vers. α

25.9 And the king said, "I have read your scriptures and I am not unacquainted with them.[76] Where does either the Old Scripture or what you call the 'Gospel' speak of abstinence from marriage and meat?"

25.10 Michael replied: "Our ordered system is divided into two ways of life: the monastic and the lay one. Lay people are allowed both to marry and to eat meat, and this does not constitute a crime for them, if they preserve the rest of God's commandments intact. To us, however, who have renounced the world and have become dead with respect to it and have vowed to remain virgins, it is not permitted to marry. As our teacher Paul says: 'The unmarried man is anxious about the affairs of the Lord and how to please the Lord; but the married man is anxious about worldly affairs and how to please his wife; so that both he who marries does well, and he who refrains from marriage does better'. We, then, as we want to please only the Lord, and to pursue the superior course, have abstained from marriage and its affairs. Likewise, we have given up eating meat only for the sake of self-restraint and for no other reason, since the kingdom of God is not about food and drink, but about righteousness and ascetic conduct in conjunction with holiness".

26.1 The Persian said: "Paul has led you astray, and made you lose both kinds of worlds and lives".

26.2 Michael replied: "Keep your sacrilegious words away from me! Quite the contrary! Paul has saved and enlightened the nations with the august preaching of the Gospel, and taught them how to partake in those goods that no eye has seen, no ear has heard, no heart of man has conceived, which God has prepared for those who love Him. If you are looking, king, for the one who is really a

[76] In the relevant passage in *Barlaam and Ioasaph*, where the same words are uttered (30,132-133; cf. app. font.), it is notably the anonymous female temptress that speaks to the young Ioasaph in order to tempt him to sin.

δίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. Εἰ δὲ τὸν κατ' ἀλήθειαν πλάνον καὶ ἀπατεῶνα καὶ τοῦ Ἀντιχρίστου πρόδρομον ζητεῖς, βασιλεῦ, ὁ Μωάμεδ οὗτος ἐστίν, ὁ πλανήσας ὅλον τὸ *ἔθνος τῶν Σαρακηνῶν*, καὶ μέχρι Περσῶν *ἐκχέας τὸν ἰὸν τῆς κακίας*».

27.1 Ὁ δὲ τοῦ βασιλέως οἰκεῖος Ἰουδαῖος ἔφη: «Ὁ Παῦλος οὐκ ἦν Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων»;

«Ναί» φησιν ὁ Μιχαήλ, «ἐξ Ἑβραίων ἦν, ἀλλὰ τὸ τοῦ Χριστοῦ ἐκήρυξε δόγμα· καὶ τὴν σκιὰν *καταργήσας* τοῦ παλαιοῦ νόμου, τὴν χάριν *ἔδειξε* τῆς ἀληθείας, *ἣν* ὅ τε νόμος καὶ οἱ προφῆται προὔλεγον». 239v

27.2 Αὖθις *δὲ* ὁ *Ἰουδαῖος φησι: «Καθὼς* ἔμαθες παρὰ τοῦ ἐξ Ἑβραίων Παύλου ὃν οὐχ ἑώρακας, μάθε καὶ παρ' ἐμοῦ ὃν ὁρᾷς καὶ ἀκούεις μου τῶν λόγων».

Ὁ Μιχαὴλ ἀπεκρίνατο: «Ἐὰν καθὼς ἐκεῖνος ἐδίδασκε διδάσκῃς, ἀκούσομαί σου· εἰ δὲ ξένην καὶ ἐναντίαν ἐκείνου διδασκαλίαν εἰσάγεις, φεύξομαί σε ὡς ἀπὸ ὄφεως· φησὶ γὰρ ὁ Παῦλος, "Εἴ τις ὑμῖν εὐαγγελίζεται παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα, ἀνάθεμα ἔστω"».

Ὁ Πέρσης ἔφη: «Τί οὕτως τὴν τοῦ προφήτου Μωάμεδ διδασκαλίαν ἀπαγορεύεις; Οὐ τὸν Θεὸν ἐκήρυξε Σαρακηνοῖς τε καὶ Ἄραψι, καὶ τὰ εἴδωλα συνέτριψε, καὶ βίον ἄνετον καὶ ἀνεπαχθῆ ἐδίδαξεν»;

27.3 Ὁ Μιχαὴλ *εἶπεν*: «Ἐάν τις *ἐκ φυλακῆς* σκοτεινῆς ἐξαγάγῃ τινά, καὶ εἰς ἑτέραν ἀποκλείσῃ ζοφώδη καὶ ἀφεγγῆ, τί ὠφέλησεν ἐκεῖνον, ὃν εὐεργετεῖν ἐνόμισε; τὸ γὰρ ζητούμενον τοῦτο ἦν, ἵνα ἐκ **σκότους εἰς φῶς** ἀγάγοι· ἐπεὶ δὲ πάλιν τοῦ σκότους κληρονόμον πεποίηκε, πλάνος ἦν καὶ οὐκ εὐεργέτης. Τοῦτο καὶ ὁ Μωάμεδ πεποίηκεν·

26.2 I Cor. 2,9 Ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. cf. infra 110 **26.2** Ὁ Πέρσης ἔφη (26,1) — κακίας: Passio Michaelis* (iber.) 7 Respondit princeps credentium et dixit: «Paulus apostolus vos decepit». Respondit monachus et dixit: «Paulus Gentiles vitae restituit; sed Muhammad Saracenos decepit» **27.2** Ὁ δὲ τοῦ βασιλέως οἰκεῖος (27,1) — ἀκούσομαί σου: Passio Michaelis* (iber.) 7 Respondit Iudaeus et dixit: «Paulus nonne primum Iudaeus fuit?» Respondit monachus et dixit: «Sane Iudaeus erat». Respondit Iudaeus: «A me docearis sicut ab illo doctus es». Respondit monachus et dixit: «Si par illi esses, beatus fores et ego tibi discipulus essem» **27.2** φεύξομαί σε ὡς ἀπὸ ὄφεως: cf. B&I* 18,179–180 ἔφυγον ἀπ' αὐτοῦ [scil. τοῦ αἰσθητοῦ πλούτου], ὡς φεύγει τις ἀπὸ ὄφεως et B&I* 24,169 ἀποστήσομαί σου [scil. Ἀβεννήρ] ὥσπερ τις φεύγει ἀπὸ ὄφεως. cf. Ps.-Sophr. Hieros. Vita Mariae Aegyptiacae (a Sym. Met. in menol. inserta) 2 (3709,50–51) φεύγῃς ἀπ' ἐμοῦ, ὡς φεύγῃ τις ἀπὸ ὄφεως **27.2** Gal. 1,8 ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ [ὑμῖν] εὐαγγελίζηται παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω **27.3** ἐκ φυλακῆς: cf. Menologii Imperiales, Passio Agathae 5 Κυντιανὸς ἐν ζοφώδει καὶ ἀφεγγεῖ φυλακῇ ἐγκλεισθῆναι κελεύει τὴν μάρτυρα et Menologii Februarii (e cod. Mosq. 376 Vlad. 207), Passio 15,6 φυλακῇ τοῦτόν τε καὶ τοὺς αὐτῷ συνόντας ὁ ἔπαρχος δίδωσιν ἀφεγγεῖ τινι καὶ ζοφώδει **27.3** ἐκ σκότους εἰς φῶς: cf. Act. 26,18 ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, τοῦ ἐπιστρέψαι ἀπὸ σκότους εἰς φῶς καὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ Σατανᾶ ἐπὶ τὸν θεόν. cf. etiam B&I 10,22–25 Ἐγὼ δὲ πιστεύω ὅτι καὶ ὑπήκουσας ἤδη τῆς κλήσεως, καὶ ἔτι τρανότερον ὑπακούσας ἀρεῖς τὸν σταυρὸν καὶ ἀκολουθήσεις τῷ καλοῦντί σε θεῷ καὶ δεσπότῃ, ὃς προσκαλεῖταί σε ἀπὸ θανάτου πρὸς ζωὴν καὶ ἀπὸ σκότους εἰς φῶς

3 ἔθνος τῶν Σαρακηνῶν: Σαρακηνῶν ἔθνος versio α **4** ἐκχέας τὸν ἰὸν τῆς κακίας: τὸν ἰὸν τῆς κακίας ἐκχέας versio α **7** καταργήσας: κατήργησε versio α ἣν: ἥνπερ versio α **9** δὲ: deest in vers. α Ἰουδαῖος: Ἑβραῖος versio α φησι: «Καθὼς: «Καθώς», φησιν versio α **18** εἶπεν: ἔφη versio α ἐκ φυλακῆς: ἐξ εἱρκτῆς versio α

charlatan, a deceiver, and a precursor of the Antichrist, this is Muhammad, the one who led astray the entire nation of the Saracens and who poured the poison of his wickedness even into the Persians".

The Jew, the king's servant, said: "Wasn't Paul a Hebrew of Hebrew descent?" **27.1**

"Yes," said Michael, "he was of Hebrew descent, but he preached the teachings of Christ. He abolished the shadow of the old Law, and demonstrated the grace of truth which both the Law and the prophets foretold".

Again, the Jew said: "Since you have learned from Paul, a man of Hebrew descent, whom you have never seen, learn also from me, whom you see and whose words you can hear". **27.2**

Michael replied: "If you teach according to what he taught, I shall listen to you. If you introduce, however, a foreign doctrine contrary to that of Paul, I shall avoid you as one avoids a snake; for Paul says: 'if one should preach to you a gospel contrary to that which I preached to you, let him be accursed'".

The Persian said: "Why do you reject the doctrine of the prophet Muhammad so vehemently? Did he not preach of God to the Saracens and the Arabs? Did he not destroy the idols? Did he not teach a comfortable and painless life?"

Michael said: "If you take someone out of one dark prison and put him into another, a dark and gloomy one, what benefit do you bring to the person you thought you were benefiting? The question is to bring someone out of the darkness and into the light. Making one an heir to the darkness once again is the work of a deceiver and not of a benefactor. Muhammad did exactly this. For the path of truth is one, and not many. That path is the confession in the name of the Father, the Son, and the Holy Spirit, the one divinity and one power, which is found in the Three as One and which encompasses the Three in a distinct **27.3**

ἡ γὰρ ὁδὸς τῆς ἀληθείας, μία ἐστὶ καὶ οὐ πολλαί· φημὶ δή, τὴν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα ὁμολογίαν, τὴν μίαν θεότητα καὶ δύναμιν, ἐν τοῖς τρισὶν εὑρισκομένην ἑνικῶς, καὶ τὰ τρία συλλαμβάνουσαν μεριστῶς, οὔτε ἀνώμαλον οὐσίαις ἢ φύσεσιν, οὔτε αὐξανομένην ἢ μειουμένην ὑπερβολαῖς καὶ ὑφέσεσιν. Ἐκεῖνος δὲ ὁ πλάνος, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἀρνησάμενος, καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα βλασφημήσας, οὐδὲ ὃν ἐδόκει δοξάζειν Θεὸν ἐδόξασεν· οὐ γὰρ δόξα τῷ ἐξ οὗ ἡ τῶν ἐξ αὐτοῦ ταπείνωσις· πᾶς γὰρ "ὁ μὴ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἔρχεται ἐπ' αὐτόν", τὸ ἅγιόν φησιν Εὐαγγέλιον».

27.4 Ὁ βασιλεὺς ἔφη: «Εἰ καὶ ἀγχίνους τις καὶ λόγιος *δοκεῖς εἶναι*, ἀλλ' οἱ δύο πάντως τὸν ἕνα νικήσομεν». 10 240r

Ὁ μοναχὸς ἀπεκρίνατο: «Ὑμεῖς, τρεῖς ἐστέ· ἀλλ' *εὖ ἴσθι, ὅτι ἡττηθήσεσθε* τῇ δυνάμει τοῦ Χριστοῦ *καὶ Θεοῦ μου*».

28.1 *Ἐρωτήσαντος δὲ τοῦ βασιλέως* «Τίς ἐστιν ἐν αὐτοῖς ὁ τρίτος;», ὁ Μιχαὴλ ἔφη: «Σὺ βασιλεῦ, καὶ ὁ οἰκεῖος *σοι* Ἑβραῖος, καὶ ὁ κρυφίως ὑμῖν τὰ τοιαῦτα ὑποτιθέμενος Διάβολος». 15

Λέγει ὁ βασιλεύς: «Ταῖς πολυλογίαις σου χαίρειν εἰπών, πείσθητί μοι, καὶ τὸν Μωάμεδ ὁμολόγησον προφήτην εἶναι καὶ ἀπόστολον Θεοῦ· καὶ ἔσῃ μοι (καθὼς ἔφην) ἐν τάξει υἱοῦ, καὶ πολλῶν ἀπολαύσεις ἀγαθῶν».

28.2 Ὁ Μιχαὴλ ἀπεκρίνατο: «Σύ, βασιλεῦ, ὁμολογεῖς τὸν Χριστόν, Λόγον Θεοῦ ὑπάρχειν;» 20

27.3 ἡ γὰρ ὁδὸς τῆς ἀληθείας, μία ἐστὶ καὶ οὐ πολλαί: cf. Ioann. 14,6 λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή **27.3** τὴν εἰς Πατέρα — ὑφέσεσιν: Greg. Naz.* In baptisma = Or. 40,41 Ἐπὶ πᾶσι, καὶ πρὸ πάντων, φύλασσέ μοι τὴν καλὴν παρακαταθήκην, ᾗ ζῶ καὶ πολιτεύομαι, ἣν καὶ συνέκδημον λάβοιμι, μεθ' ἧς καὶ ἀλγεινὰ πάντα φέρω, καὶ τερπνὸν ἅπαν διαπτύω, τὴν εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα ὁμολογίαν. Ταύτην πιστεύω σοι σήμερον· ταύτῃ καὶ συμβαπτίσω καὶ συνανάξω σε. Ταύτην δίδωμι παντὸς τοῦ βίου κοινωνὸν καὶ προστάτιν, τὴν μίαν θεότητά τε καὶ δύναμιν ἐν τοῖς τρισὶν εὑρισκομένην ἑνικῶς, καὶ τὰ τρία συλλαμβάνουσαν μεριστῶς· οὔτε ἀνώμαλον οὐσίαις ἢ φύσεσιν, οὔτε αὐξομένην, ἢ μειουμένην ὑπερβολαῖς καὶ ὑφέσεσι **27.3** οὐδὲ ὃν — ταπείνωσις: Greg. Naz.* In baptisma = Or. 40,43 Θέλω τὸν Πατέρα μείζω εἰπεῖν, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἴσοις εἶναι, τοῖς ἴσοις ἐστὶ, καὶ τὸ εἶναι. Τοῦτο γὰρ παρὰ πάντων δοθήσεται. Καὶ δέδοικα τὴν ἀρχὴν, μὴ ἐλαττόνων ἀρχὴν ποιήσω, καὶ καθυβρίσω διὰ τῆς προτιμήσεως· οὐ γὰρ δόξα τῷ ἐξ οὗ ἡ τῶν ἐξ αὐτοῦ ταπείνωσις **27.3** Eph. 5,6 ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας cum Ioann. 3,36 ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ υἱῷ οὐκ ὄψεται ζωήν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν **28.1** Ὁ βασιλεὺς ἔφη (27,4) — ἀπολαύσεις ἀγαθῶν: Passio Michaelis* (iber.) 7 Respondit princeps credentium et dixit: «Duo nos sumus et ambo unum te vincemus». Respondit monachus et dixit: «Tres vos estis, et tres pariter Christi virtute vincemini». Dixit princeps credentium: «Quis est ille tertius? Die agedum mihi». Respondit monachus et dixit: «Inimicus meus vester amicus est; et quis sit me interrogatis»

6 τῷ scripsi (cf. vers. α et app. font.): τὸ A Pomjalovskij **9** δοκεῖς εἶναι: εἶναι δοκεῖς versio α **11** εὖ ἴσθι, ὅτι ἡττηθήσεσθε: ἡττηθήσεσθε εὖ ἴσθι versio α **12** καὶ Θεοῦ μου: deest in vers. α **13** Ἐρωτήσαντος δὲ τοῦ βασιλέως: Τοῦ δὲ βασιλέως πυθομένου versio α **14** σοι: σου versio α **16** Λέγει ὁ βασιλεύς: Ὁ βασιλεύς ἔφη versio α

way. It knows no difference in substance or nature, nor does it increase or decrease through expansions or reductions. This deceiver, however, rejected the Son of God and blasphemed against the Holy Spirit, and thus did not even glorify God whom he believed he was glorifying; for it is not glory for Him from whom Others originate if you demean Those who come from Him. 'The wrath of God comes to' everyone 'who does not believe in the Son of God', says the holy Gospel".

27.4 The king said: "Even if it seems that you are sharp and learned, the two of us will certainly win against one person".

The monk replied: "You are three in fact, but know well that you shall be defeated thanks to the power of Christ, my God".

28.1 When the king asked "Who makes us three?", Michael replied: "You, king; your Hebrew servant; and the Devil, who slyly tempts you to entertain such thoughts.

The king said: "Part from your loquaciousness, and listen to me, and confess that Muhammad is a prophet and an apostle of God! Then, you shall be, as I said, like a son to me, and you will enjoy many goods".[77]

28.2 Michael replied: "You, king, do you confess that Christ is the Word of God?"

The king said: "Yes, I affirm this". He then said to the Hebrew man: "Do you

[77] Cf. **25,6**: ... you shall become like a son to me, and I will place you above all my magistrates and satraps, and will grant you possession of all sorts of goods.

«Ναί» φησὶν ὁ βασιλεύς, «μαρτυρῶ *τοῦτο*». Εἶτα *λέγει καὶ τῷ Ἑβραίῳ*: «Σὺ μαρτυρεῖς ὅτι τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν;». κατέθετο ὁ Ἰουδαῖος, ταῦτα οὕτως ἔχειν.

28.3 Τότε ὁ τῆς ἀληθείας μάρτυς, πλησθεὶς Πνεύματος Ἁγίου, ἀνεβόησεν εἰπών: «Ὑμεῖς μὲν οὖν, συμμαρτυρεῖτε μοι τῇ ἀληθείᾳ, εἰ καὶ μὴ πιστεύετε ὡς δεῖ· ἐγὼ δὲ τῇ πλάνῃ ὑμῶν οὐδέποτε συμμαρτυρήσω. Ἀλλ' εἶπον ἤδη καὶ πάλιν ἐρῶ: ὁ Μωάμεδ οὐκ ἔστιν, οὔτε προφήτης οὔτε μὴν ἀπόστολος, ἀλλὰ πλάνος καὶ ἀπατεὼν καὶ πρόδρομος τοῦ Ἀντιχρίστου. Καὶ σὺ τοίνυν, Ἰουδαῖε, γνῶθι ὅτι Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, γεννηθεὶς ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου. Καὶ μηκέτι γέννησιν αὐτοῦ κατὰ *σάρκαν προσδόκα*, ἀλλ' εὖ ἴσθι, ὅτι ὃν περιμένεις, ὁ παμμίαρός ἐστιν Ἀντίχριστος, ὁ μέλλων ταράξαι τὴν οἰκουμένην, οὗπερ καὶ πρόδρομος ἐκλήθη ὁ ἀπατεὼν Μωάμεδ».

28.4 Τούτων οὕτως εἰρημένων παρὰ τοῦ μάρτυρος, οἱ μὲν Πέρσαι καὶ Σαρακηνοὶ **ἐπλήσθησαν θυμοῦ** τε καὶ αἰσχύνης· οἱ δὲ Χριστιανοί, οἵ τε γραφεῖς καὶ ἰατροί, *χαρᾶς μεγίστης πληρωθέντες, ἀνεβόησαν* εἰπόντες: «Ἐνίκησεν ὁ μοναχός, χάριτι Χριστοῦ». 240v

28.5 Τότε ὁ βασιλεὺς ὠργίσθη τῷ Ἑβραίῳ, λέγων, ὅτι «Μάτην προσεδόκησα ἔχειν σε συνεργόν· οὐδεμιᾶς γὰρ *παρὰ σοῦ βοηθείας ἔτυχον*». Καὶ ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀτίμως ἔξω βληθῆναι, *εἰπών*: «Ἐγὼ μόνος νικήσω τὸν μοναχόν, καὶ ἐπιστρέψω αὐτὸν πρός με».

28.2 Ps. 32,6 τῷ λόγῳ τοῦ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν / καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν **28.2** Ὁ Μιχαὴλ ἀπεκρίνατο — ἔχειν: Passio Michaelis* (iber.) 8 Respondit sanctus et dixit: «Eia, princeps credentium, nonne mecum testaris Christum Dei Verbum esse?» Respondit princeps credentium: «Euge, id tecum testor». Iudaeo dixit monachus: «Tu, Iudaee, testificarisne mihi adventum Christi, nempe Verbo Dei caelos firmatos esse?» Respondit Iudaeus: «Euge, testificor» **28.3** ὁ τῆς ἀληθείας μάρτυς: cf. Sym. Met. Passio Longini centurionis 2 ἀληθὴς δὲ τῆς ἀληθείας μάρτυς **28.3** Τότε ὁ τῆς ἀληθείας μάρτυς — Μωάμεδ: Passio Michaelis* (iber.) 8 Tunc sanctus Spiritu sancto repletus dixit: «Vos tres mihi veritatem testificati estis; porro id equidem vobis non testificor quod verum non est. O Iudaee, Christus natus est neque iterum naturus. O princeps credentium, Muhammad neque apostolus est neque propheta sed deceptor» **28.4** ἐπλήσθησαν θυμοῦ: locutio saepe usurpata. cf. B&I 22,142 Θυμοῦ τοίνυν ὁ ἄρχων πλησθείς. cf. etiam Sym. Met. Passio Artemii 41 Ταῦτα ὁ παραβάτης ἀκούσας, καὶ θυμοῦ πλησθεὶς τὴν καρδίαν et Sym. Met. PassioVari et soc. 5 θυμοῦ πλείονος πλησθείς et supra 24,17 et infra et 29,1 **28.4** ἐπλήσθησαν θυμοῦ τε καὶ αἰσχύνης: Georg. Alex. Vita Ioannis Chrysostomi 42 ἡ δὲ θυμοῦ καὶ αἰσχύνης πλησθεῖσα **28.4** οἵ τε γραφεῖς καὶ ἰατροί: cf. infra 71,1 τοὺς γραφεῖς καὶ τὸν ἀρχιητρόν **28.4** Τούτων οὕτως εἰρημένων — Χριστοῦ: Passio Michaelis* (iber.) 8 Tunc Saraceni pudore, ira et indignatione repleti sunt; scribae autem et medici christiani gaudio perfusi sunt, quod monachus, Christi virtute principem credentium Iudaeumque devicisset

1 τοῦτο: deest in vers. α λέγει καὶ τῷ Ἑβραίῳ: τῷ Ἑβραίῳ λέγει versio α **10** προσδόκα: προσδοκᾷς versio α **14** οἵ τε: οἵτε Pomjalovskij **15** χαρᾶς μεγίστης πληρωθέντες, ἀνεβόησαν: ἐπληρώθησαν χαρᾶς versio α Χριστοῦ: Θεοῦ Pomjalovskij **18** παρὰ σοῦ βοηθείας ἔτυχον: βοηθείας ἔτυχον παρὰ σοῦ versio α

affirm that by the Word of the Lord the heavens were created, and all their host by the Spirit of His mouth?" The Jew consented to Michael that this is so.

28.3 Then the witness of the truth, filled with the Holy Spirit, spoke up and said: "You confess the truth in agreement with me, even though you don't believe in the way you should. But I will never, ever affirm your fallacy. I have said it before, and I shall say it again: Muhammad is neither a prophet nor an apostle, but a deceiver, a liar, a precursor of the Antichrist. And you, Jew, know that Christ has come to the world, born of the Holy Spirit and the Virgin Mary. You should no longer wait for Him to be born in the flesh, but know well that the one you are awaiting is the most abominable Antichrist, the one who will disturb the world; the deceitful Muhammad has been summoned as his precursor".

28.4 When the martyr spoke in this fashion, the Persians and the Saracens were filled with rage and shame. The Christians, on the other hand, the scribes, and the doctors,[78] were filled with the greatest joy; they spoke up, and said: "The monk has won, by the grace of Christ".

28.5 At that point, the king got angry with the Hebrew man and said: "I had hoped in vain to have you as an accomplice; for I got no help whatsoever from you". And he ordered that he be thrown out in a humiliating fashion. And he said, "I alone will defeat the monk and convince him to join my cause".

[78] Cf. the Christian "scribes and chief physician" mentioned in **71,1** who are present at the court of King Mauïas in Baghdad. The phrase derives from the original Georgian passion; *Passion of Michael the Sabaite* 8 (p. 154). Vasiliev (1942–1943, 175) remarks: "This interesting detail has historical basis, for the caliphs are known to have had at their court many Christian doctors, and learned men both Jews and Christians who instructed the Arabs in Greek philosophy and other fields of science as well as furnishing them with Greek manuscripts". See further Vol. I, 4.2.

28.6 Ὁ δὲ Μιχαήλ, χαρᾶς πλησθείς, ἔφη: «Ὁ μὲν εἷς, *τῇ τοῦ Χριστοῦ μου* δυνάμει φυγὰς ᾤχετο· οἱ δύο λοιπόν ἐστε, καὶ ὅσον οὔπω ἡττηθήσεσθε *καὶ ὑμεῖς*· ὁ γὰρ ἐμὸς σύμμαχος, ἄμαχός ἐστι καὶ ἀήττητος».

Ὁ βασιλεὺς ἔφη: «Ἓν τῶν δύο, μοναχέ, πρόκειταί σοι: ἢ πεισθῆναι μοι καὶ τῇ ἐμῇ συνθέσθαι θρησκείᾳ, ἢ ***πικρῷ θανάτῳ*** *τὸν βίον* ἀπολιπεῖν, καὶ τοῦ **γλυκυτάτου φωτὸς** οἰκτρῶς στερηθῆναι».

Ὁ ἀθλητὴς ἀπεκρίνατο: «Ἓν τῶν τριῶν πρόκειταί σοι, βασιλεῦ, ποιῆσαι: ἢ πρὸς τὸν ἐμὸν ἐκπέμψαι γέροντα, ἢ πρὸς τὸν Χριστόν μου ἀποστεῖλαί με, ἢ γενέσθαι σε Χριστιανόν, καὶ μεθ' ἡμῶν ἀριθμηθῆναι».

29.1 Οὐκ ἐνεγκὼν τοίνυν ὁ Ἀδραμέλεχ τὴν τοσαύτην αὐτοῦ παρρησίαν, **θυμοῦ πλησθείς**, κελεύει ἀνθρακιὰν *πυρὸς ὑφαπλωθῆναι*, καὶ τὰ σανδάλια *τῶν τοῦ μοναχοῦ ποδῶν ἐκβαλόντας*, *στῆσαι αὐτὸν* ἐπὶ τῶν ἀνθράκων. Καὶ δή, θᾶττον τοῦ προστάγματος γε-

28.6 ὁ γὰρ ἐμὸς σύμμαχος, ἄμαχός ἐστι: cf. e.g. Sym. Met. Passio Panteleemonis 3 σύμμαχός τε καὶ βοηθὸς ἄμαχος, Sym. Met. Vita Sophiae et ejus filiarum Fidei, Spei et Charitatis 4 ἔξετε γὰρ βοηθὸν τὴν ἄμαχον τοῦ Χριστοῦ συμμαχίαν, Sym. Met. Passio Theodosii coenobiarchae 74 ἕνα δὲ σύμμαχον εἰδέναι τὴν ἰσχὺν ἄμαχον **28.6** ἄμαχός ἐστι καὶ ἀήττητος: cf. Sym. Met. Passio Euphemiae 15 Δέσποτα, ἔφη, καὶ κύριε πάσης ἀρχῆς, ἔδειξας ἐν ἐμοὶ τὴν σὴν ἀήττητόν τε καὶ ἄμαχον δεξιάν et Sym. Met. Vita Theodorae Alexandrinae 15 τὸ ἄμαχον αὐτῆς ἰδὼν καὶ ἀήττητον **28.6** Τότε ὁ βασιλεὺς (28,5) — ἀήττητος: Passio Michaelis* (iber.) 8 Dixit igitur Iudaeo princeps credentium: «Utilitatem a te sperabam et in detrimentum incurri». Proinde Iudaeum alapis caedi iussit et contumeliose foras eici. Et monacho dixit: «Ego solus te vincam et a sententia revocabo». Respondit sanctus et dixit: «Unus in fugam actus est; duo superestis» **28.6** πικρῷ θανάτῳ: locutio saepe usurpata; cf. e.g. I Regn. 15,32 Εἰ οὕτως πικρὸς ὁ θάνατος etc. cf. B&I 22,143 Πικρῷ θανάτῳ ὑμᾶς ἄρτι ὑποβαλῶ **28.6** τοῦ γλυκυτάτου φωτὸς οἰκτρῶς στερηθῆναι: cf. B&I* 1,68 τῷ δὲ γλυκεῖ τῆς ἀληθείας φωτὶ προσετίθεντο, B&I* 8,7 φῶς γλυκύτατον εἰσέδυ μου τῇ καρδίᾳ, B&I* 24,39–41 χαρᾶς τε πλήρη καὶ θάρσους καὶ φωτὸς γλυκυτάτου τὴν πρὸ μικροῦ λυπουμένην αὐτοῦ καὶ ἀλγοῦσαν εὑρίσκει καρδίαν, B&I* 24,73–74 σὲ παρ' ἐλπίδα δι' εὐχῆς ἐμῆς καὶ δεήσεως γεννηθῆναι καὶ τοῦ γλυκυτάτου μετέχειν φωτὸς τούτου παρασκευάσαντας, et B&I* 24,176–177 ἀνάβλεψον ἰδεῖν τὸ πᾶσι περιλάμπον τοῦ θεοῦ μου φῶς καὶ περιλάμφθητι καὶ αὐτὸς τῷ γλυκυτάτῳ τούτῳ φωτί. cf. Sym. Met. Passio Guriae, Samonae et Abibi 9 τοῦ γλυκυτάτου τοῦδε φωτὸς ἀπολαύσητε, Sym. Met. Passio Anastasiae Rom. 3 ἡδονή, λαμπρότης, ὡραιότης, φῶς, πολὺ τοῦ φωτὸς τούτου γλυκύτερόν τε καὶ ὡραιότερον, et Sym. Met. Passio Demetrii 5 τῷ δὲ γλυκεῖ τῆς ἀληθείας φωτὶ προσετίθεντο. cf. infra 66,3, 71,7, et 114,1 **28.6** Ὁ βασιλεὺς ἔφη — ἀριθμηθῆναι: Passio Michaelis* (iber.) 10 Tunc princeps credentium monacho respondit et dixit: «E duobus alterutrum tibi prostat». Respondit monachus et dixit: «Ex his unum tibi facere datum est». Dixit princeps credentium: «Aut te convertam aut te interficiam». Dixit monachus: «Aut me ad seniorem meum dimittes, aut me ad Christum meum amandabis, aut mecum (ipse) christianus ties» **29.1** θυμοῦ πλησθείς: locutio saepe usurpata. cf. B&I 22,142 Θυμοῦ τοίνυν ὁ ἄρχων πλησθείς. cf. etiam Sym. Met. Passio Artemii 41 Ταῦτα ὁ παραβάτης ἀκούσας, καὶ θυμοῦ πλησθεὶς τὴν καρδίαν et Sym. Met. PassioVari et soc. 5 θυμοῦ πλείονος πλησθείς et supra 24,17 et 28,4 **29.1** Οὐκ ἐνεγκὼν τοίνυν ὁ Ἀδραμέλεχ τὴν τοσαύτην αὐτοῦ παρρησίαν ... κελεύει: cf. Sym. Met. Passio mm. Indae et Domnae et viginti millium qui Nicomediae passi sunt 17 μὴ ἐνεγκὼν ἐκεῖνος τὴν παρρησίαν λυθῆναι μὲν αὐτὸν τῶν δεσμῶν κελεύει. cf. etiam Sym. Met. Passio Andreae in Crisi 7 Ὁ δὲ τὴν παρρησίαν ταύτην οὐκ ἐνεγκών, Sym. Met. Passio Arethae et soc. 15 Τὴν παρρησίαν τοίνυν ὁ Ἑβραῖος τῆς γενναίας οὐκ ἐνεγκών, et Sym. Met. Passio Charitinae 4 Ταύτην ὁ κατάρατος τὴν παρρησίαν οὐκ ἐνεγκών

1 Χριστοῦ μου: ἐμοῦ Χριστοῦ versio α **2** καὶ ὑμεῖς: deest in vers. α **5** πικρῷ θανάτῳ τὸν βίον: τὸν βίον πικρῷ θανάτῳ versio α **8** ἐκπέμψαι A: ἐκπέμψαι με Pomjalovskij (cf. vers. α, app. crit. ms. B) **11** πυρὸς ὑφαπλωθῆναι: ὑφαπλωθῆναι πυρός versio α **12** τῶν τοῦ μοναχοῦ ποδῶν ἐκβαλόντας: ἐκβαλόντας τοῦ μοναχοῦ versio α αὐτὸν: deest in vers. α

Michael, filled with joy, said: "The first one has been forced to flee by the power of my Christ. There are two of you left, and you also will be soon defeated; for my ally is unconquerable and invincible". **28.6**

The king said: "One of two choices is before you, monk: either you listen to me and join my religion, or you shall die a bitter death, and deprive yourself miserably of that sweetest light".

The athlete replied: "You have one of three choices, king: either send me back to my spiritual father, or send me to my Christ, or you become a Christian and thus be numbered among us".[79]

Unable to bear such defiant words, Adramelech was filled with anger. His order was to spread a brazier of fire on the ground, take the monk's sandals off, and make him stand on the burning coals. The order was indeed executed straightaway, and the martyr stood on the burning coals, with a firm body and mind, without anyone at all holding him down, without being forced, but on the con- **29.1**

[79] This request for conversion anticipates the later conversion of King Mauïas by Theodore.

νομένου, ἵστατο ὁ μάρτυς ἐπὶ τῶν ἀνθράκων ἀκλινεῖ τῷ σώματι καὶ τῇ διανοίᾳ, οὐ κατεχόμενος τὸ παράπαν ὑπό τινος, οὐ πιεζόμενος, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτὸν ἀσφαλῶς κατέχων καὶ ἀμετακινήτως, οὐ βίᾳ χειρῶν, ἀλλὰ φύσεως ἀνάγκας, ἀνάγκῃ νικῶν προαιρέσεως, καὶ σώματος δριμείας ὀδύνας, θερμοτέροις πρὸς Θεὸν πόθοις ἀναψύχων, καὶ *δανϊτικοὺς ᾄδων ψαλμούς*. Ἱκανῶς δὲ καταφλεγέντα τὸν γενναῖον, ἐκέλευσεν ὁ Πέρσης ἐκβαλεῖν τῆς πυρᾶς. Ὁ δὲ ἀκλινὴς αὖθις ἵστατο, **ὡς μηδενὸς αὐτῷ συμβάντος ἀνιαροῦ**.

29.2 *Πάλιν* οὖν κελεύει ὁ τύραννος, ἐκ τῶν αὐτοῦ θησαυρῶν *ἐνεχθῆναι* δηλητήριον φάρμακον *θανατηφόρον*, εἰς ἄγγος τι σιδηροῦν πεφυλαγμένον, αὐθωρὸν θανατοῦν τὸν *τοῦτο πίνοντα*· καί φησι πρὸς *τὸν γεν ναῖον Μιχαήλ*: «Νῦν ἥκει σου τὸ τέλος. 10241r Τοιγαροῦν, ἢ τοῖς ἐμοῖς *λόγοις τε καὶ δόγμασι πείσθητι*, ἢ πίε τὸ ποτήριον τοῦ θανάτου καὶ κακῶς τελεύτα».

29.3 Ὁ μάρτυς ἀπεκρίνατο: «Ἐγώ, καὶ πρὸς δηλητήρια, καὶ πρὸς ξίφη, καὶ πρὸς πῦρ, καὶ πρὸς ἄλλην βάσανον πᾶσαν ἕτοιμός εἰμι, **τοῦ δὲ Θεοῦ μου καὶ *Δεσπότου καὶ Σωτῆρος* Ἰησοῦ Χριστοῦ οὐκ ἀποστήσομαι· οὐδὲ κερδήσεις σύ τε καὶ ὁ σύνεδρός σου** Διάβολος τὴν ἐμὴν ψυχήν».

29.1 ἀκλινεῖ τῷ σώματι καὶ τῇ διανοίᾳ: Greg. Naz. Funebris orat. in laudem Basilii Magni = Or. 43,52 ἀκλινῆ καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ὄψιν καὶ τὴν διάνοιαν **29.1** ἵστατο ὁ μάρτυς — πόθοις ἀναψύχων: Sym. Met.* Passio Anastasii Persae 13 Ἀλλ' ὁ μὲν οὕτως ἀνηλεῶς ἐπὶ πολὺν τὸν χρόνον ἠκίζετο, οὐ κατεχόμενος ὑπό του τὸ παράπαν, οὐ πιεζόμενος, οὐ μεταφέρειν ἑαυτὸν ἢ παρακινεῖν ὅλως εἰργόμενος, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτὸν ἀσφαλῶς κατέχων καὶ ἀμετακινήτως, οὐ βίᾳ χειρῶν, ἀλλὰ γνώμης καὶ φύσεως ἀνάγκας ἀνάγκῃ νικῶν προαιρέσεως καὶ σώματος δριμείας ὀδύνας δριμυτέροις πρὸς Θεὸν πόθοις ἀναψύχων καὶ τὰ παρόντα λυπηρὰ ταῖς τῶν μελλόντων ἐλπίσι παραμυθούμενος. cf. supra 24,18 **29.1** δανϊτικοὺς ᾄδων ψαλμούς: Sym. Met. Vita Stephani Iunioris 2551–2552 ὁ ἅγιος, **δανϊτικοὺς ᾄδων ψαλμούς** [cf. vers. β] **29.1** Ὁ δὲ ἀκλινὴς αὖθις ἵστατο: cf. Sym. Met. Vita Symeonis Styl. 12 ὄρθιος, ἀκλινής, ἄσιτος, μικροῦ καὶ ἄσαρκος ἵστατο στήλη τις ζῶσα καὶ ἔμψυχος **29.1** ὡς μηδενὸς — ἀνιαροῦ: cf. B&I* 23,12 ὡς μηδενὸς αὐτῷ συμβεβηκότος ἀνιαροῦ. cf. Ioann. Chrys. Ad Stagirium a daemone vexatum (lib. 1–3) PG 47:486,42–43 et εἰ γὰρ καὶ μηδὲν αὐτῷ συμβεβήκει τῶν ἀνιαρῶν et Nil. Ancyr. Narrationes septem de monachis in Sina, Recensio a Sym. Met. in menol. inserta 1,1,9–10 ἐκαθήμην γὰρ δὴ σφόδρα συγκεχυμένος ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσιν ἀνιαροῖς **29.1** Οὐκ ἐνεγκὼν — ἀνιαροῦ: Passio Michaelis* (iber.) 10 Tunc princeps credentium trullam balneariam ardentem afferri iussit illumque detractis sandaliis in ea consistere. Is autem precatus est, stetit, (tormentum) pertulit, dicens: «Praestat uri corpus meum dummodo ne pereat anima mea». Porro ignis exhaustus est neque sancto quippiam nocuit **29.2** τοῖς ἐμοῖς λόγοις τε καὶ δόγμασι πείσθητι: Greg. Naz. In baptisma = Or. 40,21 φέρε, τοῖς ἐμοῖς πείσθητι λόγοις **29.2** τὸ ποτήριον τοῦ θανάτου: cf. e.g. Sym. Met. Vita Nicolai Myrensis 20 τὸ τοῦ θανάτου ποτήριον **29.2** Πάλιν οὖν — τελεύτα: Passio Michaelis* (iber.) 10 Tunc iussit princeps credentium afferri capsulam ferream obseratam et custoditam, quam aperiri iussit indeque eximi ampullam parvam, obsignatam, in qua scriptum erat: «venenum potabile, praesentissimam afferens mortem, quod appellatur samsala». Tunc dixit princeps credentium: «Aut mihi parebis atque beneficium accipies; aut venenum hoce bibes et mortem obibis» **29.3** τοῦ δὲ Θεοῦ μου καὶ Δεσπότου καὶ Σωτῆρος: cf. B&I* 7,197 τὸν ἐμὸν δεσπότην καὶ θεὸν καὶ σωτῆρα **29.3** Ὁ μάρτυς ἀπεκρίνατο — ἐμὴν ψυχήν: Passio Michaelis* (iber.) 10 Respondit sanctus: «Malo venenum bibere mortemque gustare, potius quam, (accepta) lege tua, animam meam perdere»

5 δανϊτικοὺς ᾄδων ψαλμούς: ψαλμούς δανϊτικοὺς ᾄδων versio α **8** Πάλιν: Αὖθις versio α ἐνεχθῆναι: ἐνεγκεῖν versio α **9** θανατηφόρον: θανατηφόρον ὑπάρχον versio α **10** τοῦτο πίνοντα: πεπωκότα versio α τὸν γενναῖον Μιχαήλ: Μιχαὴλ τὸν γενναῖον versio α **11** λόγοις τε καὶ δόγμασι πείσθητι: πείσθητι λόγοις τε καὶ δόγμασι versio α **15** δεσπότου καὶ σωτῆρος: σωτῆρος καὶ δεσπότου versio α

trary keeping himself motionless and fixed, not by the violence of hands, but by defeating the exigencies of nature with the exigency of volition, by dissipating the terrible pains of the body with his even more fervent longing for God, and by chanting the psalms of David. Once the brave man had been placed upon the fire long enough, the Persian ordered that he be taken out of the brazier. Michael stood once more, steadfast, as if nothing untoward had happened to him.

29.2 The tyrant gave a new order that a deadly poison be brought from his treasury which was kept in an iron vessel, a poison capable of causing immediate death to whoever might drink it. And he said to the brave Michael: "Your end has now come. So, either obey my words and teachings or drink the cup of death and die miserably".

29.3 The martyr replied: "I am ready for poisons, swords, fire, and all other torments. But I will not renounce my God, my master and savior Jesus Christ, nor will you and your colleague, the Devil, win my soul over".

29.4 Κεράσαντες οὖν τὸ φάρμακον μέλιτι, ἐπέδωκαν αὐτῷ· καί φησιν ὁ τύραννος: «Κατὰ τὴν ἀπειθῆ σου καὶ ἀκαμπῆ γνώμην, λάβε τὸ πικρὸν τοῦ θανάτου σὺν γλυκύτητι μέλιτος».

29.5 Λαμβάνει τὸ ποτήριον ὁ μάρτυς, καὶ τὸ τῆς πίστεως ἐπειπὼν σύμβολον, καὶ τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ σφραγίσας τὴν κύλικα, πάντων τῶν Χριστιανῶν δακρυρροούντων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ὑπὸ συμπαθείας δακρύσαντος, ἐβόησεν ὁ ἀθλητής: «Πιστεύω εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα». Καὶ τοῦτο εἰπών, ἀτρεμεῖ τῷ λογισμῷ πέπωκε τὸ ποτήριον τοῦ θανάτου· τῇ δὲ χάριτι καὶ δυνάμει τοῦ Χριστοῦ, ἔμεινεν ἀβλαβής.

29.6 Ἐθαύμασε δὲ ὁ βασιλεύς, καὶ ἀπόπειραν τοῦ φαρμάκου ποιούμενος, ἐκέλευσεν ἀχθῆναι τινὰ τῶν καταδίκων ἀποθανεῖν ὀφείλοντα, καὶ *ἐκ τούτου πιεῖν τοῦ φαρμάκου*. Οὗ δὴ γεγονότος, ἅμα τῷ πιεῖν, σὺν λυγμῷ μεγάλῳ *τὴν ψυχὴν ἀπέρρηξεν, παρευθὺ δὲ διερρύη καὶ ὅλον αὐτοῦ τὸ σῶμα*. Ὁ δὲ μάρτυς ἵστατο ἄρτιος, ἀσινής, *εὐχὰς ἀναπέμπων* τῷ Κυρίῳ.

30.1 Τότε πάντες οἱ Χριστιανοί, ὡς ἐκ μιᾶς γλώττης ἐδόξασαν Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν. Οἱ δὲ Σαρακηνοὶ καταισχυνθέντες, καὶ ὕβριν τῆς *ἑαυτῶν θρησκείας* τὸ θαῦμα λογισάμενοι, ἐβόων τῷ βασιλεῖ, ἢ τὸν μοναχὸν ἀποθανεῖν, ἢ πάντας τοὺς Χριστιανοὺς κατασφαγῆναι. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὸ ἱκανὸν ποιῶν τῷ ὄχλῳ τῶν Σαρακηνῶν, ἐκέλευσεν ἐκβαλεῖν αὐτὸν ἔξω τῆς πόλεως καὶ *ἀποκεφαλισθῆναι*.

29.4 Κεράσαντες — μέλιτος: Passio Michaelis* (iber.) 10 Tunc (princeps credentium) vas afferri iussit, hydromel infun di, venenum admisceri et monacho propinari. Dixitque: «Propter pervicaciam tuam bibe amarum cum dulci mortemque cum melle» **29.5** ἀτρεμεῖ τῷ λογισμῷ: cf. Ephr. Syr. Sermo i in Abraham et Isaac 228,6 ἀτρεμεῖ τῇ ψυχῇ καὶ ἀκλινεῖ λογισμῷ **29.5** Λαμβάνει — ἀβλαβής: Passio Michaelis* (iber.) 10 Martyr vero Christi manu sua illud accepit, symbolum fidei recitavit et illacrimatus est. Lugebant porro scribae, medici proceresque christiani neque sui iam compotes erant prae timore. Respiciens autem princeps credentium ministros suos lacrimantes, ipse miseratione commotus flere coepit. Sed quamquam ilium dimittere volebat, veritus est neque cedere potuit, quoniam populus ei metum incutiebat. Tunc monachus vocem attollens dixit: «Credo Patri et Filio et Spiritui sancto»; dominica cruce se signavit; et nihil territus venenum ebibit. Atque Dei nostri Iesu Christi virtute (protegente) nequaquam laesus est. Tunc scribae in flebilem vocem erumpentes principi credentium dixerunt: «Iube gladium afferri nosque pariter cum viro innocente necari» **29.6** Ἐθαύμασε — τῷ Κυρίῳ: Passio Michaelis* (iber.) 10 Tunc iussit credentium princeps hominem captivum adduci, homicidam mortisque reum; volensque venenum experiri, ilium (ex eo) bibere iussit. Qui cum bibisset, sternutavit, animam eiecit, et solutum est corpus eius, crinesque et barba (eius) defluxerunt. Monachus autem stabat, precabatur, Dominum laudabat et in spiritu gaudebat **30.1** Τότε πάντες — ἀποκεφαλισθῆναι: Passio Michaelis* (iber.) 10–11 Tunc vociferari coeperunt omnes Saraceni: «Christianos magnificas; Saracenos perdis. Aut monachum interfice aut nos Saraceni perivimus». / Iussit igitur (eum) morti addici, ex urbe educi **gladioque feriri** [cf. vers. α]

10 φαρμάκου in marg. add. A 241r **12** ἐκ τούτου πιεῖν τοῦ φαρμάκου: τὸ φάρμακον αὐτὸν πιεῖν versio α **13** τὴν ψυχὴν ἀπέρρηξεν, παρευθὺ δὲ διερρύη καὶ ὅλον αὐτοῦ τὸ σῶμα: ἀπέρρηξε τὴν ψυχήν, καὶ ὅλον αὐτοῦ τὸ σῶμα διερρύη versio α **14** εὐχὰς ἀναπέμπων: καὶ εὐχὰς ἀνέπεμπε versio α **16** ἑαυτῶν θρησκείας: θρησκείας αὐτῶν versio α **19** ἀποκεφαλισθῆναι: ξίφει τὴν κεφαλὴν ἀποτεμεῖν versio α

They thus mixed the poison with honey and offered it to him. The tyrant said: "Following your disobedient and stubborn attitude, take this bitter cup of death mixed with the sweetness of honey". **29.4**

The martyr took the cup, recited the creed of the faith, made the sign of the cross over the vessel, and, while all the Christians were shedding tears, and as also the king himself shed a tear out of sympathy, the athlete cried out loud: "I believe in the Father, the Son, and the Holy Spirit". After saying this, he drank the cup of death with an unwavering mind. By the grace and power of Christ, he remained unharmed. **29.5**

The king was amazed and, wanting to test the poison, ordered that a man condemned to death should be brought in and drink from that very poison. This was done and, as soon as the man drank it, he gave out a loud cry and died; that very instant, his entire body disintegrated. The martyr, on the other hand, stood intact and unscathed, addressing prayers to the Lord. **29.6**

At that moment, all the Christians in unison glorified Christ, our God. The Saracens by contrast were brought to shame and considered the miracle an insult to their religion. So, they requested with shouts to the king that either the monk die or that all the Christians be slaughtered. Wanting to satisfy the Saracen mob, the king ordered that Michael be taken out of the city and beheaded. **30.1**

30.2 Εὐθὺς οὖν οἱ στρατιῶται *ἐξενέγκαντες τοῦτον* εἰς τὸν τῆς τελειώσεως τόπον ⟨*ἄγουσι*⟩· συνεξῆλθον αὐτῷ πᾶς ὁ τῆς πόλεως λαός, Χριστιανοί τε καὶ Σαρακηνοί. 241v
Ὁ δὲ μάρτυς, στὰς πρὸς ἀνατολάς, ὄμματά τε καὶ χεῖρας εἰς οὐρανὸν ἐπάρας, προσηύξατο οὕτως:

31. «Δέσποτα παντοκράτορ, ὕψιστε βασιλεῦ, Ἅγιε ἁγίων, εὐχαριστῶ σοι ὅτι κατηξίωσάς με τὸν ἀγῶνα τοῦτον εἰς τέλος διαγωνίσασθαι. Καὶ νῦν δέομαί σου, μὴ ἅψηταί μου ἡ ἐπίβουλος τοῦ πονηροῦ χείρ, καὶ πρὸς ἀπωλείας *βυθὸν κατασπάσῃ*, ἀλλὰ δι' ἁγίων ἀγγέλων σου τὴν ἐμὴν ψυχὴν παραλαβών, εἰς ἀναπαύσεως εἰσάγαγε μονάς· σὲ γὰρ ἐπεπόθησα, Κύριε, καὶ σὲ ὑμνῶ καὶ μεγαλύνω τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὴν μίαν θεότητα καὶ βασιλείαν, ὅτι Σοῦ ἐστιν ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν».

32.1 Ταῦτα προσευξάμενος ὁ ἀθλητής, καὶ προσκυνήσας τῷ Θεῷ, *εἰρήνην τε* δοὺς τοῖς πιστοῖς, ἔκλινε τὴν κεφαλήν· καὶ προσελθὼν ὁ σπεκουλάτωρ, *ξίφει ταύτην ἀπέτεμεν*. Καὶ εὐθύς, πᾶς ὁ τῶν Χριστιανῶν λαὸς δέδωκε δόξαν τῷ Θεῷ, τῷ ἐνισχύσαντι τὸν *ἑαυτοῦ* γενναῖον ἀθλητήν, τὸν τοῦ μαρτυρίου διανύσαι ἀγῶνα.

32.2 Ἐλθόντες δὲ οἱ ἐν τῷ ξενοδοχείῳ *τῆς Λαύρας μοναχοί*, ἤθελον λαβεῖν τὸ μαρτυρικὸν ἐκεῖνο τοῦ ἀθλοφόρου σῶμα. Ἀντέστησαν δὲ οἱ τῆς πόλεως Ἱεροσολύμων πιστοί, λέγοντες: «Ἴδε ἀνύσας τὸν τῆς ἀθλήσεως δρόμον, ὧδε καὶ τεθήσεται εἰς ἁγιασμὸν

31. ἀπωλείας βυθὸν cf. e.g. Greg. Naz. Funebris orat. in laudem Basilii Magni = Or. 43,11 ἀπωλείας βυθὸν **31.** σὲ γὰρ ἐπεπόθησα, Κύριε: cf. Ps. 118,174 ἐπεπόθησα τὸ σωτήριόν σου, Κύριε **32.1** εὐθὺς οὖν οἱ στρατιῶται (30,2) — ἀπέτεμεν: Sym. Met.* Passio Tryphonis 15–16 Εὐθὺς οὖν οἱ στρατιῶται τῆς πόλεως ἐξενεγκόντες αὐτὸν ἐπὶ τὸν τόπον τῆς τελειώσεως **ἄγουσιν** [cf. vers. α]. Ὁ δὲ στὰς πρὸς ἀνατολάς, ὄμματά τε εἰς οὐρανὸν ἐπάρας, καὶ χεῖρας ἄρας, καὶ τὴν φωνὴν προσηύξατο οὕτως: «Δέσποτα Κύριε, Θεὲ θεῶν, Βασιλεῦ βασιλέων, Ἅγιε ἁγίων, εὐχαριστῶ σοι, ὅτι κατηξίωσάς με τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἀμωμήτως εἰς τέλος διαγωνίσασθαι· καὶ νῦν δέομαί σου, μὴ ἅψηταί μου ἡ ἐπίβουλος τοῦ πονηροῦ χείρ· μὴ πρὸς ἀπωλείας **κατασπάσῃ βυθόν** [cf. vers. α], ἀλλὰ δι' ἀγγέλων ἁγίων τῆς μεγαλοπρεποῦς δόξης σου τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἐν εἰρήνῃ παραλαβών, εἰς τὰ ἀγαπητά σου σκηνώματα, εἰς τὰς ἐπιποθήτους μονὰς εἰσάγαγε. Πᾶσι δὲ τοῖς τοῦ δούλου σου μεμνημένοις καὶ θυσίας δεκτὰς χάριν ἐμὴν προσάγειν σοι βουλομένοις, πρόσχες ἐξ ἑτοίμου κατοικητηρίου σου, ἐξ οὐρανίου ἁγίου σου· δαψιλεῖς καὶ ἀφθάρτους ἀντικαταπέμπων αὐτοῖς τὰς εὐεργεσίας, ὅτι μόνος εἶ ἀγαθὸς καὶ τῶν ἀγαθῶν παροχεύς, εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν». Ταῦτα προσευξάμενος ὁ ἀθλοφόρος καὶ προσκυνήσας Θεῷ, πρὸ τοῦ πληγῆναι τῷ ξίφει, παραδίδωσι τὴν ψυχήν **32.1** ξίφει ταύτην ἀπέτεμεν: cf. Georg. Mon. Chronicon 479,9–10 **ἀπέτεμεν** εὐθέως **τὴν τιμίαν αὐτῆς κάραν** [cf. vers. α] **32.1** Εὐθὺς οὖν οἱ στρατιῶται (30,2) — ἀγῶνα: Passio Michaelis* (iber.) 11 Tunc eum ad portam civitatis eduxerunt, ad collem sancti Georgii. Quod cum auditum esset, egressa est multitudo urbanae plebis, peregrinorum, monachorum, senum, iuvenum, puerorum, feminarum et omnium fidelium. Tunc sanctus Michael athleta (et) martyr Christi, pallium suum extendit, ter Dominum adoravit, pacem apprecatus est populo omnesque (sic) rogavit: «Schemate meo me induite; pallio meo me involvite et ad magistrum meum transmittite, qui me terrae commendet». Turn cruce se signavit, cervices gladio summisit necique vitali. Spiculator tunc sacrum illud caput praecidit, manu sustulit et osculatus est, ipse flens et flente universo populo

1 ἐξενέγκαντες τοῦτον: ἐξενεγκόντες αὐτόν versio α **2** ἄγουσι scripsi (cf. vers. α et app. font.): om. A Pomjalovskij **7** βυθὸν κατασπάσῃ: κατασπάσῃ βυθόν versio α **12** εἰρήνην τε: καὶ εἰρήνην versio α **13** ξίφει ταύτην ἀπέτεμεν: ἀπέτεμεν τὴν τιμίαν αὐτοῦ κάραν versio α (cf. app. font.) **15** ἑαυτοῦ: αὐτοῦ versio α γενναῖον in marg. add. A 241v **16** τῆς Λαύρας μοναχοί: μοναχοὶ τῆς Λαύρας versio α

Immediately, the soldiers transferred him to the place of his execution; and all the people of the city, both Christians and Saracens, followed him. The martyr stood facing east, raised his eyes as well as hands to the sky, and recited the following prayer: **30.2**

"Almighty Lord, Supreme King, Saint of Saints, I thank You that You considered me worthy to take part in this fight to the end. Now I beseech You not to let the insidious hand of the wicked touch me and drag me to the depths of perdition, but rather please receive my soul with the help of the holy angels and bring it into the dwellings of repose. I longed for You, Lord, and it is You that I hymn and exalt, the Father, and the Son, and the Holy Spirit, the one deity and kingship, for Yours is the glory forever and ever, amen". **31.**

After this prayer, the athlete prostrated himself towards God, wished peace to the faithful, and offered his head; the executioner approached him and cut off his head with a sword.[80] Immediately after, all the Christians glorified God, the One who strengthened his brave athlete so that he could run the course of martyrdom. **32.1**

The monks from the guesthouse of the Lavra came there and wanted to take the body of that victorious martyr. The faithful of the city of Jerusalem, however, resisted, saying: "Here is where he ran the course of martyrdom, here is where he shall be buried for the sanctification and blessing of the faithful peo- **32.2**

[80] The final moments of Michael, including his prayer (**30,2–32,1**), are expressed in words borrowed from the *Passion* of Tryphon from the Metaphrastic *Menologion* (BHG 1857); see Vol. I, 3.2 ("Wholesale Narrative Quotations").

καὶ εὐλογίαν τοῦ πιστοῦ λαοῦ». Οἱ μοναχοὶ δὲ ἀντέλεγον, ὅτι «Θρέμμα τῆς ἐρήμου ἐστὶ καὶ τέκνον τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάβα, καὶ οὐκ ἔξεστιν ἀλλαχοῦ ταφῆναι, ἀλλ' *ἢ* ἐν τῇ Λαύρᾳ».

33.1 Πολλῆς οὖν γενομένης ἀντιλογίας, ἔφθασεν ἡ φήμη μέχρι τοῦ βασιλέως. Ὁ δέ, τὸ δίκαιον κρίνας, ἐκέλευσε τοῖς μοναχοῖς ἀποδοθῆναι τὸ λείψανον. Καὶ δή, ἀναλαβόμενοι τοῦτο οἱ μοναχοὶ ἐπὶ κραββάτου, πρὸς τὸ ξενοδοχεῖον κατήγαγον.

33.2 Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ἡμέρᾳ, ἀπεκαλύφθη τῷ μεγάλῳ Θεοδώρῳ τὰ κατὰ τὸν Μιχαήλ. Καὶ ἀπελθὼν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, διηγήσατο τὸ ὅραμα τῷ τε καθηγουμένῳ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, ὅτι (φησί) «Σήμερον ὁ ἀδελφὸς Μιχαὴλ τὸν μαρτυρικὸν ἤθλησεν ἀγῶνα ἐν τῇ πόλει».

33.3 *Εὐθὺς οὖν ἀποστέλλει ὁ ἡγούμενος λογάδας μοναχῶν , ὅπως λαβόντες τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο τοῦ μάρτυρος σῶμα, ὕμνοις καὶ ψαλμοῖς ἐνέγκωσιν ἐν τῇ μονῇ*. Οἱ δὲ ἀπελθόντες, ἀνελάβοντο αὐτὸ νύκτωρ, καὶ ἐξῆλθον τὴν πρὸς τὴν Λαύραν φέρουσαν ὁδόν. 242r

33.4 Δείκνυσι δὲ τότε θαῦμα μέγα ὁ τῶν θαυμασίων Θεός· στῦλος γὰρ πυρὸς οὐρανόθεν κατελθών, προεπορεύετο τοῦ μαρτυρικοῦ σώματος, μέγα φῶς ἀποστίλβων, ὡς πᾶν τὸ περίχωρον ἐκεῖνο καταλάμπεσθαι, καὶ *πάντα τὸν* τῆς Ἁγίας Πόλεως *λαὸν θεωρεῖν*, τὸν ὑπερφυῆ καὶ πάμφωτον στῦλον ἐκεῖνον, ὃς δὴ καὶ μέχρι τῆς Λαύρας

32.2 Θρέμμα τῆς ἐρήμου: loc. comm. **32.2** Ἐλθόντες — Λαύρᾳ: Passio Michaelis* (iber.) 11 Exinde inter incolas urbis et monachos lis ingens exorta est. Dicebant incolae urbis: «Ne auferatis praeclarum hunc martyrem civitatis nostrae». Respondebant monachi: «Non potestis adimere nobis filium et alumnum nostrae solitudinis» **33.1** Πολλῆς — κατήγαγον: Passio Michaelis* (iber.) 11 Fuit autem disceptatio et tumultus, donee advenit princeps credentium; qui iussit ilium tradi monachis. Itaque iumento impositum in Xenodochium eum transtulerunt **33.3** λογάδας μοναχῶν: cf. Sym. Met. Vita Stephani Iunioris 2337 **33.3** ὕμνοις καὶ ψαλμοῖς: cf. Eph. 5,19 ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς et Col. 3,16 ψαλμοῖς, ὕμνοις, ᾠδαῖς πνευματικαῖς. cf. supra 14,1 et infra 115,3 **33.3** λαβόντες τὸ ἱερὸν — ἐν τῇ μονῇ: cf. Sym. Met. Passio Eustathii et socii 22 τὰ τῶν πολυάθλων Χριστοῦ μαρτύρων ἀνελόμενοι σώματα, ψαλμοῖς τε καὶ ὕμνοις πιστῶς ἱερολογήσαντες, ἐν ἱερῷ τόπῳ ἐντίμως ἅμα καὶ εὐλαβῶς κατατίθενται **33.3** Ἐν αὐτῇ δὲ (33,2) — ὁδόν: Passio Michaelis* (iber.) 12 Continuo, sub horam vesperae, seni innotuerunt omnia quaecumque acciderant: erat enim cum eo Spiritus sanctus. Celia autem eius prope aberat a turri Sancti Sabae. Senex igitur ad ecclesiam properavit iussitque pulsari horarum signum; quo audito patres ad ecclesiam convenerunt. Senex autem flens rem narravit omnesque obsecravit his verbis: «Modo defunctus est frater vester filius meus: vos igitur flagitanter precor ut prompto animo illuc maturetis et (eum) efferatis». Itaque iuniores monachi, confratres eius, ad urbem festinaverunt eumque extulerunt. Occidente sole, sub crepusculum descenderunt in vallem Siloe **33.4** ὁ τῶν θαυμασίων Θεός: iunctura saepe in Sym. Met. usurpata **33.4** στῦλος γὰρ πυρὸς: Ex. 13,21–22 ἡμέρας μὲν ἐν στύλῳ νεφέλης δεῖξαι αὐτοῖς τὴν ὁδόν, τὴν δὲ νύκτα ἐν στύλῳ πυρός· οὐκ ἐξέλιπεν ὁ στῦλος τῆς νεφέλης ἡμέρας καὶ ὁ στῦλος τοῦ πυρὸς νυκτὸς ἐναντίον παντὸς τοῦ λαοῦ. cf. etiam e.g. Sym. Met. Vita Ioannicii Bithyniae 58 οὗ τὴν ἐκδημίαν στύλος πυρὸς τοῖς ἐν τῷ κατ' Ὄλυμπον ὄρει ἐδήλου **33.4** μέγα φῶς ἀποστίλβων: cf. Menologii Martii (e cod. Mosq. 376 Vlad. 207), Passio 23,3 ἄνδρα φοβερὸν ὁρῶσι μέσον καθεζόμενον τῆς νεφέλης, φῶς οἷον ἀποστίλβοντα μέγα

3 ἢ: deest in vers. α **12** σὺν ὕμνοις Pomjalovskij Εὐθὺς — μονῇ: Καὶ εὐθὺς ὁ ἡγούμενος ἀποστέλλει λογάδας τῶν μοναχῶν, ὅπως ὕμνοις καὶ ψαλμοῖς ἐνέγκωσιν τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο τοῦ μάρτυρος σῶμα versio α **18** πάντα τὸν ... λαὸν θεωρεῖν: πᾶς ὁ ... λαὸς ἐθεώρει versio α

ple". The monks objected, saying: "He is an offspring of the desert and a child of our holy father Sabas; he cannot be buried anywhere else except in the Lavra".

A great argument ensued, and the news reached the ears of the king. The latter, judging what was just, ordered that the relics be given to the monks. And indeed, the monks took the body in a coffin and brought it to the Lavra's guest house. **33.1**

On that same day, everything concerning Michael was revealed to the great Theodore. And he went into the church and recounted his vision to the abbot and to the brothers, saying: "Today, brother Michael fought the fight of martyrdom in the city". **33.2**

Immediately the abbot sent a group of monks to take the sacred body of the martyr and bring him to the monastery with hymns and prayers.[81] These monks thus came to Jerusalem, took the body during the night, and went out of the city on the road to the Lavra. **33.3**

At that moment, the God of wonders showed a great miracle. A pillar of fire descended from the sky and advanced before the body of the martyr, glowing a great light which illuminated the whole surrounding area. This supernatural pillar, full of light, was witnessed by all the people of the Holy City as it ushered to the Lavra those who carried the coffin in which the venerable relics of the **33.4**

[81] For similar funerary rites, see above **14,1** and below **115,3**.

καθωδήγησεν τοὺς βαστάζοντας τὴν κλίνην, ἐν ᾗ τὸ τίμιον κατέκειτο τοῦ ἀθλητοῦ σκῆνος.

34.1 Εἶτα ἐξέρχεται ὁ ὅσιος Θεόδωρος *εἰς ἀπαντὴν τοῦ μακαρίου πύκτου,* ***ποταμηδὸν*** *καταχέων* ***δάκρυα·*** *σὺν αὐτῷ δὲ καὶ ὁ* καθηγούμενος καὶ πᾶσα ἡ ἀδελφότης, μετὰ λαμπάδων καὶ θυμιαμάτων καὶ ὕμνους ᾄδοντες μαρτυρικούς, *ἀπήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ κυριακόν*.

34.2 Ἦν δέ τις ἐν τῇ Λαύρᾳ ἀσθενῶν ἀδελφός, *τὸ ὄνομα* Γεώργιος, ἀρθρίτιδι κατεχόμενος καὶ κλινήρης κατακείμενος ἔτη τρία, ὄντινα περιὼν ὁ ἀββᾶς Μιχαήλ, ἐφίλει καὶ πολλάκις καθυπηρετῶν ἐθεράπευε. Τότε τοίνυν ὁ Γεώργιος *οὗτος* ἠξίου πάντας, βαστάσαι αὐτὸν καὶ *πρὸς* τὴν ἐκκλησίαν ἀπαγαγεῖν. Ὡς δὲ πάντων συντρεχόντων, οὐδεὶς τὸν ἀσθενῆ **διὰ φροντίδος** ἔθετο, δακρύσας *ἐκεῖνος* ἔφη: «Ὦ Μιχαήλ, ἀδελφέ, εἰ ἔτυχες παρρησίας πρὸς Χριστόν, μνήσθητί μου τοῦ σοῦ φίλου, καὶ πρέσβευσον δοθῆναι μοι δύναμιν, ὅπως ἐλθὼν θεάσωμαί σε καὶ τὸν ἐν Χριστῷ δώσω σοι ἀσπασμόν».

34.3 Εὐθὺς οὖν καὶ παραυτά (ὦ πῶς σου τὰ θαυμάσια, Χριστέ, διηγήσομαι;), ὁ μηδὲ ἐπ᾽ αὐτῆς τῆς κλίνης ῥᾳδίως ἰσχύων σαλευθῆναι, σῶος ἐδείκνυτο καὶ ὑγιής· καὶ τοῖς 15 242v
ἰδίοις ἀλλόμενος ποσί, τὴν ἐκκλησίαν καταλαμβάνει· καὶ μετὰ πολλῶν δακρύων *κατασπάζεται* τὸ ἱερὸν τοῦ μάρτυρος *σῶμα*, κράζων καὶ λέγων: «Ἀληθῶς, ἀδελφὲ ποθεινότατε, μεγάλης ἔτυχες πρὸς Χριστὸν παρρησίας· ὄντως, τελείαν ἔδειξας εἰς ἐμὲ τὸν ταλαίπωρον τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης· καὶ *περιὼν γὰρ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ*, πολλά

33.4 Δείκνυσι — σκῆνος: Passio Michaelis* (iber.) 12 Tunc mirabile visu quiddam ostensum est: nebula ignea, sicut columna lucis, sanctum martyrem comitata est, in tenebris et caligine, quasi lucente luna. Omnes autem urbis incolae mirabundi prospiciebant. Perterriti sunt et Saraceni: cernebant enim lumen magnum per vallem Siloe descendens et pertingens usque ad lauram Sancti Sabae **34.1** τοῦ μακαρίου πύκτου: cf. Ioann. Sinait. Scala paradisi 4 (720,39–40) et Vita et miracula Niconis 17. cf. etiam Vita Nicolai Studitae 872,45 **τῷ θαυμασίῳ πύκτῃ** [cf. vers. α] **34.1** ποταμηδὸν καταχέων δάκρυα: cf. B&I* 30,237 δάκρυά τε ποταμηδὸν οἱ τούτου **κατέχεον** [cf. vers. β] ὀφθαλμοί, B&I 35,86–87* δάκρυα τῶν ὀμμάτων ποταμηδὸν προχέων, B&I* 38,15 δάκρυα ποταμηδὸν προχεόμενος. cf. Passio Nicolai iunioris [m. Bunenis sub Leone VI c. 901–902.] 12 τῇ θειοτάτῃ σορῷ τοῦ τρισολβίου πατρὸς προσπεσών, θερμῶς αὐτοῦ ἐπεδέετο, δάκρυα **κατάγων** [cf. vers. α] ποταμηδὸν **34.1** Εἶτα ἐξέρχεται — κυριακόν: Passio Michaelis* (iber.) 12 Ut ventum est ad lauram, patres cum cereis et turibulis obviam egressi magna cum reverentia ilium ad ecclesiam inter cantica intulerunt **34.2** διὰ φροντίδος: cf. B&I* 1,50, 4,5, 4,119, et 22,30 **34.3** ὦ πῶς σου τὰ θαυμάσια, Χριστέ, διηγήσομαι: Ps. 9,2 et 74,3 διηγήσομαι πάντα τὰ θαυμάσιά σου

4 εἰς ἀπαντὴν τοῦ μακαρίου πύκτου, ποταμηδὸν καταχέων δάκρυα: ποταμηδὸν κατάγων δάκρυα, εἰς ἀπαντὴν τοῦ θαυμασίου πύκτου versio α καὶ ὁ: ὅ τε versio α **6** ἀπήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ κυριακόν: εἰς τὸ κυριακόν ἀπήγαγον αὐτόν α **7** τὸ ὄνομα: τοὔνομα α **9** οὗτος: deest in vers. α **10** πρὸς: εἰς versio α **11** ἐκεῖνος: ὁ νοσῶν versio α **15** ἐπ᾽ scripsi (cf. vers. α): ἀπ᾽ A Pomjalovskij **17** κατασπάζεται: καταφιλεῖ versio α **19** περιὼν γὰρ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ: ζῶν γάρ versio α

martyr lay.

34.1 Then, Saint Theodore went out to meet the blessed wrestler, shedding streams of tears. Together with Theodore, the abbot and the whole brotherhood came out with candles and incense, singing hymns befitting a martyr, and they brought him into the main church.

34.2 There was a brother in the Lavra, called George, who was sick. He suffered from gout and had been bedridden for three years; Abba Michael, when still alive, loved George and would often offer him relief and serve him. At that time then, this George began asking everyone to carry him and take him into the church. But as everyone was in a hurry, no one paid attention to the sick man. George was in tears and said: "Michael, my brother, if you have won the right to speak freely before Christ, remember me your friend and intercede so that I may acquire the strength to come and see you and give you the kiss in Christ".

34.3 Right then and there (Christ, how shall I relate your miracles?) the man who was unable even to move on his bed was rendered intact and healthy. Leaping to his feet, he came to the church and, with many tears, kissed the sacred body of the martyr, crying out loud and saying: "Truly, my most beloved brother, you have obtained a great freedom to speak openly before Christ. Indeed, you have perfectly demonstrated the commandment of true love toward me, the miserable one. You had greatly served me, the humble one, while still alive, and now that you have departed to Christ you have straight away rendered me healthy and

μοι τῷ ταπεινῷ καθυπηρέτησας, καὶ πρὸς Χριστὸν μεταστάς, ὑγιῆ με καὶ ἄπονον παραχρῆμα πεποίηκας».

34.4 Ἄσαντες οὖν οἱ τῆς Λαύρας ἀδελφοὶ ὕμνους *προσφόρους τῷ καιρῷ καὶ τῷ πράγματι, κατέθεντο τὸ τίμιον ἐκεῖνο λείψανον ἐν τῇ θήκῃ τῶν προηθληκότων ποτὲ πατέρων ἐν τῇ αὐτῇ Λαύρᾳ*, μηνὶ Ἰουλίῳ, ἐννεακαιδεκάτῃ.

35.1 Ταύτην μὲν οὖν τὴν διήγησιν παρεκβατικώτερον *κατέταξα τῷ παρόντι λόγῳ, χάριν περισσοτέρας ὠφελείας*. Ἐπανιτέον δὲ αὖθις πρὸς τὸν μακάριον Θεόδωρον, καὶ τὰ ἐκείνου διηγητέον εἰς δύναμιν.

35.2 Τότε μὲν οὖν δή, ἐπὶ τῷ κλεινῷ Μιχαήλ, χαρᾶς τε καὶ λύπης *δάκρυα τῶν ὀφθαλμῶν κατῆγε· χαρᾶς μέν*, ὅτι τὸν συγγενῆ αὐτοῦ καὶ φοιτητὴν τοιούτῳ *τέλει ἀπαρτισθέντα εἶδε* καὶ τοῖς τῶν ἁγίων μαρτύρων συναριθμηθέντα χοροῖς, καὶ ὅτι τοιοῦτον προέπεμψε πρὸς Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν *δῶρόν τε καὶ πρεσβευτήν*· λύπης δέ, ἐπὶ τῇ στερήσει τοῦ καλοῦ συναγωνιστοῦ καὶ εὐθυδρόμου τῆς ἀσκήσεως συνοδοιπόρου. Ὅμως, εὐχαριστηρίους ὕμνους τῷ Θεῷ ἀναπέμψας, τῆς αὐτῆς εἴχετο ἡσυχίας, *ἐπιτεί*νων μᾶλλον τὴν σκληραγωγίαν, καὶ πάσης *ἀποστερῶν* ἑαυτὸν σωματικῆς παρακλήσεως.

36.1 Ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος παράκλησις, καὶ ἡ τῶν χαρισμάτων ὑπερβολή, ἐπεδαψιλεύθη μᾶλλον αὐτῷ. *Συχνότερον* δὲ καὶ τὸν κλεινὸν Μιχαήλ, ἐν ὁράμασι νυκτερινοῖς ἐθεώρει, ἐν τόποις μὲν κατοικοῦντα φωτεινοῖς, στολαῖς *δὲ* καὶ στεφάνοις *μαρτυρικοῖς κεκοσμημένον*, παρακαλοῦντα τε τοῦτον τὸν πνευματικὸν αὐτοῦ πατέρα, καὶ *μη δα-* 243r

34.3 Ἦν δέ τις ἐν τῇ Λαύρᾳ (34,2) — πεποίηκας: Passio Michaelis* (iber.) 13 Erat autem in laura frater infirmus, nomine Theodoras, qui a tribus annis in lectulo decumbebat. Ut autem hie audivit patris Moysis discipulum Tiberiadenum martyrem factum ex urbe allatum esse, flagitavit ut ad ecclesiam deferretur, ut sanctum aspiceret: erat enim eius amicus. At nemo eum exaudivit. Tunc vocem flebilem attollens ait: «O Michael frater, amici ne obliviscaris. Si apud Christum gratia vales, tui aspectu dignum me fac». Et extemplo assurexit et confirmatus est. Ad ecclesiam descendit, ad illius pedes procidit et lacrimans dixit: «Vere impavida gratia polles, et amicitiam praeclare servasti. Tu quippe misericordia mecum usus es et sanare me voluisti» **34.4** Ἄσαντες — ἐννεακαιδεκάτῃ: Passio Michaelis* (iber.) 13 Tunc psalmodia et feralibus omnibus rite perfuncti, eum condiderunt in sepulcro martyrum, patrum et confessorum combustorum **35.1** παρεκβατικώτερον — λόγῳ: cf. Greg. Naz. In pentecostem = Or. 41,2 ῥητέον γὰρ, καὶ εἰ μικρόν τι παρεκβατικώτερος ἡμῖν ὁ λόγος etc. **35.1** Ἐπανιτέον: locutio saepe in Sym. Met. usurpata **35.1** Ἐπανιτέον δὲ αὖθις — εἰς δύναμιν: Sym. Met. Vita Ephraem Syri 8 Ἀλλ' ἐπανιτέον καὶ αὖθις ἐπὶ τὸν θεῖον Ἐφραίμ, καὶ μόνα καθαρῶς τὰ ἐκείνου διηγητέον **35.2** Τότε μὲν οὖν δή — συνοδοιπόρου: Passio Michaelis* (iber.) 13 Magister autem eius oculo flebili, dolenti corde at spiritu gaudens **35.2** πάσης ἀποστερῶν ἑαυτὸν σωματικῆς παρακλήσεως: Ioann. Sinait. Scala paradisi 7 (803,14–803,1) Μετάνοιά ἐστιν ἄθλιπτος στέρησις πάσης παρακλήσεως σωματικῆς

5 προσφόρους — Λαύρᾳ: τῷ καιρῷ καὶ τῷ πράγματι προσφόρους, ἐν τῇ θήκῃ τῶν πατέρων τῶν ἠθληκότων ποτὲ ἐν τῇ αὐτῇ Λαύρᾳ, τὸ τίμιον ἐκεῖνο κατέθεντο λείψανον versio α **7** κατέταξα τῷ παρόντι λόγῳ, χάριν περισσοτέρας ὠφελείας: χάριν ὠφελείας, τῷ παρόντι κατέταξα λόγῳ versio α **10** δάκρυα τῶν ὀφθαλμῶν κατῆγε: τῶν ὀφθαλμῶν κατήγαγε δάκρυα versio α **11** τέλει ἀπαρτισθέντα εἶδε: εἶδε ἀπαρτισθέντα τέλει versio α **12** δῶρόν τε καὶ πρεσβευτήν: πρεσβευτήν τε καὶ δῶρον τέλει versio α **15** ἐπιτείνων: ἐπιτείνας versio α ἀποστερῶν: ἀποστερήσας versio α **18** Συχνότερον: Συχνῶς versio α **19** δὲ: τε versio α **20** μαρτυρικοῖς κεκοσμημένον: κεκοσμημένον μαρτυρικοῖς versio α

free of pain".[82]

34.4 The brothers of the Lavra sang hymns appropriate to the occasion and the circumstance, and then, on July 19, laid Michael's venerable relics in the tomb of those fathers who had become martyrs before him in that same Lavra.[83]

After the Death of Michael, at Mar Saba

35.1 I have inserted this story into my narrative as a long digression for the sake of offering more benefit. Let us, however, return back again to blessed Theodore and narrate his life, as much as is possible.

35.2 During that time then, Theodore poured forth tears of joy as well as sadness from his eyes for the illustrious Michael; tears of joy, because he saw his relative and disciple accomplish such a death and be numbered among the choirs of martyr saints, and also because he had been the one to send forth such a gift as well as such an ambassador to Christ, our God; and tears of sadness, because he had been deprived of such a good fellow fighter and such a straight-running fellow traveler in the path of asceticism. Still, after addressing hymns of thanksgiving to God, he continued the same kind of eremitic life, and intensified even more his austere discipline, and deprived himself of all bodily consolation.

36.1 Support from the Spirit and excess of spiritual gifts were granted to him even more abundantly. He also saw more often, in nightly visions, the illustrious Michael, living in brilliant dwellings, adorned with the clothes and crown of a martyr, beseeching Theodore, his spiritual father, and advising him not to feel any sadness on his account. "Your recompense from God", he would say, "awaits

[82] For a similar miracle, see the early eleventh-century *Life* of Nikon Metanoeite (ch. 49): Οὗτος γὰρ ὁ τοῦ Σαββατίου υἱός, νόσῳ χρονίᾳ περιπεσὼν καὶ λίαν χαλεπωτάτῃ, χεῖρας ἅμα καὶ πόδας καὶ ἅπαν τὸ σῶμα παρεῖτο καὶ καθάπαξ ἦν ἀκίνητος. Ἐπεὶ δὲ καὶ φοράδην παρὰ τῷ θείῳ ναῷ κεκόμιστο καὶ τῷ βλύζοντι μύρῳ ἐκ τῆς σοροῦ τοῦ θείου λειψάνου ἤλειπτο, αὐθωρὸν ἀνέστη ὁ παῖς, καὶ τὸ σῶμα ἔρρωτο ἅπαν καὶ ποσὶν οἰκείοις ἀλλόμενος τῇ οἰκείᾳ μητρὶ προσέδραμεν, ὥστε πάντας ἐκπλαγῆναι καὶ τῷ Θεῷ δόξαν ἀναπέμψαι.

[83] On the date of celebration and on the Sabaite martyrs, victims of Arab raiders, see Vol. I, 3.1. Mss. **E** and **L** of version **α** mark the end of this story with a rubric.

μῶς λυπεῖσθαι περὶ αὐτοῦ παρεγγυώμενον. «Μένει γάρ σοι» φησίν «ὁ μισθὸς παρὰ τῷ Θεῷ, τῆς *εἰς ἐμὲ* διδασκαλίας *σου*, καὶ εἰς τόδε τὸ μέτρον ἀναβάσεως».

36.2 *Πάλιν τοίνυν* ὁ ὅσιος, τῶν αὐτῶν (ὡς εἴρηται) εἶχετο πόνων καὶ ἱδρώτων ἀσκητικῶν, *πρὸς* τοὺς ἀοράτους διώκτας *παραταττόμενος*, καὶ **τὸ τῆς συνειδήσεως μαρτύριον ἀθλῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν**.

36.3 Ὁ μὲν γὰρ καλὸς Μιχαὴλ ἐπλεονέκτησε τῇ τῶν μαρτυρικῶν ἄθλων δριμύτητι, καὶ τῷ σφοδρῷ καὶ ὀξυτάτῳ τῶν κολάσεων. Οὗτος δὲ πάλιν ἀνεπλήρου τῇ παρατάσει τῶν ἐπιπόνων, καὶ τῇ παρ' ὅλον τὸν βίον παρὰ τῶν πονηρῶν πνευμάτων πολεμουμένῃ ζωῇ, καὶ τῇ *ἑαυτοῦ* διὰ τῆς **ὑπερφυοῦς ἀσκήσεως** ἀντιπαρατάσει.

37.1 Μετὰ γὰρ τὸ τελειωθῆναι τὸν μακαρίτην Μιχαὴλ καὶ τῷ μαρτυρικῷ *στέφει κατακοσμηθῆναι*, πρὸς μείζονας καὶ ὑπερφυεστέρους τῆς **ἀσκήσεως** δρόμους *ὁ μέγας Θεόδωρος ἑαυτὸν ἀνῆγεν*, ὥσπερ μὴ ἀρκούντως *ὑπάρχειν αὐτῷ τοὺς πρώην ἀγῶνας*. Ὅθεν, καὶ νηστείας πλειοτέρας ἐπίτασις ἦν, καὶ ἀγρυπνίας προσθήκη, καὶ προσευχῆς ἀνάβασις ὑψηλοτέρα, καὶ θεωριῶν πνευματικῶν πολυπλασιασμός. Τὸ δὲ φιλεργὸν ἐν πόνοις, τὸ δὲ ἐξ οἰκείων πόνων φιλόδωρον, τὸ δὲ τῆς ἀναγνώσεως σύντονον, τὴν δὲ τῶν ἀνεγνωσμένων ἔρευναν καὶ γνῶσιν, τὰ δὲ ἄλλα τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ προτερήματα, τίς ἂν καὶ λέγειν ἱκανὸς ἄρα;

37.2 Ἦν δὲ καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ἐπωφελὴς τοῖς ἀκούουσιν· οὐχὶ νοῆσαι γὰρ μόνον ὀξύτατος ἦν ὁ ἀνήρ, ἀλλὰ καὶ εἰπεῖν προχειρότατος, καὶ περιττῶς τῇ εὐρημοσύνῃ χρήσα-

36.1 Συχνότερον δὲ — ἀναβάσεως: cf. infra 111,4 Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν νύκτα, καὶ τῷ μακαρίτῃ Θεοδώρῳ παρίσταται ἐν ὁράματι ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης, λευκὴν μὲν περιβεβλημένος στολήν, καὶ ὑπερφυεῖ στίλβουσαν λαμπρότητι, στεφάνῳ δὲ λίθοις καὶ μαργάροις πεποικιλμένῳ τὴν κεφαλὴν κεκοσμημένος, καί φησιν: «Ἰδού, πάτερ πνευματικέ, ... **36.2** II Cor. 1,12 τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως ἡμῶν **36.2** τὸ τῆς συνειδήσεως — ἡμέραν: cf. B&I 2,162–163 Καὶ ἐξελθὼν ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος ἀνεχώρησεν εἰς τὴν ἔρημον, λυπούμενος μὲν ὅτι μὴ μεμαρτύρηκε, μαρτυρῶν δὲ καθ' ἡμέραν τῇ συνειδήσει = Athan. Alex. Vita Ant. 47,1 καὶ ἦν ἐκεῖ καθ' ἡμέραν μαρτυρῶν τῇ συνειδήσει καὶ ἀγωνιζόμενος τοῖς τῆς πίστεως ἄθλοις **36.3** ὑπερφυοῦς ἀσκήσεως: cf. B&I* 18,124; cf. Sym. Met. Vita Ioannicii Bithyniae 46 81,1 ὑπερφυῶς ἀσκήσας **37.1** Μετὰ γὰρ τὸ τελειωθῆναι τὸν μακαρίτην Μιχαὴλ ... πρὸς μείζονας καὶ ὑπερφυεστέρους τῆς ἀσκήσεως δρόμους ὁ μέγας Θεόδωρος ἑαυτὸν ἀνῆγεν: cf. B&I 40,60–61 σκληροτέρᾳ ἀσκήσει χρώμενος μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ γέροντος **37.1** Τὸ δὲ φιλεργὸν — ἱκανὸς ἄρα: Sym. Met.* Vita et conversatio Melanae Romanae 18 Τὸ δὲ φιλεργὸν ἐν πόνοις, τὸ δὲ ἐξ οἰκείων πόνων φιλόδωρον, τὸ δὲ τῆς ἀναγνώσεως σύντονον, τὴν δὲ τῶν ἀνεγνωσμένων ἔρευναν, τὰ δὲ ἄλλα, τίς ἂν καὶ λέγειν ἱκανὸς ἄρα;

1 μηδαμῶς λυπεῖσθαι περὶ αὐτοῦ: μὴδ' ὁτιοῦν περὶ αὐτοῦ λυπεῖσθαι versio α **2** εἰς ἐμὲ: ἐμῆς versio α σου: deest in vers. α **3** Πάλιν τοίνυν: Καὶ πάλιν versio α **4** παρατατόμενος: παρατασσόμενος versio α **9** ἑαυτοῦ: αὐτοῦ versio α ἀντιπαρατάσει Pomjalovskij (cf. vers. α): ἀντιπαραστάσει A **11** στέφει κατακοσμηθῆναι: κατακοσμηθῆναι στέφει versio α **12** ὁ μέγας Θεόδωρος ἑαυτὸν ἀνῆγεν: ἑαυτὸν ὁ μέγας ἀνῆγε Θεόδωρος versio α ὑπάρχειν αὐτῷ τοὺς πρώην ἀγῶνας: αὐτῷ τοὺς πρώην ἀγῶνας ὑπάρχειν versio α

you, for teaching me and raising me to such a great height".

Thus the saint, as mentioned already, continued the same ascetic labors and toils, fighting against his invisible persecutors and undergoing daily the martyrdom of conscience. **36.2**

The good Michael had excelled by the harshness of his exploits as a martyr and by the vehemence and agony of the tortures he endured. In turn, Theodore was making up for this by instead intensifying the hardships he underwent, by being fought all his life by the evil spirits, and by fighting back with an intensive asceticism that surpassed nature. **36.3**

After the death of Michael of blessed memory, and after his adornment with the crown of martyrdom, the great Theodore proceeded to much higher and even more superhuman ascetic paths, as if the fights he had won in the past were no longer sufficient for him. Therefore, he intensified his fasting even more, he added more vigils, his ascents through prayer became even higher, and he multiplied his spiritual contemplations. Who is capable of even speaking about his assiduousness in labors, his generosity in giving from his own labors, the eager intensity of his reading, the study and learning of what he read, and all his other advances in virtue?[84] **37.1**

In addition, his discourse too was beneficial to his listeners. For the man was not only very sharp in understanding, but also very astute in speaking and very adept in using his eloquence,[85] so that his fame spread everywhere and he became **37.2**

[84] This last sentence, "Who is capable ...", is taken *verbatim* from Metaphrastes' *Life* of Melania (BHG 1242: 18).

[85] The phrase "For the man – eloquence" is again taken *verbatim* from another text of Metaphrastes' *Menologion*, the *Life* of Timothy (BHG 1848: 6); for these borrowings, see further Vol. I, 3.2 ("Wholesale Narrative Quotations").

σθαι δεξιώτατος, ὡς ἐντεῦθεν διαθέειν αὐτοῦ τὴν φήμην πανταχοῦ, καὶ ἐν ταῖς ἁπάντων *γλώτταις ὑπάρχειν* τὰ κατ' αὐτόν.

38.1 Ποτὲ γοῦν κατ' αὐτὴν δὴ τὴν σεβασμίαν *τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἡμέραν*, τῆς πανηγύρεως ἐπιτελουμένης τῆς *παναγίας* ἀχράντου Θεοτόκου, ἐξελθόντες οἱ τῆς Λαύρας πατέ- 243v
ρες εἰς λιτήν, *περιήρχοντο* τὰς κέλλας τῶν ἡσυχαστῶν τε καὶ ἀναχωρητῶν. Καὶ δὴ
παραβαλόντες τῷ ὁσίῳ Θεοδώρῳ, εὐχήν τε *ἐκτενῆ ἐπιτελέσαντες* καὶ ἀσπασάμενοι αὐτόν, ἐκάθισαν εἰς **ὁμιλίαν πνευματικήν**.

38.2 Ἦν δὲ ὁ ὅσιος ἄσιτος τὸ παράπαν ἐν ὅλαις ταῖς τῶν νηστειῶν ἡμέραις, κατὰ τὴν πέμπτην ἑβδομάδα τηνικαῦτα τῆς ἑορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ παρεισελθούσης. Ἠξίωσαν οὖν αὐτὸν οἱ πατέρες, τῶν ἀχράντων τε μεταλαβεῖν μυστηρίων, καὶ τροφῆς μετ' αὐτῶν μνησθῆναι· καὶ δή, τῆς ἀναιμάκτου τελεσθείσης θυσίας, καὶ τὸν οὐράνιον δεξάμενος μαργαρίτην, ὅλος θεοφορούμενος ἦν.

39.1 Οἱ μὲν οὖν πλεῖστοι τῶν μοναχῶν, εἰς τὴν μεγάλην ἀπῆεσαν ἐκκλησίαν, τὴν ἀκολουθίαν **τελέσοντες τῆς θείας μυσταγωγίας**. Πολλοὶ δὲ τῶν ἐγκρίτων παρέμειναν τῷ ὁσίῳ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ, ἵνα τροφῆς αὐτὸν μεταλαβεῖν ἀναγκάσωσι. Παρετέθη δὲ

37.2 οὐχὶ νοῆσαι — δεξιώτατος: Sym. Met.* Vita Timothei apostoli 6 (765,49–52) Καὶ γὰρ ἦν ὁ θεῖος Τιμόθεος οὐχὶ νοῆσαι μόνον ὀξύτατος, ἀλλὰ καὶ εἰπεῖν προχειρότατος, καὶ περιττῶς τῇ εὐρημοσύνῃ χρήσασθαι δεξιώτατος **37.2** ὡς ἐντεῦθεν — πανταχοῦ: cf. Sym. Met. Epitome de gestis Petri, dicta "prior" = Pseudo-Clementina (epitome altera) 143 τῆς φήμης οὖν πανταχόσε διαθεούσης, Sym. Met. Vita Symeonis Styl. 15 τῆς τοῦ Συμεὼν τοίνυν φήμης οὐκ ἔστιν ὅπως μὴ διαθεούσης, Sym. Met. Vita et Passio Luciani 5 πολλῆς πανταχοῦ περὶ αὐτοῦ τῆς φήμης διαθεούσης. cf. etiam Euthym. Iber.(?) Passio et miracula Modesti, ep. Hierosol. 10 (36,2–4) τῆς περὶ αὐτοῦ φήμης διατρεχούσης ἁπανταχοῦ et supra 23 ὡς ἐντεῦθεν τῆς φήμης διαθεούσης et infra 113,2 Τῆς φήμης ... ὀξύτατα διελθούσης **38.1** ἐκάθισαν εἰς ὁμιλίαν πνευματικήν: cf. B&I* 38,80 τῆς πνευματικῆς μετὰ τὴν εὐχὴν ἥπτοντο ὁμιλίας et B&I* 39,6 λόγου ἥπτετο καὶ ὁμιλίας πνευματικῆς. cf. infra 39,2, 77,1 et 93,4. cf. etiam Ioann. Chrys. In principium Actorum (homiliae 1–4) PG 51:69,45 ὁμιλία πνευματική, Ps.-Macar. Homiliae spirituales 50 (collectio H) tit. Ὁμιλίαι πνευματικαί, et Ps.-Gregent. Vita Gregentii 3,209–210 παρεγένετο πρὸς αὐτὸν χάριν πνευματικῆς καὶ ψυχωφελοῦς ὁμιλίας et 4,4–5 ἔνδον ἐν τῷ δοθέντι αὐτοῖς οἰκίσκῳ ἡσύχῳ πέλοντι ἠρεμοῦντες ταῖς πνευματικαῖς ὁμιλίαις ἐνετρύφων **38.1** Ποτὲ γοῦν κατ' αὐτὴν δὴ τὴν σεβασμίαν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἡμέραν — εἰς ὁμιλίαν πνευματικήν: Passio Michaelis* (iber.) 1 In die Annuntiationis egressi sumus ad litanias ... Et pertranseuntes prope cellam patris Theodori Abucurae, (viri) laudatissimi, digressi sumus ad salutandum sanctum eiusque benedictionem accipiendam. Erat enim cella eius ad latus laurae, in scissa rupe ad viam Iordanis Marisque Mortui **38.2** Ἦν δὲ ὁ ὅσιος ἄσιτος τὸ παράπαν: cf. Sym. Met. Passio Artemii 32 ἄσιτος ἔμεινε **τὸ** [cf. vers. β] παράπαν ἐν τῇ εἱρκτῇ, Sym. Met. Passio Theodori Tironis 14 κατὰ τὴν πρώτην τῶν νηστειῶν τούτων ἑβδομάδα, καθ' ἣν οἱ πλείους τῶν φιλαρέτων καὶ ἄσιτοι τὸ παράπαν διατελοῦσιν, Sym. Met. Vita Symeonis Styl. 11 (344,19–21) τριάκοντα μὲν πρὸς ταῖς ἐννέα ὅλας ἡμέρας τὸ παράπαν ἄσιτος εἶλκεν· ἡ τεσσαρακοστὴ δὲ διαγενομένη τέλος αὐτῷ τῆς παρούσης ἀσιτίας, Sym. Met. Commentarius in Danielem prophetam 23 ἄσιτοι τὸ παράπαν καὶ τροφῆς ἡστινοσοῦν ἄγευστοι **38.2** τροφῆς μετ' αὐτῶν μνησθῆναι: cf. Sym. Met. Passio Theodosii coenobiarchae 61 ὁ καιρὸς ἐκάλει καὶ τροφῆς μνησθῆναι **38.2** τὸν οὐράνιον δεξάμενος μαργαρίτην: cf. Mt 13,45–46. locutio saepe in Sym. Met. usurpata **38.2** ὅλος θεοφορούμενος ἦν: cf. e.g. Sym. Met. Passio Acepsimae, Iosephi et Aeithalae 3 ὁ δέ γε θεοφορούμενος παῖς. cf. infra 42,6 **39.1** τελέσοντες τῆς θείας μυσταγωγίας: cf. e.g. B&I 19,111 τὴν ἱερὰν ἐπιτελέσας μυσταγωγίαν. Locutio saepe in Sym. Met. usurpata

2 γλώτταις ὑπάρχειν: ὑπάρχειν γλώσσαις versio α **3** τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἡμέραν: ἡμέραν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ versio α **4** παναγίας: ὑπεραγίας versio α **5** περιήρχοντο: περιήεσαν versio α **6** ἐκτενῆ ἐπιτελέσαντες: ἐπιτελέσαντες ἐκτενῆ versio α

the talk of everyone's tongue.

Once, on the holy day of the Annunciation, while the great feast[86] of the all- **38.1**
holy and pure Theotokos was being celebrated, the fathers of the Lavra went out in procession and toured the cells of the hermits and anchorites.[87] When they arrived at Saint Theodore's, after performing a long prayer and greeting him, they sat down for a spiritual conversation.

The saint, by the way, had eaten absolutely nothing during all the fasting days **38.2**
of the fifth week of Lent, during which the Annunciation feast occurred that year. So the fathers asked him to receive communion of the undefiled Mysteries and eat at last some food together with them. When the bloodless sacrifice was completed and he received the heavenly pearl, he was indeed entirely in divine bliss.

Most of the monks returned to the main church to celebrate the office of the **39.1**
divine mystagogy. But many of the senior ones stayed with the saint for this very purpose, to oblige him to touch some food. A truly ascetic table was set, with bread, vegetables soaked in water, and a few olives; these they ate and then jointly

[86] "Great feast" for the Greek *πανήγυρις*, which implies a more significant celebration than a regular feast day, an *ἑορτή*, in the monastery.

[87] For the celebration of the feast of the Annunciation with a procession in the Lavra of St Sabas, see Garitte 1958, 184. On processions in Byzantium in general, see Brubaker and Patterson Ševčenko 2025.

τράπεζα, ὄντως ἀσκητική, ἄρτον ἔχουσα καὶ ὄσπρια διάβροχα ὕδατι, μετὰ ἐλαιῶν ὀλίγων· ὧν μεταλαβόντες, κοινῇ τὴν εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ ἀνέπεμψαν. Ἠνέχθη δὲ καὶ ὀλίγος οἶνος ὁ *ἐκ τοῦ νάματος περιττεύσας, ἐξ οὗ μετασχεῖν μικρόν τι ποτήριον σὺν αὐτοῖς, ἄγαν ἀναγκαστικῶς οἱ γέροντες ἔπεισαν αὐτόν*.

39.2 Τῆς δὲ **αὐτοσχεδίου καὶ μοναχικῆς τραπέζης** ἀρθείσης εἰς **ὁμιλίας *πάλιν πνευματικὰς*** *ἦλθον*· καὶ ἀξιούντων τῶν πατέρων, **λόγου ἥπτετο** ὁ μέγας Θεόδωρος **καὶ διδασκαλίας** χαριεστάτης,

39.3 «Πατέρες» λέγων «καὶ ἀδελφοί, οὐκ ἔδει με τὸν ἀσθενῆ καὶ ἀχρεῖον, περὶ ψυχικῆς ὠφελείας ὑμῖν διαλέγεσθαι, τοῖς μᾶλλον ἐμοῦ βαστάσασι τὸν καύσωνα τῆς ἡμέρας, καὶ ἱδρῶσι πολλοῖς κτησαμένοις τὰς ἀρετάς. Ὅμως, ἐπεὶ πατρικοῖς *λόγοις οὐ χρὴ* ἀπειθεῖν, ἅπερ παρ' ὑμῶν αὐτῶν μεμάθηκα, ἐκεῖνα ὡς μαθητὴς διδασκάλοις ἀπαγγελῶ».

39.4 «Τοῦτο γὰρ πᾶσι δῆλόν ἐστι, καὶ πιστὸς ὁ λόγος ὑπάρχει, ὅτι παντὶ τῷ θέλοντι σωθῆναι, πίστεως δεῖ πρὸ πάντων ἀντέχεσθαι ὀρθοδόξου καὶ πολιτείας ἀρίστης· οὔτε 244r
γὰρ πολιτείας ἀκρίβεια καθ' ἑαυτὴν *ὠφέλιμος*, μὴ διὰ τῆς **ὀρθοδόξου *πίστεως*** *πεφωτισμένη*, οὔτε μὴν ὀρθὴ ὁμολογία, **ἀγαθῶν ἔργων** ἄμοιρος οὖσα, παραστῆσαι ἡμᾶς

39.1 Ἠξίωσαν οὖν αὐτὸν οἱ πατέρες — ἔπεισαν αὐτόν: Passio Michaelis* (iber.) 1 Ingredi nos iussit, in cellam introduxit, et facta precatione consedimus. Postquam autem aliquantisper sedimus et ultro citroque sermones contulimus, plurima cum utilitate nostra, assurgentibus nobis ad digrediendum, dixit Abucura: «Nondum expedit, patres sancti, domini mei et famuli Excelsi. Dies enimhic est praeconii et laetitiae ; adest hora cenae et amicitiae. Nempe nobis est ad vires reficiendas panis cibarius 1 et hostia tenera potusque suavis.» Itaque iussit nos sanctum sacrificium facere. Hostiae oblatione perfuncti sumus; carnem sanguinemque Domini accepimus. Ule porro mensam sternere festinavit **39.2** αὐτοσχεδίου καὶ μοναχικῆς τραπέζης: cf. B&I 18,82–83 ἀφθόνως πᾶσι πρόκειται ἀνήροτος τροφὴ καὶ αὐτοσχέδιος τράπεζα et infra 76,3 cum Bas. Caes. Homilia in feriam v et in proditionem Judae 6 (1049,54–55) τὰς αὐτοσχεδίους ἐν ἐρήμῳ τραπέζας **39.2** εἰς ὁμιλίας πάλιν πνευματικὰς ἦλθον: cf. B&I* 38,80 τῆς πνευματικῆς μετὰ τὴν εὐχὴν ἥπτοντο ὁμιλίας et B&I* 39,6 λόγου ἥπτετο καὶ ὁμιλίας πνευματικῆς. cf. supra 38,1 et infra 77,1 et 93,4. cf. etiam Ioann. Chrys. In principium Actorum (homiliae 1–4) PG 51:69,45 ὁμιλία πνευματική, Ps.-Macar. Homiliae spirituales 50 (collectio H) tit. Ὁμιλίαι πνευματικαί, et Ps.-Gregent. Vita Gregentii 3,209–210 παρεγένετο πρὸς αὐτὸν χάριν πνευματικῆς καὶ ψυχωφελοῦς ὁμιλίας et 4,4–5 ἔνδον ἐν τῷ δοθέντι αὐτοῖς οἰκίσκῳ ἡσύχῳ πέλοντι ἠρεμοῦντες ταῖς πνευματικαῖς ὁμιλίαις ἐνετρύφων **39.2** εἰς ὁμιλίας πάλιν πνευματικὰς ἦλθον ... λόγου ἥπτετο ὁ μέγας Θεόδωρος καὶ διδασκαλίας χαριεστάτης: B&I* 39,5–6 προσκαλεσάμενος ὁ γέρων τὸν πνευματικὸν υἱόν ... λόγου ἥπτετο καὶ ὁμιλίας πνευματικῆς et B&I* 38,80–82 τῆς πνευματικῆς μετὰ τὴν εὐχὴν ἥπτοντο ὁμιλίας, λόγους ... παρ' ὅλην διεξερχόμενοι τὴν νύκτα. cf. infra 46,2 et 77,1 **39.3** τοῖς μᾶλλον — ἡμέρας: Mt. 20,12 τοῖς βαστάσασι τὸ βάρος τῆς ἡμέρας καὶ τὸν καύσωνα. cf. B&I 39,88–89 μηδὲν ὅλως ὑστερούμενος τῶν βαστασάντων τὸ βάρος τῆς ἡμέρας καὶ τὸν καύσωνα **39.3** καὶ ἀξιούντων τῶν πατέρων — διδασκάλοις ἀπαγγελῶ: Passio Michaelis* (iber.) 1–2: Diximus ei: «Pater, da nobis primum escam spiritalem, sermonem animae utilem, dein vero (escam) corporalem.» Respondit ille et quasi iocans nobis dixit: «Parcite mihi, Patres; hoc in mea non est potestate. Date mihi cibum corporalem; deinde (dari) oportebit et spiritalem». Et dixit nobis; «Advocate discipulum meum; nam inde a carniprivio nihil omnino gustat. Et nos de ieiunii austeritate querimur!» Tunc discipulum quoque invitavimus, omnes una consedimus, Domino benediximus, cibum sumpsimus, et confirmati gaudio laetitiaque spiritali oblectati sumus. / 2. Tunc Abucura haec nobis narravit ...

4 ἐκ τοῦ νάματος περιττεύσας, ἐξ οὗ μετασχεῖν μικρόν τι ποτήριον σὺν αὐτοῖς, ἄγαν ἀναγκαστικῶς οἱ γέροντες ἔπεισαν αὐτόν: περιττεύσας τοῦ νάματος· καὶ ἄγαν ἀναγκαστῶς ἔπεισαν οἱ γέροντες, μικρόν τι ποτήριον μετασχεῖν σὺν αὐτοῖς versio α **6** πάλιν πνευματικὰς ἦλθον: ἦλθον πνευματικάς versio α **11** λόγοις οὐ χρὴ: οὐ χρὴ λόγοις versio α **15** ὠφέλιμος: deest in vers. α **16** πεφωτισμένη: πεφωτισμένη ὠφέλιμος versio α

gave thanks to God. Some wine was also brought, leftovers from the wine of the Mass, and the elders convinced Theodore, almost coercively, to have a little glass of the wine with them.[88]

39.2 When this improvised and monastic table was cleared, they began their spiritual exchange again. At the request of the fathers, the great Theodore commenced a speech, a teaching full of grace.[89]

39.3 "Fathers and brethren", he said, "I, a powerless and worthless man, should not dare to converse with you about the matter of the soul's edification. You have borne the scorching heat of the day more than I did, and you have obtained the virtues with a lot of sweat. Since, however, one must not disobey the requests of the elders, I will recite whatever I have learned from you, like a disciple addressing his teachers".[90]

39.4 "The following words are self-evident to everyone, and we must trust them: whoever wants to be saved must, first and foremost, hold on to the orthodox faith and to the perfect way of life; neither is the correct way of life on its own useful, if it is not enlightened by the orthodox faith, nor will a correct confession of faith, devoid of good deeds, be able to present us before the Lord; rather both must coexist, so that the man of God is complete, and our life is not deficient

[88] Cf. Euthymios' own abstinence from wine, as narrated in the *Life* of John and Euthymios (GRD 14; M-H 43).

[89] Sections **38,1 –39,3** (*panegyris* of the Annunciation and meeting of the Sabaite monks with Theodore), which are set up here as the narrative frame for the monastic sermon by Theodore that follows (**39.3-7**) are based on what is actually the *introductory* frame that leads up to the tale about the martyrdom of Michael in the Georgian *Passion of Michael the Sabaite* (1), narrated by "Theodore Abu Qurrah" to the Sabaite monks who visit him; see Vol. I, 3.1. The sermon itself has been also excerpted in one ms. (**a1** = BHG 1744i), where it carries the title Διδασκαλία τοῦ ἁγίου Θεοδώρου Ἐδέσης. Other mss. of version **α** mark this section either with an asterisk on the margin (**B**, f. 130r; and **G**, f. 50r) or with a title added by a later hand: **E** (f. 30v) Διδασκαλεία [sic] τοῦ ἁγίου and **D** (f. 263r) Διδασκαλία τοῦ ἁγίου Θεοδώρου ἐπισκόπου Ἐδέσης.

[90] A similar side-remark is found in Athanasios Panagiou, *Life* of Athanasios of Athos (Vita A) (BHG 187) 46,7: ἐνταῦθά μοι τὸ τοῦ δράματος *χαριέστατον*.

δυνήσεται τῷ Κυρίῳ· ἀλλὰ **δεῖ ἀμφότερα συνεῖναι**, ἵνα *ἄρτιος* ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ᾖ, καὶ μὴ κατὰ τὸ ἐλλεῖπον χωλεύῃ ἡμῶν ἡ ζωή· "Πίστις" γάρ ἐστιν ἡ σώζουσα ἡμᾶς (φησὶν ὁ Ἀπόστολος), "δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη"· τὴν ἀγάπην οὖν ὡς κεφάλαιον πασῶν τῶν ἀρετῶν μνημονεύσας, δι' αὐτῆς καὶ τὰς λοιπὰς ἐδήλωσεν ἀγαθοεργίας».

39.5 «Δεῖ τοίνυν, **τῶν μὲν** φαύλων **ἀπέχεσθαι, τῶν** ἀρίστων **δὲ ἀντέχεσθαι** πράξεων, καὶ ἄξια τῆς ἐπουρανίου κλήσεως φρονεῖν, καὶ ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ πολιτεύεσθαι: ἐν ἀγάπῃ· ἐν ταπεινώσει· ἐν προσευχῇ καὶ ψαλμῳδίᾳ· ἐν ἐγκρατείᾳ βρωμάτων τε καὶ ποτῶν, καὶ πάντων τῶν τοῦ σώματος ἡδονῶν· ἐν ὑπακοῇ μέχρι θανάτου· ἐν δάκρυσι καὶ ἐξομολογήσει· ἐν συντριβῇ καρδίας, καὶ μνήμῃ διηνεκεῖ τοῦ θανάτου καὶ τῆς μελλούσης κολάσεως· ἐν λόγῳ ἀληθείας· ἐν ἀκτημοσύνῃ καὶ ἀφιλαργυρίᾳ· ἐν ἐλέει καὶ συμπαθείᾳ τῶν ἐπιδεομένων, ἐν ᾧ ἂν τις ἰσχύῃ· ἐν φιλαδελφίᾳ καὶ φιλοξενίᾳ καὶ φιλανθρωπίᾳ· ἐν καθαρότητι καὶ σωφροσύνῃ, σώματός τε καὶ ψυχῆς· ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἁγιασμῷ, ὧν χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον· ἐν εὐτελείᾳ τῶν ἐνδυμάτων καὶ λοιπῶν χρειῶν τοῦ σώματος· ἐν διακρίσει εὐδιακρίτῳ, *μετὰ καὶ* τῆς τῶν προεστώτων δοκιμασίας ποιεῖν πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ· ἐν ἀμνησικακίᾳ τελείᾳ, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ θεραπείᾳ τῶν ἐχόντων τι καθ' ἡμῶν· ἐν φόβῳ καὶ μνήμῃ Θεοῦ διηνεκεῖ, κατὰ τὸν εἰπόντα "Καθήλωσον ἐκ τοῦ φόβου σου τὰς σάρκας μου· ἀπὸ γὰρ 244v τῶν κριμάτων σου ἐφοβήθην"».

39.4 οὔτε μὴν — τῷ Κυρίῳ: cf. Iac. 2,26 πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστιν, ὥσπερ καὶ ἔργα δίχα πίστεως **39.4** οὔτε γὰρ — Κυρίῳ: cf. Euthym. Iber. Capita Theod. Edes. 2 Ὥσπερ ἔργον ἀγαθόν, χωρὶς ὀρθῆς πίστεως γινόμενον, νεκρόν ἐστι πάμπαν καὶ ἀνενέργητον, οὕτω δὴ καὶ πίστις μόνη, χωρὶς ἔργων δικαιοσύνης, οὐ ῥύεται ἡμᾶς τοῦ αἰωνίου πυρός cum Evagr. Paraenesis ad monachos 30 (PG 79:1240,5–6) Οὐ ῥύσεται πίστις καὶ βάπτισμα τοῦ αἰωνίου πυρὸς, χωρὶς ἔργων δικαιοσύνης. cf. infra 46,3 **39.4** παντὶ τῷ θέλοντι — φησὶν ὁ Ἀπόστολος: cf. B&I* 11,13–17 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Βαρλαάμ φησι πρὸς αὐτόν· «Ἄκουσον, τί δεῖ ποιεῖν μετὰ τὸ βάπτισμα· πάσης μὲν ἁμαρτίας καὶ παντὸς πάθους ἀπέχεσθαι, ἐποικοδομεῖν δὲ ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τὴν τῶν ἀρετῶν ἐργασίαν, ἐπειδὴ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστιν, ὥσπερ καὶ ἔργα δίχα πίστεως. Φησὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος· Ἐν πνεύματι περιπατεῖτε ... cf. etiam B&I 19,125–126 **39.4** Gal. 5,6 **39.4** οὔτε γὰρ πολιτείας — ἐνεργουμένη: Bas. Caes.* Epist. 295,24–30 οὔτε πολιτείας ἀκρίβεια καθ' ἑαυτὴν μὴ διὰ τῆς εἰς Θεὸν πίστεως πεφωτισμένη ὠφέλιμος, οὔτε ὀρθὴ ὁμολογία ἀγαθῶν ἔργων ἄμοιρος οὖσα παραστῆσαι ἡμᾶς δυνήσεται τῷ Κυρίῳ, ἀλλὰ δεῖ ἀμφότερα συνεῖναι, ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος καὶ μὴ κατὰ τὸ ἐλλεῖπον χωλεύῃ ἡμῶν ἡ ζωή· πίστις γάρ ἐστιν ἡ σώζουσα ἡμᾶς, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος, «δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη». cf. infra 46,3 **39.5** τῶν μὲν φαύλων ἀπέχεσθαι, τῶν ἀρίστων δὲ ἀντέχεσθαι πράξεων: cf. B&I 11,31–32 τούτων ... ἀντέχεσθαι, τῶν δὲ ἐναντίων ἀπέχεσθαι cum Sym. Met. Vita Ioannicii Bithyniae 64,16–17 μήτε τῆς κακίας ἀπέχεσθαι τοῦτον, μήτε τῆς σωτηρίας ἀντέχεσθαι etc. **39.5** Δεῖ ... ἄξια τῆς ἐπουρανίου κλήσεως φρονεῖν, καὶ ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ πολιτεύεσθαι: Bas. Caes.* Epist. 22 (Περὶ τελειότητος βίου μοναχῶν) 1,10–12 Ὅτι δεῖ τὸν χριστιανὸν ἄξια τῆς ἐπουρανίου κλήσεως φρονεῖν καὶ ἀξίως τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ πολιτεύεσθαι **39.5** ἐν εἰρήνῃ — Κύριον: Hebr. 12,14 Εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων, καὶ τὸν ἁγιασμόν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν κύριον **39.5** ἐν διακρίσει εὐδιακρίτῳ: Ioann. Sinait. Scala paradisi 26 (1056,37) Περὶ διακρίσεως εὐδιακρίτου **39.5** τῆς τῶν — δόξαν Θεοῦ: cf. Bas. Caes. Asceticon magnum 104 (PG 31:1153) Πῶς χρὴ τὰς φροντίδας ἐγχειρίζειν τοῖς ἀδελφοῖς· μόνου τοῦ προεστῶτος τὴν δοκιμασίαν ποιουμένου, ἢ καὶ τῶν ἀδελφῶν ψηφιζομένων **39.5** ἐν φόβῳ καὶ μνήμῃ — ἐφοβήθην: Bas. Caes.* Epist. 22 (Περὶ τελειότητος βίου μοναχῶν) 3,52–55 δεῖ ... καθηλωμένον εἶναι τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν εἰπόντα· «Καθήλωσον ἐκ τοῦ φόβου σου τὰς σάρκας μου· ἀπὸ γὰρ τῶν κριμάτων σου ἐφοβήθην» [Ps. 118,120]

1 ἄρτιος: ἄρτιος ᾖ versio α **2** ᾖ: deest in vers. α **14** μετὰ καὶ: καὶ μετὰ versio α

by missing one or the other. 'Faith' is what saves us, says the Apostle, 'working through love'[91]; and by citing love as the summit of all virtue, he has also indicated all the other virtues".

"Thus, you must abstain from evil doing, and cleave to virtuous deeds, adopt **39.5** what is worthy of the heavenly vocation, and live in a dignified manner according to the Gospel of Christ: with love, with humility, with prayers and hymns; in self-restraint regarding food, drink, and all the pleasures of the body; with obedience unto death, with tears and confession of sins, with contrition of the heart and constant memory of death and the future punishment; with the words of truth; without possessions and without love for money, with mercy and compassion, as far as possible, for the needy; with love for the brothers, foreigners, and humankind; with purity and temperance in body and soul; in peace and sanctification without which no one shall see the Lord; in disregard for clothes and all else that the body needs; doing everything for the glory of God in acute discernment along with the approval of the superiors; in perfect forgivingness, or rather by serving those who have something against us; in fear and ceaseless memory of God, according to the one who said: 'Nail down my flesh from fear of you, for I became afraid of your judgments'".

[91] *neither the correct way of life – 'working through love'*: This whole section, taken from Basil of Caesarea, is repeated (with minor variations) in chapt. **46,3** below.

39.6 «Ταῦτα πάντα τὰ εἰρημένα χρὴ ἀσπάζεσθαι καὶ **τούτων ἀντέχεσθαι, ἀπέχεσθαι δὲ τῶν ἐναντίων**: μὴ μετεωρίζεσθαι· *μὴ* ἀφέλκεσθαι τῶν τοῦ Θεοῦ θελημάτων καὶ κριμάτων· μὴ ὑπερηφανεύεσθαι, μήτε κενοδοξεῖν· μὴ ὑβρίζειν ἢ βλασφημεῖν ἢ μάχεσθαι· μὴ ὀργίζεσθαι *μηδὲ ἀποδιδόναι κακὸν ἀντὶ κακοῦ*· μὴ *κατακρίνειν ἢ καταλαλεῖν*· μὴ εὐτράπελα φθέγγεσθαι ἢ γελᾶν, ἢ γελοιαστῶν ἀνέχεσθαι ἢ ἀργολογίαις σχολάζειν· μὴ οἴνῳ δεδουλῶσθαι, ἢ περὶ τὰ βρώματα φιλήδονον εἶναι (ὁ γὰρ ἀγωνιζόμενος, πάντα ἐγκρατεύεται)· μὴ γογγύζειν ἐν στενοχωρίᾳ τῶν χρειῶν, ἢ ἄλλῳ τινὶ *ἐπενεχθέντι λυπηρῷ*· μὴ θρασέως καὶ καταφρονητικῶς ἀποκρίνεσθαι· μὴ καλλωπισμὸν ἱματίων ἢ ὑποδημάτων ζητεῖν· μὴ *τιμῶν* ὀρέγεσθαι ἢ πρωτείων ἀντιποιεῖσθαι· μὴ ἀργὸν ἐσθίειν ἄρτον τὸν ἐργάζεσθαι δυνάμενον, ἀλλ' *ἐκβιάζειν* ἑαυτὸν εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ κατὰ δύναμιν ἔργου· μὴ κατὰ φιλονεικίαν ἢ ἔριν τὴν πρός τινα ποιεῖν τι· μηδὲ φθονεῖν τῇ εὐδοκιμήσει τοῦ ἀδελφοῦ, ἢ ἐπιχαίρειν *ἐλαττώματί* τινος· μὴ πολυκτήμονα καὶ φιλάργυρον εἶναι· μηδὲ περισπᾶσθαι εἰς ἄμετρα ἔργα, καὶ ὑπερβαίνειν τοὺς ὅρους τῆς αὐταρκείας· μὴ ἀμελεῖν καὶ καιρὸν ἀναμένειν ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ διορθώσει, διὰ τὸ μὴ *ἀσφαλῶς* ἔχειν περὶ τῆς αὔριον (φησὶ γάρ, ὅτι "Πολλοὶ πολλὰ βουλευσάμενοι, τὴν αὔριον οὐ κατέλαβον")».

39.7 «Εἰ οὖν ἀπεχόμεθα τούτων καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν τικτομένων παθῶν, διώκομεν δὲ τὰ προειρημένα καὶ τὰς ἐξ ἐκείνων ἐγγινομένας ἡμῖν ἀρετάς, ὄντως τῶν σωζομένων ἐσμέν, ἐν ἐλέει καὶ φιλανθρωπίᾳ Θεοῦ· τῆς παρ' αὐτοῦ γὰρ χρήζομεν βοηθείας καὶ

39.6 τούτων ἀντέχεσθαι, ἀπέχεσθαι δὲ τῶν ἐναντίων: cf. supra 39,5 **39.6** Cor. I 9,24 πᾶς δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται **39.6** πολλοὶ — κατέλαβον: cf. Ephr. Syr. Sermo in eos, qui in Christo obdormierunt 116,12–13 **39.6** μὴ μετεωρίζεσθαι — κατέλαβον: Bas. Caes.* Epist. 22 (Περὶ τελειότητος βίου μοναχῶν) 1,10–3,51 Ὅτι οὐ δεῖ τὸν χριστιανὸν μετεωρίζεσθαι οὐδὲ ἀφέλκεσθαι ὑπό τινος ἀπὸ τῆς μνήμης τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ θελημάτων καὶ κριμάτων ... Ὅτι οὐ δεῖ βλασφημεῖν, ὅτι οὐ δεῖ ὑβρίζειν, ὅτι οὐ δεῖ μάχεσθαι, ὅτι οὐ δεῖ ἑαυτὸν ἐκδικεῖν, ὅτι οὐ δεῖ **κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόναι** [cf. vers. α], ὅτι οὐ δεῖ ὀργίζεσθαι. ... Ὅτι οὐ δεῖ κατὰ ἀπόντος ἀδελφοῦ λέγειν τι σκοπῷ τοῦ διαβάλλειν αὐτόν, ὅπερ ἐστὶ καταλαλιά, κἂν ἀληθῆ ᾖ τὰ λεγόμενα. ... Ὅτι οὐ δεῖ εὐτράπελα φθέγγεσθαι. Ὅτι οὐ δεῖ γελᾶν, οὐδὲ γελοιαστῶν ἀνέχεσθαι. Ὅτι οὐ δεῖ ἀργολογεῖν λαλοῦντά τι ὃ μήτε πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀκουόντων ἐστί, μήτε πρὸς τὴν ἀναγκαίαν καὶ συγκεχωρημένην τοῦ Θεοῦ χρείαν ... Ὅτι οὐ δεῖ οἴνῳ δεδουλῶσθαι οὔτε περὶ κρέα ἐμπαθῶς ἔχειν, καὶ καθόλου περὶ οὐδὲν βρῶμα ἢ πῶμα φιλήδονον εἶναι· ὁ γὰρ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται ... Ὅτι οὐ δεῖ γογγύζειν, οὔτε ἐν τῇ στενοχωρίᾳ τῶν πρὸς τὴν χρείαν, οὔτε ἐν τῷ καμάτῳ τῶν ἔργων, ἐχόντων τὸ κρίμα περὶ ἑκάστου τῶν ἐπιτεταγμένων τὴν τούτων ἐξουσίαν ... Ὅτι οὐ δεῖ θρασέως ἢ καταφρονητικῶς τινι ἀποκρίνεσθαι ἢ ποιεῖν τι, ἀλλ' ἐν πᾶσι τὸ ἐπιεικὲς καὶ τὸ τιμητικὸν πρὸς πάντας δεικνύειν. ... Ὅτι οὐ δεῖ καλλωπίζεσθαι ἐν ἱματίοις ἢ ὑποδήμασιν, ὅπερ ἐστὶ περπερία ... Ὅτι οὐ δεῖ **τιμὴν ἐπιζητεῖν** [cf. vers. α] ἢ πρωτείων ἀντιποιεῖσθαι. ... Ὅτι οὐ δεῖ ἀργὸν ἐσθίειν τὸν ἐργάζεσθαι δυνάμενον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀσχολούμενον περί τι τῶν κατορθουμένων καὶ εἰς δόξαν Χριστοῦ **ἐκβιάζεσθαι** [cf. vers. α] ἑαυτὸν εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ κατὰ δύναμιν ἔργου. ... Ὅτι δεῖ ἕκαστον δοκιμασίᾳ τῶν προεστώτων μετὰ λόγου καὶ πληροφορίας, οὕτω ποιεῖν πάντα, ἄχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ φαγεῖν καὶ πιεῖν, ὡς εἰς δόξαν Θεοῦ ... Ὅτι οὐ δεῖ κατὰ φιλονεικίαν ἢ ἔριν τὴν πρός τινα ποιεῖν τι. Ὅτι οὐ δεῖ φθονεῖν τῇ ἑτέρου εὐδοκιμήσει, οὔτε ἐπιχαίρειν **ἐλαττώμασί** [cf. vers. α] τινος. ... Ὅτι οὐ δεῖ καιρὸν ἀναμένειν ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ διορθώσει, διὰ τὸ μὴ **ἀσφαλὲς** [cf. vers. α] ἔχειν περὶ τῆς αὔριον, ὅτι πολλοὶ πολλὰ βουλευσάμενοι τὴν αὔριον οὐ κατέλαβον ... Ὅτι οὐ δεῖ περισπᾶσθαι εἰς ἄμετρον ἐργασίαν καὶ ὑπερβαίνειν τοὺς ὅρους τῆς αὐταρκείας, ... Ὅτι οὐ δεῖ φιλάργυρον εἶναι οὐδὲ θησαυρίζειν εἰς ἀνωφελῆ ἃ μὴ δεῖ

2 μὴ: μηδὲ versio α **4** μηδὲ ἀποδιδόναι κακὸν ἀντὶ κακοῦ: καὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόναι versio α **5** κατακρίνειν ἢ καταλαλεῖν: καταλαλεῖν ἢ κατακρίνειν versio α **8** ἐπενεχθέντι λυπηρῷ: λυπηρῷ ἐπενεχθέντι versio α **9** τιμῶν: τιμῆς versio α **10** ἐκβιάζειν: ἐκβιάζεσθαι versio α **12** ἐλαττώματί: ἐλαττώμασί versio α **15** ἀσφαλῶς: ἀσφαλὲς versio α

"One should embrace and cleave to all the aforementioned and refrain from **39.6**
their opposites. Do not be distracted, do not stray from God's wills and judgments, do not be arrogant or vain-glorious; do not insult, blaspheme, or be quarrelsome; do not get angry, and do not repay evil with evil; do not condemn or speak evil against anyone; do not joke or laugh or tolerate buffoons or spend time in idle talk; do not be a slave to wine, nor indulge in eating (for every athlete exercises self-control in all things); do not complain when in dire straits or some other sad thing befalls you; do not respond boldly or contemptuously; do not seek elegance in clothes or shoes; do not crave for honors or claim the first prize; do not eat without working if you can work, but rather force yourself to be diligent in your tasks according to your strength; do nothing to anyone out of spite or rivalry; do not envy a brother's success, or rejoice in the faults of another; do not own much nor be parsimonious; do not be distracted in excessive labors, nor cross the boundaries of what is sufficient; do not be negligent, nor should you wait for the supposed right time to correct yourself, because we are not sure what the next day shall bring; for they say: 'many people laid many a plan, but did not reach the day after'".

"If we refrain from all these and the passions they engender, and if we pursue **39.7**
what was said before and the virtues that we gain from it, we will truly belong to those saved by God's mercy and love of humankind. For we need His help and protection, as we are unable to do anything without His divine assistance. If God joins forces with us, because of our insistent and contrite entreaties, we

ἐπισκιάσεως, **μη**δὲν ἄνευ τῆς θείας αὐτοῦ **ῥοπῆς** ποιεῖν δυνάμενοι· ἐκείνου δὲ συνεργοῦντος τῇ ἐπιμόνῳ ἡμῶν καὶ συντετριμμένῃ δεήσει, δυνησόμεθα ἑκάστης ἀρετῆς 245r
τὴν ἀντιπαρακειμένην κακίαν διακρουσάμενοι, τὸ βέλτιον αἱρεῖσθαι, καὶ ἐκφυγεῖν μὲν τὴν πλατεῖαν ὁδὸν καὶ ἄνετον, ἥτις ἐπ' αὐτὸ φέρει τῆς ἀπωλείας τὸ βάραθρον, τὴν δὲ στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδεῦσαι, τὴν ἀπάγουσαν πρὸς ζωὴν τοὺς δι' αὐτῆς 5
ὁδεύοντας, ὡς ἂν βιασάμενοι ἑαυτούς, τὴν βιαστὴν ἁρπάσωμεν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν. Ὃς φυλάξει πάντας ἡμᾶς, εἰς **δόξαν τῆς αὐτοῦ μεγαλωσύνης**, ἀμήν».

40.1 Ὁ μὲν οὖν ὅσιος Θεόδωρος ταῦτα πρὸς τοὺς παρόντας διεξῄει πατέρας. Αὖθις δὲ *ἐκεῖνοι δέησιν* αὐτῷ προσῆγον, εὐσύνοπτά τινα καὶ κεφαλαιώδη ῥήματα πνευματικὰ ὑπαγορεῦσαι τούτοις. Καὶ δὴ ταῖς ἐκείνων **εἴξας** παρακλήσεσι, χαριέντως καὶ αὐτοσχε- 10
δίως προήνεγκε *ψυχωφελῆ κεφάλαια*, ἅτινα τῶν παρόντων τις ταχυγράφος ἐσημειώσατο, ἐν ἑκατὸν κεφαλαίοις (ἅπερ ἐν τῷ τέλει *ἐντάξω τοῦ παρόντος* συγγράμματος, ἵνα μὴ διακοπὴν ἡ τῶν γραφησομένων διήγησις δέξηται).

40.2 Ἐκεῖνοι μὲν οὖν οἱ πατέρες τότε, πλήρεις ὠφελείας πνευματικῆς *ἀπῇεσαν οἴκαδε*. Ὁ δὲ μέγας Θεόδωρος *εἶχετο τῆς συνήθους* ἀρετῆς καὶ **ὑπερφυοῦς ἀσκήσεως**. 15

41.1 Ἐν ἐκείνῳ τοίνυν τῷ καιρῷ, κατ' αὐτὰς δὴ τὰς ἡμέρας τῶν σεβασμίων Παθῶν τοῦ Κυρίου καὶ τῆς ζωηφόρου καὶ ἁγίας αὐτοῦ Ἀναστάσεως, ἐγένετο καὶ τὸν πατριάρχην Ἀντιοχείας ἐν τῇ Ἁγίᾳ παραγενέσθαι Πόλει, συνάμα τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόποις· τοῦτο μὲν κατὰ θέαν καὶ προσκύνησιν τοῦ ζωηρύτου καὶ ζωοδόχου τάφου, τοῦτο δὲ καὶ διά τινας ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις. Παρόντων δὲ ἀμφοτέρων τῶν πατριαρχῶν, 20
καὶ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἀρχιερέων, παραγίνονταί τινες οἰκήτορες πόλεως Ἐδέσης, ἱερεῖς τε καὶ λαϊκοί, οἱ προὔχοντες τῆς πόλεως. Καὶ τὰς ἁγίας προσκυνήσαντες ἐκκλησίας, *προσῆλθον τῇ ἱερᾷ* συνόδῳ, δέησιν προσάγοντες θερμοτάτην, καὶ τοιάδε λέγοντες: 245v

39.7 τῆς παρ' αὐτοῦ — δυνάμενοι: cf. Euthym. Iber. Capita Theod. Edes. 68 οὐκ ἀρκεῖ προθυμία ἀνθρώπου, ἂν μὴ τῆς ἄνωθεν ἀπολαύσῃ ῥοπῆς cum Ioann. Chrys. In Matthaeum (homiliae 1–90) PG 58:742,49–50 οὐκ ἀρκεῖ προθυμία ἀνθρώπου, ἂν μὴ τῆς ἄνωθέν τις ἀπολαύσῃ ῥοπῆς **39.7** ἐκφυγεῖν — ὁδεύοντας: Mt. 7,13–14 Εἰσέλθατε διὰ τῆς στενῆς πύλης· ὅτι πλατεῖα ἡ πύλη καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοί εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς· τί στενὴ ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωήν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὑρίσκοντες αὐτήν **39.7** τὴν βιαστὴν ἁρπάσωμεν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν: Mt. 11,12 ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιασταὶ ἁρπάζουσιν αὐτήν **39.7** εἰς δόξαν τῆς αὐτοῦ μεγαλωσύνης: cf. Sym. Met. Vita et conversatio Xenophontis et filiorum ejus Ioannis et Arcadii 7 ἐξελοῦ ἡμᾶς, εἰς δόξαν τῆς μεγαλωσύνης σου. cf. etiam Theod. Stud. Μεγάλη κατήχησις 80 (560,5–6) εἰς δόξαν τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ et B&I 18,5–6 τὴν δόξαν τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ λόγοις ἀναντιρρήτοις ἀποδείξας **40.1** ταῖς ἐκείνων εἴξας παρακλήσεσι: cf. Sym. Met. Vita Theodorae Alexandrinae 16 Ὧν καὶ εἴξας ἐκεῖνος τῇ παρακλήσει. cf. infra 76,3 εἴξας ... τῇ ἀξιώσει et B&I 2,52 εἴξας σου τῇ ἀξιώσει **40.2** ὑπερφυοῦς ἀσκήσεως: cf. B&I* 18,124 ὑπερφυοῦς ἀσκήσεως. cf. Sym. Met. Vita Ioannicii Bithyniae 46 81,1 ὑπερφυῶς ἀσκήσας **41.1** δέησιν προσάγοντες θερμοτάτην: Sym. Met. Vita et conversatio Xenophontis et filiorum ejus Ioannis et Arcadii 29 εἶτα θερμοτάτη τῶν γεννητόρων δέησις

9 ἐκεῖνοι δέησιν: δέησιν ἐκεῖνοι versio α **11** ψυχωφελῆ κεφάλαια: κεφάλαια ψυχωφελῆ versio α **12** ἐντάξω τοῦ παρόντος: τοῦ παρόντος ἐντάξω versio α **14** ἀπῇεσαν οἴκαδε: οἴκαδε ἀπῇεσαν versio α **15** εἶχετο τῆς συνήθους: τῆς συνήθους εἶχετο versio α **21** αὐτοὺς: αὐτοῖς versio α **23** προσῆλθον τῇ ἱερᾷ: τῇ ἱερᾷ προσῆλθον versio α

shall be able to fight off each vice that opposes each virtue, choose what is better, avoid the wide and easy path that leads to the very pit of perdition, and instead follow the narrow and difficult path that leads to life those who follow it, so that by exercising violence on ourselves we might take by force the kingdom of God which can only be conquered thus. May He protect us all, for the glory of His majesty, amen".

40.1 These were the words which saint Theodore addressed to the fathers who were present. And immediately they made an additional request of him, to dictate to them some spiritual words in concise, chapter-like form. Indeed, yielding to their behest, gracefully and extemporaneously, he delivered spiritually edifying chapters which a stenographer among them jotted down in a century of chapters (I will insert this century at the end of the present text, so that the narration of what is to be written next is not interrupted).[92]

40.2 The fathers then retired to their cells, full of spiritual profit, while Theodore carried on his usual virtue and asceticism that surpassed nature.

41.1 At that time, during the very days when the venerable Passion of the Lord and his holy Resurrection were celebrated,[93] it so happened that also the Patriarch of Antioch came to the Holy City, together with his suffragan bishops. His purpose was to visit and venerate the life-giving and life-receiving Tomb, but also to take care of certain affairs of the church.[94] While both patriarchs and their suffragan prelates were present, some inhabitants of the city of Edessa arrived, clerics and lay people, the city's elites. They venerated the holy churches and then appeared before the holy synod making a most fervent plea, saying the following:

[92] For this "century of chapters" (Κεφάλαια πρακτικά or ἀσκητικά), see below section **116**, Vol. I, *passim*, and chapter 1,4 in the Introduction to the present volume. A similar notion of narrative "insertion" (ἅπερ ἐν τῷ τέλει ἐντάξω τοῦ παρόντος συγγράμματος), in similar wording, is expressed in the contemporary(?) *Life* of Peter the Athonite by Nikolaos the Monk (PmbZ 26139) (BHG 1505; 6,3,20f.): ἐγὼ ... ἔσπευσα, εἰ καὶ μὴ πάντα, ἀλλ' οὖν ὀλίγα τινὰ ἐκθέσθαι, *καὶ τῷ παρόντι ἐντάξαι συγγράμματι*, ὡς ἂν εἰδεῖεν οἱ μετέπειτα τοῦ κόσμου ἀνακεχωρηκότες.

[93] For a brief overview of the celebration of the Holy Week in the Byzantine rite, see Taft 1997; for a fuller picture of related practices in Jerusalem at the time of the composition of our text, see Galadza 2018.

[94] The phrase "certain affairs of the church" has been rather imaginatively, but alas wrongly interpreted by Vasiliev (1942–1943, 177) as referring to the "the compilation by the three Orthodox (Melkite) Patriarchs in the Orient, those of Jerusalem, Antioch, and Alexandria, of a letter to the Emperor Theophilus on his iconoclastic policy" (for the letter, see BHG 1386), an interpretation insisted upon also by Afinogenov (2014 [esp. 16–7] and 2015), who makes further (rather fanciful) connections; see also Tkachëv (2023, 22) who adheres to this view. For a persuasive refutation, see Griffith 2001, 155–6. Great skepticism is rightly expressed also in PmbZ 926 (Basil, Patriarch of Jerusalem), 1121 (Christopher, Patriarch of Alexandria), 3397 (Job, Patriarch of Antioch), and 7683 (Theodore of Edessa).

41.2 «Πατέρες *ἡμῶν* τίμιοι, καὶ τοῦ ἀληθινοῦ ἀρχιερέως καὶ ἀρχιποίμενος Χριστοῦ μαθηταὶ καὶ μιμηταί, *ἐλεήσατε τὴν ἡμετέραν* ὀρφανίαν, καὶ *ἐπὶ* γόνυ κλιθείσῃ τῇ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίᾳ, χεῖρα βοηθείας ὀρέξατε. Πάλαι γὰρ τετελευτηκότος τοῦ ἀρχιερέως ἡμῶν, καὶ τῆς ἐκκλησίας χηρευούσης, πολλοὶ ἐπετέθησαν *αἱρετικοὶ τῇ πολιτείᾳ ἡμῶν*—ἔνθεν, οἱ τὰ Νεστορίου φρονοῦντες· ἐκεῖθεν, οἱ τὰ Σεβήρου καὶ Εὐτυχοῦς ληροῦντες—καὶ πολλὰς ψυχὰς *πληροῦσι τοῦ θανατηφόρου ἰοῦ αὐτῶν*, καὶ πρὸς ἀπώλειαν συναρπάζουσι· καὶ ἔστι **τὸ πρᾶγμα πολλῶν ἄξιον δακρύων**».

41.3 Τούτων ταῦτα διεξιόντων, ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων *πρὸς τὸν Ἀντιοχείας πρόεδρον ἔφη*: «Εὔλογα καὶ δίκαια λεγόντων τῶν ἀνδρῶν, μὴ δὴ **ἀναβολαῖς καὶ ὑπερθέσεσι** τὸ πρᾶγμα *δώσῃς*· σοὶ γὰρ ἡ τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης ἀνάκειται πρόνοια. Εἰ οὖν ῥᾳθυμίᾳ ἡμετέρᾳ, οἱ αἱρετικοί τινες τοῦ ποιμνίου οἵἁπερ λύκοι βαρεῖς διαφθείρουσιν, ἡμεῖς πάντως τὸν λόγον τῷ ἀρχιποίμενι *Χριστῷ* δώσομεν».

41.4 Ὁ δὲ *Ἀντιοχείας* ἀπεκρίνατο: «Εἴθε γένοιτο ἱκανόν τινα καὶ ἁρμόδιον τῇ πόλει ἐκείνῃ *ποιμένα εὑρεθῆναι*, καὶ θᾶττον ἐπὶ πάντων ἡμῶν προχειρισθείη».

41.5 Τότε ὁ *ἁγιώτατος* πατριάρχης Ἱεροσολύμων, θεόθεν ἐμπνευσθεὶς ἔφη: «Οὐδένα οὕτως οἰκεῖον καὶ δεξιῶς *τῷ πράγματι ἐπιτετευγμένον* δοκῶ εἶναι, ὡς τὸν θαυμαστὸν ἐν ἡσυχασταῖς Θεόδωρον, τὸν κατὰ τὴν Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάβα ἀγγελικῶς πολιτευόμενον».

41.6 Ὡς ἤκουσε ταῦτα πᾶσα ἡ ἱερὰ σύνοδος, ὡς ἐκ συνθήματος ἐμαρτύρουν, μὴ ἕτερόν τινα κρείττονα Θεοδώρου εὑρίσκεσθαι. Ἤσθη ἐπὶ τούτῳ ὁ Θεουπόλεως, καὶ ἠξίου τὸν Ἱεροσολύμων, *θᾶττον ἀγαγεῖν* τὸν ἄνδρα.

41.7 Ὡς οὖν καὶ οἱ Ἐδεσηνοὶ ταῦτα ἤκουσαν, ηὐχαρίστησαν τῷ Κυρίῳ, καὶ κοινὴν ἀφῆκαν φωνήν, αὐτὸν τὸν μακάριον Θεόδωρον προχειρίσασθαι *αὐτοῖς ποιμένα ἐξαιτού-*

41.2 ἀρχιερέως καὶ ἀρχιποίμενος: cf. Sym. Met. Passio Dionysii Areopagitae PG 4:597,23–24 *τῷ* ἀρχιερεῖ Διονυσίῳ καὶ ἀρχιποιμένι. cf. etiam Nicet. Dav. Paphl. Orat. laudatoriae summorum apostolorum 14 (280,24) Κυρίῳ ... *τῷ* μεγάλῳ ἀρχιερεῖ καὶ ἀρχιποίμενι, etc. **41.2** μαθηταὶ καὶ μιμηταί: loc. comm. **41.2** ἐπὶ γόνυ κλιθείσῃ τῇ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίᾳ, χεῖρα βοηθείας ὀρέξατε: Bas. Caes. Epist. 76,23–24 χεῖρα ὀρέξαι τῇ πόλει ἡμῶν **εἰς** [cf. vers. α] γόνυ κλιθείσῃ et 104,8–9 χεῖρα ὀρέξαι τῇ πατρίδι ἡμῶν **εἰς** [cf. vers. α] γόνυ ἤδη κλιθείσῃ. cf. etiam e.g. Sym. Met. Passio Barbarae 32 **εἰς** [cf. vers. α] γόνυ κλιθεῖσα **41.2** πρὸς ἀπώλειαν συναρπάζουσι: Sym. Met. Passio Anastasii Persae 8,13 πρὸς τὴν αὐτὴν ἀπώλειαν συναρπάζετε **41.2** ἔστι — δακρύων: Sym. Met. Vita Ioannis Chrysostomi 11 γίνεταί τι πρᾶγμα δακρύων ὡς ἀληθῶς ἄξιον. cf. B&I* 36,172 Τότε δὴ γίνεται πρᾶγμα δακρύων ὡς ἀληθῶς ἄξιον. cf. infra 42,7 **41.3** Εὔλογα καὶ δίκαια: cf. Sym. Met. Vita et conversatio Sampsonis 1 οὐ μέμψις εὔλογος καὶ δικαία **41.3** ἀναβολαῖς καὶ ὑπερθέσεσι: cf. B&I 16,82 Οὐκ ἀναβολῆς γὰρ καὶ ὑπερθέσεως cum e.g. Ioann. Chrys. In epistulam ad Philippenses (homiliae 1–15) PG 62:206,29–30 ἡδέως ἐμαυτὸν ζημιῶν διὰ τῆς ἀναβολῆς καὶ ὑπερθέσεως **41.3** τοῦ ποιμνίου — διαφθείρουσιν: Act. 20,29 ἐγὼ οἶδα ὅτι εἰσελεύσονται μετὰ τὴν ἄφιξίν μου λύκοι βαρεῖς εἰς ὑμᾶς μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου **41.6** ὡς ἐκ συνθήματος: locutio saepe in Sym. Met. usurpata

1 ἡμῶν: deest in vers. α **2** ἐλεήσατε τὴν ἡμετέραν: τὴν ἡμετέραν ἐλεήσατε versio α ἐπὶ: εἰς versio α **5** αἱρετικοὶ τῇ πολιτείᾳ ἡμῶν: τῇ πολιτείᾳ ἡμῶν αἱρετικοί versio α **6** πληροῦσι τοῦ θανατηφόρου ἰοῦ αὐτῶν: τοῦ θανατηφόρου αὐτῶν πληροῦσιν ἰοῦ versio α **9** πρὸς τὸν Ἀντιοχείας πρόεδρον ἔφη: ἔφη πρὸς τὸν Ἀντιοχείας πρόεδρον versio α **10** δώσῃς: δώσεις versio α **12** Χριστῷ: deest in vers. α **13** Ἀντιοχείας: Θεουπόλεως versio α **14** ποιμένα εὑρεθῆναι: εὑρεθῆναι ποιμένα versio α **15** ἁγιώτατος: ἁγιώτατος ἡμῶν versio α **16** τῷ πράγματι ἐπιτετευγμένον (cf. ms. B): ἐπιτετευγμένον τῷ πράγματι versio α **21** θᾶττον: deest in vers. α

41.2 "Venerable fathers of ours, disciples and emulators of Christ, our true prelate and chief shepherd, have mercy on our orphanhood and lend a helping hand to our church which has been brought to its knees. Ever since our archbishop died long ago and our church was widowed, many heretics have attacked our community—on the one hand, the followers of Nestorius; on the other, those who repeat the foolishness of Severus and Eutyches—, and they fill many souls with their lethal venom, and they snatch them to perdition, and the situation deserves many tears".

41.3 After the Edessenes had presented their case, the Patriarch of Jerusalem said to the prelate of Antioch: "Since these men say reasonable and just things, do not delay or postpone the matter; for the responsibility for that church is yours.[95] If, because of our nonchalance, the heretics corrupt some of the flock like fierce wolves, it is only us who shall be held accountable before Christ, our chief shepherd.

41.4 The Patriarch of Antioch replied: "May a capable and competent shepherd be found for that city, and we shall consecrate him at once".

41.5 At that moment, the most holy Patriarch of Jerusalem, inspired by God, said: "I believe that no one is more suitable and better accomplished for this task than the admirable hermit Theodore, the one who lives the life of angels in the Lavra of Saint Sabas".

41.6 When everyone in the holy synod heard this, as if by a cue, they testified that no one better than Theodore could be found. The Patriarch of Theoupolis[96] was pleased by this, and asked the Patriarch of Jerusalem to quickly have this man brought in.

41.7 When the people of Edessa heard this, they gave thanks to the Lord and with one voice requested that the blessed Theodore be consecrated as their shepherd,

[95] Edessa was under the ecclesiastical jurisdiction of the patriarchate of Antioch.
[96] Theoupolis: i.e. Antioch.

μενοι, ὡς γέννημα καὶ θρέμμα τῆς αὐτῶν πόλεως ὄντα, εὐδόκιμον δὲ λόγοις τε καὶ ἔργοις.

42.1 Πάντων δὲ τῶν ἀρχιερέων πληροφορηθέντων, θείᾳ προνοίᾳ τὸν ἄνδρα εἰς μνήμην 246r
ἐλθεῖν, κοινῇ γνώμῃ τῶν δύο πατριαρχῶν καὶ πάσης τῆς θείας συνόδου, ψηφίζεται
Θεόδωρος ἐπίσκοπος Ἐδέσης. Καὶ εὐθὺς γράφει ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων πρὸς
τὸν μακάριον Θεόδωρον, ἀναβολὴν μηδεμίαν θέμενον, ἕως αὐτοῦ ἀφικέσθαι, μηδὲν
περὶ τῆς ψήφου δηλώσας.

42.2 *Ὁ δὲ* τὴν ἐπιστολὴν δεξάμενος, παραγίνεται εἰς τὴν Ἁγίαν Πόλιν καὶ τοῖς πατριάρ-
χαις ἐμφανίζεται, ἀναγγέλλουσιν αὐτῷ, τήν τε θείαν βουλὴν καὶ γνώμην. Καὶ εὐθὺς
ὁ Θεόδωρος, δακρύων ὑποπλήσας τοὺς ὀφθαλμούς, ἔφη πρὸς αὐτούς: «Μή γένοιτό
μοι, ἅγιοί μου δεσπόται, τὴν προσποιητὴν ταύτην καὶ μηδαμινὴν ἡσυχίαν ἀφέμε-
νον, πράγματι ὑπεισελθεῖν κρεῖττον ἢ κατ' ἐμὴν ὄντι δύναμιν. Συγχωρήσατέ μοι διὰ
τὸν Κύριον, συγχωρήσατε, ἐπεὶ καὶ *πλοιαρίῳ μικρῷ*, φόρτον μείζονα πιστεύειν, οὐκ
ἀσφαλές». Ταῦτα λέγων, ἐπὶ πλεῖον δάκρυα τῇ τοῦ πνεύματος συντριβῇ τῶν ὀφθαλ-
μῶν ἀπέσταξεν, ἀνάξιον ἑαυτὸν εἶναι λέγων τοιαύτης ἀρχῆς ὑποστῆναι βάρος.

42.3 Οἱ δὲ ἱεράρχαι ἀνεκτῶντο καὶ ἀνεῖχον *τοῦτον* ἐπιδεξίως, **λόγους παρακλητικοὺς**
τῇ ἀθυμίᾳ τῆς *αὐτοῦ* ψυχῆς ἐπιπάττοντες, *μὴ ἀντιλέγειν δὲ ἐπισκήπτοντες, τῇ τοῦ*
Ἁγίου Πνεύματος χάριτι: «Οὐκ ἔξεστι γάρ σοί» φησιν «ἄλλως ποιῆσαι, ἢ τὸν ζυγὸν
τῆς ἀρχιερωσύνης δέξασθαι, καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ ἐγχειρισθῆναι ποίμνιον».

42.4 Πολλὰ *τοίνυν* εἰπόντες καὶ ἀκούσαντες, ἐνίκησαν τὸν ἀήττητον τῇ κατ' ἐξουσίαν
ἐπιταγῇ· καὶ ἄκοντα κατέσχον παρ' ἑαυτοῖς. Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν Μεγάλην Πέμπτην,
ὅτε καὶ *τὸ τοῦ Θείου Μύρου τελεῖται τὸ μυστήριον*, καὶ τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου μνή-
μην ἄγουσιν αἱ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαι, τῶν ἀμφοτέρων λειτουργούντων πατριαρ- 246v

42.1 ἀναβολὴν μηδεμίαν: Act. 25,17 **42.2** τήν τε θείαν — γνώμην: Dan. 2,14 τότε Δανιηλ εἶπε βουλὴν καὶ γνώμην **42.2** ὁ Θεόδωρος — ὀφθαλμούς: cf. e.g. Sym. Met. Passio Euphemiae 11 δακρύων τοὺς ὀφθαλμοὺς **πλήσασα** [cf. vers. α], et Sym. Met. Passio Polyeucti Melitinae 4 Νέαρχος δακρύων ὑποπλήσας τοὺς ὀφθαλμούς. cf. etiam B&I 24,90 παρρησίας καὶ θάρσους ὑποπλησθεὶς **42.2** τῇ τοῦ πνεύματος συντριβῇ: cf. Is. 65,14 ἀπὸ συντριβῆς πνεύματος ὀλολύξετε **42.3** λόγους παρακλητικοὺς: loc. com.; cf. B&I 21,81, 35,58, et 35,71 cum Sym. Met. Vita Stephani Iunioris 2581. cf. infra 42,8, 45,5, 63,1, et 85,8 **42.3** Ὁ δὲ τὴν ἐπιστολὴν (42,2) — μὴ ἀντιλέγειν: Sym. Met.* Vita Ioannis Chrysostomi 15 Εἰς χεῖρας οὖν τὴν ἐπιστολὴν τὸν ἀρχιερέα δεξάμενον καὶ μετελθόντα, ἐγχειρίσαι φασὶ καὶ τῷ ἁγίῳ [scil. Ioan. Chrys.] Τὸν δὲ ἀναγνόντα πολλὰ μὲν ἐπιστενάξαι τοῖς γεγραμμένοις, πολλὰ δὲ καὶ δάκρυα τῇ τοῦ πνεύματος συντριβῇ τῶν ὀφθαλμῶν ἀποστάξαι, ἀνάξιον ἑαυτὸν εἶναι λέγοντα, καὶ ὅτι «Πολλοὶ δέω μεγάλης οὔτως ἀρχῆς ὑποστῆναι βάρος, ἐπεὶ καὶ **νηΐ μικρᾷ** [cf. vers. α] φόρτον μείζονα πιστεύειν οὐκ ἀσφαλές». Τον γε Φλαβιανὸν ἀνακτᾶσθαί τε αὐτὸν καὶ ἀνέχειν ἐπιδεξίως, λόγους ἀντὶ φαρμάκων τῇ ἀθυμίᾳ ἐπιπάττοντα ... ὥστε πεῖσαι τὸ πλῆθος μὴ ἀντιλέγειν ἐκείνοις ...

1 αὐτοῖς ποιμένα ἐξαιτούμενοι: ποιμένα ἑαυτοῖς ἐξαιτοῦντες versio α **8** Ὁ δὲ: Καὶ ὅς versio α **10** ὁ Θεόδωρος, δακρύων ὑποπλήσας: δακρύων ὁ Θεόδωρος πλήσας versio α **11** προσποίητον Pomjalovskij **13** πλοιαρίῳ μικρῷ: νηΐ μικρᾷ versio α **16** τοῦτον: deest in vers. α **18** μὴ ἀντιλέγειν δὲ ἐπισκήπτοντες, τῇ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χάριτι: καὶ μὴ ἀντιλέγειν τῇ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χάριτι ἐπισκήπτοντες versio α **20** τοίνυν: δὲ versio α **22** τὸ τοῦ Θείου Μύρου τελεῖται τὸ μυστήριον: τοῦ Θείου Μύρου τὸ μυστήριον τελεῖται versio α

for he was a true-born son of their city, esteemed for his words as well as deeds.

42.1 Once all the archbishops were informed that the man was mentioned by divine providence, Theodore was elected bishop of Edessa by the mutual decision of the two patriarchs and the entire holy synod. And immediately the Patriarch of Jerusalem wrote to the blessed Theodore to come to Jerusalem without any delay, without telling him anything about his election.

42.2 When Theodore received the letter, he came to the Holy City and presented himself before the patriarchs, who announced to him God's will and decision. Immediately, filling his eyes with tears, Theodore said to them: "Let this not happen to me, my holy prelates, that I must abandon this insignificant tranquil and solitary way of life that I pretend to have adopted, and undertake a task which far exceeds my capacities. Forgive me, for the Lord's sake, forgive me! It is unsafe to entrust an enormous cargo to a small ship". In saying this, he shed even more tears through the contrition of his spirit, calling himself unworthy to bear the weight of such an office.[97]

42.3 The prelates encouraged and bolstered him skillfully, applying consoling words so as to calm down the anxiety of his soul, and imploring him not to challenge the grace of the Holy Spirit. "You can do nothing else", one said, "but accept the yoke of high priesthood, and take charge of Christ's flock".

42.4 They said many things, they heard many things back, yet they defeated the invincible man by the mandate which emanated from authority; they thus forced him, against his will, to join their side. On that very Holy Thursday, the day when also the sacrament of the Holy Myrrh is performed,[98] and the churches of Christ commemorate the Last Supper, while both patriarchs officiated together with many other bishops, the divine Theodore, involuntarily, was brought in

[97] Much of the wording in this and following sections, which pertain to Theodore's ordination and activity as a bishop, is borrowed from the *Life* of John Chrysostom from Symeon Metaphrastes' *Menologion* (BHG 875); see sections **42,2–3, 42,5, 42,7–43,1, 45,1, 45,5, 46,2–3,** and **53,1** with *Life* of John Chrysostom 15, 11, 16, 17, 16, 17 and 26; the phrases from sections 17 and 26 are repeated twice, in **45,5** and **53,1**, and in **53,1** and **68,5**, respectively; for more on this, see Vol. I, 3.2 ("Wholesale Narrative Quotations").

[98] On the Holy Myrrh, see Caseau 2015.

χῶν, μετὰ πολλῶν ἑτέρων ἐπισκόπων, ἄγεται ὁ θεῖος Θεόδωρος καὶ μὴ βουλόμενος, καὶ τὴν τῆς ἀρχιερωσύνης δέχεται χειροτονίαν, χειρὶ τοῦ τῆς Ἀντιοχείας προέδρου.

42.5 Θαυματουργεῖ δὲ τότε Θεός, καὶ δείκνυσι τὸν ἱερὸν Θεόδωρον, ἄξιον τῆς ἀρχιερωσύνης ὑπάρχοντα· περιστερὰ γὰρ λευκὴ καὶ τὸ εἶδος ὑπερφυής, ἀνὰ τὸν ναὸν περιϊπταμένη, κάτεισι παραχρῆμα ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ χειροτονουμένου, καθὼς ἀμφότεροι οἱ πατριάρχαι καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς ἐπίσκοποι καὶ ἱερεῖς ἐθεάσαντο, καὶ δόξαν ἀνέπεμψαν *τῷ* Θεῷ τῷ ποιοῦντι θαυμάσια.

42.6 Τῆς δὲ **θείας τελειωθείσης μυσταγωγίας**, ἐξῆλθεν ὁ Θεόδωρος θεοφορούμενος, καὶ **δαψιλεστέρας** τῆς τοῦ *Ἁγίου* Πνεύματος ἠξιωμένος **χάριτος**. Συνεστιαθεὶς δὲ τοῖς πατριάρχαις, καὶ σὺν αὐτοῖς διατελέσας, τήν τε Μεγάλην Παρασκευήν, τὸ Ἅγιόν τε Σάββατον, καὶ μετὰ τὴν τῶν κανδήλων τῆς Ἁγίας Ἀναστάσεως οὐρανίῳ φωτὶ δᾳδουχίαν, συλλειτουργήσας τοῖς πατριάρχαις, ὡσαύτως δὲ καὶ τῇ Ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ Κυριακῇ, τὴν λαμπροφόρον ἑορτὴν μετ᾽ αὐτῶν τελέσας, καὶ ἔτι πλείονος χάριτος ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἐμφορηθείς, *ἐξέρχεται* τῇ Δευτέρᾳ τῆς Διακινησίμου πρὸς τὴν Λαύραν, *συντάξασθαι* τοῖς ἐκεῖσε πατράσι, κατεπειγομένων τῶν ἐξ Ἐδέσης ἐλθόντων, οἴκαδε πορεύεσθαι σὺν αὐτῷ.

42.7 Ἐξελθόντα δὲ εἰς τὴν Λαύραν, *ἐξ* ***εδέξαντο*** αὐτὸν ***ἀσμένως*** *οἱ πατέρες*, ἀκηκοότες ἤδη τὴν αὐτοῦ πρὸς ἀρχιερωσύνην προβολήν. Συναυλισθεὶς δὲ αὐτοῖς τρεῖς ἡμέρας, ἔμελλεν ἀποδημεῖν. **Τότε δὴ γίνεται πρᾶγμα δακρύων ἄξιον· περιστάντες γὰρ αὐτὸν ἅπας** ὁ τῶν μοναζόντων χορός, **τί μὴ πρὸς οἶκτον ἔλεγον, ποίαν θρήνων ὑπερβολὴν ἀπελίμπανον**; Ἔνθεν οἱ μοναχοί, ἐκεῖθεν ὁ μέγας Θεόδωρος, **περιέβαλλον** ἀλλήλους, περιέψων, τὴν **διαίρεσι**ν ἀπηγόρευον. Οἱ πατέρες ἐθρήνουν, 247r

42.5 Θαυματουργεῖ — χειροτονουμένου: Sym. Met.* Vita Ioannis Chrysostomi 11 Θαυματουργεῖ τι καντεῦθα Θεός, καὶ δεικνύει τὸν τελειούμενον ἄξιόν τε ὑπάρχοντα ... περιστερὰ γὰρ λευκὴ καὶ τὸ εἶδος σφόδρα καλή, ἀνὰ [ἄνω PG] τὸν ναὸν περιϊπταμένη, κάτεισι παραχρῆμα καὶ τῇ τοῦ χειροτονουμένου ἐπικάθηται κεφαλῇ **42.5** Θεῷ τῷ ποιοῦντι θαυμάσια: Ps. 135,4 τῷ ποιοῦντι θαυμάσια μεγάλα μόνῳ **42.6** Τῆς δὲ θείας — μυσταγωγίας: cf. e.g. B&I 19,111 τὴν ἱερὰν ἐπιτελέσας μυσταγωγίαν. locutio saepe in Sym. Met. usurpata **42.6** θεοφορούμενος: cf. e.g. Sym. Met. Passio Acepsimae, Iosephi et Aeithalae 3 ὁ δέ γε θεοφορούμενος παῖς. cf. supra 38,2 **42.6** δαψιλεστέρας — χάριτος: cf. Ioann. Chrys. De pentecoste (homiliae 1–2) PG 50:70,9–10 δαψιλεστέρας ἀπολαύσαντες τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος et cetera Chrysostomica et Sym. Met. Passio Andreae in Crisi 17 δαψιλεστέρας τῆς χάριτος ἀπολαύσει, Sym. Met. Vita Symeonis Styl. 12 χρόνῳ δὲ ὕστερον δαψιλεστέρας ἀπολαύσας τῆς ἄνωθεν χάριτος, Sym. Met. Passio Thyrsi et soc. 40 δαψιλεστέρας ἄνωθεν τῆς χάριτος ἀπολαύσας, et Sym. Met. Vita Timothei apostoli 6 Ἐπεὶ καὶ δαψιλεστέρας ἀπέλαυσε χάριτος. cf. B&I 34,114–115 δαψιλῶς αὐτῷ ἐνυπάρχουσαν τὴν τοῦ Πνεύματος μαρτυροῦσι χάριν et infra 113,1. cf. etiam supra 4,1 et 67,2 **42.7** ἐξεδέξαντο [ἐδέξαντο versio α] ... ἀσμένως: cf. B&I 28,94 et 30,30; locutio saepe in Sym. Met. usurpata **42.7** Τότε δὴ γίνεται — ἅπας: Sym. Met.* Vita Ioannis Chrysostomi 11 γίνεταί τι πρᾶγμα δακρύων ὡς ἀληθῶς ἄξιον. cf. B&I* 36,172–173 Τότε δὴ γίνεται πρᾶγμα δακρύων ὡς ἀληθῶς ἄξιον. Περιστάντες γὰρ αὐτὸν ἅπαντες. cf. supra 41,2 **42.7** τί μὴ πρὸς — ἀπελίμπανον: cf. B&I* 36,175–176 τί μὴ πρὸς οἶκτον ἔλεγον. Ποίαν θρήνων ὑπερβολὴν ἀπελίμπανον; **42.7** περιέβαλλον ἀλλήλους, περιέψων: cf. Sym. Met. Passio Menae 9 τινὲς τῶν πάλαι συνήθων καὶ φίλων τῷ μάρτυρι προσελθόντες, περιέψων αὐτόν, περιέβαλλον, περιεπτύσσοντο, ἐλιπάρουν, ἱκέτευον. cf. B&I 36,176–177 Κατεφίλουν αὐτόν, περιέβαλλον· παραφρονεῖν αὐτοὺς ἐποίει τὸ πάθος

7 τῷ: deest in vers. α **9** Ἁγίου: deest in vers. α **14** ἐξέρχεται: ἔξεισι versio α **17** ἐξεδέξαντο ... ἀσμένως οἱ πατέρες: ἐδέξαντο ... οἱ πατέρες ἀσμένως versio α

and ordained as archbishop by the hand of the Patriarch of Antioch.

42.5 God then performed a miracle, demonstrating that the sacred Theodore was worthy of high priesthood: a white dove, supernatural in appearance, flew into the church and descended upon his head, at the very moment he was being ordained[99]; both patriarchs as well as the bishops and priests around them witnessed this, and they glorified God who works miracles.

42.6 When the divine mystagogy was completed, Theodore came out, filled with God and having earned even more abundant grace from the Holy Spirit. He dined with the patriarchs, spent Good Friday and the Holy Sabbath with them, performed the Liturgy with them, after the lighting of the candelabras of the Holy *Anastasis* with the heavenly fire, and celebrated with them the brilliant feast of the Holy and Great Sunday. Thus imbued with still more grace from the Holy Spirit, he departed on the Monday of Bright Week for the Lavra so as to bid farewell to the fathers of the monastery, since those who had come from Edessa were in a hurry to return back home together with him.

42.7 When he arrived at the Lavra, the fathers received him with joy, having already heard about his promotion to high priesthood. He stayed three days with them, and then he was about to leave. At that moment, a scene took place that could make one weep. The entire community of the monks crowded around him, and what piteous pleading did they not utter, what extravagance of grief did they not express? The monks on the one side, Theodore on the other, hugged and caressed each other, they would not let go of each other. The fathers lamented being separated from their good fellow ascetic, as though life depended on his

[99] For the motif of the miraculous visitation by a dove during ordination or liturgical officiating in contemporary texts, see e.g. *Synaxarion of Constantinople* October 4,3 (104,14–19) (martyr Dometios the Persian) and Symeon Metaphrastes, *Life* of St Pelagia of Antioch (BHG 1479) 6–7. Cf. also *Life* of St Loukas the Stylite 40 (BHG 2239; PmbZ 24758), where the soul of the saint is witnessed in a vision as a "white dove" descending from and then ascending to heaven.

τὸν χωρισμὸν τοῦ καλοῦ συνασκητοῦ, **ὥσπερ τῷ ἐκείνῳ συνεῖναι ζῶντες.** Ὁ ὅσιος **ὠλοφύρ**ετο, τὴν στέρησιν τῆς καλῆς ἡσυχίας, καὶ τῶν ἴσα ψυχῆς φιλουμένων αὐτῷ πατέρων καὶ ἀδελφῶν.

42.8 **Μόλις** δέ **ποτε τῇ παραιν**έσει καὶ **τοῖς παρακλητικοῖς λόγοις** τοῦ προεστῶτος διαιρεθέντες, οἱ μὲν **ἐπανήρχοντο** εἰς τὴν Λαύραν, ὁ δὲ τίμιος Θεόδωρος τῆς ὁδοῦ εἴχετο, ἕνα τῶν αὐτοῦ μαθητῶν εἰς τὴν αὐτοῦ κέλλαν καταλιπών, προτροπῇ καὶ συναινέσει τοῦ καθηγουμένου.

43.1 Εἰσελθὼν δὲ αὖθις *τὴν* Ἁγίαν Πόλιν, καὶ τὴν νέαν Κυριακὴν ἐκεῖσε τελέσας, ταῖς ἁγίαις τε ἐκκλησίαις μετὰ πολλῶν συνταξάμενος δακρύων, καὶ τοὺς τιμίους ἀσπασάμενος πατριάρχας καὶ πάντας τοὺς ἐπισκόπους, **ἄκων** καὶ μὴ βουλόμενος ἤρξατο τῆς πρὸς Ἔδεσαν πορείας, **πυκνὰ στρεφόμενος** καὶ τὴν Ἁγίαν βλέπων Πόλιν, καὶ πρὸς τὰς φάραγγας τῆς ἐρήμου ἀτενίζων καὶ *πολλὰ* δάκρυα τῶν ὀφθαλμῶν *καταχέων*.

43.2 *Τοιαῦτα δὲ ἔλεγε* θρηνῶν: «Οἴμοι τῷ δυστυχεῖ! πότε γὰρ ἐγὼ προσεδόκουν, πρὸ τῆς ἐσχάτης μου ἀναπνοῆς, τὴν φίλην ἀπολιπεῖν ἡσυχίαν, τῆς Λαύρας ἀποδημῆσαι τοῦ μεγάλου Σάβα, τῆς Ἁγίας μακρυνθῆναι Πόλεως, τῆς θέας τε στερηθῆναι τοῦ ζωοδόχου Τάφου, τοῦ ἱεροῦ Γολγοθᾶ, ἔνθα τὸ σωτήριον γέγονε τοῦ Χριστοῦ Πάθος, τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, καὶ τῶν λοιπῶν Ἁγίων Τόπων, ὅπου ἔστησαν καὶ ἐβάδισαν σωματικῶς οἱ ἄχραντοι τοῦ Σωτῆρος καὶ Θεοῦ μου πόδες; Φεῦ σοι, ταπεινὲ Θεόδωρε,

42.7 τὴν διαίρεσιν ἀπηγόρευον ... ὥσπερ τῷ ἐκείνῳ συνεῖναι ζῶντες: cf. B&I* 36,174 ὥσπερ τῷ ἐκείνῳ συνεῖναι ζῶντες, καὶ τῇ διαιρέσει μέλλοντες συναφαιρεῖσθαι καὶ τὰς ψυχάς et B&I* 36,187 τὴν ὑποστροφὴν ἀπηγόρευον **42.7** ὠλοφύρετο: cf. B&I* 36,182–183 τὴν κατασχοῦσαν αὐτοὺς ἀνωλοφύροντο συμφοράν **42.8** τοῖς παρακλητικοῖς λόγοις: loc. com.; cf. B&I 21,81, 35,58, et 35,71 cum Sym. Met. Vita Stephani Iunioris 2581. cf. supra 42,3 et infra 45,5, 63,1, et 85,8 **42.8** Μόλις δέ ποτε τῇ παραινέσει ... ἐπανήρχοντο: cf. B&I* 36,189–191 μόλις ποτέ, τῇ τοῦ λόγου τομῇ παραινοῦντος αὐτοῦ ... ἐπανήρχοντο **43.1** ἄκων: cf. B&I* 36,191 ἄκοντες ἐπανήρχοντο **43.1** Εἰσελθὼν δὲ — πορείας: Sym. Met.* Vita Ioannicii Bithyniae 8 Ἐνδημήσας οὖν βασιλευούσῃ, καὶ τοῖς ἐν αὐτῇ εὐκτηρίοις συνταξάμενος οἴκοις, καὶ τὴν τελευταίαν τῆς ἀποδημίας προσκύνησιν ἀποδούς. cf. infra 85,4 ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις εὐξάμενος, τῷ ἁγιωτάτῳ τε πατριάρχῃ συνταξάμενος καὶ πολλὰ παρ' αὐτοῦ δεξιωθείς, εἶτα καταλαβὼν τὰ βασίλεια, καὶ τὸ τίμιον ξύλον καὶ τὰ λοιπὰ δῶρα μετὰ καὶ τῆς βασιλικῆς σάκρας λαβών, καὶ συνταξάμενος τῷ βασιλεῖ καὶ τῇ δεσποίνῃ, καὶ φιλοτίμως ἐφοδιασθείς, ἔξεισι τῆς βασιλευούσης **43.1** πυκνὰ στρεφόμενος: cf. B&I* 36,191–192 πυκνῶς αὐτοῖς τῶν ὀφθαλμῶν ἐπιστρεφομένων **43.1** ἔμελλεν ἀποδημεῖν (42,7) — στρεφόμενος: Sym. Met.* Vita Ioannis Chrysostomi 11 τῷ ἱεράρχῃ μέλλοντος συναποδημεῖν, γίνεταί τι πρᾶγμα δακρύων ὡς ἀληθῶς ἄξιον. Περιστάντες γὰρ αὐτὸν ἅπας ὁ τῶν μοναζόντων χορός, ὥσπερ τῷ ἐκείνῳ συνεῖναι ζῶντες, καὶ τῇ διαιρέσει μέλλοντες συναφαιρεῖσθαι καὶ τὰς ψυχάς, τί μὴ πρὸς οἶκτον ἔλεγον, ποίαν θρήνων ὑπερβολὴν **ἀπελίμπανον** [cf. vers. β]; περιέψων αὐτόν, περιέβαλλον, ἑαυτοὺς τοῖς τούτου μέλεσι συμπαρέβαλλον. Παραφρονεῖν αὐτοὺς ἐποίει τὸ πάθος ἐνόν, ἠγοῦντο συνάψειν αὐτῷ καὶ τὰ σώματα, τὴν ὑποστροφὴν ἀπηγόρευον, τὴν μονὴν ὡς μηκέτι δυνατὸν ὄμμασιν ὀφθῆναι τοῖς ἑαυτῶν ἀπεδίδρασκον. Ὡς δὲ μόλις ποτὲ τῇ τομῇ τοῦ λόγου, καὶ τοῦτο μὲν τοῦ μεγάλου, τοῦτο δὲ τοῦ ἀρχιερέως παραινοῦντος καὶ δριμυτέραν που καὶ τὴν ἐπιτίμησιν ἐπιφέροντος, ἀπ' αὐτοῦ διερράγησαν, οἱ μὲν ἄκοντες ἐπανήρχοντο πυκνῶς αὐτοῖς τῶν ὀφθαλμῶν ἐπιστρεφομένων καὶ τὴν πορείαν τοῖς ποσὶν ἐγκοπτόντων, οἱ δὲ περὶ τὸν μέγαν τῆς ὁδοῦ εἴχοντο, εὐθὺ τῆς ἐκκλησίας ἐλαύνοντες. cf. infra 45,1

1 τὸν χωρισμὸν: τὴν ἀποδημίαν versio α **8** τὴν: εἰς τὴν versio α **12** πολλὰ: deest in vers. α καταχέων: κατάγων versio α **13** Τοιαῦτα δὲ ἔλεγε: Ἔλεγε δὲ versio α

company. The saint groaned to be deprived of the good tranquility and of the fathers and brothers whom he loved more than himself.

42.8 At long last, by the exhortations and words of solace from the father superior, they parted, and the monks returned to the Lavra, while the venerable Theodore went on his way, leaving one of his disciples to stay in his own cell, with the encouragement and permission of the abbot.

At Edessa I

43.1 Once again, he entered the Holy City, celebrated New Sunday there,[100] bade farewell to the holy churches with many tears, and kissed the venerable patriarchs and all the bishops goodbye. With great reluctance and against his will, Theodore began his journey toward Edessa, often turning back his head so as to see the Holy City, looking towards the ravines of the desert, and pouring many tears from his eyes.

43.2 Weeping, he kept saying words such as these: "Woe to me, the miserable one! Did I ever expect to abandon my dear tranquility before my last breath? or depart from the Lavra of great Sabas? or move away from the Holy City, depriving myself from the sight of the life-receiving Sepulcher, the sacred Golgotha where the salvific Passion of Christ took place, the Mount of Olives, and the rest of the Holy Land, where the pure feet of my embodied Savior and God had stood and walked? Alas to you, humble Theodore, what has happened to you? What peace have you left behind? To what pains have you delivered yourself? From what calmness into what turbulent sea did you set sail with the ship of your

[100] I.e. a week after Easter Sunday, the Sunday of Thomas, the second Paschal Sunday.

τί πέπονθας; Ἀπὸ ποίας ἀναπαύσεως, εἰς οἵους ἐξεδόθης κόπους; Ἐκ ποίας γαλήνης εἰς ποῖον πέλαγος κυμάτων τὴν ὁλκάδα σου τῆς ψυχῆς ἐξώρμησας»;

44.1 Τοιαῦτα ἐλεεινολογῶν καὶ ὀλοφυρόμενος ἐπορεύετο. Συνήμην δὲ μετ' αὐτοῦ κἀγὼ ὁ ταῦτα συγγραψάμενος, μετὰ καὶ ἑτέρων δύο ἀδελφῶν. Ὡς δὲ τὸν Εὐφράτην ἤδη κατελάβομεν ποταμόν, καὶ παρὰ τὰς *αὐτοῦ ὄχθας*, **ἐν τόπῳ χλοερῷ** μονὴν *ἐποιούμεθα*, εἰς μνήμην αὖθις ὁ μέγας Θεόδωρος τῆς Ἁγίας Πόλεως καὶ τῆς μεγίστης Λαύρας ἐλθών, τὸν δανϊϊτικὸν εἶπεν ψαλμὸν ἐν πόνῳ καρδίας: «Ἐπὶ τῶν ποταμῶν τῆς Βαβυλῶνος, ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν καὶ ἐκλαύσαμεν ἐν τῷ μνησθῆναι ἡμᾶς τῆς Σιών». 247v

44.2 Ταῦτα λέγων καὶ περίλυπος ἄγαν ὑπάρχων, *ἐβουλεύσατο* ἀποδρᾶσαι καὶ εἰς τὴν Λαύραν αὖθις ἐπανελθεῖν. Οἱ τοίνυν Ἐδεσηνοὶ αἰσθόμενοι τὴν *τούτου* βουλήν, φυλακὴν ἐποιοῦντο μήπως στερηθεῖεν τοῦ καλοῦ ποιμένος.

44.3 Ἐκείνων δὲ τῇ φυλακῇ ἐπαγρυπνούντων, θεία τὶς ἐφίσταται ὄψις τῷ Θεοδώρῳ, τοιάδε λέγουσα: «Οὐκ *ἔστι* σοι *μιμήσασθαι τὸν εἰς γῆν κατορύξαντα τὸ τάλαντον ὀκνηρὸν* δοῦλον, ἀλλὰ τὸν τὰ πέντε ἐμπιστευθέντα, δέκα δὲ προσενεγκόντα τῷ ἰδίῳ δεσπότῃ· διὸ καὶ ἐπάνω δέκα πόλεων κατέστη. Σὺ τοίνυν τὸν ἐπιτεθέντα σοι τοῦ Χριστοῦ ζυγὸν βαστάζειν μέχρι τέλους μὴ ἀπαναίνου». **Εἰς ἑαυτὸν** δὲ ὁ Θεόδωρος **ἐλθών**, καὶ τοῦ ὁράματος τὴν δύναμιν συνείς, «**Τὸ θέλημα**» ἔφη «**Κυρίου γενέσθω**».

44.4 *Ἔκτοτε τοίνυν, προθύμως* τοῦ ἐγχειρισθέντος ταλάντου τὴν αὔξησιν, ἔργον ἔθετο σπουδαῖον, ἵν' ὥσπερ ἐν τῷ μοναδικῷ βίῳ δόκιμος γέγονεν, *οὕτω χάριτι Χριστοῦ εὐδοκιμήσει* καὶ ἐν τῷ καλῶς ποιμᾶναι τὰ λογικὰ πρόβατα.

45.1 Ἕωθεν οὖν τὸν Εὐφράτην *διαπεράσαντες*, τῆς ὁδοῦ εἰχόμεθα, εὐθὺ τῆς Μέσης τῶν ποταμῶν ἐλαύνοντες. Ἀφικόμενοι δὲ εἰς Χαρράν, ὑποδοχῆς ἐτύχομεν προσηνοῦς· συνέρρεον γὰρ πανδημεὶ πάντες, καὶ πρὸς τὴν ὑπάντησιν ἔθεον, ***πόθῳ τε θερμοτάτῳ***

43.2 τὴν ὁλκάδα σου τῆς ψυχῆς: cf. e.g. Ephraem Syr. Enc. in magnum Basilium 345,15 **44.1** ἐν τόπῳ χλοερῷ: Offic. exequ. (p. 2,27 - 3,1 = 28,21–22). cf. B&I 35,95 **44.1** Ἐπὶ τῶν ποταμῶν — τῆς Σιών: Ps. 136,1 **44.3** θεία — ὄψις: cf. e.g. Sym. Met. Passio Clementis Ancyrani et soc. 32 Μέσων δὲ νυκτῶν καὶ θεία τις αὐτοῖς ἐφίσταται ὄψις, etc. **44.3** μιμήσασθαι — δοῦλον: cf. Vita Lucae Styl. 21 τῆς τοῦ πονηροῦ δούλου καὶ ὀκνηροῦ τοῦ τὸ τάλαντον εἰς γῆν κατορύξαντος **44.3** Mt. 25,14–30 et Luc. 19,11–27 **44.3** τοῦ Χριστοῦ ζυγὸν: Mt. 11,29–30 ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραΰς εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν· ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστὸς καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστιν **44.3** Εἰς ἑαυτὸν — ἐλθών: cf. B&I 30,236 εἰς ἑαυτὸν ἐλθὼν. cf. e.g. Sym. Met. Vita Amphilochii Iconiensis 3 **44.3** Τὸ θέλημα — γενέσθω: Act. 21,14. cf. B&I 18,144 τὸ θέλημα αὐτοῦ γενέσθω et 26,23 Τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου γενέσθω **45.1** συνέρρεον γὰρ πανδημεὶ: Sym. Met.* Vita Ioannis Chrysostomi 11 συνέρρεον πανδημεί **45.1** πόθῳ θερμοτάτῳ: cf. B&I* 8,44 et 20,24 πόθῳ θερμοτάτῳ. cf. infra 84,2 et 103

5 αὐτοῦ ὄχθας: ὄχθας αὐτοῦ versio α ἐποιούμεθα: ἐποιησάμεθα versio α **9** ἐβουλεύσατο: βουλὴς ἔθετο versio α **10** τούτου: deest in vers. α **13** ἔστι: ἔξεστι versio α **14** μιμήσασθαι τὸν εἰς γῆν κατορύξαντα τὸ τάλαντον ὀκνηρὸν: τὸν κατορύξαντα τὸ τάλαντον εἰς γῆν ὀκνηρὸν μιμήσασθαι versio α **18** Ἔκτοτε τοίνυν, προθύμως: Προθύμως τοίνυν ἔκτοτε versio α **20** οὕτω χάριτι Χριστοῦ εὐδοκιμήσει: εὐδοκιμήσῃ χάριτι Χριστοῦ versio α **21** διαπεράσαντες: περάσαντες versio α **23** πόθῳ τε: καὶ πόθῳ versio α

soul?"[101]

With such words, feeling sorry for himself, and in full grief, Theodore continued his journey. Along with two other brothers, I too, the one who wrote this text, was with him. When we arrived at the Euphrates River, and camped in a place of green pasture by the riverbank, the great Theodore remembered once more the Holy City and the greatest Lavra. With an aching heart, he recited David's psalm: "By the waters of Babylon, there we sat down and wept, when we remembered Zion". **44.1**

Saying this, he became extremely sad, and he decided to flee and return to the Lavra. The Edessenes realized his intention and began to keep watch over him, lest they might lose their good shepherd. **44.2**

While they remained vigilant keeping watch, a divine vision appeared to Theodore telling him some such words: "You must not imitate the lazy slave who hid his talent within the earth, but the slave to whom his master entrusted five talents, as he brought back ten and was thus set in charge of ten cities.[102] You should thus not refuse to carry to the end the yoke of Christ which has been laid upon you". Returning to consciousness, Theodore understood the meaning of the vision, and he said: "May the Lord's will be done". **44.3**

From that point forward, Theodore invested all his efforts to increase the talent entrusted to him in order that, just as he had become accomplished in the monastic life, so too he might succeed, by the grace of Christ, in shepherding the rational sheep well. **44.4**

At daybreak, we crossed the Euphrates and hit the road walking straight through Mesopotamia. Once we arrived at Harran,[103] we were welcomed favorably; everyone flocked, ran to meet us, and welcomed the great man with most fervent longing, considering him as one of the saints of old. Departing from there, we **45.1**

[101] Theodore expresses no joy at returning to his "hometown" and no reference to his connection to the town of his birth (parents or relatives) appears in the rest of the narrative.

[102] *in charge of ten cities*: Though the phrase is biblical (Luke 19:17), we may note that the archbishop of Edessa oversaw Oshroene, an ecclesiastical province of the patriarchate of Antioch, with eleven suffragan bishoprics; on the ecclesiastical administration of Antioch, see Devreesse 1945b (until the Arab conquest) and Todt 2020 (from 969 to 1204).

[103] *Harran*: Χαρράν (as in the Greek original here) or (more commonly in Byzantine sources) Καραί was a relatively small city in Byzantine Syria (modern day Turkey, in south-eastern Anatolia), a suffragan of the patriarchate of Antioch (on which see the previous note), ca. 40 km south of Edessa; on medieval Harran see e.g. e.g. Rice 1952. Its mention here makes one wonder whether this is a hint toward the likely connections between the fictional Theodore of Edessa and his historical double Theodore Abū Qurrah, bishop of Harran in the early ninth century. See Vol. I, 4.1.

τὸν μέγαν ὑπεδέχοντο, *καὶ ὡς ἕνα τῶν πάλαι ἁγίων ἔβλεπον*. Ἐκεῖθέν *τε* ἀπάραντες, πρὸς Ἔδεσαν ἀνήχθημεν τὴν πόλιν. Ὅτε γοῦν πλησίον ταύτης γεγόναμεν, πᾶν ὅσον περιφανές, τοῦ τε ἐκκλησιαστικοῦ, τοῦ τε πολιτικοῦ πλήθους, ἐξελθόντες τῆς πόλεως ἱκανῷ διαστήματι, φιλοφρόνως ἐδεξιοῦντο τὸν *ἑαυτῶν ποιμένα καὶ* ἱεράρχην, λαμπραῖς ὑπαντήσεσι καὶ τιμαῖς. Καὶ ἑρμαῖόν τι αὐτοῖς ἔδοξε θεῖον καὶ κέρδος ἀπερινόητον, ἡ τοῦ καλοῦ ποιμένος ἄφιξις. 248r

45.2 Ἐπεὶ δὲ εἰσῆλθε τὴν πόλιν καὶ εἰς τὸ κυριακὸν ἀφίκετο, τὴν καθολικὴν (φημὶ) ἐκκλησίαν, *εἶδέν τε* **εἰς κάλλος τε καὶ μέγεθος** εὖ ἔχουσαν, καὶ μηδὲν τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἀποδεομένην, ἥσθη τὴν ψυχήν, ὡς ἀπεικόνισμά τι ἀπαράλλακτον τῆς Ἁγίας νομίσας ὁρᾶν Ἀναστάσεως.

45.3 Εὐξάμενος οὖν τῷ Θεῷ καὶ εὐχαριστήσας περὶ πάντων, εἰρήνην τε τῷ λαῷ δούς, πρὸς τὸ Μαρτύριον ἀπῄει τῶν μεγάλων ὁμολογητῶν Γουρία, Σαμωνᾶ καὶ Ἀβίβου· καὶ τὴν τιμίαν αὐτῶν ἀσπασάμενος σορόν, **δάκρυά** τε ταύτης ***δαψιλῆ*** *καταρράνας*, καὶ τὰς λοιπὰς *δὲ* περιφανεῖς κατιδὼν ἐκκλησίας, καὶ *ὁμοίως ἐν πάσαις ἐπευξάμενος*, ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ κατέπαυσεν.

45.4 Τῇ δὲ ἐπαύριον, Κυριακῆς οὔσης τῶν ἡμερῶν, τὴν μυστικὴν τελέσας ἱερουργίαν, καὶ τῇ ἀρχιερατικῇ *καθέδρᾳ ἐνθρονισθείς*, εἰρήνην τε τῷ πιστοτάτῳ δοὺς ποιμνίῳ, πνευματικῆς ἔπλησεν εὐφροσύνης τὰς ἁπάντων καρδίας.

45.5 Μετὰ δὲ τὴν συμπλήρωσιν τῆς θείας λειτουργίας, **λόγοις παρακλητικοῖς** ἐδεξιοῦτο τοὺς συνεληλυθότας· εἶχε γὰρ καὶ βίον τῷ λόγῳ σύμφωνον, καὶ λόγον, τῇ τοῦ βίου προσήκοντα καθαρότητι. Ὅθεν, ἅπαν τὸ τῶν ὀρθοδόξων πλῆθος ἡδέως ἀπηλαύετο τῷ

45.1 Ἐκεῖθέν ἀπάραντες: iunctura saepe in Sym. Met. usurpata **45.1** ἱκανῷ διαστήματι: cf. Nil. Ancyr. Narrationes septem de monachis in Sina, Recensio a Sym. Met. in menol. inserta 3,11 ἱκανῷ εἴργονται ταῖς οἰκήσεσι διαστήματι **45.1** πᾶν ὅσον — τιμαῖς: Sym. Met.* Vita Ioannis Chrysostomi 16 πᾶν ὅσον περιφανές, οὐ τῆς ἐκκλησίας μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν τέλει ἓξ μιλίοις προσελθόντες τῆς πόλεως φιλοφρόνως ἐδεξιοῦντο λαμπραῖς ὑπαντήσεσι καὶ τιμαῖς **45.1** ἑρμαῖόν τι αὐτοῖς ἔδοξε: cf. Sym. Met. Vita Ioannis Chrysostomi 34 καθάπερ ἕρμαιον τουτὶ δόξαν **45.2** ἐκκλησίαν ... εἰς κάλλος τε καὶ μέγεθος εὖ ἔχουσαν: Sym. Met. Commentarius in apostolum Ioannem 7 ὁ τούτου ναὸς ἵδρυται, πρός τε κάλλος καὶ μέγεθος εὖ ἔχων. cf. B&I 2,5 μεγέθει τε καὶ κάλλει **45.2** ἥσθη τὴν ψυχήν: cf. Sym. Met. Passio Thyrsi et soc. 31 σὺ μὲν ἡσθήσῃ τὴν ψυχὴν et Sym. Met. Passio Theodosii coenobiarchae 37 ἡσθήσεται δὲ ψυχήν **45.3** δάκρυα ... δαψιλῆ καταρράνας: cf. B&I* 30,193–194 ὀχετούς τε δακρύων ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν προχέων δαψιλῶς **45.4** Τῇ δὲ ἐπαύριον — ἱερουργίαν: cf. Euthym. Iber.(?) Vita Alexii 7 Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, Κυριακῆς οὔσης, τοῦ κατὰ τὸν τότε καιρὸν ἀρχιεπισκόπου Μαρκιανοῦ τὴν θείαν τελέσαντος. cf. infra 85,7 Καὶ τῇ ἐπαύριον, Κυριακῆς οὔσης τῶν ἡμερῶν, τὴν ἱερὰν ἐπιτελέσας μυσταγωγίαν **45.4** πνευματικῆς ἔπλησεν εὐφροσύνης: cf. Sym. Met. Vita Amphilochii Iconiensis 8 καὶ γίνεται εὐφροσύνη πνευματική **45.5** λόγοις παρακλητικοῖς: loc. com.; cf. B&I 21,81, 35,58, et 35,71 cum Sym. Met. Vita Stephani Iunioris 2581. cf. supra 42,3 et 42,8 et infra 63,1 et 85,8 **45.5** εἶχε — καθαρότητι: Sym. Met.* Vita Ioannis Chrysostomi 16 ὃς καὶ βίον εἶχε τῷ λόγῳ σύμφωνον καὶ λόγον τοιούτου βίου προσήκοντα καθαρότητι. cf. etiam Sym. Met. Passio Indae et Domnae et viginti millium qui Nicomediae passi sunt 1 τὴν Νικομήδους τῷ τρόπῳ μᾶλλον ἢ τῆς ἐπισκοπῆς θρόνῳ κοσμῶν, καὶ τὸν βίον δηλαδὴ τῷ λόγῳ σύμφωνον ἔχων

1 καὶ ὡς ἕνα τῶν πάλαι ἁγίων ἔβλεπον: deest in vers. α τε: deest in vers. α **4** ἑαυτῶν ποιμένα καὶ: deest in vers. α **8** εἶδέν τε: καὶ εἶδέν versio α **12** Σαμονᾶ A Pomjalovskij **13** δαψιλῆ καταρράνας: καταρράνας δαψιλῆ versio α **14** δὲ: deest in vers. α ὁμοίως ἐν πάσαις ἐπευξάμενος: συνήθως εὐξάμενος ἐν πάσαις versio α **16** στά(σις) in marg. A 248r **17** καθέδρᾳ ἐνθρονισθείς: ἐνθρονισθεὶς καθέδρᾳ versio α

headed for the city of Edessa. When we approached it, all prominent men, both ecclesiastical and civic, came out of the city a long way in order to give their shepherd and prelate a warm welcome with magnificent greetings and honors. The arrival of the good shepherd seemed to them like a godsend and an incredible gain for them.

45.2 Once he entered the city and came to the main church, I mean the cathedral,[104] he saw that it was well built in size and beauty, and that it lacked nothing in comparison to the cathedral of Jerusalem. He was thus delighted in his soul, thinking that he was looking at an exact copy of the Holy *Anastasis*.[105]

45.3 There, Theodore prayed to God and gave thanks for everything. He then dispensed peace to the people and went to the *Martyrion* of the great Confessors, Gourias, Samonas, and Abibos.[106] He kissed their venerable relics, and shed abundant tears over them. He then visited the other important churches, prayed similarly in all of them, and finally reached the bishop's residence.

45.4 The next day, which was a Sunday,[107] he celebrated the mystical holy rites, was enthroned as archbishop, dispensed peace to that most faithful flock, and thus filled the hearts of everyone with spiritual joy.

45.5 After the completion of the Divine Liturgy, he welcomed those who had gathered with words of encouragement; for his way of life matched his way of speaking, just as his words befitted the purity of his life. On account of this, the entire Orthodox crowd gave thanks to God who had granted that His rational flock

[104] *the cathedral church*: in Greek, καθολικὴ ἐκκλησία, which in *Theodore of Edessa* denotes either the universal Orthodox community (**47,2**, **51,3**, **74**, **75**, **77,2**, **113,2**) or (as is the case here) the main, cathedral church of Edessa (**60,4**, **69,2**), though in most usages the connotation of either meaning is partly echoed as well. For the former meaning, see e.g. *Barlaam and Ioasaph* 16,13 and 19,104–105, and for the latter, see e.g. Sym. Met. Vita s. Gregorii Illuminatoris (Sept. 30; BHG 713) 30: ᾠκοδόμηντο ναοὶ ... ἀλλὰ καὶ ὁ τούτων τὸ μέγεθος ὑπερανεστηκώς, ὃν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἡ θέα μόνον ὠνόμαζε. The latter text is used extensively, we might add, in the composition of *Barlaam and Ioasaph*; see Høgel 2019, 362–3.

[105] On the Cathedral of Edessa, dedicated to the Holy Wisdom (St Sophia) of the Lord (perhaps alluded to by the word *kyriakon* in the Greek), also mentioned earlier (**4,3**) and later (**60,4**, **69,2**), a famous church in the Middle Ages, see Vasiliev 1942-1943, 180, Palmer 1988, and recently Guidetti 2009, 8–11; also Vol. I, 4.1.

[106] For this *Martyrion* church, located within the walls of Edessa, near its northern gate, see Segal 1970, 174, 182, and 249. The story of these three early Christian Edessan "Confessors" became very popular in Byzantium, especially during the reign of Constantine VII Porphyrogennetos and onwards; see BHO 363 and 367, BHG 731–735 and 739–739k, with Messis and Papaioannou 2013 and Papaioannou 2017.

[107] Here, on the margin of ms. **A** (f. 248r), one reads the word "Στά(σις) = Pause", perhaps a note addressing the lector.

Θεῷ, τῷ ὑπὸ ***τοιούτῳ πατρὶ καὶ παιδευτῇ***, τὸ λογικὸν αὐτοῦ εὐδοκήσαντι ποιμαίνεσθαι ποίμνιον.

46.1 Ἐπεὶ δὲ πολλὰ ζιζάνια τῶν αἱρέσεων ἑώρα ἐν ἐκείνῃ κατασπαρέντα τῇ πόλει, παρὰ τοῦ σπορέως τῶν τοιοῦτων πονηρῶν σπερμάτων διαβόλου, ἤσχαλλεν ἐπὶ τούτῳ καὶ 248v
ἐδυσφόρει ὁ μακαρίτης· καὶ πᾶσαν ἐπενόει θείαν τε καὶ ἀνθρωπίνην μέθοδον, προθέ- 5
λυμνον τὰ ψυχοφθόρα ἐκριζῶσαι βλαστήματα.

46.2 *Ἐν ἑτέρᾳ τοίνυν Κυριακῇ, συναθροίσας* τὸν πιστὸν λαόν, **λόγου ἥπτετο καὶ διδασκαλίας πνευματικῆς**,

«Φοβερόν μοι,» λέγων «ὦ ἀδελφοί, καὶ μεῖζον ἢ κατ' ἐμὴν δύναμιν, τῆς ἱεραρχίας ταύτης τῆς ὑπερφυοῦς τὸ ἀξίωμα. Ὅθεν καὶ φόβος μοι μέγας ἐπέκειτο, πρὸς τὴν ἐμὴν 10
ἐσχατιὰν ἀφορῶντι, καὶ τὴν τοῦ πράγματος ἐννοοῦντι μεγαλειότητα. Ἐπεὶ δὲ *ἀνάξιόν με ὄντα καὶ χαμαὶ κείμενον*, οἷς ἐπίσταται λόγοις, οὗ τὰ κρίματα ἄβυσσος πολλή, εἰς ταύτην ἤγαγε τὴν διακονίαν, καὶ ποιμένα τῆς λογικῆς αὐτοῦ κατέστησε ποίμνης, οὐκ ἀκίνδυνόν μοι τὸ ἀπὸ τοῦδε σιγᾶν, οὐδὲ τὸ ἐμαυτοῦ μόνον ὁρῶντα, μισθωτὸν εἶναι καὶ οὐ ποιμένα». 15

46.3 «Δέομαι τοίνυν, ἀδελφοί, πρὸς αὐτῶν τῶν ἐλπίδων ὧν πάντες ἐχόμεθα, προηγουμένως μὲν τῆς **ὀρθῆς πίστεως ἀντέχεσθαι** ἡμᾶς **καὶ περιέχεσθαι**· "**Θεμέλιον γὰρ ἄλλον" (ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος), "οὐδεὶς δύναται θεῖναι"**, εἰ μὴ ὃν ἔθετο τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον διὰ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῶν θεοφόρων Πατέρων, ἥτις ἐστὶν ἡ ὀρθόδοξος πίστις, ἡ διὰ τῶν ἁγίων ἓξ οἰκουμενικῶν συνόδων βεβαιωθεῖσα καὶ κη- 20

45.5 τοιούτῳ — παιδευτῇ: cf. B&I* 38,86 ὡς πατρὶ τούτῳ καὶ παιδευτῇ. cf. infra 53,1. cf. etiam Greg. Naz. Funebris orat. in laudem Basilii Magni = Or. 43,12 Τὰ μὲν δὴ πρῶτα τῆς ἡλικίας ὑπὸ τῷ μεγάλῳ πατρί, ὃν κοινὸν παιδευτὴν ἀρετῆς et supra 6,2 **45.5** Ὅθεν — ποίμνιον: Sym. Met.* Vita Ioannis Chrysostomi 17 τὸν βασιλέα καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ... πολλὴν ὁμολογεῖν τῷ Θεῷ χάριν, ὡς ὑπὸ **πατρὶ τοιούτῳ** [cf. vers. α] καὶ παιδευτῇ, τὸ λογικὸν αὐτοῦ ηὐδόκησε ποιμαίνεσθαι ποίμνιον. cf. infra 53,1 **46.1** πολλὰ — διαβόλου: cf. Mt. 13,24–30 **46.1** προθέλυμνον — βλαστήματα: cf. Euthym. Iber. Capita Theod. Edes. 93 ὁ τὴν φιλαυτίαν τῆς ἑαυτοῦ καρδίας προθέλυμνον ἀνασπάσας. cf. etiam Ignat. Diac. Vita Nicephori 153,14–15 πόνοις γὰρ πολλοῖς καὶ ἱδρῶσι τὴν ἐν αὐτῇ φυεῖσαν τῆς αἱρέσεως ἄκανθαν προθέλυμνον ἐκτεμών (cf. etiam 215,26) et Mich. Sync. Laudatio Dionysii Areopagitae 640,34 ἀντιθέους βλασφημίας, καὶ γλωσσαλγίαις καθεῖλε προθέλυμνον **46.2** λόγου — πνευματικῆς: B&I* 39,5–6 προσκαλεσάμενος ὁ γέρων τὸν πνευματικὸν υἱόν ... λόγου ἥπτετο καὶ ὁμιλίας πνευματικῆς et B&I* 38,80–82 τῆς πνευματικῆς μετὰ τὴν εὐχὴν ἥπτοντο ὁμιλίας, λόγους ... παρ' ὅλην διεξερχόμενοι τὴν νύκτα. cf. supra 39,2 et infra 77,1 **46.2** οὗ — πολλή: Ps. 35,7 τὰ κρίματά σου ἄβυσσος πολλή **46.2** μισθωτὸν — ποιμένα: cf. Ioann. 10,12–13 ὁ μισθωτὸς καὶ οὐκ ὢν ποιμήν, οὗ οὐκ ἔστιν τὰ πρόβατα ἴδια, θεωρεῖ τὸν λύκον ἐρχόμενον καὶ ἀφίησιν τὰ πρόβατα καὶ φεύγει—καὶ ὁ λύκος ἁρπάζει αὐτὰ καὶ σκορπίζει—ὅτι μισθωτός ἐστιν καὶ οὐ μέλει αὐτῷ περὶ τῶν προβάτων. cf. Sym. Met. Vita Stephani Iunioris 300–301 μισθωτὸν καλοῦσαι καὶ οὐ ποιμένα et Sym. Met. Vita Ioannicii Bithyniae 51 τῷ μόνῳ καλῷ ποιμένι καὶ οὐ μισθωτῷ προσῳκείου. cf. etiam Sym. Met. Passio Dionysii Areopagitae PG 4:593,53–55 ποίμνην ἁγίαν, ὡς εἰπεῖν, τὸν ναὸν ἀπειργάσατο, ἧς ποιμὴν οὗτος οὐ μισθωτός **46.3** ἀντέχεσθαι ... καὶ περιέχεσθαι: Greg. Naz. In laudem Cypriani = Or. 24,2 ἀνθέξεσθαί τε καὶ περιέξεσθαι ἀλλήλων. cf. B&I 2,64 ἀντέχεσθαί τε καὶ περιέχεσθαι et B&I 24,181 ἀντέχῃ καὶ περιέχῃ. cf. etiam Nicet. Dav. Paphl. Laudatio Nicolai Myrensis 4,22 ἀντείχετο καὶ περιείχετο. cf. supra 7,1 et 24,14 **46.3** I Cor. 3,11 θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός. cf. supra 11,2

1 τοιούτῳ πατρὶ: πατρὶ τοιούτῳ versio α **7** Ἐν ἑτέρᾳ τοίνυν Κυριακῇ, συναθροίσας: Συναθροίσας οὖν ἐν ἑτέρᾳ Κυριακῇ versio α **12** ἀνάξιόν με ὄντα καὶ χαμαὶ κείμενον: ἀναξίους ὄντας καὶ χαμαὶ κειμένους ἡμᾶς versio α

would be shepherded by such a father and educator.[108]

46.1 As he saw that plenty of weeds of heresies had been planted in that city by the Devil, who is the sower of such wicked seeds, the blessed man became vexed and saddened by this. He thus came up with every strategy, both human and divine, so as to eradicate this soul-harming outgrowths by the roots.

46.2 Thus, on another Sunday, he gathered the faithful people and began to speak and deliver spiritual teaching.[109] He said:

"My brethren, the dignity of this sublime, high, and sacred office is a formidable thing for me, and greater than my ability. This is why great fear overcame me, as I was aware of my nothingness and realized the magnitude of the task. Since God, however, brought me, an unworthy and insignificant man, to this service and made me a shepherd of His rational flock, for reasons which He alone knows, whose judgments are like the great deep, it is not without consequences for me if I remain henceforth silent or take care only of myself, behaving as a hireling and not as a shepherd".

46.3 "I beseech you then, brethren, by the very hopes which all of us pursue, that we first and foremost cleave and cling to the correct faith; 'for no other foundation' (as the Apostle says) 'can anyone lay' except that which is laid by the Holy Spirit through the holy Apostles and the divinely inspired Fathers, that is to say the orthodox faith which was affirmed and declared by the six holy ecumenical councils. We must then build upon this foundation of faith with gold, silver,

[108] *On account of this – educator*: The same phrase (with echoes from *Barlaam and Ioasaph*; cf. app. font.) is repeated more or less verbatim in **53,1** below.

[109] Various titles in the transmitting manuscripts, with different book-ends of the introductory remarks and the long doctrinal speech that follows, mark or excerpt paragraphs 46,1–52,2 as a separate unit. See the text of version **α**, Vol. I, chapter 5, and the relevant sections in the Introduction to the present volume.

ρυχθεῖσα. Εἶτα, **ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τούτῳ τῆς πίστεως**, δεῖ *ἡμᾶς οἰκοδομεῖν, χρυσὸν* καὶ ἄργυρον καὶ λίθους τιμίους, τὰς ἀγαθάς (φημι) πράξεις· οὔτε γὰρ πολιτείας ἀκρίβεια καθ' ἑαυτὴν *ὠφέλιμος*, μὴ διὰ τῆς εἰς Θεὸν **ὀρθῆς πίστεως** *πεφωτισμένη*, οὔτε ὀρθὴ ὁμολογία, **ἀγαθῶν ἔργων** ἄμοιρος οὖσα, παραστῆσαι ἡμᾶς δυνήσεται τῷ Κυρίῳ. ἀλλὰ δεῖ ἀμφότερα συνεῖναι, ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, καὶ μὴ κατὰ τὸ ἐλλεῖπον χωλεύῃ ἡμῶν ἡ ζωή· "Πίστις" γάρ ἐστιν ἡ σῴζουσα ἡμᾶς (ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος), "δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη"». 249r

46.4 «Πιστεύομεν τοίνυν, εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα Ἅγιον, Τριάδα θείαν ὑμνοῦντες, αἰτίαν καὶ δημιουργὸν αἰτιατῶν καὶ δημιουργημάτων ἁπάντων, ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, μιᾶς μὲν οὐσίας ἤγουν φύσεως οὖσαν, τριῶν δὲ ὑποστάσεων, ἤτοι προσώπων ἰδικῶν καὶ διαφόρων παραστατικήν. Ἀλλ' οὐχὶ τὸ διάφορον τῶν τριῶν ὑποστάσεων καὶ προσώπων λέγοντες, ἤδη καὶ διαφορὰν τριῶν θεῶν ἢ τριῶν φύσεων ἢ οὐσιῶν ἀναγκαζόμεθα ἐννοεῖν. Ἀλλ' ἕνα μὲν Θεόν, καὶ μίαν αὐτοῦ τὴν ἁπλῆν καὶ ἀσώματον φύσιν τε καὶ οὐσίαν ὁμολογοῦμεν. Τῷ δὲ διαφόρῳ τῶν προσώπων, τὸ διάφορον τῶν ὑποστάσεων σημαίνομεν, Τριάδα προσκυνοῦντες ἐν Μονάδι, καὶ Μο-

46.3 Θεμέλιον — κηρυχθεῖσα: cf. B&I* 19,102–105 Οὐκ ἔστι γὰρ ἄλλο εὐαγγέλιον καὶ ἄλλη πίστις πλὴν ἡ διὰ τῶν ἀποστόλων κηρυχθεῖσα καὶ διὰ τῶν θεοφόρων πατέρων ἐν διαφόροις συνόδοις βεβαιωθεῖσα καὶ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ παραδοθεῖσα et B&I 16,11–13 Μία δέ ἐστιν ἀλήθεια ἡ κηρυχθεῖσα διὰ τῶν ἐνδόξων ἀποστόλων καὶ τῶν θεοφόρων πατέρων καὶ ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ **46.3** ἐπὶ τῷ θεμελίῳ — πράξεις: cf. Greg. Naz. Ad eos qui ipsum acciverant nec occurrerant = Or. 3,7 ἐποικοδομοῦντες τῷ θεμελίῳ τῆς πίστεως, μὴ ξύλον, μηδὲ χόρτον, μηδὲ καλάμην, ὕλην ἀσθενῆ καὶ ῥᾳδίως δαπανωμένην, ἡνίκα ἂν πυρὶ κρίνηται τὰ ἡμέτερα, ἢ καθαίρηται· ἀλλὰ χρυσὸν, ἄργυρον, λίθους τιμίους, τὰ μένοντα καὶ ἱστάμενα et etiam Greg. Naz. In sanctum baptisma = Or. 40,45. cf. Sym. Met. Vitae Cypriani et Justinae 9 Ἡ μέντοι παρθένος ... τῷ θεμελίῳ μᾶλλον τῆς πίστεως τὰς χρυσοῦ καὶ λίθων τιμίων πολὺ τιμιωτέρας ἀρετὰς ἐποικοδομοῦσα, προέκοπτε. cf. etiam B&I 11,15–17 ἐποικοδομεῖν δὲ ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τὴν τῶν ἀρετῶν ἐργασίαν, ἐπειδὴ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστιν, ὥσπερ καὶ ἔργα δίχα πίστεως, B&I* 19,124–126 ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθὸν ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῆς πίστεως· πίστις γὰρ χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστιν, ὥσπερ καὶ ἔργα δίχα πίστεως, καθὼς καὶ πρότερον μέμνημαι λαλήσας σοι, et B&I 11,135–136 τοῦ θεμελίου τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἀρραγοῦς διαμένοντος. cf. infra 93,1 **46.3** Φοβερόν (46,2) — πράξεις: Sym. Met.* Vita Ioannis Chrysostomi 16 «Φοβερόν μοι,» εἶπεν «ὦ βασιλεῦ, καὶ μεῖζον ἢ κατ' ἐμὴν δύναμιν, τῆς ἱεραρχίας ταύτης τῆς ὑπερφυοῦς τὸ ἀξίωμα, ὅ με καὶ δειλὸν ἐποίει καὶ πρὸς τὴν αἵρεσιν διαμέλλοντα τῷ προς τε τὴν ἐμὴν ἐσχατιὰν ἀφορᾷν καὶ τὴν τοῦ πιστευομένου μεγαλειότητα ... Ἐπεὶ δὲ καὶ **ἀναξίους ὄντας καὶ χαμαὶ κειμένους ἡμᾶς** [cf. vers. α], οἷς ἐπίσταται λόγοις, οὗ τὰ κρίματα ἄβυσσος πολλή, εἰς ταύτην ἤγαγε περιωπήν, καὶ ποιμένα τῆς λογικῆς αὐτοῦ κατέστησε ποίμνης, δέομαι, βασιλεῦ, πρὸς αὐτῶν ἐλπίδων, ὧν πάντες ἐχόμεθα (οὐδὲ γὰρ ἀκίνδυνόν μοι τὸ ἀπὸ τοῦδε σιγᾶν, οὐδὲ τὸ ἐμαυτοῦ μόνον ὁρῶντα, μισθωτὸν εἶναι, καὶ οὐ ποιμένα), δέομαι τοιγαροῦν, προηγουμένως μὲν τοῖς τοῦ Θεοῦ λόγοις οὕς εὐσύνετον ὑποσχόντας ὑμᾶς, ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῆς πίστεως χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ λίθους τιμίους, τὰς ἀγαθάς (φημι) πράξεις οἰκοδομεῖν» **46.3** οὔτε γὰρ πολιτείας — Κυρίῳ: cf. Iac. 2,26 πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστιν, ὥσπερ καὶ ἔργα δίχα πίστεως **46.3** τῆς ὀρθῆς — Κυρίῳ: cf. Euthym. Iber. Capita Theod. Edes. 2 Ὥσπερ ἔργον ἀγαθόν, χωρὶς ὀρθῆς πίστεως γινόμενον, νεκρόν ἐστι πάμπαν καὶ ἀνενέργητον, οὕτω δὴ καὶ πίστις μόνη, χωρὶς ἔργων δικαιοσύνης, οὐ ῥύεται ἡμᾶς τοῦ αἰωνίου πυρός cum Evagr. Paraenesis ad monachos 30 (PG 79:1240,5–6) Οὐ ῥύσεται πίστις καὶ βάπτισμα τοῦ αἰωνίου πυρὸς, χωρὶς ἔργων δικαιοσύνης. cf. supra 39,4 **46.3** Πίστις — ἐνεργουμένη: Gal. 5,6 **46.3** οὔτε γὰρ πολιτείας ἀκρίβεια — ἀγάπης ἐνεργουμένη: Bas. Caes.* Epist. 295,24–30 οὔτε πολιτείας ἀκρίβεια **καθ' ἑαυτὴν** [cf. vers. α] μὴ διὰ τῆς εἰς Θεὸν πίστεως πεφωτισμένη **ὠφέλιμος** [cf. vers. α], οὔτε ὀρθὴ ὁμολογία ἀγαθῶν ἔργων ἄμοιρος οὖσα παραστῆσαι ἡμᾶς δυνήσεται τῷ Κυρίῳ, ἀλλὰ δεῖ ἀμφότερα συνεῖναι, ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος καὶ μὴ κατὰ τὸ ἐλλεῖπον χωλεύῃ ἡμῶν ἡ ζωή· πίστις γάρ ἐστιν ἡ σώζουσα ἡμᾶς, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος, «δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη». cf. supra 39,4

1 ἡμᾶς οἰκοδομεῖν, χρυσὸν: χρυσὸν ἡμᾶς οἰκοδομεῖν versio α **3** ὠφέλιμος: deest in vers. α πεφωτισμένη: πεφωτισμένη ὠφέλιμος versio α

and precious stones, namely with good deeds. For neither is the correct way of life on its own useful, if it is not enlightened by the orthodox faith, nor will a correct confession of faith, devoid of good deeds, be able to present us before the Lord. Rather both must coexist, so that the man of God is complete and our life is not deficient by missing one or the other. 'Faith' is what saves us, says the Apostle, 'working through love'".[110]

"We believe[111] then in the Father, the Son, and the Holy Spirit, celebrating the **46.4** divine Trinity, which is the cause and creator of all things caused and created, visible as well as invisible, and which is of one substance, that is, nature, and of three hypostases, which indicate specific and distinct persons. When, however, we speak of the difference of hypostases and persons, we are not obliged to think of three different gods or natures or substances. Rather, we confess that our God is one and that His simple and incorporeal nature or substance is one. By the difference of persons, we signify the difference of hypostases, and thus venerate the Trinity in Unity and the Unity in the Trinity, namely a Unity with three hypostases and a Trinity of one substance, one power, and coeternal. This Trinity alone we recognize as: eternal, without beginning, unbegotten, uncreated, in-

[110] *neither the correct – 'working through love'*: this whole section, taken from Basil of Caesarea, is repeated (with minor variation) in **39,4** above; cf. Vol. I, 3.2 ("Discursive Borrowings").

[111] The Creed that follows in sections **46,4** through **47,2** is based on excerpts (replicated with minor variations) from a favorite text for Euthymios, namely Michael Synkellos' (ca. 760/761 – 846; PmbZ 5059) *Confession of Faith,* which Euthymios had translated into Georgian but also added as an interpolation into his Georgian *Life* of Maximos the Confessor; see Chikvatia and Tkebuchava *forthcoming* with Vol. I, 3.2 ("Discursive Borrowings").

νάδα ἐν Τριάδι, Μονάδα τρισυπόστατον, καὶ Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ὁμοδύναμον καὶ συνάναρχον. Ταύτην μόνην γινώσκομεν: ἀΐδιον, ἄναρχον, ἀγέννητον, ἄκτιστον, ἀόρατον, ἀπερίγραπτον, ἀπερινόητον, ἀόριστον, ἀναλλοίωτον, ἄτρεπτον, ἀθάνατον, ἀνώλεθρον, ἀπαθῆ, πάντων ποιητικήν τε καὶ συνεκτικὴν καὶ προνοητικήν».

46.5 «Ὁμολογοῦμεν δὲ καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, τὸν ἕνα τῆς Τριάδος, οὐ δήπου τὸν Πατέρα, οὔτε μὴν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς φύντα Υἱὸν καὶ Θεὸν Λόγον, τὸν ἀχρόνως καὶ ἀδιαιρέτως ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον καὶ οὐ πεποιημένον, τὸν ὁμοούσιον τῷ γεννήσαντι, τὸν ἀεὶ αὐτῷ συνόντα καὶ συνυπάρχοντα, τὸν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα παραγαγόντα δι' ἀγαθότητα, τὸν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ ἐν παρθενικῇ μήτρᾳ οἰκήσαντα, καὶ 10 249v ἑνώσαντα ἑαυτῷ σάρκα ἐμψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ, καθ' ὑπόστασιν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀχράντου καὶ Θεοτόκου Μαρίας».

46.6 «Ὁ γὰρ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ὁμοούσιος αὐτῷ Θεὸς Λόγος, διὰ πλῆθος φιλανθρωπίας εὐδοκήσας βουλήσει Πατρὸς καὶ Πνεύματος, τὸ οἰκεῖον ἀνασώσασθαι πλάσμα, ἐκ τῶν πατρῴων κόλπων ὅθεν οὐκ ἀπέστη κατελθών, καὶ τὴν παρθενικὴν μήτραν τῆς πανάγνου Παρθένου εἰσδύς, καὶ σάρκα ἐμψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ, μὴ προϋποστᾶσαν προσειληφώς, προῆλθε Θεὸς σεσαρκωμένος, γεννηθεὶς ἀρρήτως, καὶ τὴν παρθενίαν τῆς τεκούσης φυλάξας ἀδιάφθορον· οὐ φυρμὸν οὐ σύγχυσιν οὐ τροπὴν ὑπομείνας, ἀλλὰ μείνας ὅπερ ἦν, γέγονεν ὅπερ οὐκ ἦν, προσλαβὼν τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἀληθείᾳ οὐ φαντασίᾳ, κατὰ πάντα πλὴν τῆς ἁμαρτίας ἡμῖν ὁμοιωθείς».

46.7 «Τέλειον γὰρ αὐτὸν ἐπιστάμεθα Θεὸν καὶ τέλειον ἄνθρωπον, οὐκ ἄλλον καὶ ἄλλον, ἀλλ' ἕνα τὸν αὐτόν, πρὸ σαρκὸς καὶ μετὰ σάρκωσιν, μίαν σύνθετον ὑπόστασιν, τὸν αὐτὸν ἐν δύο τελείαις φύσεσί τε καὶ δύο φυσικαῖς ἰδιότησι, καὶ δύο *θελήσεσί τε φυσικαῖς* καὶ ἐνεργείαις, ἀλλήλαις καθ' ὑπόστασιν ἡνωμέναις, *ἀναλλοιώτως*, ἀσυγ-

46.4 Τριάδα προσκυνοῦντες — συνεκτικὴν καὶ προνοητικήν: Mich. Sync.* Libellus de fide orthodoxa 51,13–23 (ed. Barsov) Τριάδα προσκυνῶ ἐν Μονάδι, καὶ Μονάδα ἐν Τριάδι, Μονάδα τρισυπόστατον, καὶ Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ὁμοδύναμον καὶ ὁμότιμον καὶ συνάναρχον ... Ταύτην μόνην γινώσκω: ἀΐδιον, ἀγέννητον, ἄναρχον, ἄκτιστον, ἀόρατον, ἀπερίγραπτον, ἀπερινόητον, ἀόριστον, ἀναλλοίωτον, ἄτρεπτον, ἀθάνατον, ἀνώλεθρον, ἀπαθῆ, πάντων ποιητικήν τε καὶ συνεκτικὴν καὶ προνοητικήν. cf. Ioann. Damasc. Expositio fidei 8 **46.5** ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν: cf. e.g. Hebr. 1,2 ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ **46.5** ἐν παρθενικῇ μήτρᾳ — Μαρίας: cf. Steph. Nicom. = Ps.-Athan. Syntagma, PG 28:1405 ἐκ τῶν παρθενικῶν αἱμάτων τῆς Θεοτόκου, καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, ἐν τῇ οἰκείᾳ αὐτοῦ ὑποστάσει ἔπηξεν ἑαυτῷ σάρκα ἐμψυχωμένην, καὶ λογικήν **46.6** ὁ ... Θεὸς Λόγος — ὁμοιωθείς: Mich. Sync.* Libellus de fide orthodoxa 52,11–26 (ed. Barsov) Ὁ πλαστουργὸς Θεὸς Λόγος ... διὰ πλῆθος μᾶλλον φιλανθρωπίας, εὐδοκήσας βουλήσει Πατρὸς τε καὶ Πνεύματος, τὸ οἰκεῖον ἀνασώσασθαι πλάσμα, ἐκ τῶν πατρῴων κόλπων ὅθεν οὐκ ἀπέστη κατελθών, καὶ τὴν παρθενικὴν μήτραν τῆς πανάγνου Παρθένου οἱονεὶ θεῖος σπόρος εἰσδύς, καὶ σάρκα ἐμψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ, μὴ προϋποστᾶσαν προσειληφώς, προῆλθε Θεὸς σεσαρκωμένος, γεννηθεὶς ἀρρήτως, καὶ τὴν παρθενίαν τῆς τεκούσης φυλάξας ἀδιάφθορον· οὐ φυρμὸν οὐ σύγχυσιν οὐ τροπὴν ὑπομείνας, ἀλλὰ μείνας ὅπερ ἦν, γέγονεν ὅπερ οὐκ ἦν, προσλαβὼν τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἀληθείᾳ οὐ φαντασίᾳ, κατὰ πάντα πλὴν τῆς ἁμαρτίας ἡμῖν ὁμοιωθείς

24 θελήσεσί τε φυσικαῖς: φυσικαῖς θελήσεσί τε versio α ἀναλλοιώτως: ἀναλλοιώτως καὶ versio α

visible, uncircumscribable, incomprehensible, infinite, unalterable, immutable, immortal, imperishable, passionless, the creator and maintainer as well as the provider of all".

46.5 "We also confess that, in the last days, one of the Trinity, not the Father nor indeed the Holy Spirit, but the Son and Word of God who was brought forth from God the Father; who was begotten and not created by Him, outside time and without any division; who is of one substance with the One who begot him; who is and exists eternally with the Father; who because of his goodness brought everything into being from non-being; who came down from heaven for our salvation and dwelt in the womb of a virgin, and united to Himself an ensouled flesh with a rational and intellectual soul hypostatically through Mary, the immaculate Mother of God".

46.6 "God, the Word, who is from God the Father and of the same substance as Him, saw fit, because of His utter love for humankind and by the will of the Father and of the Spirit, to save His own creation. He thus descended from the paternal bosom, without ever departing from it. And He entered into the virginal womb of the all-pure Virgin, taking on ensouled flesh with a rational and intellectual soul—a flesh which had not pre-existed—and came forth God incarnate, being born in an ineffable fashion, preserving intact the virginity of the woman who gave birth to Him. He suffered no mingling, no confusion, no alteration, but remained as He was, meanwhile becoming what He was not, as He assumed the form of the servant, in reality and not as a phantom, becoming like us in every respect except sin".

46.7 "We know Him to be perfect God and perfect man, not two different beings, but one and the same before and after the incarnation. He is one and the same composite hypostasis, of two perfect natures as well as two natural qualities, and two natural wills as well as energies, united with each other hypostatically, without mutation or confusion. He is the same when He, as a God, willingly wants and acts divine things, and is the same when He, as a Man, willingly wants and

χύτως γνωριζόμενον, τὸν αὐτὸν ἑκουσίως θέλοντα καὶ ἐνεργοῦντα τὰ θεῖα ὡς Θεόν, καὶ τὸν αὐτὸν ἑκουσίως θέλοντα καὶ ἐνεργοῦντα τὰ ἀνθρώπινα ὡς ἄνθρωπον».

46.8 «Οὐ γὰρ φυσικαῖς ἀνάγκαις ὑπέκειτο· ἑκὼν γὰρ ἐγεννήθη, ἑκὼν ἐπείνασεν, ἑκὼν ἐδίψησεν, ἑκὼν ἐκοπίασεν, ἑκὼν ἐδειλίασεν, ἑκὼν ἀπέθανεν, ἀληθῶς καὶ ἀφαντάστως, πάντα τὰ φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη ὑπομείνας τῆς ἀνθρωπότητος. Σταυρωθείς τε καὶ θανάτου γευσάμενος ὁ ἀναμάρτητος, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστάς, τῆς 250r
σαρκὸς αὐτοῦ οὐκ ἰδούσης διαφθοράν, τὴν ἀνθρωπίνην οὐσίαν ἀφθαρτίσας καὶ ἀθανατίσας συνανέστησεν· καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀναγαγών, κεκάθικεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός. Ἥξει δὲ **πάλιν κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς**, ὃν τρόπον ἀνελήφθη μετὰ τῆς ἰδίας σαρκός, **καὶ ἀποδώσων ἑκάστῳ** κατὰ τὸ ἴδιον ἔργον· **ἀναστήσονται γὰρ οἱ νεκροὶ καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις· καὶ οἱ μὲν τὰ ἀγαθὰ** πράξαντες μετὰ **τῆς ὀρθῆς πίστεως, πορεύσονται εἰς ζωὴν αἰώνιον, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες** καὶ τὴν πίστιν ἀθετήσαντες, **εἰς κόλασιν αἰώνιον**».

46.9 «Πρὸς τούτοις προσκυνοῦμεν καὶ κατασπαζόμεθα τὴν πάνσεπτον εἰκόνα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος τοῦ Θεοῦ Λόγου, τοῦ χρισθέντος θεότητι καὶ γεγονότος ἀμεταβλήτως ὅπερ τὸ χρῖσαν, πίστει λογιζόμενοι αὐτὸν ὁρᾶν, τὸν σαρκὶ ὀφθέντα Θεὸν καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφέντα. Προσκυνοῦμεν *καὶ* τὸ ξύλον τοῦ τιμίου Σταυροῦ,

46.7 αὐτὸν ἐπιστάμεθα — ἄνθρωπον: Mich. Sync.* Libellus de fide orthodoxa 52,28–53,8 (ed. Barsov) Θεὸν τὸν αὐτὸν καὶ ἄνθρωπον, οὐκ ἄλλον καὶ ἄλλον, ἀλλ' ἕνα τὸν αὐτόν, πρὸ σαρκὸς καὶ μετὰ σάρκωσιν, μίαν σύνθετον ὑπόστασιν, τὸν αὐτὸν ἐν δύο τελείαις φύσεσί τε καὶ δύο φυσικαῖς ἰδιότησι, καὶ δύο **φυσικαῖς θελήσεσί τε** [cf. vers. α] καὶ ἐνεργείαις, ἀλλήλαις καθ' ὑπόστασιν ἡνωμέναις, ἀναλλοιώτως **καὶ** [cf. vers. α] ἀσυγχύτως γνωριζόμενον, τὸν αὐτὸν ἑκουσίως θέλοντα καὶ ἐνεργοῦντα τὰ ἀνθρώπινα ὡς ἄνθρωπον **46.8** Ἥξει — ἔργον: cf. B&I* 19,57–59 ἥξειν πάλιν μετὰ δόξης, μέλλοντα κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οἷς αὐτὸς οἶδε λόγοις θεοειδεστέρου σώματος, **καὶ** [cf. vers. β] ἀποδώσειν ἑκάστῳ τοῖς δικαίοις αὐτοῦ σταθμοῖς. cf. Mt. 16,27 μέλλει γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, καὶ τότε ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ cum II Tim. 4,1 Χριστοῦ Ἰησοῦ, τοῦ μέλλοντος κρίνειν ζῶντας καὶ νεκρούς et I Petr. 4,1 οἳ ἀποδώσουσιν λόγον τῷ ἑτοίμως ἔχοντι κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. cf. etiam B&I 7,184–185 ὃς καὶ μέλλει πάλιν ἔρχεσθαι κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ **46.8** Isaias 26,19 = Odae 5,19 ἀναστήσονται οἱ νεκροί, καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις **46.8** ἀναστήσονται — αἰώνιον: cf. B&I* 19,59–62 Ἀναστήσονται γὰρ οἱ νεκροὶ καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις· καὶ οἱ μὲν τὰς τοῦ Χριστοῦ φυλάξαντες ἐντολὰς καὶ τῇ ὀρθῇ συναπελθόντες πίστει κληρονομήσουσι ζωὴν αἰώνιον, οἱ δὲ ἐν ἁμαρτίαις καταφθαρέντες εἰς κόλασιν ἀπελεύσονται αἰώνιον cum B&I* 8,144–148 Καὶ πορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ζωὴν αἰώνιον, εἰς τὸ φῶς τὸ ἀνέκφραστον, μετὰ ἀγγέλων εὐφραινόμενοι, τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν ἀπολαύοντες καὶ τῇ ἁγίᾳ τριάδι καθαρῶς παριστάμενοι· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες καὶ πάντες οἱ ἀσεβεῖς καὶ ἁμαρτωλοὶ εἰς κόλασιν αἰώνιον cum Ioann. 5,29 καὶ ἐκπορεύσονται, οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως, et Mt. 25,46 καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον **46.8** Οὐ γὰρ φυσικαῖς — κόλασιν αἰώνιον: Mich. Sync.* Libellus de fide orthodoxa 53,8–26 (ed. Barsov) Οὐ γὰρ φυσικαῖς ἀνάγκαις ὑπέκειτο· ἑκὼν γὰρ ἐγεννήθη, ἑκὼν ἐπείνασεν, ἑκὼν ἐδίψησεν, ἑκὼν ἐκοπίασεν, ἑκὼν ἐδειλίασεν, ἑκὼν ἀπέθανεν, ἀληθῶς καὶ ἀφαντασιάστως, πάντα τὰ φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη ὑπομείνας τῆς ἀνθρωπότητος. Σταυρωθείς τε καὶ θανάτου γευσάμενος ὁ ἀναμάρτητος, καὶ ἀναστάς, τῆς ἰδίας σαρκὸς οὐκ ἰδούσης διαφθοράν, τὴν ἀνθρωπίνην οὐσίαν **ἀφθαρτίσας** καὶ **ἀθανατίσας** [cf. vers. α] συνανέστησεν· καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀναγαγών, κεκάθικεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός. Ἥξει δὲ πάλιν ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ὃν τρόπον ἀνήλυθε μετὰ τῆς οἰκείας σαρκὸς ὀφθησόμενος ὑπὸ τῶν ἐκκεντησάντων, **καὶ** [cf. vers. β] ἀποδώσων ἑκάστῳ κατὰ τὸ ἴδιον ἔργον· ἀναστήσονται γὰρ οἱ νεκροὶ καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις· καὶ οἱ μὲν τὰ ἀγαθὰ πράξαντες μετὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως, πορεύσονται εἰς ζωὴν αἰώνιον, οἱ δὲ τὰ φαῦλα ποιήσαντες καὶ τὴν πίστιν ἀθετήσαντες, εἰς κόλασιν αἰώνιον

8 ἀφθαρτίσας ... ἀθανατίσας scripsi (cf. vers. α): ἀφθαρτήσας ... ἀθανατήσας A Pomjalovskij **17** καὶ: deest in vers. α

acts human things".

"For He was not subject to natural needs. He was born by his own volition, **46.8**
he was hungry by his own volition, he was thirsty by his own volition, he toiled by his own volition, he became afraid by his own volition, he died by his own volition, he suffered in reality and not as a figment of the imagination all the natural and irreproachable human passions. He who was without sin was crucified, tasted death, and was resurrected on the third day. His flesh experienced no corruption, but rather He resurrected along with Himself also the human substance which He rendered incorruptible and immortal, and which He raised up unto heaven and made sit at the right hand of the Father. And He shall return to judge the living and the dead, in the same form as He ascended along with his own flesh, so as to repay each one according to their deeds. The dead shall be resurrected, and those in the tombs shall rise. Those who performed good deeds and followed the right faith will enter eternal life, while those who performed evil deeds and denied the faith will go to eternal hell".

"Furthermore, we venerate and embrace the most august image of the human **46.9**
body of the Word of God, who was anointed in the Godhead and, without alteration, became what the anointed was, in faith thinking thus that we behold God Himself who was seen incarnate and consorted with humans. We also venerate the wood of the precious Cross, as well as the sacred vessels and the august and divine churches and places. We venerate and honor the image of the all-holy

τὰ ἱερά τε σκεύη, καὶ τοὺς σεπτοὺς καὶ θείους ναοὺς καὶ τόπους. Προσκυνοῦμεν καὶ τιμῶμεν τὴν εἰκόνα τῆς παναγίας Θεοτόκου καὶ πάσας τὰς σεπτὰς τῶν τοῦ Θεοῦ θεραπόντων εἰκόνας, τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς ἀναπτεροῦντες πρὸς τὰς πρωτοτύπους μορφάς, καὶ οὐ μέχρι τῆς ὕλης καὶ τῶν χρωμάτων ἱστῶντες τὴν διάνοιαν».

47.1 «Ταῦτα, θεοφιλέστατοι, τῶν ὀρθοδόξων καὶ πατρικῶν παραδόσεων τὰ δόγματα. *Τούτοις* ἡμεῖς ἐξακολουθοῦντες, οὕτως πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν. Καὶ πάντας τοὺς αἱρετικοὺς καὶ πάσας τὰς αἱρέσεις αὐτῶν ἀναθεματίζομεν, δεχόμενοι τὰς ἁγίας καὶ οἰκουμενικὰς ἓξ συνόδους:

– τὴν ἐν Νικαίᾳ τῶν ἁγίων τριακοσίων *δεκαοκτὼ* πατέρων·

– τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ἁγίων ἑκατὸν πεντήκοντα πατέρων· 250v

– τρίτην τὴν ἐν Ἐφέσῳ τὸ πρότερον, διακοσίων ἁγίων πατέρων·

– τετάρτην τὴν ἐν Χαλκηδόνι ἑξακοσίων τριάκοντα ἁγίων πατέρων·

– πέμπτην, τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑκατὸν ἑξήκοντα τεσσάρων ἁγίων πατέρων·

– ἕκτην, πάλιν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ἁγίων πατέρων·

– ἔτι δὲ καὶ τὴν ἔναγχος γενομένην ἐν τῇ Νικαέων μητροπόλει ἑβδόμην σύνοδον, τριακοσίων πεντήκοντα ἁγίων πατέρων, κατὰ τῶν τὰς σεπτὰς εἰκόνας ἀθετούντων καὶ μὴ ἀναστηλούντων ταύτας ἢ προσκυνούντων δυσσεβῶν Χριστιανοκατηγόρων».

47.2 «Δεχόμεθα καὶ πάσας τὰς κατὰ Θεοῦ χάριν κατὰ καιρὸν ἢ τόπον πρὸς βεβαίωσιν τῆς εὐσεβείας καὶ εὐαγγελικῆς πολιτείας συναθροισθείσας ἁγίας συνόδους, ἃς καὶ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ἐδέξατο. Καὶ ἅπερ ἀπηγόρευσαν οἱ ἅγιοι πατέρες ἐκεῖνοι, ἀπαγο-

46.9 Πρὸς τούτοις — διάνοιαν: Mich. Sync.* Libellus de fide orthodoxa 53,26 (ed. Barsov) Πρὸς τούτοις ..., 54,6–16 (ed. Barsov) ... προσπτύσσομαι καὶ προσκυνῶ τὴν πάνσεπτον εἰκόνα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος τοῦ Θεοῦ Λόγου, τοῦ χρισθέντος θεότητι καὶ γεγονότος ἀμεταβλήτως ὅπερ τὸ χρῖσαν, πίστει λογιζόμενοι αὐτὸν ὁρᾶν, τὸν σαρκὶ ὀφθέντα Θεὸν καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφέντα καὶ διὰ τῆς ὁρωμένης σαρκὸς τὴν ἐμὴν σωτηρίαν οἰκονομήσαντα. **Προσκυνῶ τὸ** [cf. vers. α] τὸ ξύλον τοῦ τιμίου Σταυροῦ, τὰ ἱερά τε σκεύη, καὶ τοὺς σεπτοὺς καὶ θείους ναοὺς καὶ τόπους ..., et 54,21–26 (ed. Barsov) Προσκυνῶ καὶ τιμῶ τὴν εἰκόνα τῆς παναγίας Θεοτόκου, καὶ πάσας τὰς σεπτὰς τῶν τοῦ Θεοῦ θεραπόντων εἰκόνας, διὰ τὴν πρὸς τὸν μόνον φύσει προσκυνητὸν Θεὸν ἀγάπην, τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς ἀναπτερῶν πρὸς τὰς πρωτοτύπους μορφάς, καὶ οὐ μέχρις ὕλης καὶ χρωμάτων καὶ χαραγμάτων ἱστῶν τὴν διάνοιαν **47.1** οὕτως πιστεύομεν — ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ἁγίων πατέρων: Mich. Sync.* Libellus de fide orthodoxa 54,28–55,12 (ed. Barsov) οὕτω πιστεύω, οὕτω φρονῶ, ἐπὶ τούτοις ἐβαπτίσθην καὶ ἐν τούτοις διαρκῶ, καὶ πάντας τοὺς αἱρετικοὺς καὶ ὁμογνώμονας αὐτῶν καὶ πάσας τὰς αἱρέσεις αὐτῶν φεύγω τε καὶ ἀναθεματίζω, καὶ μυσάττομαι, δεχόμενος καὶ ἀσπαζόμενος τὰς ἁγίας καὶ οἰκουμενικὰς ἓξ συνόδους: — πρώτην τὴν ἐν Νικαίᾳ τῶν ἁγίων τριακοσίων δέκα **καὶ** [cf. vers. α] ὀκτὼ πατέρων· — δευτέραν τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ἁγίων ἑκατὸν πεντήκοντα πατέρων· — τρίτην τὴν ἐν Ἐφέσῳ τὸ πρότερον, διακοσίων ἁγίων πατέρων· — τετάρτην τὴν ἐν Χαλκηδόνι ἑξακοσίων τριάκοντα ἁγίων πατέρων· — πέμπτην, τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑκατὸν ἑξήκοντα πέντε ἁγίων πατέρων· — ἕκτην, πάλιν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ἁγίων πατέρων **47.1** ἔτι δὲ καὶ τὴν — χριστιανοκατηγόρων: Theod. Stud.* Testamentum 1816,3–5 ἔτι τε καὶ τὴν ἔναγχος συναθροισθεῖσαν ἐν Νικαίᾳ τὸ δεύτερον κατὰ τῶν Χριστιανοκατηγόρων

6 Τούτοις: Τούτοις καὶ versio α **9** δεκαοκτὼ: δέκα καὶ ὀκτὼ versio α

Theotokos and all the august icons of the servants of God, transporting the eyes of our souls to the original figures and not limiting our thought only to the material and the colors".

"These are, my most dear friends of God, the doctrines of the orthodox traditions of our Fathers. These are what we adhere to, believe in, and confess. And we anathematize all heretics and all their heresies, and we accept the six holy and ecumenical councils[112]: **47.1**

– that of the 318 holy fathers in Nicaea;
– that of the 150 holy fathers at Constantinople;
– third, that of the 200 holy fathers at Ephesus for the first time;
– fourth, that of the 630 holy fathers at Chalcedon;
– fifth, that of the 164 holy fathers at Constantinople[113];
– sixth, that of the 170 holy fathers again at Constantinople;
– and, moreover, the seventh council of the 350 holy fathers which took place a short time ago in the metropolis of Nicaea against the impious Christian-denouncers, who reject the venerable images and neither set them up nor revere them"[114].

"We also accept all the holy councils gathered by the grace of God at various times and places so as to strengthen Orthodoxy and life according to the Gospel—those councils which also the universal church[115] has accepted. And we forbid what the holy fathers of the past forbade; and we anathematize those whom they have anathematized. For the Devil invented many heresies, at dif- **47.2**

[112] Expectedly, paragraph **47,1** attracted attention from later scribes. The number of the first six Councils is noted on the margin in mss. **E**, **C**, **N**, and **b5**, while the whole list is marked with a vertical red line placed next to the passage in **C**.

[113] As Chikvatia and Tkebuchava *forthcoming* note: "The text about the Fifth Ecumenical Church Council ... has much in common with the *Symbol of Faith* in [Euthymios' Georgian] *Life of Maximos the Confessor*, namely both give a list of 164 bishops instead of 165 participants, mentioned in the *Symbol of Faith* by Synkellos". Such numbering, we might add, derives from the Melkite liturgical tradition, as represented by both Greek and Georgian texts; see Galadza 2018, 294.

[114] Regarding the ecumenical councils of (1) Nicaea (325), (2) Constantinople (381), (3) Ephesus (431), (4) Chalcedon (451), (5) Constantinople (553), (6) Constantinople (680 – 681), and (7) Nicaea (787), see the relevant lemmas in ODB. The mention of the last one, which among other things serves the constructed chronology of Theodore's tale (cf. Vol. I, 4.1), is an addition to the text of Michael Synkellos' *Confession of Faith*. It apparently derives from a relevant passage in the *Testament* of Theodore the Studite (see app. font.). We may also note here that Euthymios' Georgian *Lesser Nomokanon* (Giunashvili 1972; van Esbroeck 1988, 76–80; and Vol. I, 2.2), contained translations of canons from the Quinisext Council of Constantinople (year 692), not listed above, but also of the so-called *Synodikon* of Orthodoxy (Constantinople 843), which triumphantly confirmed icon veneration in continuation of the doctrines expounded in the seventh ecumenical Council.

[115] *the universal church*: In Greek, καθολικὴ ἐκκλησία, for which see above **45,2**.

ρεύομεν· καὶ οὓς ἀνεθεμάτισαν ἀναθεματίζομεν· πολλὰς γὰρ κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ χρόνους ὁ Διάβολος αἱρέσεις ἐπενόησεν, καὶ πολλὰ ζιζάνια κακοδοξίας διὰ τῶν αὐτῷ καθυπηρετούντων παρανόμων αἱρεσιαρχῶν τῇ οἰκουμένῃ κατέσπειρεν, πρὸς ἀνατροπὴν καὶ σύγχυσιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Οὓς ἀναθεματίζομεν μετὰ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐπινοηθέντων πονηρῶν δογμάτων, καὶ μυσαττόμεθα πᾶσαν αἵρεσιν ἀσεβείας, οὕτως λέγοντες:»

47.3 — «Εἴ τις λέγει τρεῖς φύσεις *καὶ* τρεῖς οὐσίας ἢ τρεῖς θεούς, ὁριστικῶς τε καὶ θετικῶς, ἢ τινας θεούς, ἢ μίαν ὑπόστασιν τῆς Ἁγίας Τριάδος, κατὰ Ἄρειον τὸν ἑλληνίζοντα καὶ διαιροῦντα, καὶ Σαβέλλιον τὸν ἰουδαΐζοντα καὶ συγχέοντα, ἀνάθεμα ἔστω».

47.4 — «Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ὁμοούσιον *αὐτῷ* Θεὸν Λόγον, τὸν ἀεὶ αὐτῷ συνόντα καὶ συνυπάρχοντα, τὸν κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν σαρκωθῆναι καὶ γεννηθῆναι ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὴν κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν Θεοτόκον εἶναι καὶ λέγεσθαι, ἀνάθεμα ἔστω». 251r

47.5 — «Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὰς δύο γεννήσεις τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ Θεοῦ Λόγου, τήν τε πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀσάρκως, καὶ τὴν ἐπ' *ἐσχάτου* τῶν ἡμερῶν ἐκ τῆς Μητρὸς σαρκικῶς, τῆς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἀνάθεμα ἔστω.

Ὥσπερ οὖν τοῦ Θεοῦ Λόγου τὰς δύο γεννήσεις εἶναι λέγομεν, οὕτως καὶ τὰς δύο φύσεις ὁμολογοῦμεν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ».

47.6 — «Εἴ τις οὐκ ἀναθεματίζει Θεόδωρον τὸν Μομψουεστίας, καὶ Νεστόριον, τοὺς ἀλλήλων ὁμόφρονας, καὶ τὰ βλάσφημα αὐτῶν συγγράμματα, καθὼς καὶ ὁ μακάριος

47.2 Δεχόμεθα καὶ *πάσας* — οὓς ἀνεθεμάτισαν ἀναθεματίζομεν: Mich. Sync.* Libellus de fide orthodoxa 55,12–18 (ed. Barsov) Δέχομαι δὲ καὶ *πάσας* τὰς κατὰ Θεοῦ χάριν κατὰ καιρὸν ἢ τόπον πρὸς βεβαίωσιν εὐσεβείας καὶ εὐαγγελικῆς πολιτείας συναθροισθείσας ἁγίας συνόδους, ἃς καὶ ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία ἐδέξατο. Καὶ ἅπερ ἀπηγόρευσαν, ἀπαγορεύω· καὶ οὓς ἀνεθεμάτισαν ἀναθεματίζω **47.3** τρεῖς φύσεις — ἰουδαΐζοντα: cf. Concilium universale Constantinopolitanum tertium (680–681), actio 11 (421,19–422,2) ἀσεβὲς γὰρ παρ' ὀρθοδόξοις ἑκάτερον καὶ πάντῃ τῆς εὐσεβείας ἐξώκειλε τό τε μοναδικὸν καθ' ὑπόστασιν τό τε τριαδικὸν ἐν ταῖς φύσεσι καὶ ἢ πάντως ἑλληνίζει ὁ τοῦτο μανικῶς σὺν Ἀρείῳ φθεγγόμενος ἢ ἰουδαΐζει ὁ ἐκεῖνο δυσσεβῶς σὺν Σαβελλίῳ δεχόμενος **47.4** τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς — λέγεσθαι: cf. Concilium universale Ephesenum anno 431, 1,1,7 (140,19–20) μεγάλῃ φωνῇ βοῶντος τὴν ἁγίαν Μαρίαν Θεοτόκον εἶναί τε καὶ λέγεσθαι τῶι τὸν πρὸ τῶν αἰώνων ὄντα Θεὸν Λόγον, τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Υἱόν **47.5** τὰς δύο γεννήσεις — τοῦ Θεοῦ Λόγου: cf. Concilium Lateranense a. 649 celebratum 3 (158,11–14) Ὅθεν καὶ δύο γεννήσεις τοῦ αὐτοῦ μονογενοῦς Θεοῦ Λόγου ὁμολογοῦμεν, τὴν μὲν πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀχρόνως καὶ ἀσωμάτως, τὴν δὲ ἐπ' **ἐσχάτων** [cf. vers. α] τῶν ἡμερῶν τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἁγίας ἀχράντου Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας μετὰ τῆς νοερῶς ἐψυχωμένης σαρκός **47.5** Ὥσπερ οὖν τοῦ Θεοῦ Λόγου — Ἰησοῦ Χριστοῦ: cf. Anast. Sinait. Viae dux 15,1,75–79 πῶς ἐκ δύο φύσεων μία ὑπόστασις ἡ τριάς, πῶς δύο γεννήσεις ἐπὶ τῆς τριάδος, πῶς δύο φύσεις καὶ ἰδιότητες, πῶς ὁρατὴ καὶ ἀόρατος ἡ τριὰς ὥσπερ ὁ Χριστός; cum Ioann. Damasc. Expositio fidei 56,45–46 μίαν ὑπόστασιν καὶ δύο φύσεις καὶ δύο γεννήσεις ... τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ **47.6** Θεόδωρον — συγγράμματα: cf. Concilium universale Constantinopolitanum tertium (680–681), actio 11 (470,11–12) μεθ' οὓς τὸν Μομψουεστίας ἐκτίλλει Θεόδωρον, τὸν Νεστορίου τοῦ θεομάχου διδάσκαλον, καὶ ὡς μυσαρὸν σὺν τοῖς αὐτοῦ βλασφήμοις συντάγμασιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐκρίπτει ζιζάνιον

7 καὶ: ἢ versio α **11** αὐτῷ: αὐτοῦ versio α **16** ἐσχάτου: ἐσχάτων versio α **20** καὶ om. Pomjalovskij

ferent circumstances and times, and he sowed in all the inhabited earth many weeds of false faith through the criminal heresiarchs who were his servants, aiming at the overthrow and confusion of the orthodox faith. We anathematize all of them, together with the wicked doctrines invented by them, and we hate all non-orthodox heresy, saying the following[116]:"

– "Whoever speaks of three natures and three substances or three gods in a definitive and affirmative fashion, or multiple gods, or of one hypostasis of the Holy Trinity, in agreement with Arius who, influenced by pagan thought, divided the divinity, and Sabellius, who influenced by Judaism, confused the divinity, let that person be anathematized". **47.3**

"Whoever does not confess that God the Word is of the same substance as God the Father, who is and exists always together with Him, and who was literally and truly incarnated and born of the holy Theotokos and ever-virgin Mary, who for this reason literally and truly is and is called the Mother of God, let that person be anathematized". **47.4**

"Whoever does not confess the two births of God the Word, the only-begotten Son—the one birth being carried out not in a way of the flesh before all time by the Father, and the other carried out in the way of the flesh at the end of days by the Mother—, and that the two births concern one and the same hypostasis of God the Word, let that person be anathematized". **47.5**

"Just as we confess the two births of God the Word, so also we confess the two natures of great God and Savior Jesus Christ".

"Whoever does not anathematize Theodore of Mopsuestia and Nestorius, who shared the same ideas, or their blasphemous writings, as the blessed Cyril expounded against them, and does not confess that the holy Virgin Mary is literally **47.6**

[116] The ten Anathemas that follow (**47,3–12**) derive partly from earlier conciliar *Acts* and were likely inspired by the twelve *Anathemas* of Cyril of Alexandria; see Chikvatia and Tkebuchava *forthcoming* and with Vol. I, 3.2 ("Discursive Borrowings").

Κύριλλος ἐξέθετο κατ' αὐτῶν, καὶ οὐχ ὁμολογεῖ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν Θεοτόκον τὴν ἁγίαν Παρθένον Μαρίαν, ἀνάθεμα ἔστω».

47.7 — «Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ, ὅτι ἐκ δύο φύσεων, ἐκ θεότητός τε καὶ ἐξ ἀνθρωπότητος, ἀπετελέσθη ὁ εἷς Χριστός, ἤτοι τὸ ἓν αὐτοῦ σύνθετον πρόσωπον καὶ ἡ μία ὑπόστασις τοῦ Χριστοῦ, ἀνάθεμα ἔστω».

47.8 — «Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ ἐν δύο διαφόροις φύσεσι γνωρίζεσθαι τὸν Χριστόν, τοῦτ' ἔστιν ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι, καὶ δύο θελήσεσι καὶ ἐνεργείαις, θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, ἀνάθεμα ἔστω.

Ὥσπερ οὐ λέγομεν ἐν δυσὶ προσώποις εἶναι τὸν Χριστόν, ἐπειδὴ οὐδὲ ἐκ δύο προσώπων γέγονεν ἡ ἕνωσις, οὕτως οὐδὲ ἐν δυσὶν ὑποστάσεσιν ὁμολογοῦμεν αὐτόν, ἐπειδὴ οὐδὲ ἐκ δύο ὑποστάσεων γέγονεν ἡ ἕνωσις.

Ὥσπερ ἐν δύο φύσεσιν ὁμολογοῦμεν τὸν Χριστόν, ἐπειδὴ ἐκ δύο φύσεων γέγονεν ἡ ἕνωσις, οὕτως ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι λέγομεν αὐτόν, ἐπειδὴ καὶ ἐκ θεότητος καὶ ἐξ ἀνθρωπότητος γέγονεν ἡ ἕνωσις· μεσίτης γάρ ἐστιν ὁ Χριστὸς Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἐπειδὴ καὶ ἀμφοτέρων τῶν φύσεων μετέχει».

47.9 — «Εἴ τις λέγει δύο ὑποστάσεις ἢ δύο φύσεις ὑποστάσεσι διῃρημένας, ἢ δύο Χριστούς, ἢ δύο Υἱούς, κατὰ Θεόδωρον τὸν Μομψουεστίας, καὶ Νεστόριον τὸν αὐτοῦ μαθητήν, ἢ μίαν φύσιν ἁπλῶς τοῦ Χριστοῦ, κατὰ Διόσκορον καὶ Εὐτυχέα τοὺς συγχέαντας τὰς φύσεις, ἀνάθεμα ἔστω». 251v

47.10 — «Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὴν μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένην καὶ προσκυνουμένην μετὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ μιᾷ προσκυνήσει, ὡς οἱ ἅγιοι Πατέρες ἡμῶν ἐδί-

47.6 κυρίως — Μαρίαν: cf. Concilium universale Constantinopolitanum tertium (680–681), actio 11 (434,13–14) παρθένον τηρεῖ τὴν γεννήσασαν καὶ Θεοτόκον αὐτὴν κυρίως καὶ ἀληθῶς ἀναδείκνυσι, κἂν Νεστόριος ὁ παράφορος ῥήσσεται **47.7** ἐκ δύο φύσεων — ὁ εἷς Χριστός: cf. Ioann. Damasc. Expositio fidei 63,22–23 αἱ γὰρ δύο φύσεις εἷς ἐστι Χριστός, καὶ ὁ εἷς Χριστὸς δύο φύσεις ἐστί **47.7** τὸ ἓν αὐτοῦ — ὑπόστασις τοῦ Χριστοῦ: cf. Concilium universale Constantinopolitanum tertium (680–681), actio 11 (440,11–12) ὑπόστασις τοῦτο τυγχάνει καὶ πρόσωπον σύνθετον ἐξ ἀσυγχύτου συστᾶν ἀνακράσεως καὶ μερισμὸν οὐκ εἰδυῖα **47.8** ἐν δύο διαφόροις — ἀνθρωπότητος: cf. Concilium universale Nicaenum secundum (787), 3 (258,8–9) θεὸν τέλειον καὶ ἄνθρωπον τέλειον, ἐν δύο φύσεσι γνωριζόμενον καὶ ἐν δυσὶν αὐτεξουσίοις ἐνεργείαις προσκυνούμενον καὶ θελήσεσιν **47.8** μεσίτης — ἀνθρώπων: I Tim. 2,5 εἷς γὰρ θεός, εἷς καὶ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς **47.9** δύο Χριστούς, ἢ δύο Υἱούς: cf. e.g. Concilium universale Ephesenum anno 431, 1,1,1 (53,9–10) φανεῖται λοιπὸν τὸ καὶ ἀβουλήτως δεῖν δύο μὲν υἱούς, Χριστοὺς δὲ αὖ δύο φρονεῖν τε καὶ λέγειν **47.9** μίαν φύσιν — τὰς φύσεις: cf. e.g. Concilium universale Constantinopolitanum tertium (680–681), actio 11 (444,9–10) μὴ μάτην πηδάτωσαν Εὐτυχὴς καὶ Διόσκορος οἱ τῆς οὐκ οὔσης ἀθέου συγχύσεως πρόβολοι **47.10** τὴν μίαν φύσιν — μιᾷ προσκυνήσει: cf. e.g. Concilium universale Ephesenum anno 431, 1,1,7 (48,30–31) μίαν φύσιν τοῦ λόγου σεσαρκωμένην καὶ προσκυνουμένην μετὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ μιᾷ προσκυνήσει cum Concil. univers. Constantinopolitanum tertium (680–681), actio 10 (372,21–22) δοξάζοντες «μίαν τοῦ θεοῦ λόγου φύσιν σεσαρκωμένην» καὶ προσκυνουμένην μετὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ σαρκὸς ⟨μιᾷ προσκυνήσει⟩

4 ἤτοι scripsi (cf. vers. α): ἢ A Pomjalovskij

and truly Mother of God, let that person be anathematized".

"Whoever does not confess that the one Christ—namely His one composite person and Christ's single hypostasis—is composed of two natures, of divinity and humanity, let that person be anathematized". 47.7

"Whoever does not confess that Christ is known in two distinct natures, namely divinity and humanity, and in two wills and energies, of divinity as well as of humanity, let that person be anathematized". 47.8

"Just as we do not speak of Christ as having two persons, since the union did not come about from two persons, so also we do not confess Him as having two hypostases, since the union did not come about from two hypostases".

"And just as we do not confess that Christ has two natures, since the union came about from two natures, so we also speak of Him as partaking in both divinity and humanity, since the union came about from both divinity and humanity; for Christ is the mediator between God and humans, because He participates in both natures".

"Whoever declares two hypostases or two natures divided into hypostases or two Christs or two Sons, according to Theodore of Mopsuestia and his disciple Nestorius, or declares simply one nature in Christ, according to Dioscurus and Eutyches who confounded the natures, let that person be anathematized". 47.9

"Whoever does not confess that the one nature of God the Word was made incarnate and is worshiped together with his body in a single worship, as our holy Fathers Athanasius and Cyril taught us, or if anyone understands the one nature of the Word in the manner of Arius and the other heretics, that is in terms 47.10

δαξαν, Ἀθανάσιος καὶ Κύριλλος, ἢ εἴ τις τὴν μίαν τοῦ Λόγου φύσιν, οὕτως νοεῖ, ὡς Ἄρειος καὶ οἱ ἄλλοι αἱρετικοί, κατὰ σύγχυσιν ἢ καθ' ὑπόβασιν, ἀνάθεμα ἔστω».

47.11 — «Εἴ τις οὐκ ἀναθεματίζει, Ἄρειον, Εὐνόμιον, Σαβέλλιον, Μακεδόνιον, Ἀπολινάριον, Ὠριγένην, μετὰ τῶν αὐτοῦ ἑλληνικῶν καὶ μανιχαϊκῶν συγγραμμάτων, καὶ Θεόδωρον τὸν Μομψουεστίας, καὶ Νεστόριον τὸν αὐτοῦ μαθητήν, καὶ τὰ αὐτῶν συγγράμματα, καὶ Διόσκορον, καὶ Σεήρον καὶ Εὐτυχέα, καὶ τοὺς τὰ ὅμοια *αὐτοῖς* φρονήσαντας καὶ φρονοῦντας, καὶ Θεόδωρον τὸν Φαρανίτην, καὶ Κῦρον Ἀλεξανδρείας, Σέργιον, Παῦλον, Πύρρον Κωνσταντινουπόλεως, Ὀνώριον Ῥώμης, Μακάριον Ἀντιοχείας, τοὺς εἰπεῖν τολμήσαντας, ἓν θέλημα καὶ μίαν ἐνέργειαν ἔχειν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ μετὰ σάρκωσιν, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἀθετοῦντας τὴν προσκύνησιν τῶν σεπτῶν καὶ ἁγίων εἰκόνων, πρὸς τούτοις καὶ τοὺς παλαιοὺς αἱρετικούς, Μάνεντα καὶ Μαρκίωνα καὶ τοὺς περὶ αὐτούς, εἴ τις οὐκ ἀναθεματίζει τούτους ἅπαντας, ἀνάθεμα ἔστω».

47.12 — «Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον παθόντα σαρκὶ καὶ ἐσταυρωμένον σαρκί, καὶ θανάτου γευσάμενον σαρκί, γεγονότα τε πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν, καθὸ

47.10 εἴ τις τὴν μίαν — καθ' ὑπόβασιν: cf. Concilium universale Nicaenum secundum (787), 1 (650,4–5) οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ἄρειον καὶ Διόσκορον καὶ Εὐτυχέα καὶ Σεβῆρον τοὺς σύγχυσιν καὶ φυρμὸν ἐπὶ τῶν δύο φύσεων τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ δογματίζοντας et (666,20–22) ἀπέστω ἡμῶν ἐξ ἴσου καὶ ἡ τοῦ Νεστορίου διαίρεσις καὶ ἡ τοῦ Ἀρείου, Διοσκόρου, Εὐτυχοῦς καὶ Σεβήρου σύγχυσις, τὰ ἐκ διαμέτρου κακὰ καὶ ὁμότιμα τὴν ἀσέβειαν
47.11 Εἴ τις οὐκ ἀναθεματίζει, Ἄρειον — μετὰ σάρκωσιν: cf. Concilium universale Constantinopolitanum tertium (680–681), actio 21 (876,12–878,15) Προσεπιτούτοις ἀναθεματίζομεν πάσας τὰς αἱρέσεις καὶ τοὺς τούτων ἅπαντας ἀρχηγοὺς καὶ σπεύστας, οἵτινες κατὰ τῆς ὀρθοδόξου καὶ ἀποστολικῆς πίστεως ταῖς τοῦ διαβόλου ἀπάταις κρατυνόμενοι πλάνας ψεύδους ταῖς ἐκκλησίαις ἐπεχείρησαν παρεισαγαγεῖν, τουτέστιν Ἄρειον Σαβέλλιον Μακεδόνιον Ἀπολινάριον Εὐνόμιον Νεστόριον Εὐτυχέα Διόσκορον Τιμόθεον Σεβῆρον Θεμίστιον Ὠριγένην τὸν καὶ Ἀδαμάντιον Δίδυμον καὶ Εὐάγριον, ὡσαύτως τὰ συγγράμματα Θεοδωρίτου τὰ κατὰ τῶν δεκαδύο κεφαλαίων τοῦ ἁγιωτάτου Κυρίλλου μετὰ τῆς ἐπιστολῆς τῆς λεγομένης Ἴβα πρὸς Μάριν τὸν Πέρσην σταλείσης, ἅμα δὲ αὐτοῖς καὶ Ἰάκωβον καὶ Θεοδ(όσι)ον καὶ Γαιανόν, Ἄνθιμον Ζωώραν Δονάτον Ναυάτον Πρισκιλλιανὸν Παῦλον Φωτεινὸν Πελάγιον Κελέστιον Ἰουλιανὸν Φαῦστον καὶ Μαξιμῖνον, οὓς ἡ ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν πιστῶν πατέρων ἄτε δὴ ζιζάνια τῆς δεσποτικῆς ἄλωνος λέγω δὴ τῆς ἐκκλησίας ἀποκηρυχθέντας ταῖς κολάσεσι τῆς γεέννης τῷ πτύῳ τῆς θείας κρίσεως ἀπεβάλετο. καὶ ὡσαύτως ἀναθεματίζομεν τοὺς ἐφευρετὰς τῆς νέας πλάνης, τουτέστι Θεόδωρον τὸν τῆς Φαρὰν ἐπίσκοπον, Κῦρον τὸν Ἀλεξανδρείας, Σέργιον Πύρρον Παῦλον Πέτρον τοὺς τῆς ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ὑποκαθιστὰς μᾶλλον ἢπερ καθηγητάς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ὀνώριον, ὅστις ταύτην τὴν ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν οὐκ ἐνεχείρισε διδασκαλίᾳ ἀποστολικῆς παραδόσεως ἁγνίσαι, ἀλλὰ τῇ βεβήλῳ προδοσίᾳ μιανθῆναι τὴν ἄσπιλον παρεχώρησε, καὶ πάντας δὲ τοὺς ἐν τῇ ἑαυτῶν πλάνῃ τελευτήσαντας. ὡσαύτως δὲ βδελυττόμεθα καὶ ἀναθεματίζομεν τοὺς τούτων μιμητὰς καὶ συνίστορας, τούς τε ἤδη ἔκπαλαι καὶ μέχρι τοῦ νῦν ὄντας, τουτέστιν Μακάριον τὸν ἀπατεῶνα, τὸν γενόμενον Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον, ἅμα τῷ σὺν αὐτῷ τῆς πλάνης μαθητῇ μᾶλλον δὲ διδασκάλῳ Στεφάνῳ, καὶ σὺν αὐτοῖς Πολυχρόνιον τὸν νέον ὡς ἀληθῶς Σίμωνα, ὅστις τῇ φαντασίᾳ παιζόμενος τῆς αἱρετικῆς φαυλότητος ἐγείρειν τοὺς νεκροὺς ἐπηγγείλατο, τοῦ δὲ ἀποτελέσματος τῇ ματαίᾳ αὐτοῦ κατατολμήσει μὴ ἑπομένου ἐν πᾶσιν ἀπατεὼν ἐδείχθη, ἔτι δὲ καὶ τοὺς τὰ ὅμοια αὐτῶν φρονήσαντας ἢ φρονοῦντας, τοὺς δηλονότι ἓν θέλημα καὶ μίαν ἐνέργειαν φάσκειν κατατολμήσαντας ἢ κατατολμῶντας ἢ μέλλοντας κατατολμᾶν ἐπὶ τῶν δύο φύσεων τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὓς ἀπεκήρυξεν ἡ προμνημονευομένη ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ ἕκτη σύνοδος

6 αὐτοῖς: αὐτῶν versio α

of confusion or debasement, let that person be anathematized".

47.11 "Whoever does not anathematize Arius, Eunomius, Sabellius, Macedonius, Apollinarius, Origen and his pagan and Manichean works; Theodore of Mopsuestia and his disciple Nestorius, and their works; Dioscurus, Severus, Eutyches and all those who had espoused and still espouse the same views as they; Theodore the Pharaonites, Cyrus of Alexandria, Sergius, Paul, Pyrrhus of Constantinople, Honorius of Rome, Macarius of Alexandria, all those who dared to say that our Lord Jesus Christ had only one will and one energy even after the incarnation; as well as those who renounce the veneration of the august and holy icons; and, additionally, the ancient heretics Mani and Marcion and their followers; whoever does not anathematize all these people, let that person be anathematized".

47.12 "Whoever does not declare that God the Word suffered in the flesh and was crucified in the flesh and experienced death in the flesh and became the firstborn among the dead, since He, as God, is life and life-giving, let that person be anathematized and ranked among those who killed God".

ζωή ἐστι καὶ ζωοποιὸς ὡς Θεός, ἀνάθεμα ἔστω, καὶ κατατετάχθω μετὰ τῶν θεοκτόνων.

Ὥσπερ γὰρ Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, οὕτως οὐδὲ Θεὸν ἐσταύρωσε πώποτε. Ὥσπερ Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, οὕτω Θεὸς ἐσταυρώθη καὶ ἐθανατώθη ἐν σαρκί». 252r

47.13 «‘Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ’ (ἀποστολικῶς εἰπεῖν), ‘ἵνα τὸ αὐτὸ ὁμολογῆτε πάντες, καὶ μὴ ᾖ ἐν ὑμῖν σχίσματα· ἦτε δὲ κατηρτισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοῒ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ’».

48.1 «Ἐπεὶ οὖν (ὡς ἀνωτέρω εἴρηται) πολλὰ ζιζάνια κακοδοξίας ἐσπούδασεν ὁ Διάβολος διὰ τῶν ἀθέων αἱρεσιαρχῶν, τῇ οἰκουμένῃ κατασπεῖραι, πρὸς ἀνατροπὴν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, δίκαιον ἡγοῦμαι, ταύτας τὰς αἱρέσεις καὶ τοὺς αἱρεσιάρχας ὑμῖν γνωρίσαι, ὡς ἂν φύγητε τὰ δόγματα αὐτῶν, καὶ **τέλειον αὐτὰ μισήσητε μῖσος**».

«Εἰσὶν δὲ οὗτοι:

48.2 — «Μάνης, ὁ τοῦ ἀντιθέτου σκότους ἐφευρετής, μᾶλλον δὲ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους ἀνάπλασμα. Ὃς, φαντασίᾳ ψιλῇ καὶ σχήματι διακένου σώματος ἀνθρωπίνου, πεφανερῶσθαι τὸν Κύριον ἐφαντάσθη ὡς ἀληθῶς καὶ ὠνείρωξεν, ὥστε (φησὶ) καὶ πάσχειν δοκεῖν αὐτόν, καὶ πράττειν ἅπερ ἔδρα, καὶ πεπονθέναι καθ’ ἡμᾶς· μηδὲν δὲ τούτων πράγματι καὶ ἀληθείᾳ ὑπάρξαι, ἀλλὰ δοκήσει μόνῃ. Διὰ τοῦτο δύο φύσεις παραιτεῖται λέγειν ἐπὶ τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ μίαν τὴν τῆς θεότητος, ὡς ἅτε τοῦ πεφενακισμένου ἐκείνου σχήματος μὴ ἀξιουμένου παρ’ αὐτῶν *ἀνθρωπίνην φύσιν* ὀνομάζεσθαι».

48.3 — «Παῦλος δέ τις, τούτῳ τῷ Μάνεντι σύγχρονος γεγονώς, Σαμοσατεὺς μὲν τὸ γένος, ἐν Ἀντιοχείᾳ δὲ περιπολεύων, ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Κύριον ἐδυσφήμησεν· ὥσπερ δὲ εἰς ἕκαστον τῶν προφητῶν, οὕτως καὶ ἐν αὐτῷ γενέσθαι τοῦ Λόγου τὴν οἴκησιν ἐδογμάτισεν, ὅθεν καὶ δύο φύσεις διῃρημένως ἐχούσας καὶ ἀκοινωνήτους πρὸς ἑαυτὰς

47.12 Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὸν τοῦ Θεοῦ — ὡς Θεός, ἀνάθεμα ἔστω: Concilium* universale Ephesenum anno 431, 1,1,1 (42,3–5) ιβ Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον παθόντα σαρκὶ καὶ ἐσταυρωμένον σαρκὶ καὶ θανάτου γευσάμενον σαρκὶ γεγονότα τε πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν, καθὸ ζωή τέ ἐστι καὶ ζωοποιὸς ὡς Θεός, ἀνάθεμα ἔστω **47.12** Θεὸν — πώποτε: Ioann. 1,18 **47.13** I Cor. 1,10 Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες, καὶ μὴ ᾖ ἐν ὑμῖν σχίσματα, ἦτε δὲ κατηρτισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοῒ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ **48.1** τέλειον αὐτὰ μισήσητε μῖσος: Ps. 138,22 τέλειον μῖσος ἐμίσουν αὐτούς. cf. etiam Euthym. Iber. Capita Theod. Edes. 80 τῶν δαιμόνων, οὓς τέλειον μῖσος μισεῖν ... ἐδιδάχθημεν et B&I 11,5 νυνὶ δὲ τέλειον μῖσος ἐμίσησα, 14,139 Καθάπερ οὖν ἐγὼ τῶν παρόντων ἐπιγνοὺς τὴν ματαιότητα τέλειον αὐτὰ ἐμίσησα μῖσος, 24,130 τέλειον μῖσος μισήσας αὐτά, τῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ θεῷ συνεταξάμην. cf. infra 69,1 **48.2** Μάνης, ὁ τοῦ ἀντιθέτου — ὀνομάζεσθαι: Theod. Raith.* Praeparatio 2 (187,2–11) Μάνης ὁ τοῦ ἀντιθέτου σκότους ἐφευρετής, μᾶλλον δὲ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους ἀνάπλασμα, φαντασίᾳ ψιλῇ καὶ σχήματι διακένῳ σώματος ἀνθρωπίνου πεφανερῶσθαι τὸν Κύριον ἐφαντάσθη ὡς ἀληθῶς καὶ ὠνείρωξεν, ὥστε, φησί, καὶ πάσχειν δοκεῖν αὐτὸν καὶ πράττειν, ἅπερ ἔδρα καὶ πέπονθε καθ’ ἡμᾶς, μηδὲν δὲ τούτων πράγματι καὶ ἀληθείᾳ ὑπάρξαι, ἀλλὰ δοκήσει μόνον καὶ ἀπάτῃ ἀποβουκολεῖν τοὺς ἀνθρώπους, οἷς καὶ συνανεστράφθαι νενόμισται. διὰ τοῦτο καὶ δύο φύσεις παραιτεῖται λέγειν ἐπὶ τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ μίαν τὴν τῆς θεότητος, ὡς ἅτε τοῦ πεφενακισμένου ἐκείνου σχήματος μὴ ἀξιουμένου παρ’ αὐτοῦ «**ἀνθρωπίνη φύσις**» [cf. vers. α] κατονομάζεσθαι

14 φαντασίᾳ Pomjalovskij **19** ἀνθρωπίνην φύσιν: ἀνθρωπίνη φύσις versio α **22** δὲ: deest in vers. α

"Just as no one has ever seen God, so also no one has ever crucified God. Just as God revealed Himself in the flesh, so also God was crucified and put to death *in* the flesh".[117]

"'I appeal to you, brethren, in the name of our Lord Jesus Christ' (to use the words of the Apostle), 'that all of you be of the same confession and that there be no dissension among you, but that you be united in the same mind and the same judgment'[118]". **47.13**

"Since, as was said before, the Devil has showed great zeal in sowing many weeds of false faith in the inhabited world through the godless heresiarchs, aiming at the overthrow of the orthodox faith, I consider it right to inform you about these heresies and their heresiarchs, so that you may shun their doctrines and hate them with a perfect hatred".[119] **48.1**

"These heresiarchs[120] are the following:

– "(1) Mani, the inventor of darkness that opposes truth, or, rather, that product of fabrication by the power of darkness. This one imagined and indeed devised as if in a hallucination that the Lord had appeared as a mere phantom and with the form of a hollow human body, so that (he says), while He gave the impression both of suffering and of performing whatever he performed and suffered just like us, in reality and in truth, none of these things happened, but only in illusion. It is for this reason that he also refused to speak of two natures for the Lord, but spoke of one only, that of divinity, for (supposedly) that illusory form of His could not properly be called human nature". **48.2**

– "(2) A certain Paul who was a contemporary of that Mani, originating from Samosata, but active in Antioch, slandered the Lord by saying that he was a mere man. He also pronounced the dogma that the Word indwelled in this man, in exactly the same fashion as in each of the prophets, and consequently that there exist in Christ two distinct natures, in absolutely no communion with each other, **48.3**

[117] Here ends the list of *Anathemas*.

[118] Paul's *First Letter to the Corinthians* 1,10.

[119] This transitional paragraph **48,1** is Euthymios' creation.

[120] The list of heresiarchs presented in the following sections (**48,2–5** and **50–52,2**) is reproduced almost *verbatim* from Theodore of Raithou's (c. 600) Christological treatise titled *Preparation* (Προπαρασκευή = *Praeparatio* or *De incarnatione liber*; CPG 7600); see 3.2 ("Discursive Borrowings"). We also note that some of these heretics are mentioned also in Euthymios' father John's *Preface* (p. 125): "Arius and Eunomius and Sabellius and Macedonius and Apollinarius and many others".

παντάπασιν εἶναι ἐν τῷ Χριστῷ, ὡς ἄλλου ὄντος αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἄλλου τοῦ ἐν αὐτῷ κατοικοῦντος Θεοῦ Λόγου». 252v

48.4 — «Αὗται μὲν αἱ πρῶται φυαὶ τοῦ τὴν μίαν φύσιν καὶ τὰς δύο κακῶς καὶ δυσφήμως λέγεσθαι ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τὸ μὲν *ἐπὶ* ἀναιρέσει τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ δὲ τῆς θεότητος». 5

48.5 — «Χρόνου δὲ προϊόντος οὐ μικροῦ, Ἀπολιναρίός τις, πρόεδρος γενόμενος Λαοδικείας τῆς παραλίου, ἑτέρας παραφροσύνης ἠγήσατο. Τῶν γὰρ Ἀρειανῶν παντάπασιν ἄψυχον λεγόντων τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα, αὐτὸς ὁ Ἀπολινάριος ἔφη, ὅτι σάρκα μὲν ἐμψυχωμένην ἀνέλαβεν ὁ Κύριος, νοῦν δὲ τὸν ἡμέτερον οὐ προσήκατο· μηδὲ γὰρ δεηθῆναι νοὸς ἀνθρωπίνου ἐκείνην τὴν σάρκα, ἡγεμονευομένην παρὰ τοῦ αὐτὴν ἐνδεδυκότος Θεοῦ Λόγου. Ταῦτα ὑποθέμενος διατείνεται μίαν εἶναι τὴν φύσιν τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκός, ὡς ἅτε τῆς σαρκὸς ἀτελοῦς οὔσης εἰς τὸ εἶναι ἄνθρωπον ὅλον». 10

49. — «Πρὸ τούτου δὲ τοῦ Ἀπολιναρίου γέγονε Σαβέλλιος ὁ Λίβυς, σύγχυσιν τολμήσας τῶν τριῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων εἰπεῖν, καὶ εἰς μίαν συγχέων ὑπόστασίν τε καὶ πρόσωπον. Πρὸς ὃν ἐκ διαμέτρου τῇ ἀσεβείᾳ φανεὶς Ἄρειος ἐξ Ἀλεξανδρείας, διαίρεσιν τῆς μιᾶς φύσεως καὶ θεότητος ὁ παράνομος ἐβλασφήμησεν. Ὧν αἱ δυσφημίαι πάλαι διελεγχθεῖσαι καὶ ἐκβληθεῖσαι τῆς ἐκκλησίας ἐκκήρυκτοι καὶ στυγητοὶ πᾶσιν ἐγένοντο, σὺν αὐτοῖς καὶ Μακεδονίου τοῦ πνευματομάχου καταργηθέντος, καὶ τῶν παρανόμων αὐτοῦ δογμάτων λήθης βυθοῖς παραδοθέντων». 15

50. — «Μετὰ γοῦν τὸν Λαοδικέα Ἀπολινάριον, ἀναφαίνεταί τις Θεόδωρος Μομψουεστίας, ἐν τῇ γῇ τῶν Κιλίκων. Ὅς, ἐκ διαμέτρου τῷ Ἀπολιναρίῳ φερόμενος, βλασφημίας οὐ τὰς τυχούσας τολμηρᾷ ψυχῇ καὶ ἀφόβῳ καρδίᾳ καταχέει τοῦ δεσπότου Χριστοῦ, *ψιλὸν* ἄνθρωπον ἕνα τῶν καθ' ἡμᾶς *τοῦτον ἀποκαλῶν καὶ κοινόν*, καὶ ἐκ 20 253r

48.3 Παῦλος δέ τις — Λόγου: Theod. Raith.* Praeparatio 3 (187,13–19) Παῦλος δέ τις τούτῳ τῷ Μάνεντι σύγχρονος γεγονώς, Σαμοσατεὺς μὲν τὸ γένος, Ἀντιοχείας δὲ τῆς Συρίας πρόεδρος, ψιλὸν ἄνθρωπον εἶναι τὸν Κύριον ἐδυσφήμησεν· ὥσπερ δὲ εἰς ἕκαστον τῶν προφητῶν, οὕτω καὶ ἐν αὐτῷ γενέσθαι τοῦ Θεοῦ Λόγου τὴν οἴκησιν. ἔνθεν καὶ δύο φύσεις διῃρημένως ἐχούσας καὶ ἀκοινωνήτους πρὸς ἑαυτὰς παντάπασιν εἶναι ἐν τῷ Χριστῷ, ὡς ἄλλου ὄντος αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἄλλου τοῦ ἐν αὐτῷ κατοικοῦντος Θεοῦ Λόγου **48.4** Αὗται μὲν — θεότητος: Theod. Raith.* Praeparatio 3 (187,20–22) Αὗται μὲν οὖν αἱ πρῶται φυαὶ τοῦ τὴν μίαν φύσιν καὶ τὰς δύο κακῶς καὶ δυσφήμως λέγεσθαι ἐπὶ τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ, τὸ μὲν **ἐπ'** [cf. vers. α] ἀναιρέσει τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ δὲ τῆς θεότητος **48.5** Χρόνου δὲ προϊόντος — ἄνθρωπον ὅλον: Theod. Raith.* Praeparatio 4 (187,24–188,10) Χρόνου δὲ οὐ μικροῦ προϊόντος Ἀπολινάριός τις πρόεδρος γενόμενος Λαοδικείας τῆς Συρίας **τῆς** [cf. vers. α] παράλου, ἑτέρας ματαιοφροσύνης ἠγήσατο. τῶν γὰρ Ἀρειανῶν παντάπασιν ἄψυχον λεγόντων τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα αὐτὸς ὁ Ἀπολινάριος ἔφη, ὅτι σάρκα μὲν ἐμψυχωμένην ψυχῇ ζωτικῇ ἀνέλαβεν ὁ Κύριος, νοῦν δὲ τὸν ἡμέτερον οὐ προσήκατο. **μηδὲ** [cf. vers. α] γὰρ δεηθῆναι νοὸς ἀνθρωπίνου ἐκείνην τὴν σάρκα ἡγεμονευομένην ὑπὸ τοῦ αὐτὴν ἐνδεδυκότος Θεοῦ Λόγου, ἀλλὰ μηδὲ χωρεῖν αὐτὴν ἄλλην νοερὰν δύναμιν παρὰ τὴν θείαν. μηδὲ γὰρ αὐτὸν τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ὑποστῆναι δύνασθαι τὴν μετὰ τοῦ κρείττονος καὶ δεσπότου ἐνοίκησιν. ταῦτα ὑποθέμενος διατείνεται μίαν φύσιν εἶναι τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκός, ὡς ἅτε τῆς σαρκὸς ἀτελοῦς οὔσης εἰς τὸ εἶναι ἄνθρωπον ὅλον καὶ διὰ τοῦτο μηδὲ ἀξίας φύσιν προσαγορεύεσθαι

4 ἐπὶ: ἐπ' versio α **7** τῆς Pomjalovskij (cf. vers. α et app. font.): τοῦ A **9** μηδὲ scripsi (cf. vers. α et app. font.): μηδὲν A Pomjalovskij **23** ψιλὸν: deest in vers. α τοῦτον ἀποκαλῶν καὶ κοινόν: καὶ κοινόν ἀποκαλῶν versio α

so that Christ was a different being from God the Word who indwelled in Him".

– "These are the first two outgrowths of the wicked and slanderous attribu- **48.4**
tions either of one nature or of two natures to our Savior Christ, renouncing in the first case His humanity and in the other His Divinity.

– "(3) Considerable time passed and a certain Apollinarius, who became the **48.5**
prelate of Laodicea, the one by the sea, became the champion of another folly. Since the followers of Arius were arguing that the flesh of the Lord was completely without a soul, this Apollinarius argued that the Lord assumed an ensouled flesh, but did not incorporate our mind, as that flesh had no need of a human mind, since it was governed by God the Word who had clothed Himself with it. Having made this assumption, Apollinarius claimed that the nature of the Word and of the flesh is one, for the reason that the flesh is insufficient to be a whole human being".

– "(4) Before this Apollinarius, there was Sabellius the Libyan who dared to ar- **49.**
gue in favor of the confounding of the three hypostases of the divinity, confounding them in a single hypostasis and personhood. Arius of Alexandria came forward with the exact opposite view of Sabellius yet with a similarly impious one, and in a blasphemous manner introduced the division of the one nature and divinity. Their sacrilegious ideas were proven wrong and were banished from the church from the very beginning and were thus repudiated and detested by everyone. Along with those two, Macedonius, who fought against the Spirit, was condemned and his iniquitous doctrines were delivered into the depths of oblivion".[121]

– "(5) After Apollinarius of Laodicea, a certain Theodore of Mopsuestia, in **50.**
the land of the Cilicians, made his appearance. He carried the exact opposite view of Apollinarius, and heaped serious blasphemies upon our master Christ, with a brazen soul and a fearless heart, calling Him a mere, ordinary man, one of us, who acquired God's grace to be named God because of his progress, and was

[121] Paragraph **49** is Theodore's own creation, added for the purposes of completion to the *Preparation* of Theodore of Raithou, and most likely as a response to the earlier list of anathemas on Sabellius, Arius, and Macedonius (**47,3** and **47,11**). Gouillard (1947, 140) considered (with some justice) the insertion rather clumsy, since the three figures are out of place in a list of *Christological* heresies.

προκοπῆς λαβόντα τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, Θεὸν ὀνομάζεσθαι, καὶ ἐκ τοῦ ἐν Ἰορδάνῃ βαπτίσματος ἀξιωθῆναι ἐν πρώτοις τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δωρεᾶς, εἰς ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος βαπτισθέντα, τὸν Θεὸν Λόγον διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν αὐτοῦ ἀρετήν, κατ' εὐδοκίαν ἐν αὐτῷ κατοικήσαντα, μεταδοῦναι αὐτῷ τῆς θεϊκῆς ἀξίας καὶ προσκυνήσεως. Ταῦτά τε καὶ ἕτερα πολλὰ βλασφημήσας, δύο φύσεις ἰδιοπεριορίστους καὶ πάντῃ διῃρημένας, ἐπὶ Χριστοῦ ἐδογμάτισε, σχέσει τινὶ καὶ μόνον ἀλλήλαις ᾠκειωμένας».

«Δευτέρα αὕτη βλάστη, τῶν μίαν φύσιν καὶ δύο φύσεις, μὴ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον λεγόντων ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ».

51.1 — «Μετὰ τούτους δέ, γίνεταί τις Νεστόριος. Ὃς, ὡρμᾶτο μὲν ἀπὸ Γερμαν⟨ικε⟩ίας τῆς ἐν Συρίᾳ, κληροῦται δὲ ἐν Ἀντιοχείᾳ, Κωνσταντινουπόλεως δὲ τὸν θρόνον λαμβάνει. Οὗτος πάλιν, τῇ φωνῇ τῶν δύο φύσεων τῶν ἐν Χριστῷ, κακοφυῶς ἀποκέχρηται, ὁμοίως Παύλῳ καὶ Θεοδώρῳ, τοῖς ἑαυτοῦ προγόνοις. Οὐ γὰρ τὴν ἀληθῆ κατὰ Χριστὸν θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, καὶ τὴν τούτων ἀτρεψίαν καὶ ἀσυγχυσίαν σημαίνειν τὸν ἀριθμὸν τῶν δύο καταφάσκει φύσεων, ἀλλ' ἵνα δύο πρόσωπα διὰ τούτου τοῦ δύο ἀριθμοῦ δολερῶς ὑπαινίξηται, τὴν τῶν φύσεων κλῆσιν ἀντὶ τῶν προσώπων λαμβάνων, κακούργως ὡς ἀληθῶς τῇ προσωνυμίᾳ τῶν φύσεων τὸ ἀπηγορευμένον τῶν προσώπων εἰσήγαγεν, ὥστε ἄλλον εἶναι παρ' αὐτῷ τὸν Χριστόν, καὶ ἄλλον τὸν Θεὸν Λόγον κατὰ τὴν πατρῴαν αὐτοῦ πλάνην· υἱὸς γὰρ ἦν τοῦ Κίλικος, τοῦ δὲ Σαμοσατέως ἀπόγονος. *Διὰ* τοῦτο πρὸς τὴν ἁγίαν Παρθένον καὶ ἁγνὴν τοῦ Θεοῦ καὶ 253v Δεσπότου Μητέρα, ἄσπονδον ἤρατο πόλεμον, ὡς δοῦλος τραχηλιαστής, ἀναισχύντως ἀρνούμενος τὸν ἑαυτοῦ κύριον, καὶ ἀτιμάζων τὴν δέσποιναν ἑαυτοῦ, βασκαίνων οὐ τοσοῦτον αὐτῇ τῆς "Θεοτόκου" προσηγορίας, ὅσον τῆς "*Θεοῦ*" τῷ ἐξ αὐτῆς γεννηθέντι».

50. Μετὰ γοῦν τὸν Λαοδικέα — τοῦ Χριστοῦ: Theod. Raith.* Praeparatio 5 (188,12–26) Μετὰ τοῦτον δὲ τὸν Ἀπολινάριον εὐθέως ἀναφαίνεταί τις Θεόδωρος, τῆς Μοψουεστίας πόλεως οὗτω λεγομένης ἐν τῇ γῇ τῶν Κιλίκων τὴν ἡγεμονίαν λαχών. ὃς ἐκ διαμέτρου τῷ Ἀπολιναρίῳ φερόμενος ὕβρεις οὐ τὰς τυχούσας τολμηρᾷ ψυχῇ καὶ ἀφόβῳ καρδίᾳ καταχέει τοῦ δεσπότου Χριστοῦ, **ἄνθρωπον** [cf. vers. α] ἕνα τῶν καθ' ἡμᾶς **κοινὸν ἀποκαλῶν** [cf. vers. α] καὶ ἐκ προκοπῆς λαβόντα τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ Θεὸν ὀνομάζεσθαι, καὶ ἐκ τοῦ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ βαπτίσματος ἀξιωθῆναι ἐν πρώτοις τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δωρεᾶς, εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος **βαπτισθέντα** [cf. vers. α]. τὸν δὲ Θεὸν Λόγον διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν αὐτοῦ ἀρετὴν κατ' εὐδοκίαν ἐν αὐτῷ κατοικήσαντα μεταδοῦναι αὐτῷ τῆς θεϊκῆς ἀξίας καὶ προσκυνήσεως εἰς ὕστερον μετὰ τὴν τελείωσιν. ταῦτά τε καὶ ἕτερα πολλὰ δυσφημήσας τοιαῦτα, δύο φύσεις ἰδιοπεριορίστους φησὶν εἰδέναι ἐπὶ Χριστοῦ, σχέσει τινὶ καὶ μόνον ἀλλήλαις **ᾠκειωμένας** [cf. vers. α, app. crit.]. Δευτέρα καὶ αὕτη βλάστη τοῦ μίαν φύσιν καὶ δύο φύσεις ἰδιοπεριορίστους μὴ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ὁμολογεῖσθαι ἐν τῷ Χριστῷ

3 βαπτισθέντα scripsi (cf. vers. α): βαπτισθέντος A Pomjalovskij **7** ᾠκειωμένας scripsi (cf. app. font. et vers. α [app. crit.]: οἰκειωμέναις A οἰκειωμένας corr. Pomjalovskij **10** Γερμανικείας scripsi (cf. E L b5 et app. font.): Γερμανίας A (cf. vers. α) Pomjalovskij **17** τὸ om. Pomjalovskij **20** Διὰ: καὶ διὰ versio α **23** Θεοῦ: Θεὸς versio α

deemed worthy of the gift of the Holy Spirit for the first time during his baptism in the Jordan, when he was baptized in the name of the Father, and of the Son, and of the Holy Spirit, while God the Word dwelt in him in good will because of His excessive virtue, and thus transferred unto him the honor and veneration of a God. Having uttered these as well as many other blasphemies, he created the doctrine that two natures exist in Christ circumscribed by themselves and completely separate, associated with each other only by some kind of relation".

"This is the second sprouting of those who speak of one or two natures about Christ, in disagreement with orthodox discourse".

– "(6) After these, a certain Nestorius appeared. This one was originally from 51.1
Germani<ci>a in Syria, and then became a member of the clergy in Antioch, and obtained the see of Constantinople. Similarly to Paul and Theodore, his predecessors, he misused, in his own wicked way, the expression of the two natures in Christ. For he did not accept that the number of the two natures signifies the true humanity and divinity in Christ and their immutability and nonconfounding. Rather, in order to deceitfully insinuate the existence of two persons through the number two (since he took the appellation 'natures' as indicating 'persons'), he introduced, with true wickedness and by resorting to the word 'natures', the incongruity of the two persons so that, according to him, Christ in himself was one person, and God the Word another person, thus following the error of his forebears, since he was a son of the Cilician [Theodore] and a descendant of the Samosatian [Paul]. It is for this reason that he declared a merciless war against the holy Virgin and immaculate Mother of God our master, like an arrogant slave who shamelessly denies his own master and dishonors his own mistress, not so much begrudging her the denomination of 'Theotokos', but begrudging the one, who was born from her, the name 'God'[122]".

[122] Nestorius rejected the title "*Theo-tokos*" approved by the Council of Ephesus in 431.

51.2 — «Οὗτος μὲν ὁ Νεστόριος, τρίτος προστάτης τῆς ἰουδαϊκῆς ταύτης αἱρέσεως γεγονώς, εἰς ἑαυτὸν αὐτὴν ἠγκαλίσατο. Τῆς δὲ ἀντιθέου μοίρας τῆς κατὰ Μάνην καὶ Ἀπολινάριον, τρίτος πάλιν προασπιστὴς ὁ Εὐτυχὴς ἀναφαίνεται. Ὃς ἦν ἡγούμενος μοναστηρίου ἑνὸς περὶ τὸ Βυζάντιον. Οὗτος γὰρ μὴ ἀνεχόμενος ὁμοούσιον ἡμῖν καὶ ὁμοφυῆ τὴν σάρκα τοῦ Κυρίου ὁμολογεῖν, τὰς δύο φύσεις ἀπηρνεῖτο σῴζεσθαι λέγειν ἐν τῷ Χριστῷ. Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τερατώδη τινὰ καὶ ἀλλόκοτα ἔπλαττεν, ἐξ οὐρανοῦ λέγων *κατενηνέχθαι* τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, καὶ ὡς διὰ σωλῆνος παραδραμεῖν τὴν Παρθένον τὸν Θεὸν Λόγον, τοῦτο ἐνδεδυμένον οὐρανόθεν, ἵνα δείξῃ δῆθεν γεγενῆσθαι ἐκ γυναικός, καίπερ μὴ γεγεννημένος. Μανιχαῖος ἄλλος οὗτος, πεφαντασμένος πολλῷ μᾶλλον ἐκείνου ἦν. Καὶ οὗτος οὖν μίαν φύσιν *τοῦ Χριστοῦ* διεστραμμένῃ καρδίᾳ ἐπρέσβευεν».

51.3 «Τῶν δὲ δύο μερῶν τούτων, τῶν τε κατὰ Μάνην καὶ Ἀπολινάριον καὶ Εὐτυχέα, καὶ τῶν κατὰ Παῦλον καὶ Θεόδωρον καὶ Νεστόριον, τῶν μὲν μίαν φύσιν, τῶν δὲ δύο ἐξ *ἐναντίων φύσεων* ἀλλήλων, τὸν δεσπότην Χριστὸν ἀμαθῶς εἰρηκότων, τὰς ἑκατέρων κακίστας ἀνατροπὰς καὶ δυσσεβεῖς παρεγκλίσεις, ἀπαναινομένη ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, μὴ ἐκκλίνουσα εἰς τὰ δεξιὰ μηδὲ εἰς τὰ προφανῆ ἀριστερά· κατὰ γὰρ Μάνεντα καὶ Ἀπολινάριον καὶ Εὐτυχέα, "μίαν φύσιν" ἁπλῶς λέγειν ἐπὶ Χριστοῦ, οὐ παραδέχεται, ἀλλὰ "μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένην", διὰ τῆς προσθήκης τοῦ "σεσαρκωμένην" δηλοῦσα τὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπότητος, ἣν ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ 254r

51.2 Μετὰ τούτους — ἠγκαλίσατο: Theod. Raith.* Praeparatio 6 (189,2–189,22) Μετὰ τούτους δὲ γίνεταί τις Νεστόριος ὀνόματι, ὃς ὡρμᾶτο μὲν ἀπὸ **Γερμανικείας** [cf. vers. α] τῆς ἐν Συρίᾳ, κληροῦται δὲ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῇ παρὰ τὸν Ὀρόντην ποταμόν, Κωνσταντινουπόλεως δὲ τὸν θρόνον λαμβάνει. οὗτος πάλιν τῇ φωνῇ τῶν δύο φύσεων τῶν ἐν Χριστῷ κακοφυῶς ἀποκέχρηται ὁμοίως Παύλῳ καὶ Θεοδώρῳ τοῖς ἑαυτοῦ προγόνοις. οὐ γὰρ ἵνα τὴν ἀληθότητα τῆς κατὰ Χριστὸν θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος καὶ τὴν τούτων ἀτρεψίαν καὶ ἐπιμονὴν καὶ ἀσυγχυσίαν σημάνῃ, τὸν ἀριθμὸν τῶν δύο καταφάσκει φύσεων, ἀλλ' ἵνα δύο πρόσωπα δι' αὐτοῦ τοῦ δύο ἀριθμοῦ δολερῶς ὑπαινίξηται, τὴν τῶν φύσεων κλῆσιν ἀντὶ τῶν προσώπων λαμβάνων, κακούργως ὡς ἀληθῶς καὶ κακοήθως, πεπαρρησιασμένῃ προσωνυμίᾳ τῶν φύσεων τὸ ἀπηγορευμένον τῶν προσώπων εἰσάγων, ὥστε ἄλλον εἶναι παρ' αὐτῷ τὸν Χριστόν, καὶ ἄλλον τὸν Θεὸν Λόγον κατὰ τὴν πατρῴαν αὐτοῦ πλάνην· υἱὸς γὰρ ἦν τοῦ Κίλικος, τοῦ δὲ Σαμοσατέως ἀπόγονος. **καὶ** [cf. vers. α] διὰ τοῦτο πρὸς τὴν σεμνὴν παρθένον ἄσπονδον ἤρατο πόλεμον, μὴ δυσωπηθεὶς τὴν θεομήτορα καὶ ἀγνὴν Μαρίαν ὡς δεσπότου μητέρα, ἀλλ' ὡς δοῦλος τραχηλιαστὴς καὶ ἀναίσχυντος ἀρνούμενος τὸν ἑαυτοῦ κύριον καὶ ἀτιμάζων τὴν δέσποιναν ἑαυτοῦ, βασκαίνων οὐ τοσοῦτον αὐτῇ τῆς Θεοτόκος προσηγορίας, ὅσον τῆς **Θεὸς** [cf. vers. α] τῷ ἐξ αὐτῆς γεννηθέντι. Οὗτος μὲν οὖν ὁ Νεστόριος τρίτος προστάτης τῆς ἰουδαϊκῆς ταύτης αἱρέσεως γεγονὼς εἰς ἑαυτὸν αὐτὴν περιέστησεν **51.2** διεστραμμένῃ καρδίᾳ: Prov. 6,14 διεστραμμένῃ δὲ καρδίᾳ τεκταίνεται κακὰ ἐν παντὶ καιρῷ **51.2** Τῆς δὲ ἀντιθέου — καρδίᾳ ἐπρέσβευεν: Theod. Raith.* Praeparatio 7 (189,24–190,10) Τῆς δὲ ἀντιθέτου μοίρας τῆς κατὰ Μάνην καὶ Ἀπολινάριον τρίτος πάλιν προασπιστὴς ὁ Εὐτυχὴς ἀναφαίνεται, ὃς ἦν ἡγούμενος μοναστηρίου ἑνὸς τῶν περὶ τὸ Βυζάντιον. οὗτος γὰρ μὴ ἀνεχόμενος ὁμοούσιον ἡμῖν καὶ ὁμοφυῆ τὴν σάρκα τοῦ Κυρίου ὁμολογεῖν, τὰς δύο φύσεις ἀπηρνεῖτο σώζεσθαι λέγειν ἐν τῷ Χριστῷ μετὰ τῆς τούτων ἑνώσεώς τε καὶ συμφυΐας· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τερατώδη τινὰ καὶ ἀλλόκοτα ἔπλαττεν, ἐξ οὐρανοῦ λέγων **κατηνέχθαι** [cf. vers. α] τοῦ Κυρίου τὸ σῶμα καὶ ὡς διὰ σωλῆνος τῆς Παρθένου παραδραμεῖν τὸν Θεὸν Λόγον οὐρανόθεν τοῦτο ἐνδεδυμένον, ἵνα δόξῃ δῆθεν γεγεννῆσθαι ἐκ γυναικός, καίπερ μὴ γεγεννημένος. Μανιχαῖος ὁ λόγος οὗτος καὶ πεφαντασιασμένος πολλῷ μᾶλλον ἐκείνου. καὶ οὗτος οὖν μίαν φύσιν **τὸν Χριστὸν** [cf. vers. α] διεστραμμένῃ καρδίᾳ ἐπρέσβευσε **51.3** μὴ ἐκκλίνουσα — ἀριστερά: Prov. 4,27 μὴ ἐκκλίνῃς εἰς τὰ δεξιὰ μηδὲ εἰς τὰ ἀριστερά etc.

2 ἀντιθέου A et versio α: an ἀντιθέτου scribendum? (cf. app. font.) **7** κατενηνέχθαι: κατηνέχθαι versio α **10** τοῦ Χριστοῦ: τὸν Χριστόν versio α **14** ἐναντίων φύσεων: ἐναντίας vers. α (cf. app. font.)

"(7) This Nestorius became the third protector of that Judaic heresy and em- 51.2
braced it. As for the opposite sect, adopted by Mani and Apollinarius, there appeared Eutyches as its third defender. This man was the abbot of a monastery near Byzantium, and refused to say that two natures were preserved in Christ, as he would not confess that the flesh of the Lord was of the same substance and nature as ours. And not only that, but he also fabricated some monstrous and strange views, saying that the body of the Lord came down from heaven and that God the Word passed through the Virgin, as through a pipe, putting on that body while still in heaven, in order to supposedly appear to have been born of a woman, without actually that being the case. This man was another Manichaean, much more conceited than Mani. Thus Nestorius too, with his perverted heart, argued for only one nature in Christ".

"The universal church, swerving neither to the right nor to the obvious left, 51.3
renounced both of these two sects, namely that of Mani, Apollinarius, and Eutyches, and that of Paul, Theodore, and Nestorius, and their most evil aberrations and heretical deviations, as they argued without real understanding that our master Christ had one nature (so the former sect) or that He was of two natures that opposed each other (so the latter). Against Mani, Apollinarius, and Eutyches, the Church, in reference to Christ, accepts not the formula "one nature" simply, but the formula "one incarnate nature of God the Word", indicating by the addition of the word "incarnate" the human nature which the nature of God the Word assumed and together with it became the one Lord Jesus Christ, not one and another, but one and the same person along with all His divine qualities.

Λόγου προσλαβομένη, ἅμα τε καὶ σὺν ταύτῃ, εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς γέγονεν, οὐκ ἄλλος καὶ ἄλλος, ἀλλ' εἷς καὶ ὁ αὐτός, μετὰ τῶν θεοπρεπῶν αὐτοῦ αὐχημάτων· εἰ καὶ ἐν προσλήψει σαρκὸς γέγονεν (σαρκὸς ἐμψυχωμένης, ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ), οὔτε μὴν τὴν ἀνθρώπου φύσιν, ἧς ἐν προσλήψει γέγονεν, εἰς ἑαυτὴν ἀνέχεεν, ἢ αὐτὴν ἐκείνην ἠλλοίωσεν, οὐδὲ ὡς κηρὸν πῦρ ταύτην ἐξεδαπάνησεν. Ὥστε τὸν ὅλον ὅρον τὸν ταῦτα δηλοῦντα, οὑτωσὶ λέγεσθαι παρὰ τῶν εὐσεβῶν: "Μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη, σαρκί, ἐμψυχωμένη ψυχῇ *λογικῇ τε καὶ νοερᾷ*"».

52.1 «Πάλιν δὲ κατὰ Παῦλον καὶ Θεόδωρον καὶ Νεστόριον, "δύο φύσεις διῃρημένας" ἐπὶ Χριστοῦ, ἀποδεδοκίμακε *λέγειν* ὁ λόγος ὁ ἐκκλησιαστικός, ἀλλὰ "δύο φύσεις, οὐσιωδῶς ἡνωμένας ἑνώσει τῇ καθ' ὑπόστασιν, ἀδιασπάστως ἅμα καὶ ἀσυγχύτως". Ὁ δὲ τοιοῦτος ὅρος,

– διὰ μὲν τοῦ λέγειν "δύο φύσεις", σημαίνει τὸ ἑτερογενὲς καὶ ἑτεροούσιον τῶν συνελθουσῶν δύο φύσεων, τῆς τε προσλαβούσης θεότητος, καὶ τῆς προσληφθείσης ἀνθρωπότητος·

– διὰ δὲ τοῦ λέγειν "οὐσιωδῶς ἡνωμένας", σημαίνει τὸ μὴ κατὰ σχετικήν τινα ἔννοιαν νοεῖσθαι τὴν τῶν δύο φύσεων ἕνωσιν, ἀλλὰ τῇ οὐσίᾳ καὶ τῷ ὑποκειμένῳ πράγματι ὑφεστάναι ταύτας καὶ συντεθεῖσθαι εἰς μίαν ὑπόστασιν·

– διὰ δὲ τοῦ λέγειν "ἕνωσιν τὴν καθ' ὑπόστασιν", σημαίνει τὸ μὴ πρότερον διαπεπλάσθαι τὴν ἀνθρωπότητα καὶ οὕτως αὐτῇ εἰσδεδυκέναι τὴν θεότητα, ἀλλ' ὅτι καθ' αὐτὸ τὸ ὑφίστασθαι τὴν πρώτην ἀρχὴν ἴγνωτο τῇ θεότητι·

– διὰ δὲ τοῦ ἐπαγαγεῖν "ἀδιασπάστως ἅμα καὶ ἀσυγχύτως", σημαίνει μηδὲν καινοτομηθῆναι τὰς συνελθούσας φύσεις διὰ τῆς ἑνότητος, ἀλλὰ καὶ τὴν ἕνωσιν τούτων, 254v

51.3 Τῶν δὲ δύο μερῶν — νοερᾷ: Theod. Raith.* Praeparatio 7 (190,11–191,5) Τῶν οὖν δύο μερῶν τούτων, τοῦ τε κατὰ Μάνην καὶ Ἀπολινάριον καὶ Εὐτυχέα καὶ τοῦ κατὰ Παῦλον καὶ Θεόδωρον καὶ Νεστόριον, τῶν μὲν μίαν φύσιν, τῶν δὲ δύο φύσεις ἐξ **ἐναντίας ἀλλήλων** [cf. vers. α] τὸν δεσπότην Χριστὸν ἀμαθῶς εἰρηκότων, τὰς ἐφ' ἑκάτερα κακίστας μετατροπὰς καὶ δυσσεβεῖς παρεγκλίσεις ἀπαναινομένη ἡ καθολικὴ ἐκκλησία μέσην ἀμφοτέρων βαδίζει, ὁδῷ βασιλικῇ πορευομένη, μὴ ἐγκλίνουσα εἰς τὰ δοκοῦντα δεξιὰ μηδὲ εἰς τὰ προφανῆ ἀριστερά. κατὰ γὰρ Μάνητα καὶ Ἀπολινάριον καὶ Εὐτυχέα μίαν φύσιν ἁπλῶς ἐπὶ Χριστοῦ λέγειν οὐ παραδέχεται, ἀλλὰ μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένην, διὰ τῆς προσθήκης τοῦ σεσαρκωμένην δηλοῦσα τὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπότητος, ἣν ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου προσλαβομένη ἅμα τε καὶ σὺν ταύτῃ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς γέγονεν. οὐδὲ αὐτὴ ἡ τοῦ Θεοῦ Λόγου φύσις ἑτέρα παρ' ἑαυτὴν καὶ τῶν κατ' αὐτὴν θεοπρεπῶν αὐχημάτων γενομένη, εἰ καὶ ἐν προσλήψει σαρκὸς γέγονε, σαρκὸς δὲ οὐχ ἁπλῶς (τοῦτο γὰρ ἀρειανικόν), ἀλλὰ σαρκὸς ἐμψυχωμένης, καὶ οὐχὶ ἐμψυχωμένης μόνον (πάλιν γὰρ Ἀπολιναρίου καὶ τοῦτο), ἀλλ' ἐμψυχωμένης ψυχῇ νοερᾷ καὶ λογικῇ. οὐδὲ μὴν τὴν ἀνθρώπου φύσιν, ἧς ἐν προσλήψει γέγονεν, εἰς **ἑαυτὴν** [cf. vers. α] ἀνέχεεν ἢ αὐτὴν ἐκείνην ἠλλοίωσεν ἔξω τοῦ κατὰ τὸν φυσικὸν αὐτῆς καὶ οὐσιώδη ὅρον καὶ λόγον, οὐδὲ ὡς κηρὸν πῦρ ταύτην **ἐξεδαπάνησεν** [cf. vers. α] · ὥστε τὸν ὅλον ὅρον τὸν ταῦτα δηλοῦντα οὑτωσὶ λέγεσθαι πρὸς τῶν εὐσεβῶν· μία φύσις τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένη σαρκὶ ἐμψυχωμένη ψυχῇ **νοερᾷ καὶ λογικῇ** [cf. vers. α]

4 ἑαυτὴν scripsi (cf. vers. α et app. font.): αὐτὴν A Pomjalovskij **5** ἐξεδαπάνησεν scripsi (cf. vers. α et app. font.): ἐκδαπάνησεν A Pomjalovskij **7** λογικῇ τε καὶ νοερᾷ: νοερᾷ τε καὶ λογικῇ versio α **9** λέγειν: deest in vers. α **10** ἀδιασπάστως corr. Pomjalovskij (cf. app. font. et infra διὰ δὲ τοῦ ἐπαγαγεῖν "ἀδιασπάστως ἅμα καὶ ἀσυγχύτως"): ἀδιαστάτως A et versio α

And though He was born taking on flesh (an ensouled flesh, with a rational and intellectual soul), He neither confounded the human nature which He assumed with His divine nature, nor did He alter it, nor did He consume it like fire consumes wax. Thus, the complete definition concerning this subject is expressed by the Orthodox in the following way: 'One incarnate nature of God the Word, in flesh, ensouled with a rational and intellectual soul'".

"In turn, the doctrine of the Church has condemned speaking of 'two divided natures' in reference to Christ, as Paul, Theodore, and Nestorius argued, but rather of 'two natures, essentially united in a hypostatic union, inseparably and, at the same time, unconfusedly'. This definition denotes: 52.1

– with the phrase 'two natures', the fact that the two natures, namely the acquiring divinity and the acquired humanity, were of different origin and substance;

– with the phrase 'essentially united', the fact that we must not understand the union of the two natures as some mere relation, but that the two natures subsist in substance and in subsisting reality, and that they are joined in one hypostasis;

– with the phrase 'hypostatic union', the fact that that human nature was not first created and then inserted as such into the divinity, but that it was united with the divinity at that very moment of subsisting as first principle;

– with the addition 'inseparably and, at the same time, unconfusedly', that the natures which came together through the union underwent no change, since both the union of each of these natures was preserved eternally and in the same fashion, and the two natures remained without being diminished with respect

ἀεί τε καὶ ὡσαύτως διαπεφυλάχθαι ἑκατέρων τῶν φύσεων, καὶ μένειν ἀμείωτα ἐπὶ τῷ οὐσιώδει αὐτῶν ὅρῳ καὶ λόγῳ».

52.2 «Ταῖς οὖν τοιαύταις ἀνεπηρεάστοις ἐπαγωγαῖς περιφραξάμενοι ἑαυτούς, ἀδελφοί, τοὺς ἐξ ἑκατέρου μέρους ἀποσφαλέντας μακρὰν ἀποπέμψατε, καὶ τοὺς συκοφαντεῖν ἐθέλοντας τὴν ἀλήθειαν ἔξω τῆς πνευματικῆς αὐλῆς βάλλετε, ὡς ἂν ἡ τοῦ Θείου Πνεύματος χάρις ταῖς ὑμετέραις ἐπισκιάσασα ψυχαῖς, φωτίσῃ ὑμᾶς φωτὶ γνώσεως καὶ ἀληθείας, καὶ ὁδηγήσῃ εἰς ὁδὸν εὐθεῖαν, τὴν ἄγουσαν πρὸς βασιλείαν οὐράνιον, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ καὶ τῷ ζωοποιῷ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν».

53.1 **Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια** τοῦ ὁσίου εἰπόντος τῷ λαῷ, οἱ μὲν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἀντεχόμενοι ἔχαιρον, πολλὴν ὁμολογοῦντες τῷ Θεῷ χάριν, ὅς, ὑπὸ **πατρὶ τοιούτῳ καὶ παιδευτῇ**, τὸ λογικὸν αὐτοῦ *ποίμνιον εὐδόκησε ποιμαίνεσθαι*, τοῖς δὲ αἱρετικοῖς, φθόνος *ἀνήφθη* καὶ θυμὸς ἄγριος, ἐξ οὗ ***ἔρεις*** καὶ μάχαι καὶ ἐπιβουλαὶ κατὰ τοῦ ὁσίου ἐμελετῶντο.

52.1 Πάλιν δὲ — ὅρῳ καὶ λόγῳ: Theod. Raith.* Praeparatio 7 (191,5–27) Πάλιν δὲ κατὰ Παῦλον καὶ Θεόδωρον καὶ Νεστόριον δύο φύσεις ἁπλῶς ἐπὶ Χριστοῦ **λέγειν ἀποδεδοκίμακεν** [cf. vers. α] ὁ λόγος ὁ ἐκκλησιαστικός, ἀλλὰ δύο φύσεις οὐσιωδῶς ἡνωμένας, διὰ τῆς ἐπαγωγῆς ταύτης ἀποβάλλων πᾶσαν διαιρετικὴν ἔννοιαν, καὶ τὸν καθ' ὁτιοῦν ἐπιχειροῦντα διαζευγνύναι τὴν ὄντως ὑπερφυᾶ καὶ θαυμασίαν ἕνωσιν, καὶ οὐ μόνον δύο φύσεις οὐσιωδῶς ἡνωμένας, ἀλλὰ καὶ ἑνώσει τῇ καθ' ὑπόστασιν **ἀδιασπάστως** ἅμα καὶ ἀσυγχύτως. Ἐξήγησις τοῦ ὅρου. Ὁ δὲ τοιοῦτος ὅρος διὰ μὲν τοῦ λέγειν 'δύο φύσεις' σημαίνει τὸ ἑτερογενὲς καὶ ἑτεροούσιον τῶν συνελθουσῶν δύο φύσεων, τῆς τε προσλαβούσης θεότητος καὶ τῆς προσειλημμένης ἀνθρωπότητος. διὰ δὲ τοῦ λέγειν 'οὐσιωδῶς ἡνωμένας' σημαίνει τὸ μὴ κατ' εὐδοκίαν ἢ ἑτέραν τινὰ σχετικὴν ἔννοιαν νοεῖσθαι τὴν τῶν δύο φύσεων ἕνωσιν, ἀλλ' αὐτῇ ⟨τῇ⟩ οὐσίᾳ καὶ ὑποκειμένῳ καὶ πράγματι συνυφεστάναι ταύτας καὶ συντεθεῖσθαι. διὰ δὲ τοῦ λέγειν 'ἑνώσει τῇ καθ' ὑπόστασιν' σημαίνει τὸ μὴ πρότερον διαπεπλάσθαι τὴν ἀνθρωπότητα καὶ οὕτως αὐτῇ εἰσδεδυκέναι τὴν θεότητα, ἀλλ' ὅτι κατ' αὐτὸ τὸ ὑφίστασθαι τὴν πρώτην ἀρχὴν ἥνωτο τῇ θεότητι. διὰ δὲ τοῦ ἐπάγειν 'ἀδιασπάστως ἅμα καὶ ἀσυγχύτως' σημαίνει μηδὲ καινοτομηθῆναι τὰς συνελθούσας φύσεις διὰ τῆς ἑνότητος, ἀλλὰ καὶ τὴν ἕνωσιν τούτων ἀεί τε καὶ ὡσαύτως διαπεφυλάχθαι, καὶ ἑκατέραν τῶν φύσεων μένειν ἀμειώτως ἐπὶ τῷ οὐσιώδει αὐτῆς ὅρῳ καὶ λόγῳ **52.2** Ταῖς οὖν τοιαύταις — αὐλῆς βάλλετε: Theod. Raith.* Praeparatio 8 (192,1–4) Ταῖς οὖν τοιαύταις ἀνεπηρεάστοις ἐπαγωγαῖς τοὺς ἐξ ἑκατέρου μέρους ἀποσφαλέντας μακρὰν ἀποπέμπεται ὁ λόγος τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῖς συκοφαντεῖν ἐθέλουσι τὴν ἀλήθειαν χώραν οὐ δίδωσιν **52.2** φωτίσῃ — ἀληθείας: cf. Rom. 2,20 ἔχοντα τὴν μόρφωσιν τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας et Epiph. Liturgia praesanctificatorum 3,143–144 ὅπως Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν στηρίξῃ αὐτοὺς καὶ ἐνδυναμώσῃ· φωτίσῃ αὐτοὺς φωτισμῷ γνώσεως καὶ ἀληθείας **52.2** εἰς ὁδὸν εὐθεῖαν: cf. Act. 13,10 τὰς ὁδοὺς Κυρίου τὰς εὐθείας etc. **53.1** Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια: cf. B&I* 5,127 Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια et B&I 11,107 Ἰδοὺ ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. cf. Sym. Met. Epitome de gestis Petri, dicta "prior" = Pseudo-Clementina (epitome altera) 2 Ταῦτά τε καὶ τὰ τούτοις ὅμοια οὐκ οἶδα πόθεν ἀπαύστως διενθυμούμενος ἄπαυστον εἶχον ἀεὶ τὴν λύπην **53.1** ὑπὸ πατρὶ τοιούτῳ καὶ παιδευτῇ: cf. B&I* 38,86 ὡς πατρὶ τούτῳ καὶ παιδευτῇ. cf. supra 45,5. cf. etiam Greg. Naz. Funebris orat. in laudem Basilii Magni = Or. 43,12 Τὰ μὲν δὴ πρῶτα τῆς ἡλικίας ὑπὸ τῷ μεγάλῳ πατρί, ὃν κοινὸν παιδευτὴν ἀρετῆς et supra 6,2 **53.1** οἱ μὲν — ποιμαίνεσθαι: Sym. Met.* Vita Ioannis Chrysostomi 17 τὸν βασιλέα καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ... πολλὴν ὁμολογεῖν τῷ Θεῷ χάριν, ὡς ὑπὸ πατρὶ τοιούτῳ καὶ παιδευτῇ, τὸ λογικὸν αὐτοῦ **ηὐδόκησε ποιμαίνεσθαι ποίμνιον** [cf. vers. α]. cf. supra 45,5 **53.1** φθόνος ... ἔρεις: cf. B&I 2,144 ἐν οἷς οὐκ ἔστιν **ἔρις** [cf. vers. α] ἢ φθόνος **53.1** τοῖς δὲ αἱρετικοῖς — ἐμελετῶντο: Sym. Met.* Vita Ioannis Chrysostomi 26 φθόνος **ἀνῆπτο** [cf. vers. α] τοῖς αἱρετικοῖς καὶ θυμὸς ἄγριος, ἐξ οὗ **ἔρις** [cf. vers. α], ἐκ δὲ τῆς μάχης, καὶ πρὸς ταύταις πληγαί, εἶτα ἐπιβουλαί. cf. infra 68,5

12 ποίμνιον εὐδόκησε ποιμαίνεσθαι: εὐδόκησε ποιμαίνεσθαι ποίμνιον versio α **13** ἀνήφθη: ἀνῆψε versio α ἔρεις: ἔρις versio α

to their essential definition and disposition".

"Protecting yourselves with such logical arguments, staying free from any evil **52.2**
influence, my brethren, get rid of those who have fallen into error on either direction and throw those who wish to slander the truth out of the spiritual courtyard, so that the grace of the Divine Spirit, casting its shadow over your souls, may illuminate you with the light of knowledge and truth, and guide you to the straight path that leads to the heavenly kingdom, in Jesus Christ our Lord, to whom belongs glory, together with the Father who is without beginning, and the life-giving Spirit, forever and ever, amen".

After the saint had said these and similar words to the people, those who held fast **53.1**
to the orthodox faith rejoiced, giving thanks to God who had granted that His rational flock would be shepherded by such a father and educator.[123] Meanwhile, envy and savage rage were kindled among the heretics and, as a result, quarrels, brawls, and plots were contrived against the saint.

[123] *After the saint – educator*: The same phrase (with echoes from *Barlaam and Ioasaph*) is repeated more or less verbatim in **45,5** above.

53.2 Ἐκεῖνος μὲν οὖν, τὸ τῆς ἐκκλησίας πλήρωμα εὐλογήσας τότε, οἴκαδε πάντας ἀπέπεμψεν, αὐτὸς δὲ τὸ ἐμπιστευθὲν αὐτῷ τάλαντον πολυπλασιάζειν ἐπεμελεῖτο, εὐεργετῶν πάντας καὶ ἀνακτώμενος, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ.

54. Ἐν ἐκείναις τοίνυν ταῖς ἡμέραις, ἐγένετο τὸν ὅσιον *ἐξελθῆναι* ἔξω τῆς πόλεως, *καὶ ἰδὼν* στύλους πολλοὺς καλῶς ᾠκοδομημένους καὶ τερπνήν τινα τὴν θέσιν ἔχοντας, *ἐπυνθάνετο*, τί ταῦτα εἴη. Οἱ δὲ τῆς ἐκκλησίας ἱερεῖς συμπορευόμενοι αὐτῷ ἔφησαν, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως Μαυρικίου *αὐτοὺς* οἰκοδομηθῆναι, καὶ πολλοὺς ἐν αὐτοῖς στυλίτας κατὰ διαφόρους καιροὺς κατοικήσαντας, *πάντα τὸν τῆς ζωῆς διανύσαι βίον*. 255r

55.1 Τοῦ δὲ ὁσίου εἰρηκότος, εἰ ἔστι τις *ἔτι* κιονίτης μοναχὸς ἐν τούτοις κατοικῶν τοῖς στύλοις, αὖθις ἀπεκρίναντο, μὴ ὑπολειφθῆναι τινά εἰ μὴ ἕνα *μόνον* γηραιὸν πάνυ, Θεοδόσιον ὀνόματι, *τῷ* πολλῷ γήρει καὶ τὰς φρένας *ἀπολωλεκότα*· «Παρακύπτων γὰρ ἄνωθεν καὶ τοὺς παριόντας ὁρῶν, οἷς μὲν ἐπαγάλλεται, καὶ χαρμόσυνα ἐπιφθέγγεται, οἷς δὲ ἐποδύρεται, ταλανίζων ἑαυτόν τε κἀκείνους, *ὅθεν* καὶ ὡς ἐξεστηκὼς διὰ τούτων δείκνυται».

55.2 *Πάλιν ὁ ὅσιος ἐπηρώτα λέγων: «Πόσος δὲ χρόνος ἐστὶν αὐτῷ τῆς ἐν τῷ κίονι κατοικίας;»* Ἀπεκρίθησαν οἱ ἱερεῖς, μὴ γινώσκειν τὴν ποσότητα τῶν χρόνων, ἀκηκοέναι δὲ παρ' αὐτοῦ, ἐνενήκοντα πέντε ἔτη παρῳχηκέναι τῆς *ἐν τῷ στύλῳ αὐτοῦ* κατοικίας.

55.3 Ταῦτα ὁ θεῖος ἀκούσας Θεόδωρος, τότε μὲν ὑπέστρεψεν ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ, τῇ ἐπαύριον δέ, μετὰ ὀλίγων ὑπηρετῶν ἐξῆλθε, τὸν εἰρημένον θεάσασθαι κιονίτην. Καὶ ὡς ἅμα πλησίον γεγόναμεν τοῦ στύλου, παρακύψας ὁ πρεσβύτης διὰ τῆς θυρίδος, τοιάδε ἔλεγεν:

53.2 τὸ ἐμπιστευθὲν — ἐπεμελεῖτο: cf. Mt. 25,14–30. cf. e.g. Sym. Met. Passio Dionysii Areopagitae PG 4:593,45 τὸ τάλαντον πολυπλασιάσαι βουλόμενος. cf. infra 104,3 **54.** ἐπυνθάνετο, τί ταῦτα εἴη: cf. Menologii Februarii (e cod. Mosquensi 376 Vlad.), Passio 17,13,11 τί ταῦτα εἴη πυνθανομένου **54.** ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως Μαυρικίου αὐτοὺς [scil. στύλους] οἰκοδομηθῆναι: cf. Leont. Neap. Vita et miracula s. Symeonis sali 84,21–25 ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ ἐν ἁγίοις Μαυρικίου τοῦ βασιλέως (τότε γὰρ κατήντησεν εἰς τὴν οἰκουμένην ἐκ τῆς ἐρήμου ὁ ὅσιος), ἤρπασεν τὸν λῶρον ἐκ τοῦ σχολίου καὶ ἤρξατο τύπτειν τοὺς στύλους ... καὶ ἐλθόντος τοῦ σεισμοῦ οὐδεὶς ἐξ ὅσων ἔτυψεν στύλων ἔπεσεν **55.2** ἐνενήκοντα πέντε — κατοικίας: cf. Vita Marci Athen. erem. 1 (cf. 9 et 10) ἐνενήκοντα πέντε χρόνους ἔχει (scil. Marcus) ἐξ ὅτου ἄνθρωπον οὐκ ἐθεάσατο **55.3** παρακύψας — θυρίδος: cf. e.g. Cant. 2,9,3–4 οὗτος ἕστηκεν ὀπίσω τοῦ τοίχου ἡμῶν / παρακύπτων διὰ τῶν θυρίδων cum Sym. Met. Vita Danielis Styl. 75 ἰδοὺ Γότθος τις, διὰ θυρίδος παρακύψας

4 ἐξελθῆναι: ἐξελθόντα versio α **5** καὶ ἰδὼν: ἰδεῖν versio α **6** ἐπυνθάνετο: καὶ ἐπυνθάνετο versio α **7** αὐτοὺς: τούτους versio α **9** πάντα τὸν τῆς ζωῆς διανύσαι βίον: ἐναρέτῳ βίῳ τὴν ζωὴν αὐτῶν διανύσαι versio α **10** ἔτι: καὶ ἔτι versio α **12** τῷ: ὃς τῷ versio α ἀπολωλεκότα: ἀπολελωκέναι λέγεται versio α **14** ὅθεν: deest in vers. α **17** Πάλιν ὁ ὅσιος ἐπηρώτα λέγων: «Πόσος δὲ χρόνος ἐστὶν αὐτῷ τῆς ἐν τῷ κίονι κατοικίας;»: «Πόσος δὲ χρόνος ἐστὶν αὐτῷ τῆς ἐν τῷ κίονι κατοικίας;» τοῦ ὁσίου ἐρομένου versio α **18** ἐν τῷ στύλῳ αὐτοῦ: αὐτοῦ ἐν τῷ στύλῳ versio α

In any case, on that day, Theodore gave his blessing to the congregation and sent everyone home, while he applied himself to multiplying the talent entrusted to him by being benevolent to everyone and by fortifying them with words as well as deeds. **53.2**

Theodosios, the Stylite I[124]

In those days, it so happened that the saint went out of the city and, seeing several well-built pillars standing at a delightful site, he began asking what these might be. The priests of the church who were walking with him said that these pillars were built during the days of the pious Emperor Maurice and that several stylites had dwelt on them at different times, spending their whole lives in this way.[125] **54.**

When the saint asked whether there was any stylite monk still dwelling on these pillars, the priests again replied that there was no one left except one very old man, named Theodosios, who had also lost his mind because of his profound old age. "Whenever that man", they said, "leans down and sees the passers-by, he rejoices and says cheerful things to some of them, while he laments over others, declaring them as well as himself wretched. Hence, he is considered a madman".[126] **55.1**

Then the saint asked another question: "How long has he lived on the pillar?" The priests replied that they did not know the number of years, but they did hear from him that ninety-five years had passed since he began living on the pillar. **55.2**

After hearing this, the divine Theodore returned to his bishopric. Yet on the next day he went out, accompanied by a few servants, in order to see the aforementioned stylite. As soon as we approached the pillar, the elder leaned out of his window and said something like the following: **55.3**

[124] For the stories that follow, see Vol. I, 3.2 ("Refracted Narratives"). Some of the manuscripts signal their beginning. An eloquent title/*scholion,* for instance, is added on the margin in ms. **J** (f. 165r). It reads "Ἄλλος βυθὸς ἁγίων = yet one more depth of saints", and is reminiscent of wording one encounters in Symeon the New Theologian.

[125] Regarding this reference to Emperor Maurice (539–602; r. 582–602) and its likely echo of a passage in Leontios of Neapolis' *Life* of the *Edessan* saint Symeon the Holy Fool (BHG 1677), see Vol. I, 3.2 ("Refracted Narratives").

[126] For Theodosios' "madness", see Vol. I, 3.2 ("Refracted Narratives"). In Alypios the Stylite's Metaphrastic *Life*, fellow citizens of the saint have the same impression that he is mad (BHG 64; Sym. Met. Vita sancti Alypii stylitae 8); the text as a whole was important for Euthymios' *Theodore*—see notes 39, 46, and 52 above.

55.4 «Τί πρὸς πρόβατον ***πεπαλαιωμένον*** *καὶ ῥυτήμασι πολλοῖς τετρυχωμένον παραγέγονας* ὁ ποιμὴν ὁ καλός, οὗπερ οὐδὲ οἱ θῆρες ἔτι χρείαν ἔχουσιν, ἀλλὰ καταφρονητικῶς ἀντιπαρέρχονται, μηδὲν προσδοκῶντες ἐδώδιμον ἐν αὐτῷ εὑρεῖν; Ἀλλ' ἄπελθε πρὸς τὰ **εὐεκτοῦντα** τῶν προβάτων, *ἅπερ* καὶ οἱ λύκοι ἐμμανῶς παρατηροῦσι, καὶ ἅρπασον αὐτὰ τῆς ἐκείνων ἐπηρείας, ὡς ἂν τὸν μισθὸν τῆς ἐργασίας παρὰ τοῦ ἀρχι- 5 255v
ποίμενος κομίσῃ. Ἐμὲ δὲ τὸν παρειμένον ἔα, τὰς ἐμαυτοῦ κλαίειν ἀσθενείας, καὶ τὴν παλαιότητα ἀποδύρεσθαι τῆς ταλαιπώρου μου ζωῆς».

55.5 Τότε ὁ μέγας, τοὺς σὺν αὐτῷ πάντας ἐξαποστείλας, μόνος *ἀπῆλθεν* εἰς τὸ εὐκτήριον, ὃ ἦν πλησίον τοῦ στύλου. Καί τὰς χεῖρας ἐκτείνας, ηὔξατο τῷ Κυρίῳ, ἀποκαλύψαι αὐτῷ τὰ περὶ τοῦ γέροντος τούτου. Καὶ δὴ συντελέσας τὴν εὐχήν, *ἀπῄει* πρὸς 10
τὸν γέροντα καί φησιν *αὐτῷ*: «Παρακλήθητι, πάτερ τιμιώτατε, λαλῆσαι μοι λόγον σωτηρίας, καὶ στηρίξαι μου τὴν καρδίαν, πάνυ κεκμηκυῖαν πρὸς τὸ βάρος τοῦ ἐπιτεθέντος μοι φορτίου».

55.6 Τότε ὁ γέρων πληροφορίαν θεόθεν δεξάμενος, ὡμίλησε τῷ ἀρχιερεῖ ὁμαλῶς τε καὶ ἠπίως, καί φησι πρὸς αὐτόν: «Ἐγὼ μέν σοι διαλέξομαι περὶ ὧν ἂν ἐθέλοις, σὺ δὲ ἀν- 15
έκφορα παρὰ σεαυτῷ φύλαξον ἕως οὗ τῆς παρούσης *ζωῆς ὁ Κύριος ἀπολύσῃ με*. Μὴ τοίνυν ὀλιγώρει, μηδὲ βαρύς σοι ὁ τοῦ Κυρίου φαινέσθω ζυγός· *πάντα* γάρ σοι εἰς καλὸν *εὐοδώσει ὁ* Κύριος. Εἰ γὰρ καὶ νῦν πολλοὶ τῶν αἱρετικῶν δεινὰ κατὰ σοῦ μελετῶσιν, ἀλλ' *οὐδαμῶς ἰσχύσουσιν*, ἡττηθήσονται δὲ μᾶλλον καὶ διωχθήσονται τῶν τῆς ἐκκλησίας περιβόλων. Δώῃ δέ σοι Κύριος χάριν, καὶ τῶν Περσῶν τὸν βασιλέα 20
Χριστοῦ δοῦλον ποιῆσαι, καὶ τῷ λουτρῷ τοῦ θείου βαπτίσματος ἀναγεννῆσαι, τὴν σωματικὴν *τούτου πρότερον πήρωσιν* ἰασάμενος, ἔπειτα τὰς ψυχικὰς αὐτοῦ φωτίσαι κόρας. Κἀκεῖνος *συναντιλήψεταί* σοι ἐν οἷς ἂν χρῄζῃς, καὶ *πάντα* εὐοδά σοι καὶ ῥᾴδια θήσει **ὁ ἐξ ἀπόρων ἀεὶ πόρον διδοὺς Κύριος**».

55.4 πρὸς πρόβατον — τετρυχωμένον: cf. B&I* 5,93–4 ἐντυγχάνει γέροντι πεπαλαιωμένῳ ἐν ἡμέραις πολλαῖς, ἐρρικνωμένῳ μὲν τὸ πρόσωπον **55.4** πρὸς τὰ εὐεκτοῦντα τῶν προβάτων: cf. B&I* 3,32 σφριγῶντα καὶ εὐεκτοῦντα ἐδίδου **55.6** ὡμίλησε — ἠπίως: cf. Sym. Met. Passio Panteleemonis 7 ὁμαλῶς οὕτω καὶ ἠπίως πιστεῦσαι πεποίηκε et 12 ὁμαλῶς τὰ πρῶτα καὶ λίαν ἠπίως ... ἔλεγεν **55.6** ἀνέκφορα — φύλαξον: cf. Sym. Met. Vita Gregorii Illuminatoris 8 ἀνέκφορα δὲ ὅμως παρ' ἑαυτῷ κατέχων **55.6** Μὴ τοίνυν ὀλιγώρει: cf. e.g. Passio Eustratii et soc., a Sym. Met. in menol. insertum 28 Μὴ ὀλιγώρει, ἀδελφὲ Ὀρέστα **55.6** τὴν σωματικὴν — κόρας: cf. Ioann. Chrys. In principium Actorum (homiliae 1–4) PG 51:76,51–52 Ἀπέβαλεν ἐκεῖνος τὴν σωματικὴν πήρωσιν, ἀπέβαλες σὺ τὴν ψυχικὴν πήρωσιν **55.6** ὁ ἐξ ἀπόρων — Κύριος: cf. B&I* 28,5–6 τὸν Κύριον, τὸν ἐξ ἀπόρου πόρον διδόντα τοῖς πεποιθόσιν ἐπ' αὐτόν. cf. Greg. Naz. Supremum vale = Or. 42,5 τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλονοίας τεκμήριον, ὅταν ἐκ τῶν ἀπόρων θέλῃ πόρον δοῦναι τοῖς πράγμασι; etc.

2 πεπαλαιωμένον καὶ ῥυτήμασι πολλοῖς τετρυχωμένον παραγέγονας: παραγέγονας πεπαλαιωμένον, καὶ ῥυτήμασι πολλοῖς τετρυχωμένον versio α **4** ἅπερ: ἃ versio α **8** ἀπῆλθεν: εἰσῆλθεν versio α **10** ἀπῄει: ἄπεισι versio α **11** αὐτῷ: deest in vers. α **16** ζωῆς ὁ Κύριος ἀπολύσῃ με: με ζωῆς ὁ Κύριος ἀπολύσῃ versio α **18** εὐοδώσει ὁ: εὐοδώσειεν versio α **19** οὐδαμῶς ἰσχύσουσιν: ἰσχύσουσιν οὐδαμῶς versio α οὐδαμῶς ἰσχύουσιν Pomjalovskij **22** τούτου πρότερον πήρωσιν: πήρωσιν πρότερον versio α ἰασάμενον Pomjalovskij (cf. ms. B)

55.4 "Why have you, the good shepherd, come to a sheep that is aged and shriveled up with many wrinkles, useless even for the wild beasts that ignore it with disdain, as they do not expect to find anything edible on it? Go to the vigorous sheep, which the wolves also have their ravenous eyes set on, and take that sheep away from the threat of the wolves, so that you might earn the recompense for that work from the chief shepherd.[127] Leave me, the cripple, to weep over my weaknesses and lament the obsolescence of my miserable life".

55.5 Then, the great man dismissed all those who were with him and went alone into the chapel which was near the pillar. He raised his hands up and prayed to the Lord to reveal everything about that elder to him. When he finished the prayer, he went out to the elder and said to him: "I beg you, most venerable father, address to me words of salvation and support my heart which has grown very weary because of the weight of the burden entrusted to me".

55.6 The elder then received full assurance from above and spoke to the prelate, calmly as well as softly. He said to him: "I will converse with you about what you want, but you keep my words to yourself without disclosing them until the Lord releases me from this life. So, do not be discouraged, nor let the yoke of the Lord appear heavy to you; for the Lord shall bring everything to a good conclusion for you. Even if now many heretics plan evil against you, they shall not succeed in anything at all, but rather they will be defeated and expelled from the precincts of the church. May the Lord bestow His grace upon you to make the King of the Persians a servant of Christ, and give him a new birth through the divine baptism, having first cured the ailment of his body and then illuminated the pupils of his soul.[128] In turn, He, the Lord who always creates a pathway through, even where no such pathway exists, will come to your succor in all that you need, and make everything favorable and easy for you".

[127] *the chief shepherd*: i.e. Christ.
[128] For this prophecy, see Caseau and Messis 2024.

55.7 «**Ἄκουσον** γοῦν **καὶ διηγήσεως** ψυχωφελοῦς, ἵνα γνῷς τῆς ἀρρήτου προνοίας Θεοῦ τὰ θαυμάσια».

56.1 «*Πρὸ χρόνων πολλῶν, γέγονέ τις ἀνὴρ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, ἐξ εὐγενῶν καταγόμενος γονέων, Ἄδερ ὄνομα αὐτῷ. Καὶ ἦν ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος πλούσιος σφόδρα, ἐν χρυσῷ* 256r
τε καὶ ἀργύρῳ, οἰκέταις τε καὶ βοσκήμασι, κτήσεσί τε καὶ ὑπάρξεσι, καὶ ὑπηρεσία 5
πολλὴ ἦν αὐτῷ σφόδρα, καθὼς περὶ τοῦ δικαίου γέγραπται Ἰώβ. Ἦν δὲ ἡ ἡμερήσιος δαπάνη τῆς αὐτοῦ τραπέζης νομίσματα πεντήκοντα. Καὶ ἦν ὁ ἀνήρ, ἐλεήμων καὶ φιλόπτωχος, οἰκοδομῶν ἐκκλησίας, καὶ ἐπαρκῶν πᾶσι τοῖς δεομένοις τὰς χρείας, μοναχοῖς τε καὶ λοιποῖς ἐνδεέσιν. Ἦν δέ μοι συνήθης ὁ φιλόχριστος οὗτος ἀνήρ, **πυκνότερον παραβάλλων** καὶ πνευματικὰ *ἐρωτῶν με καὶ λαλῶν πρὸς ὠφέλειαν ψυχῆς.* 10
Γεννῶνται τοίνυν αὐτῷ ἐκ τῆς νομίμως συναφθείσης αὐτῷ γυναικός, παῖδες τρεῖς. Καὶ ἦν ὁ ἀνὴρ εὐημερῶν κατὰ τὸν βίον καὶ εὐτυχῶν πάνυ, νεάζων τε τῇ ἡλικίᾳ καὶ ῥωμαλέος τῷ σώματι, καὶ μὴδ' ὁτιοῦν λειπόμενος τῆς παρούσης εὐδαιμονίας».

56.2 «*Ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν, ἔρχεται πρός με, ὡς ἔθος ἦν αὐτῷ, στυγνάζων καὶ σκυθρωπὸς λίαν. Ἐγὼ δὲ οὕτως ἔχοντα τοῦτον ἰδών, πρὸς αὐτὸν* ἔφην: "**Ἵνα τί περίλυπος** 15
εἶ, τέκνον πνευματικόν;" Ὁ δέ μοι **ἀπεκρίνατο δάκρυσι συγκεχυμένος**: "*Ἔννοιά με, πνευματικὲ πάτερ, δειλίας εἰσῆλθε πολλῆς, τοιαῦτά μοι ὑποτιθεῖσα, ὅτι γυμνὸς ἐξ-*

55.7 Ἄκουσον — ῥήματι: cf. Anast. Sinait. Viae dux 9,2,88–89 Ἄκουσον, ὁ πιστός, διηγήσεώς τινος καὶ δραματουργίας παρ' ἡμῶν et Anast. Sinait. Narrationes (e cod. Vat. gr. 2592) 18,2 ἄκουσον ὠφελιμωτάτης διηγήσεως **56.1** ἦν ὁ ἄνθρωπος — Ἰώβ: cf. Job 1,1–3 Ἀνθρωπός τις ἦν ἐν χώρᾳ τῇ Αυσίτιδι, ᾧ ὄνομα Ιωβ, καὶ ἦν ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ἀληθινός, ἄμεμπτος, δίκαιος, θεοσεβής, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος. ἐγένοντο δὲ αὐτῷ υἱοὶ ἑπτὰ καὶ θυγατέρες τρεῖς. καὶ ἦν τὰ κτήνη αὐτοῦ πρόβατα ἑπτακισχίλια, κάμηλοι τρισχίλιαι, ζεύγη βοῶν πεντακόσια, ὄνοι θήλειαι νομάδες πεντακόσιαι, καὶ ὑπηρεσία πολλὴ σφόδρα καὶ ἔργα μεγάλα ἦν αὐτῷ ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ ἦν ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος εὐγενὴς τῶν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν **56.1** πρὸ χρόνων πολλῶν — φιλόπτωχος: cf. Georg. Mon. Chronicon 746,7–9 Ἐφ' ὧν χρόνων ὑπῆρχεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἄνθρωπός τις διαβόητος καὶ περιφανὴς ἄγαν πλούσιός τε σφόδρα καὶ φιλόπτωχος ἄκρως = Chronicon breve (redactio recentior) PG 110:928,23–25 Ἐφ' ὧν χρόνων ὑπῆρχεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἄνθρωπός τις διαβόητος καὶ περιφανὴς ἄγαν καὶ πλούσιος σφόδρα, φιλόπτωχος καὶ ἐλεήμων ἄκρως **56.1** πυκνότερον παραβάλλων: cf. B&I 5,41–42 Πυκνότερον δὲ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ βασιλέως κατὰ θέαν τοῦ παιδὸς ἐρχομένου. cf. Sym. Met. Passio Barbarae 9 πυκνότερον ἡ ἁγία παραβάλλουσα πρὸς τὴν θέαν et Vita Lucae iunioris Steiriotae (a. Sym. Met. in menol. inserta) 76 εἰώθει τῷ μεγάλῳ πυκνότερον παραβάλλειν. cf. infra 78,2 **56.2** Ἵνα τί — πνευματικόν: cf. B&I 35,59 Ἵνα τί περίλυπος εἶ, ὦ πάτερ cum Ps. 41,6 et 12 ἵνα τί περίλυπος εἶ, ψυχή (cf. etiam 42,5) **56.2** ἀπεκρίνατο — συγκεχυμένος: cf. B&I* 4,53 δάκρυσι συγκεχυμένος ἁπλοϊκῶς ἀπεκρίνατο et B&I* 21,134 δάκρυσι συγκεχυμένος ἠνιᾶτο καὶ ἠσχαλλε. cf. Greg. Naz. De pace 1 = Or. 6,18 et In patrem tacentem = Or. 16,16 συγχέομαι δάκρυσι

3 Πρὸ χρόνων πολλῶν, γέγονέ τις ἀνὴρ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει: Γέγονέ τις ἀνὴρ ἐν ταύτῃ πόλει πρὸ χρόνων πολλῶν versio α **6** δικαίου: μακαρίου versio α **10** καὶ ἐπαρκῶν πᾶσι τοῖς δεομένοις τὰς χρείας, μοναχοῖς τε καὶ λοιποῖς ἐνδεέσιν. Ἦν δέ μοι συνήθης ὁ φιλόχριστος οὗτος ἀνήρ, πυκνότερον: μοναχοῖς τε καὶ πᾶσι τοῖς δεομένοις ἐπαρκῶν τὰς χρείας. Συνήθης δὲ ἦν μοι ὁ εὐγενής, συχνοτέρως versio α ἐρωτῶν με καὶ λαλῶν πρὸς ὠφέλειαν ψυχῆς: προσομιλῶν μοι versio α **11** γυναικός: συζύγου versio α **12** εὐημερῶν κατὰ τὸν βίον καὶ εὐτυχῶν πάνυ: κατὰ τὸν βίον εὐημερῶν πάνυ καὶ εὐτυχῶν versio α τε: deest in vers. α **13** λειπόμενος τῆς παρούσης: τῆς παρούσης λειπόμενος versio α **15** στυγνάζων καὶ σκυθρωπὸς λίαν. Ἐγὼ δὲ οὕτως ἔχοντα τοῦτον ἰδών, πρὸς αὐτὸν: καὶ ἰδών αὐτὸν πάνυ σκυθρωπὸν καὶ στυγνάζοντα versio α **17** Ἔννοιά με, πνευματικὲ πάτερ, δειλίας εἰσῆλθε πολλῆς, τοιαῦτά μοι ὑποτιθεῖσα, ὅτι: deest in vers. α

"Listen, then, also to a story beneficial to the soul, so that you may learn the wonders of God's ineffable providence". **55.7**

The Story of Ader, his Wife, and the Prostitute[129]

"Many years ago, there was a man in this city who came from noble parents. His name was Ader. This man was extremely rich in gold and silver, in slaves and in herds, in estates and in possessions, and with very many servants, just as has been written about the righteous Job. The daily expenditure for the upkeep of his table was fifty coins. And this man was merciful and loved the poor. He built churches, and provided the necessities for everyone in need, monks and other destitute people. This Christ-loving man was well acquainted with me, as he came very often and inquired and talked with me about spiritual matters for the benefit of his soul. So, three sons were born to him from his lawful wife.[130] And the man was successful in his life and very happy, youthful in appearance, strong-bodied, and lacking nothing of this world's happiness". **56.1**

"One day, as was his custom, Ader came to me, but looking very gloomy and downcast. Seeing him like this, I said to him: 'Why are you so full of sadness, my spiritual child?' And he replied to me, while melting in tears: 'A thought of great fear, my spiritual father, entered my mind with the suggestion that since I came out naked from my mother's womb, naked must I also walk into the tomb, **56.2**

[129] On how Ader's story as well as that of Theodosios himself which follows later on (**65,2–67,3**) resemble the *Life* of Theodoulos the Stylite (BHG 1785), see Vol. I, 3.2 ("Refracted Narratives"). Ader's story was excerpted and circulated separately at least once (ms. **c1**). Furthermore, some mss. with the full *Life* of Theodore mark its beginnings either with a cross (so ms. **C**, f. 247v) or with titles. Ms. **E** has the incipit repeated on the top of the relevant page (f. 54v), while in ms. **J** we find once more a noteworthy rubric on the margin (f. 166r): "Μυστήριον ἄλλον = Another mystery".

[130] For Ader and his family, see entries PmbZ 86, 86A, 86B, 86C; Shukurov 2024, 138 (n. 39), takes Ader to be a real person and posits a Persian origin: "Persian Ādhar or Middle Persian Ādhur 'fire'?". Ἄδερ, we might add, is the name of a biblical character, a person numbered among Solomon's adversaries (1 Kings 11:14, etc.).

ἦλθον ἐκ κοιλίας μητρός μου, καὶ γυμνὸς ὀφείλω εἰς τάφον πορευθῆναι, **μη**δὲν *ὅλως* ***ἐπιφερόμενος*** *τῆς παρούσης* περιουσίας καὶ εὐημερίας. Ἐπεὶ οὖν οὕτω τὰ *κατ' ἐμέ*, καὶ ἄλλως οὐκ ἔστιν *ὥσπερ καὶ παντὶ ἀνθρώπῳ*, ἀκούω δὲ τοῦ Σωτῆρος καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διαρρήδην βοῶντος, 'Εἴ τις οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτῷ, καὶ αἴρει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος', *ἐλογισάμην καὶ ἐν ἐμαυτῷ βεβαίαν βουλὴν ἔκρινα ποιῆσαι με κατὰ τὸ εἰρημένον· δεῖ γάρ με ποιῆσαι* τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν, καὶ ἅπερ μοι πρόκειται καὶ μὴ θέλοντι καταλιπεῖν, καὶ διὰ τοῦ πᾶσιν ὀφειλομένου θανάτου ν ἀπορραγῆναι τῆς τούτων φιλίας καὶ συναυλίας, τούτων ἑκουσίως διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ χωρισθῆναι, καὶ αὐτῷ μόνῳ κολληθῆναι, τῷ ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι με παραγαγόντι, ᾧ καὶ μέλλομεν πάντες, **γυμνοὶ καὶ τετραχηλισμένοι** *παραστῆναι*. Λοιπόν, τίμιε πάτερ, δός μοι εἰς ἐφόδιον εὐλογίας *τὴν σὴν εὐχήν*, καὶ ἄρτον ἕνα ἐκ τοῦ κελλίου σου· καὶ *εὐθὺς* πορεύσομαι *Θεοῦ βοηθείᾳ καὶ συνεργείᾳ τῶν σῶν τιμίων εὐχῶν*, τὴν ἐπιθυμουμένην μοι ὁδόν"». 256r

57.1 «*Θαυμάσας* δὲ ἐγὼ *ἐπὶ* τοῖς λόγοις τοῦ ἀνδρός, εἶπον *πρὸς αὐτόν*: "Ἡ μὲν πρόθεσίς σου, τέκνον, ἀγαθή· ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. Ὅρα οὖν μὴ μετάμελος γένῃ τῶν νυνὶ βουλευθέντων σοι, καὶ πρὸς παλινῳδίαν χωρήσῃς· κρεῖττον γὰρ μὴ εὔξασθαι, ἢ εὐξάμενον μὴ ἀποδοῦναι. Εἰ δὲ δυνηθῇς, ἄρξασθαι μὲν τῆς ἀγαθῆς ὁδοῦ, εἰς τέλος δὲ ταύτην διανύσαι, μακάριος εἶ, τῶν ῥεόντων καὶ παρατρεχόντων,

56.2 γυμνὸς — πορευθῆναι: Job 21 Αὐτὸς γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρός μου, γυμνὸς καὶ ἀπελεύσομαι ἐκεῖ **56.2** μηδὲν ὅλως — εὐημερίας: cf. B&I 37,9–11 ἐπὶ τὸν ἐρημικὸν ἐξῆλθε βίον, μὴ ἄρτον ἐπιφερόμενος, μὴ ὕδωρ, μὴ ἄλλο τι τῶν πρὸς τροφὴν ἐπιτηδείων, μὴ ἱμάτιον ἐνδεδυμένος ἀλλ' ἢ τὸ σκληρὸν ἐκεῖνο ῥάκος. cf. Ioann. Chrys. In Genesim (homiliae 1–67) PG 54:498,54–56 ἐπειδὴ γὰρ τότε μηδὲν ὅλως ἐπιφερόμενος, ἀλλὰ καθάπερ φυγὰς τὴν ὁδοιπορίαν ποιούμενος ταῦτα ηὔξατο. cf. etiam infra 57,2 **56.2** διαρρήδην βοῶντος: loc. com. **56.2** Luc. 14,33 οὕτως οὖν πᾶς ἐξ ὑμῶν ὃς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσιν τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχουσιν οὐ δύναται εἶναί μου μαθητής et Mt. 16,24/Marc. 8,34 Εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθείτω μοι, et Luc. 9,23 Εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἔρχεσθαι, ἀρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καθ' ἡμέραν, καὶ ἀκολουθείτω μοι **56.2** δεῖ γάρ — φιλοτιμίαν: Greg. Naz. In Machabaeorum laudem = Or. 15,7 Ποιήσωμεν τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν **56.2** ᾧ καὶ μέλλομεν — παραστῆναι: Hebr. 4,13 καὶ οὐκ ἔστιν κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ, πάντα γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ et Apoc. 17 καὶ σταθήσονται ἐνώπιόν μου πάντες γυμνοὶ καὶ τετραχηλισμένοι. cf. B&I 25,172 στήσονται γυμνοὶ καὶ τετραχηλισμένοι, et Sym. Met. Vita Gregorii Illuminatoris 12 ὅτε γυμνὰ μὲν καὶ τετραχηλισμένα τῷ ἐκείνου βήματι παραστήσεται πάντα et infra 93,3 et 97,6 **56.2** εἰς ἐφόδιον εὐλογίας: Ps.-Sophr. Hieros. Vita Mariae Aegyptiacae (a Sym. Met. in menol. inserta) 3 (3716,29–30) ἠγόρασα ἄρτους, καὶ τούτους ἔλαβον εὐλογίας ἐφόδιον **57.1** Mt. 10,22 ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται **57.1** κρεῖττον — ἀποδοῦναι: Eccles. 5,4 ἀγαθὸν τὸ μὴ εὔξασθαί σε ἢ τὸ εὔξασθαί σε καὶ μὴ ἀποδοῦναι **57.1** τῶν ῥεόντων καὶ παρατρεχόντων: cf. Ioann. Chrys. De Anna (sermones 1–5) 4,4 (PG 54:665,59) ξένοι τῶν ῥεόντων καὶ παρατρεχόντων et Ioann. Chrys. Expositiones in Psalmos PG 55:55,55–56 μὴ πρὸς ταῦτα ἐπτόησο τὰ ῥέοντα καὶ παρατρέχοντα

2 ὅλως ἐπιφερόμενος τῆς παρούσης: τῆς παρούσης ἐπιφερόμενος versio α κατ' ἐμέ: καθ' ἡμᾶς versio α **3** ὥσπερ καὶ παντὶ ἀνθρώπῳ: deest in vers. α **7** ἐλογισάμην καὶ ἐν ἐμαυτῷ βεβαίαν βουλὴν ἔκρινα ποιῆσαί με κατὰ τὸ εἰρημένον· δεῖ γάρ με ποιῆσαι: δεῖ οὖν ποιῆσαί με κατὰ τὸ εἰρημένον versio α **11** παραστῆναι: παρίστασθαι versio α **12** σὴν εὐχήν: εὐχήν σου versio α εὐθὺς: deest in vers. α **13** Θεοῦ βοηθείᾳ καὶ συνεργείᾳ τῶν σῶν τιμίων εὐχῶν: deest in vers. α **15** Θαυμάσας: Ἀγάμενος versio α ἐπὶ: deest in vers. α πρὸς αὐτόν: deest in vers. α

carrying nothing at all of my present fortune and prosperity. Since this is my situation, just like for any other human, and since I hear our Savior and Lord Jesus Christ's loud and clear call saying, "Whoever of you does not renounce all that he has and take up his cross and follow me, he is not worthy of me", I thought about it and made a firm decision to act on these words. For I must transform my situation of need into an opportunity to excel. And I must separate myself willingly, because of the fear of God, from those things which I will definitely abandon, even against my will, and be wrenched away from my enjoyment and association with them through the death that we all must undergo. Instead, I should attach myself to Him alone, who has brought me from non-existence into existence, and before whom we all shall stand naked and laid bare. So, my venerable father, give me your good wishes as a provision of blessings, as well as a loaf of bread from those in your cell. Then immediately I shall take the path that I desire with the help of God and the assistance of your precious good wishes".

"Admiring the words of this man, I said to him: 'Your intention, my child, is 57.1
good, but only he who endures to the end will be saved. You should be careful not to regret the decision you just made and thus make a complete turnabout; for it is better not to give a vow, than to give one but not keep it. If, however, you are able to start on the right path and walk it to its end, you shall be blessed, adeptly exchanging what flows away and vanishes for what is permanent and

τὰ μόνιμα καὶ αἰώνια καλῶς ἀνταλλαξάμενος». Ὁ δέ *φησι: "Τὸ θέλημα* τοῦ Κυρίου γενέσθω"».

57.2 Καὶ δὴ εὐξάμενος αὐτῷ, καὶ *ἕνα ἄρτον ἐπιδούς*, ἐν εἰρήνῃ ἐξαπέστειλα. Ὁ δὲ **φυγὰς ᾤχετο**, ὡς ἀπὸ φρουρᾶς χαλεπῆς τῆς συγχύσεως τοῦ *ἀπατεῶνος βίου ἐκσπασθείς*· καὶ τὸν κόσμον καταλιπών, ἐζήτησε τὴν οὐράνιον βασιλείαν.

57.3 Φθάσας τοίνυν τὴν ἁγίαν πόλιν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐν τῷ σωτηρίῳ τοῦ Χριστοῦ μνήματι προσευξάμενος θερμῶς, καὶ πάντας τοὺς ἐκεῖσε Ἁγίους Τόπους ἀσπασάμενος, ἐξῆλθεν εἰς τὴν περιώνυμον *Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάβα*. Καὶ τὰ μοναχικὰ ἀμφιασάμενος, καὶ κληθεὶς Ἀθανάσιος, τὴν τῆς ἀθανασίας *χαίρων ἐπορεύετο* ὁδόν, δόκιμος γενόμενος καὶ τέλειος μοναχός, *καὶ πολλοὺς ὑπεραίρων τῇ κατὰ Θεὸν ἀρετῇ*».

58.1 «Ἡ τιμιωτάτη τοίνυν σύζυγος αὐτοῦ, ἔρημος τοῦ ἀνδρὸς καταλειφθεῖσα, καὶ τοῖς κακοῖς τῆς χηρείας τρυχομένη, λίαν ὠδύρετο ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ὀλοφυρομένη. Καὶ ὡς κατὰ πρόσωπον ἑστῶσα τοῦ ἀνδρός, *τοιαῦτα πρὸς αὐτὸν δῆθεν* ἔλεγεν: "Ὦ δίκη, κύριέ μου, ὅτι σὺ *μὲν* ἔσπευσας σῶσαι τὴν ψυχήν σου, *ἐμοὶ δὲ* κατέλιπες τὰ νήπιά σου· *ἴδοι* ταῦτα τὸ παντέφορον ὄμμα, καὶ κρινάτω μεταξὺ ἐμοῦ τε καὶ σοῦ"». 257r

58.2 «Ταῦτα τῆς γυναικὸς πολλάκις μετὰ δακρύων λεγούσης, ἐν μιᾷ τῶν νυκτῶν παρίσταται αὐτῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, λάμπων *τῷ προσώπῳ* ὑπερφυεστάτῃ λαμπρότητι, στολὴν δὲ λευκοτάτην καὶ ὡραίαν περιβεβλημένος, καί φησι *πρὸς αὐτήν*: "Ἰδού, γύναι, ἐγὼ *μὲν* λαμβάνω πρός με τὰ νήπιά μου, *σὺ δὲ σπεῦσον* σῶσαι τὴν ψυχήν σου, μηκέτι μου καταβοῶσα καὶ καταδικάζουσά *με*"».

58.3 «Φαίνεται δὲ κἀμοὶ κατ' ὄναρ *ὁ αὐτός*, τῷ αὐτῷ σχήματι, τοιάδε λέγων: "Ἡ προεστῶσα τῆς *μονῆς τῆς οὔσης πλησίον τοῦ σοῦ κίονος*, μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀποδημεῖ τῶν ἐντεῦθεν. Σὺ δὲ τὴν ἐμὴν σύζυγον τοῦ βίου ἀποτασσομένην, εἰς τὸν ἐκείνης παρακλήθητι καταστῆσαι τόπον. Ἔστω δὲ μετ' αὐτῆς καὶ ὁ νήπιός μου παῖς. Ἀνδρυνθεὶς δέ,

57.2 Ὁ δὲ φυγὰς ᾤχετο: IV Machab. (a Sym. Met. in menol. insert.) 4,1 φυγὰς ᾤχετο. cf. B&I 16,112 φυγὰς ᾤχετο καταλιπὼν τὸν πατέρα. cf. Ioann. Chrys. In Genesim (homiliae 1–67) PG 54:498,54–56 ἐπειδὴ γὰρ τότε μηδὲν ὅλως ἐπιφερόμενος, ἀλλὰ καθάπερ φυγὰς τὴν ὁδοιπορίαν ποιούμενος ταῦτα ηὔξατο. cf. infra 56,2 **57.3** τὴν τῆς ἀθανασίας χαίρων ἐπορεύετο ὁδόν: cf. IV Machab. (a Sym. Met. in menol. insert.) 14,5 πάντες ὥσπερ ἐπ' ἀθανασίας ὁδὸν τρέχοντες ἐπὶ τὸν διὰ τῶν βασάνων θάνατον ἔσπευδον **58.1** τῆς χηρείας τρυχομένη: Sym. Met. Passio Hieronis et soc. 5 τῇ χηρείᾳ τε τρυχομένη **58.1** Ὦ δίκη: cf. Sym. Met. Translatio Ioannis Chrysostomi 7 ὦ δίκη et Sym. Met. Vita Timothei apostoli 7 ὦ δίκη καὶ ἀνοχὴ Θεοῦ **58.1** παντέφορον ὄμμα: loc. com. in euchol. **58.1** ἴδοι — κρινάτω: cf. Paralip. 24,22 **Ἴδοι** [cf. vers. β] Κύριος καὶ κρινάτω **58.2** Ἰδού, γύναι — τὴν ψυχήν σου: cf. Vita Theoduli Styl. 9–10 Θεόδουλε, τὴν μερίδα ἣν ἐξελέξω, καὶ τὴν ὁδὸν ἣν ἠρετήσω, καλὴν οὖσαν καὶ εὐάρεστον, ταύτην σπεῦσον βαδίσαι ... Πρόκλαν οὖν εὐαρεστήσασάν μοι πρὸς ἐμαυτὸν λαμβάνω· σὺ οὖν ὃ προέθου, τοῦτο ποίει

1 φησι: "Τὸ θέλημα: Τὸ θέλημα" φησὶ versio α **3** ἕνα ἄρτον ἐπιδούς: ἄρτον ἕνα δούς versio α **4** ἀπατεῶνος βίου ἐκσπασθείς: παρόντος ἀπατεῶνος βίου versio α **8** Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάβα: τοῦ ἁγίου Σάβα Λαύραν versio α **9** χαίρων ἐπορεύετο: ἐπορεύετο χαίρων versio α **10** καὶ πολλοὺς ὑπεραίρων τῇ κατὰ Θεὸν ἀρετῇ: deest in vers. α **13** τοιαῦτα πρὸς αὐτὸν δῆθεν: deest in vers. α **14** μὲν: deest in vers. α ἐμοὶ δὲ: καὶ ἐμοὶ versio α **15** ἴδοι: ἰδέτω versio α **17** τῷ προσώπῳ: τὸ πρόσωπον versio α **18** πρὸς αὐτήν: deest in vers. α **19** μὲν: deest in vers. α σὺ δὲ σπεῦσον: σπεῦσον δὲ σύ versio α **20** με: deest in vers. α **21** ὁ αὐτός: deest in vers. α **22** μονῆς τῆς οὔσης πλησίον τοῦ σοῦ κίονος: προσεχῶς τοῦ σοῦ κίονος ἱδρυμένης γυναικείας μονῆς versio α

eternal'. He said: 'Let the will of the Lord be done'".

"Thus, I let him go in peace by giving him my blessing and providing him with a loaf of bread. He departed, fleeing the confusion of this deceitful life like a fugitive snatched away from a terrible prison. He thus abandoned this world, seeking the kingdom of heaven". 57.2

"He arrived first at the holy city of Jerusalem, and prayed warmly before the salvific tomb of Christ, and venerated all the Holy Places there. Then, he went out to the famous Lavra of Saint Sabas. After putting on the monastic habit and changing his name to Athanasios, he walked joyfully on the path to immortality, becoming a novice and then a perfect monk, and surpassing many people in God's virtues". 57.3

"His most honorable wife, left deserted by her husband and afflicted by the evils of widowhood, was in great grief, mourning for several days. And, as if standing before her husband, she spoke to him with words like the following: 'I invoke justice, my master! You rushed to save your soul, but abandoned your young children and left them to me. May the eye that watches over everything see this and judge between me and you'". 58.1

"While the woman kept on speaking in this way again and again in tears, one night her husband appeared before her, radiating extraordinary brilliance from his face and wearing a very white and beautiful garment. And he said to her: 'Lo and behold, my wife, I am bringing the children to join me, and you should hurry to save your soul without shouting at and condemning me'". 58.2

"Then, the husband appeared also to me in a dream, in the very same countenance, and said to me the following: 'The abbess of the monastery near your pillar shall depart this life after three days. Please, assist my wife, once she renounces the world, to be appointed as the abbess in her place. And let my own youngest child be with her. Once he grows up, he shall follow my footsteps, join 58.3

τοῖς ἐμοῖς ἴχνεσιν ἀκολουθήσει, καὶ εἰς τὴν Μεγίστην τοῦ θείου Σάβα Λαύραν ἀφικόμενος, ἐν τῷ μοναχικῷ μου κατοικήσει κελλίῳ. Εἶτα καὶ εἰς τὸν πατριαρχικὸν τῶν Ἱεροσολύμων καθίσει θρόνον· καὶ ἐπὶ χρόνοις ἱκανοῖς ποιμανεῖ καλῶς τὴν ἐκκλησίαν καὶ θεαρέστως"».

58.4 «Τῶν τριῶν τοίνυν διελθουσῶν ἡμερῶν, ἡ προεστῶσα τῆς μονῆς πρὸς Κύριον ἐξεδήμησε. *Καὶ μεθ' ἑτέρας* ὀλίγας ἡμέρας, ἀρρωστήσας ὁ *πρῶτος υἱὸς* τοῦ Ἀθανασίου, τέθνηκεν. Οὐ πολλαὶ *δὲ* παρῆλθον ἡμέραι, καὶ θνήσκει *καὶ* ὁ δεύτερος. Εἶτα, *συνέχεται* λάβρῳ πυρετῷ καὶ ὁ νεώτερος, κομιδῇ νήπιος ὤν».

58.5 «Ἡ δὲ μήτηρ, πάντοθεν ἐξαπορηθεῖσα, καὶ *πάνυ τὴν καρδίαν ὀδυνωμένη*, *καὶ* οἷα μήτηρ *πικρῶς* ἐπὶ τέκνοις ὀδυρομένη, καὶ **μεριζομένη τὴν ψυχήν**, ἐπὶ θρήνῳ τε τῶν *προτετελευτηκότων κοπτομένη καὶ τοῦ νυνὶ τελευτῶντος τὸν θάνατον*, ἀραμένη *ταῖς χερσὶ* τὸν παῖδα δρομαία ἤρχετο πρός με, χρηστόν τι προσδοκῶσα εὑρεῖν. Ἤδη δὲ τοῦ νηπίου εἰς ἐσχάτας ἐγγίζοντος ἀναπνοάς, **πάντα λίθον (τὸ τοῦ λόγου)** ἡ μήτηr **ἐκίνει** (καὶ τί γάρ, ἢ μήτηρ;)· καὶ πάντας τοὺς συναντῶντας αὐτῇ ἐδυσώπει, εὔξασθαι ὑπὲρ τοῦ παιδός». 257v

58.6 «Οὕτως οὖν *τρεχούσης αὐτῆς* καὶ ἐν ὀδύνῃ ψυχῆς κοπτομένης, ὑπαντᾷ μία ἑταιρίς, πολλαῖς ἁμαρτίαις συμπεφυρμένη, καὶ πλείσταις ἀσωτίαις *τὸν βίον καταναλώσασα*. **59.1** Ταύτην ὡς εἶδεν ἡ μήτηρ, ψυχορραγοῦντα *ἤδη* τὸν παῖδα, εἰς τὰς ἐκείνης ἔρριψεν ἀγκάλας **(ἐποίει** γὰρ **αὐτὴν παράφρονα τὸ πάθος)**· καὶ προσπεσοῦσα

58.4 *συνέχεται* — πυρετῷ: cf. Sym. Met. Passio Vari et soc. 11 ὁ δὲ λάβρῳ τε καὶ ὀξεῖ πυρετῷ κάτοχος ὤν, Sym. Met. Vita Ioannicii Bithyniae 46 Πυρετὸς γὰρ αὐτὸν λαῦρος παραλαβών, σφοδρῶς τε ὑπέσμυχε, et Sym. Met. Vita Marcelli archimandritae monasterii Acoemetorum 21 αἱ μὲν οὖν ὠδῖνες ὀξεῖαι, ὁ δὲ πυρετὸς λάβρος. cf. etiam Bas. Caes. Sermones de moribus a Sym. Met. collecti PG 32:1228,42–43 πυρετοῦ λάβρου διακαίοντος τὰ ἔνδον καὶ ὑποσμύχοντος. cf. infra 71,7 **58.4** κομιδῇ νήπιος ὤν: loc. com. cf. Sym. Met. Passio Clementis Ancyrani et soc. 2 Κλήμης ... παῖς ἔτι κομιδῇ νήπιος ὤν **58.5** πάνυ τὴν καρδίαν ὀδυνωμένη: Sym. Met. Vita Stephani Iunioris 2360 στενάξας **ἐκ μέσης** αὐτῆς **τῆς καρδίας** [cf. vers. α] **58.5** μεριζομένη τὴν ψυχήν: cf. B&I 21,61 τὴν ψυχὴν ἐν ὀδύναις καὶ ἀλγηδόσι μεριζόμενος et 24,136 ἠνιώμην δὲ καὶ τὴν ψυχὴν ἐμεριζόμην. iunctura saepe in Sym. Met. usurpata; cf. Sym. Met. Passio Anastasii Persae 20 ἀμφότερα τότε συνῆλθε καὶ δυσὶ πάθεσιν ἡ πόλις τὰς ψυχὰς ἐμερίζετο et Sym. Met. Miraculum Guriae, Samonae et Abibi 31 πρὸς ἀπιστίαν καὶ πίστιν τὴν ψυχὴν ἐμερίζετο. cf. etiam Ach. Tat. Leucippe et Clitophon 5,24,3 ἐμεμέριστο πολλοῖς ἅμα τὴν ψυχήν **58.5** πάντα λίθον (τὸ τοῦ λόγου) ἡ μήτηρ ἐκίνει: cf. B&I 2,15 *πάντα λίθον*, τὸ τοῦ λόγου, κινήσας et B&I 26,8 πάντα λίθον, τὸ τοῦ λόγου, κινῶν. cf. Sym. Met. Passio Panteleemonis 26 Ἐπεὶ δέ, τὸ τοῦ λόγου, πάντα λίθον κινήσας **58.5** καὶ τί γάρ, ἢ μήτηρ: cf. Sym. Met. Vita Stephani Iunioris 1897–1899 Ἡ δὲ μήτηρ οὐχ ἧττον ἐκείνου τὰ σπλάγχνα σπαρασομένη—καὶ τὶ γάρ, ἢ [εἰ ed.] μήτηρ ἦν; —δάκρυά τε προΐει et Sym. Met. Passio Longini centurionis 9 Ἀλλ' οὕτω μὲν ἡ μήτηρ· καὶ τί γὰρ ἢ μήτηρ, καὶ μήτηρ μονογενοῦς; cf. Nicet. Dav. Paphl. Εἰς τὴν ἁγίαν πρωτομάρτυρα καὶ ἀπόστολον Θέκλαν PG 105:305,52–56 Καὶ μήτηρ μὲν φιλοστόργῳ τινὶ καὶ φιλοψύχῳ διαθέσει περὶ αὐτὴν εἰσιοῦσα, καὶ στένουσα καὶ διαπονουμένη· καὶ τί γὰρ ἡ μήτηρ; πῇ μὲν κολακεύουσα, καὶ αἱμυλίοις ὑποποιουμένη λόγοις, Τέκνον, ἐβόα, φίλτατον etc. **58.6** ἐποίει — πάθος: Greg. Naz. Funebris orat. in laudem Basilii Magni = Or. 43,79 ἐποίει γὰρ αὐτοὺς καὶ παράφρονας τὸ πάθος. cf. B&I 36,176–177 παραφρονεῖν αὐτοὺς ἐποίει τὸ πάθος

6 Καὶ μεθ' ἑτέρας: Μεθ' ἑτέρας δὲ versio α πρῶτος υἱὸς: πρεσβύτερος παῖς versio α **7** δὲ: deest in vers. α καὶ: deest in vers. α **9** πάνυ τὴν καρδίαν ὀδυνωμένη, καὶ: ἐκ μέσης ὀδυνωμένη καρδίας versio α **10** πικρῶς: deest in vers. α **11** προτετελευτηκότων κοπτομένη καὶ τοῦ νυνὶ τελευτῶντος τὸν θάνατον: τεθνηκότων, καὶ κοπετῷ τοῦ τελευτῶντος versio α **12** ταῖς χερσὶ: deest in vers. α **14** ἢ: ἡ Pomjalovskij **16** τρεχούσης αὐτῆς: αὐτῆς τρεχούσης versio α **18** τὸν βίον καταναλώσασα: καταναλώσασα τὸν βίον versio α ἤδη: deest in vers. α

the Great Lavra of the divine Sabas, and live in my own monastic cell. Then, he will be installed in the patriarchal see of Jerusalem and shepherd the Church well, in a way that pleases God, for many years'"[131].

58.4 "When the three days passed, the abbess of the monastery departed to the Lord. Then in a few days, the eldest son of Athanasios fell ill and died. Not many days later, the second son also died. Then the youngest one, still just a baby, caught a violent fever".

58.5 "The mother was at a complete loss, her heart was in utter grief.[132] Lamenting bitterly, as one might expect, for her children, she was divided in her soul. On the one hand, she mourned the children who had already died and, on the other, the child whose death was imminent. She thus took the latter in her arms and, running, started making her way toward me, hoping to attain something auspicious. But the young boy was already breathing his last, so the mother left no stone unturned, as the saying goes (and what else could she do? she was a mother after all). She thus began begging everyone she encountered to pray for her child".

58.6 "While she was running in this fashion, mourning with sorrow in her soul, a prostitute chanced upon her, a woman who had gotten mixed up in all sorts of sins and had consumed her life in grand debauchery.[133] **59.1** As soon as the mother saw her, she threw her child, already dying, into her arms (misfortune was making her irrational). And she fell to her knees, imploring the woman to pray to God for mercy on her baby. That sinful woman was totally astonished

[131] Later on (**60,8**) we learn that the son of Ader was patriarch for seven years.

[132] The story of the mother carries again a rubric on the margin of ms. **J** (f. 167v): "Καὶ πάλιν βυθὸς ἄλλος = Yet once more another depth".

[133] In ms. **J** (f. 167v), an additional note is added here that likens the prostitute to St Mary of Egypt, while in ms. **F** the sign for a "beautiful passage" is placed on the margin (f. 58v).

τοῖς *ποσὶν αὐτῆς*, ἱκέτευεν εὔξασθαι πρὸς *Θεόν*, ἐλεῆσαι τὸ νήπιον. Ἡ δὲ ἁμαρτωλὸς ἐκείνη, θάμβει συσχεθεῖσα, οὐκ εἶχε τί δράσειεν, ὁρῶσα τὸ μὲν νήπιον ἤδη θνῆσκον, τὴν δὲ μητέρα, τοῖς ποσὶν αὐτῆς κυλιομένην καὶ μὴ ἀνιεῖσαν, ἑαυτὴν δὲ κατεγνωσμένην ὑπὸ πολλῶν ἁμαρτημάτων, καὶ πάσης ἐστερημένην *παρρησίας*. Ὅμως, βιαζομένη παρὰ τῆς *μητρὸς τοῦ παιδίου*, στραφεῖσα πρὸς ἀνατολάς, καὶ *τὸ στῆθος ταῖς* χερσὶν ἰσχυρῶς τύψασα, μετὰ πολλῶν ἔφη δακρύων:»

59.2 «"Κύριε, οὐκ εἰμὶ ἀξία ἀτενίσαι καὶ ἰδεῖν τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ, οὐδὲ ὀνομάσαι τὸ ὄνομά σου τὸ ἔνδοξον, διὰ τῶν χειλέων μου τῶν ἁμαρτωλῶν· ἀναξίαν γὰρ ἐμαυτὴν πεποίηκα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, *τοσαῦτα* σε παροργίσασα τὸν ἀγαθὸν Δεσπότην. Ἀλλ' ὅμως, **μιμουμένη τήν ποτέ** σοι προσπεσοῦσαν **πόρνην**, καὶ πταισμάτων ἄφεσιν κομισαμένην, προσπίπτω *κἀγὼ* καὶ δέομαι, τὴν τῆς φιλανθρωπίας σου στοργὴν ἐφ' ἡμᾶς ἐπιβλύσαι. Ἐκείνη μὲν *γὰρ* ἡ πόρνη τῶν οἰκείων σφαλμάτων ἠτεῖτο λύσιν. Ἐγὼ δέ, τὰ πλήθη τῶν ἀμετρήτων μου κακῶν ἐπισταμένη, οὐ τολμῶ **στόμα διᾶραι**, καὶ τῶν ἀνομιῶν μου συγχώρησιν αἰτήσασθαι. Ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ ἀμώμου νηπίου τούτου, βιαζομένη ὑπὸ ταύτης τῆς δούλης σου, δέομαί σου τοῦ ζωοδότου καὶ πάντων Σωτῆρος, ζωὴν αὐτῷ παρασχεῖν· εἰ γὰρ ἐγὼ ἡ ὠμοτάτη καὶ ἀνελεήμων ἐλεῶ αὐτὸ καὶ συμπαθῶ, πόσῳ μᾶλλον σὺ ὁ φύσει συμπαθὴς καὶ ἐλεήμων, ἐλεήσεις αὐτὸ καὶ οἰκτειρήσεις"». 258r

59.3 «**Τότε δὴ τότε**, θείᾳ τινὶ ἐπιπνοίᾳ παρακύψας ἐγὼ τοῦ κίονος, εἶδον ὑπέρλαμπρον φῶς ἐξ οὐρανοῦ κατελθὸν *ἐπί τε τὴν πόρνην ἐκείνην*, καὶ ἐπὶ τὸ *ψυχορραγοῦν* παιδίον, καὶ *ἐπὶ* τὴν ὀδυρομένην αὐτοῦ μητέρα, καὶ εὐθέως τὸ *μέν* νήπιον ἀνεζωώθη, καὶ ἡ *τούτου* μήτηρ ἀνεθεῖσα τῶν ὀδυνῶν, ηὐχαρίστει τῷ Θεῷ. Ἡ δέ γε ἁμαρτωλὸς ἐκείνη

58.6 θάμβει *συσχεθεῖσα*: Sym. Met. Passio Bonifatii 11 θάμβει *συνείχοντο*. cf. Nicet. Dav. Paphl. Vita Gregorii ep. Agrigentini (a Sym. Met. in menol. inserta) PG 116,200,14–15 etc. **59.2** οὐκ εἰμὶ — οὐρανοῦ: Odae 12,9 οὐκ εἰμὶ ἄξιος ἀτενίσαι καὶ ἰδεῖν τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ **59.2** Κύριε, οὐκ εἰμὶ ἀξία — Δεσπότην: Ephr. Syr.* Precatio 44,1–6 Ἥμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου, Κύριε ὁ Θεὸς ὁ Παντοκράτωρ, καὶ οὐκέτι εἰμὶ ἄξιος κληθῆναι υἱός σου, οὐδὲ ἀτενίσαι καὶ ἰδεῖν τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ πλήθους τῶν ἀδικιῶν μου, οὐδὲ ὀνομάσαι τὸ ὄνομά σου τὸ ἔνδοξον διὰ τῶν χειλέων μου τῶν **ἁμαρτωλῶν** [cf. vers. β]· ἀνάξιον γὰρ ἐμαυτὸν πεποίηκα καὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, **σὲ παροργίσας** [cf. vers. α] τὸν ἀγαθὸν Δεσπότην **59.2** μιμουμένη — πόρνην: B&I* 28,101 τήν ποτε μιμούμενος πόρνην. cf. Luc. 7,37–38 **59.2** προσπίπτω κἀγὼ καὶ δέομαι: Ephr. Syr.* Sermo de sacerdotio 70,3 **Προσπίπτω** [cf. vers. α] καὶ δέομαι **59.2** οὐ τολμῶ στόμα διᾶραι: cf. B&I 13,39–40 Οὐκ ἔχω στόμα διᾶραι πρὸς σέ. cf. e.g. Sym. Met. Vita Ioannis eleemosynari 29 ἐτόλμησε κατὰ σοῦ στόμα διᾶραι **59.2** ἡ ὠμοτάτη καὶ ἀνελεήμων: cf. Ioann. Chrys. De perfecta caritate [Sp.] PG 56:285,27–28 Ἂν ὠμὸς καὶ ἀνελεήμων ᾖς, ἀναμνήσθητι τῶν παρθένων ἐκείνων (= Eclogae i-xlviii ex diversis homiliis [Sp.] PG 63:744,47–48 **59.3** τότε δὴ τότε: cf. Bas. Caes. Sermones de moribus a Sym. Met. collecti 32: 1336,3 et 1344,35–36 et Sym. Met. Passio Charitonis 3, Sym. Met. Passio Menae 1, Sym. Met. Passio Thyrsi et soc. 29, etc. Locutio saepe in B&I usurpata (e.g. 2,77). cf. etiam Demosth. De corona = Or. 18,47 **59.3** εἶδον — κατελθόν: cf. Greg. Naz. In theophania = Or. 38,26 = In pascha = Or. 45,26 τὸ φῶς ἀκολουθεῖ τὸ ὑπέρλαμπρον etc.

1 *ποσὶν αὐτῆς*: ἐκείνης ποσίν versio α Θεόν: τὸν Θεόν versio α **4** παρρησίας: πρὸς Θεὸν παρρησίας versio α **5** μητρὸς τοῦ παιδίου: συγκλητικῆς γυναικός versio α τὸ στῆθος ταῖς: τὰ στέρνα versio α **9** τοσαῦτά: deest in vers. α **11** κἀγὼ: deest in vers. α **12** γὰρ: οὖν versio α **19** τότε om. Pomjalovskij **20** τε τὴν πόρνην ἐκείνην: τὴν ἁμαρτίαις ὑπεύθυνον γυναῖκα versio α ψυχορραγοῦν: ψυχορραγοῦν καὶ ἀπηγορευμένον versio α **21** ἐπὶ: deest in vers. α **22** τούτου: deest in vers. α

and did not know what to do, seeing the baby already dying, and the mother wallowing at her feet and not letting go, and knowing that she herself was guilty of many sins and deprived of any kind of access to God. Nevertheless, pressured by the mother of the child, she turned to the east, struck her chest mightily with her hands, and said full of tears:"

"'Lord, I am not worthy to turn my eyes and gaze upon the heights of heaven, **59.2** nor utter your glorious name with my sinful lips; for I made myself unworthy of heaven and earth, having angered you, the good Master, so much. Nevertheless, imitating the prostitute who once threw herself at your feet and obtained the remission of her sins, I too throw myself before you and beseech you to pour out upon us the tenderness of Your mercy. That prostitute of old requested absolution of her own errors. Yet I, fully aware of the multitude of my innumerable evils, dare not open my mouth and ask for forgiveness for my iniquities. Rather, on behalf of this blameless baby, pressured by this woman, a servant of Yours, I beseech You, the life-giver and Savior of all, to allow him to live; for if I, the most crude and merciless, feel pity and compassion for him, how much more so will You, by nature compassionate and merciful, show pity and mercy to him?'".

"It was then, at that very moment, that by some divine inspiration I leaned **59.3** down from the pillar and saw a most resplendent light descending from heaven upon that prostitute woman, and upon the dying child, and upon his grieving mother, and immediately the baby came back to life, and his mother, released from her sorrows, began to give thanks to God. As for that sinful woman, astonished and speechless, she threw herself face down upon the ground, and let

γυνή, ἐκπλαγεῖσα καὶ ἐννεὸς γενομένη, ἔρριψεν ἑαυτὴν ἐπὶ πρόσωπον εἰς γῆν, πηγὰς δακρύων τῶν ὀφθαλμῶν ἀφιεῖσα».

60.1 «Ὡς οὖν εἶδον ἐγὼ ταῦτα, τὸν ἐμὸν εὐθὺς καλέσας μαθητήν, ἐπέτρεψα *παραγενέσθαι ἕως τοῦ τόπου*, καὶ τήν *τε* μητέρα μετὰ τοῦ παιδίου, συνάμα *τῇ ἑταίρᾳ γυναικί*, καλέσαι πρός με. Ὧν δὴ παραγενομένων, ἔφην πρὸς αὐτάς: "Τί τὰ καθ' ὑμᾶς, ὦ γυναῖκες; **Ἐξ ἀρχῆς** διηγήσασθέ μοι"».

60.2 «Καί φησιν ἡ συγκλητική: "Κρῖνον, τίμιε πάτερ, μεταξὺ ἐμοῦ τε καὶ τοῦ *πνευματικοῦ σου τέκνου τοῦ συζύγου μου*. Ἀμέμπτῳ γάμῳ συναφθεῖσα τούτῳ, παίδων τριῶν μήτηρ ἐγενόμην· μηδένα δὲ μῶμον ἐν ἐμοὶ εὑρών, ὅμως κατέλιπέ με χήραν καὶ προστασίας ἔρημον πάσης. Ὀδυρομένης δέ μου καὶ μεμφομένης *τοῦτον κατ' ἐμαυτήν*, ὅτι ἐκεῖνος μὲν ἀπεδήμησε, σῶσαι τὴν ψυχὴν *ἑαυτοῦ*, ἐμοὶ δὲ κατέλιπε τὰ νήπια αὐτοῦ, παρίσταταί μοι ἐν ὁράματι νυκτερινῷ, λαμπρὸς μὲν τὴν ὄψιν, λευχείμων δὲ τοῖς ἐνδύμασι, καί φησιν: Ἰδού, ἐγὼ λαμβάνω πρός με τὰ νήπιά μου, σὺ δὲ *σπούδασον σῶσαι* τὴν ψυχήν σου'. Οὐ πολλαὶ *τοίνυν* διῆλθον ἡμέραι, καὶ τὰ δύο μου τεθνήκασι τέκνα, τῶν δύο μου *ὀφθαλμῶν τὸ φῶς ἀμαυρώσαντα*. Νυνὶ δὲ καὶ τὸ τρίτον τοῦτό *μου νήπιον κτεῖναι πειρᾶται*, καὶ αὐτὴν ἀφελεῖν τὴν ψυχήν μου. Εἰ οὖν κατ' ἐπιτροπὴν τὴν σὴν ταῦτα ποιεῖ, κρίνοι ὁ Θεὸς μέσον ἐμοῦ τε καὶ ὑμῶν"».

60.3 «*Ταῦτα τῆς γυναικὸς εἰπούσης, ἐγὼ πρὸς αὐτὴν ἔφην*: "Μὴ φοβοῦ, θύγατερ· οὐκ ἀποθανεῖται γὰρ ὁ υἱός σου, ἀλλὰ ζήσεται, καὶ εἰς μέγα κλέος ἥξει. Σὺ δέ, κατὰ τὴν τοῦ συζύγου προτροπήν, εἰ βούλει σῶσαι τὴν ψυχήν σου, ὥρα σοι, **τῶν προσκαίρων ἀνταλλάξασθαι τὰ αἰώνια**· ἰδοὺ γάρ, ἡ τῆς *πρὸ ὀλίγου* τελειωθείσης προεστώσης μονὴ κατενώπιόν σου, ἐν ᾗ καὶ διὰ νυκτερινῆς ὀπτασίας εἴρηκέ μοι ὁ σύνευνός σου ἀποτάξασθαί σε, πολλὰ καὶ ἕτερα προαγορεύσας μοι"». 258v

59.3 πηγὰς — ἀφιεῖσα: Ioann. Chrys. De beato Philogonio Contra Anomoeos, homilia 6 = PG 48:754,20–21 πηγὰς δακρύων ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν ἀφεῖσα **60.1** Ἐξ ἀρχῆς διηγήσασθέ μοι: cf. e.g. B&I 34,88 ἐξ ἀρχῆς γὰρ τὸν λόγον ἀναλαβὼν **60.3** τῶν προσκαίρων ἀνταλλάξασθαι τὰ αἰώνια: cf. B&I 4,67–68 καλὸν γάρ, καὶ σφόδρα καλόν, τῶν φθαρτῶν ἀνταλλάξασθαι τὰ αἰώνια, B&I 14,125–126 οἱ τῶν ἀφθάρτων καὶ αἰωνίων τὰ παρόντα ἀνταλλαξάμενοι, B&I 39,118–119 τῶν ἐπιγείων καὶ φθαρτῶν ἀντηλλάξω τὰ αἰώνιά τε καὶ ἄφθαρτα. cf. Sym. Met. Passio Hieronis et soc. 12 Ἵνα τί ζωὴν βραχεῖαν ἀντηλλάξω τῆς αἰωνίας; et Sym. Met. Vita et conversatio Sampsonis 3 πλούτου μὲν φθαρτοῦ καὶ προσκαίρου πλοῦτον αἰώνιον ἀντηλλάττετο **60.3** εἴρηκέ μοι ... πολλὰ καὶ ἕτερα προαγορεύσας μοι: Sym. Met. Vita Spyridonis 26 Ταῦτα καὶ πολλὰ ἕτερα εἰπών τε καὶ προαγορεύσας

1 γυνή: deest in vers. α **4** παραγενέσθαι ἕως τοῦ τόπου: ἕως τοῦ τόπου γενέσθαι versio α τε: deest in vers. α τῇ ἑταίρᾳ γυναικί: τῆς ἑταίρας γυναικός versio α **6** ἀρχῆς scripsi (cf. app. font.): αὐτῆς A Pomjalovskij et versio α **8** πνευματικοῦ σου τέκνου τοῦ συζύγου μου: συζύγου μου καὶ πνευματικοῦ σου τέκνου versio α **10** τοῦτον κατ' ἐμαυτήν: αὐτὸν καθ' ἑαυτήν versio α **11** ἑαυτοῦ: αὐτοῦ versio α **14** σπούδασον σῶσαι: σώζε versio α τοίνυν: deest in vers. α **15** ὀφθαλμῶν τὸ φῶς ἀμαυρώσαντα: ἀμαυρώσαντα τὸ φῶς ὀφθαλμῶν versio α **16** μου νήπιον κτεῖναι πειρᾶται: πειρᾶται νήπιόν μου κτεῖναι versio α **18** Ταῦτα τῆς γυναικὸς εἰπούσης, ἐγὼ πρὸς αὐτὴν ἔφην: Ἐγὼ δὲ ἀπεκρινάμην versio α **21** πρὸ ὀλίγου: ἔναγχος versio α

out a fountain of tears".

"As soon as I saw all this, I immediately summoned my disciple and ordered him to go to that place and invite the mother along with the child and the prostitute woman to come to me. When they came, I said to them: 'Women, what has happened to you? Tell me from the beginning'". **60.1**

"And the senator's wife said: 'Pronounce a judgment, venerable father, regarding the dispute between me and my husband, your spiritual son. I was joined with him in a faultless marriage and became the mother of three children. Without having found anything to reproach me with, he left me a widow, bereft of any protection. And while I was crying and accusing him in private for having departed to save his own soul and for abandoning his young children to me, he appeared to me in a nightly vision, with a brilliant face and in white clothing, and said to me: „Here, I will take my children with me, and you should take care to save your soul". Not many days went by and my first two children died, darkening the light of my two eyes. And now he is trying to kill even my third baby, and thus rob me of my very soul. If he does all this under your tutelage, may God judge between me and the two of you'". **60.2**

"These were the woman's words, and I said to her: 'Do not be afraid, my daughter. Your son will not die, but he will live and attain great glory. As for you, if you want to save your soul and follow your husband's advice, this is the right time to exchange what is transient with what is eternal. Look, the monastery of the abbess who has just died is right in front of you. In it, you can renounce the world, as your husband told me in a nightly vision, predicting many other things as well'". **60.3**

60.4 «Ἐκείνη τοίνυν, τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ἐν ἑαυτῇ ὁλοτελῶς εἰσοικίσασα, εὐθὺς καὶ παραυτά, κόσμῳ καὶ τοῖς ἐν κόσμῳ χαίρειν εἰποῦσα, τὸ μὲν οἰκετικὸν ἅπαν ἐλευθερίᾳ τιμᾷ *καὶ δαψιλῶς λεγατεύει*. Τὰ δὲ ἐν προαστείοις κτήματα, τὰ μὲν τῇ *καθολικῇ* ἀφιεροῖ ἐκκλησίᾳ, τὰ δὲ ἑτέροις μαρτυρίοις καὶ μοναστηρίοις δωρεῖται. **Χρημάτων** δὲ *πολὺν* ***ὄγκον***, τὸν μὲν πτωχοῖς καὶ πένησι διανέμει, τὸν δὲ εἰς Ἱεροσόλυμα παραπέμπει, τὰ μὲν τῇ ἁγίᾳ τοῦ Χριστοῦ προσφέρουσα Ἀναστάσει, τὰ δὲ τοῖς μοναχοῖς τοῦ ἁγίου Σάβα καὶ τῶν λοιπῶν ἀσκητηρίων παρασχοῦσα—τινὰ δὲ τῶν κτημάτων καὶ ὀλίγα τῶν χρημάτων, εἰς μοῖραν τοῦ νηπίου παιδὸς καταλιποῦσα. Πρὸς δὲ καὶ τῇ γυναικείᾳ μονῇ, ἔνθα δὴ καὶ εἰσοικίζετο *φιλοτιμουμένη*, κατέλιπε τὸν γονικὸν αὐτῆς οἶκον. Καὶ πᾶσαν τὴν κοσμικὴν ἀπάτην καὶ φαντασίαν, *τὰ σηρικά τε* ἐκδυσαμένη, **βύσσον τε καὶ πορφύραν**, τρύχινον περιεβάλλετο σάκκον. Καὶ ἐν τῇ προειρημένῃ ἀποκαρεῖσα μονῇ, ἐπὶ πολλοῖς ἤδη χρόνοις ἀγγελικὴν ἐπολιτεύσατο πολιτείαν».

60.5 «Τῇ δὲ πολλαῖς ἁμαρτίαις βεβαρημένῃ γυναικί, ἔφην ἐγὼ *τότε*: "Δεῦρο δὴ καὶ σὺ γνώρισόν μοι, τί περὶ σεαυτῆς βουλεύῃ;" *Ἐκείνη δὲ λέγει*: "Πῶς ἐγὼ ἀπεγνωσμένη οὖσα, φθέγξασθαί τι τολμήσω;"»

«*Εἶπον οὖν ἐγὼ πρὸς αὐτήν: "Θάρσει, θύγατερ*· εἶδον γὰρ χάριν Θεοῦ ἐπισκιάσασάν σοι ὡς καὶ τῇ συγκλητικῇ καὶ τῷ νηπίῳ ταύτης παιδί"».

60.6 «*Λέγει πάλιν ἡ γυνή*: "Εἰ οἶδας, πάτερ, εἶναι μοι μετάνοιαν, ἰδοὺ *ἀπὸ τῆς ὥρας* 259r
ταύτης ἀποτάσσομαι πάσαις μου ταῖς ἁμαρτίαις, καὶ συντάσσομαι *κατακλεισθῆναι ἐν οἰκίσκῳ σκοτεινῷ* πάσας μου τὰς *ἐπιλοίπους τῆς ζωῆς* ἡμέρας, μὴ φῶς ἡλίου, μὴ

60.4 τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ἐν ἑαυτῇ ὁλοτελῶς εἰσοικίσασα: cf. Sym. Met. Passio Menodorae, Metrodorae et Nymphodorae 2 πᾶσαν τὴν τοῦ θείου Πνεύματος εἰσοικισάμεναι χάριν **60.4** τὸ μὲν οἰκετικὸν — λεγατεύει: cf. Vita Andronici et Athanasiae 6,172–173 τὸ οἰκετικὸν ἅπαν μεγαλοψύχως τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας ἀνίησι, καὶ λέγατα τούτοις φιλανθρώπως παρασχὼν ἀπολύει. cf. supra 7,2 **60.4** Χρημάτων δὲ πολὺν ὄγκον: B&I* 16,156 χρημάτων **ἀναρίθμητον** [cf. vers. α] ὄγκον **60.4** πᾶσαν — ἀπάτην: cf. Menologii Julii (e cod. Hieros. sepulcri 17), Vita 31,2 πᾶσαν ἀποστρεφόμενος κοσμικὴν ἀπάτην cum Ps.-Macar. Sermones 64 (collectio B) 48,1,5 = Homiliae spirituales 50 (collectio H) Hom. 5,35 ἐν ἀπάταις κοσμικαῖς καὶ ἡδοναῖς **60.4** τὴν κοσμικὴν ... φαντασίαν: cf. Athan. Alex. Antonii (a Sym. Met. in menol. inserta) 14 φαντασία κοσμικὴ cum Sym. Met. Passio Anthimi episc. Nicomediae 1 τὴν κοσμικήν τε ταύτην διέπτυε φαντασίαν et Sym. Met. Passio Romuli, Eudoxii, Zenonis et Macarii 12 τῆς κοσμικῆς ταύτης φαντασίας **60.4** βύσσον τε καὶ πορφύραν: Luc. 16,19. cf. B&I 9,87–88 Ποτὲ μὲν πλούσιόν τινα παρεισάγων πορφύραν καὶ βύσσον ἐνδεδυμένον **60.4** τρύχινον περιεβάλλετο σάκκον: cf. Euthym. Iber.(?) Vita Alexii 4 σάκκον καὶ αὐτὴ περιβαλλομένη **60.5** Τῇ δὲ — βεβαρημένῃ: Sym. Met. Vita Abercii 13 τοὺς ἁμαρτίαις βεβαρημένους **60.5** Mt. 9,22 Θάρσει, θύγατερ

3 καὶ δαψιλῶς λεγατεύει: λεγάτα δαψιλῶς αὐτοῖς διανείμασα versio α καθολικῇ: μεγάλῃ versio α **5** πολὺν ὄγκον: ὄγκον πολύν versio α **8** καταλειποῦσα A **9** φιλοτιμουμένη: φιλοτιμήσασα versio α **10** τὰ σήρικά τε: καὶ τὰ σηρικὰ versio α **13** τότε: deest in vers. α **14** σὺ γνώρισόν A: συγγνώρισόν Pomjalovskij Ἐκείνη δὲ λέγει: Καί φησιν ἐκείνη versio α **16** Εἶπον οὖν ἐγὼ πρὸς αὐτήν, "Θάρσει, θύγατερ: Ἐγὼ δὲ "Θάρσει, θύγατερ" ἔφην versio α **18** Λέγει πάλιν ἡ γυνή: Αὖθις ἡ γυνὴ ἀπεκρίνατο versio α **19** ἀπὸ τῆς ὥρας ταύτης: ἐξ αὐτῆς versio α **20** κατακλεισθῆναι ἐν οἰκίσκῳ σκοτεινῷ: ἐν οἰκίσκῳ σκοτεινῷ κατακλεισθῆναι versio α ἐπιλοίπους τῆς ζωῆς: deest in vers. α

60.4 "That woman then, as the fear of God inhabited her completely, at once and straightaway bid the world and the affairs of the world farewell, and first freed all her slaves and granted them an abundant bequest.[134] She then dedicated some of her countryside estates to the cathedral church,[135] and some she donated to other *martyria* and monasteries. As for the great bulk of her money, some she distributed to the poor and the needy and some she sent to Jerusalem, in part to be offered to the Holy *Anastasis* church of Christ, in part to be granted to the monks of Saint Sabas and the other houses of the ascetics—she left a few of the estates and some money also for her infant child. And to the nunnery in which she entered with ardor, she gave the house of her parents. She then stripped off all worldly pomp and ostentation, her silk clothing, her purple and fine linen, and put on a coarse ragged cloak, and was thus tonsured in the aforementioned monastery, where she has lived an angelic life now for several years".

60.5 "Then to the woman who had been burdened with many sins, I said: 'Come on you too; let me know what you have in mind to do with yourself'. She said: 'How might I dare say anything, hopeless as I am?'"

"So, I said to her: 'Take courage, my daughter; for I saw the grace of God casting its shadow over you, just as it did over the senator's wife and her infant child'".

60.6 "The woman replied: 'If, father, you discern the possibility of any forgiveness for me, from this very hour I renounce all my sins and vow to shut myself up in a dark tiny cell for all the remaining days of my life, without seeing the light of the sun nor the moonlight. Since I have done works of darkness, I shall dwell in

[134] For similar acts of charity by Theodore, the protagonist of the story, see **7,2** above.

[135] *the cathedral church*: In Greek, καθολικὴ ἐκκλησία, namely, St Sophia in Edessa, for which see the notes for **45,2** above. In version **α**, we read μεγάλη ἐκκλησία, just as St Sophia in Constantinople was called.

φέγγος σελήνης θεωμένη, ἀλλὰ καθὼς *ἔργα σκότους διεπραξάμην*, σκοτεινῷ σκηνώματι κατοικήσω, τὰς ἐμὰς ἀποκλαίουσα ἁμαρτίας"».

60.7 «Ὃ δὴ καὶ πεποίηκεν, ἐξ ἐκείνης ἡμέρας μέχρι τοῦ νῦν, ἐν ἀφεγγεῖ καὶ στενωτάτῳ σκηνώματι διακαρτεροῦσα, καὶ εἰλικρινῆ κτησαμένη καὶ μεμεριμνημένην μετάνοιαν».

60.8 «Τὸ δὲ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου ἐπιστραφὲν παιδίον, *τῇ μητρὶ συμπαρομαρτοῦν* ηὔξησε. Καὶ ἡνίκα τοῖς ἰούλοις ἤρξατο κατασκιάζειν τὰς παρειάς, *καὶ ἤδη νεανίσκος ἐγεγόνει , καταλιπὼν τὰ οἰκεῖα καὶ αὐτὴν τὴν ἰδίαν μητέρα, ἀπεδήμησεν ἐν Ἱεροσολύμοις· καὶ* τὴν τοῦ ἁγίου Σάβα *καταλαβὼν* Λαύραν, καὶ τὸν *ἑαυτοῦ* πατέρα πρὸς Κύριον ἐκδημήσαντα εὑρών, *καὶ* αὐτὸς *ἐκεῖσε* **τὸν *μοναδικὸν* βίον** *ὑπέδυ· καὶ τὸ πατρικὸν αὐτοῦ κελλίον κατοικήσας*, ἀσκητὴς δόκιμος *γέγονεν*. Μετὰ δὲ χρόνους ἱκανούς, διαφημιζομένης πανταχοῦ τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ καὶ σεμνῆς πολιτείας, εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἀνάγεται τῶν Ἱεροσολύμων θρόνον, ψήφῳ Θεοῦ καὶ παντὸς τοῦ ἱερατικοῦ τάγματος. Καὶ ἐπὶ χρόνοις ἑπτά, ὁσίως ποιμάνας τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ καὶ **ἀνεπίληπτον** διανύσας **βίον**, πρὸς τὰς αἰωνίους μετῆλθε μονάς».

61.1 «Ταῦτα τοιγαροῦν διεξῆλθον, ἵνα μετὰ τῶν λοιπῶν τῆς Ἁγίας Γραφῆς παλαιῶν τε καὶ νέων διηγημάτων, ὧν **οὐκ ἀμύητος** εἶ, καὶ τὰ νυνὶ λεχθέντα ἔχοις τεκμήριον τῶν θαυμασίων ἔργων τοῦ φιλανθρώπου καὶ ἐλεήμονος Θεοῦ, ὅσα δύναται ποιεῖν, ὅταν

60.6 ἔργα σκότους: Rom. 13,12 ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους **60.6** ἀποτάσσομαι ... καὶ συντάσσομαι κατακλεισθῆναι ἐν οἰκίσκῳ σκοτεινῷ πάσας μου τὰς ἐπιλοίπους τῆς ζωῆς ἡμέρας, ... τὰς ἐμὰς ἀποκλαίουσα ἁμαρτίας: cf. Sym. Met. Passio Indae et Domnae et viginti millium qui Nicomediae passi sunt 17 ... Ἴνδης μελανειμονῶν ... ἐν οἰκίσκῳ καθείρξας ἑαυτὸν μάλα σκοτεινῷ τὴν τῶν ἀσεβῶν ἀπώλειαν κατωδύρετο **60.7** μεμεριμνημένην μετάνοιαν: Ioann. Sinait. Scala paradisi 5 (764,2) Περὶ μετανοίας μεμεριμνημένης et passim. cf. etiam Ioann. Chrys. In Matthaeum (homiliae 1–90) PG 57:222,2–3 μετάνοιαν ἐπιδειξώμεθα μεμεριμνημένην **60.8** Τὸ δὲ — ἐπιστραφὲν: Ps. 9,14 ὁ ὑψῶν με ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου **60.8** ἡνίκα — ἐγεγόνει: Bas. Caes. Homiliae super Psalmos PG 29:493,10–13 Ὁ ἕφηβος, μέχρι πρώτου καὶ εἰκοστοῦ ἔτους συμπληρωθεὶς, ὅταν ἰούλοις ἄρξηται κατασκιάζειν τὰς παρειὰς, ἀφανίζεται λεληθότως, πρὸς τὸν ἄνδρα ἤδη τοῦ νεανίσκου μεθισταμένου **60.8** τὸν μοναδικὸν βίον ὑπέδυ: cf. B&I 12,71–72 **τὸν μονάδα** [μοναδικὸν app. crit. mss. I U2] καὶ ἡσύχιον **μετῆλθον βίον** [cf. vers. α: τὸν μονάδα βίον ὑπελθών]. cf. e.g. Vita Theodori Studitae PG 99:208,42 τὸν μονάδα βίον μετελθών et Synaxarium ecclesiae Constantinopoleos Febr. 12,5 (461,15–16) τὸν μοναστὴν ὑπέδυ βίον. cf. supra 19,2 **60.8** ἀσκητὴς δόκιμος γέγονεν: Georg. Alex. Vita Ioannis Chrysostomi 10 γέγονεν ἀσκητὴς δόκιμος **60.8** ἀνεπίληπτον ... βίον: loc. com.; cf. B&I 21,44–45 ἀνεπίληπτόν τε βίον καὶ καθαρωτάτην πολιτείαν **61.1** παλαιῶν τε καὶ νέων διηγημάτων: Greg. Naz. In Aegyptiorum adventum = Or. 34,5 καὶ παλαιῶν καὶ νέων διηγημάτων **61.1** τῆς Ἁγίας — ἀμύητος εἶ: cf. B&I 6,42 Ἐγὼ δὲ οὐκ ἀμύητος τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης ὑπάρχων et B&I* 30,132–133 Κἀγὼ γὰρ οὐκ εἰμὶ ἀμύητος τῶν Χριστιανικῶν βιβλίων, ἀλλὰ πολλαῖς μὲν δέλτοις ἐν τῇ πατρίδι μου ἐνέτυχον. cf. supra 25,9. cf. etiam Passio Eustratii et soc., a Sym. Met. in menol. insertum 22 Οὐδενὸς τούτων ἀμύητος ὑπάρχω et Sym. Met. Passio Thyrsi et soc. 9 ἀμύητος ἦν, καὶ τὰ Χριστιανῶν οὕπω τετελεσμένος

1 φέγγος σελήνης: σελήνης φέγγος versio α ἔργα σκότους διεπραξάμην: σκότους διεπραξάμην ἔργα versio α **6** τῇ μητρὶ συμπαρομαρτοῦν: συμπαρομαρτοῦν τῇ μητρὶ versio α **9** καὶ ἤδη νεανίσκος ἐγεγόνει, καταλιπὼν τὰ οἰκεῖα καὶ αὐτὴν τὴν ἰδίαν μητέρα, ἀπεδήμησεν ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ: ἀποδημήσας ὁ νεανίσκος versio α καταλαβὼν: καταλαμβάνει versio α ἑαυτοῦ: deest in vers. α **10** καὶ: deest in vers. α ἐκεῖσε: deest in vers. α μοναδικὸν: μονάδα versio α **11** ὑπέδυ, καὶ τὸ πατρικὸν αὐτοῦ κελλίον κατοικήσας: ὑπελθών, ἐν τῷ πατρικῷ αὐτοῦ κελλίῳ versio α γέγονεν: ἐγεγόνει versio α

a dark habitation shedding tears for my sins".

"And indeed that's exactly what the woman has done from that day until now, persevering in a lightless and most confined place, achieving a sincere and resolute repentance". **60.7**

"The child returned from the gates of death and grew up in the company of his mother. When the first hair began to cast its shadow on his cheeks, and he had become a young man, he left his home and his own mother, and went to Jerusalem. Once he reached the Lavra of Saint Sabas and found his father having already departed to the Lord, he too entered the monastic life. Living in his father's cell, he became a novice. After a good number of years, as the rumor of his virtue and pious way of life had spread everywhere, he was appointed to the patriarchal throne of Jerusalem[136] with the vote of God and the entire priestly order. For seven years, he shepherded God's church in a holy fashion and lived blamelessly, and then departed to the eternal quarters". **60.8**

"I have related all this so that along with the other stories, old and new, from the Holy Scripture in which you are initiated, you will also have the story I have just recounted as proof of the wonders of the compassionate and merciful God, which He can perform whenever He wants to provide an escape from inescapable situations, He who dispenses death and life, He who creates and **61.1**

[136] *was appointed to the patriarchal throne of Jerusalem*: A fictive event, despite attempts to claim the opposite; see PmbZ 86C.

ἐκ τῶν ἀπόρων *βουληθῇ δοῦναι πόρον* τοῖς πράγμασιν, ὁ θανατῶν καὶ ζωογονῶν, ὁ ποιῶν πάντα καὶ μετασκευάζων μόνῳ τῷ βούλεσθαι».

61.2 «Ἅμα δὲ καὶ ὅση τῆς εὐχῆς ἡ δύναμις ἔξεστιν ἐπιγνῶναι. Εἰ γὰρ γυνὴ ἁμαρτωλὸς καὶ πάντη ἀπεγνωσμένη, εὐξαμένη τῷ Θεῷ ἐκ συντετριμμένης καρδίας, οὕτως εἰσηκούσθη, ὡς καὶ παῖδα τεθνηκότα σχεδὸν ἀναζωῶσαι, καὶ ἑαυτὴν τοῖς ἠλεημένοις συναριθμῆσαι, καὶ τὴν λυπουμένην καὶ τρυχομένην μητέρα παρακαλέσαι τῇ τοῦ παιδὸς ζωοποιήσει, τίς *ἀμφιβάλλει* περὶ τῆς τῶν δικαίων εὐχῆς, μὴ θᾶττον εἰς ὦτα *Κυρίου φθάνειν*, καὶ *ἀφθόνους* τὰς αἰτήσεις λαμβάνειν; "Ἐγγὺς" γάρ φησι "Κύριος, πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ· θέλημα τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιήσει, καὶ τῆς δεήσεως αὐτῶν εἰσακούσεται, καὶ σώσει αὐτούς"». 259v

62.1 Τοιαῦτα ψυχωφελῆ καὶ ἀξιάκουστα διηγησάμενος ὁ γέρων, ὀψίας ἤδη γενομένης, εἶπεν τῷ ἐπισκόπῳ: «Ἐὰν ἐπιτρέπῃ σου ἡ ὁσιότης, ἐλθέτω ἡ συγκλητικὴ **περὶ** ἧς **ἡ διήγησις**, *ἅμα δὲ* καὶ ἥ ποτε ἁμαρτωλὸς *νυνὶ* δὲ ἠλεημένη, καὶ τῆς σῆς μετάσχοιεν εὐχῆς καὶ εὐλογίας· ἔχουσι γὰρ *ἤδη* ἐν τῷ μοναστηρίῳ περὶ τὰ ἑξήκοντα ἔτη, ὑπερφυῆ ἄσκησιν *μετερχόμεναι*. Οὐδενὸς γὰρ τῶν ἐδωδίμων ἀπογεύονται, εἰ μὴ ἄρτου μόνου καὶ ὕδατος, καὶ τούτων λίαν ἐνδεῶς· ἐν ἡμέρᾳ δὲ Κυριακῇ καὶ ἐν ἑορταῖς δεσποτικαῖς, ὀλίγων βρεκτῶν μετέχουσι ὀσπρίων, μήτε ὀπώρας τῆς οἰασοῦν, μήτε ἐλαίου ἤ τινος ἑψητοῦ ὅλως μεταλαμβάνουσαι».

62.2 «Ἡ μὲν οὖν εὐγενὴς αὕτη γυνὴ τῶν λοιπῶν προΐσταται παρθένων, τὴν τῆς μονῆς *κυβέρνησιν ἀναδεξαμένη*. Ἡ δὲ πρώην ἁμαρτωλός, νῦν δὲ *χάριτι Θεοῦ* δεδικαιωμένη, ἐν σκοτεινῷ ἐγκέκλεισται κελλίῳ, μηδαμῶς ἡλίου φῶς ἢ σελήνης θεωμένη φέγγος, εἰ μή που ἐν βαθυτάτῃ καὶ ἀσελήνῳ νυκτὶ ἐξελθοῦσα τοῦ *οἰκίσκου*, εἰς *ὕψος τε* ἀναβλέψασα τοῦ οὐρανοῦ *καὶ τῷ Κυρίῳ εὐχαριστήσασα*, αὖθις *ὑπεισέρχεται τὸ σκοτεινὸν*

61.1 ὅταν ἐκ τῶν ἀπόρων — βούλεσθαι: Greg. Naz. Supremum vale = Or. 42,5 ὁ θανατῶν καὶ ζωογονῶν, ὁ ποιῶν πάντα καὶ μετασκευάζων μόνῳ τῷ βούλεσθαι ... Τί τούτου θαυμασιώτερον, ἢ μεῖζον τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλονοίας τεκμήριον, ὅταν ἐκ τῶν ἀπόρων **θέλῃ πόρον δοῦναι** [cf. vers. α] τοῖς πράγμασι **61.2** εὐξαμένη τῷ Θεῷ ... εἰσηκούσθη: cf. Job 22,27 εὐξαμένου δέ σου πρὸς αὐτὸν εἰσακούσεταί σου **61.2** Ps. 144,18–19 ἐγγὺς Κύριος πᾶσιν τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτόν, πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ. / θέλημα τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιήσει καὶ τῆς δεήσεως αὐτῶν ἐπακούσεται καὶ σώσει αὐτούς **62.1** περὶ ἧς ἡ διήγησις: cf. B&I Epil.,5–6 Βαρλαάμ τε καὶ Ἰωάσαφ τῶν μακαρίων, περὶ ὧν ἡ διήγησις **62.1** ποτε ἁμαρτωλὸς — ἠλεημένη: cf. Chronicon paschale 439,16 ὁ ποτὲ ἁμαρτωλός, **νῦν** [cf. vers. α] δὲ ἠλεημένος = Cosm. Ind. Topographia Christiana 5,215,8–9 ὁ ποτὲ ἁμαρτωλός, **νῦν** [cf. vers. α] δὲ ἠλεημένος **62.2** πρώην ἁμαρτωλός, νῦν δὲ ... δεδικαιωμένη: cf. Luc. 18,13–14 λέγων, Ὁ θεός, ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ. / λέγω ὑμῖν, κατέβη οὗτος δεδικαιωμένος **62.2** ἐν βαθυτάτῃ — νυκτὶ: cf. Ioann. Chrys. In epistulam ad Romanos (homiliae 1–32) PG 60:642,8–9 ἐν σκότῳ βαθεῖ καὶ ἀσελήνῳ καὶ χειμερίῳ νυκτὶ cum Sym. Met. Vita et Passio Eugeniae 82 σκότει κολάζεται βαθυτάτῳ, πρὸς τῷ σκότει δὲ καὶ λιμῷ· καὶ οἰκία ταύτην ἐσχάτως ἐλάμβανεν ἀφεγγής, μηδὲ τροφῆς ὅλως κοινωνοῦσαν

1 βουληθῇ δοῦναι πόρον: θέλῃ πόρον δοῦναι versio α **7** ἀμφιβάλλει: ἀμφιβαλεῖ versio α **8** Κυρίου φθάνειν: φθάνειν Κυρίου versio α ἀφθόνους: ἀφθόνως versio α **13** ἅμα δὲ: deest in vers. α νυνὶ: νῦν versio α **14** ἤδη: deest in vers. α **15** μετερχόμεναι: μετελθοῦσαι versio α **20** κυβέρνησιν ἀναδεξαμένη: πιστευθεῖσα κυβέρνησιν versio α χάριτι Θεοῦ: deest in vers. α **22** οἰκίσκου, εἰς ὕψος τε: δωματίου, καὶ εἰς τὸ ὕψος versio α

transforms everything by His will alone".

61.2 "Simultaneously, my story makes one also realize the power of prayer. If the prayer addressed to God with a contrite heart by a sinful and utterly desperate woman was accepted to such a degree that she resuscitated a child that was all but dead, while she herself was numbered among those who have received forgiveness, and who then consoled a grieving and mourning mother by the resuscitation of her child, who can then doubt that the prayer of the righteous quickly reaches the ears of the Lord and obtains what is requested in abundance? For 'The Lord', he says, 'is near to all who call upon him in truth; He fulfills the desire of all who fear him, he also hears their cry, and saves them'".

62.1 When the elder finished telling these stories, so beneficial to the soul and so worthy of being heard, the evening had already come. He said to the bishop: "If your holiness permits, may the wife of the senator whose story I related, as well as the woman who was once a sinner and now has been forgiven, come and receive your prayer and blessing. They have been in the monastery for sixty years now, exercising extraordinary asceticism: they taste of nothing edible except bread and water—and that very sparingly; and on Sundays and the feast days of the Lord they eat a few soaked vegetables, without partaking of any fruit whatsoever, or any oil, or anything cooked".[137]

62.2 "That noble woman presides over the rest of the virgins, having undertaken the government of the monastery. Meanwhile, the woman, who was once a sinner and is now established by the grace of God among the righteous, has locked herself up in a dark cell, seeing neither the light of the sun nor the moonlight, except when sometimes, during some pitch-black and moonless night, she comes out of the cell, looks up toward the heavens, and gives thanks to the Lord, before re-entering quickly into that dark dwelling. Since they are very old, do me the favor and permit them, with your authority, to partake of cooked food and

[137] For a similarly extreme diet, cf. the *Apocalypse of Anastasia* (BHG 1868; Prol. 15): μὴ γευσαμένη μήτε ἑψητοῦ μήτε ἐλαίου, ἀλλὰ ἀπὸ Κυριακῆς ἕως Κυριακῆς ἤσθιεν ἄρτου καὶ ὕδατος εὐτάκτως μεμετρημένου.

ἐκεῖνο κατοικητήριον. Ἐπεὶ δὲ *πάνυ γεγηρακυῖαι τυγχάνουσιν, παρακλήθητι ἐπιτρέψαι αὐταῖς κατ' ἐξουσίαν, ὅπως ἐψητοῦ μεταλαμβάνωσι* καὶ ἐλαίου ὀλίγου».

63.1 Τοῦ δὲ ὁσίου Θεοδώρου *ἀσμένως ἐπιτρέψαντος*, *ἀποστέλλει* ὁ γέρων τὸν *ἑαυτοῦ* μαθητήν, προσκαλέσασθαι τὰς τιμίας γραΐδας. *Αἵτινες ἐλθοῦσαι*, *προσέπεσον* τοῖς ποσὶ τοῦ ἀρχιερέως. Ὁ δὲ ἐπευξάμενος αὐταῖς καὶ ἀναστήσας, **λόγοις παρακλητικοῖς** καὶ **πάσης πεπληρωμένοις σοφίας**, τὰς αὐτῶν *καρδίας ἐνέπλησεν*, κοινῶς τε ἀμφοτέραις διαλεξάμενος, καὶ αὖθις ἑκάστῃ τὰ ἁρμόδια καὶ λυσιτελῆ ὁμιλήσας.

63.2 Μετὰ δὲ τὴν ψυχωφελῆ ὁμιλίαν, τὴν μὲν ἐξ ἁμαρτωλῶν σώφρονα, πρὸς τὴν κέλλαν *ἑαυτῆς* ὁ γέρων ἐξαπέστειλεν· τῇ δὲ καθηγουμένῃ ἐνετείλατο, μικρὰν παράκλησιν αὐτοῖς ἀποστεῖλαι, μηδεμιᾶς δι' ὅλης τῆς ἡμέρας τροφῆς ἅψαμένοις αἰσθητῆς, 10 260r ἀλλ' ἢ μόνον λόγοις πνευματικοῖς τὰς ψυχὰς ἑστιαθεῖσιν.

64.1 Ἀπῆλθον οὖν αἱ γυναῖκες, ἐντολὴν παρὰ τοῦ ἐπισκόπου λαβοῦσαι, ἐψητοῦ τε καὶ ἐλαίου μετέχειν ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῆς καὶ ἐν *ἑορταῖς*—ὃ δὴ καὶ **δυσχερῶς δεξάμεναι**, κατεγόγγυζον τοῦ κιονίτου.

64.2 Ἡ προεστῶσα τοίνυν, ἄρτον τε καὶ οἶνον μετὰ ἐλαιῶν καὶ ὀπωρῶν ὀλίγων ἀποστείλασα, παρεκάλεσε τροφῆς μνησθῆναι. Ὁ δὴ καὶ ποιήσαντες, τραπέζης *παρατεθείσης τῷ ἐπισκόπῳ*, *ἀνέπεμπεν ἐκεῖνος τὰς τροφὰς τῷ γέροντι·* καὶ παρακληθέντες, ηὐχαρίστησαν τῷ Θεῷ. Μικρὰν δὲ σχολάσαντες ὥραν τῇ τροφῇ τοῦ σώματος, τὰς ψυχὰς

62.2 ὑπεισέρχεται — κατοικητήριον: cf. Sym. Met. Passio Mercurii 9 Οἱ τιμωροὶ δὲ τὸν ἅγιον ... τῷ **ζοφερῷ** [cf. vers. α, app. crit.] ἐκείνῳ κατακλείουσι τόπῳ et e.g. Sym. Met. Vita Stephani Iunioris 2734–2735 μνημείῳ τινὶ **ζοφώδει** [cf. vers. α] ἐγκλεισαμένη et Sym. Met. Passio Hermyli et Stratonici 7 τὸ πνιγηρὸν ἐκεῖνο οἴκημα καὶ **ζοφῶδες** [cf. vers. α]. cf. etiam Heliod. Aethiopica 8,6,2,4–5 εἰς οἴκημα **ζοφῶδες** κατακλεισάμενος **63.1** λόγοις παρακλητικοῖς: loc. com.; cf. B&I 21,81, 35,58, et 35,71 cum Sym. Met. Vita Stephani Iunioris 2581. cf. supra 42,3, 42,8, et 45,5 et infra 85,8 **63.1** λόγοις ... πάσης πεπληρωμένοις σοφίας: cf. B&I 30,113–114 τὰ ῥήματα ἐκεῖνα τὰ πάσης πεπληρωμένα σοφίας et B&I 30,131 ὁ πάσης πεπληρωμένος σοφίας. cf. Bas. Caes. Epist. 57,1 ἡ διὰ τῶν πάσης σοφίας καὶ χάριτος πεπληρωμένων γραμμάτων σου ὁμιλία cf. infra 85,8 (app. crit.) **63.1** τὰς αὐτῶν — ἐνέπλησεν: Sym. Met. Vita et conversatio Melanae Romanae 34 **τὰς αὐτῶν καρδίας** ῥήμασι πνευματικοῖς **παρεκάλει** [cf. vers. α: τὰς αὐτῶν παρεκάλεσε καρδίας] **63.2** μηδεμιᾶς δι' ὅλης — ἑστιαθεῖσιν: cf. Sym. Met. Passio Indae et Domnae et viginti millium qui Nicomediae passi sunt 4 τροφῆς μὲν αἰσθητῆς καὶ πομάτων ἀμελῶς ἔχουσα, ἄρτου δὲ νοητοῦ μᾶλλον καὶ θείων ῥημάτων ἐξεχομένη **63.2** λόγοις — ἑστιαθεῖσιν: Sym. Met. Vita et conversatio Melanae Romanae 20 τοῖς ἄλλοις τῶν θεαμάτων ὄψεσιν ἑστιαθεῖσα τὴν ψυχήν **64.1** δυσχερῶς δεξάμεναι: B&I* 4,81 ἐκεῖνος δὲ δυσχερῶς δεξάμενος τὸν λόγον **64.1** κατεγόγγυζον τοῦ κιονίτου: cf. e.g. Sym. Met. Passio Theodosii coenobiarchae 19 κατεγόγγυζον ἠρέμα τοῦ διδασκάλου **64.2** τραπέζης παρατεθείσης τῷ ἐπισκόπῳ: cf. Sym. Met. Vita et conversatio Xenophontis et filiorum ejus Ioannis et Arcadii 17 τραπέζης τε ἤδη παρατεθείσης

1 καὶ τῷ Κυρίῳ εὐχαριστήσασα, αὖθις ὑπεισέρχεται τὸ σκοτεινὸν ἐκεῖνο: εὐχαριστήσει τῷ Κυρίῳ, καὶ αὖθις τὸ ζοφῶδες ὑπεισέλθῃ versio α **2** ἐπιτρέψαι αὐταῖς κατ' ἐξουσίαν, ὅπως ἐψητοῦ μεταλαμβάνωσι: κατ' ἐξουσίαν ἐπιτρέψαι αὐταῖς, ἐψητοῦ τε μεταλαμβάνειν versio α **3** ἐπιτρέψαντος: τοῦτο ἐπιτρέψαντος versio α ἀποστέλλει: ἀπέστειλεν versio α ἑαυτοῦ: αὐτοῦ versio α **4** Αἵτινες ἐλθοῦσαι, προσέπεσον: Ἐλθοῦσαι δὲ αὗται, προσέπεσαν versio α **6** καρδίας ἐνέπλησεν: παρεκάλεσε καρδίας versio α **9** ἑαυτῆς: αὐτῆς versio α **13** ἑορταῖς: ἑορταῖς μεταλαμβάνειν versio α **17** παρατεθείσης τῷ ἐπισκόπῳ, ἀνέπεμπεν ἐκεῖνος τὰς τροφὰς τῷ γέροντι: τῷ ἐπισκόπῳ παρατεθείσης, ἐκεῖνος τὰς τροφὰς τῷ γέροντι ἀνέπεμπεν versio α

a little oil".

63.1 Holy Theodore happily gave his permission, so the elder sent his disciple to invite the venerable old women. When they arrived, they fell at the archbishop's feet. He prayed for them, asked them to stand up, and filled their hearts with words of consolation and full of every wisdom, speaking jointly to both of them, and at the same time addressing words suitable and useful to each of them personally.

63.2 After his spiritually edifying speech, the elder sent the formerly sinful, but now turned chaste, woman back to her cell and ordered the abbess to send them some food, for they had not touched any real food at all through the entire day, but rather had feasted their souls with spiritual words alone.

64.1 So the women left, having been ordered by the bishop to partake of cooked food and oil on Sundays and holidays—they accepted this order with difficulty, with murmurs against the stylite.

64.2 The mother superior, in any case, sent them bread and wine, with some olives and fruit, and invited them to remember to take food. And they did so. The table was prepared for the bishop, and he in turn sent food up to the elder. After they ate, they gave thanks to God. Having thus set aside just some short amount of time for the nourishment of the body, these fathers who were truly full of spiritual graces, turned again to the consolation of the soul, by talking about

αὖθις παρεκαλοῦντο, διὰ πάσης τῆς νυκτὸς ὁμιλοῦντες πνευματικά, οἱ τῶν πνευματικῶν ὄντως χαρισμάτων ἔμπλεοι πατέρες.

†

65.1 Ὁ τίμιος οὖν ἱεράρχης, λόγου ἀψάμενος καὶ ὁμιλίας σοφωτάτης, **πρὸς τῷ τέλει τοῦ λόγου**, φησὶ πρὸς τὸν γέροντα: «Λέγε μοι, πάτερ πνευματικέ, πόσος ἔστι σοι χρόνος τῆς ἐν τῷδε τῷ κίονι κατοικίας, καὶ **τίς ὁ τρόπος τῆς** ἐνταῦθά σου ἡσυχίας; **Μὴ δὴ κρύψῃς ἀπ' ἐμοῦ** τὰ κατὰ σὲ **διὰ τὸν Κύριον**».

65.2 Ὁ δὲ πρεσβύτης **ἐκ βάθους στενάξας καρδίας**, καὶ δάκρυσι *πολλοῖς* συσχεθείς, ἀπεκρίνατο: «Τὰ κατ' ἐμὲ πάντα, ὦ *ποιμὴν* ἱερώτατε τῶν λογικῶν *προβάτων*, κατ' ἐπιτροπὴν Κυρίου **φιλαλήθως** ἤδη **λέξω σοι.** Σὺ δέ, ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς ὁμιλίας εἶπον, ἀνέκφορα παρὰ σεαυτῷ φύλαξον, ἕως τοῦ παρόντος βίου ὁ Κύριος ἀπολύσῃ με».

65.3 «Ἐν ἡμέραις νεότητός μου, ἀπεταξάμην τῷ βίῳ καὶ κόσμῳ τῷ ἀπατεῶνι, μετὰ καὶ πρεσβυτέρου μου ἀδελφοῦ. Καὶ ἐπὶ τριετῆ χρόνον ἐν μοναστηρίῳ δουλεύσαντες, πόθῳ τῆς ἡσυχίας, γνώμῃ τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς *ἐξήλθομεν, ἐν τῇ παρακειμένῃ τῇ πάλαι Βαβυλῶνι ἐρήμῳ· σπήλαιά τε* εὑρόντες, οὐ μακρὰν *ἀλλήλων ἀφεστηκότα*, ἡσυχάσαμεν ἐν αὐτοῖς, **ἐκ τῶν** φυομένων **βοτανῶν καὶ ἀκροδρύων** τρεφόμενοι. *Σαββάτῳ μὲν* καὶ Κυριακῇ, ὁμοῦ τὰς εὐχὰς *τῷ Θεῷ ἀναπέμποντες*, ὁμοῦ καὶ τῶν ἐδωδίμων βοτανῶν μετελαμβάνομεν, εὐχαριστοῦντες τῷ τρέφοντι ἡμᾶς, αἰσθητῶς τε καὶ νοητῶς· *αὖθις δὲ* τὸ ἴδιον ἕκαστος ὑπεισερχόμενος ἄντρον, καταμόνας τῇ **προσευχῇ**

64.2 οἱ *τῶν πνευματικῶν* — ἔμπλεοι πατέρες: Sym. Met. Vita Marcelli archimandritae monasterii Acoemetorum 24 πλήρης δὲ Πνεύματος θείου καὶ χαρισμάτων ἔμπλεως **65.1** λόγου ἀψάμενος καὶ ὁμιλίας: Nic. Uran. Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 27 et 30. cf. Sym. Met. Vita et conversatio Xenophontis et filiorum ejus Ioannis et Arcadii 25 λόγου ἀψάμενος **65.1** πρὸς τῷ τέλει τοῦ λόγου: cf. B&I 8,86 **65.1** πόσος ἔστι σοι χρόνος: cf. Marc. 9,20 Πόσος χρόνος ἐστὶν ὡς τοῦτο γέγονεν αὐτῷ; **65.1** Λέγε — διὰ τὸν Κύριον: Ps.-Sophr. Hieros. Vita Mariae Aegyptiacae (a Sym. Met. in menol. inserta) 2 (3709,21–24) μηδὲν κρύψῃς ἀπὸ τοῦ δούλου σου, τίς εἶ, καὶ πόθεν, καὶ πότε· καὶ ποίῳ τρόπῳ τὴν ἔρημον ταύτην κατῴκησας· μηδὲν κρύψῃς ἀπ' ἐμοῦ τὰ κατὰ σέ, ἀλλὰ πάντα διήγησαι ... εἰπέ μοι πάντα διὰ Κύριον. cf. B&I* 5,48 τίς ὁ τρόπος τῆς ἐμῆς ἐνθάδε καθειρξεως, B&I* 6,91 μὴ δὴ κρύψῃς ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἀνάγγειλόν μοι, et B&I* 21,92 διὰ τὸν Κύριον **65.2** ἐκ βάθους στενάξας καρδίας: cf. B&I* 5,117 στενάξας ἐκ βάθους καρδίας **65.2** Ὁ δὲ πρεσβύτης — συσχεθείς: cf. Evodius, Vita XLII Amoriensum (Versio Z a Sym. Met. in menol. inserta) 71,8–9 οἱ δὲ ἅγιοι **δάκρυσιν** [cf. vers. α] ὁμοῦ συσχεθέντες. cf. infra 66,6. cf. etiam Sym. Met. Vita Abramii confessoris 8 Τούτων ἀκούσας ὁ μακάριος, τοὺς ὀφθαλμοὺς δακρύων ὑποπλησθεὶς καὶ δή τι στενάξας βαθὺ καὶ ὑπόθερμον et Vita et conversatio Xenophontis et filiorum ejus Ioannis et Arcadii 14 Ἐστέναξεν ἐκεῖνος ἀκούσας, καὶ δακρύων τὰς ὄψεις ὑποπλησθείς **65.2** φιλαλήθως ἤδη λέξω σοι: cf. B&I* 2,50–51 φιλαλήθως πάντα λέξω σοι **65.3** πόθῳ τῆς ἡσυχίας: cf. Sym. Met. Passio Theodosii coenobiarchae 39 ἡσυχίας πόθῳ **65.3** ἐκ τῶν φυομένων — τρεφόμενοι: cf. B&I* 12,77–78 βοτανῶν ἢ ἀκροδρύων ἢ ἄρτου ξηροῦ καὶ πάνυ σκληροῦ στοιχήσαντες διαίτῃ et B&I* 18,78–79 Ἡ μὲν διατροφὴ ἐκ τῶν εὑρισκομένων ἐστὶν ἀκροδρύων καὶ βοτανῶν. cf. etiam Nil. Ancyr. Narrationes septem de monachis in Sina, Recensio a Sym. Met. in menol. inserta 3,4 οἱ δὲ πολλοὶ λαχάνων ὠμῶν καὶ ἀκροδρύων στοιχοῦσι διαίτῃ et 3,8 λαχάνων δὲ καὶ ἀκροδρύων καρπὸς καὶ σπάνιος ἄρτος et infra 95,2

8 πολλοῖς: deest in vers. α **9** ποιμὴν ... προβάτων: ἱερώτατε τῶν λογικῶν προβάτων ποιμήν versio α **15** ἐξήλθομεν, ἐν τῇ παρακειμένῃ τῇ πάλαι Βαβυλῶνι ἐρήμῳ· σπήλαιά τε: εἰς τὴν παρακειμένην τῇ πάλαι Βαβυλῶνι ἐξήλθομεν ἔρημον· καὶ σπήλαια versio α ἀλλήλων ἀφεστηκότα: ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντα versio α **17** τῷ Θεῷ ἀναπέμποντες: ἀνεπέμπομεν τῷ Κυρίῳ versio α **19** αὖθις δὲ: καὶ αὖθις versio α

spiritual matters all night long.

THEODOSIOS, THE STYLITE II[138]

65.1 The venerable prelate gave a speech, a profoundly wise homily, and in concluding said to the elder: "Tell me, spiritual father, how long have you lived on this pillar? And what is the reason for your seclusion here? Please, by the Lord, do not hide your story from me".

65.2 The elder sighed from the depths of his heart, overtaken by profuse tears, and replied: "With the Lord's permission, I will truthfully tell you all about me, holiest of shepherds of rational sheep. But, as I told you at the beginning of my speech, please keep this story to yourself, and do not divulge it until the Lord releases me from this present life".[139]

65.3 "When I was young, I renounced the secular life and this deceitful world, together with my older brother. And after serving for three years in a monastery, we left for the desert which is close to ancient Babylon,[140] because of our desire for solitude and with the consent of our spiritual father. We found two caves not far from each other and lived as hermits there, feeding on plants and wild fruits. On Saturdays and Sundays, we would pray to God together, and together we would eat edible herbs, thanking Him who nourished us with both earthly and spiritual food. Right after, each of us would enter his own cave and spend his time alone in prayer and spiritual contemplation. When it was necessary to cross

[138] The beginning of the next paragraph is marked with a cross (and one more was added on the middle margin between the two columns, by a later scribe) in ms. **A** (f. 260r), thus marking the beginning of a new section.

[139] For a similar request (or rather demand) for secrecy, see Leontios of Neapolis' *Life* of Symeon the Holy Fool, 88,12–26 with 87,15–17 and 100,18–20.

[140] τῇ πάλαι Βαβυλῶνι: Here the author seems to make the implicit distinction between ancient Babylon and Babylon/Baghdad, but this distinction is not operational in what follows (see **70,1** and **70,2**).

καὶ θεωρίᾳ ἐσχόλαζεν. Ὅτε δὲ καὶ περιιέναι τὴν ἔρημον ἐχρῆν, ἐπὶ συλλογῇ βοτανῶν, ἢ περιπάτῳ ἀσκητικῇ, μεμονωμένος ἕκαστος διήρχετο, διεστηκότες ἀλλήλων, ὡς ἀπὸ σημείου ἑνὸς ἢ δύο. Ἄγγελος δὲ Κυρίου ἦν σὺν ἡμῖν παρακαλῶν ἡμᾶς καὶ ἐπιστηρίζων». 2560v

65.4 «Οὕτως διαγόντων ἡμῶν καὶ ἀσκητικῶς πολιτευομένων, ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ἀνὰ τὴν ἔρημον ἀναστρεφομένων ἡμῶν, *ἔβλεπον* τὸν ἐμὸν ἀδελφὸν περιπατοῦντα, ἀπέχοντά μου στάδιον ἓν *ἢ καὶ πλεῖον*. Καὶ *ὁρῶ* αὐτόν, ἐξάπινα *ἐννεὸν ἱστάμενον* καὶ τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ *σφραγίζοντα ἑαυτόν*, εἶτα δρομαίως *τὸν τόπον ὑπερπηδήσαντα· καὶ ὥσπερ τινὰ παγίδα* φεύγων ἀπῄει καὶ *τὸ* ἴδιον *εἰσέδυ ἄντρον*».

65.5 «Θαυμάσας τοίνυν ἐγώ, τοῦ τε ἅλματος καὶ τοῦ σφοδροῦ δρόμου τὸν τρόπον, ἀπῆλθον ἕως τοῦ τόπου, ἰδεῖν *θέλων*, τί τὸ συμβὰν τῷ *ἐμῷ ἀδελφῷ*. Φθάσας *δὲ* ἐκεῖσε, ὁρῶ χρυσίου σωρὸν ἀδρότατον, κεχυμένον *ἐπὶ τῆς γῆς· εὐχήν τε ποιήσας*, ***ἀπεκδυσάμενος*** *τὸ παλλίον ὅπερ ἐφόρουν, καὶ ἐν τῇ γῇ τοῦτο ἁπλώσας*, πεπλήρωκα τοῦ χρυσίου· καὶ μόλις αὐτὸ βαστάσας, ἀπήγαγον ἐν τῷ σπηλαίῳ μου, μηδὲν τῷ ἀδελφῷ μου δηλώσας».

65.6 «Εἶτα, *λαβὼν τὸ τοιοῦτον χρῆμα*, ἀπέρχομαι ἐν τῇ πόλει· καὶ ἐξωνοῦμαι τόπον περιτετειχισμένον καλὸν τῇ θέσει, ἔχοντα ἔνδοθεν τοῦ *τείχους* ὕδωρ διειδέστατον. Καὶ ᾠκοδόμησα ἐκεῖσε ἐκκλησίαν, κοσμήσας αὐτὴν παντοίῳ κάλλει καὶ ἱεροῖς ἀναθήμασι. Καὶ συνεστησάμην κοινόβιον, μοναχῶν τεσσαράκοντα, καὶ ξενῶνα, εἰς θεραπείαν ἀρρώστων, ἐπικτησάμενος τοῖς τε μοναχοῖς καὶ τοῖς ἀρρώστοις προσόδους ἱκανάς. Καὶ εὑρὼν ἄνδρα *θεοφιλῆ*, δυνάμενον τὰς τοιαύτας διακυβερνᾶν συστάσεις, κατέστησα αὐτὸν ἐκεῖσε, πάντα παραθέμενος εἰς τὰς αὐτοῦ χεῖρας. Τῶν καταλειφθέντων δὲ χρημάτων, χιλίους μὲν *δέδωκα χρυσίνους* τῷ προεστῶτι τῆς μονῆς, χιλίους δὲ διένειμον πένησι, μὴ καταλιπὼν *ἐμαυτῷ* ἓν καὶ μόνον δηνάριον, μήτε εἰς **ἀπολαύσεις**

65.3 τῇ προσευχῇ — ἐσχόλαζεν: cf. B&I 37,48–49 Ταῦτα στρέφων ἀεὶ καθ' ἑαυτὸν τῷ Θεῷ διελέγετο, ἐνούμενος αὐτῷ ἀμέσως διὰ προσευχῆς καὶ θεωρίας ὑψηλοτάτης **65.3** περιπάτῳ ἀσκητικῇ: cf. Greg. Naz. In seipsum, cum rure rediisset, post ea quae a Maximo perpetrata fuerant = Or. 26,8 Ἐβάδιζον οὕτω κατ' ἐμαυτὸν, ἤδη κλινούσης ἡμέρας. ἀκτὴ δὲ ἦν ὁ περίπατος **65.3** Ἄγγελος — ἐπιστηρίζων: Vita Mamantis 11 Ὁ δὲ ἄγγελος ἦν σὺν αὐτῷ θαρρύνων αὐτὸν καὶ ἐπιστηρίζων **65.4** ἀπέχοντά — πλεῖον: cf. Nil. Ancyr. Narrationes septem de monachis in Sina, Recensio a Sym. Met. in menol. inserta 3,11 εἴκοσί που **καὶ πλείω** [cf. vers. β] ἄλλος ἄλλου σταδίους ἀπέχοντες **65.5** ἀπεκδυσάμενος — ἐφόρουν: cf. B&I 18,110–111 ὁ Βαρλαὰμ ἀπεκδυσάμενος ὃ ἦν περιβεβλημένος ἱμάτιον **65.6** ὕδωρ διειδέστατον: cf. Athan. Alex. Vita Antonii (a Sym. Met. in menol. inserta) 49 ὕδωρ μὲν ἦν ὑπὸ τὸ ὄρος διειδέστατον, γλυκὺ καὶ μάλα ψυχρόν cum e.g. Sym. Met. Passio Charitonis 12 ὕδωρ εὐθὺς ἔβλυσε ψυχρότατόν τε καὶ διειδέστατον. cf. infra 93,4 **65.6** ἄνδρα θεοφιλῆ: loc. com.; cf. Sym. Met. Passio Arethae et soc. 35

6 ἔβλεπον: ἐβλεπον ἐγὼ versio α **7** ἢ καὶ πλεῖον: μικρὸν πρός versio α ὁρῶ: εἶδον versio α ἐννεὸν ἱστάμενον: σταθέντα ἐννεόν versio α **8** σφραγίζοντα ἑαυτόν: ἑαυτὸν καθοπλίζοντα versio α **9** τὸν τόπον ὑπερπηδήσαντα· καὶ ὥσπερ τινὰ παγίδα: ὑπερπηδήσας τὸν τόπον, ὡς παγίδα τινά versio α τὸ: εἰς τὸ versio α εἰσέδυ ἄντρον: ἄντρον εἰσέδυ versio α **11** θέλων: deest in vers. α ἐμῷ ἀδελφῷ: ὁμαίμονι versio α δὲ: οὖν versio α **12** ἐπὶ τῆς γῆς: deest in vers. α εὐχήν τε ποιήσας: καὶ ποιήσας εὐχήν versio α **13** ἀπεκδυσάμενος: ἀπεκδυσάμενός τε versio α τὸ παλλίον ὅπερ ἐφόρουν, καὶ ἐν τῇ γῇ τοῦτο ἁπλώσας: ὅπερ ἐφόρουν παλλίον vers. α **16** λαβὼν τὸ τοιοῦτον χρῆμα: deest in vers. α **17** τείχους: τειχίου versio α διηδέστατον Pomjalovskij (cf. corr. Nikitin 64) **21** θεοφιλῆ: deest in vers. α **23** δέδωκα χρυσίνους: χρυσίνους δέδωκα versio α **24** ἐμαυτῷ: ἐν ἐμοὶ versio α

the desert to collect plants or to go there for an ascetic walk, each did it on his own, at a distance of one or two miles from each other. Meanwhile, an angel of the Lord was with us, encouraging and supporting us".

65.4 "While we were living like this and practicing asceticism, one day, when we were walking about the desert, I saw my brother walking at a distance of a stade[141] or perhaps more. And I saw him suddenly stand still in utter surprise, seal himself with the sign of the cross, and then jump over that spot with speed. As if running away from a trap, he went away from there and hid himself back into his own cave".

65.5 "So I was amazed at the way he jumped and ran as fast as he could, and I went to that place wanting to see what was it that had happened to my brother. When I arrived there, I saw a very large pile of gold scattered on the ground. I said a prayer, took off the coat[142] that I was wearing, laid it on the ground, and filled it with the gold. I could hardly carry it, yet I brought it into my cave, without telling my brother anything about it".

65.6 "Then, I took this great sum of money, and I went into the city. And I bought a piece of land surrounded by a wall; this land was in a great spot, and had within its wall the clearest of waters. And I built a church there, and decorated it with all kinds of beauty and sacred votive offerings. And I founded a monastery with forty monks and a hospice for the healing of the sick, having ensured satisfactory resources for both the monks and the sick.[143] And I found a pious man able to govern such institutions, and I established him there, entrusting everything to his hands. Of the money that remained, I gave a thousand pieces of gold to the superior of the monastery, and I distributed a thousand to the poor, not leaving for myself even a single dinar, nor wasting any of this money whatsoever on pleasures and indulgences. Rather, I spent everything on the construction of

[141] *a stade*: the Greek *stadion* measured between 150 m and 210 m.

[142] παλλίον: see the relevant entry by N. Patterson Ševčenko in the ODB (932, *himation*).

[143] There is no reference to this pious foundation in Babylon during Theodore's later visit to that city.

τινὰς καὶ **τρυφὰς** *ἀναλώσας ὅλως τι τῶν τοιούτων* χρημάτων, ἀλλὰ πάντα εἰς ἱερῶν *οἴκων οἰκοδομάς*, καὶ εἰς χρείας μοναχῶν καὶ πενήτων *ἅπαντα* δαπανήσας».

65.7 «Οὕτως οὖν ταῦτα διαθέμενος, καὶ δοὺς εἰρήνην τῷ τε προεστῶτι τῆς μονῆς καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἀσπασάμενος αὐτούς, *ἐξέρχομαι πάλιν* εἰς τὴν ἔρημον *ἐκζητήσων τὸν ἐμὸν* ἀδελφόν».

65.8 «Πορευομένου δέ μου ἀνὰ τὴν ἔρημον, **λογισμὸς** εἰσῄει μοι **ὑψηλοφροσύνης**, 261r
ὑποψιθυρίζων μου τῇ καρδίᾳ, ὅτι ἀφελείᾳ γνώσεως *ὁ ἐμὸς ἀδελφὸς μὴ δυνάμενος* τὸ εὑρεθὲν χρῆμα καλῶς οἰκονομῆσαι, τοσοῦτον ἐζημιώθη ἔργον, ἐγὼ δὲ καλῶς προμηθευσάμενος, ἰδοὺ μέγα καὶ θεάρεστον ἐπετέλεσα πρᾶγμα. Ἐγγίζοντος δέ μου τοῖς τόποις ἤδη τοῖς ἀσκητικοῖς ἡμῶν, καὶ τὸ σπήλαιον ὁρῶντος τοῦ ἀδελφοῦ μου, ὑπὸ δὲ τῶν προειρημένων ὀχλουμένου λογισμῶν, καὶ ἐμαυτὸν ἐκείνου προτιθέντος, ἰδοὺ συναντᾶ μοι ὁ ἐξ ἀρχῆς συμπορευόμενος ἡμῖν ἄγγελος· καὶ βλοσυρῷ ἀτενίσας ὄμματι, φησὶ πρός με: »

65.9 «"Τί κενοδοξεῖς; Καὶ διὰ τί διαλογισμοὶ αὐταρεσκείας ἀναβαίνουσιν ἐν τῇ καρδίᾳ σου; Λέγω γάρ σοι καὶ μὴ ἀπίστει μοι, ὅτι πᾶς ὁ κόπος καὶ μόχθος σου τοῦ τοσούτου χρόνου, καὶ αἱ οἰκοδομαὶ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων καὶ πτωχοτροφείων καὶ αἱ διανομαὶ τῶν χρημάτων τοῖς δεομένοις, καὶ πάντα ὅσα πεποίηκας εὐσεβεῖ δῆθεν καὶ συνετῇ προμηθείᾳ, οὐ παρεικάζονται ἐκείνῳ τῷ ἑνὶ *τοῦ ἀδελφοῦ σου ἅλματι*, ἐν ᾧ τὸν τοῦ εὑρεθέντος χρυσίου *σωρὸν ὑπερήλατο*· οὐ γὰρ τὸ χρυσίον ὑπερήλατο, ἀλλὰ τὸ μεταξὺ τοῦ πλουσίου καὶ Λαζάρου τοῦ πένητος ἐστηριγμένον χάσμα, κούφοις διῆλθε πτέρυξι, καὶ τοὺς ἀβραμιαίους εἴληφεν εἰς κατοικίαν κόλπους. Ἐκεῖνος γὰρ τῷ Θεῷ ἐσπούδασεν ἀρέσαι, σὺ δὲ τοῖς ἀνθρώποις. Διὸ καὶ ἀσυγκρίτως ὑπέρκειταί σου καὶ προτερεύει. Σὺ δέ, καίπερ κατὰ πολὺ ἐλάττων ὑπάρχων, καὶ μήπω τὸ ἐκείνου μέτρον κατειληφὼς τῆς ἀρετῆς, ἐπεὶ ὑψηλοφρονεῖς καὶ κατακαυχᾶσαι τοῦ ἀληθῶς ἀσκητοῦ, οὐ μὴ ἴδῃς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ παρ' ὅλην σου τὴν ζωήν, οὐδὲ τῆς ἐμῆς

65.6 μήτε εἰς ἀπολαύσεις τινὰς καὶ τρυφὰς: cf. B&I 1,46 Πολλῇ δὲ συζῶν οὗτος τρυφῇ καὶ ἀπολαύσει **65.8** λογισμὸς εἰσῄει μοι ὑψηλοφροσύνης: cf. B&I 39,45 ὑψηλόφρονας λογισμοὺς προβάλλων **65.8** βλοσυρῷ ἀτενίσας ὄμματι: cf. Sym. Met. Passio Acepsimae, Iosephi et Aeithalae 10 βλοσυρῷ ὄμματι πρὸς αὐτοὺς ἀποβλέψας et Sym. Met. Vita Theodori Grapti 25 βλοσυρῷ τῷ ὄμματι cum Vita Andreae sali (sub auctore Nicephoro) 7 (354) ὀξέως εἰς αὐτὸν ἀτενίζοντα βλοσυρῷ τῷ ὄμματι **65.9** διὰ τί διαλογισμοὶ αὐταρεσκείας ἀναβαίνουσιν ἐν τῇ καρδίᾳ σου: Luc. 24,38 διὰ τί διαλογισμοὶ ἀναβαίνουσιν ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν; **65.9** κούφοις ... πτέρυξι: cf. e.g. Greg. Naz. Ad cives Nazianzenos = Or. 17,2 Περιστερᾶς ἐπιζητεῖ πτέρυγας, εἴτε ὡς κουφοτέρας καὶ ταχυτέρας et Passio Aecaterinae 6 κουφοῖς [sic] πτέρυξιν ἐκτεταμένων. cf. supra 7,2 κούφοις ... πτεροῖς **65.9** τὸ μεταξὺ — κατοικίαν κόλπους: Luc. 16,19–31 ... ὁρᾷ Ἀβραὰμ ἀπὸ μακρόθεν καὶ Λάζαρον ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ ... καὶ ἐν πᾶσι τούτοις μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν χάσμα μέγα ἐστήρικται ... **65.9** τῷ Θεῷ — ἀνθρώποις: I Thes. 2,4 οὐχ ὡς ἀνθρώποις ἀρέσκοντες ἀλλὰ θεῷ τῷ δοκιμάζοντι τὰς καρδίας ἡμῶν

1 ἀναλώσας ὅλως τι τῶν τοιούτων: ὅλως τι τῶν τοιούτων ἀναλώσας versio α **2** οἴκων οἰκοδομάς: οἰκοδομὰς οἴκων versio α ἅπαντα: deest in vers. α **4** ἐξέρχομαι πάλιν: ἐξείην versio α **5** ἐκζητήσων τὸν ἐμὸν: τὸν ἐμὸν ζητήσων versio α, τὸν ἐμὸν add. supra lineam A **7** ὁ ἐμὸς ἀδελφὸς μὴ δυνάμενος: μὴ δυνάμενος ὁ ἀδελφός μου versio α **18** τοῦ ἀδελφοῦ σου ἅλματι: ἅλματι τοῦ ἀδελφοῦ σου versio α **19** σωρὸν ὑπερήλατο: ὑπερήλατο σωρόν versio α **20** κούφοις: an κούφαις scribendum? **25** ἴδῃς Pomjalovskij (cf. vers. α): εἴδῃς A

pious houses and on the needs of monks and the poor".

"After I arranged all this in that manner and bid farewell and kissed the superior of the monastery and its brothers goodbye, I went out again into the desert in order to search for my brother". **65.7**

"As I was walking in the desert, an evil thought of arrogance entered my mind, whispering into my heart that my brother, out of naïve ignorance, had been unable to administer well the money he had found and thus had lost the chance for such a great achievement. By contrast, I had managed the matter well and, lo and behold, had accomplished such a great and God-pleasing deed. While I was approaching the place of our ascetic life and saw my brother's cave, troubled by the aforementioned evil thoughts and considering myself superior to him, lo and behold, the angel who walked with us since the very start came to meet me and, looking at me with a stern gaze, said to me:" **65.8**

"'Why are you vainglorious? Why do thoughts of self-admiration rise up in your heart? I say to you, and do not mistrust what I say: all your labor and extended pain, as well as the constructions of churches, monasteries, and hospices for the poor, the distribution of money to the needy, and everything else you have done with supposedly pious and prudent forethought are nothing compared to that single leap of your brother when he jumped over the heap of gold he had found. For he did not just leap over the gold; he actually crossed with light wings over that fixed chasm that separated the rich man and the poor Lazarus, and he gained the bosom of Abraham as his dwelling. Your brother was eager to please God, while you were eager to please humans. It is for this reason that he is, without comparison, superior and better than you. As for you, because you arrogantly boasted and gloated against that true ascetic, despite the fact that you are much inferior to him and have not at all reached the height of his virtue, you shall not see his face for the rest of your life, and you will not be able to gain my company until you regain it with great difficulty, having toiled much and cried **65.9**

δὲ ξυναυλίας ἐπιτυχεῖν ἰσχύσεις, ἄχρις οὗ **πολλὰ μογήσας** καὶ ἄμετρα θρηνήσας ἐν ἑπτὰ ἑβδομάσι χρόνων μόλις ταύτην ἀνακαλέσῃ. Ὅταν δὲ δάκρυσι πολλοῖς καὶ συντριβῇ καρδίας τὸν Θεὸν ἐξευμενίσῃ, τηνικαῦτα ὄψει με ἐν ἡμέρᾳ δεδοξασμένῃ, καὶ παρακληθήσῃ"».

66.1 «Ταῦτα εἰπών, ἀπέστη ἐξ ὀφθαλμῶν μου. Ἐγὼ δὲ σπεύσας κατέλαβον τὸ σπήλαιον 5 261v
τοῦ ἀδελφοῦ μου, καὶ οὐδαμῶς εὗρον αὐτόν. Ἄρας δὲ φωνὴν κλαυθμοῦ, ἐθρήνησά μου τὴν δυστυχίαν, ἕως οὐκέτι ἦν *ἰσχὺς ἐν ἐμοὶ* τοῦ κλαίειν. Καὶ *διετέλεσα θρηνῶν ἀνὰ τὴν ἔρημον ἐκείνην ἕως ἡμερῶν ἑπτά*, δυσωπῶν τὸν ἅγιον ἄγγελον καμφθῆναι μοι, καὶ οἰκτειρῆσαι τὸν στεναγμὸν καὶ τὰ δάκρυά μου. Ἔτι δὲ καὶ τὸν ἀδελφόν μου εἰς ἱκεσίαν προσεκαλούμην, ἀρχαίας ἀναμιμνήσκων συνασκήσεως καὶ ἀδελφι- 10
κῆς φ[ιλίας]. Ἐν τῇ ἑβδόμῃ δὲ [τῶν ἡμ]ερῶν, ἦλθε μοι φωνὴ τοῦ ἀγγέλου λέγουσα: "Δεῖ σε ἀπελθεῖν ἐν Ἐδέσῃ τῇ πόλει καὶ κατοικῆσαι τὸν *σύνεγγυς* τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἱστάμενον στῦλον, καὶ *μετανοῆσαι θερμῶς*, ὡς ἂν ἵλεώς *σοι γενήσεται* Κύριος"».

66.2 «Παραυτίκα τοίνυν κλαίων καὶ ὀδυρόμενος ὑπεχώρησα τῆς ἀρχαίας ἡμῶν παροικίας καὶ πεζοπορῶν δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα κατέλαβον ἐνθάδε, καὶ τόνδε τὸν 15
στῦλον εἰσελθὼν ἡσύχασα. Ἐπὶ χρόνοις δὲ τεσσαράκοντα ἐννέα, πολλοῖς ἐπάλαισα λογισμοῖς καὶ πολέμοις τῶν δαιμόνων. ***Περιεκέχυτο δέ μου τῇ καρδίᾳ, οἱονεὶ νέφος ζοφερόν***, λύπη τις ἀπαράκλητος».

66.3 «Ἐν δὲ τῷ πεντηκοστῷ χρόνῳ, ὀψὲ Σαββάτου, διαφαιούσης Κυριακῆς, *τῆς ἐνδόξου καὶ λαμπρᾶς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ*, **φῶς γλυκύτατον** περιέλαμψέ **μου τὴν** 20

65.9 πολλὰ μογήσας: cf. B&I* 11,155 et 33,27; cf. Hom. Il. 2,690 et 23,607 et Od. 2,343 etc. **65.9** ἐν ἑπτὰ ἑβδομάσι χρόνων: cf. Levit. 25,8 Καὶ ἐξαριθμήσεις σεαυτῷ ἑπτὰ ἀναπαύσεις ἐτῶν, ἑπτὰ ἔτη ἑπτάκις, καὶ ἔσονταί σοι ἑπτὰ ἑβδομάδες ἐτῶν ἐννέα καὶ τεσσαράκοντα ἔτη **66.1** Ἄρας δὲ φωνὴν — τοῦ κλαίειν: Gen. 45,2 ἀφῆκεν φωνὴν μετὰ κλαυθμοῦ cum I Regn. 30,4 καὶ ἦρεν Δαυιδ καὶ οἱ ἄνδρες αὐτοῦ τὴν φωνὴν αὐτῶν καὶ ἔκλαυσαν, ἕως ὅτου οὐκ ἦν **ἐν αὐτοῖς ἰσχὺς** [cf. vers. α] ἔτι κλαίειν **66.1** εἰς ἱκεσίαν προσεκαλούμην: cf. Job 19,17 καὶ ἱκέτευον τὴν γυναῖκά μου, προσεκαλούμην δὲ κολακεύων υἱοὺς παλλακίδων μου **66.2** Ἐπὶ χρόνοις — ἐννέα: cf. Levit. 25,8 Καὶ ἐξαριθμήσεις σεαυτῷ ἑπτὰ ἀναπαύσεις ἐτῶν, ἑπτὰ ἔτη ἑπτάκις, καὶ ἔσονταί σοι ἑπτὰ ἑβδομάδες ἐτῶν ἐννέα καὶ τεσσαράκοντα ἔτη **66.2** Περιεκέχυτο — ζοφερόν: cf. B&I 28,61–62 σκότος βαθὺ περιέχυσέ μου τὸν λογισμόν. Νυνὶ δὲ ἐπὶ τῷ ῥήματί σου τὸ κάλυμμα τὸ ζοφῶδες ἀπορρίψας τῷ φωτὶ **66.2** λύπη τις ἀπαράκλητος: Sym. Met. Vita Gregorii Illuminatoris 5 λύπῃ μὲν ἀπαρακλήτῳ ἐχόμενος **66.3** ὀψὲ Σαββάτου: Mt. 28,1 ὀψὲ δὲ Σαββάτων **66.3** διαφαιούσης Κυριακῆς: cf. Euthym. Iber.(?) Vita Alexii 7 διαφαιούσης [διαφεούσης cod. διαφανούσης cor. Halkin] et 8 διαφαιούσης [διαφεούσης Halkin]. cf. infra 70,3 Ἦν δὲ Κυριακὴ τῶν ἡμερῶν διαφαίουσα

7 ἰσχὺς ἐν ἐμοὶ: ἐν ἐμοὶ ἰσχὺς versio α **8** διετέλεσα θρηνῶν ἀνὰ τὴν ἔρημον ἐκείνην ἕως ἡμερῶν ἑπτά: ἕως ἡμερῶν ἑπτὰ διετέλεσα πενθῶν, ἀνὰ τὴν ἔρημον ἐκείνην, καὶ versio α **12** σύνεγγυς: σύνεγγυς τῆς ἐκκλησίας versio α **13** μετανοῆσαι θερμῶς: γνῶναι σαυτόν versio α σοι γενήσεται: γένοιτό σοι versio α **15** παροικίας: κατοικίας ante corr. A περοπορῶν Pomjalovskij (cf. corr. Nikitin 64–5) **18** Περιεκέχυτο δέ μου τῇ καρδίᾳ, οἱονεὶ νέφος ζοφερόν: καὶ οἱονεὶ νέφος ζοφερὸν περιεκέχυτό μου τῇ καρδίᾳ versio α **20** τῆς ἐνδόξου καὶ λαμπρᾶς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ: deest in vers. α

endlessly for seven weeks of years[144]. And when you manage to appease God with many tears and contrition of heart, then you shall see me in a day of glory and thus find solace".

"Having said that, he disappeared from my eyes. So I rushed to my brother's cave and he was nowhere to be found. Loud were my wails, as I lamented my misfortune, until there was no strength left in me to cry any more. For seven days, I roamed about the desert crying and imploring the holy angel to be moved and take pity on my sighs and tears. I was also calling out to my brother, begging him, and reminding him of the many years of our joint asceticism and brotherly love. On the seventh day, the angel's voice spoke to me and said: 'You must go to the city of Edessa, and live on the column that stands near the Church of Saint George[145], and repent with fervor, until the Lord forgives you'". **66.1**

"Immediately, in cries and lamentations, I left our dwellings of old, walked for forty days, arrived here, and came to live on this column in ascetic tranquility. For forty-nine years, I battled against many evil thoughts and the attacks of demons. Like a dark cloud, inconsolable grief swept over my heart". **66.2**

"And in the fiftieth year, late on a Saturday evening, on the eve of the Sunday of the glorious and illustrious Resurrection of Christ, the softest of lights illumined my heart and chased away the clouds of the passions. I stayed awake all **66.3**

[144] *seven weeks of years*: 49 years; see **66,2** and the discussion in Vol. I, 3.2 ("Refracted Narratives"). For Barlaam's "forty-five years" in the desert, see *Barlaam and Ioasaph* 18,9-20.

[145] On this church, see Vasiliev 1942–1943, 179.

καρδίαν, καὶ τὰ τῶν παθῶν διεσκέδασε νέφη. Ἄγρυπνος οὖν ***διετέλεσα παρ' ὅλην ἐκείνην τὴν νύκτα,*** ἐν κατανύξει καρδίας **εὐχόμενος,** καὶ δάκρυσι παρακλητικοῖς δροσιζόμενος».

66.4 «Ἡμέρας δὲ ἤδη λαμψάσης, περὶ τρίτην ὥραν εὐχομένου μου, ἰδοὺ ὁ ἅγιος παρέστη μοι ἄγγελος. Ἐγὼ δὲ φοβηθεὶς μὴ φάντασμα πλάνης εἴη, ἐπέτεινα τὴν εὐχήν. Ἀλλὰ τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; Τίς δὲ μετουσία Χριστῷ πρὸς Βελίαρ;

66.5 «Ἐκτενῶς γὰρ εὐχομένου μου, φησὶν ὁ ἄγγελος πρός με: "Εἰρήνη σοι παρὰ Κυρίου, **εἰρήνη σοι καὶ σωτηρία**"».

66.6 «Ἐγὼ δὲ παρακληθεὶς τὴν καρδίαν καὶ δάκρυσι συσχεθείς, προσέπεσον αὐτῷ καὶ εἶπον: "Ἵνα τί ἐγκατέλιπές με καὶ ἀπέρριψας ἀπὸ προσώπου σου. Τοῦ ἀδελφοῦ μου ἐχώρισάς με, καὶ σὺ ἀπέστης ἀπ' ἐμοῦ. Καὶ ἰδοὺ κέκμηκα πολλοῖς συνεχόμενος πει- 262r
ρασμοῖς καὶ *ἀνεικάστοις* προσπαλαίσας κινδύνοις"».

66.7 «Ὁ δὲ *ἅγιος* ἄγγελος, κρατήσας μου τὴν χεῖρα, ἤγειρέν με, καί φησι: "Διὰ μὲν τὴν ὑψηλοφροσύνην σου καὶ τὴν τοῦ ἀδελφοῦ κατάκρισιν καὶ ἐξουδένωσιν, ἀπέστην ἐξ ὀφθαλμῶν σου. Οὐ μὴν δὲ παντελῶς κατέλιπόν σε· ἀλλ' ἀοράτως παρήμην φυλάττων καὶ περιθάλπων σε, καθὼς προσέταξέ μοι Κύριος. Νυνὶ δὲ ἐν τῇ ταπεινώσει σου ἐμνήσθη σου ὁ Κύριος, καὶ ἀπέστειλέ με συνεῖναι σοι διαπαντός, ἔν τε τῷ παρόντι βίῳ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Καὶ ἰδοὺ δέδοταί σοι χάρις, διορατικοῖς ὄμμασι καθορᾶν τοὺς δικαίους τε καὶ ἁμαρτωλούς, καὶ τοῖς μὲν ἐπαγάλλεσθαι, τῶν δὲ ὑπερεύχεσθαι, ὅπως ἐπιστρέψωσι τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ βελτιωθῶσι τῇ μετανοίᾳ. Ζῇ δὲ καὶ ὁ σὸς ἀδελφός,

66.3 φῶς — καρδίαν: cf. B&I* 1,68 τῷ δὲ γλυκεῖ τῆς ἀληθείας φωτὶ προσετίθεντο, B&I* 8,7 φῶς γλυκύτατον εἰσέδυ μου τῇ καρδίᾳ, B&I* 24,39–41 χαρᾶς τε πλήρη καὶ θάρσους καὶ φωτὸς γλυκυτάτου τὴν πρὸ μικροῦ λυπουμένην αὐτοῦ καὶ ἀλγοῦσαν εὑρίσκει καρδίαν, B&I* 24,73–74 σὲ παρ' ἐλπίδα δι' εὐχῆς ἐμῆς καὶ δεήσεως γεννηθῆναι καὶ τοῦ γλυκυτάτου μετέχειν φωτὸς τούτου παρασκευάσαντας, et B&I* 24,176–177 ἀνάβλεψον ἰδεῖν τὸ πᾶσι περιλάμπον τοῦ θεοῦ μου φῶς καὶ περιλάμφθητι καὶ αὐτὸς τῷ γλυκυτάτῳ τούτῳ φωτί. cf. Sym. Met. Passio Guriae, Samonae et Abibi 9 τοῦ γλυκυτάτου τοῦδε φωτὸς ἀπολαύσητε, Sym. Met. Passio Anastasiae Rom. 3 ἡδονή, λαμπρότης, ὡραιότης, φῶς, πολὺ τοῦ φωτὸς τούτου γλυκύτερόν τε καὶ ὡραιότερον, et Sym. Met. Passio Demetrii 5 τῷ δὲ γλυκεῖ τῆς ἀληθείας φωτὶ προσετίθεντο. cf. supra 28,6 et infra 71,7, et 114,1. cf. etiam B&I 8,1–2 φῶς αὐτοῦ περιήστραψε τὴν ψυχήν cum Act. 9,3 **66.3** τὰ τῶν παθῶν — νέφη: Isaac. Syr. Serm. ascet. 14,2 διασκεδάσαι ἐκ τῆς ψυχῆς τὰ νέφη τῶν παθῶν **66.3** διετέλεσα — νύκτα: cf. B&I* 25,21 διετέλεσεν **ὅλην** [cf. vers. α] τὴν νύκτα εὐχόμενος. cf. Epiph. Panarion 3, 160,15–16 δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐξότου ἤκουσε καὶ τῆς νυκτὸς στενάζων καὶ στυγνάζων διετέλεσεν εὐχόμενος καὶ παρακαλῶν τὸν θεὸν **66.3** δάκρυσι παρακλητικοῖς: Isaac. Syr. Serm. ascet. 2,7 Οὐκ ἔχω, Δέσποτα, δάκρυον παρακλητικόν **66.4** τίς κοινωνία — Βελίαρ: II Cor. 6,14–15 τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; τίς δὲ συμφώνησις Χριστοῦ πρὸς Βελιάρ; **66.5** εἰρήνη σοι καὶ σωτηρία: cf. B&I 21,170 εἰρήνην τε αὐτῷ καὶ σωτηρίαν αἰώνιον ἐπευξάμενος **66.6** δάκρυσι συσχεθείς: cf. Evodius, Vita XLII Amoriensum (Versio Z a Sym. Met. in menol. inserta) 71,8–9 οἱ δὲ ἅγιοι δάκρυσιν ὁμοῦ συσχεθέντες. cf. supra 65,2 **66.6** ἵνα τί ἐγκατέλιπές με; Ps. 21,2 **66.6** πολλοῖς συνεχόμενος πειρασμοῖς καὶ ἀνεικάστοις: Ps.-Sophr. Hieros. Vita Mariae Aegyptiacae (a Sym. Met. in menol. inserta) 3 (3717,54) πολλαῖς συμφοραῖς καὶ πειρασμοῖς **ἀνηκέστοις** [cf. vers. α] **66.7** τὴν ὑψηλοφροσύνην σου καὶ τὴν τοῦ ἀδελφοῦ κατάκρισιν καὶ ἐξουδένωσιν: cf. Ioann. Sinait. Scala paradisi 23 (965,4–6) Ὑπερηφανία ἐστὶ ... ἐξουδένωσις ἀνθρώπων, κατακρίσεως μήτηρ

2 διετέλεσα παρ' ὅλην ἐκείνην: ὅλην διετέλεσα versio α **12** ἀνεικάστοις: ἀνηκέστοις versio α (cf. Ps.-Sophr. Hieros. Vita Mariae Aegyptiacae (a Sym. Met. in menol. inserta) 3 (3717,54) et e.g. Sym. Met. Vita Ioannis Chrysostomi 24 πάθεσιν ἀνηκέστοις) **13** ἅγιος: deest in vers. α

through that night, praying in contrition of heart, wet with the tears of supplication".

"When daylight shone, as I was praying around the third hour, lo and behold, **66.4**
the holy angel stood before me. Fearing that he was a deceiving delusion, I intensified my prayer. But what does light have to do with darkness? What accord is there between Christ and Be'lial?"

"While I prayed intensely, the angel said to me: 'Peace be with you by the **66.5**
Lord, peace and salvation to you'".

"Consoled in my heart and overtaken by tears, I threw myself before him and **66.6**
said: 'Why did you forsake me and turn me away from your face? You separated me from my brother and you yourself abandoned me. And lo and behold, I struggled, overtaken by many temptations and fighting against unimaginable dangers'".

"The holy angel took my hand, raised me up, and said: 'I went away from **66.7**
your sight because of your arrogance as you looked down upon and belittled your brother. But I did not abandon you entirely. Rather, I remained invisibly present so as to safeguard and care for you, as the Lord commanded me. Now, because of your humility, the Lord remembered you and sent me to be with you forever, in the present and in the future life. And lo and behold, the gift of identifying the righteous and the sinners with discerning eyes is granted to you, so that you may rejoice about the former and pray on behalf of the latter to turn away from their sins and become better through repentance. As for your brother, he

δεόμενος ὑπὲρ σοῦ πρὸς Κύριον. Σπούδασον οὖν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι συνεῖναι αὐτῷ, ἔνθα ἀπέδρα ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμός"».

†

67.1 «Ἐξ ἐκείνης οὖν τῆς ἡμέρας ἠξιώθην ὁρᾶν ἀγγέλους, καὶ ἀποσοβεῖν τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας· διερχομένου γὰρ ἀνδρὸς εὐλαβοῦς καὶ φοβουμένου τὸν Κύριον, ὁρῶ ἀγγέλους Θεοῦ *συνοδοιποροῦντας* αὐτῷ, φαιδροὺς καὶ φωτοφόρους, περιβεβλημένους *στολὰς ἀστραπημόρφους*, τοὺς δὲ δαίμονας πόρρω φεύγοντας, καὶ μηδ' ὅλως τολμῶντας πλησιάσαι».

67.2 «Καὶ **μακάριος ἄνθρωπος ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον**· μεγάλη γὰρ ἡ δόξα Κυρίου ἐπ' αὐτόν, καὶ **δαψιλὴς ἡ χάρις**, εἴτε πλούσιος εἴη εἴτε πένης· οὐ τῶν ἐπιτηδευμάτων γάρ, ἀλλὰ τῶν ἔργων ἐστὶν ἡ διαφορά. Ἄθλιος δὲ ὁ μὴ φυλάττων τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ἁμαρτίαις καὶ πάθεσι συμφυρόμενος. Ἄθλιος οὗτος καὶ ταλαίπωρος, κἂν εὐροῇ τοῖς παροῦσιν· ὅταν γὰρ ἴδω τοιοῦτον τινὰ διερχόμενον, περικυκλοῖ αὐτὸν δαιμόνιον σμῆνος, πάντοθεν συμπνῖγον καὶ συνέχον· ὁ δὲ ἅγιος ἄγγελος *τούτου* πόρρωθεν ἀκολουθεῖ, στυγνάζων καὶ λυπούμενος ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ αὐτοῦ· εἰ δέ γε *πολλάκις πειραθῶσιν* οἱ ἀλάστορες ἐκεῖνοι *δαίμονες*, κατακρημνίσαι τὸν *τοιοῦτον* ἄνθρωπον, ἢ βαλεῖν εἰς βόθρον, ἢ ἄλλως πως θανατῶσαι, οὐ συγχωρεῖ ὁ ἅγιος ἄγγελος, ἀλλὰ **ῥομφαίαν ἐσπασμένην κατέχων**, τύπτει αὐτοὺς καὶ διώκει, οἱ δὲ φεύγουσιν, ὡς χνοῦς κατὰ πρόσωπον ἀνέμου». 262v

67.3 «Ταῦτα δὲ ὁρῶν ἐγώ, τοῖς μὲν δικαίοις ἐπαγάλλομαι, τοῖς δὲ ἀθλίοις καὶ ἁμαρτωλοῖς ἐποδύρομαι. Εἰ μὴ γὰρ παρὰ τῶν ἐπιστατούντων ἡμῖν ἀγαθῶν ἀγγέλων εἴρ-

66.7 ἔνθα ἀπέδρα — στεναγμός: Is. 35,10 et 51,11 cum e.g. Offic. exequiar. = Officia ecclesiastica (e euchol. Goari) 23,1,39. cf. etiam B&I 14,120 **67.1** περιβεβλημένους στολὰς ἀστραπημόρφους: cf. Vita Basilii iunioris (sub auctore Gregorio discipulo) 5,106 ἐνδεδυμένος στολὴν ἀστραπόμορφον cum Marc. 16,5 εἶδον νεανίσκον ... περιβεβλημένον στολὴν λευκήν. cf. etiam Vita Basilii iunioris (sub auctore Gregorio discipulo) 5,130 τὰ ἐν αὐτῷ πάντα ἀστραπημόρφοις ... φωτοχυσίαις τοῦ Θείου Πνεύματος μυριοπλασίως ἐπεκαλύπτετο cum Vita Andreae sali (sub auctore Nicephoro) 22 (1765–1767) οἱ πόδες ὑποδεδεμένοι ἀστραπομόρφοις ὑποδήμασι, τὰ ἱμάτια ποικίλα ὡς ἀπὸ ἡλιακῆς ἀκτῖνος ἢ ὡς ἀπὸ ἀστραπομόρφου ἀκτῖνος καὶ ἀστραπῆς κατεσκευασμένα **67.2** μακάριος — Κύριον: Ps. 111,1 Μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον. cf. B&I 36,130 Μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον **67.2** δαψιλὴς ἡ χάρις: iunctura saepe usurpata. cf. e.g. Sym. Met. Vita Spyridonis 29 Οὕτω δαψιλοῦς ὁ μέγας ἐτρύφα τῆς χάριτος et supra 4,1. cf. B&I 34,114–115 δαψιλῶς αὐτῷ ἐνυπάρχουσαν τὴν τοῦ Πνεύματος μαρτυροῦσι χάριν et etiam supra 42,6 et infra 113,1 **67.2** συμπνῖγον καὶ συνέχον: cf. Vita Basilii iunioris (sub auctore Gregorio discipulo) 4,25 τίς ὁ συνέχων καὶ συμπνίγων αὐτούς **67.2** στυγνάζων καὶ λυπούμενος: cf. Apophthegmata patrum (collectio systematica) 18,31,12 ἐγὼ στυγνάζω καὶ λυποῦμαι **67.2** ὁ ἅγιος — κατέχων: Paralipomenon 21,16 εἶδεν τὸν ἄγγελον Κυρίου ... καὶ ἡ ῥομφαία αὐτοῦ ἐσπασμένη ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. cf. B&I* 37,79–80 ποτὲ μὲν μέλας αὐτῷ φαινόμενος, οἷός ἐστι, ποτὲ δὲ ῥομφαίαν ἐσπασμένην κατέχων cum Nicet. Dav. Paphl. Laudatio archangelorum Michaelis et Gabrielis PG 140:1232,26–28 Μιχαὴλ ἀρχιστράτηγος Κυρίου καθὼς ἀνὴρ ἐσπασμένην χειρὶ κατέχων ῥομφαίαν ὀπταζόμενος **67.2** ὡς χνοῦς κατὰ πρόσωπον ἀνέμου: Ps. 1,4 ὡς ὁ χνοῦς, ὃν ἐκριπτεῖ ὁ ἄνεμος ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, 34,5 γενηθήτωσαν ὡσεὶ χνοῦς κατὰ πρόσωπον ἀνέμου, et Sap. 5,14 ἐλπὶς ἀσεβοῦς ὡς φερόμενος χνοῦς ὑπὸ ἀνέμου

6 συνοδοιποροῦντας: προοδοιποροῦντας versio α **7** στολὰς ἀστραπημόρφους: στολαῖς ἀστραπημόρφοις versio α **14** τούτου: deest in vers. α **16** πολλάκις πειραθῶσιν: πειραθεῖεν versio α δαίμονες: deest in vers. α τοιοῦτον: deest in vers. α

is also still alive, praying for you to the Lord. Hurry up then to be united with him in the future life, where pain, sorrow, and wailing shall disappear'".

"From that day on,[146] I was deemed worthy of seeing angels and of casting out the spirits of wickedness. When a pious, Lord-fearing man passes by, I see angels of God, gleaming and luminous, dressed in clothes blazing like lightning, walking with him, while the demons flee far away, not daring to come near at all". **67.1**

"Blessed is the man who fears the Lord, for the glory of the Lord is great upon him, and His grace is abundant, whether he is rich or poor; for distinction lies in one's deeds, and not in one's status. Meanwhile, wretched is he who does not keep the Lord's commandments, but mingles in sins and passions. Wretched and miserable is that man, even if he might be prosperous in this life. When I see such a man passing through here, a swarm of demons is all around him, choking him and overtaking him from every side, while his holy angel follows from afar, downcast and vexed for the man's demise. And every time that those villainous demons try to push the man down a cliff, or throw him into a deep hole, or put him to death[147] in some other way, the holy angel does not allow it, but with his sword drawn beats them up and drives them away, and they flee like chaff before the wind". **67.2**

"Seeing all this, I rejoice for the righteous, and I mourn over the wretched sinners. If the demons, those enemies of our life, were not prevented and driven away by the good angels who watch over us, they would not refrain from killing all sinners, taking pleasure in their demise. But, as is said, the demons are not **67.3**

[146] The beginning of this paragraph as well is marked with a cross (and again a later one was added in the middle margin.) in ms. **A** (f. 262r).

[147] The scribe of **J** comments on the margin: "He is not talking about real death" (f. 173r).

γοντο καὶ ἀπηλαύνοντο οἱ ἐχθροὶ τῆς ζωῆς ἡμῶν δαίμονες, οὐκ ἂν *ἐφείσαιντο θανατῶσαι πάντας* τοὺς ἁμαρτωλούς, ἐφηδόμενοι τῇ τούτων ἀπωλείᾳ. Ἀλλ' *(ὡς εἴρηται)* οὐ συγχωροῦνται *ὑπ' αὐτῶν ἀποκτείνειν* τοὺς ἀνθρώπους, ἕως ὁ *ἑκάστου πληρωθῇ τῆς ζωῆς χρόνος, ὁ παρὰ τοῦ πάντων δημιουργοῦ καὶ Δεσπότου ὡρισμένος*· ἐκδεχόμενος γὰρ ὁ ἀγαθὸς *Θεὸς* τὴν ἐπιστροφὴν *καὶ μετάνοιαν τοῦ ἁμαρτωλοῦ*, δίδωσιν αὐτῷ προθεσμίαν ζωῆς, μὴ συγχωρῶν τοὺς ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνους *δαίμονας*, ἀδεῶς ἁρπάζειν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, μὴ ὄντος λυτρουμένου μηδὲ σώζοντος».

68.1 *Ταῦτα* τὰ ὀνησιφόρα καὶ ψυχωφελῆ διηγήματα *ὁμιλήσαντες δι' ὅλης* τῆς νυκτός, ἤδη τῆς ἡμέρας αὐγαζούσης ἀναστάντες, τὰς ἐωθινὰς *εὐχὰς τῷ Κυρίῳ ἀνεπέμψαμεν*, ὅ τε ἁγιώτατος ἐπίσκοπος καὶ ὁ ὅσιος κιονίτης. Καὶ συνταξάμενος τῷ γέροντι ὁ ἐπίσκοπος, **ἀπῄει χαίρων**, *τοιούτῳ ἐντυχὼν ἀνδρὶ ἁγίῳ*.

68.2 Εἰσελθὼν δὲ ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Γεωργίου καὶ εὐξάμενος, *προσελθοῦσα ἡ προεστῶσα τῆς γυναικείας μονῆς* μετὰ τῶν λοιπῶν τιμίων μοναζουσῶν, *καὶ εὐλογηθεῖσαι ὑπ' αὐτοῦ, ἐξενεγκοῦσα ἐκείνη χρυσίνους πεντακοσίους, δίδωσι* τῷ ἐπισκόπῳ εἰποῦσα: «Λαβὲ ταῦτα, ἁγιώτατε πάτερ, μικρὸν ὑπόμνημα τῆς σῆς οἰκέτιδος· ἀρτιπαγὴς γὰρ ὢν καὶ νέηλυς, πολλῶν χρήζεις ἀναλωμάτων». Ὁ δὲ ὅσιος, ἰδὼν αὐτῆς τὴν πίστιν, ἐδέξατο τὸ δῶρον, ἐγχειρίσας *μὲν τοῦτο* τοῖς διακόνοις, τῇ δὲ *προεστώσῃ εἰπών: «⟨Δῴη σοι Κύριος⟩* κατὰ τὴν πίστιν σου, καὶ μνησθείη πάσης θυσίας σου, καὶ τὸ ὁλοκαύτωμά σου πιανάτω».

68.3 Καὶ οὕτως ἀπελθὼν *ὁ ὁσιώτατος Θεόδωρος* ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ, εἶχετο τῶν *πνευματικῶν καὶ θεαρέστων ἔργων*: διδάσκων, νουθετῶν, παρακαλῶν ἅπαντας, τοὺς πένητας ἐλεῶν, τοὺς δεομένους οἰκτείρων, τύπος καὶ ὑπογραμμὸς ἀρετῆς πᾶσι γινόμενος, 263r

67.3 ἀδεῶς ἁρπάζειν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, μὴ ὄντος λυτρουμένου μηδὲ σώζοντος: Ps. 7,3 μήποτε ἁρπάσῃ ὡς λέων τὴν ψυχήν μου μὴ ὄντος λυτρουμένου μηδὲ σῴζοντος **68.1** ἀπῄει χαίρων: cf. B&I 21,171. iunctura saepe in Sym. Met. usurpata. cf. infra 99,1 **68.2** μνησθείη πάσης θυσίας σου καὶ τὸ ὁλοκαύτωμά σου πιανάτω: Ps. 19,4 **68.3** διδάσκων, νουθετῶν, παρακαλῶν: cf. e.g. Nicet. Dav. Paphl. Enc. in apostolum Paulum 86,13 διδάσκων, νουθετῶν, ἐλέγχων, παρακαλῶν **68.3** τύπος καὶ ὑπογραμμὸς ἀρετῆς πᾶσι γινόμενος: cf. e.g. Bas. Caes. Sermones de moribus a Sym. Met. collecti = PG 32:1316,53 λαβέτω τύπον καὶ ὑπογραμμὸν et Ioann. Sinait. Scala paradisi 5 (780,54), etc.

1 ἐφείσαιντο: ἐφείσαντο versio α **2** θανατῶσαι: θανάτῳ παραδοῦναι versio α ὡς εἴρηται: deest in vers. α **3** ὑπ' αὐτῶν ἀποκτείνειν: ὑπὸ τῶν ἀγγέλων φονεύειν versio α **4** ὡρισμένος scripsi (cf. vers. α): ὁρισμένος A Pomjalovskij ἑκάστου πληρωθῇ τῆς ζωῆς χρόνος, ὁ παρὰ τοῦ πάντων δημιουργοῦ καὶ δεσπότου ὡρισμένος: παρὰ τοῦ δημιουργοῦ καὶ πάντων δεσπότου ὡρισμένος ἑκάστου πληρωθῇ τῆς ζωῆς χρόνος versio α **5** Θεὸς: deest in vers. α καὶ μετάνοιαν τοῦ ἁμαρτωλοῦ: τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ μετάνοιαν versio α **6** δαίμονας: deest in vers. α **8** ταῦτα: ταῦτα τοίνυν versio α ὁμιλήσαντες δι' ὅλης: δι' ὅλης ὁμιλήσαντες versio α **9** εὐχὰς τῷ Κυρίῳ ἀνέπεμψαν: ἀνέπεμψαν εὐχὰς τῷ Κυρίῳ versio α **11** τοιούτῳ ἐντυχὼν ἀνδρὶ ἁγίῳ: τοιούτου τυχὼν ἀνδρὸς ἁγίου versio α **13** προσελθοῦσα ἡ προεστῶσα τῆς γυναικείας μονῆς: προσελθούσης τῆς ἡγουμένης versio α **14** καὶ εὐλογηθεῖσαι ὑπ' αὐτοῦ, ἐξενεγκοῦσα ἐκείνη χρυσίνους πεντακοσίους, δίδωσι: ἠλόγησεν αὐτάς. Ἡ δὲ προεστῶσα δίδωσι πεντακοσίους χρυσίνους versio α **17** μὲν τοῦτο: τὸ χρῆμα versio α **18** Δῴη σοι Κύριος Pomjalovskij (cf. vers. α): deest in A προεστώσῃ εἰπών, ⟨Δῴη σοι Κύριος⟩: γυναικὶ, «Δῴη σοι Κύριος», εἰπών versio α **20** ὁ ὁσιώτατος Θεόδωρος: deest in vers. α **21** πνευματικῶν καὶ θεαρέστων ἔργων: ἔργων τῶν πνευματικῶν καὶ θεαρέστων versio α

permitted by the angels to kill men, until that point when the duration of everyone's life, set by the Creator of all and Master, is completed. For the good Lord awaits the sinner's return and repentance, and He postpones his death; He does not allow the demons, murderous from their origins, to seize his soul unafraid, with no one coming to his rescue and salvation".

At Edessa II

68.1 We shared such stories, rewarding and beneficial to the soul, all night long, and, when dawn had already come, we got up and, together with the most holy bishop and the holy stylite, offered the morning prayers to the Lord. The bishop then bid the elder farewell and departed in joy for having met such a saint.

68.2 When he entered the Church of Saint George the Martyr and prayed, the abbess of the female monastery, along with the rest of the venerable nuns, came and received his blessing. The abbess took out 500 gold coins and gave them to the bishop saying: "Take these, most holy father, as a little keepsake of your servant; for you have only just started as a newcomer, you need many funds". The saint, seeing her faith, accepted the gift, entrusted the sum to the deacons, and said to the abbess: "May the Lord repay you according to your faith, and may he remember every offering of yours, and increase your burnt sacrifice!".

68.3 Then, the most holy Theodore went to the bishopric and devoted himself to his spiritual, God-pleasing deeds: he taught, he gave advice, he consoled everyone, he supported the poor, he grieved for the needy, he became a mark and a model of virtue for all, he prayed continuously, and he practiced humility in such

εὐχῇ μὲν προσκείμενος διηνεκεῖ, ταπεινοφροσύνης δὲ οὕτως ἐπιμελούμενος, ὥσπερ ἐν τούτῳ τὸ πρωτεῖον ἔχειν ἐθέλων τρόπον ἕτερον, ἐν τῷ μηδένα ἑαυτοῦ τιθέναι περὶ τὸ εὐτελὲς δεύτερον. Πολλὴν δὲ εἶχε σπουδὴν καὶ πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν νοσούντων, πάντα παρέχων αὐτοῖς ὅση δύναμις, καὶ οὕτως αὐτοὺς ἀνακτᾶσθαι σπουδάζων· μάλιστα δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τῶν λόγων προσφέρων παραμυθίαν, καὶ παντὶ τρόπῳ δεικνὺς τὸ φιλάνθρωπον.

68.4 Σωφροσύνην δὲ καὶ παρθενίαν, τίς οὕτω τετίμηκεν ἢ πρὸς αὐτὴν ἠρέθισεν, ὡς μικροῦ κρείττονα καὶ ὑψηλοτέραν αὐτὴν δεῖξαι, ἢ ὥστε καὶ βάσιμον εἶναι φύσει τῇ ἀνθρωπίνῃ; Ἀγάπην δὲ τὴν βασιλικωτάτην τῶν ἀρετῶν, τίς πλέον ἠγάπησεν ἢ ἐξύμνησεν; πέφλεκτο γὰρ ἀεὶ τὰ σπλάγχνα τῇ περὶ τὸν πλησίον στοργῇ, καὶ τῆς τῶν πιστῶν *σωτηρίας περιεκέκαυτο*.

68.5 Τί τὸ ἐντεῦθεν; Φθόνος ἀνῆπτο τοῖς αἱρετικοῖς καὶ θυμὸς ἄγριος· εἰς τοσοῦτον γὰρ ἀναιδείας προῆλθον, ὡς καὶ τοῖς ὀρθοδόξοις ψάλλουσιν ὀνειδίζειν τὴν ὀρθοδοξίαν. Ἦσαν δὲ οὗτοι, οἱ τὰ Νεστορίου τοῦ δυσσεβοῦς φρονοῦντες καὶ τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον βλασφημοῦντες, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ἀνομίας αὐτῶν δόγματα φληναφοῦντες.

68.6 Ἑτέρωθεν δὲ Μανιχαῖοι δεινοὶ ἀνέφαινον, δύο λέγοντες ἀρχὰς *ἀντικαθιστῶσας* ἀλλήλαις, μίαν μὲν ἀγαθήν, μίαν δὲ πονηράν. Οἱ αὐτοὶ δὲ προσεκύνουν ἡλίῳ τε καὶ σελήνῃ, μὴ ὁμολογοῦντες οὐρανόν τε καὶ γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ὑπὸ τοῦ μόνου γεγενῆσθαι Θεοῦ. Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα τερατώδη ἔλεγον βλάσφημα δόγματα, περὶ διαφόρων αἰώνων καὶ οὐρανῶν, ὕλης τε καὶ σκότους, καὶ τοῦ καλουμένου Σακλᾶ καὶ

68.3 εὐχῇ μὲν προσκείμενος διηνεκεῖ: cf. etiam Sym. Met. Epitome de gestis Petri, dicta "prior" = Pseudo-Clementina (epitome altera) 159 τῇ εὐχῇ τοίνυν θερμότερον προσκειμένῃ τῇ Θεοδώρᾳ et 169 ἤδη γὰρ πάντων τῇ εὐχῇ προσκειμένων, et Sym. Met. Vita Spyridonis 35 τῇ εὐχῇ προσκείμενος ἦν **68.3** ἀπελθὼν — ἐπιμελούμενος: cf. Sym. Met. Passio Tryphonis 7 αὐτὸς δὲ οἷκοι γενόμενος, τῶν τε συνήθων τῆς πίστεως εἶχετο ἔργων, ὁδηγῶν πρὸς ἀλήθειαν τοὺς πεπλανημένους, καὶ πρὸς τὴν τῶν κακῶς πασχόντων ἐπιμέλειαν ἑαυτὸν ἐδίδου **68.3** εὐχῇ — φιλάνθρωπον: Sym. Met.* Vita Ioannis Chrysostomi 4 εὐχῇ μὲν προσκείμενος ... ταπεινοφροσύνης δὲ οὕτως ἐπιμελούμενος, ὥσπερ ἐν τούτῳ τὸ πρωτεῖον ἔχειν ἐθέλων τρόπον ἕτερον, ἐν τῷ μηδένα ἑαυτοῦ τιθέναι περὶ τὸ εὐτελὲς δεύτερον. Ἀπέταττε δὲ καὶ μέρος τι τῆς ἡμέρας ἑαυτῷ πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν νοσούντων, οἴκοθεν μὲν ἐκείνοις πάντα παρέχων αὐτοῖς ὅση δύναμις, καὶ οὕτως αὐτοὺς ἀνακτᾶσθαι σπουδάζων· μάλιστα δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τῶν λόγων προσφέρων παραμυθίαν, καὶ παντὶ τρόπῳ δεικνὺς τὸ φιλάνθρωπον **68.4** Σωφροσύνην — περιεκέκαυτο: Sym. Met.* Vita Ioannis Chrysostomi 19 Σωφροσύνην δὲ καὶ παρθενίαν, τίς οὕτω τετίμηκεν ἢ πρὸς αὐτὴν ἠρέθισεν, ὡς μικροῦ καὶ κρείττω καὶ ὑψηλοτέραν αὐτὴν δεῖξαι, ἢ ὥστε καὶ βάσιμον εἶναι φύσει τῇ ἀνθρωπίνῃ; ... Ἀγάπην δὲ τὴν βασιλικωτάτην τῶν ἀρετῶν, τίς πλέον ἠγάπησεν ἢ ἐξύμνησεν; ... πέφλεκτο τὰ σπλάγχνα τῇ περὶ τὸν πλησίον στοργῇ, καὶ τῆς τῶν πιστῶν **περιεκέκαυτο σωτηρίας** [cf. vers. α] **68.5** Τί τὸ ἐντεῦθεν: iunctura in Sym. Met. saepe usurpata. cf. etiam Bas. Caes. Sermones de moribus a Sym. Met. collecti = PG 32:1292,46–47 Τί οὖν ἐντεῦθεν συνέβαινεν; et infra 71,4 **68.5** Φθόνος ἀνῆπτο: Sym. Met. Vita Danielis Styl. 40 φθόνος αὐτῷ παρὰ τῶν συγγενῶν ἀνῆπτο δεινὸς. cf. Nicet. Dav. Paphl. Orat. laudatoriae summorum apostolorum 16 (329,46–47) ἀνῆπται μὲν φθόνος τοῖς πονηροτάτοις τῆς πόλεως κατ' αὐτῆς **68.5** Τί τὸ ἐντεῦθεν — ὀρθοδοξίαν: Sym. Met.* Vita Ioannis Chrysostomi 26 Εἰς τοῦτο δὲ ἀναιδείας προῆλθον, ὡς καὶ **τοῖς ὀρθοδόξοις ψάλλουσιν** [cf. vers. β] ὀνειδίζειν τὸ ὁμοούσιον ... Τί τὸ ἐντεῦθεν; Φθόνος ἀνῆπτο τοῖς αἱρετικοῖς, καὶ θυμὸς ἄγριος ... cf. supra 53,1 et infra 68,7

2 ἐπὶ Pomjalovskij **6** φιλανθρώπινον Pomjalovskij **10** ἐξύμνησεν — στοργῇ καὶ scripsi (cf. vers. α et app. font.): ἐξ[.....]πέφλεκτο γὰρ ἀεὶ τὰ[.....]περὶ τὸν πλησίον σ[.....] A ἐξήσκεισεν εἰ πέφλεκτο γὰρ ἀεὶ τὰ σπλάχνα τῇ περὶ τὸν πλησίον στοργῆς καὶ manu post. suppl A ἐξύμνησεν; ἐπέφλεκτο γὰρ ἀεὶ τὰ σπλάγχνα τῇ περὶ τὸν πλησίον στοργῇ, καὶ Pomjalovskij **11** σωτηρίας περιεκέκαυτο: περικέκαυτο σωτηρίας versio α **16** ἀντικαθιστῶσας: ἀντικαθεστῶσας versio α

a way that for him the first prize was desired but in a different fashion, namely in being first among all in insignificance. He also was much dedicated to visiting the sick, providing them with everything he could, and thus striving to restore them to health; above all, he consoled them with words and showed his compassion in every way.[148]

68.4 Who else honored chastity and virginity or urged others towards these virtues so much that he almost showed them superior and higher than what could be accessible to human nature? Who loved or praised love, that most royal virtue, more? His heart was always on fire with affection for his fellow human beings, and consumed by the salvation of the faithful.

68.5 What happened next? Envy[149] and a savage rage were kindled among the heretics; and they got to such a level of impertinence that they derided the Orthodoxy of the Orthodox when the latter sang hymns. These heretics were the ones who followed the views of the impious Nestorius and blasphemed the most holy Mother of God and babbled their other iniquitous teachings.

68.6 From other corners also the terrible Manicheans[150] came to join them, those who speak of two opposing principles, a good one and an evil one, and also worship the sun and the moon and do not recognize that heaven, earth, as well as everything contained therein were created by God alone. They furthermore declare other monstrous and blasphemous doctrines—about different aeons and heavens, about matter and darkness, and made-up stories about the so-called

[148] In sections **68,3–5**, Euthymios returns to wording from the *Life* of John Chrysostom from Symeon Metaphrastes' *Menologion* (BHG 875: 4, 19, and 26); see Vol. I, 3.2 ("Wholesale Narrative Quotations").

[149] On the role of multifarious envy in human life and its Christian interpretations, see Hinterberger 2013, esp. 61–100.

[150] For the portrayal of Manicheans and related heresies, see Vol. I, 4.2.

τῆς Νεβρὼδ μυθολογοῦντες, καὶ μὴ ὁμολογοῦντες ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι τῆς Παλαιᾶς τε καὶ Νέας Διαθήκης Θεόν. Καὶ τοῦ μεγάλου δὲ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν καὶ τὰ σωτήρια πάθη καὶ τὴν ἀνάστασιν, οὐ κατ' αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν πεπρᾶχθαι, ἀλλὰ δοκήσει καὶ κατὰ φαντασίαν γεγονέναι ἐληρῴδουν. 263v

68.7 Αὖθις δὲ καὶ οἱ τῆς Σευήρου αἱρέσεως ὑπασπισταὶ δεινὸν ἔπνουν θυμὸν καὶ ἄγριον, ἀνατρέποντες τὴν ἐν Χαλκηδόνι *σύνοδον τῶν ἁγίων ἑξακοσίων τριάκοντα πατέρων, καὶ τὰ δόγματα* διασύροντες· καὶ τὰς δύο φύσεις τοῦ Σωτῆρος ἀρνούμενοι, μίαν φύσιν διεστραμμένῃ καρδίᾳ ἐπρέσβευον, πολλὰ καὶ ἕτερα ἀλλόκοτα πλαττόμενοι.

69.1 Οὗτοι πάντες, τὸν πολὺν ἐκεῖνον πρὸς ἀρετὴν ζῆλον τοῦ τιμίου Θεοδώρου ὁρῶντες, καὶ τὴν *δαψιλῆ διδασκαλίαν αὐτοῦ* ἀκούοντες, καὶ ὅπως τὰς πονηρὰς αὐτῶν αἱρέσεις ἐμυσάττετο, καὶ τὰ δεινὰ *τούτων δόγματα* πανσόφοις ἀνέτρεπεν ἀντιρρήσεσι, κατὰ τὸ δαυϊτικὸν λόγιον «Οὐχὶ τοὺς μισοῦντας σε, Κύριε, *ἐμίσησα,* καὶ ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς σου ἐξετηκόμην; **Τέλειον μῖσος ἐμίσουν** αὐτούς, εἰς ἐχθροὺς ἐγένοντό μοι», ἄσπονδον ἐκίνησαν ἔχθραν κατὰ τοῦ ἁγίου, καὶ εἰς φανερὰν ἠγέρθησαν μανίαν. Ἀμέλει καὶ εἰς ἓν γενόμενοι σύστημα, *τοὺς ὀδόντας τε* συὸς τρόπον κατὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἁγίου ὑποθήξαντες, ἐπῆλθον ληστρικῶς καταλῦσαι μὲν τὴν ἐκκλησίαν, φονεῦσαι δὲ

68.6 Ἐτέρωθεν δὲ Μανιχαῖοι — ἐληρῴδουν: Euchologium* (e cod. Barb. gr. 336) 148 Ἀναθεματίζω δὲ καὶ καταθεματίζω πάντα ἄνθρωπον λέγοντα δύο ἀρχὰς εἶναι, καὶ ταύτας **ἀντικαθεστώσας** [cf. vers. α] ἀλλήλαις, ἀγεννήτους, μίαν μὲν πονηράν, μίαν δὲ ἀγαθήν. Ἀναθεματίζω δὲ καὶ τοὺς λέγοντας ὅτι τὸ σῶμα ἐκ τῆς πονηρᾶς συνέστηκεν ἀρχῆς, ἣ φύσει τὰ κακά. Ἀναθεματίζω δὲ πάντα ἄνθρωπον τὸν μὴ ὁμολογοῦντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς γεγενῆσθαι ὑπὸ τοῦ μόνου θεοῦ. Πρὸς τούτοις δὲ ἀναθεματίζω τὸν ἀρνούμενον ἡμᾶς τε καὶ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, τοῦτ' ἔστιν τὸν Ἀδάμ, τὸν ὅμοιον ἡμῖν μὴ διαπεπλάσθαι ἐκ γῆς ὑπὸ θεοῦ Πρὸς δὲ τούτοις ἀναθεματίζω καὶ ὅσα περί τε ὕλης καὶ σκότους, καὶ τοῦ καλουμένου Σακλᾶ καὶ τῆς Νεβρώδ, καὶ περὶ διαφόρων οὐρανῶν καὶ αἰώνων μυθολογοῦσιν. Καὶ ὁμολογῶ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι παλαιᾶς τε καὶ νέας διαθήκης θεόν, καὶ τοὺς ἐν ἑκατέρᾳ διαπρέψαντας καὶ ἐπαινουμένους ἁγίους ἐπίσταμαι καὶ φίλους θεοῦ· καὶ τὴν τοῦ μεγάλου δὲ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γέννησιν, καὶ τὰ σωτήρια πάθη, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν οὐ δοκήσει, οὐδὲ κατὰ φαντασίαν λέγω τοῦ λοιποῦ γεγονέναι, ἀλλὰ κατ' αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν πεπρᾶχθαι, ὡς ὁμοουσίου τῷ πατρὶ καὶ ἡμῖν τοῦ αὐτοῦ ὑπάρχοντος **68.7** δεινὸν ... θυμὸν καὶ ἄγριον: cf. Sym. Met. Passio Probi, Tarachi et Andronici 11 λέαινά τις ἀγρία καὶ δεινή cum Sym. Met. Vita Ioannis Chrysostomi 26 Φθόνος ἀνῆπτο τοῖς αἱρετικοῖς, καὶ θυμὸς ἄγριος ... cf. supra 68,5 **68.7** διεστραμμένῃ καρδίᾳ: Prov. 6,14 **68.7** καὶ οἱ τῆς — πλαττόμενοι: Georg. Mon.* Chronicon 472,12–23 ... τρίτος πάλιν ὑπασπιστὴς Εὐτυχὴς ... οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τερατώδη τινὰ καὶ ἀλλόκοτα παρέπλαττεν ... Μανιχαῖος οὗτος ὁ λόγος καὶ πεφαντασμένος πολλῷ μᾶλλον ἐκείνου. Μίαν φύσιν καὶ οὗτος διεστραμμένῃ καρδίᾳ τὸν Χριστὸν ἐπρέσβευεν. Εἶτα Σευῆρός τις λεγόμενος ... cf. etiam Con. Porph. De virtutibus et vitiis 1,144,23–24 μίαν φύσιν καὶ οὗτος διεστραμμένῃ καρδίᾳ τὸν Χριστὸν ἐπρέσβευσεν **69.1** οὐχὶ τοὺς μισοῦντάς — ἐγένοντό μοι: Ps. 138,21–22. cf. etiam Euthym. Iber. Capita Theod. Edes. 80 τῶν δαιμόνων, οὓς τέλειον μῖσος μισεῖν ... ἐδιδάχθημεν et B&I 11,5 νυνὶ δὲ τέλειον μῖσος ἐμίσησα, 14,139 Καθάπερ οὖν ἐγὼ τῶν παρόντων ἐπιγνοὺς τὴν ματαιότητα τέλειον αὐτὰ ἐμίσησα μῖσος, 24,130 τέλειον μῖσος μισήσας αὐτά, τῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ θεῷ συνεταξάμην. cf. supra 48,1 **69.1** τοὺς ὀδόντας — ὑποθήξαντες: cf. Sym. Met. Miraculum archangeli Michaelis in Chonis 6 τὸν ὀδόντα συὸς τρόπον καθ' ἑκατέρων αὐτῶν ὑποθήξαντες et Sym. Met. Vita Cyri et Ioannis 11 τὸν ὀδόντα δίκην συὸς ὑποθήξας. cf. infra 109,1

8 τῶν ἁγίων ἑξακοσίων τριάκοντα πατέρων, καὶ τὰ δόγματα: καὶ τὰ δόγματα τῶν ἁγίων ἑξακοσίων τριάκοντα πατέρων versio α **11** δαψιλῆ διδασκαλίαν αὐτοῦ: δαψίλειαν τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας versio α **12** τούτων δόγματα: δόγματα αὐτῶν versio α **13** ἐμίσησα: ἐμίσησα λέγοντος versio α **16** τοὺς ὀδόντας τε: καὶ τοὺς ὀδόντας versio α

Saklas and Nebrod[151]—, and do not acknowledge that the God of the Old and the New Testament is one and the same. They also foolishly claim that the birth in the flesh and the salvific passion and resurrection of our great God and Savior Jesus Christ did not happen in reality, but were just appearance and illusion.

Moreover, the minions of Severus' heresy as well were bursting with repulsive and savage rage, rejecting the council of the 630 fathers at Chalcedon and vilifying its doctrines, denying the two natures of the Savior and, with their warped minds, professing one nature instead, and fabricating many other bizarre views as well. **68.7**

All these people saw the great zeal that the venerable Theodore showed toward virtue, and heard about his prolific teaching, and how much he detested their wicked heresies, and how he overturned their loathsome doctrines with the wisest arguments, following the saying of David, "Do I not hate them that hate thee, o Lord? And do I not loathe them that rise up against thee? I hate them with perfect hatred; I count them as my enemies". They thus stirred up a relentless enmity against the saint and were incited to obvious folly. Indeed, they banded together as a single gang, sharpened their teeth like wild boars against the Church and the saint, and made their assault like brigands so as to destroy the church, kill the most holy bishop, and maltreat his attendant clerics and the Orthodox people. But the hands of some were rendered motionless[152], afflicted **69.1**

[151] The feminine article in the Greek and the pairing with Saklas suggest that the reference is not to the (male) biblical giant Nimrod, i.e. Νεβρώδ, the name used in the Greek, but to *Nevro'el*, the consort of Ashaklun (Saklas) and mother of Adam and Eve according to Manichaean cosmologies.

[152] A similar episode of attempted murder, with a similarly miraculous aversion, is narrated in the *Life* of Euthymios; see GRD 21/M-H 73–4 with Vol. I, 3.4 ("Whose Double?").

τὸν ἁγιώτατον ἐπίσκοπον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ κληρικοὺς καὶ ὀρθοδόξους κακῶς διαθεῖναι. Ἀλλὰ τοῖς μὲν αἱ χεῖρες ἐνάρκων, καὶ θεηλάτοις πληγαῖς ἐμαστίζοντο, τοῖς δὲ καὶ φλὸξ ἐκ τῆς ἐκκλησίας *προσαπαντῶσα κατὰ στόμα* κενοὺς ἀναστρέφειν ἐποίει.

69.2 Ἀπορήσαντες οὖν τῆς ἐπιβουλῆς, εἰς ἑτέραν *μηχανὴν τρέπονται*. Τοὺς γὰρ κρατοῦντας τῶν τῆς Συρίας πόλεων, οὓς ἀμηράδας *καλεῖν εἴωθεν ἡ τῶν Ἀγαρηνῶν* γλῶσσα, ὑπελθόντες, καὶ δώροις αὐτῶν τὰς χεῖρας πλήσαντες, κατὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἁγίου ἐμισθώσαντο· καὶ πολλὰ τῶν κτημάτων τῶν ἄνωθεν τῇ καθολικῇ *ἐκκλησίᾳ ἀφιερωθέντων* ἐσφετερίσαντο. Ἐξαιρέτως δὲ οἱ δεινοὶ Μανιχαῖοι **πλούτῳ βρίθοντες**, χαλεπῶς ἐπολέμουν τὸν τῆς ὀρθοδοξίας κήρυκα.

69.3 Ἐνόσῳ δὲ τὰς πολυτρόπους ἐκείνας οὗτοι κατὰ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας μηχανὰς συνεσκεύαζον, ὁ τοῦ Θεοῦ θεράπων Θεόδωρος **ἐδεῖτο** αὐτοῦ **θερμῶς**, καὶ *πάσῃ δυνάμει ἐδυσώπει*, κρείττονα τῆς τῶν ἐναντίων ἐπιβουλῆς, τὴν αὐτοῦ ἐκκλησίαν καὶ τὸ ὀρθόδοξον ποίμνιον ἀναδεῖξαι. Καὶ «Πέποιθα» ἔλεγεν «ἐπὶ τῷ Θεῷ **τῷ σώζοντί με ἀπὸ ὀλιγοψυχίας καὶ ἀπὸ καταιγίδος**, ὡς οὐκ ἐγκαταλείψει τὸν ἅγιον αὐτοῦ οἶκον

69.2 τὴν δαψιλῆ διδασκαλίαν αὐτοῦ (69,1) — εἰς ἑτέραν μηχανὴν τρέπονται: Sym. Met.* Miraculum archangeli Michaelis in Chonis 6 ταῦτα ὃ μὲν ἔστρεφε καθ' ἑαυτὸν εἰσαεὶ καὶ τῷ θεῷ διελέγετο· τὰ δὲ τῶν ἀπίστων πλήθη πρᾴως ἐπὶ τούτοις φέρειν οὐκ εἶχον, ἀλλὰ τοῦτο μὲν καὶ ἡ πολλὴ ἐκείνη τῶν θαυμάτων **δαψίλεια** [cf. vers. α] τοῦ ἁγιάσματος, τοῦτο δὲ καὶ ὁ πρὸς ἀρετὴν τοῦ Ἀρχίππου ζῆλος καὶ οἱ κατὰ θεὸν ἀγῶνες καὶ ἡ τοσαύτη δι' ἐκεῖνον ὑπομονὴ ἐκίνει κατ' αὐτῶν καὶ ἠρέθιζε καὶ εἰς φανερὰν ἐκείνους τὴν μανίαν ἐξῆγεν· ἀμέλει καὶ εἰς ἓν γενόμενοι σύστημα **καὶ τὸν ὀδόντα συὸς** [cf. vers. α] τρόπον καθ' ἑκατέρων αὐτῶν ὑποθήξαντες οἱ μὲν τῶν τριχῶν λαμβάνονται τοῦ Ἀρχίππου καὶ ῥάβδοις, ὦ μιαρῶν χειρῶν, ὡμῶς ἄγαν αἰκίζονται, οἱ δὲ κατὰ τοῦ ἁγίου ὕδατος ἐκείνου συρρέουσι κακῶς τι καὶ τοῦτο διαθεῖναι πειρώμενοι. ἀλλὰ τοῖς μὲν αἱ χεῖρες ἐνάρκων, τοῖς δὲ καὶ φλὸξ ἐκεῖθεν **κατὰ στόμα προσυπαντῶσα** [cf. vers. α] κενοὺς ἀναστρέφειν ἐποίει· ὅθεν καὶ πρὸς ἑτέραν **τρέπονται μηχανήν** [cf. vers. α] **69.2** Τοὺς γὰρ κρατοῦντας — γλῶσσα: cf. Mich. Attal. Historia 33,5 (275–277) Καὶ οἱ προεξάρχοντες τοῦ στρατοῦ αὐτῶν, ἀμηράδας οἵδε τούτους καλεῖν καὶ σελαρίους ἡ τῶν Τούρκων φωνή. cf. etiam Vita Cosmae et Ioannis Damasceni 4 τῷ γὰρ Μανσούρ, ἄρχοντι ὄντι τῆς Δαμασκοῦ τῷ τηνικαῦτα καιρῷ, ὃν καὶ ἀμηρᾶν ἐκάλουν οἱ ἐγχώριοι **69.2** πλούτῳ βρίθοντες: iunctura saepe in Sym. Met. et in B&I usurpata; cf. e.g. Sym. Met. Vita et conversatio Xenophontis et filiorum ejus Ioannis et Arcadii 2 πλούτῳ βρίθων et B&I 14,143. cf. infra 78,4 **69.2** τὸν τῆς ὀρθοδοξίας κήρυκα: cf. Mich. mon. Vita Theodori Studitae 48 (304,37–38) ὁ περιβόητος τῆς ὀρθοδοξίας κήρυξ Θεόδωρος **69.3** ἐδεῖτο αὐτοῦ θερμῶς: cf. B&I 19,12. iunctura saepe in Sym. Met. usurpata. cf. etiam Nic. Uran. Vita Theodori Teronis 11 γόνυ τῷ ἀνδρὶ κλίνασα καὶ τῶν ἐκείνου λαβομένη γονάτων εὔχεσθαι ὑπὲρ αὐτῆς καὶ τοῦ πόθου θερμῶς εὖ μάλα καὶ σπουδαίως ἐδεῖτο et Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 21. cf. supra 9,1 et 19,2 **69.3** τῷ σώζοντί — καταιγίδος: Ps. 54,9 προσδεχόμην τὸν σώζοντά με ἀπὸ ὀλιγοψυχίας καὶ καταιγίδος. cf. B&I 2,149 ἐμάκρυνα φυγαδεύων καὶ ηὐλίσθην ἐν τῇ ἐρήμῳ προσδεχόμενος τὸν θεόν, τὸν σώζοντά με ἀπὸ ὀλιγοψυχίας καὶ ἀπὸ καταιγίδος et Ps.-Sophr. Hieros. Vita Mariae Aegyptiacae (a Sym. Met. in menol. inserta) 3 (3716,52–53) ἐμάκρυνα φυγαδεύουσα, καὶ ἐν ταύτῃ αὐλίζομαι, προσδεχομένη τὸν Θεόν μου, τὸν ἀπὸ ὀλιγοψυχίας καὶ καταιγίδος τοὺς ἐπιστρέφοντας πρὸς αὐτὸν διασώζοντα

2 διαθῆναι A **3** προσαπαντῶσα κατὰ στόμα: κατὰ στόμα προσυπαντῶσα versio α **4** μηχανὴν τρέπονται: τρέπονται μηχανήν versio α **5** καλεῖν εἴωθεν ἡ τῶν Ἀγαρηνῶν: ἡ τῶν Ἀγαρηνῶν εἴωθε καλεῖν versio α **8** ἐκκλησίᾳ ἀφιερωθέντων: ἀφιερωθέντων ἐκκλησίᾳ versio α **12** πάσῃ δυνάμει ἐδυσώπει: ὅση δύναμις ἐλιπάρει versio α

with wounds from God, while a fire emitted from the church fell on the faces of others, making them turn back empty-handed.

69.2 After their attack failed, they turned to another machination. They fawned upon those who held power in the cities of Syria—called emirs in the language of the Hagarenes[153]—, filled their hands with bribes, and paid them off against the church and the saint. They thus expropriated many lands that had been dedicated to the cathedral church[154] long ago. It was especially the loathsome Manicheans, being filthy rich, who waged fierce war against the herald of Orthodoxy.

69.3 While these were conniving industriously with their machinations against the holy church, the servant of God Theodore prayed fervently to God and begged him with all his might to help his church and the Orthodox flock survive the attacks of the enemy. He said: "I am convinced that God, who preserves me from faintheartedness and the tempest, will not let his holy house be defeated and withdraw before the enemy".[155] Hence, he decided upon the best decision, namely to go to Babylon (now called Baghdad by the Persians), meet the king,

[153] On the designation "emir", see Binggeli and Efthymiadis 2020, 169.

[154] *the cathedral church*: in Greek, καθολικὴ ἐκκλησία, namely, St Sophia in Edessa, for which see the notes for **45,2** above.

[155] The heretics' attack on Theodore and the latter's firmness (**69,1–3**) follow closely the wording of a similar episode in the Metaphrastic *Miracle* of the Archangel Michael at Chonae (BHG 1284: 6–7); see further Vol. I, 3.2 ("Wholesale Narrative Quotations").

ἠττηθῆναι καὶ νῶτα δοῦναι τοῖς ἐχθροῖς». *Ὅθεν* καὶ βουλὴν βουλεύεται ἀρίστην, 264r
ἀπελθεῖν εἰς Βαβυλῶνα (*τῇ παρὰ Πέρσαις νῦν καλουμένῃ Βαγδάδ*), *ἐντυχεῖν τε τῷ βασιλεῖ, καὶ γνωρίσαι αὐτῷ τὰς τῶν αἱρετικῶν κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλάς*, καὶ τῆς δικαιούσης *ψήφου ἐκεῖθεν* τυχεῖν.

70.1 Ταῦτα ὁ μακάριος βουλευσάμενος, ἀπέρχεται πρὸς τὸν μέγαν γέροντα, καὶ ἀνατίθησιν αὐτῷ τὰ βουλευθέντα. Ὁ δέ, καὶ συναινεῖ *τῷ πράγματι*, καὶ θεόθεν αὐτῷ τὴν γνώμην ταύτην δοθῆναι μαρτυρεῖ. *Γράφει δὲ* ***καὶ ἐπιστολὴν*** *πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν ἐρημίτην*, ἐπισκήψας τῷ ἐπισκόπῳ ζητῆσαι αὐτόν, ἐν τοῖς ὑπεράνωθεν Βαβυλῶνος σπηλαίοις· *τὰ μέλλοντα τε τούτῳ προαγορεύσας, καὶ ἐπευξάμενος καὶ τῷ Θεῷ τοῦτον παραθέμενος, ἐν εἰρήνῃ ἀπέλυσεν*.

70.2 Ἐκεῖθεν οὖν μετὰ τῶν πνευματικῶν ἐφοδίων ὑποστρέψας ὁ Θεόδωρος, καὶ ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ καταλύσας, προσευχαῖς ὁλονύκτοις ἐσχόλασε, δεόμενος τοῦ Θεοῦ, ἄνωθεν αὐτῷ βοήθειαν καταπέμψαι, καὶ ἄγγελον εἰρήνης, πιστὸν ὁδηγὸν *τούτῳ* ἐξαποστεῖλαι. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ τῶν ἑωθινῶν ὕμνων ἐνειστήκει καιρός, τὰς εἰωθυίας ἦσεν ᾠδάς. Καὶ συνταξάμενος πᾶσιν, *εἰρήνην τε καὶ σωτηρίαν αὐτοῖς ἐπευξάμενος*, ἐξελθὼν *ἥψατο σπουδαίως τῆς ἐπὶ τὴν Βαβυλῶνα ὁδοῦ , ἐμέ τε συνεπαγόμενον ἔχων*, καί τινας ἄλλους τῶν ἱερέων καὶ διακόνων. Καὶ δὴ πολλὰς ὁδεύσαντες ἡμέρας, *ὁδούς τε* διελθόντες δυσχερεῖς, τὴν Βαβυλῶνα κατελάβομεν, ἔνθα *βασιλεὺς ἦν Μαυΐας τοὔνομα*. Μὴ ἔχοντες δέ τινα τῶν γνωρίμων, ἔνθα καταλύσομεν, πρὸς τὴν ἐκκλησίαν

69.3 Ἐνόσῳ δὲ τὰς πολυτρόπους — τοῖς ἐχθροῖς: Sym. Met.* Miraculum archangeli Michaelis in Chonis 7 ἐν ὅσῳ δὲ τὰς πολυτρόπους ἐκείνας οὗτοι κατὰ τοῦ ἁγίου τόπου μηχανὰς συνεσκεύαζον, ὁ τοῦ θεοῦ θεράπων Ἀρχιππος ἐπὶ γυμνοῦ κείμενος τοῦ ἐδάφους ἐδεῖτο αὐτοῦ θερμῶς καὶ **ὅση δύναμις ἐλιπάρει** [cf. vers. α] κρείττονα τῆς τῶν ἐναντίων ἐπιβουλῆς τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον τόπον ἀναφανῆναι καὶ πέποιθα ἔλεγεν ἐπὶ τῷ θεῷ τῷ σώζοντί με ἀπὸ ὀλιγοψυχίας καὶ ἀπὸ καταιγίδος ὡς οὐκ ἐγκαταλείψει τὸν ἅγιον αὐτοῦ οἶκον ἰδεῖν διαφθοράν **69.3** βουλὴν — ἀρίστην: Greg. Naz. Contra Julianum imp. 1 = Or. 4,88 βουλεύεται βουλὴν ἀρίστην τε καὶ φιλοσοφωτάτην. cf. supra 4,3 et infra 106,1 **70.1** Γράφει — ἐρημίτην: B&I* 36,60 Καὶ δὴ ὑπὸ νύκτα βαθεῖαν ἐπιστολὴν μὲν **διαχαράττει** [cf. vers. α] **70.2** ἄγγελον εἰρήνης, πιστὸν ὁδηγόν: cf. e.g. Officia ecclesiastica (e euchol. Goari) 3,11,17 **70.2** εἰρήνην τε καὶ σωτηρίαν αὐτοῖς ἐπευξάμενος, ἐξελθὼν: B&I* 21,170–171 εἰρήνην **τε αὐτῷ καὶ σωτηρίαν αἰώνιον ἐπευξάμενος** [cf. vers. β], ἐξῆλθε τοῦ παλατίου. cf. infra 93,2 **70.2** Ἐπεὶ δὲ καὶ — Βαβυλῶνα ὁδοῦ: Sym. Met.* Vita Danielis Styl. 9 ὁ Δανιὴλ εἰρηκώς, ἐπειδὴ τὰς νυκτερινὰς ἦσεν ᾠδάς, συνταξάμενος πᾶσι καὶ ἐξελθὼν **ἐπὶ τὴν** Κωνσταντινούπολιν **σπουδαίως ἐχώρει** [cf. vers. α] **70.2** βασιλεὺς ἦν Μαυΐας τοὔνομα: cf. Georg. Mon. Chronicon 716,10 Μαυΐας ὁ τούτων ἀρχηγός. cf. supra 21,4–22

1 Ὅθεν: Ἀμέλει versio α **2** ἀπελθεῖν: ἀφικέσθαι versio α **3** παρὰ Πέρσαις νῦν καλουμένῃ Βαγδάδ, ἐντυχεῖν τε τῷ βασιλεῖ, καὶ γνωρίσαι αὐτῷ τὰς τῶν αἱρετικῶν κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλάς: Βαγδὰδ νῦν παρὰ Πέρσαις καλουμένη, καὶ τῷ κρατοῦντι ἐντυχεῖν, καὶ τὰς κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλὰς τῶν αἱρετικῶν γνωρίσαι versio α **4** ψήφου ἐκεῖθεν: ἐκεῖθεν ψήφου versio α **6** τῷ πράγματι: τὸ πράγμα versio α **8** Γράφει δὲ καὶ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν ἐρημίτην: Καὶ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν ἐρημίτην διαχαράττει versio α **10** τὰ μέλλοντα τε τούτῳ προαγορεύσας, καὶ ἐπευξάμενος καὶ τῷ Θεῷ τοῦτον παραθέμενος, ἐν εἰρήνῃ ἀπέλυσεν: Καὶ ἐπευξάμενος, τὰ μέλλοντα αὐτῷ συμβαίνειν προαγορεύει· καὶ τῷ Θεῷ παραθέμενος, ἐν εἰρήνῃ ἀπολύει versio α **13** τούτῳ: deest in vers. α **15** εἰρήνην τε καὶ σωτηρίαν αὐτοῖς ἐπευξάμενος: καὶ εἰρήνην αὐτοῖς ἐπευξάμενος καὶ σωτηρίαν versio α **16** ἥψατο σπουδαίως τῆς ἐπὶ τὴν Βαβυλῶνα ὁδοῦ, ἐμέ τε συνεπαγόμενον ἔχων: ἐπὶ τὴν Βαβυλῶνα σπουδαίως ἐχώρει, συνεπαγόμενος ἐμέ versio α **17** ὁδούς τε: καὶ ὁδοὺς versio α **19** βασιλεὺς ἦν Μαυΐας τοὔνομα: Μαυΐας τοὔνομα βασιλεύων ἦν versio α

inform him of the heretics' attacks against him, and obtain the king's vote of just exoneration.

At Babylon I

Having taken this decision, the blessed man went to the great elder and announced to him his intention. The elder ratified it and revealed that this plan had been given to Theodore from God. He also wrote a letter to his brother the hermit, recommending to the bishop to seek him out in the caves above Babylon. He then predicted the future for Theodore, gave him his good wishes, entrusted him to God, and let him go in peace. **70.1**

Theodore returned from there with these spiritual provisions and went to the bishopric, where he spent the whole night praying, beseeching God to send him help from above, and delegate an angel of peace to him as a trusted guide. When the time of the morning hymns arrived, he sang the usual chants. He then gathered everyone, wished them peace and salvation, went out, and hastily took the road to Babylon,[156] having me for company, as well as a few other priests and deacons. After we walked for several days along difficult roads, we came to Babylon where king was one by the name of Mauïas.[157] Since we knew no one with whom we could stay, we went to the church of the Christians. There, we **70.2**

[156] For these phrases ("When the time ... to Babylon"), as well as parts in sections **71,5–6** below Euthymios returns to wording from Symeon Metaphrastes' *Life* of Daniel the Stylite (9 [the saint's trip to Constantinople] and 13; cf. app. font.); see further Vol. I, 3.2 ("Wholesale Narrative Quotations") and n. 37 above.

[157] On the name Mauïas (PmbZ 4875), likely inspired by a passage in George the Monk (716,5–13), see Vol. I, 3.2 ("Refracted Narratives").

τῶν Χριστιανῶν ἀφικόμεθα· καὶ τῷ μητροπολίτῃ ἐντυχόντες, ἀσμένως ἐξενίσθημεν παρ' αὐτῷ. *Ἦν δὲ Κυριακὴ τῶν ἡμερῶν διαφαίουσα.*

70.3 Πολλοῦ δὲ ἀθροισθέντος λαοῦ, καὶ τῶν ἐωθινῶν ὕμνων τελεσθέντων, αὖθις τὲ τῆς ἱερᾶς προσκομισθείσης θυσίας, ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ προσκληθέντας, φιλοφρόνως ἡμᾶς ὁ ἁγιώτατος ἐδεξιώσατο μητροπολίτης. Πυθομένου δὲ τὴν αἰτίαν τῆς ἀφίξεως ἡμῶν, ὑπολαβὼν ὁ θεῖος Θεόδωρος, *πάντα* καθεξῆς διηγεῖτο, τὴν τῶν αἱρετικῶν παροινίαν, τὰς ἐπιβουλάς, τὴν ἁρπαγὴν τῶν κτημάτων, τὰς τῶν ὀρθοδόξων θλίψεις καὶ ταλαιπωρίας. Παρῆσαν δὲ τότε ὡς ἐξ ἐπιταγῆς, οἱ πρῶτοι τῶν γραφέων καὶ ὁ τῶν ἰατρῶν 264v ἄρχων, Χριστιανοὶ ὄντες ὀρθόδοξοι.

71.1 Ὁ δὲ μητροπολίτης ὡς ἤκουσε ταῦτα, πάνυ συνήλγησε καὶ συνεπάθησεν ἡμῖν· καὶ ἠξίου τοὺς γραφεῖς καὶ τὸν ἀρχιητρόν, ὑπομνῆσαι τῷ βασιλεῖ περὶ τοῦ ἐπισκόπου Ἐδέσης. Ἐκεῖνοι δὲ ἀπεκρίναντο μὴ εἶναι καιρὸν ὑπομνήσεως, διὰ τὸ τὸν βασιλέα βαρέως ἀρρωστεῖν, καὶ ἀπηγορευμένον κεῖσθαι· «Ἀνθρακώσεως γὰρ καὶ καρκινωμάτων ἐν τῷ βλεφάρῳ *τούτου* κατασκηψάντων, ἀμαύρωσις αὐτῷ γέγονε τῶν ὀμμάτων, σφοδρὰς καὶ *ἀνιάτους* φέρουσα τὰς ὀδύνας· εἶτα *ἐπετέθη καὶ περιπνευμονία*, ἥτις ἐστὶ φλεγμονὴ τοῦ πνεύμονος μετὰ πυρετοῦ, θάνατον ἀπειλοῦσα. Τίς οὖν ὑπομνῆσαι τολμήσει, ἢ μόνον τὰ τῆς ἰατρείας εἴδη καὶ θεραπείας τὰς μεθόδους;»

71.2 Ὁ δὲ Θεόδωρος ἔφη: «Τίς οἶδεν, κύριοί μου, εἰ διὰ τῆς ἐμῆς ταπεινώσεως ἰάσεται Κύριος τὰ ἀνίατα δοκοῦντα εἶναι πάθη αὐτοῦ»;

71.3 Ὡς ἤκουσε ταῦτα ὁ ἀρχιητρός, μηδὲν φθονήσας, ἔφη *πρὸς τὸν ἐπίσκοπον*: «Θεοῦ συνεργείᾳ καὶ προμηθείᾳ, εἰ ἔστι σοι πεῖρα ἰατρικῆς, ἰδοὺ καιρὸς εὔθετος, ἵνα σου τὰς αἰτήσεις εὐχερῶς τελέσῃς».

71.4 Τί τὸ ἐντεῦθεν; Ὁ μὲν ἀρχιητρὸς τῇ ἑξῆς ἅμα πρωῒ παραγίνεται ἐν τῷ παλατίῳ, τὰς συνήθεις ἐπιτελέσων ἰατρείας. Καὶ ὑπομιμνήσκει τῷ βασιλεῖ, *λέγων ὅτι (φησίν): «Ἐπίσκοπος ἐξ Ἐδέσης παραγέγονεν ἐνταῦθα, πεῖραν ἔχων ἰατρικῆς πολλήν. Δέον*

70.2 *Ἦν δὲ — διαφαίουσα*: cf. supra 66,3 διαφαιούσης Κυριακῆς. cf. etiam Euthym. Iber.(?) Vita Alexii 7 Παρασκευῆς διαφαιούσης [διαφεούσης cod. διαφανούσης cor. Halkin] et 8 διαφαιούσης [διαφεούσης Halkin] **71.1** *συνήλγησε — ἡμῖν*: cf. e.g. Greg. Naz. In patrem tacentem = Or. 16,19 τῇ συντριβῇ τοῦ Ἰωσὴφ συναλγοῦντάς τε καὶ συμπάσχοντας et Sym. Met. Vita et conversatio Sampsonis 12 *συνήλγει αὐτῷ καὶ συνέπασχε* **71.1** τοὺς γραφεῖς καὶ τὸν ἀρχιητρόν: cf. supra 28,4 οἵ τε γραφεῖς καὶ ἰατροί **71.1** Ἀνθρακώσεως γὰρ καὶ καρκινωμάτων: Paul. Aegin. Epitomae medicae libri septem 3,22,26 Περὶ ἀνθρακώσεως καὶ καρκινωμάτων **71.1** *σφοδρὰς καὶ ἀνιάτους φέρουσα τὰς ὀδύνας*: cf. Sym. Met. Passio Iulianae Nicomediae 8 δεινὰ σφόδρα καὶ **ἀνύποιστα** [cf. vers. α] παρεσκεύασε κολαστήρια **71.1** περιπνευμονία — πυρετοῦ: Paul. Aegin. Epitomae medicae libri septem 3,30,1 Περὶ περιπνευμονίας. Ἡ περιπνευμονία φλεγμονὴ τοῦ πνεύμονός ἐστι, ... παρέπεται δὲ τούτοις δύσπνοια, πυρετὸς ὀξύς τε καὶ καυσώδης ... etc. **71.2** Τίς οἶδεν: cf. Greg. Naz. Contra Julianum imp. 2 = Or. 5,29, De pauperum amore = Or. 14,30, et De moderatione in disputando = Or. 32,30 **71.2** διὰ τῆς ἐμῆς ταπεινώσεως: iunctura saepe laudata **71.4** Τί τὸ ἐντεῦθεν: iunctura in Sym. Met. saepe usurpata. cf. etiam Bas. Caes. Sermones de moribus a Sym. Met. collecti = PG 32:1292,46–47 Τί οὖν ἐντεῦθεν συνέβαινεν; et supra 68,5

2 Ἦν δὲ Κυριακὴ: Κυριακὴ ἦν versio α **14** τούτου: deest in vers. α **15** *ἀνιάτους*: ἀνυποίστους versio α ἐπετέθη καὶ περιπνευμονία: καὶ περιπνευμονία ἐπετέθη versio α **20** πρὸς τὸν ἐπίσκοπον: deest in vers. α **22** τελέσῃς scripsi (cf. vers. α): τελέσεις A Pomjalovskij

met the metropolitan who hosted us with joy.[158] The day rising was Sunday.

A large crowd gathered and, once the matins was completed, followed by the **70.3** offering of the divine sacrifice, we were invited to the bishopric, where the most holy metropolitan gave a lavish reception for us. When he inquired after the reason for our trip, the divine Theodore answered, recounting everything in detail: the folly of the heretics, their conspiracies, the plunder of property, the oppression and miseries of the Orthodox people. The principals of the royal chancery and the chief physician, all Orthodox Christians, were also present then, as if they had been instructed to do so.

When the metropolitan heard all this, he shared our pain and showed great sym- **71.1** pathy for us; and he asked the scribes and the chief physician[159] to introduce Edessa's bishop to the king. They replied that this was not the right time for such a mediation because the king was seriously ill and was bedridden in despair. "Carbuncle and carcinomas", they said, "have infected his eyelids and have darkened his eyesight, causing fierce and incurable pains. On top of that he caught *peripneumonia*[160], which is an inflammation of the lungs followed by fever; a life-threatening condition. Who could then dare to mention anything other than means of medicine and methods of healing?"

Theodore said, "Who knows, my lords, perhaps the Lord will heal the king's **71.2** apparently incurable diseases through me, in my insignificance".

When the chief doctor heard this, he said to the bishop with no envy what- **71.3** soever: "If, with God's assistance and providence, you have any experience in medicine, this is the right time to easily present your requests to him".

What happened next? On the following day, first thing in the morning, the **71.4** chief doctor went to the palace to carry out his usual cures, but also put in his good word for Theodore to the king, saying: "A bishop has arrived here from Edessa, who has great experience in medicine. The man should definitely be invited; perhaps, he might come up with some better kind of medicine which

[158] For Melkite Christians in Baghdad mentioned in a more or less contemporary text, see the aforementioned (n. 47 above) *Life* of Christopher, Patriarch of Antioch, by Ibrāhīm b. Yūḥannā at Mugler 2021, 153.

[159] Cf. the Christian "scribes and doctors" mentioned in **28,4** who were present at the debate conducted in front of King Andramelech in Jerusalem.

[160] *Carbuncle, carcinoma, peripneumonia*: Citing the compendium of Paul of Aegina (cf. app. font.), a medical authority popular in the Middle Byzantine period and beyond; for the ms. transmission of this 7th-c. work, see https://pinakes.irht.cnrs.fr/notices/oeuvre/6215/. Regarding the fact that the King suffers from an eye disease, see Vol. I, 4.2.

οὖν ἐστι πάντως προσκληθῆναι τὸν ἄνδρα· ἴσως γάρ τι κρεῖττον ἐπινοηθείη ἰατρείας εἶδος, πρὸς θεραπείαν τοῦ σοῦ κράτους καὶ ὠφέλειαν».

71.5 Θεία δέ τις ἦν πάντως πρόνοια, ἡ καὶ τὸν ἀρχιητρὸν πείσασα, οὕτως σπουδαίαν τὴν ὑπόμνησιν *ποιήσασθαι*· ὡς γὰρ ταῦτα ἤκουσεν ὁ βασιλεύς, μεταστέλλεται τὸν μέγαν Θεόδωρον εὐθύς. Ὁ δὲ τῷ μητροπολίτῃ εὐχὴν αἰτησάμενος, ἀπῄει, τὸν τοῦ Χριστοῦ Σταυρόν, ὥσπερ ὅπλον ἄμαχον ἐπαγόμενος, καὶ κόνιν τοῦ ζωοδόχου Τάφου, φυραθεῖσαν τῷ ὕδατι τῆς Ἁγίας Κανδήλας, ἐν μικρῷ βαστάζων βαλαντίῳ, *ἅμα τε καὶ ψάλλων «Ὁ κατοικῶν ἐν βοηθείᾳ τοῦ ὑψίστου, ἐν σκέπῃ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐ-* 265r *ρανοῦ αὐλισθήσεται»* καὶ τὰ ἑξῆς. *Καταλαβόντος δὲ αὐτοῦ τὰ προαύλια, ἐξελθὼν ὁ ὑπομιμνήσκων*, εἰσάγει *τοῦτον πρὸς τὸν βασιλέα. Ἦν δὲ οὗτος παντελῶς ἀπεγνω-* *σμένος ἐξ ἀνθρωπίνης βοηθείας*· ἀδρανεῖ δέ τινι καὶ διακεκομμένῃ φωνῇ, *πρὸς τὸν ὅσιον* ἔφη: «Εἰ ἔστι σοί τις δύναμις, ἐπίσκοπε, βοήθησόν μοι κάμνοντι καὶ χαλεπῶς ὀδυνωμένῳ, καὶ ὅσον οὔπω μέλλοντι *θνήσκειν*».

71.6 Τοῦ δὲ *μακαρίου* Θεοδώρου τὰ γόνατα τῆς καρδίας εἰς εὐχὴν κλίναντος, καὶ τὸν δεσπότην Χριστὸν ἐπικαλεσαμένου, παρῆν ἐπήκοος ὁ Σωτὴρ φθάνων μικροῦ καὶ τὴν αἴτησιν· καὶ ἡ νόσος ῥᾴων ἦν, καὶ ἄνεσιν εἶχε τὸ πολὺ τῆς ὀδύνης. Εἶτα αἰτήσας σκεῦος καθαρὸν καὶ ὕδωρ, βαλὼν τὴν ἁγίαν ζύμην ἐκείνην *ἐν τούτῳ καὶ διαλύσας τῷ δακτύλῳ*, μέρος μὲν *ἐπέτρεψε τῷ βασιλεῖ πιεῖν*, τὸ δὲ λοιπὸν ἐπέχρισεν αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ μέτωπον, βλέφαρά τε καὶ ὀφθαλμούς, καρδίαν τε καὶ μετάφρενα. *Προστάττει δὲ ἡσυχίαν τούτῳ γενέσθαι, ὅπως ὑπνώσῃ*· αὐτὸς δὲ ἀπεδήμησεν εἰς τὴν ξενίαν.

71.7 Εὐθὺς οὖν καὶ παραυτίκα (ὦ τῶν ἀπορρήτων σου Χριστὲ σωτήρ μου θαυμάτων!), ὕπνος ἡδὺς ἐπέρχεται τῷ *βασιλεῖ*, ἀφίσταται δὲ αὐτοῦ πᾶσα ὀδύνη καὶ ἀλγηδών, καταστέλλεται δὲ ἅπαν οἴδημα, φεύγει *τε* καὶ ἡ ἀμαύρωσις τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ **τὸ**

71.5 τὸν τοῦ Χριστοῦ — ἅμα τε καὶ ψάλλων: Sym. Met.* Vita Danielis Styl. 9 τὸν τοῦ Χριστοῦ Σταυρὸν ὥσπερ ὅπλον ἄμαχον ἐπαγόμενος, καὶ ψάλλων **ἅμα** [cf. vers. α] **71.5** Ὁ κατοικῶν — αὐλισθήσεται: Ps. 90,1 **71.6** Τοῦ δὲ μακαρίου — νόσος ῥᾴων ἦν: Sym. Met.* Vita Danielis Styl. 13 Τοῦ δὲ τὰ γόνατα μόνον εἰς εὐχὴν κλίναντος, παρῆν ἐπήκοος ὁ Χριστὸς φθάνων μικροῦ καὶ τὴν αἴτησιν· καὶ ἡ νόσος ῥᾴων ἦν. cf. Greg. Naz. Funebris orat. in laudem Basilii Magni = Or. 43,54 ὁμοῦ τῇ παρουσίᾳ ῥᾴων ἡ νόσος γίνεται **71.7** Εὐθὺς — παραυτίκα: cf. Theodoret. Interpretatio in Danielem PG 81:1353,16–17 ἀλλ' εὐθὺς καὶ παραυτίκα **71.7** ὕπνος ἡδύς: cf. Jerem. 38,26 ὁ ὕπνος μου ἡδύς μοι ἐγενήθη

1 λέγων ὅτι (φησίν): «Ἐπίσκοπος ἐξ Ἐδέσης παραγέγονεν ἐνταῦθα, πεῖραν ἔχων ἰατρικῆς πολλήν. Δέον οὖν ἐστι: ἐπίσκοπον ἐξ Ἐδέσης παραγενέσθαι, πεῖραν τῆς ἰατρικῆς ἔχοντα τέχνης· «Καὶ χρὴ versio α τι κρεῖττον: κρεῖττόν τι versio α **2** καὶ ὠφέλειαν: deest in vers. α **4** ποιήσασθαι: ποιῆσαι versio α **8** ἅμα τε καὶ ψάλλων: καὶ ψάλλων ἅμα versio α **9** Καταλαβόντος δὲ αὐτοῦ: καταλαμβάνει versio α **10** ἐξελθὼν ὁ ὑπομιμνήσκων: Καὶ ὁ ἐπὶ τῶν ὑπομνημάτων ἐξελθών versio α τοῦτον πρὸς τὸν βασιλέα: αὐτὸν ἕως τοῦ βασιλέως versio α **11** Ἦν δὲ οὗτος παντελῶς ἀπεγνωσμένος ἐξ ἀνθρωπίνης βοηθείας: Ὁ δὲ ἦν ἀπὸ ἀνθρωπίνης βοηθείας ἀπελπισμένος versio α **12** πρὸς τὸν ὅσιον: deest in vers. α **13** θνήσκειν: τεθνάναι ἅμα versio α **14** μακαρίου: deest in vers. α **18** ἐν τούτῳ καὶ διαλύσας τῷ δακτύλῳ: λύσας versio α ἐπέτρεψε τῷ βασιλεῖ πιεῖν: πιεῖν ἐπέτρεψε τῷ βασιλεῖ versio α **20** Προστάττει δὲ ἡσυχίαν τούτῳ γενέσθαι, ὅπως ὑπνώσῃ: καὶ ἡσυχίαν γενέσθαι προστάξας, ὑπνῶσαι τὸν βασιλέα ἐποίησεν versio α **23** βασιλεῖ: Μαυΐᾳ versio α **24** τε: δὲ versio α

shall heal and benefit your majesty".

71.5 Divine foresight was certainly what convinced the chief doctor as well to make such a strong recommendation. For as soon as the king heard all this, he immediately summoned the great Theodore. The latter asked for the metropolitan's blessing and went carrying with him, as his invincible weapon, Christ's Cross, and holding a small purse which contained dust from the Holy Sepulcher mixed with water from the Holy Lamp. Singing "He who dwells in the shelter of the Highest, who abides in the shadow of the Almighty" and the rest of the psalm, he arrived at the forecourt. The person responsible for petitions[161] came out and brought Theodore before the king. The latter was in absolute despair of human help; with a weak, broken voice, he said to the saint: "Bishop, if you have any power in you, help me as I am ill, experiencing strong pains, and about to die".

71.6 When blessed Theodore bent the knees of his heart in prayer and invoked Christ the Lord, the Savior was there, ready to listen, and even anticipated the request; for the disease was weakened and the sharp pain receded. Then, Theodore asked for a clean utensil and some water, and put the holy paste in it; he dissolved the paste with his finger and gave part of it to the king to drink and with the rest he anointed the king's head, forehead, eyelids, eyes, heart, and back. He also ordered silence so that the king could sleep, while Theodore retired to the guesthouse.

71.7 Immediately and instantly (ο for your ineffable miracles, Christ my Savior!), a sweet sleep came over the king, all pain and suffering were gone, all swelling abated, the darkening of his eyesight also went away, and the sweet light was returned to him. The violent fever and the inflammation of the lungs disappeared completely, and the one for whom everyone had entirely lost hope was called

[161] *The person responsible for petitions*: in Greek, ὁ ὑπομιμνήσκων (version β) or, more formally, ὁ ἐπὶ τῶν ὑπομνημάτων (version α), on which see the relevant entry by A. Kazhdan in the ODB (965, *hypomnema*).

γλυκὺ ἀντιδίδοται φῶς. Ὁ δὲ λάβρος πυρετὸς καὶ ἡ τοῦ πνεύμονος φλεγμονὴ εἰς ἀνυπαρξίαν χωρεῖ, καὶ ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου ἀνακαλεῖται ὁ *παντελῶς ἀπελπισθεὶς παρὰ πάντων*. Ἔξυπνος δὲ γεγονὼς καὶ τὴν τοιαύτην *ἀλλοίωσιν παράδοξον ἐν ἑαυτῷ* ἰδών, ἐν πολλῷ τῷ τάχει τὸν θαυμαστὸν προσκαλεῖται ἰατρόν. Καὶ ἐλθόντι, ποίας οὐκ ἂν εἴποις εὐχαριστηρίους αὐτῷ προσεφθέγγετο φωνάς, σῷος πάντοθεν ὑπάρχων καὶ ὑγιής, καὶ τὸ τάχος ἐκπληττόμενος τῆς ὑπερφυοῦς θεραπείας;

71.8 Ὁ δὲ Θεόδωρος, ὕδατι καθαρῷ τὸ πρόσωπον ἀπονίψασθαι κελεύσας, καὶ τροφῆς αὐτὸν μεταλαβεῖν ἐπιτρέψας, ἡὐχαρίστει τοῖς ἀλαλήτοις τῆς καρδίας στεναγμοῖς *τῷ ὑπεραγάθῳ Θεῷ*, τῷ ποιοῦντι μεγάλα καὶ ἀνεξιχνίαστα, ἔνδοξά τε καὶ ἐξαίσια, ὧν 265v
οὐκ ἐστιν ἀριθμός· ὃς **ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους**, τοὺς μὲν φιλοτιμούμενος, τοὺς δὲ πρὸς μετάνοιαν ἐκκαλούμενος.

71.9 Ὁ τοίνυν βασιλεὺς Μαυΐας, τροφῆς μεταλαβὼν καὶ καθαρᾶς ὑγείας ἀπολαύσας, ἔχαιρε καὶ τῷ παραδόξῳ *τῆς ῥώσεως κατεπλήττετο*. Τῇ ἑξῆς οὖν, πρόοδον ποιησάμενος λαμπράν, καὶ πάντας τοὺς ἐν τέλει προσκαλεσάμενος, **ἐφ' ὑψηλοῦ καθίσας βήματος**, ἔδειξεν ἑαυτὸν πάσης ἀπηλλαγμένον νόσου, καὶ πᾶσιν ἄρτιον τοῖς μέλεσιν.

71.7 τὸ γλυκὺ — φῶς: cf. B&I* 1,68 τῷ δὲ γλυκεῖ τῆς ἀληθείας φωτὶ προσετίθεντο, B&I* 8,7 φῶς γλυκύτατον εἰσέδυ μου τῇ καρδίᾳ, B&I* 24,39–41 χαρᾶς τε πλήρη καὶ θάρσους καὶ φωτὸς γλυκυτάτου τὴν πρὸ μικροῦ λυπουμένην αὐτοῦ καὶ ἀλγοῦσαν εὑρίσκει καρδίαν, B&I* 24,73–74 σὲ παρ' ἐλπίδα δι' εὐχῆς ἐμῆς καὶ δεήσεως γεννηθῆναι καὶ τοῦ γλυκυτάτου μετέχειν φωτὸς τούτου παρασκευάσαντας, et B&I* 24,176–177 ἀνάβλεψον ἰδεῖν τὸ πᾶσι περιλάμπον τοῦ θεοῦ μου φῶς καὶ περιλάμφθητι καὶ αὐτὸς τῷ γλυκυτάτῳ τούτῳ φωτί. cf. Sym. Met. Passio Guriae, Samonae et Abibi 9 τοῦ γλυκυτάτου τοῦδε φωτὸς ἀπολαύσητε, Sym. Met. Passio Anastasiae Rom. 3 ἡδονή, λαμπρότης, ὡραιότης, φῶς, πολὺ τοῦ φωτὸς τούτου γλυκύτερόν τε καὶ ὡραιότερον, et Sym. Met. Passio Demetrii 5 τῷ δὲ γλυκεῖ τῆς ἀληθείας φωτὶ προσετίθεντο. cf. supra 28,6 et 66,3 et infra 114,1 **71.7** Ὁ δὲ λάβρος πυρετὸς: cf. Sym. Met. Passio Vari et soc. 11 ὁ δὲ λάβρῳ τε καὶ ὀξεῖ πυρετῷ κάτοχος ὤν, Sym. Met. Vita Ioannicii Bithyniae 46 Πυρετὸς γὰρ αὐτὸν λαῦρος παραλαβών, σφοδρῶς τε ὑπέσμυχε, et Sym. Met. Vita Marcelli archimandritae monasterii Acoemetorum 21 αἱ μὲν οὖν ὠδῖνες ὀξεῖαι, ὁ δὲ πυρετὸς λάβρος. cf. etiam Bas. Caes. Sermones de moribus a Sym. Met. collecti PG 32:1228,42–43 πυρετοῦ λάβρου διακαίοντος τὰ ἔνδον καὶ ὑποσμύχοντος. cf. supra 58,4 **71.7** ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου: Ps. 9,14 ἐλέησόν με, Κύριε, ἰδὲ τὴν ταπείνωσίν μου ἐκ τῶν ἐχθρῶν μου, ὁ ὑψῶν με ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου, et 106,18 πᾶν βρῶμα ἐβδελύξατο ἡ ψυχὴ αὐτῶν, καὶ ἤγγισαν ἕως τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου **71.7** ποίας οὐκ ἂν εἴποις — φωνάς: Nic. Uran. Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 5 ποίας εὐχαριστηρίους οὐκ ἐποιεῖτο φωνάς; τίνας δακρύων ὀχετοὺς οὐκ ἠφίει = Euthym. Iber.(?) Vita Symeonis Styl. montis mirabilis (e cod. Mosq. 15, Vlad. 381) 5. cf. supra 3,3, 5,4, et 8 et infra 86,4 **71.8** τοῖς ἀλαλήτοις τῆς καρδίας στεναγμοῖς: Rom. 8,26 αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει στεναγμοῖς ἀλαλήτοις **71.8** ἡὐχαρίστει — ὑπεραγάθῳ Θεῷ: Sym. Met. Passio Eustathii et socii 17 στεναγμοῖς μὲν ἐκέχρητο ἀλαλήτοις, ἡὐχαρίστει δὲ τῷ Θεῷ. cf. etiam Bas. Caes. Homiliae super Psalmos, PG 29:485,38–39 μηδὲν φθεγγόμενος, ἀλλὰ τοῖς ἀλαλήτοις ἑαυτοῦ στεναγμοῖς ἐντυγχάνων τῷ Κυρίῳ = Bas. Caes. Sermones de moribus a Sym. Met. collecti PG 32:1237,24–25 **71.8** τῷ ποιοῦντι — ἀριθμός: Job 5,9 τὸν ποιοῦντα μεγάλα καὶ ἀνεξιχνίαστα, ἔνδοξά τε καὶ ἐξαίσια, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός **71.8** ὃς ἀνατέλλει — ἀδίκους: Mt. 5,45 ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. cf. B&I 11,86–87 **71.9** ἐφ' ὑψηλοῦ καθίσας βήματος: cf. B&I 26,45 Προκαθίσας τοίνυν ὁ βασιλεὺς ἐπὶ βήματος ὑψηλοῦ τε καὶ μετεώρου cum Sym. Met. e.g. Passio Carpi, Papyli et Agathonicae 15 ὁ μὲν ἐφ' ὑψηλοῦ προκάθηται βήματος etc. cf. infra 107,3

3 παντελῶς ἀπελπισθεὶς παρὰ πάντων: βασιλεύς versio α ἀλλοίωσιν παράδοξον: αὐτοῦ παράδοξον ἀλλοίωσιν versio α παράδοξον ἀλλοίωσιν Pomjalovskij ἐν ἑαυτῷ: deest in vers. α **9** τῷ ὑπεραγάθῳ Θεῷ: deest in vers. α **14** τῆς ῥώσεως κατεπλήττετο: κατεπλήττετο τῆς ῥώσεως versio α

back from the gates of death.[162] When he woke up, and saw such a miraculous change in himself, he summoned the admirable doctor as quickly as possible. When the latter arrived, which words of gratitude would you say did he not address to him, having become sound and healthy in every respect, and thus astounded by the speed of his extraordinary recovery?

71.8 Theodore ordered him to wash his face with pure water, and allowed him to eat some food. Meanwhile, with ineffable sighs of the heart, he thanked God who is beyond goodness and does things great and unsearchable, marvelous things without number. He makes his sun rise on evil people and on good people, and sends rain on the just and on the unjust, rewarding the former and inciting the latter to penance.

71.9 King Mauïas thus ate some food and, now in pure health, was full of joy and beside himself at his extraordinary healing. On the next day, he made a dazzling public appearance, inviting all the magistrates. He then sat down on a high platform and showed everyone that he was free from all disease and had all the limbs of his body intact.

[162] For a similar cure by "dust" in the Metaphrastic *Acts* of the Apostle Thomas, see Vol. I, 3.2 ("Refracted Narratives"); cf. also the *Life of Symeon the Younger*, ch. 235,15, and the *Life* of Symeon's mother Martha, ch. 71,21–4. For other miracles with "dust" from the Holy Sepulcher (**71,5**) performed by Theodore (one on a similar illness), see **85,2-3** below.

72.1 Ἔχαιρεν οὖν ἅπαν τὸ πλῆθος ἐπὶ τῇ θεραπείᾳ τοῦ βασιλέως, καὶ παιάνων εὐφήμουν ᾠδαῖς. Μεγάλην *δὲ* ποιήσας ὁ βασιλεὺς εὐωχίαν, πάντας εἰς ἑστίασιν **συνεκάλεσεν**, **ἀρχισατράπας** τε καὶ ἡγεμόνας καὶ **πάντας τοὺς ἐν τέλει**, δαιτυμόνας τῆς ἰδίας παραλαβὼν τραπέζης, καὶ δώροις αὐτοὺς φιλοτίμοις δεξιωσάμενος· τὸ δὲ **στρατιωτικὸν** καὶ **πολιτικὸν πλῆθος**, ἀνὰ τὴν πόλιν ἑστιατορίαν κελεύσας γενέσθαι, πάντας εὐωχεῖσθαι προσέταξεν.

72.2 Τῷ δὲ θαυματουργῷ πατρὶ Θεοδώρῳ δωρεὰς *τῷ ὄντι βασιλικάς τε καὶ πολυτελεῖς* ἐδωρήσατο, μεγάλως *τούτῳ* εὐχαριστῶν, καὶ «φῶς ὀφθαλμῶν» *αὐτὸν* ἀποκαλῶν, ὡς φωτίσαντα χάριτι Χριστοῦ τὰς ἀμαυρωθείσας αὐτοῦ κόρας.

73.1 Τῇ *δὲ ἐπαύριον*, προσκαλεσάμενος αὐτὸν ὁ βασιλεύς, συνεξελθεῖν αὐτῷ ἐκέλευσεν ἐπὶ τὰς τῶν ὑδάτων διεξόδους. Καὶ δή, ἔφιππος ὁ βασιλεὺς καὶ πάντες οἱ ἐν τέλει, μετὰ τοῦ τιμίου πατρὸς *ἐξῆλθον* εἰς τὸ πεδίον παρὰ τὰς ὄχθας τῶν μεγίστων ποταμῶν. Συνεξέρχεται δὲ καὶ **πλῆθος** ὄχλου ***ἀναρίθμητον***, ἰδεῖν *ἐθέλοντες τὸν βασιλέα τεθεραπευμένον* καὶ τὸν *τοῦτον* θεραπεύσαντα ἐπίσκοπον. Ἱκανῶς *τοίνυν* μετεωρισθέντες, ὑπέστρεψαν ἐν τῷ παλατίῳ. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς *εἰσῆλθε* λούσασθαι ἐν τῷ βαλανείῳ· ἡμεῖς δὲ εἰς τὴν ξενίαν ἀφικόμεθα, ἐκ τοῦ παλατίου λαμβάνοντες ἀφθόνους τὰς δαπάνας, καὶ εὐχαριστοῦντες τῷ τῶν ἀγαθῶν δοτῆρι Χριστῷ.

73.2 Τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ, *μεταστέλλεται πάλιν* τὸν ἁγιώτατον ἐπίσκοπον ὁ βασιλεύς· 266r
καὶ *μετὰ πολλῆς τιμῆς τοῦτον δεξάμενος*, ἔφη *πρὸς αὐτόν*: «Τίς ἡ αἰτία, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, τῶν ἐμῶν φῶς ὀφθαλμῶν, τῆς ἐνταῦθά σου παρουσίας, γνώρισόν μοι, καὶ ὅσα χρὴ γενέσθαι σοι παρὰ τῆς ἐμῆς ἐξουσίας, θᾶττον γενήσεται».

72.1 παιάνων ... ᾠδαῖς: Sym. Met. Passio Mercurii 2 σπονδαῖς τε καὶ θυμιάμασι καὶ παιάνων ᾠδαῖς **72.1** ἀρχισατράπας: cf. B&I 2,4; cf. etiam Sym. Met. Vita Stephani Iunioris 2007 et 2277. cf. infra 86,9, 102,2, et 111,1 **72.1** πάντας — πλῆθος: cf. B&I* 36,4–6 τῆς τοῦ πατρὸς τελευτῆς μνήμην αὐτῷ τελῶν συγκαλεῖ πάντας τοὺς ἐν τέλει καὶ τοὺς τὰ στρατιωτικὰ περιεζωσμένους καὶ τοῦ πολιτικοῦ λαοῦ οὐκ ὀλίγους. cf. etiam Georg. Mon. Chronicon 733,6–7 ἀναρίθμητον πλῆθος ἔκ τε τοῦ πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ συλλόγου et infra 73,1 **72.2** «φῶς ὀφθαλμῶν» αὐτὸν ἀποκαλῶν: cf. e.g. Sym. Met. Vita Theodorae Alexandrinae 13 φωστῆρα λέγων αὐτήν, ἀγαλλίαμα, ἡδονήν, τῶν ὀφθαλμῶν φῶς, τῶν ὀδυνῶν παρηγόρημα et infra 73,2 **72.2** τὰς ἀμαυρωθείσας αὐτοῦ κόρας: cf. Joseph. hymn. Theotocia PG 105:1221,31, 1256,22, et 1397,25 **73.1** τὰς τῶν ὑδάτων διεξόδους: Ps. 1,3 ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, 106,33 et 35 διεξόδους ὑδάτων, et 118,136 διεξόδους ὑδάτων κατέβησαν οἱ ὀφθαλμοί μου **73.1** πλῆθος ὄχλου ἀναρίθμητον: cf. B&I 40,111–112 πλῆθος **ἀριθμοῦ κρεῖττον** [cf. vers. α] et supra 21,2. iunctura saepe in Sym. Met. usurpata. cf. e.g. cf. e.g. Sym. Met. Vita Ioannis Chrysostomi 14 et 61. cf. etiam Georg. Mon. Chronicon 733,6–7 ἀναρίθμητον πλῆθος ἔκ τε τοῦ πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ συλλόγου et supra 72,1 **73.2** τῶν ἐμῶν φῶς ὀφθαλμῶν: cf. e.g. Sym. Met. Vita Theodorae Alexandrinae 13 φωστῆρα λέγων αὐτήν, ἀγαλλίαμα, ἡδονήν, τῶν ὀφθαλμῶν φῶς, τῶν ὀδυνῶν παρηγόρημα et supra 72,2

1 παιάνων scripsi (cf. app. font.): παιάνοις A Pomjalovskij versio α παιανίοις vel παιάνοις prop. Nikitin 65 **2** δὲ: τοίνυν versio α **7** τῷ ὄντι βασιλικάς τε καὶ πολυτελεῖς: πολυτελεῖς καὶ τῷ ὄντι βασιλικὰς versio α **8** τούτῳ: deest in vers. α αὐτὸν: deest in vers. α **10** δὲ ἐπαύριον: ἐπαύριον δὲ versio α **12** ἐξῆλθον: ἔξεισιν versio α **13** ἀναρίθμητον: κρεῖττον ἀριθμοῦ versio α **14** ἐθέλοντες τὸν βασιλέα τεθεραπευμένον: ἰδεῖν τὸν βασιλέα θεραπευθέντα versio α τοῦτον: deest in vers. α τοίνυν: δὲ versio α **15** εἰσῆλθε: εἴσεισι versio α **18** μεταστέλλεται πάλιν: πάλιν μεταστέλλεται versio α **19** μετὰ πολλῆς τιμῆς τοῦτον δεξάμενος: μεθ' ὅσης ἂν τις εἴποι [cf. e.g. Sym. Met. Passio Theodori stratelatae 8] τοῦτον δεξάμενος τῆς τιμῆς versio α πρὸς αὐτόν: deest in vers. α

The entire crowd rejoiced for the king's healing and acclaimed him with songs of praise. Then he prepared a great feast, and invited all to the banquet–the chief satraps, the potentates, and everyone in positions of power were invited as guests to his own table and received precious gifts. As for the masses of soldiers and citizens, he gave the order for tables to be set up everywhere in the city and for all to feast. **72.1**

He also bestowed truly royal and opulent presents upon the miracle-worker, father Theodore, thanking him profusely and calling him the "light of his eyes", because Theodore had illumined, with Christ's grace, his darkened pupils. **72.2**

The next day, the king invited Theodore and asked him to go with him out of the city to the streams of the waters. And so it happened. The king on horseback and all his high officers along with the venerable father went to the plain which is located on the banks of the great rivers. Together with them, countless people also came; they wanted to see the healed king and the bishop who had healed him. Sufficiently entertained, they returned to the palace. The king went to the bath to bathe; and we returned to our guesthouse, after receiving abundant provisions from the palace and thanking Christ the giver of goods. **73.1**

On the third day, the king summoned the most holy bishop once more. He received him with great honors, and said to him: "What is the reason, man of God,[163] light of my eyes, for which you have come here? Let me know, and whatever needs to be done by my authority, it will be done right away". **73.2**

[163] "Man of God" is the usual sobriquet of St Alexios, whose *Life* is included in ms. **A**; see Vol. I, 3.3. See also **85,3** and **99,1** below as well as *Barlaam and Ioasaph* 2,150 and 162; notably, the phrase is already in the Georgian hypotext of the latter (*Balavariani* 3 [p. 54]).

73.3 Ὑπολαβὼν δὲ ὁ ὅσιος, ἔφη: «Οἱ πατριάρχαι τῆς Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων **ἄκοντά** με **καὶ μὴ βουλόμενον** προεχειρίσαντο ἀρχιεπίσκοπον Ἐδέσης. Ἐν ἐκείνῃ δὲ τῇ πόλει πλῆθος πολὺ εἰσεφθάρη αἱρετικῶν, μὴ ἐξακολουθούντων τῇ ὀρθῇ τῶν Χριστιανῶν πίστει, ἀλλὰ διεστραμμένας ὁδοὺς *πορευόμενοι*. Οἵτινες πολλὰς καθ' ἡμῶν ποιησάμενοι ἐπιβουλάς, φονεῦσαι *κατηπείγοντο* καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐμπρῆσαι. Μὴ τυχόντες δὲ τῆς ἐφέσεως, τοὺς ἀμηράδας δώροις δεξιωσάμενοι, *ἀφείλοντο πάντα τὰ κτήματα* τῆς ἐκκλησίας. Τούτου χάριν τῷ *σῷ* προσῆλθον κράτει, κρίσιν αἰτούμενος δικαίαν, ἵνα καὶ τὰ ἄνωθεν ἀφιερωθέντα τῇ ἐκκλησίᾳ πάλιν *πρὸς αὐτὴν* ἀποδοθῆναι κελεύσῃς, καὶ τοὺς δεινοὺς ἐκείνους τῆς πόλεως ἡμῶν *ἀπελαθῆναι*, καὶ ἔσται σοι ἔλεος παρὰ Κυρίου».

74. Ὡς ἤκουσε ταῦτα ὁ βασιλεύς, μὴ δευτέρας δεηθεὶς εἰσηγήσεως, γράφει εὐθὺς τοῖς ἐπιτρόποις τῆς Κοίλης Συρίας καὶ τῆς Μέσης τῶν ποταμῶν, *τὰ κτήματα μὲν πάντα* τῆς ἐκκλησίας Ἐδέσης ἀποδοθῆναι αὐτῇ, τοὺς δὲ λεγομένους αἱρετικούς, τοὺς μὲν θέλοντας τῇ καθολικῇ *ἐκκλησίᾳ συνθέσθαι* καταλιπεῖν, τοὺς δὲ ταῖς ἰδίαις ἐμμένοντας κακοδοξίαις, τοὺς μὲν Μανιχαίους *γλωσσοτμηθῆναι*, τοὺς Νεστοριανοὺς δὲ καὶ Εὐτυχιανιστὰς ἀπελαθῆναι τῆς πόλεως, καὶ τὰς συναγωγὰς αὐτῶν κατασκαφῆναι. Ἔτι δὲ πρὸς περισσοτέραν βεβαίωσιν, καὶ ἀμηρὰν ἕτερον ἐκπέμπει, ἐντειλάμενος *τούτῳ*, πάντα ὅσα ἔγραψεν *τηρῆσαι ἀπαράτρωτα*. Καί φησι τῷ ἐπισκόπῳ: «Ἰδοὺ ὅσα ἐκέλευσας, διωρισάμην γενέσθαι. Σὺ οὖν μετὰ τοῦ προβληθέντος ἀμηρᾶ *ἀπόστειλον* 266v
σοὺς μαθητάς, καὶ πάντα *γένηται ὡς ἀρεστόν σοι*. Αὐτὸς δὲ μετὰ τοῦ ἀδελφιδοῦ σου παράμεινόν μοι ἄχρι καιροῦ, καὶ εὖ σοι *γενήσεται παρὰ Θεοῦ*».

75. Τούτων οὕτως ὁρισθέντων, ἀπεστάλησαν τρεῖς τῶν μεθ' ἡμῶν ἱερέων μετὰ τοῦ προβληθέντος ἀμηρᾶ· καὶ τὴν Ἔδεσαν καταλαβόντες, τῆς βασιλικῆς κελεύσεως ἐμφα-

73.3 ἄκοντά — προεχειρίσαντο: cf. B&I* 36,94–95 ἄκοντα καὶ μὴ βουλόμενον τῇ βασιλικῇ ἀρχῇ ἐγκαθίστησι. cf. Sym. Met. Passio Carpi, Papyli et Agathonicae 4 τὴν ἡμετέραν ἄκοντας, καὶ μὴ βουλομένους μεταδιδάξαι θρησκείαν **73.3** διεστραμμένας ὁδοὺς πορευόμενοι: Judices 5,6 ἐπορεύθησαν ὁδοὺς διεστραμμένας **74.** ὁ βασιλεύς — γένηται ὡς ἀρεστόν σοι: cf. Vita Ioannis Edess. (iber.) 18 მაშინ ბრძანა დაცადებაჲ მტერობაჲ ბერძენთა თანა: და ბრძანა გამოცხადებად შჯულისა და ყოველთა წესთა ქრსიტეანეთაჲსა და სიხარულსა მათსა: და სამსახურებელთა მათთა უშიშად და უფარველად: და აღჰჴადა ქრისტეანეთაგან ყოველი ხარკი და ჭირი და წუნობაჲ: რ[ამეთუ] ვერვინ იკადღებდა გამოცხადებად განსაცდელთა მათ-გან. რომელი შეემთხუეოდა ქრისტეანეთა სისხლისა მის-თჳს: და წარწყმედისა კაცთაჲსა. მათ ჟამთა შინა: და ბრძანა აღშჱნებაჲ ეკლესიათაჲ. ყოველსა საბრძანებელსა შინა მისსა. ხ[ოლო] ამბა იოვანჱს-თჳს. ბრძანა ყოველივე რაჲცა ინება მიმადლებად მისსა (cf. Vol. I, 3.2)

4 πορευόμενοι: πορευομένων versio α **5** κατηπείγοντο: κατεπείγοντο versio α **7** ἀφείλοντο πάντα τὰ κτήματα: ἀφείλαντο τὰ κτήματα πάντα versio α **8** πρὸς αὐτὴν: deest in vers. α **9** ἀπελαθῆναι: ἀπελάσῃς versio α **12** τὰ κτήματα μὲν πάντα: πάντα τὰ κτήματα versio α **14** ἐκκλησίᾳ συνθέσθαι: συνθέσθαι ἐκκλησίᾳ versio α **15** γλωσσοτμηθῆναι: γλωσσοτομηθῆναι versio α **17** τούτῳ: αὐτῷ versio α **18** τηρῆσαι ἀπαράτρωτα: ἀπαράτρωτα τηρῆσαι versio α **20** ἀπόστειλον σοὺς: σοὺς ἀπόστειλον versio α γένηται ὡς ἀρεστόν σοι: ἔσται ὡς ἀρέσκει σοι versio α **21** γενήσεται παρὰ Θεοῦ: παρὰ Θεοῦ γενήσεται versio α

73.3 The saint responded and said: "The patriarchs of Antioch and Jerusalem appointed me, without and against my will, archbishop of Edessa. A great throng of heretics has entered that city to our ruin, heretics who do not follow the correct faith of the Christians, but walk corrupted paths. These people have orchestrated several machinations against us, rushing to kill me and burn down the cathedral. Unable to achieve what they wanted, they then bribed the emirs with gifts and took away all the property of the church. This is why I have come to your majesty, to request this impartial judgment: that you order what was long ago dedicated to the church of Edessa to be restored to it again, and that these loathsome people be expelled from our city; in this way, you shall obtain the Lord's mercy".

74. When the king heard this, without needing a second plea, he immediately wrote to the administrators of Coele Syria and Mesopotamia that all the property of the church of Edessa be returned to it and that those among the so-called heretics who want to be part of the universal church be pardoned, while those who insist on their false views be punished: the Manicheans should have their tongues cut out, and the Nestorians as well as Eutyches' followers[164] should be expelled from the city, and their temples should be demolished. So as to be certain about the outcome, he also sent another emir, ordering him to carry out exactly what he had written. And he said to the bishop: "Here, I have put in effect everything you requested. Send your disciples along with the newly appointed emir, and everything will be done according to your will.[165] You, however, together with your nephew, stay with me for a little while, and God will be in your favor".

75. And so it was decided. Three of the priests who were with us were sent along with the appointed emir and went to Edessa. When the royal mandate was presented, the loathsome Manicheans were left with no choice, and chose to be baptized, return to the holy church, and avoid punishment. Which is what happened; with the exception of a small minority, all were baptized, while those

[164] i.e. the Monophysites.

[165] The passage is reminiscent of a similar reaction by the caliph Hārūn al-Rashīd (r. 786 – 809) in the fictive *Life* of John, Bishop of Edessa, preserved in Arabic and also in Georgian; see ch. 18 (ed. Kekelitze 1914, 338–9; trans. Labadie 2021, 53): "Then, he [the caliph] ordered all hostilities to cease with the Romans. He also ordered for the Christians' laws and all their customs to be made public, and for them to rejoice and gather for their services fearlessly and without hiding. He withdrew from Christians all taxes, burdens, and grievances for, in those days, nobody dared to denounce the hardships that befell Christians, because people feared for their blood and life. He ordered for churches to be built in all his realm and Abba John to be granted anything he desired". For discussion, see Vol. I, 3.2 ("Refracted Narratives").

νισθείσης, ἀπορήσαντες οἱ δεινοὶ Μανιχαῖοι πανταχόθεν, ἠρετήσαντο βαπτισθῆναι καὶ τῇ ἁγίᾳ προσελθεῖν ἐκκλησίᾳ καὶ μὴ τιμωρηθῆναι. Ὃ δὴ καὶ γέγονε· καὶ πλὴν ὀλίγων τινῶν πάντες ἐβαπτίσθησαν· οἱ δὲ ἐμμείναντες τῇ πατροπαραδότῳ ἀνομίᾳ, κακιγκάκως ἀπώλοντο. Ὁμοίως καὶ οἱ τὰ Νεστορίου καὶ Εὐτυχοῦς φρονοῦντες, οἱ μὲν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ προστεθέντες ἀφείθησαν· οἱ δὲ λοιποὶ τῆς πόλεως ἀπη- 5
λάθησαν. Καὶ γέγονεν ὁ χριστώνυμος τῆς Ἐδέσης λαὸς μία ποίμνη, ὑφ' ἑνὶ ποιμένι ἀγόμενοι, πλὴν τοῦ λαοῦ τῶν Ἀγαρηνῶν. Ἀπεδόθησαν δὲ καὶ πάντα τὰ κτήματα καὶ αἱ πρόσοδοι τῆς ἐκκλησίας τοῖς οἰκονόμοις καὶ ἱερεῦσι. Καὶ γέγονε χάριτι Χριστοῦ χαρὰ μεγάλη, *τῷ πιστῷ καὶ ὀρθοδόξῳ* λαῷ.

76.1 Μετὰ ταῦτα, κελεύσει τοῦ βασιλέως, ἐξῆλθομεν εἰς ἀναζήτησιν τοῦ ἐρημίτου, κατὰ 10
τὴν ἀξίωσιν τοῦ γέροντος τοῦ κιονίτου. Καὶ εὑρόντες αὐτόν, σταδίοις ἑκατὸν ἀφεστηκότα τῆς πόλεως, ἐν ἀβάτῳ τόπῳ, σπήλαιον οἰκοῦντα ζοφῶδες· ὃς καὶ ἐξελθών, πρὸς ὄνομα καλῶν *τὸν ἐπίσκοπον ἠσπάσατο αὐτὸν γνησίως*. Ἦν δὲ ὁ γέρων, ***κατὰ πάντα Θεοδοσίῳ τῷ κιονίτῃ ὅμοιος***.

76.2 Καὶ δὴ τελέσαντες εὐχὴν καὶ καθίσαντες, ὡμίλουν θεῖα τινὰ καὶ *ψυχωφελῆ* διηγή- 15
ματα. Εἶτα τῆς ἡμέρας ἤδη κλινούσης, ἀξιοῖ ὁ πρεσβύτης τὸν ἐπίσκοπον, ἐν τῷ σχεδιασθέντι ἐκεῖσε θυσιαστηρίῳ τὴν ἀναίμακτον προσενέγκαι θυσίαν, καὶ τῶν ἀχράντων τοῦ Χριστοῦ *μυστηρίων μεταδοῦναι αὐτῷ*.

76.3 **Εἴξας οὖν ὁ μέγας τῇ ἀξιώσει** τοῦ γηραιοῦ, τῆς προσηκούσης ὑπηρεσίας ἐνεχθείσης, τελεῖται ἡ θεία **μυσταγωγία**· καὶ δεξάμενος ὁ ἐρημίτης τὸν οὐράνιον μαργα- 20 267r
ρίτην, χαρᾶς ἐπληροῦτο πνευματικῆς. Εἶτα, τράπεζαν *θεῖναι* κελεύσας τῷ *μαθητῇ*, παρετέθησαν ἄρτοι νεαροί, καὶ ἁλμάδες ἐλαῖαι· καὶ τὴν εὐχαριστίαν εἰπόντες, μετελάβομεν τῶν παρατεθέντων. Ἦσαν δὲ ἄρα οἵ τε ἄρτοι καὶ αἱ ἐλαῖαι, ξένης τινὸς καὶ παρηλλαγμένης ἡδύτητος *πεπληρωμένοι*, καὶ **ἀνήροτος ὄντως τροφή**.

75. Ὃ δὴ καὶ γέγονε: iuncture saepe in Sym. Met. usurpata; e.g. Passio Anastasiae viduae 29 **76.1** Ἦν δὲ — ὅμοιος: B&I* 22,85–86 ἕτερον ἐγὼ ἐπίσταμαι πρεσβύτην μονερημίτην, Ναχὼρ καλούμενον, ὅμοιον τῷ Βαρλαὰμ κατὰ πάντα **76.2** ἡμέρας ἤδη κλινούσης: Greg. Naz. In seipsum, cum rure rediisset, post ea quae a Maximo perpetrata fuerant = Or. 26,8 et Epist. 6,7. iunctura saepe in Sym. Met. usurpata, cf. Passio mm. Indae et Domnae et viginti millium qui Nicomediae passi sunt 33 **76.3** Εἴξας — γηραιοῦ: cf. B&I* 2,52 εἴξας σου τῇ ἀξιώσει. cf. Bas. Caes. 55,1 ἐχρῆν σε εὐκόλως εἴξαι ἡμῶν τῇ ἀξιώσει **76.3** τελεῖται ἡ θεία μυσταγωγία: cf. e.g. B&I 19,111 τὴν ἱερὰν ἐπιτελέσας μυσταγωγίαν. Locutio saepe in Sym. Met. usurpata **76.3** ἀνήροτος ὄντως τροφή: cf. B&I* 18,82–83 ἀφθόνως πᾶσι πρόκειται ἀνήροτος τροφὴ καὶ αὐτοσχέδιος τράπεζα cum Bas. Caes. Homilia dicta tempore famis et siccitatis PG 31:320,23–24 τὴν τροφὴν εἶχον ἄσπορον καὶ ἀνήροτον = Bas. Caes. Sermones de moribus a Sym. Met. collecti PG 32:1296,1. cf. supra 39,2

9 καὶ ὀρθοδόξῳ: deest in vers. α **13** τὸν ἐπίσκοπον ἠσπάσατο αὐτὸν γνησίως: ἠσπάσατο τὸν ἐπίσκοπον versio α **14** κατὰ πάντα Θεοδοσίῳ τῷ κιονίτῃ ὅμοιος: ὅμοιος κατὰ πάντα Θεοδοσίῳ τῷ στυλίτῃ versio α **15** ψυχωφελῆ: ὀνησιφόρα versio α **18** μυστηρίων μεταδοῦναι αὐτῷ: μεταδοῦναι αὐτῷ μυστηρίων versio α **21** θεῖναι: παραθεῖναι versio α μαθητῇ: φοιτητῇ versio α **24** πεπληρωμένοι: πεπληρωμένα versio α

who insisted on their ancestral iniquity perished badly. Similar was the outcome with the followers of Nestorius and Eutyches; those among them who joined the universal church were forgiven, while the rest were expelled from the city. All the Christians of Edessa thus formed a single flock, led by a single shepherd, with the exception of the Hagarenes. All the property and income of the church were returned to its stewards and priests. And, by Christ's grace, great joy spread among the faithful Orthodox.

76.1 After that, with the king's command, we went out to search for the hermit, as the stylite elder had requested. We found him living in a dark cave, in an inaccessible place, at a distance of a hundred stades[166] from the city. The hermit came out, called the bishop by his name, and greeted him with genuine emotion. The elder looked exactly like the stylite Theodosios.

76.2 After saying a prayer, they sat down and exchanged godly stories, beneficial to the soul. Then, towards the end of the day, the elder asked the bishop to celebrate the bloodless sacrifice on an improvised altar erected there and to give him communion of the undefiled Mysteries of Christ.

76.3 The great man yielded to the request of the elder and after what was needed was brought, the holy mystagogy was celebrated, and the hermit received the heavenly pearl, and was filled with spiritual joy. Then, he ordered his disciple to set a table where fresh loaves of bread and pickled olives were served; after saying the thanksgiving prayer, we ate what was offered. The bread as well as the olives were full of an extraordinary and altered sweetness; this was truly food provided from unploughed lands.

[166] *a hundred stades*: roughly 20 kilometers; cf. above **65,4**.

77.1 Μετὰ δὲ τὸ ἄριστον, λόγων αὖθις **ἥπτοντο καὶ ὁμιλίας πνευματικῆς**. Καί φησιν ὁ πρεσβύτης *τῷ ἐπισκόπῳ*: «Ποῦ τὸ γραμμάτιον τοῦ ἐν τῷ στύλῳ ἀδελφοῦ μου»;

Ἐθαύμασε δὲ ὁ ἐπίσκοπος τὸ διορατικὸν τοῦ πατρὸς καί φησι: «Τίς ἀνήγγειλέ σοι, πάτερ, *ἐπιστολὴν ἐπιφέρεσθαί με τοῦ σοῦ ἀδελφοῦ*;»

Ὁ δὲ ὅσιος *εἶπεν: «Ἅμα τῷ γραφῆναι* ἀνεγνώσθη μοι ἡ ἐπιστολή, καὶ εὐθὺς *γέγονεν ἡ ταύτης ἀντιγραφή*».

Θαυμαζόντων δὲ ἡμῶν ἐπὶ τῷ λόγῳ, ἠξίου ὁ ἐπίσκοπος ὑποδειχθῆναι αὐτῷ τὴν ἀντιγραφήν. Ὁ δὲ γέρων ἔφη: «Ἀνάγνωθι τὴν ἐπιστολὴν τοῦ στυλίτου, καὶ ἐν τῷ ὄπισθεν μέρει εὑρήσεις *τὰ ἀντιγραφέντα*».

77.2 *Κελεύσαντος οὖν τοῦ ἐπισκόπου, προεκόμισα τὴν* πήραν ἐσφραγισμένην *οὖσαν· καὶ* ἀνοίξας αὐτήν, ἐκβάλλει τὴν ἐπιστολήν· καὶ *ἐν τῷ ὄπισθεν μέρει, εὑρίσκει* γεγραμμένα *τάδε*: «Ἰωάννης ἐλάχιστος μοναχός, ἐκ σπηλαίων Βαβυλῶνος, Θεοδοσίῳ *τῷ στυλίτῃ* καὶ γνησίῳ μου ἀδελφῷ, ἐν Κυρίῳ χαίρειν! Ἀνέγνων σου τὴν ἐπιστολὴν ἅμα τῷ γραφῆναι, καὶ ἀντέγραψά σοι ἅπερ ἐδέξω. Εἰ καὶ διέστημεν τῷ σώματι, ἀλλ' **ἀδιάστατός** σου καθέστηκα τῷ πνεύματι. Ὅσα δὲ ἔγραψας περὶ τοῦ ἁγιωτάτου ἐπισκόπου, ἅπερ σοι ἀπεκαλύφθη, ταῦτα κἀμοὶ γνωστά ἐστι. Πάντα καλῶς ᾠκονομήθη προνοίᾳ Θεοῦ: τὸ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ὑψοῦται κέρας· οἱ αἱρετικοὶ καταισχύνονται· οἱ Μανιχαῖοι ἐξωθοῦνται· Μανῖας ὁ βασιλεὺς τῆς τοῦ Μαμωνᾶ δουλείας ἀπολυτροῦται, φωτιζόμενος τοὺς τοῦ σώματος ἅμα καὶ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμούς. Λοιπὸν εὐχαῖς καὶ δεήσεσι, μὴ ἐλλίποις ἱκετεύειν τὸν ὑπεράγαθον Θεόν, ὡς ἂν ἐκείνῳ τῷ 20 267v ἀτελευτήτῳ αἰῶνι ἀξιώσῃ ἡμᾶς ὁμοῦ τῆς μερίδος τυχεῖν τῶν σωζομένων. Ἔρρωσο».

77.3 Ὁ δὲ μέγας Θεόδωρος, εὐχαριστῶν τῷ Κυρίῳ, ἔλεγεν: «Εἰ καὶ ὑπερφυές ἐστιν, ἀπὸ Βαβυλῶνος εἰς Συρίαν, αὐθωρὸν ἀναγνωσθῆναι τὴν ἐπιστολήν, καὶ εὐθέως ἀποκρίνασθαι, ἀλλ' ὁ τὸν Ἀμβακοὺμ ἐκ τῆς Ἰουδαίας, θᾶττον ἀγαγὼν εἰς Βαβυλῶνα, καὶ αὖθις ἀποστρέψας εἰς τὴν Ἰουδαίαν, δυνατός ἐστι καὶ τοῦτο ποιεῖν· ὅπου γὰρ ἐνδημήσει ὁ ὑπὲρ φύσιν Θεός, ὑπερφυῶς πάντα γίνεται».

77.1 λόγων — πνευματικῆς: B&I* 39,5–6 προσκαλεσάμενος ὁ γέρων τὸν πνευματικὸν υἱόν ... λόγου ἥπτετο καὶ ὁμιλίας πνευματικῆς et B&I* 38,80–82 τῆς πνευματικῆς μετὰ τὴν εὐχὴν ἥπτοντο ὁμιλίας, λόγους ... παρ' ὅλην διεξερχόμενοι τὴν νύκτα. cf. supra 39,2 et 46,2 **77.1** Μετὰ δὲ τὸ — πνευματικῆς: cf. Sym. Met. Vita et conversatio Xenophontis et filiorum ejus Ioannis et Arcadii 11 Ἔπειτα μετὰ τὸ φαγεῖν, καὶ ὁμιλίας ὁ μοναχὸς ἀπτόμενος **77.2** ἀδιάστατός σου καθέστηκα τῷ πνεύματι: cf. B&I 18,142–143 Πέποιθα δὲ ἐν Κυρίῳ καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ διαγωγῇ ἀδιαστάτους ἡμᾶς εἶναι. cf. Vita Basilii iunioris (sub auctore Gregorio discipulo) 6,16 διὰ τὸ φιλεῖσθαί σε σφόδρα ὑπ' ἐμοῦ ἔσομαί σοι τῷ πνεύματι ἀδιάστατος, ἐν ὁράμασι θείοις τὸ δέον διαλεγόμενος **77.3** ὁ τὸν Ἀμβακοὺμ — Ἰουδαίαν: cf. Bel et Draco 34–6 cum Sym. Met. Commentarius in Danielem prophetam 24, et Sym. Met. Miraculum Guriae, Samonae et Abibi 27

2 τῷ ἐπισκόπῳ: deest in vers. α **4** ἐπιστολὴν ἐπιφέρεσθαί με τοῦ σοῦ ἀδελφοῦ: ἐπιφέρεσθαί με ἐπιστολὴν τοῦ ἀδελφοῦ σου versio α **5** εἶπεν: «Ἅμα τῷ γραφῆναι: «Ἅμα τῷ γραφῆναι» φησὶν versio α **6** γέγονεν ἡ ταύτης ἀντιγραφή: ἐγεγράφει ἡ ἀμοιβαία versio α **9** τὰ ἀντιγραφέντα: τὴν ἀμοιβαίαν versio α **10** Κελεύσαντος οὖν τοῦ ἐπισκόπου, προεκόμισα τὴν: Κελεύσας οὖν μοι ὁ ἐπίσκοπος προκομίσαι versio α **11** οὖσαν· καὶ: deest in vers. α ἐν τῷ ὄπισθεν μέρει, εὑρίσκει: εὑρίσκει ἐν τῷ ὄπισθεν μέρει versio α **12** τάδε: τὸν τύπον τοῦτον versio α **13** στυλίτῃ: στυλίτῃ Συρίας versio α

77.1 After dinner, they began again to talk and converse about spiritual matters, and the elder said to the bishop: "Where is that letter from my stylite brother?"

The bishop admired the discerning insight of the father and said: "Who told you, father, that I brought you a letter from your brother?"

The holy man said: "As soon as it was written, I read the letter and immediately wrote my response".

We were amazed by these words, and the bishop asked him to show him the response. And the elder said: "Read the letter of the stylite, and you will find my response on its reverse side".

77.2 The bishop gave the order and I brought him the bag which was sealed; and he opened it and pulled out the letter; and he found on the reverse side this note: "I, John, the least among the monks, from the caves of Babylon, to Theodosios the stylite, my genuine brother, greetings in the Lord! I read your letter the moment you wrote it, and my response to you is what you have received. Although we are separated in body, I am indivisible from you in spirit. What you wrote about the most holy bishop, which was revealed to you, is known to me too. Everything has been well arranged by God's providence: the horn of the universal church is raised on high; the heretics are put to shame; the Manicheans are driven away; Mauïas the king is delivered from his bondage to Mammon, illumined in the eyes of both his body and his soul. So, do not cease imploring the supremely good God with prayers and supplications, until He considers both of us together worthy to join in that eternal time those who are saved. Fare well".

77.3 The great Theodore gave thanks to the Lord and said: "It is a superhuman thing that the letter was read immediately, and a response was provided from Babylon to Syria; nevertheless, the one who quickly transported Habakkuk from Judea to Babylon and again brought him back to Judea is able to accomplish also this; for wherever God, who surpasses nature, comes to dwell, everything happens in a supernatural way".[167]

[167] For similarly miraculous exchanges of letters, cf. an *Apocryphon* known as 4 Baruch (BHG 778-778b; CAVT 225.2), preserved also as a *synaxarion* in the M* Recension of the *Synaxarion of Constantinople,* as well as a *Beneficial Tale* (on Synesios of Cyrene) (BHG 1322r = Wortley 2010, no. 49), shared by *Paterika*, *Chronicles*, and also the M* Recension; for the *Apocryphon*, see Papaioannou 2026b and, for the *Beneficial Tale*, Papaioannou 2020, 341 and 2022, 160.

78.1 Τοιαῦτα μέχρι νυκτὸς ὁμιλήσαντες, καὶ τὰς ἑσπερινὰς ᾄσαντες ᾠδάς, ἀναπαύσεως ἐτύχομεν. Εἶτα, περὶ *τὸ μεσονύκτιον* ἐγερθέντες, τοὺς ἐωθινοὺς ὕμνους διήλθομεν ἕως ἡμέρας. Καὶ συνταξάμενοι *τῷ γέροντι*, καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ δύο φοιτηταῖς, εἰς τὴν πόλιν αὖθις ἐπανήλθομεν· *ἀσμένως τε ὑποδεχθέντες* παρὰ τοῦ βασιλέως, καὶ ὀλίγα *τούτῳ* ὁμιλήσαντες, εἰς τὴν ξενίαν κατελύσαμεν, εὐχαριστοῦντες πολλὰ Κυρίῳ *τῷ Θεῷ*, ὅτι τοιούτου *τυχεῖν ἁγίου ἀνδρὸς ἠξίωσεν ἡμᾶς*.

78.2 ***Πυκνότερον*** δὲ ***ἀφικνουμένου*** τοῦ ὁσιωτάτου Θεοδώρου ἐν τῷ παλατίῳ καὶ θεοπνεύστοις ῥήμασιν ὁμιλοῦντος τῷ βασιλεῖ, **μιᾷ** τῶν ἡμερῶν, φησὶν ὁ βασιλεὺς τῷ ἐπισκόπῳ: «Ἤθελον, **προσφιλέστατε**, ἀχώριστος εἶναί σου καὶ ἀδιάσπαστος, κατά τε τὸν παρόντα βίον καὶ τὸν μέλλοντα· ἀρρήτῳ γάρ τινι φιλίας δεσμῷ συνδέδεταί σοι **ἡ ψυχή μου**».

78.3 Ὁ *οὖν* ἐπίσκοπος, τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ τῇ διανοίᾳ χαράξας, *τοιαῦτα πρὸς τὸν βασιλέα* ἀπεκρίνατο: «Ὁρῶ *μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ θύραν* ἀνεωγμένην, καὶ *ἐμὲ* μὴ ἐξερχόμενον, σὲ δὲ μὴ εἰσερχόμενον· *ὅσον οὔπω δέ*, τῆς θύρας κλειομένης, διαιρούμεθα πάντως ἀπ' ἀλλήλων. Ὃ δὴ καὶ πολλὴν ἐντίθησί μοι τὴν κατὰ ψυχὴν ἀλγηδόνα».

Λέγει ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν ὅσιον: «Τίς ἡ θύρα, καὶ τίς ἡ ταύτης κλεῖσις, **μάλα *σαφήνισόν μοι* *καὶ γνώρισον ἀκριβῶς***».

78.4 Ὁ ἐπίσκοπος ἔφη: «Ἄνδρες δύο ἐπορεύοντο εἰς πόλιν βασιλεύουσαν, ἐντυχεῖν μέλλοντες τῷ βασιλεῖ, ὁ μὲν εἷς πλούσιος, ἔνδοξος, ὁ δὲ ἕτερος πένης, εὐτελής. Καὶ ὁ μὲν **πλούτῳ βρίθων**, καὶ πολλὴν ἐπαγόμενος ὑπηρεσίαν, ὥδευεν ὁδὸν εὐρύχωρον, καὶ 268r

78.1 ἀσμένως τε ὑποδεχθέντες: cf. Sym. Met. Vita Stephani Iunioris 825 ὁ δὲ πρῶτον ἀσμένως ὑποδεξάμενος **78.2** Πυκνότερον — ἐπισκόπῳ: cf. B&I* 5,41–42 **Πυκνότερον** [cf. vers. β] δὲ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ βασιλέως κατὰ θέαν τοῦ παιδὸς ἐρχομένου—ἀγάπη γὰρ ὑπερβαλλούσῃ ἐφίλει αὐτόν—, ἐν μιᾷ λέγει αὐτῷ. cf. Sym. Met. Passio Barbarae 9 **πυκνότερον** [cf. vers. β] ἡ ἁγία παραβάλλουσα πρὸς τὴν θέαν et Vita Lucae iunioris Steiriotae (a. Sym. Met. in menol. inserta) 76 εἰώθει τῷ μεγάλῳ **πυκνότερον** [cf. vers. β] παραβάλλειν. cf. supra 56,1 **78.2** προσφιλέστατε: cf. B&I 13,21 et 13,49. cf. infra 79,1 **78.2** ἀχώριστος — ἀδιάσπαστος: cf. Menologii Julii (e cod. Hieros. sepulcri 17), Vita 22,1 μεμένηκεν ἀχώριστος ἐκείνου καὶ ἀδιάσπαστος **78.2** ἀρρήτῳ — συνδέδεταί σοι: Sym. Met. Vita et Passio Eugeniae 65 οὕτω μὲν οὖν Βασίλλα καὶ Εὐγενία δεσμῷ τινι ἀρρήτῳ τῇ διὰ Χριστὸν συνδεθεῖσαι φιλίᾳ **78.2** Ἤθελον — ἡ ψυχή μου: cf. B&I* 18,10–12 Κραταιῶς γάρ μου ἡ ψυχὴ τῆς σῆς ἐξήρτηται, καὶ οὐδαμῶς σου χωρισθῆναι θέλω τὸν πάντα μου χρόνον τῆς ζωῆς **78.3** μάλα — ἀκριβῶς: cf. B&I* 15,4 **μάλα σαφήνισόν μοι** [cf. vers. β]. cf. etiam B&I 8,21–23 αὐτὸς ἁπλανῶς μοι ταῦτα σαφήνισον, καὶ τί με δεῖ ποιεῖν δίδαξον ἀκριβῶς· ἀλλὰ καὶ τὸ βάπτισμα τί ἐστιν, ὃ τοὺς πιστεύοντας δέξασθαι ἔφης, κατ' ἀκολουθίαν γνώρισον. cf. Passio Eustratii et soc., a Sym. Met. in menol. insertum 7 τὸν καινισμὸν τῆς λανθανούσης ἐν σοὶ θρησκείας μάλα σαφήνισον ἡμῖν. cf. infra 81,5 **78.4** πλούτῳ βρίθων: iunctura saepe in Sym. Met. et B&I usurpata; cf. e.g. Sym. Met. Vita et conversatio Xenophontis et filiorum ejus Ioannis et Arcadii 2 πλούτῳ βρίθων et B&I 14,143. cf. supra 69,2

2 τὸ μεσονύκτιον: μέσας νύκτας versio α (iunctura saepe in Sym. Met. usurpata) **3** γέροντι: πρεσβύτῃ versio α **4** ἀσμένως τε ὑποδεχθέντες: καὶ ἀσμένως ὑπεδέχθημεν versio α **5** τούτῳ: deest in vers. α **6** τῷ Θεῷ: deest in vers. α τυχεῖν ἁγίου ἀνδρός ἠξίωσεν ἡμᾶς: ἠξίωσεν ἡμᾶς, ἁγίου τυχεῖν ἀνδρός versio α ἠξίωσεν ἡμᾶς τυχεῖν ἁγίου ἀνδρός Pomjalovskij **7** Πυκνότερον ... ἀφικνουμένου: Ἐνδελεχῶς ... ἀφικομένου versio α **12** οὖν: deest in vers. α **13** τοιαῦτα πρὸς τὸν βασιλέα: deest in vers. α μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ, θύραν: θύραν μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ versio α ἐμὲ A: ἐμὲ μὲν versio α Pomjalovskij **14** ὅσον οὔπω δέ: καὶ ὅσον οὔπω versio α **16** Λέγει ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν ὅσιον: Καὶ φησὶν ὁ βασιλεύς versio α **17** σαφήνισόν μοι καὶ γνώρισον ἀκριβῶς: σαφῶς γνώρισόν μοι versio α

78.1 We talked like this until nightfall, and after singing the chants of Vespers, we rested. Then, around midnight, we got up and performed the hymns of the Matins until dawn. And after bidding the elder and his two disciples farewell, we returned once more to the city. We were received by the king with joy and, after chatting with him a little, we went to the guesthouse, giving many thanks to the Lord God that He considered us worthy of meeting such a saint.

78.2 The most holy Theodore frequented the palace more and more often, and told the king divinely inspired words. One day, the king said to the bishop: "I want, dearest man, to be inseparable and indivisible from you, during both this life and the future one; for my soul is bound to you with an ineffable bond".[168]

78.3 The bishop made the sign of the cross in spirit and answered the king with some such words: "I see an open door between me and you, and myself not going out and yourself not coming in; very soon, the door will be shut, and we shall be totally separated from each other; this prospect causes great grief in my soul".

The king said to the holy man: "Please, explain to me clearly and make known to me exactly what the door is, and what does its closing signify".

78.4 The bishop said, "Two men were walking toward a royal city with the prospect of meeting the king; one was rich and noble, the other was poor and insignificant. He who had wealth in abundance and was accompanied by a large retinue walked on a spacious and wide street, while the poor man followed a

[168] The king's (somewhat sudden) expression of deep admiration for Theodore has its equivalent in the exchange between Barlaam and Ioasaph, when the latter, after much discussion and instruction in spiritual matters by the former, exclaims: "Κραταιῶς γάρ μου ἡ ψυχὴ τῆς σῆς ἐξήρτηται, καὶ οὐδαμῶς σου χωρισθῆναι θέλω τὸν πάντα μου χρόνον τῆς ζωῆς!" (*Barlaam and Ioasaph* 18,10–12); these words are absent from the Georgian *Balavariani* (the relevant scene there is in ch. 25).

λεωφόρον· ὁ δὲ πένης, *οἶμον στενὴν* καὶ τεθλιμμένην. Αἱ τοιαῦται δὲ ἀτραποὶ ἀγχίτριβοί πως ἀλλήλαις ἦσαν καὶ οὐ πόρρω *ἀφεστηκυῖαι*, ὡς ἑκάτερος τῶν ὁδοιπόρων *ὁρᾶν τὸν ἕτερον*. *Καὶ* ὁ μὲν οὖν πλούσιος προσεκαλεῖτο τὸν πένητα, τὴν τεθλιμμένην ἐκκλίναντα ὁδόν, συνοδοιπορεῖν αὐτῷ κατὰ τὴν λεωφόρον. Ὁ δὲ πένης, ἀντεπάγων ἔφασκεν: "Ἰδοὺ κέκλικεν ἡ ἡμέρα, ἡ δὲ νὺξ ἐγγίζει. Μή ποτε κλεισθῶσιν αἱ μεγάλαι τῆς πόλεως πύλαι, καὶ οἱ ὁδῖται μείναντες ἔξω, ὑπὸ ληστῶν τε καὶ θηρίων ἀναλωθῶσιν. Ἀλλὰ δέξαι γνώμην ἐμήν, καὶ σὺ μᾶλλον κατὰ τὴν *στενὴν* ἔπου μοι τρίβον, μικρῷ προσκαταντώσῃ παραπορτίῳ, ἔνθα φύλακες προσμένοντες, εἰσδέχονται τοὺς εἰσιόντας, ἐν ᾗ δ' ἂν φθάσωσιν ὥρᾳ"».

78.5 «Ὁ γοῦν πλούσιος τὴν δυσχέρειαν *ἐννοῶν* τῆς στενῆς ὁδοῦ, τὴν πλατεῖαν ᾑρετίσατο πορευθῆναι· καὶ πρὶν ἢ τὴν πόλιν φθάσαι, κατέλαβεν αὐτὸν νύξ, καὶ εὗρεν τὰς πύλας κεκλεισμένας· καὶ μείνας ἔξω ἅμα τῶν σὺν αὐτῷ, λησταῖς τε καὶ θηρσὶ περιπεσὼν ὤλετο. Ὁ δέ γε πένης, ὀλίγα κακοπαθήσας ἐν τῇ στενῇ τρίβῳ, καταλαμβάνει τὴν μικρὰν πύλην· καὶ παρὰ τῶν φυλάκων ἀσμένως εἰσδεχθείς, ἐν χαροποιῷ καταλύει πανδοχείῳ, πάσης ἀπολυθεὶς μερίμνης καὶ συντριβῆς».

79.1 Ὁ βασιλεὺς ἔφη: «Πολλὴν ἔδειξεν ὁ πλούσιος ἀφροσύνην, ὅτι μὴ καλῶς τὴν ὁδὸν γινώσκων, οὐχ ὑπήκουσε τῷ τὰ κρείττονα βουλευομένῳ καὶ τὴν ὁδὸν ἐπισταμένῳ πένητι, ἀλλ' αἴτιος ἀπωλείας ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ ἐγεγόνει. Σὺ δέ, **προσφιλέστατε**, τὴν προειρημένην *παραβολὴν βουλόμενος σαφηνίσαι μοι*, ἑτέραν ἐπήγαγες, ἑρμηνείας μᾶλλον δεομένην. *Παρακαλῶ οὖν*, ἀμφοτέρων τὸν νοῦν γνώρισόν μοι».

79.2 Καί φησιν ὁ ἐπίσκοπος: «Εἰ πηγήν τις ὑπέδειξέν σοι ἀθανασίας, ἀνακαινίζουσαν μέν σου τὴν νεότητα, ὡραΐζουσαν δέ σου τὴν μορφὴν ἀσυγκρίτῳ τινι κάλλει ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους, καὶ **ἐν ἀφθαρσίᾳ διηνεκεῖ** καὶ ἀγήρῳ νεότητι διατηροῦσαν, πῶς ἂν διετέθης πρὸς τὸν τῆς τοιαύτης χάριτος *πρόξενον*»;

Ὁ βασιλεὺς ἔφη: «Ἐπίομεν ἂν ἀμφότεροι τοῦ ὕδατος ἐκείνου, καὶ πάντων μου 25 268v
τῶν ἀγαθῶν μέτοχον αὐτὸν καὶ κοινωνὸν εἰς αἰῶνας ἐθέμην».

80.1 Τότε ὁ θεῖος ἱεράρχης, ἐκβαλὼν ἐκ τοῦ κόλπου αὐτοῦ τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον, ἔφη: «Ἰδού, βασιλεῦ, ἡ πηγὴ τῆς ἀθανασίας, ἰδοὺ ἡ θύρα, ἰδοὺ ἡ ὁδός! Εἰ ποθεῖς τοῦ ὕδατος

78.4 στενὴν καὶ τεθλιμμένην: Mt. 7,13–4 Εἰσέλθατε διὰ τῆς στενῆς πύλης· ὅτι πλατεῖα ἡ πύλη καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοί εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς· τί στενὴ ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωήν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὑρίσκοντες αὐτήν **79.1** προσφιλέστατε: cf. B&I 13,21 et 13,49. cf. supra 78,2 **79.2** ὡραΐζουσαν — ἀνθρώπους: Ps. 44,3 44 ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων **79.2** ἐν ἀφθαρσίᾳ διηνεκεῖ: B&I* 14,121 ἐν ἀφθαρσίᾳ ζήσονται διηνεκεῖ

1 οἶμον: οἴμοι versio α **2** ἀφεστηκυῖαι: διεστηκυῖαι versio α **3** ὁρᾶν τὸν ἕτερον. Καὶ: θάτερον ὁρᾶν versio α **7** στενὴν: στενὴν ταύτην versio α **10** ἐννοῶν: δείσας versio α **19** παραβολὴν βουλόμενος σαφηνίσαι μοι: βουλόμενος σαφηνίσαι μοι παραβολήν versio α **20** Παρακαλῶ οὖν: Ἀλλ' versio α **24** πρόξενον: σοι γεγονότα versio α

narrow and hard path. These two roads were somewhat near and not far from each other; the two travelers, therefore, could see one another. And so the rich man kept inviting the poor man to abandon the hard path and walk the spacious street together with him. But the poor man kept saying in response: 'Lo and behold, the day is setting and night is approaching. I fear that the great gates of the city might be closed, and the travelers might be left outside, and thus killed by brigands as well as beasts. Take my advice, and instead follow me in the narrow path, which leads to[169] a small side-door where there are guards waiting to receive anyone coming into the city, at any time they might arrive'".

"The wealthy man, however, considered the difficulty of the narrow path and **78.5**
chose to walk the spacious street. And before he got to the city, night overtook him, and he found the gates locked. He was thus left outside with his company, and he perished, attacked by brigands as well as beasts. The poor man, instead, did suffer a bit on the narrow path, yet arrived at the small gate, was received with joy by the guards, and lodged in a delightful hostel, released from all concern and contrition".

The king said: "The rich man showed a great lack of wisdom; though he did not **79.1**
know the way well, he did not listen to the poor man who had a better plan and was familiar with the way. He thus brought about death for both himself and his company. But you, dearest man, were to explain to me the previous parable and presented me instead with a new one, which requires further interpretation. Please, explain to me the meaning of both stories.

And the bishop said: "If someone were to show you a fountain of immortality, **79.2**
which would regenerate your youth, provide your appearance with an incomparable beauty above all men, and preserve it in eternal incorruption and ageless youth, how would you act towards him who would procure you such a gift?"

The king said: "We would both drink from that water, and I would share with him and let him partake of all of my goods for eternity".

Then the divine bishop took out the holy Gospel from his bosom, and said: **80.1**
"Look, king, this is the fountain of immortality! This is the gate, this is the way! If you want to taste the water which issues forth to eternal life, follow the path

[169] προσκαταντώση: another neologism created apparently by Euthymios.

μετασχεῖν, τοῦ εἰς ζωὴν αἰώνιον ἁλλομένου, πορεύθητι τὴν ἐκεῖσε ἀπάγουσαν ὁδόν· καὶ εἰσελθὼν διὰ τῆς θύρας τῆς ἀνεῳγμένης, τῆς ἀθανάτου πηγῆς ἐμφορήθητι, καὶ ζῆσον εἰς αἰῶνας· μία γάρ ἐστιν ἡ ὁδὸς τῆς ζωῆς, μία ἐστὶν ἡ θύρα καὶ οὐ πολλαί· ἄνευ δὲ τῆς ὁδοῦ ταύτης καὶ τῆς θύρας, εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν ἀδύνατον».

80.2 «Τίς δὲ ἡ ὁδός; Τίς ἡ θύρα; Τίς ἡ πηγή; Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἐκ Θεοῦ, ὁ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεννηθεὶς ἀχρόνως τε καὶ ἀνάρχως ἐκ τοῦ ἀνάρχου Πατρός· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν· ὁ σὺν Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι βασιλεύων εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Αὐτὸς οὖν ὁ ἀληθινὸς Θεός, δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, κατελθὼν ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθεὶς ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφείς, εἴρηκεν: "Ἐγώ εἰμι ἡ θύρα· δι' ἐμοῦ ἐάν τις εἰσέλθῃ, σωθήσεται, καὶ εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται, καὶ νομὴν εὑρήσει". Καὶ πάλιν εἶπεν: "Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή". Καὶ αὖθις ἔφη: "Ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ὃ δώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον". Ὅτε δὲ ἐπλήρωσε τὴν οἰκονομίαν 269r τῆς ἡμῶν σωτηρίας ὁ ἀγαθὸς Ἰησοῦς, καὶ διὰ σταυροῦ καὶ θανάτου, τὴν φύσιν ἡμῶν τῆς τυραννίδος τοῦ ᾅδου καὶ τῶν αἰωνίων ἐλυτρώσατο δεσμῶν, ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, ἔφη τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις: "Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν. Ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται"».

80.3 «Κατὰ τὴν θείαν οὖν καὶ ἀψευδῆ ἀπόφασιν αὐτοῦ καὶ σωτήριον ἐντολήν, ἰδοὺ **κἀγὼ** ὁ ἐλάχιστος **ἀπεστάλην** κηρῦξαι σοι τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. **Εἰ οὖν πιστεύσας βαπτισθῇς, σωθήσῃ**, καὶ τὴν σωτήριον ὁδὸν πορεύσῃ, καὶ εἰς τὴν θύραν τῆς ζωῆς εἰσελεύσῃ, καὶ τοῦ ὕδατος τῆς ἀθανασίας πιεῖν ἀξιωθήσῃ καὶ ζήσεις εἰς αἰῶνας, τοῖς ἀγγέλοις συνδιαιτώμενος, καὶ τῷ φωτὶ ἐλλαμπόμενος τῆς **μακαρίας καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος. Εἰ δὲ ἀπιστήσας** τῇ κατεχούσῃ σε διαμενεῖς πλάνῃ, **κατακριθήσῃ**,

80.1 ποθεῖς — ἁλλομένου: Ioann. 4,14 τὸ ὕδωρ ὃ δώσω αὐτῷ γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. cf. etiam B&I 34,57 Πηγασάτω ἐν ἐμοὶ τὸ σὸν ἁλλόμενον ὕδωρ **80.1** τῆς θύρας τῆς ἀνεῳγμένης: Apoc. 4,1 ἰδοὺ θύρα ἠνεῳγμένη **80.2** ὁ ... γεννηθεὶς — Πατρός: cf. supra 1,1 ὁ ἀνάρχως τε καὶ ἀχρόνως ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθείς **80.2** ἐγώ εἰμι ἡ θύρα — εὑρήσει: Ioann. 10,9 **80.2** Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς — ζωή: Ioann. 14,6 **80.2** ὃς δ' ἂν — αἰώνιον: Ioann. 4,14 **80.2** Πορευθέντες — ὑμῖν: Mt. 28,19–20 **80.2** Ὁ πιστεύσας — κατακριθήσεται: Marc. 16,16 **80.3** μακαρίας — Τριάδος: cf. B&I* 20,92, B&I* 25,189–190 (ἁγίας καὶ ζωαρχικῆς ed. Volk), et B&I* 39,125–126 (μακαρίας καὶ ὄντως ἀρχικῆς ed. Volk). cf. etiam Vita Basilii iunioris (sub auctore Gregorio discipulo) 5,133. cf. infra 97,10 et 111,4 **80.3** Κατὰ τὴν θείαν οὖν — κατακριθήσῃ: B&I* 10,104–107 Τούτου τῇ χάριτι κἀγὼ τὰ κατὰ σὲ γνοὺς ἀπεστάλην ὑπ' αὐτοῦ διδάξαι σε ἃ μεμάθηκα καὶ τετήρηκα ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τῆσδε τῆς πολιᾶς. Εἰ οὖν πιστεύσεις καὶ βαπτισθῇς, σωθήσῃ· εἰ δὲ ἀπιστήσεις, κατακριθήσῃ

that leads to it; enter through the open gate, fill yourself with the immortal fountain, and live in eternity. For the path of life is one, and the gate is one, and not many; without this path and this gate, it is impossible to enter into life".

80.2 "What is the way? What is the gate? What is the fountain? It is our Lord Jesus Christ, the Son of the living God, the true God from God, the one who was born before all ages, outside time and without beginning by the beginning-less God. Through Him everything was created and not a single created thing was created without Him. It is He who reigns together with His Father and the Holy Spirit in eternity, and whose kingdom has no end. This true God came down from heaven, for us humans and for our salvation, and was incarnated by the Holy Spirit and the ever-virgin Mary, and lived among humans. He himself said: 'I am the door; if any one enters by me, he will be saved, and will go in and out and find pasture'. And again He said: 'I am the way, and the truth, and the life'. And again He said: 'Whoever drinks of the water that I shall give him will never thirst; the water that I shall give him will become in him a spring of water welling up to eternal life'. When the good Jesus completed the ministry of our salvation and delivered our nature from the tyranny of Hades and its eternal chains, being crucified, dying, and then being resurrected from the dead, He said to His holy disciples and apostles: 'Go therefore and make disciples of all nations, baptizing them in the name of the Father and of the Son and of the Holy Spirit, teaching them to observe all that I have commanded you. He who believes and is baptized will be saved; but he who does not believe will be condemned'"[170].

80.3 "By His divine and unerring decision and by His salvific command, lo and behold, I too, the least among humans, have been sent to preach the word of truth to you. If you believe and are baptized, you shall be saved, walk the way of salvation, enter the gate of life, be deemed worthy of drinking the water of immortality, and live in eternity, in company with the angels and illuminated by the light of the blessed Trinity, from which proceeds the principle of life. If instead you do not believe but remain in the error which possesses you, you will be condemned, delivered to the fire of hell, and punished endlessly in the utmost

[170] This paragraph is an expanded variation of articles from the Orthodox creed.

καὶ τῇ **γεέννῃ** τοῦ **πυρὸς παραδοθείς**, ἐν ἐξωτέρῳ σκότῳ τιμωρηθήσῃ κολάσει **ἀτελευτήτῳ**».

80.4 «Ἰδοὺ τοίνυν πρὸ προσώπου σου ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος. Ἐγὼ δὲ πάρειμί σοι σύμβουλος ἀγαθός, παρακαλῶν σε τὴν ζωὴν προκρῖναι τοῦ θανάτου, καὶ τῆς λαοπλάνου θρησκείας ἀποστῆναι τοῦ Μωάμεδ, *ὅστις* ἐστὶ πρόδρομος τοῦ ἀντιχρίστου, καὶ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ οἰκειωθῆναι· καὶ μακάριος ἔσῃ τὸν φρόνιμον μιμησάμενος ἔμπορον, ὃς εὑρὼν τὸν ἕνα πολύτιμον μαργαρίτην, πωλήσας πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ, ἐκεῖνον ἐξωνήσατο».

81.1 Ταῦτα διεξελθὼν ὁ ἱεράρχης (εὐφυῶς γὰρ ὡμίλει τὴν τῶν Ἑλλήνων τε καὶ Σύρων καὶ Ἰσμαηλιτῶν πρὸς δὲ καὶ Περσῶν γλῶσσαν, θεόσοφος ὑπάρχων ὁ ἀνήρ), ηὔξατο κατὰ νοῦν τῷ Θεῷ, δοῦναι χάριν αὐτῷ ἐπὶ σωτηρίᾳ ψυχῆς, **ἀγνωσίας σκότει** πιεζομένης. 269v

81.2 Ὁ δὲ βασιλεὺς Μαυΐας ὡς γῆ καλὴ τὸν οὐράνιον δεξάμενος σπόρον, **κατενύγη τὴν ψυχήν**· καὶ **εἰς τὸ** ἐνδότερον **εἰσελθὼν ταμιεῖον**, ἠξίου τὸν ἐπίσκοπον, ὅλον αὐτῷ ὑπαναγνῶναι τὸ Εὐαγγέλιον. Ὃ δὴ προθύμως ὁ μακαρίτης πεποίηκεν, σαφῶς ὑπαγορεύσας αὐτῷ τὸ σωτήριον κήρυγμα, καὶ ὅλον τὸ βάθος τοῦ μυστηρίου ἀνακαλύψας τῷ ἀνδρί.

81.3 Πρὸς δυσμὰς δὲ ἤδη τοῦ ἡλίου φθάσαντος, εἰς τὴν ξενίαν ἀπιέναι προσέταξεν ὁ βασιλεὺς τὸν ἐπίσκοπον. Καὶ ἅμα πρωΐ καλέσας αὐτὸν **εἰς τὸ ταμιεῖον εἰσήγαγεν**, ἰατρεύεσθαι παρ' αὐτοῦ προσποιούμενος (καί γε ἀληθῶς ἰατρεία ἦν τῆς ἀθανάτου ψυχῆς). Καί φησι πρὸς αὐτόν: «Ὁ τοῖς λῃσταῖς περιπεσὼν καὶ τραυματισθείς, καθὼς χθὲς ὑπηγόρευες, ἐγὼ ὑπάρχω. Πῶς οὖν δυσωπήσω τὸν ἀγαθὸν ἰατρόν, ἐπισκέψα-

80.3 Εἰ δὲ ἀπιστήσας — ἀτελευτήτῳ: B&I* 10,115–118 ἡ ψυχὴ ... παραδοθήσεται πυρὶ γεέννης ἀτελεύτητα ἐιζούσης. Ταῦτά σοι συμβήσεται καὶ πολλῷ τούτων χείρονα, εἰ ἐμμείνῃς τῇ ἀπιστίᾳ **80.4** τῆς λαοπλάνου — ἀντιχρίστου: cf. Ioann. Damasc. De haeresibus 100 Ἔστι δὲ καὶ ἡ μέχρι τοῦ νῦν κρατοῦσα λαοπλανὴς θρησκεία τῶν Ἰσμαηλιτῶν πρόδρομος οὖσα τοῦ ἀντιχρίστου. Κατάγεται δὲ ἀπὸ τοῦ Ἰσμαὴλ τοῦ ἐκ τῆς Ἄγαρ τεχθέντος τῷ Ἀβραάμ **80.4** μακάριος — ἐξωνήσατο: Mt. 13,45–46 Πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ ἐμπόρῳ ζητοῦντι καλοὺς μαργαρίτας· εὑρὼν δὲ ἕνα πολύτιμον μαργαρίτην ἀπελθὼν πέπρακεν πάντα ὅσα εἶχεν καὶ ἠγόρασεν αὐτόν **81.1** ἀγνωσίας σκότει: cf. B&I* 25,123 πολλή σοι περικέχυται ἀγνωσίας ἀχλύς καὶ ὡς ἐν σκότει ψηλαφητῷ πορευόμενος. cf. e.g. Sym. Met. Passio Cornelii centurionis 4 τοῦ βαθυτάτου σκότους τῆς ἀγνωσίας **81.2** ὡς γῆ — σπόρον: Mt. 13,3–23 ... ἄλλα δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν καὶ ἐδίδου καρπόν ... ὁ δὲ ἐπὶ τὴν καλὴν γῆν σπαρείς, οὗτός ἐστὶν ὁ τὸν λόγον ἀκούων καὶ συνιείς, ὃς δὴ καρποφορεῖ etc. cf. Marc. 4,3–9. cf. etiam B&I 6,71–72 ἄλλα δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν καὶ ἐδίδου καρπὸν ἑκατοστεύοντα **81.2** Ὁ δὲ βασιλεὺς Μαυΐας — κατενύγη τὴν ψυχήν: cf. B&I* 4,52–53 Ὁ δὲ ἀγαθὸς ἀνὴρ ἐκεῖνος ὡς ταῦτα ἤκουσε ... κατενύγη τὴν ψυχήν. cf. Georg. Alex. Vita Ioannis Chrysostomi 68,36–37 Ταῦτα ἀκούσας ὁ βασιλεὺς κατενύγη τὴν ψυχὴν σφόδρα **81.2** εἰς τὸ ἐνδότερον — ταμιεῖον: cf. B&I* 34,29 Εἰς τὸ ἑαυτοῦ δὲ ταμιεῖον εἰσελθὼν et B&I* 16,155 ὁ γέρων εἰσήγαγεν εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ ταμιεῖον. cf. Passio Theodori stratelatae (sub auctore Abgaro) 8 εἰσελθὼν εἰς τὸ ἐνδότατον αὐτοῦ ταμιεῖον. cf. infra 81,3, 82,5, 86,1, et 107,1 **81.3** εἰς τὸ ταμιεῖον εἰσήγαγεν: cf. B&I* 34,29 Εἰς τὸ ἑαυτοῦ δὲ ταμιεῖον εἰσελθὼν et B&I* 16,155 ὁ γέρων εἰσήγαγεν εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ ταμιεῖον. cf. Passio Theodori stratelatae (sub auctore Abgaro) 8 εἰσελθὼν εἰς τὸ ἐνδότατον αὐτοῦ ταμιεῖον. cf. supra 81,2 et infra 86,1, et 107,1

5 ὅστις: ἥτις versio α **10** ηὔξατο scripsi (cf. vers. α): καὶ ηὔξατο A Pomjalovskij

darkness".

"There it is then! You have life and death before your eyes. And I am here, offering you good counsel, pleading with you to choose life instead of death, move away from the religion which deceives people—the religion of Muhammad, who is a precursor of the Antichrist—, and join our Lord Jesus Christ. Then, you shall be blessed, having imitated the wise merchant who, upon finding the precious and unique pearl, sold all his goods and bought it". **80.4**

After the prelate said all this (for he spoke fluently the languages of the Greeks, the Syrians, the Ishmaelites, as well as the Persians, being a man filled with God's wisdom),[171] he prayed to God in his mind to confer grace upon him so as to save a soul oppressed by the darkness of ignorance. **81.1**

Like good soil, King Mauïas received the heavenly seed, and felt compunction in his soul; he then went inside the innermost chamber and asked the bishop to recite the entire Gospel to him. The blessed man did this eagerly; he dictated to him the preaching of salvation with clarity and revealed to him all the depth of its mysteries. **81.2**

As the sun was already setting, the king sent the bishop back to the place where he was lodged. And in the morning, he invited him back again, and made him enter the innermost chamber on the pretext of continued healing—and, indeed, this was true healing of the king's immortal soul. Mauïas said to Theodore: "I am the one who 'fell among robbers' and was wounded, as you recounted yesterday. How could I beseech the good doctor to visit me, deem me worthy of healing, release me from my wounds, and cover my nakedness? Teach me, **81.3**

[171] Shukurov 2024, 138 considers this passage as evidence for the presence of Persian speaking monks in the Lavra of St Sabas in the eighth century. We would like to see it, instead, as a likely projection, into the fictive world of *Theodore of Edessa,* of a distant echo of Theodore Abū Qurrah's multilingualism (Arabic, Greek, Syriac) as well as Euthymios' own bilingualism (Georgian and Greek).

σθαί με καὶ ἰάσεως ἀξιῶσαι, τῶν τραυμάτων τε ἀπαλλάξαι, καὶ τὴν γύμνωσίν μου περιστεῖλαι, **δίδαξόν** με παρακαλῶ».

81.4 Ὁ ἐπίσκοπος ἀπεκρίνατο: «Τῆς προθυμίας παρούσης, ἕτοιμός ἐστιν ὁ Ἀγαθὸς τὴν τῆς εὐσπλαγχνίας ἐπιβλύσαι σοι πηγήν. Ἀγαθὴ οὖν ἡ βουλή σου, *ἀναβολὴ δὲ* πᾶσα καὶ ὑπέρθεσις ἀπέστω».

81.5 Ὁ βασιλεὺς ἔφη: «Ἰδοὺ πιστεύω εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, τὴν ὁμοούσιον καὶ ἀδιαίρετον Τριάδα. Πιστεύω τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν σαρκωθέντα δι' ἡμᾶς καὶ σώσαντα τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Λοιπὸν καθὼς δεῖ πιστεύειν **δίδαξόν** με· ὅσα τε ὁμολογεῖν, καὶ ὅσοις ἀποτάττεσθαι, **μάλα σαφήνισόν μοι**· καὶ εἴ τι χρὴ ποιεῖν, συνέτισόν με».

81.6 Τότε ὁ θεοφόρος Θεόδωρος δίδωσιν αὐτῷ ἐγγράφως τῇ συριάδι γλώττῃ τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως, τὸν Τρισάγιόν τε ὑπαγορεύει ὕμνον «Ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος ἐλέησον ἡμᾶς», καὶ τὸ «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς» προστίθησιν· καὶ εὐχὴν ἐπειπών, Χριστιανὸν αὐτὸν ἐξ Ἀγαρηνοῦ ποιεῖ. Εἶτα, πᾶσαν αἵρεσιν, ἐξαιρέτως δὲ τὴν πάτριον τῶν Ἰσμαηλιτῶν καὶ Περσῶν πλάνην, τὴν τοῦ ἀθέου τε Μωάμεδ θρησκείαν ἀναθεματίσαι καὶ καταθεματίσαι ἐντέλλεται· ἔτι δὲ καὶ αὐτὸν Μωάμεδ, καὶ πάντα αὐτοῦ τὰ τερατώδη καὶ μυθικὰ ληρήματα, καὶ τὰς ἐξ Ἀρειανῶν τε καὶ Μανιχαίων συντεθείσας καὶ ἀναπεφυρμένας αὐτοῦ αἱρέσεις καὶ **φληνάφους** ματαιο**λογίας**.

82.1 Εἶχε δὲ ὁ βασιλεὺς τρεῖς αὐτοῦ πιστοὺς οἰκέτας, ἐξ Ἀλανῶν καταγομένους· οὕς προσαγαγὼν τῷ ἐπισκόπῳ, Χριστιανοὺς ποιῆσαι *προσέταξεν*. Καὶ δὴ τὰ ὅμοια τούτους διδάξας ὁ μέγας Θεόδωρος, καὶ κατηχουμένους ποιήσας, εὐχάς τε τῶν ἀφορκισμῶν ἐπιλέγων ἀμφοτέροις ἐφ' ἱκανὰς ἡμέρας ἐν μυστηρίῳ, ὅτε τῷ θείῳ βαπτίσματι τελε-

81.3 Ὁ τοῖς λῃσταῖς — περιστεῖλαι: cf. Luc. 10,30–37 ὁ Ἰησοῦς εἶπεν, Ἄνθρωπός τις κατέβαινεν ἀπὸ Ἰερουσαλὴμ εἰς Ἰεριχὼ καὶ λῃσταῖς περιέπεσεν ... Σαμαρίτης δέ τις ὁδεύων ἦλθεν κατ' αὐτὸν καὶ ἰδὼν ἐσπλαγχνίσθη, καὶ προσελθὼν κατέδησεν τὰ τραύματα αὐτοῦ ἐπιχέων ἔλαιον καὶ οἶνον, ἐπιβιβάσας δὲ αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἴδιον κτῆνος ἤγαγεν αὐτὸν εἰς πανδοχεῖον καὶ ἐπεμελήθη αὐτοῦ ... etc. **81.3** δίδαξόν με παρακαλῶ: cf. B&I 8,21–23 αὐτὸς ἁπλανῶς μοι ταῦτα σαφήνισον, καὶ τί με δεῖ ποιεῖν δίδαξον ἀκριβῶς· ἀλλὰ καὶ τὸ βάπτισμα τί ἐστιν, ὃ τοὺς πιστεύοντας δέξασθαι ἔφης, κατ' ἀκολουθίαν γνώρισον et B&I* 14,5 πῶς ἄν τις τοῦτον ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀσφαλείᾳ διέλθοι, *σαφέστερον* δίδαξόν με. cf. infra 81,5 **81.5** μάλα σαφήνισόν μοι: cf. B&I* 15,4 μάλα σαφήνισόν μοι. cf. etiam B&I 8,21–23 αὐτὸς ἁπλανῶς μοι ταῦτα σαφήνισον, καὶ τί με δεῖ ποιεῖν δίδαξον ἀκριβῶς· ἀλλὰ καὶ τὸ βάπτισμα τί ἐστιν, ὃ τοὺς πιστεύοντας δέξασθαι ἔφης, κατ' ἀκολουθίαν γνώρισον et B&I 14,5 πῶς ἄν τις τοῦτον ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀσφαλείᾳ διέλθοι, *σαφέστερον* δίδαξόν με. cf. Passio Eustratii et soc., a Sym. Met. in menol. insertum 7 τὸν καινισμὸν τῆς λανθανούσης ἐν σοὶ θρησκείας μάλα σαφήνισον ἡμῖν. cf. supra 78,3 **81.5** δίδαξόν με ... συνέτισόν με: Ps. 118,27 δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου / ὁδὸν δικαιωμάτων σου συνέτισόν με **81.6** ἀναθεματίσαι καὶ καταθεματίσαι: locutio com.; e.g. Zach. Mytil. Capita vii contra Manichaeos 52, 82, etc. **81.6** πάντα αὐτοῦ — ληρήματα: Concilium universale Constantinopolitanum tertium (680–681), actio 11 (470,10–11) Εὐαγρίου τε σὺν αὐτῷ καὶ Διδύμου τὰ δόγματα καὶ πάντα αὐτῶν τὰ Ἑλληνικὰ καὶ τερατώδη, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μυθώδη ληρήματα. cf. Concilium universale Constantinopolitanum tertium (680–681), actio 8 (228,10–11) Εὐάγριον καὶ τὰ μυθώδη τούτου ληρήματα **81.6** φληνάφους ματαιολογίας: cf. B&I 24,66–67 ταῖς φληνάφοις μωρολογίαις (cf. Suda φ 535 Φλήναφος: μωρολόγος)

4 ἀναβολὴ δὲ: λοιπόν, ἀναβολὴ versio α **5** πᾶσα καὶ: καὶ πᾶσα Pomjalovskij **21** προσέταξεν: ἠξίωσε versio α

please".

81.4 The bishop replied: "Since eagerness is there, the good one is ready to pour forth upon you the fountain of his compassion. Your decision is a good one. Begone any postponement or delay!".

81.5 The king said: "Here it is! I believe in the Father and the Son and the Holy Spirit, the consubstantial and indivisible Trinity. I believe in our Lord Jesus Christ, the Son of God, who was incarnated for us and saved the human race. So, teach me how to believe! Explain clearly to me what to confess and what to repudiate! And if there is anything I should do, advise me!

81.6 Then, God-bearing Theodore gave him the creed of faith written in the language of the Syrians,[172] and dictated to him the *trisagion* hymn "Holy God, holy Mighty, holy Immortal, have mercy on us", and he also added the "Our Father who Art in Heaven". Then, he said a prayer and converted Mauïas from a Hagarene to a Christian. Subsequently, he commanded him to anathematize and condemn all heresy, especially his ancestral fallacy of the Ishmaelites and the Persians, namely the religion of the godless Muhammad, and then Muhammad himself and all his monstrous and fanciful fabrications, heretic views and vacuous vain-talking, concocted from those of the Arians and the Manicheans and jumbled together with them.

82.1 The king also had three trusted servants, who hailed from the Alans[173]; these he brought to the bishop with the order of converting them to Christianity. The great Theodore taught them the same things, made them catechumens, and pronounced prayers of exorcism over each of them secretly for several days. When it was time to perform the divine baptism, the king pretended to go out hunting

[172] I.e. in Syriac, but possibly Arabic is meant; the latter meaning is given in the Arabic translation of our text–see Griffith 2001, 151.

[173] On these three figures, see Vol. I, 4.2.

σιουργῆσαι ἔδει, **εἰς θήραν ἐξελθεῖν** προσποιησάμενος ὁ βασιλεύς, συμπαρομαρτεῖν αὐτῷ καὶ τὸν ἐπίσκοπον διετάξατο.

82.2 Ἔξεισι τοιγαροῦν ὁ θεῖος Θεόδωρος, συνεπαγόμενος ἐμὲ μόνον. Καὶ καταλιπὼν ἅπαντας ὁ βασιλεύς, ἐμάκρυνε κατὰ τὰς ὄχθας Τίγριδος τοῦ ποταμοῦ, μεθ' ἡμῶν *μόνων* καὶ τῶν τριῶν οἰκετῶν αὐτοῦ. Καὶ δή, τόπον καταλαβόντες γαληνόν, ὁ βασιλεὺς ἔφη τῷ ἐπισκόπῳ: «Ἰδού, πάτερ πνευματικέ, ὕδωρ καὶ τόπος γαληνός. Τί κωλύει με βαπτισθῆναι»; 270r

82.3 Πεζεύσαντες δὲ τῶν ἵππων, εἰπόντος ἐμοῦ, «Εὐλόγησον, δέσποτα», τὰς συνήθεις *ἐκεῖνος* ἐπιτελέσας εὐχὰς τοῦ θείου βαπτίσματος, ἐβάπτισε τὸν βασιλέα **εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος**, *Ἰωάννην καλέσας αὐτόν·* καὶ τῷ θείῳ μύρῳ χρίσας, ἐτελείωσεν· *ἐδεξάμην δὲ τοῦτον ἐκ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος*, ἐγὼ Βασίλειος. Εἶτα βαπτίζει καὶ τοὺς τρεῖς *ἐκείνους* εὐγενεῖς παῖδας, οὓς οὐκέτι δούλους, ἀλλ' ἀδελφοὺς ἑαυτοῦ ὡμολόγησεν ὁ βασιλεύς. Καὶ *τὸν μὲν ἕνα ἐδέξατο* ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ θείου βαπτίσματος, τὸν δὲ ἕτερον ὁ πρότερον βαπτισθείς, καὶ τὸν τρίτον αὖθις ἐγώ.

82.4 ***Ἦλθεν οὖν ἐπ' αὐτοὺς ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος***, καὶ πολλὴν **ἀλλοίωσιν** ἐδέξαντο, *αἵ τε μορφαὶ καὶ ἰδέαι αὐτῶν*, ὡς πληροῦσθαι ἐπ' αὐτοὺς τὸ «Αὕτη ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου».

82.1 τῷ θείῳ βαπτίσματι τελεσιουργῆσαι: Sym. Met. Vita Menae, Hermogenis et Eugraphi 6 μηδὲ τῷ αὐτοῦ βαπτίσματι τελεσιουργηθέντι. cf. infra 91,1 **82.1** εἰς θήραν — βασιλεύς: cf. B&I 4,6 Καὶ δή ποτε πρὸς θήραν ἐξελθόντι τῷ βασιλεῖ et B&I 4,105–106 Ἐξερχόμενος δὲ αὖθις εἰς θήραν. cf. etiam Sym. Met. Passio Eustathii et socii 3 Καὶ δή ποτε πρὸς θήραν ἐξελθόντι. cf. 92,2 προσεποιεῖτο ὁ βασιλεὺς εἰς θήραν ἀγρίων ζῴων ἐξέρχεσθαι **82.2** τόπον καταλαβόντες γαληνόν ... βαπτισθῆναι: Sym. Met. Epitome de gestis Petri, dicta "prior" = Pseudo-Clementina (epitome altera) 110 Ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν οὖν γενομένων ἡμῶν καὶ μεταξὺ πετρῶν τινῶν γαληνοῦ καὶ καθαροῦ τόπου εὐπορησάντων ἐβάπτισεν αὐτὴν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος **82.2** Ἰδού — βαπτισθῆναι: Act. 8,36 ἦλθον ἐπί τι ὕδωρ, καί φησιν ὁ εὐνοῦχος, Ἰδοὺ ὕδωρ· τί κωλύει με βαπτισθῆναι; **82.3** ἐβάπτισε — Ἰωάννην καλέσας αὐτόν [καλέσας αὐτὸν Ἰωάννην versio α]: cf. supra 4,1 βαπτίζει· καὶ Θεόδωρον καλέσας et infra 91,1 τῷ θείῳ τελεσιουργεῖ βαπτίσματι, καὶ υἱὸν φωτὸς τὸν ἐσκοτισμένον ἐργάζεται, Σαμωνᾶν αὐτὸν καλέσας **82.3** ἐβάπτισε — Βασίλειος: cf. B&I 35,28–30 κατηχεῖται ὁ βασιλεὺς Ἀβεννὴρ καὶ τῷ θείῳ τελειοῦται βαπτίσματι εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· καὶ Ἰωάσαφ τοῦτον ἐκ τῆς θείας κολυμβήθρας ἀναδέχεται. cf. Mt. 28,19 πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος **82.4** Ἦλθεν — Πνεύματος: cf. B&I* 19,109–110 ἦλθεν ἐπ' αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος **82.4** πολλὴν ἀλλοίωσιν ἐδέξαντο: cf. B&I 35,52–53 τὴν καλὴν ἀλλοίωσιν ἀλλοιωθείς. cf. Mt. 26,37 et Marc. 14,33 **82.4** ὡς πληροῦσθαι ἐπ' αὐτοὺς τὸ: cf. Sym. Met. Vita Theodorae Alexandrinae 12 ὡς τὸ τῶν Ψαλμῶν ἐπ' αὐτῇ πληροῦσθαι et Hist. Passio Theodosii coenobiarchae 82 ὥστε τὸ τοῦ θείου Δαβίδ, καλῶς καὶ ἐπ' αὐτῷ πληροῦσθαι, τό. cf. infra 82,5 **82.4** Αὕτη — ὑψίστου: Ps. 76,11

5 μόνων: deest in vers. α **9** ἐκεῖνος — βαπτίσματος: ἐπιτελέσας εὐχὰς τοῦ θείου βαπτίσματος ὁ ἐπίσκοπος versio α **10** Ἰωάννην καλέσας αὐτόν: καλέσας αὐτὸν Ἰωάννην versio α **11** ἐδεξάμην δὲ τοῦτον ἐκ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος: καὶ τοῦτον ἐδεξάμην versio α **12** ἐκείνους: deest in vers. α **13** τὸν μὲν ἕνα ἐδέξατο: ἐδέξατο τὸν ἕνα versio α **16** Ἦλθεν οὖν: Καὶ ἦλθεν versio α **17** τε μορφαὶ καὶ ἰδέαι αὐτῶν: μορφαί τε αὐτῶν καὶ ἰδέαι versio α

and ordered the bishop to accompany him.

82.2 So the divine Theodore went along, bringing with him only me. The king wandered off toward the banks of the Tigris River far from everyone else, having with him only ourselves, as well as his three servants. When we reached a quiet place, the king said to the bishop: "See, spiritual father, here is water, and a quiet place! What prevents my baptism?"

82.3 We dismounted from the horses, and I said: "Lord, give the blessing". Theodore pronounced the customary prayers of divine baptism, and baptized the king in the name of the Father and the Son and the Holy Spirit, giving him the name John[174]; and he completed the rite by anointing him with the divine myrrh. I, Basil, acted as his godfather. Subsequently, he baptized those three noble servants, whom the king declared as being no longer his slaves, but his brothers; godfather of the first was the king, godfather of the second was the one who was baptized first, and godfather of the third was me again.

82.4 And there came upon them the grace of the Holy Spirit, and their faces and countenances underwent a great change, that the phrase "This is the change of the right hand of the Most High" was fulfilled in their case.

[174] For the choice of this Christian name, see Vol. I, 4.2.

82.5 Αὖθις δὲ εἰς τὴν πόλιν ὑποστρέψαντες καὶ τὸ παλάτιον εἰσελθόντες, πάντων ὑποχωρησάντων, **εἰς τὸ ταμιεῖον** γενόμενοι, καὶ μικρᾶς σχεδιασθείσης τραπέζης, **τὴν ἱερὰν ἐτέλεσεν** ὁ θεῖος ἱεράρχης **μυσταγωγίαν, καὶ τῶν ἀχράντων μετέδωκε μυστηρίων** τοῖς νεοφωτίστοις. **Καὶ ἦν αὐτοῖς χαρὰ πνευματικὴ καὶ ἀγαλλίασις**, ὡς *πληροῦσθαι* ἐν αὐτοῖς ἀριδήλως τὸ τοῦ Ἡσαΐου *φάσκοντος: «Ἀγαλλιάσθω* ἡ ψυχή μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσε γάρ μοι ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης», καὶ τὸ τοῦ Δαυίδ: «Προσέλθετε πρὸς αὐτὸν καὶ φωτίσθητε· καὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ καταισχυνθῇ», καὶ αὖθις: «Μεθυσθήσονται ἀπὸ πιότητος οἴκου σου, καὶ τὸν χειμάρρουν τῆς τρυφῆς σου ποτιεῖς αὐτούς· ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς». 270v

82.6 Παρ' ἑαυτῷ δὲ *κατασχὼν τὸν ἐπίσκοπον* ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ ἀρίστῳ, παρεκλήθη τῇ εὐφροσύνῃ τοῦ πνεύματος· καὶ δοὺς αὐτῷ χρυσίου *χρήματα πολλά*, ἐνετείλατο ταῖς ἐκκλησίαις καὶ τοῖς δεομένοις *ταῦτα* διανεῖμαι.

83.1 Καὶ ἦν ὁ βασιλεὺς **ὀσημέραι προκόπτων** ἐν φόβῳ Θεοῦ, καὶ πᾶσαν ἀρετὴν παιδευόμενος, *ἄριστά τε* καρποφορῶν, καὶ πάντας οἰκτείρων καὶ ἐλεῶν, καὶ πᾶσι διανέμων δωρεὰς φιλοτίμους.

83.2 Ἐδίδαξε δὲ αὐτὸν ὁ θεῖος Θεόδωρος συνεχῶς εὔχεσθαι, *εὐχὰς αὐτῷ παραδοὺς* εὐσυνόπτους τοῦ λέγειν, εἰ δυνατὸν ἀδιαλείπτως: «Δόξα σοι, δημιουργὲ καὶ ἀνακαινιστὰ ἡμῶν, ὅτι ἠλέησάς με, καὶ ἐκ σκότους ἤγαγες εἰς φῶς. **Εὐχαριστῶ σοι, εὐεργέτα καὶ σωτήρ μου, εἰ καὶ οὐχ ὑπάρχω αὐτάρκης πρὸς δοξολογίαν τῆς σῆς ἀγαθότητος**».

82.5 εἰς τὸ ταμιεῖον γενόμενοι: cf. B&I 34,29 Εἰς τὸ ἑαυτοῦ δὲ ταμιεῖον εἰσελθὼν et B&I 16,155 ὁ γέρων εἰσήγαγεν εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ ταμιεῖον. cf. Passio Theodori stratelatae (sub auctore Abgaro) 8 εἰσελθὼν εἰς τὸ ἐνδότατον αὐτοῦ ταμιεῖον. cf. supra 81,2 et 81,3 et infra 86,1 et 107,1 **82.5** τὴν ἱερὰν — μυστηρίων: B&I* 19,111–112 τὴν ἱερὰν ἐπιτελέσας μυσταγωγίαν τῆς ἀναιμάκτου θυσίας μετέδωκεν αὐτῷ τῶν ἀχράντων τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων **82.5** Καὶ ἦν — ἀγαλλίασις: cf. B&I 19,112–113 καὶ ἠγαλλιᾶτο τῷ πνεύματι ὁ Ἰωάσαφ. cf. Luc. 10,21 Ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἠγαλλιάσατο τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ. cf. infra 85,8 et 90,2 **82.5** ὡς πληροῦσθαι ἐν αὐτοῖς ἀριδήλως τὸ: cf. Sym. Met. Vita Theodorae Alexandrinae 12 ὡς τὸ τῶν Ψαλμῶν ἐπ' αὐτῇ πληροῦσθαι et Hist. Passio Theodosii coenobiarchae 82 ὥστε τὸ τοῦ θείου Δαβίδ, καλῶς καὶ ἐπ' αὐτῷ πληροῦσθαι. cf. supra 82,4 **82.5** Ἀγαλλιάσθω — εὐφροσύνης: Is. 61,10 **82.5** προσέλθετε — καταισχυνθῇ: Ps. 33,6 **82.5** Μεθυσθήσονται — φῶς: Ps. 35,9–10 **83.1** ὀσημέραι προκόπτων: cf. B&I* 40,82. cf. infra 99,2 **83.2** εὐχὰς — εὐσυνόπτους: cf. B&I 10,39–41 «Ταύτας δὴ τὰς τρεῖς ἐντολὰς φύλαττε, καὶ εὖ σοι γένηται». Ἀγάμενος δὲ ὁ ἀνὴρ τὸ εὐσύνοπτον καὶ συνετὸν τῶν ῥημάτων **83.2** ἐκ σκότους — εἰς φῶς: cf. Act. 26,18 ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, τοῦ ἐπιστρέψαι ἀπὸ σκότους εἰς φῶς καὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ Σατανᾶ ἐπὶ τὸν θεόν. cf. etiam B&I 24,91–92 Τὸ σκότος ἐξέφυγον τῷ φωτὶ προσδραμὼν **83.2** εὐεργέτα καὶ σωτήρ μου: cf. B&I 36,178 Δεσπότην αὐτὸν ἀνεκαλοῦντο, πατέρα, σωτῆρα, εὐεργέτην. cf. B&I 2,128 οὐδὲ τὸν ἐμὸν εὐεργέτην καὶ σωτῆρα ἀρνήσομαι et infra 86,4. cf. etiam Sym. Met. Vita Marcelli archimandritae monasterii Acoemetorum 29 σωτὴρ ἐκαλεῖτο καὶ εὐεργέτης **83.2** Εὐχαριστῶ — ἀγαθότητος: cf. B&I* 34,45–47 Εὐχαριστῶ σοι ὁ εὐτελὴς ἐγὼ καὶ ἀνάξιος, εἰ καὶ μὴ ὑπάρχω αὐτάρκης πρὸς δοξολογίαν τῆς σῆς ἀγαθότητος. cf. supra 1,3

5 πληροῦσθαι: τελεῖσθαι versio α φάσκοντος [in marg. suppl. A 270v], Ἀγαλλιάσθω: Ἀγαλλιάσθω, φάσκοντος versio α **11** κατασχὼν τὸν ἐπίσκοπον: τὸν ἐπίσκοπον κατασχὼν versio α **12** χρήματα πολλά: χρῆμα πολύ versio α **13** ταῦτα: deest in vers. α **15** ἄριστά τε: καὶ ἄριστα versio α **17** εὐχὰς αὐτῷ παραδοὺς: παραδοὺς αὐτῷ εὐχὰς versio α

82.5 As soon as we returned back to the city and entered the palace, once everyone retired to their quarters, we went into the inner chamber, where a small table was set, and the divine prelate performed the holy Mystagogy, and offered the newly baptized men the undefiled Mysteries. Spiritual joy and exultation overcame them, so that those words by Isaiah were clearly fulfilled in them, "My soul shall exult in my God; for He has clothed me with the garments of salvation, He has covered me with the robe of righteousness" as well as David's words, "Come to Him, and be radiant; and your faces shall never be ashamed", and again "They shall become inebriated on the abundance of Thy house, and Thou givest them drink from the river of Thy delights. For with Thee is the fountain of life; in Thy light we shall see light".

82.6 The king kept the bishop close to him during dinner and received consolation by the gladness of his spirit. He then gave him many gold coins, ordering him to distribute them to the churches and to the needy.

83.1 The king thus advanced daily in the fear of God, practiced every kind of virtue, bore the best of fruits, showed mercy to all, gave charity, and distributed generous gifts to everyone.

83.2 The divine Theodore taught him to pray constantly, and passed on to him concise prayers so that he might, ceaselessly if possible, say: "Glory to You, our creator and re-creator, for You showed mercy upon me, and led me from darkness into the light. I give thanks unto Thee, my benefactor and savior, even if I am insufficient to glorify your greatness".

83.3 Καὶ πάλιν: «Δόξα τῇ σῇ χάριτι, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, δόξα τῷ Πατρί σου καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, σοὶ δόξα, Κύριε, καὶ διὰ σοῦ τῷ σῷ ἀγαθῷ Πατρί, τῷ ἀποστείλαντί σε ζητῆσαι τοὺς ἀπολωλότας· δόξα τῇ σῇ κρυφιότητι, Υἱὲ *Θεοῦ καὶ Λόγε*· δόξα τῇ σῇ γνώσει, τῇ σοφισάσῃ τοὺς ἀσυνέτους· δόξα τῇ σῇ βασιλείᾳ· δόξα τῇ σῇ ἀγάπῃ, ὅτι ἠγάπησας ἡμᾶς τοὺς μεμισημένους· δόξα τῇ σῇ ἀληθείᾳ· δόξα τῇ σῇ διδαχῇ· δόξα καὶ προσκύνησις τῷ σὲ ἀποστείλαντι σῶσαι τὸν κόσμον· δόξα τῇ σῇ σοφίᾳ· δόξα τῷ σῷ ἱλασμῷ· δόξα τῇ σῇ παρουσίᾳ· δόξα τῇ σῇ ἀσφαλείᾳ· δόξα τῇ σῇ χάριτι· δόξα 271r
τοῖς σοῖς κρίμασι· δόξα τῇ σῇ ἀρετῇ· δόξα Πατρὶ ἀρρήτῳ· δόξα τῷ μονογενεῖ Υἱῷ· δόξα Πνεύματι Ἁγίῳ. Εὐλογητὸς ὁ Υἱὸς τοῦ ἀεὶ ζῶντος Θεοῦ, ὁ ζωοποιήσας τοὺς νενεκρωμένους. Δόξα σοι, σωτὴρ ἡμῶν, ἐν τῷ παρόντι ὄρθρῳ, καί γε ἐν τῷ μέλλοντι, εἰς αἰῶνας αἰώνων. Παράσχου μοι, Κύριε, δοξάζειν σε προθύμως ἐν ἡμέραις ζωῆς μου, ἕως ὥρας ἐσχάτης. Δόξα τῷ πληρώσαντι τὰ μυστήρια πάντα ἐν τῷ θείῳ Σταυρῷ αὐτοῦ· δόξα σοι τῷ ἐλθόντι ἐπὶ γῆς, καὶ πάντα καλῶς τελειώσαντι ἐν σῷ Εὐαγγελίῳ· δόξα σοι τῷ κατοικοῦντι ἐν ἁγίοις· πάντοτε σοὶ δόξα ὑπὸ πάντων, Κύριε πάσης πνοῆς, τῷ ἀγαπήσαντι **γένος Ἀδαμιαῖον**».

83.4 «Ἀξίωσόν με, Σωτήρ, ἵνα σὺν τοῖς δικαίοις δοξάσω σε, Κύριε, ἐν τῇ σῇ παρουσίᾳ. Ἀξίωσόν με, Βασιλεῦ, ἵνα διὰ τῆς σῆς στολῆς εἰσέλθω, ὦ Κύριε, εἰς **νυμφῶνα** δόξης σου. Εὐλογημένος ἐστίν, ὃν πάντες οἱ δίκαιοι ἐπεπόθησαν. Δόξα τῇ σῇ προνοίᾳ, ἐπὶ πᾶσι δόξα σοι· *δόξα σοι*, μόνε ἀγαθέ· δόξα σοι φιλάνθρωπε· δόξα σοι παντοκράτορ· δόξα σοι κριτὰ δικαιότατε· δόξα τοῖς σοῖς οἰκτιρμοῖς· δόξα σοι τὸ φῶς ἡμῶν, Χριστὲ Υἱὲ τοῦ Πατρός· δόξα σοι τῷ λύσαντι τὸ σκότος. Εὐλογημένος εἶ ὁ δοτὴρ τῶν ἀγαθῶν. Δόξα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν».

84.1 Ταύτας τὰς θείας εὐχὰς ἐν συντετμημένοις ῥήμασιν ἐδίδαξεν *ᾄδειν τὸν βασιλέα* ἀεί, καὶ τὸν νοῦν ἔχειν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ δοκεῖν αὐτῷ παρίστασθαι, ἐν φόβῳ τε καὶ τρόμῳ διεξάγειν αὐτοῦ τὴν ζωήν.

84.2 Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, μετακαλεῖται ὁ βασιλεὺς τὸν ἐπίσκοπον, καί φησιν αὐτῷ: «Τοῦ Σωτῆρος λέγοντος ἐν Εὐαγγελίοις “Τὸν ἐρχόμενον πρός με οὐ μὴ ἐκβάλλω

83.3 δόξα Πατρὶ ἀρρήτῳ: cf. Just. mart. Apologia secunda pro Christianis ad senatum Romanum 10,8,7–8 δύναμίς ἐστι τοῦ ἀρρήτου πατρὸς **83.3** Κύριε πάσης πνοῆς: cf. Ephr. Syr. Quod non oporteat ridere et extollli, sed plangere potius et nos ipsos et nos ipsos deflere 206,3–4 Σὺ γὰρ εἶ ὁ τῶν ὅλων Κύριος, ὁ ἔχων ἐξουσίαν πάσης πνοῆς. cf. Sym. Met. Passio Iulianae Nicomediae 5 ἐγὼ δὲ τὸν ἀθάνατον καὶ πάντων μὲν βασιλέων Δεσπότην, πάσης δὲ πνοῆς καὶ ψυχῆς κυριεύοντα **83.3** γένος Ἀδαμιαῖον: cf. B&I 12,243–244 ὁ μὲν μονόκερως τύπος ἂν εἴη τοῦ θανάτου, τοῦ διώκοντος ἀεὶ καὶ καταλαβεῖν ἐπειγομένου τὸ Ἀδαμιαῖον γένος **83.4** Ἀξίωσόν με — δόξης σου: cf. Mt. 22,8–14. cf. etiam B&I 9,109–119 ... ὁ δὲ μὴ ἔχων τὸ τοῦ γάμου ἔνδυμα ἐστὶν ὁ πιστεύσας μέν, πράξεσι δὲ ῥυπαραῖς τὸ νοητὸν ἔνδυμα κηλιδώσας, ὃς καὶ δικαίως ἐξεβλήθη τῆς χαρᾶς τοῦ νυμφῶνος et 30,51–59 ... μὴ τῷ βορβόρῳ τῶν παθῶν καταχρᾶναι τὴν ἁγίαν ἐκείνην στολήν, ἣν αὐτὸν ἡ τοῦ θείου βαπτίσματος ἡμφιάσατο χάρις ... τοῦ νυμφῶνος ἐκείνου καὶ γάμου, οὗπερ ἐλεεινῶς ἐκβάλλονται οἱ τὸν νυμφικὸν σπιλώσαντες χιτῶνα ...

3 Θεοῦ καὶ Λόγε: καὶ Λόγε τοῦ Θεοῦ versio α **19** δόξα σοι: deest in vers. α **24** ᾄδειν τὸν βασιλέα: τὸν βασιλέα ᾄδειν versio α

83.3 And again: "Glory to your grace, Son of God, glory to your Father and to the Holy Spirit, glory to You, Lord, and through You glory to your good Father, who sent You to seek all those lost; glory to your hiddenness, Son of God and Word; glory to your knowledge, which has granted wisdom to imprudent men; glory to your kingship, glory to your love, for You have loved us the hated ones; glory to your truth; glory to your teaching; glory and worship to the one who sent You to save the world; glory to your wisdom; glory to your propitiatory sacrifice; glory to your presence; glory to your steadfastness; glory to your grace; glory to your judgments; glory to your virtue; glory to the ineffable Father; glory to the only begotten Son; glory to the Holy Spirit. Blessed be the Son of the ever-living God, the one who gave life to the dead. Glory to You, our Savior, in this day and in the future, unto the ages of ages. Grant me, Lord, to glorify You eagerly throughout my life until my last hour. Glory to Him who fulfilled all the mysteries on his divine Cross; glory to You who came upon the earth and brought everything well to completion in your Good Tidings; glory to You who dwell with the saints; eternal glory to You from all, Lord of every breath, You who have loved Adam's race".

83.4 "Deem me worthy, Savior, of glorifying You in your Second Coming together with the righteous ones. Deem me worthy, King, of entering while wearing your garment, o Lord, into the nuptial chamber of your glory. Blessed is He whom all the righteous have desired. Glory to your providence towards all, glory to You; glory to You the only good one; glory to You who loves humanity; glory to You, almighty; glory to You, most just judge; glory to Your compassion; glory to You, our light, Christ Son of the Father; glory to You who made darkness disappear. Blessed are You, giver of goods. Glory to the Father and to the Son and to the Holy Spirit, now and ever, and unto the ages of ages, amen".

84.1 Theodore taught the king to always recite these concise divine prayers, have his mind affixed upon God, as if standing before Him, and live all his life in fear and trembling.

84.2 One of the following days, the king invited the bishop, and said to him: "Since the Lord says in the Gospels 'Him who comes to me I will not cast out', here I have come to Him, with an unwavering faith and ardent desire, and I believe in the Father, the Son, and the Holy Spirit, just as I have been taught by you, in

ἔξω", ἰδοὺ ἐγώ, **ἀδιστάκτῳ** τῇ πίστει καὶ **πόθῳ θερμῷ** προσῆλθον αὐτῷ, καὶ πιστεύω εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα Ἅγιον, καθὼς ἐδιδάχθην παρὰ σοῦ, τὴν τρισυπόστατον καὶ ἀδιαίρετον ὁμοούσιον Τριάδα. Ὁμολογῶ καὶ τὸν σαρκωθέντα Κύριον ἐν δύο φύσεσι, Θεὸν τέλειον καὶ *ἄνθρωπον*, ἐν δύο θελήμασι καὶ δυσὶν ἐνεργείαις. Καὶ 271v
πάντα ὅσα μοι ὑπηγόρευσας κατέχω μου τῇ διανοίᾳ. Ἔχω δὲ πόθον *ἄρρητόν τινα* καὶ ἀδιάσπαστον τῆς ἐμῆς καρδίας, τοῦ κτήσασθαι μέρος τοῦ ζωοποιοῦ ξύλου, ἐν ᾧ δι' ἐμὲ προσηλώθη ὁ Λυτρωτής μου· καὶ πῶς ἄρα *πληρωθῇ* μου τὸ ἄσχετον τοῦ πόθου;»

84.3 Ὁ ἱεράρχης ἔφη: «Δώη σοι Κύριος κατὰ τὴν καρδίαν σου, καὶ πᾶσαν τὴν βουλήν σου *πληρώσει*. Ἐγὼ δὲ διακονήσω σοι τῷ τοιούτῳ πόθῳ. Καὶ δὴ χαραχθήτω ἀπὸ σοῦ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν βασιλέα Ῥωμαίων, *δέησιν ἔχουσα* περὶ τῆς χάριτος ταύτης. Καὶ ἀπελεύσομαι ἐν Κωνσταντινουπόλει· καὶ πέποιθα εἰς *Θεὸν* μὴ κενὸς ὑποστρέψαι».

84.4 Θᾶττον οὖν ὁ βασιλεὺς γράφει τὴν ἐπιστολήν, δι' αὐτοῦ τοῦ θείου Θεοδώρου, περιέχουσαν εὐχαριστίαν εἰς Θεὸν τὸν λυτρωσάμενον ἡμᾶς ἐκ τῆς πλάνης, καὶ ὁδηγήσαντα εἰς τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου, *ὁμολογίαν τε* τῆς πίστεως τῶν Χριστιανῶν, καὶ ἄρνησιν πάσης ἀθεΐας καὶ πονηρᾶς αἱρέσεως· *πρὸς* τούτοις, ἀξίωσιν τοῦ δωρηθῆναι αὐτῷ μέρος τι τοῦ *τιμίου* ξύλου, εἰς σωτηρίαν καὶ συντήρησιν αὐτοῦ καὶ *ὁδηγίαν ἀγαθήν*, εἰς ὁδὸν τῶν τοῦ Χριστοῦ ἐντολῶν καὶ προσταγμάτων.

84.5 Ἐγχειρίσας δὲ τὴν ἐπιστολὴν τῷ θείῳ Θεοδώρῳ, καὶ δώροις αὐτὸν μεγάλοις καὶ τῷ ὄντι βασιλικοῖς ἐφοδιάσας, πρὸς Κωνσταντινούπολιν ἐκπέμπει, Μιχαὴλ τοῦ ὀρθοδόξου βασιλέως τηνικαῦτα τὰ σκῆπτρα κατέχοντος τῆς βασιλείας, ἅμα Θεοδώρας τῆς εὐσεβεστάτης αὐγούστης.

85.1 Καταλαβὼν δὲ δι' ἡμερῶν πλείστων ὁ ἁγιώτατος ἐπίσκοπος τὴν Βασιλεύουσαν, καὶ δοὺς τὰς ἐπιστολὰς τῷ τε βασιλεῖ καὶ τῇ αὐγούστῃ, φιλοτίμου ἔτυχε τῆς ὑποδοχῆς.

85.2 *Δέδωκε* δὲ αὐτῷ Κύριος χάριν μεγάλην, καὶ πολλὰς ἐπετέλεσεν δι' αὐτοῦ θαυματουργίας ἐν τῇ Βασιλευούσῃ, καὶ *πολλοὺς ἀρρώστους*, ποικίλαις νόσοις *συνεχομένους*,

84.2 Τὸν ἐρχόμενον — ἔξω: Ioann. 6,37 **84.2** ἀδιστάκτῳ τῇ πίστει: cf. B&I 39,10 συναφθέντα δὲ τῷ Χριστῷ ἀδιστάκτῳ γνώμῃ **84.2** πόθῳ θερμῷ: cf. B&I 8,44 et 20,24 πόθῳ θερμοτάτῳ. cf. supra 45,1 et infra 103 **84.2** ἀδιστάκτῳ τῇ πίστει καὶ πόθῳ θερμῷ: cf. Euthym. Iber.(?) Miracula Georgii praef. (app. crit.) ἀδιστάκτῳ πίστει καὶ στοργῇ ἑορτάζειν μὴ ἐκκακήσωμεν **84.2** πιστεύω — Τριάδα: cf. B&I 7,7–10 ἕνα θεὸν γινώσκω καὶ ὁμολογῶ ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι δοξαζόμενον, λέγω δὴ πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι, ἐν μιᾷ δὲ φύσει καὶ οὐσίᾳ, ἐν μιᾷ δόξῃ καὶ βασιλείᾳ μὴ μεριζομένῃ. Οὗτος οὖν ὁ ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν εἷς θεὸς et B&I 24,111–112 Καὶ ὁμολογῶ, δοξάζω τε καὶ προσκυνῶ ἕνα θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, ὁμοούσιόν τε καὶ ἀσύγχυτον **84.3** Ps. 19,5 δῴη σοι κατὰ τὴν καρδίαν σου καὶ πᾶσαν τὴν βουλήν σου **πληρώσαι** [cf. vers. α] **84.4** ὁμολογίαν — αἱρέσεως: Greg. Naz. De pace 3 = Or. 23,12 Τοῦτο, ἡ εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ τὸ κοινὸν ὄνομα, πίστις καὶ ἀναγέννησις, ἄρνησις ἀθεΐας καὶ ὁμολογία θεότητος **84.4** εἰς ὁδὸν — προσταγμάτων: cf. III Regn. 8,58 ἐπικλῖναι καρδίας ἡμῶν πρὸς αὐτὸν τοῦ πορεύεσθαι ἐν πάσαις ὁδοῖς αὐτοῦ καὶ φυλάσσειν πάσας τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ καὶ προστάγματα αὐτοῦ

4 ἄνθρωπον: ἄνθρωπον τέλειον versio α **5** ἄρρητόν τινα: τινὰ ἄρρητον versio α **7** πληρωθῇ: πληρωθείη versio α **9** πληρώσει: πληρώσαι versio α **10** δέησιν ἔχουσα: δέησις versio α **11** Θεὸν: τὸν Χριστόν versio α **14** ὁμολογίαν τε: καὶ ὁμολογίαν versio α **15** πρὸς: σὺν versio α **16** τιμίου: ζωοποιοῦ καὶ τιμίου versio α **17** ὁδηγίαν ἀγαθήν: ὁδηγὸν ἀγαθὸν versio α **24** Δέδωκε: δεδώκει versio α **25** πολλοὺς ἀρρώστους ... συνεχομένους: πολλοῖς ἀρρώστοις ... συνεχομένοις versio α

the Trinity in three hypostases, indivisible and consubstantial. I also confess the incarnated Lord, in two natures, perfect God and perfect man, with two wills and two energies. And I preserve in my mind all that you've taught me. But I have an ineffable desire, inseparable from my heart, namely to obtain a piece of the precious Wood on which my Savior was nailed for me. How could my uncontrollable desire be fulfilled?"[175]

84.3 The prelate said: "May the Lord grant you your heart's longing and fulfill every wish of yours. I will serve your desire. Arrange for a letter to be sent from you to the emperor of the Romans, with the request for this favor. And I shall go to Constantinople. And I trust God that I shall not return empty-handed".

84.4 The king immediately wrote the letter with the help of holy Theodore. The letter contained his thanksgiving to God who delivered us from error, and led us to the truth of the Gospel, and his confession of the Christian faith, along with his renunciation of every godlessness and wicked heresy. In addition, it included his request to receive as a gift a piece of the precious Wood, for his salvation and preservation and as a good guide on the path of Christ's commandments and ordinances.

84.5 He handed the letter to holy Theodore, furnished him with great, truly royal gifts, and sent him to Constantinople, to Michael, the Orthodox emperor who at that time held the imperial scepter together with Theodora, the most pious empress.[176]

To Constantinople and Back

85.1 After several days, the most holy bishop arrived at the Queen of Cities, gave the letters to the emperor and the empress, and was received with high honors.[177]

85.2 The Lord gave him abundant grace and performed through him many miracles in the Queen of Cities. He thus gave the gift of health to many sick people who were subjected to various illnesses, by laying his hands upon them and

[175] For the story that follows, focused on the True Cross, see Vol. I, 4.1.

[176] Michael III (9 January 840 – 24 September 867; PmbZ 4991), emperor from 842 to 867, and Theodora (c. 815 – c. 867; PmbZ 7286), empress as the wife of Emperor Theophilos from 830 to 842 and regent for their son Michael III, after the death of Theophilos, from 842 to 856—the period during which Theodore's visit to Constantinople is placed (indeed perhaps the end of that period). In Euthymios' contemporary *Menologion* (i.e. *Synaxarion*) of Basil II, both Michael (solely) and Theodora (jointly with her son, and commemorated as a saint) are credited with the restoration of Orthodoxy in 843; see entries for February 11 (on Theodora) and 24 (on John the Baptist).

[177] Famous ascetics/saints who come in contact with emperors and empresses are a common place in Byzantine hagiography; see **85,3** below and relevant note.

τῇ ἐπιθέσει τῶν αὐτοῦ χειρῶν καὶ ἐπιχρίσει τῆς κόνεως τοῦ Ἁγίου Τάφου, τὴν ῥῶσιν ἐδωρήσατο, ὥστε τοὺς βασιλεῖς ὡς πατρὶ πνευματικῷ προσέχειν αὐτῷ καὶ διὰ πολλῆς ἄγειν τιμῆς.

85.3 Ἡ δὲ βασίλισσα, λευκώματος κατὰ τὴν κόρην τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐνσκήψαντος καὶ τὸ ὀπτικὸν ἀμαυροῦντος, δυσωπήσασα τὸν ὅσιον, τῇ ἐπιχρίσει τοῦ ἁγιάσματος, *ἰάσεως* 5 272r ἔτυχεν. Καὶ ἄλλα πολλὰ σημεῖα ἐποίησεν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, ἔν τε τῇ πόλει καὶ τῷ παλατίῳ· δέδωκε γὰρ αὐτῷ Κύριος χάριν ἐνώπιον τῶν βασιλέων, ἥνπερ καὶ τῷ *πατρὶ* αὐτοῦ Σάβᾳ ἐπὶ τῶν τότε κρατούντων. *Ἀλλὰ καὶ ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης πολλῇ* τιμῇ καὶ φιλίᾳ προσέκειτο τῷ μεγάλῳ Θεοδώρῳ, καὶ πάνυ ὠφελεῖσθαι τοῖς αὐτοῦ λόγοις ὡμολόγει. Δωρεῖται δὲ αὐτῷ ὅ τε βασιλεὺς καὶ ἡ δέσποινα δωρεὰς μεγάλας καὶ 10 χρήματα πολλά, εἰς διάδοσιν πενήτων καὶ εἰς φιλοκαλίαν τῆς κατ' αὐτὸν ἐκκλησίας.

85.4 Κατασκευάσας οὖν ὁ βασιλεὺς θήκην χρυσῆν, *καὶ κοσμήσας ταύτην διὰ λίθων πολυτίμων καὶ μαργαριτῶν, κλεῖδά τε* χρυσῆν *αὐτῇ* ἐπιθείς, ἔθετο ἐν αὐτῇ τίμιον ξύλον, *ἐξ αὐτῶν κεκομμένων καὶ συντεθειμένων τῶν ζωοποιῶν τριῶν ξύλων*, κέδρου τέ φημι καὶ πεύκης καὶ κυπαρίσσου. Καὶ γράψας ἐπιστολὴν εὐχαριστήριον ἐπὶ τῇ θεόθεν *γε-* 15 *νομένῃ ἐπισκοπῇ τῷ τῶν Περσῶν ἄνακτι*, υἱόν τε Ἀβραὰμ καὶ οὐ τοῦ Ἰσμαὴλ τοῦτον ἀποκαλέσας, καὶ τέκνον Σάρρας οὐ τῆς Ἄγαρ ὀνομάσας, *νέον τε* Ἰσαὰκ προσειπών, καὶ ὡς εἰς υἱοθεσίαν Θεοῦ κληθέντα μακαρίσας, καὶ πολλοῖς ἐπαίνοις ἐγκωμιάσας τὴν ἀρίστην αὐτοῦ καὶ θαυμασίαν σύνεσιν, ὅτι τὸν ἀληθινὸν ἐπέγνω βασιλέα, καὶ τὸ σκότος φυγών, **φωτὸς υἱὸς** ἐγεγόνει· εἶτα, **εἰς ἠθικὴν διδασκαλίαν τὸν λόγον** συμ- 20 περάνας , καὶ μέχρι τέλους προκόπτειν ἐν τῇ πίστει Χριστοῦ καὶ ταῖς αὐτοῦ ἐντολαῖς

85.2 τῇ ἐπιθέσει τῶν αὐτοῦ χειρῶν: cf. e.g. Sym. Met. Vita Abercii 39 θεραπεύσας εὐχῇ καὶ χειρῶν ἐπιθέσει, Sym. Met. Passio Zenobii et Zenobiae 3 ἰᾶται ῥήματι μόνῳ καὶ χειρῶν ἐπιθέσει, et Sym. Met. Vita Ephraem Syri 17 εὐχῇ μόνῃ καὶ χειρῶν ἐπιθέσει τοῦ δαίμονος ἀπαλλάττει **85.4** κέδρου — κυπαρίσσου: cf. Is. 60,13 καὶ ἡ δόξα τοῦ Λιβάνου πρὸς σὲ ἥξει ἐν κυπαρίσσῳ καὶ πεύκῃ καὶ κέδρῳ ἅμα. cf. e.g. Pseudo-Gregent. Dialexis 3,909–910 Φασὶ τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ ἐκ κυπαρίσσου καὶ πεύκης καὶ κέδρου τὴν σύνθεσιν κεκτῆσθαι **85.4** Κατασκευάσας — κυπαρίσσου: cf. Vita Pancratii Tauromenii (sub auctore Evagrii episc. Taurom.) 10 σταυρὸν ἔχω ... ἣν γὰρ ὅλως ἐκ χρυσίου καθαροῦ καὶ λίθων πολυτελῶν ... πάραυτα λαβὼν ἐνεκόλαψεν ξύλον κέδρινον καὶ ποιήσας θήκην ἔνσυρτον ἐνέβαλεν αὐτὸν ἐκεῖ. cf. infra 108 **85.4** τῇ θεόθεν γενομένῃ ἐπισκοπῇ: cf. e.g. Job 34,9 ἐπισκοπὴ αὐτῷ παρὰ Κυρίου **85.4** υἱόν — ὀνομάσας: cf. Gen. 25,12 Αὗται δὲ αἱ γενέσεις Ισμαηλ τοῦ υἱοῦ Αβρααμ, ὃν ἔτεκεν Αγαρ ἡ παιδίσκη Σαρρας τῷ Αβρααμ cum e.g. Georg. Mon. Chronicon 105,9–11 ἔτεκε τὸν Ἰσμαὴλ ἐκ τῆς Αἰγυπτίας αὐτοῦ παιδίσκης Ἄγαρ καὶ τὸν Ἰσαὰκ ἐκ τῆς Σάρρας, ἀφ' ὧν Ἰσμαηλῖται καὶ Ἰσραηλῖται et 697,13–15 ψευδοπροφήτης Μουχούμεδ ἐκ μιᾶς φυλῆς γενικωτάτης Ἰσμαὴλ υἱοῦ Ἀβραὰμ καταγόμενος ἀνεφύη **85.4** νέον τε Ἰσαὰκ: cf. Sym. Met. Vita Stephani Iunioris 1366–1367 «Ἰδοὺ καὶ ὁ νέος» φησίν «Ἰσαάκ» **85.4** τὸ σκότος — ἐγεγόνει: Eph. 5,8 ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε cf. e.g. Greg. Naz. Ad Gregorium Nyssenum = Or. 11,1 καὶ υἱὸς φωτός, Theod. Stud. Epist. 479,16–17 υἱὸς φωτὸς καὶ υἱὸς ἡμέρας, ἀνθ' υἱοῦ σκότους καὶ νυκτὸς ἀσεβείας, et B&I 19,40 ὡς υἱὸς φωτὸς περιπάτησον. cf. infra 91,2 et 92,4 **85.4** εἰς ἠθικὴν — συμπεράνας: B&I* 21,40–41 εἰς ἠθικὴν διδασκαλίαν τὸν λόγον τελειώσας

5 ἰάσεως: τῆς ἰάσεως versio α **7** πατρὶ: πνευματικῷ πατρὶ versio α **8** Ἀλλὰ καὶ ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης πολλῇ: Πολλῇ δὲ καὶ ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης versio α **13** καὶ κοσμήσας ταύτην διὰ λίθων πολυτίμων καὶ μαργαριτῶν, κλεῖδά τε: διὰ λίθων πολυτίμων καὶ μαργαριτῶν κεκοσμημένην, καὶ κλεῖδα versio α αὐτῇ: ταύτῃ versio α **14** κεκομμένων καὶ συντεθειμένων A: κεκομμένον καὶ συντεθειμένον corr. Pomjalovskij κεκομμένον versio α τριῶν ξύλων: ξύλων, ἐκ τῶν τριῶν τοῦτο συνθεὶς εἰδῶν versio α **16** γενομένῃ ἐπισκοπῇ τῷ τῶν Περσῶν ἄνακτι: τῷ τῶν Περσῶν ἄνακτι γενομένῃ ἐπισκοπῇ versio α **17** νέον τε: καὶ νέον versio α

anointing them with the dust of the Holy Sepulcher, so that the rulers looked up to him as a spiritual father and held him in great esteem.

85.3 The empress had been afflicted by leukoma in the pupil of her eye and her vision was severely blurred; she thus beseeched the saint about it and found healing as he applied the holy dust.[178] The man of God[179] performed also many other miracles in the city and in the palace. For the Lord gave him the same grace before the rulers that he had given to his father Sabas before the sovereigns during his time.[180] But also the most holy patriarch[181] treated great Theodore with honor and friendship and acknowledged that he derived much profit from his words. The emperor and the empress gave Theodore several gifts and lots of money to distribute to the poor and to beautify the church under his jurisdiction.

85.4 So the emperor made a box of gold, adorned it with precious stones and pearls, and put a golden lock on it. In it, he placed a piece of the precious Wood, cut and made up from all three life-giving woods, namely cedar, pine, and cypress.[182] He then wrote a letter of thanks for God's visitation to the ruler of the Persians, calling the latter son of Abraham and not of Ishmael, and naming him son of Sarah and not of Hagar, and adding the appellation "a new Isaac".[183] He also pronounced him blessed for having received the call to be adopted by God, and he exalted him with many praises for his perfect and admirable prudence, since he had recognized the true King, had abandoned darkness, and had become a son of light. He concluded his discourse with moral instruction, urging King John to progress in the faith of Christ until the end and submit to His commandments, and then signaled the dispatch of the precious Wood and the fulfillment of his

[178] For a similar miracle performed on a similar illness, see **71,5-9** (Theodore curing king Mauïas).

[179] For this sobriquet, see **73,2** above and **99,1** below.

[180] On the great respect and admiration of the Emperors Anastasios I (r. 491–518) and Justinian I (r. 527–565) for St Sabas, sent on missions from Palestine to Constantinople, see Symeon Metaphrastes, *Life* of Sabas (BHG 1609), sections 147-148 (Anastasios) and 183-184 (Justinian). We may also note that Euthymios' Georgian version of Sabas' *Life* by Cyril of Skythopolis is preserved in a manuscript copied in the (early?) 11th c. in Iviron; see Gippert 2016 with Gippert, Outtier, Kim, et al. 2022, 378–96 and Vol. I, 2.2.

[181] Curiously–or rather consistently with the somewhat hazy historicity of our text–the patriarch remains unnamed. Following the internal dating of Theodore' supposed visit to the Queen City during the shared reign of Michael III and Theodora, the implied patriarch would be either Methodios I (843–847; PmbZ 4975 and 25062) or indeed, if one were to apply a realistic historical framing, Ignatios I (847–858; PmbZ 2666 and 22712)—since Michael III (born in 840) is assumed to be somewhat grown-up in our narrative.

[182] For a discussion of this *staurotheke*, see Vol. I, 4.2.

[183] On this holy genealogy, see Vol. I, 4.2.

ὑποθέμενος, τὴν τοῦ τιμίου ξύλου ἐσήμανεν ἀποστολήν, καὶ τῆς αὐτοῦ ἐφέσεως τὴν ἐκπλήρωσιν.

85.5 Τῆς οὖν ἐπιστολῆς ἐκτεθείσης, καὶ διὰ χρυσογραφίας χαραχθείσης καὶ χρυσῇ σφραγῖδι βεβαιωθείσης, ἄλλων τε πολλῶν δώρων *καὶ* πολυτελῶν δοθέντων, ὁ θεῖος Θεόδωρος *ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις* εὐξάμενος, *τῷ ἁγιωτάτῳ τε* πατριάρχῃ συνταξάμενος καὶ πολλὰ παρ' αὐτοῦ δεξιωθείς, εἶτα *καταλαβὼν τὰ βασίλεια*, *καὶ τὸ τίμιον* ξύλον καὶ τὰ λοιπὰ δῶρα μετὰ καὶ τῆς βασιλικῆς σάκρας λαβών, *καὶ* συνταξάμενος τῷ βασιλεῖ καὶ τῇ δεσποίνῃ, καὶ φιλοτίμως *ἐφοδιασθείς*, ἔξεισι τῆς Βασιλευούσης. 272v

85.6 Μετὰ πολλῆς *μέντοι τιμῆς καὶ αἰδοῦς προπεμφθείς*, ἐν εἰρήνῃ τε διελθὼν τὰς μεταξὺ χώρας, καὶ πολλοῖς ἀρρώστοις δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν κατὰ τὴν ὁδὸν ῥῶσιν δωρησάμενος, τὴν Ἔδεσαν καταλαμβάνει. Καὶ χαίρων παρὰ χαίροντας ἀφικόμενος, πολλῆς **ἡδονῆς** καὶ πνευματικῆς εὐφροσύνης τὸ ποίμνιον **ἐπλήρωσεν**. Εἰς τὴν ἁγίαν τε εἰσελθὼν ἐκκλησίαν, καὶ κατανύξει ψυχῆς *εὐχαριστήσας τῷ Κυρίῳ*, καὶ εἰρήνην δοὺς τῷ λαῷ, πρὸς τὸν γέροντα *τὸν στυλίτην ἐξέρχεται. Τοῦτόν τε* ἀσπασάμενος πόθῳ πολλῷ, καὶ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ προσαγορεύσας, πάντα τε διηγησάμενος ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ, συνηρίστησε τῷ ὁσίῳ. Πολλῶν δὲ λόγων ἀγαθῶν μεταξὺ κινηθέντων καὶ πολλῶν ψυχωφελῶν διηγημάτων λαληθέντων, διὰ πάντων ἐδοξάζετο ὁ Θεός ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος.

85.7 Συνταξάμενος δὲ τῷ γέροντι, εἰσῆλθε κατὰ πάροδον εἰς τὸ ἀσκητήριον τῶν τιμίων γυναικῶν· καὶ εὐξάμενος ἐν τῷ σηκῷ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, εὐλογίας τε μεταδοὺς τῇ προεστώσῃ καὶ τῇ ἐγκεκλεισμένῃ σακκοφόρῳ, καὶ τὰ ὅμοια παρ' ἐκείνων εὐλογηθείς, ἐπανέρχεται εἰς τὸ ἐπισκοπεῖον. Καὶ τῇ ἐπαύριον, Κυριακῆς οὔσης τῶν ἡμερῶν, **τὴν ἱερὰν ἐπιτελέσας μυσταγωγίαν**, εἰς ἑστίασιν συνεκάλεσεν ἅπαντα τὸν χριστώ-

85.5 ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις — ἔξεισι τῆς βασιλευούσης: Sym. Met.* Vita Ioannicii Bithyniae 8 Ἐνδημήσας οὖν βασιλευούσῃ, καὶ τοῖς ἐν αὐτῇ εὐκτηρίοις συνταξάμενος οἴκοις, καὶ τὴν τελευταίαν τῆς ἀποδημίας προσκύνησιν ἀποδούς. cf. supra 43,1 Εἰσελθὼν δὲ αὖθις τὴν Ἁγίαν Πόλιν, καὶ τὴν νέαν Κυριακὴν ἐκεῖσε τελέσας, ταῖς ἁγίαις τε ἐκκλησίαις μετὰ πολλῶν συνταξάμενος δακρύων, καὶ τοὺς τιμίους ἀσπασάμενος πατριάρχας καὶ πάντας τοὺς ἐπισκόπους, ἄκων καὶ μὴ βουλόμενος ἤρξατο τῆς πρὸς Ἔδεσαν πορείας **85.6** Μετὰ πολλῆς — προπεμφθείς: cf. Sym. Met. Vita Abercii 49,7 ἐπέμψαμεν τὸν ἄνδρα μετ' αἰδοῦς καὶ τιμῆς ἁπάσης et Sym. Met. Passio Arethae et soc. 12 κελεύει ... μετά τινος αἰδοῦς καὶ τιμῆς αὐτὴν ἀγαγεῖν **85.6** χαίρων παρὰ χαίροντας: cf. Sym. Met. Passio Clementis Ancyrani et soc. 46 ἐκείνους μὲν χαίρων ἀφῆκε χαίροντας et Sym. Met. Passio Eustathii et socii 6 χαίρων χαίροντας ἀποστέλλει **85.6** ἡδονῆς — ἐπλήρωσεν: cf. B&I 34,29 ἡδονῆς ὁμοῦ καὶ θαύματος ἐπληροῦτο. cf. infra 102,1 **85.6** ὁ Θεός ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος: Ps. 71,18 Εὐλογητὸς Κύριος ὁ θεὸς ὁ θεὸς Ισραηλ ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος **85.7** τὴν ἱερὰν ἐπιτελέσας μυσταγωγίαν: cf. e.g. B&I 19,111 τὴν ἱερὰν ἐπιτελέσας μυσταγωγίαν. Locutio saepe in Sym. Met. usurpata **85.7** τῇ ἐπαύριον — μυσταγωγίαν: cf. Euthym. Iber.(?) Vita Alexii 7 Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, Κυριακῆς οὔσης, τοῦ κατὰ τὸν τότε καιρὸν ἀρχιεπισκόπου Μαρκιανοῦ τὴν θείαν τελέσαντος. cf. supra 45,4 Τῇ δὲ ἐπαύριον, Κυριακῆς οὔσης τῶν ἡμερῶν, τὴν μυστικὴν τελέσας ἱερουργίαν

4 καὶ: deest in vers. α **5** ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις: εἰς τὰς ἐκκλησίας πάσας versio α τῷ ἁγιωτάτῳ τε: καὶ τῷ ἁγιωτάτῳ versio α **6** καταλαβὼν τὰ βασίλεια, καὶ τὸ τίμιον: πάλιν ἐν τῷ παλατίῳ γενόμενος, τὸ τίμιόν τε versio α **7** καὶ: deest in vers. α **8** ἐφοδιασθείς: παρ' αὐτῶν ἐφοδιασθείς versio α **9** μέντοι τιμῆς καὶ αἰδοῦς προπεμφθείς: προπεμφθεὶς αἰδοῦς τε καὶ τιμῆς versio α **13** εὐχαριστήσας τῷ Κυρίῳ: τῷ Κυρίῳ εὐχαριστήσας versio α **14** τὸν στυλίτην ἐξέρχεται. Τοῦτόν τε: ἐξέρχεται τὸν στυλίτην. Καὶ τοῦτον versio α **22** ἐπανέρχεται: ἐπάνεισιν versio α

vow.

When the letter was produced, written with gold letters and sealed with a gold seal, and once many other valuable gifts were furnished, holy Theodore went to pray in all the churches and to say farewell to the most holy patriarch, from whom he received many gifts. He then came to the palace where he collected the precious Wood, the other gifts and the imperial *sakra*.[184] He bid the emperor and empress farewell, and with all the generous provisions departed from the Queen of Cities. **85.5**

Sent on his way with great honors and respect, he passed in peace through all the intervening lands, granting the gift of health to many sick people along the way by laying his hands upon them. He thus reached Edessa. He arrived full of joy to people who received him with joy, and filled his flock with great pleasure and spiritual merriment. And he went into the holy church and gave his thanks to the Lord with compunction of soul. He then dismissed the people in peace, and went out to the elder, the stylite. He kissed him with great affection, gave him also his brother's greetings, and narrated to him everything that God had done with him. He then ate with the holy man. They exchanged many profitable words, and they recounted many stories beneficial to the soul. Through it all, God was being glorified, He who alone works wonders. **85.6**

After parting from the old man, he went by the convent of the venerable women. He prayed in the Church of Saint George, gave his blessings to the abbess and the coarsely-dressed, recluse woman, and equally received their blessings. He then returned to the bishopric. On the next day, which was a Sunday, he celebrated the sacred mystagogy and summoned to a feast all the Christian people, priests as well as monks, together with all the laity, the rich as well as the **85.7**

[184] βασιλικῆς σάκρας: although the author uses the term ἐπιστολή before, here he uses an official term that indicates the imperial issuing of a document.

νυμον λαόν, ἱερεῖς τε καὶ μονάζοντας, συνάμα τοῖς λαϊκοῖς πᾶσι, πλουσίοις τε καὶ πένησι, καὶ πάντας τῇ νοητῇ τε καὶ αἰσθητῇ ἑστιάσας τροφῇ, εὐφροσύνης ἀληθοῦς *πεπλήρωκε τὰς αὐτῶν* καρδίας.

85.8 Ἐπεσκέψατο δὲ καὶ τοὺς ἐκ λύκων πρόβατα γεγονότας, τοὺς πρώην μὲν Μανιχαίους καὶ Νεστοριανούς, νυνὶ δὲ ὀρθοδόξους Χριστιανούς, **ἀγαλλόμενος τῷ πνεύματι** ἐπὶ τῇ αὐτῶν σωτηρίᾳ· *πολλοῖς τε* **λόγοις παρακλητικοῖς** *καὶ θεοδιδάκτοις*, τὰς αὐτῶν ἐπεστήριξε καρδίας. *Διένειμε δὲ καὶ τοῖς ἐνδεῶς ἔχουσιν ἀφθόνῳ χειρὶ καθότι* 273r *ἄν τις* χρείαν εἶχε. Καὶ *πάντα καλῶς διαθέμενος καὶ θεαρέστως τὰ κατὰ τὴν Ἔδεσαν*, ἀπαίρει πρὸς Βαβυλῶνα. Καὶ *ταύτην καταλαβών*, δηλοῖ τῷ βασιλεῖ δι' ἐμοῦ τὴν ἔλευσιν· ἦν γάρ με προαποστείλας ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως.

86.1 Ὁ δὲ βασιλεὺς τὴν ἔλευσιν τοῦ πατρὸς ἀκούσας καὶ τὴν τοῦ τιμίου Σταυροῦ διακομιδήν, χαρᾶς ἐπλήσθη· **ἔνθους γέγονεν** ὑπὸ τῆς ἡδονῆς. Καὶ τότε μὲν *προσέταξε καταλῦσαι ἐν τῇ ἀφωρισμένῃ ἡμῖν ξενίᾳ· τῇ* ἐπαύριον δὲ, μὴ προσελθεῖν τινὰς εἰς τὰ βασίλεια κελεύσας, μετακαλεῖται τὸν ἱεράρχην. Καὶ ἐλθόντα, φιλικῶς αὐτῷ προσυπαντήσας εἰσδέχεται. Καὶ **εἰς τὸ ἐνδότατον εἰσαγαγὼν ταμιεῖον**, τὸν ποθούμενον ἀπῄτει δεικνύειν θησαυρόν.

86.2 Ὁ δὲ ἐκβάλλει τῆς πήρας τὴν σεβασμίαν θήκην, πολλῇ μὲν ἔξωθεν κεκοσμημένην φαιδρότητι, ἀσυγκρίτῳ δὲ τῷ ἔνδοθεν φωτὶ *λαμπρύνουσαν τοὺς ὁρῶντας· ἔτι* δὲ καὶ τὸ **ἐκτύπωμα τοῦ δεσποτικοῦ χαρακτῆρος** ἐπεφέρετο, ἔργον ἀμίμητον.

86.3 Ὁ δὲ βασιλεύς, ἰδὼν τὸν τίμιον Σταυρὸν καὶ τὴν σεβασμίαν εἰκόνα, οὐκ εἶχε τί δράσειεν ἐκ τῆς ἀφάτου χαρᾶς. Δάκρυσι τοίνυν εὐφροσύνης πληρώσας τοὺς ὀφθαλ-

85.8 ἀγαλλόμενος τῷ πνεύματι: cf. B&I 19,112–113 καὶ ἠγαλλιᾶτο τῷ πνεύματι ὁ Ἰωάσαφ. cf. Luc. 10,21 Ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἠγαλλιάσατο τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ. cf. supra 82,5 et infra 90,2 **85.8** λόγοις παρακλητικοῖς: loc. com.; cf. B&I 21,81, 35,58, et 35,71 cum Sym. Met. Vita Stephani Iunioris 2581. cf. supra 42,3, 42,8, 45,5, et 63,1 **86.1** ἔνθους γέγονεν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς: Greg. Naz. Contra Julianum imp. 1 = Or. 4,17 et In laudem Cypriani = Or. 24,5 ὥσπερ ἔνθους ὑφ' ἡδονῆς γίνομαι. cf. Ps.-Sophr. Hieros. Vita Mariae Aegyptiacae (a Sym. Met. in menol. inserta) 1 (3705,14–15) ὁ Ζωσιμᾶς θεασάμενος, καὶ ὥσπερ ἔνθους ὑφ' ἡδονῆς γενόμενος et B&I 6,56 ἔνθους ὥσπερ γενόμενος τὴν ψυχὴν **86.1** εἰς τὸ ἐνδότατον εἰσαγαγὼν ταμιεῖον: cf. B&I* 34,29 Εἰς τὸ ἑαυτοῦ δὲ ταμιεῖον εἰσελθὼν et B&I 16,155 ὁ γέρων εἰσήγαγεν εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ ταμιεῖον. cf. Passio Theodori stratelatae (sub auctore Abgaro) 8 εἰσελθὼν εἰς τὸ ἐνδότατον αὐτοῦ ταμιεῖον. cf. supra 81,2, 81,3, 82,5 et infra 107,1 **86.1** τὸν ποθούμενον — θησαυρόν: cf. Sym. Met. Passio Eleutherii 8 τὸν πολλοῖς ἐξ αἰῶνος ποθούμενον ἥρπασε θησαυρόν **86.2** ἐκτύπωμα — χαρακτῆρος: B&I* 19,82 **86.3** οὐκ εἶχε τί δράσειεν: iunctura saepe usurpata; cf. e.g. Sym. Met. Vita Danielis Styl. 43. cf. etiam Heliod. Aethiopica 2,12,5,5 **86.3** Δάκρυσι τοίνυν εὐφροσύνης: Sym. Met. Vita Nicolai Myrensis 7 σὺν δάκρυσιν εὐφροσύνης

3 πεπλήρωκε τὰς αὐτῶν: τὰς αὐτῶν πεπλήρωκεν versio α **6** πολλοῖς τε: καὶ πολλοῖς versio α καὶ θεοδιδάκτοις: θείας σοφίας πεπληρωμένοις versio α [cf. supra 63,1 λόγοις ... πάσης πεπληρωμένοις σοφίας cum B&I 30,113–114 τὰ ῥήματα ἐκεῖνα τὰ πάσης πεπληρωμένα σοφίας et B&I 30,131 ὁ πάσης πεπληρωμένος σοφίας] **8** ἐπεστήριξε καρδίας. Διένειμε δὲ καὶ τοῖς ἐνδεῶς ἔχουσιν ἀφθόνῳ χειρὶ καθότι ἄν τις: καρδίας ἐπλήρωσεν. Τοῖς δὲ ἐνδεῶς ἔχουσιν, ἀφθόνῳ χειρί διένειμε, καθ' ὅ τις versio α **9** καλῶς διαθέμενος καὶ θεαρέστως τὰ κατὰ τὴν Ἔδεσαν: τὰ κατὰ τὴν Ἔδεσαν καλῶς διαθέμενος καὶ θεαρέστως versio α ταύτην καταλαβών: καταλαβὼν ταύτην versio α **13** προσέταξε καταλῦσαι ἐν τῇ ἀφωρισμένῃ ἡμῖν ξενίᾳ: ἐν τῇ ἀφωρισμένῃ ἡμῖν ξενίᾳ καταλῦσαι προσέταξεν versio α **18** λαμπρύνουσαν τοὺς ὁρῶντας· ἔτι: καταλάμπουσαν (λέγω δὴ τὸ τίμιον καὶ ζωοποιὸν ξύλον)· σὺν αὐτῷ versio α

poor; he provided everyone with spiritual as well as material nourishment, and thus filled their hearts with true joy.

He also paid a visit to those who had been transformed from wolves into sheep, namely ex-Manicheans and ex-Nestorians and now orthodox Christians, and was gladdened in spirit because of their salvation; he fortified their hearts with many words of exhortation instructed by God. He also distributed alms to those in poverty with a generous hand, each according to their needs. He thus arranged all the affairs of Edessa well and in a manner pleasing to God, and departed for Babylon. When he arrived there, he announced his return to the king through me; for he had sent me in advance from Constantinople directly. **85.8**

At Babylon II

When the king learned about the father's arrival and the transfer of the precious Cross, he was filled with joy, and was as if in rapture because of his pleasure. He then gave the order that we should return to the place set for our accommodation. On the next day, he ordered that no one should come to the palace, and invited the prelate. When the latter arrived, he received him as his friend. He led him inside to the most interior chamber and demanded that Theodore show him the treasure he craved. **86.1**

Theodore took out of his bag the venerable box, externally decorated with much glow, but also illuminating the spectators with its incomparable interior light; in addition, it bore the image of the Lord, an inimitable work of art. **86.2**

When the king saw the precious Cross and the venerable image, he was beside himself with ineffable joy. His eyes were filled with tears of gladness, for indeed there exist also tears which are shed because of excessive gladness, bathed **86.3**

μούς, εἰσὶ γὰρ ὄντως καὶ ἐκ τῆς ὑπερβαλλούσης χαρᾶς προχεόμενα δάκρυα, οἷς κἀκεῖνος τότε περιρρεόμενος, πίπτει μὲν εἰς ἔδαφος, κλίνει δὲ γόνυ καρδίας καὶ σώματος, καὶ πίστει θερμῇ προσκυνεῖ, τρισὶ γονυκλισίαις. *Πόθῳ τε πολλῷ* περιχυθείς, κατασπάζεται τὸν τίμιον Σταυρὸν καὶ τὴν ἁγίαν *εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ*, παρόντων καὶ τῶν τριῶν νεωτέρων ἐκείνων, τῶν συμβαπτισθέντων αὐτῷ, καὶ κατασπαζομένων τὰ θεῖα σύμβολα τῆς ἀφράστου οἰκονομίας.

86.4 Ἐνεγκὼν δὲ κιβωτὸν ὁ βασιλεύς, κεκαλυμμένην πάντοθεν χρυσίῳ, καὶ ἐν ἐπισήμῳ τόπῳ ταύτην ἀναθείς, κατέθετο ἐν αὐτῇ τὸν ζωοποιὸν Σταυρὸν καὶ τὴν τιμίαν εἰκόνα, μετὰ *θυμιαμάτων πολυτελῶν καὶ μύρων*· καὶ ἅψας λύχνον οἰκείᾳ χειρί, *ἐπηγγείλατο διηνεκῶς τοῦτο ποιεῖν*. Εἶτα, πρὸς τὸν αἴτιον τῶν τοιούτων ἀγαθῶν, τὸν Χριστοῦ ἱε- 10 273v
ράρχην ἐπιστραφείς, προσπίπτει *τοῖς ποσὶν αὐτοῦ· ἀναστάς τε καὶ* περιλαβών, *γνησίως τοῦτον* κατεφίλει, ποίας *εὐχαριστιῶν* οὐκ ἀφιεὶς φωνάς, «***σωτῆρα*» *καὶ* « *εὐεργέτην* » *ἀποκαλῶν αὐτόν***, «**πατέρα** πνευματικόν», «ἀγαθῶν αἰωνίων πρόξενον».

86.5 Οὕτως ἀσπασάμενοι ἀλλήλους, συγκάθεδρον *ἑαυτῷ* τὸν ἱεράρχην *ποιήσας ὁ βασιλεύς*, τὴν ἐπιστολὴν τοῦ τῶν Ῥωμαίων ἄνακτος *δέχεται*. Ἥνπερ καὶ ὑπαναγνοὺς 15
αὐτῷ ὁ θεῖος Θεόδωρος, καὶ ὡς εἰκὸς προσφθεγξάμενος *παρὰ τοῦ βασιλέως*, καὶ πάντα τά τε κατὰ τὴν ὁδόν, τά τε ἐν τῇ Βασιλευούσῃ τῶν πόλεων συναντήσαντα *αὐτῷ* διηγησάμενος, εὐφροσύνης ***θείας καὶ παρακλήσεως*** τὴν τοῦ βασιλέως ἐπλή-

86.3 εἰσὶ γὰρ — δάκρυα: Ioann. Chrys. In Genesim (homiliae 1–67) PG 54:559,14–15 ἔστιν ἰδεῖν πολλοὺς καὶ δάκρυα προχέοντας ἀπὸ χαρᾶς ὑπερβαλλούσης. cf. etiam e.g. Sym. Met. Vita Danielis Styl. 18 Ὁ δὲ τὸν παῖδα λαβὼν τῇ μὲν γλώττῃ πρὸς εὐχαριστίαν ἐχρῆτο, τοῖς δάκρυσι δὲ πρὸς χαράν. Ἔστι γὰρ καὶ ἡδονῆς δάκρυα, ὅταν ἐξ ἄκρας ἀθυμίας χαρᾶς ἀκρότητες τὴν ψυχὴν λαβοῦσαι τὸ πιέζον νέφος εὐθὺς λύσωσι καὶ τῇ τῶν δακρύων φυσικῇ λιβάδι **86.3** δάκρυα — περιρρεόμενος: cf. Sym. Met. Vita Stephani Iunioris 899–900 δάκρυσι καὶ αὐτοῖς περιρρεομένοις et Sym. Met. Vita Theodorae Alexandrinae 20 πικροῖς ἅμα περιρρεόμενος δάκρυσιν **86.3** κλίνει — σώματος: cf. Vita Andreae sali (sub auctore Nicephoro) 36 (4341–4342) κλίνομεν τὸ γόνυ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ τῆς καρδίας καὶ τοῦ πνεύματος **86.3** Πόθῳ — περιχυθείς: vox saepe in Sym. Met. usurpata. cf. e.g. Sym. Met. Passio Anastasiae Rom. 11 εὐθὺς τῷ λειψάνῳ περιχυθεῖσα, καὶ ὅλη ὅλῳ προσφῦσα, καὶ σφοδρῶς ἕκαστον μέλος καταφιλοῦσα et Sym. Met. Passio Hieronis et soc. 5 περιχυθεῖσα τούτῳ θερμῶς ἐδάκρυε, etc. cf. etiam infra 115,1 **86.4** γνησίως τοῦτον κατεφίλει: Sym. Met. Passio Clementis Ancyrani et soc. 58 πάντα ἐκείνου **γνησίως** [cf. vers. β] κατεφίλει τὰ μέλη **86.4** ποίας εὐχαριστιῶν οὐκ ἀφιεὶς φωνάς: Nic. Uran. Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 5 ποίας **εὐχαριστηρίους** [cf. vers. α] οὐκ ἐποιεῖτο φωνάς; τίνας δακρύων ὀχετοὺς οὐκ ἠφίει = Euthym. Iber.(?) Vita Symeonis Styl. montis mirabilis (e cod. Mosq. 15, Vlad. 381) 5. cf. supra 3,3, 5,4, 8, et 71,7 **86.4** σωτῆρα — πνευματικόν: cf. B&I* 36,178 Δεσπότην αὐτὸν ἀνεκαλοῦντο, πατέρα, σωτῆρα, εὐεργέτην. cf. B&I 2,128 οὐδὲ τὸν ἐμὸν εὐεργέτην καὶ σωτῆρα ἀρνήσομαι et supra 83,2. cf. etiam Sym. Met. Vita Marcelli archimandritae monasterii Acoemetorum 29 σωτὴρ ἐκαλεῖτο καὶ εὐεργέτης

3 Πόθῳ τε πολλῷ: Πολλῷ τε πόθῳ versio α **4** εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ: τοῦ Χριστοῦ εἰκόνα versio α **9** θυμιαμάτων πολυτελῶν καὶ μύρων: μύρων καὶ θυμιαμάτων πολυτελῶν versio α **10** ἐπηγγείλατο διηνεκῶς τοῦτο ποιεῖν: διηνεκῶς τοῦτο ποιεῖν ἐπηγγείλατο versio α **11** τοῖς ποσὶν αὐτοῦ: αὐτοῦ τοῖς ποσὶν versio α ἀναστάς τε καὶ: ἀναστὰς versio α **12** γνησίως τοῦτον: deest in vers. α εὐχαριστιῶν: εὐχαριστηρίους versio α **13** καὶ «εὐεργέτην» ἀποκαλῶν αὐτόν: τοῦτον ἀποκαλῶν, «εὐεργέτην» versio α **14** ἑαυτῷ: ἑαυτοῦ versio α **15** ποιήσας ὁ βασιλεύς: ποιησάμενος versio α δέχεται: παρ' αὐτοῦ δέχεται versio α **16** παρὰ τοῦ βασιλέως: ἀντ' ἐκείνου, καὶ προσαγορεύσας αὐτόν versio α **18** αὐτῷ: deest in vers. α θείας καὶ παρακλήσεως: καὶ παρακλήσεως θείας versio α

in which he too fell to the ground, bowed the knees of heart and body, and in fervent faith performed his veneration with three genuflections. With great longing, he embraced and kissed the precious Cross and the holy image of Christ. Those three young men who had been baptized with him were also present, and they too kissed the divine symbols of God's ineffable ministry.

86.4 The king brought out a chest covered with gold on all sides, and placed it in a distinguished place. There, he deposited the life-giving Cross and the precious image, with much precious incense and perfumes; and he lit a lamp with his own hands, ordering that this should be done always. Then, turning to the one who was the cause of such great goods, namely the prelate of Christ, he bowed down before his feet. When he stood up, he hugged and kissed Theodore with genuine affection, leaving out no word of gratitude, and calling him "savior" and "benefactor", "spiritual father" and "cause of eternal goods".

86.5 After they embraced each other, the king made the prelate sit beside him and received the letter from the ruler of the Romans. Divine Theodore read it to him, and, as is usual, added some words on behalf of the emperor. He also narrated all that had happened to him during the journey and what he had encountered in the Queen of Cities. He thus filled the soul of the king with divine joy and solace. Then they ate together, glorifying with hymns of gratitude our Lord

ρωσε ψυχήν. *Εἶτα συνεστιαθέντες ἀλλήλοις, εὐχαριστηρίοις ὕμνοις ἐδόξαζον τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ καὶ τῷ ζωοποιῷ Πνεύματι.*

86.6 Μετὰ δὲ τὸ ἀριστῆσαι, ἀπήλθομεν ἐν τῷ καταλύματι. *Ἡμέραν τε* ἐξ ἡμέρας, προσκαλούμενος ὁ βασιλεὺς τὸν μέγα Θεόδωρον, ἐφωτίζετο παρ' αὐτοῦ φῶς γνώσεως, στηριζόμενος ἐν τῇ πίστει, ῥωννύμενος τῇ ἐλπίδι, προκόπτων *τῇ ἀγάπῃ*, διδασκόμενος **τὸν καρπὸν τοῦ Πνεύματος**, ἥτις **ἐστὶ** (κατὰ τὸν Ἀπόστολον) «**Ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια**».

86.7 Πολλὰ δὲ σημεῖα διὰ τῶν χειρῶν τοῦ θείου Θεοδώρου ἐν Βαβυλῶνι ἐγένετο: νόσοι ἐφυγαδεύοντο· δαίμονες ἐδραπέτευον. *Ἐν οἷς, οἱ πιστοὶ μὲν* ἔχαιρον, Ἰουδαίων δὲ καὶ Ἰσμαηλιτῶν τὸ γένος φθόνῳ ἐτήκοντο.

86.8 Καί *τις ἦν* ἀρχισυνάγωγος τῶν Ἰουδαίων, νομομαθὴς καὶ λόγιος. Οὗτος, τὸ τῶν Χριστιανῶν σύστημα ὁρῶν πληθυνόμενον καὶ προκόπτον, *τήν τε* τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν ἀνθοῦσαν, καὶ τῇ χάριτι καὶ ἐπικλήσει αὐτοῦ, σημεῖα καὶ τέρατα τελούμενα, εἰς ὀργὴν ἐξήπτετο καὶ θυμόν, ὑπὸ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτῷ δαίμονος κινούμενος.

86.9 Καὶ δή, χρήματα πολλὰ ἐπὶ χεῖρας ἔχων, προσῆλθεν τῷ ἄρχοντι τῶν δικαστῶν· καὶ τοῦτον δώροις δεξιωσάμενος, εἰς ὀργὴν κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐκίνησεν, καὶ τῷ βασιλικῷ βήματι τούτους παραστῆσαι καὶ διαλεχθῆναι αὐτῷ περὶ τῆς πίστεως παρώτρυνεν. Ὑπομιμνήσκει *οὖν* ὁ ἀρχιδικαστὴς τῷ βασιλεῖ *λέγων: «Γνωστὸν ἔστω σοι, βασιλεῦ, ὅτι πᾶσι τοῖς ἄρχουσι τῶν Περσῶν, ἀρχιμάγοις τε καὶ* **ἀρχισατράπαις**, ***καταθύμιον τοῦτο ὑπάρχει***, *τοῦ γενέσθαι διάλεκτον μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ Ἰουδαίων περὶ πίστεως»*. 274r

86.5 εὐφροσύνης θείας ... παρακλήσεως: cf. B&I 25,20 εὐξάμενος θείας ᾔσθετο παρακλήσεως τῇ αὐτοῦ ἐπιφοιτησάσης καρδίᾳ et 30,71–72 θείας ᾔσθετο παρακλήσεως οὐρανόθεν αὐτῷ ἐπιφοιτησάσης **86.6** Ἡμέραν τε ἐξ ἡμέρας: cf. Bas. Caes. Sermones de moribus a Sym. Met. collecti, PG 32:1228,36 ἡμέραν [cf. vers. α] ἐξ ἡμέρας **86.6** Gal. 5,22–23 Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ Πνεύματός ἐστιν ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραΰτης, ἐγκράτεια. cf. B&I 11,23–29 Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ Πνεύματός ἐστιν ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια, ἁγιασμὸς ψυχῆς καὶ σώματος, ταπείνωσις καρδίας καὶ συντριβή, ἐλεημοσύνη, ἀμνησικακία, φιλανθρωπία, ἀγρυπνία, μετάνοια ἀκριβὴς πάντων τῶν προγεγονότων σφαλμάτων, δάκρυον κατανύξεως, πένθος ὑπέρ τε τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων καὶ ὑπὲρ τῶν τοῦ πλησίον, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια **86.7** νόσοι ἐφυγαδεύοντο· δαίμονες ἐδραπέτευον: cf. e.g. Ioann. Chrys. De pentecoste (homiliae 1–2), PG 50:456,3 ἐδραπέτευον δαίμονες et In epistulam ad Ephesios (homiliae 1–24) PG 62:59,20 δαίμονας ἤλαυνε, καὶ νόσους ἐφυγάδευε, et Sym. Met. Epitome de gestis Petri, dicta "prior" = Pseudo-Clementina (epitome altera) 6,11–12 πᾶσαν νόσον ἀπελαύνει καὶ πάντα δαίμονα φυγαδεύει, etc. **86.7** φθόνῳ ἐτήκοντο: cf. e.g. Ioann. Chrys. Expositiones in Psalmos, PG 55:372,18 ἦσαν τῷ φθόνῳ τηκόμενοι etc. **86.8** Καί τις ἦν — λόγιος: cf. supra 25,6 Εἶχε δὲ καί τινα Ἑβραῖον οἰκεῖον αὐτῷ, νομομαθῆ καὶ λόγιον **86.9** ἀρχισατράπαις: cf. B&I 2,4; cf. etiam Sym. Met. Vita Stephani Iunioris 2007 et 2277. cf. supra 72,1 et infra 102,2 et 111,1 **86.9** καταθύμιον τοῦτο ὑπάρχει: B&I* 12,8–9 τοῦτο καὶ ἐμοὶ καταθύμιον ὑπάρχει

1 Εἶτα: καὶ versio α **3** ἡμέραν τε: καὶ ἡμέραν vers. α **5** τῇ: ἐν τῇ versio α **9** Ἐν οἷς, οἱ πιστοὶ μὲν: οἱ πιστοὶ versio α **11** τις ἦν: ἦν τις versio α **12** τήν τε: καὶ τὴν versio α **18** οὖν: deest in vers. α **21** λέγων: «Γνωστὸν ἔστω σοι, βασιλεῦ, ὅτι πᾶσι τοῖς ἄρχουσι τῶν Περσῶν, ἀρχιμάγοις τε καὶ ἀρχισατράπαις, καταθύμιον τοῦτο ὑπάρχει, τοῦ γενέσθαι διάλεκτον μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ Ἰουδαίων περὶ πίστεως»: πᾶσι τοῖς ἄρχουσι τῶν Περσῶν, ἀρχιμάγοις τε καὶ ἀρχισατράπαις, καταθύμιον τοῦτο ὑπάρχειν versio α

Jesus Christ with his eternal Father and the life-giving Spirit.

86.6 After the meal, we went back to our lodgings. Day after day, the king would invite the great Theodore so as to receive from him the light of knowledge, supported in his faith, strengthened in his hope, progressing in his love, and being taught the fruit of the Spirit which, according to the Apostle, consists of "Love, joy, peace, patience, faithfulness, kindness, abstinence".

86.7 In the meantime, many miracles were performed in Babylon through the hands of holy Theodore: diseases were cast out, demons fled—something which caused joy to the faithful, while the Jews and the Ishmaelites[185] were melting in their envy.

86.8 There was a certain man who was the leader of the synagogue of the Jews, an expert in the Law and a scholar.[186] Seeing that the faction of the Christians was multiplying and growing, and that the Church of Christ was flourishing, and that wonders and miracles were being performed by His grace and invocation, he was inflamed with irritation and anger, motivated further by the demon who dwelt in him.

86.9 So, with much money in his hands, he went to the head judge. And he bribed him with gifts, incited him against the Christians, and urged him to invite them to the royal court so as to engage in a dialogue with him about their faith. Indeed, the chief judge mentioned the topic to the king: "Let it be known to you, king, that all the Persian chiefs, chief magi[187] as well as the chief satraps, desire a debate between Christians and Jews about religion".[188]

[185] A similar pairing of the Jews and Ishmaelites appears in the *Life* of Basil the Younger (4,45,6-7 and 5,1,13-14): "τὰ τῶν Ἰουδαίων, Ἰσμαηλιτῶν καὶ Ἀγαρηνῶν καὶ λοιπῶν ἐθνῶν καὶ φυλῶν καὶ γλωσσῶν ἀσεβέστατα πλήθη" and "τοὺς αἱρετικοὺς πάντας καὶ τοὺς ἀπίστους, τοὺς βεβήλους τε Ἰουδαίους, τοὺς Ἰσμαηλίτας, τοὺς Ἀγαρηνοὺς καὶ πάντας τοὺς μὴ δεξαμένους τὸ ἅγιον αὐτοῦ εὐαγγέλιον". On these appellations, see also Vol. I, 4.2.

[186] *There was a certain man who was the leader of the synagogue of the Jews, an expert in the Law and a scholar*: This character is prefigured by the Hebrew man at the court of Adramelech above; see **25,6**: "He had in his retinue a certain Hebrew man, an expert in the Law and a scholar". In general, the whole episode that follows (**86,8–91,2**) is foreshadowed by the dialogue between Michael the Sabaite, Andramelech, and the anonymous "Hebrew man" that culminates in Michael's martyrdom (**25,1–29,6**); see Vol. I, 4.2.

[187] For the significance of the designation "chief magi", see Vol. I, 4.2.

[188] *a debate [διάλεκτον] ... about religion*: Euthymios is evoking here a flourishing literary genre in late antiquity and the Middle Ages, on which see Vol. I, 4.2.

87.1 Ὁ δὲ βασιλεύς, *βεβαίως ἔχων* ὡς οὐκ ἄν *ποτε* ἠττηθεῖεν οἱ τοῦ Χριστοῦ, προστάττει γενέσθαι τὸ τοῖς ἄρχουσιν ἀρεστόν. Δηλοῖ τοίνυν ὁ ἀρχιδικαστὴς τῷ μητροπολίτῃ, παρασκευασθῆναι πρὸς τὸ συνέδριον. **Ἐμμέριμνος** δὲ γεγονὼς ὁ ἀρχιερεύς, διὰ τὴν τοῦ Ἑβραίου περὶ τοὺς λόγους δεινότητα, προσκαλεσάμενος τὸν θεῖον Θεόδωρον, *ἀναγγέλλει αὐτῷ τὰ τοῦ πράγματος*, καὶ τὴν κατέχουσαν αὐτὸν ἀγωνίαν γνωρίζει.

87.2 Ὁ δὲ μακάριος Θεόδωρος, παραθαρρύνων αὐτόν, ἔφη: «Ἐπιρρίψωμεν, ἀγιώτατε δέσποτα, ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμναν ἡμῶν, καὶ αὐτὸς ἡμᾶς διαθρέψει καὶ οὐ δώσει *σάλον* τῷ δικαίῳ, τοῦ δὲ ἀδίκου ἡ ῥομφαία εἰσέλθοι εἰς *τὴν* καρδίαν αὐτοῦ, καὶ τὸ τόξον αὐτοῦ συντριβείη».

88.1 Ἡμέρας οὖν **ἐμπροθέσμου** ὁρισθείσης, καὶ ὄχλου πολλοῦ ἀθροισθέντος, Χριστιανῶν τε καὶ Περσῶν, Σαρακηνῶν τε καὶ Ἑβραίων, τοῦ βασιλέως προκαθεζομένου, καὶ πάντων τῶν ἐν τέλει παρισταμένων, τοῦ ἀρχιδικαστοῦ τε καὶ τῶν *κριτῶν* παρόντων, καὶ μεγίστου **κροτηθέντος θεάτρου**, ὁ ἀρχισυνάγωγος τῶν Ἰουδαίων καὶ οἱ λοιποὶ νομομαθεῖς εἶπον:

88.2 «Ἐπὶ τοῦ μεγάλου βήματος τῆς σῆς ἐξουσίας, κράτιστε βασιλεῦ, αἰτούμεθα ζήτησιν γενέσθαι τῶν νομίμων δογμάτων, *ὅπως ἡ ἀλήθεια* βεβαιωθῇ καὶ τὸ ψεῦδος διωχθῇ, καὶ δικαία ψῆφος παρὰ τοῦ σοῦ κράτους ἐξενεχθῇ. Διὰ τοῦτο γὰρ ὁ Θεὸς τὸ τῶν Περσῶν ἐμεγάλυνε κράτος, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν Γαλιλαίους ὑποποδίους ὑμῶν ἔθετο, καὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῶν λοιπῶν τιμίων τόπων τούτους ἀπελάσας, κυρίους ὑμᾶς τῶν πολυτελῶν χωρῶν ἀπειργάσατο. Διὸ δεόμεθα, μακροθύμως ἀκοῦσαι ἡμῶν, καὶ δικαίαν κρῖναι κρίσιν».

89.1 Τότε δὴ ὁ μάταιος ἐκεῖνος, ἀρξάμενος δῆθεν ἀπὸ τῶν Γραφῶν, **σαθρά τινα** καὶ ἀνίσχυρα ἐληρώδει, καὶ πολλὰ βλάσφημα κατὰ τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς ἀμωμήτου τῶν 274v
Χριστιανῶν *πίστεως* ***ἐφληνάφει***.

89.2 Εἶτα, πρὸς τὸν μητροπολίτην στραφείς, εἶπεν: «Σὺ εἶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Χριστιανῶν»;

87.1 Ἐμμέριμνος: cf. B&I* 14,24 ἐμμέριμνον εἶχε καὶ ἐναγώνιον τὴν ψυχήν. cf. B&I 22,47 ἐκ λυπηρᾶς καὶ ἐμμερίμνου ψυχῆς et Theod. Stud. Μεγάλη κατήχησις 76 (521,2–3) Ὅτι χρὴ ἐναγωνίους καὶ ἐμμερίμνους ἡμᾶς εἶναι ἐν τῷ πνευματικῷ σταδίῳ. cf. etiam infra 100,2 **87.2** Ἐπιρρίψωμεν — δικαίῳ: Ps. 54,23 ἐπίρριψον ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμνάν σου, καὶ αὐτός σε διαθρέψει· οὐ δώσει εἰς τὸν αἰῶνα σάλον τῷ δικαίῳ **87.2** τοῦ δὲ ἀδίκου — συντριβείη: Ps. 36,15 ἡ ῥομφαία αὐτῶν εἰσέλθοι εἰς τὴν καρδίαν αὐτῶν, καὶ τὰ τόξα αὐτῶν συντριβείησαν **88.1** Ἡμέρας οὖν ἐμπροθέσμου ὁρισθείσης: cf. B&I* 14,34 Συντελεσθέντος δὲ τοῦ ἐμπροθέσμου ἐνιαυτοῦ **88.1** κροτηθέντος θεάτρου: cf. B&I* 5,68–69 παναρμονίους κροτούντων ᾠδὰς καὶ ποικίλα θέατρα συνιστώντων **89.1** ὁ μάταιος — ἐληρώδει: cf. B&I* 28,2–3 οἱ δὲ ῥήτορες αὐτοῦ καὶ νεωκόροι ἄφρονοι ἵσταντο μὴ δυνάμενοι ἀντιλέγειν ἀλλ' ἢ σαθρά τινα καὶ οὐδαμινὰ λογύδρια **89.1** πολλὰ — ἐφληνάφει: cf. B&I 10,70–71 Κατακενοῦσι χρήματα στήλας τοῖς δαίμοσι καὶ ἀγάλματα ἐγεῖραι, καὶ φληναφοῦσιν ἀγαθῶν παρόχους αὐτοὺς ὑπάρχειν

1 βεβαίως ἔχων: πιστεύων versio α ποτε: deest in vers. α **5** ἀναγγέλλει αὐτῷ τὰ τοῦ πράγματος: τὰ τοῦ πράγματος ἀναγγέλλει versio α **8** τὴν: deest in vers. α **12** κριτῶν: κριτῶν πάντων versio α **16** ὅπως ἡ ἀλήθεια: ἵνα τὸ ἀληθὲς versio α **24** πίστεως ἐφληνάφει: ἐφληνάφει πίστεως versio α

The king was certain that the people of Christ would never be defeated, so he ordered what the chiefs wanted to take place. The chief judge thus informed the metropolitan that he should prepare for the debate. The prelate became very anxious, because of the high rhetorical competence of the Jew, and invited holy Theodore; he announced the situation and made known to him the anguish which had overwhelmed him. **87.1**

Blessed Theodore heartened him and said: "Let us deliver, holiest bishop, our concern to the Lord, and He will sustain us and never permit the righteous to be affected; rather, the sword of the unjust shall enter his own heart, and his bows shall be broken". **87.2**

An appointment was set for a specific day and a large crowd, of Christians as well as Persians, of Saracens as well as Jews, were assembled. The king took his presiding place and all the high officers were present, including the chief judge and the rest of the judges. The spectators in their great numbers applauded, and the chief of the synagogue of the Jews and the rest of the law experts said: **88.1**

"We request, most powerful king, that an examination of the legitimate religions take place in the great tribune of your power, so that the truth is affirmed, the lies are driven out, and justice is declared by your authority. It is for this very reason that God has increased the power of the Persians and has made your enemies, the Galileans, slaves of yours, and has driven them out of Jerusalem and all other holy lands, rendering you the owners of these precious places. So, we ask you to hear us with forbearance and proffer justice". **88.2**

Then that fool, supposedly using the Scriptures as his starting point, began to ramble on with some dubious, unsound utterances and to rave with many blasphemous words against the Savior and the blameless faith of the Christians. **89.1**

Then, turning to the metropolitan, he said: "Are you the leader of the Christians?". Blessed Theodore said: "Yes, he is our prelate and shepherd". **89.2**

Ὁ μακάριος ἔφη Θεόδωρος: «Οὗτος ἐστὶν ὁ ἀρχιερεὺς ἡμῶν καὶ ποιμήν».

Ὁ Ἑβραῖος λέγει: «Αὐτὸς ἀπολογείτω μοι καὶ τὰς ἀποκρίσεις δεχέσθω».

Θεόδωρος ἔφη: «Ἀλλ' οὐκ εἶ ἄξιος, παμβέβηλε, *αὐτῷ ὁμιλεῖν καὶ* τῶν αὐτοῦ ῥημάτων ἀκούειν, *ἐπεὶ* τὴν ἀναίμακτον μέλλει *τῷ Θεῷ* προσενεγκεῖν θυσίαν· καὶ πῶς *σοι τῷ ἀκαθάρτῳ λαλῆσαι ἀνέξεται*; Ἀλλὰ πρὸς ἐμὲ τὸν αὐτοῦ μαθητὴν τοὺς λόγους ποιοῦ, Ἰουδαῖε».

89.3 Ὁ τοίνυν Ἑβραῖος τοῖς δώροις θαρρῶν, οἷς τὰς χεῖρας τοῦ ἀρχιδικαστοῦ πεπληρώκει, οὐ **γραφικαῖς μαρτυρίαις** ἢ διαλεκτικαῖς μεθόδοις τοὺς λόγους ἐποιεῖτο, ἀλλὰ βλασφήμοις ῥήμασι καὶ δεινᾶῖς ἐρεσχελίαις κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐμεγαλορρημόνει· εἶχε γὰρ ἔνδον τὸν ἀρχέκακον ὄφιν, ὑπαγορεύοντα τὰ αὐτῷ καταθύμια, *ζητῶν* διαστρέψαι τὸν βασιλέα ἀπὸ τῆς πίστεως.

89.4 Ὁ δὲ μέγας Θεόδωρος, πλησθεὶς Πνεύματος Ἁγίου, ὡς ὁ Παῦλος ποτὲ ἀνθιστάμενος τῷ Ἐλύμᾳ, **κατασείσας αὐτῷ τῇ χειρί σιγᾶν** ἔφη. *Καὶ τούτου σιγήσαντος, λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ μακάριος*: «Εἰ μὲν Μωσαϊκὰς προέτεινας νομοθεσίας, ἢ προφητικὰς προήνεγκας ῥήσεις, θᾶττον ἂν τὰς λύσεις πάντων τῶν προβλημάτων δεδώκαμεν. Ἐπεὶ δὲ πρὸς βλασφημίας ἐχώρησας, καὶ ὅσα σοι *ὁ πατήρ σου Διάβολος ἐνηχεῖ* δημηγορεῖς, πλήρης ὢν παντὸς δόλου καὶ πάσης ῥᾳδιουργίας, υἱὲ Διαβόλου, ἐχθρὲ πάσης δικαιοσύνης, ἄλαλα γενηθήτω σου τὰ χείλη τὰ δόλια τὰ λαλοῦντα κατὰ τοῦ δικαίου ἀνομίαν».

89.3 γραφικαῖς μαρτυρίαις: cf. e.g. Greg. Naz. Funebris orat. in laudem Basilii Magni = Or. 43,68 *φωναῖς γραφικαῖς καὶ μαρτυρίαις*. cf. B&I 34,118–119 *ἐκ πολλῶν δὲ τοῦτο παραδειγμάτων καὶ γραφικῶν παραστήσας μαρτυριῶν* **89.3** δεινᾶῖς ἐρεσχελίαις: cf. Vita Ioannis Damasceni (e cod. Athen. BN 321) (ed. Kolovou) 595 *τὰς δεινὰς ἐρεσχελίας τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ κατέσπειραν* **89.4** Ὁ δὲ μέγας — ἔφη: Act. 12,16–17 *ὁ δὲ Πέτρος ... κατασείσας δὲ αὐτοῖς τῇ χειρὶ σιγᾶν διηγήσατο* cum 13,8–12 *ἀνθίστατο δὲ αὐτοῖς Ἐλύμας ὁ μάγος ... ... ζητῶν διαστρέψαι τὸν ἀνθύπατον ἀπὸ τῆς πίστεως. Σαῦλος δέ, ὁ καὶ Παῦλος, πλησθεὶς πνεύματος ἁγίου ἀτενίσας εἰς αὐτὸν εἶπεν ... "καὶ νῦν ἰδοὺ χεὶρ Κυρίου ἐπὶ σέ, καὶ ἔσῃ τυφλὸς μὴ βλέπων τὸν ἥλιον ἄχρι καιροῦ". παραχρῆμά τε ἔπεσεν ἐπ' αὐτὸν ἀχλὺς καὶ σκότος, καὶ περιάγων ἐζήτει χειραγωγούς* etc. cf. B&I* 26,120–121 *Ὑπολαβὼν δὲ ὁ Ναχὼρ τὸν μὲν ῥήτορα ἐκεῖνον οὐδ' ὅλως ἀποκρίσεως ἠξίωσε· κατασείσας δὲ τῇ χειρὶ τὸ πλῆθος σιγᾶν, ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ ...* et B&I* 36,41–42 *βοῶντος τοῦ δήμου καὶ τῶν ἐν τέλει πάντων ὑπολαβὼν ὁ βασιλεὺς κατασείει τῇ χειρὶ καὶ σιγὴν τῷ ὄχλῳ διακελεύεται*. cf. etiam Sym. Met. Vita Symeonis Styl. 53 *τῷ πλήθει κατασείσας ἐκεῖνος καὶ σιωπὴν τῇ χειρὶ σημάνας ...* ἔφη **89.4** προφητικὰς — ῥήσεις: Isid. Pelous. Epistulae de interpretatione divinae scripturae 3,19,12–13 *Εἰ μὲν γὰρ προενέγκοιμεν προφητικὰς ῥήσεις* **89.4** πλήρης — δικαιοσύνης: Act. 13,10 *Ὦ πλήρης παντὸς δόλου καὶ πάσης ῥᾳδιουργίας, υἱὲ διαβόλου, ἐχθρὲ πάσης δικαιοσύνης* **89.4** ἄλαλα — ἀνομίαν: Ps. 30,19 *ἄλαλα γενηθήτω τὰ χείλη τὰ δόλια τὰ λαλοῦντα κατὰ τοῦ δικαίου ἀνομίαν*

3 αὐτῷ ὁμιλεῖν καὶ: ὁμιλεῖν αὐτῷ ἢ versio α **4** ἐπεὶ: ἐπεὶ γὰρ versio α τῷ Θεῷ: deest in vers. α **5** σοι τῷ ἀκαθάρτῳ λαλῆσαι ἀνέξεται: ἀνέξεται λαλῆσαι σοὶ τῷ ἀκαθάρτῳ versio α **10** ζητῶν: καὶ ζητοῦντα versio α **14** Καὶ τούτου σιγήσαντος, λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ μακάριος: deest in vers. α **16** ὁ πατήρ σου Διάβολος ἐνηχεῖ: ἐνηχεῖ ὁ πατήρ σου ὁ Σατανᾶς versio α

The Jew said, "Let him then defend the Christian faith and receive my responses".

Theodore said: "But you are not worthy, most sacrilegious man, to speak with him and to hear his words, for he is about to offer the bloodless sacrifice to God. How will he then bear to speak with an impure man like you? Therefore, Jew, speak to me, his disciple".

89.3 Counting on the bribe with which he had filled the hands of the chief judge, the Jew did not make his arguments through testimonies from the Scriptures or through the methods of dialectics, but spoke in a grandiose fashion with blasphemous words and clever sophistries against the Christians. He had inside him the arch-evil serpent which dictated to him whatever it wanted, seeking to turn the king away from the faith.

89.4 Filled with the Holy Spirit, just like Paul who once confronted Elymas, the great Theodore gestured at him with his hand and told him to be silent. Once the Jew was silent, the blessed man said to him: "If you had put forward the Mosaic law, or set forth the words of the prophets, I would have given you very quickly the solutions to all your questions. Since, however, you have resorted to blasphemies and you declaim what your father, the Devil, makes resound in you—you, full of all deceit and all villainy, you, son of the Devil, you, enemy of all righteousness—, let your lying lips, which speak insolently against the righteous, become dumb!".

90.1 Εὐθὺς οὖν καὶ παραχρῆμα, ὁ στωμύλος ἐκεῖνος καὶ μεγαλορρήμων, ***ἀφασίᾳ συσχεθείς***, ἄλαλος *ἐγένετο* μηδ' ὅλως φθεγγόμενος· καὶ πᾶσα ἡ τῶν Ἰουδαίων ἀναίσχυντος μανία ἠττήθη καταισχυνθεῖσα. Πολλοὶ δὲ τῶν Σαρακηνῶν καὶ Ἑβραίων καὶ Περσῶν ἐπίστευσαν εἰς τὸν Κύριον, *ἐπὶ πλεῖόν τε* ὑψώθη τὸ κέρας τῶν πιστῶν, *τῇ αὐτοῦ βοηθείᾳ καὶ χάριτι*. 275r

90.2 Ὁ δὲ βασιλεύς, ὀργισθεὶς κατὰ τοῦ βλασφήμου Ἑβραίου, ἐκέλευσεν αὐτὸν βουνεύροις μαστιχθέντα *ἐγκλεισθῆναι εἰς φυλακήν*. Τοὺς δὲ λοιποὺς Ἰουδαίους τυπτομένους καὶ ὑβριζομένους ἐξέβαλε τοῦ συνεδρίου, πολλὰ τὸν ἀρχιδικαστὴν μεμψάμενος, ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ εὐηθείᾳ. Πλείονα δὲ βεβαίωσιν ἐν τῇ πίστει Χριστοῦ δεξάμενος διὰ τῆς γενομένης θαυματουργίας, *ἔχαιρε καὶ* ***ἠγαλλιᾶτο τῷ πνεύματι***.

91.1 Τριῶν δὲ διαγενομένων ἡμερῶν, ὁ Ἑβραῖος ἐν τῇ φυλακῇ **εἰς** ἑαυτὸν **ἐλθών**, ἔγνω *τὸν* ***βυθὸν τῆς πλάνης*** ᾧ περιεκέχυτο (ἐπέβλυσε γὰρ αὐτῷ ῥανίδα φιλανθρωπίας ὁ ἀμέτρητον ἔχων χρηστότητος πέλαγος). Καὶ γραμμάτιον δεήσεως γράψας, *τῷ μεγάλῳ πέμπει* Θεοδώρῳ, ἔλεον αἰτούμενος, καὶ ἐπιστροφὴν ἐπαγγελλόμενος.

91.2 *Ὁ ἱεράρχης οὖν μὴ μελλήσας*, ὑπομιμνήσκει τῷ βασιλεῖ καὶ τὸν Ἑβραῖον ἐξαιτεῖται. Καὶ τοῦτον τῆς εἱρκτῆς ἐξαγαγών, προσπίπτοντά *τε* τοῖς *τούτου* ποσὶν ὁρῶν καὶ τὸ βάπτισμα νεύματι αἰτούμενον (φωνῆς γὰρ καὶ λαλιᾶς ὁ πολυρρήμων ἐστέρητο),

90.1 Εὐθὺς οὖν καὶ παραχρῆμα: Euthym. Iber.(?) Vita Alexii 11 εὐθὺς καὶ παραχρῆμα. cf. etiam e.g. Ioann. Mosch. Pratum spirituale 188 et 193 et Ephraem Syr. Sermones paraenetici ad monachos Aegypti 21,2 et 24,15 **90.1** ἀφασίᾳ συσχεθείς: cf. B&I 32,94–96 Ὁ δὲ Θευδᾶς τούτων ἀκούσας τῶν ῥημάτων ... ἀφωνίᾳ συνείχετο **90.1** Εὐθὺς οὖν — φθεγγόμενος: cf. Georg. Iber. Vita Ioannis et Euthymii (iber.) 29–30 Iudeaus ... extemplo mutus ille factus est ... Iudeaus ... mutus factus est. cf. Man. Corinth. Synaxarium Euthymii Iber. 4 εὐθὺς ὁ Ἰουδαῖος ἄφωνος ἦν, καὶ εἰς γῆν κείμενος **90.1** ὑψώθη τὸ κέρας: cf. I Regn. 2,10 = Od. 3,10 καὶ ὑψώσει κέρας χριστοῦ αὐτοῦ et Ps. 148,14 καὶ ὑψώσει κέρας λαοῦ αὐτοῦ **90.2** ἔχαιρε καὶ ἠγαλλιᾶτο: cf. Mt. 5,12 χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. cf. infra 101,1 **90.2** ἠγαλλιᾶτο τῷ πνεύματι: cf. B&I* 19,112–113 καὶ **ἠγαλλιᾶτο τῷ πνεύματι** [cf. vers. β] ὁ Ἰωάσαφ. cf. Luc. 10,21 Ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἠγαλλιάσατο τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ. cf. supra 82,5 et 85,8 **91.1** τὸν βυθὸν τῆς πλάνης: cf. B&I* 31,41–42 Ἄκουσον, ὦ **πλάνης βυθέ** [cf. vers. β]. cf. e.g. Ioann. Chrys. In epistulam ii ad Corinthios (homiliae 1–30) PG 61:574,2–3 νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκεν, ἵνα τοῦ βυθοῦ τῆς πλάνης ἀνιμήσηται **91.1** τὸν βυθὸν τῆς πλάνης ᾧ περιεκέχυτο = τὸ βαθὺ καὶ σκοτεινὸν τῆς πλάνης ᾧ περιεκέχυτο [vers. α]: cf. e.g. Nicet. Dav. Paphl. Laudatio archangelorum Michaelis et Gabrielis 1257,41 τὸ περικεχυμένον τῆς ψυχῆς θλίψει ὡς νέφος cum Sym. met. Vita Symeonis Stylitae 36 πολύ τι νέφος περιχυθὲν cum Ephr. Syr. Beautitudines, capita quinquaginta quinque 30,1 οὐκ ἴσχυσε τὸ σκοτεινὸν νέφος διαβολικὸν ἐπιδραμεῖν et Ioann. Chrys. In sanctum pascha (sermo 6) [Sp.] 12,1 ἡ πολλὴ καὶ μέλαινα τῆς σκοτεινῆς καὶ βαθείας πλάνης **91.1** ἐπέβλυσε — φιλανθρωπίας: Sym. Met. Passio Theodori stratelatae 12 ἐπιστάξαι τε ῥανίδα θεογνωσίας αὐτοῖς δεόμενος **91.1** εἰς ἑαυτὸν — πέλαγος: cf. B&I 32,96–98 ἐλθὼν [scil. Θευδᾶς] τῆς ἑαυτοῦ ἀθλιότητος (ἤψατο γὰρ τῶν ἐσκοτισμένων ὀφθαλμῶν τῆς καρδίας αὐτοῦ λόγος σωτήριος) πολὺς αὐτῷ μετάμελος τῶν προτέρων εἰσήει

2 ἐγένετο: γέγονε versio α **4** ἐπὶ πλεῖόν τε: καὶ versio α **5** τῇ αὐτοῦ βοηθείᾳ καὶ χάριτι: deest in vers. α **7** ἐγκλεισθῆναι εἰς φυλακήν: εἰς φυλακὴν ἐγκλεισθῆναι versio α **10** ἔχαιρε καὶ ἠγαλλιᾶτο τῷ πνεύματι: deest in vers. α **12** τὸν βυθὸν τῆς πλάνης: τὸ βαθὺ καὶ σκοτεινὸν τῆς πλάνης νέφος versio α **14** τῷ μεγάλῳ πέμπει: πέμπει τῷ μεγάλῳ νέφος versio α **15** Ὁ ἱεράρχης οὖν μὴ μελλήσας: Μὴ μελλήσας οὖν ὁ ἱεράρχης versio α **16** τε: deest in vers. α τούτου: αὐτοῦ versio α

Instantly and straightaway that garrulous and grandiose talker was overtaken by speechlessness and became dumb, unable to utter a single word. And all the shameless fury of the Jews was defeated in dishonor. Moreover, many Saracens, Jews, and Persians believed in the Lord and the horn of the faithful was raised up even higher thanks to His help and grace. **90.1**

Vexed with the blasphemous Jew, the king ordered that he should be lashed with whips made of ox tendon and then imprisoned. As for the rest of the Jews, he drove them out of the assembly with beatings and insults, reproaching the chief judge for his great foolishness. Now that he had obtained greater assurance in his faith in Christ because of the miracle that took place, he was gladdened and rejoiced in the spirit. **90.2**

After three days, the Jew, while in prison, came to his senses, and he recognized the depth of the error in which he had been immersed; for He who holds an immeasurable sea of goodness poured over him a drop of mercy. The man thus wrote a letter of petition and sent it to the great Theodore asking for pity and promising his conversion. **91.1**

The prelate, without delay, reported this to the king and asked for the Jew. So he had him brought out of the prison, and saw him fall before his feet and request, by nodding (as the loquacious man had been deprived of his voice and the ability to speak), to be baptized. Theodore took him to the church and performed the divine baptism, rendering the man who was in darkness a son of light **91.2**

εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπαγαγών, τῷ θείῳ τελεσιουργεῖ βαπτίσματι, καὶ **υἱὸν φωτὸς** τὸν ἐσκοτισμένον ἐργάζεται, Σαμωνᾶν αὐτὸν καλέσας.

91.3 Εὐθὺς οὖν ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας, ἡ χάρις ἐπ' αὐτὸν ἐλθοῦσα, διήνοιξεν αὐτοῦ τὸ στόμα καὶ ἐλάλει εὐλογῶν τὸν Θεόν, *ὁμολογῶν τε τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν* καὶ δοξάζων, σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ καὶ τῷ ζωοποιῷ Πνεύματι. *Ἔκστασις δὲ πάν-* 5
τας ἔλαβε τοὺς ὁρῶντας · καὶ ἠκούσθη ταῦτα καὶ τῷ βασιλεῖ τὰ παράδοξα. Ὅς καὶ μετακαλεσάμενος τόν ποτε βλάσφημον Ἑβραῖον, *καὶ ἰδὼν τοῦτον* Χριστιανὸν ἀληθέστατον, κηρύττοντά *τε τὸν Χριστὸν διαρρήδην καὶ λέγοντα*, ὅτι *ὄντως* οὗτος ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ κηρυττόμενος ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, *ἀγάμενος τοῦτον ὁ βασιλεύς*, δωρεαῖς ἐφιλοτιμήσατο, δοξάζων *μέντοι καὶ μεγαλύνων τὸν Κύριον ἐν τῇ* 10
ἰδίᾳ ψυχῇ.

92.1 Μετὰ ταῦτα διαγενομένων ἡμερῶν ὀλίγων, ἠρώτησε *τὸν βασιλέα ὁ μέγας Θεόδωρος, παραγενέσθαι* πρὸς τὸν μέγαν γέροντα τὸν *ἐρημίτην*, εὐχήν τε τούτου κομίσασθαι, 275v
καὶ τὰ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ *δηλωθέντα τοῦ στυλίτου* γνωρίσαι αὐτῷ.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἔφη: «Πάνυ ποθῶ κἀγὼ τῆς *τούτου* θέας τυχεῖν καὶ τῶν *ῥημάτων* 15
ἀκοῦσαι αὐτοῦ».

Ὁ ἐπίσκοπος ἀπεκρίνατο: «Ἀγαθός σου ὁ πόθος *καὶ θεάρεστος ὁ σκοπός*· ἐὰν γὰρ ἴδῃς αὐτὸν ἀναγγελεῖ σοι τὰ μέλλοντα ὡς παρόντα, τὰ γενησόμενα ὡς ἤδη γεγενημένα».

91.2 τῷ θείῳ τελεσιουργεῖ βαπτίσματι: Sym. Met. Vita Menae, Hermogenis et Eugraphi 6 μηδὲ τῷ αὐτοῦ βαπτίσματι τελεσιουργηθέντι. cf. supra 82,1 **91.2** υἱὸν — ἐργάζεται: Eph. 5,8 ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε cf. e.g. Greg. Naz. Ad Gregorium Nyssenum = Or. 11,1 καὶ υἱὸς φωτός, Theod. Stud. Epist. 479,16–17 υἱὸς φωτὸς καὶ υἱὸς ἡμέρας, ἀνθ' υἱοῦ σκότους καὶ νυκτὸς ἀσεβείας, et B&I 19,40 ὡς υἱὸς φωτὸς περιπάτησον. cf. supra 85,4 et infra 92,4 **91.2** τῷ θείῳ — καλέσας: cf. supra 4,1 βαπτίζει· καὶ Θεόδωρον καλέσας et 82,3 ἐβάπτισε τὸν βασιλέα ... Ἰωάννην καλέσας αὐτόν [καλέσας αὐτὸν Ἰωάννην versio α] **91.3** Ἔκστασις δὲ πάντας ἔλαβε τοὺς ὁρῶντας: cf. Ps.-Sophr. Hieros. Vita Mariae Aegyptiacae (a Sym. Met. in menol. inserta) 2 (3705,62–63) Τότε φρίκη καὶ φρενῶν ἔκστασις ἔλαβε τὸν Ζωσιμᾶν et 3 (3713,69–70) Ἔλαβέν με οὖν φρίκη καὶ ἔκστασις **91.3** κηρύττοντά — διαρρήδην: cf. e.g. Sym. Met. Passio Menae 9 Θεὸν μὲν διαρρήδην τὸν Χριστὸν ἀνομολογῶν **92.1** διαγενομένων ἡμερῶν: iunctura saepe in Sym. Met. usurpata; e.g. Sym. Met. Vita Matronae Pergensis 17

1 εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπαγαγών, τῷ θείῳ τελεσιουργεῖ βαπτίσματι: τῷ θείῳ τελεσιουργεῖ βαπτίσματι εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπαγαγών versio α **4** ὁμολογῶν τε τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν: καὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὁμολογῶν versio α **6** Ἔκστασις δὲ πάντας ἔλαβε τοὺς ὁρῶντας· καὶ ἠκούσθη ταῦτα καὶ τῷ βασιλεῖ τὰ παράδοξα: Καὶ ἐγένετο ἐπὶ πάντας τοὺς ὁρῶντας ταῦτα ἔκστασις· ἠκούσθη δὲ καὶ εἰς τὰ ὦτα τοῦ βασιλέως ἡ δόξα Κυρίου versio α Ὅς deest in vers. α **7** καὶ ἰδὼν τοῦτον: εἶδεν versio α **8** τε deest in vers. α τὸν Χριστὸν διαρρήδην καὶ λέγοντα: διαρρήδην τὸν Χριστόν versio α ὄντως: deest in vers. α **10** ἀγάμενος τοῦτον ὁ βασιλεύς: Ὃν καὶ ὁ βασιλεὺς ἀγάμενος versio α **11** μέντοι καὶ μεγαλύνων τὸν Κύριον ἐν τῇ ἰδίᾳ ψυχῇ: ἐν τῇ ψυχῇ καὶ μεγαλύνων τὸν Κύριον versio α **13** τὸν βασιλέα ὁ μέγας Θεόδωρος, παραγενέσθαι: ὁ μέγας Θεόδωρος τὸν βασιλέα, ἀφικέσθαι versio α ἐρημίτην: σπηλαιώτην versio α **14** δηλωθέντα τοῦ στυλίτου: τοῦ στυλίτου δηλωθέντα versio α **15** τούτου: πρεσβύτου versio α **16** ῥημάτων ἀκοῦσαι αὐτοῦ: αὐτοῦ ῥημάτων ἀκοῦσαι versio α **17** καὶ θεάρεστος ὁ σκοπός: σου, καὶ ὁ σκοπὸς θεάρεστος versio α

and giving him the name Samonas.[189]

As soon as Samonas came out of the baptismal font, grace came upon him **91.3**
and opened his mouth; and he began to speak, blessing God, acknowledging our Lord Jesus Christ, and glorifying Him together with His eternal Father and the life-giving Spirit. Bliss overtook everyone present, and the miracle was announced to the king who invited the Jew, once a blasphemer, and saw him to be a perfectly true Christian, preaching emphatically that Christ is truly the Son of God, the one proclaimed by the Law and the prophets. In admiration, the king awarded him gifts, while glorifying and extolling the Lord in his own soul.[190]

A few days after these events, the great Theodore asked the king's permission to **92.1**
go to the great elder, the hermit, so as to obtain his blessing and relate to him what his brother, the stylite, had made known to him.

The king said: "I too desire greatly to see him and hear his words".

The bishop replied: "Your desire is good, and your intention is pleasing to God. Indeed, if you see him, he will foretell your future as if it is the present and describe events that will take place as if they have already occurred".

[189] The most important set of three Edessene saints included a Samonas, celebrated jointly in the Byzantine rite and cited in **45,3**.

[190] The miraculously induced and then restored speechlessness of Samonas as well as the whole episode may have been inspired by the *Life* of John of Edessa, preserved in Arabic as well as Georgian versions, while a partly similar scene appears also in *Barlaam and Ioasaph* (32,94-99); see Vol. I, 104–6 and 191–3. Such speechlessness has also biblical antecedents, most notably, in the story of Zechariah, the father of John the Baptist, who was overcome by disbelief when hearing from the angel Gabriel that his wife shall conceive a son (Luke 1:5–22, 57–64).

92.2 Ἡμέρας οὖν ὁρισθείσης Κυριακῆς, προσεποιεῖτο ὁ βασιλεὺς **εἰς θήραν** ἀγρίων ζῴων **ἐξέρχεσθαι**. Συνεξῆλθεν *οὖν* αὐτῷ πλῆθος οὐκ εὐαρίθμητον, ἅμα δὲ καὶ ὁ μέγας Θεόδωρος, ἔχων κἀμὲ συνεπόμενον. Αὐτῇ δὲ τῇ ὥρᾳ, *προγνοὺς* ὁ ἅγιος γέρων ἐκεῖνος, λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ: «Ἐπειδήπερ μεγάλοι τινὲς σήμερον παρ' ἡμῖν ξενίζονται, *μικρὸν ἔψημα ποιήσατε* καὶ τὰ πρὸς ὑποδοχὴν εὐτρεπίσατε».

92.3 Φθάσας οὖν ὁ βασιλεὺς ἐπ' ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἔνθα δὴ κατῴκει ὁ ἐρημίτης, *προσέταξεν ἅπαντας τοὺς ἐν τέλει καὶ τὸ λοιπὸν στράτευμα, ἐφ' ἕτερα μέρη γενέσθαι τῆς ἐρήμου καὶ ἐκεῖσε θηρεύειν. Αὐτὸς δὲ* τοὺς περὶ τὸν ἀγιώτατον ἐπίσκοπον συμπαραλαβών, *ἅμα* καὶ τῶν τριῶν ἐκείνων οἰκετῶν *τῶν σὺν αὐτῷ πιστευσάντων τῷ Χριστῷ*, ἐφίσταται τῷ σπηλαίῳ. ***Προσυπαντᾷ*** *δὲ αὐτοὺς* ὁ θεῖος πρεσβύτης, πυρίον ἐπὶ χεῖρας ἔχων μετὰ θυμιάματος. *Καὶ εἰσαγαγὼν* ἡμᾶς ἐν τῷ εὐκτηρίῳ, *εὐχήν τε* ποιήσας, ἠσπάσατο τόν *τε* βασιλέα καὶ τοὺς *σὺν αὐτῷ*· καὶ καθίσαντες ὡμίλουν τὰ εἰκότα.

92.4 **Ἀνοίξας** δὲ ὁ γέρων **τὸ** τίμιον **αὐτοῦ στόμα**, ἔφη: «Μακάριος εἶ, βασιλεῦ, τὸ σκότος ἐκφυγών, καὶ **φωτὸς υἱὸς** ἀξιωθεὶς γενέσθαι. Μακάριος εἶ, μαρτυρικῆς εὐκλείας μέλλων ἐπιτυχεῖν. Μακάριος εἶ, τὴν σκιὰν παρωσάμενος, καὶ μὴ ἐπιβλέψας εἰς ματαιότητας καὶ μανίας ψευδεῖς, ἀλλὰ τὴν *ἀλήθειαν ζητήσας* καὶ αἰώνιον βασιλείαν. Δόξα τῷ ἐν Τριάδι Θεῷ, ὅτι ἀνήγαγέ σε ἐκ λάκκου ταλαιπωρίας καὶ ἀπὸ πηλοῦ ἰλύος, καὶ ἔστησεν ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας σου, καὶ κατηύθυνε τὰ διαβήματά σου, καὶ ἐνέβαλεν εἰς τὸ στόμα σου ᾆσμα καινόν, ὕμνον τῷ Θεῷ ἡμῶν. Τί δ' ἂν εἴη τὸ "καινὸν 276r

92.2 προσεποιεῖτο — ἐξέρχεσθαι: cf. B&I 4,6 Καὶ δή ποτε πρὸς θήραν ἐξελθόντι τῷ βασιλεῖ et B&I 4,105–106 Ἐξερχόμενος δὲ αὖθις εἰς θήραν. cf. etiam Sym. Met. Passio Eustathii et socii 3 Καὶ δή ποτε πρὸς θήραν ἐξελθόντι. cf. supra 82,1 εἰς θήραν ἐξελθεῖν προσποιησάμενος ὁ βασιλεύς **92.2** πλῆθος οὐκ εὐαρίθμητον: cf. e.g. Sym. Met. Vita Alypii Styl. 18 οὐκ εὐαρίθμητοι τὸ πλῆθος ἦσαν et Sym. Met. Passio mm. Indae et Domnae et viginti millium qui Nicomediae passi sunt 27 ἡμᾶς δὲ καὶ τὸ πλῆθος οὐκ εὐαριθμήτους ὑπάρχοντας **92.2** μικρὸν ἔψημα ποιήσατε: cf. e.g. Apophthegmata patrum (collectio systematica) (cap. 17–21) 20,3,39–40 ἐποίησε μικρὸν ἔψημα **92.3** Προσυπαντᾷ: cf. B&I 32,113 προσυπαντᾷ τῷ ἐκ τῆς ὁδοῦ **92.4** Ἀνοίξας — στόμα: iunctura bibl. (e.g. Mt. 5,2). cf. B&I 26,121 ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ **92.4** τὸ σκότος — γενέσθαι: Eph. 5,8 ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε cf. e.g. Greg. Naz. Ad Gregorium Nyssenum = Or. 11,1 καὶ υἱὸς φωτός, Theod. Stud. Epist. 479,16–17 υἱὸς φωτὸς καὶ υἱὸς ἡμέρας, ἀνθ' υἱοῦ σκότους καὶ νυκτὸς ἀσεβείας, et B&I 19,40 ὡς υἱὸς φωτὸς περιπάτησον. cf. supra 85,4 et 91,2 **92.4** μαρτυρικῆς εὐκλείας μέλλων ἐπιτυχεῖν: cf. Theoph. Cont. Chronographia (lib. 1–6) 217,7–8 καὶ οὕτω συνέβη πολλοὺς τῶν τοῦ Βασιλείου συγγενῶν μαρτυρικῆς εὐκλείας τυχεῖν **92.4** τὴν σκιὰν παρωσάμενος: cf. Procop. Commentarii in Isaiam PG 87.2:2597,6–7 Ὁ δὲ θεῖος Ἀπόστολος τοῦ νόμου τὴν σκιὰν παρωθούμενος cum Cyril. Alex. Expositio in Psalmos PG 69:1028,51 παρωσάμενος τὴν ἐν νόμῳ σκιὰν et Cyril. Alex. Commentarius in Isaiam prophetam PG 70:1300,36–37 Ὁ θεσπέσιος Παῦλος τὴν τοῦ νόμου σκιὰν ὡς ἀδρανῆ παρωθούμενος **92.4** Μακάριος εἶ ... μὴ ἐπιβλέψας εἰς ματαιότητας καὶ μανίας ψευδεῖς: Ps. 39,5 μακάριος ἀνήρ, οὗ ἐστιν τὸ ὄνομα Κυρίου ἐλπὶς αὐτοῦ καὶ οὐκ ἐνέβλεψεν εἰς ματαιότητας καὶ μανίας ψευδεῖς **92.4** ἀνήγαγέ — ἡμῶν: Ps. 39,3–4 καὶ ἀνήγαγέν με ἐκ λάκκου ταλαιπωρίας καὶ ἀπὸ πηλοῦ ἰλύος καὶ ἔστησεν ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας μου καὶ κατηύθυνεν τὰ διαβήματά μου καὶ ἐνέβαλεν εἰς τὸ στόμα μου ᾆσμα καινόν, ὕμνον τῷ θεῷ ἡμῶν

2 οὖν: δὲ versio α **3** προγνοὺς: deest in vers. α **5** μικρὸν ἔψημα ποιήσατε: ποιήσατε μικρὸν ἔψημα versio α **8** προσέταξεν ἅπαντας, τοὺς ἐν τέλει καὶ τὸ λοιπὸν στράτευμα, ἐφ' ἕτερα μέρη γενέσθαι τῆς ἐρήμου καὶ ἐκεῖσε θηρεύειν. Αὐτὸς δὲ: ἅπαντας τοὺς ἐν τέλει καὶ τὸ στράτευμα ἐφ' ἕτερα πέμψας μέρη καὶ θηρεύειν προστάξας, αὐτὸς versio α **9** ἅμα: μετὰ versio α σὺν αὐτῷ πιστευσάντων τῷ Χριστῷ: τῷ Χριστῷ πιστευσάντων versio α **10** Προσυπαντᾷ δὲ αὐτοὺς: Καὶ προσυπαντᾷ αὐτῷ τε καὶ τῷ ἐπισκόπῳ versio α **11** Καὶ εἰσαγαγών: Εἰσήγαγεν οὖν versio α εὐχήν τε: καὶ εὐχὴν versio α **12** τε: deest in vers. α σὺν αὐτῷ: λοιπούς versio α **16** ἀλήθειαν ζητήσας: ἀληθινὴν ζητῶν versio α

92.2 The appointment was arranged for a Sunday, and the king feigned an outing for hunting wild beasts. So, a large crowd came out with him, along with great Theodore who had also me in his company. At that very moment, the holy elder predicting our visit said to his disciples: "Important people will be our guests today, so cook some small meal and prepare the reception".

92.3 When the king arrived at that place where the hermit dwelled, he ordered all the high officers and the rest of the army to go to other parts of the wilderness and hunt there. Meanwhile, he took with him the bishop's company as well as those three servants of his who had joined him in believing in Christ, and arrived at the cave. That divine elder came out to meet them holding in his hands a censer with incense. He ushered us into the prayer space, made a prayer, and embraced the king and those with him; they then sat down and engaged in the customary conversation.

92.4 The elder opened his venerable mouth and said: "Blessed are you, king, for you escaped darkness and were deemed worthy of becoming a son of light! Blessed are you, because you shall achieve the hallowed fame of a martyr! Blessed are you, because you shunned the shadows, paid no attention to vanities and false follies, but instead sought the truth and the eternal kingdom. Glory to the triune God, for He drew you up from the desolate pit, out of the muck and the mire, and set your feet upon a rock, making your steps secure; and He put a new song in your mouth, a song of praise to our God. What else could this 'new song' be other than the orthodox faith in our Lord Jesus Christ, whom you have chosen to venerate together with the eternal Father and the Holy Spirit? Or, rather,

ᾆσμα", ἀλλ' ἢ ἡ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὀρθόδοξος πίστις· ὦ ἐξελέξω λατρεύειν, σὺν Πατρὶ τῷ ἀνάρχῳ καὶ Πνεύματι Ἁγίῳ; Μᾶλλον δὲ **αὐτός σε ἐξελέξατο**, εὑρὼν ἐν σοὶ προαίρεσιν ἀγαθήν· **καὶ διεχώρισέ** σε ἀπὸ τῆς πεπλανημένης καὶ σκοτεινομόρφου αἱρέσεως· **καὶ ἔθετο ὡς ἐν προσώπῳ αὐτοῦ**, αὐτῷ λατρεύειν ἐν ὀρθοδοξίᾳ, τὰ ἄνω φρονεῖν, τὰ ἄνω ζητεῖν, ὅπου τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἰσαγγέλων ἁγίων τὸ πολίτευμα ὑπάρχει».

93.1 «Εὖγέ σου τῆς εὐστόχου βουλῆς καὶ εὐσχήμονος, ὅτι **ἐπὶ τῷ θεμελίῳ** τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν ἐπεχείρησας οἰκοδομεῖν **τὸν οἶκον τῆς ψυχῆς σου**· θεμέλιον γάρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός. Ὅσοι δὲ ἐφ' ἑτέρῳ ᾠκοδόμησαν θεμελίῳ, σαθρὰν *ἐποίησαν* τὴν οἰκοδομὴν καὶ ἀνίσχυρον· "Ἦλθε γὰρ ἡ βροχή, κατέβησαν οἱ ποταμοί, ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι, καὶ προσέβαλον τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἔπεσεν· καὶ ἦν ἡ πτῶσις αὐτῆς μεγάλη", φησὶν ὁ Κύριος. Σὺ δὲ χαῖρε καὶ εὐφραίνου, ἐπὶ πέτραν **ἀρραγῆ** δομησάμενος τὸν οἶκόν σου. Λοιπόν, σπούδασον ἐπὶ τῷ ἐκλεκτῷ καὶ ἀσφαλεῖ **θεμελίῳ** οἰκοδομῆσαι, χρυσόν, ἄργυρον, λίθους τιμίους, ὡς ἄν, ἐν πυρὶ τῶν ἑκάστου ἔργων δοκιμαζομένων, διαμενεῖ σου ἡ οἰκοδομή, καὶ κο-

92.4 αὐτός σε ἐξελέξατο: cf. Deut. 14,2 καὶ σὲ ἐξελέξατο Κύριος ὁ θεός σου **92.4** Μακάριος εἶ ... αὐτός σε ἐξελέξατο ... καὶ διεχώρισέ σε ἀπὸ τῆς πεπλανημένης καὶ σκοτεινομόρφου αἱρέσεως· καὶ ἔθετο ὡς ἐν προσώπῳ αὐτοῦ: cf. B&I* 39,36–38 Τέκνον, χαῖρε ἐν Κυρίῳ πάντοτε, ὅτι ἐξελέξατό σε Κύριος καὶ ἐχώρισεν ἐκ τοῦ κόσμου καὶ ἔθετο ὡς ἐν προσώπῳ αὐτοῦ **92.4** ἄνω φρονεῖν, τὰ ἄνω ζητεῖν: Col. 3,1–2 εἰ οὖν συνηγέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὗ ὁ Χριστός ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ καθήμενος· τὰ ἄνω φρονεῖτε, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. cf. e.g. Antioch. Pandecta scripturae sacrae, 6,67–68 τὰ ἄνω ζητεῖν, καὶ φρονεῖν et Theod. Stud. Sermones Catecheseos Magnae (ed. Cozza-Luzi) 103 (116,1) Δέον ἄνω βλέπειν, τὰ ἄνω φρονεῖν, τὰ ἄνω ζητεῖν **92.4** τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἰσαγγέλων ἁγίων: cf. Andr. Caes. Commentarii in Apocalypsin 1,1,44–45 οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἰσάγγελοι ἄνθρωποι **93.1** τὸν οἶκον τῆς ψυχῆς σου: cf. B&I* 30,173–175 δίκτυά τε καὶ παγίδας ἐκ δεξιῶν τε καὶ ἐξ εὐωνύμων αὐτῷ περιπλέκουσα τὸν **πύργον** [cf. vers. α] αὐτοῦ τῆς ψυχῆς διασαλεύειν ἤρχετο. cf. Sym. Met. Passio Anastasii Persae 5 καὶ τοιαύταις προσβολαῖς κατασεῖσαι τὸν πύργον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἐπειρᾶτο **93.1** θεμέλιον — Χριστός: I Cor. 3,11 **93.1** Ὅσοι δὲ — ἀνίσχυρον: cf. Sym. Met. Vita Stephani Iunioris 1700–1702 σαθρᾷ γὰρ ἀρχῇ καὶ θεμελίῳ σαθρὰν πάντως καὶ τὴν οἰκοδομὴν ἐπεθήκατε **93.1** Ἦλθε — μεγάλη: Mt. 7,27 καὶ κατέβη ἡ βροχὴ καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι καὶ προσέκοψαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἔπεσεν, καὶ ἦν ἡ πτῶσις αὐτῆς μεγάλη **93.1** χαῖρε καὶ εὐφραίνου: Joel 2,21 θάρσει, γῆ, χαῖρε καὶ εὐφραίνου et Threni seu Lamentationes 4,21 Χαῖρε καὶ εὐφραίνου, θύγατερ Ἰδουμαίας **93.1** ἐπὶ πέτραν ἀρραγῆ: cf. Sym. Met. Passio Indae et Domnae et viginti millium qui Nicomediae passi sunt 4 ἐν τῇ πέτρᾳ ἤδη τῇ ἀρραγεῖ ἐρρίζωτο τῷ Χριστῷ et Sym. Met. Passio Artemii 42 ὑπὸ τὴν ἀρραγῆ πέτραν τῆς σῆς ὁμολογίας καὶ πίστεως **93.1** ὅτι ἐπὶ τῷ θεμελίῳ — λίθους τιμίους: cf. Greg. Naz. Ad eos qui ipsum acciverant nec occurrerant = Or. 3,7 ἐποικοδομοῦντες τῷ θεμελίῳ τῆς πίστεως, μὴ ξύλον, μηδὲ χόρτον, μηδὲ καλάμην, ὕλην ἀσθενῆ καὶ ῥᾳδίως δαπανωμένην, ἡνίκα ἂν πυρὶ κρίνηται τὰ ἡμέτερα, ἢ καθαίρηται· ἀλλὰ χρυσὸν, ἄργυρον, λίθους τιμίους, τὰ μένοντα καὶ ἱστάμενα et etiam Greg. Naz. In sanctum baptisma = Or. 40,45. cf. Sym. Met. Vitae Cypriani et Justinae 9 Ἡ μέντοι παρθένος ... τῷ θεμελίῳ μᾶλλον τῆς πίστεως τὰς χρυσοῦ καὶ λίθων τιμίων πολὺ τιμιωτέρας ἀρετὰς ἐποικοδομοῦσα, προέκοπτε. cf. etiam B&I 11,15–17 ἐποικοδομεῖν δὲ ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τὴν τῶν ἀρετῶν ἐργασίαν, ἐπειδὴ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστιν, ὥσπερ καὶ ἔργα δίχα πίστεως, B&I 19,124–126 ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθὸν ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῆς πίστεως· πίστις γὰρ χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστιν, ὥσπερ καὶ ἔργα δίχα πίστεως, καθὼς καὶ πρότερον μέμνημαι λαλήσας σοι, et B&I 11,135–136 τοῦ θεμελίου τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἀρραγοῦς διαμένοντος. cf. supra 46,3 **93.1** ἐν πυρὶ –δοκιμαζομένων: cf. I Petri 1,7 ἵνα τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως πολυτιμότερον χρυσίου τοῦ ἀπολλυμένου, διὰ πυρὸς δὲ δοκιμαζομένου εὑρεθῇ εἰς ἔπαινον καὶ δόξαν καὶ τιμὴν ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ

1 Ὃ: Ὃν versio α **8** οἶκον: πύργον versio α **10** ἐποίησαν: ἐποιήσαντο versio α

it is He who chose you, having discovered a good intention in you, and then separated you from the darkness of false heresy, and set you before His countenance, to worship Him in Orthodoxy, and to think the things above and seek the things above, in the company of angels and saints who are equal to angels".

"Bravo for your well-aimed and noble decision, for you undertook to build the house of your soul upon the foundation of the apostles and the prophets! No one can lay any other foundation than that which is already laid, which is Jesus Christ. Those who build on other foundations raise shaky buildings which do not last; 'For', the Lord says, 'the rain fell, and the floods came, and the winds blew and beat against that house, and it fell; and great was the fall of it'. You, instead, should rejoice and be happy to have built your house upon an indestructible stone. From now on, make an effort to add gold, silver, and precious stones upon this exquisite and stable foundation, so that when the fire tests the labors of each person, your building shall remain standing and you shall obtain a reward which cannot be taken away, namely the kingdom of heaven, in Jesus **93.1**

μίσῃ μισθὸν ἀναφαίρετον, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν».

93.2 *Πολλὰ τοίνυν τοιαῦτα* ψυχωφελῆ ὁμιλήσας ὁ πρεσβύτης, *καὶ **εἰρήνην καὶ σωτηρίαν ἐπευξάμενος** τῷ βασιλεῖ*, εἰς τὸ σπήλαιον εἰσελθεῖν προετρέψατο. Εἰσελθόντες οὖν, εὕρομεν τράπεζαν εὐτρεπῆ, ἀσκητικοῖς κεκοσμημένην ἐδέσμασιν, ἄρτῳ τε καὶ ὀσπρίοις μετὰ ἐλαιῶν καὶ ὀπώρας.

Ὁ δὲ βασιλεὺς θαυμάσας ἔφη: «Τίς σοι ἐγνώρισε, τίμιε πρεσβῦτα, τὴν ἡμετέραν ἄφιξιν, ὅτι τράπεζαν ἡτοίμασας λαμπράν»;

93.3 Ὁ γέρων ἔφη: «Ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν, ὁ ἐτάζων καρδίας καὶ νεφρούς, παρ' ᾧ οὔκ ἐστι κτίσις ἀφανής, ἀλλὰ πάντα **γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα** τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, αὐτὸς κἀμοὶ τῷ ἀναξίῳ ἐγνώρισε τὰ περὶ σοῦ, ἔτι δὲ καὶ 276v
περὶ τοῦ ποτε ἀπίστου Ἑβραίου, νυνὶ δὲ Χριστιανοῦ πιστοτάτου, ὡς ἄλαλός τε ἐγεγόνει λαλῶν ἀνομίαν, νυνὶ δὲ ἀποθέμενος τὴν κώφευσιν, τρανὴν ἀνελάβετο γλῶσσαν δοξάζων τὸν Κύριον. Καὶ τίς ἱκανὸς *λαλεῖν* τὰς τοῦ Χριστοῦ δυναστείας, ἀκουστὰς ποιῆσαι πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ; Εὐλογημένος ἀεί, ὁ μηδὲ ἀπὸ εὐτελοῦς κωλύων ἀργύριον αὐτοῦ εἰς πραγματείαν».

93.4 Εἶτα εὐξάμενοι τῷ Θεῷ, καὶ εὐλογήσαντος τοῦ ἁγιωτάτου ἐπισκόπου τὴν τράπεζαν, προετρέψατο ὁ βασιλεὺς τὸν γέροντα καθίσαι. Τοῦ δὲ ἀπαναινομένου, ἔνστασιν ὁ βασιλεὺς ποιησάμενος, αὐτὸν πρῶτον κεκάθικεν· εἶτα καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ ἱεράρχου συνεδρίαζον τῷ *πρεσβυτέρῳ*. Ἠξίου δὲ ὁ γέρων, καὶ τοὺς τρεῖς νεανίας συμμετασχεῖν αὐτοῖς τῆς τραπέζης ἅμα ἐμοί. Οὐ παρήκουσεν ὁ βασιλεύς, ἀλλὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ προέκρινε γενέσθαι. Καὶ μετελάβομεν πάντες τῆς πνευματικῆς πανδαισίας· καὶ ὕδωρ

93.1 κομίσῃ μισθὸν ἀναφαίρετον: cf. Sym. Met. Vita Stephani Iunioris 2447–2448 ὁ μισθὸς ἐκπεπλήρωται, ὃν ἀναφαίρετον αἰωνίως ἔξεις ἀπὸ θεοῦ, Sym. Met Commentarius in Jacobum apostolum 11 μισθὸν τῆς ὑπομονῆς ἀναφαίρετον, et Sym. Met Vita et conversatio Sampsonis 9 προξενήσει μισθὸν ἀναφαίρετον **93.2** καὶ εἰρήνην — εἰσελθεῖν: B&I* 21,170 εἰρήνην τε [cf. vers. α] αὐτῷ καὶ σωτηρίαν αἰώνιον ἐπευξάμενος, ἐξῆλθε τοῦ παλατίου. cf. supra 70,2 **93.3** Ὁ ἐν — ἐφορῶν: Ps. 112,5–6 **93.3** ἐτάζων — νεφροὺς: Ps. 7,10 **93.3** πάντα γυμνὰ — ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ: Hebr. 4,13 καὶ οὐκ ἔστιν κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ, πάντα γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ et Apoc. 17 καὶ σταθήσονται ἐνώπιόν μου πάντες γυμνοὶ καὶ τετραχηλισμένοι. cf. B&I 25,172 στήσονται γυμνοὶ καὶ τετραχηλισμένοι, et Sym. Met. Vita Gregorii Illuminatoris 12 ὅτε γυμνὰ μὲν καὶ τετραχηλισμένα τῷ ἐκείνου βήματι παραστήσεται πάντα et supra 56,2 et infra 97,6 **93.3** τρανὴν ἀνελάβετο γλῶσσαν: cf. Is. 35,6 τρανὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων **93.3** τίς ἱκανὸς — αἰνέσεις αὐτοῦ: Ps. 105,2 τίς **λαλήσει** [cf. vers. α] τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστὰς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ; **93.4** τῆς πνευματικῆς πανδαισίας: cf. Greg. Caes. Vita Gregorii Theologi (a Sym. Met. in menol. inserta) 1 Συγκαλεῖ μὲν ἡμᾶς, ὦ ἄνδρες, Γρηγόριος ὁ πάνυ ... εἰς τὴν πνευματικὴν πανδαισίαν τῶν λόγων et etiam Nicet. Dav. Paphl. Orat. laudatoriae summorum apostolorum 7 (132,6–7) πνευματικὴν πανδαισίαν τὰ οἰκεῖα θαύματα καὶ κατορθώματα προτιθείς et Or. 11 (228,8) τὴν πνευματικὴν πανδαισίαν τῶν λόγων

3 Πολλὰ τοίνυν τοιαῦτα: Τοιαῦτα πολλὰ versio α καὶ εἰρήνην: εἰρήνην τε versio α **4** ἐπευξάμενος τῷ βασιλεῖ: τῷ βασιλεῖ ἐπευξάμενος versio α **14** λαλεῖν: λαλῆσαι versio α **20** πρεσβυτέρῳ: πρεσβύτῃ versio α

Christ, our Lord".

93.2 After saying several such edifying words, and wishing the king peace and salvation, the old man invited us to enter into the cave. So we entered, and found a well-prepared table, adorned with ascetic dishes: bread and legumes with olives and fruits.

Taken aback, the king said: "Who informed you, venerable elder, of our arrival, so as to have prepared such a magnificent table?"

93.3 The elder said: "He who is seated on high, and looks at what is far down below, He who makes trial of hearts and minds, and before whom no creature is hidden, but all are open and ugly bare to His eyes, it is He who made known to me, the unworthy one, all about you and about the man who was once an infidel Jew and now a very faithful Christian, how he became speechless when he spoke unrighteous words, and then how he was rid of his muteness and regained a resounding tongue glorifying the Lord. And who can utter the mighty doings of the Lord, or make all his praises heard? May He always be blessed who does not prevent the use of even silver of the worst quality in His trade".

93.4 Then, we prayed to God, the most holy bishop blessed the table, and the king urged the elder to sit down. The latter refused, but the king insisted and made him sit down first. Then, along with the prelate, he sat down together with the elder. The latter requested that the three young men as well as myself should also join them at the table. The king obliged and chose to follow the elder's will. Thus, all of us partook of this spiritual feast, and drank very clean and cold water. Meanwhile, spiritual discourses enlightened us as well, so that, truly, our bodies

ἐπίομεν, διειδὲς μάλα καὶ ψυχρόν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ καὶ **ὁμιλίαι πνευματικαὶ** ἐφώτιζον ἡμᾶς, ὡς τρέφεσθαι μὲν ἀληθῶς τὸ σῶμα σιτίοις, τὴν δὲ ψυχὴν λόγῳ Θεοῦ.

93.5 Μετὰ δὲ τὸ ἀριστῆσαι, *λέγει* ὁ βασιλεύς: «Ἰδού, μὰ τὴν ἀλήθειαν, πληροφορῶ ὑμᾶς, ὡς οὐδέποτε ἐν πάσῃ μου τῇ βασιλείᾳ ἐγλυκάνθη τῷ λάρυγγί μου βρῶσις καὶ πόσις, ὡς ταῦτα τὰ σήμερον παρατεθέντα μοι. Ὄντως, πάτερ πνευματικέ, σὺ εἶ βασιλεύς, ἐγὼ δὲ πτωχὸς καὶ πένης».

Ὁ γέρων ἔφη: «Δῴη σοι ὁ Κύριος τῆς ἀληθινῆς καὶ **ἀδιαδόχου τυχεῖν βασιλείας**».

Συνεμαρτύρουν δὲ καὶ οἱ τρεῖς εὐγενέστατοι παῖδες, πάντων τῶν ἐπὶ γῆς ἐδεσμάτων ἡδύτερα ταῦτα ὑπάρχειν. Εὐχαριστήσαντες οὖν, ἦραν τὴν τράπεζαν οἱ τοῦ γέροντος μαθηταί, προσταχθέντες *κἀκεῖνοι* μεταλαβεῖν τροφῆς.

94.1 Ἤδη δὲ εὐτρεπιζομένων ἡμῶν ἐκεῖθεν ἀπᾶραι, ὁ ἁγιώτατος ἐπίσκοπος ἔφη τῷ γέροντι: «Ἐπειδήπερ μέλλει ὁ βασιλεὺς ἀποδημεῖν, ἐφοδίασον αὐτὸν τιμίαις σου εὐχαῖς καὶ 277r
τῇ θεοπνεύστῳ διδασκαλίᾳ, ὡς ἂν ἔχοι σου τοὺς λόγους εἰς παράκλησιν τῆς αὐτοῦ καρδίας καὶ στήριγμα πίστεως».

94.2 Ὁ δὲ γέρων, τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐν τῷ στόματι ποιήσας, ἔφη: «Δόξα σοι, δημιουργὲ καὶ ἀνακαινιστὰ ἡμῶν. Παράσχου ἡμῖν, Κύριε, δοξάζειν σε προθύμως ἐν *πάσαις* ἡμέραις ζωῆς ἡμῶν, ἕως ὥρας ἐσχάτης· ὅσα γὰρ θέλεις δύνασαι, ὡς Λόγος *τοῦ* Θεοῦ καὶ Πατρός. Πῶς δέ σε θαυμάσομεν, Χριστὲ Σωτὴρ ἡμῶν; μεγάλη γάρ σου ἡ δόξα, καὶ ἀκατάληπτος πάσῃ γεννητῇ φύσει. Ἀλλ' ὡς ἀγαθὸς καὶ οἰκτίρμων συμμετρίασον ἡμῖν, καὶ δὸς λόγον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος ἡμῶν, τοῦ εἰπεῖν εἰς ὠφέλειαν καὶ οἰκοδομὴν τοῦ δούλου σου. Ἐπίτρεψόν μοι, Κύριε, ἀφόβως λαλεῖν τὰ μεγαλεῖά σου, εἰς δόξαν Σοῦ καὶ τοῦ ἀνάρχου σου Πατρός, καὶ τοῦ *Ἁγίου* Πνεύματος, ἀμήν».

93.4 ὕδωρ — ψυχρόν: cf. Athan. Alex. Vita Antonii (a Sym. Met. in menol. inserta) 49 ὕδωρ μὲν ἦν ὑπὸ τὸ ὄρος διειδέστατον, γλυκὺ καὶ μάλα ψυχρόν cum e.g. Sym. Met. Passio Charitonis 12 ὕδωρ εὐθὺς ἔβλυσε ψυχρότατόν τε καὶ διειδέστατον. cf. supra 65,6 **93.4** ὁμιλίαι πνευματικαὶ: cf. B&I* 38,80 τῆς πνευματικῆς μετὰ τὴν εὐχὴν ἤπτοντο ὁμιλίας et B&I* 39,6 λόγου ἤπτετο καὶ ὁμιλίας πνευματικῆς. cf. supra 38,1, 39,2 et 77,1. cf. etiam Ioann. Chrys. In principium Actorum (homiliae 1–4) PG 51:69,45 ὁμιλία πνευματική, Ps.-Macar. Homiliae spirituales 50 (collectio H) tit. Ὁμιλίαι πνευματικαί, et Ps.-Gregent. Vita Gregentii 3,209–210 παρεγένετο πρὸς αὐτὸν χάριν πνευματικῆς καὶ ψυχωφελοῦς ὁμιλίας et 4,4–5 ἔνδον ἐν τῷ δοθέντι αὐτοῖς οἰκίσκῳ ἡσύχῳ πέλοντι ἠρεμοῦντες ταῖς πνευματικαῖς ὁμιλίαις ἐνετρύφων **93.4** ὡς τρέφεσθαι — Θεοῦ: Greg. Naz. De theologia = Or. 28,22 πῶς σιτίοις μὲν σῶμα, λόγῳ δὲ ψυχὴ τρέφεται; **93.5** ἀδιαδόχου τυχεῖν βασιλείας: cf. B&I 16,68–69 βασιλεία ἀδιάδοχος, 20,91 τῆς μελλούσης ἐπιτυχεῖν ἀτελευτήτου καὶ ἀδιαδόχου βασιλείας, et 24,208–209 τῆς ἀδιαδόχου στερηθῆναι τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων ἀπολαύσεως **93.5** Συνεμαρτύρουν: cf. B&I 33,21 Ταῦτα τοῦ Ἀραχῆ εἰπόντος πάντες συνεμαρτύρουν **94.1** στήριγμα πίστεως: cf. e.g. Nicet. Dav. Paphl. Homiliae septem, Hom. 2 (179,29) τὸ τῆς πίστεως στήριγμα **94.2** δὸς λόγον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος ἡμῶν: Eph. 6,19 ἵνα μοι δοθῇ λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου. cf. supra 1,4 **94.2** λαλεῖν τὰ μεγαλεῖά σου: cf. Act. 2,11 ἀκούομεν λαλούντων αὐτῶν ταῖς ἡμετέραις γλώσσαις τὰ μεγαλεῖα τοῦ θεοῦ

1 διηδὲς Pomjalovskij (cf. B) (cf. corr. Nikitin 64) **3** λέγει: φησὶν versio α **11** κἀκεῖνοι: deest in vers. α **18** πάσαις: deest in vers. α τοῦ: deest in vers. α **23** Ἁγίου: παναγίου versio α

were nourished with food and our souls were nourished with God's word.

After the meal, the king said: "Look, I swear by truth, I am telling you that never during my entire reign has food or drink gladdened my gullet the way that what was offered to me today has. Truly, spiritual father, it is you who are the king, while I am a destitute and poor man". **93.5**

The elder said: "May the Lord grant you the true royalty that has no succession".

The three very noble servants also confirmed that these dishes were more delicious than any other food on earth. After they gave their thanks, the disciples of the elder removed the table and were ordered to go and eat as well.

We were already preparing for our departure, when the most holy bishop said to the elder: "Since the king is preparing to leave, equip him with your precious prayers and God-inspired teachings, so that he may have your words as encouragement in his heart and support for his faith". **94.1**

The elder made the sign of the cross on his mouth and said: "Glory to you, our creator and renovator. Grant us, Lord, to glorify you eagerly all the days of our life until our very last breath; for whatever You wish, You can do, as the Word of God and Father. How can we pay tribute to You, Christ, our Savior? Your glory is great and incomprehensible to all created nature. But as You are good and merciful, descend to our level and give us utterance in opening our mouths, to speak for the benefit and edification of Your servant. Allow us, Lord, to speak fearlessly of Your mighty works, for the glory of You and of Your Father who is without beginning and of the Holy Spirit, amen". **94.2**

95.1 Καὶ στραφεὶς πρὸς τὸν βασιλέα ἔφη: «Καιρός ἐστιν ἀγῶνος, χαρᾶς τε τοῖς ἀθληταῖς, ὅτι ἰδοὺ πρόφασις λαβεῖν νίκην ἐν Θεῷ. Εὐλογημένος ἐστὶν ὁ ὁμοιώσας βασιλείαν τῶν οὐρανῶν τῷ μαργαρίτῃ, ὃν ὁ φρόνιμος *ἐκεῖνος* ἔμπορος εὑρών, ἀπελθὼν πέπρακε πάντα ὅσα εἶχε, καὶ *ἠγόρακε* τὸν ἀτίμητον μαργαρίτην, μακαριστὸς τοῦ πλούτου, μακαριστὸς δὲ τῆς εὐδαιμονίας γενόμενος. Καὶ τί γὰρ μακαριστότερον τοῦ κτήσασθαι τὸν Θεὸν ἑαυτῷ ἐπόπτην καὶ βοηθὸν καὶ ἔνοικον; Ὢ ἀγαθότητος ἀφάτου ! "Ἐνοικήσω" γάρ φησιν "ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω". Ταύτης τῆς χάριτος ἐν μετουσίᾳ γενέσθαι ἐπόθησαν πάντες οἱ ἅγιοι, οἱ ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστήσαντες τῷ Θεῷ, προφητῶν ὁ σύλλογος, ἀποστόλων ὁμήγυρις, μαρτύρων τὸ ἄθροισμα, τῶν ἀσκητῶν τὸ σύνταγμα, τῶν τιμίων ἱερέων ὁ χορός. Καὶ πάντα τὰ τοῦ κόσμου σκύβαλα ἡγησάμενοι, οἱ μὲν δι' αἵματος καὶ βασάνων ἐτελειώθησαν, οἱ δὲ τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως ὑπομείναντες, τῆς αὐτῆς ἐκείνοις εὐκλείας καὶ τῶν στεφάνων ἠξιώθησαν· ὧν τῆς ἱστορίας, πλήρεις πᾶσαι γραφαὶ καὶ βίβλοι».

95.2 «Οὐκ ἐκεῖνοι δὲ μόνον πρόκεινται ἡμῖν εἰς διδασκαλίαν καὶ ἀρχέτυπον ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς παρούσης γενεᾶς πολλοὶ τὴν ἐκείνων ἐζήλωσαν πολιτείαν· καὶ 15 277v πάντα προέμενοι, τὸν ἀγρὸν ἐκτήσαντο ἔνθα ὁ πολυτίμητος κέκρυπται θησαυρός. Ὧν τῆς ἀσκήσεως καὶ ἀγγελικῆς πολιτείας, κἀγὼ θεατὴς ἐγενόμην. Ἐν γὰρ **τῇ ἐνδο-**

95.1 Καὶ στραφεὶς — ἀγῶνος: cf. e.g. Nic. Uran. Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis 124 Ταῦτα εἰπὼν Συμεὼν καὶ τούτοις πολλὰ παραπλήσια, στενάξας ἐδάκρυσε καὶ ἔφη πρὸς αὐτούς· «Καιρὸς ἀγῶνός ἐστιν, ἀδελφοί» **95.1** ὁ ὁμοιώσας βασιλείαν — γενόμενος: Mt. 13,45–46 Πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ ἐμπόρῳ ζητοῦντι καλοὺς μαργαρίτας· εὑρὼν δὲ ἕνα πολύτιμον μαργαρίτην ἀπελθὼν πέπρακεν πάντα ὅσα εἶχεν καὶ ἠγόρασεν αὐτόν **95.1** τὸν Θεὸν — βοηθὸν: cf. II Machab. 3,39 αὐτὸς γὰρ ὁ τὴν κατοικίαν ἐπουράνιον ἔχων ἐπόπτης ἐστὶν καὶ βοηθός **95.1** Ὢ ἀγαθότητος ἀφάτου: cf. Sym. Met. Vita Symeonis Styl. 27 ὦ τῆς ἀφάτου σου περὶ τὸν ἄνδρα, Χριστέ, χάριτος **95.1** Ἐνοικήσω — ἐμπεριπατήσω: II Cor. 6,16; cf. Lev. 26,12 **95.1** πάντα τὰ — ἡγησάμενοι: Philip. 3,8 Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου μου, δι' ὃν τὰ πάντα ἐζημιώθην, καὶ ἡγοῦμαι σκύβαλα ἵνα Χριστὸν κερδήσω. cf. Antioch. Pandecta scripturae sacrae, Hom. 118,7–8 καὶ πάντα τὰ τοῦ κόσμου, ὡς σκύβαλα ἐλογίσαντο **95.1** τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως: II Cor. 1,12 **95.2** τὸν ἀγρὸν — θησαυρός: Mt. 13,44 Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν τῷ ἀγρῷ, ὃν εὑρὼν ἄνθρωπος ἔκρυψεν, καὶ ἀπὸ τῆς χαρᾶς αὐτοῦ ὑπάγει καὶ πωλεῖ πάντα ὅσα ἔχει καὶ ἀγοράζει τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον **95.2** Ὧν τῆς ἀσκήσεως — θεατὴς ἐγενόμην: cf. e.g. Sym. Met. Vita Patapii 4 ἵνα κἀγώ, θεατὴς τῶν ὁρωμένων τούτων γενόμενος

3 ἐκεῖνος: deest in vers. α **4** ἠγόρακε: ἠγόρασε versio α **12** ἐκείνοις scripsi (cf. vers. α [ms. K]): ἐκείνης A Pomjalovskij et cet. codd. vers. α

Turning to the king, he said: "Now is the time of contest and of joy for the athletes! Lo and behold, an opportunity to win a victory before God! Blessed is He who likened the kingdom of heavens to the pearl which that wise merchant found, and thus went and sold everything he had in order to purchase that priceless pearl, becoming fortunate for that wealth, fortunate for his happiness. For what is more fortunate than gaining God as one's guardian, and helper, and indweller? What ineffable goodness! "I will live", He says, "inside them and walk among them". This is the grace which all the saints desired to take part in, all those who have pleased God since the beginning of time; the assembly of the prophets, the company of the apostles, the congregation of the martyrs, the contingent of the ascetics, the choir of the venerable priests. They considered all the things of the world as refuse, and thus some of them died through blood and torture, others suffered the martyrdom of their conscience and were considered worthy of the same fame and crowning as the martyrs. Every writing, every book is full of their stories". **95.1**

"And it is not only they who are presented before us as instruction and as archetypes of virtue, but also many in our own generation have emulated the way of life of the ancients and abandoned everything in order to obtain the field where the most precious treasure is hidden. I too have witnessed their asceticism and their angelic way of life. In the interior, absolute wilderness of the **95.2**

τέρᾳ τῆς Ἰνδικῆς χώρας πανερήμῳ, κατὰ τὰς ὄχθας τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ὅπου Γάγης ὁ ποταμὸς αὐτῇ ἐπιμίγνυται, ἔνθα εἰσὶν οἰκητήρια ἐλεφάντων καὶ *σκηναὶ* μονοκερώτων, ἐπαύλεις *τε* λεόντων καὶ παρδάλεων, φωλεοὶ ἀσπίδων καὶ δρακόντων, ἐν μεθορίοις τῶν μεγίστων ὀρέων, Ἀρκάνου καὶ Ὑρκανοῦ, εὑρέθησαν πίθοι παμμεγέθεις, ἔργα τῶν ἀρχαίων ἀνθρώπων, οὐκ ὄρθιοι ἱστάμενοι, ἀλλ' ἐπὶ πλευρὰν κείμενοι. **Πολλοὶ** τοίνυν **τῶν** κατ' ἐκείνην τὴν χώραν Χριστιανῶν, εὐπατρίδαι καὶ πλούσιοι, ***καταλιπόντες κόσμον καὶ τὰ ἐν κόσμῳ***, πᾶσαν *τὴν ἑαυτῶν* οὐσίαν πένησιν διαδόν-

95.2 τῇ ἐνδοτέρᾳ — χώρας: cf. B&I* Tit.,1–2 Ἱστορία ψυχωφελὴς ἐκ τῆς ἐνδοτέρας τῶν Αἰθιόπων χώρας, τῆς Ἰνδῶν λεγομένης et Prolog.,28–29 μοι ἀφηγήσαντό τινες ἄνδρες εὐλαβεῖς τῆς ἐνδοτέρας τῶν Αἰθιόπων χώρας, οὕστινας Ἰνδοὺς οἶδεν ὁ λόγος καλεῖν **95.2** πανερήμῳ: cf. B&I* 6,3–5 ἐν πανερήμῳ δέ τινι τῆς Σεννααρίτιδος γῆς τὰς οἰκήσεις ποιούμενος καὶ τῷ τῆς ἱερωσύνης τετελειωμένος χαρίσματι· Βαρλαὰμ ἦν ὄνομα τούτῳ τῷ γέροντι et B&I* 40,62–65 Πέμπτῳ μὲν καὶ εἰκοστῷ τῆς ἡλικίας ἔτει τὴν ἐπίγειον καταλιπὼν [scil. Ἰωάσαφ] βασιλείαν καὶ τὸν ἀσκητικὸν ὑπελθὼν ἀγῶνα, πέντε δὲ καὶ τριάκοντα χρόνους ἐν τῇ πανερήμῳ ταύτῃ ἀσκήσας—ὥσπερ τις ἄσαρκος—τὴν ὑπεράνθρωπον ἄσκησιν **95.2** τῇ ἐνδοτέρᾳ ... πανερήμῳ: cf. Historia Lausiaca (recensio G) 18,10,6–7 Εἶχε δὲ κέλλας διαφόρους ἐν τῇ ἐρήμῳ· μίαν ἐν τῇ Σκήτει τῇ ἐνδοτέρᾳ πανερήμῳ cum Sym. Met. Vita et conversatio Xenophontis et filiorum ejus Ioannis et Arcadii 32 τὴν πανέρημόν τε καταλαβών, κἀκεῖ τὸν ὑπόλοιπον τοῦ βίου χρόνον διενεγκών et Sym. Met. Commentarius in apostolum Thomam 16 ... Ἰνδοῖς ἐντυχὼν εἶτα δόξαν αὐτῷ πρὸς τὰ τοῦ ἔθνους εἰσβαλεῖν ἐνδότερα **95.2** κατὰ τὰς ὄχθας — θαλάσσης: cf. Philostorg. Historia ecclesiastica (fragmenta ap. Photium) 3,6 Ἐκ δὲ ταύτης τῆς μεγάλης Ἀραβίας εἰς τοὺς Αὐξουμίτας καλουμένους ἀπαίρει Αἰθίοπας, οἳ κατὰ τὰς πρώτας ὄχθας κατῴκηνται τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ἣν ὁ ταύτῃ Ὠκεανὸς εἰσκολπιζόμενος ἐργάζεται πᾶσαν. cf. etiam Nil. Ancyr. Narrationes septem de monachis in Sina, Recensio a Sym. Met. in menol. inserta 3,1 Τὸ μὲν οὖν εἰρημένον ἔθνος τὴν ἀπὸ Ἀραβίας μέχρις Αἰγύπτου θαλάσσῃ Ἐρυθρᾷ καὶ Ἰορδάνῃ ποταμῷ παρατεταμένην νέμεται ἔρημον **95.2** σκηναὶ μονοκερώτων: cf. e.g. Ps. 77,69 ᾠκοδόμησεν ὡς μονοκερώτων τὸ ἁγίασμα αὐτοῦ **95.2** σκηναὶ ... ἐπαύλεις: cf. Gen. 25,16 ἐν ταῖς σκηναῖς αὐτῶν καὶ ἐν ταῖς ἐπαύλεσιν αὐτῶν cum Ps. 68,26 γενηθήτω ἡ ἔπαυλις αὐτῶν ἠρημωμένη, / καὶ ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν μὴ ἔστω ὁ κατοικῶν **95.2** ἐπαύλεις λεόντων καὶ παρδάλεων: cf. Cant. 4,8 ἀπὸ μανδρῶν λεόντων, ἀπὸ ὀρέων παρδάλεων **95.2** ἀσπίδων καὶ δρακόντων: cf. Deuter. 32,33 (= Odae 2,33,2) θυμὸς δρακόντων ὁ οἶνος αὐτῶν καὶ θυμὸς ἀσπίδων ἀνίατος. cf. etiam Ps. 90,13 ἐπ' ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβήσῃ καὶ καταπατήσεις λέοντα καὶ δράκοντα **95.2** Ἐν γὰρ τῇ ἐνδοτέρᾳ — δρακόντων: cf. Vita Macarii Rom. 6 ... ἤλθομεν εἰς τὴν χώραν τῆς Ἰνδίας ... 9 ... Κἀκεῖθεν ἤλθομεν εἰς τὴν χώραν τῶν Κυνοκεφάλων ... ἤλθομεν εἰς τὴν χώραν τῶν πιθήκων ... 10 Καὶ πάλιν ἤλθομεν εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν, ὅπου ... μόνον ἑρπετὰ ἰοβόλα κατῴκουν ἐν αὐτῷ, ἀσπίδες, καὶ ἔχιδνες, καὶ δράκοντες, πρὸς ἀλλήλους συρίζοντες, καὶ τρισμὸν ὀδόντων ἀποτελοῦντες. Εἴδομεν δὲ καὶ θηρία ἕτερα πολλά, ὧν τὰ ὀνόματα οὐκ οἴδαμεν καλέσαι· ἐγνωρίσαμεν δὲ βουβάλους καὶ βασιλίσκους καὶ μονοκέρους καὶ ὀνοκενταύρους καὶ λεοπάρδους, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὅσα εἰσὶν ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ ἐδοξάσαμεν τὸν Κύριον, τὸν ῥυσάμενον ἡμᾶς ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν, καὶ ἐνισχύοντα ἡμᾶς ἐν πάσῃ ὁδῷ **95.2** τῆς Ἰνδικῆς χώρας ... κατὰ τὰς ὄχθας τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ... ἐν μεθορίοις: cf. B&I 1,1–4 Ἡ τῶν Ἰνδῶν λεγομένη χώρα πόρρω μὲν διάκειται τῆς Αἰγύπτου, μεγάλη οὖσα καὶ πολυάνθρωπος, περικλύζεται δὲ θαλάσσαις καὶ ναυσιπόροις πελάγεσι τῷ κατ' Αἴγυπτον μέρει, ἐκ δὲ ἠπείρου προσεγγίζει τοῖς ὁρίοις Περσίδος **95.2** ἔργα τῶν ἀρχαίων ἀνθρώπων: cf. Sap. 13,10 λίθον ἄχρηστον χειρὸς ἔργον ἀρχαίας **95.2** εὐπατρίδαι καὶ πλούσιοι: cf. Greg. Naz. In sanctum baptisma = Or. 40,27 Μὴ ἀπαξιώσῃς συμβαπτισθῆναι πένητι, πλούσιος ὤν, ὁ εὐπατρίδης τῷ δυσγενεῖ **95.2** Πολλοὶ τοίνυν τῶν κατ' ἐκείνην τὴν χώραν Χριστιανῶν ... καταλιπόντες: cf. B&I* 1,32–37 Ἡνίκα δὲ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ μοναστήρια ἤρξατο συνίστασθαι καὶ τὰ τῶν μοναχῶν ἀθροίζεσθαι πλήθη, καὶ τῆς ἐκείνων ἀρετῆς καὶ ἀγγελομιμήτου διαγωγῆς ἡ φήμη τὰ πέρατα διελάμβανε τῆς οἰκουμένης, καὶ εἰς Ἰνδοὺς ἧκε καὶ πρὸς τὸν ὅμοιον ζῆλον καὶ τούτους διήγειρεν, ὡς πολλοὺς αὐτῶν πάντα **καταλιπόντας** [cf. vers. β] καταλαβεῖν τὰς ἐρήμους καὶ ἐν σώματι θνητῷ τὴν πολιτείαν ἀνειληφέναι τῶν ἀσωμάτων **95.2** καταλιπόντες κόσμον καὶ τὰ ἐν κόσμῳ: cf. Sym. Met. Passio Marciani presbyteri 19 καὶ παντὶ κόσμῳ **χαίρειν εἰπούσας** [cf. vers. α] **95.2** κόσμον — κόσμῳ: I Ioann. 2,15 Μὴ ἀγαπᾶτε τὸν κόσμον μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. cf. B&I 2,138, 4,122–123, 12,18–19

2 σκηναὶ: σκηνώματα versio α **3** τε: deest in vers. α **7** καταλιπόντες κόσμον καὶ τὰ: χαίρειν εἰπόντες κόσμῳ καὶ τοῖς versio α τὴν ἑαυτῶν: αὐτῶν τὴν versio α

land of India, towards the shores of the Red Sea, where the river Ganges mingles with it, where dwellings of elephants exist, tents of unicorns,[191] folds of lions and panthers, nests of asps and serpents, at the bordering territory of those two immense mountains, the Arkanos and the Hyrkanos, it is there that colossal jars are found, works of ancient people, not placed upright but lying on one side.[192] Many Christians of that country, noble and rich, abandoned the world and the affairs of the world, distributed all their possessions to the poor, and dwelt in these jars, having no belongings except a single garment, and sustaining themselves on an austere and frugal diet, consisting of herbs and acorns. For they placed their hopes upon the one who opens His hand and satisfies the de-

[191] Notably, in a well-known fable in *Barlaam and Ioasaph* (12,215-256) where a unicorn is mentioned, Euthymios altered the *Balavariani* source material; where the original text featured an elephant, Euthymios introduced a unicorn; see the discussion in Volk 2009, 105–6. Could it be that the sequence of "elephants" and "unicorns" in the passage above is (also) a distant memory of that translation?

[192] The geography of this exotic ascetic settlement is expressed through a mixture of imagined and real placenames and motifs from legends in the pre-modern storytelling tradition, partly shared with *Barlaam and Ioasaph*; see the relevant notes in the app. font. and the discussions in Vol. I, 4.1.

τες, ἀκτήμονες καὶ μονοχίτωνες, εἰς ἐκείνους κατῴκησαν τοὺς πίθους, **ἐκ τῶν βοτανῶν καὶ ἀκροδρύων,** τὴν *βιαίαν καὶ ἀμυδρὰν* ***τροφὴν*** ποριζόμενοι· ἔθεντο γὰρ τὰς ἐλπίδας ἐπὶ τὸν ἀνοίγοντα χεῖρα καὶ ἐμπιμπλῶντα πᾶν ζῷον εὐδοκίας, καὶ τῆς ἐλπίδος οὐ διήμαρτον. Οὕτως γὰρ *αὐτοὺς ἐνίσχυσεν* ὁ ἀγαθὸς *Κύριος*, ὡς *μηδενὸς* ἔτι *δεηθῆναι τῆς κοσμικῆς ὕλης*, ἀλλὰ τῇ εὐτελῇ ταύτῃ καὶ **πιναρᾷ** τροφῇ ἀρκεῖσθαι, καὶ ἐφήδεσθαι αὐτῇ μᾶλλον, ἢ οἱ ἁβροδίαιτοι ταῖς πολυτελέσι τραπέζαις».

96. «Οἱ τοίνυν ἄγριοι ἐκεῖνοι καὶ ἀνήμεροι θῆρες, τὴν ἀρετὴν αἰδεσθέντες τῶν ἀνδρῶν, εἰρήνην *πρὸς αὐτοὺς ἔσχον*, ὡς πρόβατα καὶ βόες, οὕτως αὐτοῖς **συνδιαιτώμενοι καὶ συναυλιζόμενοι**, μηδοπωσοῦν λυπηρόν τι τολμῶντες πρὸς αὐτοὺς διαπράξασθαι. Οἱ μὲν οὖν αἰσθητοὶ θῆρες (ὡς ἔφην) εἰρηνικῶς αὐτοῖς καὶ φιλικῶς προσέκειντο, τιθασευόμενοι διὰ τῆς αὐτῶν ἀρετῆς καὶ ἀγγελικῆς πολιτείας. Οἱ δὲ νοητοὶ πολλῇ κατ' αὐτῶν μανίᾳ διέκειντο, ἡμέρας καὶ νυκτὸς πολέμους *αὐτοῖς* ἐγείροντες πολυτρόπους.

95.2 εἰς ἐκείνους — πίθους: cf. Greg. Naz. Contra Julianum imp. 1 = Or. 4,72 καὶ τῆς Διογένους στωμυλίας, τοῦτον πίθον οἰκοῦντος **95.2** ἐκ τῶν βοτανῶν — τροφὴν: cf. B&I* 12,77–78 βοτανῶν ἢ ἀκροδρύων ἢ ἄρτου ξηροῦ καὶ **πάνυ** [cf. vers. α] σκληροῦ στοιχήσαντες διαίτῃ et B&I* 18,78–79 Ἡ μὲν διατροφὴ ἐκ τῶν εὑρισκομένων ἐστὶν ἀκροδρύων καὶ βοτανῶν. cf. etiam Nil. Ancyr. Narrationes septem de monachis in Sina, Recensio a Sym. Met. in menol. inserta 3,4 οἱ δὲ πολλοὶ λαχάνων ὠμῶν καὶ ἀκροδρύων στοιχοῦσι διαίτῃ et 3,8 λαχάνων δὲ καὶ ἀκροδρύων καρπὸς καὶ σπάνιος ἄρτος et supra 65,3 **95.2** τῇ ἐνδοτέρᾳ τῆς Ἰνδικῆς χώρας ... κατὰ τὰς ὄχθας τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ὅπου Γάγης ὁ ποταμὸς αὐτῇ ἐπιμίγνυται, ἔνθα εἰσὶν οἰκητήρια ἐλεφάντων ... φωλεοὶ ἀσπίδων καὶ δρακόντων ... ἀκτήμονες καὶ μονοχίτωνες ... ἐκ τῶν βοτανῶν καὶ ἀκροδρύων, τὴν βιαίαν καὶ ἀμυδρὰν τροφὴν ποριζόμενοι: cf. Georg. Mon. Chronicon 76,50–78,15 Περὶ τῶν Βραχμάνων. ... μέχρι τῶν ἐνδοτάτων Ἰνδῶν καὶ τοῦ κυκλοῦντος πᾶσαν τὴν γῆν Ὠκεανοῦ, μεγάλου ποταμοῦ ... ἐξεπλάγη [scil. Ἀλέξανδρος βασιλεὺς] πάνυ καὶ ἠγάσθη τῆς τῶν ἀνδρῶν ... Οἱ τοίνυν Βραχμᾶνες ἔθνος ἐστὶν εὐσεβέστατον καὶ βίον ἀκτήμονα σφόδρα κεκτημένοι καὶ τὸν κλῆρον τοῦτον ἐκ τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων χρησάμενοι, καὶ τὴν τοῦ ποταμοῦ παροικίαν ἐν γυμνότητι φυσικῇ διαζῶσιν, ἀεὶ τὸν Θεὸν δοξάζουσι. ... Καὶ οἱ μὲν ἄνδρες εἰς τὰ μέρη τοῦ ὠκεανοῦ ποταμοῦ παροικοῦσιν, αἱ δὲ γυναῖκες αὐτῶν ἔνθεν εἰσὶ τοῦ ποταμοῦ Γάγγου, τοῦ παραῤῥέοντος εἰς τὸν Ὠκεανὸν ἐπὶ τὸ μέρος τῆς Ἰνδίας ... Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ δράκοντές εἰσιν ἐν τοῖς ἐρημοτέροις τόποις ... Διὸ καὶ δυσδιόδευτοί εἰσιν οἱ ἐρημικοὶ τόποι ἐκεῖνοι καὶ ἀοίκητοι διὰ τὰ φοβερώτατα θηρία καὶ ἰοβόλα. Ἐλέφαντες δὲ γίνονται κατὰ τὰς χώρας ἐκείνας πλεῖστοι, ὡς καὶ ἀγεληδὸν παραπορευόμενοι βόσκονται **95.2** ἐπὶ τὸν ἀνοίγοντα — εὐδοκίας: Ps. 144,16 ἀνοίγεις σὺ τὴν χεῖρά σου καὶ ἐμπιπλᾷς πᾶν ζῷον εὐδοκίας **95.2** τῆς ἐλπίδος οὐ διήμαρτον: cf. Sym. Met. Vita Abramii confessoris 27 μὴ διήμαρτεν ἐλπίδων, ἀλλ' οὕτως ἠδίστους τῶν ἐπ' αὐτῇ πόνων τοὺς καρποὺς ἐκομίζετο **95.2** ὡς μηδενὸς — ὕλης: Greg. Naz. Funebris orat. in laudem Basilii Magni = Or. 43,33 ἔτι δὲ τῆς κοσμικῆς ὕλης τι πνέων et Contra Julianum imp. 1 (Or. 4) 7 ὅσοι τε, κοσμικὴν ἀποθέμενοι κακίας ὕλην καὶ δυναστείαν. cf. etiam Athan. mon. Panagiou Vita Athanasii Athonitae 171 κοσμικῆς ὕλης πνέειν **95.2** τῇ εὐτελῇ ταύτῃ καὶ πιναρᾷ τροφῇ: cf. Suda π 1616 Πιναρά: εὐτελῆ, ῥυπαρά, ταπεινά cum e.g. Greg. Naz. In laudem sororis Gorgoniae = Or. 8,14 Ὢ πιναροῦ σώματος καὶ ἐνδύματος et Sym. Met. Passio Polyeucti Melitinae 5 τουτὶ μὲν τὸ πιναρὸν ἱμάτιον ὃ περιβέβλημαι **95.2** ὡς μηδενὸς –τραπέζαις: cf. B&I* 23,37–41 Ὁ δὲ βασιλεὺς ἔφη· «Τοὺς δεινοὺς ὑμᾶς καὶ λαοπλάνους εἰκότως κολάζω, ὅτι πάντας ἀπατᾶτε ὑποτιθέμενοι αὐτοῖς ἀπέχεσθαι τῶν τερπνῶν τοῦ βίου καὶ ἀντὶ τῆς γλυκείας ζωῆς καὶ τῆς ποθεινοτάτης ἐπιθυμίας καὶ ἡδονῆς τὴν σκληρὰν καὶ ῥυπώδη ταύτην καὶ πιναρὰν ἐκλέγεσθαι ἀγωγὴν ἐκβιάζεσθε καὶ τὴν τῶν θεῶν τιμὴν τῷ Ἰησοῦ ἀπονέμειν κηρύττετε **96.** Οἱ τοίνυν ἄγριοι — ἀνδρῶν: cf. Sym. Met. Passio Clementis Ancyrani et soc. 47 καὶ θῆρες ἡμᾶς παραδόξως ἠδέσθησαν et Sym. Met. Passio Sergii et Bacchi 14 Τοὺς γὰρ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας αἰδούμενοι τοῦ ἀνδρὸς ἄθλους οἱ θῆρες et 19 ὃν καὶ θῆρες ἠδέσθησαν **96.** συνδιαιτώμενοι καὶ συναυλιζόμενοι: B&I* 29,96 συνδιαιτᾶσθαί τε αὐτῷ καὶ συναυλίζεσθαι

2 βιαίαν καὶ ἀμυδρὰν τροφὴν: τροφὴν πάνυ βιαίαν καὶ ἀμυδρὰν versio α **4** αὐτοὺς ἐνίσχυσεν: ἐνίσχυσεν αὐτοὺς versio α Κύριος: deest in vers. α μηδενὸς: μηδὲν versio α **5** δεηθῆναι τῆς κοσμικῆς ὕλης: τῆς κοσμικῆς ὕλης δεηθῆναι versio α **8** πρὸς αὐτοὺς ἔσχον: ἔσχον πρὸς αὐτοὺς versio α **12** αὐτοῖς: deest in vers. α

sire of every living thing. And their hopes were not frustrated, since the good Lord strengthened them in such a way that they had no need whatsoever of the materials of this world any more, but they were satisfied with this poor-quality, squalid food, and they took pleasure from it more than those who live in luxury and indulge in sumptuous meals".

96. "Those aforementioned wild and indomitable beasts respected the virtue of these men and left them in peace. Like sheep and oxen, the beasts lived with them and became their companions, without daring to do any harm whatsoever to them. The visible beasts, as I just said, behaved in a peaceful and friendly fashion towards them, tamed by the virtue and angelic life of these men. By contrast, the spiritual beasts were enraged with them, raising manifold wars, day and night, against them. Nevertheless, they could do nothing to them, but withdrew

ἴσχυον δὲ κατ' αὐτῶν οὐδαμῶς, ἀλλὰ κατῃσχυμμένοι καὶ ἐλεεινοὶ ἀπεστρέφοντο, μηδ' ὅλως παρ' ἐκείνοις τόπον εὑρίσκοντες».

97.1 «Εἰ τοίνυν οἱ ἀρχαῖοι Ἅγιοι ἐνίκησαν τὰ *τοῦ Διαβόλου* μηχανήματα, αὖθις δὲ οἱ νέοι 278r
ἀνδρίζονται κατὰ **τῆς πικρᾶς** *αὐτοῦ* **τυραννίδος**, δῆλον ὅτι ἐξενεύρισεν αὐτὸν ὁ Σωτήρ, καὶ ὡς στρουθίον παιζόμενον κατέρραξε, τὸν καυχησάμενον γῆν καὶ θάλασσαν ἐξαλείφειν, καὶ ἐπάνω τῶν νεφελῶν τὸν θρόνον θεῖναι μεγαλαυχοῦντα· ὃν οὐ μόνον ἄνδρες τέλειοι, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες, καὶ νήπιοι παῖδες, τῇ ἀηττήτῳ δυνάμει τοῦ Σωτῆρος ἐνίκησαν».

97.2 «Ἐπεὶ οὖν οὕτως ἀσθενής ἐστιν, οὕτως εὐτελὴς καὶ συντετριμμένος ὁ ἐχθρός, μὴ δειλανδρήσωμεν· μὴ νῶτα δῶμεν τῷ κατ' αὐτοῦ πολέμῳ. Ἀλλὰ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐπικαλεσάμενοι, νικήσωμεν τὰς αὐτοῦ μηχανάς, καὶ τὸ τῆς νίκης κομισώμεθα βραβεῖον. Μισήσωμεν τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν κόσμῳ, φιλοσοφήσωμεν περὶ τῆς ματαιότητος αὐτοῦ καὶ ἀπάτης, οἷα κατεργάζεται τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν, οἷα τὰ ἔνεδρα αὐτοῦ καὶ τὰ μηχανήματα· ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ παρεισάγει τινά, καὶ ἐν ῥιπῇ ἁρπάζει· σήμερον περιβάλλει δόξαν καὶ πλοῦτον, καὶ αὔριον καθιστᾷ πένητα καὶ πτωχόν· σήμερον γαῦρον ποιεῖ καὶ ἀλαζόνα, καὶ αὔριον ταλαίπωρον καὶ προσαίτην· σήμερον χαίρειν ποιεῖ καὶ ἀγάλλεσθαι, αὔριον κλαίειν καὶ ὀδύρεσθαι».

97.3 «Διὰ τοῦτο φησί τις τῶν πατέρων, ψαλμικῶς προοιμιασάμενος: "'**Υἱοὶ ἀνθρώπων, ἕως πότε βαρυκάρδιοι; Ἵνα τί ἀγαπᾶτε ματαιότητα καὶ ζητεῖτε ψεῦδος',**

97.1 τὰ τοῦ διαβόλου μηχανήματα: iunctura saepe usurpata. cf. B&I 30,73 ἐπιγνοὺς τὰ τοῦ διαβόλου μηχανήματα. cf. etiam Ioann. Chrys. In epistulam ii ad Corinthios (homiliae 1–30) PG 61:544,55–56 καταβάλλων τοῦ διαβόλου τὰ ὀχυρώματα καὶ **τῶν δαιμόνων** [cf. vers. α] τὰ μηχανήματα **97.1** τῆς πικρᾶς αὐτοῦ τυραννίδος: iunctura saepe usurpata. cf. B&I 18,99 τῆς πικρᾶς ἐλευθερώσας τυραννίδος. cf. etiam B&I 7,126–127 τῇ τυραννίδι τοῦ διαβόλου et 34,100 διὰ τῆς τυραννίδος τοῦ διαβόλου cum e.g. Sym. Met. Passio Aecaterinae 12 τοῦ διαβόλου ἡ τυραννίς **97.1** ἐξενεύρισεν αὐτὸν ὁ Σωτήρ: cf. e.g. Sym. Met. Passio Iulianae Nicomediae 11 οὕτως ἐνταῦθα μὲν τὴν ἰσχὺν ὑμῶν ὁ Χριστὸς ἐξενεύρισεν **97.1** ὡς στρουθίον — μεγαλαυχοῦντα: cf. Athan. Alex. Epistula ad episcopos Aegypti et Libyae 2,3–4 τότε δὴ ὁ τὴν οἰκουμένην ὅλην ἐπαγγελλόμενος καταλαμβάνειν λοιπὸν ἐξ ἐκείνου καὶ δι' ἐκεῖνον παίζεται καὶ ὑπὸ παιδίων ὡς στρουθίον, ὁ ὑπερήφανος· «παιδίον γὰρ νῦν νήπιον εἰς τρώγλην ἀσπίδων βάλλων τὴν χεῖρα» γελᾷ τὸν «ἁπατήσαντα τὴν Εὔαν»· καὶ πάντες δὲ οἱ πιστεύοντες ὀρθῶς εἰς τὸν Κύριον πατοῦσι τὸν εἰπόντα· «θήσομαι τὸν θρόνον μου, ἐπάνω τῶν νεφελῶν ἀναβήσομαι, ὅμοιος ἔσομαι τῷ ὑψίστῳ». cf. etiam Vita altera Symeonis Styl. iunioris (sub auctore Michaelo monacho e cod. Patm. 736) 2 ὁ μισόκαλος Δαίμων οὐκ ἔφερεν ὁρᾶν τοῦτον οὕτω προκόπτοντα, ὑπειδόμενος ἴσως τὸ μέλλον ὡς ὑπ' αὐτοῦ καταρραγήσεται καὶ στρουθίου δίκην παιχθήσεται **97.2** μὴ δειλανδρήσωμεν: IV Machab. (a Sym. Met. in menol. insert.) 13,10 μὴ δειλανδρήσωμεν πρὸς τὴν τῆς εὐσεβείας ἐπίδειξιν **97.2** μὴ νῶτα — πολέμῳ: Bas. Caes. In quadraginta Sebastenses PG 31:517,26–27 Μὴ ἐκκλίνωμεν, ὦ συστρατιῶται, μὴ δῶμεν νῶτα τῷ διαβόλῳ **97.2** Μισήσωμεν — κόσμῳ: Ephr. Syr. Sermo asceticus 151,2–3 Μισήσωμεν δὲ τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ et Sermones paraenetici ad monachos Aegypti 39,210–211 Μισήσωμεν τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ **97.2** ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ: I Cor. 15,52 **97.2** σήμερον γαῦρον — προσαίτην: cf. Greg. Naz. In novam Dominicam = Or. 44,9 ἀντὶ γαύρου καὶ ἀλαζόνος, εὐτελὴς τὸ φαινόμενον **97.3** Διὰ τοῦτό φησί — προοιμιασάμενος: cf. B&I* 15,67–69 Ὥσπερ καὶ τῶν ἡμετέρων σοφῶν διδασκάλων θεολογικώτατός τις ἀνὴρ συνᾴδων τῷ αὐτῷ προφήτῃ καί τινα παρ' ἑαυτῷ προστιθεὶς ἐμβοᾷ πᾶσιν ὡς ἐξ ἀπόπτου τινὸς καὶ ὑψηλοτάτης περιωπῆς **97.3** υἱοὶ — ψεῦδος: Ps 4,3

3 τοῦ Διαβόλου: τῶν δαιμόνων versio α **4** αὐτοῦ: τοῦ Διαβόλου versio α **5** καὶ: τε καὶ versio α **10** δειλανδρήσωμεν scripsi (cf. vers. α et app. font.): δειλανδρίσωμεν A Pomjalovskij

ashamed and miserable, finding no way to get at them".[193]

"If the ancient saints prevailed over the machinations of the Devil, and the more recent ones act yet again bravely against his bitter tyranny, it is clear that the Savior has deprived him of his strength and has cast him down, as if he were a pet bird; him who had boasted that he would wipe out the earth and the sea and would set his throne above the clouds; him over whom not only perfect men, but also women and infant children have prevailed with the invincible power of the Savior". **97.1**

"Since the enemy is so weak, so negligible, having been crushed, let us not lose heart or retreat in our war against him. Rather, let us call upon our Lord Jesus Christ, let us prevail over the enemy's machinations, and let us obtain the prize of victory. Let us hate the world and the things of the world, let us take a philosophical stance against its vanity and deception, against all the things he contrives against those who love him, against all his snares and schemes. In the twinkling of an eye, he leads one to success and, again in a twinkling, he brings one down; today he showers one with glory and wealth, and the next day he makes one poor and destitute; today he renders one haughty and arrogant, and the next day miserable and destitute; today he brings one to happiness and joy, and the next day to tears and lamentations". **97.2**

"This is why one of the fathers, prefacing his words with a verse from the Psalms, says: '"Sons of men, how long will you be of heavy heart? Why do you love vanity, and seek after lies', thinking that this present life, its luxury, and shreds of glory, and petty lordship, and false prosperity are something great? These things belong no more to those who possess them than to those who hope **97.3**

[193] The passage is likely echoed in Nikephoros Blemmydes, *Autobiography* (ed. Munitiz) 2,47: Οἱ μὲν οὖν αἰσθητοὶ θῆρες, ἄλλοθι τῇ τῶν ἀνθρώπων παρουσίᾳ μεταβεβήκασιν, εἰ δέ τις ἴσως που προσεπέμεινεν, ὡς συνήθης ἦν, ἀδικεῖν μηδένα μηδέποτε προαγόμενος· οἱ δὲ νοητοί, δυσαποσπάστως εἶχον τῆς οἰκείας ἐπαύλεως, καὶ λίθους μὲν περὶ δυσμὰς ἡλίου καὶ προσωτέρω βάλλοντες ἦσαν, καὶ οἱ παρόντες, τούς τε κτύπους ἐς ἀκοὴν εἶχον, καὶ τοὺς λίθους ῥιπτουμένους ἐς ὄρασιν· κατὰ νύκτα δε τοὺς προστυχόντας, ἀδρανέσι μὲν καὶ ἀμενηναῖς ἐπιθέσεσιν, ὅμως δ' οὖν διετάραττον, ἕως θεία τις ἐπιτίμησις ὁλοτελῶς αὐτοὺς ἐξαπήλασεν.

μέγα τι τὸν ἐνταῦθα βίον καὶ τὴν τρυφὴν καὶ τὸ μικρὸν δοξάριον, καὶ τὴν ταπεινὴν δυναστείαν καὶ τὴν ψευδομένην εὐημερίαν ὑπολαμβάνοντες; Ἃ μὴ τῶν ἐχόντων ἐστὶ μᾶλλον, ἢ τῶν ἐλπισάντων, οὐδὲ τούτων μᾶλλον, ἢ τῶν οὐδὲ προσδοκησάντων, ὥσπερ χοῦς ὑπὸ λαίλαπος, ἄλλοτε εἰς ἄλλους ῥιπιζόμενά τε καὶ μεταρριπτούμενα, ἢ ὡς καπνὸς διαρρέοντα, καὶ ὡς ὄναρ παίζοντα, καὶ ὡς σκιὰ μὴ κρατούμενα· οὔτε ἀπόντα δυσέλπιστα τοῖς ⟨οὐ⟩ κεκτημένοις, οὔτε παρόντα πιστὰ τοῖς ἔχουσι"· καὶ τὰ ἑξῆς τοῦ λόγου, λαληθήσεταί σοι (εὖ οἶδα) παρὰ τοῦ σοφωτάτου Θεοδώρου καὶ κατὰ πνεῦμα πατρός σου». 278v

97.4 «Ἐπεὶ οὖν τοσαύτην ἀπέδειξεν ὁ λόγος τῶν παρόντων ματαιότητα, καθὼς καὶ ὁ Ἐκκλησιαστὴς βοᾷ "Ματαιότης ματαιοτήτων τὰ πάντα ματαιότης", τί τοῖς ῥευστοῖς προστετήκαμεν καὶ **δυσαποσπάστως ἔχομεν** αὐτῶν, καὶ οὐ μᾶλλον ἀντεχόμεθα τῶν μονίμων; Σὺ οὖν, κράτιστε βασιλεῦ, ἐπεὶ χάριτι Χριστοῦ τῶν ὀφθαλμῶν τὴν λήμην περιάρας, ἀνέβλεψας εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ τῷ φωτὶ περιελάμφθης τῷ ἀπροσίτῳ, καὶ ἔγνως τίς ὁ ἀληθινὸς πλοῦτος, καὶ τίς ἡ ὄντως λαμπρότης, καὶ ποῦ τὸ μὴ μεταπῖπτον ἀξίωμα, τίς ἡ ἀπέραντος εὐδαιμονία, καὶ ποῦ τὸ ἀσάλευτον ἀγαθόν, σπούδασον κτήσασθαι ταῦτα πολλοῖς ἱδρῶσι καὶ πόνοις, καὶ αὐτοῦ τοῦ αἵματος ἐκχύσει, ἂν οὕτω δέῃ, ὡς ἂν ἀξιωθῇς εἰσελθεῖν εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου, καὶ **εἰς ἀπεράντους αἰῶνας** εὐφραίνεσθαι».

97.5 «**Μακάριοι** γὰρ **καὶ τρισμακάριοι**, οἱ ἀξιωθέντες τῆς δόξης ἐκείνης ἐπιτυχεῖν, ἔνθα ἀπέδρα ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμός, ὅπου (κατὰ τὸ γεγραμμένον) "Ἐπιθυμοῦσι καὶ ἄγγελοι παρακύψαι". Μακάριοι οἱ εἰσερχόμενοι εἰς ἐκεῖνον τὸν ἀχειρότευκτον νυμφῶνα, οἱ ἀνακλινόμενοι εἰς τὸ δεῖπνον ἐκεῖνο τὸ ἐπουράνιον».

97.3 Υἱοὶ ἀνθρώπων — ἔχουσι: Greg. Naz.* Ad Julianum tributorum exaequatorem = Or. 19,4; cf. B&I* 15,69–77 **97.4** Ματαιότης — ματαιότης: Eccles. 1,2 **97.4** δυσαποσπάστως ἔχομεν: iunctura saepe in B&I* usurpata (cf. e.g. 4,120–122: οἵτινες μηδὲν ἀγαθὸν ἐλπίζοντες εὑρεῖν ἐκεῖθεν δυσαποσπάστως ἔχουσι τῶν παρόντων, καὶ διὰ τοῦτο δεδοίκασι θάνατον). cf. etiam Sym. Met. Commentarius in apostolum Thomam 17 et Bas. Caes. Sermones de moribus a Sym. Met. collecti PG 32:1141,43 etc. **97.4** τὸ μὴ μεταπῖπτον ἀξίωμα: cf. Nicet. Dav. Paphl. Acta Andreae apostoli 54 παρὰ δὲ τοῦ αἰωνίου παμβασιλέως Χριστοῦ αἰώνιον καὶ μὴ μεταπῖπτον ἀξίωμα **97.4** χάριτι Χριστοῦ — ἱδρῶσι καὶ πόνοις: Greg. Naz.* Ad Julianum tributorum exaequatorem = Or. 19,5 Οὐκ ἀναβλέψομεν εἰς τὸν οὐρανὸν ἄνω; οὐκ ἐκνήψομεν; οὐ τῶν ὀφθαλμῶν τὴν λήμην περιαιρήσομεν; οὐκ εἰσόμεθα, τίς ὁ ἀληθινὸς πλοῦτος, καὶ τίς ἡ ὄντως λαμπρότης, καὶ ποῦ τὸ μὴ διαπῖπτον ἀξίωμα; τίς ἡ ἀπέραντος εὐδαιμονία, καὶ ποῦ τὸ ἀσάλευτον ἀγαθὸν, μηδὲ μεθιστάμενον, ἢ ἐπιβουλευόμενον; Οὐ κτησόμεθα ταῦτα πολλοῖς ἱδρῶσι καὶ πόνοις, ἂν οὕτω συμβαίνῃ; **97.4** εἰσελθεῖν — Κυρίου σου: Mt. 25,21 et 23 εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου **97.4** εἰς ἀπεράντους αἰῶνας: loc. com. cf. B&I 24,190 εἰς αἰῶνας ... τοὺς ἀπεράντους **97.5** Μακάριοι γὰρ καὶ τρισμακάριοι: cf. B&I 12,155–171 Μακάριοι οὗτοι καὶ τρισμακάριοι, οἱ τὸν θεὸν ἀγαπήσαντες ἐξ ὅλης καρδίας καὶ διὰ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ πάντων καταφρονήσαντες ... Μακάριοι οὗτοι καὶ τρισμακάριοι, ὅτι ἁπλανέσι τοῦ νοὸς ὀφθαλμοῖς κατενόησαν τὴν τῶν παρόντων ματαιότητα. cf. e.g. Ephr. Syr. Sermo de virtutibus et vitiis, passim **97.5** ἀπέδρα — στεναγμός: Is. 35,10 et 51,11. cf. e.g. Offic. exequiar. = Officia ecclesiastica (e euchol. Goari) 23,1,39 ἔνθα ἀπέδρα ὀδύνη, λύπη, καὶ στεναγμός etc. **97.5** Ἐπιθυμοῦσι καὶ ἄγγελοι παρακύψαι: I Petr. 1,12 **97.5** εἰς ἐκεῖνον — νυμφῶνα: cf. Theod. Stud. Epist. 481,23–24 ἀνοίξει αὐταῖς τὸν οὐράνιον καὶ ἀχειρότευκτον νυμφῶνα et Theod. Stud. Canon In requiem monachi 230–231 εἰς τὸν ἀχειρότευκτον νυμφῶνά σου

6 οὐ scripsi (cf. vers. α et app. font.): om. A Pomjalovskij

for them, nor to these latter any more than to those who never even expected to have them. They are like dust carried and whirled about, to and fro, by the tempest, or they vanish like smoke, and delude one like a dream, and like a shadow cannot be held down. When absent, they need not be despaired of by those who do not possess them; and when present, they cannot be trusted by their owners', and the rest of that speech, which I am sure will be related to you by the very wise Theodore, your spiritual father".

97.4 "Since these words have demonstrated the total vanity of present things, just as Ecclesiastes as well cries out 'Vanity of vanities! All is vanity', why are we fixed on and why can we not detach ourselves from what is transient? Why do we not cling to what is permanent? Since you, most powerful king, through the grace of Christ removed the disease from your eyes, and gazed upwards toward the heaven, and were illuminated with the inaccessible light, and learned which is the true wealth, and which is the authentic brilliance, and where is the dignity that cannot be overthrown, and which is the happiness that knows no end, and where is the goodness that cannot be shaken, strive to obtain all this with much sweat and toil, even by spilling your own blood, if necessary, so that you may be deemed worthy of entering into the joy of your Lord and rejoicing in an eternity that knows no end".

97.5 "Blessed and thrice blessed are those who have been deemed worthy of obtaining this glory, the place where 'Grief, sorrow, and sighing shall flee away', the place which even 'Angels long to look', according to the Scriptures. Blessed are those who enter the nuptial chamber which is not made by human hands, those who take a seat at that table which has been set in the heavens".

97.6 «Ὥσπερ οὖν ἄθλιοι καὶ τρισάθλιοι, οἱ κακῶς ἑαυτοὺς ἀποστεροῦντες τῶν τοσούτων ἀγαθῶν, διὰ τὴν γυναῖκα τὴν νεόνυμφον, ἢ τὸν ἀγρὸν τὸν νεώνητον, ἢ τὸ ζεῦγος τῶν βοῶν, καθὼς τὸ ἱερὸν διδάσκει εὐαγγέλιον, ἢ δι' ἄλλο τι τῶν φθαρτῶν τε καὶ παρερχομένων, ἃ κακῶς ἐκτήσαντο, διὰ τῶν μικρῶν τὰ μείζονα ζημιούμενοι. Σὺν αὐτοῖς δὲ ἄθλιοι κἀκεῖνοι καὶ δακρύων ἄξιοι, οἱ ῥυπαρῶς, ἀλλ' οὐ νυμφικῶς ἐστολισμένοι, οἵτινες κἂν τολμήσωσιν εἰσελθεῖν εἰς τὴν μακαρίαν ἐκείνην λαμπροφορίαν, κεναῖς ἐλπίσιν ἐξαπατώμενοι, ἀλλὰ λαθεῖν μὴ δυνάμενοι, δεδεμένοι χεῖρας καὶ πόδας ἐκβάλλονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ὅπου ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Πάντες γὰρ **γυμνοὶ καὶ τετραχηλισμένοι** παραστησόμεθα τῷ ἀδεκάστῳ *βήματι*, 279r καὶ ἕκαστος ἡμῶν λόγον δώσει ὑπὲρ ὧν ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθῶν ἢ κακῶν».

97.7 «Σκεπάσοι τοὺς μώμους ἡμῶν ἡ χάρις σου, Κύριε, ἐν ἡμέρᾳ δειγματισμοῦ τῶν κρυπτῶν, ὅταν ἕκαστος βαστάζῃ τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐνώπιον *τοῦ κριτοῦ*. Οἱ μὲν οὖν δίκαιοι μέλλουσι βαστάζειν ἆθλα ἐπιθυμητά, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ μώμους κακοὺς καὶ αἰσχρούς. Στόμα κατασιγάζεται ἑκάστου, παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ, καὶ οὐκ ἔχει χρείαν τοῦ ἐρωτᾶσθαι, *ὅτι ὅλον* τὸ σῶμα γίνεται ὥσπερ ἔσοπτρον ἐνώπιον τῶν ὁρώντων· *γίνονται γὰρ* τὰ ἔργα αὐτοῦ τρανῶς τετυπωμένα ἐν αὐτῷ τῷ σώματι, καὶ προκείμενα πᾶσιν εἰς *ὅρασιν*· ἐκ σωμάτων σωφρόνων, παρακύπτουσιν ἆθλα, καὶ ἐκ σωμάτων λάγνων, φαίνονται τὰ ἄσεμνα καὶ ἀσχημοσύνη πολλή».

97.8 «Καὶ τοῦτο πιστευθείη, ἀπὸ ὑποδείγματος ἀριδήλου· οἱ γὰρ καρποὶ τῶν δένδρων, καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα κεκρυμμένοι ἔνδον, κατὰ τὰς ἐαρινὰς ἡμέρας ἐφαπλοῦνται ἔξωθεν, καὶ πεπαινόμενοι κατὰ μικρόν, πρόκεινται πᾶσιν εἰς ὅρασιν. Εἰ οὖν ὁ Ἀπρίλλιος μὴν δύναται ἐν πνεύματι ἀνθέων ἀναγκάσαι τὰ δένδρα κατὰ καιρόν, ἵνα ὃ ἐνδέδυται ἔσωθεν ἐν τῷ κρυπτῷ, ἐνδύσηται ἔξωθεν προφανῶς, πόσῳ μᾶλλον ὁ Κύριος τῶν ἁπάντων προστάξει τὰ σώματα ἡμῶν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, τὰ ἐν αὐτῷ κρυπτὰ φανερῶσαι ἔξωθεν; Καὶ δὴ βαστάσει ἐν ὀφθαλμοῖς πάντων, ἔργα τε καὶ λαλιάς, τὰ ἔργα ὡς καρπούς, καὶ λαλιὰς ὡς φύλλα».

97.6 διὰ τὴν γυναῖκα — βοῶν: Luc. 14,16–20 Ἄνθρωπός τις ἐποίει δεῖπνον μέγα, καὶ ἐκάλεσεν πολλούς, καὶ ἀπέστειλεν τὸν δοῦλον αὐτοῦ τῇ ὥρᾳ τοῦ δείπνου εἰπεῖν τοῖς κεκλημένοις, Ἔρχεσθε, ὅτι ἤδη ἕτοιμά ἐστιν. καὶ ἤρξαντο ἀπὸ μιᾶς πάντες παραιτεῖσθαι. ὁ πρῶτος εἶπεν αὐτῷ, Ἀγρὸν ἠγόρασα καὶ ἔχω ἀνάγκην ἐξελθὼν ἰδεῖν αὐτόν· ἐρωτῶ σε, ἔχε με παρῃτημένον. καὶ ἕτερος εἶπεν, Ζεύγη βοῶν ἠγόρασα πέντε καὶ πορεύομαι δοκιμάσαι αὐτά· ἐρωτῶ σε, ἔχε με παρῃτημένον. καὶ ἕτερος εἶπεν, Γυναῖκα ἔγημα καὶ διὰ τοῦτο οὐ δύναμαι ἐλθεῖν **97.6** δεδεμένοι — ὀδόντων: Mt. 8,12 ἐκβληθήσονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων et 22,13 Δήσαντες αὐτοῦ πόδας καὶ χεῖρας ἐκβάλετε αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. cf. Mt. 25,30 **97.6** Πάντες — βήματι: Hebr. 4,13 καὶ οὐκ ἔστιν κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ, πάντα γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ et Apoc. 17 καὶ σταθήσονται ἐνώπιόν μου πάντες γυμνοὶ καὶ τετραχηλισμένοι. cf. B&I 25,172 στήσονται γυμνοὶ καὶ τετραχηλισμένοι, et Sym. Met. Vita Gregorii Illuminatoris 12 ὅτε γυμνὰ μὲν καὶ τετραχηλισμένα τῷ ἐκείνου βήματι παραστήσεται πάντα et supra 56,2 et 93,3

9 βήματι: βήματι τοῦ Χριστοῦ versio α **11** Σκεπάσοι scripsi (cf. vers. α [ms. K]): Σκεπάσει A Pomjalovskij et cet. codd. vers. α **12** τοῦ κριτοῦ: σοῦ τοῦ δικαίου κριτοῦ versio α **15** ὅτι ὅλον: ὅλον γὰρ versio α **16** γίνονται γὰρ: καὶ φαίνονται versio α **17** ὅρασιν: θέαν versio α

"Just as similarly miserable and thrice miserable are those who wickedly de- **97.6**
prive themselves of all these goods for their newly-wedded wife, or for their newly-purchased field, or for a pair of oxen, as the Holy Gospel teaches us, or for some other perishable and ephemeral thing, which they obtained to their detriment, suffering a great loss for the sake of insignificant gain. Together with these, miserable and worthy of tears are also those who are in sordid attire and not prepared for a wedding; even if deceived by vain hopes they might dare to enter that blessed and luminous celebration, these people cannot pass unnoticed, but rather, bound hand and foot, will be thrown into the outer darkness, where weeping and gnashing of teeth are to be found. Everyone shall be presented naked and laid bare before the impartial tribunal, and each one of us shall give an account for his deeds, whether good or bad".

"May your grace, Lord, cover our defilement on the day when the hidden **97.7**
things shall be revealed, when each one shall bear his deeds before the judge. The righteous shall bear desirable feats and the sinners terrible and shameful blemishes. Everyone's mouth shall be rendered silent by the just judge, and there will be no need for questions, as their entire body shall become like a window before the onlookers; one's deeds shall be conspicuously imprinted upon their own body and set before all to see; feats of accomplishment shall show forth from the bodies of the chaste, unseemly acts and much filth shall appear from the bodies of the debauched".

"Let us make this believable by an especially self-evident example. While the **97.8**
fruit of trees remain hidden inside throughout the winter, during the spring they emerge outside and ripen little by little, and are set forth before all to see. So, if the month of April can force the trees, as with blooming flowers, to bring out into plain sight, at the proper time, what they carry hidden within, how much more so will the Lord of all command our bodies, on the day of the judgment, to unveil what is hidden in them? Indeed, He shall bring before everyone's eyes their deeds and words, the deeds like fruit, and the words like leaves".

97.9 «Ἔστιν δὲ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ σώματος κατασκευῆς ταῦτα δηλῶσαι, ὅτι πράγματα κρυπτὰ ἐν αὐτῷ, κατὰ καιροὺς φανεροῦνται αὐτομάτως: ὀδόντες ἐν ἀρχῇ, ἐν τῇ ἀκμῇ τὰ γένεια, ἐν γήρει *πολιαί*. Οὕτως οὖν καὶ τὰ ἑκάστου ἔργα, λόγοι τε καὶ ἐνθυμήσεις, ἅπερ νῦν ἔσω κέκρυπται ἀθέατα πᾶσιν, τότε κατὰ τὴν μεγάλην τῆς κρίσεως ἡμέραν ἕκαστος βαστάσει ἐν τῷ φανερῷ· ‘Οὐδὲν γάρ ἐστι κεκρυμμένον ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται, οὐδὲ κεκαλυμμένον ὃ οὐ γνωσθήσεται’ φησὶ ὁ Κύριος».

97.10 «Δόξα ἐκ πάντων ὁμοῦ τῇ **μακαρίᾳ καὶ ζωαρχικῇ Τριάδι**, Πατρί τε καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι. Φιλάνθρωπε, ἀγαθέ, κρύψον ἀμορφίαν ἡμῶν, ὅπως μὴ φανερωθῇ ἀσέβεια ἡμῶν κρυπτή, ἔμπροσθεν τῶν θεατῶν ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων, προφητῶν, ἀποστόλων καὶ δικαίων. Ἡ ῥάβδος Ἀαρών, Κύριε, ἐξήνθησεν καὶ ἤνεγκε καρπὸν ἐνάρετον· σῶμα δὲ ἡμῶν, ἐν ᾧ κρυπτὴ ὑπάρχει ἡ ἰδία αἰσχύνη, μὴ ἐξενέγκῃ μώμους αὐτοῦ εἰς προῦπτον, ἐν ἡμέρᾳ *τῆς* θείας σου παρουσίας· καὶ βοήσωμεν εὐκαίρως: “Δόξα σοι, Χριστὲ Σωτήρ, τῷ οἰκτειρήσαντι ἡμᾶς”». 279v

97.11 «Ἐπεὶ οὖν (ὡς εἴρηται) πάντα τὰ κρυπτὰ φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ φοβεροῦ βήματος, καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἁγιωσύνην ἐπιτελοῦντες ἐν φόβῳ Θεοῦ, ἵνα φανερουμένων τῶν κρυπτῶν ἡμῶν ἔργων καὶ ἐννοιῶν, δόξαν ἐνδυσώμεθα καὶ μὴ αἰσχύνην. Ἐπὶ τὸν Θεὸν ὁ νοῦς ἡμῶν ἔστω, ἐπὶ τὰ οὐράνια θεάματα, ἐπὶ τὰ κάλλη τοῦ Παραδείσου, ἐπὶ τὰς *ἀϊδίους μονάς*, ἐπὶ τὰς ἀγγελικὰς χοροστασίας, ἐπὶ τὴν ἐκεῖσε διαγωγήν. Ποῦ ποτέ εἰσιν αἱ ψυχαὶ νῦν τῶν δικαίων καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν; Πῶς ἡ ἐπιφάνεια τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γενήσεται, “Ἐν ᾗ”, κατὰ τὸ ἱερὸν λόγιον, “οἱ οὐρανοὶ ῥοιζηδὸν παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσεται, γῆ δὲ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαήσεται”;»

97.12 «Εἶτα, πῶς μέλλει ἑκάστη ψυχή, τὸ συζυγὲς σῶμα ἀναλαμβάνειν; Ποταπὴ ἡ συναγωγὴ ἐκείνη, ἡ ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι τῆς συντελείας, ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀθροιζομένη; Πηλίκον τὸ τοῦ Χριστοῦ φοβερὸν καὶ ὑπὲρ ἡλίου αὐγὰς λάμπον πρόσωπον; Ποταπῆς αὐτοῦ φωνῆς ἀκούσομεν; Τέλος, τίς ἡ ἀποκατάστασις, τῶν τε δικαίων προσλαμβανομένων εἰς βασιλείαν οὐρανῶν, καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν ἀποπεμπομένων εἰς αἰωνίους τιμωρίας;»

97.13 «Ταῦτα εὔχομαί σε, κράτιστε βασιλεῦ, ἀεὶ μεριμνᾶν καὶ λογίζεσθαι, καὶ ἐν τούτοις ἀεὶ ἀναστρέφεσθαι· ἐκ γὰρ τῶν τοιούτων ἐννοιῶν *κατανύσσεται καὶ φωτίζεται ἡ*

97.9 Οὐδὲν — γνωσθήσεται: Mt. 10,26 **97.10** μακαρίᾳ καὶ ζωαρχικῇ Τριάδι: cf. B&I* 20,92, 25,189–190 (ἁγίας καὶ ζωαρχικῆς ed. Volk), et 39,125–126 (μακαρίας καὶ ὄντως ἀρχικῆς ed. Volk). cf. etiam Vita Basilii iunioris (sub auctore Gregorio discipulo) 5,133. cf. supra 80,3 et infra 97,10 **97.10** Ἡ ῥάβδος — ἐνάρετον: cf. Num. 17,23 καὶ ἰδοὺ ἐβλάστησεν ἡ ῥάβδος Ααρων εἰς οἶκον Λευι καὶ ἐξήνεγκεν βλαστὸν καὶ ἐξήνθησεν ἄνθη καὶ ἐβλάστησεν κάρυα **97.11** καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἁγιωσύνην ἐπιτελοῦντες ἐν φόβῳ Θεοῦ: II Cor. 7,1 **97.11** δόξαν ἐνδυσώμεθα: cf. Is. 52,1 ἔνδυσαι τὴν ἰσχύν σου, Σιων, καὶ ἔνδυσαι τὴν δόξαν σου **97.11** II Petr. 3,10 ἐν ᾗ οἱ οὐρανοὶ ῥοιζηδὸν παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσεται, καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα εὑρεθήσεται

3 πολιαί: αἱ πολιαί versio α **12** τῆς: deest in vers. α βοήσωμεν scripsi (cf. vers. α): βοήσομεν A Pomjalovskij **18** ἀϊδίους μονάς: μονὰς τὰς ἀϊδίους versio α

"It is possible to show this also through the make-up of the human body, for things that are hidden in it are revealed automatically when the moment comes: at the beginning the teeth, during maturity the beard, and in old age the white hair. So also the deeds of each one of us, as well as our words and thoughts, which now lie hidden deep inside and invisible to all, will then, on the day of the judgment, be brought by each one of us in public; 'For nothing is covered that will not be revealed, or hidden that will not be known', says the Lord". **97.9**

"Glory from everyone altogether to the blessed and life-giving Trinity, to the Father as well as to the Son and to the Holy Spirit. You, who love humankind, in your goodness, hide our ugliness, so that our hidden impiety may not be exposed before spectating angels, archangels, prophets, apostles, and the righteous. Aaron's rod, Lord, blossomed and brought forth virtuous fruit. May our body, where our own shame is hidden, not bring forth its defilement in public view on the day of your divine coming. And let us cry out appropriately: 'Glory to you, Christ Savior, who showed mercy on us'". **97.10**

"Since, as has already been said, all that is hidden must be revealed before the awesome tribunal, let us cleanse ourselves from every defilement of flesh and spirit, and make holiness perfect in the fear of God, so that, when our hidden deeds and thoughts are exposed, we shall put on glory and not shame. May our minds be fixed upon God, upon the celestial spectacles, upon the beauties of Paradise, upon the eternal dwellings, upon the choirs of angels, upon our life there. Where are the souls of the righteous and of the sinners then? How will the epiphanies of the great God and our savior Jesus Christ take place, 'On the day in which' according to the sacred words, 'the heavens will pass away with a loud noise, and the elements will be dissolved with fire, and the earth and the works that are upon it will be burned up'?" **97.11**

"And then, how will each soul take back the body with which it had been coupled? What sort of gathering will this be when all mankind, from Adam until the end of days, get together? How great will the awesome face of Christ be, shining more than the rays of the sun? What sort of voice of His shall we hear? Finally, what will the restoration be for the righteous who shall gain the kingdom of heavens and for the sinners who shall be sent forth to eternal punishment?" **97.12**

"I pray, greatest king, that you will always take care for and think of these things and always occupy yourself with them; for with such thoughts the soul is led to compunction and receives illumination, and it produces the fruit of virtue for the glory of Christ, our true God. It is then that the Good One will come, **97.13**

ψυχή, καὶ καρποφορεῖ καρποὺς ἀρετῶν, εἰς δόξαν Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Καὶ τότε αὐτὸς ὁ Ἀγαθὸς ἐλεύσεται σὺν Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ μονὴν παρά σοι ποιήσει ὡς ἐπηγγείλατο· καὶ μακάριος ἔσῃ ἔν τε τῷ νῦν αἰῶνι καὶ τῷ μέλλοντι. Ἤδη μὲν οὖν ἐνῴκησεν ἐν σοί, ἐξότε ἀνεγεννήθης δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος. Ἐνοικήσει δὲ καὶ τελεώτερον, καθὼς ἔφη τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς, καὶ δι' αὐτῶν 5 280r πᾶσι τοῖς πιστοῖς, ὅτι "Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, ἀμήν"».

98.1 Οὕτως ὑπερκάλλως συμπεράναντος *τοῦ γέροντος τὸν λόγον*, κλίνας τὴν κεφαλὴν ὁ βασιλεὺς προσεκύνησεν *αὐτὸν* καὶ εἶπεν: «Εὐλογημένον σου τὸ στόμα καὶ ἡ καρδία, τοιαύτην ἡμῖν ἀναβλύσαντα διδασκαλίαν. Εὔξαι οὖν, τίμιε πάτερ, μὴ ἀκροατὰς 10 μόνον γενέσθαι ἡμᾶς τῆς **ἐνθέου** σου δημηγορίας, ἀλλὰ καὶ ποιητὰς ἀναδειχθῆναι».

98.2 Ἀναστὰς οὖν ὁ γέρων καὶ εὐχὴν τρισάγιον ποιήσας, εὐλογήσας τε τὸν βασιλέα καὶ τοὺς περὶ αὐτόν, ἀπέλυσεν ἐν εἰρήνῃ. Ὁ δὲ βασιλεὺς χρήματα πολλὰ *ἐδίδου τῷ γέροντι, οὐδὲν δὲ τούτων ἐκεῖνος ἐδέξατο*, οὕτως αὐτῷ εἰπών: «Τὴν μὲν πρόθεσίν σου *ὁ Θεὸς ἐδέξατο*, καὶ τὸν μισθὸν παράσχοι ἑκατονταπλασίως· ἡμῖν δὲ τῶν τοιούτων 15 χρημάτων οὔκ ἐστιν ὅλως χρεία· ἀλλὰ τοῖς δεομένοις ταῦτά τε καὶ ἄλλα πλείονα διανείμας, ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς ἀναφαίρετον».

99.1 Ἀσπασάμενος οὖν ὁ βασιλεὺς *τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον*, **ἀπῄει χαίρων**. Καί φησι πρὸς τὸν θεῖον Θεόδωρον: «Πόσων χαρίτων ὀφειλέτην ἔχεις με, τίμιε πάτερ; Καὶ αὕτη γὰρ

97.13 Ἐπὶ τὸν Θεὸν (97,11) — ἡ ψυχή: Theod. Stud. Parva Catechesis* 56,21–38 Ἐπὶ Θεὸν οὖν ὁ νοῦς ἡμῶν, ἐπὶ τὰ οὐράνια θεάματα, ἐπὶ τὰ κάλλη τοῦ παραδείσου, ἐπὶ τὰς μονὰς τὰς ἀϊδίους, ἐπὶ τὰς ἀγγελικὰς χοροστασίας, ἐπὶ τὴν ἐκεῖσε διαγωγήν, ποῦ ποτέ εἰσιν αἱ ψυχαὶ νῦν τῶν τε δικαίων καὶ ἁμαρτωλῶν, πῶς ἡ ἐπιφάνεια τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γενήσεται, «Ἐν ᾗ, κατὰ τὸ ἱερὸν λόγιον, οὐρανοὶ ῥοιζηδὸν παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσεται, γῆ δὲ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαήσεται»· εἶτα πῶς μέλλει ἑκάστη ψυχὴ τὸ συζυγὲς σῶμα ἀναλαμβάνειν, ποταπὴ ἡ συναγωγὴ ἐκείνη ἡ ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι συντελείας πολυάνθρωπος, πηλίκον τὸ τοῦ Χριστοῦ φοβερὸν καὶ ὑπὲρ ἥλίου αὐγὴν πρόσωπον, ποταπῆς αὐτοῦ φωνῆς ἀκούσομεν· τέλος, τίς ἡ ἀποκατάστασις τῶν τε δικαίων προσλαμβανομένων εἰς βασιλείαν οὐρανῶν καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν ἀποπεμπομένων εἰς τὰς αἰωνίους τιμωρίας. Ταῦτα ἡμᾶς προσήκει, ἀδελφοί, **μεριμνᾶν** [cf. vers. β] καὶ λογίζεσθαι, καὶ ἐν τούτοις ἀναστρέφεσθαι ὡς ἔξω κόσμου ὄντας, ὡς τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ἔχοντας καὶ οὐδὲν κοινὸν πρὸς τοὺς κατὰ σάρκα ζῶντας· ἐν οἷς ἔστι κατανύσσεσθαι καὶ δακρύειν καὶ φωτίζεσθαι **97.13** αὐτὸς — ποιήσει: Ioann. 14,23 καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα **97.13** ἰδοὺ ἐγὼ — αἰῶνος: Mt. 28,20 **98.1** διδασκαλίαν ... τῆς ἐνθέου σου δημηγορίας: cf. B&I 21,20 τὰ τῆς ἐνθέου σου διδασκαλίας **98.1** μὴ ἀκροατὰς — ἀναδειχθῆναι: Jac. 1,22 Γίνεσθε δὲ ποιηταὶ λόγου καὶ μὴ ἀκροαταὶ μόνον παραλογιζόμενοι ἑαυτούς **98.2** Τὴν μὲν πρόθεσίν — ἀναφαίρετον: cf. Sym. Met. Vita Stephani Iunioris 2446–2448 Ἰδοὺ τοιγαροῦν σήμερον τῆς εἰς ἐμέ σου προθέσεως ὁ μισθὸς ἐκπεπλήρωται, ὃν ἀναφαίρετον αἰωνίως ἕξεις ἀπὸ Θεοῦ cum Mt. 19,21 Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς τοῖς πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι. cf. Marc. 10,21 et Luc. 18,22 **99.1** ἀπῄει χαίρων: cf. B&I 21,171. iunctura saepe in Sym. Met. usurpata. cf. supra 68,1

1 κατανύσσεται καὶ φωτίζεται ἡ ψυχή: ἡ ψυχὴ κατανύσσεται καὶ φωτίζεται versio α **8** τοῦ γέροντος τὸν λόγον: τὸν λόγον τοῦ γέροντος versio α **9** αὐτὸν: αὐτῷ versio α **14** ἐδίδου τῷ γέροντι, οὐδὲν δὲ τούτων ἐκεῖνος ἐδέξατο: παρέσχεν αὐτῷ, ἀλλ' οὐδὲν ὁ γέρων ἐδέξατο τούτων versio α αὐτῷ: deest in vers. α **15** ὁ Θεὸς ἐδέξατο: ἐδέξατο ὁ Θεός versio α **18** τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον: τὸν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ versio α

with his Father and the Holy Spirit, and He shall make His home with you, as He promised; and you shall be blessed in the present and in the future age. He has already dwelt in you, from the moment that you were reborn through water and the Spirit. He shall dwell in you even more perfectly, as He said to His disciples and, through them, to all the faithful: 'I am with you always, to the end of time,' amen".[194]

98.1 Once the elder finished his speech in such exceedingly beautiful fashion, the king bowed his head and prostrated himself before him, saying: "Blessed be your mouth and your heart, from which such teaching has been poured. Pray then, venerable father, that we are not only hearers of your God-inspired discourse, but that we become also its doers".

98.2 The elder stood up, recited the *trisagion* prayer, gave his blessing to the king and his company, and dismissed them in peace. The king was ready to offer the elder much money; the latter, however, accepted none of it, and he said to the king: "God has accepted your intention and will procure for you a reward a hundred times greater; as for us, we do not need this money at all; instead, distribute this and additional funds to those who need it, and you shall have inalienable treasure in heaven".

99.1 The king embraced the man of God[195] and departed in joy, saying to the divine Theodore: "How many favors do I owe you, venerable father? This too was a great benefaction of yours toward me, because I saw a truly heavenly man of

[194] These are the final words in the Gospel of Matthew (28:20).
[195] For this sobriquet, see **73,2** and **85,3** above.

μεγάλη μοι γέγονε παρὰ σοῦ εὐεργεσία, ὅτι εἶδον ἄνθρωπον ὡς ἀληθῶς οὐράνιον, οὗ οὐκ ἔστιν (ὡς οἶμαι) ἄξιος ὁ κόσμος».

99.2 Τότε οὖν ἑνωθεὶς τοῖς στρατεύμασι *καὶ τοῖς ἐν τέλει*, πολλὰ θηρεύσασι ζῷα, εἰσῆλθεν ἐν τῇ πόλει, θαυμάζων *μέντοι διηνεκῶς* τὴν ἀπαράμιλλον τοῦ ἐρημίτου ἀρετὴν καὶ πολιτείαν, **προκόπτων τε ὁσημέραι** ἐν πάσῃ ἀρετῇ, ἔχων ὁδηγὸν καὶ ποιμένα καλὸν τὸν μέγαν Θεόδωρον, ὃς οὐ διέλειπεν ἀρδεύων αὐτοῦ τὴν ψυχὴν διδασκαλίαις ἐνθέοις, καὶ χειραγωγῶν πρὸς οὐράνιον πολιτείαν, καθὼς ἤδη **δηλώσων ὁ λόγος** ἔρχεται. Ἀδιαλείπτως δὲ ὁ βασιλεὺς διαπέμπων πρὸς τὸν ἐρημίτην, ἕνα τῶν πιστῶν αὐτοῦ οἰκετῶν, *ἐκομίζετο τὰς ἐκείνου εὐχάς, καὶ τροφὰς ἀσκητικὰς ἀπέστελλεν αὐτῷ*, ἔσθ' 280v ὅτε δὲ καὶ αὐτὸς ἀπιέναι *πρὸς τοῦτον* καὶ εὐλογεῖσθαι *ὑπ' αὐτοῦ* οὐκ ὤκνει.

100.1 Ἐν τούτοις ὅλου τοῦ χειμῶνος διελθόντος, κατὰ τὰς ἐαρινὰς ἰσημερίας, ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης (τοῦτο γὰρ ἤδη λεκτέον), τὸν μέγαν προσκαλεσάμενος Θεόδωρον, ἔφη:

100.2 «**Ἐναγώνιός μου καὶ ἐμμέριμνός ἐστιν ἡ ψυχή**, πάτερ πνευματικέ, τὴν τοῦ θανάτου ἐννοουμένη ἄδηλον ὥραν, μήποτε ἀνέτοιμόν με εὑροῦσα, ὡς τὸ ἄκαρπον (φεῦ!) *ἐκκόψῃ με δένδρον*, καὶ τῷ αἰωνίῳ πυρὶ παραπέμψῃ. Οὐ χρὴ τοίνυν ἐν τοιαύτῃ με διαναπαυόμενον τῇ ῥαστώνῃ τὰς ἡμέρας ἀναλίσκειν, ἀλλὰ φροντίσαι τῆς ἐμαυτοῦ σωτηρίας. Χριστιανὸς μὲν γὰρ χάριτι Χριστοῦ καὶ ταῖς σαῖς εἰσηγήσεσιν ἐγενόμην· ἐν λαθραίᾳ δὲ καὶ παραβύστῳ βουλῇ, τὴν πίστιν ἔχειν οὐκ ἀνέχομαι, οὐδὲ **νυκτερινὸς θεοσεβὴς** εἶναι, θέμις ἡγοῦμαι».

100.3 «Λοιπόν, εὐχαῖς με ταῖς σαῖς καὶ διδασκαλίαις στήριξον· καὶ χρημάτων ὄγκον λαβὼν πολύν, ἄπιθι ἐν εἰρήνῃ πρὸς τὴν ἁγίαν πόλιν Ἱερουσαλήμ. Καὶ ὅσα μὲν χρή, τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ ζωοδόχῳ Τάφῳ ἀφιέρωσον τῶν χρημάτων· τὸ δὲ λοιπὸν ταῖς ἄλλαις ἐκκλησίαις καὶ τοῖς μοναχοῖς τῆς ἐρήμου καὶ πᾶσι τοῖς δεομένοις διανεῖμαι σπούδασον, καὶ ταῖς ἁπάντων εὐχαῖς καθόπλισόν με. Ὅτε δὲ τὴν τοιαύτην ἐκτελέσῃς διακονίαν, καὶ εἰς τὴν κατὰ σὲ ἔλθῃς ἐκκλησίαν, τότε, εἰ μὲν μάθῃς ἔτι ζῆν με,

99.1 ἄνθρωπον ... οὐράνιον: cf. e.g. Athan. Alex. Epistula ad Marcellinum de interpretatione Psalmorum PG 27:25,25–26 ἵν' ὥσπερ ἐν αὐτῷ τὸν ἐπίγειον καὶ οὐράνιον ἄνθρωπον **99.1** οὗ οὐκ ἔστιν — κόσμος: Hebr. 11,38 ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος **99.2** προκόπτων τε ὁσημέραι: cf. B&I* 40,82. cf. supra 83,1 **99.2** καθὼς ἤδη δηλώσων ὁ λόγος ἔρχεται: cf. Sym. Met. Vita Ioannis Chrysostomi 43 δηλώσει δὲ τοῦτο προϊὼν ὁ λόγος σαφέστερον, Sym. Met. Passio Iulianae Nicomediae 2 δηλώσει κατὰ πόδας ὁ λόγος, Sym. Met. Passio Theodosii coenobiarchae 19 ὁ λόγος ἤδη κατὰ πόδας ἐρεῖ cum B&I 5,40 ὡς προϊὼν ὁ λόγος δηλώσειε et 24,46 ὡς ἐν τοῖς ἑξῆς ὁ λόγος δηλώσειε. cf. supra 19,3 **100.2** Ἐναγώνιός — ψυχή: cf. B&I* 14,24 ἐμμέριμνον εἶχε καὶ ἐναγώνιον τὴν ψυχήν. cf. B&I 22,47 ἐκ λυπηρᾶς καὶ ἐμμερίμνου ψυχῆς et Theod. Stud. Μεγάλη κατήχησις 76 (521,2–3) Ὅτι χρὴ ἐναγωνίους καὶ ἐμμερίμνους ἡμᾶς εἶναι ἐν τῷ πνευματικῷ σταδίῳ. cf. supra 87,1 **100.2** οὐδὲ νυκτερινὸς θεοσεβὴς: Greg. Naz. In pascha = Or. 45,24 Κἂν Νικόδημος ᾖς, ὁ νυκτερινὸς θεοσεβὴς, μύροις αὐτὸν ἐνταφίασον. cf. B&I* 26,42 νυκτερινοὶ ἦσαν θεοσεβεῖς **100.3** ταῖς ἁπάντων εὐχαῖς καθόπλισόν με: cf. Sym. Met. Passio Demetrii 13 ταῖς εὐχαῖς ἐκείνου καθοπλισθέντα

3 καὶ τοῖς ἐν τέλει: deest in vers. α **4** μέντοι διηνεκῶς: deest in vers. α **5** τε: deest in vers. α **9** ἐκομίζετο τὰς ἐκείνου εὐχάς, καὶ τροφὰς ἀσκητικὰς ἀπέστελλεν αὐτῷ: καὶ μοναχικὰς ἀποστέλλων τροφάς, καὶ εὐχὰς παρ' αὐτοῦ ἀντικομιζόμενος versio α **10** ὑπ' αὐτοῦ: deest in vers. α **15** ἐκκόψῃ με δένδρον: δένδρον ἐκκόψῃ versio α παραπέμψῃ Pomjalovskij (cf. vers. α): παραπέμψει A

whom the world is not, I believe, worthy".

He then joined the army and the high officers, who had hunted many animals, and entered the city. He remained in constant admiration for the hermit's unparalleled virtue and way of life, and advanced daily in every virtue, having as his guide and good shepherd the great Theodore, who did not cease from watering the king's soul with teachings inspired by God and leading him by the hand toward the heavenly way of life, as my account will now come to relate. Without ceasing the king would send one of his trusted servants to the hermit, and he would carry back the hermit's prayers, while delivering ascetic provisions to him; at times, the king would not hesitate to even go himself to him to obtain his blessings. **99.2**

While spending the whole winter in this way, at the vernal equinox, King John (it is time for me to tell *this* story now) invited the great Theodore, and he said: **100.1**

"My soul is plunged in anxiety and apprehension, spiritual father, fearing that the uncertain hour of death might find me unprepared, and cut me down (alas!) like the fruitless tree, and send me off to the eternal fire.[196] I must not waste my days indulging in such indolence, but rather take care for my salvation. I became a Christian by the grace of Christ and by your instigation. I cannot bear to keep my faith clandestine and secret, nor do I find it at all right to be a believer only at night". **100.2**

"So, support me with your prayers and teachings. Take a large sum of money, and go in peace to the holy city of Jerusalem. Dedicate the necessary amount to the holy church and to the life-giving Sepulcher, and distribute the rest to the other churches, to the monks of the desert, and to all in need. Arm me thus with the prayers of everyone. Once you perform this service, return to your church. Then, if you learn that I am still alive, come to me guarded by the grace of God. **100.3**

[196] John's words here are reminiscent of discourse one encounters in Byzantine final wills and testaments. See e.g. the *Testament* of a certain Loukas, abbot of the monastery of Galeagra on Mt Athos, dated to 1036 and preserved in the archive of the Iviron monastery (*Acts of Iviron* 25,4): τὴν ἄδηλον (δὲ) ὥραν τοῦ θανάτου προορώμε(νος) (καὶ) τὴν ἀθρόαν αὐτοῦ ἔλευσιν δεδικῶς, δίκαιον ἡγησάμην etc.

ἐλεύσῃ πρός με τῇ τοῦ Χριστοῦ φυλαττόμενος χάριτι· εἰ δὲ τοῦ παρόντος ὑπεξελθεῖν με γνώσῃ βίου, μηκέτι τὴν Βαβυλῶνα καταλάβῃς, ἀλλὰ μείνας ἐπὶ χώρας μέμνησό μου ἐν ταῖς πρὸς τὸ θεῖον δεήσεσι. Ναὶ δὴ μέμνησό μου, τοῦ κατὰ πνεῦμα *τέκνου σου*».

101.1 Ὁ δὲ μακάριος Θεόδωρος δακρύων πληρώσας τοὺς ὀφθαλμούς, *πρὸς αὐτὸν* ἔφη:

«Εὖ σοι γένοιτο, βασιλεῦ, ὅτι νουνεχῶς ἐποπτεύεις τοῖς πράγμασι, τῶν προσκαίρων μὲν καὶ ῥευστῶν, ὡς ὄντως ματαίων ἀπεχόμενος, πρὸς τὰ αἰώνια δὲ καὶ ἀτελεύτητα ἐπειγόμενος ἀγαθά. Γέγραπται γὰρ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς τῶν ἱερῶν πατέρων λόγοις, ὅτι "**Φύσει οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων ἐστὶ βέβαιον, οὐδὲ ὁμαλόν, οὐδὲ αὔταρκες, οὐδὲ ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἱστάμενον**, ἀλλὰ **κύκλος τις τῶν ἡμετέρων περιτρέχει πραγμάτων, ἄλλοτε ἄλλας** ἐπὶ μιᾶς ἡμέρας πολλάκις, ἔτι δὲ καὶ ὥρας, **φέρων** μεταβολάς. **Καὶ αὔραις μᾶλλόν ἐστι πιστεύειν οὐχ ἱσταμέναις, καὶ νηὸς ποντοπορούσης ἴχνεσι**, καὶ νυκτὸς ἀπατηλοῖς ὀνείρασιν, ὧν πρὸς ὀλίγον ἡ χάρις, καὶ ὅσα κατὰ *ψάμμον* παῖδες τυποῦσι παίζοντες, **ἢ ἀνθρώπων εὐημερίᾳ**. Σώφρονες δὲ οἱ διὰ τὸ μὴ πιστεύειν τοῖς παροῦσι, τὰ μέλλοντα ἑαυτοῖς θησαυρίζοντες, καὶ διὰ **τὸ τῆς ἀνθρωπίνης εὐπραγίας ἄστατον καὶ ἀνώμαλον ,** τὴν οὐ πίπτουσαν ἀγαπῶντες χρηστότητα". Ἐπεὶ οὖν *καὶ αὐτός, τοῖς ἴχνεσιν ἑπόμενος τῆς τῶν ἁγίων διδασκαλίας, ποθεῖς* ***ἀνταλλάξασθαι*** *τῶν προσκαίρων* ***τὰ αἰώνια*** *καὶ μηδαμῶς φθειρόμενα*, χαῖρε καὶ

281r

101.1 οὐδέν — ἱστάμενον: cf. B&I* 12,183–184 ἐν οἷς οὐδέν ἐστιν εὑρεῖν βέβαιον οὐδὲ ὁμαλὸν οὐδὲ ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἱστάμενον **101.1** κύκλος — μεταβολάς: cf. B&I* 36,119–120 Τὸν κύκλον πρόσεχε, εἴ τις περιτρέχει τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἄλλοτε ἄλλως φέρων αὐτὰ καὶ περιφέρων **101.1** Καὶ αὔραις — εὐημερίᾳ: cf. B&I* 24,204–205 καὶ αὔραις μᾶλλον ἔστι πιστεύειν οὐχ ἱσταμέναις καὶ νηὸς ποντοπορούσης ἴχνεσιν ἢ ἀνθρώπων εὐημερίᾳ **101.1** τὰ μέλλοντα — θησαυρίζοντες: cf. Mt 6,20 θησαυρίζετε δὲ ὑμῖν θησαυροὺς ἐν οὐρανῷ **101.1** τὸ τῆς — ἀνώμαλον: cf. B&I* 12,171–172 νοὸς ὀφθαλμοῖς κατενόησαν τὴν τῶν παρόντων ματαιότητα καὶ τῆς ἀνθρωπίνης εὐπραγίας τὸ ἄστατον καὶ ἀνώμαλον **101.1** Φύσει οὐδὲν τῶν — χρηστότητα: Greg. Naz.* De pauperum amore = Or. 14,19 Φύσει μὲν γὰρ οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων βέβαιον, οὐδὲ ὁμαλὸν, οὐδὲ αὔταρκες [cf. Ael. Arist. Πρὸς Πλάτωνα ὑπὲρ τῶν τεττάρων 259,5–6 οὐδὲν τῶν ἀνθρωπείων ἀσφαλὲς οὐδ' ὁμαλὸν οὐδ' αὔταρκες], οὐδὲ ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἱστάμενον· ἀλλὰ κύκλος τις τῶν ἡμετέρων περιτρέχει πραγμάτων, ἄλλοτε ἄλλας ἐπὶ μιᾶς ἡμέρας πολλάκις, ἔστι δ' ὅτε καὶ ὥρας, φέρων μεταβολάς· καὶ αὔραις μᾶλλον ἔστι πιστεύειν οὐχ ἱσταμέναις, καὶ νηὸς ποντοπορούσης ἴχνεσι, καὶ νυκτὸς ἀπατηλοῖς ὀνείρασιν, ὧν πρὸς ὀλίγον ἡ χάρις, καὶ ὅσα κατὰ **ψαμάθων** [cf. vers. α] παῖδες τυποῦσι παίζοντες, ἢ ἀνθρώπων εὐημερίᾳ· σώφρονες δὲ, οἱ διὰ τὸ μὴ πιστεύειν τοῖς παροῦσι, τὸ μέλλον ἑαυτοῖς θησαυρίζοντες· καὶ διὰ τὸ τῆς ἀνθρωπίνης εὐπραγίας ἄστατον καὶ ἀνώμαλον, τὴν οὐ πίπτουσαν ἀγαπῶντες χρηστότητα **101.1** ἀνταλλάξασθαι τῶν προσκαίρων τὰ αἰώνια: B&I* 14,125–126 οἱ τῶν ἀφθάρτων καὶ αἰωνίων τὰ παρόντα ἀνταλλαξάμενοι

4 τέκνου σου: σου τέκνου versio α **5** πρὸς αὐτὸν: deest in vers. α **14** ψάμμον: ψαμάθων versio α **18** καὶ αὐτός, τοῖς ἴχνεσιν ἑπόμενος τῆς τῶν ἁγίων διδασκαλίας, ποθεῖς ἀνταλλάξασθαι τῶν προσκαίρων τὰ αἰώνια καὶ μηδαμῶς φθειρόμενα: τοῖς ἴχνεσι τῆς τῶν ἁγίων διδασκαλίας ἑπόμενος αὐτός, τῶν προσκαίρων τὰ αἰώνια καὶ μηδαμῶς φθειρόμενα ποθεῖς ἀνταλλάξασθαι versio α

If, instead, you find out that I have departed from this present life, do not come to Babylon any more, but stay in your own land and remember me in your intercessions to God; yes, remember me, your spiritual child".

Blessed Theodore, with tears filling his eyes, replied to him: **101.1**

"May all be well with you, king, for you discern things sagaciously; while abstaining from what is temporary and fleeting, since it is truly vain, you hasten toward the eternal and infinite blessings. For it has been written in the sermons of our sacred fathers: 'By nature, nothing in human affairs is secure, or smooth, or self-sustaining, or permanent in its position. Our fortunes run in a cyclical pattern that brings changes, one after another, frequently within the space of a single day, sometimes even of an hour. And one may count on the ever-moving winds, or on the wake of a sea-faring ship, or on the illusory nightly dreams with their brief respite, or on what children in their games trace on the sand, rather than on human prosperity. Wise are those who, because of their distrust for the present, enrich themselves with the world to come and, because of the unstable and fickle nature of human success, embrace the goodness that never fails'[197]. Since you too, following in the footsteps of the teachings of the saints, desire to exchange ephemeral matters with eternal things that never experience any corruption, rejoice and be glad, for your reward is great in the heavens".

"Yes, I shall perform the service, just as you ordered. Meanwhile, you should **101.2** commit all your hope to our Lord Jesus Christ, the only one who suffered together with the erring world, so that humans might no longer face condemnation, but have faith, and renounce all wicked deeds with the fear of God deep in

[197] The translation of this passage from Gregory of Nazianzus (Or. 14,19) is based on the translation (slightly modified) by Martha Vinson (2003).

ἀγαλλιᾷ, ὅτι πολὺς ὁ μισθός σου ὑπάρχει ἐν οὐρανοῖς».

101.2 «Ἐγὼ μὲν οὖν *τὴν διακονίαν ἐκτελέσω, καθὼς ἐκέλευσας*, σὺ δὲ *τὴν ὅλην σου* ***ἀνάθες ἐλπίδα ἐπὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν***, ὃς μόνος συνεπάθησε **πλανωμένῳ τῷ κόσμῳ**, ἵνα μηκέτι ὑπὸ κρίσιν ὦσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ πίστιν ἔχωσι, καὶ φόβῳ Θεοῦ συνεχόμενοι τὰς καρδίας, πᾶσιν ἀποτάξωνται πονηροῖς ἔργοις, καὶ ἐν ἁγνείᾳ ζήσωσι καὶ ἀγάπῃ τῆς ἀληθείας. Αὐτὸς γὰρ **ὑπερβολῇ** ἀγαθότητος ἐπέβλυσε καὶ ἐπὶ σὲ τὴν τῆς φιλοστοργίας αὐτοῦ πηγήν, καὶ νεκρὸν ὄντα τοῖς παραπτώμασι καὶ ταῖς ἁμαρτίαις, ἐζωοποίησεν καὶ τὴν υἱοθεσίαν ἐχαρίσατο».

101.3 «**Λοιπόν, ἀναζωσάμενος τὴν ὀσφὺν τῆς διανοίας σου**, τελείως ἔλπισον ἐπὶ τὴν ἐπελθοῦσαν σοι χάριν ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ, μὴ συσχηματιζόμενος ταῖς πρότερον ἐν ἀγνοίᾳ ἐπιθυμίαις, ἀλλὰ **κατὰ τὸν καλέσαντά σε ἅγιον, καὶ αὐτὸς ἅγιος ἐν πάσῃ ἀναστροφῇ** σου **γενοῦ**· "**Εἰ** γὰρ **πατέρα ἐπικαλεῖσθέ**" φησιν ὁ **Ἀπόστολος, "τὸν ἀπροσωπολήπτως κρίνοντα κατὰ τὸ ἑκάστου ἔργον, ἐν φόβῳ τὸν** 281v
τῆς παροικίας ὑμῶν χρόνον ἀναστράφητε, εἰδότες ὅτι οὐ φθαρτοῖς ἀργυρίου ἢ χρυσίου ἐλυτρώθητε ἐκ τῆς ματαίας ὑμῶν ἀναστροφῆς πατροπαραδότου, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι, ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν ἄφεσιν τῶν *παραπτωμάτων* κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ"».

101.4 «Ἀγαπήσωμεν οὖν τὸν ἀγαπήσαντα ἡμᾶς, **ἀγαπήσ**ωμεν αὐτὸν **ἐξ ὅλης** ἡμῶν τῆς **καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης** τῆς ἰσχύος, **καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας**, καὶ μηδὲν ἡμᾶς **ἀποστήσ**ῃ τῆς **ἀγάπης** αὐτοῦ, καθὼς ὁ θεῖος Παῦλος βοᾷ, "Τίς ἡμᾶς" λέγων "χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλῖψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ γυμνότης, ἢ λιμός,

101.1 χαῖρε — οὐρανοῖς: Mt. 5,12 χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. cf. supra 90,2 **101.2** τὴν ὅλην — κόσμῳ: cf. B&I* 14,55–56 τοῖς αἰωνίοις μὲν καὶ ἀτελευτήτοις ἐνάγων κἀκεῖσε πάντα συμβουλεύων ἀποθέσθαι, ἀπάγων δὲ τοῦ πλάνου κόσμου τούτου **101.2** ὑπερβολῇ ἀγαθότητος: cf. B&I 28,74–75 δι' ἄκραν φιλανθρωπίας ὑπερβολὴν **101.3** Λοιπόν — ἀσπίλου Χριστοῦ: cf. B&I* 20,70–78 λοιπὸν αὐτὸς ἀναζωσάμενος τὴν ὀσφὺν τῆς διανοίας σου, κατὰ τὸν καλέσαντά σε ἅγιον, καὶ αὐτὸς ἅγιος ἐν πάσῃ ἀναστροφῇ γενοῦ· Ἅγιοι γὰρ γίνεσθε, διότι ἐγὼ ἅγιός εἰμι, λέγει κύριος. Γράφει δὲ καὶ ὁ κορυφαιότατος τῶν ἀποστόλων· Εἰ πατέρα, φησίν, ἐπικαλεῖσθε τὸν ἀπροσωπολήπτως κρίνοντα κατὰ τὸ ἑκάστου ἔργον, ἐν φόβῳ τὸν τῆς παροικίας ὑμῶν χρόνον ἀναστράφητε, εἰδότες ὅτι οὐ φθαρτοῖς, ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ, ἐλυτρώθητε ἐκ τῆς ματαίας ὑμῶν ἀναστροφῆς πατροπαραδότου, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ cum I Petr.* 1,13–19 Διὸ ἀναζωσάμενοι τὰς ὀσφύας τῆς διανοίας ὑμῶν, νήφοντες, τελείως ἐλπίσατε ἐπὶ τὴν φερομένην ὑμῖν χάριν ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ. ὡς τέκνα ὑπακοῆς, μὴ συσχηματιζόμενοι ταῖς πρότερον ἐν τῇ ἀγνοίᾳ ὑμῶν ἐπιθυμίαις, ἀλλὰ κατὰ τὸν καλέσαντα ὑμᾶς ἅγιον καὶ αὐτοὶ ἅγιοι ἐν πάσῃ ἀναστροφῇ γενήθητε, διότι γέγραπται, Ἅγιοι ἔσεσθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιος. Καὶ εἰ πατέρα ἐπικαλεῖσθε τὸν ἀπροσωπολήμπτως κρίνοντα κατὰ τὸ ἑκάστου ἔργον, ἐν φόβῳ τὸν τῆς παροικίας ὑμῶν χρόνον ἀναστράφητε, εἰδότες ὅτι οὐ φθαρτοῖς, ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ ἐλυτρώθητε ἐκ τῆς ματαίας ὑμῶν ἀναστροφῆς πατροπαραδότου, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ **101.3** ἐν ᾧ — αὐτοῦ: Eph.* 1,7 ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν **παραπτωμάτων** [cf. vers. β], κατὰ τὸ πλοῦτος τῆς χάριτος αὐτοῦ **101.4** ἀγαπήσωμεν — διανοίας: cf. B&I* 21,22–24 Ὑπολαβὼν δὲ ὁ Βαρλαὰμ ... ὡς αὐτὸν μόνον δεῖ ἀγαπᾶν ἐξ ὅλης καρδίας καὶ ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας cum ἀγαπήσεις Κύριον τὸν θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου **101.4** μηδὲν — ἀγάπης αὐτοῦ: cf. B&I 25,116–117 οὔτε θωπείαις οὔτε κολάσεσι τῆς αὐτοῦ ἀποστήσομαι ἀγάπης

2 τὴν διακονίαν ἐκτελέσω, καθὼς ἐκέλευσας: καθὼς ἐκέλευσας τὴν διακονίαν ἐκτελέσω versio α **3** τὴν ὅλην σου ἀνάθες ἐλπίδα ἐπὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν: ἐπὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὴν ὅλην σου ἀνάθες ἐλπίδα versio α **17** παραπτωμάτων: πταισμάτων versio α

their hearts, and live in chastity and love of the truth. For with the excess of His goodness He made the source of His tenderness flow also towards you, and gave you life again when you were dead in your trespasses and sins, and He adopted you".

"So gird up your mind, set your hope fully upon the grace that has come upon **101.3** you at the revelation of Jesus Christ. Do not be conformed to the desires of your former ignorance, but as He who called you is holy, be holy yourself in all your conduct. 'If you invoke as your Father', says the Apostle, 'Him who judges each one impartially according to his deeds, conduct yourselves with fear throughout the time of your exile, knowing that you were ransomed from the futile ways inherited from your fathers, not with perishable things such as silver or gold, but with the precious blood of Christ, like that of a lamb without blemish or spot, in whom we have redemption through His blood, the forgiveness of our trespasses, according to the riches of His grace".[198]

"Let us love Him who loved us, let us love him with all our heart, with all our **101.4** strength, with all our mind, and let nothing set us apart from His love, just as the divine Paul cried out loud, saying 'Who shall separate us from the love of Christ? Tribulation? or distress? or persecution? or famine? or nakedness? or peril? or sword? As it is written, for Thy sake we are being killed all the day long; we are regarded as sheep to be slaughtered. But, in all these things we prevail through Him who loved us. For I am sure that neither death, nor life, nor angels, nor principalities, nor powers, nor things present, nor things to come, nor height, nor depth, nor anything else in all creation, will be able to separate us from the

[198] Notably Euthymios has adopted and combined here two different biblical passages (I Petr. 1,13-19 and Paul's Eph. 1,7), while signaling only part of the first one and the entire latter passage as a quotation.

ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα; Καθὼς γέγραπται, ὅτι ἕνεκέν σου θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν, ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς, ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν, διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς· πέπεισμαι γάρ, ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωή, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα, δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν"».

101.5 «**Τοιαύτας** οὖν ἔχοντες **ἐπαγγελίας**, ἀγαπητέ, καὶ τοιαύτας μαρτυρίας καὶ διδασκαλίας τῶν ἁγίων, **μὴ ἀναβαλλώμεθα**, **μὴ** ὀκνήσωμεν, μὴ δειλιάσωμεν πάντα παθεῖν ὑπὲρ τῆς ἡμῶν σωτηρίας· **ἀλλὰ** κἂν εἰς πῦρ ἐμβληθῆναι δέῃ, κἂν ξίφους κατατολμῆσαι, κἂν κατὰ μαχαιρῶν ἄλλεσθαι, κἂν ὁτιοῦν παθεῖν, πάντα φέρωμεν εὐκόλως ὑπὲρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα τῆς βασιλείας ἐπιτύχωμεν τῶν οὐρανῶν, καὶ **τῆς ἀπορρήτου δόξης** *ἐκείνης ἀξιωθῶμεν*».

101.6 «"**Τούτου χάριν**", ἵνα καὶ αὖθις ἀποστολικῶς εἴπω, "**κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν** Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται, ἵνα δῴη σοι κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ, δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον, κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς πίστεως ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ἐν ἀγάπῃ ἐρριζωμένος καὶ τεθεμελιωμένος, ἵνα 282r ἐξισχύσῃς καταλαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ, ἵνα πληρωθῇς εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ Θεοῦ. Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι ὑπερεκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν, αὐτῷ ἡ δόξα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, εἰς πάσας τὰς γενεὰς τοῦ αἰῶνος τῶν αἰώνων, ἀμήν"».

101.4 τίς ἡμᾶς — Κυρίῳ ἡμῶν: Rom.* 8,35–39 **101.5** Τοιαύτας — ἀγαπητέ: II Cor. 7,1 ταύτας οὖν ἔχοντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀγαπητοί. cf. etiam B&I 19,123 Διό, ἀγαπητέ, σπούδασον etc. et 39,31–32 Ταῦτα λογιζόμενος, ἀγαπητέ, ἀνδρίζου καὶ ἴσχυε etc. **101.5** Τοιαύτας — ἀλλὰ etc.: B&I* 32,131–133 Τοιούτων οὖν προκειμένων ἐπαγγελιῶν παρὰ τοῦ θεοῦ τοῖς ἐπιστρέφουσι, μὴ μέλλε, ὦ ἄνθρωπε, μηδ' ἀναβάλλου, ἀλλὰ etc. **101.5** τῆς ἀπορρήτου δόξης: iunctura saepe in Ioann. Chrys. usurpata. cf. B&I 25,165–166 ἐν τῇ δόξῃ τῇ ἀπορρήτῳ τε καὶ ἀτελευτήτῳ et 25,182 τῆς ἀνεκφράστου [ἀπορρήτου in app. crit.] δόξης ἀπολαύειν **101.5** μὴ ἀναβαλλώμεθα — ἀξιωθῶμεν: Ioann. Chrys.* In Matthaeum (homiliae 1–90) PG 58:540,43–49 Ἔτι οὖν ἀναβαλούμεθα, εἰπέ μοι, καὶ ὀκνήσομεν ἐλεεῖν τοὺς δεομένους; Μὴ, παρακαλῶ, ἀλλὰ κἂν πάντα ῥῖψαι δέῃ, κἂν εἰς πῦρ ἐμβληθῆναι, κἂν ξίφους κατατολμῆσαι, κἂν κατὰ μαχαιρῶν **ἄλλεσθαι** [cf. vers. α], κἂν ὁτιοῦν παθεῖν, πάντα φέρωμεν εὐκόλως, ἵνα τοῦ ἐνδύματος ἐπιτύχωμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ τῆς ἀπορρήτου δόξης ἐκείνης **101.6** Τούτου χάριν — πρὸς τὸν Πατέρα: cf. B&I* 17,7–9 Τούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν ἐν τριάδι δοξαζόμενον Θεὸν ἡμῶν, τὸν πάντων δημιουργὸν ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων **101.6** Τούτου χάριν κάμπτω — τῶν αἰώνων· ἀμήν: Eph.* 3,14–21

10 ἄλλεσθαι scripsi (cf. vers. α et app. font.): ἁλλέσθαι A ἁλέσθαι Pomjalovskij **12** ἐκείνης ἀξιωθῶμεν: ἀξιωθῶμεν ἐκείνης versio α

love of God in Christ Jesus our Lord'".

"Since we have such promises, beloved, and such testimonies and teachings by the saints, let us not delay, let us not hesitate, let us not be afraid to suffer everything for the sake of our salvation. But if there is a need that we be thrown into fire, or face a sword, or rush towards knives, or suffer anything else whatsoever, let us bear everything with ease on behalf of our Lord Jesus Christ, so that we might obtain the heavenly kingdom and become worthy of that ineffable glory". **101.5**

"'For this reason', to speak yet again with the words of the Apostle, 'I bow my knees before the Father of my Lord Jesus Christ, from whom every family in heaven and on earth is named, that according to the riches of His glory He may grant to you to be strengthened with might through His Spirit in the inner man, and that Christ may dwell in your heart through faith; and that, being rooted and grounded in love, you may obtain the power to comprehend, together with all the saints, Christ's love which surpasses knowledge, and that you may be filled with all the fullness of God. Now to Him who is able to do far more abundantly than all that we ask or think, to Him be glory in Christ Jesus, to every generation of the ages of ages, amen'". **101.6**

When the most holy bishop finished these words and thus ended his speech with a good blessing, he filled the king's soul with great pleasure and strength. **102.1**

He then embraced the bishop with a holy kiss, offered him the proper thanks, and gave him the money for the requested service, namely ten centenaria of gold and twenty centenaria[199] of silver; he also ordered soldiers to escort him and **102.2**

[199] *κεντηνάρια*: On the notion of the term in Byzantine texts, see Dagron and Morrison 1975.

102.1 **Ταῦτα διεξελθόντος τοῦ** ἁγιωτάτου ἐπισκόπου, καὶ οὕτως εἰς εὐχὴν ἀγαθὴν τὸν λόγον συντελέσαντος, πολλῆς ***ἐπλήρωσεν ἡδονῆς*** *καὶ δυνάμεως τὴν ψυχὴν τοῦ βασιλέως*.

102.2 **Ἀσπασάμενος** οὖν αὐτὸν **ἐν φιλήματι ἁγίῳ**, καὶ τὰ εἰκότα εὐχαριστήσας, παρεδίδου τὰ χρήματα τῆς διακονίας, χρυσοῦ μὲν κεντηνάρια δέκα, ἀργύρου δὲ κεντηνάρια εἴκοσιν· *ἐπιτάξας* δὲ καὶ στρατιώταις διασῶσαι αὐτόν, καὶ τοῖς κατὰ πόλιν **ἀρχισατράπαις** *γράψας* ἀσμένως ἀποδέχεσθαι καὶ προπέμπειν αὐτόν, *ἀπέλυσεν ἐν εἰρήνῃ*, πολλῶν μέντοι χυθέντων δακρύων ἐν τῷ χωρισμῷ παρ' ἀμφοτέρων. Δέδωκε δὲ αὐτῷ καὶ τὸν ἐκ τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων ἐνεχθέντα τίμιον Σταυρόν, οὕτως εἰρηκώς: «Ἄρον, τίμιε πάτερ, τὸ τῆς ζωῆς ἡμῶν ξύλον μετὰ σοῦ, καὶ εἰ μὲν δέῃ σε πρός με πάλιν ἀφικέσθαι, ἀπολήψομαι μετὰ σοῦ καὶ τὸν μέγα *τόνδε* θησαυρόν· εἰ δὲ τὴν ὀφειλὴν *πεπληρωκότα* μάθοις, καὶ τοῦ κοινοῦ μετασχόντα ποτηρίου, ἔστω παρὰ σοὶ εἰς φυλακτήριόν σου καὶ σωτηρίαν».

103. Οὕτως ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ βασιλέως ὁ μέγας Θεόδωρος, καὶ προσέταξεν ἡμῖν ἑτοιμάσαι *πάντα* πρὸς τὴν πορείαν· αὐτὸς δὲ εἰς τὴν ἁγίαν ἀπιέναι προέθετο ἐκκλησίαν εὐξόμενος. Εἶτα, τῷ ἁγιωτάτῳ *συνετάξατο μητροπολίτῃ* καὶ παντὶ τῷ κλήρῳ, καὶ ταῖς πάντων ἐφοδιασθεὶς εὐχαῖς ἐπανῆκεν εἰς τὴν ξενίαν. Καὶ πρὸς ἑσπέραν ἀφικνεῖται εἴς τῶν πιστῶν οἰκετῶν τοῦ βασιλέως, κομίζων *τίμια δῶρα* τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἀναστάσεως, *χρυσᾶ κειμήλια*, διὰ λίθων τιμίων κεκοσμημένα, καὶ ἐσθήματα, χρυσοῖς ὑφασμένα νήμασιν. Ἔτι δὲ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ Ἐδέσης, ὅμοια δίδωσι δῶρα πολυτελῆ καὶ βασιλικῆς ἐπάξια χειρός τε καὶ πίστεως, καὶ τῷ ἀρχιερεῖ ἐφόδια πολλά τε καὶ ἐκλεκτά· **πόθῳ** γὰρ **θερμῷ** καὶ ἀφθόνῳ χειρὶ πάντα δέδωκεν ὁ κρατῶν, ὅλος τῶν 282v μελλόντων γενόμενος καὶ πρὸς οὐδὲν τῶν παρόντων ἐπιστρεφόμενος.

102.1 Ταῦτα διεξελθόντος τοῦ ἁγιωτάτου ἐπισκόπου: cf. B&I* 32,1 Ταῦτα τοῦ νεανίου διεξελθόντος **102.1** Ταῦτα διεξελθόντος — *συντελέσαντος*: cf. Ps.-Sophr. Hieros. Vita Mariae Aegyptiacae (a Sym. Met. in menol. inserta) 3 (3720,9–10) Ταῦτα εἰποῦσης ἐκείνης, καὶ τὸν λόγον ὧδε συντελεσάσης **102.1** ἐπλήρωσεν ἡδονῆς: cf. B&I 34,29 ἡδονῆς ὁμοῦ καὶ θαύματος ἐπληροῦτο. cf. supra 85,6 **102.2** Ἀσπασάμενος — *ἁγίῳ*: Rom. 16,16, I Cor. 16,20, II Cor. 13,12, I Thes. 5,26; cf. B&I* 39,148–149 Ταῦτα εὐξάμενος καὶ τὸν Ἰωάσαφ πατρικῶς περιπτυξάμενος καὶ ἀσπασμὸν αὐτῷ δοὺς ἐν φιλήματι ἁγίῳ **102.2** ἀρχισατράπαις: cf. B&I 2,4; cf. etiam Sym. Met. Vita Stephani Iunioris 2007 et 2277. cf. supra 72,1 et 86,9 et infra 111,1 **103.** χρυσᾶ — νήμασιν: cf. Greg. Caes. Vita Gregorii Theologi (a Sym. Met. in menol. inserta) 5 ἐσθῆτα πολυτελῆ, κειμήλια ἐκ χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου πεποιημένα **103.** πόθῳ θερμῷ: cf. B&I 8,44 et 20,24 πόθῳ θερμοτάτῳ. cf. supra 45,1 et 84,2 **103.** ἀφθόνῳ χειρὶ: cf. e.g. Sym. Met. Passio Sebastiani et soc. 25 τοῖς δεομένοις ἐπήρκει ἀφθονωτάτῃ χειρί et Sym. Met. Vita Matronae Pergensis 31 ἀφθόνῳ παρασχοῦσα χειρί

3 ἐπλήρωσεν ἡδονῆς καὶ δυνάμεως τὴν ψυχὴν τοῦ βασιλέως: ἐπληρώθη ἡδονῆς πνευματικῆς καὶ δυνάμεως ἡ τοῦ βασιλέως ψυχή versio α **6** ἐπιτάξας: ἐπέταξε versio α **7** γράψας: ἔγραψεν versio α **8** ἀπέλυσεν ἐν εἰρήνῃ: Καὶ οὕτως καλῶς ἐφοδιάσας, τὰ εἰκότα τὲ περὶ αὐτοῦ ἐντειλάμενος, ἐν εἰρήνῃ τοῦτον ἀπέλυσεν versio α **11** τόνδε: τοῦτον versio α **12** πεπληρωκότα: πεπληρωκότα με versio α **15** πάντα: πάντα τὰ versio α **16** συνετάξατο μητροπολίτῃ: μητροπολίτῃ συνετάξατο versio α **18** τίμια δῶρα: δῶρα τίμια versio α **19** χρυσᾶ κειμήλια: κειμήλια χρυσᾶ versio α

wrote to the chief satraps of each city to gladly receive and send him off. He thus released him in peace while both of them cried profusely for their separation. He also gave him the venerable Cross, which had been brought from the Queen City, saying: "Take with you, venerable father, the wood of our life, and if you must come to me again, I will receive back, along with you, this great treasure. If you learn, however, that I have paid up my debt and taken part of the common cup,[200] may it remain yours to be your guard and salvation".

103. Thus, the great Theodore left the king and ordered us to prepare everything for the trip, while he went on to the holy church to pray. Then, he bid the metropolitan and all the clergy farewell and, supplied with everyone's prayers, returned to our lodgings. Towards evening, one of the most loyal servants of the king came bringing precious gifts for the church of the Holy *Anastasis* of Christ, golden heirlooms adorned with gems, and fabrics embroidered with threads of gold. For the Church of Edessa too, the king gave similarly luxurious gifts, worthy of royal munificence and faith, and he furnished the prelate with abundant and refined provisions. The ruler offered everything with fervent yearning and generous hands, devoting himself entirely to future things and no longer paying any attention whatsoever to the things of the present.[201]

Back to Edessa

104.1 So after two days we left Babylon, traveled the distance between the two cities, and reached Edessa. We rested there for a few days, and then departed yet again, arrived at the holy city of Jerusalem, and paid our respects to the venerable *Anastasis*.

104.2 The most holy patriarch eagerly received the great Theodore and was filled with joy and spiritual delight. After exchanging the usual greetings, Theodore presented the king's gifts as offerings to the holy sacristy. Additionally, he donated money, as needed, to the mother of the churches,[202] and similarly to all other churches of the Lord. A few days later, he went to the venerable Lavra of Saint Sabas. He embraced the venerable fathers and was consoled in his soul, as

[200] Namely death, the common destiny of humankind.

[201] The last phrase is marked with the sign of "beautiful" (i.e. passage) on the margin of ms. **B** (176v).

[202] τῇ μητρὶ τῶν ἐκκλησιῶν: For this common expression in reference to Jerusalem, see e.g. Symeon Metaphrastes, *Life* of Sabas (BHG 1609) 158, etc.

104.1 Καὶ δὴ μετὰ δύο ἡμέρας *ἐξελθόντες* ἐκ Βαβυλῶνος, καὶ τὴν μεταξὺ διανύσαντες ὁδόν, κατελάβομεν τὴν Ἔδεσαν. Καὶ ὀλίγας διαναπαυσάμενοι ἡμέρας, ἀπάραντες ἐκεῖθεν, εἰς τὴν ἁγίαν ἐφθάσαμεν πόλιν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὴν σεβασμίαν προσεκυνήσαμεν Ἀνάστασιν.

104.2 Ὁ δὲ ἁγιώτατος πατριάρχης, **ἀσμένως δεξάμενος** τὸν μέγα Θεόδωρον, χαρᾶς ἐπληροῦτο καὶ θυμηδίας πνευματικῆς. Τὰ εἰκότα τοίνυν ὁμιλήσαντες, προσάγει ὁ Θεόδωρος τὰ δῶρα τοῦ βασιλέως, καὶ *ταῦτα τῷ ἱερῷ ἀνατίθησι* θυσιαστηρίῳ· πρὸς *τούτοις* δέ, καὶ χρήματα ὅσα ἔδει ἀφιεροῖ τῇ μητρὶ τῶν ἐκκλησιῶν, ὁμοίως καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσι ναοῖς τοῦ Κυρίου. Καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἐξέρχεται πρὸς τὴν σεβασμίαν Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάβα· καὶ τοὺς τιμίους ἀσπασάμενος πατέρας, παρεκλήθη τὴν ψυχήν, ὡς ἀπό τινος αἰχμαλωσίας εἰς τὰ οἰκεῖα νῦν ἐπανελθών. Καὶ συναγαγὼν πάντας τοὺς μοναχούς, διεδίδου ἑκάστῳ καθότι ἄν τις χρείαν εἶχεν.

104.3 Ἱκανὰς δὲ τῇ Λαύρᾳ παραμείνας ἡμέρας, *τὰ λοιπά τε περιελθὼν μοναστήρια πάντα*, καὶ πᾶσι χορηγήσας τὰ πρὸς τὴν χρείαν, εἰς τὴν Ἁγίαν αὖθις *εἰσέρχεται* Πόλιν. Καὶ πᾶσι τοῖς δεομένοις ἱλαρὸς δότης φανείς, πάντας διήγειρεν εἰς εὐχὰς καὶ δεήσεις ὑπὲρ τοῦ βασιλέως. Καὶ *χάριτι Χριστοῦ τελειώσας* **τὴν διακονίαν** καὶ τὸ τάλαντον πολυπλασιάσας, ἐπανῆκεν εἰς Ἔδεσαν, ἐκεῖσε προσδοκῶν ἀπολαβεῖν ἕνα τῶν διακόνων, ὃν κατέλιπεν ἐν Βαβυλῶνι.

104.4 Κατὰ πάροδον δὲ παρεβάλομεν τῇ Ἀντιοχέων πόλει· καὶ τὸν ἁγιώτατον ἀσπασάμενος πατριάρχην, **χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου ὄγκον ἀδρὸν** τῇ ἁγίᾳ προσῆξεν ἐκκλησίᾳ. Ἔτι δὲ καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ Χριστοῦ τεμένη, καὶ τὰ μοναστήρια, τοῦ τε θαυμαστοῦ Συμεὼν καὶ τὰ πέριξ, οὐκ ὤκνησε *διελθεῖν πλουτίζων τε καὶ ἀνακτώμενος, καὶ πάντας τοὺς πένητας* θεραπεύων, οὐ φειδομένως, ἀλλ' ἐπ' εὐλογίαις σπείρων, καὶ διαθρύπτων πεινῶσι τροφήν, *χορτάζων τε* πτωχοὺς ἄρτων, καὶ ψυχὰς πεινώσας ἐμπιμπλῶν ἀγαθῶν, ὡς νέος τις σιτοδότης καὶ δεύτερος Ἰωσήφ.

104.2 ἀσμένως δεξάμενος: cf. B&I 28,94 et 30,30; locutio saepe in Sym. Met. usurpata **104.3** ἱλαρὸς δότης: II Cor. 9,7 ἱλαρὸν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ θεός. cf. Prov. 22,8a ἄνδρα ἱλαρὸν καὶ δότην εὐλογεῖ ὁ θεός **104.3** τελειώσας τὴν διακονίαν: cf. Act. 20,24 τελειώσω τὸν δρόμον μου καὶ τὴν διακονίαν. cf. B&I 36,1–2 Ἐν ὀλίγαις δὲ ἡμέραις τὴν τοιαύτην τελέσας διακονίαν καὶ πάντας τοὺς θησαυροὺς κατακενώσας **104.3** τὸ τάλαντον πολυπλασιάσας: cf. Mt. 25,14–30. cf. e.g. Passio Dionysii Areopagitae PG 4:593,45 τὸ τάλαντον πολυπλασιάσαι βουλόμενος. cf. supra 53,2 **104.4** χρυσοῦ — ἀδρὸν: B&I* 14,31–32 λαβὼν χρημάτων πλῆθος, χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου καὶ λίθων τιμίων ἀδρότατον ὄγκον **104.4** οὐ φειδομένως — σπείρων: II Cor. 9,6 ὁ σπείρων φειδομένως φειδομένως καὶ θερίσει, καὶ ὁ σπείρων ἐπ' εὐλογίαις ἐπ' εὐλογίαις καὶ θερίσει **104.4** πλουτίζων — ἀγαθῶν: cf. Sym. Met. Vita et conversatio Sampsonis 3 Ἐδίδου δὲ τὸν πλοῦτον, οὐ κατὰ μικρὸν οὐδὲ φειδομένως, οὔτε μὴν κατὰ στράγγα ῥέων, ἀλλὰ καὶ λίαν χύδην καὶ ἀνειμένως, ἀμφοῖν χειροῖν, τὸ τοῦ λόγου, πρὸς τὰς τῶν πενήτων ἢ πεινώντων ἀπαντλῶν γαστέρας **104.4** ὡς νέος — Ἰωσήφ: Greg. Naz. Funebris orat. in laudem Basilii Magni = Or. 43,36 Τοιοῦτος ἦν ὁ νέος σιτοδότης ἡμῖν, καὶ δεύτερος Ἰωσήφ

1 ἐξελθόντες: ἀπεδημήσαμεν versio α **7** ταῦτα τῷ ἱερῷ ἀνατίθησι: ἀνατίθησι ταῦτα τῷ ἱερῷ versio α **8** τούτοις: deest in vers. α **13** τὰ λοιπά τε: καὶ τὰ λοιπὰ versio α **14** περιελθὼν μοναστήρια πάντα: πάντα περιελθὼν μοναστήρια versio α εἰσέρχεται: εἴσεισι versio α **16** χάριτι Χριστοῦ τελειώσας: τελειώσας χάριτι Χριστοῦ versio α **23** διελθεῖν — πένητας: πλουτῶν καὶ ἀνακτώμενος καὶ τοὺς πένητας πάντας versio α **24** χορτάζων τε: καὶ χορτάζων versio α

if he had returned home from some kind of captivity. He also gathered all the monks and gave to each according to their needs.

He stayed several days in the Lavra and also visited all the other monasteries, **104.3**
donating to everyone based on their needs, before returning again to the Holy City. Having proved himself a cheerful giver to all the needy, he incited them all to pray and petition on behalf of the king. Having completed his ministry with the grace of Christ and having multiplied his talent, he returned to Edessa, expecting to receive there one of the deacons whom he had left behind in Babylon.

On our way there, we visited Antioch. Theodore greeted the most holy patri- **104.4**
arch and donated to the holy church[203] a substantial amount of gold and silver. Without any hesitation, he also visited the rest of Christ's churches as well as the monasteries, both that of Symeon the Wonderworker[204] and those in the surrounding area, giving them riches and new life, catering to the needs of all the poor, not sparingly, but sowing bountifully, pampering the hungry with food, feeding the poor with bread, filling hungry souls with virtue, like a new distributor of wheat and a second Joseph.[205]

Equipped with the blessings of the most holy patriarch and of everyone else, he **105.1**
came to his own church, giving much joy to his own spiritual children with his presence.

Here ends the narrative about the saint's journey and return.[206] **105.2**

Meanwhile, in Babylon

When the faithful King John (*the course of the story leads us again back to him*) **106.1**
felt that the divine Theodore had arrived in Jerusalem, and had distributed the money, and thus had fortified him well with the prayers of priests and monks

[203] Namely the cathedral of Antioch, the Church of St. Peter; on which, see e.g. De Giorgi and Eger 2021, 294–8.

[204] On this famous monastery and its history, see Todt and Vest 2014, 1768–77.

[205] *a second Joseph*: Joseph is believed to have saved the Israelites from famine by transporting them to Egypt.

[206] For this kind of narratorial intervention, one might e.g. compare Epiphanius, *Panarion* 1,348,30-1 "ἕως ὧδε τὰ τῆς ἱστορίας καὶ ὑφηγήσεως ἐχέτω", Symeon Logothetes, *Chronicle*, 131,15,13-14 "ἕως ὧδε τὰ περὶ ἀνατροφῆς Βασιλείου", and Niketas Stethatos, *Life* of Symeon the New Theologian, 127 "ἕως ὧδε τὰ τοῦ Νικηφόρου τοῦ καὶ Συμεὼν πρὸς ἡμᾶς διηγήματα".

105.1 Οὕτως *δὲ* ἐφοδιασθεὶς ταῖς τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου καὶ τῶν λοιπῶν ἁπάντων εὐχαῖς, τὴν ἰδίαν καταλαμβάνει ἐκκλησίαν, πολλὴν τοῖς πνευματικοῖς αὐτοῦ τέκνοις δοὺς εὐφροσύνην τῇ παρουσίᾳ. 283r

105.2 Ἕως ὧδε ⟨τὰ⟩ τῆς τοῦ ὁσίου ὁδοιπορίας καὶ ἐπιδημίας.

106.1 Ὁ δέ γε πιστὸς βασιλεὺς Ἰωάννης (πρὸς ἐκεῖνον γὰρ αὖθις ὁ τοῦ λόγου δρόμος ἡμᾶς ἄγει), ἡνίκα ᾔσθετο καταλαβεῖν τὸν θεῖον Θεόδωρον τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὴν διανομὴν ποιῆσαι τῶν χρημάτων, καὶ πολλαῖς αὐτὸν κατοχυρῶσαι ταῖς εὐχαῖς, τῶν ἱερέων τε καὶ μοναστῶν καὶ πάντων τῶν πενήτων, βουλεύεται βουλὴν ἀρίστην, καὶ τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως ἀξίαν· μᾶλλον δὲ ἃ πάλαι βεβούλευτο εἰς ἔργον ἀγαγεῖν ἐπεχείρει, τῇ τοῦ Χριστοῦ δυναμούμενος χάριτι.

106.2 Μετακαλεῖται τοίνυν πάντας τοὺς ἐν τέλει, καί φησι πρὸς αὐτούς: «Ἰδοὺ μυστήριον ὑμῖν λέγω· δεδήλωται γάρ μοι καὶ ἀψευδῶς ἔγνωσται, *ὡς μετ' ὀλίγας ἡμέρας τοῦ παρόντος ἀφίσταμαι βίου*. Ἐντέλλομαι τοίνυν πᾶσιν, εἰς τὴν αὔριον συναχθῆναι πρός με εἰς τὸ πεδίον· διαθήκην γὰρ ὑμῖν διατίθημι. *Λοιπόν, μηδεὶς* ἀπολείποι τοῦ συνεδρίου».

107.1 Ταῦτα εἰπών, ἐξαπέστειλεν αὐτοὺς λυπουμένους καὶ ἀδημονοῦντας· ἐκέλευσε δὲ κήρυκας βοῆσαι, τοῦ συναγαγεῖν πάντας ἐν τῷ πεδίῳ τῶν Ἀδνουμίων. Αὐτὸς δέ, παρ' ὅλην τὴν νύκτα εὐχαῖς καὶ δεήσεσι προσκαρτερήσας, καθὼς ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς αὐτοῦ, λίαν πρωί, μετακαλεῖται ἱερέα Χριστιανόν, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἀναθέμενος αὐτῷ, ἠξίου **ἐν τῷ ἐνδοτάτῳ ταμιείῳ** *ἐπιτελέσαι τὴν ἀναίμακτον* θυσίαν, ἑτοίμης οὔσης τῆς δωροφορίας. Καὶ τούτου γεγονότος, μετέλαβε *τῶν ἀχράντων* μυστηρίων μετὰ πολλῆς κατανύξεως καὶ εὐλαβείας, ἅμα τῶν τριῶν οἰκετῶν. Καὶ τῷ ἱερεῖ πλουσίας χορηγήσας δωρεάς, ἀπέστειλεν ἐν εἰρήνῃ.

106.1 ὁ τοῦ λόγου — ἄγει: Greg. Naz. De theologia = Or. 28,21 τὸν τοῦ λόγου δρόμον et In pentecosten = Or. 41,10 τοῦ λόγου τὸν δρόμον. cf. Ioann. Sinait. Liber ad pastorem 14 (1201,24) καταπαύσω τοῦ λόγου τὸν δρόμον et Leo VI Sap. 38,495 Ἀλλ' ὧδε μὲν ὁ τοῦ λόγου δρόμος ἥκων ἐπὶ τοσοῦτον, Sym. Met. Vita Ananiae apostoli 8 τὸν τοῦ λόγου δρόμον ἐλίττοντα etc. **106.1** βουλεύεται βουλὴν ἀρίστην: Greg. Naz. Contra Julianum imp. 1 = Or. 4,88 βουλεύεται βουλὴν ἀρίστην τε καὶ φιλοσοφωτάτην. cf. supra 4,3 et 69,3 **107.1** τοῦ *συναγαγεῖν — τῶν* Ἀδνουμίων: cf. Vita Pancratii Tauromenii (sub auctore Evagrii episc. Taurom.) 146 Συνελθόντων δὲ πάντων ἐν τῷ συνήθει τόπῳ, λέγει ὁ Βονιφάτιος τῷ μακαρίῳ· «Διέλθωμεν, πάτερ, εἰς τὸ πεδίον τοῦ ἀδνουμίου, καὶ ἵνα ἐπεύξῃ τοῦ λαοῦ σου καὶ ἀπολύσῃς αὐτὸν εἰς τὴν παράταξιν τοῦ πολέμου» **107.1** εὐχαῖς — προσκαρτερήσας: cf. Col. 4,2 Τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖτε. cf. etiam Theod. Stud. Epist. 449,9 προσκαρτερῶν εὐχαῖς τε καὶ δεήσεσι **107.1** ἐν τῷ ἐνδοτάτῳ ταμιείῳ: cf. B&I* 34,29 Εἰς τὸ ἑαυτοῦ δὲ ταμιεῖον εἰσελθὼν et B&I 16,155 ὁ γέρων εἰσήγαγεν εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ ταμιεῖον. cf. Passio Theodori stratelatae (sub auctore Abgaro) 8 εἰσελθὼν εἰς τὸ ἐνδότατον αὐτοῦ ταμιεῖον. cf. supra 81,2, 81,3, 82,5, et 86,1

1 δὲ: deest in vers. α **4** τὰ versio α: deest in A Pomjalovskij **13** ὡς μετ' ὀλίγας ἡμέρας τοῦ παρόντος ἀφίσταμαι βίου: μετ' ὀλίγας ἡμέρας τοῦ παρόντος μεθίστασθαι βίου με versio α **14** Λοιπόν, μηδεὶς: Μηδεὶς οὖν versio α **20** ἐπιτελέσαι τὴν ἀναίμακτον: τὴν ἀναίμακτον ἐπιτελέσαι versio α **21** ἀχράντων: ἀχράντων τοῦ Χριστοῦ versio α

and all the poor, he decided upon the best of decisions, worthy of his willingness; or rather, he tried to put into action what he had decided a long time ago, strengthened by the grace of Christ.

So he invites all the high officers, and says to them: "Look, I am going to tell you a secret. It was revealed to me, and it has become known to me without a doubt, that after a few days I shall depart from this life. Therefore, I order every one of you to gather tomorrow in the plain, where I shall present my final will and testament. So, let no one be absent from this meeting". **106.2**

After his words, they were dismissed, sad and worried. And John ordered the heralds to announce that all should assemble in the plain of the armed levy.[207] Meanwhile, he stayed up all night, praying and beseeching in the way he had learned from his spiritual father. Very early in the morning, he summoned a Christian priest, gave his confession, and requested of him to celebrate the bloodless sacrifice in the innermost chambers, when the gift offerings had been prepared. The celebration took place, and he partook of the undefiled Mysteries with great contrition and piety, together with his three servants. He then offered the priest rich gifts, and dismissed him in peace. **107.1**

The king, magnificently adorned, rode his horse to the arranged place where all the people assembled, a huge crowd, Persians and Ishmaelites, Jews as well as the Christians who lived there. **107.2**

A high platform was set up, so that the king could be seen by all the people. Everyone admired the crowded gathering and wondered what all this was about, and what the proclamation was that the king was going to make. He went up on the platform, and sat down on the throne for a little. Then, he had the herald order the people to be silent, and he rose from the throne. With a loud voice, he **107.3**

[207] *ἐν τῷ πεδίῳ τῶν Ἀδνουμίων*: Cf. *Life* of Pankratios 47–51 with Stallman-Pacitti 2018, 115 (n. 68): "The word *ἀδνούμιον* is really only relevant to the organization of the army after the establishment of the themes, when soldiers ... were distributed and settled in the provinces, and the term itself, applied to a muster, is not found before the creation of the themes".

107.2 Αὐτὸς δὲ *λαμπρῶς ἐστολισμένος , ἐξῆλθεν ἔφιππος* ἐπὶ τὸν ὁρισθέντα τόπον, ἐν ᾧ συνήχθη πᾶς ὁ ὄχλος, συναγωγὴ πολλὴ μεγάλη σφόδρα, Πέρσαι καὶ Ἰσμαηλῖται, Ἰουδαῖοι τε καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες Χριστιανοί.

107.3 Καὶ **βήματος** ἀρθέντος **ὑψηλοῦ**, τοῦ καθορᾶσθαι *αὐτὸν* παρὰ παντὸς τοῦ λαοῦ, *πάντων τε* θαυμαζόντων τὴν πολυάνθρωπον συναγωγὴν καὶ τί ἂν θέλοι ταῦτα εἶναι, καὶ τίς ἡ τοῦ βασιλέως δημηγορία, ἀνελθὼν **ἐπὶ τοῦ βήματος**, καὶ **καθίσας** μικρόν, εἶτα σιγὴν τῷ λαῷ διὰ τοῦ κήρυκος ἐπιτάξας, ἐξαναστὰς τοῦ θρόνου, ἔφη μεγάλῃ τῇ φωνῇ: 283v

107.4 «**Ἀκούσατε**, Πέρσαι πάντες καὶ Ἀγαρηνοὶ *καὶ Ἑβραῖοι*, καὶ ὁ ἐκλεκτὸς τῶν Χριστιανῶν **λαός**. Ἐγὼ Χριστιανός εἰμι, καὶ Ἰωάννης ὄνομά μοι. Πιστεύω δὲ εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, τὴν τρισυπόστατον καὶ ὁμοούσιον μίαν θεότητα· ἄλλη γὰρ πίστις οὔκ ἐστιν εἰ μὴ αὕτη. Καὶ ἐπεὶ ὁ Κύριός μου Ἰησοῦς Χριστὸς εἴρηκεν ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις, "Πᾶς ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω κἀγὼ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς", ἰδοὺ ὁμολογῶ αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων».

108. Ταῦτα εἰπών, καὶ ἐκβαλὼν τοῦ κόλπου τίμιον σταυρὸν ἐκ χρυσοῦ κατεσκευασμένον καὶ λίθοις πολυτελέσι κεκοσμημένον, καὶ τοῦτον *ὑψοῦ* διάρας, *καὶ στραφεὶς* κατὰ ἀνατολάς, καὶ *τρὶς* προσκυνήσας, κατεφίλησε εἰπών: «Τὸν σταυρόν σου προσκυνῶ, Χριστέ, τὸν τίμιον· καὶ σὲ γινώσκω Θεὸν καὶ Κύριον καὶ Σωτῆρά μου· καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπω, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν».

109.1 Ταύτην τὴν καλὴν ὁμολογίαν καὶ οἱ τρεῖς οἰκέται παριστάμενοι *αὐτῷ* συνωμολόγουν.

107.2 λαμπρῶς ἐστολισμένος: cf. Sym. Met. Vita et Passio Eugeniae 85 ἡ μάρτυς αὐτῇ ἐφίσταται, οὕτω μὲν ἐστολισμένη λαμπρῶς **107.2** Πέρσαι — Χριστιανοί: cf. Act. 1,9–11 Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἐλαμῖται, ... καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες Ῥωμαῖοι, Ἰουδαῖοί τε καὶ προσήλυτοι, Κρῆτες καὶ Ἄραβες et 17,21 Ἀθηναῖοι δὲ πάντες καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες ξένοι **107.3** βήματος ἀρθέντος ὑψηλοῦ ... ἀνελθὼν ἐπὶ τοῦ βήματος, καὶ καθίσας μικρόν: cf. B&I 26,45 Προκαθίσας τοίνυν ὁ βασιλεὺς ἐπὶ βήματος ὑψηλοῦ τε καὶ μετεώρου cum Sym. Met. e.g. Passio Carpi, Papyli et Agathonicae 15 ὁ μὲν ἐφ' ὑψηλοῦ προκάθηται βήματος etc. cf. supra 71,9 **107.4** Ἀκούσατε ... καὶ ὁ ἐκλεκτὸς τῶν Χριστιανῶν λαός: cf. B&I 36,14–15 Νῦν οὖν ἀκούσατέ μου, φίλοι καὶ ἀδελφοί, λαὸς Κυρίου καὶ κλῆρος ἅγιος **107.4** Πᾶς ὅστις — ἀνθρώπων: Mt. 10,32; cf. Luc. 12,8. cf. B&I 9,81–83 Καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει· Πᾶς ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω κἀγὼ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς **108.** σταυρὸν — κεκοσμημένον: cf. Vita Pancratii Tauromenii (sub auctore Evagrii episc. Taurom.) 10 σταυρὸν ἔχω ... ἦν γὰρ ὅλως ἐκ χρυσίου καθαροῦ καὶ λίθων πολυτελῶν. cf. supra 85,4 **108.** ὑψοῦ [εἰς ὕψος vers. α] διάρας: locutio saepe in Sym. Met. usurpata **108.** Τὸν σταυρόν σου προσκυνῶ, Χριστὲ: cf. Roman. Melod. Κοντάκιον ἀναστάσιμον = Cant. 42, pro,1

1 λαμπρῶς ἐστολισμένος, ἐξῆλθεν ἔφιππος: ἐξῆλθεν ἔφιππος λαμπρῶς ἐστολισμένος versio α **4** αὐτὸν: deest in vers. α **5** πάντων τε: καὶ πάντων versio α **9** καὶ Ἑβραῖοι: Ἑβραῖοι τε versio α **17** ὑψοῦ: εἰς ὕψος versio α καὶ στραφεὶς: στραφείς τε versio α **18** τρὶς: τρίτον versio α **22** αὐτῷ deest in vers. α

said:

"Listen, all you Persians, Hagarenes, and Jews, as well as you chosen people, the Christians. I am a Christian, and my name is John. I believe in the Father, the Son, and the Holy Spirit, the single divinity in three but consubstantial hypostases. There is no other faith except this one. And since my Lord Jesus Christ said in the sacred Gospels that 'Everyone who acknowledges me before men, I also will acknowledge him before my Father who is in heaven', lo and behold, I acknowledge Him before heaven and earth, before angels as well as humans". **107.4**

After saying this, he took out of his bosom a venerable cross, made of gold and adorned with precious stones, and he raised it up high, facing eastwards. He bowed three times, kissed the cross, and said: "I bow, Christ, before your venerable cross, and I recognize you as my God, and Lord, and Savior. To You I offer glory, along with Your eternal Father, and the all-holy, and good, and life-giving Spirit, now and forever and unto the ages of ages, amen". **108.**

The three servants, who were present, also joined him in the same good confession of faith. **109.1**

When the great crowd heard all this, at first they were amazed and stood there speechless. Then, he breathed into them, that corrupter of souls, that murderer of humans since the beginning of time, instilling a terrible madness in their hearts. They thus gave out a loud and deranged cry, sharpened their teeth like boars, and attacked the king with knives and hunting spears, trying to kill him.

The three trusted servants resisted with force, fighting against the onset of the throng, until they were killed by them, giving the good confession and calling upon Christ. Once they were killed, the throng attacked the king, who shouted **109.2**

Ὡς *οὖν* **ἤκουσε** ταῦτα ὁ *πολὺς* δῆμος ἐκεῖνος, τὰ μὲν πρῶτα, ἐξεθαμβήθησαν καὶ *ἵσταντο* **ἐννεοί**· εἶτα, πνεύσας εἰς αὐτοὺς ὁ τῶν ψυχῶν φθορεύς, ὁ ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος, μανίαν δεινὴν *ἐν ταῖς τούτων καρδίαις* ἐνέβαλεν. Καὶ δὴ *μέγα τε καὶ μανικὸν βοήσαντες*, καὶ συὸς δίκην τοὺς ὀδόντας θήξαντες, ἐπιπίπτουσι τῷ βασιλεῖ, μαχαίραις τε καὶ ζιβύναις ἀνελεῖν ἐπιχειροῦντες.

109.2 Οἱ οὖν τρεῖς πιστοὶ οἰκέται ἰσχυρῶς ἀνθίσταντο, τὴν ὁρμὴν εἴργοντες τοῦ δήμου, *ἕως ἀπεκτάνθησαν παρ' αὐτῶν*, τὴν καλὴν ὁμολογοῦντες ὁμολογίαν καὶ τὸν Χριστὸν ἐπικαλούμενοι. Ἐκείνων δὲ ἀναιρεθέντων προσβάλλουσι τῷ βασιλεῖ, βοῶντι καὶ λέγοντι, «Κύριε, **εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου**».

109.3 Ἐπεβόων δὲ οἱ ἐν τέλει τοῖς ὄχλοις, τὴν ὁρμὴν αὐτῶν διεγείροντες, «Ἀποκτανθήτω» λέγοντες «ὁ τῆς πίστεως ἡμῶν προδότης καὶ τοῦ Χριστοῦ ὁμολογητής» (ἐν εἴδει ὕβρεως, τὸν ὁμολογητὴν τοῦ Χριστοῦ καλοῦντες οἱ παράφρονες). Καὶ δὴ ξίφεσι καὶ λόγχαις τὸν ἀληθῶς ὁμολογητὴν Χριστοῦ κατατεμόντες ἀπέκτειναν, πολλὰς καὶ μετὰ τὸ θανεῖν πληγὰς αὐτῷ ἐπιθέντες.

110. Μετέβη οὖν ὁ κλεινὸς Ἰωάννης ἐκ τῆς ἐπιγείου βασιλείας πρὸς τὴν οὐράνιον καὶ **ἀτελεύτητον βασιλείαν** μηνὶ Μαΐῳ *τριακοστῇ*, μακάριος τῆς ὁμολογίας, μακάριος δὲ 284r
τῆς μαρτυρίας γενόμενος. Καὶ ἐπληρώθη ἐπ' αὐτὸν ὁ εὐαγγελικὸς λόγος, ὅτι «Πολλοὶ ἐλεύσονται ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ βορρᾶ καὶ θαλάσσης, καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν». Εὖγε τῆς ἀσυγκρίτου ἀνταλλαγῆς, ὑπέρευγε τῆς ἀπαραμίλλου ἐμπορίας! Ἀφῆκε βασιλείαν πρόσκαιρον καὶ ῥευστὴν καὶ φθειρομένην, καὶ παρέλαβε βασιλείαν ἀσάλευτον, ἄφθαρ-

109.1 Ὡς οὖν ἤκουσε ... καὶ ἵσταντο ἐννεοί: cf. B&I 16,64–65 Ὁ δὲ βασιλεὺς τούτων ἀκούσας, καὶ ἐνεὸς ὥσπερ γενόμενος **109.1** ὁ τῶν ψυχῶν — ἀνθρωποκτόνος: Ioann. 8,44 ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς. cf. Vitae et mirac. Nicolai Myr., Epitome (e cod. Paris. gr. 1034) 26 Ὁ δὲ ἐξ ἀρχῆς μισόκαλος καὶ διαβεβοημένος φθορεὺς τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων τῶν ἀνθρώπων **109.1** συὸς — θήξαντες: cf. Sym. Met. Miraculum archangeli Michaelis in Chonis 6 τὸν ὀδόντα συὸς τρόπον καθ' ἑκατέρων αὐτῶν ὑποθήξαντες et Sym. Met. Vita Cyri et Ioannis 11 τὸν ὀδόντα δίκην συὸς ὑποθήξας. cf. etiam supra 69,1 **109.1** μαχαίραις τε καὶ ζιβύναις: cf. Is. 2,4 συγκόψουσιν τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα καὶ τὰς ζιβύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα **109.2** βοῶντι — πνεῦμά μου: Luc. 23,46 καὶ φωνήσας φωνῇ μεγάλῃ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν, Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθεμαι τὸ πνεῦμά μου. cf. B&I 35,181–182 «Εἰς χεῖράς σου, φιλάνθρωπε θεέ, παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου» εἰπὼν ἐν μετανοίᾳ τὴν ψυχὴν τῷ Κυρίῳ παρέθετο. iunctura saepe in Sym. Met. usurpata. cf. etiam Euthym. Iber.(?) Vita Alexii 7. cf. supra 14,1 et infra 112,3 et 115,1 **110.** ἀτελεύτητον βασιλείαν: iunctura saepe in B&I usurpata **110.** μηνὶ Μαΐῳ τριακοστῇ: cf. Sym. Met. Vita Cyri et Ioannis 13 ... ἀθανάτῳ δὲ τὸν ἐξ οὐρανοῦ στέφανον ἐπὶ **τριακάδι** [cf. vers. α] καὶ πρώτην ἄγοντος τοῦ Ἰανουαρίου μηνός **110.** Πολλοὶ — οὐρανῶν: Sym. Met. Epitome de gestis Petri, dicta "prior" = Pseudo-Clementina (epitome altera) 62 μέμνημαι γὰρ αὐτοῦ εἰρηκότος, ὅτι πολλοὶ ἐλεύσονται ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ βορρᾶ καὶ θαλάσσης· καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. cf. Mt. 8,11 λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι πολλοὶ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἥξουσιν καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. cf. Luc. 13,29 καὶ ἥξουσιν ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ ἀπὸ βορρᾶ καὶ νότου καὶ ἀνακλιθήσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ **110.** παρέλαβε βασιλείαν ἀσάλευτον: Hebr. 12,27 βασιλείαν ἀσάλευτον παραλαμβάνοντες ἔχωμεν χάριν

1 οὖν (cf. ms. L): deest in vers. α πολὺς: deest in vers. α **2** ἵσταντο: ἔστησαν versio α **3** ἐν ταῖς τούτων καρδίαις deest in vers. α **4** μέγα τε καὶ μανικὸν βοήσαντες: βοήσαντες μέγα τε καὶ μανικόν versio α **7** ἕως: ἕως οὗ versio α παρ' αὐτῶν: παρὰ τοῦ ὄχλου versio α **16** τριακοστῇ: τριακάδι versio α (cf. vers. β, app. font.)

and said, "Lord, into Thy hands I commit my spirit!"

109.3 The high officers shouted at the direction of the people, inciting their assault, and saying: "Let the traitor of our faith and the confessor of Christ be killed" (these fools were using the term 'confessor of Christ' as an insult). And indeed, they killed the confessor of Christ by cutting him into pieces with knives and spears, striking blows against him even after his death.

110. The illustrious John departed from the earthly to the celestial and eternal kingdom, on the 30th of the month of May,[208] becoming blessed because of his confession of faith, blessed because of his martyrdom. And in his case, there were fulfilled the words of the Gospel saying, 'Many will come from east and west, and from north and the sea, and shall sit at the table in the kingdom of God, together with Abraham, Isaac, and Jacob'. Praise to this incomparable exchange! More praise to this unparalleled trading! He left behind an ephemeral, fleeting, corruptible kingdom, and gained an unshakeable, incorruptible one, preserved in heaven. With a few drops of blood, he obtained goods that no eye has seen, no ear has heard, nor any human heart conceived, what God has prepared for those who love him.

111.1 All Christians then fled and hid themselves, fearing the ferocity of the crowd; and the body of the martyr was abandoned, lying there for that entire day. The following night, the king appeared to the chief satraps and the leaders of the city, and said with many threats: "Give my relics to the metropolitan of the Christians

[208] This liturgical date is attested nowhere else beyond our text. Notably, the same date is assigned to the commemoration of the death of St Barlaam (the spiritual father of Ioasaph) in Greek *Synaxaria* of the M* recension; see Papaioannou 2022, 174, and 2026b.

τον, τετηρημένην ἐν οὐρανοῖς. Ῥανίσιν αἵματος ὀλίγαις, τὰ ἀγαθὰ ἐκτήσατο, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.

III.1 Τότε τοίνυν οἱ Χριστιανοὶ πάντες ἔφυγον καὶ κατέκρυψαν ἑαυτούς, δεδοικότες τὴν ὁρμὴν τοῦ λαοῦ· *τὸ δὲ σῶμα τοῦ μάρτυρος ἔρριψαν ἐπὶ χώρας, δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐκείνης*. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ νυκτί, φαίνεται αὐτοῖς τοῖς **ἀρχισατράπαις** καὶ πρώτοις τῆς πόλεως, μετὰ πολλῆς ἀπειλῆς λέγων: «Δοθήτω τὸ σκήνωμά μου τῷ μητροπολίτῃ τῶν Χριστιανῶν, τοῦ παρ' αὐτοῦ κηδευθῆναι. Εἰ δὲ μή, ἄρδην ὑμᾶς ἀπολέσω».

III.2 Διυπνισθέντες δέ, καὶ ἀλλήλοις τὰ ὁραθέντα διηγησάμενοι, ἠξίωσαν τὸν μητροπολίτην ἀποστεῖλαι καὶ τὸ σῶμα ἀναλαβέσθαι. Καὶ δὴ πέμψας ἕνα τῶν ἐπισκόπων, καὶ ἀγαγὼν τὸ τοῦ μάρτυρος καὶ βασιλέως λείψανον, καὶ τὰ νενομισμένα τελέσας, ἐν τῇ ἁγίᾳ κατέθετο ἐκκλησίᾳ, σὺν αὐτῷ δὲ καὶ τοὺς τρεῖς οἰκέτας, δοξάζων καὶ εὐλογῶν Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν.

III.3 **Πολλὰς δὲ ἰάσεις καὶ σημεῖα εὐδόκησε Κύριος γενέσθαι ἐν τῇ τοῦ λειψάνου καταθέσει τε καὶ εἰς τὸ ἔξῆς**, ὡς πολλοὺς τῶν Περσῶν τε καὶ Ἀγαρηνῶν, **τὴν πάτριον καταλιπόντας θρησκείαν**, Χριστιανοὺς γενέσθαι.

III.4 Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν νύκτα, καὶ τῷ μακαρίτῃ Θεοδώρῳ παρίσταται ἐν ὁράματι ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης, λευκὴν μὲν περιβεβλημένος στολήν, καὶ ὑπερφυεῖ στίλβουσαν λαμπρότητι, στεφάνῳ δὲ λίθοις καὶ *μαργάροις* πεποικιλμένῳ τὴν κεφαλὴν κεκοσμημένος, καί φησιν: «Ἰδού, πάτερ πνευματικέ, ἐδόξασέ με Κύριος δόξῃ πολλῇ, καὶ τοῖς

110. ὑπέρευγε — οὐρανοῖς: cf. Sym. Met. Passio Menodorae, Metrodorae et Nymphodorae 1 καλὴν ἐντεῦθεν ἐμπορίαν τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ποιούμεναι **110.** Ῥανίσιν αἵματος ὀλίγαις: Greg. Naz. In sanctum pascha = Or. 45,29 Οὐδὲν δὲ οἷον τὸ θαῦμα τῆς ἐμῆς σωτηρίας· ῥανίδες αἵματος ὀλίγαι κόσμον ὅλον ἀναπλάττουσαι **110.** ἃ ὀφθαλμὸς — αὐτόν: I Cor. 2,9. cf. supra 26,2 **111.1** τὴν ὁρμὴν τοῦ λαοῦ: Num. 11,11 et 17. cf. Ephr. Syr. Apologia ad fratrem quendam, de Heli sacerdote 83,3 τὴν ὁρμὴν τοῦ λαοῦ δεδοικώς **111.1** Τῇ δὲ ἐπιούσῃ νυκτί: cf. e.g. Passio Eustratii et soc., a Sym. Met. in menol. insertum 12 Ἐν τούτοις τῆς ἡμέρας ἐκείνης τελεσθείσης, τῇ ἐπιούσῃ νυκτὶ **111.1** ἀρχισατράπαις: cf. B&I 2,4; cf. etiam Sym. Met. Vita Stephani Iunioris 2007 et 2277. cf. supra 72,1, 86,9, et 102,2 **111.1** Εἰ δὲ μή, ἄρδην ὑμᾶς ἀπολέσω: cf. Menol. anon. Menologii Martii (e cod. Mosq. 376 Vlad. 207), Passio 4,10 «Θύσατε τοῖς θεοῖς, ὧ κατάρατοι, μὴ ἄρδην ὑμᾶς ἀπολέσω» **111.3** Πολλὰς — τὸ ἑξῆς: B&I* 40,117–119 Πολλὰ δὲ θαύματα καὶ ἰάσεις ἔν τε τῇ μετακομιδῇ, ἔν τε τῇ καταθέσει καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς χρόνοις διὰ τῶν ὁσίων αὐτοῦ θεραπόντων ἐποίησε Κύριος **111.3** τὴν πάτριον — θρησκείαν: Sym. Met. Vita sancti Marcelli archimandritae monasterii Acoemetorum 19 τὴν πάτριον θρησκείαν **καταλιπεῖν** [cf. vers. β] et B&I 4,30 **καταλιπόντα** [cf. vers. β] τὴν πάτριον θρησκείαν. cf. etiam Sym. Met. Passio Clementis Ancyrani et soc. 71 ταῦτα ὁρῶντες τήν τε πάτριον **ἐξώμνυντο** [cf. vers. α] θρησκείαν, καὶ αὐτοῖς τε καὶ τῷ ὑπ' αὐτῶν κηρυττομένῳ Χριστῷ προσετίθεντο **111.4** ὑπερφυεῖ στίλβουσαν λαμπρότητι: Sym. Met. Miraculum archangeli Michaelis in Chonis 8 τῆς ὑπερφυοῦς ἐκείνης ἀπολαύειν λαμπρότητος **111.4** Κατ' αὐτὴν — πνευματικέ: cf. supra 36,1 Συχνότερον δὲ καὶ τὸν κλεινὸν Μιχαήλ, ἐν ὁράμασι νυκτερινοῖς ἐθεώρει, ἐν τόποις μὲν κατοικοῦντα φωτεινοῖς, στολαῖς δὲ καὶ στεφάνοις μαρτυρικοῖς κεκοσμημένον, παρακαλοῦντα τε τοῦτον τὸν πνευματικὸν αὐτοῦ πατέρα, καὶ μηδαμῶς λυπεῖσθαι περὶ αὐτοῦ παρεγγυώμενον. «Μένει γάρ σοι» φησίν «ὁ μισθὸς παρὰ τῷ Θεῷ, τῆς εἰς ἐμὲ διδασκαλίας σου, καὶ εἰς τόδε τὸ μέτρον ἀναβάσεως»

6 τὸ δὲ σῶμα τοῦ μάρτυρος ἔρριψαν ἐπὶ χώρας, δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐκείνης: ἔρριψαν δὲ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος ἐπὶ χώρας versio α αὐτοῖς A: αὐτὸς Pomjalovskij (cf. app. crit. in vers. α) **17** μακαρίοτῃ Pomjalovskij **19** μαργάροις: μαργαρίταις versio α

to be buried by him; if not, I shall destroy you utterly".

III.2 They woke up, told one another what they had seen, and thus requested that the metropolitan come and take the body. And so he did, sending one of the bishops to bring the relics of the martyr and king. He then performed the customary rites and deposited them inside the holy church, along with the bodies of the three servants, glorifying and praising Christ, our God.

III.3 The Lord allowed many healings and miracles to take place during the deposition of the relics as well as from then onwards, so that many Persians and Hagarenes became Christians, abandoning their ancestral religion.

III.4 That very same night, King John appeared in a vision to the blessed Theodore, dressed in a white garment that shone a supernatural brilliance and wearing on his head a crown encrusted with gems and pearls. And he said: "Lo and behold, my spiritual father, the Lord glorified me with great glory and enlisted me among His holy martyrs; for today, I confessed my faith in Him in front of everyone and was killed by the Persians. My soul came out of this much erring life as if out of a prison and obtained the goods about which you always preached to me. May you be blessed by the Lord, for you were the cause of my salvation. Lo and behold, I beseech our common Master that your virtue joins me very quickly, and is united with me, and remains with me unto the ages, so that we may jointly become worthy of the illumination of the blessed and life-giving Trinity and glorify the Trinity's goodness forever".

ἁγίοις συνηρίθμησε μάρτυσι· σήμερον γάρ, ἐπὶ πάντων ὁμολογήσας αὐτόν, ἀνῃρέθην ὑπὸ τῶν Περσῶν. Καὶ ἐξελθοῦσα ἡ ψυχή μου ὡς ἐκ φυλακῆς τοῦ πολυπλανέος βίου, ἐπέτυχε τῶν ἀγαθῶν τῶν ἀεί μοι ὑπὸ σοῦ κηρυττομένων. Εὐλογημένος οὖν σὺ παρὰ Κυρίου, ὅτι πρόξενός μοι γέγονας σωτηρίας, καὶ ἰδοὺ δέομαι τοῦ κοινοῦ Δεσπότου, τάχιον παραγενέσθαι σου τὴν ἀρετήν, καὶ συναφθῆναι μοι καὶ συνεῖναι εἰς αἰῶνας, 5 284v
ὡς ἂν ὁμοῦ καταξιωθέντες τῆς ἑλλάμψεως τῆς **μακαρίας καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος**, δοξάζωμεν *ἀεὶ* τὴν αὐτῆς ἀγαθότητα».

112.1 Εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐλθὼν ὁ θεῖος Θεόδωρος καὶ τὸ ὅραμα συγκρίνας, ἔγνω τὸ γεγονός. Ἅμα δὲ πρωί, πρὸς τὸν ὅσιον ἀπῆλθε κιονίτην, καὶ διηγησάμενος τὰ ὁραθέντα, ἐδέξατο παρ' αὐτοῦ πληροφορίαν ἀληθῆ ταῦτα εἶναι. Καὶ ἦν ὁ μακάριος χαίρων τῷ πνεύματι 10
καὶ εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ, ὅτι τὸ ἔργον αὐτοῦ εἰς ἀγαθὸν ἐτελειώθη, καὶ προσήνεγκεν αὐτῷ ψυχὴν εὐαρεστήσασαν τούτῳ, ἧς οὐκ ἔστιν ὁ κόσμος ἀντάξιος.

112.2 Μετὰ δέ τινας ἡμέρας, καταλαμβάνει ὁ καταλειφθεὶς ἐν Βαβυλῶνι διάκονος, *σα*φῶς ἡμῖν περὶ τῶν συμβεβηκότων *διηγούμενος πάντων*. *Ἅπερ* καὶ ἀκούσαντες, δόξαν ἀνεπέμψαμεν τῷ ἐνδοξαζομένῳ ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ. 15

112.3 Ὀλίγων δὲ διαγενομένων ἡμερῶν, καὶ Θεοδόσιος ὁ στυλίτης, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἰωάννην τὸν ἐρημίτην, ἐν ἀποκαλύψει *Πνεύματος Ἁγίου* πρὸς Κύριον ἀναλύσαντα μαθών, μικρὸν νοσήσας καὶ αὐτός, **εἰς χεῖρας** *Θεοῦ* **τὴν** ἑαυτοῦ **ψυχὴν παρέθετο**. Ὃν ὁ ἁγιώτατος ἐπίσκοπος καταγαγὼν τοῦ κίονος, καὶ ὁσίως περιστείλας, ἐν τῷ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τεμένει κατέθετο, πολλῶν *μέντοι* ἰάσεων, ἐν τῇ αὐτοῦ κηδείᾳ γενομένων. 20

111.4 τοῦ πολυπλανέος βίου: Greg. Naz. Carm. II,1,49,3 (PG 37:1385,1) οὐδέ πη ἔκβασίς ἐστι πολυπλανέος βιότοιο et II,2,3,22 (PG 37:1481,12) ποῖ λήξει μέγα κῦμα πολυπλανέος βιότοιο **111.4** μακαρίας — Τριάδος: cf. B&I* 20,92, 25,189–190 (ἁγίας καὶ ζωαρχικῆς ed. Volk), et 39,125–126 (μακαρίας καὶ ὄντως ἀρχικῆς ed. Volk). cf. etiam Vita Basilii iunioris (sub auctore Gregorio discipulo) 5,133. cf. supra 80,3 et 97,10 **112.1** Εἰς ἑαυτὸν — συγκρίνας: Vita Ioannis Eleemosynarii 21 Εἰς ἐμαυτὸν οὖν ἐλθὼν καὶ συγκρίνας τὸ ὅραμα **112.1** ἧς οὐκ ἔστιν ὁ κόσμος ἀντάξιος: Hebr. 11,38 ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος **112.3** διαγενομένων ἡμερῶν: iunctura saepe in Sym. Met. usurpata **112.3** εἰς χεῖρας — παρέθετο: Luc. 23,46 καὶ φωνήσας φωνῇ μεγάλῃ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν, Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθεμαι τὸ πνεῦμά μου. cf. B&I 35,181–182 «Εἰς χεῖράς σου, φιλάνθρωπε θεέ, παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου» εἰπὼν ἐν μετανοίᾳ τὴν ψυχὴν τῷ Κυρίῳ παρέθετο. iunctura saepe in Sym. Met. usurpata. cf. etiam Euthym. Iber.(?) Vita Alexii 7. cf. supra 14,1 et 109,2 et infra 115,1 **112.3** μικρὸν νοσήσας καὶ αὐτός, εἰς χεῖρας Θεοῦ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν παρέθετο: cf. Euthym. Iber.(?) Vita s. Maximi confessoris (BHG 1233m) 10,3–5 Τῇ οὖν τρισκαιδεκάτῃ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς ἡμέρᾳ ἑβδόμῃ κατὰ τὴν αὐτοῦ πρόῤῥησιν εὐδοκίᾳ Θεοῦ μικρὸν νοσήσας εἰς χεῖρας Θεοῦ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ παρέδωκεν. cf. infra 115,1 **112.3** Ὃν ὁ ἁγιώτατος — κατέθετο: cf. e.g. Sym. Met. Passio Artemii 6 οὓς ὁ τῆς πόλεως περιστείλας ἐπίσκοπος, ἔθαψεν, αἰδεσθεὶς τὸ τῆς ἀρετῆς αὐτῶν ἀνυπέρβλητον

2 πολυπλανέος scripsi: πολυπλάνεως A Pomjalovskij et versio α **5** τάχιον Pomjalovskij (cf. vers. α): τάχειον A **7** ἀεὶ: deest in vers. α **14** διηγούμενος πάντων: πάντων διηγούμενος versio α Ἅπερ: deest in vers. α **17** Πνεύματος Ἁγίου: deest in vers. α **18** Θεοῦ: Κυρίου versio α **20** μέντοι: deest in vers. α

When Theodore regained consciousness and deciphered the vision, he realized what had happened. As soon as morning came, he went to the holy stylite, told him what he had seen, and received from him confirmation that all was true. The holy man rejoiced in his spirit and gave thanks to God, that his work was completed with a good outcome and that he brought to God a soul pleasing to Him, a soul which the world was not worthy of. 112.1

A few days later, the deacon who had stayed behind in Babylon arrived and told us everything that had happened in detail. When we heard his account, we glorified Him who is glorified in His saints. 112.2

After some days went by, also Theodosios the stylite learned by a revelation of the Holy Spirit that his brother John the solitary had departed to the Lord, and he fell ill for a short time, and then he too gave up his soul into God's hands. The most holy bishop carried him down from the pillar and, after preparing his body as befits a holy man, deposited him in the Church of Saint George; during the funeral, several healings took place. 112.3

The End

From that point on, the great Theodore was left alone, separated from that sacred couple, his spiritual son (I mean King John) and the holy stylite. He thus passed all his days in tears, sighs, and continuous mourning. He consigned himself to such harsh discipline that he was thought to be some fleshless and incorporeal creature. He ate food of rather meager quality and moderate quantity only once a week. He spent every night praying without sleep. He did not keep 113.1

113.1 Ἔκτοτε οὖν ὁ μέγας Θεόδωρος, μόνος ἀπολειφθεὶς τῆς ἱερᾶς συζυγίας, τοῦ τε πνευματικοῦ αὐτοῦ υἱοῦ (*λέγω δὴ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου*) καὶ τοῦ ὁσίου στυλίτου, δάκρυσι καὶ στεναγμοῖς καὶ πένθει διηνεκεῖ, πάσας διήνυσε τὰς ἡμέρας. Τοσαύτῃ δὲ ἑαυτὸν ἐξέδωκε σκληραγωγίᾳ, **ὡς ἄσαρκός τις** νομίζεσθαι **καὶ ἀσώματος**, ἅπαξ μὲν τῆς ἑβδομάδος, τροφῆς ἀπογευόμενος λίαν ἐνδεοῦς καὶ μετρίας, ἀϋπνοις δὲ προσ- 5
ευχαῖς πάσας ἀμείβων τὰς νύκτας, μηδὲν δὲ τῶν προσόντων αὐτῷ καταλιμπάνων, ἀλλὰ πάντα τοῖς δεομένοις διανέμων. **Δαψιλεστέρας** οὖν *τῆς* παρὰ τοῦ Χριστοῦ **χάριτος** ἀπολαύει· χεῖρας γὰρ τοῖς νοσοῦσιν ἐπιτιθείς, καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ θεῖον ὄνομα καλῶν, θᾶττον αὐτοῖς τὴν ῥῶσιν παρεῖχεν.

113.2 Τῆς φήμης δὲ τὴν Μεσοποταμίαν πᾶσαν καὶ τὴν Συρίαν ὀξύτατα διελθούσης, 10
πολὺ πλῆθος τῶν διαφόροις νόσοις ἀσθενούντων, ἐκ πολλῶν πατρίδων πρὸς ἐκεῖνον συνέρρεον, ἀφθόνου τε καὶ ἀμίσθου τῆς θεραπείας ἀπήλαυον. Τοῦτο *δὲ* ***πολλοῖς*** *τῶν Ἰσμαηλιτῶν μεταβολὴν τῆς θρησκείας* ἐνεποίει, καὶ πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ πί-

113.1 μόνος ἀπολειφθεὶς: cf. Sym. Met. Passio Arethae et soc. 22 et Sym. Met. Vita Pauli Thebaei 7 **113.1** τῆς ἱερᾶς συζυγίας: cf. Greg. Naz. Epist. 169,1 Ὦ τῆς ἱερᾶς ἑστίας καὶ συζυγίας. cf. supra 6,3. cf. etiam infra 115,4 τῆς μεγάλης ἀπερρωγὼς συζυγίας **113.1** ὡς ἄσαρκός — ἀσώματος: Greg. Naz. In lumina = Or. 39,19 ὡς ἄσαρκος καὶ ἀσώματος. cf. B&I* 38,96–97 Οὕτω δὲ εἰς τὸ ἀγρυπνεῖν τὴν φύσιν ὑπέταξεν ὡς ἄσαρκός τις καὶ ἀσώματος et B&I 40,64 ὥσπερ τις ἄσαρκος **113.1** ἅπαξ — ἀπογευόμενος: cf. Sym. Met. Miraculum archangeli Michaelis in Chonis 5 οὐδὲ μικρόν τι μετασχούσας ἅλατος τοῦ ἀναγκαίου πᾶσι τροφῆς ἡδύσματος, καὶ τοῦτο δὲ ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος, Sym. Met. Passio Galactionis et Epistemes 25 Οὕτω δὲ αὐτῷ καὶ νηστείας ἐμέλησεν, ὡς ἐπὶ δυσὶν ἔτεσιν ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος ἄρτου μόνου μεταλαμβάνειν, καὶ τούτου βραχέος καὶ ὅσον ἀποζῆν δύνασθαι, Vita et conversatio Melanae Romanae 17 ὡς ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος μόνον μεμνῆσθαι τροφῆς καὶ ταύτης κεκολασμένης. cf. etiam Euthym. Iber.(?) Vita Alexii 3 πᾶσαν μὲν τὴν ἑβδομάδα νήστης διατελῶν, μόνον δὲ τῇ κυριακῇ μεταλαμβάνων τῶν θείων τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων et Athan. mon. Panagiou Vita Athanasii Athonitae 144 εἰ δὲ καὶ καιρὸς νηστείας, ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος τροφὴν τοὺς τρεῖς τῶν νηστειῶν καιροὺς ἡ γαστὴρ ὑπεδέχετο et Vita anonyma Athanasii Athonitae 9 Ἀξιοῦντος δὲ τοῦ Ἀθανασίου ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος μεταλαμβάνειν τροφῆς, ὁ γέρων κόπτων αὐτοῦ τὸ θέλημα, διὰ τριῶν ἡμερῶν ἐσθίειν ἐκέλευε. cf. B&I 12,81–82 ὅλας τὰς τῆς ἑβδομάδος ἡμέρας ἄσιτοι διατελοῦντες τῇ Κυριακῇ τροφῆς μετελάμβανον **113.1** λίαν ἐνδεοῦς καὶ μετρίας: Greg. Naz. Supremum vale = Or. 42,4 οὐδὲ πένητος ἑνὸς τῶν ἐνδεῶν καὶ μετρίων **113.1** Δαψιλεστέρας — ἀπολαύει: cf. Ioann. Chrys. De pentecoste (homiliae 1–2) PG 50:70,9–10 δαψιλεστέρας ἀπολαύσαντες τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος et cetera Chrysostomica et Sym. Met. Passio Andreae in Crisi 17 δαψιλεστέρας τῆς χάριτος ἀπολαύσει, Sym. Met. Vita Symeonis Styl. 12 χρόνῳ δὲ ὕστερον δαψιλεστέρας ἀπολαύσας τῆς ἄνωθεν χάριτος, Sym. Met. Passio Thyrsi et soc. 40 δαψιλεστέρας ἄνωθεν τῆς χάριτος ἀπολαύσας et Sym. Met. Vita Timothei apostoli 6 Ἐπεὶ καὶ δαψιλεστέρας ἀπέλαυσε χάριτος. cf. B&I 34,114–115 δαψιλῶς αὐτῷ ἐνυπάρχουσαν τὴν τοῦ Πνεύματος μαρτυροῦσι χάριν et supra 42,6. cf. etiam supra 4,1 et 67,2 **113.2** Τῆς φήμης … ὀξύτατα διελθούσης: cf. Sym. Met. Epitome de gestis Petri, dicta "prior" = Pseudo-Clementina (epitome altera) 143 τῆς φήμης οὖν πανταχόσε διαθεούσης, Sym. Met. Vita Symeonis Styl. 15 τῆς τοῦ Συμεὼν τοίνυν φήμης οὐκ ἔστιν ὅπως μὴ διαθεούσης, Sym. Met. Vita et Passio Luciani 5 πολλῆς πανταχοῦ περὶ αὐτοῦ τῆς φήμης διαθεούσης. cf. etiam Euthym. Iber.(?) Passio et miracula Modesti, ep. Hierosol. 10 (36,2–4) τῆς περὶ αὐτοῦ φήμης διατρεχούσης ἁπανταχοῦ et supra 23 ὡς ἐντεῦθεν τῆς φήμης διαθεούσης et 38,1 ὡς ἐντεῦθεν διαθέειν αὐτοῦ τὴν φήμην πανταχοῦ **113.2** Τῆς φήμης — συνέρρεον: cf. B&I* 40,111–113 Ὡς δὲ εἰς τὰς ἀκοὰς ἔπιπτε τοῦ λαοῦ τὸ γεγονός, πλῆθος ἀριθμοῦ κρεῖττον ἐκ πάντων τε τῶν πόλεων καὶ περιχώρων εἰς προσκύνησιν καὶ θέαν συνέρρεον τῶν μακαρίων σωμάτων ἐκείνων. cf. Sym. Met. Vita Ioannis Chrysostomi 61 ὡς γὰρ ἡ τελευτὴ ἤδη πρὸς ἀκοὰς ἔπιπτε … πλῆθος ἀριθμοῦ κρεῖττον … ἐξ αὐτῆς Συρίας καὶ Κιλικίας, ἐκ Πόντου τέ φημι καὶ τῆς Ἀρμενίας, εἰς προσκύνησιν τοῦ μακαρίου συνέρρεον σώματος et infra 115,2–3 **113.2** ἀφθόνου τε καὶ ἀμίσθου τῆς θεραπείας ἀπήλαυον: cf. Nicet. Dav. Paphl. Laudatio in Gregorium theologum 15 ἄφθονός τε καὶ ἄμισθος πρόκειται τοῖς καλῶς πεινῶσι πανδαισία

2 λέγω δὴ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου: deest in vers. α **7** τῆς: καὶ τῆς versio α **13** δὲ πολλοῖς τῶν Ἰσμαηλιτῶν μεταβολὴν τῆς θρησκείας: μεταβολὴν τῆς θρησκείας πολλοῖς τῶν Ἰσμαηλιτῶν versio α

any possession for himself, but distributed everything to those in need. As a result, he enjoyed an even more abundant grace from Christ. As soon as he would lay his hands on the sick and invoke the divine name of Christ, he would restore them to health most swiftly.

His fame reached all Mesopotamia and Syria instantly, and out of many lands **113.2**
a great multitude of people, afflicted with all sorts of illnesses, would flock together to see him; they obtained cures that were neither begrudged nor required compensation. This prompted many Ishmaelites to convert and be reformed in the faith of Christ—this represented a cure from a more serious illness. Also, many followers of Nestorius and Severus as well as several disciples of Mani divested themselves from the spell of impiety and joined the universal church. The

στιν *μετερρύθμιζεν*, *καὶ* μείζονος ὑπῆρχε νοσήματος θεραπεία. Πολλοὶ δὲ τῶν τὰ 285r
Νεστορίου καὶ Σευήρου φρονούντων, πολλοὶ δὲ καὶ τῶν Μάνεντος μαθητῶν, τῆς κατεχούσης αὐτοὺς ἀπαλλαττόμενοι δυσσεβείας, τῇ καθολικῇ προσετίθεντο ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐπληθύνετο ὁ ἀριθμὸς τῶν ὀρθοδόξων, καὶ εἰς μεγάλην ἐπεδίδου προκοπὴν ἡ ἀρετή.

114.1 *Οὕτω γοῦν πολλοῖς* καὶ μεγάλοις ὁ *ὁσιώτατος* Θεόδωρος κατορθώμασι, ⟨διαπρέψας⟩ καὶ νάμασι ποταμῶν ταῖς ἐπιρροαῖς τῶν θαυμάτων μιμησάμενος, μετὰ τριετῆ χρόνον τῆς τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ἀθλήσεως, ὁρᾷ πάλιν αὐτὸν ἐν ἐκστάσει, προσκαλούμενον *τοῦτον* καὶ τοιάδε *φάσκοντα*: «Δεῦρο, πάτερ ποθεινότατε, ὁ Χριστὸς καλεῖ σε, εὐδοκήσας ἅμα κατοικεῖν ἡμᾶς, καὶ **τοῦ γλυκυτάτου *φωτὸς*** *αὐτοῦ ἀεὶ* ἐμφορεῖσθαι».

114.2 Ταῦτα ἰδὼν ὁ μέγας, καὶ τὴν *ἑαυτοῦ ἀνάλυσιν* καὶ πρὸς Χριστὸν ἀποδημίαν γνούς, τὸ ἱερατικὸν πλήρωμα καὶ τὸ Χριστιανικὸν ποίμνιον συγκαλέσας, τὰ δέοντα πρὸς εὐσέβειαν παραινεῖ, ἀμετακινήτως *μὲν καὶ παγίως ἐμμένειν τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει*, καὶ μὴ ταῖς τῶν αἱρετικῶν παρατρέπεσθαι βεβήλοις κενοφωνίαις, ὁμόνοιάν τε καὶ ἀγάπην πρὸς ἀλλήλους φυλάττειν, καὶ πασῶν τῶν τοῦ Χριστοῦ ἀντέχεσθαι θείων ἐντολῶν.

113.2 Τοῦτο — θεραπεία: cf. B&I* 40,117–122 Πολλὰ δὲ θαύματα καὶ ἰάσεις ἔν τε τῇ μετακομιδῇ, ἔν τε τῇ καταθέσει καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς χρόνοις διὰ τῶν ὁσίων αὐτοῦ θεραπόντων ἐποίησε Κύριος. Καὶ εἶδεν ὁ βασιλεύς τε καὶ πᾶς ὁ ὄχλος τὰς δι' αὐτῶν γενομένας δυνάμεις· πολλοὶ δὲ καὶ τῶν πέριξ ἐθνῶν, ἀπιστίαν νοσοῦντες καὶ Θεοῦ ἄγνοιαν, διὰ τῶν γινομένων ἐν τῷ μνήματι σημείων ἐπίστευσαν **114.1** Οὕτω γοῦν — κατορθώμασι ⟨διαπρέψας⟩: Sym. Met. Vita Symeonis Styl. 54 **Πολλοῖς οὕτω γοῦν καὶ μεγάλοις ὁ Συμεὼν κατορθώμασι διαπρέψας** [cf. vers. α], καὶ ὅλα ἔτη βιώσας ἓξ καὶ πεντήκοντα, λυθέντος αὐτῷ τοῦ συνδέσμου, πρὸς τὸν ἐρώμενον διαβαίνει, καθαρώτερον αὐτῷ προσομιλήσων καὶ συνεσόμενος **114.1** νάμασι — μιμησάμενος: cf. Sym. Met. Vita et conversatio Sampsonis 12 προσκείσθω καὶ ἕτερα τῶν θαυμάτων ... οὐδὲ γὰρ ἐκλείπουσιν ἄχρι καὶ νῦν τῶν ποταμῶν μιμούμενα τοὺς ῥέοντας ἀεννάως, Vita Lucae iunioris Steiriotae (a. Sym. Met. in menol. inserta) 98 θεραπευτὴς γενόμενος καὶ ποταμῶν ἀενάους ῥοὰς μιμούμενος, et Sym. Met. Vita Ioannis Chrysostomi 46 τῶν ποταμῶν γὰρ ἀτεχνῶς ἐμιμοῦντο ῥεύματα. cf. etiam Ioann. Chrys. In Genesim (sermones 1–9) PG 54:626,9–10 τὰ τῶν ποταμῶν μιμεῖται ῥεύματα, μηδαμοῦ ποτε ἱστάμενα **114.1** ὁρᾷ — ἐκστάσει: cf. Sym. Met. Vita Ioannis eleemosynari 73 ἐν ἐκστάσει γενόμενος, ὕπαρ οὐκ ὄναρ ὁρᾷ λαμπρὸν ἄνδρα et 79 ὁρᾷν αὐτὸν ᾧπερ ἐν ἐκστάσει γενόμενος **114.1** τοῦ γλυκυτάτου — ἐμφορεῖσθαι: cf. B&I* 1,68 τῷ δὲ γλυκεῖ τῆς ἀληθείας φωτὶ προσετίθεντο, B&I* 8,7 φῶς γλυκύτατον εἰσέδυ μου τῇ καρδίᾳ, B&I* 24,39–41 χαρᾶς τε πλήρη καὶ θάρσους καὶ φωτὸς γλυκυτάτου τὴν πρὸ μικροῦ λυπουμένην αὐτοῦ καὶ ἀλγοῦσαν εὑρίσκει καρδίαν, B&I* 24,73–74 σὲ παρ' ἐλπίδα δι' εὐχῆς ἐμῆς καὶ δεήσεως γεννηθῆναι καὶ τοῦ γλυκυτάτου μετέχειν φωτὸς τούτου παρασκευάσαντας, et B&I* 24,176–177 ἀνάβλεψον ἰδεῖν τὸ πᾶσι περιλάμπον τοῦ θεοῦ μου φῶς καὶ περιλάμφθητι καὶ αὐτὸς τῷ γλυκυτάτῳ τούτῳ φωτί. cf. Sym. Met. Passio Guriae, Samonae et Abibi 9 τοῦ γλυκυτάτου τοῦδε φωτὸς ἀπολαύσητε, Sym. Met. Passio Anastasiae Rom. 3 ἡδονή, λαμπρότης, ὡραιότης, φῶς, πολὺ τοῦ φωτὸς τούτου γλυκύτερόν τε καὶ ὡραιότερον, et Sym. Met. Passio Demetrii 5 τῷ δὲ γλυκεῖ τῆς ἀληθείας φωτὶ προσετίθεντο. cf. supra 28,6, 66,3, et 71,7 **114.2** τὴν ἑαυτοῦ — γνούς: cf. e.g. Sym. Met. Vita Theodori Grapti 33 Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ καιρὸς ἐκάλει τῆς ἀναλύσεως, καὶ τῆς πρὸς ὃν ἐπόθουν ἀποδημίας **114.2** τὸ ἱερατικὸν — φυλάττειν: Sym. Met.* Vita Ioannicii Bithyniae 57 τῷ ἱερατικῷ τε πληρώματι καὶ τῇ νεολέκτῳ ποίμνῃ τὰ δέοντα πρὸς εὐσέβειαν παραινέσας, ἀμετακινήτως **τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει καὶ παγίως ἐμμένειν** [cf. vers. α], μηδὲ ταῖς τῶν αἱρετικῶν παρατρέπεσθαι βεβήλοις κενοφωνίαις, ὁμόνοιάν τε πρὸς ἀλλήλους φυλάττειν εἰπών

1 μετερρύθμιζεν: τούτους μετερρύθμιζεν versio α καὶ: δ versio α **6** Οὕτω γοῦν πολλοῖς: Πολλοῖς οὕτω γοῦν versio α ὁσιώτατος: deest in vers. α διαπρέψας scripsi (cf. vers. α, app. font., et Nikitin 66): om. A Pomjalovskij **7** an νάματα scribendum? cf. Nikitin 66 et K (cf. app. crit. in vers. α) **9** τοῦτον: deest in vers. α φάσκοντα: λέγοντα versio α **10** φωτὸς αὐτοῦ: αὐτοῦ φωτὸς versio α ἀεὶ: deest in vers. α **11** ἑαυτοῦ ἀνάλυσιν: ἀνάλυσιν αὐτοῦ versio α **13** μὲν καὶ παγίως ἐμμένειν τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει: τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει καὶ παγίως ἐμμένειν versio α

number of the Orthodox increased and virtue flourished greatly.

Most holy Theodore thus achieved many great feats and resembled the streams of a river in his pouring forth of miracles. Three years after the martyrdom of King John, he saw the king again in ecstasy, inviting him and saying some such words: "Come, most desired father! Christ is calling you, having given His blessing that we may live together and bask in His sweetest light forever". **114.1**

When the great one saw this vision, and realized that it signified his death and departure to Christ, he summoned all the clergy and the Christian flock and advised them as to what is necessary for piety: to remain unyielding and firm in their orthodox faith, to not be misled by the vain and profane words of the heretics, to guard their concord and love towards one another, and to follow closely all of Christ's divine commandments.[209] **114.2**

After speaking thus and bidding them farewell, Theodore departed for the Holy City. He entered the salvific *Anastasis* of Christ, shed tears on that sacred ground, threw himself on the life-giving Tomb, and flooded it with the myrrh **115.1**

[209] *he summoned – one another*: Wording from the *Life* of Ioannikios of Bithynia from Metaphrastes' *Menologion*, from a section near the conclusion of that text (BHG 937: 57); see further Vol. I, 3.2 ("Wholesale Narrative Quotations").

115.1 Ταῦτα ὁμιλήσας καὶ ἀσπασάμενος αὐτούς, ἐπὶ τὴν Ἁγίαν ἀπαίρει Πόλιν. Καὶ εἰς τὴν σωτήριον *τοῦ Χριστοῦ εἰσελθὼν* Ἀνάστασιν, καὶ δάκρυσι τὸ ἅγιον ἐκεῖνο ῥάνας ἔδαφος, τῷ ζωηφόρῳ τε περιχυθεὶς Μνήματι καὶ τῷ μύρῳ τῶν δακρύων *τοῦτο* περιαντλήσας, καὶ ὅσα τῶν ἐπίπλων ἤ τινων *ἐπήγετο ἑτέρων* εἰδῶν ἢ χρημάτων τοῖς πένησι διανείμας, αὐτὸς πρὸς τὴν τοῦ θείου Σάβα *ἐξῆλθε Λαύραν*. Καὶ *ἐν* τῷ ἀρχαίῳ αὐτοῦ ἀσκητικῷ κελλίῳ, ἐπὶ τρισὶν *ἑβδομάσι παραμείνας*, καὶ λόγοις θεοσόφοις τοὺς μοναχοὺς ἑστιάσας, μικρόν τι νοσήσας, ὡς ἐγγιζούσης ἤδη τῆς τελευτῆς ἤσθετο, τῶν θείων κοινωνήσας ἁγιασμάτων, εὐχήν τε τὴν συνήθη ἐπιφθεγξάμενος «Δόξα σοι παναγία Τριάς, ἡ ἐλπὶς ἡμῶν»· καὶ «**Κύριε, εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου**» ἐπειπών, τῷ τύπῳ τε σφραγισάμενος τοῦ σταυροῦ, **τὴν μακαρίαν ἀπῆλθε πορείαν, Χριστὸν βλέπειν, Χριστοῦ τῷ κάλλει διὰ παντὸς ἐναγάλλεσθαι.**

115.2 Ὡς δὲ ὁ τῆς Λαύρας προεστὼς τῷ πατριάρχῃ τὴν τοῦ ὁσίου ἐδήλωσε τελευτήν, θᾶττον *τὸ ἱερατικὸν* μετὰ τοῦ πατριάρχου τὴν Λαύραν καταλαμβάνουσι, καὶ **πλῆθος ἀριθμοῦ κρεῖττον εἰς ἀσπασμὸν τοῦ μακαρίου *συνέτρεχον σώματος***, καὶ **πολλὰς ἰάσεις** νοσημάτων καὶ φυγαδείας δαιμόνων ὁ **Κύριος, διὰ τοῦ** ἐν Ἁγίοις εὐδόκησε τότε γενέσθαι Θεοδώρου. 285v

115.1 τῷ ζωηφόρῳ — Μνήματι: vox saepe in Sym. Met. usurpata. cf. e.g. Sym. Met. Passio Anastasiae Rom. 11 εὐθὺς τῷ λειψάνῳ περιχυθεῖσα, καὶ ὅλη ὅλῳ προσφῦσα, καὶ σφοδρῶς ἕκαστον μέλος καταφιλοῦσα et Sym. Met. Passio Hieronis et soc. 5 περιχυθεῖσα τούτῳ θερμῶς ἐδάκρυε, etc. cf. etiam supra 86,3 **115.1** μικρὸν νοσήσας: cf. Euthym. Iber.(?) Vita s. Maximi confessoris (BHG 1233m) 10,3–5 μικρὸν νοσήσας. cf. supra 112,3 **115.1** Κύριε — ἐπειπών: Luc. 23,46 καὶ φωνήσας φωνῇ μεγάλῃ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν, Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθεμαι τὸ πνεῦμά μου. cf. B&I 35,181–182 «Εἰς χεῖράς σου, φιλάνθρωπε θεέ, παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου» εἰπὼν ἐν μετανοίᾳ τὴν ψυχὴν τῷ Κυρίῳ παρέθετο. iunctura saepe in Sym. Met. usurpata. cf. etiam Euthym. Iber.(?) Vita Alexii 7. cf. supra 14,1, 109,2 et 112,3 **115.1** τῶν θείων — ἐναγάλλεσθαι: Sym. Met.* Vita Ioannis Chrysostomi 60 ... καὶ τῶν θείων κοινωνήσας ἁγιασμάτων, εὐχήν τε τὴν συνήθη ἐπιφθεγξάμενος: «Δόξα σοι, Κύριε, πάντων ἕνεκεν», τῷ τύπῳ τε ἐπισφραγισάμενος ᾧ συνέζη σταυροῦ, καὶ τοὺς πόδας ἐξάρας ... τὴν μακαρίαν ἀπῆλθε πορείαν, Χριστὸν βλέπειν, Χριστῷ συνεῖναι, Χριστοῦ τῷ κάλλει διὰ παντὸς ἐναγάλλεσθαι. cf. B&I* 39,151 τὴν μακαρίαν ἀπῆλθε πορείαν et B&I* 40,89–90 Χριστὸν βλέπειν καταξιοῦται, Χριστῷ συνεῖναι, Χριστοῦ τῷ κάλλει διὰ παντὸς ἐναγάλλεσθαι

2 τοῦ Χριστοῦ εἰσελθὼν: εἰσελθὼν τοῦ Χριστοῦ versio α **3** τοῦτο: deest in vers. α **4** ἐπήγετο ἑτέρων: ἑτέρων ἐπήγετο versio α **5** ἐξῆλθε Λαύραν: Λαύραν ἐξῆιει versio α ἐν: deest in vers. α **6** ἑβδομάσι παραμείνας: παραμείνας ἑβδομάσι versio α **13** τὸ ἱερατικὸν: ἅπαν τὸ ἱερατικὸν versio α **14** συνέτρεχον: συνέρρεον versio α **16** τότε scripsi (cf. vers. α): τούτου A Pomjalovskij

of his tears. Whatever clothes or other provisions or money he carried with him, he distributed to the poor, and then went out to the Lavra of the divine Sabas. He stayed for three weeks in his old ascetic cell and nourished the monks with words full of God's wisdom. Then, he became ill for a short time, and when he understood that death was approaching, he received the divine communion, uttering his usual prayer, "Glory to you, all-holy Trinity, our hope". He then added "Lord, I surrender my spirit to your hands", sealed himself with the sign of the cross, and went on that blessed journey, to behold Christ, to delight forever in the fair beauty of Christ.[210]

115.2 When the Lavra's abbot informed the patriarch of the saint's death, immediately the clergy, together with the patriarch, went to the Lavra, and a countless multitude of people came running to venerate the body of the saint. With the Lord's blessing, many healings of illnesses and exorcisms of demons occurred at that time through Theodore, now counted among the saints.

[210] Both the death scene and the description of the burial that follows **(115,2–3)** replicate closely the concluding sections of again Metaphrastes' *Life* of John Chrysostom (60–1); see Vol. I, 3.2 ("Wholesale Narrative Quotations").

115.3 Ὕμνων οὖν ἱερῶν καὶ τῆς νενομισμένης τελεσθείσης ψαλμῳδίας, ***κατετέθη*** *τὸ ἱερὸν αὐτοῦ σῶμα ἐν ταῖς* ***θήκαις*** *τῶν πατέρων, πλησίον Μιχαήλ, τοῦ συγγενοῦς αὐτοῦ καὶ μάρτυρος, Ἰουλίου μηνὸς ἐννεακαιδεκάτην* ἄγοντος.

115.4 *Καὶ* ἐκεῖνος μὲν οὖν *οὕτως* βιούς, οὕτως ἀπεδήμησε πρὸς Κύριον καὶ προσετέθη τοῖς ἀπ' αἰῶνος ἁγίοις, μακάριος μὲν τῆς πολιτείας, μακάριος δὲ τῆς τελειώσεως καὶ πρὸς Χριστὸν ἀναλύσεως γεγονώς. Βασίλειος δὲ τὴν χαλεπὴν ὑποστὰς ὀρφανίαν, καὶ τῆς μεγάλης ἀπερρωγὼς συζυγίας (γραφικῶς εἰπεῖν), βίον ἔλκει ὀδυνηρὸν καὶ οὐκ εὔδρομον, *οἷα* εἰκὸς τὸν ἐκείνου κεχωρισμένον· οὐκ οἶδα εἰς ὃ τελευτήσων μετὰ τὴν ἐκείνου παιδαγωγίαν, ἄγοιτο δὲ ταῖς ἐκείνου πρεσβείαις ἄμεινον.

115.5 **Ἕως ὧδε** τὰ τῆς ἐμῆς εἰς **δύναμιν** διηγήσεως, εἰ καὶ παραπολὺ τῆς ἀξίας ἐλάττω, ἀλλ' ὅσον τὸν πόθον ἀποπληρῶσαι πατρὸς ἀγαθοῦ, καὶ βραχεῖαν τινὰ τοῦ βίου ἀναγραφὴν τοῖς ἐξῆς εἰς ὠφέλειαν καταλιπεῖν, εἰς αἴνεσιν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ᾧ

115.3 Ὕμνων — ψαλμῳδίας: cf. Eph. 5,19 ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς et Col. 3,16 ψαλμοῖς, ὕμνοις, ᾠδαῖς πνευματικαῖς. cf. supra 14,1 et 33,3 **115.3** κατετέθη — θήκαις: cf. B&I 40,108–110 *τὰ τῶν ἁγίων ψυχῶν σκηνώματα ... θήκαις ἐνθεὶς ὁ βασιλεὺς τιμίαις* **115.3** πλῆθος ἀριθμοῦ κρεῖττον (115,2) — μάρτυρος: Sym. Met.* Vita Ioannis Chrysostomi 61 *ὡς γὰρ ἡ τελευτὴ ἤδη πρὸς ἀκοὰς ἔπιπτε ... πλῆθος ἀριθμοῦ κρεῖττον ... ἐξ αὐτῆς Συρίας καὶ Κιλικίας, ἐκ Πόντου τέ φημι καὶ τῆς Ἀρμενίας, εἰς προσκύνησιν τοῦ μακαρίου συνέρρεον σώματος.* Ὃ καὶ ἱερῶν ὕμνων, καὶ τῆς νενομισμένης τυχὸν ψαλμῳδίας ... **ἐχόμενά** που Βασιλίσκου τοῦ **μάρτυρος** [cf. vers. α] κατετέθη. cf. etiam Sym. Met. Passio Charitonis 9 *ὁ μακάριος ... πλῆθος ἀριθμοῦ κρεῖττον, Ἑλλήνων τε καὶ Ἰουδαίων, τὸ σωτήριον δέξασθαι βάπτισμα ποιεῖ, καὶ οὐ μέχρι τούτου στῆναι, ἀλλὰ καὶ τὸν μονήρη βίον ἐλέσθαι παρασκευάζει* et cf. Sym. Met. Vita Euphrosynes Alexandrinae 16 *μετέστη πρὸς Κύριον, τὸ τούτου σῶμα* **ἐχόμενα** [cf. vers. α] *τοῦ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ τιμίου σώματος ἐπισκήψας καταταθῆναι.* cf. supra 113,2 et B&I* 40,111–117 *Ὡς δὲ εἰς τὰς ἀκοὰς ἔπιπτε τοῦ λαοῦ τὸ γεγονός, πλῆθος ἀριθμοῦ κρεῖττον ἐκ πάντων τε τῶν πόλεων καὶ περιχώρων εἰς προσκύνησιν καὶ θέαν συνέρρεον τῶν μακαρίων σωμάτων ἐκείνων.* Ἔνθεν τοι καὶ ὕμνους ἐπ' αὐτοῖς τοὺς ἱεροὺς ᾄσαντες καὶ λαμπάδας φιλοτίμως ἀνάψαντες ... *λαμπρῶς δὲ ὁμοῦ καὶ μεγαλοπρεπῶς ἐν τῇ ἐξ αὐτῶν κρηπίδων παρὰ τοῦ Ἰωάσαφ ἀνεγηγερμένῃ κατέθεντο ἐκκλησίᾳ. Πολλὰ δὲ θαύματα καὶ ἰάσεις ἔν τε τῇ μετακομιδῇ, ἔν τε τῇ καταθέσει καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς χρόνοις διὰ τῶν ὁσίων αὐτοῦ θεραπόντων ἐποίησε* Κύριος **115.3** κατετέθη — μάρτυρος: Passio Michaelis* (iber.) 13 ... *magistrum ad eius discipulum composuimus* **115.4** τῆς μεγάλης — παιδαγωγίαν: Greg. Naz. Funebris orat. in laudem Basilii Magni = Or. 43,80 *ἡμιθνὴς δὲ Γρηγόριος καὶ ἡμίτομος, τῆς μεγάλης ἀπερρωγὼς συζυγίας, καὶ βίον ἕλκων ὀδυνηρὸν καὶ οὐκ εὔδρομον,* **οἷον** [cf. vers. α] *εἰκὸς τὸν ἐκείνου κεχωρισμένον, οὐκ οἶδα εἰς ὃ τελευτήσων μετὰ τὴν ἐκείνου παιδαγωγίαν* **115.4** ἄγοιτο — ἄμεινον: Greg. Naz. Funebris orat. in laudem Basilii Magni = Or. 43,25 *ἄγοιτο δὲ ταῖς ἐκείνου πρεσβείαις ἄμεινον* **115.5** Ἕως ὧδε — διηγήσεως: Ps.-Sophr. Hieros. Vita Mariae Aegyptiacae (a Sym. Met. in menol. inserta) 3 (3720,5–6) *Ἕως ὧδε τὸ πέρας τῆς κατ' ἐμὲ διηγήσεως* et 4 (3725,41–42) *κἀγὼ κατὰ δύναμιν ταύτην γέγραφα τὴν διήγησιν.* cf. B&I* Epil.,1–2 *Ἕως ὧδε τὸ πέρας τοῦ παρόντος λόγου, ὃν κατὰ δύναμιν ἐμὴν γεγράφηκα.* cf. etiam Daniel 7,28 *ἕως ὧδε τὸ πέρας τοῦ λόγου* **115.5** εἰ καὶ παραπολὺ — ἐλάττω: Greg. Naz. Funebris orat. in laudem Basilii Magni = Or. 43,82 *Εἰ μὲν τῆς ἀξίας ἐγγύς, σὴ τοῦτο χάρις· σοὶ γὰρ θαρρῶν, τὸν περὶ σοῦ λόγον ἐνεστησάμην·* **εἰ** [cf. vers. α] *δὲ πόρρω καὶ παρὰ πολὺ τῆς ἐλπίδος, τί χρὴ παθεῖν καὶ γήρᾳ καὶ νόσῳ καὶ τῷ σῷ πόθῳ τετρυχωμένους;* et etiam Greg. Naz. Funebris orat. in patrem = Or. 18,4 *ἵνα δὲ μὴ ... παραπολὺ τῆς ἀξίας ὁ λόγος ἐλαττωθῇ* **115.5** τὰ τῆς ἐμῆς — ἀναγραφὴν: Greg. Caes. Vita Gregorii Theologi (a Sym. Met. in menol. inserta) 23 *Ἐμοὶ μὲν οὖν τὰ τῆς εἰς αὐτὸν τιμῆς εἰς δύναμιν ἀφωσίωται, ὅσον τὸν πόθον ἀποπληρῶσαι πατρός τε ἀγαθοῦ καὶ τῶν τὰ ἐκείνου ποθούντων, καὶ ὥστε ἐν ὀλίγῳ συνειληφότας, ἔχειν βραχεῖάν τινα τοῦ βίου ἀναγραφήν.* cf. etiam Greg. Naz. Funebris orat. in laudem Basilii Magni = Or. 43,25 *καὶ ὅσον τὸν τῶν πολλῶν πόθον ἀφοσιώσασθαι*

3 κατετέθη — ἐννεακαιδεκάτην: ἐν ταῖς θήκαις τῶν πατέρων, ἐχόμενα Μιχαὴλ τοῦ συγγενοῦς αὐτοῦ καὶ μάρτυρος, κατετέθη τὸ ἱερὸν τοῦ θείου Θεοδώρου σῶμα, ἐνάτην πρὸς τοῖς δέκα τοῦ Ἰουλίου μηνὸς versio α **4** Καὶ: deest in vers. α οὕτως: οὕτω versio α **8** οἷα: οἷον versio α **10** εἰ καὶ scripsi (cf. vers. α, app. font., et Nikitin 67): εἰς A Pomjalovskij ἐλάττω corr. Nikitin 67: ἐλάττων A Pomjalovskij et versio β

Sacred hymns and the appropriate psalmody were performed, and then his sacred body was deposited in the cemetery of the fathers,[211] next to Michael,[212] his relative and martyr, on the 19th of July.[213] **115.3**

That is the way he lived, and that is the way he departed to the Lord and was included among the saints of all the ages; blessed because of his way of life, blessed because of his death and passing to Christ. Basil, however, who has suffered a terrible orphanhood and has been torn away from that great union (to speak in the manner of the Scriptures[214]), drags along a life of pain without a smooth course, as is only to be expected for someone separated from that man; what its end will be, now after his guidance, I do not know, but with his intercessions may it be directed to what is better. **115.4**

Thus far goes my story, to the best of my ability. It is much inferior to his worth, but still just enough so as to fulfill my affection for the good father, and leave behind a short record of his life for the benefit of those to come, and for the praise of Christ our God, to whom befits all glory, honor and veneration, along with His eternal Father and the all-holy and good and life-giving Spirit, now and forever, unto the ages of ages, amen. **115.5**

[211] For similar burial rites, see **14,1** (on John the abbot of the Lavra of St Sabas) and **33,3** (on Michael the martyr) above. For the joint cult of Theodore and Michael, see Vol. I, 5.1.

[212] As in the original *Passion of Michael the Sabaite* (13), to which Euthymios partly returns here (cf. app. font.), and just as in *Barlaam and Ioasaph* (40,93–110), the two protagonists are buried together.

[213] The same date as that of Michael the Sabaites' martyrdom (see above **34,4**). For the formulation of version **α** "ἐνάτην πρὸς τοῖς δέκα τοῦ Ἰουλίου μηνὸς ἄγοντος" (simplified in version **β** as: Ἰουλίου μηνὸς ἐννεακαιδεκάτην ἄγοντος), see various similar instances in Symeon Metaphrastes' *Menologion*; e.g. *Passio Marciani et Martyrii notarii* (Oct. 15; BHG 1029) 4 καὶ τὸ μαρτυρικὸν ὁ Μαρτύριος σὺν Μαρκιανῷ δέχονται τέλος, πέμπτην ἐπὶ ταῖς εἴκοσι τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς ἄγοντος.

[214] Euthymios is in fact quoting Gregory the Theologian here, from the conclusion to Gregory's famous funeral oration for his friend Basil the Great (*Or.* 43,80). For the complex intertextual construction of the entire peroration, see Papaioannou *forthcoming*.

πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Τέλος βίου, τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου ἐπισκόπου Ἐδέσης τοῦ Σαβαΐτου.

* * *

116.1 ***Κεφάλαια τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου τοῦ Σαβαΐτου***

116.1 ***inc.*** *α΄. Ἐπειδὴ* Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ χάριτι, ἀποταξάμενοι τῷ Σατανᾷ καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, τῷ Χριστῷ συνεταξάμεθα,

etc. [ed. *Philokalia* 1, 304–24]

–

116.100 ***des.*** ... τὸ γὰρ ὅλον ἡμῶν τῆς σωτηρίας ἐν τοῖς οἰκτιρμοῖς κεῖται καὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Θεοῦ· αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος καὶ ἡ προσκύνησις τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

115.5 Βασίλειος (115,4) — αἰώνων, ἀμήν: Passio Michaelis* (iber.) 14–15 Ego vero pauperculus Basilius haec litteris mandavi ad utilitatem scribentium, legentium et audientium, in memoriam, laudem et gloriam ... domino nostro Iesu Christo obtulit, cui debetur gloria, honor, adoratio, cum Patre et Spiritu sancto, nunc, semper et in saeculum saeculi. Amen **116.1** Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ χάριτι: cf. Bas. Caes. e.g. De fide (Prologus 8) PG 31:676,38 **116.1** ἀποταξάμενοι — συνεταξάμεθα: cf. Const. Apost. 7,41 Ἀπαγγελλέτω οὖν ὁ βαπτιζόμενος ἐν τῷ ἀποτάσσεσθαι: "Ἀποτάσσομαι τῷ σατανᾷ καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ..." Μετὰ δὲ τὴν ἀποταγὴν συντασσόμενος λεγέτω, ὅτι: "Καὶ συντάσσομαι τῷ Χριστῷ" etc. **116.100** τὸ γὰρ ὅλον — ἀμήν: Olympiod.* Alex. Commentarii in Ecclesiasten PG 93:628,31–35 (epil.) Τὸ γὰρ ὅλον ἡμῶν τῆς σωτηρίας ἐν οἰκτιρμοῖς κεῖται, καὶ τῇ τοῦ κριτοῦ φιλανθρωπίᾳ· δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

3 Τέλος βίου, τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου ἐπισκόπου Ἐδέσης τοῦ Σαβαΐτου: deest in vers. α **5** Κεφάλαια τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου τοῦ Σαβαΐτου: Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου ἐπισκόπου Ἐδέσης τοῦ Σαβαΐτου, κεφάλαια πρακτικά versio α **6** Ἐπειδὴ: Ἐπειδήπερ versio α

End of the Life *of our father in the saints, Theodore the Sabaite, Bishop of Edessa.*[215]

116. Chapters of Our Father, Saint Theodore the Sabaite

inc. Since, by the good God's grace, we have renounced Satan and his works and have joined the side of Christ ... **116.1**

–

des. ... for the entirety of our salvation lies upon God's mercy and love of humankind; to Him belongs the glory and power and veneration, to the Father and to the Son and to the Holy Spirit, now and forever, and unto the ages of ages, amen.[216] **116.100**

[215] This phrase, not present in the version **α**, is typical of ms. **A**, and is most likely an addition of its scribe Theophanes; cf. the end of the *Miracles of St George* (f. 16v: τέλος θαυμάτων τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου), the end of the *Chapters* of Theodore of Edessa (f. 297r, on the margin: τέλος Κεφαλαίων, τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Σαβαΐτου ἐπισκόπου Ἐδέσης), or the hagiography on the prophets Elijah and Elisha (f. 313r, on the margin: τέλος τῶν ἁγίων Ἠλιοῦ καὶ Ἐλισσαίου).

[216] For Theodore's *Chapters*, conceived by Euthymios as "part two", as it were, of the biography of his invented saint, see Vol. I, *passim* (especially, chapter 3.2, on the intertextual horizon and modes of creation). For its textual transmission, see chapter 1,4 in the Introduction to the present volume. For an English translation of the full text, see Palmer, Sherrard, and Ware 1981, 14–37; we hope to return with a new critical edition of the *Chapters* in the future.

Figure 4.1: *The world of Theodore of Edessa; in red, cities mentioned only in Theodore's dogmatic sermon (46–52). Created by Olof Heilo.*

Abbreviations and Bibliography

FREQUENT ABBREVIATIONS

Balavariani, trans. D. M. Lang, *The Balavariani (Barlaam and Josaphat). A Tale from the Christian East translated from the Old Georgian by D. M. Lang, introduction by I. V. Abuladze*. Berkeley and Los Angeles 1966.

Barlaam and Ioasaph = *Barlaam et Ioasaph* by Euthymios the Iberian, ed. R. Volk, *Die Schriften des Johannes von Damaskos VI/2: Historia animae utilis de Barlaam et Ioasaph (spuria). Text und Zehn Appendices*. Berlin 2006.

BHG Halkin, F., *Bibliotheca hagiographica graeca*, with an *Auctarium* and a *Novum Auctarium*, 5 vols. Brussels 1957–1984.

CPG Geerard, M., Clavis Patrum Graecorum, 6 vols. Turnhout 1974–1998; vol. 5, eds. M. Geerard and F. Glorie; and vol. 6, eds. M. Geerard and J. Noret.

Diktyon Listing in the database *Pinakes: Textes et manuscrits grecs* (Institut de recherche et d'histoire des textes, Paris).

Ehrhard I, II, and III Ehrhard, A., *Überlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche, von den Anfängen bis zum Ende des 16. Jahrhunderts*, 3 vols. Leipzig and Berlin 1937, 1938, and 1939–1952.

Euthym. Iber. Vita Mar. Deipar. Engl. transl. S. J. Shoemaker, *Maximus the Confessor, The Life of the Virgin. Translated with an Introduction and Notes.* New Haven 2012.

Euthym. Iber.(?), Vita Symeonis Styl. montis mirabilis (e cod. Mosq. 15, Vlad. 381) ed. Konstantatou 2025, *passim*

George Hagiorites, *The Life of Our Blessed Fathers John and Euthymios*

GRD Engl. transl. Grdzelidze 2009, 51–94.

=

M-H French transl. Martin-Hisard 1991.

=

Georg. Iber. Vita Ioannis et Euthymii (iber.) Latin trans. Peeters 1917–1919, 13–68.

John the Iberian, *Preface,* ed. Gippert, Outtier, Kim, et al. 2022, 118–30 (edition of the Georgian text with English translation)

ODB *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Ed. A.-P. Kazhdan et al., 3 vols. New York and Oxford 1991.

Passion of Michael the Sabaite (in the *Translation*). Transl. (Engl.) M. J. Blanchard, "The Georgian Version of the Martyrdom of Saint Michael, Monk of Mar Sabas Monastery", *Aram* 6 (1994) 149–63, at 149–58.

= *Passio s. Michaelis* (iber.) (in the *app. font.*). Transl. (Latin) P. Peeters. "La Passion de s. Michel le sabaite", *AB* 48 (1930) 65–98, at 66–77.

PmbZ Lilie, R.- J., et al., *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit. Abt. 1 (641– 867) and Abt. 2 (867– 1025)*. Berlin 1998–2013. Also searchable at: https://www.degruyter.com/database/pmbz/html?fbclid=IwAR10q6-QJ2av8C1wIFHTpUxhUEjuCmtor4LNGA-pxXHvE1YeJhn3MGLUZsc

RGK Gamillscheg, E., D. Harlfinger, and H. Hunger, *Repertorium der griechischen Kopisten 800–1600*, 3 vols. Vienna 1981–1997.

Synaxarion of Constantinople ed. H. Delehaye, *Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae: Propylaeum ad Acta sanctorum Novembris.* Brussels 1902.

Vol. I S. Papaioannou and Ch. Messis, *Euthymios the Iberian, The Life of Theodore of Edessa. Volume I: Introduction* (Studia Byzantina Upsaliensia 25:1). Uppsala, Sweden: Uppsala University, 2026.

ABBREVIATIONS OF JOURNALS

AB Analecta Bollandiana.

BZ Byzantinische Zeitschrift.

DOP Dumbarton Oaks Papers.

ΕΕΒΣ Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν.

GRBS Greek Roman and Byzantine Studies.

JÖB Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik / Journal of Byzantine Studies.

REB Revue des Études Byzantines.

RSBN Rivista di Studi Bizantini e Neoellenici.

TM Travaux et Mémoires.

TEXTS

Acts of Iviron. Ed. J. Lefort, N. Oikonomidès, and D. Papachryssanthou (with the collaboration of V. Kravari and H. Métrévéli), *Actes d'Iviron. II. Du milieu du XIe siècle à 1204*. Paris 1990.

Acts of Lavra. Ed. P. Lemerle, A. Guillou, and N. Svoronos (with the collaboration of D. Papachryssanthou), *Actes de Lavra. I. Des origines a 1204. Texte & album*. Paris 1970.

Anonymous, *Vita Σ Athan. Athon.* Ed. K. A. Manaphes and G. M. Pitsineles, "Ἄγνωστος βίος τοῦ ὁσίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου ἐκ τῶν νεοευρεθέντων Σιναϊτικῶν χειρογράφων", *EEBΣ* 55 (2018–2019) 201–48, at 224–41.

Miracles of St George (BHG 687). Ed. J. B. Aufhauser, *Miracula S. Georgii*. Leipzig 1913.

Philokalia Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν νηπτικῶν, 5 vols. Athens 1957.

SECONDARY LITERATURE

Acerbi, F. and Gioffreda, A. 2019. "Manoscritti scientifici della prima età paleologa in scrittura arcaizzante", *Scripta* 12, 9–52.

Afinogenov, D. E. 2014. *Mnogosložnyj svitok: The Slavonic Letter of the Three Patriarchs to Emperor Theophilos*. Paris.

Afinogenov, D. E. 2015. "Феодор, епископ Эдесский, святитель (792/3–869). BHG 1744. Предисловие и перевод", in T. A. Senina (nun Kassia) (ed.), *Жития византийских святых эпохи иконоборчества*, vol. 1. Saint Petersburg, 657–64.

Agoritsas, D. C. 2020. "Western Travellers in Search of Greek Manuscripts in the Meteora Monasteries (17th–19th centuries)", *Scandinavian Journal of Byzantine and Modern Greek Studies* 6, 115–59.

Amfilokhij (Sergievskij) 1880. *Палеографическое описание греческих рукописей*, vol. II. Moscow.

Andrist, P. 2018. "Toward a Definition of Paratexts and Paratextuality: The Case of Ancient Greek Manuscripts", in L. I. Lied and M. Maniaci (eds.), *Bible as Notepad: Tracing Annotations and Annotation Practices in Late Antique and Medieval Biblical Manuscripts.* Boston, 130–49.

Arkadios Vatopedinos and S. Eustratiades 1924. *Κατάλογος τῶν ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ Βατοπεδίου ἀποκειμένων κωδίκων*. Paris.

Bees, N. (revis. by L. Branouses and D. Z. Sophianos) 1998. *Τὰ Χειρόγραφα τῶν Μετεώρων. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν χειρογράφων κωδίκων τῶν ἀποκειμένων εἰς τὰς μονὰς τῶν Μετεώρων ἐκδιδόμενος ἐκ τῶν καταλοίπων Νίκου Α. Βέη. Τόμος Α': Τὰ χειρόγραφα τῆς Μονῆς Μεταμορφώσεως. Προλεγόμενα – Προσθῆκαι. Ἔκδοσις Β'*. Athens.

Binggeli, A. and S. Efthymiadis 2020. *Les nouveaux martyrs à Byzance. I. Vie et passion de Bacchos le Jeune par Étienne le Diacre éditée, traduite et commentée*. Paris, 2–211.

Blanchard, M. J. 1994. "The Georgian Version of the Martyrdom of Saint Michael, Monk of Mar Sabas Monastery", *Aram* 6, 149–63.

Boli, T. (ed.) 2004. *Olympiodor, Diakon von Alexandria: Kommentar zum Ekklesiastes. Eine kritische Edition*. Heidelberg.

Brubaker, L. and N. Patterson Ševčenko 2025. *Processions: Urban Ritual in Byzantium and Neighboring Lands*. Washington DC.

Canart, P. and L. Perria 1991. "Les écritures livresques des XI et XII siècles", in D. Harlfinger and G. Prato (eds.), *Paleografia e codicologia greca (Atti del II Colloquio internazionale Berlino-Wolfenbüttel, 17–20 ottobre 1983)*. Alessandria, 67–116.

Caseau, B. 2015. "Le parfum de Dieu", in A. Paravicini Bagliani (ed.), *Parfums et odeurs au Moyen Âge. Science, usage, symboles*. Rome, 3–22.

Caseau, B. 2016. "Encens et sacralisation de l'espace dans le christianisme byzantin", in Y. Lafond and V. Michel (eds.), *Espaces sacrés dans la Méditerranée antique*. Rennes, 253–70.

Caseau, B. and Ch. Messis 2024. "Stylites in the Middle Byzantine Period: The Case of the Novelistic Life of Theodore of Edessa", in B. Crostini and C. Høgel (eds.), *Syrian Stylites: Rereadings and Recastings of Late Ancient Superheroes*. Istanbul, 161–80.

Cavallo, G. 2000. "Scritture informali, cambio grafico e pratiche librarie a Bisanzio tra i secoli XI e XII", in G. Prato, *I manoscritti greci tra riflessione e dibattito : Atti del 5 Colloquio internazionale di paleografia greca (Cremona, 4–10 ottobre 1998)*, 3 vols. Florence, 219–38.

Chryssochoidis, K. 2000. "Το βιβλιογραφικό εργαστήριο της μονής Ιβήρων στις πρώτες δεκαετίες του 16ου αιώνα", in *Η Ελληνική Γραφή κατά τους 15ο και 16ο αιώνες*. Athens, 523–68.

Ceulemans, R. 2021. "Cosmological Questions Answered with Severian of Gabala in Ms Athonensis, Lavras B 43 (Eustratiadis 163)", in B. Demulder and P. Van Deun (eds.), *Questioning the World: Greek Patristic and Byzantine Question-and-Answer Literature*. Turnhout, 379–422.

Dagron, G. and C. Morrison 1975. "Le Kentènarion dans les sources byzantines", *Revue Numismatique* 17, 145–62.

D'Aiuto, F. 2022. "Cipro o Rodi (e Cilicia)? La scrittura «à μεν distendu»", in C. Pasini and F. D'Aiuto (eds.), *Libri, scritture e testi greci. Giornata di studio in ricordo di mons. Paul Canart organizzata dalla Biblioteca Apostolica Vaticana e dal Comitato Vaticano di Studi Bizantini (Città del Vaticano, 21 settembre 2018). Atti.* Vatican City, 105 –222.

Darrouzès, J. 1970. *Recherches sur les Οφφίκια de l'Eglise byzantine*. Paris.

De Giorgi, A. U. and A. A. Eger 2021. *Antioch: A History*. Abingdon and New York.

Devreesse, R. 1945a. *Catalogue des manuscrits grecs. 2, Le fonds Coislin*. Paris.

Devreesse, D. 1945b. *Le patriarcat d'Antioche depuis la paix de l'Église jusqu'à la conquête arabe*. Paris.

Doukakes, K. Ch. 1893. *Μέγας Συναξαριστής*, vol. 7 (July). Athens.

Efthymiadis, S. 1998. *The Life of the Patriarch Tarasios by Ignatios the Deacon. Introduction, Text, Translation, and Commentary*. Aldershot.

Efthymiadis, S. 2011. "Versi su San Teodoro a proposito del miracolo dei "colivi" (BHG 1769): l'agiografia metrica al servizio della polemica antilatina", *RSBN* 48, 123–36.

Efthymiadis, S. 2024. "The Literary Background of the Greek Monastic Hagiography of Southern Italy (Tenth-Eleventh c.)", *Byzantino-Sicula* II, 11–26.

Féron, E. and Battaglini, F. 1893. *Codices manuscripti graeci ottoboniani Bibliothecae Vaticanae descripti praeside Alphonso Capecelatro.* Rome.

Flusin, B. and J. Paramelle 1982. "De Syncletica in deserto Iordanis (*BHG* 1318w)", *AB 100*, 291–317.

Fonkič, B. L. and F. B. Poliakov 1993. *Греческие рукописи Московской синодальной библиотеки: палеографические, кодикологические и библиографические дополнения к каталогу архимандрита Владимира (Филантропова).* Moscow.

Franchi de' Cavalieri, P. and G. Muccio 1896. "Index codicum graecorum bibliothecae Angelicae. Praefatus est Aeneas Piccolomini", *Studi italiani di filologia classica* 4, 7–184.

Galadza, D. 2018. *Liturgy and Byzantinization in Jerusalem*. Oxford.

Gardthausen, V. 1886. *Catalogus codicum graecorum Sinaiticorum*. Oxford.

Garitte, G. 1958. *Le calendrier palestino-géorgien du Sinaiticus 34 (Xe siècle).* Brussels.

Géhin, P. 2017. *Évagre le Pontique, Chapitres sur la prière*. Paris.

Géhin, P. 2023. "Évagre le Pontique et Nil d'Ancyre dans les manuscrits copiés en Italie méridionale (fin Xe s.-début XIIe s.) », *Νέα Ῥώμη* 20, 69–111.

Gippert, J. 2016. "The Georgian Version of The Life of St. Sabbas – New Light from Mt. Athos", in *Gelatis Mecnierebata Aḳademiis Šromebi / Gelati Academy of Sciences Proceedings* II. Tbilisi, 119–30.

Gippert, J., B. Outtier, S. Kim, et al. 2022. *Catalogue of the Georgian manuscripts, Holy Monastery of Iviron*. Mount Athos.

Goar, R. P. J. 1730. *Εὐχολόγιον sive rituale graecorum complectens ritus et ordines divinae liturgiae*. Venice.

Gouillard, J. 1947. "Supercheries et méprises littéraires: L'œuvre de saint Théodore d'Edesse", *REB* 5, 137–57.

Griffith, S. H. 1994. "Michael, the Martyr and Monk of Mar Saba Monastery, at the Court of the Caliph 'Abd al– Malik: Christian Apologetics and Martyrology in the Early Islamic Period", *Aram* 6, 115–48.

Griffith, S. H. 2001. "The Life of Theodore of Edessa: History, Hagiography and Religious Apologetics in Mar Saba Monastery in Early Abbasid Times", in J. Patrich (ed.), *The Sabaite Heritage in the Orthodox Church from the Fifth Century to the Present*. Leuven, 147–69.

Grossmann, J. K. 2009. "Die Abhängigkeit der Vita des Barlaam und Ioasaph vom Menologion des Symeon Metaphrastes", *JÖB* 59, 87–94.

Grossmann, J. K. 2012. Review of Volk 2006 and 2009, *JÖB* 62, 335–8.

Guidetti, M. 2009. "The Byzantine Heritage in the Dār al–Islām: Churches and Mosques in al–Ruha between the Sixth and Twelfth Centuries", *Muqarnas: An Annual on the Visual Culture of the Islamic World* 26, 1–36.

Gulmini, N. 1989. *I manoscritti miniati della Biblioteca Nazionale di Torino. Volume secondo. I manoscritti greci*. Turin.

Giunashvili, E. (ed.) 1972. *[The Lesser Nomocanon]*. Tbilisi.

Hagiographi Bollandiani and Franchi de' Cavalieri, P. 1899. *Catalogus codicum hagiographicorum graecorum Bibliothecae Vaticanae*. Brussels.

Haldon, J. 2016. *A Tale of Two Saints: The Martyrdoms and Miracles of Saints Theodore 'The Recruit' and 'The General'*. Liverpool.

Halkin, F. 1983. *Catalogue des manuscrits hagiographiques de la Bibliothèque nationale d'Athènes*. Brussels.

Hinterberger, M. 2006. "Tränen in der byzantinischen Literatur: Ein Beitrag zur Geschichte der Emotionen", *JÖB* 56, 27–51.

Hinterberger, M. 2013. *Phthonos. Mißgunst, Neid und Eifersucht in der byzantinischen Literatur*. Wiesbaden.

Hunger, H. and O. Kresten 1976. *Katalog der griechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek. Teil 3/1. Codices theologici 1–100*. Vienna.

Jullien, C. 2009. "Christianiser le pouvoir: images des rois sassanides dans la tradition syro–orientale", *Orientalia Christiana Periodica* 75, 119–31.

Kaldellis, A. 2024. *The New Roman Empire: A History of Byzantium.* Oxford and New York.

Kamil, M. 1970. *Catalogue of All Manuscripts in the Monastery of St. Catharine on Mount Sinai*. Wiesbaden.

Kavrus, N. F. 1989. "Манускрипты ивирского писца Феофана (начало XI в.)", *VV* 50, 166–70.

Kekelidze, K. 1913 [1914]. "Житие и подвиги Иоанна, каталикоса Урhаиского", *Христианский Восток* 2, 301–48.

Kourilas, E. and S. Eustratiades 1930. *Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Ἱερᾶς Σκήτης Καυσοκαλυβίων καὶ τῶν καλυβῶν αὐτῆς*. Paris.

Kouroupou, M. and P. Géhin 2008. *Catalogue des manuscrits conservés dans la Bibliothèque du Patriarcat Oecuménique. Les manuscrits du monastère de la Panaghia de Chalki*, 2 vols. Turnhout.

Krumbacher, K. 1897. *Geschichte der byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des oströmischen Reiches (527–1453). Zweite Auflage, bearbeitet unter Mitwirkung von A. Ehrhard und H. Gelzer*. Munich.

Lagges, M. (ed.) 1957–1966. *Εὐεργετινὸς ἤτοι Συναγωγὴ τῶν θεοφόρων ῥημάτων καὶ διδασκαλιῶν τῶν θεοφόρων καὶ ἁγίων πατέρων*. Athens.

Lambros, S. 1895. *Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos,* vol. I. Cambridge.

Lambros, S. 1900. *Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos,* vol. II. Cambridge.

Landos, Agapios 1780. *Βίβλος καλουμένη Καλοκαιρινή, περιέχουσα Βίους Ἁγίων τινῶν, τοὺς ὡραιοτέρους τοῦ Καλοκαιρίου, ἀπὸ τὴν α΄ τοῦ Μαρτίου, ἕως ταῖς ὕστεραις τοῦ Αὐγούστου, μεταφρασθέντας ἐκ τῆς τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν κοινὴν ἡμετέραν διάλεκτον παρ' Ἀγαπίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητός, καὶ τανῦν δὲ μετατυπωθέντας, ἐπιμελείᾳ καὶ διορθώσει*. Venice.

Lascaris, M. 1959. "Arsène Suchanov et les manuscrits de l'Athos", *Byzantion* 28, 543–6.

Lefort, J., N. Oikonomidès, and D. Papachryssanthou 1985. *Actes d'Iviron. I. Des origines au milieu du XIe siècle*. Paris.

Loparev, Ch. M. 1892. *Подвиги св. Модеста, архиеп. Иерусалимского*. Saint Petersburg.

Lucà, S. "Un ignoto frammento del *De lege spirituali* di Marco Monaco (Athos, Protatou 38, ff. 1r-2v), con una nota sulla fortuna dei suoi scritti nella Calabria bizantina", in A. Conte and G. Strano (eds.), *Corolla byzantina: studi in onore di Carmelo Crimi*. Spoleto, 151–206.

Martin–Hisard, B. 1991. "La Vie de Jean et Euthyme et le statut du monastère des Ibères sur l'Athos", *REB* 49, 67–142.

Messis, Ch. 2022. "Crime et châtiment à Byzance: le corps humain comme espace public", in M. Veikou and I. Nilsson (eds.), *Spatialities of Byzantine Culture, from the Human Body to the Universe*. Leiden and Boston, 44–71.

Messis, Ch. and S. Papaioannou 2013. "Histoires 'gothiques' à Byzance: le saint, le soldat et le Miracle de l'Euphemie et du Goth (*BHG* 739)", *DOP* 67, 15–48.

Mikragiannanites, G. 1961. *Κατάλογος χειρογράφων κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Κυριακοῦ τῆς κατὰ τὸ Ἁγιώνυμον Ὄρος τοῦ Ἄθω Ἱερᾶς καὶ Μεγαλωνύμου Σκήτης τῆς Ἁγίας Θεομήτορος Ἄννης. Μετὰ πινάκων συναχθέντων ὑπὸ Κωνσταντίνου Α. Μανάφη.* Athens.

Mioni, E. 1960. *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum codices graeci manuscript (Vol. II)*. Rome.

Mioni, E. 1967. *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum codices graeci manuscripti (Vol. I/1)*. Rome.

Mioni, E. 1992. *Catalogus codicum graecorum Bibliothecae Nationalis Neapolitanae (Vol. I/1)*. Rome.

Mošin, V. and S. Traljić 1957. *Filigraines des XIIIe et XIV SS.*, vols. 1 and 2. Zagreb.

Mossay, J. 1998. *Repertorium Nazianzenum. Orationes. Textus Graecus. 6. Codices Aegypti, Bohemiae, Hispaniae, Italiae, Serbiae. Addenda et Corrigenda*. Paderborn, Munich, Vienna, and Zurich.

Mousouras, D. 2003. *Αἱ μοναὶ Στροφάδων καὶ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Κρημνῶν Ζακύνθου: Μελέτη φιλολογικὴ καὶ παλαιογραφική*. Athens.

Mugler, J. 2021. "The Life of Christopher", *Al-ʿUṣūr al-Wusṭā* 29, 112–80.

Muyldermans, J.1939. "Une nouvelle recension du *De octo spiritibus malitiae* de S. Nil", *Le Muséon* 52, 235–74.

Nikitin, P. 1895. Review of Pomjalovskij 1892, in *Записки Императорской Академии наук по Историко-филологическому отделению* VIII.I.1, 63–7.

Odorico, P. 2009. "Les miroirs des princes à Byzance. Une lecture horizontale", in P. Odorico (ed.), *'L'éducation au gouvernement et à la vie'. Les traditions des 'Règles de vie' de l'Antiquité au Moyen Age*. Paris, 223–46.

Oltean, D. 2020. *Devenir moine à Byzance. Coutumes sociales, règles monastiques et rituels liturgiques*. Leuven.

Omont, H. 1886. *Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque nationale*, vol. 1. Paris.

Omont, H. 1888. *Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque nationale*, vol. 3. Paris.

Palmer, A. 1988. "The Inauguration Anthem of Hagia Sophia in Edessa", *BMGS* 12, 117–68.

Palmer, G. E. H., Ph. Sherrard, and K. Ware 1981. *The Philokalia: The Complete Text, Compiled by St. Nikodimos of the Holy Mountain and St. Makarios of Corinth; Translated from the Greek and Edited,* with the assistance of the Holy Transfiguration Monastery (Brookline), C. Cavarnos, B. Osborne, and N. Russell, volume II. London and Boston.

Papachryssanthou, D. 1975. *Actes du Prôtaton.* Paris.

Papadopoulos-Kerameus, A. 1891–1915. *Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη· ἤτοι, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς Βιβλιοθήκαις τοῦ ἁγιωτάτου ἀποστολικοῦ τε καὶ καθολικοῦ ὀρθοδόξου πατριαρχικοῦ θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων καὶ πάσης Παλαιστίνης ἀπο-*

κειμένων Ἑλληνικῶν κωδίκων, συνταχθεῖσα μὲν καὶ φωτοτυπικοῖς κοσμηθεῖσα πίναξιν, 5 vols. St Petersburg.

Papadopoulos-Kerameus, A. 1893. "Mitteilungen über Romanos", *BZ* 2, 599–605.

Papaioannou, S. 2017. *Christian Novels from the Menologion of Symeon Metaphrastes*. Cambridge MA.

Papaioannou, S. 2020. "The Epistolographic Self", in A. Riehle (ed.), *Companion to Byzantine Epistolography*. Leiden and Boston, 333–52.

Papaioannou, S. 2022. "The Philosopher's Tongue: *Synaxaria* between History and Literature. With an Excursus on the Recension M of the *Synaxarion of Constantinople* and an Edition of BHG 2371n", in A. Lampadaridi, V. Déroche, and C. Høgel (eds.), *L'histoire comme elle se présentait dans l'hagiographie byzantine et médiévale / Byzantine and Medieval History as Represented in Hagiography*. Uppsala, 151–97.

Papaioannou, S. 2023. *Saints at the Limits: Seven Byzantine Popular Legends*. Cambridge MA.

Papaioannou, S. 2026a. "Portraits of the Reader in the Middle Byzantine Period", in C. Virág and N. Gaul (eds.), *Ritual, Learning and Visual Culture in Middle Period China and Byzantium: Ancient Worlds, Medieval Reinventions.* Edinburgh, (*forthcoming*).

Papaioannou, S. 2026b. "The *Synaxarion of Constantinople* as Historiography: The Case of the M* Recension", in L. Neville and J. Beneker (eds.), *Ancient Histories and History Writing in New Rome: Traditions, Innovations, and Uses.* Washington, D.C. (*forthcoming*).

Papaioannou, S. *forthcoming*. "The Literature of the Self in Byzantium", in B. Anderson and I. Drpić (eds.), *The Byzantine Portrait*. Washington DC.

Peeters, P. 1930. "La Passion de s. Michel le sabaite", *AB* 48, 65–98.

Pierleoni, G. 1962. *Catalogus codicum graecorum Bibliothecae Nationalis Neapolitanae (Vol. I)*. Rome.

Pirard, M. (ed.) (2012) *Ἀββᾶ Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου, Λόγοι Ἀσκητικοί. Κριτικὴ ἔκδοσι*. Hiera Mone Iberon, Hagion Oros.

Pomjalovskij, I. 1892. *Житие иже во святых отца нашего Феодора архиепископа Едесскаго: по двум рукописям Московсковской Синодальной библиотеки*. Saint Petersburg.

Pratsch, Th. 2005. *Der hagiographische Topos. Griechische Heiligenviten in mittelbyzantinischer Zeit.* Berlin and New York.

Rhoby, A. 2018. *Ausgewählte Byzantinische Epigramme in Illuminierten Handschriften*. Vienna.

Rice, D. S. 1952. "Medieval Ḥarrān: Studies on Its Topography and Monuments, I", *Anatolian Studies* 2, 36–84.

Rigo, A. 2011. "Une *summa* ou un florilège commenté pour la vie spirituelle? L'œuvre *Μέθοδος καὶ Κανών* de Calliste et Ignace Xanthopouloi", in P. van Deun and C. Macé (eds.), *Encyclopedic Trends in Byzantium? Proceedings of the International Conference held in Leuven, 6–8 May 2009.* Leuven, 387–440.

Rigo, A. 2020. "La lettera di Callisto e Ignazio Xanthopouloi a Ioasaph, recluso ed esicasta presso il monastero di San Saba", in G. Strano and C. Torre (eds.), *Ἀνατολὴ καὶ δύσις. Studi in memoria di Filippo Burgarella*. Rome, 357–68.

Roosen, B. 2010. "*Maximi Confessoris Vitae et passiones graecae*: The Development of a Hagiographic Dossier", *Byzantion* 80, 408–60.

Rudberg, S. and E. Amand de Mendieta 1980. *Basile de Césarée, la traduction manuscrite directe des neuf homélies sur l'Hexaemeron*. Berlin.

Sakkelion, I. and A. Sakkelion 1892. *Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος*. Athens.

Segal, J. B. 1970. *Edessa 'The Blessed City'*. Oxford.

Shukurov, R. 2024. *Byzantine Ideas of Persia, 650–1461*. London and New York.

Sophianos, D. 2000. "Γραφείς και βιβλιογραφικά εργαστήρια των μονών των Μετεώρων (15ος-16ος αι.)", in S. Patoura (ed.), *Η ελληνική γραφή κατά τους 15ο και 16ο αιώνες*. Athens, 323–47.

Spyridon Lauriotes and S. Eustratiades 1925. *Catalogue of the Greek Manuscripts in the Library of the Laura on Mount Athos, with Notices from other Libraries*. Cambridge MA.

Stallman–Pacitti, C. J. 2018. *The Life of Saint Pankratios of Taormina: Greek Text, English Translation, and Commentary*. Edited by John B. Burke. Leiden and Boston.

Stavropegiake kai Synodike I. Mone Hosiou Symeon tou Neou Theologou 2005: *Ἅγιοι ἐξ Ἁγαρηνῶν Β΄, Ἰωάννης ὁ Βασιλιάς τῶν Περσῶν*. Kalamos.

Stefec, R. 2014. "Aspekte griechischer Buchproduktion in der Schwarzmeerregion", *Scripta* 7, 205–33.

Taft, R. F. 1997. "Holy Week in the Byzantine Tradition", in A. G. Kollamparampil (ed.), *Hebdomadae sanctae celebratio: Conspectus historicus comparativus*. Rome, 67–91.

Thomas, J. and A. Constantinides Hero 2000. *Byzantine Monastic Foundation Documents: A Complete Translation of the Surviving Founders' Typika and Testaments*, 5 vols. Washington DC.

Tkachëv, E. V. 2023. "Феодор, свт. еп. Эдесский", *Православная энциклопедия* 71, 17–27.

Todt, K.–P. 2020. *Dukat und griechisch–orthodoxes Patriarchat von Antiocheia in mittelbyzantinischer Zeit (969–1084).* Wiesbaden.

Todt, K.–P. and B. A. Vest 2014. *Syria (Syria Prōtē, Syria Deutera, Syria Euphratēsia)*, vols 1–3. Vienna.

van Deun, P. (ed.) 1991. *Maximi Confessoris Opuscula exegetica duo*. Turnhout.

van Esbroeck, M. 1988. "Euthyme l'Hagiorite: le traducteur et ses traductions", *Revue des Études Géorgiennes et Caucasiennes* 4, 73–107.

Vasiliev, A. 1942–1943. "The Life of St. Theodore of Edessa", *Byzantion* 16, 165–225.

Vasilievskij, V. G. 1886. *Повесть Епифания о Иерусалиме и сущих в нем местах, первой половины IX века / Изданная, переведённая и объяснённая*. Saint Petersburg.

Vinson, M. 2003. *St. Gregory of Nazianzus: Select Orations, translated.* Washington DC.

Vladimir, Archimandrite 1894. *Систематическое описание рукописей Московской Синодальной (Патриаршей) библиотеки. Часты I: Рукописи греческие.* Moscow.

Volk, R. 2006. *Die Schriften des Johannes von Damaskos VI/2: Historia animae utilis de Barlaam et Ioasaph (spuria). Text und Zehn Appendices*. Berlin.

Volk, R. 2009. *Die Schriften des Johannes von Damaskus, Band VI/1: Historia animae utilis de Barlaam et Ioasaph (spuria): Einführung*. Berlin.

Volk, R. 2016. "From the Desert to the Holy Mountain: The Beneficial *Story of Barlaam and Ioasaph*", in C. Cupane and B. Krönung (eds.), *Fictional Storytelling in the Medieval Eastern Mediterranean and Beyond*. Leiden and Boston, 401–26.

Volk, R. 2024. *Die Schriften des Johannes von Damaskos, X: Iohannis Damasceni Vitae. Mit Nachträgen zum Druck besorgt von A.-M. Peri*. Berlin and Boston 2024.

Wortley, J. 2010. "The Repertoire of Byzantine 'Spiritually Beneficial Tales'", *Scripta & eScripta* 89, 93–306.

Wright, C., M. Argyrou, and C. Dendrinos 2016. *A Descriptive Catalogue of the Greek Manuscript Collection of Lambeth Palace Library*. London.

Yermolenko, G. 2015. "Arseny Sukhanov", in D. Thomas (ed.), *Christian Muslim Relations Online II: 1500–1900:* https://doi.org/10.1163/2451–9537_cmrii_COM_27542.

Indices

INDEX OF INTERTEXTS

I. Citations and Borrowings

Old Testament

Genesis 45,2:66,1
Exodus 13,21–22:33,4; 23,20:13,3
Numeri 11,11:111,1
Judices 5,6:73,3
I Regn. 30,4:66,1
Paralipomenon 21,16:67,2
Psalmi 1,3:11,2, 73,1; 1,4:67,2; 4,3:97,3; 7,3:67,3; 7,10:93,3; 9,2:34,3; 9,14:60,8, 71,7; 10,2:11,3; 19,3:13,3; 19,4:68,2; 19,5:84,3; 21,2:66,6; 30,19:89,4; 32,6:28,2; 33,6:82,5; 34,5: 67,2; 35,7:22, 46,2; 35,9–10:82,5; 36,15:87,2; 39,3–4:92,4; 39,5:92,4; 39,18:24,10; 41,2:11,1; 41,4:2,2; 44,3:5,1, 79,2; 54,9:69,3; 54,23:87,2; 55,10:1,3; 71,18:85,6; 74,3:34,3; 76,11:82,4; 83,6:13,3; 85,1:24,10; 90,1:71,5; 101,3:1,3; 103,2:1,3; 105,2:93,3; 106,18:71,7; 106,33:73,1; 108,21:24,10; 110,2:1,3; 111,1:67,2; 112,5–6:93,3; 118,26–27:81,5; 118,120:39,5; 118,136:73,1; 135,4:42,5; 136,1:44,1; 137,2:1,3; 138,21–22:69,1; 138,22:48,1; 144,16:95,2; 144,18–19:61,2
Odae 5,19:46,8; 12,9:59,2
Proverbia 4,27:51,3; 6,14:51,2, 68,7; 16,24:5,1
Ecclesiastes 1,2:97,4; 5,4:57,1
Canticum 5,15:24,12
Job 5,9:71,8; 21:56,2
Sapientia Salomonis 5,14:67,2; 5,22:15,2
Joel 2,21:93,1
Isaias 26,19:46,8; 35,10:66,7, 97,5; 51,11:66,7, 97,5; 59,17:13,3; 61,10:82,5
Jeremias 11,19:24,6
Threni seu Lamentationes 4,21:93,1
Daniel 2,14:42,2; 2,21:1,2; 3,32:21,2; 4,19:5,3

New Testament

Matthaeus 5,12:90,2, 101,1; 5,45:71,8; 7,13–4:39,7, 78,4; 7,27:93,1; 8,12:97,6; 8,17:24,10; 9,22:60,5; 10,10:15,1; 10,16:22; 10,22:57,1; 10,26:97,9; 10,32:107,4; 11,12:39,7; 11,29–30:44,3; 13,3–23:81,2; 13,8:19,3; 13,23:19,3; 13,44:95,2; 13,45–46:80,4, 95,1; 16,24:56,2; 20,12:39,3; 22,15:25,6; 25,14–30:44,3; 28,1:66,3; 28,19–20: 80,2; 28,20: 97,13; 90,2:
Marcus 8,34:56,2; 16,16:80,2
Lucas 9,23:56,2; 9,62:9,2; 14,16–20:97,6; 14,33:56,2; 16,19:60,4; 16,19–31:65,9; 19,11–27:44,3; 23,46:14,1, 109,2, 112,3, 115,1; 24,38:65,9

Ioannes 1,18:47,12; 4,14:80,1, 80,2; 6,37:84,2; 8,44:109,1; 10,9:80,2; 14,6:80,2; 14,23:97,13
Actus apostolorum 8,36:82,2; 9,15:4,1; 12,16–17:89,4; 13,8–12:89,4; 13,10:89,4; 17,27:13,3; 20,29:41,3; 21,14:44,3; 25,17:42,1; 25,23:24,1
ad Romanos 8,26:71,8; 8,35–39:101,4; 9,3:19,1; 13,12:60,6; 14,17:25,10; 16,16:102,2
ad Corinthios I 1,10:47,13; 2,9:26,2, 110; 3,11:46,3, 93,1; 7,32–33 et 38:25,10; 9,24:39,6; 15,52:97,2; 16,20:102,2
ad Corinthios II 1,12:36,2, 95,1; 6,10:15,1; 6,14–15: 66,4; 6,16:95,1; 7,1:97,11, 101,5; 9,6:104,4; 9,7:104,3; 13,12:102,2
ad Galatas 5,6:39,4, 46,3; 5,22–23:86,6
ad Ephesios 1,7:101,3; 3,14–21:101,6; 6,19:1,3, 94,2; 5,6:27,3; 5,8:85,4, 91,2, 92,4
ad Philippenses 2,6:24,10; 3,8:95,1
ad Colossenses 3,1–2:92,4
ad Thessalonicenses I 2,4:65,9; 5,26:102,2
ad Timotheum II 2,15:1,4
ad Hebraeos 4,13:56,2, 93,3, 97,6; 11,38:99,1, 112,1; 12,14:39,5; 12,27:110
Iacobus 1,22:98,1
Petrus I 1,12:97,5; 1,13–19:101,3
Petrus II 3,10:97,11
Ioannes I 2,15:95,2
Apocalypsis apocrypha Ioannis 4,1:80,1; 17:93,3, 97,6

Other texts

Basilius Caesarensis
De fide (PG 31)
465,41-42 1,2
Epist.
22,1,10-3,51 39,5
22,3,52-55 39,6
41,2 76,23-24, 104,8-9
295,24-30 39,4, 46,3
Homiliae super Psalmos (PG 29)
60,8 493,10-13
In quadraginta Sebastenses (PG 31)
517,26-27 97,2

Concilium universale Constantinopolitanum tertium (680-681)
actio II (470,10-11) 81,6

Ephraem Syrus
Precatio (ed. Phrantzolas II) (CPG 3926)
44,1-6 59,2
Sermo asceticus (CPG 3909)
151,2-3 97,2
Sermo de sacerdotio (ed. Phrantzolas VI) (CPG 3977)
70,3 59,2

Euchologium (e cod. Barb. gr. 336) (ed. Parenti and Velkovska)
148 68,6

Euthymius Iberita
Barlaam et Ioasaph (ed. Volk 2006)
4,30 111,3
4,81 64,1
10,104-107 80,3
10,115-118 80,3
12,8-9 86,9
14,31-32 104,4
14,121 79,2
14,125-126 101,1
16,57 24,16
16,156 60,4
19,82 86,2
19,111-112 82,5
20,70-78 101,3
21,22-24 101,4
21,40-41 85,4
21,170-171 70,2, 93,2
22,85-86 76,1
24,107 7,2
28,101 59,2

28,138-140 1,4
30,142-144 25,10
30,257-258 19,2
32,131-133 101,5
36,60 70,1
38,80-82 39,2, 46,2, 77,1
39,5-6 39,2
40,65-67 1,4
40,117-119 111,3
Epil.,1-2 115,5
(?) Vita Alexii (BHG 56d) (e cod. Mosq. 15, Vlad. 381)
2 6,1
6 6,1
11 90,1

Georgius Alexandriae
Vita Ioannis Chrysostomi (BHG 873)
10 60,8
42 28,4

Georgius Monachus
Chronicon
712,11-17 21,4-21,5
715,20-716,9 21,4-22
717,11-20 21,2
472,12-23 68,7

Gregorius Nazianzenus
Carm. II (PG 37)
1,49,3(1385,1) 111,4
2,3,22 (1481,12) 111,4
Epist.
6,7 76,2
Orationes
Contra Julianum imp. 1 = Or. 4
7 95,2
17 86,1
88 4,3, 69,3, 106,1
De pauperum amore = Or. 14
19 (cf. Ael. Arist. Πρὸς Πλάτωνα ὑπὲρ τῶν τεττάρων 259,5-6) 101,1
In Machabaeorum laudem = Or. 15
7 56,2
Funebris oratio in patrem = Or. 18
14 1,4
Ad Julianum tributorum exaequatorem = Or. 19
4 97,3
5 97,4
In laudem Athanasii = Or. 21
1 17,1
De pace 3 = Or. 23
12 84,4
In laudem Cypriani = Or. 24
2 7,1, 24,14, 46,3
5 86,1
In seipsum, cum rure rediisset, post ea quae a Maximo perpetrata fuerant = Or. 26
8 76,2
De theologia = Or. 28
21 106,1
22 93,4
De spiritu sancto = Or. 31
14 1,2
De moderatione in disputando = Or. 32
19 9,1
In Aegyptiorum adventum = Or. 34
5 61,1
In lumina = Or. 39
19 113,1
In baptisma = Or. 40
21 29,2
41 27,3
43 27,3
In pentecostem = Or. 41
2 18,2
10 106,1
Supremum vale = Or. 42
4 113,1
5 61,1
Funebris oratio in laudem Basilii Magni = Or. 43
12 6,2
13 6,2
25 115,4
33 95,2
36 104,4
52 29,1
79 59,1
80 115,4

82 115,5
In pascha = Or. 45
24 100,2
29 110

Gregorius Nyssenus
Liber de cognitione dei (fragmenta ap. Euthymium Zigabenum, Panoplia dogmatica 9 [313]) [Sp.] (PG 130)
313 1,2

Ioannes Chrysostomus
De beato Philogonio Contra Anomoeos, homilia 6 (PG 48)
754,20-21 59,3
De virginitate
6,16-17 24,7
In Genesim (homiliae 1-67) (PG 54)
559,14-15 86,3
In Matthaeum (homiliae 1-90) (PG 58)
540,43-49 101,5

Ioannes Sinaita
Scala paradisi (PG 88)
5 (764,2) 60,7
7 (803,14-803,1) 35,2
8 (832,34-35) 7,1
26 (1020,10-11) 7,1
26 (1056,37) 39,5

Isaac Niniuita Syrus
Sermones ascetici
2,7 66,3
14,2 66,3

Isiderus Pelousiota
Epistulae de interpretatione divinae scripturae
3,19,12-13 89,4

Michael Syncellus
Libellus de fide orthodoxa (ed. Barsov)
51,13-23 46,4
52,11-26 46,6
52,28-53,8 46,7
53,8-26 46,8
53,26 46,9
54,6-16 46,9
54,21-26 46,9
54,28-55,12 47,1
55,12-18 47,2

Nicephorus Uranus
Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis (Maii 24; BHG 1690; PG 86: 2987-3216)
1 1,1-1,4
3 1,5-1,6
4 2,1, 2,2
5 3,2, 5,4, 8, 71,7, 86,4
5-6 3,3
6 4,1
7 2,2, 3,3-4,1
9 4,1
10 4,2
12 5,3
17 5,1-5,2
27 65,1
30 65,1

Olympiodorus Alexandrinus
Commentarii in Ecclesiasten (CPG 7454) (PG 93)
628,31-5 (epil.) 116

Passio Michaelis Sabait. (iber.)
1 38,1, 39,1
1-2 39,3
2 23, 24,1, 24,2
3 19,1-21,1, 24,3, 24,4, 24,5, 24,6
4 24,7, 24,8-24,9, 24,10, 24,11, 24,12, 24,13, 24,14, 24,15, 24,16
5 24,17, 24,19, 25,1
6 25,2, 25,3, 25,4, 25,4, 25,5, 25,7
7 25,6, 25,9, 25,10, 26,1-26,2, 27,1-27,2, 27,4-28,1
8 25,6, 28,2, 28,3, 28,4, 28,5-28,6
10 28,6, 29,1, 29,2, 29,4, 29,5, 29,6
10-11 30,1
11 30,2-32,1, 32,2, 33,1
12 33,2-33,3, 33,4, 34,1
13 34,2-34,3, 34,4, 35,2, 115,3
14-15 115,4-115,5

Paulus Aegineta
Epitomae medicae libri septem
3,22,26 71,1
3,30,1 71,1

Symeon Metaphrastes, Menologium (arranged according to the liturgical calendar)

Vita Symeonis Styl. (Sept. 1; BHG 1686-1687)

54 114,1

Miraculum archangeli Michaelis in Chonis (Sept. 6; BHG 1284)

6 69,1-69,2
7 69,3
8 111,4

Passio Eustathii et socii (Sept. 20; BHG 642)

17 71,8

Passio Theclae (Sep. 24; BHG 1719)

9 24,7

Vita Euphrosynes Alexandrinae (Sept. 25; BHG 626)

2 24,7
3 24,7

Commentarius in apostolum Ioannem (Sep. 26; BHG 919-919b)

5 19,1, 19,2
7 45,2

Vita Gregorii Illuminatoris (Sept. 30; BHG 713)

5 66,2

Vita et certamen Nazarii, Gervasii, Protasii et Celsi (Oct. 14; BHG 1324)

8 5,2

Vita Abercii (Oct. 22; BHG 4)

13 60,5

Vita Ioannicii Bithyniae (Nov. 4; BHG 937)

8 43,1, 85,5
57 114,2

Passio Hieronis et soc. (Nov. 7; BHG 750)

5 58,1

Vita Matronae Pergensis (Nov. 9; BHG 1222)

10 25,3

Vita Ioannis Chrysostomi (Nov. 13; BHG 875)

4 68,3
11 41,2, 42,5, 42,7-43,1, 45,1
15 42,2-42,3
16 45,1, 45,5, 46,2-46,3
17 45,5, 53,1
19 68,4
26 53,1 68,5, 68,7
60 115,1
61 115,2-115,3

Passio Guriae, Samonae et Abibi (Nov. 15; BHG 736-737)

6 24,18
12 17,1

Nicet. Dav. Paphl. Vita Gregorii ep. Agrigentini (a Sym. Met. in menologium inserta) (Nov. 24; BHG 708) (PG 116)

200,10-13 11,2
217,40-42 11,2

Epitome de gestis Petri, dicta "prior" = Pseudo-Clementina (epitome altera) (Nov. 25; BHG 345-347)

62 110
110 82,2

Passio Mercurii (Nov. 26; BHG 1276)

2 72,1

Vita Alypii Styl. (Nov. 26; BHG 64)

3 11,2-11,3
4 12,1-13,1, 14,2
5 13,3
11 15,1
13 15,2
14 15,2
20-21 18,1-18,2

Vita Stephani Iunioris (Nov. 28; BHG 1667)

2360 58,5
2551-2552 29,1

Vita Nicolai Myrensis (Dec. 6; BHG 1349)

7 86,3

Vita Menae, Hermogenis et Eugraphi (Dec. 10; BHG 1271)

6 82,1, 91,1

Vita Danielis Styl. (Dec. 11; BHG 490)

4-5 9,1-10
9 70,2, 71,5
13 71,6
40 68,5

Vita Spyridonis (Dec. 12; BHG 1648)
26 60,3

Passio Bonifatii (Dec. 18; BHG 281)
11 59,1

Vita et Passio Eugeniae (Dec. 24; BHG 608; ed. Papaioannou)
65 78,2

Vita Marcelli archimandritae monasterii Acoemetorum (Dec. 29; BHG 1028)
19 111,3
24 64,2

Vita et conversatio Melanae Romanae (Dec. 31; BHG 1242)
18 37,1
20 63,2
34 63,1

Passio Theodosii coenobiarchae (Jan. 11; BHG 1778)
8 (476,38-39) 2,1

Athan. Alex. Vita Antonii (a Sym. Met. in menologium inserta) (Jan. 17; BHG 140)
1 2,1

Passio Anastasii Persae (Jan. 22; BHG 85)
5 11,1
8,13 41,2
9 25,2
10 24,8, 24,9, 25,2-25,3, 25,6-25,8
12 24,13
13 24,18, 29,1
23 24,17

Vita Timothei apostoli (Jan. 22; BHG 1848)
6 (765,49-52) 37,2

Greg. Caes. Vita Gregorii Theologi (a Sym. Met. in menologium inserta) (Jan. 25; BHG 723)
23 115,5

Vita et conversatio Xenophontis et filiorum ejus Ioannis et Arcadii (Jan. 26; BHG 1878)
29 41,1

Vita Eusebiae seu Xenae (Jan. 27; BHG 634)
9-10 16-17,1

Vita Ephraem Syri (Jan. 28; BHG 584)
8 35,1

Passio Tryphonis (Feb. 1; BHG 1857)
15-16 30,2-32,1

Passio Theodori stratelatae (Feb. 7; BHG 1752)
12 91,1

Passio Theodori Tironis (Feb. 17; BHG 1763)
13 21,4

Ps.-Sophr. Hieros. Vita Mariae Aegyptiacae (a Sym. Met. in menologium inserta) (Apr. 1; BHG 1042; CPG 7675)
2 (3709,21-24) 65,1
3 (3716,29-30) 56,2
3 (3717,54) 66,6
3 (3720,5-6) 115,5
4 (3725,41-42) 115,5

IV Machab. (a Sym. Met. in menologium insert.) (Aug. 1; BHG 1006)
4,1 57,2
13,10 97,2

Theodorus Raithenus
Praeparatio (= De incarnatione liber) (CPG 7600)
2 (187,2-11) 48,2
3 (187,13-19) 48,3
3 (187,20-22) 48,4
4 (187,24-188,10) 48,5
5 (188,12-26) 50
6 (189,2-189,22) 51,2
7 (189,24-190,10) 51,2
7 (190,11-191,5) 51,3
7 (191,5-27) 52,1
8 (192,1-4) 52,2

Theodorus Studites

Parva Catechesis
56,21-38 97,11-97,13
Testamentum
1816,3-5 47,1

Vita Ioannis Eleemosynarii (BHG 887v)
21 112,1
Vita Mamantis (BHG 1019)
11 65,3

II. Allusions, Parallels, and Shared Diction

Old Testament (cf.)

Genesis 25,12:85,4; 25,16:95,2
Leviticus 25,8:65,9, 66,2; 26,12:95,1
Numeri 17,23:97,10; 21,2:24,2
Deuteronomium 14,2:92,4; 32,33 (= Odae 2,33,2):24,17, 95,2
I Regn. 2,10:90,1; 15,32:28,6
III Regn. 8,58:84,4; 24,22:58,1
Paralipomenon 24,22:58,1
II Machabaeorum 3,39:95,1
Psalmi 13,3:24,17; 43,23:15,2; 68,26:95,2; 77,69:95,2; 90,13:95,2; 118,174:31; 148,14:90,1
Proverbia 22,8a:104,3
Canticum 2,9,3–4:55,3; 4,8:95,2
Sapientia Salomonis 13,10:95,2
Job 1,1–3:56,1; 19,17:66,1; 22,27:61,2; 34,9:85,4
Isaias 2,4:109,1; 35,6:93,3; 52,1:97,11; 60,13:85,4; 65,14:42,2
Jeremias 38,26:71,7
Daniel 7,28:115,5
Bel et Draco 34–6:77,3

New Testament (cf.)

Matthaeus 5,2:92,4; 6,20:101,1; 8,11:110; 10,16:11,3; 11,12:15,2; 13,45–46:38,2; 13,24–30:46,1; 16,27:46,8; 19,21:98,2; 22,8–14:83,4; 25,14–30:53,2, 104,3; 25,30:97,6; 25,46:46,8; 26,37:82,4; 28,19:82,3
Marcus 4,3–9:81,2; 4,8:19,3; 4,20:19,3; 9,20:65,1; 10,21:98,2; 14,33:82,4; 16,5:67,1
Lucas 7,37–38:59,2; 10,21:82,5, 85,8, 90,2; 10,30–37:81,3; 12,8:107,4; 13,29:110; 18,13–14:62,2; 18,22:98,2
Ioannes 5,29:46,8; 10,12–13:46,2; 14,6:27,3
Actus apostolorum 1,9–11:107,2; 2,11:94,2; 9,3:66,3; 13,10:52,2; 17,21:107,2; 20,24:104,3; 26,18:27,3, 83,2
ad Romanos 2,20:52,2; 6,11:9,2; 8,36:15,2
ad Corinthios I 3,11:11,2, 46,3; 4,9:15,2; 9,27:11,3
ad Corinthios II 6,15:24,12
ad Galatas 2,19:9,2
ad Ephesios 5,19:14,1, 115,3; 6,1224,10
ad Colossenses 2,15:15,2; 3,16:14,1, 33,3, 115,3; 4,2:107,1
ad Timotheum I 2,5:47,8; 6,10:5,3
ad Timotheum I 1,4:2,15; 4,1:46,8
ad Hebraeos 1,2:46,5
Iacobus 2,26:39,4, 46,3
Petrus I 1,7:93,1; 4,1:46,8

Other texts (cf.)

Achilles Tatius
Leucippe et Clitophon
5,24,3 58,5
AHG Aug.
29,2,6 24,6
Anastasius Sinaita
Narrationes
18,2 55,7
Viae dux
9,2,88–89 55,7
15,1,75–79 47,5
Andreas Caesarensis
Commentarii in Apocalypsin
1,1,44–45 92,4
Antiochus
Pandecta scripturae sacrae
6,67–68 92,4
118,7–8 95,1
Apophthegmata patrum (collectio systematica)
18,31,12 67,2
20,3,39–40 92,2
Aristides
Apologia I 1 (p. 3,1–3) 25,7
Athanasius Alexandrinus
Epistula ad episcopos Aegypti et Libyae
2,3–4 97,1
Epistula ad Marcellinum de interpretatione Psalmorum (PG 27)
25,25–26 99,1
Syntagma ad monachos [Sp.]
6,4 20
Athanasius mon. Panagiou
Vita Athanasii Athonitae (Vita A)
144 113,1
171 95,2
Basilius Caesar. Capp.
Asceticon magnum (PG 31)
1153,104 39,5
Constit. I 3 (1329 C)
11–14 1,3
De fide (Prologus 8) (PG 31)
676,38 116
Epist.
41,1 3,3, 8, 13,2
55,1 76,3
57,1 63,1
360,1 25,6
Homilia dicta tempore famis et siccitatis (PG 31)
320,23–24 76,3
Homiliae super Psalmos (PG 29)
485,38–39 71,8
Homilia in feriam v et in proditionem Judae
6 (1049,54–55) 39,2
Callistus I Patr.
Vita Gregorii Sinaitae
27,8 4,3
Vita Philothei
3,6 4,3
Chronicon paschale
439,16 62,1
Concilii actiones I-VII
2,854,15 24,2
Concilium universale Constantinopolitanum tertium (680–681)
actio 8 (228,10–11) 81,6
actio 10 (372,21–22) 47,10
actio 11 (421,19–422,2) 47,3
actio 11 (434,13–14) 47,6
actio 11 (440,11–12) 47,7
actio 11 (444,9–10) 47,9
actio 11 (470,11–12) 47,6
actio 21 (876,12–878,15) 47,11
Concilium universale Ephesenum anno 431
1,1,1 (42,3–5) 47,12
1,1,1 (53,9–10) 47,9
1,1,7 (48,30–31) 47,10
1,1,7 (140,19–20) 47,4
Concilium Lateranense a. 649 celebratum
3 (158,11–14) 47,5
Concilium universale Nicaenum secundum (787)
1 (650,4–5 et 666,20–22) 47,10
2 (854,15) 24,2

3 (258,8–9) 47,8
Constitutiones Apostolorum
7,41 116

Constantinus Porphyrogennetus
De insidiis
39,186,11–17 21,2
De virtutibus et vitiis
1,144,23–24 68,7

Cosmas Indicopleustes
Topographia Christiana
5,215,8–9 62,1

Cyrilus Alexandrinus
Commentarius in Isaiam prophetam (PG 70)
1300,36–37 92,4
Expositio in Psalmos (PG 69)
1028,51 92,4

Demosthenes
De corona = Or. 18
47 59,3

Ephraem Syrus
Apologia ad fratrem quendam, de Heli sacerdote
83,3 111,1
Enc. in magnum Basilium
345,15 43,2
Sermo i in Abraham et Isaac
228,6 29,5
Sermo in eos, qui in Christo obdormierunt
116,12–13 39,6
Sermones paraenetici ad monachos Aegypti
21,2, 24,15 90,1
48,28–30 20
Beautitudines, capita quinquaginta quinque
30,1 91,1
Quod non oporteat ridere et extollli, sed plangere potius et nos ipsos et nos ipsos deflere
206,3–4 83,3

Epiphanius Constantiensis
Liturgia praesanctificatorum
3,143–144 52,2

Panarion 3
160,15–16 66,3
490,12–16 20

Eusebius Caesarensis
Praeparatio evangelica
12,1,4,4 8

Euthymius Iberita
Barlaam et Ioasaph
Tit.,1–2 95,2
Prolog,24 1,3
Prolog.,28–29 95,2
1,1–4 95,2
1,32–37 95,2
1,46 65,6
1,50 34,2
1,68 28,6, 66,3, 71,7, 114,1
2,4 72,1, 86,9, 102,2, 111,1
2,5 45,2
2,15 58,5
2,39 25,10
2,50–51 65,2
2,52 40,1, 76,3
2,64 7,1, 24,14, 46,3
2,128 83,2, 86,4
2,138 95,2
2,144 53,1
2,149 69,3
2,162–163 36,2
2,170–173 19,1
3,32 55,4
4,5 34,2
4,6 82,1, 92,2
4,52–53 81,2
4,53 56,2
4,67–68 60,3
4,81 19,2
4,81–82 24,7
4,105–106 82,1, 92,2
4,119 34,2
4,120–122 97,4
4,122–123 95,2
5,1–5 20
5,40 19,3, 99,2
5,41–42 56,1, 78,2
5,48 65,1
5,68–69 88,1
5,93–4 55,4
5,117 65,2

5,127 53,1
5,130 24,7
6,2 21,1
6,3–5 95,2
6,24–25 25,6
6,42 61,1
6,56 86,1
6,71–72 81,2
6,72–73 19,3
6,83–85 24,7
6,91 65,1
7,7–9 1,1–1,2
7,7–10 84,2
7,97 1,2
7,120 7,2
7,126–127 97,1
7,161–166 23
7,184–185 46,8
7,197 29,3
8,1–2 66,3
8,7 28,6, 66,3, 71,7, 114,1
8,21–23 78,3, 81,3, 81,5
8,44 45,1, 84,21, 103
8,86 65,1
8,165–166 17,1
9,81–83 107,4
9,87–88 60,4
9,109–119 83,4
10,22–25 27,3
10,39–41 83,2
10,70–71 89,1
11,5 48,1, 69,1
11,13–17 39,4
11,15–17 46,3, 93,1
11,23–29 86,6
11,31–32 39,5
11,86–87 71,8
11,107 53,1
11,135–136 46,3, 93,1
11,155 65,9
12,18–19 95,2
12,71–72 19,2, 60,8
12,77–78 65,3, 95,2
12,81–82 113,1
12,171–172 101,1
12,183–184 101,1
12,243–244 83,3
13,21 78,2, 79,1
13,39–40 59,2
13,49 78,2, 79,1
14,5 81,3, 81,5
14,24 87,1, 100,2
14,34 88,1
14,55–56 101,2
14,120 66,7
14,125–126 60,3
14,139 48,1, 69,1
14,143 69,2, 78,4
15,4 78,3
15,15 24,10
15,67–69 97,3
15,69–77 97,3
16,5–6 25,7
16,11–13 46,3
16,64–65 109,1
16,68–69 93,5
16,82 41,3
16,103 19,2
16,155 81,2, 81,3, 82,5, 86,1, 107,1
17,7–9 101,6
17,79–80 15,2
18,4 1,2
18,5–6 39,7
18,10–12 78,2
18,78–79 65,3, 95,2
18,82–83 39,2, 76,3
18,92–93 25,8
18,99 97,1
18,110–111 65,5
18,124 36,3, 40,2
18,141 19,2
18,142–143 77,2
18,144 44,3
18,179–180 27,2
19,12 9,1, 19,2, 69,3
19,40 85,4, 91,2, 92,4
19,57–59 46,8
19,59–62 46,8
19,102–105 46,3
19,109–110 82,4

19,111 5,1, 11,1, 39,1, 42,6, 76,3, 85,7
19,112–113 82,5, 85,8, 90,2
19,123 101,5
19,124–126 46,3, 93,1
19,125–126 39,4
20,24 45,1, 84,21, 103
20,26 5,1
20,68 13,3
20,91 93,5
20,92 80,3, 97,10, 111,4
21,20 98,1
21,44–45 60,8
21,61 58,5
21,81 42,3, 42,8, 45,5, 63,1
21,92 65,1
21,104–105 25,8
21,134 56,2
21,170 66,5
21,171 68,1, 99,1
22,30 34,2
22,47 87,1, 100,2
22,142 24,17, 28,4, 29,1
23,4–5 24,17
23,12 29,1
23,15 8
23,37–41 95,2
24,20–21 2,1
24,39–41 28,6, 66,3, 71,7, 114,1
24,46 19,3, 99,2
24,66–67 81,6
24,73–74 28,6, 66,3, 71,7, 114,1
24,91–92 83,2
24,111–112 84,2
24,118–120 24,12
24,130 48,1, 69,1
24,136 58,5
24,169 27,2
24,176–177 28,6, 66,3, 71,7, 114,1
24,181 7,1, 24,14, 46,3
24,204–205 101,1
24,208–209 93,5
25,20 86,5
25,21 66,3
25,116–117 101,4
25,123 81,1
25,135 25,10
25,160 17,1
25,165–166 101,5
25,172 56,2, 93,3, 97,6
25,182 101,5
25,187 25,7
25,189–190 80,3, 97,10, 111,4
26,8 58,5
26,23 44,3
26,42 100,2
26,45 71,9, 107,3
26,120–121 89,4
26,121 92,4
27,1 25,7
28,2–3 89,1
28,3 24,2
28,5–6 55,6
28,61–62 66,2
28,74–75 101,2
28,94 2,1, 9,3, 42,7, 104,2
28,131–132 24,12
28,142–143 13,3
29,94–95 24,15
29,96 96
30,30 2,1, 9,3, 42,7, 104,2
30,31–32 24,15
30,47 24,16
30,51–59 83,4
30,71–72 86,5
30,73 97,1
30,113–114 63,1
30,131 63,1
30,132–133 25,9, 61,1
30,165–166 2,1
30,173–175 93,1
30,183 24,9
30,193 3,2, 8, 13,2
30,193–194 45,3
30,236 44,3
30,237 34,1
31,41–42 91,1
32,1 102,1
32,94–96 90,1
32,96–98 91,1
32,113 92,3

33,21 93,5
33,27 65,9
33,35 19,2
34,29 81,2, 81,3, 82,5, 85,6, 86,1, 102,1, 107,1
34,45–47 1,3, 83,2
34,57 80,1
34,57–60 1,3
34,88 60,1
34,100 97,1
34,114–115 4,1, 42,6, 67,2, 113,1
34,118–119 89,3
35,17–20 7,2
35,28–30 82,3
35,52–53 82,4
35,58 42,3, 42,8, 45,5, 63,1
35,71 42,3, 42,8, 45,5, 63,1
35,86–87 34,1
35,95 44,1
35,181–182 14,1, 109,2, 112,3, 115,1
36,1–2 104,3
36,4–6 72,1
36,14–15 107,4
36,41–42 89,4
36,94–95 73,3
36,119–120 101,1
36,130 67,2
36,172 41,2, 42,7
36,174 42,7
36,175–176 42,7
36,176–177 42,7, 59,1
36,178 83,2, 86,4
36,182–183 42,7
36,189–191 42,8
36,191–192 43,1
37,9–11 56,2
37,48–49 65,3
37,79–80 67,2
38,15 34,1
38,80 38,1, 39,2, 93,4
38,80–82 39,2, 46,2, 77,1
38,84–88 21,1
38,86 45,5, 53,1
38,87 2,1
38,96–97 113,1
38,103–107 13,3
39,5–6 46,2, 77,1
39,6 38,1, 39,2, 77,1, 93,4
39,10 84,2
39,31–32 101,5
39,36–38 92,4
39,45 65,8
39,88–89 39,3
39,118–119 60,3
39,125–126 80,3, 97,10, 111,4
39,148–149 102,2
39,151 115,1
40,60–61 37,1
40,62–65 95,2
40,64 113,1
40,82 83,1, 99,2
40,89–90 115,1
40,103–104 24,1
40,108–110 115,3
40,111–112 21,2 73,1
40,111–113 113,2
40,111–117 115,3
40,117–122 113,2
Epil.,5–6 62,1

Capita ascetica Theodori Edesseni (ed. Φιλοκαλία 1, 304–24)
239,4, 46,3
6839,7
8048,1, 69,1
9346,1

(?) Miracula Georgii (BHG 691a, 690i, 691m, et 688c, e cod. Mosq. 15, Vlad. 381; ed. Aufhauser)
praef. 84,2

(?) Passio et miracula Modesti, ep. Hierosol. (BHG 1299) (e cod. Mosq. 15, Vlad. 381)
10 (36,2–4) 23, 37,2, 113,2

(?) Vita Alexii (BHG 56d) (e cod. Mosq. 15, Vlad. 381)
2 6,2
3 113,1
4 60,4
7 14,1, 45,4, 85,7, 109,2, 112,3, 115,1
7, 8 66,3, 70,3

Vita Mar. Deipar. (iber.)

62 5,1
(?) Vita s. Maximi confessoris (BHG 1233m; ed. Epifanovic)
10,3–5112,3, 115,1
(?) Vita Symeonis Styl. montis mirabilis (e cod. Mosq. 15, Vlad. 381)
1 1,1–1,4
3 1,5–1,6
4 2,1, 2,2
5 3,2, 5,4, 8, 71,7, 86,4
5–6 3,3
6 et 7 4,1
7 2,2, 3,3–4,1
10 4,2
12 5,3
17 5,1–5,2

Evagrius
Paraenesis ad monachos (PG 79)
30 (1240,5–6)39,4, 46,3

Georgius Alexandrinus
Vita Ioannis Chrysostomi
68,36–37 81,2

Georgius Iberita
Vita Ioannis et Euthymii (iber.)
29–30 90,1

Georg. Mon.
Chronicon
76,50–78,15 95,2
105,9–11 85,4
697,13–15 85,4
716,10 70,2
Chronicon breve (redactio recentior) (PG 110)
110,161,29–31 19,1
746,7–9 56,1
733,6–7 72,1, 73,1
1185,21–23 14,1

Gregorius Nazianzenus
Epist.
32,10 24,18
169,1 6,3, 113,1, 115,4
Orationes
Ad eos qui ipsum acciverant nec occurrerant = Or. 3
7 46,3, 93,1

Contra Julianum imp. 1 = Or. 4
72 95,2
88 4,3

Contra Julianum imp. 2 = Or. 5
29 71,2
De pace 1 = Or. 6
18 56,2
In laudem sororis Gorgoniae = Or. 8
14 95,2
Ad Gregorium Nyssenum = Or. 11
1 85,4, 91,2, 92,4
De pauperum amore = Or. 14
30 71,2
In patrem tacentem = Or. 16
16 56,2
19 71,1
Ad cives Nazianzenos = Or. 17
2 65,9

Funebris oratio in patrem = Or. 18
4 115,5
In laudem Athanasii = Or. 21
5 8
6 19,1
29 19,3
In laudem Heronis philosophi = Or. 25
12 3,3, 8, 13,3
In seipsum, cum rure rediisset, post ea quae a Maximo perpetrata fuerant = Or. 26
8 65,3
De spiritu sancto = Or. 31
14 1,1–1,2
De moderatione in disputando = Or. 32
30 71,2
In theophania = Or. 38
11 1,4
26 59,3
In sancta lumina = Or. 39
5 19,3
In sanctum baptisma = Or. 40
27 95,2
45 46,3, 93,1
In pentecostem = Or. 41
2 35,1

Supremum vale = Or. 42

4 19,3
5 55,6

Funebris oratio in laudem Basilii Magni = Or. 43

11 31
12 6,2, 45,5, 53,1
25 8 , 115,5
54 71,6
68 89,3

In novam Dominicam = Or. 44

9 97,2

In pascha = Or. 45

26 59,3

Heliod. Aethiopica

2,12,5,5 86,3
8,6,2,4–5 62,2

Hesychius Hierosolymitanus

Commentarius brevis Ps. 90

13,3–5 25,5

Historia Lausiaca (recensio G)

18,10,6–7 95,2

Hom.

Il.

2,690 65,9
23,607 65,9

Od.

2,343 65,9

Ignat. Diac.

Vita Nicephori

153,14–15 46,1
215,26 46,1

Ioann. Chrys.

Ad populum Antiochenum (homiliae 1–21) (PG 49)

125,2–3 7,2

Ad Stagirium a daemone vexatum (lib. 1–3) (PG 47)

454,14 24,7
486,42–43 29,1

De Anna (sermones 1–5) (PG 54)

4,4 (665,59) 57,1

De perfecta caritate [Sp.] (PG 56)

285,27–28 59,2

De pentecoste (homiliae 1–2) (PG 50)

70,9–10 42,6, 113,1
456,3 86,7

Eclogae i-xlviii ex diversis homiliis (PG 63)

590,6–7 25,8
744,47–4859,2

Expositiones in Psalmos (PG 55)

55,55–56 57,1
242,28–36 21,5
372,18 86,7

Homiliae in assumptionem domini [Sp.] (fort. auctore Severiano) Hom. 4

51 7,2

In epistulam ii ad Corinthios (homiliae 1–30) (PG 61)

544,55–56 97,1
574,2–3 91,1

In epistulam ad Ephesios (homiliae 1–24) (PG 62)

59,20 86,7

In epistulam ad Romanos (homiliae 1–32) (PG 60)

642,8–9 62,2

In epistulam ad Philippenses (homiliae 1–15) (PG 62)

206,29–30 41,3

In Genesim (homiliae 1–67) (PG 53)

281,40–41 16

In Genesim (sermones 1–9) (PG 54)

498,54–56 56,2, 57,2
626,9–10 114,1

In Matthaeum (homiliae 1–90) (PG 57)

222,2–3 60,7

(PG 58)

742,49–50 39,7

In principium Actorum (homiliae 1–4) (PG 51)

69,45 38,1, 39,2, 93,4
76,51–52 55,6

In sanctum pascha (sermo 6) [Sp.]

12,1 91,1

Ioannes Damascenus

De haeresibus

100 80,4

Expositio fidei
8 46,4
56,45–46 47,5
63,22–23 47,7

Ioannes Moschus
Pratum spirituale
188 90,1
193 90,1

Ioannes Polites
Vita Ioann. Damasc. (BHG 884) (PG 94)
460,21 7,2

Ioannes Sinaita
Liber ad pastorem (PG 88)
14 (1201,24) 106,1
Scala paradisi (PG 88)
4 (720,39–40) 34,1
5 (780,54) 68,3
23 (965,4–6) 66,7
26 (1033,6–7) 16

Joseph. Hymn. Theotocia (PG 105)
1257,6–7 5,2
1221,31 72,2
1256,22 72,2
1397,25 72,2

Justinus martyr
Apologia secunda pro Christianis ad senatum Romanum
10,8,7–8 83,3
Laudatio Danielis prophetae (e cod. Paris. gr. 1180)
2,43 17,2

Leo VI Sapiens
38,495 106,1

Leontius mon.
Vita et miracula Gregorii Agrigenti
27 6,2

Leontius Neap.
Vita et miracula s. Symeonis sali (BHG 1677)
84,21–2554

Manuel Corinthius
Synaxarium Euthym. Iber. (BHG 653)
4 90,1
Menologii Februarii (e cod. Mosq. 376 Vlad. 207)
Passiones
7,2,8 18,2
15,8 24,18
15,6 27,3
17,13,11 54
Menologii Martii (e cod. Mosq. 376 Vlad. 207)
Passiones
4,10 111,1
22,6 24,3, 24,10
23,3 33,4
Menologii Junii (e cod. Hierosolymitano sepulcri 17)
29,17 18,2
Menologii Julii (e cod. Hierosolymitano sepulcri 17)
Vitae
22,1 78,2
31,2 60,4
Menologii Imperiales
Passio Agathae
5 27,3

Michael Attaleiates
Historia
33,5 (275–277) 69,2

Michael mon.
Vita Theodori Studitae
48 (304,37–38) 69,2

Michael Syncellys
Laudatio Dionysii Areopagitae (BHG 556)
640,34 46,1

Nicetas David Paphlago
Εἰς τὴν ἁγίαν μεγαλομάρτυρα … Ἀναστασίαν = Orat. laud. summorum apostolorum 17 (Oct. 28; BHG 78)
365,28–29 24,7
372,39–42 1,2
Εἰς τὴν ἁγίαν πρωτομάρτυρα καὶ ἀπόστολον Θέκλαν (PG 105)
305,52–56 58,5
Acta Andreae apostoli (BHG 100)
13 25,10

54 97,4
Enc. in apostolum Paulum (BHG 1462n)
86,13 68,3
Homiliae septem,
Hom. 2
179,29 94,1
Hom. 4
245,30–31 17,2
Hom. 5
281,13–15 17,2

in Ioannem Chrysostomum (BHG 881c)
65,6–7 2,1
Laudatio in Gregorium theologum (BHG 725)
3,19–20 17,2
15 113,2
Laudatio Nicolai Myrensis
4,22 7,1, 24,14, 46,3
Laudatio archangelorum Michaelis et Gabrielis (BHG 1291) (PG 140)
1232,26–28 67,2
1257,41 91,1
Orationes laudatoriae summorum apostolorum,
Or. 7
132,6–7 93,4
280,24 41,2
Or. 11
228,8 93,4
Or. 16
329,46–47 68,5

Nicephorus Uranus
Vita Symeonis Styl. iunioris montis mirabilis (Maii 24; BHG 1690; PG 86: 2987–3216)
5 3,3, 8, 13,1
21 9,1, 19,2, 69,3
124 95,1
128 14,2
Vita Theodori Teronis (BHG 1762m)
11 9,1, 19,2 69,3

Nilus Ancyr.
Epist.
3,231,3 24,7
Officia ecclesiastica (e euchol. Goari)
3,11,17 70,2
23,1,39 66,7, 97,5

Palladius
Historia Lausiaca (recensio G)
39,4 et 58,1 24,2
Passio Aecaterinae (BHG 30a)
6 7,2, 65,9
Passio Babylae (BHG 2053) (e cod. Mosq. 178 Vlad. 367)
2 25,6
Passio Laurentii et soc. (BHG 977c) (e cod. Mosq. 162 Vlad. 380)
3 19,1
Passio Nicolai iunioris [m. Bunenis sub Leone VI c. 901–902.] (BHG 2308)
12 34,1
Passio Theodori stratelatae (sub auctore Abgaro) (BHG 1750)
8 81,2, 81,3, 82,5, 86,1, 107,1
Passio Thomaïdae Lesbiae (e codice Atheniensi 2104)
8 18,2, 19,1

Philostorgius
Historia ecclesiastica (fragmenta ap. Photium)
3,6 95,2

Procopius
Commentarii in Isaiam (PG 87.2)
2597,6–7 92,4

Pseudo-Gregentius
Vita Gregentii
3,209–210 38,1, 39,2, 93,4
4,4–5 39,2, 93,4
Dialexis
3,909–910 85,4

Ps.-Macarius
Sermones 64 (collectio B)
7,12,1 24,7
48,1,5 60,4

= Homiliae spirituales 50 (collectio H)
tit 38,1, 39,2, 93,4
5,35 60,4
27,71–72 24,7
Regula monastica Christoduli (BHG 307)

23 13,2

Romanus Melodus

Cantica

6,11,10 24,9

Cant. 42,pro,1 (Κοντάκιον ἀναστάσιμον):108

Cantica dubia

76,8,1 24,9

Stephanus diaconus

Vita Stephani Iunioris (Nov. 28; BHG 1666)

4 2,2

Stephanus Nicom. = Ps.-Athanasius Alexandrinus

Syntagma (PG 28)

1405 46,5

Suda

π 1616 95,2

φ 535 81,6

Symeon Metaphrastes

Bas. Caes. Sermones de moribus a Sym. Met. collecti (PG 32)

5 3,3, 13,2

12,155–171 97,5

21,81 85,8

24,190 97,4

35,58 85,8

35,71 85,8

1141,43 97,4

1220,2 3,3

1228,36 86,6

1228,42–43 58,4, 71,7

1237,24–25 71,8

1292,46–47 68,5, 71,4

1296,1 39,2 76,3

1316,53 68,3

1336,3 59,3

1344,35–36 59,3

Menologium

(arranged according to the liturgical calendar)

Vita Symeonis Styl. (Sept. 1; BHG 1686–1687)

11 38,2

12 29,1, 42,6, 113,1

15 23, 37,2, 113,2

27 95,1

36 91,1

53 89,4

Passio Anthimi episcopi Nicomediae (Sept. 3; BHG 135)

1 60,4

Passio Babylae Antiochiae (Sept. 4; BHG 206)

16 5,2

Miraculum archangeli Michaelis in Chonis (Sept. 6; BHG 1284)

5 113,1

6 69,1, 109,1

Passio Romuli, Eudoxii, Zenonis et Macarii (Sept. 6; BHG 1604)

12 60,4

Passio Menodorae, Metrodorae et Nymphodorae (Sept. 10; BHG 1273)

1 110

2 60,4

Vita Theodorae Alexandrinae (Sept. 11; BHG 1730)

12 82,4, 82,5

13 72,2, 73,2

15 28,6

16 40,1, 76,3

20 86,3

Passio Cornelii centurionis (Sept. 13; BHG 371)

4 81,1

Passio Euphemiae (Sept. 16; BHG 620)

11 42,2

15 28,6

Vita Sophiae et ejus filiarum Fidei, Spei et Charitatis (Sept. 17; BHG 1638)

4 28,6

Passio Eustathii et socii (Sept. 20; BHG 642)

3 82,1, 92,2

6 85,6

22 33,3

Vita Euphrosynes Alexandrinae (Sept. 25; BHG 626)

16 113,2, 115,3

Passio Charitonis (Sept. 28; BHG 301)

3 59,3

9 115,3

12 65,6

Vita Cyriaci anachoretae (Sept. 29; BHG 464) (PG 115)
941,55 24,7
Vita Gregorii Illuminatoris (Sept. 30; BHG 713)
5 66,1
8 55,6
12 56,2, 93,3, 97,6
Vita Ananiae apostoli (Oct. 1; BHG 76)
8 106,1
Vitae Cypriani et Justinae (Oct. 2; BHG 456; ed. Papaioannou)
9 46,3, 93,1
Passio Dionysii Areopagitae (Oct. 3; BHG 555) (PG 4)
593,45 53,2, 104,3
593,53–55 46,2
597,23 41,2
Passio Charitinae (Oct. 4; BHG 300)
4 29,1
Commentarius in apostolum Thomam (Oct. 6; BHG 1835)
16 95,2
17 97,4
Passio Sergii et Bacchi (Oct. 7; BHG 1625)
14 96
19 96
Passio Probi, Tarachi et Andronici (Oct. 12; BHG 1575)
11 68,7
Passio Carpi, Papyli et Agathonicae (Oct. 13; BHG 295)
4 73,3
8 24,17
15 71,9, 107,3
Passio Arethae et soc. (Oct. 14; BHG 167)
12,1 85,6
15 29,1
22 113,1
35 65,6
Vita et Passio Luciani (Oct. 15; BHG 997)
5 37,2
Passio Longini centurionis (Oct. 16; BHG 989)
2 28,3
9 58,5
Passio Andreae in Crisi (e cod. Par. Coisl. gr. 145) (Oct. 19; BHG 112)
7 29,1
17 42,6, 113,1
Passio Vari et soc. (e cod. Par. gr. 1480) (Oct. 19; BHG 1863)
5 24,17, 28,4, 29,1
11 58,4, 71,7
Passio Artemii (e cod. Par. gr. 1480) (Oct. 20; BHG 172)
6 112,3
32 38,2
41 24,17, 28,4, 29,1, 93,1
Vita Abercii (Oct. 22; BHG 4)
39 85,2
49,7 85,6
Commentarius in Jacobum apostolum (Oct. 23; BHG 764)
11 93,1
Passio Demetrii (Oct. 26; BHG 498)
2 19,1
5 28,6, 66,3, 71,7, 114,1
13 24,7
13 100,3
14 24,11
Passio Anastasiae Rom. (Oct. 28; BHG 77)
3 28,6, 66,3, 71,7, 114,1
11 86,3, 115,1
Vita Abramii confessoris (Oct. 29; BHG 8)
8 65,2
23 24,15
27 95,2
Passio Zenobii et Zenobiae (Oct. 30; BHG 1885)
3 85,2
Passio Acepsimae, Iosephi et Aeithalae (Nov. 3; BHG 19)
3 38,2, 42,6
10 65,8
Vita Ioannicii Bithyniae (Nov. 4; BHG 937)
46 36,3, 40,2, 58,4, 71,17
51 46,2
58 33,4
64,16–17 39,5
81,1 40,2

Passio Galactionis et Epistemes (Nov. 5; BHG 666; ed. Papaioannou)
25 113,1
34 24,17
Passio Hieronis et soc. (Nov. 7; BHG 750)
5 86,3, 115,1
12 60,3
Vita Matronae Pergensis (Nov. 9; BHG 1222)
17 92,1
19 16
31 103
Passio Menae (Nov. 11; BHG 1250)
1 59,3
9 42,7, 91,3
Vita Ioannis eleemosynari (Nov. 12; BHG 888)
29 59,2
73 114,1
79 114,1
Vita Ioannis Chrysostomi (Nov. 13; BHG 875)
14 21,3, 73,1
24 18,2
26 68,5, 68,7
34 45,1
42 10
43 19,3, 99,2
44 10
46 114,1
61 21,3, 73,1, 113,2, 115,2–3
Miraculum Guriae, Samonae et Abibi (Nov. 15; BHG 739)
3 24,12
9 28,6
23 3,3
27 77,3
31 58,5
Passio Guriae, Samonae et Abibi (Nov. 15; BHG 736–737)
9 66,3, 71,7, 114,1
Greg. Nyss. De vita Gregorii Thaumaturgi, a Sym. Met. in menologium inserta (Nov. 17; BHG 715) (ed. Heil)
17,23–18,25 1,1–1,2
35,17–19 14,1
Vita Amphilochii Iconiensis (Nov. 23; BHG 72)
3 44,3
8 45,4
964,23 26,1
Passio Aecaterinae (Nov. 24; BHG 32)
12 97,1
Nicet. Dav. Paphl. Vita Gregorii ep. Agrigentini (a Sym. Met. in menologium inserta) (Nov. 24; BHG 708) (PG 116)
200,14–15 59,1
Epitome de gestis Petri, dicta "prior" = Pseudo-Clementina (epitome altera) (Nov. 25; BHG 345–347)
2 53,1
6,11–12 86,7
13 2,1
143 23, 37,2, 113,2
159 68,3
169 68,3
Passio Mercurii (Nov. 26; BHG 1276)
9 62,2
Vita Alypii Styl. (Nov. 26; BHG 64)
18 92,2
Vita Stephani Iunioris (Nov. 28; BHG 1667)
156–158 18,2
300–301 46,2
825 78,1
899–900 86,3
1366–1367 85,4
1700–1702 93,1
1897–1899 58,5
2007 72,2, 86,9, 102,2, 111,1
2277 72,2, 86,9, 102,2, 111,1
2337 33,3
2447–2448 93,1, 98,2
2581 42,3, 42,8, 45,5, 63,1, 72,1, 85,8, 86,9, 102,2, 111,1
2734–2735 62,2
Passio Barbarae (Dec. 4; BHG 216; ed. Papaioannou)
9 14,1, 56,1, 78,2
32 41,2
Vita Sabae (Dec. 5; BHG 1609)
132 20

Vita Nicolai Myrensis (Dec. 6; BHG 1349)
20 29,2
Vita Patapii (Dec. 8; BHG 1424)
4 95,2
Vita Menae, Hermogenis et Eugraphi (Dec. 10; BHG 1271)
13 25,8
Vita Danielis Styl. (Dec. 11; BHG 490)
18 86,3
43 24,4, 86,3
75 55,3
Vita Spyridonis (Dec. 12; BHG 1648)
29 4,1, 67,2
35 68,3
36 19,3
Passio Eustratii, Auxentii, Eugenii, Mardarii et Orestis, a Sym. Met. in menologium insertum (Dec. 13; BHG 646)
7 78,3, 81,5
12 111,1
22 25,9, 61,1
28 55,6
Passio Thyrsi, Lucii, Callinici, Philemonis, Apollonii et reliquorum (Dec. 14; BHG 1845–1846)
9 61,1
29 59,3
31 45,2
40 42,6, 113,1
Passio Eleutherii (Dec. 15; BHG 571)
8 86,1
Commentarius in Danielem prophetam (Dec. 17; BHG 485)
14 13,2
23 38,2
24 77,3
Passio Sebastiani et soc. (Dec. 19; BHG 1620)
25 103
Passio Iulianae Nicomediae (Dec. 21; BHG 963)
2 19,3, 99,2
5 83,3
8 71,1
11 97,1
Passio Anastasiae viduae (Dec. 22; BHG 82)
29 75
Vita et Passio Eugeniae (Dec. 24; BHG 608; ed. Papaioannou)
45–46 24,19–24,20
85 107,2
Vita Theodori Grapti (Dec. 27; BHG 608)
25 65,8
33 114,2
Passio Indae et Domnae et viginti millium qui Nicomediae passi sunt (Dec. 28; BHG 823)
1 45,5
4 63,2, 93,1
17 29,1, 60,6
27 92,2
33 76,2
Vita Marcelli archimandritae monasterii Acoemetorum (Dec. 29; BHG 1028)
21 58,4, 71,7
29 83,2, 86,4
Vita et conversatio Melanae Romanae (Dec. 31; BHG 1242)
17 113,1
32 18,2
Vita Pauli Thebaei (Jan. 5; BHG 1468)
6 24,16
7 113,1
Passio Polyeucti Melitinae (Jan. 9; BHG 1568)
4 42,2
5 95,2
Passio Marciani presbyteri (Jan. 10; BHG 1034)
5 1,5
19 95,2
Hist. Passio Theodosii coenobiarchae (Jan. 11; BHG 1778)
82 82,4, 82,5
Passio Theodosii coenobiarchae (Jan. 11; BHG 1778)
8 2,1
19 19,3, 64,1, 99,2
39 65,3
61 38,2
74 28,6

Passio Hermyli et Stratonici (Jan. 13; BHG 745)
7 62,2
Nil. Ancyr. Narrationes septem de monachis in Sina, Recensio a Sym. Met. in menologium inserta (Jan. 14; BHG 1307b)
1,1,9–10 29,1
3,1 95,2
3,4 65,3
3,865,3, 95,2
3,11 45,1, 65,4
Athan. Alex. Vita Antonii (a Sym. Met. in menologium inserta) (Jan. 17; BHG 140)
14 60,4
47,1 36,2
49 65,6, 93,4
Passio Anastasii Persae (Jan. 22; BHG 85)
5 93,1
7 19,3
9 19,1, 25,1
10 25,8
17 25,7
19 2,1
20 58,5
Vita Timothei apostoli (Jan. 22; BHG 1848)
6 7,2, 65,9, 113,1
7 58,1
Passio Clementis Ancyrani et soc. (Jan. 23; BHG 353)
2 58,4
32 3,2, 13,2, 44,3
46 85,6
47 96
58 86,4
71 111,3
Greg. Caes. Vita Gregorii Theologi (a Sym. Met. in menologium inserta) (Jan. 25; BHG 723)
1 93,4
5 103
Vita et conversatio Xenophontis et filiorum ejus Ioannis et Arcadii (Jan. 26; BHG 1878)
2 69,2, 78,4
7 39,7
11 77,1
14 65,2
17 64,2
25 65,1
29 13,2
32 95,2
Translatio Ioannis Chrysostomi (Jan. 27; BHG 877)
7 58,1
Vita Ephraem Syri (Jan. 28; BHG 584)
17 85,2
Vita Cyri et Ioannis (Jan. 31; BHG 471)
1 14,1
11 69,1, 109,1
13 110
Passio Tryphonis (Feb. 1; BHG 1857)
7 68,3
Passio Theodori stratelatae (Feb. 7; BHG 1752)
6 1,3
Vita Lucae iunioris Steiriotae (a. Sym. Met. in menologium inserta) (Feb. 8; BHG 994)
54 8
76 56,1, 78,2
98 114,1
Passio Theodori Tironis (Feb. 17; BHG 1763)
10 25,7
14 38,2
Evodius, Vita XLII Amoriensum (Versio Z a Sym. Met. in menologium inserta) (Mar. 6; BHG 1214)
71,8–9 65,2
71,8–9 66,6
Ps.-Sophr. Hieros. Vita Mariae Aegyptiacae (a Sym. Met. in menologium inserta) (Apr. 1; BHG 1042; CPG 7675) (PG 87.3)
Proem. (3697,9) 1,3
1 (3705,14–15) 86,1
2 (3705,58–59) 25,8
2 (3705,62–63) 91,3
2 (3709,50–51) 27,2
2 (3712,1–3) 24,7
2 (3712,52) 17,1
3 (3713,69–70) 91,3
3 (3716,52–53) 69,3
3 (3717,22–23) 17,1

3 (3720,9–10) 102,1
4 (3725,41–42) 1,3
Vita et conversatio Sampsonis (Jun. 27; BHG 1615)
1 41,3
3 60,3, 104,4
9 93,1
12 71,1, 114,1
Passio Panteleemonis (Jul. 27; BHG 1414)
3 28,6
7 55,6
26 58,5
IV Machab. (a Sym. Met. in menologium insert.) (Aug. 1; BHG 1006)
14,5 57,3
Miraculum in eadem obsidione seu de ἀκαθίστῳ (a Sym. Met. in menologium insertum) (BHG 1060) (PG 92)
1365,1–3 25,6
Synaxarium ecclesiae Constantinopoleos Febr.
12,5 (461,15–16) 19,2, 60,8

Theodoretus.
Interpretatio in Danielem (PG 81)
1353,16–17 71,7

Theodorus Daphnopates
Vita Theod. Stud. (BHG 1755) 35 (PG 99)
152,14–24 16

Theodorus Studita
Μεγάλη κατήχησις
76 (521,2–3) 87,1, 100,2
80 (560,5–6) 39,7
Canon In requiem monachi
230–231 97,5
Epist.
188,2–3 1,4
449,9 107,1
479,16–17 85,4, 91,2, 92,4
481,23–24 97,5
In nativitatem sancti prophetae Praecursoris Baptistae (PG 99)
749,13–14 1,4
Sermones Catecheseos Magnae (ed. Cozza-Luzi)
103 (116,1) 92,4

Theophanes Continuatus
Chronographia (lib. 1–6)
217,7–8 92,4
Vita altera Symeonis Styl. iunioris (sub auctore Michaelo monacho e cod. Patm. 736)
2 97,1
Vita anonyma Athanasii Athonitae
9 113,1
Vita Ioann. Chrys. (BHG 876) VIII
353,8 24,20
Vita Andreae sali (sub auctore Nicephoro) (BHG 115z)
7 (354) 65,8
22 (1765–1767) 67,1
34 (2325) 24,16
36 (4341–4342) 86,3
Vita Andronici et Athanasiae (BHG 123a)
6,172–173 60,4
6,172–173 7,2
Vita Athanasii Athonitae (BHG 189b) (e cod. Athon. Vatop. gr. 423)
6 13,2
Vita Basilii iunioris (sub auctore Gregorio discipulo) (e cod. Mosq. synod. gr. 249)
5,106 67,1
5,130 67,1
5,133 80,3, 97,10, 111,4
6,16 77,2
Vita Cosmae et Ioannis Damasceni (BHG 394)
4 69,2
Vita Davidis, Symeonis et Georgii Mitylenae
7,25–26 15,1
Vita Ioannis Climaci (sub auctore Daniele Rhaitheno) (BHG 882)
597,28–29 13,2
Vita Ioannis Damasceni (e cod. Athen. BN 321) (ed. Kolovou)
595 89,3
Vita Ioannis Edes. (iber.) (ed. Kekelidze 1913)
18 74
Vita Lucae Styl.
21 44,3
Vita Macarii Rom. (BHG 1005/1005d; ed. Papaioannou)

6 95,2
Vita Marci Athen. erem. (BHG 1039; ed. Papaioannou)
1 (cf. 9 et 10) 55,2
Vitae et mirac. Nicolai Myr., Epitome (e cod. Paris. gr. 1034)
26 109,1
Vita et miracula Niconis
17 34,1
Vita Gregentii (BHG 705)
5,310–12 5,1
Vita Nicolai Studitae (BHG 1365)
872,45 34,1
Vita Pancratii Tauromenii (BHG 1410) (sub auctore Evagrii episcopi Tauromenii)
tit. tit.
10 85,4, 108
95 24,2
146 107,1
283 24,7
288 24,7
Vita Theodori Studitae (BHG 1755) (PG 99)
208,42 19,2, 60,8
Vita Theoduli Styl. (BHG 1785)
9–10 58,2

Xenophon
Oecon.
2,4,4 25,8

Zach. Mytil.
Capita vii contra Manichaeos
52 81,6
82 81,6

INDEX OF NAMES

The main subjects of the present volume—Euthymios, his *Theodore of Edessa*, the *Life* and the *Chapters* of Theodore, and Theodore—are not given entries below. Most place names have been also omitted, as the reader can find them in the map included right after the end of the translation of the *Life* (p. 390).

The names of characters who appear only in narrative texts are set in italics. Titles of texts as well as transliterated Greek names and titles are also in italics.

A

Abd al-Malik, Umayyad caliph of Damascus (685–705), 145, 149
Abenner, *Ioasaph*'s father, 119
Abū Qurrah, Sabaite; narrator of the Georgian Passion of St Michael the Sabaite; see Theodore Abū Qurrah
Acts of Iviron, xxiii, 361
Acts of St John the Theologian, xlvi
Acts of St Thomas the Apostle, 291
Ader, Edessan nobleman, lvii–lx, 245, 251
Adramelech, 149–183; see Abd al-Malik
Agapios Landos, ix
Alans, 309
Ammonas, lxvi
Anastasios I, emperor (r. 491–518), 319
Anastasis, Church, 149, 151, 205, 211, 257, 369, 385
Anastasius of Sinai, xxxiv, lii
Anathemas by Cyril of Alexandria, 223
Anthimos Logothetes, scribe, xiv, xvi, lvii, lix, lx, lxiii
Apollinarius of Laodicea, 227, 229, 231, 235
Arians, 309
Aristoboulos Apostoles, see Arsenios of Monembasia
Arius, 227, 229, 231
Arkanos and *Hyrkanos,* imaginary mountains, 347

Arsenios of Monembasia (Aristoboulos Apostoles, d. 1535), metropolitan of Monembasia; son of Michael Apostoles, lviii
Athanasios of Alexandria, 119, 225
Athanasios Rhetor, lxiv
Athanasios the Athonite, founder of Great Lavra, 119, 137
Athanasios the monk (Ader), 249, 251

B

Baanes, Byzantine general, 145
Balavariani, Georgian hypotext for *Barlaam and Ioasaph*, 104, 164, 293, 301, 347
Barlaam and Ioasaph, lxxiii, lxxiv, lxxvi, lxxvii, xc, 107, 119, 167, 211, 213, 239, 271, 293, 301, 335, 347, 389, 401
Barlaam, Christian hermit; spiritual father of *Ioasaph*, 271, 301, 377
Barsanouphios, xliv
4 Baruch, *Apocryphon*, 299
Basil the Great, xviii, xxiii, xxiv, xliv, 103, 119, 195, 215, 389
Basil, Patriarch of Jerusalem (821–842), 199
Basiliskos, xxii, 147

C

Cassian, lxvi
Chosroes II, king of the Persians (r. 590–628), 145
Christopher, Patriarch of Alexandria (817–841), xxii, 137, 199, 287, 398
Chronicle by Symeon Logothetes, 371
Constans II, Byzantine emperor (641–668), 145
Constantine VII Porphyrogennetos, emperor (r .913–959), 211
Cyril of Alexandria, 223
Cyril of Jerusalem, lii
Cyril of Scythopolis, 319
Cyrus of Alexandria, 227

D

Damaskenos, *hierodeacon*, scribe, xxi
Daniel of Raithou, xxxix, xli
Daniel, *hieromonk*, scribe, xxi
David the Philosopher, lii
Diadochos, bishop of Photike in Epirus of Illyricum, xxxiii
Dionysios Agiartemites, monk, scribe, xlvi
Dionysios of Iviron, scribe, lvi
Dioscurus, 225, 227
Dorotheos, xliv

E

Elymas, 331
Ephrem the Syrian, xxxiv
Epiphanius, 371
Eunomius, 227, 229
Eutyches, 201, 225, 227, 235, 295, 297
Evagrios of Pontus, xx, liv, lxvi
Evergetinos, xlvii

G

Gabriel Severos (ca. 1540–1616), metropolitan of Philadelphia, xxx
Ganges river, 347
George Hagiorites, 117, 129
George of Alexandria, lviii
George the Monk, author of the *Chronicle*, 147, 285
George, the Sabaite Abba miraculously cured by *Michael* the Martyr, 185
Gregory of Nazianzus, lii, liv, 119, 121, 141, 363, 389
Gregory of Nyssa, xxii, xxiii

H

Habakuk, 66, 299
Hagarenes, 283, 297, 309, 375, 379
Hārūn al-Rashīd, caliph (r. 786 – 809), 295
Heraclius, Byzantine Emperor (r. 610–641), 145
Holy Wisdom, Cathedral of Edessa, 115, 211
Honorius of Rome, 227

I

Ibrāhīm b. Yūḥannā, 137, 287
Ignatios I, Patriarch of Constantinople (847–858), 319
Ignatios the Deacon, 151
India, 347
Ioannes Polites, deacon and *chartophylax* of Hagia Sophia; Patriarch of Antioch, 121
Ioasaph, Indian prince, 167, 301, 377
Isaak the Syrian, ascetic, lvi, lxvi
Isaiah of Gaza, lxvi
Ishmaelites, 307, 309, 327, 373, 383

J

Jacob the Persian, lxvi
Jerome, lxvi
Jews, 163, 173, 327, 329, 333, 373, 375
Job (Biblical figure), 245
Job, Patriarch of Antioch (810–826), 199
John, abbot of St Sabas, *Theodore*'s spiritual father, 121, 127, 129, 131, 133, 135, 137, 389
John Chrysostom, xxi, xlvi, lxvi, 203, 279, 387
John Geometres, 141
John Moschos, 117
John of Damascus, xlvi, lii, 121, 143
John of Karpathos, lxvi
John the Hermit, brother of *Theodosios the Stylite*, 265–277, 299, 381
John the Iberian, father of Euthymios; founder and head of Iviron (979/980–1005), 133
John the martyr, king of the Persians; see *Mauïas*
Joseph (Biblical figure), 151, 371
Julian the Apostate, emperor (r. 361–363), 111
Justin, emperor (r. 518–527), l
Justinian I, emperor (r. 527–565), 319

K

Kallistos and Ignatios, the Xanthopouloi, xlviii
Klimax by John of Sina, xxxix, xli, xliv

L

Lavra of St Sabas, xxxvi, 103, 105, 121, 127, 129, 137, 139, 143, 149, 151, 163, 181, 183, 185, 187, 191, 201, 205, 207, 209, 249, 251, 259, 307, 369, 371, 387, 389
Leo Allatius (1586–1669)., xliii
Leo the VI, emperor (r. 886–912), liii
Leon (ὁ ἀπὸ τῆς Κεράμου), priest, scribe, xiv, xv, xlix, lv
Leontios of Neapolis, 241, 265
Lesser Nomokanon, 221
Letters of Neilos of Ancyra, xliii
Life and *Miracles* of Sts Elijah and Elisha the Prophets, xx
Life and *Miracles* of St Pankratios, archbishop of Taormina by Evagrios of Pontus, xix, xxii, lxxxviii, 373
Life of St Andrew the Fool, xlvi
Life of St Alexios, the Man of God, xx, 119, 293
Life of St Alypios the Stylite, lxxiii, 127, 137, 139, 241
Life of St Antony by Athanasios of Alexandria, 119
Life of St Athanasios the Athonite, 119, 137, 149, 193, 393
Life of St Basil the Younger, 327
Life of St Christopher, Patriarch of Antioch, by Ibrāhīm b. Yūḥannā, 137, 287
Life of St Daniel the Stylite, 125, 285
Life of St Eusebia/Xene, 139
Life of St George of Amastris by Ignatios the Deacon, 151
Life of St Gregentios of Taphar, 115
Life of St Gregory the Illuminator, 211
Life of St Ioannikios of Bithynia, 385
Life of Sts John and Euthymios by George Hagiorites, 117, 129, 133, 193, 281, 347, 397
Life of St John, Bishop of Edessa, 295
Life of St John Chrysostom by George of Alexandria, lviii, 387
Life of St John of Damascus, by Ioannes Polites, Patriarch of Antioch, 121
Life of St John of Edessa, 295, 335
Life of St John Sinaites by Daniel of Raithou, xxxix, xli

Life of St John the Theologian, 143
Life of St Loukas the Stylite, 205
Life of St Makrina by Gregory of Nyssa, xxii
Life of St Martha, mother of Symeon the Stylite the Younger, 291
Life of St Maximos the Confessor, xxii, 145, 215, 221, 400
Life of St Melania, 189
Life of St Meletios the Younger, 117
Life of St Nikon Metanoeite, 187
Life of St Pelagia of Antioch, 205
Life of St Peter the Athonite by Nikolaos the Monk, 199
Life of St Sabas by Cyril of Skythopolis, 319
Life of St Symeon the Holy Fool by Leontios of Neapolis, 241, 265
Life of St Symeon the New Theologian by Niketas Stethatos, 137, 371
Life of St Symeon the Stylite the Younger, the *Thaumastorites*, xix, xxii
Life of St Theodore the Studite by Theodore Daphnopates, 137
Life of St Theodoulos the Stylite, 245
Life of St Timothy, 189

M

Macarius of Alexandria, 227
Macedonius, 227, 229, 231
Mani, 227, 229, 235, 383
Manichaeans, 227, 235, 279, 281, 283, 295, 299, 309, 323, 383
Marcion, 227
Maria, *Theodore*'s mother, 107, 109, 111, 113
Martin I, Pope of Rome (649–655), 145
Martyrion of Sts Gourias, Samonas, and Abibos, 211
Mary of Egypt, Saint, 251
Mauïas, i.e. *John the martyr*, king of the Persians, 173, 175, 285, 291, 299, 307, 309, 311, 319, 361, 371–377
Maurice, Byzantine Emperor (582–602), 241
Maximos the Confessor, xx, xxii, lii, lxvi, 133, 145, 215, 221
Meletios Galesiotes, xliv, xlv
Menologion (i.e. *Synaxarion*) of Basil II, 317
Methodios I, Patriarch of Constantinople (843–847), 319
Metrophanes (θύτης ἐκ Βάρνης), scribe, xiv, xvi, lx, lxiv
Michael Apostoles, lviii
Michael III, emperor (842–867), 317, 319
Michael Synkellos, 215, 221
Michael the martyr, see *Michael* the Sabaite
Michael the Sabaite, nephew and disciple of *Theodore* of Edessa, xlvii–xlviii, 141–189, 193, 327, 389
Monophysites, 295
Monothelites, 145
Muslims, 149

N

Neilos Stavras, scribe, lv
Neilos the Monk, i.e. Evagrios of Pontus, xx
Nephon, scribe, v, lv
Nestorians, 295, 297, 323, 383
Nestorius, 201, 223, 225, 227, 233, 235, 237, 279, 295, 297, 323, 383
Nevro'el, consort of Ashaklun (Saklas); mother of Adam and Eve in Manichaean cosmology, 281
Nikephoros Blemmydes, 351
Nikephoros Ouranos, liii
Niketas Stethatos, xliv, lvi, 137, 371
Nikolaos, deacon and *psaltes*; scribe, lxv
Nikolaos, monk; scribe of ms. **B**, xxii–xxiv, lxxxii, lxxxiii, lxxxix
Nikolaos of Methone, li, 117

O

Olympiodoros of Alexandria, xx, 393
Origen, 227

P

Panarion by Epiphanius, 144, 272, 371
Pandektes by Nikon of the Black Mountain, xlvii–xlviii, lvii–lxiv

Passion of St Agathonikos and his Companions, xxii
Passion of St Anastasios the Persian, xxiv, 125, 153
Passion of St Andreas *Stratelates* and his Companions, xxii
Passion of St Basiliskos, xxii
Passion of St Clement of Ancyra, 143
Passion of St Euphemia, 133
Passion of St Eustathios Plakidas and his Family, xxix, 133
Passion of the Forty Martyrs of Sebasteia, by Basil the Great, xlvi
Passion of the Forty-five Martyrs of Nikopolis, xxii
Passion of St Laurentios and his Companions, xxii
Passion of Sts Marcianus and Martyrius the Notaries, 389
Passion and *Miracles* of St Modestos, bishop of Jerusalem, xix
Passion of St Theodore *Stratelates*, 141, 396
Passion of St Tryphon, 181
Paul of Aegina, 287
Paul of Samosata, liii, 227, 229–231, 233, 235, 237
Paul the Apostle, 111, 113, 167, 169, 331, 365
Persians, 145, 149, 161, 169, 173, 243, 283, 307, 309, 319, 329, 333, 373, 375, 379
Philo of Alexandria, 133
Philotheos Kokkinos, 139
Porphyry, lii
pseudo-Chrysostom, lii
pseudo-Neilos, see Neilos the Monk
Pyrrhus of Constantinople, 227

S

Sabellius, 223, 227, 229, 231
S. Salvatore de lingua phari (Messina), lxv
Samonas, Edessan Saint, 211, 335
Samonas, 211
Saracens, 145–149, 169, 173, 179, 181, 329, 333
Seïs, Adramelech's wife, 149, 151, 153, 155, 157, 163
Sergius, 227
Severus, 201, 227, 281, 383
Sophronios of Jerusalem, Patriarch of Jerusalem (634–638), 117
Sophronios, Theodore's teacher, 117
Spiritual Meadow by John Moschos, 117
St Peter, cathedral of Antioch, 371
Suda, xxiii, xxiv, 8, 9, 115, 308, 348
Symeon Logothetes, see Symeon Metaphrastes
Symeon Metaphrastes, xxix, liii, 125, 133, 141, 143, 153, 203, 205, 279, 285, 319, 369, 389
Symeon the New Theologian, xliv, lvi, 137, 241, 371
Symeon, Theodore's father, 107, 109, 113
Synesios of Cyrene, 299
Synodikon of Orthodoxy, 221
Syrians, 307, 309

T

Testament of Theodore the Studite, 221
Thalassios, lxvi
Theodora, Byzantine empress (c. 815 – c. 867), 317, 319
Theodore Abū Qurrah (ca.740/750–after 820, possibly even after 829), 209, 307
Theodore Daphnopates, 137
Theodore of Mopsuestia, 223, 225, 227, 231
Theodore of Raithou, 229, 231
Theodore of Sykeon, 117
Theodore the Pharaonites, 227
Theodore the Recruit, Saint, 111
Theodore the Studite, 105, 137, 221
Theodosios, brother of Constans, see Constans II
Theodosios the Stylite, lx–lxv, 241–277, 297, 299, 381
Theophanes, monk of Iviron; scribe, xviii–xxi, xxii, lxix, lxxvii, 113, 391
Theophanes the Confessor, 147
Theophilos, Byzantine emperor (829–842), 317, 393
Typikon of John Tzimiskes, 129